

8/10. 2036

TÖRTÉNELMI TÁR.

ÉVNEGYEDES FOLYÓIRAT.

KIADJA

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

KÖZVETÍTÉSE MELLETT,

A M. TUD. AKADÉMIA TÖRTÉNELMI BIZOTTSÁGA.

1885-diki ÉVFOLYAM.

BUDAPEST, 1885.

A MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT TULAJDONA.

A M. KIR. ORSZ. LEVÉLTÁR
KÖNYVTÁRA

TARTALOM.

Lap.

Adalékok az 1644—45-dik évi felkelés történetéhez. Közli:		
<i>Mikulik József</i>	1	
A szepességi szász bevándorlók megszűnt egyleteiről. Közli: <i>Weber</i>		
<i>Samu</i>	27	
Adatok I. Rákoczy György kora történetéhez. Közli: <i>Szilágyi Sándor</i>	32	
Okiratok Erdély történetéhez a XVII. század elején. I. II. III. közl.		
Közli: <i>Torma Károly</i>	75 257	541
Brandenburgi Katalin és Bethlen István összeköttetése a portával		
Közli: <i>Gergely Samu</i>	97	
Berényi György naplója az 1634-35-iki soproni és az 1637-38-ki		
pozsonyi országgyűlésekről. Közli: <i>Komáromy András</i> . . .	118	
✓ Levelek a krasznahorkai Andrásyakhoz. I. II. közl. Közli: <i>Nagy</i>		
<i>Iván</i>	147	371
Az Rába rectificatiójáról való determinatió. Közli: <i>Thaly Kálmán</i>	154	
Bethlen Gábor levelei. I. II. III. közl. Közli: <i>Szilágyi</i>		
<i>Sándor</i>	209 431	623
Adalékok a reformatio és a tudományok történetéhez Magyaror-		
szágon a XVI. században. Közli: <i>Bauch Gusztáv</i> . . .	335	519
Adatok a soproni jezsuiták történetéhez. Közli: <i>Jedlicska Pál</i> . .	356	
Sámbokrétai Mihály 1683-i diariuma. Közli: <i>Thaly Kálmán</i> . .	391	
A zonuki grófságról. I. II. közl. Irta: <i>Torma József</i> . . .	481	674
Levelek Csernoevics Nenád Iván czár a »fekete ember« történeté-		
hez. I. II. közl. Közli: <i>Szentkláray Jenő</i>	504	724
Pálffy Miklós levelezése a törökökkel és tatárral a béke felől		
1599. őszén. Közli: <i>Szádeczky Lajos</i>	566	
Török levelek a kismartoni levéltárból. Közli: <i>Velics Antal</i> . .	574	
Az 1636-iki mozgalmak történetéhez. I. II. közl. Közli: <i>Gergely</i>		
<i>Samu</i>	588	734
Ujabb adalékok az első esztergomi érsek és a pannouhalmi alapító		
levél kérdésének megoldásához. Közli: dr. <i>Várossy Gyula</i> . .	715	
Adalékok a Mikesek notaperéhez. Közli: <i>Komáromy András</i> . .	750	

MÜVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A nagy-eöri levéltárból:

Házassági szerződés Frangepán Isotta és Perényi István között. .	166
Máriássy Sónia parafernuma	170
Parapherni Susannae Székely Emerico Horvathianae expositione .	172
Közli: br. <i>Mednyánszky Dénes</i> .	

Kassa város levéltárából:

Számüzött cseh papok levelei	173
Gyászjelentések. (Széchy György, Károlyi Mihály, Prépostvári	
Zsigmond)	176

	<i>Lap.</i>
Külföldi alumnusok levelei. Közli: <i>Pettkó Béla</i>	179
A nagyszombati csizmadia-mesterlegények rendtartás 1674. és 1705-ből. Közli: <i>Pór Antal</i>	184
Kornis Margit, Rhédey Jánosné nászhozománya 1627-ből	398
Vér György ingóságai leltára 1697-ből	401
Közli: <i>Komáromy András.</i>	
Végrendeletek. Közli: <i>Puky Andor</i>	409
Salamon Vincze ur levéltárából. Közli: <i>B. S.</i>	415
Báró Koháry István hagyatéki leltára 1664-ből. Közli: <i>Thaly Kálmán</i>	600
Borsodmegyei számadás 1697-ből. Közli: <i>Szendrey János</i>	603
A pozsonyi társas káptalani egyház leltára 1557-ből. Közli: <i>Pór Antal</i>	609
Az Árpádok és Anjouk összeköttetései történetéhez. Közli: <i>Óváry Lipót</i>	761
Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-iki hadjáratból. Közli: <i>Óváry Lipót</i>	762
Adalék Piso Jakab életiratához. Közli: <i>Némethy Lajos</i>	764
Miksich Márton végrendelete. Közli: <i>Schrauff K.</i>	768
A pozsonyi társas-káptalani egyház leltára 1605-ből	772
A pozsonyi társas-káptalani egyház énekgyűjteménye 1616-ból	782
Szemelvények a pozsonyi társas-káptalani egyház újabb leltáraiból	782
Közli: <i>Pór Antal</i>	
A berekerszuti deliberatum. Közli: <i>Bocz József</i>	783
A szabad vitézek kóborlásai történetéhez a XVII. században. Közli: <i>Komáromy A.</i>	792

VEGYES KÖZLÉSEK.

Két okirat a XVI. század első feléből. Közli: <i>Schrauf Károly</i>	197
Apróságok a Szunyogh cs. budetini levéltárából. Közli: <i>Barabás S.</i>	200
Mindszenti Krisztina, Erdélyi Istvánné javai elfoglalása 1642-ben. Közli: <i>Koncz József</i>	204
Adalékok Beniczky Péter életéhez. Közli: <i>Komáromy András</i>	420
Az 1670-iki mozgalmak történetéhez. Közli: <i>Szádeczky Lajos</i>	426
Makó történetéhez. Közli: <i>Barabás Samu</i>	429
Kemény János egy kiadatlan levele. Közli: <i>Koncz József</i>	430
Egy adat a debreczeni ref. collegium történetéhez. Közli: <i>Török István</i>	615
Adalékok a török-magyar viszonyok történetéhez. Közli: <i>Barabás S.</i>	619
Eperjes városa levéltárából. Közli: <i>Lasztókai</i>	620
Szathmár megye történetéhez r. m.	621
Dr. Maitzen Gergely bécsi ösztöndija. Közli: <i>Schrauff Károly</i>	798
Kis-Marton történetéhez. Közli: <i>Stessel József</i>	800
Adatok Homonnai György támadára történetéhez. Közli: <i>Barabás S.</i>	804
Erdélyi fejedelemasszonyok levelei. Közli: <i>P. B. és Lasztókai László</i>	808
A gr. Telekiek marosvásárhelyi levéltárából. Közli: <i>Szádeczky Lajos</i>	812

ADALÉKOK
AZ 1644—1645. ÉVI FELKE-
LÉS
TÖRTÉNETÉHEZ.

Az úgynevezett nép története igen érdekes, miután azonban még nem találkozott, ki e történetet megírta volna, a levéltárak porát kell felturni, ha a nép multjáról és viszontagságairól valamit megakarunk tudni. Erre vonatkozólag a kutató még talál adatokat: például Rozsnyó város levéltára számos okmányt őriz, melyek az 1644—1645. évi hadjárat idejében keltek és úgy e hadjárat menetére, mint a város akkori sorsára világot vetnek.

Igaz ugyan, hogy a hősokeket, kik az 1644—1645. évi felkelésben szerepeltek, már meglehetősen ismerjük, tudjuk, hogy a bécsi udvar alkotmányellenes eljárása 1638-ban már a loyális nádort (Esterházy Miklóst) is kihozta sodrából, hogy Rákóczy György fejedelem 1643. sept. 26-án Gyulafehérváron a francia király és a svéd Torstenson követeivel frigyre lépett és a lábbal tiport polgári- és vallásszabadság visszaállítása végett fegyvert fogott, hogy a felkelés nagy lassan és későn (csak az 1644. év elején) megindult, és hogy a harcz egyrésztől Kemény, Bornemisza és Bakos, másrésztől Homonnay, Puchaim, Vesselényi és Csáky vezérlete alatt változó szerencsével folyt, míg 1645. deczember 16-án megkötötték a híres linczi béke, mely úgy, mint a bécsi, írott malaszt maradt. A viszony, melyben a két ellenséges tábor fő emberei egymással állottak, már kevésbé ismeretes, úgyszintén a modor is, melyben egymással érintkeztek; de arról: mily arányban vala részese e felkelésnek a nép? mennyiben vétetett igénybe a hadak ellátását, a betegek és sebesültek gondozását és a hadászat egyik főmozzanatát a hírszerzést tekintve — igen kevés adatot ismerünk. Így állván a dolog, az alábbi levelek kétségkívül méltók arra, hogy a történetírás tárházában helyet kapjanak, mert eltekintve, hogy zamatos magyarságuk az akkori kor hű tükre, hogy a történelmi alakok egyéniségeit egy eddigelé kevés figyelemre méltatott oldalról, t. i. a néppel való érintkezés-

hen mutatják és hogy magára a hadjáratra vonatkozólag is sok adatot tartalmaznak, — már azért is érdekesek és figyelemre méltók, mert híven rajzolják Rozsnyó város súlyos helyzetét, melybe ezen felkelés sodorta, és mely akkoriban az egész környék közös sorsa volt. Ha e leveleket nehány, a helyi viszonyokkal indokolt jegyzettel kísérvük: kész a hű korrajz, mely már azért is érdekes, mert a szereplő személyek azt őszintén és diplomatiailag máz nélkül. magok írták meg.

1644.

Rozsnyó 1643-ban is bányaváros volt, mely az esztergomi érsek, mint földesura, védnöksége alatt állott, kinek 500 frtnyi évi bért (censust), a protestáns egyház kezébe jutott dézsmáért évi 45 frtot (pactatát) és a bányák jövedelme után szintén bizonyos, már akkor csekély, összeget fizetett. A tisztujítás minden év elején (január 9—21. napjai közt) ejtetett meg és az 1644. évre Kalmár Mihály uram választatott főbíróvá, ki megválasztásakor alig sejtette mily tövises székbe ülteté őt a közbizalom. Egyébiránt derék magyar ember volt, ki azonban az erdélyi fejedelem által indított mozgalommal nem igen rokonszenvezett, de azért magát ezzel nyílt ellentétbe sem helyezte. Első alkalmatlankodott neki az esztergomi érsek jószágigazgatója Hölgy Gáspár, ki Nagy-Szombatból több levélben figyelmeztette, hogy az érseknek járó adót idejében és pontosan küldje meg; egyszersmind több megbízással, például ló- és bor vétellel is terhelte. De ez a rozsnyai főbírák megszokott kellemetességei közé tartozott, e felett nem kellett búsulni, kár is lett volna vele nagyon sietni, hiszen adótermészetű terhet csak akkor ró le az ember, mikor már okvetlenül szükséges. Kalmár Mihály uram ennél fogva Hölgy Gáspár leveleit egyszerűen tudomásul vette.

De csakhamar megindult a hadjárat és a mi készülöben volt, annak biztos hírét hozta a városi ügyész Aszalay István következő levele:

»Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jó akaró uramnak, gazdámnak, istentől Kegyelmednek asszonyommal együtt ez új esztendőnek minden részeiben jó egészséges életet kívánok.

Az mostani felfordult időhöz képest kellett Kegyelmedet nagy bizodalmasan levelem által requirálnom, kérvén Kegyelmedet nagy szeretettel, hogyha az mostani felháborodott üdő úgy hozná (kit isten szent fiáért távoztasson), feleségemet, gyermekeimet házamtúl ilyen téli időn ki kellene költöztetnem, reánk szállván az sereg, házat adna házánál, egy kevés korig szállást nékiek, minthogy mások is innen az nemes uraim közzül, ha az szükség úgy hozza, oda akarják küldeni feleségeket, gyermekeket, én is

azokkal együtt nagyobb bátorságért oda küldeném. Ha Kegyelmed megcselekeszi, én is az mire elégséges leszek Kegyelmednek szerezett szolgálók. Ezen levelem vivő jó akaró komám uram által Kegyelmedtől jó választ várok. Isten éltesse Kegyelmedet. Rap-
tim in Zendrő die 10. Febr. anno 1644.

Kegyelmednek

jó akarója szolgál Kegyelmednek

Aszalay István m. p.

Külsőim: »Prudenti ac circumspecto viro Michaeli Kalmar iudici
primario oppidi Rosnobanya etc. domino mihi multum confidentissimo.«

Kalmár Mihály kétségkívül magyar vendégszeretettel fogadta a menekülőket. — Ugyanekkor az esztergami érsek is írt levelet, mely így szólt:

»Prudentes et circumspecti nobis honorandi.

Mivel szokott esztendőbeli adótok beszolgáltatásának ideje elközelget, egyébaránt is mostanság szükségünk lévén az pénzre, hagyjuk és parancsoljuk, hogy okvetetlen minden haladék nélkül azon censusokat fölhozzátok az pactatával együtt, ha jövőben is meg nem akartok károsodni. E mellett az minemő nyolcz hordó bort rendelt számunkra Csáky István úram Szepesben, azokért szekereket hitese emberekkel együtt küldjétek, az kik által boraink kár és késedelem nélkül ide fölhozattassanak. Az minemő hat lovaink vannak gondviselések alatt, azokat is küldjétek fel. Isten veletek. Posonii 9. Februar. 1644.

benevolus

Georgius Lippay m. p.

electus archiepiscopus Strigoniensis.

Külsőim: Prudentibus et circumspectis iudici et iuratis civibus oppidi nostri Rosnyobanya nobis honorandis.«

Kalmár Mihály a »szokott esztendőbeli adó« behajtásához látott, midőn egyszerre megváltoztak a dolgok és pedig úgy, hogy azok, kik »nagyobb bátorságért« Rozsnyóra menekültek, akár vissza is térhettek volna oda, honnan jöttek, mert az erdélyi fejedelem híve és hadvezére oszgyáni Bakos Gábor már 4 nappal a fentebbi levél kelte után azt írta a városnak:

»Szolgálók Kegyelmeteknek, adjon isten jó egészséget Kegyelmeteknek.

Kegyelmeteket csak azért kellett levelem által megtalál-
nom, mivel isten segítségéből derekasan Kassa felé nyomakodunk az hadakkal: azért Kegyelmetek én számomra egy jó vasas társzekeret készíttessen, az verős legyen, és jó hat erős lovat hozzája minden szerszámmal és kocsisával együtt. Ezt pedig kegyelme-
tek

el ne hallgassa, hanem készen találtsassék, hogy mihelyt izenek felőle Kegyelmeteknek, Kegyelmetek mindjárt oda küldhesse, az hová kívántatik. Ebben pedig Kegyelmetek egyebet ne cselekedjék, ha barátságomat akarja venni és kárát nem akarja vallani; egyébaránt mindenben jó szerrel kedveskedem Kegyelmeteknek. Isten tartsa jó egészségben Kegyelmeteket. Datum Tarczsal 13. Febr. anno 1644.

Kegyelmeteknek szolgál

Bakos Gábor m. p.«

Külczim : Nemes és böcsületes rosnai bírónak és az egész tanácsnak az községgel egyetemben jó akaró szomszéd uraimnak adassék ez levelem hamarossággal.«

Akarta-e Rozsnyó városa Bakos Gábor uram barátságát vagy sem? könnyű eldönteni, ha figyelembe vesszük, hogy a háborus hírek érkezéssel az élelmes főbíró ott keresett oltalmat, hol azt elődei, kivált Pázmán Péter idejében mindig készen találták, t. i. követeket küldött az esztergomi érsekhez, kiknek a körütekintés is kötelességül tétetett, és kik épen ott voltak még, midőn Bakos uram fennebbi levele megérkezett. Ezen levél Kalmár Mihály főbírónak sok gondot okozott, mert ez által tiszta valóságnak bizonyult, a mi eddig kószá hírnek tartatott, tudniillik, hogy a hadak Rozsnyó közelébe is fognak jönni. A kívánt társzekér igen lassan készült, talán azért is, mert az esztergomi érsekhez küldött követektől még akkor hírnem érkezett, pedig Bakos Gábor uram nagy fontosságot tulajdonított a dolognak, amennyiben kívánságát csetneki tisztartójával is tudatta, ki sietett az ügyet megsürgetni:

»Amplissimi ac circumspecti domini mihi observandi salutem et servitiorum stb.

Uram ő kegyelme úgymint nemzetes osdgyáni Bakos Gábor uram Tarczsalról ír egy levelet, kiben iniungálja, hogy Kegyelmeteket írásom által találjam meg és értésére adjam Kegyelmeteknek az ő kegyelme szavát (!) ilyen dolog felől: Kegyelmetek perpendálván uramnak ő kegyelmének elejétől fogva Kegyelmetekhez való jó akaratját és propensióját, gondolkodván ez mostani háboru és visszafordult üdőben az maga békeségesen való megmaradásáról, ezekre az dolgokra való nézve kívánja ő kegyelme a Kegyelmetek becsületes várasátul ez mostani tábori szükségére hatlovó társzekeret, melyet mindenkor készen tartván, valamikor ő kegyelme érette küld, azonnal előadhassa Kegyelmetek; mely dolgokat ha Kegyelmetek az ő kegyelme ily méltó requisitiójára jó kedvvel praestálni igyekezik, Kegyelmetek kárt nem vall véle, sőt az ő kegyelme jó ajánlása szerint minden jó akaratját, mások ellen való oltalmát várja, kit minden kétség nélkül effectuálja is

ő kegyelme. Kegyelmetektől választ várok, tudjam mi választ kell adnom ő kegyelmének, az mint megparancsolta énnékem. Az úristen Kegyelmeteket jó egészségben éltesse. Datum Czitnek 17. Febr. 1644.

Prudentis ac circumspectae Dominationis Vestrae
servitor paratissimus

Nicolaus Miro m .p.
honorum Csitnikiensium antelati domini
curator.

P. S. Egy Csizmadia György nevő mesterember vagyon az ki az főasszonyoknak szokott csizmákat varrni. Asszonyom ő kegyelme kéreti Kegyelmedet édes bíró uram azon mesterembert küldené, hogy ide egy kicsiny(t jönnne?) valami csizmákat magának és kisasszonyoknak csináltatni akarja ő kegyelme; nem lészen heában fáradsága, csak nézze meg, kinek mint kell szabni.

Külczim: Amplissimis ac circumspectis dominis, domino N. N. iudici, iuratis assessoribus universaeque communitati oppidi Rosno dominis mihi observandissimis.«

Bakos Gábor úramnak parancsolatjából nekünk írt levél Nicolaus Miro által az társzekér 6 kocsis lovak és kocsisok végett 17. die Febr. anno 1644. vesperi.

Ez utóbbit valószínűleg Kalmár Mihály írta a levélre, ki már most ugyancsak zavarban lehetett arra nézve, hogy kinek tegyen eleget: az érsekprimásnak-e? kitől hírt sem vett, avagy Bakos Gábornak, ki ugyancsak ütötte a meleg vasat. No de másnap (febr. 18-án) a következőkben megjött az értesítés Szent-Keresztből, a primás emberétől:

»Szolgálok Kegyelmeteknek stb.

Jóllehet az Kegyelmetek böcsületes követi és atyafiai, kik által az hat gyermeklovat érsekuramnak ő nagyságának felküldött Kegyelmetek, nálam voltak, tudom is bizonyosan, hogy még Pozsonyban lesznek, de mivel uram ő nagysága parancsolta, hogy ez leveleket késedelem nélkül elküldjem Kegyelmeteknek, azért az ő kegyelmek visszajövetelére nem várakozhattam, attól is tartottam, hogy ő kegyelmek nem tudom ha jönnek-é erre vissza, avagy más utat veszen ő kegyelmek eleiben. Értettem, mivel császár urunk ő felsége Bécsben hívatta uramot ő nagyságát. Hadaink itten nincsenek, hanem Magyarország határán Hamburgban vagyon tizezer. Morvában is császár urunk ő felsége hada annyi számú, az is csak vigyázatban vagyon. A magyar urak nem örömet hoznák be az szegénységnek megemésztésére és hazánk pusztulására, csak magunk édes nemzete ne adjon okot hozzá; minekünk csak az szent békesség kelleik, melyet adjon isten ő szent

felsége minden híveinek. Éltesse isten sokáig jó szerencse és egészségben Kegyelmeteket. In S. Cruce die 15. Februarii anno 1644.

Mindenkoron szeretettel szolgál

Szeöleössy János m. p.

Külczim: Egregiis prudentibus« stb.

Exhibitae et praesentatae 18. die Febr. anno 1644. in Rosnobanya.

Szőllősy János uram leveléből megtudták Rozsnyón, hogy az esztergomi érsek oltalmára egyelőre nem számíthatnak. Ekkor már Bakos Gábor egy tekintélyes had élén közel volt. Nem sokára már az »erdélyi fejedelem egy hadnagya« is beköszöntött:

»Szolgállok Kegyelmednek, mint jó akaró bíró uramnak, kívánom sok jókkal áldja meg isten Kegyelmeteket.

Jó akaró bíró uram kérem Kigyelmedet az én jövődöbeli barátságomért, hivasson szíjgyártót magához és pénzemért mentől olcsóbban lehet, vegyen nekem két nyeregben való szerszámot. Én is, ha isten éltet s az hadakkal ha erre fordulok én is barátsággal leszek mind Kigyelmednek, mind az városnak, és annál inkább ha az város jó akaratját mutatja hozzám. Éltesse isten Kigyelmeteket. Datum in Czitnik die 22. Februarii anno 1644.

Kigyelmetek barátja

mostan urunk erdéli fejedelem hadnagya
Keresztes András m. p.

Írja meg Kigyelmed, min vötte Kigyelmed az szerszámot, hogy hát tudjam az árát.

Külczim: Ez levelem adassék mostan rozsnai főbírónak, Mihály diáknak nekem jó akaró barátomnak adassék ez levelem.«

Az szíjszerszámot fl. 3. négy kengyelvasért fl. 1. így meggondolhatja Kigyelmed mennyivel toltuk meg.

Kalmár Mihály, kit Keresztes András uram a »diák« azaz »tanult« czímével tisztel meg, megadta magát, akarva nem akarva teljesítette, mit tőle a felkelés táborából kívántak és szoros megtartásúl vette Bakos Gábor következő sorait:

»Köszönetem után jó atyámfia adjon isten minden jót.

Rosnai bírák és polgárok ezt akarám értésekre adnom, az minemü annualis census vagy on ott kezeteknél, ez levelem vévén, mindjárt Csetnekre az atyámfia kezéhez szolgáltatassatok; az mint Tannhaeuser¹⁾ referálta előttem, tészen hung. flor. 500. — Ez mellett az mint régi usus szerint minden háztól foglaltatok per flor. 1. Item fél helytül per d. 50. Azért is nagy szorgalmatossággal kiszedvén, engemet informáljatok, mennyire

¹⁾ Rozsnyai család ivadéka és Bakos Gábor tiszte.

extendaltatik és az atyámfia kezéhez szolgáltatassátok, minden egyéb pertinentiák is, az kik ott találtatnának, az papok részére az ki volt volna, hitetek szerint jól végére menvén én számomra foglaltassátok és tartsátok. Az társzekeret úgy készíttessétek el, hogy fogyatkozás ne legyen és lovak is jók legyenek benne, egyébaránt búsulástokra következik. Bíró uram Kegyelmed úgy alkalmaztassa dolgait, holnap minden bizonynyal itt legyen vagy harmad magával emberséges emberekkel. kedden Enyiczkére az én kegyelmes uram eleibe menvén, Kegyelmedet is magammal együtt akarom ő nagysága előtt praesentaltatni. Tannhaeuser Jánostúl szóval bővebben üzentem, ahhoz alkalmaztassa magát Kegyelmetek. Eltesse isten Kegyelmeteket jó egészségben. Datum in oppido Szepsii die 28. Februarii anno 1644.

Kegyelmeteknek

jó akaró barátja
Bakos Gábor m. p.

Külczim: Prudentibus et circumspectis« stb.

A mi Bakos Gábor és Miró Miklós irataiban csak a sorok közt olvasható, hogy t. i. Bakos Gábor az esztergomi érsek gömöri javait, a többi között a rozsnyói jövedelmet is maga és hadai számára foglalta le, ezt Bornemisza Mária, Bakos Gábor hitvese következő levelében már világosan megmondja:

»Az úristentől minden jókat és jó egészséget kívánok megadatni Kegyelmednek.

Ennekelötte is írtam vala Kegyelmednek két süveg nádméz felől, és tiz bokor csizma felől, kire Kegyelmedtől semmi válaszom nem lévén; azért Kegyelmed minden haladék nélkül mindjárt bizonyos embertől küldje meg. Ez mellett uram ő kegyelme számára egy főzőtokot, mentől szebbet vegyen, és azt is megküldje az árát megírván. Az két falubeli¹⁾ bírának, ha módja lészen Kegyelmednek, az kik oda alá vannak izenjen Kegyelmed az adópénz felől, mert azokat is ide adták Kegyelmetekkel együtt uramnak ő kegyelmének. Isten tartsa Kegyelmedet jó egészségben. Datum in Csetnek 24. Martii 1644.

Kegyelmednek

jó akarója
Bornemisza Mária m. p.

Külczim: Nemes és böcsületes Kalmár Mihály uramnak rosnobányai bírának adassék.«

¹⁾ Valamint Nadabula és Usucsom, úgy Velkenye és Sajópüspöki községe is az esztergomi érsek rozsnyói uradalmához tartozott; ezen községek adóját a rozsnyói bíró szedte és küldötte be. Bornemisza Mária itt az utóbbi két községet érti.

Márctius havában Rozsnyó városa és környéke már egy nagy tábor vala, és a császáriakhoz szító Kalmár Mihály ugyan- csak kényes helyzetben lehetett, de úgy látszik elég ügyesen vitte az ügyeket, mert semmi nyoma, hogy a város szerfelett megkárosult volna; történtek ugyan surlódások, kijutott a szemrehányásokból, áldozni kellett itt is ott is, de valami nagy baj nem esett. Hogy az áldozatok nem voltak csekélyek, igazolja a következő nyugta:

»Anno 1644. die 16. Martii rosnobányai bíró uramtúl percipiáltam csizmákat párt N° 25. Egy társzekérre való veres posztó burítékot, patkószeget N° 3000, kétszer egy néhány forint polturak pénzt, két aba nyerget, melyekről quietáltam ő kegyelmét. Item hat sing remek posztót. Item percipiáltam 48 pár csizmát, nadrágokat, abát és morvait is N° 15.

Tanhauzer János m. p.«

A táborozás a következő 5 levélben van leírva, mely levelek mind megannyi érdekes epizódról beszélnek:

a) »Szolgáltatomnak ajánlása után stb.

Megadák uram az Kegyelmed levelét, melyet Kegyelmedtől böcsülettel vettem; az Korodi András uram megfogása felől is mit írjon maga mentségéről megértettem. Úgy vagyom uram, hogy engemet másképen informáltak volt az dologról, de az Kegyelmed írása szerint veszem eszemben, hogy nem mind úgy volt. Ne adja uram az isten azt, hogy ilyen jó akaró ismeretlen urammal ok nélkül gyűlölközzem. Mindazonáltal, ha isten engedi vagy holnap, vagy azután magam is be akarok menni, akkor Kegyelmeddel bővebben is beszélgetek felőle. Hogy pedig Kegyelmed magát erre igéri, ez itt lakos szegény embereket tovább ott nem szenvedí¹⁾, azt is Kegyelmedtől kedvesen veszem, mivel az katonarend igen fogyatkozott állapottal vagyom miájuk. Ezek után isten sok esztendőig jó egészségben tartsa meg Kegyelmedet. Datum ex Jólész die 21. mensis Martii anno domini 1644.

Kegyelmednek

jó akarattal szolgál
Komáromy István m. p.

P. S. Itt uram igen sovány vad helyen vagyok, ételünkre valót az mit kaphatnánk is, de korczómat itt nem árúlnak, az szekerek is igen hátra vadnak. Ha Kegyelmednek meg-

¹⁾ Mint látni fogjuk, Rozsnyó városa Kornis Zsigmondnak és csapatjának volt szállásul kijelölve, de az élelmes főbíró kieszközölte, hogy a hadak a közeli helységekre Jólészre és Berzétére szálltak, hol a lakosság szegénysége miatt igen rossz ellátásban részesültek. Erre czéloz itt Komáromy István, mint a Jólészen állomásozott hadtest parancsnoka.

bántódása nem lenne, Kegyelmed küldene egy korsó jó ízű bort, megszolgálnám Kegyelmednek; az papirosat is Kegyelmednek megszolgálom mint jó akaró uramnak.

Külczim: Az böcsületes Kalmár Mihálynak« stb.

b) »Isten minden jókat adjon Kegyelmeteknek.

Kegyelmetek maga is ajánlál, hogy az mit lehet gazdálkodtok, s még eddig az mint látom semmi sem tölt benne, én pedig azért nem szállék oda be az városba, gondolván azt, az magatok ajánlásához képest, hogy különb gondviselések leszen reánk. Akarám azért Kegyelmeteknek értésére adni, hogy mindgyárast vagy két szekér abrakot, kenyeret is azonképpen vagy két szekérrel, s szénát is egynehány szekérrel s egyebet is, az mi szükséges, küldjön Kegyelmetek. Ezzel penig semmit se késsenek, hiszen tudja azt Kegyelmetek, hogy urunk ő nagysága is nekem rendelte quartírukl azt a várost s akarván kedvezni Kegyelmeteknek, azért nem szállítottam hadat reátok, hogy annyival inkább elérkezhesetek az gazdálkodásra. Isten legyen Kegyelmetekkel. Datum ex Berzéte die 25. Martii 1644.

Kegyelmetek jó akarója

Kornis Sigmond m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis viris dominis« stb.

c) »Minden időbeli hűséges szolgálatomat ajánlom stb.

Ez elmúlt napokban csináltattam vala Erdélyben igen erős nyeret; valóban is búsultam jó nyereg nélkül; hallván jó nyergesnek lenni Nyerges Sámuel, ő kegyelmével készíttettem el számomra egyet. Mivel az úr ő nagysága meg fog indulni, ez levelem praesentáló jámbor szolgámat érte küldöttem az Kegyelmetek böcsületes városában. Kegyelmeteket azért, mint én nékem kedves régi jó akaró uraimot bizodalmasan kérem, ilyen régi Kegyelmetek igaz szolgájához censurálná annyi jó akaratját, hogy annak az nyeregnek taxáját felvállna (!) az böcsületes város magára; én is, ha isten éltet, bizony ezbeli hozzám megmutatandó kedveskedéséért az városnak tiz annyi szolgálattal akarok lenni, az minthogy hajdanában az böcsületes városnak nem szántam szolgálni. His feliciter valere diuque vivere animitus exopto circumspectas Dominationes Vestras. Datum ex Pelsőczii die 28. mensis Martii anno domini 1644.

Circumspectarum Dominationum Vestrarum

servitor paratissimus

Stephanus Nagy-Gyöngyössi, dux illustrissimi domini domini Sigismundi Rakoczý de Felsővadász etc trium sedium Siculicium Udvarhely, Szepsi, Kezdi, Orbai supremi capitanei ac universorum Siculorum generalis aulicorum militum m. p.

Külczim : Circumspectis dominis iudici primario puta Michaeli Kalmar ceterisque iuratis civibus civitatis Rosnyaiensis dominis mihi observandissimis.«

d) »Szolgálatomat ajánlom Kegyelmeteknek stb.

Kellették Kegyelmeteket nagy bizodalmasan ez mostani állapotunkhoz képest ilyen dologról megtanálnom, Kegyelmetek jó akaratjához való bizodalamból, mivel quartirom az igen nagy havasok között Szomolnokon lévén, az útnak nehézségéhez képest akarom szekerimet az seregemenek onnan való kiindulások előtt kimozdítani, hogy lassan-lassan, marháimnak s lovaimnak kevesebb fáradságokkal hozathassam s haljtathassam is ki onnan őket, ide pedig az sok rendbeli hadaknak járások miatt ez az föld minemű megromlott s pusztá állapattal legyen mind egyből s mind másból, főképen széna dologából, Kegyelmeteknél nyilván lehet, úgy annyira, hogy noha generalis urammal ő nagyságával kevesed magammal hun itt, úgy mint csak lészen úgy vagy tizenhat lóval, de azoknak is tartásokra adatott quartirombúl csak egy szekér szénát sem hozhatunk, annál inkább oda hátra szekereim előtt lévő lovaimnak s marháimnak csak fél napig való tartásokra sincs alkalmatosságom. Kegyelmeteket mint jó akaró uraimat s barátimat kérem nagy szeretettel, ilyen állapotomban jó akaratját hozzám mutatná meg, nevezett szekereim előtt lévő marháimat s lovaimat bár csak két napig városokban befogadni s valamivel nekik gazdálkodni ne nehezteljék; mely Kegyelmeteknek hozzám megmutatandó jó akaratjáért én is Kegyelmeteknek más dologban való atyafiságos jó akarattal örömet kedveskedni s szolgálni ígérem magamat. Ez levelem Kegyelmeteknek megadó szolgálmtól szóval is izentem. Tartsa meg isten jó egészségben Kegyelmeteket. Datum ex Pelsőcz a. 1644. 27. Mart.

Kegyelmeteknek

minden időben szeretettel szolgál
Barcsay Sigmond m. p.

Külczim : Prudentibus et circumspectis viris« stb.

e) »Adjon isten minden jókat Kegyelmednek.

Az ifjú Rákóczi Sigmond urunk ő nagysága konyhájára Kegyelmed bíró uram mindjárt szörözzen ott az városban vagy három kila petrezselmet, az mellett verős hagymát is az mennyire lehet és mindjárt által küldje Kegyelmed Pelsőczre, élésmester uram kezébe szolgáltatassa, mert igen megszűkölt abból az ő nagysága konyhája. Ebben Kegyelmed úgy fáradozzon, hogy fogyatko-

zás ne legyen, mert itt is kerestek nálam. Az csizmákat is hozzák el. Isten velünk. Datum in Czetnek, Vízbenhányó hétfőn 1644.

Kegyelmednek

jó akarója

Bornemisza Mária m. p.

Még ma Pelsőczön legyen, vagy holnap jó idejé[n].

Külczim : Nemes és böcsületes Kalmár Mihály uramnak rosnobányai biráknak adassék hamarsággal.«

1. April. Asszonyunk ő kegyelme kívánságára ez levele által küldött bíró uram 10 bokor csizmát, egy kék drabanttúl, úgymint Szegedi Jánostól.

Martius utolsó napjaiban elvonultak a hadak, velők ment a város költségén kiállított és eltartott két önkénytes is, kik mint a következő írás mutatja, idejekorán követelték zsoldjukat:

»Az úristentől minden kívánsági szerint való jókat jó egészséges életet kívánunk Kegyelmednek.

Kegyelmedet csak effelől kelletik megtalálnunk bíró urunk, mivel lábunkbeli nincsen, kérünk Kegyelmedet, küldjön Kegyelmed utánunk Osdgyánba. Annak felette egynehány pénzt is küldjön Kegyelmed, mert ha annál is feljebb megyünk, nem leszen módja Kegyelmednek az elküldésben, hanem most míg közel vagyunk Kegyelmetekhez, küldjön Kegyelmetek vagy flor. 6. Ezek után isten éltesse Kegyelmeteket. Datum in campo versus Tiszocz, die 27. Mart. anno 1644.

Kegyelmetek

szegény szolgálai

Biridlya György m. p.

Mais Balás m. p.

P. S. Nadabuljai bíró is küldjön annak az embörnek az ki velünk vagyon fl. 2.

Külczim : Ez levelünk adassék rozsnyai bírónak hamarsággal.«

A die Martii anno 1644. Kültünk erre az levélre Borszahi Pétertől fl. 4 és két csizmát.

A visszamaradt és a város gondjaira bízott betegek és sebesültek helyzetéről és egyszersmind arról is tanuságot tehet a következő levél, mennyire szívére kötötték azok ápolását és gyógykezelését a parancsnokok a városi főbírónak:

a) »Isten minden jókat adjon Kegyelmeteknek.

Nemes atyánkfia Turcsay Imre igen nyomorult betegségben fekszik ott az Kegyelmetek városában, kinek nyavalyás állapotján bizony mi is nem keveset szánakodunk, de nem tehetünk róla, az

felséges istennek akaratja ellen csak nem is szólhatunk. Kegyelmeteket azért intem szeretettel, sőt az mi kegyelmes urunk ő nagysága nevével ugyan parancsolom is Kegyelmeteknek, rendeljen oly embert melléje, az ki becsületesen forgolódjék mellette s viselje gondját mindenekben, az míg az úristen valamely felé elválasztja dolgát szegénynek, mivel magunkkal el nem vihetjük, hanem ott kellett hadnunk az Kegyelmetek városában; úgy vagyon, hogy most is jó asszony-ember forgolódik környülötte, de ugyan nem árt, ha egyéb gondviselése is leszen Kegyelmeteknek nyavalyáson az míg vagy meg nem gyógyúl, vagy valamint elválík állapotja. Ha pedig az úristen ugyan kiszólítja ez világból, Kegyelmeteket szeretettel kérem, mint barátimat, tisztességesen takartassa el Kegyelmetek szegénynek testét, én magamra veszem, hogy valamit reá költ Kegyelmetek, becsülettel megadjuk Kegyelmeteknek s tudom az mi kegyelmes urunk ő nagysága is Kegyemesen veszi Kegyelmetektől s mi is jó néven vesszük, mert ő szegény mi közöttünk becsületes főember volt. A hol pedig az úristen egészségre fordítja állapotját nyavalyásnak, tudom bizonynyal, hogy nem leszen hálaadatlan az Kegyelmeteknek véle való dajkálkodásaért. Éltesse isten Kegyelmeteket jó egészségben. Datum in Berzéte die 28. Martii anno 1644.

Kegyelmeteknek

jó akarója
Kornis Sigmond m. p.

Külczim : Prudentibus ac circumspectis viris« stb.

b) »Szolgálatomat ajánlom stb.

Kegyelmedet kellett megfoglalnom, seregünkben betegedett meg négy emberséges nemes emberek, melyet nem tudom vitetni tovább, hanem az Kegyelmetek városában küldtem, kérem kegyelmedet, adasson egy szállást nekik, hadd gyógyíthassák magokat. Istentől is érdemét veszi Kegyelmed, én is megszolgálom Kegyelmednek. Isten Kegyelmedet minden jókkal áldja meg. Datum ex Somoldok (!) die 29. Martii 1644.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor

Nicolaus Kádár

vicecomes cottus Solnok mediocris m. p.

Külczim : Rozno városának főbírájának nekem jó akaró uramnak adassék.«

Sepös György és Sepes András (ezek lehettek a betegek).

Kalmár Mihály uram kénytelen kellett szolgált a felkelés ügyét. Alig hogy a hadak elhagyták a város környékét, már találkozott, ki nyíltan a császáriakhoz szegődött, és Bakos

Gábor is méltán panaszkodhatott, hogy Rozsnyó városa nem teljesíté tartozó kötelességét. Képzeltető milyen hangulatban lehetett Bakos, midőn a következő levelet írta:

»Köszönetem után adjon isten minden jókat Kegyelmeteknek.

Értem rosnai bírák uraim, mely szófogadatlanúl viseli Kegyelmetek magát, holott e napokban csak arra kérttem Kegyelmeteket, hogy az almási pinczéből egynehány hordó bort vitetett volna csetneki házamhoz, de csak azt sem obtineálhattam, praetendalván azt Kegyelmetek, hogy én netalántán valamint igasságában meg akarom háborítani, de isten ne adja, hogy én csak letküsebb dologban meg akarom háborítani Kegyelmeteket, a ki szabadsága s privilegiumjai ellen volna Kegyelmeteknek; de hiszen kész voltam volna az szekér bérét megfizetni, a ki elhozta volna boraimot. Gothard Jánosnak¹⁾ a bestye fertelmes kurva fiának ugyancsak megmondja Kegyelmetek, ha isten megtart s e napokban felmegyek Csetnekre, hogy bizony soha el nem mégyen véle, hanem tréfát ejtek rajta; megtanítom én a bestye fertelmes áruló kurvafiát, mint köll másokhoz confugiálni, mert ha az fejedelem jobbágya volna is, megtudnám tanítani s föl nem akasztanak engem érette, de azt csak nyilvánssággal elhiggye, hogy tréfa esik rajta, azt ugyancsak megmondja Kegyelmetek nékie. Isten éltesse Kegyelmeteket. Datum Osdgyán die 10. April anno 1644.

Kegyelmeteknek

jó akaró ura

Bakos Gábor m. p.

Külczim: Prudentibus et circumspectis viris« stb.

A következő levél Szepsi város bírójának szól, amennyiben azonban a rozsnyai levéltárban találtam, valószínű, hogy az emberséges lengyel, kinek érdekében íratott, Kalmár Mihálynak kézbesítette és ez okból én is ide iktatom:

»Szolgállok Kigyelmednek stb.

Kigyelmed megbocsásson édes bíró uram, mivel kapitány uram Kún György uramnak urunkő nagysága után kellett mennie ő nagysága parancsolatjából, én reám bízta ő kigyelme, hogy viseljek gondot itt addig míg megérkezik ő kegyelme; itt mostan csak két lovasa sincsen ő nagyságának az kit elküldhetnék, az hová kívántatnék; im mostan is ő nagyságához akarna menni ez emberséges lengyel, ő nagysága dolgában jár és hamar is kívántatnék ő nagyságához sietni, az utat nem tudja, hanem egy gyalogot adtam innen kísért, az ki az utat Szepsiig mutassa meg nékie. Azért kérem Kigyelmedet, hogy vagy két lovassal kísértesse el Kigyelmed vagy három mélföldig, hogy fogyatkozás ne legyen dógában, és

¹⁾ Rozsnyói család ivadéka.

Kigyelmedre is harag ne legyen miatta. Valami kevés gazdálkodással is legyen Kigyelmed nékie, kit kapitány uram is vehessen jó néven Kigyelmedtül. Isten jó egészségben tartsa meg Kigyelmedet. Datum Cassoviae die 16. Aprilis anno 1644.

Urunk ő nagysága kassai főporkolábja szolgál
Kigyelmednek

Szegedi Gergely m. p.

Külszím: Adassék az nemes és vitézlő Győri Istvánnak Szepsi városának főbírájának nekem jó akaró szomszéd uramnak kezében. Szepsi.«

Természetes dolog, hogy a felkelő hadak és Bakos Gábor távollétében a különben is jóformán kizsákmányolt város fizetési kötelezettségének eleget nem tett; még természetesebbnek fogjuk e dolgot találni, ha figyelembe vesszük, hogy Kalmár Mihály főbíró e tekintetben nem nagy erélyt fejthetett ki, mivel a felkelés hidegen hagyta. Kitűnik ez a következő felszólításból is:

»Az úristentől minden jókat kívánok megadatni. Ez minap is írtam vala Kegyelmednek és szóval is izentem az hátramaradott adópénz végett. Azért Kegyelmed bíró uram semmi úttal el ne hallgassa, hanem mindjárt valamint s valahogy szerit tegye és még ma bizonyos emberek által ide küldje Kegyelmed, mert hertelen kívántatik; ebben semmi fogyatkozás ne legyen. Isten velünk. Datum in Csetnek 8. Mai 1644.

Kegyelmednek

jó akarója

Bornemisza Mária m. p.

Külszím: Nemes és böcsöletes Kalmár Mihály uramnak rosnyóbányai bírának adassék hamarsággal.«

Junius hó elején már rosszabbul állottak azerdélyi fejedlem és a felkelés ügyei. Ekkor már ilyen felszólítás érkezett a császári hadak közzé szorult városokhoz:

»Prudentes ac circumspecti nobis benevoli. Salutem et officiorum promptitudinem. Ide érkezvén isten akaratjából az mint ajánlottuk volt magunkat Kegyelmeteknek, instáltunk palatinus uramnál ő nagyságánál és az generalis uraknál, hogy az Kegyelmetek várasának megmaradására lennének kegyes providenciával ő nagyságok, declarálván ez mellett az Kegyelmetek hivséges és készséges mind annonából, mind penig egyéb minden tehetségekkel való szolgálatjokra, s azért is serénkedtünk az dologban, látván hogy az zsákmányosok igen felesen és nagy erővel excurrálnak naponként s megemésztvén az Hegyaljáig mindent, majd kéntelenségből is oda Kegyelmetek felé szegnek, ha in tempore más gondviseléssel magok securitásárukl nem provideálnak. Javallom azért, hogy Kegyelmetek mennél több profonttal siessen ide jünni és

cum bona assecuratione mind salva guardiát, mind pedig valahány őrzőket magokkal vinni; jobb az ő felsége szolgálatjára minden értékeket is egyébaránt való megmaradásokért fordítani, hogyszem mint túbúl egész várostúl elveszni. Mi talán az salva gvardiát megküldhetjük vala Kegyelmeteknek, de elsietének az odavaló emberek s jobb is az eleven salvagvardia, kit magok assecuratiója nélkül ki nem adnak et periculum in mora. Jó akaratunkbúl ajánlásunk szerént ezt kívánók intimálnunk Kegyelmeteknek. Isten áldja Kegyelmeteket. Datum in castris ad Cassoviam prosit die 11. Iunii anno 1644.

Earundem Dominationum Vestrarum

benevolus

comes Ladislaus Chiaky m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dominis« stb.

Lehetséges, hogy az ajánlat és a zsákmányolókkal való ijesztés csak fogás volt, de elhinném azt is, hogy Rozsnyó városa az »ajánlást« közvetlenül kieszközölte, mert mint már említém és a fentebbi levelekből is kivehető, Bakos Gábor uram Kalmár Mihály főbíró szemében csak a város megrontására és a városi kiváltságok hatályon kívül tételére törekedett, eltekintve attól, hogy a felkelés sikeréhez akkor már nem nagy volt és lehetett a bizalom. — Nem sokára Vesselényi Ferencz már Murány várából ejtette félelembe a közeli távoli környéket és Rozsnyó is tartván attól, hogy ezen erélyes csapatvezértől és a táborában volt német zsoldosoktól könnyen baj érhetné, követeket menesztett Murányba, kik ilyen válaszzsal tértek vissza:

»Prudentes ac circumspecti domini vicini honorandi.

Az Kegyelmetek levelét elvévén mit írjon az salva gvardia felől, értem. Holnapután melytől több borral, serrel, kenyérrel jöjön Kegyelmetek előmbé Rimaszombatba, akkor minden kegyelmességgel leszek. Isten kegyelmeikkel. Datum Muranii 25. Aug. 1644.

Earum

vicinus benevolus

H. Vesselény m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis« stb.

Exhibita est 26. Aug. anno 1644. Vesselényi ő nagysága levele, melyben mit írjon ő nagysága az proviant miatt.

Ezen utóbbi két sort bizonyára Kalmár Mihály uram írta a levél czíme alá és ebből is kitűnik, hogy a város sietett Vesselényi kedvét megnyerni és pártfogását újabb áldozattal kiérdemelni. Ezentúl Rozsnyó városa a császáriak pártját szolgálta, az 1644. év végéig legalább semmi nyoma, hogy az erdélyi fejedelem

vagy Bakos Gábor érdekében valamit tett volna, míg az ellenkezőről még ez évben kelt 4 okmány áll rendelkezésünkre. Ezek közül legérdekesebb Görgey János »Szád várában ma pénteken estve 1644« kelt levele, mely a rozsnyói főbíró összeköttetését a császáriakkal igazolja és a felkelés állásáról is felvilágosítást nyújt; különben így hangzik:

»Szolgálatomat ajánlom stb.

Palatinus uram ő nagysága tegnap száz lovat és hat szeke-res lovast küldött egri püspök uram ő nagyságáért ide, és ugyan tegnap bementünk Szendrőben; mihelyt beértünk, mindjárást palatinus uram ő nagyságához mentünk újra az hintóból le-leszállván az úr nagysága, és egész éfélig mind együtt voltak az urak palatinus uramnál ő nagyságánál. Az erdélyi fejedelem követi is ott voltak: Lónyay Zsigmond és Kemény János uram. Azelőtt is volt már az erdélyi fejedelem követe palatinus uramnál. Igen járnák az békességet, de ma igen szép módjával az seregeket elrendelék az szendrei mezőn és ugyan az követek által megüzenték, hogy várja el az fejedelem és megütköznek vele, harmad vagy negyed nap alatt elválík, az ütközetet ki nyeri. Az lengyel követ is ott volt palatinus uram ő nagyságánál, nem sokad magával, csak mintegy, ha fő, ötöd magával vagyon, a kik(et) palatinus úr ő nagysága és az lengyel király, császár urunk ő felsége küld és úgy dirigálták útját: holnap ide Szádvár alá jó ebédre; innét azt remélem, az Kegyelmetek városá(ba) megyen által. Egri püspök uram parancsolá, hogy Kegyelmednek megírjam: holnap úgymint szombaton jó reg(gel) jöjjön által ide Kegyelmed harmad magával, mivel az lengyel követek kíséréséről beszélget..... Kegyelmetekkel. Azon is kérte az úr ő nagysága Kegyelmedet, valami szép fris kalácscsal kedveskednék és hallal is, mivel itt az szegénység mind elfutott az falukról és hálnak szerit nem tehetjük. Az öreg Borbély Jánost¹⁾ is ide és üllejt(?) hozza el Kegyelmed magával. Hozza isten jó egészségben Kegyelmeteket. Írtam Szádvárában ma pénteken estve anno 1644.

Kegyelmednek

szeretettel szolgál
Gergey János m. p.

Külczim: Adassék az nemes és böcsületes Kalmár Mihály uramnak Rozsnóbánya városa főbírójának nekem régi jó akaró uramnak ez levelem.«

¹⁾ Rozsnyai orvos volt, kiről az esztergomi érsek jószágigazgatója Hölgy Gáspár 1644. február 9-én Posonyban kelt levelében azt írja: »az borbély állapata felől efficiáltam urunknál ő nagyságánál, hogy írjon mellette Lichtenstein uramnak.«

Hogy a szegénység mind elfutott ez időtájban a falukról, nem csuda, hiszen a személy- és vagyonbátorság akkor gyenge lábon állott. A zsákmányosok mindent megemésztettek, mint gr. Csáky László írja, és a nép értékes holmiját »lyukakba rakta« azaz elásta, mint a következő levél is mutatja;

»Szolgálok Kegyelmednek stb.

Szombaton az fiam emlékezett volt 18 hordó borom felől Kegyelmednek, Kegyelmed ajánlotta magát, hogy, ha az böcsületes tanácsnak kedve lészen hozzá, nem tart ellent benne, hanem elviteti Kegyelmed; ha Kegyelmeteknek jó akaratja lészen, ne késsék Kegyelmed véle, hanem megkóstoltatván, vitesse el Kegyelmed, mert ha hamar el nem viteti Kegyelmetek, lyukakban kell raknom őket, ha már eddig megőriztem istennek kegyes gondviseléséből, örömet nem veszteném el mód nélkül, az szőlő sem terem most, bár ne fusson Kegyelmetek tőle. Az fiam drágán bizony nem hatta Kegyelmeteknek 15 forinton hordáját s az hordóját visszakívánom, minthogy az egyébiránt is Kegyelmedet illetné; bizony elkérték régen azon, de nem adtam. Az árán is elvárom Kegyelmeteket, bátor csak husz forintot adjon most Kegyelmetek. Ha az félelem rajtunk nem volna, bizony nem adnám 18 forinton is, mert látom az szőlő termését mint mutatkozik: egyébiránt is tiszta borok az én boraim. Kegyelmed régtől fogván ajánlja magát, most tehet az iránt barátságot Kegyelmed velem. Ugyanazon emberemtől választ várok Kegyelmedtől. Tartsa isten kedves jó egészségben Kegyelmedet. Datum in possessione Almás die 29. Maii anno 1644.

Kegyelmednek .

jó akarattal szolgáló igaz atyafia

Almássy B. István m. p.

P. S. Szerecsenyi János még az boraimnak nagyságokat pedig nem is látta, melyeknek hata vagy hete ugyan öreg hordókban vannak.

Külczim: Nemes vitézlő Kalmár Mihály uramnak az böcsületes Rosnyóbánya városának főbírájának nekem jó akaró meghitt régi bizodalmas uramnak atyámfiának adassék.«

Az 1644. év végéig, mint mondám, Vesselényi volt a város »pártfogója«, ki a Murány, Szádvár, Szendrő és Fülek közt elterülő vidéket hatalmában tartotta és a császári hadak számára ugyancsak kiszivattyúzta. Miután pedig közben-közben az erdélyi fejedelem hadai is keresztül vonultak, vagy ellátogattak és ezek ellátásáról is kellett gondoskodni: Kalmár Mihály főbíró uram akarva nem akarva megtanulta, hogyan kell egyszerre több úrnak szolgálni? Megtörtént néha az is, hogy az egyik fél által kivetett

adót a másik szedte be, a mint pl. Vesselényi Ferencz is »a fejedelem számára limitált élést« a maga és császár hadai számára rendelte behajtatni. Egyébiránt arról: mi módon járt el Vesselényi Ferencz Rozsnyó városával szemben? igen érdekes dolgokat tartalmaznak következő levelei:

1. »Isten megáldja Kegyelmeteket. Móré István uram ő kegyelme jelenté panaszolkodván, hogy a midőn följött volna hozzám Murányba, Krasznahorka alól egy lovas szolgáját az szőlőben az szedőkhöz küldvén, Kegyelmetek az Csesik János tolvajt reá támasztván, szolgájának mind paripáját, fegyverét, egyéb nála lévő portékáját elvonatta, a mely dolog semmiképen hozzá nem illik az hűséghez. Azért ha Kegyelmetek valami bűtől s kártól akarja praecaveálni magát semmi lett okon el ne mulassa, hanem mind az lovát, mind az fegyverét, a kit elvonatott Kegyelmetek, mindjára kerestesse ki és adassa meg Móré uram kárvallott szolgájának, avagy ha az lovát és fegyverét Kegyelmetek ki nem tanáltathatná, valamire az legény mer esküdni, hogy az lova és fegyvere megért volna, Kegyelmetek mingyárast annyiból contentálja. Ennek felette parancsoltam vala, hogy az ötszáz forintot Kegyelmetek mingyárast administrálja az szendrei német kapitány kezében, egy holnapra való contributióval együtt. Minek okáért, ha még bé nem szolgáltatva volna Kegyelmetek, semmit ne késedelmeskedjék véle, hanem mind az ötszáz forintot, mind pedig az egy holnapra való contributiót mindgyárast szolgáltatassa bé, hogy annyira is valamint meg ne búsúljon. Ezek után istennek ajánlom Kegyelmeteket. Datum ex arce Balogh die 15. Octobris anno 1644.

Kegyelmetek

jó akarója
H. Vesselényi m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dominis« stb.

Egykorú feljegyzés a levélben: Ebben is Vesselényi urat ő nagyságát az katona lovának elvonyásából minket hamisan vádoltak, mert minekünk (egy mélföldön lévén városunktól más úr jószágában és határában) sem hírünk, sem tanácsunk nem volt. *Kívül:* 16. Octobris exhibita est Balog várából az ló felől, melyet elvontanak az utról az Szoroskőn¹⁾ és az 500 forintról, melyet rajtunk kívánják az szendrei kapitánynak.

¹⁾ A Szoroskő nevű hegy már Tornamégye területén Hárskút és Almás Községe közt van, tehát bizvást feltehető, hogy Rozsnyó városa a kérdéses lólopásnál teljesen ártatlan volt, mulasztás sem terhelhette. Az is érdekes, hogy az 500 frtnyi censust elébb az esztergomi érsek, aztán Bakos Gábor és most a szendrei német kapitány követeli.

2. »Köszönetem után, stb.

Mingyárást egy nyeret minden készségével szerszámos-tól készéttessen, kingyelveasastúl fogyatkozás nélkül, hozzák utánam holnap viradtig egy jó kantárral együtt, el ne mulassza semmiképen Kegyelmetek. Tartsa isten jó egészségben Kegyelmeteket. Datum in Haupquartilii Taplocza die 6 Decembris anno domini 1644.

Kegyelmetek

jó akarója

gróf H. Vesselényi Ferencz m. p.

Külczim : Rosnai bírák uraméknak adassék hamarsággal Rosno.

Vesselényi F. saját írása : Egy jó bőrű esizmát is sarkantyukkal s mindeneket az secretáriusom kezében küldje Kegyelmetek s az árát megadatom.«

Egykorú feljegyzés hátán : Anno 1644. 6. Dec. exhibita 6 hora vespertina Vesselényi ő nagyságától.

Samson Jánostúl vettem, térszen az ára mind sarkantyúval fl. 1. d. 50.

3. »Prudentes ac circumspecti stb. Salutem ac benevolam commendationem. Akarom Kegyelmetek értésére adni, hogy az minemü szénát, zabot az fejedelem számára limitált volt Kegyelmetek, mingyárást hagyom és parancsolom valamint életét fejét szereti Kegyelmetek, az Kegyelmetekre limitált éléssel együtt szolgáltatassa Murány alá, el ne mulassza Kegyelmetek, mert az mely hadakat itt Murány táján az völgyeken szállítottam meg, vissza kell Kegyelmetekre szállítanom és több kárt fog vallani, ha nem praestálja Kegyelmetek. Az ellenség felől az mint szóval is mondtam, éjjel nappal tudósítson, hogy mingyárást mehessek eleiben ezekkel az hadakkal. Valami nyereg felől írtam vala Kegyelmeteknek, csak süketségre vevé, mingyárást szerszámostúl kültön küldje meg. Tartsa isten jó egészségben Kegyelmeteket. Datum in arce Murany die 8. Decembris anno domini 1644.

Prudentium ac circumspectarum Dominationum Vestrarum
amicus vicinus benevolus
comes F. Vesselenyi m. p.

Külczim : Prudenti ac circumspecto« stb.

Anno 1644. die 10 Dec. exhibitae sunt Murány várából, melyben mit írjon ő nagysága az élés felől és az nyereg felől és az kantár felől.

1645.

Az 1645-ik év újabb bonyodalmakkal köszöntött be Magyarország. I. Rákóczy előhaladása a bányavárosok felé az addig III. Ferdinándhoz szító városok érületében kétségkívül

változást idézett elő. Ha addig buzgón pártolták a császárt most meghajolva a kényszerűség előtt, hódoltak a fejedelemnek. Nem igen rettentette meg őket Móré István fenyegetése, ki Vesselényi számára szüntelen követelésekkel sanyargatja őket.

Más ok is tanácsolta a felvidékieknek, hogy Rákóczyhoz hajoljanak. A svédekkel megkezdett alkudozás az együttműködést illetőleg befejezéséhez közeledett. Most várta a fejedelem a francia követet, ki közvetítőként szerepelt; s az így létrejött szövetség határozott fölényben leendett a vereségekben sokat szenvedett császár felett. E körülményt alig hagyhatták figyelmen kívül. Talán ez eredményezte, hogy az 1645. év Rozsnyó bírói székébe is az erdélyi fejedelem mozgalmaival rokonszenvező egyént talált.

Kalmár Mihály bizonyára pontosan tudósította Vesselényit »az ellenség felől« és nem rajta múlt, hogy az 1645. év elején az erdélyi fejedelem hadai voltak ismét a helyzet urai úgy Rozsnyón, mint környékén. A város sorsa 1645-ben gonoszabb volt mint az előtt, Bakos Gábor ismét megkövetelte a magáét és Vesselényi Ferencz ugyancsak nyuzta a szegény várost. Különben Kalmár Mihály helyét akkor már Veiszer Márton foglalta el, ki kevésbé körmönfont ember és a felkelésnek őszintébb híve volt, e miatt mint látni fogjuk majdnem bajba is keveredett. Ezek előrebocsátása után lássuk már most az érkezett leveleket időrendben:

1. »Isten minden üdvösséges jókkal áldja meg Kegyelmeteket. Mivel az Kalmár Máté lovait elvettem magammal, azért Kegyelmetek bírák uraim az adópénzből fizessen meg érette, az mi illendő és az mit ér, hiszem ösmerik az ott való emberséges emberek; az több adópénzt Kegyelmetek elkészítse, ez esztendőre valót, hogy ha isten visszatérít Kassára, hogyha érette küldök az pénzért, Kegyelmetek mindjárt kézhez szolgáltatassa, mivel az költségére nagy szükségem lészen. Vigyázatban is legyen pediglen Kegyelmetek, hogy ha mi hírt hall és ezt éjjel nappal tudósítson, Kegyelmetek egyebet ez dologban nem cselekedvén, hogy jövődében is búsulása ne következne Kegyelmeteknek. Isten tartsa és éltesse jó egészségben Kegyelmeteket. Datum Kapusztafalva 23. Ianuar. 1645.

Kegyelmeteknek

jó akarója
Bakos Gábor m. p.

Külcím: Rosnai bírák uraimnak.«

2. »Szolgálók Kegyelmeteknek.

Kegyelmeteknek csak azt akarám értékre adni, mivel hogy az mi kegyelmes urunk hadaival Csitnekre kell szállanom úgymint ezer lovassal, hanem az mely éleést gróf Vesselényi uram ő nagysága azon végre rendelt az limitatio szerint, tehát

azon élést mingyárt Kegyelmetek Csitnekre hozassa s Kegyelmetek is egész várostúl, mert ha hónap ott nem lészen úgy mint hétfőn, tehát bizony mingyárt Kegyelmetekre szálllok. Konyhára való élést is hozzon Kegyelmetek. Az egyszer hogy penig hozton hozza az élést. Ezzel istennek ajánlom Kegyelmeteket. In Jósva die 12. Martii anno 1645.

Kegyelmeteknek szolgál

Móré István m. p.

P. S. Valami . . . . nyerget, ha kész, hozza által Kegyelmetek hónap.

Külczim : Adassék ez levél az rozsnyai bírónak és polgároknak nekem jó akaró uraimnak.«

Anno 1645. die 13. Martii exhibita est prima hora post meridianam Jolsvárúl More István uramtúl az élés felől, melyet mingyarást vittén vigyünk Csetnekre.

3. »Az úristen minden jókkal áldja meg Kegyelmeteket. Az 25 kapát és 25 metszőkést meghozták, Kegyelmed igen jól cselekedte, mert szintén kívántatott, az mi penig az árát illeti az Kegyelmed írása szerint tizenkét forintról és 75 pénzről az mint megvette Kegyelmed, ez levelem által Kegyelmeteket quietálom, jövődöbeli bizonyoságáért megtartván Kegyelmed ez levelemet Szánakozom az Kegyelmetek nyomoruságán, de hiszem isten nem sokára megkönnyebbíti ő szent felsége terhére Kegyelmeteknek. Ha mi oly hérei lesznek Kegyelmednek, mindazonáltal mégis tudósítson Kegyelmed mindenekről. Isten kegyelmeddel. Datum Cassovia 13. Martii 1645.

Kegyelmednek

jó akarója

Bornemisza Mária m. p.

Külczim : Nemes és böcsületes Vaiszer Márton úrnak rosnai bírónak adassék ez levelem.«

4. »Szolgállok Kegyelmeteknek stb.

Akarván értésére Kegyelmeteknek adnom, mivelhogy gróf uram ő nagysága az ő felsége armadiájában ment és nekem parancsolván ő nagysága, hogy mindenfelől szolgáltassam késedelem nélkül az élést, mivel immár ő felsége hadai mindenfelől elérkeznek, nekünk is oda kelletik mennünk. Kegyelmetek azért se órát, se napot nem várván, hanem mingyárt kültön küldje ide az élést Murány alá minden felől, mert ha nem s fogyatkozás lészen az élés dolgából, elhiggye Kegyelmetek bizony meg fog búsulni érette.

Isten jó egészségben éltesse Kegyelmeteket. Datum in arce Murany die 15. Martii anno domini 1645.

Kegyelmeteknek

jó akarója szolgál
Móré István m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis« stb.

Bornemisza Mária bizony nem ok nélkül szánakozott a szegény város nyomorúságán. Weiszer Márton főbíró különösen száanalomra méltó volt, mert ő, ki a felkeléssel élénken rokonszenvezett, Bakos Gáborral és nejével folyton folyvást levelezésben állott és bizonyára nem jó szemmel nézte, mint foglaltak a császáriak több és több tért, kénytelen vala a Rozsnyóra és környékére kivetett élest beszédni és beszolgáltatni, mert ellenesetben »tűből és egész várostól elveszett« volna Rozsnyó.

5. »Az úristen minden jókkal és jó egészséggel áldja meg Kegyelmeteket. Hogy Kegyelmed uram parancsolatjára az almási szőleinknek munkásira adott husz forintot, azt igen jó cselekedte, hogy abban nem esett fogyatkozás. Némely hérekről is tudósít Kegyelmed, jó néven vettem Kegyelmedtől s jövődöben is nem leszen kárára Kegyelmeteknek, ennekutána is, ha mit hall s ért Kegyelmed, mind uramat ő kegyelmét azzal feltalálják s mind pedig engemet mindenekről tudósítani ne praetermittálja. Isten Kegyelmeddel. Datum Cassoviae . . . Martii 1645.

Kegyelmednek

jó akarója
Bornemisza Mária m. p.

Külczim: Nemes és böcsületes Weiszer Márton úrnak rosnyóbányai bírának adassék ez levél.«

Anno 1645. die 19. Martii exhibitae sunt Kassárul Bakos Gáborné asszonyunktól az mely fl. 20 ádtunk az almási szőlő munkájára, melyet jövődöben az adóra beveszen ő kegyelme.

6. »Köszönetem után istentől kívánok Kegyelmeteknek minden jókat megadatni. Én csudálkozom Kegyelmeteken, hogy micsoda vitte Kegyelmedet reá, hogy Hegedüs Gáspárt csaplárosszá csinálta Kegyelmed. Azért valamint böcsületedet szereted, mingyárt levegyétek róla az csaplárságot. Módot találjatok benne, hogy az virginással együtt soká elküldjed, mert ha elhallgatod

meg fogsz búsulni érette, ebben egyebet ne merészeljél cselekedni. Az mely száz kila zab ott vagyon, az kiról az minap is írtam, ha eddig el nem küldötted Bódo(g)kőben mingyárust elvitessed, mert immár ideje vagyon az vetésnek. Isten éltesse Kegyelmedet. Datum ex Tarnócz die 29. Martii anno 1645.

Kegyelmednek

jó akarója
Bakos Gábor m. p.

Külczim : Vaiszer Mártonnak mostan Rosnyó várasának főbírájának nekem jó akarónak adassék.«

7. »Szolgállok Kegyelmednek. Isten sok jókkal, jó egészséggel áldja meg Kegyelmedet kívánom. Nyilván lehet Kegyelmednél ez jövőendő hétfőn úgymint pro die 19. praesentis mensis Iunii generális congregációja lészen az nemes vármegyének, Kegyelmed emberséges nemes embereket expediáljon. Ez mellett Kegyelmed el ne mulassza adja ad notitiam Jelitnik Pál uramnak: azon nemes atyafiaival együtt bejűjjon az nemes vármegye gyűlésében sub poena fl. 100; ha ő kegyelme el meri hallgatni, én gondom az többi. Isten éltesse Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Datum in Pelsőcz die 12. mensis Iunii anno 1645.

Kegyelmednek

szeretettel szolgál
Tibay György m. p.

Külczim : Prudenti ac circumspecto viro domino Martino Vaiszer iudici primario oppidi Rosnyóbánya domino amico observandissimo.«

Tibay György szolgabíró volt, ki bizonyára sulyos viszonyok között írta itt közlött hivatalos levelét, mely a többi között már azért is érdekes, mert bizonyítékul szolgál arra, hogy Rozsnyó városa ez időben is részt vett a megyei közgyűlésekben, képviselőitől azonban megkivántatott, hogy »emberséges nemes emberek« legyenek.

8. »Susanna Lorantfi dei gratia principissa Transylvaniae partium regni Hungariae domina et Siculorum comitissa.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis grati, salutem et gratiam nostram. Vitézlő Messa Gergely küldött két sebes katonát az Hűségtek városába; parancsoljuk azért kegyelmesen Hűségteknek, viseltessen szorgalmatos gondot az meggyógyíttatásokra s illendő gazdálkodással is legyen nekik. Secus non facturi. Datum in arce nostra Sárospatak die 24. mensis Iulii 1645.

Susanna Lorantfi m. p.

Külczim : Prudentibus ac circumspectis dominis« stb.

9. »Szolgálok Kegyelmeteknek. Vöttem az Kegyelmetek levelét s mit írjon értem. De az limitált élés egy általjában meglegyen s a kit Pucham úr ő nagysága parancsolt is, mert bizonyosan elhigyjétek, hogy megbúsultok miatta. Az itt való katonák lovait s egyetmását mingyárást minden fogyatkozás nélkül kikerestetvén megküldjétek, kiváltképen penig Trombitás Miklós lovát s köntösét bíró uram megküldd, mert duplason adod meg az árát. Tartson meg isten Kegyelmeteket jó egészségben. Raptim in oppido Jolsva 10. Augusti 1645.

Kegyelmetek

barátja

Móré István m. p.

Külczim : Prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudici primario ceterisque iuratis civibus oppidi Rosnobánya amicis honorandis.«¹⁾

10. »Szolgálok Kegyelmeteknek. Hírül vagyon azt hiszem Kegyelmeteknek, hogy az ő felsége armadiája azon mai napon ide Rimaszombathoz szállott, de Kegyelmed meg ne futamodjon, hanem házadnál legyen, noha vétett ő felségének, de én assecurálom Kegyelmeteket, hogy semmi bántása nem leszen, csak valami élést készítsen, hogy az hová kívántatik oda szolgáltatassa az mikor parancsoljuk. Isten éltesse Kegyelmeteket. Murány 17. Aug. 1645.

Kegyelmeteknek

szolgál

Móré István m. p.

P. S. Kegyelmetek sert készittessen bőven, mivel most az nyári időben kívántatik az ital inkább mint az étel. Higyje Kegyelmetek, hogy semmi bántása nem leszen Kegyelmeteknek.

Külczim : Prudentibus ac circumspectis dominis stb.«

Volt-e Veiszer Mártonnak és Rozsnyó városának még valami különös vétke? nem tudom. Annyi bizonyos, hogy a császári tábor a mindenéből kimerült várostól sokat követelt és bizonyos az is, hogy e város, különösen pedig főbírája inkább az erdélyi fejedelemhez hajolt. Móré István feltevése, hogy a lakosság a császári hadak közeledése folytán el fog futni, tehát igen indokolt lehetett. Hogy pedig a követelt élés nem volt csekély, igazolja a következő már másnapon (augustus 18-án) kelt levél:

¹⁾ Trombitás Miklós és bajtársai talán Rozsnyón vagy környékén fosztattak meg lovaiktól és egyéb holmijoktól hogy Móré István a főbíró teszi azért felelőssé. Lehetséges különben az is, hogy Veiszer Márton uram valamiképen pl. híradás által elősegítette a veszteséget, mely nyílt esetepatében is érhetette Trombitás Miklóst.

11. »Adjon isten minden jót Kegyelmeteknek.

Mivelhogy isten segítségéből az ő felsége armadiája ezön mai napon Baloghoz száll, se órát, se napot ne mulassatok ti Rozsnya-völgy városi falusi bírák, polgárok, hanem e levellem vévén mingyárást háromszáz köbl (!) búzát, száz köből zabot, kétszáz akó sert és száz akó bort szőrezzetek, azt minden halogatás nélkül szekerekre rakjátok s oly készen tartsátok Rozsnyón, hogy ezön holnapi napon valahová kívántatik oda vihessétek; ebben fogyatkozást ne tegyetek, mert isten s világ előtt protestálok, hogy ha mi rajtatok esik, én oka ne legyek, hanem szófogadatlan-ságtoknak tulajdonítsátok. Országunk szolgálatja így kívántatik. Isten Kegyelmetekkel. Raptim ex Muran 18. Aug. 1645.

Kegyelmeteknek

jó akarója

Stephanus More m. p.

Külczim: Rozsnyó-völgy városi falusi bíráknak, polgároknak adassék igen sietséggel.«

12. »Szolgálók Kegyelmeteknek.

Az Kegyelmetekre limitált élés még mostan is oda hátra vagyon; ha azért kárt nem akar vallani, mingyárást ide Murány várában szolgáltatassa, mert egyébként megbúsul miatta. Ennek csak meg köll lenni. Isten éltesse Kegyelmeteket. Murány 25. Aug. 1645.

Kegyelmeteknek

szolgál

Móré István m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dominis N. N. iudici primario ceterisque iuratis civibus oppidi Rosnyobanya dominis amicis honorandis.«

Rozsnyó városa belátta, hogy Vesselényivel nem daczolhat és a legnagyobb erőfeszítéssel beszerezni igyekezett a mit tőle követeltek. Bizonyára szegénységén és nem rossz akaratán múlt, ha ez neki teljesen nem sikerült. Szerencse, hogy nem sokára megszűnt az ellenségeskedés és megkötöttetett a béke, mert különben Rozsnyó városa végképen elpusztult és elszegényedett volna.

Ezek lennének ama kevés kivétellel sajátkezűleg írt levelek, melyek 1644—1645-ben keltek és jó részben teljesen ép pecsétjeikkel Rozsnyó város levéltárában őriztetnek.

Bakos Gábor ezen levelek szerint is nyugodt és humánus ember, ki hatalmát nem szokta éreztetni, azzal vissza nem élt és mindenkor istenben bíz. Bornemisza Mária leveleiből is kilátszik a mívelt istenfélő nő, ki alárendeltjeivel szépen bánik, minden

szivességet elismeréssel viszonzoz és embertársai nyomoruságán érző szívvel szánakozik. Vesselényi Ferencz ellenben kérlelhetetlen, számító és hatalmas úr, ki ellenmondást nem tűr, mintha szíve sem volna és jól esnék lelkének, hogy fenyegetése nem üres szó. Jellemző, hogy a felkelő hadak parancsnokai Rozsnyó városával szemben a legnagyobb kimélettel és méltányossággal jártak el és a betegekről atyailag gondoskodtak, míg a császáriak a mindent megemésztő zsákmányosokra mutattak és azzal fenyegetőztek, hogy zsákmányra bocsátják hadaikat. — Szerencse volt, hogy az intéző körök egymás irányában valami nagy gyűlölséget nem tápláltak, egymással simán bántak és aztán az egyik kézből a másikba átment várossal és lakossággal sem éreztették nagyon hatalmukat, a megfenyítésre és meglakoltatásra nem is gondoltak; különben még többet szenvedett volna a szegény lakosság és véresebb lett volna a polgárháború útja. Isten a megmondhatója úgy is, mily siralmas vala akkor a lakosság sorsa, hány sebből vérzett a közjólét és mennyire süllyedt a közerkölcs. Mint Almási István példája mutatja, a jómódu ember rettegett, hogy javaival életét is elveszti, a szegény embert pedig a földi javak bizonytalansága henyélésre, majd elvetemültségre kárhoztatta, a bányas- és vasipar szünetelt és a Szoroskőn haramiák tanyáztak; évek hosszú sora, az esztergomi érsek által bőkezűen nyújtott többszöri és tekintélyes kölcsön kellett aztán, míg a kimerült város kissé magához tért és az 1644--1645-ben úgy szólván teljesen megszűnt bányászatot ismét fölélesztette.

Közli: MIKULIK JÓZSEF.

A SZEPESSÉGI SZÁSZ BEVÁNDORLÓK

MEGSZÜNT EGYLETEIRŐL.

Midőn II. Géza alatt 1141—1161. a szászok a Szepességen letelepedtek, mint keresztyének vallásos, s egyéb szokásaikat magokkal hozták, melyek évszázadokon keresztül bizonyos egyletek által nyertek kifejezést. Ezek a szokások és egyesületek csak az újabb korban enyésztek el, részint az újkor szelleménél, részint azon körülménynél fogva, miszerint a szász törzs különlegességéből mindinkább kilépett és más, magyar, de a helyi ¹⁾ viszonyoknál fogva leginkább tót nemzetiségű elemekkel keveredett össze.

Egyes okmányokból és régibb könyvekből kiolvasható, milyen sajátságos egyesületek virágoztak valaha a szepességi szászok között, kik nagy részben épen azok nyomán kiváló szerepet játszottak a mivelődés terén. Ily egyesületek emlékét feleleveníteni és a feledés veszélyétől megmenteni: célja a következő soroknak.

A bevándorlók már keresztyének lévén, az V. Istvántól 1271-ben nyert kiváltság értelmében szabadon választották papjaikat²⁾ Ezek számára 1280-ban Lőcsén Ilyés gróf alatt kiállított okmány szerint, egészen szabad akaratból tizedet fizettek. Ezt az okmányt Erzsébet királyné, III. András és Zsigmond király újból megerősítették, illetőleg kibővítették.³⁾ A kellőképen fizetett papok a 24 városban már 1248-ban egyesületet képeztek, mely 1298-ban újra szerveztetett.⁴⁾ Ezen »fraternitás« jelszava a szeretet és testvériség vala. A papok mint testvérek az úrban, egy

---

¹⁾ A Szepesség Sáros, Gömör-, Liptó-megyék és a lengyel határtól lakosságától környeztetik, melynek egyes tagjai gyakran a németek közt letelepedvén, családot alapítanak és már most igen nagy számot tesznek. Az 1880-dik évi népszámlálás szerint 28⁰/₀ német 55⁰/₀ tót között lakik.

²⁾ Wagner, *Analecta Scepusii* I., 189.

³⁾ Wagner, *Analecta Scepusii* I., 264. 273.

⁴⁾ Wagner, *Analecta Scepusii* I., 266.

évben kétszer jöttek össze, t. i. az első nyári vasárnapon és a sz. Mihály utáni vasárnapon. Az egyesület élén állott az esperes, ki minden évben újra választatott és kinél a testvérek ládája őriztetett, melyben az okmányok, a pecsét, a pénz és az egyházi edények tartattak. Az összejövetel alkalmával ünnepélyes istenitisztelet volt, melyen egymást szeretetre, buzgó és példás életre intették és közös ügyeik felett tanácskoztak. Egy lelkész rendszeren 8 denárt fizetett a ládába. A komolyabb tárgyak bevégzése után egy közös lakoma következett, mely alatt a legfiatalabbik pap az egyleti alapszabályokat felolvasta és az esperes áldásáért könyörgött. Az esperes akkor így szólott: »az egyszülött fiú minket segéljen és áldjon meg, te uram könyörülj rajtunk«! Ezen fraternitás az ev. papok között még a reformáció után is fentartotta magát oly hozzáadással, hogy a jótétemények és ajándékok kiosztását is feladatául tűzte ki magának. 1602. sept. 11-kén a lublói lengyel parancsnok Lubomirszky Szaniszló leánya férjhez ment. A lelkészek összejöttek és elhatározták, hogy ők is nászajándékot fognak küldeni, nagyobb egyházakból egyesek 2, kisebbekből 1 arannyal járultak az ajándékhoz. A szép egyesület nyoma a XVII-ik század közepe táján, az ellenreformáció kezdete alkalmával elenyészik.

A lelkészek ily vonzó példája után, a hivek is megfelelő egyesületekben valósították meg a szeretet és tettleges segélyezés intéseit.

Ilyen egylettel találkozunk Lőcsén már 1402-ben »Bruderschafft des heiligen Leichnams Christi« név alatt.¹⁾ Az egylet tagjai időnként áldozatot hoztak a templomnak, misére jártak, békében éltek, gyóntak, a holtat temetőbe kísérték, a szerencsétlent s szegényt pénzzel segítették.

Lőcse példája után indultak a többi városok is. Bélán 1637-ben hasonló jelentőségű egyesületet találunk,²⁾ Az egyesület czíme volt »Bruderschafft des Heiligen Geistes«, ily jelszó alatt: »Bruderliebe *Φιλadelphia* seu fraternus amor.« A tagok kötelességéhez tartozott: Pünkösöd hétfőjén áldozatot vinni, a betegeket látogatni és ha meghalnak temetésükön megjelenni; ha egy tagnak idegen helyen valami baja történik, az egyesület két tagja kiküldetik segélyezésére. Az isteni tisztelet szorgalmas látogatása, és a sz. vacsora használata szintén az egyleti tagok kötelességéhez tartoztak. A ki a fennálló szabályok ellen vétett, egy font viasz lefizetésére köteleztetett.

Ha a felnőttek ily egyesületekben a valódi keresztyénység

¹⁾ A szószerinti alapszabályok feltalálhatók: Wagner... I., 100.

²⁾ Az eredeti, de már csonka alapszabály az itteni lövészegylet ládájában feltalálható.

tényleges erényeit gyakorolták, a fiatalok is a confirmáció után kénytelenek voltak a »Burschenshaft« nevű egyesületbe belépni, mely a mulatságok között a jó rendet fentartotta, a kegyesség és erény gyakorlására felvigyázott, és a kicsapongásokat megbüntette. Az egyesület élén állott az elnök és pedig »Altknecht« név alatt. Az utóbbi több tisztársaival felvigyázott a fonóházakban, a tánczvigalmak alkalmával, melyek a sátoros ünnepek másodikán és sz. János napján tartattak, végre isteni tiszteletre és gyónásra vezette a tagokat. Az alapszabályok megsértői megbüntettettek. A kilépés az egyletből megnősülés, vagy halál, vagy az által is történhetett, ha egy tag a férfikort elérte a nélkül, hogy megnősült volna. Ezen egyesület Bélán 1805-ben június 28-kán egy városi határozat folytán oszlattatott fel.¹⁾

Ha az eddigelé elősorolt egyletek az egyházas életet ápolták az erényt gyakorolták és eszerint a társadalom szilárd vallás-erkölcsi alapját megvetették, úgy a következő egyesületek különösen az iparra fordították a figyelmet, és az iparos életviszonyokat fejlesztették.

Itt mindjárt megemlékezünk az iparos egyesületekről, a czéhekről, melyek a Szepességen a németek között igen régiek, és oly fejlődésűek, milyennel másutt igen ritkán találkozunk. Nem szándékom azok kimerítő történetét leírni, sem érdekes alapszabályait elősorolni, csak jelezni akarom, hogy milyen irányban hatottak a mesterség és ipar fejlesztésére.²⁾ A tanoncz köteleztetett mesterségét három év alatt megtanulni:

»Wenn sich zutrüge, dass eines ehrlichen Mannes Sohn bei ihnen das Handwerk zu lernen angenommen wurde, der soll nach Handwerks Gevohnheit bey dem angenommen Meister und nach derselbigen für die Brüderschaft auf 3 Jahre aufdingen.«³⁾

A mesterség megtanulása után köteles volt 3 évig mint legény magának ügyességet és tapasztalást szerezni. Haza jövén, csak akkor vétetett be a czéhbe, ha az elkészített »Meisterstück« nyomán a mesterektől képesnek ítéltetett az illető mesterség űzésére. A mester qualificatiójára tehát a legnagyobb súly fektetett. Az itteni szabók az új mesterre különös verset csináltak, mely rendesen tett utazásaira vonatkozott és évszázadokon keresztül a jegyzőkönyvbe foglaltatott. A versek p. o. így hangzanak:

¹⁾ Városi jegyzőkönyv 1805. június 28.

²⁾ A czéhek felosztásával igen sok becses történeti okmány veszett el. 10 krért csomagokként lehetett azokat venni. Nekem sikerült az itteni czéhek alapszabályait és egyéb fontos okmányait lemásolni, és így az enyészettől megmenteni.

³⁾ Schumacher-Regel 1599.

Johannes Jachmann.

»Dass Nieder Ungern Kond ihn nicht

Die Beel bringen aus dem Gesicht.

Ob es ihm gleich wohl und gut ging,

Sein Herz ihm allzeit an Zipsz hing.

Modern die Stadt, wand gnug fleisz dran,

Ihm zu verhindern weg und bahn,

Man kundt es ihm ausreden nicht,

Wie er uns selbst hat berichtet,

Nur in die Beel war sein Datum,

Zu erlangen den Meister Ruhm.

Welches geschehen Anno 1696. Dominica Exaudi.«

Tilos volt másnak munkáját gáncsolni vagy háttérbe szorítani: »Wenn einer dem andern die Arbeit, wie sie immer Namen habe, abwendig machte, soll er zur Straf gezogen werden....«¹⁾ — Még a családi életre is jó befolyással voltak. Az itteni szűcsek alapszabálya 1620-dik évről rendeli, hogy minden fiatal nőtlen mester minden évben egy arany fizetésére köteleztessék addig, míg meg nem nősül. A ki az isteni tiszteletet elmulasztotta, 1 font viaszszal büntettetett meg.²⁾

A sörfőzés par excellence német ipar és szokás volt. A bevándorlók ez ipart magukkal hozták és itt sikerrel üzték. Még a papok lakásaiban is gyakran sörfőződe találtak. 1543-ban a szepesi vár kapitánya Bornemisza Miklós a szepesi lelkészeket kényszerítette, hogy mindegyikök egy-egy hordó sört küldjön a várba, különben huszárait küldi a curiákba.³⁾ Hasonlóképen a prépost számára ugyanazon évben kénytelenítették sört küldeni a dunajeczi várba.⁴⁾

Mily nagy mennyiségben főzetett a sör a Szepességen, abból a körülményből is kitűnik, hogy még 1761-ben p. o. itt Bélán a maláta készítő-egyletével találkozunk. Egy másik egyletet a sörfőzők magok képezték, kik itt helyben $2\frac{1}{2}$ ezer lakos között még 1761-ben 40 taggal, azaz mesterrel rendelkeztek ez ipar üzésére. Az inasok és legények még azonkívül éppen oly nagy számot tehetek ki.⁵⁾

Nagyon természetes, hogy ily körülmények között a sör olyan olcsó volt, hogy az utolsó napszámos egészséges és tápláló

¹⁾ Schumacher-Regel 1599.

²⁾ Schumacher-Regel 1599.

³⁾ Matricula Moleriana pag. 318.

⁴⁾ Matricula Moleriana pag. 318.

⁵⁾ Városi jegyzőkönyv 1761-ről.

italát képezhette. Hogy a jó és erős sör iczéje csak 1, akkori váltókrajczárba került, következő hatósági rendeletből láthatjuk:

»1770. 23. April, Sollen sich die Herrn Bürger befeisigen das Bier viel besser und stärker zu braunen, welches alsdann sowohl durch die Herrn Officiers und den Magistrat gekostet, und nachdem es für gut befunden werden wird, die Halbe um einen Kreuzer verkauft werden soll.«¹⁾

A mint láttuk, ezek a megszűnt egyesületek a vallásosság ápolására, a társas erények kifejtésére és az ipar erősítésére szolgáltak. Ha az egyesületi élet is a művelődés fokmérőjének tekinthető, a Szepesség, hol ily egyesületek léteztek és virágoztak. Aránylag magas műveltségi fokon állott a középkorban.

WEBER SAMU.

---

¹⁾ Városi jegyzőkönyv 1770. ápril. 23.

ADATOK

I. RÁKÓCZY GYÖRGY KORA TÖRTÉNETÉHEZ.

Az alább közlendő levelek nemcsak politikai, hanem kortörténeti szempontból is nevezeteseek. Adatokat szolgáltatnak I. Rákóczy uralkodásának belső történetéhez, s e tekintetben oly részletekkel ismertetnek meg, melyekről eddig nem volt tudomásunk.

Az I. sz. alatti postáknak adott utasítás, kik az uralkodó és közegei közt a közlekedést tarták fenn, s kiket Rákóczy szigorúan tudott fegyelmezni.

A II. sz. alatti Rákóczynak magyarországi praefectusával, Debreczenivel folytatott alkudozását adja elő. Debreczeni már Bethlen alatt kezdett szolgálni, s Rákóczynak is nemcsak uradalmait kormányozta, hanem politikai ügynöke is volt.

A III. sz. alatti Rákóczy s a lengyel urak közti viszonyhoz szolgáltat adatot.

A IV. sz. alatti Törös Jánossal való viszonyát mutatja. Törös azelőtti évben, hogy a 35 új aranyat kapta, 1639. aug. havában volt Erdélyben.

Az V. sz. alatti Zólyomi Erzsébettel való conflictus adatait adja elő. Kivált Zólyomi Erzsébetnek sajátkezű levelei fölötte érdekesek.

A VI. sz. alatti Kemény és Bornemisza leveleit közli, kik a fejedelem asszonyt magyarországi útjában követték.

A VII. sz. a. Csáky Istvánnak 1644-iki lengyelországi fonderlataihoz szolgáltat adatokat.

A VIII. sz. a. az elzálogosított szepesi városoknak Rákóczyhoz való viszonyát illusztrálja.

De térjünk át a levelekre.

I.

1634. január 1.

I. Rákóczy György utasítása postái számára.

INSTRUCTIO Georgii Rakoczi primipro veredariis (posta) suis.

1. Sohula postának szekér alája ne adassék maga személye alá, ha terhet nem hoz vagy nem viszen magunk számára.

2. Télben három órát szabad legyen nyugodni, nyárban másfél órát, ha ki több üdeig akarna, tartozzék jószága és tiszt-sége vesztés alatt az bíró kiigazítani az faluból, városból; nappal nyárban ebédre, vacsorára ha megszáll, ott is csak egy egy órát mulasson az két helyen, télben nappal két órát.

3. Ebédre, vacsorára egy eitel bornál többet ne adjanak, kenyeret és azalékat is csak annyit, kivel egy ember megérheti, ha maga lován menne postán, annak is egy abrakot, szénát.

4. Maga lovát az posta az szászságon, se másutt mások jószágán arra való speciális parancsolatunk nélkül ne tartsa, holott itt is kifogja szénáját, abrakát.

5. Ha. mely posta akár város, falu postalovát nála tartaná, vagy elvégezvén reá bizott utját, imide amoda hurczolná, elsőben pálczával verjék meg, ha másodszor cselekednék, felakasztassék érette, ha penig elvesztené vagy megölné, az árát is tartozzék megadni.

6. Semmi adással, vevéssel akármi úton módon és szín alatt az posták közzül meg ne merészelje az szegénységet bántani, sem valami cigány fortélyával vagy akármi praetextus alatt sem bort, buzát, czipót, zabot, kendert, lent, túrót, vaját, mézet, lábos marhát, akármfélét, kész pénzt, vadbört egy summában semmit el ne vigye, mert valakire az megbizonyosodik hogy azt cselekedte, meghal érette.

7. Valamely posta maga vagy mások dolgán hirünk, engedelmünk nélkül czimerünkkel vagy levelünkkel csak félmértföldre menne is, meghal érette.

8. Minden úton, helyben itt és egyébütt is, reggel megmutatván magunknak magokat, vagy hopmesterünknek, az szállásokra mehetnek, de kettő mindenkor itt fenn legyen, éjjel is, úton is csatlósink között háljon benne magunk szállásán. Az ki ezt elmulatná, megpálcáztatik érette, azután nagyobb is esik rajta. Nemes ember lovát vagy annak szolgáját, szabadosokat útban találván, postaságra ne vigye, se azokat insolentiával ne illesse, mert meg kell érette halni.

9. Fizetésért, adományért posta lovat útjából vissza ne bocsásson, de tovább az határnál ne vigye az posta lovat, hanem

az meddig helye vagyon, mert ha különben cselekeszik, megpálcáztatik érette, s mit vött az visszabocsátott lóért vagy az fáradt lónak távúl való viteleért, fizetésiből elégítjük meg.

10. Mind messze s közel való útjában valamely posta czimerünkkel, levelünkkel jár s megrészegeskedik csak egyszer is, az prengérbe veretjük meg s kivettetjük udvarunkból, mert ők derekas levelet is hordozván, oly kárt tehetnek részegségek miatt, ki életeknél is drágább volna. Utját elvégezvén tisztessége vesztese alatt tartozik czimerünket, levelünket mindjárt beadni.

11. Tartozzanak arra is életök vesztese alatt vigyázni, ha jártokban akárki szolgáját, vagy czimerünkkel vagy levelünkkel, avagy akár mi úton mi nevünkkel járna, vagy tartaná magát, nem is lévén jó bizonyosága, megfogni, előnkbe hozni, ha magok nem birnának vele, tartozzék város, falu sub amissione honoris et capitis mellettek fogni, eltávoztatván mindazáltal minden úton az emberhalált.

12. Értjük ilyen dolgot is némely postáink felől, hogy ide Fejérvárra, vagy ha másutt vagyunk is, útjából megjöven, hogy az szegény ember posta lovát meg szokta tartani és némelyet is vesztetni, ha ki azért ilyen fogna taláztatni, bár csak három óráig vagy legfeljebb fél nap is meg fogná tartani, vagy praefectusunknak, udvarbíráknak, vagy az itt való postamesternek kezében, vagy úton folnagy vagy város, falu bírása kezében jó bizonyosság előtt nem adná, három pálczával veretessék meg elsőben, ha másszor többszer cselekedné, mindentől megfosztassék, azután kivetessék udvarunkból.

13. Valahová küldjük őket, de onnét mindenkor, akár úrhoz, akár főrendhez, város, falu bírájához, praefectusunkhoz, egy szóval akár hová, de testimoniálist hozzon, vehessük eszünkben, ha sietve ment s nem csavargott-é, hozzánk hamar hozta-é az választ meg. Valakinél ilyen bizonyosság-levél nem taláztatik, megpálcáztatik érette, ha pedig álnok bizonyosság-levél producálásában taláztatik, meghal érette.

14. Ha mely posta czimerünket, levelünket elvesztené és annak elegendő bizonyosságát nem adhatná, hogy tolvajok vagy egyéb hatalmasok vötték el tőle, meg kell érette halni.

15. Valamely posta itt udvarunkban nem laknék, hírünk, engedelünk nélkül imitt-amott fárságlona vagy elszöknék, vagy bucsúvétlen ment el, meg kell érette halni.

16. Az mely városokban, falukban az kiadott edictumunkhoz nem kezdené magát postáink közzül valamely tartani, életére, tisztségére parancsoljuk bírónak, folnagynak és minden tisztviselőnek, fogják meg s kötözve hozzák előnkben. Ezent cselekedvén háromszéki, csiki postáinkkal is. Ha penig ebben el nem járna

az bíró, folnagy és egyéb város, falukbéli tisztviselők, ha kárt vall az posták miatt, mi reánk ne vesse.

17. Ezek lévén azért postáinknak elejekben adott instructiók, parancsoljuk és életek vesztesek alatt ahoz tartsák magokat mindenekben. Postamesterünk is ez instructiónkat pecsétünk, kezünk írása alatt (*sic*) megbüntetni, az ki ez kiadott instructiók ellen vét, az specificált büntetések szerént.

Datum Albae Juliae, die 1. mensis Januarii anno 1634.

G. Rakoci m. p.

Erd. muz. (Jos. com. Kemény App. Ep. ad Hist. Trans. Tom. VII.)

II.

1634. m a r c z. 12.

Debreczeni Thamásnak magyarországi uradalmi igazgatójává lett kinevezése alkalmával Rákóczy által engedélyezett feltételek.

Memoriale sive postulata generosi dni Thomae Debreczeni praefecti suae celsitudinis bonorum in Hungaria existentium ad illustrissimum dnum principem Transylvaniae dnum dnum nostrum clementissimum porrecta per me Samuelem Pathai m. p.

1. Conventióm kivitele.

2. Az háromezer kősó ha megadatik ez esztendőben.

3. Kővárból tavasszal egy kemencze meszet, ujat, kiből 50 bányai hordó jőjjön ki, s az füven Pálfalvára szállítsák, az tavalyinak is felét ha ez etc.

4. Az templum épületi és az toronyé.

5. Munkácsról Patakra százezer sindelt.

6. Az munkácsi jószággal egy holnap alatt mikor alkalmazatos ideje lenne, Balling uram itt az vendégfogadót megcsináltathatná az én rendelésem szerént, ha ő nagyságának kegyelmes akarátja.

7. Az itt való kaszáló rétek minthogy merő gazok, és naponkint arra jutnak, pénzért szakványosokkal megtisztíttathatom-e, mert az jószág egyéb épölettől nem érkezik reá, széna árából, mert adhatok szénát ötszáz forinton csak az szögből is.

8. Az téglási hajduk között az én, ő nagyságának adott jobbágyim közül vagy 10, kik csak az ő nagysága bemenetele után lettek hajdukká; az Patakhöz tartozó téglási jobbágyokból is hárman vannak, mit parancsol ő nagysága felőlek, jobbágyokká tegyem-e, vagy ne?

9. Téglásnak az korcsomáját, Búdnek is az korcsomáját, mint-hogy ezelőtt arra nem volt gondviselés, magoknak occupálták az hajduk, mit kell abból is cselekednem?

10. Az én téglási portiómat az hatházi hajduk és az vídit az nánásiak veszik vala meg, ő nagyságának értésére adám és azt parancsolá, ne adjam, hanem ő nagysága is megadatja az én inscriptiómat az f. 3000, sőt ugyan azt írta ő nagysága, akar készpénz proventusából, akar borából végyem ki, de én még semmit nem vettem, noha ő nagysága kezében eresztettem még juniusbán az portiókat; ha ő nagysága meg akarja adatni, committálja az számtartónak, adja meg.

11. Szegény Báthori István Vencsellő és Timár nevű faluk inscriptióját, ha az conservatoriumban ott találhatni.

12. Mikor az praefectusságra mentem, akkor ő nagysága tiz gyalogot rendelt volt az ajtóm előtt hogy tartsak, kikkel az ő nagysága dolgait alkolmatosban vihetném véghez, mind pallérkodásban s mind szélylyel való küldezésben. Eddig egyet sem tartottam, hanem lovas legényim és egyéb szolgálaim, sőt csak az inasom is, mikor az szükség kívánta, vittek véghez minden pallérkodást, futkozást: azt ha ő nagysága megengedi tartanom, én azzal minden szükségemet beérem, hogy így az két kapun való 100 drabantot ne kellessék szélylyel küldözni az kapukról.

Resolutio suae celsitudinis.

Ad primum. Az conventiót úgy küldtük ki, az mint ő kegyelme kívánta.

Ad 2-dum. Megadtuk annuatim valamint ígértök volt.

Ad 3-tium. Azt is megadatjuk s oda is küldjök.

Ad 4-tum. Nem tartunk ellent benne, sőt igen is akarjuk, csak hogy úgy kellene, lenne az templum erősségére az városnak is; az torony is penig ugyan lenne úgy, emlékezetünk maradna meg abban is: az torony lenne faragott kútból, kívül megszínelve, az mostaninál jóval is magasabb, olyan formára, mint az fejérvári újabb torony. Az templum boltozatja is lenne oly erős és mesteriséggel csinálva, szükségnek idején lövő szerszámot is vonyhatnána reá, kiről azután, ha ő kegyelme kívánja, censuránkat ebben jobban érteni adjuk ő kegyelmeknek.

Ad 5-tum. Megparancsoltuk régen, ismég megparancsoljuk.

Ad 6-tum. Azt is megcselekeszszök, csak tempestive certifikáljon ő kegyelme róla, mikor legyen.

Ad 7-tum. Nem bánjuk, ha pénzzel tisztittatja is.

Ad 8-tum. Sehol az hajduság szaporodásával jobbágyunkat kevesölni ne hagyja s az kik hajduk lettek akarmikor is közölek, meg ugyan jobbágygyá tegye ő kegyelme őket. Az hol pedig az hajduk magunk jobbágyit is befogadnák, minthogy mi őket nem kárunkra, hanem inkább hasznunkra telepítettök jószágunkra, megintvén őket, attúl supersedeáljanak s ha ugyan nem akarnák fogadni, az mi kegyelmes hírünkkel, annuentiánkkal nem kell

azokat is nekik adott szabadságban megtartani: sőt mivel úgy halljuk most, Téglásról sokan holtak el az hajdukban, azok helyében se engedjen másokat odaszállani, hanem inkább azon industriálkodjék ő kegyelme, hogy jobbágyinkat szaporíthassa.

Ad 9-um. Szent Mihály naptól fogva mind Tégláson, Büdön, egyebött is, az hol hajduk telepítették meg jószágunkban, karácsonig legyen jobbágyé, hajdué az koresoma, azután mienk; mint-hogy penig Pocsajon is az mi jobbágyink vannak s meg az hajduság is ő kegyelme praefectussága alatt vagyon, ott is koresomát is árultathat, és ezen helyben is azt observálhatja, a mit ad octavum replicáltunk.

Ad 10-mum. Úgy látjuk, ő kegyelme authoritásának s böcsöletinek sérelmivel lenne, hogy annak committálnánk, az ki ő kegyelme alá vettetett. Emlékezőnk reá, ezelőtt is annak kivételét megengedtök volt, most is az szerént kívánjuk mi is; ő kegyelme arról az jószágról való leveleket kezönkben adja; ha penig ő kegyelme ugyan azt fogja kívánni, hogy parancsoljunk az számtartónak, megcselekedjük mi azt is.

Ad 11-mum. Nincsen, mi bizonynyal tudjuk, de úgy hallottuk, mind két falu sincs feljebb háromezer forintnál inscriptióban, magátúl Bessenyei Boldizsártúl.

Ad 12-mum. Most is annuálunk annak, hogy úgy tartsa maga mellett ő kegyelme s bár evvel tartassék száz gyalog Patakon, úgy, hogy az belső várkapuján legyen 35 jó gyalog, az város kapuján 55 jó gyalog, ő kegyelme mellett tiz jó gyalog. Datum in Nagy-Sink 12. Martii anno 1634.

(A m. k. kamarai levéltárban.)

III.

1639. sept. 10.

Balling János munkácsi kapitány két lengyel ifjut ajánl Rákóczynak udvari népe közé.

Illustrissime princeps, domine domine mihi semper clementissime, servitorum meorum humilimam oblationem.

Az úristen Nagyságodat minden dolgaiban szerencsésen áldja meg. Két lengyel iffiu legények érkezének ki Lengyelországból, főember gyermeki, kívánczván az Nagyságod udvarában, feltött céljok az volna, hogy három esztendeig szolgálnák Nagyságodat. Kassoczki András uram ír énnékem is felölök, hogy én is írnék Nagyságodnak mellettek egy commendatoriát. Az az Kassoczki András igen emberséges úrfi, mely az szegény fejédelemnél lakik vala, azt remélem, az Nagyságod udvarában lehetnek oly emberek, az kik esmérték, igen emberséges és böcsületesen viselte ott magát, és tisztességesen is bocsátotta vala el az idvö-

zült fejedelem ő felsége, mostan penig nagyobb méltóságra ment, igen nagy úr leányát vötte el, az commendálja. En az ő állapotjokhoz képest böcsülettel fogadtam őket és késérőket rendelvén melléjek Nagyságodhoz bebocsátottam. Immár mint viselik magokat, az magok viselése mutatja meg, és ha Nagyságod szolgálatjokat veszi, az Nagyságod kegyelmes jó akaratja. Az Kassoczki András uram tekintetiért én is alázatosan könyörgök Nagyságodnak, kegyelmes tekinteti lévén reájok, vegye szolgálatjokat, Nagyságodnak én is alázatosan megszolgálom mint kegyelmes uramnak. In reliquo Illustritatem Vestram quam diutissime bene ac feliciter valere desidero. Datum ex arce Munkács die 10. Septembris anno 1639.

Illustritatis Vestrae

frater et fidelis, humilimus
Johannes Balling m. p.

Küldettség : Illustrissimo principi ac domino domino Georgio Rakoczy dei gratia regni Transylvaniae principi, partium regni Hungariae domino, et Siculorum comiti, domino domino mihi semper clementissimo. P. H.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

IV.

1640. jun. 10.

Törös János a pozsonyi kamara tanácsosa megköszöni a Rákóczy által küldött aranyokat.

Illustrissime ac celsissime princeps, domine gratiosissime. Humilium servitiorum etc.

Látogassa, isten Ngodat mindennemű bőséges áldásával kedvesével és szép fiaival egyetemben. — (*Rákóczy erre a levél szélén ezt feleli*: — Igen kegyelmesen vöttük az ő kglme jó kívánságát, mi is istentől jókat kívánunk ő kglmének.)

Nagod die 9-a Maii Fejérvárról írt levelét énnekem megadta Janosovich uram, abban includált 31. az Nagod fejedelmi méltóságos személyére új aranyokkal, kiket megtartok az Nagod emlékezetével, valamig utolsó szükségem nem kényszerít azoknak elköltésére. *Rákóczy oldal jegyzése*: (Mi azon leszünk ezután is, ő keglmének az mi fejedelmi ígéretünk lehessen meg neki.)

Ezután is keglmes uram szerencsémnek fogom tartani, ha miben Nagodnak és az Nagod böcsületes szolgálának az én vékony értékem szerint szolgálhatok. — *Rákóczy megjegyzése*: (Még onnét azt az ígért levelet még nekünk nem küldte ki keglme.)

Hogy pedig Nagod alatta valókkal együtt külső és belső-képpen békességben vagyon és az fejedelemasszony is egészségben jobbul, — nagy örömmel értem, kérvén az úristent, hogy Nagtokat azon szép csendes állapotban megtartván, állapítsa ő magát is előbbi teljes jó egészségben. *Rákóczy megjegyzése*: (Istennek hála, mi mostan is békességben és tűrhető állapotban vagyunk, s az úristen áldásából az gazdasszony is alkalmasint épült.)

Vagyon értésére eddig, azt hiszem Nagodnak, császár urunk ő felsége indulatja az imperiumba. — Talán a szent isten megkönyörül az kereszténységnek ilyen iszonyú nagy romlásán, és az Nagod istenes kívánsága szerint is, békességre fordítja azt az sok esztendőttől fogva tartó veszedelmes nagy háborúságot. *Rákóczy megjegyzése*: (Az békességre, bizony dolog, volna az kereszténységnek szüksége, de ha úgy lőtt, az mint nekünk Lengyelországból ezelőtt öt nappal írták és assecurálnak vele, bizony kételkedünk benne, lehet-e, nem-e?)

Ezzel az Nagod fejedelmi gratiájában magamat alázatosan ajánlván, az úristent kérem méltatlan imádságimmal, hogy Nagtokat sok esztendeig tartsa és éltesse jó egészségben. — Poseni 10. Junii 1640.

Illr. cels. Vrae.

humillimus servitor
Joannes Törös m. p.

P. S. Én nekem keglmes uram, azt írják az kassai administratorok, hogy az ott való archivumban Banyácska nevű faluról feltalált írásokat Debreczeny uramnak küldötték Patakra. — *Rákóczy megjegyzése*: (Hallottuk; ebbeli jó indulatját is ő keglmének kedvesen vöttük.

Jegyzet. A Rákóczy által említett levelet kiadta dr. Ötvös Ágoston *Rejtelmes levelek I. Rákóczy György korából* VI. szám alatt.

(Eredetije Gy.-Fehérvártt Batthyány könyvtár Nro 5. IV. 237.)

V.

1622—1640.

Zólyomi Erzsébet conflictusa.

a) 1622. aug. 29.

Nos requisitiore literarum et literalium instrumentorum in sacristia sive conservatorio capituli ecclesiae Waradiensis repository et locatorum, ac aliarum quarumlibet iudicialiarum deliberationum, legitimorumque mandatorum principalium executores memoriae commendamus per praesentes, quod egregius Mattheus

Pathay de Varad, tanquam plenipotentarius curator magnificae dnae Elizabethae Zoliomi, primum Michaelis Imrefy de Zerdahely, deinde nunc Gabrielis Mogyla vaivodae spectabilium magnificorum dominorum consortis, antea per eandem dominam coram nobis constitutus ac pronunciatus nostram personaliter veniendo in praesentiam, in omnibus eiusdem causis et earum articulis tam per ipsam contra alios, quam per alios quospiam contra ipsam in quibuslibet terminis et octavalibus coram quovis iudice et iusticiariis regni ecclesiastico videlicet et seculari motis vel movendis, a data praesentium per anni circulum computando, egregios et nobiles Jacobum Literatum de Colosvar alias de Pesthes, arcis Soliomkü provisorem, Paulum Balaithi de Lompert, Isacum Chianadi de Ghencz, Casparum Trombitas de Thelegd, et alios universos fecit, constituit et ordinavit eiusdem veros et legitimos procuratores, ratum atque firmum se promittendo habiturum, quisquid per praedictos suos procuratores simul vel divisum constitutos exhibitorum videlicet, seu exhibitarum praesentium actum, dictum, factum et procuratum fuerit in causis eiusdem universis. Datum feria quinta proxima post festum beati Bartholomei apostoli, anno domini millesimo sexcentesimo vigesimo secundo.

Correcta eadem manu requisitoris.

(Ered. a gróf Erdödyek vörösvári levéltárában.)

b) A n n o 1 6 3 1.

Transactio inter mag^{cam} Elisabetham Zolyomy principis Valachiae Transalpinae Gabrielis Mogila conthoralem; item magn. Davidem Zolyomý de Albes et Georgium Apaffy de Apagyfalva ratione bonorum: Székelyhid, Dioszeg, Jankafalva, Miske, Palota et Kereki in comitatu Bihariensi, necnon Tasnád in Szolnok-mediocri existentium eorundemque universarum appertinentiarum.

(Bécs, kamarai lt. Hung.fasc. 14,482.)

c) 1 6 3 7. m a j. 2 5.

Az én árva és szomorú állapotomban való szolgálatomat ajánlom Kgldek, mint nekem jóakaró szerelmes bátyám uramnak. Isten KglDET áldja meg stb.

Edes bátyám uram. Nem tudom mire vélni, hogy KglD ilyen feledékenségből lőn én, rólam szegény jó akaró atyafiáról, hogy KglD az én gyámoltalan keserves állapotomban sem levele által, sem maga személyében enni üdőtől fogva meg nem látogata.

Bizony nem tagadhatom édes bátyám uram, hogy nagy fájdalomban vagyok, hogy enni becsületes atyámfiak között árva állapotban jutottam és idegenségre, mert sohul semmi gyámolom nincs az egy istennél több. Édes bátyám uram, én is szinte az Susanna példájára jutottam, ha lehetne, egy kalán vízben elvesztenének; bizony sok hamis bírák támadtanak ellenem, kik ellen csak az egy isten reménségem; kérem azért KglDET az istenért édes bátyám uram, ne szánja KglD fáradságát, jöjjön fel KglD hozzám késedelem nélkül, hadd beszélhessek KglDDEL minden dolgaim felől, mert isten után Kldhez bizom az én árva állapotomban, mivelhogy megnyugodtam az KglD jó lelkiismeretiben. Édes bátyám uram, most is nagy bizodalommal bízván az KglD atyafiságához, azért küldtem az KglD gondviselése alá valami ezüstmívet és az levelesládát két emberséges nemes szolgám által, az magam hopmesterem és udvarbíráim által, kérem azért az istenért édes szerelmes bátyám uram, én számomra viselje KglD igaz atyafiképpen gondját mind ennek, mind pedig ennekutánna az kit küldhetek, mert itt édes bátyám ilyen állapot vagy, az kinek tudják valami kevés hogy vagy, ha asszonyember, nem jámbor, ha férfi, áruló. Melyről most többet nem írok édes szerelmes bátyám uram, ha isten KglDDEL szembe juttot, többet beszéllek felőle. Édes szerelmes bátyám uram, ha szintén KglD ide nem jöhetne is, bárcsak Piskótra jöjjön Kegyelmed és adja Kegyelmed ödején-karján értésemre, hadd érkezhessem én is oda Kegyelmedhez.

Édes szerelmes bátyám uram, ha KglD most atyafiságát mutatja hozzám, énnekem sem fiam, sem leányom nincs, az KglD gyermeki lesznek az én gyermekim.

Édes bátyám uram, azt is adák értésemre, hogy Czegődöt az ki bírta, meghalt és most csak valami szolgái bírják, azért KglDET kérem, hogy KglD forgolódjék azon, hogy pénzem után juthassak hozzá magam számomra. KglD édes bátyám uram tudósítson az summája felől, én mindjárt megküldöm, csak KglD váltsa ki én számomra, és több jószágot is, az kikhez vérek volnánk, zálogban az kik volnának, mintegy huszezer forintig váltanák; KglDET kérem édes bátyám uram, KglDnek legyen szorgalmatos gondja reá. Isten tartsa meg KglDET stb. Datum ex nostra Élesd, 25. Maii, 1637.

KglDnek tiszta szívvel

szolgál az KglD jóakaró aty
fia, az tekintetes
és nagys. Gábrriel vajda
uram megmaradott özvegye,
árva Zólyomi Erzsébet m. p.

P. S. Édes bátyám uram, Kgd mondja az édes szerelmes nénémasszonnak éltémig való szolgálatomat. Az két öregbik öcsémasszonnak küldtem két fátyolgallért, viseljék ő kgmek jó egészségben.

Külczim: Generoso dno Petro Kökeniesdy de Vetés stb.

Hátán más kézzel: Bornemiszné asszonyom írása sub dato 25. Maii 1637.

(Eredeti, a gróf Erdődyek vörösvári ltárában.)

d) 1637. sept. 10.

Az én árva állapotom szerint való igaz atyafiságos szolgálatomat ajánlom Kgdnek, mint nekem igazságában megnyugott kedves atyámfjának s szerelmes bátyám uramnak. Az úristennek mindenféle szent áldásit kívánom Kgdnek bőségesen elnyerni.

Édes szerelmes bátyám uram. Megjőve jámbor szolgám Kuon Mihál uram, az Kgd becsülettel írt levelit megadá, melyben értem az Kgd én hozzám megmuotatandó igaz atyafiságát, melyet igen kedvesen vettem Kgd-től, mint igaz lelköesmerető igaz atyámfjától, kit ha az isten éltet, én is nem leszek Kgdnek és az Kgdtek gyermekinek háládatlan atyafia. Azírt szerelmes bátyám uram, im megis elköldtem mind az két jámbor szolgámot Jakab diákot s Kuon Mihál uramot Kgdhez kevés jóvaimnak meghozására, azért kérem Kgdet édes szerelmes bátyám uramot, hogy az két szepette (*így*) az kiben az rouhák vadnak s az ezöst marhás szepettet, s az fekete bőrös ládát és az gyémántokat s az fegyvereket adja kezekben, hadd hozzák meg, mert immár bizony nem merem tovább édes bátyám uram ott tartani, mivel immár oda is az az darab föld mind rakva vele, hogy én menni kazdak-ságont (*így*) küldtem Kgdhez, itt is immár minden ember tudja, s igazán írom Kgdnek szerelmes bátyám uram, hogy igen félek az fejedelem tiranosságától, mert egyszer az mi megesett rítam az törvientelenségek, másszor is megcselekedheti ő nagysága; azért elhiggye Kgd, hogyha valamit tanálhatott volna hozzám bárcsak egy szikránit is, soha ilyen békével meg nem maradtam vóna tőle, mert immáron kétszer requiráltatott riám (*így*), s maga is csudálkozott, hogy semmit nem tanáltatott hozzám. Édes bátyám uram, ne gondolja Kgd azt, hogy én azt magamnak vagy másnak tartsam Kgden kövöly, hanem csak most hozzák haza, hogy legyen az neve, hogy mindent meghoztatak (*így*); esmét más alkalmatosságot kell keresnünk ez kevés egyetmásnak Kgdhez való igtatásban. Azért ha Kgtek késedelem néköly venne egy házat Bányán én számomra az én pénzemen, hát oda igen jó módom volna az oda való köldésben, mert gyakorta köldök oda

eladni majorságomban való egyetmásat s nem lenne semmi híre, de most immár úgy kiterölyt, hogy bizon csak az markomban tartom az lelkemet, úgy tetszik, mert én immár úgy félek az fejedelemtöly, hogy talám az istentől is nem félek jobban, mert irgalmas az isten, de ő nga igen későre könyöröly meg az embereken; mégis kérem Kgdet édes bátyám uram, immár ezek most ne járjanak hiában, mert bizonyos legyen Kgd benne, hogy énnekem nem leszen könnyen dolgom, s az isten is szánná azt, ha én az enyémírt szenvednék. Tuodom szerelmes bátyám uram, hogy Kgtek is oly istenfélő jó lélekiesmeretio, hogy nem azért az ki kevés énnekem Kgteknél vagyon, de többírt is nem kívánja nyomorúoságomat és káromat; talán az magájébuol is megváltaná kgtek annyén, az mi nekem ott vagyon, mert az igen sokat nem ér, mert az igaz atyafi igaz atyafiáírt sokat sem szánna fizetni. Az mi egyéb egyetmást illeti édes bátyám uram, az szőnyeges szepet, és az öreg szőnyegek s az nergek ott maradjon, de ha Kgtek jó áron őket eladhatja édes bátyám uram, adja el Kgtek, jobb, pénzé tegye ember, kevesebb here(=helyre) eltér.

Mind az nergeket s mind szőnyegeket, az két ezöstes nerget kérték szegín üdvözölyt uramtuoly kétszáz talléron, az varrot bárson nerget kéreté Cziáki László uram száz talléron, de nem adta szegín édes uram, de nekem nem kell, ha megveszik, adja el Kgd édes bátyám uram, megszolgálom Kgdnek. Bizon most sokat költék, igen megfogyatkoztam, adós is vagyok sokkal, mert az meggyik szegény szerelmes uram megkezdett betenni (*így*) s miolta esmét eltittik (*így*) bizon költöttem könnyen kölcsön ezer forintot rejá, azt én, látja isten mind köcsön kértém, immár jószágomat fogják el, ha meg nem adhatom, s ha jószágomat elfogják, miböly élek, mert senki nem keres nekem csak egy pénzt is. Az két selem ruotuo öreke (*így*) divánszőnyeget ha Kgd eladhatja négyszáz talléron vagy (*így*) negyedfél százon, eladja Kgd őket, mert szegén üdvözölyt uram is úgy vette volt, talán valami városokon sokadalomban köldené Kgd édes bátyám uram, olyan helen eladhatnák őket. Édes bátyám uram, az mint Kgtek nekem igaz atyafiságát ígérte, én igen megnyuogodtam benne, s ezután is Kgtek abban maradjon meg, kiért isten sok jókkal áldja meg, Kgtek én bennem sem tanál másat, az mit megmondtam sokszor, kit el is hitetek Kgtekkal rövid ödő muolva. Édes bátyám uram, azelőtti egyetmásat úgymint az az ezöst kuotat vagy vederneke kell mondan[i], két kis vedrével s az szablyákat hegyes törrel és pallossal egyött, azt is adja Kgd Jakab diák kezjében, s mind az kiki (*így*) felöly írtam Kgdnek. Isten tartsa meg Kgdet stb. Írtam Élesden 10. die Sept. 1637.

Kgd

igaz szolgáló atyafia
Z. E. m. p.

Pe se (*így*). Édes bátyám uram, bocsássa el Kgd az édes asszonyom nénémet az egyetmással, mégis inkább nem vetik s bátorságosabb is legyen.

(Eredeti a gr. Erdődiek vörösvári ltárában.)

e) 1639. jun. 7.

Szolgálatomat ajánlom Kgdnek stb.

Ez mi (*így*) napon, úgymint juoniusnak 7. napján hozák meg az Kgd levelét, melyben írja Kgd, hogy Kgdnél letött jovaimot épen kiadja, azt mint nekem igaz atyámfiátuoly kedvesen vevém, mivel mostani ödőre nézve ember még az magáénak is nehezen viselheti gondját, s mivel halandó az ember, jobb életében mások gondját letenni, hogysem maradékira szálljon. Azért édes bátyám uram im most is elküldtem jámbor meghitt szolgámat Jakab diákot, noha bizony nehéz nekem igen sokszor ez félelmes (*így*) ödőben szolgálmat fárasztanom, de nem tehetek ruola; azért immár többször kérem Kgdet, ne fáraszson az odavaló küldözéssel, mivel magamnak is mindjárt be kell mennem Kolozsvárra, mert uramot ő kgmit az fejdelem ő nga s az országiak az portára választották főkövetnek s igen siettetik az indulással ő kgmit, mely miatt minemű buosolással vagyok, csak isten tudja. Az szepetek kuolcsát kéreti Kgd édes bátyám uram, de látja isten, hogy én nálam nincsen, mert uram ő kgme bekérte minden ládám imi (*így*) kuocsát, mert egy szolgálom ottben egy boltházat felrontott s sok egyetmásat vitt volt el, s az okírt köldtem be az kuolcsokat, de hiszen édes bátyám uram, az Kgd becsöleti hiszem nagyuoabb annál, isten oltalmazzon engem attuoly, hogy én Kgmetek felöly olyan ítéletben volnik, hanem ha Kgd jó akarátja, köldjön Kgd egy meghitt emberit ide az marhákkal, én mindeneket előtte kirakok az legistorom szerint, s azután és mindenekről kivétálok, az ugyan levelet adok, ha oly embert köldene Kgd, az kire bízhatnám. Öcsém uramnak köldenék egy szablyát avagya egy palosot s egy tisztességes nerget, s azonkövöl is mint megmondottam. Ha veszi Kgtek, én Kgtek atyafia leszek és vagyok. Azt bánom édes bátyám uram, hogy Kgd miért emlékezik az szoknya felöly, az kit az öcsémasszonynak adtam volt, hogy azt írja Kgd, hogy az szokna néköly mindent megad Kgd. Hiszem, ha isten éltet bennönket, magok (*így*) nem az lenne utolsó adásom ő kgmének. Az gyalokok felöly édes bátyám uram értem, mit írjon Kgd; arról is immár nem buositom Kgdet, értem az alkalmatosságot. Ennekután az úristen stb. Írtam Élesden, 7. Iuonii, 1639.

Kgdnek

szeretettel szolgál az Kgd atya[fia]

Z. E. m. p.

Külsőim: Gen. d. Petro Keökeniesdy vicecomiti comitatus Zathmar stb.

Kívül ismeretlen kéztől: Bornemiszané maga kezével írott levele sub dato 7. Iunnii, 1639.

(Eredeti a gr. Erdődyek vörösvári ltárában.)

f) 1639. aug. 20.

In anno 1639. die 20. Aug. Albae Iuliae Szilágyi Ferencz nevű ifjú legény szolgája Kőkényesdy Péter uramnak ez dolgot hiti szerént így referálta, hogy:

Ez az elmúlt télen, ezen esztendőben Élesden levén magok házában Bornemisza László föleségével együtt beszélgetvén hozták elé azt, hogy az fejedelem igen sokat vadász, mely hozzá nem illenék s mely könnyű volna olyankor meglőni, minthogy maga is szintén úgy beáll az erdőn, mint egy az puskások közül; és közben kérlette az feleségétől Bornemisza László, hogy ha volnának-e valami jó puskások az jószágban; mondotta az felesége, hogy vadnak jók. Arra mond Bornemisza László, ha találkoznék oly közzülök, kihez ember bízhatnék, felvállalná és az fejedelem puskási közzé állana, fizetést venne fel, egy ideig ott laknék és egykor keresne módot benne az vadászás közben, mikor beállanak, esnék közel az fejedelemhez és löne úgy, hogy érné meg vele, mintha csak vadhoz löne, az állásból meg se futamodnék, soha sem tudnák, ki dolga, azután jönne haza, bizony megadnám (úgymond) annak az egy lövés pornak az árát, úgy hogy életéig megérné vele.

Ezen legény vallja azt is, hogy midőn Súlyomkőben fejedelem praesidiumját akarták volna bevinni, és azt nem engedte volna az asszony, mert végtére arra az dolog, hogy az maga várbeli gyalogi közzül legyenek hitesek néhányan, az asszony így defraudálta az fejedelem oda küldött commissariusát, az ki Bonczidai fogott lenni, hogy valami hitván virasztókat és jószágbeli oláhokat öltöztetett fel s egy halászt is az drabantok ruhájában, az porkoláb helyett penig egy tizedest eskettek meg, kit Eghri Pálnak hínak; azokat pedig elbútatta és így az hitván oláhokat eskették meg fejedelem számára, nem tudván az csalárdságot; mihelt onnét elment Bonczidai az megeskett embereket kiküldötte az asszony az várból és amazokat hadta helyben, az kiket elbújtatott volt, ezt mondván: nem lakom bizony egy várban oly emberrel, az ki fejedelemnek is hites legyen.

Vallja ezt is ez legény, hogy az asszony Bornemisza Lászlóné az Zólyomi Dávid szolgáját Moldvai Lászlót Törökországban laktában pénzzel tartotta volna, és ő tőle is egykor küldött pénzt neki egy török követ által, melyet Váradról kiindulván az követ, adta az török kezében. Ezen Moldvai Lászlót jószágában is lapangtatta sok ideig.

Ezeket látta s tudja.

Többítik mostan mindketten Balogh Gergelylyel az praesidium felől való dolgot, hogy midőn Egri Pál már hűtös lőtt volna urunk ő nga hűségére, az commissariusnak onnan való elmenetele után találta mondani, hogy ő már az fejedelem ő nga hűségére hűtél lévén köteles, ő neki az fejedelem szolgálait vagy éjjel, vagy nappal kivántatik, be kell az várban bocsátani, mely dolog Bornemiszánénak hírével esvén, eleiben hívatta, kérdezvén, ha ő mondása volna-é az, amaz meg sem tagadván, mindjárt rútúl szidalmazván, megragadtatta s az tömlőczre vettette, annakutánna kiadott az várból rajta s azután osztán nem lehetvén szolgálatja nélkül Eghri Pálnak, megint az élesdi udvarházhoz állatta bé, de az várban nem.

In anno 1639. 20. Aug. Fejérváratt Kuun László uram szolgája Hétfalusi András referálja:

Szabó Péter nevű szakmári embernek felesége lévén Nagybányán az sokadalomban in mense Iunio, valami emberek vásárolván tőle, (kiket nem esmert, kik legyenek, nem lévén arra gondja) az pénz között tanáltak egy czédulát kitölteni, melyet ott felejtettek az vásárlat után. Az asszony olvastatni kezdette az czédulát egy szakmári deák gyermekkel, Kásáné nevű özvegy asszony fiával; mond az gyermek: ebben asszonyom oly dolog vagyon írva, ha én ezt Erdélyben vihetném, megadnák az jutalmát.

Ez közben érkezik szakmári polgár ember Körösi Mihály, elkapván az czédulát, elolvasta, de ugyan az asszonnál hadta. Ez czédulát Farkas István uram is látta, az mint Kún László uramnak mondotta. Körösi Mihály hasonlóképen beszélette Kún László uramnak. Az mint reá emlékeznek, tenora az czédulának ez volt Zolyominak írva:

Eskedjék meg Ngd arra, hogy az magyar nemzetségnek romlására nem igyekezik és kösse szennykes kezkenőjében az levelet s midőn asztalhoz viszik Ngodat, vesse én nekem, hogy megmosassam, én megtanálom abban az czédulát, legyen az szegletiben kötve a kezkenőnek — és így megpróbálván Ngd magát, ha erejéhez bízhatik és az lyukon kitér, ereszkedjék ki, olykor az mikor erős fergeteges idő leszen, énnekem leszen arra gondom,

hogy az várból Ngdat kiiktatom, semmit se féljen, csak ereszkehessék ki az lyukon Ngd.

Kívil: Bornemisza László és felesége ellen való dolgok anno 1639. 11. die Sept. Albae Iuliae.

De negotio Elizabatae Zoliomi etc.

(Egykorú, Kemény János írása, a vörösvári levéltárban caps. 21. fasc. 2, nr. 5.)

g) 1639. aug. 20.

Keökényesdi Péter uramnak Szilágý Ferencz nevű ifjú legény szolgálja, hiti szerént így referál 20, Aug. A. Iuliae 1639.

Jegyzet. Csekély stýlaris változással ugyanazon vallomások egy a fejedelmi cancellariában készült feljegyzése, mint fennebb a Kemény János által feljegyzett. Új pontok a következők: az első kikezdés («... hogy életéig megérné vele») után:

«11. Sept. Balog Gergely ugyan Kökényesdi uram szolgálja ezt mind így vallja, de ő az mezőn hallotta, hogy ez szerént tractáltak feleségestől az dolgot, mivel hintón mentek volt ki s ő az csatlót tartotta s oly alkalmatossággal hozták elő ebbeli discursusokat, hogy az hallatott volt: urunknak ő ngának az vadászás közben által találták volna fejében süvegét löni, kinek applaudálván az asszony, mondotta: Adta volna isten, bárcsak egy vakaraszszal találták volna alább löni.»

A vallomások után ezen a példányon még ez a pont áll:

Notandum. Élesden Fazakas Mihályt meg kell ragadni. Ez majorbírája, igen intro embere, gyanakodnak az puskások megszerzése dolgában, ez által talán munkálkodtatott is.

Ezzel a kezességet is belehagyatta az asszony, mivel ezen vallók kétszáz forintig voltak kezesek érette Kökényesdi uramnak.

Az feljúl való dolgokat tudhatják:

Az porkoláb Szabó Péter, kit az asszony elbújtatott volt.

Elesdi Horváth Miklós nemes ember.

Lugasi oláh papné, özvegy, kinél sokáig volt Módvai.

Ez oláh asszony boszorkányos, maga mellett tartja.

Kún Mihály, székelhídi nemes ember, nem régen hatta el.

László Mátyás kisjenei, igen intro volt az asszonynyal, most Rédei Ferencz szolgálja.

Czipelle Péter, nemes ember, szolgálja, Barod mellett Beznyen lakik.

Kolosvári Szarka István, szolgálja.

Eörvendi Kovács Ambrús, igen intro nálok.

Thopai György és Péter, igen tartnak oda.
 Váradon Thoroczkai János.
 Váradon várbeli gyalog hadnagy, László deák.
 Kis-Baradon Fruska Péter.
 Theleghden Csanádi István, Lónai uram praefectusa.
 Ugyan Theleghden Ballajti János, Kis Balog János.
 Élesden Sztankóczi István az anyjával együtt.
 Coram nobis

Joanne Szalárdi m. p. et Francisco Pásztóhi m. p.

(Egykorú másolat a vörösvári ltrban caps. 21. fasc. 2. nr. 5.)

h) 1639. dec. 7.

Humilima replicatio.

(1. Mivel ő nga conditionaliter igéri hozzánk való kegyelmességét, t. i. ő ngához, az magunk külső viselete szerint könyörgünk ő ngának, külső magunk viselése felől mit kívánjon tőlünk, kglsen jelentse meg, mivel minket az mi lelkünkismereti eddig is semmiben nem vádol, hogy csak mi kicsinben is ő ngának tartozó kötelességünk ellen jártunk, vagy impingáltunk volna.

2. Az mi az Thwteös és Eösi kiváltását illeti, ha ő nga azokat másoktól kiváltaná, azoknak is le kellene ő ngának az árát tenni. Ne difficultálja tehát ő nga az 25000 frthoz nekünk is superaddálni, az két falunak az árát, u. m. 3100 frtot, a mennyiben ki kell váltanunk és így Solyomkö maradna 28,100 frtban holtunk után maradékainknál és legatariusinknál.) ¹⁾

Az Bratkai és Krainikfalva állapotja felől annakelőtte való postulatomban is úgy emlékeztem volt, hogy azoknak kiváltásánál az egy-egy emberekért lenne Ngd contentus, és úgy Kereki maradna nálam. Ha peniglen Ngd semmilötképpen contentus nem lenne vele, tehát mintegy kételenségből szallagúl adom Ngdnak az egy-egy jobbágyokért Kiskerekit, mindaddig, a meddig Ngd avagy Ngd maradéki a sólyomkövi jószágot a summával maradékinktól, avagy legatariusinktól kiváltaná. És hogy annakutánna Kiskereki a mi maradékinkra redeáljon pénz nélkül. Mostan is azon könyörgök Ngdnak, Bratkának és Krainyékfalvának kiváltásával elégedjék meg Ngd, maradhasson nálam Kiskereki, mivel majorkodásnak való földem nekem annál többbe nincs. Ha peniglen Kiskerekihez volna Nagdnak nagyobb kedve

¹⁾ A zárjelben levő 1. 2. pont át van húzva.

az feljűl megírt mód szerént, Bratkának és Krainikfalvának kiváltása maradjon nekem.¹⁾

[4. Ő nga kglsen meg ne bántódjék vele, a mint annakelőtte is megtaláltam volt ő ngát, hogy más fejedelmek ellen az elébbi igazságom fenmaradjon, ne kellessék újabb költséggel arról való újabb leveleket extrahálnom, és azoknak statutióit peragálnom, mivel szűkőn vagyon az költség nálam.]

5. 2) Ezek végben menvén, ő nga kglsen méltóztassék nova inscriptióval corroborálni ezt az transactiót, úgy hogy életünkig magunktól ki nem váltja ő nga sem az ő nga maradéki, holtunk után peniglen maradékinktól avagy legatariusinktól 25000 frton kész pénzűl kiváltván adipiscálhassák ő nga és maradéki; prae-moneálván maradékinkat vagy legatariusinkat [félesztendővel az kiváltás előtt.]³⁾

6. Könyörgünk e mellett ő ngának, mint kglmes urunknak s fejedelmünknek alázatosan, mivel immáron az jószágunk így megelegyedik, parancsoljon udvarbirájának ő nga, hogyha a mi jobbágyink ótalomnak okáért az ő nga jószágában búdosnának, minden perpatvar nélkül az mienket restituálja, ne kellessék minden jobbágyért vagy ő nagyságát búsítanunk, vagy peniglen vármegyén törvénykeznünk, mivel az mi jószágunknak is az tulajdonsága ő ngánál leszen.⁴⁾

7. Partiumbeli director uramnak is méltóztassék ő nga parancsolni, hogy ha az szomszédságban valakitől avagy határ-véghez, vagy Solyomkő várához tartozó régi jövedelmek végett háborittatnánk s infestáltatnánk, mint fiscusnak jövendő kárának eltávoztatásáért legyen segítséggel, ótalommal és gondviseléssel mellettünk és egyéb háborgatók ellen is.⁵⁾

8. Az szegény réviekhez is mutassa Ngd kglsségét az postálkodás dolgából, mivel in rei veritate Bethlen István idejéig, annakelőtte soha szekeres postálkodással nem tartoztanak. Fazokasok és vargák levén, nem is suppetálhatják az szekérrel való postálkodást, marhájok nem lévén, mert két szekérbeli marhánál több az faluban nincsen.⁶⁾

1) *Más kézzel beszúrva*: Az Jad az mely falu határán foly, abban egy puszta ház helt engednék, Czarnóházán.

Rákóczy sajátkezű oldaljegyzése e ponthoz: Az mint már resolváltuk magunkat, abban maradjon, ezt adván hozzájára (*így*), hogy ha maradékja maradna, Kiskereki visszaszálljon maradékira, külömben nem.

2) *E ponthoz Rák. oldalt jegyzette*: Ő töle úgy, mint az asszontól.

3) *Rákóczy kihústa helyette írván*: három holnappal előtte.

4) *Rákóczy oldaljegyzete*: Az kik ezután mennek.

5) *Rákóczy oldaljegyzete*: méltó.

6) *Oldaljegyzet*: Mutattuk.

9. Kökényesdi Péternél való depositumunknak megvételében is hogy ő nga igaz híveihez fejedelmi kgltségét, segítségét és oltalmát mutassa hozzánk, alázatosan könyörgünk.¹⁾

10. Az mely levelet az mi veszedelmünkre Ngodnak az végekre küldött, hogy annak erejével az mi nála való depositumunkat magának megmaradhatása, azt is hogy Ngd jövődő magunk ő ellene való ótalmunkra in specie, avagy in paribus authenticice ítélőmester uram pecséti alatt, nekünk igaz híveinek méltóztassék kiadni. Könyörgünk azon is alázatosan Ngdnak, kit teljes életünkben való igaz hűségünkkel szolgálhassunk meg Ngdnak.²⁾

11. Hogy peniglen ő nga eddig ellenünk concipiált indignatióját, nehézségét szívéből kivessen, ellenünk való pereket mind letegyen, és mint egyéb híveit kedvesben vegyen, azon is ő ngának mint kgl urunknak alázatosan könyörgünk. Kit fejünk fennállásáig való igaz tökéletes hűséggel szolgálhassunk meg ő ngának.³⁾

Rákóczy kezével a következők : 7. Decembris Kolozsvár 1639.

Azt elfelejtettük volt, hogy ha az szükség ugy kívánná, változó időben több praesidiummal is megerősíthetnék az várat, s békességre fordulván az állapot, csak azon előbbeni állapot szerint legyen ; ha félne kirekesztéstől, mi nem kötnők magunkat, hogy bár az contractusnak semmi ereje(?) ugy ne legyen.

Ide megkívántatnak az első s tegnapi resolúciónk.

i) K i v o n a t o k 1639. dec. 7—9.

Kéri Z. E., hogy a fejedelem ne írassa a végezésbe, hogy ha valamely conditióját megsérti Z. E., jószága elvesszen, ő abba nem egyezhet, mert ő bár szentül meg akarja tartani, de mégis eshetnék valami vétek »az szolgálak v. tisztek tudatlansága v. a drabantok elszökése miá.«

(Egy tenyérnyi lapon.)

Az Solyomkői dolog felől kívánságok ő kegyelmeknek :

1. »Tötös és Ősi nevű falukat válthassa Bornemisza u. ki, Baratkát és krajnikfalvi portiot urunk ő nga válthassa ki.«

»2. Az successióért való emberek helyén ő nga az feljebb nevezett kiváltandó falukbeli portiókkal legyen contentus kgl sen ő nga.«

¹⁾ *Rákóczy oldaljegyzete* : Az mennire nem használ nekünk.

²⁾ *Rákóczy oldaljegyzete* : Magyarúl is kiadhatjuk.

³⁾ *Rák. oldaljegyzete* : Választ adtunk, csak ők ne adjanak okot reá.

»3. Mivel az két falunak kiváltása pénzekben fog állani ő kgyeknek, nevedjék az 25,000 summa 32,000 frtig.«

A Rhédei Fer. solymkői jószágá nincs 25,000 frtban, hanem 14,000-ben.

Vegye kegyelmébe a fejedelem és a leveleket adja át, vagy égettesse meg.

(1639. dec. 7. Kolosvár.)

Haller István levele a fejedelemhez Z. E. dolgában.

Kiskereki nem Székelyhidhoz való jószág, hanem Imreffi Jánosé, ő vette Lugasi Jánostól, a ki előtt Kereki Jánosé volt, és ennek notája alkalmával adták Lugasi Jánosnak. Resolútióját várja a fejedelemnek, Z. E. kívánsága szerint visszamaradhat-e Kiskereki az asszony legatariusainak, mikor a solymkői jószág azoktól kiváttatik.

Kér választ az asszony arra is, hogy a fej. maga 25,000 frtért váltsa ki Z. E. halála után, más fejedelmek pedig »az élébbeni derék summának depositiójával válthassák ki.«

Rákóczy oldaljegyzete: Ha mi, vagy maradékunk ki nem váltanák, más fejedelem . . . 50,000 frtért válthassa ki.

7. dec. Kolosvár. 1639.

(Haller eredeti levele, Rákóczy s. k. oldaljegyzetével.)

Ao dni 1639. dec. 9. Kolozsvárt.

A fejedelem Varsolci és Virginas István által úgy resolválta magát, »hogy a porkolábot egyenlő akarathól s tetszésből fogadjuk« . . . Az drabantokban ha elszöknek, az helyett állasanak mást.«

(Külön lapon.)

(Az összes kivonatok levelei a vörösvári levéltárban caps. 21. fasc. 2. Nr. 8. sz. a. vannak.)

j) 1639. dec. 24.

Puncta transactionis factae inter illustrissimum dominum principem et magnificam Elizabetam Zolomi consortem generosi Ladislai Bornemisza.¹⁾

Az mi kgs urunk előtt vádoltatott vuolt Bornemiszáné asszonyom, kiért ő nga törvénnyel akarván keresni, folyamodott az asszony az ő nga kgségéhez, és az asszony atyafiainak T. et

¹⁾ *Oldalt Rákóczi kezével:* 8. Febr. Kolosvár 1639.

T. törekedésekre ő nga az törvénynek útát hátra hagyván, ilyen conditiókra ment mind az mi kgs urunk s mind Bornemisza Lászlóné asszonyom.

1. Mind Bornemisza László uram s mind az asszony hit alatt való reversalisokkal assecurálják az mi kgs urunkat igaz és tökéletes életéig való hűségekről.

2. Az mi kgs urunk ő nga assecurálja ő kmekeket, hogy az asszonnak életében ki nem váltja az solyomkői jószágot, se várat, hanem nála hagyja; holtá után pedig az asszonnak vagy maradékitól vagy legatariussitól huszonötezer forint summával váltja ki vagy ő nga, vagy ő nga heressi.

Ha pedig ő nga vagy ő nga heressi ki nem váltanák, jövődöbéli fejedelmek ötvenezer forint summával válthassák ki.

3. Minthogy az solyomkői jószágban sok el vagyon zálogositva azokban az jószágokban, Bornemisza Lászlóné asszonyom válthassa ki Tötös és Eösi nevű falukat, az több zálogos jószágokat mind urunk ő nga válthassa ki.

4. Pro successivis testimonio Kiskereki nevű portióját most mindjárt kezében bocsátja urunknak ő ngának Bornemiszáné asszonyom ea tamen conditione, hogy ha az asszonnak holtá után vagy urunk ő nga, vagy ő nga heressi kiváltanák az solyomkei jószágot az Bornemiszáné asszonyom heressitől vagy legatariussitól, in eo casu is az Kiskereki portio minden pénz fizetés nélkül vissza szálljon az Bornemiszáné asszonyom heressire, de nem legatariussira; ez idei ősz vetése pedig az asszonnak maradjon maga számára, ki helyében mást annit ha ad ő nga, contenta legyen az asszony.

5. Czarnoházán is egy házfelt ereszt mostan kezében pro successione urunknak ő ngának Bornemiszáné asszonyom.

6. Az várban tartson magyar drabantokat az asszony, kik hitesek legyenek urunknak ő ngának is; ha pedig magok nem tarthatnának magyar drabantokat, urunk ő nga tarthasson hat magyar drabantot az várban, az asszon is anni jószágból álló drabantot, úgy hogy az urunk ő nga drabanti is hitesek legyenek az asszonnak, mint az várnak possessorának; és hasonlóképpen az asszony drabanti is hitesek legyenek urunknak ő ngának.

7. Urunk ő nga birodalmában lakó nemes embert tartsanak olyat, ki ő ngának is tetszik, porkolábnak, és az hites legyen mint urunknak ő ngának s mind az asszonnak.

7. (így) Urunk ő nga donatiót ad az asszonnak solyomkői jószágnak és várnak, kiket most bírnak és az mely két falut kezekhez váltanak, huszonötezer forintban való inscriptiójáról, hogy azzal magát, posteritássát és legatariussit iktathassa az jószágban.

8. Az mikor az solyomkei inscriptionalis summát le akarja tenni vagy urunk ő nga, vagy ő nga heressi, akár pedig jövődöbeli fejedelmek, annak előtte három holnappal certificáltassanak az Bornemiszáné asszonyom heressi vagy legatariussi.

9. Ha az solyomkei jószágból ez transactio után az urunk ő nga földére mennének jobbágyok, ő nga parancsolja meg udvarbiráinak, adják meg azokat az búdosó jobbágyokat.

12. (így)¹⁾ Az jószágról való leveleket káptalanban transsumáltatván az asszony, adja urunk ő nga kezében, hogy azokkal ótalmazhassa ő nga az solyomkői jószágot Bocskai István és mások ellen is, és az zálagos jószágokat hogy kezéhez válthassa ő nagysága.

10. Az partiumbeli directornak is ő nga kglmesen parancsol, hogy ótalmazza az solyomkői jószágot azok ellen, ha kik az szomszédságban vagy határ végett, vagy az városhoz tartozó jövedelem végett törvénnyel háborgatnák ő kglket.

11. Az réviek dolgát is ő nga könyebiti kglsségéből az postalkodás dolgából.

12. Temporibus disturbiorum urunk ő nga az szükséges képest több drabantokat is küldhessen be Solyomköben, kiket ő nga ismég kihozhasson békességes üdőben, csak az drabantot hagyván az várban az fen megírt mód szerint. És ő nga is obligálja arra magát, hogy ő nga ezeket az mostan ígért conditioakat observálja; ha nem observálná ő nga, az előbbi jussa maradjon fen az asszonnak Solyomkö várhoz és jószághoz. Ha asszony is violálná ezt az transactiót, eo facto ammittálja az solyomkei jószágot és várat etc.

Anno dni 1639. feria quinta in festo conceptionis b. Mariae virginis praemissa etiam decima tertia obligatio et oblatio in omnibus suis punctis per mag. d. Elizabetham Zolyomi sponte et viva voce sua facta celebrataque est coram nobis requisitoribus Colosmonostoriensibus.²⁾

(Minuta a gróf Erdődyek ltárában Vörösvártt.)

k) 1640. febr. 9.

Mi Bornemisza László és Zolyomy Erzsébet asszony esküszünk az élő istenre, mennek, földnek teremőjére, hogy az mi kgl s urunknak fejedelmünknek Rákóczi Györgynek, isten kegyelmességéből erdéli fejedelemnek igaz hívei leszünk, barátjának baráti, ellenségének ellenségei: készek lévén az ő nga hívsége

¹⁾ E pont s az ezt követő megjegyzés egy darabka papíron ide beszúrva.

²⁾ E jegyzés más kézzel.

mellett életünket és minden marhánkat elfogyatni. Valamit pedig len ő ngának ártalmára valót bizonyosan érthetünk, akármi úton módon értésére adjuk ő ngának, senkivel az ő nga méltóságos fejedelemsége ellen nem practicálunk, hírrel senkit nem tartunk, semminemű rebellióban magunkat ő nga ellen nem elegyítjük, senkivel is az ilyenben egyet nem értünk minden jószágunk, fejünk vesztese alatt. Isten minket úgy segéljen.

Datum Claudiopoli die 9. Febr. anno 1640.

Bornemisza László m. p.
(p. h.)

Zoliomi Erzsébeth m. p.
(p. h.)

Kivül Rákóczi írásával : Bornemisza László s felesége hitlevelc.

(Eredetije a vörösvári ltban caps. 51. fasc. 2. Nr. 15.)

VI.

1640. aug. 30.—oct. 13.

Jelentések Lorántfy Zs. 1640. utazásáról.

a) 1640. a u g. 30.

Alázatos szolgálatomat ajánlom Nagyságodnak stb.

Noha az ládák eleiben mindjárt küldöttem vala kegyelmes uram, de mégis csak vasárnap estve érkezének meg vélek, kihez képest hétfőn indulhattam Fogarashól; az rút tempestásokban kedden estvére vontattam nehezen Békösre, maga bizony íczakával is toldottam; tegnap estvére jöttem. esmét Bogárról ide; holnap megindulok, kegyelmes uram, és az mennyire lehet az Nagyságod szolgálatjára menni, nem késem, szombaton estve, vagy igen reggel vasárnap jelen leszek; az minémű dolgokról pedig Nagyságod director uramnak parancsolt volt, arról beszélgetvén, mi lött az censura, Nagyságodnak megírta, kit nem akarván késlelni, megküldtem Nagyságodnak. — Az egy diván szőnyeget, kinél többet aprót nem tanáltam, és asszonyunk ő nagysága palástját magammal viszem. Pokróczokat az ő nagysága kegyelmes parancsolatja szerént viszek; az hálókért mindjárt küldtem sietséggel Fogarashban, de az mint ezelőtt is írtam vala Nagyságodnak, nem remélem, hogy ott legyen, meghagytam mind Porumbákon, Kománán megkeressék. Tartsa isten stb. In Gerend, 30. Aug. 1640.

Nagyságodnak

alázatos és méltatlan szolgája
Kemény János, m. p.

Külczim: Illustrissimo principi ac duo dno Georgio Rakoczi stb. dno dno mihi elementissimo.

(Az egész levél K. J. írása.)

(Eredetije a m. k. kam. levéltárban.)

b) 1640. sept. 5.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb.

Ide jókor és istennek hála, békével érkezénk, ő nagyságok egészségben vannak. Károlyné asszonyom háromszori hivatalja után asszonyunkat Nagyságtok birodalmában annyiban nem szinte illendőképen excipiálá, hogy ő nagysága eleiben ki nem jüve; kire képest én is úgy rendeltem, hogy szinte ki ne vessék, ha mivel gazdálkodik és oda viszik az ő nagysága konyhájára, avagy főemberek szállására, de egyébiránt kérve senki semmit nem kér, az excipiálást talám onnan is vövék, hogy Lisztiusné tegnap nem jöve ki, noha ott nagyságával együtt volt. Az catalogust az gazdálkodásról ki köllött adnom az udvarbirónak, de mivel belől is ugyan gazdálkodnak, azért az udvarháztól és az utról is Gyulafiné asszonyom gazdálkodásából hoztak el, ahhoz képest meghagytam az udvarbirónak, hogy ha az gazdálkodásról való regestrumot, kinek mit adott, itt nem subscribáltatja mi velünk, nem acceptáltatik, melyre reá is kell vigyázni. Ujlaki György jött ide, hívá ő nagyságokat, de az választételnek Váraljára kelle haladni néhány okokért, többi közt Sárköz is előttünk vagyon; de ha meg kell is lenni az Ujlakon való szállásnak, talán kinn fogjuk inkább javallani, mivel ez az ember sem hév, sem hideg mind religiójában s mind egyébként, az kiért is vala kedvekben az pápistáknak, kiváltképen Sennyei uramnak. Az mai reggeli sonus nem lövés volt hanem menydörgés, volt is nagy eső Váralja felé, sőt csak itt is, noha ott nem lőn, az hol valánk. Holnap ebédet Sikálló nevű faluban fogunk enni, hálni ugyan Váraljára, mert az mint itt is informálnak, három mélyföld leszen ide Váralja. Tartsa meg jsten stb. In Magasfalva 5. Septembris 1640.

Nagyságod ha Haller uramnak nem mondott valamit az asszonyunkkal ő nagyságával való lételét és annak okát, mi módon Nagyságtok maga méltóságáért rendelte, talám nem árt írni vagy két szóval, ha miben kívántatik, ő kegyelme is mint Nagyságodnak egyik tanács hive, mind ő nagyságát s mind minket consualjon kedvetlenség nekül.

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Kemény János m. p.

Külczim: Az én kegyelmes uramnak fejedelmeknek adassék.

(A levél Kemény J. sajátkezű írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

c) 1640. sept. 8.

Generose domine mihi stb.

Jó egészséges szerencsés állapotallal áldja meg az úristen Kegyelmedet. Az Kegyelmed commissiója szerént az aranyat (az melyről Bárdi uramtól aranyváltásra pénzt fölvettem volt) administáltam ő kegyelme kezéhez épen. Pénz ő kegyelménél nincsen, hogy ismét adhasson aranyváltásra, mert Ubrézi uram leválta, a mi pénz ő kegyelménél volt, el is végezte immár abbeli ez idei administratióját, sem ő kegyelmétől pénzt nem várhatok, azt mondja, hanem ez okon kényszerítettém az pénz állapotja felől csak igen hirtelen Kegyelmedet certificálnom, hogy valahonnét itt közel Fejérvárhoz aranyváltásra való pénzt deportáljon Kegyelmed tempestive, nehogy a miatt fogyatkozás az aranyváltásban ne következne. Kegyelmednek mint uramnak patronusomnak alázatosan meg szolgálom. Albae Juliae die 8. Septembris, anno domini 1640.

Eiusdem G. D. Vrae

ad servienda humiliter subjectus
Thomas Adamosi m. p.

Külczim: Generoso domino Joanni Kemény stb.*Jegyzet.* Mellékelve Kemény sept. 25-iki leveléhez.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

d) 1640. sept. 12.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb.

Románfalváról 7. írt Nagyságod levelével kövári szolga 10. déltájban érkezék; Váriból Nagyságodnak nem írtunk, mivel azon nap az Tisza partról írt asszonyunk ő nagysága, mostan is Nagyságodnak egyebet nem írhatok, hanem úgy emlékezem reá, 8. majd vékony egészsége volt ő nagyságának asszonyunknak, noha nekem nem mondotta ő nagysága, nem is tettette, s kinn is ött ez ideig mind ebédet, vacsorát, mindazáltal akkor vettem eszembe alteratiót egészségében, és másunnan is megtudakoztam; de istennek hála, azon kívül ő nagyságának jó egészsége volt s vagyion mostan is, itt pedig ő nagysága az szőlőkben ugyan sokat is gyaloglott három rendben. Bereg vármegye ő nagyságát böcsülettel köszönteté négy emberséges főemberek által, az kiket ő nagysága igen jól meg is vendégtelte maga asztalánál, és mindeniket egyegy illendő kupával meg is ajándékoztatá, minthogy az több két vármegyéről senki azt az emberséget nem cselekedé, kik között eljöttünk. Mi is kegyelmes uram még békével vagyunk, noha az Bacchus háborgat bennünket, csaknem Lesach (*így*) emberekké

váltunk, noha most az jég miatt az szőlő nem igen termett, mind-
azáltal mi valóban lakozunk, ki tavalyi, ki harmadévi bort kíván,
azt töltik, csak válogatunk benne, hõpmester uram bátor csak
süvegét tarthatná, Kapronczai uram azt mondja: õ kegyelme
hírét hallotta azelõtt János pap országának, de már az széliben
bele kapott. Haller uram természeti kívül az tegnapelõttitõl teg-
nap mind nyugodott, noha másszor nem volt szokása; Bornemisza
uram könnyebben ugyan, de mégis köszvényes állapottal vagyon
nagy irigységben reánk. Tartsa isten stb. In Beregszász, 12. Sep-
tembris 1640.

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Kemény János m. p.

Külszín: Illustrissimo principi ac domino domino Georgio
Rakoczi stb.

Kívül (I. Rákóczi Gy. kezével): 17. die Septembris 1640. Kis-
oroszfali Gergely, 12 órakor délest.

(A levél Kemény J. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

e) 1640. sept. 25.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb.

Nagyságodnak kegyelmes uram én mostan is jónál egyebet
nem írok, mert istennek legyen hála, õ nagyságok jó egészségben
vannak s eddig kár nekül is vagyunk; minapiban itt létünkben
az urnak kezdett vala az egészsége megbontakozni, de istennek
hála, az is helyre állott. Im most indulunk istennek segítségébõl,
utunkról Nagyságodat esmét tudósítjuk, tegnap Homonnai uram
küldötte vala asszonyunk õ nagysága köszöntésére Tibót Gáspár
és Putnaki János uramékat, maga nyomorék beteges állapattal
vagyon. Az mint értjük, Ung és Zemplén vármegyék is, gyűlések
lévén, concludáltak, hogy asszonyunk õ nagysága köszöntésére
küldjenek, pohárokból félek, hogy meg ne fogyatkozzunk, noha
vannak asszonyunknál is, ha kívántatik; katonáknak, gyalognak
és egyéb rendbeli itt való szolgáltnak az Nagyságod jegyzési
szerént megfizettettem, Bojtiéknak valamivel késõbben 17. Sep-
tembris, magok sem sollicitáltak elébb, az három zászló aljának
épen fizettettem, noha az két százat csak igen kevéssel haladta
meg az szám és azok itt nem voltak, mindazáltal nem akarván
megszakadoztatni fizetéseket, azoknak is kiadattam, valahogy
otthon is ki ne találják adni, Nagyságod méltóztassék Ubressié-
k-

nek felőle parancsolni. Az Boér György öcsésének Szombatban vagy Pozsonyban volt menő szándéka tanulás kedvéért, én megtartóztattam vala, az bátyja lőn kezes érette, nem megyen kegyelmes uram egyfelé is, nem kell arról gondolkodni. Az auri campfort pénz nélkül Nagyságod meg ne fogyatkoztassa kegyelmes uram. Deczei Bálint és Huszti Menyhárték közt is méltóztassék Nagyságod helyben hagyni az dolgot, az kolozsváriaknak harminczadlások felől Nagyságodat is fogta volt megtanálni Deczei Bálint, nekem is írt volt felőle, ugyanis illetlenség volna, ő viselven az ott való tisztnek baját és másutt harminczadolnának. Tartsa isten stb. Költ Munkács várában, 25. Septembris 1640.

Nagyságodnak

alázatos méltatlan szolgája
Kemény János m. p.

Külczim: Illustrissimo principi ac domino domino Georgio Rakoczi stb.

Kívül Rákóczi Gy. kezével: 27. Septembris 1640. Monostor, estve 7 óra előtt.

(A levél Kemény J. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

f) 1640. sept. 29.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk Nagyságodnak stb.

Munkácsról mikor és mint indultunk legyen, arról Nagyságodat alázatosan tudósítottuk, az utból esmét asszonyunk ő nagysága írt vala Nagyságodnak, megszálló helyeink és ide be való érkezésünk felől is akarók mégis Nagyságodat alázatosan tudósítani. Kedden indulván meg Munkácsról, délest jöttünk Szerenyére; az ungvármegyei követek, az viceispán negyedmagával igen nagy böcsülettel köszönték ő nagyságokat mind izenetek s mind pediglen levelek által. Vacsorán az úr vendéglé, szeredán ebéden Balling György uram házánál Dobó-Ruszkán volt ő nagysága, háltni Kaposra jöttünk. Az leleszi prépost jöven ő nagyságához, emberségesen hívá más napra ebédre. Az mi religiönkon levő predikátoroknak is szintén akkor levén gyűlések ugyanott, azok is köszöntötték ő nagyságokat; Csütörtökön ebéden Leleszt voltunk, Barkóczi uram is még Szerenyére küldvén előnkben, mind ott s mind pediglen Kaposon igen hívatta ő nagyságokat palóczi házához, de az dispositio meg nem változhatván, mind feleségestől Leleszre jöve ő nagyságához, Rákóczi András uram is hasonlóképen. Zemlyén vármegye is Bocskai uramat az viceispán-

nal Barkóczi Ferencz urammal negyed magokkal expediálván, ugyanott köszöntötték ő nagyságát, onnét hálni Helmeckre jöttünk, pénteken ebédre Bocskai uram híttá ő nagyságát, onnét ez estve istennek hála ő nagyságokkal együtt jó egészségben és békével érkezünk itt való Nagyságtok házához, mind innét az részről az excipiálásban minden rendektől s mind pediglen az lövések dolgából szép rend observáltatván, az mi részünkről is szép frequentiával comitivával lévén ő nagyságok, mert mind Forgács uram, Barkóczi uram, Bocskai uram, Rákóczi András uram, Barkóczi Ferencz uram Lelesztől fogva mind eddig késérték ő nagyságokat. Nagyságtoknak mind ott benn levő s mind itt kinn levő lovas s mind egyéb rendekből álló szolgálai ugyan felesen voltunk és az jövetelben oly dispositióval, hogy akárki bizvást megtekénthette; a gondviselés még eddig istennek hála úgy volt, hogy sohunnan semmi panasz nem jött, ezután is azon igyekezünk kegyelmes urunk. Ma az billikumat meg fogják innia Forgács és Barkóczi uramék; 24 praesentis költ Nagyságod levelével tegnap délben az Bocskai uram házánál érkeztek vala, azelőtt valóval, mely költ 22, 26. Kaposon tanáltak, s ugyan onnét írt asszonyunk is ő nagysága Nagyságodnak. Csiszár Gergely pediglen ide Patakra azt mondja, hogy 11 óra tájban érkezett be, de mikor ő nagysága eleiben jöve az mezőben 4 óra tájban vala az dolog, egyébkorihoz képest most ugyan megbecsülte volt magát. Ezek után stb. Datum in Patak, die 29. Septembris, anno 1640.

Nagyságodnak

alázatos szolgálai
Bornemisza Pál m. p.
Kemény János m. p.

(*Kemény J. kezével*): P. S. Hogy Nagyságod hirekkel benünket részeltetni méltóztatott, Nagyságodnak alázatosan meg-szolgáljuk; communicálta praefectus uram is az levelek mását velünk. Hirünk olyan vagyon, Bornemisza János uram is ide ha fogja magát vetni (*így*), vár csak palatinus uramtól választ, oda fogott írni felőle. Az asszonyunk indulása felől egyáltaljában Nagyságodnak mi semmit írni nem tudunk egyebet, hanem hogy abból Nagyságodtól várunk; egyébiránt az elébbi ott benn való dispositióhoz fogja ő nagysága magát tartani, mely úgy ítéljük, lenne circa 10. avagy 11. Octobris. Az Tiszán való költözést is mi ahhoz alkalmaztatjuk annakutána, csak elsőben értsük Nagyságtok kegyelmes parancsolatját az indulás felől; Nagyságodat is szorgalmatosan tudósítjuk mind az költözésnek s mind az szállásoknak helyei felől, idő előtt nem is akarjuk promulgálni. Az öreg deákok is jüttek vala valami nyolczvan számuan meg többen gyermekeken kívül, az urat deákul köszönték, extempore ugy

felele nekik, kit bizony mi csudáltunk. szép deák szókkal, Forgács és Barkóczi uramék s többeken is (*így*) ugyan sokan hallgatták, mivel lovon jött ő nagysága be. Az vármegyék követeit ő nagysága mind igen böcsülettel látta, vendéglette s meg is ajándékozta, mert igen nagy böcsülettel is írtak s izentek.

(*Külön papíron ugyancsak Kemény kezével*): Apaffiné asszonyom könyörög kegyelmes uram Nagyságodnak mégis alázatosan, az mely hitvány jobbágyi voltak fogva valami gyilkosságért Segesvárott, mivel már megbékélettek az sérelmes emberekkel, azok reá nem állanak, felveszik az pénzt, méltóztassék Nagyságod is kegyelmesen megengedni, sőt parancsolni, ha szabad magok jó akaratjából felveszik, bocsássák el is őket; ugyanis nincsen mód benne az ország törvénye szerint is, hogy bánthassák, ha az engedelem meglőtt az sérelmesektől.

Külsőim: Illustrissimo principi ac domino domino Georgio Rakoczi stb.

Kívül Rákóczi Gy. kezével: 2. die Octobris 1640. reggel, Gyalu felől az fenesi szőlők végén 10 óra után, ezímeres posta.

(A levél eleje Bornemisza P. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

g) 1640. oct. 6.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk stb.

30. Septembris Monostorról nekünk írt nagyságod levelét 4. praesentis, viszont az 3. Octobris írottat ma reggel alázatosan vöttük; Nagyságod egészségben való lételét örüljük. Nagyságodnak írhatjuk mi is, istennek hála, asszonyunknak ő nagyságának egészsége mind eddig való utunkban is szenvedhetőképén volt, azon kívül, az mint ezelőtt írtuk vala Nagyságodnak még Vári táján mikor voltunk, mind is egy vacsorán vöttük vala eszünkben hogy gyengébben kezdett vala ehetni ő nagysága, de másnap esmét mindjárt jól volt, úgy azulta is; hanem tegnap és tegnapelőtt csak vacsora korban látók, hogy kezdett egészségében valami kis alteratió lenni, de azért ugyan mind fenn volt, s ebédet vacsorát őt ő nagysága, szokása szerint nem is örömet tettette volna, máig vártuk, beszélgetvén mind Apaffiné asszonyommal, mivel mostan ő kegyelme vagyon continue ő nagysága mellett, mind pedig az urral ő nagyságával, ma istennek hála jobbadon vagyon mindazáltal nem akartuk elmulatni, hogy Nagyságodnak meg ne írjuk. El is higyje Nagyságod kegyelmes urunk, bizonyoson nincsen semmi oly derekas nyavalyája ő nagyságának. Im mostan is

az mogyorós kertben akarunk ő nagyságával kimenni. Mivel pedig ő nagysága szokta igen titkolni nyavalyáját, Nagyságodtól is, ha írja mostani levelében Nagyságodnak, hogy abban is Nagyságod meg ne ütközzék és derekasb nyavalyáját ő nagyságának ne vélje, akarók okát megírni; ő nagysága, nemhogy maga megírta volna, de netalám tőlünk is nem vötte volna jó neven, hanem egymással sokat beszélgetvén, ugyan meg kellett arról ő nagyságát intenünk, hogy nyavalyáját se ne titkolja, se ereje felett magát fel ne verje s megmondottuk azt is, hogy nekünk egyáltalában meg kell írunk; így ő nagysága mondá, hogy ellenkezőt ő nagysága sem írhat az mi levelünkkel, mindazáltal nyavalyája felől bizonyoson (mivel szorgalmatosan tudakoztuk) azt mondá, hogy az előbbi nyavalyáját nem érzette, hanem harmadnapban borzogatta az hideg már kétszer ő nagyságát; ennél különben az dolog nincsen, kit isten távoztasson, ha vennők eszünkben egyéb derekasb nyavalyáját, éjjel-nappal Nagyságodat tudósítjuk. Az ő nagysága indulása és az megszálló helyek mikor és mint lesznek, Nagyságodnak ím jegyzésben küldtük, várván azontúl az Nagyságod kegyelmes dispositiójától. Az öreg Csákiné asszonyom itt nem késék, mivel az misézés nem lön itt szabados, ma elmene. Bornemisza János még el nem érkezék. Az Nagy Mihályak, László, Ferencz jöttek vala ő nagyságát salutálni, Kellemesi uram is az szerént. Az német fejedelemasszonynak tegnapi viradólag fogott leánya lenni, bizonyos hírért vagyon oda emberünk, asszonyunk is köszöntette. Bakos uram ma mene el, az fl. 500 megadattuk ő kegyelmének. Csak emberit fogja felküldeni palatinus uramhoz dolgai végett, maga ne menjen, úgy concludálánk véle, ha meg nem változik. Az ónodiak az törökkel és Vác alá mentekben Wesselényiék is mint jártak legyen, arról Nagyságodat mások, elhittük, elégségesen tudósították. Az úr praefectus urammal és ő kegyelme is velünk az hírek állapotját communiálták, Nagyságodnak aláza-tosa megszolgáljuk. Tartsa isten stb. In Saros-Patak, 6. Octobris, hora 3. 1640.

Nagyságodnak

alázatos szolgálai.

Bornemisza Pál m. p.

Kemény János m. p.

Az levelet még hat órákor írtuk meg, azonban ő nagysága, kikérvánkozván, el nem küldhettük, hanem ez éjjel indul az katona, most estve adtuk kezében. Ezalatt ő nagyságával kimenvén az mogyorós kertben, ott ő nagyságának szép mulatsága lön; egynehány volt az nyúl benne, ő nagysága előtt hajtogatták, fogtak is el benne. Ugyanott a kert mellett rekesztve tartott praefectus uram egy darab szandékot, ott halásztatott ő nagysága, sok szép

halakat, kiváltképen csukát fogtanak nagyokat és istennek hála ő nagyságának k(edvé)ben való létét vesszük eszünkben. -

Külczim : Illustrissimo principi ac domino duo Georgio Rakoczi stb.

Kirül Rákóczi György kezével : 9. die Octobris reggel 7 óra után az . . . innét Várad felől 3 . . . .

(A levél Kemény J. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

h) 1640. o c t. 12.

Alázatos szolgálatunkat stb.

Baracskáról 9. praesentis irt Nagyságod levelével tegnap délest érkezék Koncz Pál az Tiszaparra; örölnök, értvén az Nagyságod egészségét. Mi is Nagyságodnak írhatjuk, istennek neve dicsírtesék, asszonyunkat ő nagyságát kedden, szerdán, csütörtökön az hideg nem lelte, mostan ő nagysága sokkal jobbadon vagyon, mintsem ezelőtt kezdett vala lenni, tegnap békével és minden kár nélkül költözénk által az Tiszán, ma ebédet Királyteleken eszik ő nagysága, hálni Fejértóra, onnan holnap estvére Debreczenben megyünk, várván interim az Nagyságod kegyelmes dispositióját azon túl való útunk felől. Az mely főrendek ő nagyságának látogatására jüttenek, ő nagysága és ő nagysága után mi is az mint illendőbb becsülettel lehetett, úgy igyekeztük látni Nagyságtok méltóságos nevével. Bakos uram, ha meg nem változtatja, úgy beszélettünk és végeztünk vala vele, maga fel ne menjen. Csatárinéval nagy illetlenséget cselekedtenek, ilyen állapotjában, ötöd-napi beteg levén, csak ki kelleték indulni Tokajból kedden, leánykáját is halva vitte el. Vác alá az vitézek mint jártak, mi úgy reménylettük, Nagyságodat mások tudósították; elein esméretesek és barátságosak levén egymással, mint describálja Wesselényi uram levelében, Nagyságodnak in specie küldtük, mely levelet meg is kell tartani. Fejértóról Nagyságodnak esmét írunk. Adja isten stb. In Gáva, die 12. Octobris 1640.

Nagyságod

alázatos szolgái
Bornemisza Pál m. p.
Kemény János m. p.

(*Bornemisza kezével*): Váradra Nagyságod magával beviszi-e az katonákat, arról is örömet értenénk kegyelmes urunk; mivel ott benn alkalmatlan szállások fogna lenni.

Külczim : Illustrissimo principi ac domino domino Georgio Rakoczi stb.

Kívül Rákóczi Gy. kezével: Commissariusok éjjel 3 órakor
1640. 13. die Octobris Váradon Diószegi.

(A levél Kemény J. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

i) 1640. oct. 13.

Alázatos szolgálatunkat ajánljuk stb.

Ma három és négy óra között érkezénk kegyelmes uram ide be; istennek legyen hála, ma is asszonyunk ő nagysága szenvedhető egészségben volt. Az indulás felől ő nagyságának is tetszése az, jókor indulván hétfőn, ebédre Hosszú-Pálban menjünk; oda mi az Nagyságod írására képest innen nem provideálunk. Debreczeni uramnak mindjárt írtunk postától az török állapotja felől való Nagyságod írása szerint, asszonyunknak tetszése az volna, szükséges is most igen ott vigyázni, hogy Nagyságod Belléni uramat Ónodba bocsátaná, noha Kovács Gergely ott vagyon, de már ő igen nehéz legény. Pálból Székelyhidra, avagy Diószegre való menethez legyen kedve asszonyunknak, az Nagyságod parancsolatja szerint ő nagyságától értekeztünk, de az mint Nagyságodnak fog tetszeni, ő nagysága csak attól vár; nekünk mindazáltal bizonyos okokra nézve az tetszik, hogy jobb Székelyhidra menni Nagyságtoknak. Adjá isten stb. In Debreczen, 13. estve nyolcz és kilencz óra közt. 1640.

Nagyságod

alázatos szolgálói
Bornemisza Pál m p.
Kemény János m p.

Hétfőn az udvari mezei katonákat hova kellessék szállíttanunk s az gyalognak is egy részét, Nagyságod ordinantiájától várunk.

Külczim: Illustrissimo regni Transylvaniae principi etc. stb.

Kívül Rákóczi Gy. kezével: 14. Octobris 1640, Konez Pál,
Diószeg.

(A levél Kemény J. írása.)

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

VII.

1644. junius 2.

Gróf Csáky István lengyelországi útja történetéhez.

1) 1644. j u n i u s 2.

Édes sógor uram, ajánlom szübeli szolgálatomat Kegyelmednek, áldja meg isten Kegyelmedet kívánatos jókkal.

Egynehány rendbeli atyafiságosan írt leveleit Kegyelmednek mennél kedvesben és bizodalmasban láttam s olvastam s consideráltam, annál nagyobb szomorúságommal gondolkodtam arról, hogy mind Kegyelmeteknek s mind magamnak kívánságom s ohajtásom szerint nem szolgálhattam ez ideig, de úgy hiszem megértette eddig Kegyelmed édes jó akaró sógor uram okait várakozásomnak, mely miatt én úgy törődöm, mint Putnoki az félelem miatt, (ki felől úgy értem már meg is bolondúlt), és noha nagy költségben is vagyok édes sógor uram, mert közel 150 lovat tartok, s meg annyi személylyel lakozom itt az jó világban, de az veszteglétemnek kinja ezennel tiszta fehérbe öltözteti mind fejemet, mint államot.

Ez az jó király penig nem csak ártatlan minden felőle gondolható panasz felől, de ugyan dicséretre méltó jó voltáért, mert csak az nem mivelve, az mi lehetetlen, de mi az késedelmes requisitio miatt halálosképen vétkeztünk, s ez az kinos várakozást is az szerzette.

Az vajdával csak nem minden héten együtt vagyok, s nem szünnénk higgye Kegyelmed az köveket mozgatni, s már 15 nappal előbb is fog Krakkóban érkezni az király, hogysem az rendelés volt, kinek ez az jó úr vajda eleibe fog két napi járó földre menni, és ha az fejedelem confoederatusitól vagy az éhségtől félelem nem volna, jovallanám az temporizálását usque ad terminum funeris, alioquin semmi morát ne csináljanak, jobb ennek az itt való oblatiónak semmibe múlni, hogysem az ármádát éheztetni, Kassát penig, a kitől minden vármegyék és városok várnak, derekasson obsideálni, hogysem a fejedelmet de loco ad locum kergetni, ha leszen módja benne megsegíti Kassát, és ott alkalmas vége leszen Rákóczinak, mihelyt valami harczot áll, azonban én is el nem mulatom, úgy segéljen az isten, valamit megcselekedhetem és profundamento tartom szivemben, hogy inkább választom a szegénységet az felvett közjónak segítéséért, hogysem annak fogyatkozásával akármely nagy méltóságot. Elvárom immár palatinus uramtól ő nagyságától utóbbi levelemre való válaszmot, interim kézzel, lábbal, pénzzel, emberséggel azon adlaborálok hogy mennél hamarébb praesentálhassam az jó ur palatinus uram mellé készítendő hadaimot, mert azokat, az kikről Kegyelmednek írtam vala, én nálam nélkül el nem bocsáthatják, kit tegnapelőtt az anyám hallottára aperiála az vajda cum sinceritate et palpabili ratione, mely nem pennára való. Palatinus uramnak ő nagyságának azt hagyta, hogy megírnám, az vajda minden dolgai előtt Kassához fogjon ő nagysága, mihelyt azt kezéhez veszi, jam consequetur dominus palatinus vota omnium, et deiicet animos adversariorum confoederatorum, constat autem mihi quod eo respiciant residui Sveci, in Moravia et Silesia munitionibus inclusi,

haec ex voluntate serenissimi regis nri significo Vestrae Dominationi Illustrissimae. Kérem Kegyelmedet édes sógor uram, adja értésére palatinus uramnak ő nagyságának ezeket, és ha lehetséges volna, maga is lenne mellette, mert el fog fáradni az számtalan nyughatatlanságban, Kegyelmed penig bizonyosan tudom sokat segíthetne, s jó szívvvel is venné Kegyelmedtől. Ha Kegyelmednek édes sógor uram pénze volna, bárcsak 200, vagy 300 lovasra való pénzt küldene be, assecurálom Kegyelmedet, hogy számot adok róla cum satisfactione, csak hogy cantorra kell őket fogadnunk, egy lovasnak taller 15 ad summum.

Én bizonyára non obstante eo hogy igen nagy költségben úszok és vajúszom, ezeret fogadtatok annyival inkább, ha érsek uramtól ő nagyságától meghozatik válaszem, mert ha usque ad perniciem nem persequáltatik Rákóczi, hanem tracták, mely tractának hire semmissé tötte amaz én nálam levő assecuratoriáját ő felségének, kit tud Palatinus uram ő nagysága, után végeződnek el ez az nagy alkalmatosság, nem esnék helyesen én számomra ez az én duplász munkám és expensám. Vajha palatinus uram is ő nagysága bár csak ezer lovasrúl való fogadásra küldene jó és helyes assecuratoriát az vajdának, úgy hogy abban az assecuratoriában ne lenne semmi kétségre való dolog, felette jól esnék, így bezzeg reménytelen dolog nem eshetnék rajtunk, ha nem succedálna is az resolutio valami meggondolhatatlan non putatomból, annyi mint tizenhatezer tallérig való assecuratoria kívántatnék ad summum, ezer embernek egy cantorra megfizettetnék annyival, az tisztviselőknék hasonlóképen, bár azt is reám bizná palatinus uram ő nagysága, úgy hogy héjába való helyre csak egy tallérát sem adnám, s meg is válogatnám azokat, az kik az mi fizetésünkre állanának, s oly conditiókkal is venném őket kezemhez, hogy meg nem búsulnánk miattok. Palatinus uramnak ő nagyságának mind addig sem írok, miglen utolsó levelemre való válaszat el nem veszem ő nagyságától, interim igen jóvállom, ha ez levelem ő nagysága kezéhez mehet. Éltesse isten kedves sógor uramot Kegyelmedet. In Szlatkonicza 2. Junii, hora meridiana 1644.

Kegyelmed

szolgája míg él

G. Chyaki István.

Az vajdához holnap menten megyek, az ő nagysága levelét is praesentálom, de ugyan csak méltó mindjárt ez levelemet megolvasni és jól megérteni ő nagyságának.

2) 1644. j u n. 2.

Áldja meg isten Kegyelmedet minden jókkal. Elvettem az Kegyelmed levelét jó akaró Móré uram, s el is higye Kegyelmed, semmi jó dolog el nem múlik rajtam, kiről egri püspök uramtól érthet Kegyelmed bővebben. Data occasione írjon Kegyelmed az

mi Zákányunk felől, mivel sokszor jutnak eszemben az ő én hozzá-
m viselt dolgai és az mostani világban való cselekedeti is. Ilyen
volt s leszen is örökké az calvinista lélek. Az áruló Török
Ferenczről is írjon Kegyelmed s Korlát felől is. Valeat. In Zlat-
konicza 2. Iunii 1644.

Kegyelmed

jó akarója

G. Csáki István s. k.

(Egykorú, Rákóczy irodájában készült hivatalos másolat a m. k. orsz.
levéltárban, irva Móré Istvánnak, murányi tisztartónak, az 1-ső sz.-val
egy lapra másolva, mely Wesselényinek szól.)

3) 1644. j u n i u s 6.

Szerelmes édes fiam.

Az úristen jó egészséggel, kívánatos sok jókkal áldjon meg
isten szerelmes fiam mindnyájotokat, szíből kívánom s kérem
istentől. Szerelmes fiam 24. Maii írt leveledet, kit C. Istvánnak
írtál Bécsből, én is olvastam, hála istennek, hogy jól vagytok, az,
hogy lakása leányom asszonynak sokkal jobb, hogysen otthon
laknék, a doktorok kedvéért is, s hogy most az pestis miatt az
otthon való lakás nem lehet, annyival nehezebb, mert tudom élés-
sel is nehéz gazdálkodni. Az úristen ebben is kegyelmességét
mutatja, testi lelki orvosság közt rendeli állapotunkat; az magad
lejövése édes fiam igen szükséges volt, Csáky György uram halála
is igen keserithetett volna, így immár annyival könnyebb, immár
nyavalyást becsületesen el kellene temetni, azután az osztozáshoz
nyúlni, de félek rajta édes fiam, harmadfelé ne ment volna immár
takarítva az az osztály, s im hallom az békességnek csak késésit,
a kit csak én is egy vén asszony levén, csudálom igen ennek még
gondolatját is, ki ha úgy leszen, nyilván jószágtúl egyszersmind
elváljatok, csudálom új relige (*így*) miatta való esztendőket így
elfelejte. Az jó isten vezérelje az nagy emberek szívét, oh édes
fiam az több írásidről, hogy ne írjak semmit, immár távol tőlem
az gonoszság, látjuk s intjük mások cselekedetét s magunk jó alkal-
matosságát halasztjuk, adja isten jó végét. Ezelőtt is írtam volt
levelet jó fiam, nem tudom, ha megadták, azt vélem, az temetés után
kimegyen az fiam is, én penig itt maradok, mi hasznom volna most
egyfelé, másfelé is sétálnom, várván itt az istennek tovább való
szent akaratját, magatokat is megmentvén mostani magam terhétől;
azért édes fiam kérlek, magad is nyugodjál meg ebben, távol
létemben inkább ajánlhatom istennek minden állapototokat, de
nem Zebedeus anyjakint, csak maradjatok meg isten kedvében,
nagy kegyelmű istennek, kit méltó nagy hálaadással vennünk.
Szemlátomást napról-napra szegényül az ellenség, vajha még
talpra állhat, bizony többet poróbal kevesebb készülleti után.

Erdélynek kevés haszna volna ebben az istentől vött nyereségben, rajta maradván az régi iga, az nagy emberek szívét rendeli az jó isten szent akarátja szerint, mind vigyék. Én édes fiam ha ez levelemet Megyeri Ferencz uram fogja megadni, szóval is mondhat, ha pedig más alkalmatossággal fog megadatni, elég mondások az naponként való példák. Az szegény úr Prépostvári jövai s veled való tractái, ne adja isten, az erdélyi igazságra jöjjenek, tudom, isten reá segít az jámbor istenes palatinus által, az ki azelőtt is értette igazságodat, most leszen ideje, azt vigye végbe maga is most jelenlétébe. Mivel nem tudom édes fiam, hol talál ez írásom, kérnélek azon, para[ncsol]nád az én lovaimat, ha oda fel vannak, csak Tepliczig vinni, onnét Lengyelországban az öcsém uram lovaival behozhatnák, ha pedig magaddal vannak, talám szükségesek lesznek magadnak is, mivel 2 hintóm vagyon s egy lovam sincsen csak kettővel is megéerném, de oda feljártomba meguntatod az 2 lovat is velem, elég volt az szegény Prépostvári uramnak, de tudom eddig sok felé oszlott, az ménésében is volt én számomra egy néhány. Ám isten neki, csak az boraim ára térhetne meg, mivel igaz keresmény volt, azért nem tartanám elveszettnek. Szerelmes fiam, több írással nem fárasztlak, adja isten, hallhassam egészségedet s igazságodnak előmenetelit.

Írtam Szlawkoczicán 6 Junii 1644

szerelmes anyád még él
árva Weselényi Anna.

(Alább más írással :)

P. S. Alázatosan köszönöm s megszolgálni is igyekezem, hogy Nagyságod gróf uramnak írt levelébe én rólam kis káplánjáról sem feletkezett el. Én mindenkor Nagyságtok szolgálja maradok, adná isten bár most Nagyságodhoz közelebb szolgálhatnék. Irigylem P. Jászberinyi és P. Hölgyi uraméknak a jó szerencsét, a nyereségből pedig részt várok ő kegyelmektől, hiszem én azonba ad sarcinas maradtam.

(Az egész levél Wesselényi Anna írása :)

Külczim : Az én szerelmes édes fiamnak az nagyságos Csáky Lászlónak adassék ez levelem.

(Eredetije a nagy. kir. orsz. levéltárban.)

4) 1644. j u n i u s 20.

Ferdinandus etc.

Spectabilis et mag^{ce} fidelis nobis dilecte. Termino, ad quem de subsidiis Polonicis certa spes dabatur, imminente, atque praesentium rerum statu id exposcente ser^{mum} regem Poloniae denuo fraterne requisivimus, ut ea occasione inde auxilia in regnum nostrum Hungariae expedirentur. Quocirca fidelitatem tuam

clementer hortamur mandantes, quatenus in praesenti senatorum ac procerum conventu negotium hocce omni adhibita diligentia, prout bono publico et servitio nostro magis expedire iudicaveris pro cognita dexteritate tua et studio agere et tractare, obtentisque eiusmodi auxiliis, habita cum fidei nostro regni palatino mutua intelligentia versus Munkach, vel prout commodius videbitur, in partes illas regni nostri irrumpere ad distrahendas principis copias, aut si res moram pateretur etiam propriis sumptibus aliquam militum manum ad assecurationem nostram conducere, eandemque in praemissum finem applicare et conoertere velis ac studeas. Dedimus porro in mandatis etiam residenti nostro, ut in praemissis cum fidelitate tua correspondere et negotia ubi opus fore videbitur una cum simul promovere ac in effectum benignae intentionis nrae cooperari non intermittat. Gratia nra caes. et regia tibi in reliquo etc. Datum in civitate nra Vienna Austriae, die 20. mensis Iunii 1644.

Hátírat: Par literarum suae mtis ad comitem Stephanum Chiaki datarum.

(Eredeti. Actorum palatini. IV. kötet Vörösvártt.)

5) 1644. j u l i u s 26.

Serenissime rex etc.

Literas Serenitatis Vrae negotium interpositionis ad effectum pacis cum principe Transylvaniae ineundae concernentes, accepi, ex quibus fraterni in me affectus et benevolentiae significationes ac sincera in publicam regni Hungariae quietem et tranquillitatem studia ac desiderium uberius intellexi, quae etiam a Ser^{te} Vra grato animo accipio. Et quidem eam haud latere arbitror, quantum ab initio huius motus desideraverim, eos placidioribus potius mediis, quam armorum vi complanari, exercitusque regno eductos alio converti, in quorum finem omnia etiam hactenus opportuna remedia adhibere non praetermisi, atque id peto, ut Rakocius regno alieni iuris excederet, ad sua se reciperet, atque occupata restitueret, negotium vero religionis et gravamina in comitiis tractari solita ad ea relegarentur. Quibus vero ambagibus Rakocius usus sit et adhuc utatur, imo quod asseruerit vi contracti foederis cum corona Sueciae tractatus hosce non huc, sed ad ipsos universales spectare, haud dubie ablegatus Ser^{tis} Vrae eidem fuse retulerit, atque etiam inde ipsa intellexerit, quo in pacem animo feratur, prout certe non in eum finem petitae sunt ab illo induciae, ut tractatus eo magis promoverentur, sed ut nostros, quos armis non posset, aëris intemperie, et omnium rerum penuria sensim opprimeret; videtur nunc ad interpositionem Ser^{tis} Vrae confugere et vel hoc ipso, quantum ad pacis consilia propendeat, testari velle: Atqui ponderet Ser^{tas}

Vra, quod postea, quam huic interpositioni locus detur, Rakocius hoc quamprimum in lucro ponat, quod stante hac interpositione nihil sibi a subsidiis Ser^{ti}s Vrae mihi ferendis et milite Polonico amplius imminere polliceri queat, ego vero et Ser^{tas} Vra palam nihil promittere nobis possimus, quod maiori synceritate, postquam ante acceptatam interpositionem, et dum anxius haereret, ne et regni Poloniae vires in se concitaret, pacis consilia amplexurus sit. Nolim plane Ser^{tem} Vram dubitare, quantum candori et affectui suo in me augustamque domum nram tribuam, hoc ipso persuadeor Ser^{tem} Vram nolle nec sibi nec regno Poloniae viam ac rationes praecludere ultiores Rakocii tergiversationes armis compescendi, atque ita a communi periculo non tam regnum Hungariae, quam Poloniae liberandi, memor, quid in simili necessitate et Ser^{tas} Vra et regnum Poloniae a glorioso quondam patre et praedecessore meo luculenter experta sit. Quocirca Ser^{tem} Vram fraterne requiro, ut cum praefatus princeps nullam iustam belli causam habeat, velit ipsum iterum serio commonere ac urgere, ut depositis armis, ad sua redeat, copiasque dimittat, et occupata in regno restituat, difficultatesque regnicolarum in comitiis complanari permittat, cum ibi sit locus cum iisdem agendi, et gravamina ipsorum, si quae habeant, tollendi. De cetero Ser^{ti} Vrae etc. Ex castro Eberstorff die 26. mensis Iulii anno 1644.

Hátirat: Regi Poloniae.

(Minuta. Actorum palatini. IV. kötet Vörösvártt.)

6)

Az lengyel király ő fge interpositiója elmulásának okai, melyeket az vajdához küldtem.

Nem kételkedett a magyar nemzet a lengyel királynak ő fgnak és az nemes lengyel nemzetnek hozzá való mindenkori jó szomszédságában, és kíválképpen való gratiájában, jó akaratjában, melyeket sokképen experiált mind szerencsés s mind szerencsétlen állapotjában, és kíválképpen az mostani veszedelmesen felháborodott nemzetünknek ügyében. Melynek békességes leszállítására, a mi kglmes urunk ő fge, az királylyal való kedves vérsége is arra indítván, kész volt interponálni magát ő fge a király Rákóczi fejedelemmel való tracta által, melyet a magyar nemzetnek igenis kellett volna kívánni, kérni is, nemhogy elmulatni, hogyha bizonyos és nagy okoktól nem viseltetett volna mind az mi kglmes urunkkal együtt.

Mely okokat im feljegyzettem, hogy valaki másra ne vélje, ne is tulajdonítsa vagy diffidentiájának képzelje urunknak és nemzetünknek ő fghoz a királyhoz és a nemes lengyel nemzethez, hanem inkább a mostani visszafordult állapotnak és régtől fogva bevött ezen magyar nemzet törvényének.

1. Nem kevés esztendőktől fogva lévén dolgaink Rákóczival, végére mentünk mind telhetetlenségének s mind álnokságának, nevezet szerint pedig ez mostani rebelliójában, mely nem syncere futotta legyen ő fget a lengyel királt és a respublicát az interpositio végett, arra czélozván tudniillik, hogy színesbbé tegye felvett ügyét ellenünk s hirdesse, és ha lehet, elhitesse a külső nemzetek előtt is, kiválképen az nemes lengyel nemzet előtt (kinek szomszéd erejétől, catholicusságától, kglmes urunkkal való szövetségétől leginkább tartott), hogy ő a magyar nemzet szabadságát s nem a catholica religio romlását intendálja, azért confugeált catholicus, és maga szabadságát szerető nemzethez s annak királyához.

De nyilván kitetszett azután külömb igyekezete, hogysem valóságosan vette volna interpositiójokat, bölc s istenes arbitrátióokra akarta volna bízni ügyét. Melynek sok közzül egyik jele lehet, kit szemével látott a nemes lengyel nemzet, tudniillik, hogy mihelt látta Rákóczi visszamenni Kassától az ő fge armadáját s ugyanakkor az király ő fge izenetit vette, melyből az interpositio dolgában reménséget concipiálhatott, eszében vévén azt is, hogy a lengyel korona nem rendelt volna segítséget ellene, azonnal félbe hagyatta az interpositióról való instantiáját, és mintegy lopva hivatta vissza Krakóból követeit, úgy is mentek el, melyet nem kellett volna cselekedni, ha syncere kívánta volna az interpositiót.

Tudta azt is Rákóczi, hogy ő fge az mi kglmes urunk confidenter értésére fogja adni a királynak, hogy nincs szüksége afféle interpositióra, melylyel a magyar szabadságnak és statutomoknak ellene is cselekednék, a mint alább nyilván meg vagy on írva, s azért is mint lehetetlen dolgot bátrabban mert sollicitálni.

2. Az is evidenter kitetszik, hogy Rákóczi a végre kívánta a király és a respublica interpositióját, hogy azonban nem lévén suspensio armorum, sokáig vontatván az tractát, kifogyatná a magyar urakat hadi költségekből, a német hadat is sok difficultásokban involválná, elpusztítván éltető helyeket, és a gonosz üdőkben juttatván, holott a lengyel nemzet is már királyostól mediator lévén, mindaddig segítő felünk nem lehetett volna semmiképen, mig az tractának végi nem szakadott volna. Az mely akkori cselekedete és igyekezete az fejedelemnek ám nyilván vagy on mostani példájából, tudniillik hogy minekutánna a nagyszombati tractán eligazították volna minden beadott difficultásit a várme gyéknek mind a religio s mind az ország szabadsága dolgában, már jó véget is várnánk, azon Rákóczi fejedelem ujonnan csak maga javára néző méltatlan és lehetetlen conditiókat adott be. Mely cselekedetiből átalérthetni az elébbenieket is és hogy min-

den tractálása csak arra czélozott, hogy bátorságosban előmehessen gonosz ügyekezetiiben.

3. Az is kitetszik világosan, hogy Rákóczi oly reménsséggel futotta a király ő fge interpositióját, hogy azonban reá birhatja s várhatja is mind az svecusokat s mind az töröket, hogy assistáljon neki fegyverekkel, mely meglévén, se az becstelenség miatt, se a lengyel koronának offensájától s haragjától meg nem tartóztatván, csak benne hadgya őket is, újabb s képtelen conditiókat támasztván, melynek példája a mostani nagyszombati tractán nagy gyalázatjával is kifakasztott practicája, mert látván valami successusát és Csehországra jövését az svédeknek, vévén az portának is biztatását, és szegény hazánkra sűrűn naponkint bocsátott rablóit, az szerint, az mint feljebb jelentém, képtelen kívánságival haszontalanná tévé az tractát. És noha már eszekben vették az hozzá pártolt vármegyék is és városok, hogy nem az ő szabadságokat keresi, hanem maga hasznát s maga telhetetlenségétől és az svecusokkal való gonosz confoederatiójától viseltetik, de nyakokon lévén azon fejedelem, nem tudnak mit mívelni.

4. Nem is méltó abból offendáztatni, hogy az mi keglmes urunk és utánna való magyar urak a király ő fge interpositióját elmulatták, s az vármegyék commissáriusinak tractát engedtek, mivel a vármegyék mint ő fgétől koronás királyoktól elhajlott, és megtérő subditusi alázatos könyörgésekkel találták meg ő fgét, hogy kegyelmesen meghallgassa és eligazítsa difficultásokat, s amnystiát adván nekik cselekedeteokról, elébbi gratiájában fogadja, a mint kitetszik beadott írásokból sub titulo: Humillima postulata dn^{rum} magnatum et nobilium, 14 comitatum et 6 liberarum civitatum regni Hungariae sacrae caes. regiaeque mti dno ipsorum clem^{mo} demisse praesentanda in libera regiaque civitate Tyrnaviensi in praesentia commissariorum suae mattis plenipotentiariorum. Melyet ő flge atyai kegyelmességéből és szegény nemzetünknek utolsó romlását is megszáván, meg nem vethetett, noha vette eszében azonban az fejedelemnek is álnok practicáit, és tartóztatása lévén ő fgének itt is dolgaiban az imperium és több országi distractiói miatt, nem is látszott praeiudicálni azon vármegyék könyörgése admittálása se ő fge autoritásának, se országos szabadságának, se statutominak, a mint látszott volna praeiudicálni a király ő fge interpositiója.

5. Mivel az ország statutomja és bevett szokása ellen nem cselekszik akármibe is ő fge a mi kglmes urunk, úgy ebbe is az interpositio dolgából nem akart különbet követni. Mivel azért statutomunk vagyon arról, hogy ne más, hanem a magyarországi palatinus legyen mediator az ország és koronás királyunk között efféle differentiákban (a mint kitetszik az elébbi szent királyok üdejében is), most is különbet salvis legibus nem cselekedhetett

ő fge, és noha emlékezünk róla, miképpen az elmúlt üdőkben első Ferdinánd és Zápolya János királínt közt dícséretes interpositióval mediált első Sigmond lengyel király, békességet is szerzett, Krieski András gneznai érsek levén commissarius. De külömb állapatu volt az, ugymint két királyínt közt, hova nem illet s nem is volt elégséges a palatinus mediaturája. Más példát s hasonlóbbat hozhatunk elő az mostani állapathoz: midőn Bocskai István erdéli fejedelem némely adhaerensivel rebellált volna Rudolph császár királyínt ellen, ő is követséget bocsáta harmadik Sigmond lengyel királyhoz, azon instálván, hogy interponálja magát és megbékéltesse Rudolphfal. Melyet értvén Rudolph császár és utánna való hívei magyar urak, informálták Sigmond királyt Bocskai ravaszságáról és hogy nem volna helyes abbeli kívánsága Bocskainak, követségét is könnyen bocsátotta vissza; Rudolph császár és királyínt intimatióját is jóvá hagyta, és így ugyan akkori palatinusínt Illésházi István, ex officio, szerzé meg a békességet.

(Egykorú példány. Actorum palatini. IV. kötet Vörösvártt.)

VIII.

1647. mart. 18. — apr. 25.

A szépesi vádrosok kiváltságai történetéhez.

a) 1647. m a r t. 18.

Celsissime atque excellentissime princeps, domine domine clementissime.

Non latebit Celsitudinem Vestram, qualiter paucis abhinc retractis mensibus ratione tricesimae, in hoc regno, praesertim in provinciis ac comitatibus Celsitudini Vestrae subiectis, per libellum supplicem Celsitudinem Vestram requisiverimus, ad eundemque hanc resolutionem gratissimam accepimus, quod prius Celsitudo Vestra coram consiliariis et camerariis suis hac de re agere atque ab iisdem, qualiter temporibus illustrissimi quondam principis Bethleni nobiscum sit actum, plenius informare velit. Quia vero nulli dubitamus Celsitudinem Vestram sufficienter per dominum dominum (?) commissarium hoc de re informatam fore: ea propter denuo ad Celsitudinem Cestram, tanquam ad strenuum libertatis nostrae defensorem ac vindicem confugimus, supplices orantes, quo Celsitudo Vestra pro sua innata clementia tricesimarum exactione iuxta privilegia a divis quondam regni Hungariae regibus benigne nobis XIII oppidanis concessa, perque illustrissimem principem Bethlenium gratiose approbata nobis parceret,

et ut eadem privilegia nostra, in vigore suo permaneant, clementissime annuere dignetur. Cuius clementiae nobis praestitae non immemores, eandem apud serenissimum regem Poloniae, ut et illustrissimum palatinum Cracoviensem dominos dominos nostros clementissimos de meliori recommendare, necnon erga Celsitudinem Vestram eiusdemque aulae familiaris capitaneos et exercitus, sicut hactenus semper a nobis praestitutorum omni servitiorum studio pro meritis omnibus conabimur viribus; de caetero responsum exoptatum expectamus Celsitudinem Vestram una cum inclyta familia foelicissime valere, in omnibusque conatibus prospere frui successum animitus precamur. Datum Leubicii, die 18 Martii, anno 1647.

Celsitudinis Vestrae

ad servitia paratissimi clientes supplices
N. N. comes et iudices XIII
oppidorum Scepusiensium.

Külczim: Ad celsissimum et excellentissimum principem ac dominum dominum Georgium Rakoczy, Transilvaniae principem et partium regni Hungariae dominum etc. etc. humilima supplicatio.

Kivül. Resolutio suae celsitudinis:

Az kamora informáljon erről. 6. Aprilis, A. Juliae 1647.

(Egykorú másolat a m. k. kamarai levéltárban.)

b) 1647. a p r. 10.

Georgius Rakoczi, dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Egregii et nobiles fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Minemű dologrúl találtanak légyen meg bennünket az tizenhárom városbeliek, supplicatiojukat paríáltatván, mását ez levelünkben includálván kiküldöttük. Minekokáért hűségteknek kegyelmesen és serio parancsoljuk, minél hamarébb az dolognak valóságárúl voltaképen bennünket tudósítani el ne mulasson. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 10 mensis Aprilis, anno domini 1647.

G. Rakocy m. p.

Külczim: Egregiis, Joanni Raisz, exactori rationum et conservatori archivi, ac Petro Udvarhely, perceptori proventuum camerae nostrae Cassoviensis etc. fidelibus nobis dilectis.

Kivül. Praesentata 28 Apr. A. 1647. De supplicatione tredecim oppidorum Scepusiensium ratione tricesimae.

Ehez van még csatolva a következő két darab:

. c) 1647. apr. 25.

Generose domine mihi plurime confidentissime. Promtitudinem servitiorum meorum. Isten Kegyelmedet jó egészséges hosszú étellel látogassa és áldja.

Patakon létemben vevém a mi kegyelmes urunk fejedelmünk paracsolatját, miről parancsol ő nagysága, im in specie Kegyelmednek kezéhez küldettem, Kegyelmed az én absentiámban is informálhatja ő nagyságát: minthogy úgy elszakadtak az országtól a 13 városbeliek, nem érdemesek arra az immunitásra simpliciter. Bethlen fejedelem is úgy tudom, durante beneplacito engedte, de alioquin is ha ő felsége idejében abban meg nem tartattak, a mi kegyelmes urunk inkább nem köteles arra; meg kell írni, hogy most is erőhatalommal és banderiummal csak elviteti a lyublyai sztaroszt a borokat harminczad nélkül s által készíteti Lengyelországban s mégis indultumot sollicitálnak. Én az úrral kevés dolgokról beszélhettem a kívül, a miért hívatott, hanem per litteras kell véghez vinnem, most is szintén Borsiba fáradtam volt ő nagysága után s ő nagysága is másuva sietett onnét. His eandem diu feliciter valere exoptans. Datum Thokaj, die 25 Aprilis, anno domini 1647.

Generositatis Vestrae

servitor paratissimus
Petrus Udvarhely, m. p.

(Eredetije a m. k. kamarai levéltárban.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

OKIRATOK

ERDÉLY TÖRTÉNETÉHEZ A XVII-ik SZÁZAD ELEJÉN.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

1596. augusztus 31.

Sigismundus dei gratia Transylvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae, et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, et Sicularum comes etc. Vniuersis et singulis generosis ac egregiis nobilibus vicecomitibus, iudlium, caeterisque nobilibus domi relictis, ac quibuslibet capitaneis, officialibus, provisoribusque in quibuscunque arcibus, castris, castellis, curiis tam nostris, quam aliorum quorumlibet constitutis, nec non prudentibus et circumspectis, magistris civium, iudicibus villicis, et iuratis civibus, ac vniuersae communitati civitatum, oppidorum, villarum et possessionum quarumlibet in comitatu Dobocensi sitarum non minus nostris subditis, quam aliorum nobilium et aliorum possessionatorum hominum colonis, praesentes visuris, salutem et gram nostram. Bocsátók Harinniaÿ Miklóst mi dobokavármegyei főispányunkot, mind az mi magunk az urak és nemesség és az szászság jószágában való dobokavármegyebeli falunkra, és az városokra, hogy mindenönnen mingyárást az mi táborunk után mindenféle eligedendő élést inditsanak és szolgáltatassanak táborunk szükségére. Hadgyuk ti nektek, hogy mindenött engedelmesek legyetek, és az mi magunk jószágában is mind várakhoz, városokhoz, udvarházakhoz tartozókban hebocsássátok, és az ílés dolgából szavát fogadgyátok és az minemő és menni élést mond, olyant és annit szerezzetek mingyárást, fogyatkozás nélkül, elegedendő élést szolgáltatasson és rendelhessen az mi táborunk után, mert ha azt nem cselekeditek, hatalmat attunk neki reá, hogy azféle helyeket, az kik contumacia ducti nem akarnak engedni, megböntesse. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis. Datum Albae Iuliae, die vltima mensis

Augusti, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo sexto.

Sigismundus princeps m. p.

(P. H.)

Stephanus Josica, m. p.

Bernardffy, m. p.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1598. dec. 11.

Sigismundus dei gratia Transsilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Siculorum comes etc.

Egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Chier(m)ényi Mihály lugasi szolgánk talált meg minket könyörgése által, jelentvén, hogy az mi szerelmes házastársunk ő felsége az commissarius urak idejében rendelte volna az Lészai Ferencz személyére való fizetését neki, kihez zászlót is adatott volna ő felsége, és mind ez ideig ő viselte volna gondját, de ez ideig sem fizettél volna meg neki; ez okon az ü maga fizetését sem vötte volna fel tőled, miolta az vezértől megjött volna; könyörgött, hogy megelégtetnők általad. Hagyjuk azért az dolog így lévén, hogy mind az Lészai Ferencznek minemő fizetése járt s mind az ü maga fizetését add meg neki fogyatkozás nélkül. Secus non facturus. Datam Albae, Iuliae die 11. Decembris, 1598.

Sigismundus princeps, m. p.

Jo. Jacobinus m. p.

Kivül az írnok kezétől széljegyzetben: Chiermeny.

Külczim: Egregio Ioanni Gyerőfi de Gyerővásárhely, magistro stipendiorum nostrorum etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1599. jul. 6.

Andreas divina miseratione sacrae Romanae ecclesiae cardinalis Bathoreus, Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae transalpinae princeps, partium regni Hungariae dominus, Siculorum comes, et episcopatus Varmiensis perpetuus administrator.

Egregii fideles nobis sincere dilecti. Salutem et gratiam nostram. Az mely másfélezer forintot minekünk ez mostani hadi szükségünkre Veselényi Gáspár adott, azt deputáltuk neki megfizetni ez jövőendő első gyűlésben legelső felvetendő adóból. Azért hagyjuk és parancsoljuk, hogy Kegyelmetek azon jövőendő gyű-

lésben első felvetendő adóból az másfél ezer forintot fogyatkozás nélkül fizesse meg neki minden deputatióknak előtte. Secus non facturi. Datum Claudiopoli, 6. Iulii, 1599.

Andreas cardinalis Bathoreus
princeps Transilvaniae m. p.
Io. Iacobinus m. p.

Külczim: Egregiis Nicolao Farkas de Harinia, et Francisco Toldalagi comitibus, vicecomitibusque et iudlium comitatus Dobocensis, fidelibus nobis sincere dilectis.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1599. a u g. 26.

Anno 1599, 26. die Augusti e manibus domini Ioannis Gyerőfi magistri stipendiorum regni Transilvaniae, ad solutionem stipendiariorum in arce Lippensi constitutorum pro duobus mensibus, videlicet Iulio et Augusto levavi in paratis octo milia octingentos septuaginta unum et d. 58.; item a Iunio reportatos percepi f. septingentos triginta novem, et d. 8. In tota summa constituunt f. 9610/66.

Stephanus Gyöngyösi m. p.
(P. H.)

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1599. n o v e m b e r 16.

Michael Valachiae transalpinae vaivoda, sacr. caesareae regiaeque mattis consiliarius, per Tranniam locumtenens, eiusdemque Cis-Tranniam, et partium ei subiectarum fines exercitus generalis capitaneus etc. Nobilibus, agilibus, primoribus, potioribus primipilis, peditibusque nris pixidariis ac vniversitati libertinorum Siculorum in sede siculicali Arantias existentium, et commorantium, salutem et fauorem. Bocsátottuk oda közitökben Maróthy Albertot, kinek az köztetők való kapitánságot, és királybiróságot conferáltuk és attuk teljes authoritással, kiről mi túlönk bizonyos tanusága is vagyon. Azért hadgyuk és parancsoljuk tinektek fejenként kicsintül fogva nagyig, hogy ő töle hallgaszatok, úgy mint kapitántoktól királybirátoktól, és mindenben engedelmesek legyenek neki, mind az törvénytétel dolgából, mind egyéb dolgokból; mert mi hatalmat attunk neki, hogy köztetők törvént tehessen, hadnagyokat, tizedeseket emelhessen, és tisztiben aszerént procedálhasson, a mint mi túlönk tanusága vagyon róla. Secus non facturi. Praesentibus perlectis exhibenti restitutis.

Datum Albae Iuliae, decima sexta die mensis Novembris, anno domini millesimo quingentesimo nonagesimo nono.

Michael vaivoda m. p.

(P. H.)

Io. Iacobinus m. p. secretar.

(Dózsa Dániel gyűjteményéből.)

1600. m a r c z. 1.

Nos requisitiore literarum et literalium instrumentorum in sacristia siue conservatorio conuentus monasterii Beatae Mariae virginis de Colosmonostra, repositarum et locatorum ac quarumlibet iudiciariarum deliberationum legitimorumque mandatorum executores, memoriae commendamus per praesentes, quod nobilis Gregorius Zaz de Keobeolkuth, nostri personaliter veniens in praesentiam, per modum solennis protestationis, contradictionis et inhibitionis, nobis significauit, qualiter anno praesenti millesimo sexcentesimo circa Dominicam Reminiscere, generosus Moises Zekely generalis capitaneus exercitus Trannici, vigore donationis illmi principis, dni Michaelis vaivodae Transalpinensis etc. in totalem et integram possessionem Keobeolkuth praedictam et pertinentias eiusdem medio egregiorum Francisci et Stephani Horvath de Komlod, se introduci et statui curasset. Cum tamen ipse protestans in eadem possessione Keobeolkuth propriam domum et curiam nobilitarem haereditatesque ad eandem pertinentes possideret, et iam a multis transactis annis pacifice possedisset, vigore donationis et inscriptionis magnificae quondam dnae Iudith Kerecheni de Kaniafeolde, et magnifici dni Francisci Dobo de Ruzka, dni et mariti eiusdem dnae ipsi protestanti pro fidelibus suis seruitiis collatam et inscriptam in summam ducentorum quinquaginta florenorum. Ideoque facta huiusmodi protestatione idem Gregorius Zaz inhibet praenominatum Moysen Zekely ab occupatione et detentione praedictae domus protestantis et pertinentiarum eiusdem, item a statutione et sibiipsi statui factione, appropriatione, usuum fructuumque perceptione et percipi factione, illum etiam dominum principem Michaelem vaivodam a donatione et collatione quadamcunque iam factis vel fiendis, inhibuit contradicendo, et contradixit inhibendo ac reclamando publice et manifeste, coram nobis, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. — Datae feria quinta proxima post Dominicam Reminiscere, anno dni sexcentesimo supra millesimum.

(Dózsa Dániel gyűjteményéből.)

1600. s e p t e m b. 2.

Prudentes et circumspecti dni et amici honorandi; post salutem servitii nri commendationem. Isten Kegteknek adgyon minden kívánta sok jókat.

Nilván vagyon Kegteknél mind fejenként, hogy mitől fogva Mihály vajda ez országban jött, attól fogva mind régi szabadságinkban, s mind törvényünkben miképpen rontott legyen hite és kötelessége ellen, azonképpen szokatlan exactiókkal és terehviselésekkel mint fogyatott legyen egész országúl bennünket. De az mi ezeknél nagyobb, érthette azt is Kegtek, minemü iszonyú és rettenetes végezése volt ellenünk, hogy az egész nemességet kicsintől fogva nagyig mind levágattassa, azonképpen az magyar fizetett szolgálát is, az városokbeli fő népekkel is az szerint akart cselekedni, mely ellenünk való álnok végezését az úristen kíváltképpen való gondviseléséből miérthogy kinilatkoztatta; s azt is bizonyosan megértettük, hogy az római császár ő felsége hivsége mellől el akart szakadni. Mi ő felgének igaz hivei Kegtekkel együtt, az ő rettenetes szándokának idején ellene akarunk állani, ahozképest mind lovaginkkal s mind gyaloginkkal itt Thordánál az Keresztes-mezején gyűltünk táborban. Az vajda magyar lovas hadának is jó része hozzánk jű; az székelységnek alkalmas része mellettünk leszen, főképpen az aranyasszékiek, az több székelyek felől is jó reménségünk vagyon; császárnak ő felségének is érté- sére attuk ez dolgot, az ő felge kassai generalissa nagy haddal érkezett ide az határban; miérthogy azért ennekelötte való üdőkben is ez szegíny országnak javára és megmaradására nézendő dolgokat Kegetekkel egy értelemből és egyenlő tetszésből dirigáltuk, ez rettenetes romlás és pusztítás pedig Kegteknek is szinte olyan súlyos, mint nekünk: Kegteket szeretettel kérjük, hogy mostani veszedelmes állapot idején Kegtek is mind hadhoz való népével, s mind hadakozó szerszámival mingyárást késedelem nélkül oly készen legyen, hogy azokat mingyárást indithassa mel- lénk minden halogatás nélkül ilyen ellenünk való dolognak repri- málására, hogy az által isten velünk lévén szabadulhassunk meg országúl ez rettenetes iga, és elviselhetetlen tereh alól. Ha pedig az vajda Keteket vagy hadra való nép felől, azvagy hadakozó szer- szám adás felől ez üdő alatt megtaláltatná, Kegtek az féléből semmi segítséggel ne legyen neki, sőt az közönséges jóért valami ártalommal Kegtek lehet ellene, minden tehetséggel azon legyen. Isten tartsa meg Kegket jó egészségben. Datum ex castris ad oppidum Thorda positis, die 2. Septembris anno 1600.

D. Vrarum

amici, proceres, et vniversa nobilitas
regni Tranniae.

Külczim : Prudentibus et circumspectis, iudici primario caeterisque iuratis civibus ac toti senatui oppidi Dees etc. dnis et amicis honorandis.

(*Hat pecséttel.*)

E levél bepecsétlése után egy darabka papírra a következők irattak :

Valamit pedig mi szónkkal az egész ország nevével ez levél vivő atyánkfia Kegteknek eleiben ad, Kegtek meghiggye és az szerint cselekedgyék.

(Deés város levéltárából.)

1600. s e p t e m b. 7.

Prudentes et circumspecti dni, et amici honorandi; post salutem servitiorum nrorum commendationem. Isten Kegteknek adgyon minden kívánta sok jókat.

Az Kegtek levelét megadták. Kegtektől igen jó néven vöttük, hogy az ország mellett készek feltámadni. Értjük, hogy Aga Lékára is az paraszt népek reá támadtak volt, kit Ujvárban szoritottanak; akarja Kegtek tőlünk érteni, ha ide jüjjön-e, vagy pedig ő reá vigyázzon. Azért nekünk úgy tetszett, egy része Kegteknek jó szerrel ide jüjjön, azonképpen az földnépének is; egy része ismég ott maradjon Kegteknek, mind penig az földnépének, hogy mind Aga Lékára vigyázzon, mind penig magokra. Az kiket Kegtek ide küld, az minden késedelem nélkül legyen, hogy ide az táborunkba érkezhessenek, hogy az nagy inséget és igát rólunk elvethessünk. Az egész marosszéki had is mellénk jött; ő felségének római császárnak is nagy hada érkezik mellénk. Az beszterczei birónak az ő felge commissarussi irtanak levelet az tanácscsal együtt, Kegtek külgye meg nekiek. Isten tartsa meg Kegteket. Datum ex castris ad oppidum Thorda positis, die 7. mensis Septembr. 1600.

Mengyárt endullon Kegtek, az java puskássát válogassa Kegtek az népnek.

amicus
St. Chiaký m. p.

(Az aláírással együtt egy kéz írása.)

Külczim : Prudentibus et circumspectis iudici primario caeterisque iuratis civibus, ac toti senatui oppidi Dees etc. dnis et amicis nobis honorandis.

(P. H.)

(Deés város levéltárából.)

1600. S e p t e m b. 11.

Prudens et circumspecte dne due et amici nobis honorande. Salutem et amicitiae urae commendationem.

Az keovári dologról a mit Kegmed írt, megértettük, és Kegmedtől jó néven vöttük az Kegd szorgalmatosságát. Im az comissarius uraknak, és az generalisnak irtunk felőle, kik bizo-

nyos embert küldenek oda Kővárba. Kegmed is penig irjon az várbelieknek, hogy jól cselekedtek, hogy Herbesteint belé bocsátották az várban, és mivelhogy immár mind ők s mind mi császár ü felge hívsége alatt vagyunk, ők is ahoz tartsák magokat; a mely embert az comissarius urak és az generalis oda küldenek, bocsássák annak kezébe és gondviselése alá bocsássák. Bene valeat. Datum ex castris ad oppidum Thorda positis, die 11. Septembris, anno domini 1600.

Dⁱ V^{ae}

Proceres, magnates, caeterique
status et ordines universitatis no-
bilium Transylvan.

Külczim: Prudenti et circumspecto dno iudici primario oppidi
Dees etc. dno et amico nobis honorando.

(Deés város levéltárából.)

1600. s e p t.

Salutem, et mei benevolam commendationem. Adgyon isten minden jókat Kegteknek.

Megértettem én mindeneket. Im Olasz Boldisárt teljes tanusággal bocsátottam, Keced beszéljen vele, és az mit mond én szómmal, meghidgye, s cselekedgyed úgy Kegd, hogy én is jövődöben vehessem jó néven Kgdtől; talám jobb Kegdék énnekem kedvemet keresni. Valami azért ott leszen, Kgd mindeneket hit szerént kerestessen elő, ha mi oly fő marha leszen, tartsa Kegd azt én számomra, és adgya az én emberem kezében. Az kívül ha mi aprólék találtatik, azt is én az Kegd itilitire támasztom. Az mi az rettegi dolgot illeti, a hol az aranynak az derekára találtak volt, arra Kegd úgy viseljen gondot, hogy tékozlás ne legyen, hanem beszolgáltassa Kegd én kezemben. Az gyalogokat Kegd eloszlaní ne hadgya, mert mihelt Kővárat és Ujvárat kézben adgyák, alá kell jőni mind az Kegtek gyalogjának, s mind egyebünnet valóknak.

Amicus

St. Cheaký m. p.

Külczim: Prudenti ac circumspecto domino iudici primario oppidi
Dees etc. domino amico obsmo.

(Évszám nélkül, Deés város levéltárából.)

1601. a p r. 4.

Az szilágyiaknak és egyéb helyeken lakóknak, az kik az mi előbbi bódog emlékezetű fejedelmi eleinktől mi reánk maradtak, admonítiójokra írt levél, hogy ennek utánna is az hűségben hozzánk maradjanak meg etc.

Itéljük azt, hogy minekelőtte az mi levelünk Kegyelmetekhez érkezik, érthetitek, minemü istennek szent és nagy irgalmasságából sok kilembféle nehézségeket szerencsének forgandó voltát meggyőzvé, szerelmes hazánkba jó akaró hiveink és barátink közibe országunk*) (. . . . .) szerencsésen bejöttünk az végre, hogy mind az istennek sz(. . . . . dics)éretit, mind az magyar nemzetségnek megmaradását és . . . . . hazánknak javát, kinek mind életünkkel-halálunkkal (. . . . . a)z isten segítségével előttünk viseljük. Sokféle hírek (hor)doztatnak Kegyelmetek felől, az melyek noha az Kegyelmetek tökéletességétől igen kilömböznek, itéletektől idegenek, mindazáltal az mostani időnek állapotjához képest, nem úgy az én szívemben, mint némely embereknek szívekben Kegyelmetek felől újabb-újabb gondolkodást szereznek. Azért, ha valaki oly vagy on közöttetek, itéljük penég, hogy mind olyanok vattok, az kik megtudjátok gondolni, és az régi vén eleitektől is, kinek maradéki vattok, hallhattátok, tü magatok penég láthatjátok és érzitek, kitől és mi módon mind az magyari nemzet megrontatott, szép hazátok semmié lött, és magatok kikhez való reménségben nyomorodtatok meg — előttetek viseljétek. Itéljük azt, hogy ennek az időnek állapotjában is úgy viseljétek magatokat, mely csülekedetekkel hazátoknak nagyubb romlást, magatoknak nagyubb nyomoróságot ne hozzatok. Mi nem egyébert, hanem hazánknak megmaradásaért, az szomszéd országoknak csendességeért, az megnyomorodott szegény magyar nemzetnek megmaradásaért ez végre jöttünk hazánkba, hogy tehetségünk szerint minden csendességnek és békességnek szerzői és cselekedői legyünk. De ha Kegyelmetek idegenkedik tőlünk és az magatok megmaradását kevésbé böcsülitek, hogysemmint némely magagondolásban felfualkodott embereknek tanácsát, az istennek színe előtt állván protestálunk, hogy mi kételenek vagyunk azzal, hogy magunk megmaradásaért mindent próbáljunk és semmi nyavalyátoknak, sem semmi romlástoknak akaratumk szerént okai nem vagyunk, noha semmi kétségünk benne nincsen, értvén az Kegyelmetek hozzánk hívségéből való jó akaratját is, hogy Kegyelmetek minket bosszuállásra cselekedetével nem kényszerit. Az mely dolgokba hogy isten vezérelje Kegyelmetek elméjét, ő szent felségének Kegyelmeteket ajánljuk és Kegyelmeteknek minden kegyelmességünket igérjük. Datum Claudiopoli, die 4. Aprilis, 1601.

Ad status et ordines universos coronae Hungariae.

Sigismundus dei gratia Transilvaniae et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei vel-

*) *Jegyzet.* A zárjel közé fogott szók ki vannak szakadva.

leris eques, et Sicularum comes etc. Universis et singulis regni Hungariae proceribus illustrissimis, reverendissimis, illustribus, spectabilibus, magnificis, generosis, nobilibus, prudentibus, circumspectis ac cuiusvis ordinis et conditionis hominibus, dominis et amicis nobis honorandis prosperum rerum successum precamur, atque officia et studia nostra offerimus.

Nagyságos u(ra)im s barátim és Kegyelmetek minden rendek, kik az szegíny megnyo(morodot)t és megromlott magyar nemzetnek maradéki vattok az (úr)isten á)ldjon meg, tartson meg és öregbitsen, és jó szerencsésen (..... Kegyelme)teket. Én az ki nemcsak magyar nemzetnek megma(radá)sát kívántam s kívánom is, hanem ugyan magyar nemzetségb(ől) és vérből való vagyok, Kegyelmeteknek hasznosan és szeretettel s egész magyari koronának szolgáltam, ezután is penéglen isten segítségével édes hazámmal együtt minden lehetséges dolgokba arra igyekezem, Kegyelmetekhez minden rendekhez leveletem azért akarom kildennem, hogy Kegyelmeteknek megjelentsem az istennek szent és mélységesen rólam való gondviselését. Az mely istennek szent áldásából sok kilömb-kilömbféle időknék forgandó voltát és szerencsének állhatatlanságát, gonosz akaróinknak igyekezeteket és fogságot is meggyőzvén, nyomorúságokon általmenvén édes hazánkba jó szerencsésen jöttünk így, hogy mind az istennek ő sz. felségének velem való csudálatos sok jótételét előttem viselvén ő szent felségének neve dicséretit kövessem, az keresztyéneknek javát előttem viseljem hazámnak megmaradásaért, az magyar nemzetnek és az szomszéd országoknak csendes békességet szerezzek. Mely szent és jó igyekezetbe hogy én megmaradhassak nemcsak én rajtam, hanem Kegyelmeteken is mindeneken mind fejenként áll. Az mely Kegyelmetek hozzám való jó akaratjában noha semmi kétségem nincsen, de mindazonáltal sok kilömb-kilömbféle hírek hordoztatnak, az melyek annál hihetőbbek, az mennél inkább Kegyelmeteknek készületit confirmálják, sok embereknek Kegyelmetek mi felöllünk és hazánk felől való idegen gondolatját szivekben erősíték; mely Kegyelmetek hozzánk és hazánkhoz idegen magokviselése férjen-e mind Kegyelmeteknek s mind magyari nemzetnek jó híréhez, nevéhez?; illik-e hálaadó voltotokhoz?; hasznos-e megmaradástokra?: Kegyelmetek megítélheti. De ki legnagyobb, viszi-e Kegyelmeteket az istenes lelkesmeret reá?, holott noha minket és az mi országunkat sok kilömb-kilömbféle vádlásokkal kárhoztatnak, mindazonáltal azokra csak azt felelem, hogy minket egész hazánkkal együtt az keresztyénségnek való szolgálatunknak megmutatásában inkább viselt az megnyomorodott kevés magyar nemzetnek java, hogysen mint ő felségétől császártól való félelmünk. Az mely időknék minemü szorgos vala azért mind ő felségének az magyari nemzet-

tel együtt állapátja, mind penéglen az magyar nemzetség és ő felsége szerencséjéhez magok kötelezőknek ritka volta: megemlékezhetik Kegyelmetek reá; holott nem jó, hanem gonosz szerencséteknek voltunk követői, midőn mind az szegény magyar nemzetnek kevesebb reménysége hazánk és magunk hűséges szolgálatjával megöregbedék, mind német császár ő felsége (h)adának hátorságos szű adaték, mely hűséges szolgálatunk (.....)et azután következett időkben is nemcsak látta (hanem megítél)heti is Kegyelmetek. Azon hűségben mind én s mind szegény h(.....m)aradván igyekeztünk hűségünket cselekedete(kkel i)s megmutatni ugyannyéra, hogy mind én magam tulajdon sz(e)mélyemnek idegen országokban ő felsége kegyelmes gondviselése alá való vitelével szegény hazámnak kegyelmes kezében való ajánlásával comprobáltuk, de bizonyos conditiók által, kik extálnak. Az mely magunknak és országos hazánknek mi érdeme lőn ő felségétől, és mint s mi módon, mikor és miképpen teljesítették meg ő felségétől ígért és obligált conditiók: azt pápának ő szentségének és római császárnak ő felségének istenes és igaz lelkiismeret szerint való conscientiájokra hattam. De az nyilván vagyon az egész világnál, hogy futva kellett mind éltünket megtartanunk, mind pedig hazánkba jőnünk. Azután való üdőkben penég látván szegény hazámnak állapotját, hallván régi emberektől is sok kilömb-kilömbféle conditióknak meg nem tartását, magamon történt és esett tanolásomra való sok kárvallásimat és az tractatusokban való conditióknak meg nem állásának fogyatkozásit mind több sok pé(ld)ánkkon s mind magam tanólván: noha ő felsége római császár kegyelmessége alá személy szerint nem foghattam fejemet, de mindazonáltal megtartottam hűségemet és oly módokat találtam vala benne, kiben hazámat ő felségétől el nem idegenítettem, hazám is pediglen az ő felsége kegyelmességét fejedelmével együtt szeretettel és engedelmességgel várta. () felsége az tractatusokat elkezdette, hát így el nem idegenítettem az én hazámat ő felségétől az római császártól; de ennek is megismerheti Kegyelmetek, mi haszna volt és szánja az úristen az kevés maradott és megnyomorodott magyar nemzetséget, hogy noha az gazdagból szegénynyé, urból szolgává, fejedelemből elvetetté, örökösből elbudosóvá hazámnak megmaradásaért ő felségéhez való szeretetemből töttem magamat: mindazáltal az én szegény atyámfiaának Báthori Andrásnak és egész hazámnak ő felségéhez való kötelességért nemhogy ótalma, hanem veszedelme történék; ő felségével tractatusoknak ideje alatt istentelenül Mihál vajda bejőve és pogánn(ál is) pogányabb dolgokat cselekedék, szép hazánkat m(.....)é, nemességet fogyatkoztatá, várasínkat, tartom(ányinkat) semmié tevé. Ez penéglen ő felsége római

császár aka(ratá)ból esett-e vagy nem, én nem tudom; de bizony dolog, hogy (Mi)hál vajda ő felsége generalissának és locumtenensének i(r)atta magát; ez is nyilván vagyon, hogy ő felsége mind pénzzel s mind hadakozó szerszámmal segítette; ez is nyilván vagyon, hogy minden dolgában ő felségéhez folyamodott, az ország dolgai felől ő felségével tractált; bizon dolog az is, hogy ő felsége Kornis Gáspár által ugyan neki atta volt az országot, serenissimus titulust igérvén neki. Ezek így levén, ítélheti minden ember azt, hogy ha Mihály vajdának ilyen istentelen cselekedeti ő felségének ellene löttek volna, sem pénzzel, sem hadakozó szerszámmal nem segítette volna, sem szolgálóinak böcsületes tractatusok nem lött volna, sem penéglen ő felsége Erdélt neki nem atta volna, sem most is az országból kiverettétvén, ő felségéhez nem fogott volna; de bizott ő felségéhez, mint szolga urához, ő felsége is ily cselekedetiért böcsülettel látta, mindenütt löttek eleiben s böcsülettel fogatták. Én peniglen idegen országokba ő felsége hűsége (m)ellett búdosván is, sohun nem nyughattam; mind levelével mind követivel mindenütt ő felsége üzetett, kergettetett; senki nem volt, az ki ő felsége tekintetiért akármely alávaló állapotban is megtartott volna, istenért ha valaki valami kevés ideig házában befogadott; búdosztam szélyel el; életemet s kevés véretem bizontalanul minden órában tartottam csak markomban istennek színe előtt; végre az ő felsége mindenütt való rajtam nehézsége szinte ide be hazámba kergete, annál inkább, hogy édes hazámnak ugyanezen idő alatt igaz és egyenlő törvényi szerint való szabad választásból fejedelemmé választattam. És így engemet mind az kételenség, mind peniglen hazámnak reám való gondviselését (így) országomba behozott. Ebből Kegyelmetek közül minden rendek megítélhetik, ha én adtam-e okot tehetségem szerint az ő felsége reám való boszuságának felindulására és az magyar nemzetnek vagyon-e igaz oka tulajdon maga nemzetségére és vérére feltámadni; holott sem az én szolgálatomat (így), kit az egész magyar nemzetnek (s Kegye)lmeteknek fejenként hiven s igazán szolgáltam, nem érd(emelte, sem) penéglen hü(sé)g(e)m (.....) Kegyelmetek (.....) ellen való vétkemmel meg nem rútitottam (.....)az, az igaz hálaadáshoz és az igaz magyar v(érhez): megítélheti Kegyelmetek; sőt régtől fogván való üdőkne(k fo)r-gását, régi jámbor atyátoktól vött dolgokat magat(ok)on próbált mind jókat s mind gonoszokat vegyének eszetekben és ítéljétek meg, mi volt az magyar nemzetnek eleitől fogván való romlása, ha nem magokra magok támadván, természetnek törvénye ellen magok tagaira kegyetlenkettek és magokat fogyatták; mibe veszett el amaz szép és böcsületes magyar koronának (így), ki minden nemzeteknél méltóságos és félelmes hirü-nevü vala, ha nemcsak

az idegeny nemzetségektől közitekbe behozott practikák által; de az ki immár legsiralmasb, kik magyarok vattok, nemde az magyar nemzetségnek csak nevét birjátok-es az régi szép szabadságtoknak nemcsak hírét halljátok-e, holott kilömb-kilömbféle nemzetségekkel megegyeledvén mind törvénytek s mind penég szakástok megváltozott, nemzetségtek megegyeledett? Itéljétek . . . . .mind az istennek szent törvénye, mind peniglen ez világi jámbor embereknek igaz magokviselések és törvények, mind az igaz haladás mit kívánjon közönségesen Kegyelmetektől; és minemü nagy istenostora lenne az, kit isten eltávoztasson, mikoron az nemzetség nemzetségre, az atyafi atyjafiára, vér vérré, kit az kegyetlen fenevadak is, oktalank levén az kikben valami utálatos és elvetett ocsmány természet nincsen, egymáson nem cselekesznek feltámadva. Tudom azt, hogy az idegeny nemzetségeknek, kik efféle visszavonásoknak talám örülnek is és talám okot is keresnek benne, könnyebb volna az magyar nemzetnek maga véreére való dihösködése, hogysem mint az magyaroknak ő magoknak magok elfogyatása. És így Kegyelmeteknek minden rendeknek, kik magyarok vattok, azért akarám levelem által akaratomat értékre adni, hogy én szegény hazámba mint igaz választott fejedelem jöttem, tudom, mivel mind istennek, mind (ha)zámnak s mind peniglen közönségesen az egész magyar nemzetn(ek tar)tozom, előttem viselem mely böcsületesen ő felségének (az római csá)szárnak és az egész magyar nemzetnek szolgáltam . . . . .hit(em) szerént meg nem (ak)aro(m mo)st is változtatni. Azért (Kegyelmetek? vé)lem csak azért legyen, hogy ha a sok kilömb-kilömbféle h(irekhe)z képest vagyon Nagyságtokba és tü Kegyelmetekbe mi felölünk val(amifél)e ítélet, hazánk felöl van idegen gondolat, hisszük azt ma(gu)nkba, hogy Kegyelmetek úgy viseli ebben magát, hogy mind az istennek szent törvényét, mind az igasságot, mind az igaz tartozásból való hálaadást előttetek viselitek, és többre az közönséges megmaradást böcsülje Kegyelmetek, hogysem mi(n)t hirtelen való gondolatból olyat cselekedjék Kegyelmetek, kiből az közönséges békesség megháborit[tat]ván több gonosz következhetnék. Holott az szent istennek szent színe előtt állván, protestálunk az mennyei szent seregek előtt és egész világ előtt, hogy mi sem ő felsége római császár ellen, sem Kegyelmetek ellen tehetségünk szerint nem akarunk véteni, az mi igasságunk és igaz praetensiónk minden időben, minden dologba helyén maradváu. De ha ő felsége római császár magokba felfúalkodott embereknek hertelen és boszuállásra való tanácsát követvén, fejedelmi kegyelmességéről elfelejtkezvén, hazámmal együtt jámbor és hasznos szolgálatomat megvetvén, az ő felsége bölcs elméjét kegyelmességre nem fordítja és Kegyelmetek is elfeletkezvén

nemzetség (*) . . . . .) olyakra, kik mind vérek hullásával s mind romlásokkal szolgáltak az magyar nemzetnek: az erős seregeknek ura istene előtt ismét protestálunk, hogy mi kételenség alatt kényszerítettünk magunk megmaradásaért cselekedni; az mely dologba minemű jó módaink lehetnek s vadnak is, nem szükség megírnunk, Kegyelmetek jó ítéletek szerént megítélheti. Datum Claudiopoli 4. Aprilis, 1601.

Nagyságodnak mindenkor szolgál csak érthesse a Nagyságod parancsolatját. **)

D. György.

(Az eredeti s némely helyt javított fogalmazvány gyűjteményemben.)

1601. nov. 3.

Én Csáki István, adom mindeneknek, az kiknek illik tutokra, hogy noha urunktól ő felségétől az brassai uraimnak meg volt engedve, hogy az mostani expeditiókor több gyalogot ne adjanak azokon kívül, az kiket ő felsége mellé attak, mindazáltal látván az előttünk álló szükséget, én is kétszáz gyalogot kívántam ő kegyelmektől urunknak ő felségének és hazánknak mostani szükségére, kiket meg is szerzettenek ő kegyelmek, de így, hogy a mit ő kegyelmek azoknak fizet addig, míg az ő felsége hadában lesznek, ő felségénél véghezvigyem, hogy azt ő felsége számbavéteti ő kegyelmektől, melyre én is az szükséghez képest reá felcitem ő kegyelmeknek praesentium vigore et testimonio literarum. Datum Brassoviae, die tertia Novembris, anno domini millesimo sexcentesimo primo.

Stephanus Csáki m. p. (P. H.)

Kivül Csáki kezétől: Vegye számban Petki uram.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1602. jan. 11.

Sigismundus dei gratia Transsilvaniae et sacri Romani imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, aurei velleris eques et Sicularum comes ect.

Generose fidelis nobis sincere dilecte. Salutem et gratiam nostram. Minthogy Kegyelmetek ide való jöveteli szükséges, hagyjuk és parancsoljuk, hogy Kegyelmed mindjárt ez mi levelünk látván jöttön-jőjön hozzánk oly készülettel, hogy Ke-

*) Egy egész sor kiszakadva.

**) E két sor az aláíró hűségnyilatkozásának látszik.

gyelmednek úta leszen, a hova menten-mehessen Kegyelmed. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Medgyes, die 11. mensis Ianuarii, anno domini 1602.

Sigismundus princeps m. p.

Külczim : Generoso Ioanni Petki de Ders, thesaurario nostro etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1602. m á r c z. 29.

Sigismundus dei gratia sat. egregie fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram.

Beli Nagy Gergelynek rendeltünk harminczkét lóra fizetést és személyére husz forintot hórúl-hóra. Hagyjuk azért és parancsoljuk, hogy az mikor az több jenei szolgálknak fizetéseket megadod, neki es akkor az harminczkét lóra való fizetést és személyére hórúl-hóra husz-husz forintot mindenkoron fogyatkozás nélkül megadjad. Secus non facturus. Datum Coronae, die 29. mensis Martii, anno domini 1602.

Sigismundus princeps m. p.

Petki kezétől: Huszár Péter uram Kegyelmed Gergely uramnak ez ő felsége levele continentiája szerint fizetessen, és ez levelet tartsa magánál menedékül, onnat Isten segítségével visszatérván adja ismét én kezemben Kegyelmed ugyanezen levelet.

I. Petki m. p.

Külczim : Generoso Ioanni Petki de Ders, praefecto aerari (*így*) nostri etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1602. m á r c z. 30.

Az brassai uraimtól vásárlottam kétezer forint árát, melyet urunk ő felsége az adajokban deputált. Kegyelmed uram vegye számban. Irtam Brassóban, ultima Martii anno 1602.

amicus

Stephanus Csáki m. p.

Külczim : Petki János uramnak adassék.

(Az egész Csáki kezeirása. Eredetije gyűjteményemben.)

1602. a p r. 14.

Attanak volt az ő felsége pohárnoki én kezemben ilyen ezüst marhát, melyet most Petki János uram kezéhez attam, anno 1602. die 14. Aprilis:

Két mosdó korsó medenczéstül. Tizenegy apró egybejáró poharak. (*Petki kezétől mellé jegyezve: az pohárnokok kezébe attam die 14. Aprilis Fejérvárott ezeket.*)

Négy öreg ezüst tálak.

Tizenhat közép ezüst tálak (*Petki kezétől mellé jegyezve: Egyike mind eltöredezett ennek.*)

Tizenkét ezüst tálnyérok.

Ezekén kívül az mi volt, pohárnak uraim tudják, de én kezemhez csak ezt atták.

Georgius Balásfi m. p.

Kívül Petki kezétől: Ezüst műnek száma, melyet György deák hozott meg Kolozsvárról.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1602. j u n. 25.

Generose domine, amice mihi observande. Salutem et officiorum meorum sedulam commendationem.

Ad mandatum suae serenitatis quatuor moles plumbeas administravimus, in singulis continentur centenarii 41 et librae 53., centenario uno per f. 14 $\frac{1}{2}$., ut summa et pretium huius plumbi f. 580 $\frac{1}{2}$. constituat. Rogo Dominationem Vestram, literas quietationales desuper extradare velit, quod iterum de Dominatione Vestra demereri diligentissime studebo. Si quid rerum novarum habetur; me quoque certiolem faciat, rogo. Papyrus integram Dominationi Vestrae una mitto. Posthac etiam servitia mea Dominationi Vestrae quovis tempore defero, eandemque quam felicissime valere cupio. Datum Coronae, die 25. Iunii, anno domini 1602.

Generosae Dominationis Vestrae

amicus paratissimus

Valentinus Hersely

iudex civitatis Coronensis m. p.

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki, thesaurario serenissimi principis etc. domino et amico observando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1602. j u n. 28.

Szolgálatom után isten Kegyelmednek adjon minden jókat.

János dejákot Kegyelmetekhez kültém, a minemü vásárlásim ott voltanak, annak eligazítására. Urunk ü felsége két ezer

forintot tudott és deputált az adóban, Kegyelmeteknek ne legyen nehéz; az mi pénzem volt, ű felségének attam az hazának megmaradásáért; bizonyos legyen Kegyelmetek, Brassónak s Kegyelmednek nagy és kedves dolgaiban szolgálni akarok. Szóval izentem Kegyelmednek János dejáktúl, higgye meg Kegyelmed szovát. Éltesse isten Kegyelmedet jó egészségben. Írtam Segesvárott, 28. Ianuarii, anno 1602.

amicus

Stephanus Csáki m. p.

Külczim: Az vitézli Hersely Bálint uramnak, brassai fűbirónak, nekem jó akaró barátomnak adassék.

(Az egész Csáki kezeirása. Eredetije gyűjteményemben.)

Petki János fejedelmi kincstárnok számadásaihoz tartozó iratok egy szelet papíron, mely a számadáshoz tartozó iratok borítékát képezte:

Ratio pecuniarum in rationem et usum Sigismundi principis per me expensarum, anno domini 1602.

Az iratok a következők:

a) Az ű felsége parancsolatja szerint küldünk

10 font sáfránt 1 p. f. 4 d. 75	f	47/50
200 heringet 100 p. f. 3	f.	6/—
25 font faolajt 1 p. d. 50	f.	12/50
40 font riskását p.	f.	5/70

Kérem Kegyelmedet, adjon quietantiát róla.

(Valószínűleg Hersely János számlája.)

b) Az számvetés után attam ő felsége szükségire

6 ¹ / ₂ sing kammokát 1 p. f. 2 ¹ / ₂ teszen	f.	16/25
2 sing atlaczo 1 p. f. 2	f.	4/—
Szabó Jergy (György) vött biró uramtól 9 sing fajlondist		
1 p. f. 3/50	f.	31/50
En tölem is 9 singet 1 p. f. 3/50	f.	31/50
1 szőr pokróczat 1 p.	f.	1/25
Az mit az orosz ruhájához attom, teszen	f.	16/51
Ő felségének attom 6 ezüstös szablyát egyet p. f. 29.; egyet p. f. 50/, egyet p. f. 36/: hármát negyven-negyven forinton, teszen az 6 szablya	f.	235/—
Az öreg lovakhoz a mit attom teszen az jegyzés szerent	f.	34/32
Útra való szükségek egyik jegyzésben no. A. teszen egy levele felől	f.	155/2
Az második jegyzésbe no. B. teszen	f.	46/65
Az kerrekes és kovácsnak fizettem szekér foldozgatásért	f.	7/74
Urunk számára 1 karmasint	f.	2/—
Az kocsikhoz hájot	f.	2/—

Az kétszáz gyalog fizetése teszen két hóra való	f. 1248/—
Az Csáki uram vásárlása teszen	f. 2000/—
Egy pinczetok	f. 8
Egy mosdó tok	f. 10/90
Egy kalmáristok	

Petki kezétől: Summa f. 3851/64

(Az egész *Hersely János* kezeírása.)

c) Fűszerszám.

80 font borsot 1 p. f. 1/5 teszen	f. 84/—
10 font safrant 1 p. f. 5 teszen	f. 50/—
40 font gyembert 1 p. d. 65 teszen	f. 26/—
10 font szegfüet 1 p. f. 3	f. 30/—
10 font fahéjat 1 p. f. 2/25	f. 22/50
50 font nádmézet 1 p. f. 1/—	f. 50/—
4 font szerecsendiúvirágot 1 p. f. 6	f. 24/—
50 font mandola 1 p. d. 50	f. 24/—
40 font malosaszölő 1 p. d. 25	f. 10/—
50 font riskása 1 p. d. 20	f. 10/—
75 font faolaj 1 p. d. 60	f. 45/—
50 font vizát 1 p. d. 12	f. 6/—
4 barilát	f. 6/—
Az zsákokért	f. — 72
10 sorút az kocsis és lovászoknak	f. 14/—
Az utra sört	f. 6/—

Summa ff f. 409/22

Hersely János m. p. I. Petki m. p.

(Az egész *Hersely* kezeírása.)

d) Anno domini 1602, die ultima Martii az számvetés után ki azelőtt ugyan itt Brassóba lőtt vala, urunk sokféle fogyatkozásira, utra való indulásában ő felségének, ismét újalag mindeneket computalván ment sok külömb szükségekre és vásárlásokra az Csáki uram suminájával és drabantok fizetésével együtt f. 3851/64.

I. Petki thesaurarius m. p.

Ugyanakkor fűszerszámra attak az brassaiak f. 409 22.

Azelőtt való nap, tudniillik 1. Aprilis hogy elindultunk, adtak az brassaiak, Demjén Ferencz kézfogására költvén, és az utra malosát urunk számára tizezer éveg tálnérral, viasz gyertyákkal együtt f. 182/61.

(Az egész *Petki* kezeírása.)

e) Két zsákba vagyon arany forint num. 4300, mely teszen két-két forintjával . . . . . f. 8600

Ezen kívül egy lippai és jenei katonának attam aranyat num.		
100 mely teszen	f.	200
Tallér vagyon egy bőr zsákban num. 900, mely husz pénz		
féllel teszen	f.	1080
	<hr/>	
	Summa teszen	f. 9880
Kellene lenni in summa	f.	10000
de számpénzt tartottam meg	f.	100
Azon kívül Déváról is vittek volt Jenőbe éppen	f.	2000
melynek az számpénze teszen (melyet ezen summából		
tartottam ki) f. 20		
Ez százhusz forintot hozzá computáltván teszen in summa .	f.	10000
(P. H.)	Ioannes Petki m. p.	

(Egészen Petki kezeírása.)

f) Pro egregio Demetrio Barbély Albensi ad Serenitatem Vestram.

Kegyelmes uram. Ez háboru időben Krakkai Márton deák hozott vala én hozzám egy ládát, melyben azt monda, hogy Felséged marhái vadnak, de hogy 'el kell vala futnonk innét mondtam neki, hogy gondját viselje az Felséged marhájának; semmiképpen házamtól el nem vivé, hanem hogy ugyan el kelle innét futnonk ládástól el nem vihetém, minthogy paripán voltam s az láda nagy volt; az ládát felnyitván egy kevés pénzt találtam benne, az pénznek sommája háromszáz hatvanöt forint volt. Azután, hogy isten Felségedet ide hozá közinkbe, Márton deák ide jöve és azt (a) pénzt kéri vala ezt mondván, hogy Kolozsvári György deáké volt, nem Felségedé; mondek, hogy miért hoztad hát ő felsége szavával én hozzám az pénzt, én annak úgy viseltem gondját mint ő felsége marhájának; ő azt monda, hogy csak azért atta Felséged szavával, hogy inkább gondját viseljem. De minthogy engemet Barbély György uram úgy bocsáta el, hogy ha Fejérvárba beszállhatok beszálljak s ha ellenségem lenne megsegítene; én eljövén itt az németekkel megharcolván az helybe isten akaratjából beszállottam vala; látván az fogyatkozást, abból az pénzből drabantoknak fizettem és szolgálkat is fogadtam mellém, kivel ez helyben szolgáltam Felségednek; abban az pénzben költöttem reájok százhetvenöt forintot, az többinek szerét tevén, Felségednek beadam.

Könyörgök Felségednek mint kegyelmes uramnak, Felséged azt az elköltött pénzt relaxálja, miérthogy Felségednek és az országnak megmaradásájért költöttem és fizettem el. Felséged komornik uramuak parancsoljon, ezután engemet meg ne háborgatna felőle.

Felségedtől kegyelmes választ várok.

Báthory kezétől: Comprobet sufficientibus testimoniis, ha oda fizette s Barbély György hagyásából fizette, akkor meglássuk, mit kellessék cselekedni.

g) In causa fisci contra Demetrium Barbély Albensem ratione pecuniae apud eum depositae deliberatum.

Miért hogy Karkai Márton deák a depositumot ötszáz ötvenöt forintnak mondotta volt, mostan pedig megvallja, hogy száz forintját kivőtte és arra is inclinál szavával, hogy a Barbély Demeter mondása szerint háromszáz hatvanöt forint maradt volna nála: tetszik azért a törvénynek, hogy ha Barbeli Demeter megeskeszik másod magával nemes szemíllel, tartozzék a megvallott summát, f. 365 Barbely Demeter az fiscusnak refundálni, mert a hol arra fogott, hogy az ország szökségére gyalogot fogadott volna, az commissio nem constal, gyalognak való fizetést sem bizonyíthat két leginnél többet, kiknek egy-egy hópíntz adott, kikkel magának szolgáltatott, nem az országnak.

Kivűl Petki kezeírása: Restantia examinanda tempore convenienti 1602.

h) Memoriale.

Az adószedőktől számot kell venni, kik semmi uton az számadásra nem akarnak az exactorok eleibe jöni.

Az karansebesiek és lugosiak az adót most mint administrálták és ki kezébe, végére kell menni.

Nagy Bálinttól, Makótól az segesvári pénz felől tudakozni kell, hova tötték, ki(t) az földbe találtak.

Az György deák atyjafaitól számot kell venni az ötszáz 55 forintról, mely tárházbeli pénz volt, kiért az Márton deák marháját most megtartóztatták Kolozsvárott. Azonkűl is urunk marháját nálók fel kell keregni, melyeket György deák Vécsből hozott volt el.

Tót Miklóstól, Gerlyestei Jánostól számot kell venni.

Kivűl: Az udvarnál való gyalognak egy óra való fizetése tesszen f. 744.

(*Egészen Petki kezeírása.* Mind a nyolcz darab eredetije gyűjteményemben.)

1603. junius 18.

Moyses Zekely de Semienffalva, vaivoda Transsylvaniae, et Sicularum comes etc.

Prudentes, et circumspecti nobis dilecti. Salutem et favorem Hadgyuk, hogy víve ez mi levelünket, mingyárást mentől több kénkönek, és kénessőnek szerit tehetitek, tegyétek szerit, és minden késedelem nélkül külgyétek táborunkba ide. A mint pedég ennek előtte is megírtuk, szüntelen bizonyos kimeket bocsássatok oda ki, kik, ha vagyon valahol, az Basta táborát megkémeljék,

és minden bizonyos hirt hozzanak, mely hireket minekünk fogytatkozás nélkül értésünkre adgyon késedelem nélkül. Valamit pedig mostan efféle kémekre és egyéb mostani szükségre költ, mindeneiket felregestrálva kamoraispánt, és harminczadost bocsátunk oda, és azoknak jövedelméből Kegmeteket megelégtettjük. Ebben Kegmetek egyebet ne cselekedgyék. Datum ex castris nris ad possessionem Bessenieo positis, die 18. Iunii 1603.

Moyses Zekely m. p.

Külczim : Prudentibus, et circumspectis iudici primario, ceterisque civibus oppidi nri Dees etc. nobis dilectis.

(Déés város levéltárából.)

1603. d e c e m b. 27.

Georgius Basta comes in Huszt, liber baro, dominus à Sult, sac. caes. regiaeque mattis, ac catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, eiusdemque sac. caes. regiaeque mattis exercitus, et regni Transylvaniae generalis capitaneus etc. iudici primario, coeterisque iuratis civibus oppidi Dees, salutem et benevolam nri commendationem. Cum ex matura deliberatione, ac sententia quorundam fidelium sac. caes. regiaeque mattis nobis cum existentium regnicolis trium nationum regni huius Transylvaniae, et partium ei subiectarum ad diem conversionis diui Pauli apostoli, hoc est, vigesimum quintum Ianuarii hic Claudiopoli congregationem generalem celebrare decreuerimus, quo tempore ea, quae e re omnium erunt, et ad communem patriae salutem pertinebunt, in medium proferamus, ac de iis, una cum aliis dnis regnicolis statuemus, et deliberabimus. Proinde vos hortamur, imo etiam nomine sac. caes. mattis harum serie committimus, et mandamus eisdem, quatenus ex illo oppido vestro octo ex fratribus suis viros graves, et usu rerum, atque authoritate pollentes deligere, ac una cum iudice vestro ad diem et locum praescriptum ubi nos quoque deo bene iuvante personaliter aderimus, cum plenis mandatis rerum inibi tractandarum et concludendorum negotiorum gratia transmittere modis omnibus debeant, et teneantur. Hoc non praetermisso, quod cum ex vobis curatorum proventuum regalium quidam extiterint, a quibus exigere adhuc ratio non potuit, ii quoque cum suis regestris in personis adesse, ac plenariam, et omnimodam superinde rationem reddere, et se se expedire sint obligati. Secus non facturi, praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis. Datum in civitate Colosvar,

vigesima septima die mensis Decembris, anno domini millesimo, sexcentesimo tertio.

Basta m. p.

(P. H.)

(Deés város levéltárából.)

1604. j a n u á r 4.

Georgius Basta [comes] in Huzt, liber baro, dominus à Sult, sac. caes. regiaeque mattis ac catholici regis Hispaniarum consiliarius bellicus, eiusdemque sac. caes. regiaeque mattis exercitus, et regni Transylvaniae generalis capitaneus etc. iudici primario, caeterisque iuratis civibus oppidi Dees, salutem et benevolam nostri commendationem. Quamvis comitiorum diem festum conversionis diui Pauli apostoli, hoc est vigesimum quintum Ianuarii proxime affuturi, fore constituerimus: tamen cum a sac. caes. matte, et literae, et peculiaria mandata ad status, et ordines huius provinciae Transylvanicae sint allata, ut iis de rebus eos certiores faceremus, antequam praenotatus futurae congregationis dies praesto esset, statuimus ex quolibet oppido fratrum vestrorum certos quosdam viros Meggiessinum ad duodecimum diem praetacti huius mensis Ianuarii convocare, quatenus voluntatem antedictae caes. mattis sacrae intelligerent, atque exciperent. Ideo vobis auctoritate a praefata sac. caes. matte nobis concessa, committimus, et mandamus harum serie, ut ex illo oppido vestro iudicem primarium cum duobus fratribus vestris, ad diem, et locum declaratum, citra omnem excusationis moram expedire modis omnibus debeatis, et teneamini. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis. Datum in civitate Colosvar, quarta die mensis Ianuarii, anno domini millesimo sexcentesimo quarto.

Basta m. p.

(P. H.)

(Deés város levéltárából.)

1604. a p r. 22.

Generose domine et amice mihi honorande. Servitiorum meorum paratissimam semper commendationem. Áldja meg isten Kegyelmedet minden kívánsága szerint való sok jókkal.

Kegyelmednek uram mostan bő beszéddel nem irhatok, mivelhogy Basta uram ő nagysága szintén mostan induló félben vagyon s ő nagyságát kell kísérem. Azért é(n) Demien Vizter urammal eleget beszéltem, melyet Kegyelmednek ő kegyelme

megmond. Azért érneken az Kegyelmetek dolgára szorgalmatos gondom leszen és meg is írom Kegyelmednek, melyet Konkolyi Péter uramnak küldök, hogy Kegyelmednek megküldje. De caetero generosam Dominationem Vestram bene et feliciter valere cupio. Datum Claudiopoli, die 22. Aprilis, anno 1604.

Generosae Dominationis Vestrae servitor

Sennyey Pongrácz m. p.

Külsőim : Generoso domino Petro Nápolyi, secretario illustratissimi domini Ieremiae Mogila vaivodae Moldaviensis etc, domino amico mihi honorando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

Közli: TORMA KÁROLY.

BRANDENBURGI KATALIN ÉS BETHLEN ISTVÁN

ÖSSZEKÖTTETÉSE A PORTÁVAL.

(Gróf Teleki Miksáné levéltárából.)

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

1. 1630. aprilis 3.

Tekintetes és nagyságos vezér stb.

Az Nagyságod böcsületes fő ember szolgálja az vitézlő Bekir aga megadá az Nagyságod böcsülettel írott levelét, kit illendő böcsülettel és igen kedvesen vevén, abból bőségesen megértettem az mi kegyelmes asszonyunkhoz ő felségéhez, országához és hozzám is, ő felsége után jó akaró szolgájához jó maga ajánlásit, kiért az úristen Nagyságodnak egy napját tegye ezerré. Bizonyára nagyságos uram nem kevés örömünk is volt azon, értvén azt, hogy hatalmas császárunk ilyen böcsületes, eszes, látott, hallott úrembernek adta ezt az méltóságos tisztet, mert ugyanis Nagyságod bölcsen megítélheti, hogy hatalmas császárunknak itt való országának megmaradására való vigyázás és gondviselés nagyrészt Budáról függ, kire minden budai fővezéreknek nem sokkal kevesebb gondjoknak és vigyázásoknak kellett lenni, mint Budára. Holott valamikor az német nemzet férkezhett Erdélyországban, mindenkor sok búsulásának és kárának kellett lenni hatalmas császárnak szomszéd országának, kiváltképpen holott az két Oláhország is ottan mindjárt elesnék hatalmas császártúl együtt Erdélylyel. De értvén azt, hogy az úristen Nagyságodat észszel, értékkel és nagy dolgokban való forgásával látogatta, minket is ez igen megörvendeztetett, elhívén bizonynyal azt, hogy Nagyságod mindenekben hatalmas császárunk birodalminak javát s megmaradását keresi, nem úgy, mint némelyeket tudunk, az kiket az adomány megvakított és inkább kívánták magok hasznát keresni, hogynem hatalmas császár országának megmaradását, az mint elég példákat tudnánk erre Nagyságodnak írni.

Ezekről pedig és több efféle szükséges dolgokról az mi kegyelmes asszonyunk ő felsége után én is az nemzetes és vitézlő Keresztesi Pál uramtól ő felsége tanácsából bőségesen izentünk, kinek szavának hogy Nagyságod hitelt adjon és ezekről bőségesen

beszéljen, szeretettel kérem Nagyságodat. Mert haszontalan és heában való dolgoknak hallgatásával nem akarjuk Nagyságodnak fejét fájlalni, hanem valamelyek hatalmas császáruk országának jövődjé javára és megmaradására nézendők, azokat idejekorán akarjuk hatalmas császárukhoz való hűségünk és kötelességünk szerént Nagyságodnak értésére adni, hogy Nagyságod is minden dolgokat fundamentumból idején értvén, tudhassa magát azokhoz lakalmaztatni. Ideki most az minemű híreink és állapotok legyenek, azokat Keresztesi Pál uramtól bőségesen megértheti Nagyságod. Nagyságodat azért még is kérem szeretettel, hogy hatalmas császáruknak itt való országára is legyen szorgalmatos vigyázása s gondviselése. Mi is pedig úgy igyekezzünk isten segítségéből gondot viselni, hogy az ő hatalmassága hűségében egész országúl fejünk fennállásáig tökéletesen híven megmaradjunk. Ezek után kívánom az úristentől, hogy az Nagyságod mostani méltóságos tisztiben kijövele legyen böcsületire, előmenetelire hatalmas császáruk országának, többi között ez mi szegény hazánknak is épületire s megmaradására, és hogy az úristen Nagyságodat sok jó egészséges örvendetes állapathban tartsa meg. Írattam Fejérvárott 3. napján Szent-György havának 1630. esztendőben.

Nagyságodnak jó szívvel szolgál

Erdélyországának gubernatora.

Kívül: Bekir aga hozta levélre való resolutio.

2. 1630. július (17).

Tekintetes és nagyságos vezir stb.

Az Nagyságod levelét az vitézlő Musztafa bég uram enném megadá, melyet szeretettel és illendő böcsülettel is vöttem, kiben az minemű dolgokról Nagyságod énnekem ír, azt minden részeiben megértettem, mely dolgokról ez elmúlt napokbeli országos gyűlésünk után én Nagyságodat tudósítottam s mind pedig az vitézlő Zöldfíkar aga.

Noha pedig bizonyos és szükséges okokra nézve kellett volt az gyűlésnek lenni, kinek okait, azt hiszem, az vitézlő Zöldfíkar aga uram leveléből Nagyságod megértette, de istennek hála jó egyesség és csendesség által igazítottanak el minden dolgok. Az mi pedig az Nagyságod intését illeti, abban Nagyságod megnyugodjék, hogy mindenekben az Nagyságod jó intéséhez akarom magamat alkalmaztatni és az mi kegyelmes asszonyunkat, mint fejedelmünket úgy akarjuk böcsülni, hatalmas császár országának békességére és megmaradására is igyekezzünk az tanácsuraimmal együtt gondot viselni, és hidje el Nagyságod, hogy mi okot

semmi háborúra nem akarunk adni. Csakhogy Nagyságodat is kérem felette igen, Nagyságod is úgy vigyázzon hatalmas császár országára és úgy adjon hitelt az szép szónak, hogy hirtelen való romlására az ő hatalmassága országának ne következék, hanem mentől hamarébb Nagyságodnak legyen feles hada mellette, mert ez bizonyos, hogy az más részről igen készülnek és immár táborban is akarnak szállani, a kit tudom, Nagyságod hamar való nap meghall. Azt Nagyságod nem mondhatja, hogy az hadnak készenlételéről én Nagyságodnak egynehány úttal nem írtam volna. Ezt pedig nem az végre írom Nagyságodnak, hogy ezzel az két hatalmas császár közt való békességet bontogatnám, hanem hogy készületlen ne találtassunk, ha az szükség kívánja, mert az mint feljebb is íram, mi okot semmi háborúra nem akarunk adni. Nagyságodnak szóval is itt való állapotunkat meg tudja mondani az vitézlő Musztafa bég uram. Tartsa stb.

Kivül: Musztafa bég hozta levélre való resolutio. 1630. mense Iulio.

(A budai basának írva.)

3. 1630. k. n.

Az szent Jézus hitin levő nagy uraknak méltóságossa és az Messiás vallásán való nemzetségnek dicséretesse, az keresztyénségnek békességes gondviselője, ki előtt minden térdek meghajolnak, magyar királyné és erdélyi fejedelem Brandenburgi Katharina, isten szerencséteket nevelje hatalmas győzhetetlen császárukhoz való tökéletes alázatosságtokból származandó jóakaratokhoz képest.

Atyafiságosan jelentjük, ennek előtte való napokban az végek felől felölletek némely hírek íratattanak; de mivel töletek levél jöven, minden igazságokat jelentették, mely felől fölötté nagy hitelünk volt, mi is mindjára az azonban nektek szeretettel teljes levelet küldöttünk, minden gondviseléstek felől elégségesképen írtunk; ennek előtte is titeket az ellenség . . . . .ván, hogy másoknak segítsége nélkül szükölködt(etek). . . . .jó akarótoknak értésére vagyon. Mostanság Buda. . . . .földre felől jövő emberek beszélik, hogy némely gonosz akaróitokon boszszuállásért magatok mesterségéből az magyar palatinus Erdélyre igyekezhén, noha mi ez dolgoknak hitelt nem adván csak hallgatással mulattuk el azért, hogy hatalmas császáruk felölletek minden gondviselése vagyon; hogy penig Erdélyben idegen láb hágjon bé, arra ő hatalmasságának akaratja nincsen; olyatén ellenségtéken való boszszuállásért az négy részről összegyűlt kész hadak, az izlami nemzet nektek segítségtekre megyen, ellenségtéken boszszut állani és magatokat megoltalmazni lehetsé-

ges; hogy pedig az némettől és palatinustól kértek segítséget, felőletek azt nem gondoltuk volna, úgy hogy az német részről valaki Erdélyországában lábát betegye és ott megnyughassék. Ha ez zürzavaros állapot hatalmas császárunknak fülében esik, akár ti, akár pedig mi micsoda választ adhatunk? Az flandriai követ felőletek minden módon nagy hitelt adván, erre képest hatalmas császárunknak felőletek kegyelmes gondviselése vagyon, az ellenségtől mindenképen meg akar oltalmazni; hogy pedig ti mástól kértek segítséget, hozzátok nem illik. Bizonyos, hogy ez zürzavaroknak némely német párton valók az okai, kik titeket mindenkörön hitegettenek, azok az istennek színje előtt számot adnak, esküszöm az nagy istenre, hogy azoknak az zürzavarnak ízi szájokban leszen. Csak azon vannak, hogy helyetektől kitudjanak, minden dolgok hogy csalárdság, világosan kitetszik. Mi titeket mindenkörön jó akarónknak hittünk, felőletek gondot viselvén; ti az ellenségnek segítségére és jövetelére miért consentiáltatok és az országba jöni miért engedteték? mi szükség volt? Ettől magatokat meg vonjátok, az igazságon.....djatok; tehetségünk szerént titeket mindenek ellen megoltalmazunk, bizonyos.

Ennek előtte szolgálatotokban lévén Scultetus Begzade, hogy az fényes portára érkezett, mindjárt magunk eleiben hozattuk, az országnak állapotját hogy tőle tudakoztuk volna. Az ország népe felől, ti felőletek, hogy az fényes portának igazi vagytok, rendszerént mindeneket proponálván, felette mint örvendeztünk. Ilyen okos, tudós embert, ha ki keresne is, nem mindenkör, mikor szükség volna, feltalálhatnak, szolgálatotokból miért bocsátottátok el? az igaznak és jó szolgának ellensége sok vagyon; avagy azt.....akartátok-é, hogy sok ellensége legyen-é? Minket felőletek való (gondv)iselésben lenni elhidjete, ilyen jó emberre szert tevén.....venni nem tudván, az ellenségnek szavára hogy magatoktól távol taszitsátok, arra akaratunk nincsen. Ha azért az mi kedvünket akarjátok tenni, neki biztató levelet küldjete és mellétek vitessétek, ismég előbbeni tisztiben bevévén, vele szolgáltassatok és böcsöletben tartsátok; még eddig ilyen igaz és méltóságtokat előtte viselő és oltalmazó embereteket nem láttam, ezt el ne hallgassátok. Mi úgy tudjuk, hogy mind az flandriai követ jó akarótok s mind pedig az Begzade igaz kívánótok. Az fondorlóknak szándékok mindenkörön ilyen, hogy az igaz szolgálatban lévőket elidegenítsék és eltávoztassák, mely dolgok napról napra világosan megbizonyosodik. Reméljük, hogy rövid nap minden fondorlóknak orcájok megfeketedik, az igazaknak pedig böcsületek nevededik. Felőletek való nagy gondviselésünkért az megnevezett Begzadét bevegýétek, azonban gondolkodván mellétek vitessétek. Ez levelünket az országnak urai és fő rendei előtt elolvastassátok, ennek válaszával együtt minden dolgokat meg

írván, értésünkre adjátok, hogy mostani szomorú bánatunk azzal inkább elmúlhassek. Köszönetünk és áldásunk veletek. Iratott Konstantinápolban.

Kivül: Kaimekam Reczep pasa levele az méltóságos Brandenburgi Katharinához ő felségéhez.

4. 1630. augusztus 17.

Alázatos szolgálatomat ajánlom stb.

Az Nagyságod méltóságos levelit, mely költ Vizaknán praesenti anno 19. die Iulii, neköm megadák, melyben Nagyságod nekem alázatos szolgájának mit írjon, megértettem, kin szívem szerint örültem. Legyen az úristennek nagy hála, hogy az Nagyságod gondviselése által az állapot megcsendesedett, mert immár itt az portán az erdélyi hírek, az melyek folyamottak vala asszonyunk ő felsége és Csáki István uram dolgai felől, igen nagy suspitióban ment vala. Én is nagyságos uram elég búsulásban voltam, mert az vezér ő nagysága gyakorta harag szóval tudakozta tőlem, micsoda állapot lehet az királyné asszonytól afféle indulat; de én csak az egy igaz hűségét állattam ő felségének, mert bizonyos legyen Nagyságod abban, soha pápista és németpártos fejedelmet nem patíálnak Erdélyben, azt mondja az vezér. Most immár az Nagyságod és az ő felsége Zülfikar aga írásával együtt jött levelin mind az vezérnek ő nagyságának, mind az fényes portának kedve megnyúgott, és az mint azelőtt is Szabó Andrástól az Nagyságod jámbor szolgájától megírtam, mind az hatalmas császár és mind az fényes porta Nagyságodat az erdélyországi gondviselésre méltóztatta és confirmálta, és ezután, ha az szükség kívánja és az üdő hozza, nagyobb kegyelmességét is várhatja Nagyságod az fényes portának, kit az úristen engedjen Nagyságodnak; az miben penig confirmálta, meg is akarja abba Nagyságodat oltalmazni. Csakhogy Nagyságodnak arra legyen szorgalmatos gondja, az adót tisztességes ajándékokkal együtt az régi szokás szerint jó idein korán administráltassa be, az vezérek ajándéka feljebb legyen most egyszer. Nagyságod semmit ne búsuljon, mert itt bizony az egész Porta Nagyságodnak igen jó akarója, csak otthon valóktól oltalmazza Nagyságod magát; sőt sok embertől hallottam az divánba, hogy az fejedelemnek mivel maradékja nem maradt, az fejedelemség Nagyságodat illette volna de iure, ezután is jó az isten, nem rövidült meg az ő keze.

Az mely ide jött kémek felől Nagyságodnak írtam, addig nyomoztuk Juszuf agával, az vezérnek hírré adván, megfogattuk; Csáki uram szolgálói voltak. Egyik törökké lőtt, az másik erős kezesség alatt vagyon, de semmi hitele nincsen szavának.

Itt most semmi bizonyos új hírek nincsenek az pasák állapota felől. Az rendelt élés itt nagyságos uram bizony igen elveszett, én semmit ki nem vájhatok egyebet az rosz juhnál és riskásánál; fűszerszám, vaj, méz és egyéb ezekhez való szerszám semmi nincsen. Az kenyérpénz is odavagygon négyezerhatszáz oszpora, én semmi úton az eméngektől ki nem vájhatom. Eleget parancsol az vezér, de semmit nem adnak rajta. Én ezekkel adós vagyok az korcsomárosoknak és kenyérsütőknek. Noha két vider bor volna rendelve napjában, de én három oka bornál többet asztalomra egyszer sem hozattam; de mégis az sok idő alatt felnevelkedett az adósság. Tudom, ha ki nem vehetjük az eméngektől, mikor ki akarunk az konstantinápolyi kapun menni, engemet az kapun megtartóztatnak az jancsárok, mely országunknak gyalázatjára esnék. Most is eleget mondják: csak kuldusok az erdélyi kapitihaják. Hanem Nagyságod az követ úrnak adasson arra való költséget, hogy fizethessem meg adósságomat; ha pedig adósságomat az eméngektől kivehetjük, nem szükség leszen oda adni, az pénzt visszavihetni.

Nagyságos uram, más kapitihája is úgy igyekezik szolgálni, ha reájok gondviselés leszen. Én csudálom, hogy Nagyságod az erdélyi postákat kíméli, oláh posták hozzák ide az ő felsége és az Nagyságod levelit, és énnekem sem mutatják, hirrre sem teszik, ő magok adták bé az vezérnek. Semmi dologban tudós nem vagyok, mit ír Nagyságod, mit nem, és így semmit nem tudok sollicitálni; ő nagyságától nekem sem adtak semmi levelet, mindenestől az vezérnek adták. Hiszen ha az hitván Oláhország elgyőzi a postákat tartani, Erdélyország inkább reá érkezik. Az leveleket Nagyságod ezután bizonyos emböröktől és postáktól küldje, mert sok fraus leszön az idegen postáktól. Nagyságodat az úristen tartsa meg jó egészségben. Datum ex Constantinopoli 17. die Augusti anno domini 1630.

Nagyságodnak alázatos jóakarattal való szolgálja örömet szolgál Nagyságodnak

Házy János m. p.

P. S. Azelőtt is írtam volt Nagyságodnak az szegény . . . sidó József felől, hogy Nagyságod rendelt fizetésit küldené meg, mivel eleitől fogva jámborúl szolgált ide az erdélyi házhoz minden követeknek és kapitihájnak, ennekutánna is nem lehetni szolgálatja nélkül, hogy ő is jobb kedvvel szolgálhasson; eddig még egy követ sem adta meg. Az istenben üdvözült kegyelmes urunktól conventiója vagyon annuatim 50 forint. Nagyságod mutassa kegyelmességit bejövő követtől hozzá.

Külsőim: Illustrissimo comiti domino Stephano Bethlen de Iktar, comitatum Huniadiensis et Maramarosiensis supremo comiti, serenissimae

principis Transsylvaniae intimo consiliano, necnon regni Transsylvaniae gubernatori etc. domino domino mihi semper gratiosissimo.

(Rájegyezve: Accepi in Szamos-Ujvar a Ioanne Hazi circa 6. Sep. 1630.)

5. 1630. szeptember 14.

a)

Tekintetes és nagyságos vezír stb.

Az Nagyságod böcsületes fő ember követe az vitézlő és böcsületre méltó Achmed aga uram az Nagyságod levelét énnekem megadá mind az Nagyságod küldte lóval együtt, melyet illendő böcsülettel és kedvesen vévém; adja isten, hogy hatalmas császáruk szerencséjével szolgálhassak azon a lovon is ő hatalmaságának és országának. Az minemű dolgokról pedig Nagyságod az felséges fejedelemasszonynak s énnekem is írt és izent, azokat bőségesen megértettük mind az írásból, de főképpen az Nagyságod fő ember követitől. Az holott pedig akarja Nagyságod érteni, kicsoda ellenség ellen kívántuk, hogy hatalmas császár hadait készen tartsa? kicsoda ellenségünk? és ha szükség-é az hadat mégis tovább fenntartani? erre Nagyságodnak ezt írhatom: Az minemű híreink akkor voltak, és az minemű ellenünk való igyekezeteket értettük, ahoz képest kellett Nagyságodat szorgalmaztatnunk az hadaknak készenlétele felől, kit ha elmulattunk volna, és ez alatt ha valami hertelen való ellenkező állapot történt volna, úgy is Nagyságod méltán mi reánk vethetett volna. Jóllehet úgy emlékezem reá, hogy mi mindenkor az hadaknak helyben való készenlételére kértük Nagyságodat, nem az megindítására. Az mint pedig mostan akarja Nagyságod érteni, kicsoda ellenségünk, és ha kellett-é az hadakat tovább fenntartani? erre Nagyságodnak írhatom: Nagyságod tudhatja s értheti jobban az oda fel való állapotokat, kire nézve az Nagyságod bölcs ítéletin álljon, miképen íteli szükségesebbnek hatalmas császár országára az hadakkal való vigyázást. Tudom nyilván vagyon Nagyságodnál az is, hogy ez elmúlt napokban az kassai vicegeneralis, Bornemisza János az Tiszán általjövén, és mintegy háromezer emberrel összegyülekezhén, lövő szerszámok is levén velek, ezt megértvén az én fiam, az váradi kapitán, nem tudhatta semmi jóra vélni igyekezeteket, és így megindulván az váradi sereggel és biharmegyei hajdusággal úgy ment ki vigyázásnak okáért, s az mint értjük, az kassai vicegeneralisnak is vissza kellett térni Tokaj felé. Oda fel is, mi nálunknál jobban tudja Nagyságod, miben legyen az állapot a végbeliekkel. Mindezekre nézve Nagyságod megítilheti, kicsoda ellenségünk, azért az mint feljebb is íram,

álljon az Nagyságod jó itéletin, szükséges-e az hadakkal való vigyázás, avagy nem? Adja isten nagyságos vezír, hogy bár minden mostani ellenkező állapotok mind oda fel s mind itt alatt lecsendesedjenek is, de legkiváltképpen télire kelve szinte úgy kívántatik az vigyázás a német hadak ellen mint nyárban, holott az német nemzetség télben is szintén úgy hadakozik, mint szintén nyárban. Kire nézve ha Nagyságod a végekben feles gyalogot hozhatna télire, én igen szükségesnek ítélném, mivel az gyalog hadak kevesebb költséggel élnének, mindazáltal álljanak mindek az Nagyságod bölcs iteletin.

Akarom Nagyságodnak ezt is értésére adni, hogy az mostani hírekre és indulásokra nézve mi is országúl az fejedelemasszony akaratjával táborban akarunk szállani és hatalmas császár országára magunkra akarunk vigyázni s gondot viselni, hogy valami véletlen szerencsétlenség ne essék az országon. Nagyságodat is kérjük, mint eddig, úgy ezután is legyen szorgalmatos vigyázása s gondviselése reánk, és valami hírei Nagyságodnak onnan feljül lesznek, minket Nagyságod tudósítson, mi is a miket érthetünk, Nagyságodnak értésére adjuk. Ezekután tartsa meg isten Nagyságodat sok jó esztendeig jó egészséges állapotban. In arce Szamos-Ujvár 14. Septembris 1630.

b)

Tekintetes etc.

Nagyságod leveléből értem, miképen panaszolkodjanak Nagyságodnak a végbeli vitézek, hogy a marhákkal kereskedő emberek régenten az váczai harminczadra tartoztanak volna menni, de mostan az tokajira járnának, ki miatt az ő hatalmassága jövedelmének nem kevés kisebbedése volna. Int is Nagyságod arra, hogy megtiltanók mindenütt az erdélyi birodalomban, hogy ennekutánna minden kereskedő ember az váczai harminczadra és ne a tokajira menjen, sőt a kik eddig a tokajira mentek, azokkal is megfizettetnők, kiváltképpen Bercsényi Inre nevű fő emberrel az harminczadnak az árrát. Kire Nagyságodnak írhatom: isten minket attól oltalmazzon, hogy mi hatalmas császár jövedelmét kisebbiteni akarnók, sőt az ő hatalmassága javára s hasznára igyekeznénk inkább tehetségünk szerént. De valaki tudósította így Nagyságodnak az dolgot, mert magunk is az mennyi időt immár említettünk s mind régi öreg emberektől az mint bizonyosan végére mentünk, soha az nem volt megtiltva Erdély birodalmában lakó emberektől, hogy az tokaji révre ne legyen szabad hajtani az marhát, sőt a ki hol akarta, csak az igaz harminczadot fizette legyen meg az erdélyi fejedelmeknek, mihelt az erdélyi birodalomból kiment, az ki ková akarta, arra hajthatta. Most is pedig abban módunk nincsen, az országnak régi szabadsága és jó rend-

tartása ellen, hogy arra erőltethessük, hanem a mint volt a feles marháknak a váczy harminczadra való hajtása régen hogy az föld ép volt, a marha sok volt és az baromélés kedvéért inkább hajtották arra az tágas bő élő földre, hogy sem mint imez szük földre Tokaj felől. Nagyságodat azért kérem, hogy ez méltó igaz ment-ségünknek adjon több hitelt, mert mi az dologról az igasságnak mivolta szerint akarjuk tudósítani Nagyságodat.

c)

Vitézlő barátom Habib aga uram, isten Kegyelmednek életét jó egészséges és jó szerencsés boldog hosszú étellel hosszabbítsa, hatalmas császárunknak hasznosan való szolgálatjára.

Kegyelmed levelét megadá énnékem az vitézlő Gáspár Miklós uram, kiben minémű dolgokról írjon énnékem, megérttettem. A holott pedig írja Kegyelmed, hogy az vezér ő nagysága az fő embereket és fő tisztviselőket bégyűjtvén s tanácsot kérdvén, az készenlételetről való leveleket elküldözte. Im értem az ő nagysága írásából is s mind azt, hogy azon tudakozik ő nagysága, hogy kicsoda ellenségünk s kell-é fentartani a hadat avagy nem? Kire minemű választ írtam, az ő nagyságának írt levelemből tudom Kegyelmed megérti. Írja Kegyelmed azt is, hogy az palatinusnak sehult csak ötszáz emberét is nem értette lenni. Mi is küldtünk volt udvarában palatinus uramnak, azok is úgy hozták, csak hogy a mint maga mondotta a mi embereinknek, még az étekfogóit is mind vitéz játék tanulni küldte volt alá. Melyet Kegyelmetek, közelebb lévén, jobban érthet minálunknál.

A mint pedig Kegyelmed írja, nem tudja kell-e elhinni, vagy nem, hogy Mantuát megvőtte volna az római császár hada. Az igaz dolog, hogy megvőtte az római császárnak Conte Colato nevű generalisa. Írja Kegyelmed azt is, úgy értette volna, hogy az római császár oda fel való ellenségi igen forgolódnának. Affélét hallunk mi is, de ki igaz benne s ki nem. A mi azt nézi, a sveciai király felől hallottuk, hogy immár kiérkezett volna és immár ő is dolgaihoz látna. Abaza pasa magaviseletét is értem az Kegyelmed írásából. De a mint az nagyságos tömösvári pasa írta, talám az mi szorgalmaztatásunk nélkül is jött az portáról szorgalmaztató parancsolatja ő hatalmasságának is, kire nézve az mi szorgalmaztatásunk nélkül is talám Abaza pasa meg fog indulni. A több végbeli száncságbékekre is az vitézlő Zulfikár effendi mind kihozta volt az parancsolatokat. A mi pedig az generalis uram levele dolgát illeti, arról énnékem nem szükség most talám semmit is írnom, mivel azoknak állapotjok miben legyen, mostan azt hiszem Kegyelmed érti. Kegyelmedet kérem, ezután is Kegyelmed, mikor az alkalmatosság engedi, engem tudósítson az oda való

állapatok felől s engem tartson minden időben jó akarójának. Tartsa meg isten etc. 14. Septembris 1630.

Ad wezirium Budensem 14. Septembris in arce Szamos-Ujvár 1630. datae.

6. 1630. szeptember 26.

Budai vezér Hassan pasa levele.

a.)

Az szent Jézus hitin való nagy uraknak méltóságossa stb. Szolgálatunkhoz sok külömb külömbféle igasságunkat és szeretetünknek folyásából való jó akaratunkat szeretetből jelentjük. Böcsületes meghitt fő emberink közzül ennekelőtte budai székünknek foglalója lévén Ahmeth agát hozzátok kedves leányunkhoz küldöttük volt. Mostanság megérkezvén, töletek küldött leveleteket megadta; értelmében valamit írtatok és szóval izentetek legyen minden állapotokat rendszerint megértettünk bőségesen. Méltóságos leányunk, Erdélyországnak gonosz gondolói és kárára igyekező hamis fondorló ellenségeknek és feltámadói ellen hadaitokat készen tartjátok, mindenkoron azon oltalommal és gondviselésben hogy lesztek, leveletekben jelentettétek. Kedves leányunk. mostanság ezernél több lovas hadat bocsátottam sietséggel Szolnokban, ott készen és jelen vannak, négy-ötezer vigyázó hadakkal tömösvári beglerbéget is Gyulához hozattam, ott készen vagyon. Budai birodalomban és kanizsai beglerbégségben levő hadakon kívül harmincezer kész haddal Budánál készen talpon vagyok, tizenötezer bosznai haddal az bosznai beglerbég Mehmet pasát Eszék mezejére hozattam. Mihelyt Erdélyországában az ellenség megindul csak arra vigyázok, kinyílt szemmel négy felé vigyázunk, veletek együtt szorgalmatossan mi mindenfelé nagy vigyázásban vagyunk. Azért szükség. hogy ti is birodalmatokban jó készülettel vigyázásban legyetek és hogy birodalmatokban magát más elegyítse, arra senkinek szabadságot ne engedjete, minden állapotokat, a melyek nálatok vannak, akármineműek legyenek, megírván nekünk értesünkre adjatok. Hatalmas császárunknak fényes méltóságos idejében az szükségnek kívánsága szerént, erőnk szerint minden szükséges dolgaitokban fáradoznunk bizonyosan elhídjétek, hogy igyekezzünk, melyben semmit ne is kételkedjete; mi felőlünk erős hitetek legyen, mindenkoron jó akaróink örvendjenek, ellenségink pedig szándékokban meggátoltassanak. Íratott Sepher havának 26. napján, Budán 1039. esztendőben Mahumet születésétől fogva.

Az messiás vallásán való uraknak tekintetesse etc. mostani Erdélyországának kaimekamja böcsületes szomszédunk gubernator Bethlen István, isten szerencséteket öregbítse.

Jó akaratunkhoz illendő köszönetünknek utánna jelentjük: ez elmúlt napokban hozzátok küldött székünknek elfoglalóját Ahmet agát, azután emberetektől küldött két ízben való leveletek hozzánk jüvén megadattak; valamit írtatok legyen, mindeneket megértettünk, hogy Erdélyországának gonosz kívánói és gonoszra igyekezői ellen hadaitok készen vannak és hogy mindenkoron nagy vigyázásban vagytok, jelentettétek. Erdélyországa hatalmas győzhetetlen császárunknak egyéb országihoz képest legkedveseb-bik országa, annak oltalmazását fényes parancsolatja szerint reánk bízta. Hatalmas császárunknak parancsolatja szerint minden hadakat elkészítvén, készen vannak. Ezer lovas hadat jó vitézekkel Szolnokhoz küldöttünk, ott készen vannak és négy vagy ötezer hadakkal tömösvári beglerbég Ibrahim pasával Gyulához küldöttük, ott ő is készen vagyon; egri pasát minden hadával oda rendeltük. Boszniai vezér Mehmet pasát 15 ezer boszniai hadakkal Eszékhez hozattuk, budai, kanizsai és egyéb hadakon kívül 30 ezer hadakkal magam Budánál készen vagyok. Négy részről négy szemmel országtokra, fejedelmekre és magatokra, az ellenségre vigyázunk; ha az ellenség megindul és határoto-kban beérkeznék, immár mi készen vagyunk az parancsolat szerint, az ellenség mihelyt nyilván felkelend, ottan mindjárt segítségtek-re hadat küldünk. Szükség azért, hogy ti is nagy vigyázásban és gondviselésben legyetek. Az hajduság kapitányinak kaphtánokat és biztató leveleket küldöttünk; ti is az fiatoknak és az vőtöknek Zólyomi Dávidnak levelet írjatok, hogy az hajdusággal egyérte-lemben és szép egyezségben legyenek. De nekik erősen megparan-csoljátok, minekelőtte az ellenség erdélyi határban be nem jön, addig ők az ellenség országára ne menjenek, hogy az békesség felbontására okot ők ne adjanak, magoktól az békesség ellen semmi gondolatlan ne viseltessenek, mások szavának ne hidjenek, valami állapotok lesznek, nekünk értesünkre adják, hogy azután magatok busulása ne következék. Jól meggondoljad, az Erdély-nek birása csak egyedül hatalmas győzhetetlen császárunknak méltóságos akaratjával lőtt; ehez képest szükség, hogy az mit cselekesztek, jól meggondoljátok, felette nagy vigyázásban légy, summa szerint abban az országban más részről idegen lábnak behágására hatalmas császárunknak akaratja nincsen, úgy legyen értesetekre; mindenkoron jó akaróink vigadjanak, ellenségeink pedig megfogyatkozzanak. Iratott Budán Sepher havának 26. napján 1039.

Kicül: Az budai vezér levele pariaja 1630. die 9. Octobr.

7. 1630. október 8.

Palatinus Eszterházi Miklós az vezérnek őnagyságának küldött levelének pariaája.

Az Nagyságod levelét, melyet levelünkre válaszul írt, elvettük, s mit írjon legyen, megértettük.

Elhagyván azért most a többit, akarjuk Nagyságodtól érteni, hogyha az hajduvárosokat mind Erdélyhez tartja-é és úgy akarja-é azokat oltalmazni, mint Erdélyhez tartozókat, holott nem tudjuk, ha érti-é Nagyságod avagy nem, de az hajduság két-felé, tudniillik egy része Erdélyhez való, az más része pedig ide Magyarországhoz való s az magyar koronához tartoztanak és tartoznak is s mind Bocskay idejétől fogva is az mi kegyelmes urunk az hatalmas római császárhoz levén hűtellel kötelesek és országában lakván, ide szolgáltak ő felségének.

Ez mellett Nagyságod azt is írta minekünk ezelőtt, hogy az erdéli fejedelemszont az fejedelemségben, az kiben az hatalmas török császár is megerősítette, semmi úttal meg nem engedi bántani, s most pedig Zólyomi Dávid és ifjabbik Bethlen István hadat és fegyvert vévén kezekben s hihető mások biztatásából és tanácsából más embert akarnak bevinni az erdéli fejedelemségre az hatalmas római császár mi kegyelmes urunk országából, az fejedelemszont ki igyekeztén tenni az fejedelemségből; ki ez is mint lehessen, okát nem látjuk, az mi kegyelmes urunk római császáruk híre és engedelme nélkül, hogy valaki országa lakosi közül fejedelemségre menjen, és az hatalmas török császár confirmatiójával és az Nagyságod írásával is mint férhessen össze?

Továbbá látjuk és halljuk bizonyosan azt is, hogy Nagyságod az török hadakat igen gyűjti, kit Budához, kit máshova, noha egyébaránt mind levelei s mind csauszi által úgy jelentette meg magát Nagyságod, hogy nem akarna bontója lenni az két hatalmas császárok között való szent békességnek, hanem inkább őrzője és megerősítője; kit ezaránt is mire kellessék magyaránunk, nem tudjuk, mert noha minekünk volt volna okunk az Nagyságtok ellen való fegyverfogásra, de meg akarván tartani az szent békességet, holmi kárunkat is elfelejtettük s még eddig fegyverhez nem nyultunk, az minthogy ekegig affélét Nagyságtok az mi részünkről nem látott.

Végezetre az esztergami mostani bék is nem tudhatjuk mi okokból és ki akaratjából indéttatott reája, im olyan falukot kíván levelében beholdulni, az kik Fülek, Nógrád, Palánk, Szécsén és az ott való több végházaknak az török kézből visszavitele után soha csak egy nap sem holdultanak az töröknek, az zitvatoroki végezisben is nélkül való emlékezet vagyon felőlek.

Hogy annakokáért mindezekről mi is holmi gondolkodásokra ne menjünk, Nagyságodat kérjük szomszédságosan és barátságosan, hogy mindezekről mint gondolkodjék, tudósítson s jelentse meg magát, hogy ha az Erdélyhez tartozandó hajduvárosokat akarja-é csak oltalmazni, avagy az magyar koronához valókat is, holott mi azt csak hallani sem akarjuk, nemhogy javallásunkat adnók rejá Nagyságodnak, s ha az két hatalmas császárok között való szent békességnek javallója és az szegénységnek pusztulásának gyűlölöje és az magok hasznának is szeretője és ilyenén ez hasonló szent békességnek megsértő okait eltávoztassa mind maga Nagyságod s mind alattavalóival eltávoztassa, mert egyébképen mi tudomást teszünk róla, hogy ha mi következik az két hatalmas császárok között való szent békességnek javallója és az szegénységnek pusztulásának gyűlölöje és az magok hasznának is szeretője és ilyenén ez hasonló szent békességnek megsértő okait eltávoztassa mind maga Nagyságod s mind alattavalóival eltávoztassa, mert egyébképen mi tudomást teszünk róla, hogy ha mi következik az két hatalmas császár között való szent békességnek az Nagyságtok részéről való meg nem tartásából semminek okai nem akarunk lenni. Mindezekről azért Nagyságtokat, az mint feljebb is íránk, kérjük barátságosan és szomszédságosan, hogy haladéknélkül tudósítson. Tartsa meg isten Nagyságodat jó egészségben. Költ Poson városában die 8. Octobris 1630.

Nagyságodnak jó akaró szomszéd úr barátja

Gróf E. Miklós.

8. 1630. október 19.

Tekintetes és nagyságos vezir stb.

Az Nagyságod levelét az vtézlő Ali csaus minekünk az mai napon adá meg, melyet illendő böcsülettel vevén, értjük abból hogy mostanság az én fiam az váradi kapitán, ifjú gróf Bethlen István, és az nagyságos Rákóczi György, magyarországi úr, küldötték volna Nagyságodhoz leveleiket, melyben tudósították volna Nagyságodat arról, hogy az fejedelemasszony fejedelemségét elhagyta, és hogy én, ki ezelőtt hatalmas császár országának gubernatora voltam, az pápista valláson valóknak izgatásából és biztatásokból Erdélyországnak fejedelmévé tétettettem volna, annak felette, hogy Nagyságodnak oly leveleket és híreket küldöttek volna, melyben Nagyságodat úgy tudósították, hogy mi erős hitet és fogadást töttünk volna, hogy ötöt Erdélyországnak fejedelmévé tennők, mely dolgokról Nagyságodat tiszta igazsággal így tudósíthatjuk:

Ez elmúlt időben mikoron az kassai vicegeneralis Bornemisza János bizonyos számú haddal és törő szerszámmal által

jött volt a Tiszán, ki ellen az én fiaim felülván és általindítván, az úton magokban gondolkodván arról, hogy az fejedelemasszony-nak az német császár részéről való urakkal egyező titkos értelmekből hatalmas császárunknak itt való országára semmi jó dolog nem közetkezik, hanem egykor csak valami hertelen való romlás és veszedelem: gondolkodtak úgy magokban, hogy az nagyságos Rákóczi György nevű urat híják és hozzák bé ők fejedelemségre, kiről ugyan hitet is adtak volt az fiaim az megnevezett úrnak. Mely dolgot az fejedelemasszony értvén, elbucsuzék az országtól és mindeneknek hütét, köteleességét felszabadítá.

Mikor pedig az ország azt megértette volna, hogy Rákóczi György haddal, fegyverrel akarná az fejedelemséget magának tulajdonítani, a kik jó akarói löttek volna is, de jó akaratjokat megváltoztaták, megemlékezvén az jó emlékezetű szultán Szoliman idejétől fogva neki adattatott szabadságokról, melynek summája ez volt: hogy soha Erdélyországára szabad akaratjok ellen fejedelmet erőszakkal nem vet, hanem a kit az ország maga szabad-akaratjából akar választani, hatalmas császár is azt erősíti meg athnamejával, bottal, zászlóval; soha pedig ez országbeli nemzeten kívül más országból valót ne is választhassanak. Kiről való athname levél ez mai nap is kezünkönél vagyon, melyben mind ez ideig szultán Szuliman idejétől fogva minden hatalmas császárok megtartottanak bennünket. Most is azért nem akarván az ország az ő régi szabadsága mellől elállani, azért nem akart német császár birodalmából való oly fejedelmet magának választani, a ki fegyverrel akarja az országnak szabadsága ellen az fejedelemséget magának venni és úgy választának minket fejekké s fejedelmekké. Mi pedig híjuk bizonyságúl az szent istent, a ki minden sziveknek titkait látja, hogy soha életünkben csak egy embert is sem adományunkkal, sem ígíretünkkel, sem egyébképen soha nem kértünk sem kényszerítettünk arra egy szóval is, sőt istenünket is ezért való könyörgésünkkel nem búsítottuk, hanem minket sok emberek kérve kértenek, hogy felvegyük azt a gondos hivatalt. Eleget is mentettük magunkat, de az egész ország egyenlő akaratból fejenként, valakik ez országnak derekas gyűlésében jelen voltak, az ő régi szabadságok szerint választottanak, egy ellenmondónk nem volt. De ha az nagyságos Rákóczi Györgyre egyetlen egy ember tetszését nem mondotta, mi vétünk nekünk benne?

Az holott pedig Nagyságodnak azt írták, hogy én az én hűtlevelemre híttam volna az fejedelemségre, erre Nagyságodnak ezt írhatom: Kértenek igen engemet levelekben az én fiaim, hogy hűtlevelemet küldjem neki, kire én ezt a választ adtam: Ha az országbeli fő népek szabad akaratjok szerint választják, én hitemre s tisztességemre meg nem gátolom, sem ellenzem; de

hogy én lévén fő gondviselője ez országnak, kiknek szabadságnak oltalmazására hittel vagyok köteles, az én böcsülemhez és tisztetemhez az nem illik, hogy én hitlevelet küldjek az ország szabadsága ellen. Ha pedig csak egy újjnyi hitlevelet is én küldtem az jó úrnak, soha Nagyságod előtt egy igaz szóm ne legyen. Akármit mondjanak és írjanak Nagyságodnak, de ez nincs különben, az mint mi írjuk Nagyságodnak, kit az ország leveléből Nagyságod megértett, melyet az vitézlő Barcsai Sándor Nagyságodnak vitt az mi levelünkkel együtt.

Hogy pedig az mi fiaink mostan ellenünk, atyjok ellen, vagynak az idegen úr mellett, tudom Nagyságod is csudálhatja s nekem is bizonyosan elég keserves, kinek oka ez, hogy immár ők az ő hitleveleket az nagyságos Rákóczi Györgynek kezében adták volt és hűtöknek immár meg kell felelniek kételenség alatt. Mi pedig azért nem tudósítottuk Nagyságodat fejedelemségre való választásunk előtt erről az dologról, mert soha ebben nem is igyekeztünk, hanem az isten hirtelenséggel indítá ennyi sokaságnak szívét erre az dologra. Annakokáért ezeket Nagyságod így értvén, elhittük kétség nélkül, hogy Nagyságodnak is az országnak boldog emlékezetű szultán Szuliman idejétől fogván való régi megrögzött szabadságára leszen nagyobb tekinteti, hogy nem mint két vagy három személyre. Mert ugyanis azért ragaszkodott ez a szegény ország hatalmas császár köntöséhez s azért szenvedett annyi sok kárt, hogy ő hatalmassága is igasságában oltalmazza meg. Azt hisszük, hogy Nagyságod is hatalmas császárunknak hitlevele ellen nem igyekezik cselekedni. Annakokáért Nagyságodat mi is kérjük szeretettel, hogy hazánknak régi szabadságát inkább oltalmazza, hogysen mint azt rontaná. Kiért mi is országul Nagyságodnak minden időbeli kedveskedő jó akaratunkat ajánljuk s hálátlanok sem akarunk lenni az Nagyságod jó akaratjáért.

Ad vezirium Budensem 19. Octobris 1630. In castris ad Colosvar positis datae.

9. 1630. o k t. 30.

a)

Az szent Jézus hitin való uraknak dicséretesse és az Messiás vallásán levő nemzetségnek méltóságossa, az keresztyénségnek békeességes gondviselője, igazságnak és hűségnek jegye, Erdélynek gubernatora, Bethlen István, isten minden dolgaitokban szerencséltesen.

Hatalmas császárunknak fényes portájához való tökéletes igazságtok és alázatos hűségteknek elől számlálása után fényes

köszönetünkkel jó akarattal jelentjük: Hozzánk leveletek megérkezett, értelmében írjátok, hogy palatinus Erdélre szándékozván, készülne; az hozzátok tartozó hajduság adván nektek értésekre, jelentitek, igazságos gondviselések szerént odafelé hadakat küldöttetek jó móddal való készületekkel, hogy ellene állotok és megoltalmaztatok, úgy adtatok értesünkre. Azért az ti igazságos tökéletességtok az fényes portához sokképen megbizonyosodott, az mint magunk jól tudjuk. Sokáig éljete. Felette örvendeztünk. Ez szeretettel teljes levelünk oda érkezővén reméljük, hogy ezután is ilyen állapotokat értesünkre adni igyekeztek; az reátok bizatott kaimmekam tisztinek szolgálatjában hátramaradást ne mutassatok. Reménségtok fölött az országnak parancsolt oltalmazásában igyekezünk. Erdélországban az külső részről senkinek lába béhágására engedelmetek és akaratotok ne legyen, mindenképpen megoltalmaztatok, minden szükséges dolgokat hozzánk megírnia el ne mulasztjátok, hogy inkább gondot viselhessünk. etc.

Kaimmekam Reczep pasa levele.

b)

Az szent Jézus hitin való nagy uraknak dicsíretesse és az Messiás vallásán levő nemzetségnak örvendettesse, az egész keresztýénségnak békességes gondviselője, ki előtt minden térdek meghajolnak, az vitézlő..... tüköre, méltóságos mag[yar] királyné és erdélyi fejedelem Bran[denburgi] Katharina, isten sz[eren]cséteket nevelje.

Hatalmas császárunknak, ki ez világnak fo[lya]modó széke és annak fényes portájához alázatos hűségtekne[k] indulatjából származandó igazságtokért köszönetünk után atyafiságosképen jelentjük: Mostanság igazsággal teljes leveletek hozzánk érkezett, értelmében tökéletes igazságtokat és teljes hűségteknek ajánlása után, hogy az magyar palatinus Erdélre szándékozván készülni, hozzátok való hajduság nektek értésekre adván, ti is gondviselések és gyűléstek szerént, hogy azt eltávoztassátok, abban forgóldtatok hadaitokat eleiben küldvén, az szent istennek kegyelmességéből várasit pusztíttatván és készületeket elbontván. Ezen fölött örültünk írástokra képest; orcátok fejr legyen; az királyné méltóságnak tekéntetít most vittétek végben. Ennek előtte is ilyen dolgokat hírünkkel kellett volna adnotok, eddig is sem ti, sem pedig mi ilyen sokat nem búsultunk volna, mert hatalmas császár részéről annak gondviselő oltalmazása megmutatódott volna. Azért szükség, hogy mindenkoron jó gondviselésben legyetek, minden dolgokat idején korán értesünkre adjatok és szeretettel teljes levelünk oda érkezővén, reméljük, hogy az fényes portához való alázatos hűségtek és hozzánk jó akaratokhoz való

szeretetek szerint az országnak oltalmazásában hátramaradást ne mutassatok, minden dolgokra idején viselvén gondot, az szükségnek kívánsága szerint nekünk is értésünkre adni meg ne szünjétek, Erdélsorszáágában senkinek idegen láb behágását ne engedjétek, az igazságot ember módra világosan megmutassátok, az oda való állapotokat szüntelen tudósítsátok és az jövendő követtől is minden szükségteket megizenjétek és tudósítsátok, hogy hitelünk annál is nagyobb lehessen.

Kaimmekam Reczep pasa levele.

c)

Böcsületes méltóságos gubernator, Nagyságodnak alázatos köszönetem után méltóságos kezeinek csókolására igyekezhvén, tiszta szübeli köszönetemnek bö áldási után, reméljük hogy kedveltetnek.

Nagyságos uram, itt semmi titokban nincsen, hogy az fejedelemszöny ö felsége maga jóakaratiá. . . . . hadni az fejedelemséget. Nyilván vagyön Nagyságodnál, hogy az kaimmekammal ö nagyságával olyan végezésünk vagyön, hogy ha abból az országból negyven, ötven pecsétes levél jöne is, annak hitel nem adatik mindaddig, mig hatalmas, gyözhetetlen császárunk embere oda nem megyen és az országnak főrendivel nem tanácskozik. Azért nagyságos uram ha az ország magatokat avagy váradi kapitánt Bethlen Istvánt avagy penig vötököt Zólyomi Dávidot, hármatok közöl valamelyiket fejedelemnek választják, az mint ide írás szerint megjelentitek és megírjátok, kedveltetik és jóváhagyatik, mert az kaimekamnak és az egész vezéreknek effelöl nagy hitelt adtunk. Azért az fényes portáról oda ember menvén, hogy minden dolgoknak bizonyosan végére mehessen az országnak fő és alacson renditöl, azért ha ez hallott hírek igazak, hamarsággal ide tudósítsátok. Jó volna, ha az fejedelemszönyynak maga akaratiából lett volna az dolog. Ha azért maga jó akaratiával nem hagyta el az fejedelemséget, itt azon dolog felöl sok veszekedés és versengés lészen, úgy legyen értésére Nagyságodnak, effelöl sok tanácskozás kívántatik.

Hadzi Jussuff Muteferrika.

Alól : Ao 1630. die 30. Octobris in Kolosvár.

10. 1630. nov. 18.

Tekintetes és nagyságos vitéz úr sth.

Az Nagyságod levelét megadá minekünk az Nagyságod követe, kiben írja, hogy sok időktöl fogva Nagyságod semmit nem értett volna állapotunk felöl, kin csudálkozik is, hogy Nagyságo-

dat nem tudósítanók. Az mellett írja Nagyságod azt is, hogy tudósítanók Nagyságodat arról is, ha immáron volna-e mód az Nagyságod tiszti alatt való hadaknak elosztatásában s leszállításában. Kire Nagyságodnak írhatjuk:

Ez elmúlt napokban mihelt Rákóczi György urammal szemben löttünk közhelyen és az minemü végezésünk ott lött, mindjárt Nagyságodnak bizonyos folyó követünk által értesésre adtuk volt, mely követünk hová lött, hogy Nagyságodhoz nem érkezett, álmélkodva csudálkozunk rajta s búsulunk is igen gondolkodván arról, hogy csak valami szerencsétlenség ne találta volna az útban. Valamint azért attól Nagyságodnak megírtuk, most is az szerént tudósíthatjuk Nagyságodat. Mikor ez elmúlt napokban Rákóczi György uram bejött volna haddal, noha minekünk hadunk elegendő volt mind lovagunk, gyalogunk, oly pedig, kinél jobbat magyar nemzetből ember nem kívánhatna; de meggondolva azt, hogy ha egyig mind levághatnók őket is, de ugyancsak magunk nemzetét rontanók, akarván eltávoztatni az magyar vérontást, hat hétig való frigyét csináltunk volt, hogy ezalatt az jó egyességet és csendességet egymás közt végben vihessük, kiben azoltától fogva eleget is fáradtunk. Most immár ezután egy héttel az országnak derekas gyűlést is hirdettünk, sőt mi erre mentünk nagyobb igazságért, a mint hogy minket az nemes ország nem fegyver alatt, sem nem adományért választott fejedelmének, hanem magok szabad jó akarattjokból, kinek csak egy ember is annyi sokaság között ellene nem mondott. Így most is mi az országnak szabad akarattjára akarjuk hagyni, és ha az országnak az leszen akarattja, hogy Rákóczi uramat válaszsák, isten áldomásával én sem ellenzem, csak az jó egyesség lehessen meg közöttünk és az magyar vérontást távoztathassuk el. Ha pedig az nemes ország nem fogná választani Rákóczi uramat, az ellen én nem tehetek, mert az istenen áll és az országon. Mely gyűlésünknek micsoda leszen vége, mind az nagyságos budai vezért s mind Nagyságodat, tudósítani akarjuk késedelem nélkül.

Ez elmúlt napokban érkezvén meg az portáról folyó követünk, kelletett volt az nagyságos budai vezérnek értesésre adnunk, mi válaszuk jött az fényes portáról, tudniillik hogy az hatalmas császár megemlékezvén az boldog emlékezetü szultan Szulejman császárnak athnamejáról, melyben ez találtatott megírva, hogy valakit ez országbeli hazafiai között az nemes ország egyenlő választással fejedelmének választ, azt tartozzék az fényes porta is megerősíteni fejedelemségében. Melyre most is az egész fényes porta felette nagy divant ülven, úgy tetszett az dolog, hogy az országnak szabad választására legyen most is hatalmas császárunak tekinteti, és az Naszupp pasa fiát is rendelték az kapucsi

pasák közzül, hogy az athnamet, botot, zászlót énnekem meghozza. Mindazáltal ha ez három nemzetből álló országunk akarja az lészen, hogy Rákóczi uramat bevegység, semmi ellent benne nem tartunk, sőt magunk is törekedünk benne a végre, hogy az magyar vérontást eltávoztathassuk. De ha az nemesország be nem akarja venni semmiképpen, mind az nagyságos budai vezért s mind Nagyságodat arra kérjük, a mint hogy az fényes portáról is meg vagy on parancsolva, hogy az szerént írjon ő nagysága az hajduvárosokra, hogy hatalmas császár országának rontására s pusztítására fegyverrel ne merészeljenek bejöni, mert mindez lakóhelyeket porrá, hamuvá teszi.

Az mi pedig az hadaknak elosztatását illeti, mi az mi hadainkat, minthogy közel vannak, haza bocsátottuk volt, megparancsolván erős fenyték alatt, oly készen legyenek, hogy mihelt második parancsolatunk érkezik, mindjárt felülhessenek mind lovagjokkal, gyalogjokkal.

Az holott pedig Nagyságod panaszkodik azon, minemű sanyarúsággal kellett tábortban lenni ennyi sok idő alatt, bizony dolog, hogy magunk is búsulunk rajta, szánjuk is a vitézeknek ennyi sanyarúságokat; de ha mostan az mi gyűlésünknek végét táborban készen nem várják, s azonban hatalmas császár országára ismét pusztító hadak indulnak s azok ellen velünk együtt nem akarja hatalmas császár országát oltalmazni, minden ekkediglen való fenlételének és sanyarúságának csak annyi haszna leszen, mintha a vitézek fejenként mind házoknál ültek volna annyi időtől fogva. Azért Nagyságodat mi azon kérjük, hogy a jövő gyűlésnek végéig immár tartsa készen a vitézeket s addig ne oszlassa el. Mi Nagyságodat mindjárt tudósítjuk az gyűlésből, mihez kellessék magokat a vitézeknek tartani, ez mindenestől fogva is máttól fogva három hétig elvállik. Nagyságodat azért így tudósíthatjuk az igasságnak kívánsága szerént minden állapotunkról. Nagyságodhoz pedig fő követünket hamarsággal emberséggel akarjuk bocsátani. Az Nagyságod számára való kocsit is most készíttetjük Brassóban. Sőt is elegetendő szállítatunk Nagyságod szükségére az Nagyságod kívánsága szerént. Zulfikar agának az Nagyságod levelét megküldöttük.

Kívül: Ad passam Tömösvariensem 18. Novembris 1630. Claud. datae.

11. 1630. december.

Köszönetünket, szolgálatunkat ajánljuk Nagyságodnak mint jóakaró barátunknak.

Köszönetünk után barátságosan írásunk Nagyságodnak, ennekelőtte Erdélyországának fejedelme, Brandenburgi Katha-

rina idejében sok háboruságok, sokféle beszédek kik voltak. Nagyságod mihozzánk levele által megküldötte. Az Erdélyországában lakozó német hitü pápista uraknak megesketését, hogy tudniillik Nagyságodat megeskettették volt, akkor Nagyságod megírta, hogy Nagyságod nem szólhat sem nem írhat nekünk, mert mind kezi s mind szája megkötve vagyon. Valamely dolognak meg kell lenni, Nagyságod írta, hogy az Nagyságod fiának az váradi kapitánynak és vejének Zólyomi Dávidnak Nagyságod meghagyta, s én azoktól értsek; valamit azok mondanak, az Nagyságod beszédét mondják s én ahoz tartsam magamat. Egy nihányszor ezen dolog felől Nagyságod pecsétetes levele énhozzám jött, azután ezen dolog felől Nagyságod az tömösvári pasának pecsétetes levelét küldte, Muharin pasának is ez szerént pecsétetes levelét küldötte Nagyságod. Fiadot ő nagyságát Bethlen Istvánt és Nagyságod vejit Zólyomi Dávidot az bátyád Bethlen Gábor fejedelemsége idejében Rákóczi Györgyhez való fővezírhez elküldötte Nagyságod. Mostanság Nagyságod esküvésével azok elmentek és Rákóczi Györgyöt helyéből elindították az erdélyi fejedelemségre. Azt mondták, hogy hatalmas, győzhetetlen császártól az erdélyi fejedelemséget könyörgésekkel Nagyságod akaratjából neki szerezzék, és az országnak fő várait, Váradot és Déva s Ecsed várát kezében adták Rákóczi Györgynek. Ezt azért cselekedték, hogy ő nagysága meghidje, hogy mellette fogják, és így helyéről elindítottátok Nagyságod akaratjából és huszezer hajdu vitézeknek fizetéseket megadták. Az német pártról eljött és hatalmas császár köntöshöz ragaszkodott. Azután egymással szemben lévén Nagyságtok, egymásnak hütöt adott Nagyságtok és minden dolgokról beszélgetett, hogy Rákóczi Györgyöt Nagyságod akaratja szerént fejedelemmé teszi, hat hétig határt vetett, hogy az fejedelemséget leteszi és az erdélyi három nemzetnek hiteket felszabadítja, hogy ő magok szabad akaratjok szerént Rákóczi Györgyöt az erdélyi fejedelemségre behozzák. Hatalmas császár hírével az erdélyi fejedelemséget pecsétetes levelével neki adta Nagyságod; most azt a levelet fiad a váradi kapitán, gróf Bethlen István ide én hozzám hozta, minden dolgot azon levélből megtudtam. Ez végváraknak és Erdélyországának ura, hatalmas, győzhetetlen császárunk, az Erdélyországának fejedelemségét és minden válaszát, minthogy én vagyok most szerdar, énnekem parancsolta, minden dolgokról czimeres levelet küldött hatalmas császár, hogy az én kezem alatt való békeket, basaságokat, kik én velem itt vigyázásban vagynak, összegyűjtöttem. Boszniai pasa vezír Abaza Mehemet pasa volt első, Aklizi pasa vezír, Baytan pasa, tömösvári beglerbég Ibrahim pasa, kanizsai beglerbék Bekir pasa, egri beglerbég Murad pasa, Esztergomban lakozó Mehemet pasa. Szolnokban lakozó Muharin pasa, az én birodalmom alatt való tengeren innen való minden

végekben való fő embereket összegyűjtöttem ide az budai divanban, mindeniktől ezen dologról szót kívántam. A vezérek, a pasák, a bégek és minden rendbeli vitézek azt mondták egy szóval, hogy Rákóczi Györgynek illik az erdélyi fejedelemség és neki kell adni, hatalmas győzhetetlen császárnak köntöséhez ragaszkodott, erdélyi három fő várakat kezébe adták, annélkül az hajdu vitézek is ő hozzá állottak, az némethez is semmi közi nincs, hatalmas császárnak híve, az erdélyi fejedelemséget neki kell adni. Annyi sok vitézeknek szava után a kadiak Rákóczit választották s annyi sok vitézeknek szavokat a kadiával megíratam; Nagyságod is ilyen hitlevelet adott kezébe. Az én birodalmam alatt való vezíreknek, pasáknak, bégeknek, mindeneknek akaratja, hogy a Rákóczi György erdélyi fejedelem legyen; hatalmas, győzhetetlen császárunknak is czimeres levele az én kezemben vagyon. Mostan Nagyságod az pápista uraknak szavokat az ő gonosz szándékokban meghitte, azon jár Nagyságod, hogy olyan dolgot cselekedjék Nagyságod hatalmas császár vitézi ellen, hozzám küldött leveléből megértettem. Nagyságodnak s az három nemzetnek kapocsi pasa által levelet küldöttem, hogy ennek a dolognak végéről nagy mélyen gondolkodjék, hogy az országban háboruság ne legyen. Erdélyországa hatalmas, győzhetetlen császár egy országa, az szegénység között semmi háboru ne legyen, mert mitőlünk semmi háborura való ok nincsen s nem akarjuk. Ha eddig valaki ebben a dologban ellent tartott is, Rákóczi Györgynek megírtuk, hogy minden embernek hitlevelet adjon, senkit meg ne háborítson, hanem minden ember az ő dolgában legyen. Nagyságod is hatalmas császár akaratja szerint az erdélyi fejedelemségben engedje s az mint ennekelőtte, ezután is gubernator legyen Nagyságod, mint a bátyád idejében. Egy kezedbe fiadat, másikba az vődet vegye Nagyságod s úgy oltalmazzatok az országot négyen; Erdélyországát szépen csendességben tartsátok, hogy hatalmas császárunknak szava is helyen legyen. Ez mostani írásunkra jó választ adjatok kapocsi pasámtól levelet küldjeteek s meg ne késlelkedjeteek s mindenképen értesemre adjátok, miképpen engedtétek az fejedelemséget. Isten tartson jó egészségben etc.

Kicül: 1630. die Decemb. Bekir agától küldetett. Budai vezír Hassan passa levelének fordítása.

Közli: GERGELY SAMU.

BERÉNYI GYÖRGY NAPLÓJA

AZ 1634/5-IK SOPRONI ÉS AZ 1637/8-IK ÉVI POZSONYI
ORSZÁGGYÜLÉSEKRŐL.

Acta Diaetalia

sub generali, statuum regni Hungariae et provinciarum ei annexarum,
congregatione Sopronii pro festo Andreae apostoli in anno 1634. habita
consignata.

Sub vesperam diei decimae octavae Decembris ingressus est
Sopronium imperator cum rege Ferdinando III-io et archiduce
Leopoldo, quibuscum advenit imperatoriae maiestatis coniunx.

Die 19. eiusdem, rex Neostadium est reversus ob puer-
perium consortis, quod tum instabat.

Die 22. Gyültek össze magán az statusok s magán az urak,
az urak Lisztius János és Pongrátz János uraiméktól az statu-
soknak üzenték, hogy az urak közé menjenek ők is, az hon-
nan osztán együtt az urakkal ő felségéhez mentek az statusok,
és ő felségét az misére kísértették és onnan ismét vissza az szál-
lására. Ott kevés idő múlva ő felsége tronusában leülvén, elsőben
cancellarius Sennjey István urammal peroráltatott magyarul,
azután újabban maga is, minemű affectióval legyen az magyar
nemzethez, deákül declarált és cancellarius uram által tolmácsol-
tatta, az propositiókat kiadta és az statusokkal kezét fogott.

Megtérvén ő felségétől az urak, gyűlő helyére ment az
ország és az propositiókat Ferenczfivel megolvastatták, és azután
eloszlának, végezvén azt, hogy másnap úgymint 23. Decembris ad
calamum dictáltassanak azon propositiók.

Minekelőtte elintézték volna, kik legyenek az deputatus
személyek, ujobb[an] az propositiókat megolvastatták.

Deputatae pro computandis gravaminibus die 29. Decembris
per regnicolas fuerant subsequentes personae: Beoythe, Senk-
viczi uraimék, leleszi praepost Telekesi István.

Ezaránt kérdés támadt volt; kívánták azt az urak, hogy
írásban adja be az ország, kik legyenek az deputatusok, talám

arra nézett az kívánság, hogy az urak avagy másokat akartak választani némelyek helyett, avagy hogy többíteni azt az deputatusok számát. De az ország ugyan ennehány követség által is nem ment reá, hanem csak azonok marattak az deputatusok, az melyeket az ország denominált.

Ugyanakkor kívánták az urak azt is, hogy azok közé az deputatusok közé, az kiket az ország deputált, az urak közül is bevegjen az ország deputatusokat, de erre sem ment az ország.

Die subsequenti, h. e. trigesima Decembris, öszvegyülvén és hozzá akarván kezdeni az gravaminákhoz, az romano catholicus statusnak maiori ex parte akarattya az volt, hogy az horvátországi gravaminákat proponálják az oda való követek, de az más statusok nem accedáltak reá, instructiójokat állatván, a kikben primum et ante omnia etc. hanem az tizenkét conditiót s az bécsi pacificatiónak az religióról való articulussát és az 1608. esztendőbeli arról való articulosokat olvastatták meg elsőben, és azután kívánták azt, hogy gravaminákban vegyék azt, az miképpen azon articuluss és végezések ellen egy némely urak az alattok valóktól az templomokat elvették, úgymint az Thurzó urak, Bottyáni Ádám uram, Rákóczi Pál uram és Forgách Sigmondné asszonyom. Erről citro, ultroque sok beszélgetések lévén, az nap re infecta eloszlottak.

Subsequabatur postmodum annus 1635. novus, cuius die prima praeterita mox sequenti, hoc est

Ianuarii 2-do. Magán öszvegyülvén az urak s magán az ország, kettőt magok között az urak az ország közé küldöttek, melyek azzal jövének az követséggel, hogy ő fölsége egy cseh urat Wolstein Ádámot, mely prágai porkoláb volt, commendál az országnak az végre, hogy fiaival együtt az statusok közé bevegység, azon meg nem indulván, hogy egyébha az gyűlésnek az vége felé volt az olyan extraneusokat szokás bevenni, mivel az morvai octavára, az hol praesideálni kellett neki, sietett.

Az egyik izenet ez volt, az másik pedig arra való volt, hogy az negotium religionis seponáltassék ab utraque parte, noha az mint ők beszélették, ő nekik volnának olyak és nagyobb gravamen is ugyan azon dologról; de pro publico tranquillitate jobb volna seponalni. És ez mellett kívánták azt, hogy az ország ő usgához mennyen. — Az minthogy oda menvén, palatinus uram nagy hosszú beszéddel újabban proponálta az ország előtt mind az két rendbeli dolgot.

Melyekről az ország consulálkodni akarván, onnan eljüttek, és az Wolstein bevételére nagy nehezen reá menének, szokatlannak mondván az gyűlés elein az illen dolgot.

Az negotium religionist pedig más napra halasztották pro ulteriori consultatione és az magok gyűlő helyéről ismét az urak

közé visszamentek, az hol Wolstein minnyájok előtt nagy erős hitre megesküött. Ez az nap ebben maradott.

Ianuarii die tertia, az evangelicus status annak bizonyos okait atta, az miért az religio dolgát nem seponálhatják, mert 1. az bécsi pacificatio, 2. azonról írt ország articulusi, 3. az ő felsége diplomája az 17. conditióról való, nem tudhatni mire valók, hogyha azok ellen lett gravamenek nem tollaltatnak, 4. az 1625. és 1630. esztendőbeli gyűlésekben az végre seponáltatott erről való gravameneknek complanatiója, hogy volt reménség felőle, hogy az következő esztendőben országgyűlése lévén, jobb alkalmatossággal componáltatik az dolog; interim pedig nemhogy megszűntek volna az offensiók, de az idő alatt sok templomok foglaltattak el, praedicatorok üzetettek ki helyekből. Melyhez képest, hogy továbbra haladjon ezeknek complanatiója, nincsen mód. 5. Járult ezek mellé az is, hogy azon gyűlésnek eloszlatásában, az mikor az mult bőjtben az Wolstein pártütése miatt eloszlatta volt ő felsége az országot, mind követi által s mind pedig levele által azzal ajánlotta magát, hogy ugyanazon esztendőben gyűlést szolgáltatván, cum plenaria satisfactione tollálja az gravaminákat, ki immár előttök lévén, nem recedálhatnak mellőle. 6. Utóiban proponálták azt is, hogy ő nekik erről való kemény instructiojok lévén, a mellől semmiképen elmenni nem merészelnek.

Mindezeket personalis uram és több követek által az uraknak megizenték ugyanazon nap, az melyre az urak így resolvalták magokat: az mi az három első izenetet illeti, úgymint az bécsi pacificatiót, articulusokat és conditiókat, hogy az pápista statusok az ellen semmit sem vétettek, hogy az templomokat elfoglalták, az abból lett, hogy ők a dominus terrestrisek, övék az ius patronatus, melyet az jobbágyságnak nem engedhetik.

Az mi pedig az mult gyűlések állapotját illeti, kívánták azt az urak, hogy az minémű tekintetre nézve cselektették az akkori követek azt, hogy bizonyos ratiókból seponálták akkor az religióról való gravamenek disputatióját, úgymint propter mutuae caritatis ultiores radices in cordibus regnicolarum agendas, most is az mostani követek ugyanazon ratiókra tekintve, seponálják.

Az mi az ő felsége tavalyi ajánlását nézi, most is kész ő felsége arra, hogy az országnak minden gravamenit tollálja, de az olyanokat, az melyeken mind az egész statusok megegyeznek, nemine contradicente.

Az követek instructióját pedig az mi nézi, contentusok lehetnek vele, hogy ők studiose urgeáltak, de minthogy se az urak, se pedig az catholicus statusok reá nem accedáltak, ők erővel semmit sem vehetnek, hanem inkább heában nem mulatván az időt, fogjanak valóban hozzá, és avagy az, hogy seponálják, avagy az, hogy az religióról és az ius patronatusságról való arti-

culusokat s bécsi pacificatiot ő felségére bizzák, hogy declarálja, mint kellessék érteni, avagy hogy voxra menjen az dolog, avagy hogy penig re infecta eloszoljanak, kiből mi következhetik, lássák azután.

Az mely dolgot mélyebb consideratióban akarván venni eloszlottak.

És ugyanazon estve az Bossáni Mihály uram szállására gyülekezvén, azt végezték, hogy egyáltaljában inhaereáljanak az magok előbbi kívánságának, holott se voxra, se declaratiójára ő felségének nem bocsátják, sem penig mód nélkül eloszolni nem akarnak, hanem ha *salvis articulis de religione sancitis, salva conscientia, salva instructione sua*, oly mediumot talál az pápista status, az mely mediummal seponálhatják az religio dolgát *bene sane*. Hol peniglen nem, engedjék meg, hogy az evangelicus urakkal consulálkodhassanak felőle.

Die 4. Ianuarii. Ezen végezéseket az uraknak örömetst megizenték volna, de az clerus közül senki ebben követtársúl az urakhoz nem akart lenni. Mely dolog nagy sokáig vonódván abban maradott. Hanem az urak nagy solemnis legatiót, melyben az cancellarius, Bánfi, Bottyáni, Szécsi, Osztrosit, Wesseléni, Barkóczi, Listius uraimék voltak, bocsátottak az országhoz, az hol cancellarius uram hosszú oratióval persvadeálta azt, hogy noha ő nekik nagyobb panaszok lehetne, hogy semmint az evangelicusoknak, de *pro communi bono* sokkal jobb utrinque seponálni.

Az evangelicus követek penig ugyancsak azon estve végezéseket urgeáltak, melyet ugyanazon követ uraktól az több uraknak meg is üzentek.

Onnan ismég Sennyei Sándor és Forgács Péter uraimék jüvén, azt hozták követségül, hogy az nap consulálkódván az dolgok felől az kikkel az evangelicus urak közül akarnak, másnap mindnyájan az urak szállására gyűljenek.

Die 5. Ian. Reggeli 5 órakor az evangelicus statusok Bossáni Mihály uram szállására gyűlvén, az holott Osztrosith István, Poghráni István, Pongrácz János és Listius János uraimék is jelen voltak együtt az erdélyi fejedelem követével, azt végezték: hogy, minthogy nem *tutum se voxra* bocsátani az religio dolgát, se az ő felsége declaratiójára, se penig *re infecta* csak úgy eloszlani (nem lévén az követek közül egyikén is az *instructiójában* írva, hogy csak protestatióra is vegyék az dolgot) az több nem jó közül arra *condescendáltak*, hogy az mint az 1625. esztendőbeli az religióról való *articulus extál*, azon igékkel irattassék most is az religióról való *articulus*.

Az gravaminákban penig az szerint, azon igékkel *inseráltassék* az religio felől való *differentiák* végett az a *paragraphus*, az mint akkor *inseráltatott* volt 1625. esztendőben, hogy tudni-

illik, propter commodum publicae tranquillitatis az religio végett való gravaminák utrinque pronunc seponáltassanak.

Ezt, összegyűlvén az ország gyülekezetiben, az personalis és ország előtt referálták, melynek noha láttatott volna az elől ülő clerus contraveniálni és kívánták azt, hogy sem az articulusok között, sem pedig az gravamenek között csak emlékezet se légyen ezekről: de azon egyeztek meg azonban, hogy personalis urammal együtt bizonyos követek menjenek az urakhoz, és proponálják mind az két fél akaratját. Az honnan megtérvén personalis uram, olyan választot hozott az uraktól, hogy ő nekik csak gondolatjokban sem volt, hogy valamit csak gondoljanak is, nemhogy cselekedjenek az ország statutumi ellen, melyek vannak az religióról írva, hanem az ő elméjek az ius patronatus-ságra nézett. Azért consentiáltak örömet annak, hogy az articulus is olyan légyen, mint az 1625. esztendőbeli és az gravamenek közé is az 1625. esztendőbeli paragrafushoz hasonló paragraphust tegyenek most is. Melyet referálván az követek, azonban eloszlottanak.

[Paraphus ratione religionis anno 1625. gravaminibus insertus fuerat verbis subsequentibus:

Differentiae, quae in negotio religionis utrinque moveri potuerint, ad ultiores in cordibus statuum et ordinum mutuae charitatis radices agendas pro hoc tempore seponuntur, conditione 6. et articulis novissime super negotio religionis passim editis in suo vigore manentibus.]

Die 8. Ianuarii. Összegyűlvén az deputatusok, ennéhány rendbeli supplicatiókat attak be az suplicánsok, de azokat hátra hagyván, az tizenkét conditiót vették elő és azokat kezdték examinálni, az okon, hogyha valamely ellen valami gravaminak estenek volna.

Az következő napokon az conditiók examenjében fáradozván, midőn azokat elvégezték volna, az 1630. esztendőbeli articulusokat vették elő, hogy ha azok effectuáltattak-e? kik közül ha valamely nem effectuáltatott, abból is gravaminákat csináltunk.

Annakutánna az követeknek, az kiknek instructiójokban valami panasza avagy gravamenje volt, azt vették elé, és ha méltó kívánsága volt, az is beiratott.

Végtere az supplicánsoknak supplicatiójokat examinálták, melyek közül az kik publicum szabások voltak, kit gravamenek közé beirtak, kiket pedig az articulusokra halasztottak, némelyeknek pedig csakugyan holmit, az minemű materiájuk voltak, az félét irtanak az hátokra.

És így 18. Ianuarii elvégezvén az gravamenek compilatióját. az uraknak praesentálták be őket ugyanazon nap. 19. Ianuarii usque ad 22. eiusdem censurálták az urak az gravaminákat. az

idő alatt peniglen az ország csakugyan egész majd harmad napig mind az szombati cálvinista statusoknak supplicatióján vetekeedett az okon, hogy az templomot, mely ekkoráig csak fa épület volt, nem engedték kőből megépíteni az pápista rendek és végtére is csakugyan olyanképpen ment az dolog végben, hogy se magosságára, se szélességére, se hosszúságára ne építtessék kőből is nagyobbá, az mint most az faépület vagyon.

(*Későbbi írással:*) Azután más végzés volt felőle az magasságáról.

22. Ianuarii. Az urak szállására ment az ország is, az hol az cardinál és palatinus decláralták, minémü consideratiójok volt az uraknak az ország gravameni felől, melyet az ország meghallgatván, nem replicáltak azokra mindjárt ott, hanem az magok gyülekező helyére mentek, és minthogy elment volt az uagya az napnak, akkor csak abban maradott az dolog.

Ugyanazon nap együtt lévén az ország az urakkal, az urak szállásán, eskütt meg Rottal András uram az ország előtt, melyet közönségesen minden rendek nagy kedvvel vettek be magok közé. Eltesse az úristen sokáig ő kegyelmét az ország szolgálatjára (*más kézzel*) és szaporítására.

23. Ianuarii. Reggeltől fogva egész délután való négy óráig personalis uram járván csak maga közben az urak és az ország között, egyeztek meg sok vetekedések után az urakkal az ország az gravaminákon. — —

24. Ianuarii. Elsőben magán összegyülvén az ország, s magán az urak, leíratván azelőtt való éjjel az gravaminákat két puriában, úgy választottak követeket, az melyek az gravaminákat beadták ő felségének. De az urak az ország ott nem létében, az ország is az magok gyülekező helyén választották el az követeket. És így az egyik pariát ő felségének adták be, az másikat penig megtartották, melyből ad calamum dictáltak azon nap délest és szent Pál napján is praedicatiók után.

30. Ianuarii. Adta ki ő felsége az ország gravaminái felől való resolutióját, melyet együtt levén az ország az urakkal, Ferenczffi elolvasott. Déllest ad calamum dictáltak.

Ultima Ianuarii. Összegyülvén az ország, sok vetekezés volt a felől, hogy ha replicáljanak-e az ő felsége replicatióra, az personalis és az clerus azt állatá, hogy az articulusokhoz kezdjenek és ha mi difficultas támadhatna az gravaminák replicatióiban, azt is articulusokban írják.

Más felől az több követek akarátja az volt, hogy iteratis vicibus volt azelőtt való gyűlésekben, az ő felsége replicáira az országbeli statusoktól replica, azért most is úgy legyen, ne láttassék az, hogy az ő felsége replicája ellen nem volt volna szabad

sola replicálni az országnak. 1618, 1625. esztendőekben szintén háromszor voltak citro ultroque replicák.

1630. esztendőbeli gyűlésben hogy nem replicált az ő felsége resolútiójára az ország, oka az volt, hogy pro voto regnicolarum resolválta volt ő felsége in omnibus magát.

Azonban követeket küldtek az urak, és azon egyeztünk meg, hogy egy némely gravamenek felől, melyekre nem kedves resolutio lett és nem is articulusokhoz valók, hogy csak verbaliter, és nem in scriptis küldjenek ő felségéhez követséget. Egy némely részét penig non obstante eo, hogy ő felsége nem pro voto replicált reájok, mindazonáltal az articulosokban írják cautione tamen ea adhibita, hogy az articulusok praefatiójában emlékezetet tegyenek arról, hogy ennyire vonódván az idő, és ő felsége is betegeskedvén, pro hoc tempore scriptotenus nem replicál az ország az ő felsége resolútiójára.

Ezen követséggel az volt akaratja az uraknak, hogy az articulusok compilatiójára az urak közül is legyenek deputatusok, de az ország nem ment reá, nem különben mint szintén az gravaminok compilatiójakor.

Az mely punctumokat kellett volna ő felségének mintegy replica gyanánt verbaliter megizenni, ezek voltak:

1. S. m. legationem Ottomannicam communicet cum statibus. 2. Hirs architricessimator amoveatur ab officio. 3. Croatiae et Sclavoniae statibus ratione capitanealium magis clementer se s. m. resolvere dignetur et commissio eo ablegenda sit medio Hungarorum. 4. Auctio confiniariorum militum. 5. Báthori ecaptivetur, quia non inscriptitius miles. 6. Roskovani et Orle amoveantur. 7. Szentgyörgy et Bozin gaudeant suis privilegiis. 8. Loco militis Germani penes coronam constituti, conducatur alius, qui iuramento sit regno obligatus et dependeat a conservatoribus coronae. 9. Familiae Kallay et Sibrik contententur.

Melyeket personalis uram által megizenvén az uraknak, mindenikére ezek közül replicáltak, az okon, hogy egy némelyike felől ő felségét nem kell búsítani, mert a nélkül is végben mehetnek, úgymint az portai követség, Báthori dolga, az korona mellett való németek állapota etc.

De az Roskováni és Orle dolgában azt izenték, hogy semmiképen arra nem mennek, hogy semoveáltassanak tisztectől.

Melyen meg nem nyugván az ország, más napra haladott az dolog, oly okon, hogy az deputatusok az articulusok csinálásához kezdjenek és az mellett követeket választottak ujabbán az urakhoz ama ennehány punctum felől.

Die prima Februarii. Kezdének az deputatusok az articulusok csinálásához, melyekben usque ad diem 8. eiusdem fáradoztanak, kezdvén elsőben is az dolgot az propositiókon, azokon

által menvén az gravaminákon, végtére azok közül egy némely dolgokon, kiket azelőtt, tempore compilationis gravaminum, immediate az articulusokra hattanak volt.

Ez idő alatt palatinus uramot ujabban requirálták a deputatusok ama ennéhány punctum végett, úgymint az Roskovani, Hirs és baziniak s szentgyörgyiek dolga felől, melyeket palatinus uram cancellarius uram által jöllehet ő felségének megjelente, de ő felsége az gravamenekre való resolútióiban inhaereálván, az dolog csak abban maradt.

Die 9. Februarii. Attuk be az articulusokat az uraknak, az előtt való éjjel ad purum leírván; minthogy ő felsége cancellarius uram által fölötte az mint sietteté az dolgot, ennehány izben küldvén cancellarius uramot közünkben, és azt izente, hogy nem parancsolja, hanem kéri az országot, és az istenért is kéri, hogy ő felségét (mivel mind maga s mind az felesége rossz egészséggel volnának) ne tartóztatnák tovább.

Azon nap és 10. Febr. mind estig munkálkodtanak az urak az articulusok ruminálásában. Estve felé szombaton megizenték osztán, hogy mi is eloszolhatunk és másnap úgymint vasárnap, az isteni szolgálat után mindjárt tíz órakor össze gyűljünk.

11. Februarii. Összegyülvén, az egri püspököt Lósit, a cancellariust, Lippai püspököt és Draskowith püspököt, Osztro-sithot, Lónyait, Eszterhas Dánielt, Barkóczit külték közinkbe az urak olyan intentióval, hogy az minémü censurájok volt az articulusok felől, nemcsak eleinkben addják, hanem ugyan meg is disputálják velünk. De az országbeli statusok nem accedáltak reá, hanem csak renddel elé számlálván cancellarius uram tetszéseket, elbocsátottuk őket, az okon, hogy ugyanazon nap, valamely készen lehet, de abbeli tetszésünket mi is megkülddjük cancellarius uraméknak, — fáradozván azért egész mind estig az nap, úgymint vasárnap sok consideratióink voltak, az urak censurái közül (az dicáról, fugitivus nemességről, defectus seminisről etc.), melyeket punctatim mind írásban vevén, cancellarius uramnak megküldöttük.

Die 12. Febr. Összegyülvén magán az urak s magán az ország, ujabban holmi ennéhány cikkelekről ugyanazon uraktól ismég izentek közünkben az urak, most is azon szándékkal jüvén, hogy megdisputálják az dolgot. De visszabocsátván őket, azokra ismég resumáltunk és az magunk követinktől izentünk nekik, melyek felől azonban citro ultroque egyfelől is, másfelől is engedvén egymásnak, megalkuttunk és eloszlottunk, azon fél nap és az következő éjjel ad purum leírván az articulusokat.

Die 13. Febr. Mind együvé gyűlvén az urakkal, comportáltak az articulusokat és az egyik párt, bizonyos minden rendekből és statusokból arra rendelt követektől ő felségének beattuk, az

más rendbeli párból penig ad calamum kezdettek azon nap dictálni és másnap elyégezték.

Die 14. Febr. Összegyűjtven personalis uram az országot, cancellarius és Ferenczffi uramék által ő felsége vissza küldötte az articulusokat, mindenben conventiálván benne az végbeli kapitányok dolga kívül, az aránt, hogy notán ne maradjanak, hogy ha interturbálják az véghazakban leendő executiókat.

Die 15. Febr. Haza indultunk, az reménséggel, hogy ő fölsége is. . . .

Itt vége szakad a naplónak, mert Berényi leveles könyvéből a következő lap hiányzik, de az országgyűlés lefolyásáról mégis teljes képet nyerünk, mivel a rendek 1635. február 15-én eloszlottak, hogy e rövid országgyűlés eredményeiről számot adhassanak küldőiknek.

II. Ferdinand már ez ülés folyama alatt is betegeskedvén, két év mulva 1637. februárban meghalt. A Pozsonyba 1637. september 21-én hirdetett országgyűlésre Nyitravármegye ismét Berényi Györgyöt küldötte. — Ez alkalommal is naplót vezetett, mely sok tekintetben becsesebb az előbbinél. Tagja volt azon országos küldöttségnek, mely III. Ferdinándot, mint trónra lépő királyt egy nappal Pozsonyba érkezte előtt Hamburgban üdvözölte s mint szemtanu érdekesen írja le Mária Anna királynénak 1639. febr. 14-én történt megkoronáztatását.

De halljuk magát a naplót.

Acta Diaetalia

sub generali statuum Hungariae congregatione pro festo divi Martini
in anno Posonii 1637. habita consignata.

Die 23. Novembris. Gyűlt elsőben össze az ország magán, et post invocationem divini nominis az urak kívánságára ő nsgok közé mentünk mindnyájan, az hol palatinus uram szép rendes beszéddel okait adta, miért késik ő felsége az bejüvetellel, causálván az urak késedelmességét. Beszélett. tovább ő nsga arról, hogy három rendbeli quardia leszzen, az melyek vigyázni fognak mindenekre, hogy veszekedések, üstök vonyások eltávoztassanak. Az egyik rendbeli vigyázók ő felségeé, az másik ő nsgáé, az harmadik rendbeliek az várasé lesznek. Hogy ha az ő felsége szolgálai közül való leszzen, az mely valamiben tapasztaltatik, az ő felsége quardiája keziben adatik. Ha külső magyar találtatik, és nem városi ember, az ő nsga quardiája közé viszik. Ha hol penig váراس ember leszzen, az váراس őrzői kezében vitetik. Ha tűz támad, senki, se magyar, se német hozzá ne nyuljon, lesznek az városnak arra rendelt oltói, tartván attól. . . . . Végezetre ő nsga azt hozá elő, minemű renddel és pompával fogadhassák az statusok ő fölségét legbücsületesebben, minthogy ő felsége mint regnáló

soha sem volt még hazánkban. Asszonyunk pedig egyébaránt is soha sem látta Magyarországot. És ez végre kiadandó ordinantiát halasztotta ő nsga ad 26. currentis Novembris.

Die 26. Novembris. Mind az urak, mind az ország összegyűlvén, azt rendelték, hogy győri püspök Pálfi János uraimék az úri rend közül, Nittra, Abaujvár és Vas vármegyék követi, Posony és Kassa követi menjenek ő felsége eleiben Hainburgig s ott excipiálják egy nappal ide bejüvetele előtt. Az Dunáról, az mikor másnap kiszáll, az egyik generalis legyen jelen. Az mikor pedig Magyarország határába gyün, akkor az esztergomi érsek excipiálja, üdvözlje, rendelt seregekkel várván ő felségét minden rendek ott az tájon.

Die 29. Novembris. Pruckból megindulván ő felsége, mind feleségével öcscsével együtt érkezett az köpcséni mezőre, jöven Poson felől, az holott az magyarországi statusok szép ennehány sereggel várták ő felségeket. Lósi esztergomi érsek uram üdvözlette ő felségét az statusok képében. Az előtt pedig Köpcsényen túl szép egy sereg sziny néppel ment volt eleiben Bottyáni uram ő nsga, ott az tájon üdvözölvén ő fölségét. Azután ő felsége mind az öcscsével együtt lóra ülven, úgy gyűtt be velünk. Az kopjás seregek kinn maradtak, csak az szin magyar nép gyűtt előtte be nagy seregben, azok után az magyar és német urak elvegy ő fölségek előtt. Beérkezvén az városban, az szent Mártonban ment azonnal, ott az Te Deum laudamust elvégezvén, úgy ment az szállására.

Die 30. Ő felsége az barátok templomában elvégezvén az isteni szolgálatot, azon nap csakugyan megnyugodott.

Die 1. Decemb. Öszve gyűlvén mind az ország, mind az urak, elsőben ő felségét szent Mártonban kísértették, s onnan ismég vissza az ő felsége szállására gyűttek, az hol egy kevés idő várattva ő felsége thronusába ülven, cancellarius urammal peroráltattott magyarúl és az propositiókot kiadta. Azután pedig igen okos ennehány szóval deákul maga is perorált, minden kegyelmességét, atyai gondviselését ajánlván ő felsége az statusoknak, és az kik az előtt ő felségének kezét nem fogták volt, azokkal kezét fogott. Onnan az ő felsége szállásáról, viszontag az palatinus uram és az propositiókat Ferenczfi . . . . . palatinus uram personalis uramnak adta, és az ország az maga gyűlés helyére ment, azt végezvén, hogy két óra tájban ad calamum dictálják az propositiókat.

Ugyanezen nap nem szenvedték az statusok benn ülni az statusok között az directort.

Die 2. Dec. Öszve gyűlvén az ország, compilerokat deputált, melyek N^o circiter negyven számmal voltak, és azoknak neveket leírván, az uraknak megküldötték. Noha volt kívánsága az az

uraknak, hogy az püspök és úri rend közül is legyenek compilatorok, de ez a kívánság csak abban marada.

Die 3. Decembris. Össze gyűlvén az deputatus compilatorok, elsőben is mindjárt az religio dolgát kezdték forgatni az evangelicus status, állatván azt, hogy ő nekik az vagyon primum et ante omnia instructiójokban, hogy semmihez az mellől elmenvén, ne kezdgyenek. És így mintegy két óráig az reggeli 7 órától fogva citro ultroque beszélgetvén, azt találók, hogy eloszoljunk és déllest az hontvármegyei követ szállására öszvegyűlvén, minémü gravaminák lehetnek az religio dolgában, azokat consignáljuk.

Die 4. Decembr. Ismég az hontvármegyei követ uraimék szállására gyűltek, holott Illésházi, Osztrosith, Nyári Lajos és Bernát, Balassa Simon és András, Zay János uraimék is jelen voltak, az hol az ide alá megírt gravaminákat öszve szedvén, azt végezték, hogy palatinus uramot ajánlatához képest megtalálják és kérjék, hogy azon ajánlása szerint, interpositióját ne szánja, hanem legyen azon, hogy ezen negotium religionis placidis modis mehessen végben. Mely gravaminákat, bizonyos személyeket választván magok közzül, ő nsgának ad partem be is adták. És ugyanazon nap az evangelicus követ uraimék közül mintegy huszig magához hivatván palatinus uram, nagy hosszú beszéddel azt akarta az evangelicusoknak persuadeálni, hogy difficultatem negotii considerantes, az melyet se tűz, se fegyver, se semminemü tracta semmi időben végben nem vihetett, békét hagyjanak most is neki, és az több követeknek is, emezek az kik nála voltak, megmondják.

Die 5. Dec. Ostrosit uram által palatinus uram az pápista statusok képében resolválta magát az evangelicusoknak, hogy ők semmi uttal arra nem mennek, hogy az elfoglalt templomokat visszaadják, készebb inkább ő felségek re infecta vissza menni és az papok is az országtól számkivetést szenvedni. Egyébiránt azt megcselekeszik, hogy az szombati calvinisták templomot építhesse nek magoknak, az szakolezaiaknak temetőjük lehessen és senki azután szegény embert birsággal avagy erővel ne erőltesse az pápista vallásra.

Die 6, 7, 8. Decembris. Ratiókat compiláltak, miért urgeálják annyira az religio felől való gravaminákat és azon gravaminákat scriptumban is vették.

Die 9. Decembris. Öszve gyűjtetvén az compilatorok, csak disputationok voltak az pápista és evangelicusok között, de sepositione gravaminum in negotio religionis, de semmiképen az evangelicus status az religio dolgát félre tenni és ad ulteriora procedálni nem akart.

Die 10. Decembris. Ismég ujjobban öszve gyűltek az compilatorok, de re infecta viszont eloszlottak.

Az palatinus uram penig, az minemü scriptumot attak volt be ő nsgának, melyben summa szerint comprehendáltattak az gravaminák, arra resolutiot adott. — Az scriptumbeli punctumok ezek voltak:

1. Templorum a subditis ablatio. 2. Templorum a compatronis et compossessoribus ablatio. 3. Violenta subditorum ad amplectendam religionem papistam coactio. 4. Bonorum, terrarum scilicet silvarum, pratorum etc. ad ecclesias antiquitus collatorum occupatio. 5. Prohibitio aedificationis in nonnullis lib. civitatibus templorum. 6. Sedecimarum occupatio a nostratibus plebanis. 7. Violenta attractio nostratum concionatorum ad sedem spiritualem. Melyekre ő nsga illen formán adott feleletet:

Hogy az első punctumot az pápista rendek semmi uttal nem acceptalhatják, mert az ius patronatus ellen való. — Az második punctumot acceptalják. Az harmadikat az szerint. Az negyedik punctum, minthogy az földek az templomokhoz valók, és az templomokat iure patronatus az földes urak elvehetik, quia res cum onere vadit, azokat is méltán. Az ötödik punctumot acceptalják. Az hatodikra semmi resolutio nem lett. Az hetediket semmiképen acceptalni nem akarják.

Ezen ő nsga feleletit megolvastván, ismég vissza küldötték ő nsgának, és az reá való feleletet más napra halasztották.

Die 11. Csak megüzenték ő nsgának, hogy nem contentusok az ő nsga resolutiójával, hanem inhereálnak annak, hogy ugyan pro publicis gravaminibus adattassanak be az religio dolgában való disconvenientiák.

Die 12. Követségek jüttek s mentek az palatinus uram és az evangelicus statusok között, hogy de sepositione gravaminum voxolás legyen, melyre az evangelicusok lépni semmi módon nem akartak.

Die 13. Öszvegyülvén az evangelicusok együtt az uri evangelicus statussal Bakó uram szállásán, egyátaljában elvégezték, hogy audientiát kérvén ő fölségétől, beadgyák az magok gravamenit, és ugyanazon nap Nyári Lajos uram audientiát is kért. Ő fölsége is consultatitot tartván felőle harmad napra 10 órakort audientiát ígirt.

Die 15. Az evangelicus urak, vármegyék, városok, jelen nem lévő urak követi Osztrosit uramon kívül, Illyésházi uram szállására öszvegyültek nagy sereggel, mintegy kilencz óra tájban közikben küldetik palatinus uramtól, Eszterhasi Dániel uram, és dehortálja őket, hogy az propositumban supersedealjanak, sok ratiokkal. De frustra, mert azonnal ugyan felesen az ő fölsége szállására menvén, hetet magok közül ugymint Illyésházi, Zay Zsigmond, Csernel György, Fáncsi György, Boghádi András, Farkas István és Dévény István uraiméket elválasztván (az többi az

palotában maradván) ő fölségéhez behivattattak. De minekelőtte szemben lettek volna, ő fölsége (*így*) az pápista statusok nyolcz követeinek volt audientiajok, az melyek kívánták azt ő fölségétől, hogy in praeiudicium Romani religionis az evangelicusok kívánságának ő fölsége ne annuáljon, és az minemő kívánságok leszen, azt ő fölsége ő velek is közölje. Mind az kettőre ő fölsége ajánlván magát, azután az evangelicusok követit hivatta magához.

Illyésházi uram vitte be az gravament maga. Boghádi uram penig peroralt.

Az oratio continentíája ez volt.

Sacratiss. atque august. imperator domine domine clementissime. Maiestatis Vestrae sacr. innata clementia, affectuque plusquam paterno invitati fidelitate insuper debita, qua Maiestati V. s. devincti et obligati sumus, excitati in conspectum eiusdem augustissimum, sincerissima cum humilitate demisse accedimus. Matti V. s. breve scriptum licet querulosum, attamen nihil praeter quam Mattis V. s. gratiosum, erga fideles suos subditos favorem, et pientissimam commiserationem efflagitamur, patriae quoque salutem unico deposcens demississimam animorum submissionem exhibituri, supplicantes M. V. s., dignetur id ipsum clementer acceptare, acceptatum benigne inspicere, inspectumque imperiali ac regia auctoritate sensitare, laesis nobis succurrere atque ita regio diademati convenientem satisfactionem clementissime elargiri. Quam Maiestatis V. s. benignitatem et clementiam omnes status euangelici, tam hic, quam domi existentes perpetua fidelitate demissisque obsequiis humillime promereri contendent, clementissimum ac gratiosum a M. V. s. expectando responsum.

Az resolutio ím ez.

Scriptum per vos exhibendum libenter acceptaturi sumus, illudque inspiciemus et ruminabimus, responsumque benignum vobis daturi sumus, de caetero quoque vobis benigne propensi manentes.

Az scriptumot azután azonnal beadta Illyésházi uram, és kijüvén az ő fölsége szállásáról viszont Illyésházi uram szállására mentenek seregéstől, s onnan oszlottak el.

Die 16. Decembris. Öszvegyülvén az ország, mind az personalis uram s mind az több pápisták váltig persvadealtak (s palatinus uram szállásáról is olyan intentióval való követek is érkeztek), hogy beadván immár az gravaminakat továbbra progrediáljunk. De semmi uttal reá az evangelicusok menni nem akartanak, valamig ő fölsége resolutioja ki nem jön.

Die 17. Decembris. Öszvegyülvén minnyájan, elsőben az ország consistoriumjában, onnan az palatinus uram szállására mentünk, az hol elsőben cancellarius uram, azután az palatinus uram bő

szóval declaralták, minemő decretumot adott ki ő fölsége, az mely decretum paríáját, az szállásra, ugymint az ország consistorium-jában menvén, az statusok kívánták, de nem obtineálhatták, azért hogy causaltatott csak cancellarius uramnak szólni.

Die 18. Ujjobban öszvegyülvén nagy altercatiókkal megdisputalták az két fél statusok, hogy az evangelicusok panasza prae-cise az catholicusok ellen lévén, opiniót az catholicusok az evangelicusok ellen, mivel pars adversus partem, semmi uton nem adhatnak ő fölségének.

Die 19. Öszvegyülvén az ország cancellarius uram ennehány urakkal jüve közinkben, annak végére menni, hogy ha az catholicus közöttünk lévő statusok azon opinióban vannak-é az urakkal együtt, hogy novitas ez, az mit az evangelicusok cselekettek, hogy ő fölségének ad partem beadták az gravameneket. Az catholicusok consentialtak. Emezek penig contradicaltak annak, hogy az catholicusok az evangelicusok ellen, mint az kik ellen az panasz vagyon, suffragiumot nem mondhatnak.

De minthogy potior parsnak praetendalták az pápisták lenni magokat, ő fölségének nomine suo, velut potioris regni partis megizenték, hogy az evangelicusok cselekedeti igen novitas et inusitatum quid.

Die 20. et 21. Ünnepe lévén csak abban mult.

Die 22. Az palatinus uram szállására öszvegyülvén, más decretumot hoztak ki ő fölségétől, melyet Ferenczffivel megolvastatván, az volt benne, hogy félre tévén az ilyen novitasokat az gravamenek compilatiójához kezdgyenek. (Meg vagyon paríája az másik decretum mellett.)

Az decretum elolvasása után, nagy kemény szókkal, és hosszú beszéddel, fenyegetőzésekkel végtére palatinusságabeli authoritásával azt parancsolja az palatinus, hogy ehez az decretumhoz alkalmaztassák magokat, és az több gravamenekhez kezdgyünk, mert más compilerokat rendel helyettünk és egyébaránt is suis modis az articulusok continentiája szerint procedal ellene az embereknek.

Ezután az ország consistoriumában mentünk és paríait kívántuk az decretumoknak, azokat megígérték, ea sub cautela, hogy ha az gravaminak compilatiójához kezdünk. Melyre nem akarván emezek menni, ottan közinkbe érkezék Jakusit püspök ennehány más urakkal, és sok vetekedés után azt jelenti, hogy valaki az decretumhoz akarja magát alkalmaztatni, az ugyan mingyárt vele együtt menjen az palatinus szállására. Az personalis és az pápista rend azonnal követi, emezek az personalist kéri, hogy azt ne cselekedgye, de non obstante eo, mentest megyen. Kevés idő mulva emezek is azt cselekeszik. Jelen lévén azért az palatinus szállásán minnyáján, az előbbeni beszédnél

nagyobb és keményebb szókkal nagy hosszú oratiót mond el az palatinus, sok elvegy fenyegetőzésekkel, háromszori protestatioival. — Az hol Szemere Pál némely részeiben declaralta az evangelicus status sérelmit ugyan, de az nap csak abban maradt az dolog.

Die 23. Decembris. Öszvegyülvén az hontvármegyei követ szállásán, consultatiók voltak, hogy ha az előbbeni propositumnak inhaerealjanak-e? És noha sokaknak az volt tetszése, de végre azon nyugottak meg, hogy követeket küldvén magok közül palatinus uramhoz, megjelentsék mintegy protestatióképpen azt, hogy ők az magok principalisítól az országgyűlésében úgy küldettek volt, mint szabad személyek, szabad személyektől, szabad országgyűlésében szabadon discuralni, szabadon tractalni, az mint ekkoráig azok mindenkoron megtartattanak. De minden reménségek kívül látván azt, hogy más különben vagyon az dolog, hogy kinszerítésből jó akaratjok ellen imponaltatik és parancsoltatik nekik az, a mit nem akarnak, kénkételen reá mennek az compilatoria, de oly okon és ez cautela alatt, hogy ők az beadott gravamenekre ő fölségétől az resolutiot ugyan megvárják, és sollicitalni akarják. Ez conditiót az palatinus nem örömet hallotta. Azután az egész ország bejüvén mindnyájok jelenlétében ott is proponaltatott az dolog ujabban, és ott hagyván az többi compilerokat eloszlottanak.

Az compilerok száma: personalis, vice iudex curiae Hadritius Lippai, Gazdagh, senkviczi praepost Mosdosi Imre, Trszianszki, Kerékes, Usz János, Bühegyi, Perneszi, Sándor László, Csernel, Boghádi, Csrenkoczi, Petriczovicz, Telekesi praepost, Mauoristius(!) praepost, Kopcsáni praepost, Czeglédi egri vicarius, Rohonczi praepost, Fansi György, Farkas István, Dévéni Barna, Kacsándi Mihály, Mariási János, Beréni György, Mednyánszki János, Basó Mátyás, Szobonya Pál, Zákány András, Szemere Pál, Kerchi János, Huszár Péter, Szeleccki, Langfelder, Divéki András, Koniczki János és Menyhárt, Fejérpataki, Szakmárdi Darás és Czapári.

Ugyanazon nap dictalták az két decretumot is délest.

Az mikor az gravaminak felől való első supplicatiot az evangelicus status ő fölségének beküldötte, Nyári Bernárd, Kercsi János és Bakó Ferencz uramék által, Nyári Bernárd uram így idvezlette ő fölségét:

Sacratissimae imperatoriae regiaeque Maiestatis Vestrae, fideles status et ordines istius regni evangelici, domino domino eorumdem clementissimo, felix recentis anni auspicium, cum prosperrimo progressu, auspicatissimoque recursum, ad pacatissimam fidelium suorum regnicolarum quietem, augustissimique imperii aequae ac afflicti regni sui Hungariae dilatationem et

incrementum demisse precantes, humillima ipsorum fidelia servitia omni devotionum subiectione deferunt, ac medio nostri praesentem supplicem instantiam demisse representari faciunt.

Az ő fölsége feleleti.

Adventum vestrum grato animo suscipimus, praecationem vestram reprecamur, ut hic novus annus vobis in omnibus actibus felix, faustusque refulgeat.

Instantiam vestram nobis exhibitam, perlecturi et diligenter perpensuri sumus, insistemusque in eo omnimode, ut gratum responsum a nobis reportare possitis.

Annus 1638. subsequatur, qui ut felicibus auspiciis procedat, quam humillime apud divinam maiestatem, ardentibus votis instamus.

Meg vagyon felől írva, hogy ő fölsége az második decretum-jában az evangelicus statusnak gravameni felől továbbra való instantiáit mintegy abscondalta volna. Az Romanus status resolutiojára nézve, az mely ugymint maior és potior parsnak tartván magát, úgy resolválta volt magát ad partem, az evangelicus statuson kívül ő fölségének, hogy épen mind novitas az, mit az evangelicus status követ. De non obstante eo ismeg ujjabb supplicatiot küldött volt be ő fölségének azon evangelicus status die 6. Ianuarii, Nyári Bernárd, Bakó Ferencz és Kercsi János uramiék által, az mely supplicatio is supra extal ad verbum várván mégis az ő fölsége resolutioját.

Azonban az több gravamenek compilatiojában progredialván, kérdés támadott vala, (*Oldaljegyzet*: Occasione sextae conditionis az hol az volt az instantia, hogy emlékezet legyen az publicum gravamenek között az beadott evangelicus status gravameniről) super denominatione statuum, csaknem fortuito: micsoda névvel tudniillik hivattassanak az helveticusok és augustanusok? nem consensualván az pápista rend annak, hogy iuxta artic. 3-tium anni 1608. ante coronationem editum, evangelicusoknak neveztesse. Az melyből ujjabb nagy és fervens animorum distractio, az penig sokáig tartó következött.

Találtatott interim holmi medium, az mely által az viszázkodó szívek megegyezhessenek, az penig ennehány napokig tartott.

16. Ian. Gróf Trautmansdorfot, udvari főpraefectusát és valami Pryklmayert udvari vicecancellariusát küldötte azonban ő fölsége az ország közé, intvén ő fölsége az statusokat, hogy az gyűlésbeli tractatusokat accelerálják, holott ő fölségének más oly dolgai vannak, az melyek miatt közöttünk sokáig nem késhtik.

Ekkor is az pápista rendek denunciálták azt ő fölségének, hogy ők az ő fölsége parancsolatjához accommodálják magokat. Az evangelicus status penig ezaránt modo infrascripto resolválta magát.

Mivel az elmúlt szombaton az mi kegyelmes urunk verba-liter ilyen formán méltóztatta magát declarálni, hogy az mint mindeneket meg akar az magok szabadságában tartani, úgy semmi novitast nem admittalhat. Ahozképest, mivel az evangelicus status sem kíván semmi novitast, könyörög ő fölségének csak azon, hogy az ő in scripta lege fondaltatott gravameneket, iuxta secundam conditionem super sublatione gravaminum tollalja, és scriptotenus resolválja magát.

Az mely kérdés penig támadott az denominatio felől az alatt, arról articulus íratassék in hunc sensum: Art. . . . in negotio religionis editi con. 2. et 6. et art. 3. ante coron. anni 1608. una cum denominatione, quoad distinctionem religionum ibidem expressa, observentur.

Ianuar. 18. Palatinus urunk egy illen scriptumot adott ki a végre, hogy ha valamiként az religio dolga végett accordalhatnának az statusok:

1. Tyrnaviense auditorium in concessa forma iuxta compositionem Sopronii subsequutam aedificetur. 2. Lewense auditorium ligneum in ea, qua est forma, restauretur. 3. Patroni in propriis sepeliantur templis. 4. Szakolczensibus locus sepulturae assignetur. 5. Birsagia praetextu religionis ne fiant. 6. In negotio religionis art. 1. ant. coron. et art 3. itidem ante cor. in secundo 1608. editi quoad omnia in iis contenta in suo vigore maneant.

Scriptum evangelici status.

Quantum ad status regni, magnates videlicet et nobiles ac civitates liberas confiniaque fuit sublatio gravaminum effectiva, iuxta relationem ipsorum et supplicationem in iisdem gravaminibus expressa sub hac ipsa dieta.

Quantum ad oppida et villas, quaecunque ex eis in libero exercitio religionis, proventuumque ablatione et distractione turbatae sunt, medio commissariorum utriusque religionis pari numero per suam mattem vel eadem sua matte a regno remotius absente per d. com. palatinum ad instantiam comitatum vel interessatorum, ac laesorum destinandorum in integrum restituantur ad futuram dietam iuxta normam hactenus per palatinum regni observatam.

Caveatur etiam severo statuto regni, ne a modo imposterum símiles occupationes praeiudiciosae birsagiaque et coactiones subditorum fiant, sub poena speciali articulo exprimenda.

Denominatio.

Ianuar. 22. Nyári Lajos uram által adott ki palatinus uram egy illen kemény scriptumot.

Ad extrema ment az dolog. Meszsze néző suspiciók vannak fön, ha ki nem mongyák is, káros vég leszén hónap az dologban; az articulust az mint kiattuk igen generaliter vagyon s mindenek

comprehendalván benne s méltatlan ily extremumra menni specificatioért annak, a ki generalitással az specificatiót is kijelenti, specificé levén az 3 articulusban az evangelica confessio nevezve.

Az mi az panaszokban effectuatora valók, azt leírtuk bona fide. Igazításban is vesszük sub ipsa dieta. Az többiben impossibilitas vagyon s patvar; úgy tetszik, hogy az besztércei kamora háztól megválva se az bánya városokon, se Kassán kívül az egész oda alá való szabad városokon, semminemű liberum exercitium catholicum nincsen, s mégis eltűrjük. Az egy Szakolcza, kinek sok tekinteti vannak, az aránt premaltassék minnyájan contemptusával valahány semmi emberek auditoriumjáért.

Az commissios igazítás nem az mi vérrel szerzett szabadságunkat illeti, mert ha pórommal nem volna dolgom is, commissióra szabadságom ellen nem bocsátanom dolgomat s annyival inkább, hogy vádlóm legyen ellenem az pór, vagy más valaki pórom képében s úgy álljak törvényt póromnak valahány commissarius előtt. Melyet ki ne lászson, mely nagy indignitas legyen, s micsoda sequelakat is hozhasson magának. Eddig morgó társunk volt az magyar jobbágy, de ezután pörös urunk lenne, s az nemes vármegyék pedig köteles szolgák lennének az földes urak ellen, és így új tribunalnak erectiojával végnélkül neveljük az gyűlölséget egymás közt, kire én sem megyek, sem javallásomat nem adom. Ezeken ha meg nem nyugszik kegyelmetek, nem az religiot, hanem mást vélnek alatta lenni, kinek kimeneteléről könnyű gondolkodni. Ezeket ex superabundanti, satolja kegyelmetek ki tőlünk.

23. Ianuarii. Jött ki az ő fölsége harmadik decretoma, az mely felől meg vagyon írva.

24. Ianuarii. Az evangelicus status Nyári Lajos, Boghádi András, Batik Gergely, Palugyai Pongrácz és Leszenei Mihály Trencsin városa követe által adott be ő fölségének illen supplicatiot.

(Következik a supplicatio.)

Ez supplicatióra nézve netalán adott be az clerus egy protestatiot ő fölségének, az melynek az pariája felül meg vagyon írva.

Interim az míg az supplicatio oda be volt ő fölségénél, addig palatinus uram ismég ujabban tractálta az dolgot, és die Ian. 28. adott ki illen scriptumot. (Itt következik a nádor irata, és erre az evangelicusok replicája.)

Febr. 3-tia die. Öszvegyülvén az egész ország elsőben az palatinus uram szállásán, azután az ország consistoriumában olvastatott el az ő fölsége pecsétetes resolutioja az evangelicus status gravameni felől, melynek oda felől megvagyon az pariája.

Febr. die 4. Az evangelicus status öszvegyülvén az Hontvármegye szállásán, azt végezték, hogy az több gravamenek com-

pilatiójához hozzá kezdjenek, az minthogy az nap hozzá is kezdtek, de azelőtt mind az palatinusnak s mind az personalisnak denunciálták, hogy nem contentusok az ő fölsége resolútiójával, hanem azt ujabban urgealni akarják.

Die 5. 6. Febr. Az gravamenek compilatiójában fáradoztanak.

Die 7. Febr. ugymint vasárnap az palatinus uram szállásán öszvegyülvén az egész statusok, azt proponalta palatinus uram, hogy ő fölsége ő nsgának azt insinualta volna, hogy az előbbeni mód szerint decorálná az nemes ország az ő fölsége házastársát is azzal, az mivel volt ennekelőtte is az magyar nemzet, az ő koronás királyi házastársaihoz, az mely minthogy semmi praeiudiciumára az országnak nincsen, úgy persvadealta ő nsga az nemes országnak, hogy ő fölségeknek ezzel kedveskedjenek. Az ország is sine renitentia megcselekette, és követeket is ugyan mingyárt bocsátottanak ő fölségekhez.

Die 8. végben vittük az gravamenek compilatióját

Die 9. öszvegyülvén az compilatorokkal együtt az több statusok, az melyek az ország consistoriumában szoktanak öszvegyülni, elolvasták az gravameneket.

Ugyanaznap regveli tiz órakor küldött be ismét újabb supplicatiot az evangelicus status ő fölségének, az religio dolgából való gravamenek felől.

Die 10. Febr. Az compilalt gravameneket az urakhoz vittük, magunk pedig az egész ország együtt lévén és ennehány supplicatiokat megolvastán, tizenkét óra után eloszlottunk.

Die 11. Febr. Az urak az gravamenek elolvasásában munkálkodtanak, az ország pedig holmi supplicatiokat olvastatott.

Die 12. Febr. Nagy solemnitással legatusokat küldenek az urak közénkben, cancellárius, győri és besprimi praelatusok, Lónai, Csáki László, Draskovith János, Osztrosit, Barkóczi uraimék voltak azok, az melyek declarálni akarván az urak censuráját közöttünk, arra intendáltak, hogy ugyan minden czikkeleit az gravaminaknak ott közöttünk meg disputálják, de egy elsőben az ország nem akart semmihez szólani az ő jelenlétekben, hanem kívánta azt tőlük, hogy csak rend szerint mind által menjenek, az minemü gondolkodások vagy az uraknak az gravaminák felől. Azután pedig, hogy arra az gravamenre jutott cancellarius uram hogy: *Nemo nobilium coram dominis terrestribus teneatur iuri stare in sedibus eorum*, és megjelentette volna azt, hogy az uri rend absolute tollálni kívánja azt az gravament, nagy vehementiával, fervorral fölzendüle az egész ország, unanimiter, nem úgy, mint azelőtt, hogy mindenha találkozott contrarietas, és semmiképen tovább az urak censuráját az követ uraktól meghallgatni nem akarták, hanem azon gravamenen megállapodván vissza-

bocsáták az követeket. Azután két ízben is küldöttek más követeket közinkben, de az ország principalis praerogativának tartván azt, hogy coram competentí iudice in competentí foro álljon az nemes ember törvényt, semmi uttal tovább progrediálni nem akartanak, hanem re infecta csak eloszlánk.

Az mint ide föl meg vagyon írva, hogy az evangelicus status esmége ujabban instált és supplicált ő fölségénél az religio felől való gravamenek véget, die 9. currentis; azon supplicationak az tenorja ez volt. (*Következik a supplicatio és a beadásakor tartott beszéd.*)

Die 13. Febr. Hozták alá az várból az koronát és helyhez-tették az posoni Szentmárton sekrestyében, és atták ki az koronázat felől való ordinantiát.

Die 14. Febr. Bekísérvén ő fölségeket az posoni Szentmártonban, ő fölségek elsőben is az sekrestyébe mentek, és ott az császár, császári koronájában, öltözetiben felöltözködvén, az szerint az császárné is maga szerint való koronát vevén az fejében az sekrestyéből kigyűttenek, nagy pompával, előttök az püspökök, azután az heroldok, azután egy mezitelen pallosos ur, azután más szeptromos német ur menvén, azután ő fölsége, azután az magyar urak, az magyarországi szeptrommal, kereszttel, koronával, almával, azokat az császárné fia czimerestől követ-ték és úgy ültek a sanctuariumban fölkészített majestásokban. Következett azonban az koronázat, nagy lövésekkel, kiáltásokkal. Elvégeződván az mise és az több czeremoniák, ő fölségeket az szállásokra késértették minden rendek. Az császár lovon jött vissza, előtte lovon az udvari marsallk hajadon fővel egy meztelen pallost hozott, az császárné pedig igen-igen szép aranyos hintóban. Azután vendéglette meg ő fölsége mind az urakat, s mind pedig az országbeli statusokat; az ő fölsége asztalára az magyarországi ifjabb urak fogtak étket. Az országnak pedig az városházánál az németek gazdálkottanak, csakhogy igen kevesen voltak az statusokból jelen. Az spanyor követ az maga szállása előtt való piaczon, és szállása ablakain szövétneket égetett in signum laetitiae.

Die 15. Febr. Az császár az maga koronáit, szeptromát, pallosát, arany almáját és egy igen szép metallumát az palatinus uram szállására küldötte látni, melyeket, valakinek kedve volt hozzá, megláthatott minden. Azután pedig az szentegyházbeli sekrestyében az magyarországi koronát is, az több eszközökkel, úgymint sz. István k. pallosával, szeptromával, köntösével, czipellő-sével láthatta, a ki hozzá férkezhetett.

Ez nap vendéglette meg az spanyor követ az magyar urakat, pénzt hányván ugyan felesen minden ablakokról az piacra, az köznép közé.

Die 16. Febr. semmi.

Die 17. Febr. Reggeltől fogva egész estveli három óráig, és azután is majd fél óráig, mind csak az felől megirt gravamenen, úgymint: *De sede dominorum terrestrium*, üzengetések által való veszekedések és villongások voltak.

18. 19. 20. 21. 22. Ugyancsak azon materián, sokképpen való villongások, és gyűlölségek forgottak az urak és az ország között. Az mely miatt az ország azon nyugott vala meg, hogy ő fölségét találják meg az dolog végett.

Februarii die 23. Ő fölsége az urak informatioja után Pryklmayr nevű udvari vicecancellariussát küldötte közünkben, az melyet palatinus uram szállásán meghallgatván, illen követséget hozott volt: Minemű nagy kedvvel, tudni illik és késéggel ez hazába jüvén ő fölsége kedves hívei közé, akarta volna, hogy olyan formát követtek volna az statusok is, és egyező értelemmel az közönséges jóban munkálkodtanak volna; de igen kedvetlenül érti és érzi ő fölsége az különb-különbféle sok viszátkodásokat, az mint az jelenvalót is, az mely az uri rend és nemesség között fent vagyon. Inti annak okáért kedves híveit (minthogy más dolgai azonkívül is avocálják innen ő fölségét) hogy ezt az altercatiot az jüvendő gyűlésre seponálják, az okon, azért hogy ő fölsége mindaz két féle praetensióját ezzel nem akarja meghatározni. Az nap mindgyárt az magunk consistoriumjában menvén, sok panasz és vetekedések után azon nyugottak meg, hogy scriptumban vegyék az dolgot, és ő fölségének bizonyos követek által beadják.

Die 24. 9 órakor az ország házához öszvegyűlvén az scriptumot megolvasták és mind az audientia kérésre bizonyos személyeket s mind az scriptum beadására követeket deputálnak.

Die 25. 8 órakor audientiájok lévén az követeknek az következendőképpen perorált Chrenkóczi Gábor az követek előtte járója. Következik ezután az beadott scriptum tenorja is.

Oratio Gabrielis Chrenkoczi coram imperatore die Febr. 25. habita.

Fideles nobilium, liberarumque civitatum regni Hungariae status et ordines, et nonnullorum dominorum magnatum absentium nuntii, M. V. s. uti domino ipsorum clementissimo perpetuam fidelitatem, cum omni fidelium obsequiorum promptitudine, imo etiam re ita urgente sanguinis profusione devotissime offerunt, et sicuti sub felici ipsius in Hungariam moderno ingressu, M. V. s. diuturnum ac felix, cum aliorum regnorum suorum, tam dulcissimae patriae ipsorum inclyti huius regni Hungariae regimen, super aemulis hostibus, christianique nominis Turca victorias triumphosque demisse voverunt, ita etiam iam votis omnibus comprecantur.

Quae fideles totius regni Hungariae regnorumque eidem annexorum status et ordines ad huc in anno 1625. in M. V. s. dum eandem a domino condam imperatore Ferdinando secundo genitore et praedecessore Maiestatis V. s. desideratissimo, in legitimum ipsorum regem et dominum supplices postulassent, ex Maiestatis V. s. singulari eximiaque mansuetudine sapientia, regiaque indole adverterant regiae benignitatis indicia: ea iam dicti nobilium status et ordines dum Maiestatem V. s. in nupero felicissimo ipsius huc adventu clementissime, paterneque, benignitatem regiam et paternum erga fideles suos affectum declarantem, cum gratissimis animorum applausibus audivissent, palpabiliter persentiscunt.

Quam Maiestatis V. s. paternam declarationem demisso recolentes animo ita humiliter vel in hoc primo Maiestatis V. s. in regimen Hungaricum ingressu promereri habebant propositum, ut nihil nisi devotissimorum subditorum debitae subiectionis et obedientiae studia experta fuisset.

Verum cum certae questionis vel potius animorum dissensionis materia, abusiva cuiusdam dominorum magnatum tribunalis introductio, tantam dictis nobilium statibus et ordinibus, ubi iidem domini magnates legitimis ex iure decerptis rationibus cedere nolunt, peperit difficultatem, ut eo admisso omnium fere libertatum suarum, se se periculum, quam primum expecturos persentiant: necessarium erat, ut pro asserendis nobilitatis libertatibus, praedecessorum nostrorum vita sanguinisque profusione partis et longiorem moram, non sine Maiestatis V. s. displicentia contraheremus. Et ubi iidem domini magnates, iustissimae causae subscribere noluissent collectis in libellum pro asserenda libertate nostra rationibus easdem Maiestati V. s. humillime repraesentamus. Supplicantes demisse Maiestati V. s., ut tam ex paterne oblationis suae, argumentis, quam in supplici libello nostro declaratis rationibus, amoto adinvento dominorum magnatum tribunali, libertates nostras iuxta etiam benignum assecuratorium diploma suum, ita benigne asserere velit, ut easdem sub felici Maiestatis V. s. regimine, non labefactatas, sed refluuisse, iure et demisse gratulemur. Confidimus autem humillime, ubi Maiestas V. s. legitimas rationes nostras, benignissimo oculo perlustraverit eandem intentioni nostrae benigne subscripturam et allegatam temporis extractionem, nobis non imputaturam Maiestatis V. s. benignitatem omni occasione perpetua fidelitate, promereri contendemus.

Resolutio suae maiestatis erat talis:

Pro ista salutatione et comprecatione vestra, gratias ago; postulata vestra, quae pluribus vestris representastis, scripto etiam uberiori declarastis in eodem scripto intellecturus sum, eaque

altius considerabo, et clementem resolutionem meam dabo. De caetero quoque vobis clementia et benignitate mea propensus maneo.

Die 26. Febr. Az ország az minemű scriptumot adott volt be ő fölségének, az ellen in contrarium más scriptumot attak bé az urak ő fölségének, az mely scriptumot die 27. cancellarius uram által közünkben küldött ő fölsége, intvén az statusokat, hogy az dolognak nagy mivoltát, az időnek elmulását szemünk előtt viselvén, seponáljuk ad futuram diaetam.

Die 28. Februarii et 1. Martii Trautmansdorf uram az ő fölsége nevével tractált az uri és nemes rendek között de sepositione.

Die 2. Martii. Cancellarius uram az ő fölsége szavával közünkbe jüvén, ujobban intette az statusokat is, és scriptumot is hozott volt magával a végre, hogy in ea forma irattassék articulus az fent lévő controversia felől. De az statusok nem akarván ezt acceptalni, inhaereáltak annak, az melyet azelőtt való napon gróf Trautmansdorfnak attak volt be. És így csaknem re infecta nemcsak azt az napot vesztnék, de kevésbe mult, hogy az gyűlés is el nem oszlott.

Die 3. Martii. Egy kicsinyt más különben hozván közünkben viszont cancellarius uram az előbbeni scriptumot, és csaknem pro voto nobilitatis esvén az dolog, megalkovánk rajta.

Die 4. Attuk be ő fölségének az gravameneket.

Die 5. Végezték el az gravamenek dictálását.

Die 6., die 7. martii, die 8. Martii. Voltak benn ő fölségénél a gravaminák. Interim az idő alatt holmi controversiak compilationatájában fáradoztanak némely deputatusok, melyeket az ország a végre rendelt.

Die 9. Martii. Őszvegyülvén elsőben az magunk consistoriumában onnan az palatinus uram szállására menénk, az holott az előbbeni nem szokás szerint, azon követeket választotta az ország ő fölségéhez az gravamenekre való replicájért, az melyek az gravaminákat bépraesentáltak volt ő fölségének. Mely replicát ő fölségétől kihozván ugyan ott publice az palatinus uram szállásán megolvassván, azután ad calamum dictalták.

Die 10. Martii. Sok vetekedések után, hogyha kellek-e az ő fölsége resolútiója ellen replicálni avagy nem, azt találta az ország, akkor mind együtt lévén, hogy igen is replicáljunk ex eo, quia vetus consuetudo, et quia sua maiestas in primo ingressu lévén, nem volna jó desvetudoban venni azt, hogy ne replicálhasson az ország. Ezt, hogy meglegyen az replica elvégezvén, az ország eloszlott, és az compilerok bennmaradván, az replicat compilalták. Die 11. Referalták az compilerok az ország előtt az replicát, melyen az urakkal meg egyezvén, az egyik páriát ő

fölségének beküldöttük, az másik pariából délest ad calamum dictáltak.

Die 12. Ő fölsége titok-tanácsa előtt ventiláltatott az replica.

Die 13. Azon szerint. Ez 13 nap találták meg az evangelicus status Trautmansdorft az religio dolgából.

Die 14. Jött ki ő fölségétől az replicara való resolutio, és ugyanazon napon azt is ad calamum dictáltak.

Die 15. Martii. Arról volt az kérdés, hogy ha ismét replicálnak az replica ellen avagy nem. Sok emberek tetszése után az lőn, hogy ne scriptotenus, hanem csak verbaliter légyen az ennéhány punctumokról való replica, és ugyanazon nap az győri püspök által proponáltatott is ő fölsége előtt.

Die 16. Martii. Az palatinus uram szállásán együtt lévén, a cancellarius uram az ő fölsége replicáját csak oretenus proponálta. Az többiben mind jó resolutiók adatván ki, csak az egy Thurzó urak törvénye felől inhaereálván ő felsége annak, hogy iuxta 25. articulum ann. 1635. akarja, hogy revidealtassék. Melyből palatinus uram offendáltatván, igen keservesen panaszolkodott, és az palatinusságot is letette. Imigy amugy, hozzá kezdénk az articulusok compilatiójához ugyan ezen nap. És azon palatinus uram authoritása, bírósága, és az Thurzó leány-ág dolgából, az esztergomi érsek uram által újabb instantiát tett mind maga palatinus uram maga szerint, s mind pedig az ország magán.

Die 17. Martii. Az articulusok condalasában progredialtak az compilerok. — Die 18. Mart. azon szerint. Die 19. Mart. hasonlóképpen. Die 20. Mart. az szerint.

Die 21. Mart. azon szerint, és azonban öszvegyülvén az ország is, relatiót tettek az compilerok az egész ország előtt elolvastatván az compilált articulusokat előttök.

Die 22. Ismét újabban elolvasták az articulusokat az ország előtt, és az kinek valami consideratiója lehetett, rendben hozták. És die 23. az uraknak oda küldöttük, az melyeket azon nap igen perfunctorie által olvasván, ismét vissza küldötték közinkben, holmi consideratiojokat cancellarius, győri püspök, Lónyai és Balogh István uraimék által közölvén velünk. Az ország azoknak az consideratióknak discussióját más napra halasztotta.

Die 24. Martii. Ennéhány üzengetések után, megalkott az ország az urakkal az articulusokon. És igen igen malo exemplo minekelőtte beadták volna ő fölségének az articulusokat ad calamum dictáltak azokat az egyik párból, az másik párt pedig ő fölségének küldötték be.

Die 25. Martii. Minden statusok ultronea oblatiót tettek az végházakra, occasione fortificationis Érsekújvár, az palatinus uram szállásán együtt lévén mind az urak s mind az ország.

Azonban ugyanazon nap circiter hora 10. antemeridiana közinkben jüvén cancellarius uram, kihozta az articulusokat ő fölségétől, három avagy négy consideratioját jelentvén ő fölségének cancellarius uram. Az melyek felől nem lévén contentatusok az statusok, viszont cancellarius uram által ő fölségének üzentek. Az nap öt német esküvék meg, hogy igaz magyarok lesznek, gróf Puchamb urunk komornikja az pap öcscsével együtt, Questenberg, von Welsz és Horeczki. Die 26. Mart. Megegyezvén imigy amugy ennehány czikkeleken, igen nagy kedvetlenül eloszlék az ország, az császár is délest 2 óra korban kiment innen.

F ü g g e l é k.

Coronatio imperatricis Mariae consortis Ferdinandi III. imperat ris ao. 1638.

Febr. 14. Fit concursus et magnatum et aliorum stauum qvartirio palatini hora 7.ma matutina. — Hora 8. omnes accedunt aulam s. Mattis unde universi comitantes imperatorem et imperat icem ad templum cathedrale?. Regnicolae consident in locis in templo pro iisdem aptatis. Caesar cum consorte et primoribus ingrediuntur in sacristiam. Unde primum progrediuntur minoris ordinis magnates Hungari. Hos sequitur director consilii comes Trautmansdorf, quem alii imperatoris aulici, heroldi vocati investiti vestitu ad id antiquitus ordinato. Post hos alii magnates Germani deferentes clenodia imperialia: sceptrum, pomum, ensem. Hos sequitur imperator insignitus corona imperiali, cui a latere Agriensis et Zagrabiensis episcopi. S. Mattem sequitur episcopus Varadiensis cum baculo pacis vocato. Hunc St. Palfi cum aurea cruce. Hunc Cristophor. Banfi cum aureo pomo. Istum Johan. Homonnay cum sceptro, quem Eszterhazi palatinus cum corona clenodiis Hungaricis. Palatinum sequuta est imperatrix corona imperiali domestica insignita, eam subsequentes pedisequae, quas harcsirii et alii praetoriani. Caesar cum consorte, occupant(!) maiestates praeordinatas. Clenodia Hungarica apponuntur altari, fit missa. Medio tempore a tergo altaris in loco ad id praeparato imperatrix confitetur. Absoluta confessione procumbit ad genua coram altari, et ab archiepiscopo in sella sedente humerotenus coronatur, cui coronam eo palatinus administraverat, fitque concertus: Te deum laudamus etc. tormentorumque et acclamationum sonitus. Peracta coronatione redit imperatrix ad tronium sibi ante praeparatum et peracta alia missa participat sacramentum ab archiepiscopo. His actis ordine, qua supra, revertuntur in sacristiam, ubi depositis ornamentis, comitantur ab universis ordinibus in quartirium imperator et Leopoldus equo, curru

imperatrix vecta domestica corona insignita. Prandio assident caesar cum imperatrice, Leopoldus, nuntius Apostolicus, legatus Hispanicus, palatinus, archiepiscopus, corona coram imperatricem in mensa locata. — Caesari aquam palatinus, mantile administrat archiepiscopus. Pocillatorem agit iudex curiae, imperatrici aquam Homonnai mantile cancellarius. Pocillator Ioan. Pallfi. Leopoldo aquam Bottyáni, mantile episcop. Iauriensis. Pocillator idem Bottyani. Nuncio aquam Szunyogh mantile Erdődi György. Pocillator idem. Hispano aquam Erdődi Gábor, mantile Forgách Ádám. Pocillator idem. Archiepiscopo aquam Wolfgangus Esterhas, mantile comes Stephanus Esterhas. Pocillator idem. Palatino aquam Balogh István, mantile Wesseléni. Poculator idem. Dapiferi magnates Hungari. Regnicolis panhétum.

(Eredetije a nemzeti muzeum könyvtárában őrzött gróf Berényi család levéltárában.)

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

LEVELEK

A KRASZNAHORKAI ANDRÁSSY-AKHOZ.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Ime egy fogás, negyven missilis levélből álló, többnyire báró Andrássy Miklós jász-kun kapitány és gömörmegyei főispánhoz és részben ennek György és Péter fiaihoz intézve.

Nem üres szavak halmaza ez; hanem nagy érdekű történelmi adatok mozaik gyűjteménye. Fontos adalék a XVII. század második felének politikai történetéhez; tükördarabok az elégedetlenség forrongó jeleneteihez; mozzanatok a fölkelés küzdelmeinek, sikereinek, nyomorainak idejéből; emléktöredékek a Tökölyi-féle kuruczkor, törökhódoltság és Rákóczy-féle szabadságharcz napjaiból; fényképek a családi élet, erkölcs- és szokástörténet ezerféle viszonyairól és fejlettségéről; sugarak az országos és magánérdekek hullámzatából, és apró-cseprő tüneteinek lezajlásából.

A történelemnek — az élet mesterének — minden szakbeli művelője és tisztelője érdekelt és tanulságost találhat ezen levelekben; azért nem tartom szükségesnek, hogy e bévezetés részletesen és megelőzőleg mutasson rá akár a szereplő egyéniségekre, akár az egyes mozzanatokra, melyek a levelek tartalmában előtűnik felélednek és tanulságot tesznek a multnak egykor elevenességéről, és annak lefolyásáról.

Csak a levelek hitelessége tekintetéből kell megjegyeznem, hogy azok még a hatvanas évek elején néhai Walter Imre által velem közölt eredetiekből másoltattak le általam híven úgy, mint következnek.

✍ 1670. a u g. 17.

Tisztösséges és alázatos szolgálatunk ajánlásának utánna stb.

Nemzetös vitézlő kapitány és tiszttartó urunk. Ilyen dolog felől találánk meg Uraságotat, hogy Körösmellékiné háza megásása és portékája s ruhája elvitele felől töttünk volt panaszt Uraságodnak.

Hogy itten az Uraságod székin láttassuk meg az jászberényi Borbély Jánost is törvényre idézvén, hozzá készülvén az feljövételhez, az török iszpáiánk nem eresztött el, azt mondja, hogy ő az ő jobbágyát magyar törvényre nem ereszti, azért el nem mertünk jönni, hanem immár Budára köll törvényre mönnünk. Ha mi törvényünk megleszön az idegen uraink székin, azt is Uraságodnak minden voltaképen hírt adunk Uraságodnak. Annakokáért Uraságod reánk meg ne haragudjék, mivel mi a török földében lakunk és az hová ők parancsolják, oda kell mönnünk, és azt kell cselekednünk.

Ezek után legyen az sz. isten oltalmában Uraságod, szivesen kívánjuk. Datum Szabadszállásini 17. die Augusti anno domini 1670. Az Uraságod alázatos kunai. Az szabadszállási főbiró Szócsy Mihály esküdt tanácsival szolgál Uraságodnak m. p. és Körösmellékiné Kálmány Erzsébet.

Külczim: Az mi jó akaró kapitány és tisztartó kegyelmes urunknak Krasznahorkának örökös urának Szentkirályi Andrási Miklós urunknak adassék ez levelünk ő uraságának tulajdon kezében.

II. Kelet nélkül.

Alázatosan szolgálok mint uramnak Nagyságodnak.

Megérkezvén a méltóságos fejedelemtől ¹⁾ Dobóczi uram ő kegyelme, jelenti szörnyü haragját ő nagyságának ezen vármegyére annyira, hogy ellenségesen akart velünk banni, hanem Dobóczi uram egyet is mást is az ő nagysága körül lévő főrendeket hozzá kérvén, már az iránt megengesztelődött. Ő kegyelme Szalókon hagyta ő nagyságát. A mint beszéli, a tizenhárom várossal megalkudt ő nagysága. Tovább megyen-e Lőcse alá, vagy sem, azt ő kegyelme nem tudhatja mondani. Valóban félünk attól, hogy az egész tatársággal erre ne legyen kijöveteli a Szepességről.

Minémü limitatiót hozott ő kegyelme reánk, azt in verissimis paribus praesentibus accludálva, küldöttem Nagyságodnak. Maga tudja Nagyságod, mennyire fogyott s pusztult a szegénység s naponkint valóban is fogy; ő tőlük én lehetetlenségnek mondom, hogy telhessen mind egy s mind más, kiváltképen abrak, mert azt valóban huzzák most tőlök. Hanem némely napokban Gyöngyösi uram által izente vala Nagyságod, hogy a personalis pénz helyett valamely zabot adna Nagyságod; most azzal ezen limitatión szintén jól segitené Nagyságod a nemes vármegyét. Úgyan is más módját én nem láthatom a szegénységnek pusztulása miatt. Ha pedig nem cselekszük, a mit meg cselekedhetünk, annál nagyobb haragban ejtik vármegyénket, s félek igen, hogy most egyszer végső

¹⁾ Tökölyi Imre.

pusztulásra ne jussunk kitől isten oltalmazzon. Nagyságod ebbeli jó akaratját ne vonja meg ily közönséges szükségnek idején. E mellett akarám azt is értésére adnom Nagyságodnak: én e jövő hétfőre Pelsűczre hirdetem gyűlést e nemes vármegyének, Nagyságod se sajnállaná beküldeni egyik jábor szolgáját mind ezen limitatio végett s mind megmaradásunk iránt is, a mit jobbat feltalálhatnánk, ne hagynánk el teljességgel vesztébe magunkat. Ezzel maradok Nagyságodnak mint uramnak

kész köteles szolgája
Dobos Márton. ¹⁾

Külczim: Tekintetes, nagyságos Szentkirályi Andrássy Miklós uramnak, Krasznahorka vára örökös urának tekintetes nemes Gömör-vármegye méltóságos főispánjának etc. nekem uramnak ő nagyságának alázatosan íram.

Melléklet:

Gömörvármegyére felvetett élésnek száma.

Vágót	No.	40
Borjút		20
Tyúkot		100
Ludat		40
Vajat	itczét	200
Mézet	itczét	40
Fehér lisztet cb.		20
Rozs lisztet cb.		40
Sóskövet		10
Eczetet egy hordóval		
Abrak cb.		200
Bort		15
Gyümölcs mentül több lehet		
Szalonnát		10

Méltóságos magyarországi fejedelem urunk ő nagysága és egész hadainak főquartély mestere

Madács Péter m. p. [L. S.]

✱ III. 1671. mart. 9.

Az úristen ő szent felsége stb.

Ez alázatos supplicátióknak rendiben kelleték Uraságodat megtalálnunk mi kún-sz.-miklósiak, a többi közt mi is, a kik az Uraságod és Nagyságod istenes védelmezése, inspectiója alatt

---

¹⁾ 1682—1685. év közt Gömörmegyei alispán Bartholomaeides szerint.

lakunk, valóban panaszképen jelenthetjük Uraságodnak az sok tolvajok miatt való nyomorúságos ügyünket. Ha kezdjük Uraságod előtt számlálni, kiváltképen azok a végbeliek úgymint füleki, lévai, korponai, putnoki, ónodi etc. uraimék közül sokan igen mód nélkül cselekesznek velünk, az sok ajándék kéréssel felettébb háborgatnak bennünket, ha pedig nem adhatunk, marháinknak elhajtásával fenyegetnek bennünket, úgy annyira, hogy az bérlett pusztáinkon is nem igen merészeljük jártatni marháinkat, mert a sok vég aba, kalpag, czafrang, sebesi pokrócz, karmazsin csizma, pár papucs, vég patyolatnak és egyéb efféléknek kérését teljeségesen elúntuk. Sőt az szomszéd faluinknak házaikat dúlták, mi rajtunk szintén ez nem történt, de az mint szokták mondani, nagyságos uram: mikor az szomszéd háza ég, másnak is gondja érkezik akkor, effelől bizony felette igen tartunk, ha Uraságod ezeket meg nem zabolázza, nincs kihez egyébhez folyamodnunk Uraságodnál. Uraságod azért ügyünket megtekintvén, orvosolja meg ezt, izenvén az végbeli előljáróknak, hogy ilyen mód nélkül ne hatalmaskodjanak, mert mi bizony elpusztúlunk, ha mind így húznak bennünket. Annak felette az füleki tisztartó uraink palánkkarót kívánnak tőlünk, és minden ökrös embertől egy-egy forintot. Erről mindazáltal parancsolatot hoztunk az nemes és királyi kameráról Pozsonyból; ő nagyságok miben hagytak bennünket, talán nem értették az füleki uraimék, melyet az Nagyságod kezéhez méltattunk volt. Azért arra is kérjük Uraságodat alázatosan, hogy Uraságod irjon nekik, mihez tartsák magukat, mert még most is követik rajtunk az egy-egy forintot minden házas embertől, és ha mi oly választ izent füleki uraiméknak, Uraságod nekünk is hírünkkel adja, melyet megszolgálni igyekezzük Uraságodnak; ez felküldött embereink által minden jó választ várunk Uraságodtól, a miben hagy bennünket. Ezek után az felséges úristen vigyázzván Uraságodra, sokáig éltesse és tartsa jó egészségben Uraságodat minden kedvezésivel vigasz..... szívesen kívánjuk.

Datae K.-Sz.-Miklósini die 9. Martii, anno domini 1671.

Mi szegény k.-sz.-miklósi jobbágyok, főbiró Horváth Mihály, mellette levő esküdtével együtt Uraságodnak szolgálunk.

P. S. Uraságodat mégis alázatosan kérjük, hogy annak az levélnek párját irassa, melyet az n. kamarától hoztunk, Uraságodnak felküldöttük az füleki uraimék dolgáról és ezen emberünk által méltassa kezünkbe, mert igen búsítanak az fülekiek bennünket. etc. Isten velünk.

Külczim: Az tekintetes és nagyságos Andrássi Miklós uramnak stb.

et (IV. 1671. jun. 11.

Az felséges mindenható istentől stb.

Nagyságos urunk ez alázatos supplicátionknak rendiben mostan is ezért kellett Uraságodat busitanunk, panaszkodunk letevén ez levelünkben, Uraságodat követjük mint urunkat a sokszor való busításról, de kénytelenek vagyunk vele. Nagyságos urunk elhídj Uraságod, olyan rendetlen dolgokat cselekesznek itt rajtunk a fel s alá járó csavargó katonák, hogy már teljeségesen eluntuk, mert ha falunkba jönnek, nem elégesznek, hogy elegendőképen gazdálkodunk nekik, hanem ha csak a falu alatt vagy falunkban találnak valamely lovainkat, mindjárt felfogják és maguktól ki nem adják ajándék nélkül, hanem vagy nadrágnak való abát, vagy kalpagot, s egyebet kell érte adnunk s annak felette minden nap rajtunk hatalmaskodnak, rajtunk élnek, ha ajándékot nem adhatunk mind a marháinknak levágásával fenyegetnek s kit gyakran meg is cselekesznek. Ez idén is ilyen törvénytelenképen cselekedtenek nagyságos uram a felföldi sellyei katonák, hogy igazán bérlett Dabas nevű pusztánkról megindították marháinkat, hogy elhajtsák, azonban kezeknél a pusztán addig tartóztatták, hogy a törökök előlök elvették, melyeket nagy fizetségen kellett kiváltanunk, Komáromban lakó Balassa Ferencz nem igaz levelet adván ki azon katonáknak azon pusztáról, holott jámborúl a mi járt árenda megadtuk neki. Annak felette nagyságos uram ilyen nyomorúságokat látunk az ilyen csavargó katonák miatt, hogy az marháinkhoz sokan ki sem merünk menni, mert mindjárt ajándék kéréssel reánk esnek, ha nem adhatunk fenyegetnek mind veréssel s mind kártételnek elkövetésével. Némelyikünket bekergeti a pusztáról, minden okvetetlen halálra keresi, így cselekesznek nagyságos uram ezek mi rajtunk. Annak felette úgy elfogták utainkat, a melyek közülünk valami kereskedésre adnák magukat is, hogy akármely aprólékos vádaskodások miatt húznak s vonnak bennünket, fosztogatnak minden okvetetlen, melyeket teljeségesen eluntunk; mi ugyanezen dolgot elsőben is Uraságodnak meg akartuk írni, hogy ez ilyen mód nélkül sartzoltatásokat, zsarolásokat eluntuk, mert ha ez fenntartatik, ez ilyen miatt el kell pusztulnunk. Kérjük azért Uraságodat mint urunkat, hogy az ilyen rendetlen csavargó katonáknak előljáróinak parancsoljon, ezen dolgot Uraságod remedealjon. Azért akartuk Uraságodnak elsőben is hírt tenni, hogy mi a n. kameri praefectus urainknak is, ha ez fenntartatik megírjuk az ilyen rendtelenségeket a végbelieknek, kik nehánykor az szekereinkből a magunk földén is kifogják ökreinket, elhajtják, oda vesztik. Korponán lakó Lantai István két ökrünket a szekérből kifogta, ez nap is oda vagyon. Annak felette a többinek is neveket a csavar-

góknak letesszük. Ezekhez hasonlók (Nagy Pál,¹⁾ Konya Pál, Budai Gergely), kik (Korponán és Füleken laknak) ehez hasonló Kis György, ki Bozogban lakik (Szőke Mihály Korponán) és azoknak társai, de kérjük azért Uraságodat, hogy ezeket orvosolja Uraságod a mint lehet, mert bizony elpusztulunk, ha ez fenn fog tartatni, mint szintén a Tiszán túl a Nagy-Kunság elpusztult teljességesen, az ilyen rendetlenség és erőszaktétel miatt féltő, hogy mi is úgy ne járjunk a zabolátlan fegyveresek miatt, mert a mit amint megíratta vicegeneralis urunk ő nagysága, hogy elfogják magokat efféle húzó vonó csavargók, mely ő nagysága levelét eljártuk ugyan mi mindenütt, de ezzel semmit nem gondolván ugyan az elébbeni istentelenségeket rajtunk elkövetnek. De jövőendőben ezért isten a kik ennek okai lesznek megítéli, mi immár csak Uraságtokra és Kegyelmetekre bízunk magunkat isten után, és ezen levelünkre is Uraságodtól jó választ várunk. És Uraságodnak minden jókat kívánván szerencséltesse jó egészséggel sokáig kívánunk.

Datum in Kun-Sz.-Miklós die 15. Iunii a. 1671. Uraságodnak és Kegyelmednek szegény jóakaró szolgálói kun-sz.-miklósi esküdt birák több társaival együtt szolgálnak Uraságodnak.

Kivül: Tekintetes és nagyságos Andrási Miklós urunknak stb.

V. 1671. jul. 17.

Kgdnek mint kedves sógor uramnak ajánlom igaz atyafiságos szeretettel való szolgálatomat.

Az Kgd 10. Iulii költ levelét becsülettel vettem örülvén jó egészségét, bánom, hogy az módját fel nem találhatjuk, hogy leveleink igazában járnának. Innen mostanság Kgk épen semmi hírekkel nem kedveskedhetem, hanem hogy general Spankau még most is Szatmárt vagyon, mi jót végez ottan s mi válosza lett az nagybányaiakról, még most is oda lévén szolgám semmi bizonyost nem írhatok, hanem az secretariusom Sankon lévén írja, hogy ujonnan jött volna Szatmárra egy török követ, mi végett, rövid nap hírivel adom Kgk. Egyébiránt most elég csendességben vagyunk, semmi rossz híreket nem hallván, kihez képest a portéka kötözését egy kevésbé differálok. E napokban Sankra menvén, ha tudnám Kgd hollétét kívánsága szerint szolgámat küldeném az Kgd szolgálatjára, melyet magamnak is tudom, hogy el kellett volna idáig követnem s meg is cselekedtem volna, hogyha az németek jövelele várakozása nem akadályozta volna, melynek, ha

¹⁾ A zárjel közt lévő nevek mindenütt kitörülve.

végét érem azon leszek, hogy annyi időt vehessek magamnak s Kegyelmed szolgálatjára compareálhassak.

Apám uram ő nagysága levelét nem régen vettem, de semmi ujságot nem ír, hanem mások írják, hogy Sentéhöz egy mértföldnyire szállott volna az török ásóval és kapával, mire nézve, még nem tudhatni. Csudálkozik az többi között apám uram, hogy Zichy Pál uram felől semmi hírt nem hallhat, Kgdet kérem tudósítson ha felérkezett-e már, bizony bánnám, ha még valami nyavalyája történt volna útban. Én azonban még hírét hallhatom ajánlom magamat az Kgd kedves jóakarátjában s kérem tovább is maga jó egészségéről s öcsécskéim létéről tudósítani ne nehezteljen, kikről mindenkoron öröndetes hírt kívánván hallanom, maradok az ki voltam s vagyok

Klmeteknek igaz atyafiságos szeretettel való

köteles szolgája

iffjabbik Zichy István m. k.

Maikám (*így*) ajánlja Kgk szeretettel való szolgálatját, köszönnén becsülett, hogy Kgd szolgálatjáról el nem felejtkezik, én pedig Bakó uramnak ajánlom szolgálatomat.

Várda 17. Iulii. 1671.

Külczim: Az én kedves sógor uramnak az nemes és nemzetes Andrássy Miklós uramnak etc. ő kegyelmének adassék. Krasznahorka.

VI. 1671. octob. 17.

Mint kedves bátyám uramnak stb.

Kegyelmedet mint kedves bátyám uramat nagy confidenciával kellett praesentibus megtaláltatnom, mivel az ő felsége német praesidiuma ide Nyalábvárába beszállván, minden házaimból s la. . . . .lyomból kiszorítottak, elannyira se magamnak, se feleségemnek s cselédimnek, se pedig kevés javaimnak, boraimnak s egyéb portékáimnak semmi helyek nincsen, azonban ha szintén valami változás találna is bennünket, nem tudnánk hová magunkat venni. Kegyelmedet azért mint kedves bátyám uramat kérem, mutassa Kgld annyi jóakarátját hozzám, Kgd jóakarátjában vetett bizodalma szerint, rendeljen Kgd Krasznahorka várában mind magamnak s feleségemnek, cselédimnek s kevés egyetmásomnak, boraimnak, buzáimnak oly alkalmas helyet és szállást, hogy a mikoron úgy kívántatik, lehessen bizodalmas és alkalmas kész szállásom ott az Kgd krasznahorkai várában, melyről való Kgd jó válaszát, hozzám megmutatandó jó akaratját Kgdnak megszolgálni el nem mulatom. Kgd bizonyos jó válaszát vévén, én mindjárt minden egyetmás kevés javai-

mat oda költöztetném. Isten őrtesse Kgdet. In Királyháza, die 17. Octobris 1671.

Kgld jóakaró szolgáló atyafia öcsce

Perényi György m. k.

Kgdnék ezen levelém praesentaló szolgálám által is izentem szóval.

Kivül: Tekéntetes nemzetes vitézlő Andrássy Miklós uramnak etc. nekem kedves és bizodalmas jóakaró bátyám uramnak ő kegyelmének íram.

VII. 1671. octob. 25.

Kgdnék mint uramnak alázatos kötelességgel való szolgálatomat ajánlom.

Vettem az Kgld 25. Septembris Krasznahorkáról költ levelét, nagy böcsülettel megiszolgálom Kgld hozzám való gratiáját, hogy szegény szolgáláról el nem feledkezett, kérvén alázatosan megbocsásson Kgld, hogy eddig levelémmel nem udvarlottam Kgdnék. Kőszeghy István felhozta uramnak ő nagyságának azon lovát, kit Fáy István uram küldött, Szabó György ült rajta, nem igen dicséri, azt mondja botlik, nem tudom uramnak ő ngnak mint fog tetszeni, ő nga Bécsbe lévén még nem látta. Én uramnak ő nagyságának ott fenn Bécsbe megmutattam az Kgld levelét; ő nga nem bánja, hogy az Kerőtő nevű lovat Csáky Pál urunk ő nagyságának adta Kglmed, csak hogy mostan olyan tudós gyermek lova nincsen, kit küldhetne Kgdnék, ötödfüvek és negyedfüvek vannak, de vadak még, volna még hatos daru, de nem paripának való, magam is láttam, olyat hatot szekérbe valót akar szerezeni mind maga méneséből ő nga. Az nap mindjárt megírta oda alá Szent-Miklósra ő nga, hogy az két kanczát vemhejével együtt és egy monyost negyedfü csődörrel kerestesse az kustos, hogy ha Kőszeghy István uram elviheti csak elvigye, a — még egy vércse gyermeklovat csak az idén herélték, nem igen rút lovacska; gondolnám szép paripa lenne belőle. Még Kőszeghy István nram nem tért Komáromból, már nem tudom, elviszi vagy nem az megnevezett kanczákat. Innen mostanában semmi hírt nem tudok írni, hanem hogy ott fenn valék Bécsbe az elmúlt héten, akkor kijött az decretum, kit nehezen vártak szegény magyarok, ottan kitették, kinek gratiát ad kinek alkudni kell az nemes kamarával, kit pedig absolváltak. Barkóczy uraimék is felmentek Bécsbe szabadon fölhipták, lévén gratiájok. Nagy Ferencz V. Szenté Bálint és Hedvéghinek miben legyen dolgok, még nem tudhatni, talán elválík nem sokáig. Itt vannak még Pozsonyba sokan árestomba. Isten szabadítsa őket. Rottal uram ő nagysága igen betegeskedett. Czéroc uram is még ott fenn lakik Bécsbe, min-

den nap készül, mikor mehet el ő klme, tudta talán nem sokáig haza megy immár, ő kegyelme is épen megunta az Bécset. Péter úrfi istennek hála jó egészségben vagyon, immár lovaglan tanul, vakációkor fel is ülő lovat. Ezzel Kglmed gratiaban ajánlván magát szerencsés hosszú életét kívánja Kgdnek maradván végig

Kgdnek

Raptim Posonii die 25.Octobris anno 1671.

alázatos köteles szolgálja

Szénkovacski Valicza György.

P. S. Szabó György uram ajánlja Kgdnek holtig való szolgálatját; ő Kglmében sem úrban ő nagyságában meg nem fogyatkozik Kegyelmed.

Kivül: Generoso domino Nicolao Andrassy stb.

VIII. 1672. febr. 12.

Mint uramnak ajánlom stb.

Isten kívánatos sok jókkal stb.

Ugy gondolom mindkét rendbeli levelemet elvette Kglmed, egészségem istennek neve dicsérettessék az Kglmed szolgálatjára tűrhető, melyet Kglmednek is megadatni istentől kívánok. Az mint értem Boros uramnak viszont Szentbenedekben kellett maradni, ki nem kedve szerént lenne, még is ő kegyelme, ha csak kölcsön is valami könyveket szerezne, kikkel magamat conformiter ad scripta adiuválnám, mert az professorok dictatiói könyvek olvasása nélkül nem sokat használ; mindazonáltal a tyrokat valamennyire illuminálná ugyan, csakhogy egyéb exercitium nincsen az egy privata lectionál, sed deo dante ad praxim remittendum, ha mostan könyveim volnának annyival is inkább expertusabb volnék a könyveknek olvasásában. Itten is a templomokat elvették, a lutheránusokét a Benedictinusoknak, az kálvinistákét pedig az Paulinusoknak resignálták, az prédikátoroknak harmadnap mulva ki kellett menni. Itt közel Modor nevű városban egy ember negyedmagával felakasztotta búsultában, hogy az templomokat el akarják, elsőben két gyermekét akasztotta fel, annakutánna feleségét és utánnok magát akasztotta fel; az pozsonyiak is insurgáltak, de mindezekről tudom Kegyelmednek bővebben fognak írni.

Baranyai uram ajánlja Kegyelmednek köteles szolgálatját s maga írt volna Kegyelmednek, de hogy szintén csak most költ fel a köszvényből, ha megkönnyebbül ő kegyelme fog írni Kegyelmednek; kéri azon Kegyelmedet, hogy írjon ő kegyelmének az lengyelországi hírekről; én minden héten legalább egyszer elmegyek ő kegyelméhez, de semmit sem ád. Elég az, hogy szépen beszélget. Pater Kecskeméti uramnak ajánlom köteles szolgálá-

tomat; más alkalmatossággal írok ő kegyelmének is. De reliquo isten kegyelmébe ajánlom mint uramat Kegyelmedet. Raptim Tyrnaviae die 12. Febr. 1672.

Kegyelmednek

alázatos szolgája
Bégány György m. k.

Külczim: Generoso domino Nicolao Andrassy stb.

IX. 1672. a p r. 6.

Kegyelmednek mint uramnak ajánlom igaz köteles szolgálatomat.

Eperjesről 16. presentis nekem írott Kegyelmed böcsületes leveléből szívem vigasztalásával értettem az Kegyelmed maga és kedvesinek jó egészségben való lételit, kiben hogy isten tovább is állandóul tartsa meg és éltesse Kegyelmeteket, szivből kívánom.

Itt a mi tájunkon semmi más hírek nem folynak, hanem azok, a kik a Kegyelmetek földéről jönnek, kirúl nem szükséges Kegyelmednek írnom, mivel onnend származnak és nálunknál jobban tudja, de bár ne tudnája Kegyelmetek. A francia jövetelét continualják Bécsben, az mint hallom, ott a táján rémültebb állapottal vannak az emberek, hogy sem mi, a kik mindenféle ellenséginkhez legközelyebb vagyunk. A reformatio igen megcsikkent, talán isten megszállja szívét kegyelmes urunknak, a repartitiotúl is privál bennünket, fülhegygyel hallottam, hogy nem sokáig cessálni fog. . zásunk. Zichy Pál uram ő nagysága leveléből értettem: az innepekre feljönnek ő nagyságok; uram ő nagysága is csak az innepekre jön Oroszvárrúl Szent-Miklósra, egy ideig ott fog lakni ő nagysága; most akar vala megnyugodni szegény uram súlyos állapotü után, de a hírekre nézve, úgy látom, nem sok kedve telhetik ő nagyságának abban is. Csak illyen uram ez a rossz világ, ha lehetne, még is igyikünk a másikának az szemeit sem szánná kívájni, abban jutánk ezekre az üdőkre. Ezek után, ha mi tudásra méltó occurentiáim lesznek, megírom és végig maradok

Kegyelmednek

Győrött, 31. Martii 1672.

igaz köteles szolgája
Király János.

Kivül: Generoso domino dno Nicolao Andrasi de Sz.-Király, perpetuo ac haereditario domino in arce Krasznahorka, equiti aurato, utriusque districtus Cumanorum et Iazygum capitaneo etc. domino mihi colendissimo.

(P. H.)

Posonio.

Somos.

Krasznahorka.

8. Aprilis allatae. — Dni Ioannis Király etc.

Közli: NAGY IVÁN.

AZ RÁBA RECTIFICATIÓJÁRÓL

VALÓ DETERMINATIÓ. *)

— 1699 —

Nos Comes Franciscus de Nádasd, Perpetuus Terrae Fogaras et Arcis Superioris Lendvae, Eques Auratus, Sacrae Caesaræ Regiæque Majestatis Consiliarius, Camerarius; Andreas Matusek, electus Episcopus Scepusiensis, Venerabilis Capituli Ecclesiæ Jaurinensis Praepositus Major, necnon Serenissimæ Principis Episcopi Jaurinensis in spiritualibus Vicarius, Custos Albensis, S. C. Regiæque Mattis Consiliarius; Comes Georgius Széchény, Perpetuus in Egervár, itidem eiusdem S. Mattis Consiliarius; et Magister Stephanus Nagy de Fölső-Bükk, Officij Judicatus Curiae Regiæ Prothonotarius, Cottuum Soproniensis V.-Comes et Castri-ferrei Juratus Notarius. Memoriae commendamus, significantes per praesentes, quibus expedit universis. Quod cum alte recensita Sua S. C. Regiæque Mattas Dnus Dnus noster Clementissimus, intuitu demissæ instantis Universitatis attacti Cottus Soproniensis, compassione digna notabilis eiusdem Cottus Partis totius, videlicet Districtus Fluvij Rába statui, pro paterna Sua in eundem Cottum Clementia et Favore benigne providere, vehementemque dicti Fluvij Rába aquarum emptionem, qua ijsdem per insinuatum Districtum longe lateque se effundentibus, prata et terræ Incolarum dicti Districtus arabiles, inutiles redderentur, segetes earunden enecarentur, sylvae glandiferae exarescerent, ac denique talis inundationis tempore major ejusdem Districtus Pars aquis repleretur, ita ut multi Pagi et loca plane inaccessibilia redderentur, ac proinde non contemnendæ ejusdem Districtus Parti manifestum desolationis periculum immineret, remederi studens, medio Benignissimi Suae Mattis

*) E czímet az iratra *íffj. gr. Esterházy Dániel*, — a későbbi kurucz altábornagy — írta fel sajátkezüleg; miből látszik, hogy ezen az ő ága levéltárában fennmaradott példány Dániel úré volt. T. K.

Sacrae Mandato, de dato in Civitate Vienna, Austriae, die VI. Mensis Julij, Anno 1699. emanati, Celsissimo S. R. I. Principi ac Dno Dno Paulo Eszterhás de Galántha, Perpetuo Comiti in Fraknó, Regni Hungariae Palatino, Judici Cumanorum, Aurei Velleris Equiti, Partium Regni Hungariae Antemontanarum Supremo-Generali-Capitaneo, Cottuum Soproniensis, Pest-Pilis et Soldt Supremo-Comiti, ejusdemque Suae Mattis Sacrae Intimo Consiliario, Camerario et per dictum Regnum Hungariae Locumtenenti, clementissime commisisset, quatenus Sua Celsitudo Palatinalis certos Jurisperitos Justitiaeque amantes Commissarios dissinteressatos, molendinaque (quorum causa aquagium ejusdem fluvij Rába nimis elevatum perhibebatur) minus possidentes, in remotioribus quoque Cottibus degentes deputare et exmittere velit, qui certificatis superinde Partibus interessatis, iisdemque plene et sufficienter auditis, quoslibet defectus, impedimentia, obstructions circa alveum praesciti fluvij Rába existentes et reperibilia, oculata revisione mediante investigare et examinare ac tandem necessarios, sive in hoc Soproniensi, sive alijs vicinioribus Cottibus aggeres et fossata erigi, damnosasque obstructions tolli, elevationes quoque aquarum (si e re visum fuerit) etiam cum sublatione nocivorum molendinorum, in suum solitum ac proportionatum cursum redigi facere, omnes denique defectus corrigere, quaestionesque hacce in materia qualitercunque emergentes decernere, ac fidelem inde praetitulatae Suae Celsitudini Palatinali relationem exposit per eandem Suae Majestati quoque Sacrae transmittendam facere teneantur. Ac proinde toties memorata Sua Celsitudo Palatinalis, Provinciam executionis ejusdem Clementissimi Suae Mattis Sacrae Mandati nobis alijsque nonnullis ex vicinioribus Castriferrei, videlicet Veszprémiensis et Jaurinensis Cottibus convocatis jurisperitis viris gratiose commisisset, quatenus unius vel alterius praementionatorum absentia minus obstante, benigne praerecensitae Suae Mattis Sacrae ordinationi satisfaceremus. Nos itaque pro exigentia homagialis obligationis nostrae benignae Suae Mattis Sacrae, sic et gratiosae Suae Celsitudinis Palatinalis commissioni omnino satisfacere cupientes, ad exequendam eorundem modofatorum Clementissimam Dispositionem, devoto promptitudinis zelo, obsequendique studio processimus, ac pro die 29. Mensis 8-bris proxime evoluti, certificatis primum Inclytis Castriferrei, Veszprémiensis et Jaurinensis Cottibus, nomine quorum ex determinatione eorundem Cottuum, Jaurinensis quidem Egregius Michael Farkas S. C. Regiaeque Mattis postarum Jaurinensium Magister comparuisset quidem ex parte vero Castriferrei Generosus Dnus Joannes Hevenyesi Personalis Praesentiae Regiae in Judicijs Locumtenentis et Consiliarij Prothonotarius, ejusdem Cottus Vice-Comes,

tanquam per praedictum Cottum Castriferrei denominatus se per literas suas compariturum insinuasset quidem, sed ob iter suum, quo nunc ob publica Regni negotia ad modernam Commissionem Viennam proficisci deberet, se excusasset, adeoque nec ipse, neque ullus ex Veszprémiensi Cottu comparuisset; comparentibus tandem, primum quidem ex parte praetitulati Celsissimi Principis Palatini Generosis Dnis Georgio Niczky et Adamo Meskó cum literis credentialibus, necnon Illustrissimis Dnis Comitibus Adamo Draskovicz de Trakostyán, ac Daniele Eszterházy, ita et Spectabili ac Magnifico Domino Ladislao Cziráky de Dienesfa, Admodum Reverendis Dnis Francisco Liptay, Venerabilis Capituli Ecclesiae Jaurinensis Canonico ac etiam Priore Pápóczyensis, Generosis item ac Egregijs Daniele Tholnay, Jaurinensi Notario, Judliumque processualibus antelati Cottus Soproniensis, Daniele item Rátky et Valentino Szegedy, Georgio Kisfaludy et Joanne Niczky, ac compluribus Nobilibus ejusdem Districtus fluvij Rába convenientibus, cum et alioquin gratiosa Suae Celsitudinis Palatinalis commissio, non obstante unius vel alterius convocatorum absentia, nobis procedendum indigitasset, cujus quidem benignissimae Suae Mattis Sacrae commissionis talis erat tenor: Leopoldus Dei Gratia electus Romanorum Imperator Semper Augustus ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeque Rex. — Illustris S. R. I. Princeps! Cognate nobis dilecte! Demisse repraesentaverunt Matti nostrae fideles nostri Universitas Cottus Soproniensis. Qualiter notabilis ejusdem Cottus Pars, totus videlicet Districtus fluvij Rába, ex pagis seu possessionibus circiter 26 constans, ob crebras easque nimium damnosas praescripti fluvij Rába exundationes, potissimum per obstructionem et elevationem aquarum in beneficium molendinorum super eodem fluvio exstructorum, cum extrema ejusdem Districtus ruina praticari solitum, in tantum, ut campis et foenilibus in iisdemque enatis segetibus et graminibus, unde videlicet vitae suae sustentandae media miseri Incolae sperare potuissent, destructis pessum ire coguntur; et quia de communi aequitate nemo cum damno et injuria alterius locupletari deberet, fluviusque praescitus intra consuetas suas ripas et terminos non secus quam erectione certorum quorundam fossatorum, seu aggerum, etiam in vicinis Cottibus fienda et sublatione nonnullorum molendinorum contineri queat; negotiumque hoc veluti vicinos quoque, utpote Castriferrei, Veszprémiensis et Jaurinensis Cottus respiciens, per antelatum solum Cottum Soproniensis remederi haud posset. Proinde iisdem exponentes humillime Matti nostrae supplicarunt, quatenus iisdem circa praemissa clementer providere, Dilectionique Vestrae superinde modalitate infra declaranda committere et mandare benigne dignaremur, nec pateremur

eosdem eatenus improvise destitui. Cum autem justa petenti non sit denegandus assensus, et alioquin etiam ejusmodi aggerum, fossarum et repleturarum necessariarum erectio, nocivarum vero disjunctio et destructio ad mentem positivorum Regni Legum, signanter vero Articulorum 87. Partis 1-mae et 4-tae, Partis 2-dae Operis Decreti Tripartiti ex similitudine quoque Articulorum 32, 1630. et 63, 1635. Annorum medio certorum per Dilectionem Vestram deputandorum jurisperitorum virorum commode institui peragique valeret. Pro eo Dilectioni Vestrae harum serie firmiter praecipientes committimus et mandamus, quatenus acceptis praesentibus et rebus sic, ut praefertur stantibus seque habentibus, certos jurisperitos justitiaeque amantes Commissarios dissinteressatos, molendinaque in eodem fluvio minus possidentes, in remotioribus quoque degentes et commorantes deputare et exmittere velit ac studeat eadem Dilectio Vestra, qui certificatis superinde suo modo Partibus interessatis, iisdemque plene et sufficienter auditis, compertaque in praemissis rei veritate, primum quidem quaelibet defectus, impedimenta et obstructions circa alveum praecinsinuatii fluvij Rába existentes et reperibilia, exundationemque et decursum aquarum in partes annotati Districtus quoquomodo causare et derivare queunt, oculata inspectione mediante revidere, investigare et examinare ac tandem necessarios sive in hoc Soproniensis, sive aliorum praespecificatorum Cottuum quoslibet aggeres et fossata erigi, dammosas obstructions tolli, elevationesque aquarum, si e re visum fuerit, etiam cum sublatione nocivorum molendinorum in solitum et proportionatum cursum redigi facere, omnes denique defectus corrigere, quaestionesque hacce in materia qualitercunque emergentes decernere, fidelemque superinde Dilectioni Vestrae relationem exposit eandem nobis transmittendam facere, modis omnibus debeant et teneantur. In reliquo Dilectionem Vestram gratia et benignitate nostra Caesarea Regia jugiter complemur. Datum in Civitate nostra Vienna Austriae, die 6. Mensis Julij Anno 1699. Leopoldus m. p. L. S. Ladislaus Matyasovszky Eppus Nitriensis m. p. Franciscus Somogyi m. p.

Quae quidem revisio adhuc die praesentis inchoata, deinde die subsequenti 30. Mensis 8-bris, ad trajectum vulgo Újhíd profectum est, directeque per aggerem alveum illum cingentem ascendendo, versus divisionem duorum alveorum dicti fluvij Rába repertus est certus circuitus alvei ejusdem superioris rami, certum pomarium in territorio possessionis Lak Cottu Castriferrei adjacentis habita, ambuens et fere circumfluens, huic Districtui ob aquagij defluentis retardationem valde nocivus aggeribusque conservandis nimium contrarius; circa quem determinatum est eundem alveum recta linea in concursu praeallegati circuitus trans-

fodiendum esse, pomario pro moderno possessore permanente, praetioque spatij illius, quo transfodietur et aqua sibi meatum accipiet, per saepefatum Districtum erga condignam aestimationem possessori persolvendo. — Illinc ulterius ascendendo, reperi- tus et alter circuitus ad certam repleturam vulgo Hólyod nuncupatam, qui circuitus cingit aliud pomarium in territorio praedictae possessionis Lak habitum, pariter nocivus, eaque qua prior modalitate, solutisque solvendis, ad concursum erecti alvei directa linea transfodiendus; ulterius proficiscendo, tertius quoque circuitus inventus est similiter nocivus, parique modalitate transscindendus ac persolvendus. — Quartus quoque penes eandem ripam ascendendo, in territorio possessionis Niczk, itidem Cottu Castriferrei habitae, praescripta modalitate, solutisque solvendis, corrigendus. Unde altius ascendendo, deventum est ad alveum majorem in duos, praescriptorum nimiram superiorem et inferiorem annotatum Districtum Rábaköz alluentes ramos se effundentem, ubi siquidem in deflexione rami superioris certus angulus per modum .....*) aquae cursum retardans se ostendit, qui angulus iuxta nosigna in arboribus ibidem situatis securi data transfodiendus judicatus est, et quidem in latitudine duarum orgiarum, in ramo vero inferiori statim penes divisionem praeinsertorum ramorum, magna et oblonga ac fere inexpurgabilis inventa est repletura vulgo Nagy-Holod dicta fluxum aquae similiter impediens. — Ut igitur aquagium ad notumque ramum aequaliter descendat, nec alterius rami alveus plus aequo aquis oneretur: determinatum est, ut in ripa ejusdem alvei inferioris, citeriori ex parte nempe Cottus Soproniensis, penes praescriptam repleturam novus alveus, pari qua in superiori ramo latitudine ac profunditate fodiatur. Ita tamen, ut praescriptas utriusque rami apertiones, sive horum duorum alveorum effusiones, non prius, quam totum aquagium sive ambo alvei purgati fuerint, et modalitate praescripta correcti extiterint, eodem utraque tempore simulque fiant. Ulterius per ripam seu aggerem inferioris alvei citeriorem orientem versus habitum descendendo occurrit agger Karós-Ösztörű nuncupatus in territorio possessionis Keczől Cottu et Districtu in praefatis habitus pridie revisus, seu magna illa eruptio per quam hac aestate suisque temporibus aquae majorem huius Districtus partem perfuderunt; cujus causa inventa est loci profunditas, ob quam aggeris conservatio difficilis evadit, inti alvei elevatio humilietur per molendini Kecskédiensis, non procul inde distantis, rectificationem seu humiliationem, diversorum alvei circuituum per rectam lineam transfossionem et diversarum repleturarum expurgationem.

---

*) Itt egy szó helye betöltetlenül áll.

— Non procul illinc paulisper descendendo, apparet quintus quoque circuitus, qui certum pratum Berta-rétje nuncupatum, in territorio possessionis Pápócz Cottu Castriferrei habitum cingit, penes quem fuit vehemens Anni praeteriti contra praedictum aggerem Karós-Ösztörű aquarum emptio et super eundem aggerem recta per certum stagnum in alveum Linhó ad partem septentrionalem effusio; transeundoque aggerem illum, meridiem versus deventum est ad angulum attacti circuitus, quem quidem incolae praescripti Districtus ex commissione Dominorum Deputatorum eiusdem Cottus Soproniensis ante Annum transfoderant, sed incolae praeinsinuatae possessionis Pápócz in orificio repleverant, ac proinde magna fuisse causa aquarum in Districtum effusionis fertur, cum praesertim proxime praeterita inundatione aperto per Pápóczienzes eodem alveo, aqua per dictum aggerem haud emperit, ac proinde magnum huic Districtui ostenderit emolumentum. — Ideo consentientibus tum Dno Priore Pápóczyensis, tum etiam Venerabilis Capituli Iaurinensis Plenipotente Admodom Reverendo Dno Francisco Liptay, eiusdem Capituli Canonico, quorum territorio praescriptus circuitus situaretur, idem fossatum renovandum statutum est; ita nihilominus, ut terra effodienda ad ripam meridionalem territorium nempe Pápóczyensis ejiciatur, prato pro moderno possessore pari qua in prioribus modalitate remanente, praetioque illius terrae, quo alveus situabitur, erga condignam aestimationem possessori deponendo. Arbores in alveum utrumque quoquomodo incidentes extrahantur, et ne aliquis inposterum aliquam arborem injiciat et insecet, sub poena statuti Comitatus fl. 12. cautum sit. — Illinc deventum est ad molendinum Illustrissimi Dni Comitatus Adami Drasskovics de Trakostyán in territorio possessionis Kecs-kéd Cottu Castriferrei, ad ripam exterioram extructum, cuius aquagij elevatione dimensum, caput molendini inventum est elevatum super aquam stagnantem digitis architectonicis 8, aquagij vero super caput molendini elevatio digitorum 28. Item damnosa duarum rotarum molarium in uno canali collocatio. Magis descendendo in possessione Vágh, duo molendina fere sibi contigua, in proxime divisus duobus ejusdem alvei ramis, unum in uno, alterum in alio extructum, et quidem primum in ramo exteriori Dnae Relictae Egregii olim Pauli Szemenyey, cuius caput est demissius aqua stagnante sive sub molendino consistente, digitis 7. elevatio aquagij super caput digitorum 21. et medij, alterum Dni Sigismundi Polányi, cujus caput inventum est haerere in aqua consistente digitis $6\frac{1}{2}$. Elevatio aquae supra caput currentis digitorum 22. Ibidem reperta est alia quoque mola non pridem in alia ripa ejusdem alvei e diametro loco canalus vulgo Zúgó dicti extructa, capite nimium elevato, tempore elevationis posses-

sori utilis aquagij cursum impediens. Deinde descensum est in possessionem Sebes, inque molendinum Dni Prioris Pápóczyensis, cujus caput inventum est aquae stagnanti subesse digito uno. — Unde deventum est ad molendinum Episcopatus Iaurinensis ad Arcem Kesző spectans, in Cottu Castriferrei habitum, cujus caput supra aquam consistentem, repertum est elevatum digitis 12. aquagium rotas vertens super caput altitudinis digitorum 25. Habetur super illud molendinum certum quoddam antiquum fossatum vulgo Asvány dictum, quo olim aquae superfluae ex dicto alveo in fluvium Marczal, illinc non procul praeterlabens, se effuderat. Quod denuo aperiendum et in fluvium Marczal derivandum determinatum est.

In possessione Sobor molendinum Generosi Domini Stephani Teörök de Telekes, cujus caput apparebat in aquis demersum digitis 6. aquagium rotas vertens, supra caput altitudinis digitorum 24. In Árpás molendini Sancti Monialium Conventus Týrnaviensis, capitis elevatio supra aquam consistentem digiti unius, aquagij supra caput digitorum 27. In Móriczhida in Comitatu Jaurinensis molendini Communitatis ejusdem loci capitis elevatio supra aquam stagnantem digitorum 6., aquagij rotas vertentis digitorum $16\frac{1}{2}$. Reperitur in dicta possessione Móriczhida certus alveus Máthé fördője dictus, in alveum fluvij Rába influens, in capite quo ex alveo externo eandem possessionem alluente effunditur, occludendus. In Malomsok, Comitatu Jaurinensis molendinum Spectabilis ac Magnifici Domini Adami Amade, cujus capitis supra aquam stagnantem alevatio reperta est digitorum 5., elevatio aquagij supra caput digitorum 26. In Szent-Mihály, Comitatu Jaurinensis, molendini Incolarum ejusdem loci caput in aqua stagnante demersum infra aquam digitis $10\frac{1}{2}$, aquagij supra caput altitudo digitorum 30. In Csécsény, Comitatu similiter Jaurinensis, caput molendini in aqua demersum digitis $10\frac{1}{2}$, aquagij supra caput altitudo digitorum 24. Illinc reversum est ad superiorem alveum, dimensaue sunt molendina super eodem alveo extructa, et primo quidem caput molendini Suae Celsitudinis Palatinalis, in territorio possessionis Vitnyéd habiti, inventum est caput ejusdem aqua subtus jacens altius digitis 5., aquagium supra caput defluens altum digitis 19. In Kapuvár caput molendini ejusdem Suae Celsitudinis elevatum super aquam consistens digitis 14., altitudo aquigij supra caput digitorum 15. In territorio possessionis Babóth duae molae in uno alveo ac capite sibi contiguae, una ad occidentem Suae Celsitudinis Palatinalis, altera Spectabilis ac Magnifici Domini Ladislai Ebergényi, quorum caput elevatum supra aquam stagnantem digitis $11\frac{1}{2}$, aqua rotas vertens ejusdem altitudinis existente. Tertium ibidem molendinum in ramo minori vicino ad

occidentem decurrente, itidem Suae Celsitudinis; cujus caput elevatum super aquam consistentem digitis 8. cum quadrante, habet aquam supra caput elevatam digitis 9. cum dimidio. In Kisfalud primum Külsőmalom dictum, habet caput elevatum digitis 7. cum tribus quadrantibus, aquam superfluentem digitorum 16.; alterum itidem in praescripto occidentali ramo extructum, Belsőmalom vocatum, utrumque Familiae Kisfaludyanae, habet caput elevatum digitis 5, aquam superfluentem digitorum $16\frac{1}{2}$. In possessione Vicza Magnifici Adami Viczay, habens caput elevatum digitis $26\frac{1}{2}$, aquam desuper decurrentem digitorum 18. In possessione Beled molendinum Generosi Domini Valentini Szegedy, habens caput elevatum digitis 24., elevationem aquagij molendinum vertentis digitorum 18. Demum in territorio possessionis antelatae Beled duo molendina, unum Spectabilis ac Magnifici Domini Ladislai Cziráky *et Sororis ejusdem, Consortis Illustrissimi Domini Comitis Danielis Esterházy, *)* alterum Illustrissimi ac Reverendissimi Domini Praepositi Csornensis, in uno capite extructum; quorum caput elevatum est super aquam stagnantem digitis 20., aqua super caput defluens digitorum 18. Qua quidem praespecificatorum molendinorum revisione modalitate praenarrata rite peracta. — Nos tandem habita inter nos matura et exacta consultatione, opinionibus quoque praeinsinuatorum Dominorum comparentium ac Magistrorum Molitorum statum aquagij intelligentium, sub stricto recenter deposito eorundem juramento examinatorum, investigatis, praescriptos duos alveos Districtum hunc alluentes, aequaliter in utrumque alveum sive aquam in iisdem decurrentem dividendam ac tandem statum elevationis molendini Kecskédiensis veluti reliquorum infra extructorum, capitis in suo moderno statu elevationis nempe octo digitorum supra aquam stagnantem reliquendum, ob nimiam vero meatus constrictionem aperturam et Canalem vulgo Zúgó in forma capitis molendinarij capite molendini 4. digitis altiolem, in latitudine vero 3. orgiarum praeter clausuram vulgo gát dictam rippa fluvij 6. digitis humiliorem conficiendam, sic et praenotatam 3-tiam rotam in tertium Canalem translocandam. Ex adverso vero alterum primum in superiori alveo situatum Czirákyanum et Praepositurae molendinorum caput, ob respectum alterius majoris alvei ex ejusdem alveo effluentis Nagy Balázs ere nuncupati, octo digitis humiliandum esse deliberatum est, ac praeterea praeter praescriptam capitis humiliationem, Canalem vulgo Zúgó duarum orgiarum latum, duobus digitis capite altius erigendum esse. Praenarratum Kecskédiense molendinum sequuntur duo

*) E malom révén volt érdekelt Esterházy Dániel a tervezett Rábaszabályozásban, és így került a jelen irat az ő levéltárába.

Vágiensia, et primo quidem praetactae Dominae Szemennyeyanae, cujus caput duobus digitis elevandum ac praeterea novus Canalis seu Zúgó unius orgiae latitudine 4. digitorum capite altius extruendus est; alterius vero capite in eodem quo prioris aequilibrio relictum, novum molendinum pro exundatione confectum demolietur, et novus Canalis praescriptae altitudinis duarum orgiarum longus extruetur. Molendini Sebesiensis caput in statu prioris altitudinis relictum est, erigeturque novus Canalis Zúgó trium orgiarum longus. Molendinum Episcopus Jaurinensis humiliabitur digitis 12., ponetur eidem Canalis trium orgiarum latus, quatuor digitis capite altius. In Malomsok caput molendini humiliabitur digitis 10. Canalis pariter trium orgiarum praescriptae altitudinis conficiendus. Molendinum in Sobor Domini Stephani Teörök humiliabitur digitis duobus, hinc quoque Canalis trium orgiarum latitudinis, observataeque hactenus altitudinis erigatur. Árpásiensis similiter 2. digitis humiliabitur. In Móriczida aequali dimensione compropotionabitur eidem. Haec duo molendina unum Canalem superfluum Zúgó dictum, quatuor nempe orgiarum latitudinis, altitudinis vero praerecensitae habebunt. Caput molendinorum Szent-Mihályiensium et Csécsényiensium humiliabuntur digitis $4\frac{1}{2}$ unum quodque, ac cuivis conficietur Canalis 3. orgiarum, priori altitudine observata. In superiori alveo post molendinum Czirákyum, molendini Domini Valentini Szegedy caput humiliandum digitis 14. Canalis aperiendus orgiarum duarum, capite molendini ut supra 4. digitis altius. Viczaiensis caput humiliabitur digitis $18\frac{1}{2}$. Canalis faciendus orgiarum duarum. Mihályiensis humilianda digitis 11., Canalis similiter duarum orgiarum extruendus. Duae in Kisfalud, prima Belső-malom humiliabitur digitis 3-bus, cum tribus itidem quadrantibus, altera Külső-malom uno digito; Canalis exterioris molarum duarum orgiarum conficiendus, altera manebit in suo statu. In Babót Domini Ebergényi sic et vicinum Suae Celsitudinis, humiliabitur digitis $9\frac{1}{2}$. Alterum in vicino minori alveo erectum digitis $6\frac{1}{4}$. prioribus duobus molendinis Canalis duarum orgiarum in meditulo conficiendus. Kapuváriensis humiliabitur digitis 14. Canalis conficiendus latitudine duarum orgiarum, altitudinis vero uti priores 4. digitorum capite molari. Vittyédiensis reliquendum in moderno statu, cui similiter Canalis 3. orgiarum conficiendus. Praerecensita autem molendinorum rectificatio, ubi alveus infrascriptus Nagy Balázs-ere expurgatus et rectificatus fuerit, tunc primum executioni demandanda censetur, ne per molendinorum humiliationem alveus aquis oneretur. — Postremo deventum est ad molam Generosi Dni Michaëlis Őri in territorio praefatae possessionis Niczk habitam, supra quam reperiuntur tres vastae mollis et levi opera transfodiles circuitus, qui cursum

aquae fere medio milliari circumferunt et retardant, ob quod se aquae tempore exundationis in externos Canales, alias Herpenyő nuncupatos effundunt, et iterum fluvium Rába e regione supra recensitae Karós-Ösztörű cum vehementi impetu irruunt, passim autem in fluvium Kőrös ad septemtrionem habitam se exonerant, et sic alterum superiorem Rábae alveum se intrudunt. Infra molam pariter 3. circuitus similiter nocivi, quos quidem pari ratione et modalitate qua superiores, transfodiendos, arboresque injectas extrahendas esse; et quia transfossio illa citra praementionati molendini Niczkiensis fieri non potest, cum et alias mola illa in loco valde nocivo et incommodo sita, neque multum importans reperta sit, eandem quoque in locum commodiorem translocandam, proportionem elevationis aquagij ita observanda: ne ob eandem cuipiam aliquid damni eveniat; unde ut aquam in alveum Herpenyő dictum meatus occludatur, sufficientes aggeres exstruendos decrevimus et commisimus per praesentes. Molendinorum itaque negotio taliter deciso et pro exequendo sicut et alias decisiones praespecificatas nostras Universitatibus praescriptorum Cottuum Soproniensis, Casriferrei et Jaurinensis modalitate infra-specificanda commisso, aquagium quoque tertij Canalis ex alveo rami superioris supra molendinum praespecificatum Czirákyanum, ad exteriorem partem Districtus decurrens, vulgo Nagy Balázserre sic et alius ex eodem elabens Békás-ér nuncupatus, in quo fluvij Kőrös et Répce se conjungerent, inferiorique ejusdem Cottus Processui magna damna ob complures alveorum jam pene repletas divisiones causarent, in parte revisus est, in toto autem tum ob temporis pluviosi incommoditate, tum ob loci stagnantem situm revideri non potuit, nec curruli nec navali occasione accessibilis. Quae cum omnia in dicto Cottu Soproniensis habeantur, ob hoc per praesentes Universitati ejusdem Cottus Soproniensis tum circa id, tum etiam circa orificium memoratum fluvij Rába, quo paludes Han vocatas ingrederetur, sic et reliquis praerecensitis Cottibus, cuilibet in suo ambitu, eam dedimus et concessimus vigore praesentium Commisionis meram, plenam et omnimodam potestatis facultatem, ut ipsi, vel eorum deputandi, ex parte quidem Soproniensium praescripta revidenda revidere et quidquid justum ac rectum adinvenerint, concludere, ac non solum ea, verum uti et reliqui Cottus praesentem quoque determinationem, latamque et modalitate praeinserta et articulis debitae executioni demandare possint ac debeant; cum insuper praemissae repleturae per nonnullos piscatores et molitores hactenus causatae perhiberentur Universitates praescriptorum Cottuum tales quoque punire poenasque debitas injungere valeant; imo damus et concedimus, transferimusque per praesentes omnimodam facultatem, harum nostrarum chirographis et sigillis nostris

roboratarum, vigore et testimonio Literarum mediante. Datum ad molendinum praefatum Niczkiensem, die 6-ta 9-bris, Anno 1699. Comes Franciscus de Nádasd, m. p. L. S. Andreas Matusek E. Episcopus Scepusiensis, m. p. L. S. Comes Georgius Széchény, m. p. L. S. Magister Stephanus Nagy Officij Iudicatus Curiae Regiae Protonotarius, m p. L. S.

(A gr. Esterházy-család cseszneki ágának pozsonyi levéltárában őrzött egykorú másolatról.)

Közli: THALY KÁLMÁN.

MÜVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A nagy-eőri levéltárból.

A Történ. Tárban közöltettek XVI. századbeli magyar hölgy ruhatárok, (1883. 594—600 lap.) melyek mutatványúl elegendők arra, hogy azon korban a főúri családok mennyit s miféléket szoktak volt adni női nászhozományúl. Nem a tárgy ismertetése tehát, hanem a végett közöltetnek itt további ilynemű kimutatások, mert ezek ketteje épen egy századdal későbbi, s így azt tanusítják, hogy a XVII. század végéig nem igen változott a viselet, legfeljebb szabás alakban a divat, de nem tárgyakban és minőségben; továbbá látjuk, hogy vidéki, habár vagyonosb, de nem hatalmas főúri állású s fényű családoknál is, aránylag nagy fényűzés és pénzberuházás történt női hozományoknál öltözékbe, ékszerekbe s drágaságokba, mellesleg megjegyezvén, hogy az 1680-iki jegyzékben már tetemes számú fehérnemű kezd szerepelni.

Az 1515-ki parafernum nemcsak hogy korban megelőzi valamennyit, de növeli az érdeket mint okmány, melyben történeti nevű egyéniségek szerepelnek.

Frangepán Bernát unokatestvére volt Frangepán György vagy Gergely (gyakran felcserélődik a Georg- s Gregor-név) kalocsai érseknek, ki mint államférfi fontos politikai állást töltött be. A menyasszony, Bernát leánya Isotta, nővére volt Beatrixnak, Corvin János nejének, a vőlegény zászlós úr; a hozomány egy királyi vár. Ez utóbbi körülmény indokolja, hogy a vár s uradalom átadása különösen kiemeltetik, »cum suis litteris privilegialibus«, mert Beatrix királyné inscriptiója, Mátyás és Ulászló királyok megerősítései képezék a birtokcím alapját, s így a korona ellenében a családi tulajdonjog fő védeszközét. Röviddel előbb a keresztes pórhad legyőzetett; az oligarchia hatalmaskodása alatt az ország bomlásnak indult; az anyagi viszonyok teljesen zilálva, a pénztelenség, a hitel- s bizalomhiány általános. Gondolható, minő hatása lehetett a kétségbeesett nemzetgazdá-

szati állapotoknak mindenre, a mi készpénzt vagy pénzürtéket képviselt. Ezen szempontból kell tekintenünk azon számokat s értékarányokat, melyek ezen okmányban találhatók. — Sajátságos, hogy bár hihetőleg az örömatya tartja a lakodalmat, azonfelül még a vőlegény is biztosíttat magának menyegzői költséget, s pedig jókorát, ha tekintetbe vesszük, hogy 7000 frt. az egész uradalom és vagyon, mely a szerződés tárgyát képezi. Nevezetes a birság vagy bánatpénz kikötés módja: a szószegő fél legyen becsület- s tisztességvesztes, és fizesse meg az egész 7000 frtot a szavatartó félnek, és ugyanannyit a pápának titulo camerae Apostolicae, miből talán ezen Frangepánoknak a pápákhoz való ragaszkodása lenne gyanítható.

Bernát követsége Rómába nem említettik ugyan történetíróinknál, hanem nyilván összeköttetésben kell állania X. Leo öröklődéseivel a törökveszély ellen, s tárgya lehetett azon 50,000 arany hadjárat vagy 20,000 arany végvár erősítési segély, melyet a pápa Ulászlónak kínált, sőt agenseit járatta is a végekben.

Az utazás és diplomatiái működés tartamára öt hónapot praeliminál a szerződés, kelte idejétől, september havától számítva. Megtörtént-e? nem bizonyos; de a hivatkozás: »a die exitus Bernaldi et Ferdinandi pro praesenti legatione« feltenni engedi, hogy elhatározva, sőt az elindulás napja nyomban bekövetkezendő volt.

A leány személyéhez valókat megnevezik, a többit csak általában említik, hogy kapni fog olyakat, melyek a fényhez és háztartáshoz szükségesek. Ritkaság, hogy itt külön említettik »nyári« ruházat is, a mi sem ezen, sem a következő századbeli nászhozomány-lajstromokban elő nem fordul.

Maga a kérdéses birtok újabb időben az Esterházyak zólyomi ágának tulajdona volt, míg 1805-ben Ferencz király Dobronyíva, Szászi és Bábaszék uradalmat és a zólyomi várat tartozékaival — I. Mátyás király kedvencz vadászterületét, melynek emlékét fentartják Hajnik (= az erdőkerülők) Ribári (= a halászok) és Muotyova (= a motozó ebek) telepeinek falunevei — a családtól birtokcsere útján a magyar bányakincstár számára szerezte meg.

Házassági szerződés és parafernum Frangepán Isotta és Perényi István között.

1515. sept. 5.

Nos Capitutum ecclesiae Budensis memorie commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod Spectabilis ac Magnificus Dnus Bernaldus Comes de Frangepanibus filius eiusdem Comitissae Bernaldi ab una, parte vero ab altera

similiter Magfcus Dnus Stephanus de Peren Dapiferorum Regal. Magister coram nobis personaliter constituti praesente etiam ibidem Egregio Gregorio Iapricza Horváth de Csaba, iidem Bernaldus et Ferdinandus Comites assumptis in se et per omnia levatis oneribus et quibusvis gravaminibus Spbiliun ac Magfcorum Mathiae et Christophori Comitum similiter de Frangepanibus Filiorum eiusdem Dni Comitum Bernaldi et fratrum praefati Domini Ferdinandi carnalium aliorumque universorum fratrum et consanguineorum simul et proximorum eorundem, quos infra-scriptum negotium tangeret seu tangere quoquo posset in futurum, item imprimis iidem Domini Bernaldus et Ferdinandus Comites sponte et viva voce confessi sunt in hunc modum. Quomodo ipsi matura et diligenti deliberatione intra se praehabita Generosam Dominam Isotham filiam suam charissimam Sororem videlicet praefatorum Ferdinandi Mathiae et Christophori dicto Domino Stephano de Peren legitimam tradidissent in Uxorem modis et conditionibus infrascriptis imprimis: Quod idem Dnus Comes Bernaldus ac filii sui praedicti ratione dotis praefatae Dnae Isothae Castrum ipsum Dobroniva vocatum in Comitatu Zoliensi habitum cum omnibus suis villis, possessionibus, tributis, teloniis et aliis universis proventibus et pertinentiis ac privilegiis suis quibuslibet in septem millibus florenorum, pro quibus idem Castrum praefato Comiti Bernaldo per Serenissimam condam Dnam Beatricem Reginam ex consensu Serenissimi Principis condam Dni Mathiae Regis inscriptum et impignorum exstitit. Similiter ex litteris quibus Serenissimus Dnus Ladislaus modernus Rex praefata privilegia eiusdem Serenissimae Dnae Beatricis Reginae ex benevolo consensu pariter et assensu confirmavit, cum eadem Dna Isotha praefato Dno Stephano de Peren ipsorumque haeredibus et posteritatibus universis dedissent, donassent et contulissent, imo dederunt, donarunt et contulerunt coram nobis modo et ordine ac conditionibus et clausulis subinfascriptis: Primo, quod idem Dnus Bernaldus Comes et Ferdinandus filius eiusdem oneribus modo praemisso in se assumptis annotatum Castrum Dobraniva vocatum simul cum praescriptis omnibus suis pertinentiis ac litteris et litteralibus suis instrumentis factum, ut praemittitur eiusdem Castri et pertinentiarum suarum concernentibus simul et proventuum universorum tam ordinario- rum quam extraordinario- rum, trigesimo secundo die a die exitus ipsorum Dnorum Bernaldi et Ferdinandi Comitum de Civitate Budensi pro praesenti scilicet Legatione ad Summum Pontificem per Regiam Maiestatem eundem Dnum Comitem Bernaldum deputatum manibus dicti Gregorii Horváth, tamquam ad manus communes dare et assignare debeant et teneantur, idemque Gregorius Horváth dictum Castrum infra celebrationem nuptia-

rum eorundem Dni Stephani de Peren et Puellae Isothae tenere ac possidere valeat atque possit, tandemque habita consummatione nuptiarum, mox fide sua mediante idem Gregorius Horváth dictum castrum simul cum praenotatis omnibus pertinentiis et Litteralibus instrumentis manibus eorundem Dni Stephani de Peren et Puellae Isothae vel hominum suorum, ad id per ipsos deputatorum, absque omni occasione et subterfugio dare et assignare debeat et teneatur. Casu vero, quo nutu Divino vel ipsum Dnum Stephanum de Peren aut dictam Dnam Isotham infra matrimonii consummationem ab hac luce decedere contigerit, teneatur praefatus Gregorius Horváth dictum Castrum eiusque cunctas pertinentias et privilegia universa manibus dicti Dni Comitis Bernaldi et filiorum suorum praedictorum remittere et reassignare. Ubi vero post dicti matrimonii consummationem praefatus Dnus Stephanus de Peren et Dna Isotha sponsa eiusdem dictum Castrum alicui vendere simul cum suis praescriptis suis pertinentiis et a se alienare vellent et niterentur, extunc idem id facere sine scitu et voluntate dicti Dni Comitis Bernaldi et filiorum eiusdem nemini alteri valeant, sed inprimis ipsos, si illud Castrum pro illa eadem summa, qua ipsi aliis vendere possent, emere voluerint, admoneant. Si vero ipsi Castrum praedictum emere nollent, aut non curarent, extunc praefatus Dominus Stephanus de Peren et Dna Isotha valeant praescriptum Castrum, cui maluerint, libere vendere et a se alienare. Quodsi idem Comes Bernaldus et filii sui ipsum Dnum Stephanum de Peren et filiam suam Dnam Isotham in pacifico dominio dicti Castri conservare quoquo non possent vel non curarent, et illud Castrum ab eisdem aliqua via iuris alienari posse videretur, extunc teneatur idem Dnus Comes Bernaldus et filii sui aut alter eorum praefato Dno Stephano de Peren et Dnae Isothae ratione dotis huiusmodi loco dicti Castri tria millia floren. in monetis hungaricis hic in Capitulo coram nobis deponere, ipse vero Dnus Stephanus de Peren et Dna Isotha rehabitis huiusmodi tribus millibus floren. praeattactum Castrum simul cum saepedictis omnibus eiusdem pertinentiis eisdem Dno Bernaldo Comiti et filiis suis praenotatis remittere et reassignare debeant et teneantur. — Insuper etiam hoc declarandum est specialiter, quod praefatus Dnus Stephanus de Peren debebit et tenebitur in vita sua praefatae Dnae Isothae consorti suae partem bonorum suorum in valore tantae summae vel tot millium floren., pro quot praedictum Castrum venderent et super hoc legitimam fassionem in aliquo loco credibili facere, ut si ipsum Dnum Stephanum de Peren absque haeredibus fatis cedere contingeret, tandem ipsa Dna Isotha cum eisdem bonis vel in viduitate manere, vel cum vellet marito alteri pro decentia sui status nubere; item promiserunt insuper praefati Dni Ber-

naldus et Ferdinandus filius eiusdem Dno Stephano de Peren tempore nuptiarum pro expensis florenos trecentos dare et transferre, ac in dotem praedictam tempore nuptiarum res infrascriptas cum effectu dare et assignare, inprimis: Cuppas argenteas deauratas decem, Piccarios argenteos sex, Lavatorium cum pelvi de argento unum, Discos argenteos duo-decim, scutellas argenteas decem, Coclearia de argento facta viginti quatuor, Vittas muliebres tres gemmis et lapidibus pretiosis ornatas, Diadema in vulgari nasfa prout commodius et honestius videbitur iuxta ipsorum honorem, tunicas principales tres gemmis ornatas, alias tres tunicas simpliciores de Velluto de Althlasio et Damasco Subas, principales quatuor de purpure deaurata Veneciana, ex quibus una habeat Subducturam Sebellinam, secunda ex pellibus Hermellinis, tertia quidem ex pellibus variolinis, quarta vero de electis mordurinis, item vestes aestivales tres de Damasco de Athlasio, Lectisternia vero Cussinos pulvinaria et ornamenta similia lecti et domus, scilicet Tapeta, prout honori congruit, deinde equos cum curribus. Demum per eum vero conclusum est, post reditum antelati Dni Bernaldi Comitis de praesenti legatione, in qua ad praesens per Regiam Maiestatem deputatus exstitit, infra spatium quinque mensium celebrationi nuptiarum operam dare perficereque omnia utraeque partes promississent et assumpsissent coram nobis, imo promiserunt et assumpserunt omnino praemissa firmiter observare tali obligaminis vinculo mediante, quodsi qui Partium praescriptarum in praemissis persistere nollet vel quoquomodo subterfugeret, et praemissa vel in toto vel in parte non observaret, extunc talis pars contra partem alteram in praemissis persistentem in Septem mille florenis auri, deinde amissioneque fidei honoris et humanitatis suorum, et nihilominus Summo Pontifici similiter in Septem mille florenis auri sub forma Camerae Apostolicae Sedis convinctur et convinci debeat ipso facto.

In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam praesentes Litteras nostras Privilegiales pendenti sigillo nostro consignatas ad fassionem praescriptarum partium duximus concedendas. — Datum feria quarta proxima ante festum nativitatis sanctissimae Virginis Mariae, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Decimo Quinto.

(Régi másolatból, — mely az által került a nagy-eöri levéltárba, mert a szerződő házastársak fia, Perényi Ferencz, a Varkocs-Bebek rokonságba házasodván, nőági ösiségi jogok s vagyonigények vegyültek a szepességi Varkocs-féle jószágokba, melyek azután Horváth-Stansith kézre mentek által.)

Máriássy Sónia parafernuma.

1653. febr. 9.

Én Markusfalusi Máriási János néhai Máriási Andrásnak legkisebbik fia, az én kegyelmes uramnak istenemnek akarattjából mai napon: úgy mind kilenczedik Februáriusnak napján anno domini 1653, az én szerelmes leányomat Máriási Sófát attam örök házastársul az vitézlő s nemzetes Stansith Horváth Markó uramnak, nemzetes és vitézlő Stansith Horváth Bódisár uram ő keme öregbik fiának becsületesen és tisztességesen, sok főszemélyek előtt, és nemes rendő főembereknek jelenlétekben, melyeket az felséges úristen az ő szent áldásával megáldgyon, élhössenek ő szent felségének nevének dicséretire, nemzeteknek becsületjére, láthassanak fiainak fiait, leáninak leánit, országunknak békességét amen.

Mely szerelmes leányomnak szokás szerint parafernumot az szerint adtam:

1. Arany virágos veres kanaváczból szoknyát vállastúl, arany galonnyal.

2. Szederjes violaszin bárson szoknyát, öt rendbe széles arany csipkével megprémeztetett, csipkésen vállastúl.

3. Zöld bárson szoknyát, arany prémekkel prémezett, öt rendben vállastúl arany galonnal prémezett.

4. Szederjes violaszin habos tabit szoknyát galonyost.

5. Megyszinyű kamuka szoknyát hét rendbe arany csipkével prémezett.

6. Testszinyű kamuka szoknyát galonyost.

7. Fekete virágos bárson palástot merő nesttel bélett, az két elei nussal.

8. Fekete virágos bárson, fekete gubás bársonnyal elüle, belül fekete tafotával bélett palástot.

9. Szűr-kamukából csinált palástot gereznával bélett az elei pedgyvettel.

10. Szederjes violaszinyű bárson kis subát, az elei olyan szinyű gubás bársonnal és tafotával bélett, öt rendben széles arany csipke rajta.

11. Megyszinyű kamuka ködmenkét galonyost pedgymettel bélett, ezüst aranyazott gombok elül és az ujjain.

12. Fekete bárson aranycsipkés váll.

13. Tarczelán narancsszinyű váll, arany csip... (?)

14. Veres bárson galonyos váll.

15. Egy arany láncz kilenczven arany nyomó.

16. Másik arany láncz harminczegy arany nyomó.

17. Egy bokor arany perecz.

18. Egy öreg törkis-kő szűv formára, az ki Bochkai fejede-

lemé volt, két gyémánttal és arany lánczocskával és egy keregdet gyönggyel.

19. Huszonnégy rendben nyakba való gyöngyet.
20. Huszonkét hajtogatott aranyat öreg klárissal.
21. Kézre való kláris három rendbe egy-egy kézre.
22. Kilencz gyöngyes öreg boglárú arany párta.
23. Öt gyöngyes öreg boglárú párta.
24. Gyöngyes harmadik párta arany boglár nélkül.
25. Gyöngyes fékető huszonnégy arany boglár rajta.
26. Egy öreg boglár pántlikába való.
27. Szkofiummal és gyönggyel főzött főketü, az elein egy arany boglár.
28. Egy öreg rubinttal való arany gyűrű.
29. Egy öreg arany gyűrű veres kúvel.
30. Egy arany gyűrű kilencz törkéssel,
31. Három gyémánttal arany gyűrű.
32. Négy ezüst öv, háрма aranyazott, negyedik feir pán-czir forma.
33. Egy lengyel süveg.
34. Egy ezüst kannácska kívül-belül aranyazott.
35. Tizenkét merün aranyas pohárka felső fedelével.
36. Egy ezüst mosdó medencze széli aranyozott.
38. *(így)* Hat ezüst kalán.
39. Zöld tafota superlát.
40. Királyszinyű kamuka elüruha arany galonnyal.
41. Violaszinyű tabit elüruha arany galonnyal tizenegy szkofiom arannyal és ezüsttel varrott virág vagyon rajta.
42. Veres duppla tafota elüruha, kerül arany csipke rajta.
43. Zöld attlacz kesztyű, arannyal varrott, bélett.
44. Fekete terczenál kesztyű, veres gubás bársonnyal bélett.
45. Egy arany kaftán veres aranyas paplan.
46. Egy köz töreg [török] paplan.

(Reá rágasztot papirlapra ostyaaljon gyűrű pecséték és alá-írások:)

(P. H.)	(P. H.)
Balthasar Horvat Stansith m. p.	Coram me Petro Pongracz m. p.
(P. H.)	(P. H.)
Coram me	Coram me Sigis. Faigel. *)
Gabriele Görgei m. p.	iur. assess. cottus Scepus m. p.
	(P. H.)
	Coram me Gabriele Zaborsky
	iurato assessore cott. Scepusiensis m. p.

(Eredeti fasc. 7. N° 3.)

*) Faigel de Bethlemfalva.

**Parapherni Susannae Székely Emerico Horvathianae expositione
de anno 1680. 6. Ian.**

Anno 1680. die 6. Ianuarii. Én Dobay Székely András és feleségem Görgey Susánna adgyuk emlékezetül mindeneknek, az kiknek illik, hogy az mi öregbik leányunknak nemzetes Dobay Székely Susánnának nemzetes és vitézlő Stansith Horváth Imre uram házastársának minemű paraphernumot, avagy ingó marhákat adtunk, azok ez szerint következnek:

1. Egy gyöngyös nyakravaló arany lánczocska, melly két rendbe vagyon csinálva, a kiben vagyon tizenhat arany.
2. Egypár arany perecz, mellyben tizenhat arany vagyon.
3. Két arany gyűrű, az egyikben kilencz rubin, az másikban zöld smaragd vagyon.
4. Egy gyöngyös pártá öreg gyöngyökből csinált, mellyben vagyon hat arany boglár.
5. Egy gyöngyös főkötő, kin van tiz arany boglár.
6. Item más egy pártá tiszta gyöngyből való.
7. Egy aranyos ezüst öv pogány pénz formára csináltatott, mellyben huszonöt darab vagyon.
8. Nyakravaló két renddel öreg kláris.
9. Főre való öreg arany csipkék.
10. Egy kék sima bársony szoknya három renddel öreg arany prémek vadnak az allján, a többi aprók.
11. Más szederjes violaszínű kamuka szoknya hat renddel ezüst csipke és galon vagyon rajta.
12. Más kék kamuka szoknya arany galon az allja.
13. Egy vörös koronarósa szoknya angliai posztóból csinált, vállal együtt.
14. Egy király sima bársony váll széles arany prémmel megprémezett.
15. Az másik virágos szederjes violaszínű bársony váll ezüst csipkével és galonnal vagyon megprémezve.
16. Harmadik vörös sima bársony váll keskeny arany prémeccskékkel van megprémezve.
17. Negyedik tarka kamuka váll arany prémmel megprémezett.
18. Egy reczés karmasinszinű selyem öv.
19. Egy égszinű kek tabit előruha arany csipecs (*így*) köröskörül az allján.
20. Az másik előruha violaszínű szederjes kamuka ezüst csipke az alján.
21. Egy virágos fekete bársony palást egy sorba arany csipke az allján gereznával bélett, az elein nuszt.

22. Egy királyszínű angliai posztóból csinált mentécske ezüst csipkével megprémezett és rókamállal bélett.

23. Item egy vörös koronarósa mentécske ezüst gombocskák vadnak rajta.

24. Egy virágos fekete bársony aszszonyembernek való süveg nusztal bélett.

25. Husz ingváll.

26. Tíz fejr előruha.

27. Huszonkét párna héj, az öti arannyal és selyemmel, az négye tiszta selyemmel, az többi pamuttal varrottak.

28. Husz lepedő, az egyik arannyal és selyemmel, az másik tiszta selyemmel, az többie némellyek pamuttal és fejr varrással varrottak, és némellyek csupa vászonyból való.

29. Husz abrosz.

30. Husz asztal keszkenyő.

31. Husz kendő.

32. Három derekaly párna, hat vánkös, és egy dunyha.

33. Két paplan, az egyik selyem materiából való, az másik közönséges.

Actum in Hunsdorff anno et die, ut supra.

Dobay Székely András m. p. (P. H.) (*vörös gyűrű pecsétek.*)

Dobay Székely János m. p. (P. H.)

Cserneký Dessőffy István m. p. (P. H.) Görgy Susanna.
de Lubolin. (P. H.)

(*m. p. nélkül, mert férjének írása.*)

(Eredeti fasc. 7. N° 4.)

Közli: BR. MEDNYÁNSZKY DÉNES.

Kassa város levéltárából.

Számüzött cseh papok levelei.

A mint Ferdinánd az ellenreformatiót szigorúan keresztül vitte, a protestánsok mindenfelé szétszaladtak. Bethlen Gábor birtokain sokan kerestek és találtak menedéket s a papok közül is többen jöttek be, kik Magyarországon találtak alkalmazást. Az alább következő levelek bujdosó cseh papoktól származnak. Bixerről csak annyit tudunk, a mennyi e levélben fennmaradt, de Jacobaeus az irodalmi téren is érvényesítette tehetségeit s néhány munkája nyomtatásban meg is jelent, azonban az itt említett Dianóia egészen ismeretlen.

1. 1626.

Gottes Gnad und reichen Segen neben meinem andächtigen Gebett zu dem Allmechtigen umb eürer Gonsten und Sterblichkeiten langes Leben, beständige Gesundtheit und glückliche Regierung zuvor an.

Edle, ehrenveste, fürsichtige, wohlweise, insonders groszgönstige Herrn und Patroni, welcher massen ewre Vest und Herrligkeiten mich allbereit vor zwey Jahren durch damaln Ihren Teütchen Pfarrer Michaelen Bussaeum zur Praedicatur bey Ihrer teütschen Kirchen haben zwar vocirn, aber zur solchen gleichwohl nicht khommen und gelangen lassen, dasz haben zweiffelsz ohne E. Vest, Gonsten und Herrligkeiten noch in recenti memoria, oder frischen Gedächtnuss. Wann ich aber hirdurch nicht nuhr bey menigklich in Spott und Verachtung, sondern auch fürnemlich in grossen Schaden bin gesetzt und gebracht worden, alsz habe ich mich dessen durch Schreiben bey eürer Vest und Herrligkeiten beschwert, und zwar bittlich von dero-selben refusionem sumptuum a me propter vocationem istam impensorum begert, aber bisz dato nichts erlangt und erhalten. Disem nach habe ich nochmaln praesentibus hisce supplicibus meis litteris mein Heil versuchen, und E. Vest, Gonsten und Herrligkeiten bittlich ja, propter maximi et misericordissimi nostri Dei misericordiam ersuchen und sollicitirn wollen, Die wollen sich doch meiner erbarmen, und mir die allein auff die euhren Uffgewandte Uhnkosten alsz nemlich 107 fl. Hungarisch refundirn. Den ja, wen es ohn E. Vest, Gonsten und Herrligkeiten vocation gewesen wehre, so hette ich den geringsten Uhnkosten nicht uffgewendet, das die meinigen und mein supellex libraria nacher Newsohl weren gebracht worden. Ich werde zwar verstendigt, mein an E. Vest Gonsten und Herrlig gethanes Schreiben solte dieselbige nicht zur gering Uhungunst und Uhn-gnad gegen meine Person caussirt und verursacht haben. Aber ich berichte in Wahrheit, das hirzu durch andere (welcher Nahmen ich verschont haben will.) Ich also bin instigirt und gehalten worden, ettlichermassen einer Scherffe im Schreiben mich zugebrauch. Bitte hirauff umb Gottes willen E. Vest, Gonsten und Herrligkeiten, wollen mirs groszgönstig verzeihen, ipsam autem aequitatem und summam meam cauperiem ad quam redactus sum, behertzigen, erwegen und bedenken, mich petiti mei ersprieszlichen gewehren und Ihre Gunst, Gnad und Beförderung von mir nicht abwenden, damit ich also wiederumb an Orth und Stell adiutus vestra liberalitate gelangen möge, do ich mein Vocation und Function werde köfftig bei providentia paterna haben sollen. Bin hirauff durch diesen eigenen Botten allhir zu

Epperiesz, ubi subsisto, E. Vest, Gonsten und Her. Resolution und Anttword gewertig, Dieselbige dem Schutz des allmechtigen trewlich bevelend. Epperiesz dominica 6. Trinitatis anno 1626.

E. Vest, Gonsten und Herrligk.

dienstgehorsamer
M. Ioannes Oswaldus Bixer.
verbi divini praeco et exul m. p.

Külczim : Denen Edlen, Ehrenvesten, Fürsichtigen und wohlweisen Herrn Richter und gantzem gesamptem Rath der königlichen freyen Haupt Stad Caschaw in Ober Hungarn, meinen groszgönstigen Herrn Patronis sampt und sonders etc. Caschaw.

2. 1628. decz. 17.

Generose, clarissime et amplissime domine iudex, ceterique generosi et consultissimi domini senatores, maecenates honoratissimi.

Vestris Dominationibus adeoque toti reipublicae vestrae illustrissimae salutem et si quid maius, salute!

Anni huius 1629. adcurrentis Dianoiam, quam in numeros studio tam poëtico quam mathematico, his in limitibus meae sortis coëgi foras emittere et sub nomine Vestrarum generosarum amplissimarum Dominationum publicitus inspiciendam exponere, visum. Gloriolae auram hinc captare non meum propositum, non mens. Ipsa temporum ratio et sortis meae exiliique mei devotio ab hac suspicaci nota me eripiet. Quid vero? nimirum nolui meae fronti (quod Philippum Macedonem ingrato militi fecisse legimus) inuri stigma illud: Ingratus hospes, verum id ipsum cogitavi, post meas (quas pro Dominationibus Vestris indefesse fundo) preces, ut gratitudinis meae hac externa significatione aliquod signum appareat. Excitavit itaque me vestrae reipublicae maiestas, qua, in hoc regno ceteris urbibus antecellitis; *prudentia*, qua in causis forensibus ceu clarissima coeli lumina floretis, *φιλονοῦσία*, qua tam ministerium sacrum quam ministros presequimini.

Accipite itaque hunc mei studii foetum in sinum promotricis gratiae atque me, meique exilii sortes humilimi de nota meliori commendatum habete.

Dominus deus Vestras Dominationes et vestram urbem providentiae suae radio regat, dirigat, protegat ad nominis sui laudem et gloriam. Valete o lumina columinaque ecclesiae porro

dei uti diutissime ita florentissime. Dabam e musaeo meo parochiae Sookutiensis 17. Decembris anno effluente 1628.

Vestrarum generosarum amplissimarumque Dominationum ad vota paratissimus

M. Jacobus Jacobaeus antehac Pragae Bohemorum ecclesiae pastor, iam per sortem exilii Sookutini praedicator m. p.

Külczim: Generosis antiquae virtutis laude, natalium splendore, autoritate, variaeque scientiae supellectile instructissimis dominis domino iudici ceterisque dominis senatoribus praepotentissimae ac liberae regiaeque urbis Cassoviensis etc. dominis et Mecoenatibus meis gratissimis.

Gyászjelentések.

Az alább következő három gyászjelentésből három, a XVII. sz. elején kiváló szerepet játszott férfiúnak halálozási napjáról értesülünk. Az első Széchy György, egyé azok közül, kik Bethlen Gáborral első támadása alkalmával a titkos szerződést kötötték, de a ki legelőbb hagyta őt cserben. A másik Károlyi Mihály, Bethlen Gábor sógora, a ki Bethlen Gáborral több ízben folytatott uralkodója megbízásából alkudozásokat. A harmadik Praepostvári Zsigmond, ki korának egyik leggazdagabb és leghatalmasabb főura volt, s több ízben mint trónkövetelő szerepelt.

1. 1625. nov. 20.

Prudentes ac circumspecti dni vicini nobis observandissimi. Salutem et stb.

Cum violenta et inopinata morte cum maximo mei et orphanorum meorum dolore spectabilis ac magus quondam dnus Georgius Széczy de Ryma Szeecz, alias comes cottus Geömöriensis et ac sacrae caes. regiaeque Mattis cubicularum regaliū per Hungariam magister et consiliarius etc., dnus et maritus meus charissimus inter ultimum Augusti et primum Septembris diem nocte intempesta sub arce Barko occubuerit, prudentibus ac circumspectis Dnibus Vris notum esse existimo. Quia vero exangue iam corpus nihil aliud desiderat, quam ut matri terrae, unde ab initio formatum erat, honorifice tradatur, solennes eidem exequias ducendas in sacello arcis Murani ad 14. Decemb. diem anni decurrentis constitui. Quare prud. ac circumsp. Dnes Vras rogatas habemus, velint praedicto die et termino hic in arce Murani circa horam 8. matutinam comparere, exequiasque has funebrales sua praesentia exornare, quod officium pietatis prud. ac. circumsp. Dnibus Vris servitiis nostris in laetioribus promereri et compen-

sari studebo. In reliquo prud. ac circumsp. Dnes Vras bene valere exoptans. Datum ex arce Murani 20. die Novembris anno 1625.

Prudentibus ac circumsp. Dnibus Vris

vicina benevola
splis ac magci quondam dni Georgii
Szeczi de Rima Szecz relicta vidua
Homonay Mária m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dnis N. et N. iudici primario et iuratis civibus, necnon toti universitati liberae et regiae civitatis Cassoviensis etc. dnis vicinis nobis observandissimis.

2. 1626. j u l. 12.

Az én keserves árva állapotom szerint való szolgálatomat ajánlom Kegteknek és istentől sok jókat, jó egészséges hosszú életet kívánok Kegteknek megadatni.

Adta volna az én kegyelmes idvezítő szent istenem, hogy Kegteket nem ilyen keserves holtig való szomorú és gyászlandó állapotban kellett volna megtalálnom, mivelhogy penig az jó istennek így tetszett, eleitől fogván való kegyes rendelése is mindnyájonkon bűneinkért így vagyon, hogy kinek-kinek az testi halált egyszer meg kelljen kóstolni, ezekben az én életemig gyászlandó siralmas árvaságomat látom nekem is súlyoson viselnem, mivelhogy ez mulandó világban csak ideig levő minden embereknek sorsok ilyen változó, ugyannyéra, hogy senki nincsen oly hatalmassággal, kiki az ő rendin végre is halált nem kóstolna, és így az ő eredetit az földben, az honnét vötte volt, oda vissza nem adná, mint erre példa az mindennapi experientia. Így az én szerelmes idvezőlt uram is az néhai tekéntetes és nagyságos Károly Mihály, Zakmár vármegyének főispánja, urunk ő felségének tanácsa, minekutánna az ő egész életének rendiben semmit inkább több gondja közt szemei úgy nem viselvén, mint az ő teremő istenének naponként való hálaadást követvén, az igaz isteni tisztelettel megváltó urat imádván, annakutánna szerelmes hazájának, nemzetének megmaradására és minden igyekezetivel való szolgálatjára elméjét függesztvén, akarta véghez vinni életét, azért böcsülletes vármegyéjétől, mellette levő úri atyjafiaitól, jámbor böcsiöletes minden rendbeli szolgálaitól, tőlem is szerelmes árva gyermekimmel (megírhatatlan isteni malasztnak rajta megtapasztalt bőséggel) kétszeri confessiója és az szent sacramentomnak vétele után bolcsiózáván, az édes Jézus nevének utolsó említésével keserves betegsége után ugyanitt Károlyban ez jelen való 1626. esztendőben juliusnak első napján naplemenetel után

9 óra tájban az ő reménységében elnyugovék, nekem és szerelmes neveletlen árváimnak keserőségünkre és gyászunkra, kinek meghidegült tetemének utolsó tisztességes eltakarításának napját böcsiöletés atyánkfiainak egyenlő tetszésekből rendeltük lenni ugyanitt Károlyban anno 1626. die 5. Augusti reggel 8 óra tájban, böcsiölletes nemzetének temető helyén. Kérem Kegteket, mint becsiölletes uraimat, az megnevezett napon és helyen böcsiölletes követei által legyen jelen, hogy az édes idvezölt uramnak utolsó tisztességes eltakarítása legyen alkalmasosb s böcsiölletesb Kegtek jelenlétével is, kinek jutalmát istentől veszi Kegtek, én is édes árváimmal isteni imádságommal igyekezem meghálálnom. Tartsa meg isten Kegteket jó egészségben. Datum ex Karoly die 12. mensis Iulii anno 1626.

Kegteknek szolgál

az néhai tekéntetes és nagyságos Károly
Mihály uram meghagyott özvegye
árva Segniei Borbála.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dnis dno Ioanni Langh iudici primario liberae ac regiae civitatis Cassoviensis ceterisque iuratis dnis civibus et assessoribus eiusdem incliti civitatis etc. dominis mihi observandissimis.

3. 1644. a u g. 26.

Prudentes ac circumspecti dni, amici et vicini observandissimi.

Servitiorum meorum paratam commendationem. Az úristen minden jókkal áldja Kegteket.

Elhívén Kegteknek mind jóakaróihoz való kedveskedésére készségét s mind felebarátihoz való hivatáljának elkövetésére keresztyéni effectusát lenni; ily bizodalommal kelleték Kegteket megtalálnom, szegény kedves bátyám uramat, tekintetes és nagos Praepostvári Sigmond uramat azelőtt való napokban ez világból kivévén, több keresztyéni rendelési között oly dispositiót is tött volt, hogy Kegtek becsiölletes várasabeli praedicatorat hivatnók tisztességes temetésének szükséges szolgálatjának véghez vitelére, az augustana confessión lévén maga is az szegény úr és ide mifelénk szűkjebben lévén azféle rendű egyházi emberek, kihez képest találtam meg Kegtek becsiölletes praedikatorát, kívánván jó alkalmatossággal való ő kegyem eljöveteleit hozzánk ad 15. futuri mensis Sept., oly reménységben lévén, hogy az ő kegyemnek azbeli hivatálja szerint való szolgálatjában meg nem fogyatkoznánk, de mivel tudom Kegtekhez való kötelességét ő kegyemnek, mely ott is naponként való fáratságot kívánhatna, szükségesnek ítélem Kegteket is ezen dolog felől megtalálnom, kérvén Kegteket

nagy bizodalommal, ne nehezteljen arra való üdőt engedni ő kegmének, hogy szegény úr teste körül hivatalja szerint való szolgálatját vihesse végben, kinek utának becsiületesen való continuálására gondot viselvén, az minthogy ő kegmének is haszontalan fáratsága nem leszen. Kegtek is ez közönséges sorsban való keresztyéni annuentiáját és jóakarátját én is megigyekezem szolgálnom, jó és bizonyos választ várván Kegtektől. Tartsa isten Kegteket jó egészségben. Datum ex Námény die 26. Aug. 1644.

Earum pruden. ac circumspectarum D. Vrarum
amicus et vicinus
ad serviendum paratissimus
Sigismundus Loniay m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis dnis iudici primario ceterisque iuratis civibus et senatoribus regiae liberaeque civitatis Cassoviensis etc. dnis, amicis et vicinis observandissimis.

Külföldi alumnusok levelei.

A XVI—XVII. században nagy divatban volt külföldi egyetemek látogatása s még az oly mozgalmas idő is, mint a 30 éves háború, nem igen tartotta vissza azokat, kik magasabb kiképzés után törekedtek. Csakhogy ez időben kevesebben jártak Németországba, hanem a kik kimentek, leginkább Angliába, vagy Németalföldre igyekeztek. Nemcsak főurak, hanem városok is támogatták a külföldre menőket, mint pl. Kassa városa, melynek előljáróságához vannak az alább következő levelek intézve.

1. 1625. decz. 23.

Amplissime nobilissimeque vir dne ac patrone benignissime, salutem et prospera quaeque post commendatam officiorum subiectionem etc.

Si indignus habetur, vir eximie, qui beneficium accipiat, qui pro accepto gratias agere non novit; quot nominibus execrabilis reputabitur is, qui ne satagit quidem? Quae me ratio movit, ut quamvis quae literis mandarem et res et verba mihi deessent, maluerim tamen esse intempestivis literis importunus, quam committere, ut abominabile hoc vitium ingratitude, hoc pectus vel adoriatur, vel occupet. Quanquam et alia quaedam subest ratio, quae me idem facere non iam quod consiliariorum est, suasit, sed quod imperatorum impulit; telum scilicet illud quovis Persico iaculo durius necessitas, cui (ut nunc quidem dierum praevaluit) ego ferendo non sim, si vel sim Hercules. Et vero

quia et deo et vobis ita semel complacitum est, ut vestro nomine dicamur et in vestro fundo in hanc aetatem (si qua est) adolevit tenellus hic studiorum nostrorum surculus, efficite — haud multam curam res ita requirit, ne vel prae teneritudine labascenti desit statumen, vel humoris inopia marcescenti rigatio. Quo declaretur scilicet nihil illi quominus radices porrigeret praeter tempus defuisse. Futurum fortasse olim est, quando primum quidem densa foliorum protuberantia excitet, tandem etiam fructuum maturitate hortulanos exhilaret haec planta. Novimus nulli unquam frutici, quam in vestrum fundum translatus est, fontem defuisse. Verum temporum ea est ratio, ut non semper eadem persistat coeli facies, verum cum ut praecedentem tempestatem nonnunquam iucunda excipit serenitas, ita saturam rore coelesti humum sua sequatur ariditas, quid mirum tunc: arida si pluvio supplicet herba Iovi? quid item si nos quoque hic cum egestate iamdudum conflictantes ad te iterum levemus oculos, unde veniat auxilium nostrum? Fecimus id iam ante binis ad Ampl. Vram scriptis literis, quas tamen Ampl. Vrae tarde nimium redditas aut certe defuisse, per quos succurreres firmiter nobis persuasimus; alioquin certissimi, quin simul ac hae ad pedes benignitatis tuae provolventur (id quod nunc faciunt) aliter affectae atque accesserant, revertantur. In reliquo stb.

Datae Cantabrigiae anno 1625. 27. Decembris.

Eiusdem stb.

Ioannes Thallyai m. p.

Külczim: Ad amplissimum nobilissimumque dominum Ioannem Langh etc. stb. Cantabrigiae.

Más kéz: Exhibita 15. Iun. 1626.

2. 1626. mart. 10.

Nobilissime Mecoenas, dne ac patrone benignissime.

Salutem, huiusque vitae felicitatem ac futurae gloriam etc.

Breves hae litterae vir nobilissime, quia ampliores nuperae.

Quarum tamen nonnullas in manus tuas pervenisse tabellariorum incuria et nonnullorum ex patina nostra de non missis litteris ad quosdam facta querimonia facit, ut nonnihil addubitem. Exposui tum indigentiam conditionis meae, nec alia hodie, nisi quod aucta sit inclementius. Nempe igitur iam modo intelligo, tanto illustrius apud alios, apud me vero etiam acceptius beneficium tuum futurum, meque ad gratitudinem tanto impensius astringere, quanto mihi carior ex his angustiis emersio. Nec tamen minor in iis, quae praestitisti iam munificentia tua, quam magna in iis, in quorum spem me erexisti benignitas. Certe tanta utraque ut si quis eas in recto aequilibrio statuatur, aqua haereat indicaturo utra

alteri praeponderet. Nam ut iis tantum, quae iam recepi insistam, dum me praesentem praesens exornas, in varias sese partes dis-suderunt beneficia tua. Primum contulisti ea in immerentem, deinde contulisti ex ultrema pietate, tum denique non contentus sic contulisse, etiam illud iis accumulare tibi visum est, ut de futuro brevi post consequendo securum me esse iuberet. O me extreme hebetem, si hic felicitatem meam non agnoscam, ingratum si non praedicem! At profecto non cuiusvis hominis fuerit haec verbis aequare, epistolae vero angustiis includere nullius. Haec et alia praeterita mihi revolventi, quamvis per se tam clara, tam manifesta (ut sunt revera) appareant, ut vel importunissimo alicui interpellatori os occludere labiaque coërcere possint et ab omni ulteriori sollicitatione absterrere, tamen quam non semper votis occasio inserviat, vides. Conatum etenim te pro paterna tua propensione, credo, et conatum anxie, quod ante verbo declarasti, re exequi, nosque ex hac perplexitate, quibus magis magisque involvimur, eruere, nisi deessent, per quos succureres. Adeo et tibi ingrata et mihi magno infortunio fuit haec tabellariorum infrequentia. Etsi vero cessarint illi, Ampl. Tua, credo, non cessavit idoneae occasione, quae nobis provideret intendere, idque ut deinceps quoque praestet, nosque in coepta benevolentia conservet, obnixissime oro. Eandem ego in reliquo nobilissimam Vram Amplitudinem deo opt. max. unacum dulcissima familia et suavissimis liberis devotus commendo. Cantabrigia 10. Martii anno 1626.

Eiusdem ampl. nobilissimaeque Dnis Vrae
 alumnus addictissimus
 Iohannes Thallyai m. p.

Külczim: Amplissimo nobilissimoque dno iudici regiae liberaeque civitatis Cassoviensis dno dno patrono benignissimo etc. Cantabrigia.

Más kéz: Exhibitae 15. Iunii 1626.

3. 1626. j u l. 3.

Amplissime nobilissimeque vir dne ac patrone munificentissime.

Salutem externam, internam, aeternam dumque eam per Christum consequaris; felicitatem etc.

Munus Amplitudinis Tuae multis quidem modis mihi gratissimum fuit vir amplissime, sive quod per se ingens, seu verius quia a te profectum, tamen hoc nomine mihi praecipue fuit gratum, quod veteri tuae peternae benignitati (quam hactenus non laevis oculis perspexi, iam modo coram intueor) eo ceu pignus quoddam accessisse videtur. Non dignus ego quem sol aspiciat, si hic taceam. Sed apud quem potissimum id praedicabo vir

honorande? Apud tene? Scio, quam indigne iis suas laudes audiant, qui soli laudem merentur omnium. Hoc unum dicam, hac in re ab Amplitudine Tua esse praestitum, quod ad officium pii patroni imo parentis maxime pertineat, quodque summo deo valde sit acceptum, quod uberrime mecum omnes boni non coacti sunt agnitiuri nos certe intelligimus, te hisce benefactis ad bra-beum illud immortalitatis iam modo ingenti studio properare, quod bona fide tibi redditurus est summus ille pastor, princeps pastorum omnium, qui gratis animam impendit ovibus suis. Sed et ego deum indesinenter queror, ut posteaquam illi complacitum est pulcherrimos istos impetus animo tuo immittere, quibus ad optima optimosque accensus raperis, eos tibi servet et te afflicto regno, quod nisi per eiusmodi columnas stat, ruit, superstitem esse quam diutissime patiatur.

Sic praecabar Lugduni Batavorum anno 1626. 3. Iulii die. Eandem ampl. nobilissimamque Domin. tuam

aevum suspiciens alumnus
Ioannes Thallyainus m. p.

Külczim: Ad amplissimum nobilissimumque dnum Ioannem Langh liberae regiaeque civitatis Cassoviensis iudicem dnum ac patronum benignissimum. Lugduno.

3. 1626. m a r c. 30.

Nemes, bölcs, tisztelendő kedves jóakaró uraim.

Az szent úristentől Kegteknek kegyelmet, csendes békességes megmaradást, az tekintetes respublicának mindenkben öregbülését és minden testi lelki áldásokat szívem szerint kívánván, ajánlom az én kevés tehetségem szerint való minden üdöbeli kész szolgálatomat.

A minthogy nemes bölcs tisztelendő uraim onnan hazul eljűvén, Kegteknek továbbá való kedves jóakarátja után isten oltalma és gondja viselése alá ajánlottam volt magamat, az üdöben az nevezetes respublicának birája lévén az nemes és böcsületes Lang János uram, akképen távollétemben azon Kegtek jóakarátjának reménségem szerint nem kevés hasznát vöttem, az Kegtek adakozását mondom, melylyel Kegtek isten tisztességére, az ecclesia hasznainak előmentére és az közönséges jóra nézván, engemet mostani fáratságos utaimban, tanúságaimban gyámolítani akart. Erről, a mint illendő, nemcsak most Kegtek előtt emlékezem meg hálaadóképen, hanem mindenk előtt és minden alkalmatossággal adósnak vallván e mellett és kötelezvén magamat, hogy békességes haza fordulásom után (melyet az úristen kedvesen engedjen meg) a mennyire ő fölsége kegyelmét nyújtja és elégséget ad, Kegteknek szolgáljak. Hogy pedig ahoz jobb

módjával készüljek és az Kegtek felőlem való reménységének, sőt méltó kívánságának méltóképen megfelelhessenek, szükségesnek ítélttem lenni (Kegtek engedelme és tetszése mindazáltal ehhez járulván, avagy ellent nem tartván benne) hogy még ez esztendőben vesztegségben legyek, helyemből ki ne bontakozzam, mely helyet kényszerítetttem itt Angliában választanom, másutt annyira való alkalmatosságom sem lévén tanuságimban és munkáimban való előmentemre. Az úristen az egész földet most, a mint eszünkben vesszük, az próbakőre akarja vonni, midőn az egész világnak, avagy csak annak országának minden erejek annyira összerontattatnak, hogy a melyek a békességnek mintegy örökké megmaradandó nevével, titulusával ekkéig kevélykedtenek, azok is immár ez közönséges veszedelemben várakozások, reménségek ellen láttatnak bekevertetni. Németországot, mely ennekelőtte minden tudománynak és drága erkölcsnek helye, sőt az istennek mindennemő javainak mintegy tárháza volt, az úristen utolsó pusztulással, vad parasztsággal és egyéb büntetésével fenyegeti. Annak nevezetes scholái csaknem latroknak barlangivá löttenek, a melyekben minden fene vadság és erkölcstelen tekéltelenség uralkodik, a kikben a mely szülék istent félik, magzatjokat szeretik, lelkek ismereti őket arra nem vivén (a mint sokaktól magam hallottam) azon magzatjokat az tanuságnak okáért küldeni nem akarják. Egyéb helyekről az keresztyéneknek szörnyű üldözések és egyéb veszedelmes akadályok miatt nem is emlékezem. Ezek azért így lévén, noha itt sem mindenekben kedvem szerint vagyon az állapot, isten parancsolatjától intetvén, eszességgel kelletik magamat viselnem, hogy tudnia illik ez veszedelmes üdőkben, midőn minden gonoszság eláradott, csak a mi jó, azt válaszszam, kövessem, az gonoszt ellenben megvessem, eltávoztassam. A melyre a mint istennek tött fogadásimmal nem egyszer köteleztem magamat, úgy mostan és mindenkor Kegtek előtt is arra ígérem magamat, mindenképen azon leszek, hogy istennek gazdag áldása velem lévén, Kegteknek jövőendőben sokkal nagyobb haszonnal szolgálhassak, hogysem mint ennek előtte lehetett. Az Kegtek továbbá való jóakarójában semmi kétségem nincsen, sőt kérem Kegteket, hogy az mint azt sokképen hozzám megmutatta, azonban megmaradván, engemet szegény szolgájának tartson és mostani járásimban, munkáimban szokott segedelmét nyujtsa. Mindenkoron azon igyekeztem, hogy az üdövel, mint drága megböcsülhetetlen kincscsel egyetemben az költséget is, melyet Kegteknek és egyéb jóakaró uraimnak, emberimnek adakozásából vöttem, jól helyezettném, kérem is Kegteket, hogy egyéb vélekedésben felőlem Kegtek ne legyen. Kérem továbbá az szent úristent tökéletes és buzgó indulattal, hogy ő felsége Kegteket az nevezetes respublicával egyetemben mindennemő kedves boldog és

kévánatos állapattal látogassa, tartsa és áldja meg, engedje a mellett, hogy hazámban megtérvén, Kegteknek kívánsága szerint derék haszonnal szolgálhassak.

Oxonii Anglorum XXX. Mart. MDCXXVI.

Patriae suae desideratissimae et nominis vestri amplissimi
studiossimus
servus
civis
filius

Benedictus Bakaj Cassovius.

Külczim: Nobilissimis et prudentissimis dnis dno iudici et reliquis
regiae liberaeque civitatis Cassoviensis senatoribus amplissimis dnis et
patribus omnis observantiae cultu mihi prosequendis. Cassoviam.

Más kéz: Exhibitae 15. Iunii 1626.

(Eredetije, egyik hasábjában németül tartalmazza ugyanazt.)

Közli: PETTKÓ BÉLA.

A nagy-szombati csizmadia-mesterlegények rend- tartása 1674-ből.

A czéhek hazánkban eltörültetvén, a csizmadiák nagyszombati utolsó czéhmestere megajándékozott engem, akkor gymnasiumi tanárt, egy hárttyába kötött nyolczadrét kézírattal, mely a nevezett czéhbéli mesterlegények szabályait 1674-ből és 1705-ből tartalmazza. Mindkét rendű dolgozat újítása egy régibbnek, melyet nem ismerek, mely azonban a czéhek conservativ természeténél fogva, lényegileg nem sokat különbözhetett ez újításoktól. Sokkal érdekesebb volna nyelvi tekintetben, ha az eredetit összehasonlíthatnók ez átdolgozásokkal. Hiszem azonban, hogy az összehasonlítás a két közlendő kézirat közt sem lesz érdektelen.

Lett ez articulusoknak újítása ez új könyvben Fekete János uram czéhmesterségében, Nagy János uram atyamesterségében, bejáró mesterek lévén Apathi György és Szeniczey Pál idejekben. Hasonlóképpen az böcsületes személyek idejekben, ugymint dékány levén rimaszombathi Bende István mester, Érsekújvári Miklós mester, Kántor István mester, Kobra Mihály mester, Helyt Matias mester, Thuróczi János mester, anno dni 1674. die 8. Octobris.

Császár urunk ő felsége szabad városában, az böcsületes és tisztességes Nagy-Szombatban lakozó csizmazia-czéhbéli

jámbor mesterek eleiben jövének az tisztességbeli jámbor csizmazia legények, kérvén minket, hogy mi adnánk az mi czéhünkől és privilegiumunkból önekiek valami jó rendtartásnak módját, az mint egyéb czéhekben szokott lenni, hogy ők is tudnák ő magukat az ő mesterségében tisztességesen és böcsületessen viselni. Mi is méltónak ítélvén ő kívánságokat, a mi ő hozzájok való jó-akarattunkból adánk ő nékiek íratván egy néhány articulusokat, melyekből ők is tudnák ő magokat az ő mesterségek szerint jámborúl és tisztességesen viselni. Mely articulusok így kezdetnek el renddel:

Első articulus. Egy legénynek egy hétre harminczkét pénze járjon, az ki minden mesterséget, az ki a csizmadiames-terséghez illik, más mutatása nélkül meg tudjon csinálni. Az pedig, újonnan kitölti apród esztendeit, annak egy hétre járjon tizenhat pénze, ugyanazon mesternél, ahol tanult. De ez idő alatt tartozik minden tisztességes szolgálattal mesternek, azután ismét fél esztendeig egy hétre huszonöt pénze járjon, és azután, ha az legényeknek az társpohárt megadja, ő neki is harminczkét pénze járjon, mint az öreg legénynek. De ily conditioval, hogy ő is mindent megtudjon csinálni más mutatása nélkül. És úgy, hogy két pár papucsot tisztességesen és böcsületesen egy nap meg csinálni jó módjával, és ha kapczát kelletik csinálni, egy nap négy párt csináljon emberül s jó módjával, és ha száros csizmát kell csinálni, azt is emberül s jó módjával egy párt megcsináljon. De ha azt idején elvégzi, máshoz is kezdjen, úgy hogy mind estéig míveljen, és hogyha valamely legény három esztendőt nem tölt akármely városban mesternél, avagy mig szegődik, ha azt ki nem tölti, ne legyen szabad legényül mívelni és mívet senki ne adjon neki, mint nem igaz legénynek.

Második articulus. Az legények szent Mihály másodnapján kezdjék el a gyertyánál való mívelést, reggel négy órakor keljen fel az legény és este kilencz óráig míveljen, és az gyertyánál való mívelés tart Husvét-napig és ilyen rendtartásuk legyen ebben: hogy mikor a legény felkel, először gyertyához mívelni, akkor az ő mestere tartozik ő neki egy kappannal és egy pint borral, ismét tartozik a legény, mikor elhagyja utólszor a gyertyánál való mívelést, az ő mesterének, a kinél akkor munkálkozzék, viszont egy kappannal és egy pint borral. Annak utána, ha a gyertyánál való mívelést elhagyják, tehát az legények az atyamester házánál a gyertyát elvágják, hol pediglen valamelyik közülök el nem vág-hatná, tartozzék egy pint bor bírsággal, az atyamester is annyi-val, ha el nem vághatja. Nyárban az legény akkor közdjen a mív-hez, mikor megvirradván, lát mívelni, este viszont addig míveljen, a meddig lát.

Harmadik articulus. Ünnepnep az legény megvárja az ebédet, nyárban a mig az ő ura fog enni. Este hét órakor jelen legyen az legény, ha pedig valahol marasztják az legényt, tehát tartozik megizenni az ő urának, hogyha pedig hurré nem teszi, és étlen marad, ne zúgolódhassék az legény ételéért urára vagy asszonyára, se pedig háza népére, hanem magára vessen, ha éhen marad, az mester tartozzék az legénynek egy avagy két pohár ital vagy bor, vagy ser lehet, mivel néha oly drága az bor, hogy a mester sem ihatik mindenkor bort. Ha fölöstökömöt akar enni az legény, adjon az mestere a mit lehet, ha csak kenyér lehet is, de abban válogatós ne legyen az legénytől, és az mely közünnepen az mester mivel, az legény is tartozzék aznap mívelni, mert hogyha az legény nem fog mívelni, nem tartozik az ő mestere ő neki arra a napra fizetéssel.

Negyedik articulus. Az legények között dékány választassék, de oly legény választassék, hogyha vagyon közöttük, a ki czéh helyen tanult, és a mikor el akar ez városból menni, az dékány tehát tartozzék az atyafiakat egybegyűjteni, és az kulccsal megkínálni, és nekiek a közönséges pénzből számot adni, és ismét más dékány választassék. A dékánynak az legyen tisztje, hogy minden három hétbe begyűjtse a legényeket az atyamester házához és minden bejárásban tartozzék minden legény két pénzzel a ládában, a mely legény félheti béres, az olyan tartozzék egy pénzzel. Elsőben is a dékány tegye le, azután renddel, a mint ülnek, úgy tegyék le a bejáró pénzt. De ha valamely új legény jönne közökben, a legelső bejárásban tartozzék közökbe adni tiz pénzt, de ők is tartozzanak a levelet megolvasni ő neki, hogy ő is tudja azután mihez tartani, azután csak ez is annyit adjon, a mint a többi. Egymást pediglen tisztességben és böcsületben tartsák, és ha valamelyiknek panasza vagyon, keljen fel és mondja meg a dékány előtt, és azt meglátván, az atyafiak szeretettel elvégezzék magok között, a szerint, a ki minemű büntetést érdemel, de haragból és boszúságból semmit ne míveljenek. Ha pedig ő maguk között el nem végezhetik, tehát a czéhbeli mesterekre hagyják és ő kegyelmek lássanak igazat közöttük, és ha birság essék a legények között, a mesterek által annak egyik része a mesterekre, a másik része a legények ládjába tétessék. Ha pedig ő magok között egymást megbirságolják, annak fele a pörsölbe tétessék, felét a maguk szükségére elkölthetik, mikor egybegyűlnek, s multságuk történik, és a bejáró pénzt a birság fele pénzöl egyetemben egy kántorig külön gyűjtésék, és akkor a két bejáró mester előtt számot adván az dékány, az pörsölben tétessék az addig gyűjtött pénz. A láda az atyamester-nél álljon, a pörsöly a legények ládjában legyen, mint az ő levelekkel együtt, és a láda kulcsa a dékánynál álljon, és a pörsöly kulcsa a czéhmesternél álljon. De ha történik oly dékányt választani, aki

az atyamesternél munkálkodnék, tehát a kulcs ott nem állhat a ládával együtt, hanem a czéhmasternél álljon.

Ötödik articulus. Ha valamely legény megbetegülne közülök, hát tartozzanak a legények őrzőket hozzá küldeni az atyafiak közül, és nappal szeretettel tartozzanak meglátogatni és ha költsége nincsen a beteg legénynek, tehát tartozzanak az ő ládájukból reája költeni, ha pedig meg nem gyógyul a beteg legény, tehát tartozzanak az atyafiakat a reá való költségért megelégtíteni. Ha pedig az uristen kiveszi e világból, a beteg legényt tartozzanak az atyafiak tisztességgel eltemetni s késérni, azután meglásásák, ha a megholt legénynek marad valami pénze avagy portékája, és hogyha maradt, tehát az reája való költségért megelégedtessenek a jámbor atyafiak és tegyék be a maguk ládájokban, ha pedig annyi portékája maradt, hogy az arra való költségtől megmaradna, az megtartassék és a czéhbeli mesterek kezében adassék, a legényektől és a mesterektől viszont megadattassék marhája a megholt legény atyafiainak. Ha pedig semmije nem maradt, a megholt legénynek, azt az atyafiak a reá való költséget békével szenvedhessék.

Hatodik articulus. Ha oly legény jön a városban, a ki czéh helyen tanúlt, és oly mesterhez akarna művet kerestetni, a kinek oly legénye volna, a ki czéh helyen nem tanult volna, tartozzék a legény felkelni és helyt adni a czéhben tanúlt legénynek. De az dékány mikor művet keres, avagy kerestet, a legénynek nem ott, a hol a legény akarja, főképpen az újonnan bejött legény a városban közünkben, hanem elkezdvén a czéhmasteren elsőben, annak utána renddel a mint ülnek, a kinek aztán legénye nincsen, ahoz menjen és kerestessen művet magának. Ismét hogyha valamely legény közünkben találkozzék jönni, tehát az atyamesternél szálljon, és hogyha az atyamesternek legénye nincsen, az atyamester adhasson művet nekie két hétig, úgy, hogy az két hét alatt lássa a legény szállást, és jelentse meg az ő urának két hét múlva, hogyha tetszik neki a szállás, mint addig mívelhet ott, a míg akarja. De ha nem tetszik neki a szállás, tartozzék viszont a legény két hetet, búcsúhetet szolgálni a mesternél. De ha a mesternek míve azonban el fogyna, s a legénynek búcsut adna, tehát a legény ne zúgolódhassék urára, hogy az ő búcsúhetét ki nem szolgálhatja nála. Ez okáért kell pedig búcsúhetet szolgálni, hogy az idő alatt ha más legény találkoznék az ő mesteréhez, helyt adhasson neki az ő mestere. Minden legény tartozzék az ő urának két héttel elébb megjelenteni, mikor el akar tőle menni, semmi okért addig el nem mehessen a legény, míg a búcsúhetet ki nem tölti. A mely legény az atyamesterhez megyen, hogy művet akarna kerestetni magának, a míg művet kerestet az atyamester neki, szabad legyen neki segíteni egy avagy két nap,

de más közönséges mesternek ne legyen szabad segíteni, se pénzért, se barátságért, hanem a kinél míve találkozzék, azután ha el akar menni a legény az atyamester házából, tartozzék négy pénzzel az atyamesternek a szállásért. A legénynek ne legyen szabad főünnepen mívelni, ha pedig mívelend, a dékány megbüntesse az atyafiakkal egyetemben. És hogyha valamely legény haza nem megyen hálni az ő ura házához, tartozzék a legény egy heti, bérrel az atyafiak ládjában birsággal; hogyha pedig a dékány maga találta abban a vétekben, hogyha otthon nem hálna, tartozzék a dékány két hetibérrel. Annak fölötté hogyha a dékány valamely legényt korcsmán lát részegeskedni leülve, hasonlóképen azért is egy hetibérrel tartozzék a legények ládjában. Hogyha pedig a dékány maga találta abban a vétekben, duplán büntetessék. Azonkívül a ki a legények közül ünnepnapon templomba, misére, predicióra nem megyen, tehát illendő büntetéssel büntesse meg a dékány az atyafiakkal együtt. Hogyha pedig a dékány találta e vétekben, duplán büntetessék. Annak fölötté hogyha valamely legény műhelybe találta, mód nélkül, ura híre és akarata nélkül föl ne keljen, a legény a műhelyből, imittamott ne vándoroljon, se menyegzőkön, se egy házról másra ne járjon, hanem úrát, asszonyát, mind pedig magát megböcsülje. Hogyha pedig valamely becsületes lakodalomba el akar menni, kéredezék úrából, az úra meglátja, ha illendő, vagy nem, ha illendő lészen, tudom elbocsátja.

Hetedik articulus. Az atyamestert a böcsületes czél választja, a kit méltónak itél a böcsületes mesterek közül. Annak fölötté a mely legény vándorolni megyen ki e városból, más legényt véle el ne hitessen, mert azután is, ha bekerül nagy büntetése lészen érte, és ha valahogy magának kezd mívelni e városon kívül, akárhol és azután hogy ha városunkba bejövend, megbüntetessék a legényektől két hetibérrel. Ha pedig ennekutána valamikor itt közöttünk mestere akarna lenni, a czéhbéli mesterektől megbüntetessék az előbbi ellenök való mívelésért, legannyival inkább, hogy ha szökött inasunkat tartotta nála, ellenünk, mint az több czéhekben is vagy a büntetés és a szokás.

Nyolczadik articulus. Ha valamely legény megszűkölködik, és a legények ládjából kérend pénzt kölcsön, adjanak neki egy avagy két hetibérint valót ily conditióval, hogy a dékány kérdezze meg a legénynek úrát, hogyha tartozik-e hetibérrel legényének, avagy nem? és ezt is jelentse meg, hogy a legényektől kér kölcsön pénzt. Ha mestere mondja a dékánynak, hogy adjanak neki, adjon a dékány, de úgy, hogy gondot viseljen reá a dékány, hogy megjelentse az atyafiaknak, s magától semmit se cselekedjék. Hogyha ezen kívül cselekeszik a dékány és pénzt ad kölcsön valakinek, és be nem szolgáltatja, tehát a dékány fizessen maga. A

legények egymást megbüntessék, hogyha az articulusok ellen cselekesznek, és ezek kívül egymás ellen vétnek, vagy szitokból, avagy egyéb tiszteletlen dologgal illeti egyik a másikat, a ki nem tisztességes dologhoz illenék. Mert a czéh azt kívánja, hogy egymást szép tisztességben és böcsületben tartsák. Továbbá a mesterekkel együtt az anyaszentegyháztól rendeltetett processziokon és offertoriumokon, azonkívül hogy ha valami isteni áhítatosságra parancsolnak a czéheknek, tartozzanak az atyafiak is jelen lenni, két hetibér birság alatt. Annak fölötte, hogyha a legények társ-pohárt akarnak adni, tehát kettőnél több ne adhassa meg egyszerre; ha pedig két legény nem találkozik, tehát csak egyiktől is felvehessék. Ennek utánna a legényeknek a foldozásban ilyen módjok legyen, hogy mikor foldoz papucsot vagy csizmát, fele legyen az uráé, fele a legényé; de hogyha a patkóig leszen a foldozás, tehát a mesteré legyen mindenestől. De úgy kezdjen a foldozáshoz, hogy az ura dolgát elsőben mindenképpen végbe vigye, és úgy kezdjen hozzá este. De ha az inas foldozza, tehát ne legyen szabad a legénynek a foldozástól a pénzt felvenni, hanem a mesteré legyen mindenestől. A kéregcsinálás éppen a legényé legyen, de úgy, hogy a talpa alá új bőrt ne csináljon, mert ha talpat csinál a sarka alá, fele legyen a mesteré, fele legyen a legényé. Annak fölötte úra mívét minden legény tartozik sokadalomokra elvinni s árúlni. Az inas borra való pénzében a legény magát ne ártsa, hol pediglen egészen foldozni kelljen papucsot avagy csizmát, el ne bocsássa a legény az úra műhelyéből más műhelyben. Mindezeknek fölötte a legények az atyamestert újesztendő napján megajándékozzák, az atyamester is tartozzék a legényeknek két fál étellel, három pint borral.

Ha valamely legény a böcsületes czéhben felszabadúl és közünkben legelsőbbben jön, tartozzék a legények ládjában tizenhat pénzzel és azután keresztelőpénzzel tartozzék hetvenöt pénzzel, és ha pediglen a társ-pohárt meg akarja adni, tartozzék négy forintot készpénzt letenni. Datum Tyrnaviae anno millesimo, sexcentesimo septuagesimo quarto, die 28. Iulii.

A nagy-szombati csizmadia-mesterlegények rendtartása 1705-ből.

Articulusi avagy rendtartási böcsületes csizmadia-mesterlegényeknek, szabad királyi Nagy-Szombat városában.

Rendben vétetvén ujabbán, megjobbítottak és kiadattak böcsületes C. Ambrus István czéhmasterségében. Böcsületes C. Otroszky Márton atyamesterségében. Böcsü-

letes Plakner Ferencz és Ambrus Pál csizm. bejáró-mester létekben.

Ifjak dékánya s mesterlegények nevei rend szerint így következnek:

Dékán Orlovicz János mester, Kármán András mester, Ondrejkovicz János mester, Evich István mester, Dvorák Éliás mester, Hansliczko András mester, Sunogh Éliás mester, Polony András mester, Valikovicz Mihály mester, Kalik György mester, Spehla János mester, Heraklius Mihály mester, Benedek István mester, Ferenczik János mester, Fokor Mátyás mester. Nagy-Szombatban, anno dni M. D. C. C. V. die 26. Octobris.

Császár és koronás királyunk ő felsége peculiumában szabad királyi Nagy-Szombat városában lévő, nemes böcsületes csizmazia-czéh eleibe járúlván nagy böcsülettel, ugyanazon mesterségen lévő böcsületes jámbor csizmazia-mesterlegények kérvén bennünket arra, hogy mi a nemes czéhünkből és privilégiumunkból, melyekkel birunk és szoktunk élni (amint más nemes czéhekben is observáltatik), ő nekik is a jó rendtartásnak elkövetésére adnánk helyes instructiót, kiknek méltó tekintetben vevén kívánságokat, hogy annyival inkább tudják szép rendben magukat tartani, mesterségbeli hivataljokban böcsületesen eljárni: arra nézve, s hozzájuk való szeretetünkből s jóakaratunkból adtunk nékik egynehány articulusban foglalt ilyen regulamentumot s rendtartásnak módját. A melynek rendi ide alább így következik:

I. articulus. Valamely legény három esztendőt akármely városban nem tölti ki, avagy ha meg-megszegődik és azt ki nem tölti, végezi, ne légyen szabad legényül művelni, mívet is olyanak adni, mint nem igaz legénynek. Hogyha pedig el akarna menni, búcsúhetet kívánna szolgálni, azt semmi úttal ne merészelje urának jelenteni köznapokon; hanem vasárnapokon ebéd fölött, azt is olyformán: vásár előtt is két héttel s úgy sátoros ünnepek előtt is két héttel a búcsúhetet ne légyen szabad szolgálni.

II. articulus. A kitanúlt jó mesterlegénynek, a ki minden munkát a csizmazia-mesterségben, minden más mutatása és oktatása nélkül emberül meg tud csinálni, egy hétre fizetése lészen harminczkét pénz. A ki pedig ujonnan tölti apród esztendeit, az olyannak egy hétre jár tizenhat pénz, ugyanazon mesternél, a kinél tanúlt s az idő alatt pedig tartozni fog tisztességes szolgálattal lenni. Annak utánna fél esztendeig fog járni fizetése egy hétre huszonöt pénz. Ha a társpohárt annak bevett szokása szerint megadja és meg tud mindennemű munkát mások mutatása nélkül csinálni emberül, fizetése lészen annak utánna mint az öreg legénynek egy hétre harminczkét pénz.

III. articulus. A mesterlegény szabott szárból három pár öreg csizmát megvarrjon két nap. Asszony embernek valót megbéltett karajjal egy nap két párt; hogyha öreg munkát téssen összevarrott szárból két párt csináljon. Elvégezvén mindazonáltal az előszámlált munkát, tovább is tartozzék míg a szabott és rendelt idő engedi munkálkodni. Hozzá tévén azt is, hogyha papucsot csinál, egy nap két párt emberül böcsületesen műveljen. Ha kapczát, egy nap négy párt.

IV. articulus. A legények szent Mihály második napján kezdjék a gyertya világánál való művelést. Reggel felkeljenek 4 órakor, este 9 óráig dolgozzanak. A gyertyánál való művelés fog tartani Husvét napjáig. Ebben pedig ilyen rendtartás tartatik. Hogy a mikor a legény felkel először gyertyánál művelni, akkor az ő mestere tartozik a legénynek egy kappannal egy pint borral. Viszontag a mesterlegény is a mikor elhagyja a gyertyánál való művelést, tartozik az ő mesterurának egy kappannal, egy pint borral, a kinek munkálkodik. Annak utánna a gyertyánál való művelést elhagyván, tehát a legények akkor az atyameszter házában összegyűlvén, a gyertyát elvágják, ha valamelyik közülök el nem vágthatná, birsága egy pint bor. Nyárban a legény akkor a munkához kezdjen, a mikor megvirradván, láthat. Este pedig műveljen addig, a meddig lát.

V. articulus. Ünnepe nap a legény megvárja az ebédet nyárban is, a míg az ő ura fog enni. Este 7 órakor jelen legyen. Ha pedig valahol böcsületes helyen meg marasztják, olyankor tartozik a legény az urának megüzenni. Hogyha pedig hírré nem teszi, hazamenvén, étlen marad. ne zúgolódhassék a legény sem urára, sem asszonyára, s úgy a ház népére is az eledelért. Hanem magának tulajdonítsa, ha étlen marad mulatása miatt. A mester az ő legényének tartozzék egy vagy két pohár itallal, akár bor, akár ser legyen az, a mikor mint lehet. Mivel néha igen drága a bor, maga is a mesterember nem mindenkor bort ihatik. Ha fölöstökömöt akar a mesterlegény enni, adjon a mestere azt a mit lehet, ha mást nem csak kenyeret is, s abban a legény semmi válogatást ne tégyen. Ha valami közünnepen a mester dolgozik, a legény is dolgozzék azon a nap. Ha a legény nem munkálkodik, fizetés is arra a napra az ő urától nem adatik. Ide járúl az is, hogyha dologtévő nap a legény magát abszentálja a munkától szánt-szándékkal, büntetése egy hetibér. Hogyha pedig más mesterember műhelyében a mesterlegényt magával elhíja, munkától elvonja, in duplum büntetessék.

VI. articulus. A legények között dékány választassék és olyan legény tétessék, ha vagyon közöttök, a ki széhes helyen tanúlt. A mikor el akarna menni a városból a dékány, legelsőbbben tehát tartozik az atyafiakat egybegyűjteni, s a külccsal megki-

nálni, azután a társaság pénzeről számot adni, mit percipiált, s mit hová erogált. Azután ismét más érdemes dékány választassék. A dékány tiszte s hivatalja az, hogy minden két hétben begyűjtse a legényeket az atyamester házához. A legény minden bejárásban tartozzék két pénzt a ládába tenni. A mely legénynek félheti bére vagyon egy pénzt. Elkezdvén a dékány azon két pénzletételt, azután renddel a mint ülnek, úgy tegyék le a bejáró pénzt. Hogyha új legény talál jönni közikben, legelső bejárás menetelében tíz pénzt tartozik letenni. Az atyafiak is tartoznak az articulussokat előtte megolvasni, hogy ő is tudja annak utánna mihez tartani magát, s úgy az ilyen új legény is azután többel nem tartozik más legényeknél. Egymást pedig tisztességes böcsületben tartásák. Ha valamelyiknek panasza vagyon, keljen fel és mondja meg a dékány előtt, azt meglátván az atyafiak, szeretettel magok között egyezzenek meg, ki minemű büntetést érdemel, igazítsák el. De haragból s bosszúságból semmit se míveljenek. Hogyha magok között el nem igazíthatják, tehát a nemes czéhbeli mesterek eleiben bocsássák s ő kegyelmök lássanak igazat közöttök, ha büntetést találnak azon felháborodott pártok között, azon büntetésnek fele a czéhbeli mestereké, fele pedig a legények ládájában tétessék. Ha hogy ő magok között egymást megbírságotják, fele a puskába tétessék, felét a maguk szükségére a mikor összegyűlnek elkölthetik, multságok történnék. A bejáró pénzt a bírsággal egy kantorig külön gyűjtsék, és akkor a két bejárómester előtt számot adván a dékány, a perselybe tegye az addig gyűjtött pénzt. A láda az atyamesternél álljon a perselylyel együtt a legényeké, a ládában az articulusok tartassanak. A láda kulcsa a dékánynál álljon. De ha történik oly dékányt választani, a ki az atyamesternél dolgoznék, tehát ilyen módon a kulcs a ládával együtt a czéhmasternél álljon, nem az atyamesternél.

VII. articulus. Ha valamely legény megbetegszik közülök, tartozzanak a legények az atyafiak közül gondviselőt hozzája rendelni és az olyant szeretettel viseltetvén, napközben meglátogatni, ha költsége nincsen a beteg legénynek, tehát tartozzanak a magok ládájából reája költeni, ha meggyógyúl, tartozik az a beteg legény az atyafiakat megelégiteni. Ha pedig az úristen e világból kiveszi, tartozzanak az atyafiak mesterlegény társai tisztességesen eltemetni, temetőhelyre elkisérteni. Azután lássák meg, mije maradt, mije nem a meghalt mesterlegénynek, ha maradt valamie, tehát a reá tett költséget maguknak refundálják, betevén azt maguk ládájában. Hogyha pedig több maradt volna azonfelől az olyan superfluitást akár pénz, akár más portéka legyen az, az olyan a czéhmaster kezében adassék a legényektől, a czéhbeliek adják a megholt legény atyafiainak. Ha pedig éppen semmi nem maradna, az atyafiak a reá tett költséget békével szenvedhessék.

VIII. articulus. Hogyha oly legény jön a városban, az ki czéhes helyen tanúlt volna, és oly mesternél munkát kerestetne, a kinél oly legény volna, a ki czéhes helyen nem tanúlt, tehát az olyan legény tartozik felkelni, és helyt adni a czéhes helyen tanúlt ifjúnak. Az dékány mikor művet keres avagy kerestet az mesterlegénynek, nem úgy az mint talám valaki kívánná, főképpen az újonnan a városban jött legény közikben, hanem elkezdvén renddel a czéhmesteren elsőben, annak utánna a senoratus szerint. A kinek nem lészen, annál kerestessen művet, s ahhoz menjen.

IX. articulus. Hogyha valahonnan jövend az legények közé valami mesterlegény, az olyan legény az atyamesternél szálljon meg, ha legénye nincsen, adjon művet neki két hétig, az üdő alatt lássák meg, kinek-kinek hogy tetszik, két hét múlva jelentse meg az olyan legény az úrának, tetszik-e a szállás vagy nem? Ha tetszik mind úrának mind magának, tehát mindaddig ott maradhat, meddig akarja. Ha nem tetszene, azután más helyre akarna menni, tartozzék a legény búcsúhetet kettőt szolgálni azon mesternél. Hogyha történne, hogy az mesternek elfogyna az műve, ne zúgolódhassék urára az legény, hogy az búcsúhetet ki nem töltheti nála, mindazonáltal a búcsúhetet csakugyan ki kell szolgálni. Hogy az üdő alatt, más legény találkoznék jönni az ő mesteréhez, helyt adhasson neki az ő mestere. Ide járúl az is, hogy a mely legény valamely kontárnál, akárhol légyen az, munkálkodnék, onnét ide a városba, jönné, mehelyben akarna állani, tartozzék legények ládájában fél társpohárral. Hogyha pedig maga kezére kontárkodnék, tartozzék egy társpohárral.

X. articulus. Minden csizmazia-mesterlegény tartozzék az ő úrának két héttel előbb megjelenteni, minek előtte el akarna menni, addig pedig semmiképpen el ne mehessen, miglen a búcsúhetet, annak bevett szép rendtartása és szokása szerint el nem végzi.

XI. articulus. Az mely legény atyamesterhez menvén művet kerestet magának, miglen találta a mesteremberek között, szabad légyen az atyamestert egy-két nap az olyan legénynek segíteni, más közmestert pedig se pénzért, se barátságért nem szabad segíteni. Azután ha találkozik műve valamelyik mesternél, elmehet, de legottan az szállásért az atyamesternek tartozik letenni négy pénzt.

XII. articulus. Az mesterlegényeknek ne legyen szabad (isten is tilalmazza) főünnepeken dolgozni. Hogyha találta valamelyik művelni, az olyant az dékány az több atyafiakkal érdeme szerént megbüntesse. Tudva légyen az is világosan, az mely legény maga akaratjából ura házán, szállásán kívül másutt talál háltni, bírsága egy heti bér. Ha az dékány ezen declarált dolgokat elköveti

in duplum büntetése. Az ilyen büntetésbéli pénz az atyafiak ládjájában tétessék.

XIII. articulus. Hogyha valamely mesterlegény találtatik a korcsmán részegeskedni, az olyant az dékány az több atyafiakkal együtt megbüntesse egy hetibérrel. Ha maga a dékány olyan állapotban tapasztaltatik, in duplum büntetése. Item az is valójában az atyafiaknak intésül és jó például adatik, valaki ünnep napokon nélkül az misét, praedicatiót elmulatja, az ilyen is az dékány az atyafiakkal együtt érdeme szerént, amint találják, büntesse meg. Ha az dékány ilyen vétket elkövet, itt is in duplum az büntetése.

XIV. articulus. Valamely legény mehelyben helyheztetve találtatik, mód nélkül ura híre s akaratja nélkül fel ne keljen, imitt-amott maga szabad akaratján ne járjon, vándoroljon, lakodalmakról lakodalmakra ne járjon, házról házra ne futosson, hanem tisztességesen élván, mind urát s asszonyát, mind pedig magát megböcsülje. Hogyha a mint megtörténik, valahova lakodalomra, avagy mulatásra hivattatnék, urának megjelentse, hire s akaratja nélkül ne cselekedjen, ura dolga lészen az, elbocsássa-e vagy ne, ha látja illendőnek s helyesnek lenni, licentiáját is az ő urától megnyeri.

XV. articulus. Az atyamestert az nemes czéh válassza, akit arra méltónak ítil az böcsületes mesterek közül. Azonban hogyha valamely legény a városból ki akar menni vándorolni, más legényt el ne ámitson és híjon, az kinek nincs kedve, mert azután is, ha bekerül, nagy büntetése lészen érette. Ha hogy pedig valahol ott magának kezd művelni várason kívül, azután bejönne, megbüntettessék az legényektől fél társpohárral. Az is féltetik és tartatik, ha valamikor akkor akarna itt közöttünk mesterré lenni, az czéhbéli mesterektől megbüntettessék az előbbeni ellenünk tett cselekedetiért. Annyival inkább, hogyha szökött inasokat magánál tartana ellenünk, a mint ezt más több böcsületes czéhekben is elkövetik a szokott büntetést el nem mulatják.

XVI. articulus. Ha valamely legény megszűkölködik és az legények ládjájából kölcsön pénzt kérend, adjanak neki egy vagy két hetibért, oly conditióval mindazáltal, az dékány kérdezze meg az urat, tartozik-e nékie vagy nem valami hetibérrel, az szerént az ifjoknak is tudtára adja az ilyen dolgot, hogyha az mestere approbálja, tehát adjon az dékány, arra pedig szorgalmatos gondot viseljen az dékány, hogy az olyan legény el ne felejtse, vagy meg ne találja adni, mert ha fogyatkozás esik az ilyen dologban, az dékány tartozzék emendalni, refundalni az olyan kölcsön adott pénzt. Az ilyen dolgot pedig az dékány ne cselekedje, hanem az atyafiakkal mindenkor egyetértvén, egymás segítségére s javára szorgalmatoskodjonak.

XVII. articulus. Az legények egymást megböcsüljék, kicsin

az nagyot, nagy az kicsint. Egymást megbüntessék, ha ki más ellen vét, megbántván szóval, vagy cselekedettel, böcsületnek sérelmével, és valaki ezen articulusokat violálná, valami punctumban meg nem tartaná. Ide járúl az is, valaki az ifjak közül mulatás közben, valami haragból, bosszúságból felebarátját nem kevés böcsületének megbántásával illetné, és a ki Attát, Teremtettét és más nagy vétkeket (isten törvénye ellen) elkövetne, az olyan nem csak erszényénél fogva büntetessék, hanem az mint törvény is tartja korbáccsal vagy plagával megcsapattassék. Amint hogy az nemes czéh is szereti az igazságot, kívánja s akarja, hogy egymást szép tisztességes böcsületben tartsák.

XVIII. articulus. Az öreg czéhbeli mesteremberekkel az legények is minnyájan, kik nem betegek, otthon vannak, az anyaszentegyháztúl rendeltetett processiókra, offertoriumokra, mikor a b. czéhnek miséje vagy on is és más devotiokra parancsoltatik, a czéhbelieknek compareálni, akkor az atyafiak is jelen lenni el ne mulassák, az ki ok nélkül elmulatja, büntetése egy heti bér.

XIX. articulus. Tudva légyen az is az atyafiaknál, hogy a mikor akarnának társpoharat adni, tehát egy nap nem szabad kettőnél többnek adni. Ha csak egy találtatik, egytől is bevétettetik. A társpohár-adásban az is igen megtartassék, hogyha csak kettő, vagy egy adná meg, ezek adjanak ki-ki egy-egy forintot a muzsikuskok fizetésére, a többiről az atyafiak contentálják. De hogyha három s négy találkozik a társpohár megadására, ezek ennyien lévén, magok tartozzanak mindenestől az muzsikuskokat megelégtetni, nem aggraválván aval az atyafiakat a költségtételre.

XX. articulus. Foldozás akármi néven nevezendő légyen az, mely csizmazia-mesterséget illeti, a melyeket az mesterlegény műveli, harmadrésze a legényé, az többi az mesteré. Hogyha más foldozza, az legénynek abból semmi sem jár. Kéregcsinálástól a legénynek jár fele, a fele az urának. A mesterlegény híre s akarata nélkül magának semmi munkát be ne fogadjon, két hetibér bírság alatt. Az is fentartatik, a foldozáshoz ne kezdjen a legény mestere híre s akarata nélkül. Azonban minden legény mestere munkáját vásárookra tartozzék elvinni, s azokat árulni. Tovább a mesterlegény ne ártsa s avassa magát az inas accidentiáiban. Item az is observáltassék, a mikor adatik az foldozás az mehelyben, az olyan munkát az legény ne bocsássa más mesterember kezében.

XXI. articulus. Világosan az is kiadatik, hogy minden új esztendőben az legények, az bevett szokás szerint, az atyamestert, annak idejében, jóval annak előtte, hogy mind az két fél tudhassa magát mihez tartani, az ajándékkal megkinálják. Ha acceptálni fogja az atyamester, mutassák be annak rendi szerént. Az atyamester is viszontag szokás szerént maga házához böcsületesen az

ifjakat befogadni jó akaratból gazdálkodni tartozzék. Hogyha az atyamester nem acceptálná, költséget nem kell tenni sem egyrészt, sem másról.

XXII. articulus. Ha valamely legény felszabadúl, az czélben legelsőbbben közinkben jó, a legények ládájában tartozzék tenni 16 pénzt. Megakarván az társpohárt adni, tartozzék készpénzül négy forintot letenni.

XXIII. articulus. Szabadság engedtetik az böcsületes mesterlegényeknek, hogy annál jobb kedvök légyen mind magok, mind pedig urok hasznára javára, minden hónapban egy egész nap engedtetik, mely napon magok minden készületivel urának minden kára nélkül művelhessenek magok számára, hogy avval magokat segíthessék. Nem mindazonáltal az legények magok-magoknak válaszszonak, hanem ki-ki maga urátul várván, az mikor az mestere megengedi.

XXIV. articulus. Utoljára feltéven azt is, hogy ezen renddel megiratott articulusok continentiáját megtartsák, azokhoz minden tehetséggel magokat szabják s alkalmaztassák. Munkákat emberül, böcsületesen, az harmadik articulusnak continentiája szerint végben vigyék. Az munkák revideálására rendeltetik az nemes czéhtül két mesterember, kik minden két hétben egyszer renddel járván, megtekéntsék. Azon visitatioban meglátván, tapasztalván, melyik másik minemű munkát téssen, munkáját vizsgálván minemű munkája találtatik, fizetését is ahhoz alkalmaztatják és szabják.

XXV. articulus. Végezetre, hogy azt is az ifjak megtanulják és tartsák, hogy a midőn s mikor valamelyik az társpohárt annak módja szerint megadja, taláztatnék, az ki természet szerint az bort nem ihatja, az ilyeneknek engedtetik az nemes czéhtül, hogy csak egy tallért, azaz egy forintot, ötven pénzt fizessen. Az ki megihatja ugyan, de magát megmenteni s váltani akarja s kívánja, az ilyen fizessen két forintot.

Hogy azért minden dolgaink szerencsésen folyjanak, az mi minden két kézi munkánk megáldassanak, féljük az istent, törvényét tartjuk meg, megáldatunk mi is attúl, az ki megváltott, kinek légyen örök áldás, hálaadás vég nélkül az menyországban.

Közli: PÓR ANTAL.

VEGYES KÖZLÉSEK.

KÉT OKIRAT A XVI. SZÁZAD ELSŐ FELÉBŐL.

Midőn Szelim 1513-ban szultánná lett, az 1512-ben Beriszló Pétertől vereséget szenvedett bosniai basa, ezt megtorolni magyar területre ütött, de aug 18-án Dubiczánál Beriszló újlag fényes győzelmet arat felette. E fegyvertény sok slavoniai nemes megjutalmazását vonta maga után, kik közé tartozik valószínűleg a zágráb megyei Hreznó (vagy Breznó) kapitánya, Krýsaných is, ki az oklevél szerint Beriszlóval bizalmas lábon állván, az adományozás — úgy látszik — ennek ajánlatára történt. Erre mutatnak a Krýsanýchra Beriszlóval szemben rótt kötelezettségek.

Érdekes még az oklevélnek azon adata, mely Pestynek »Entstehung Croaciens« cz. műve 54—56. ll. a »regnum Slavonie«-re vonatkozó hypothesisét megdönteni látszik. Az oklevél idevonatkozó passusa Beriszlót »episcopus ecclesie Wesprimiensis, thesaurarius noster ac regnorum nostrorum Dalmacie, Croacie et Slavonie« nevezi.

I. B u d a, 1513, decz. 13.

II. Ulászló nyebloi Krisanić Jánosnak hű szolgálati jutalmául az auranai perjelséghez tartozó Hreznó kastélyt adományozza.

Nos Wladislaus dei gracia rex Hungarie et Bohemie etc. memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus expedit vniversis, quod nos debitum vt decet habentes respectum ad fidelitatem et fidelium seruiciorum grata et cumulatissima merita fidelis nostri egregii Johannis Krýsaných de Nýebly, que idem a toto tempore felicis coronacionis nostre in huncusque diem in regno nostro Croacie et partibus Bozne cum crucis Christi hostibus Thurcis pro fide catholica proque patrie illius defensione non sine copiosa sui sanguinis effusione strenue viriliterque decertando maiestati nostre sacreque corone et huic toto regno nostro laudabiliter et absque omni reprehensionis vicio exhibuit et impendit et vt de ceteroque eo propensius et alacriori animo nobis et huic regno nostro inservire possit, castellum Hreznó vocatum in comitatu Zagrabienensi existens, ad prioratum nostrum Aurane pertinens, nunc scilicet

apud ipsum Johannem pro officio habitum, exnunc simul cum omnibus villis possessionibusque et porcionibus prosessionarijs alijsque cunctis eiusdem atque earundem vtilitatibus et pertinencijs quibuslibet, terris vt puta arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, siluis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis vinearumque promontorijs, aquis, fluuijs, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, molendinis, molendinorumque locis, generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis existentibus memorato Johanni Krysanych necnon Bartholomeo de Bwcha, socero ac Nicolao similiter Krysanych, fratri eiusdem carnali ipsorumque heredibus et posteritatibus vniversis dedimus, donauimus et contulimus. Ita videlicet et tali condicione vt ijdem Johannes et Bartholomeus ipsorumque heredes vniversi racione eiusdem castelli more et ad instar aliorum predialium nobilium ad dictum prioratum pertinencium ad consuetudina sericia eiusdem prioratus quatuor equites semper paratos tenere et conseruare et illos iuxta voluntatem priorum vel autem prioratus ipsius gubernatorem istic pro tempore constitutorum, que necesse fuerit, dare mittereque atque priori seu gubernatori dicti prioratus Aurane istic pro tempore constituto debitam semper fidelitatis obedienciam facere et prestare debeant et teneantur sintque astricti; propriis tamen in personis vbi et apud quoscunque subditos nostros maluerint seruiendi et solita stipendia levandi successivis semper temporibus liberam habeant auctoritatem et omnimodam potestatis facultatem. Hoc solummodo adiecto, quod prefatus Krysanych interea temporis quoad videlicet fidelis noster reverendus in Christo pater dominus Petrus Beryzlo, episcopus ecclesie Wesprimiensis thesaurarius noster ac regnorum Dalmacie, Croacie et Sclavonie banus etc. prioratum ipsum hoc modo, quo impresenciarum illum tenet et gubernat, tenuerit, ipsum dominum episcopum et neminem alium propria in persona servire pro consueto sallario et stipendio debeat et omnio teneatur. Immo damus, donamus et conferimus jure perpetuo et irrevocabiliter per eos Johannes K[r]ysanych et Bartholomeum de Bwcha ac Nicolaum similiter Krysanych ipsorumque posteritatem vniversam modo superius declarato instar aliorum, jurium ipsorum possessionariorum, tenendum, possidendum pariter et habendum salvo jure alieno. Harum nostrarum, quas ob maioris secreti sigilli nostri absenciam anulari sigillo nostro iussimus obsignari vigore et testimonio litterarum mediantibus, quas in formam nostri privilegij redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate.

Datum Bude in festo beate Lucie virginis et martiris anno millesimo quingentesimo tredecimo regnorum nostrorum Hungarie etc. anno vigesimo quarto Bohemie vero quadragesimo quarto.

Az oklevél felső jobb szegletén : commissio propria domini regis.

(Pergamen eredetije a Magyar Tört. Társulat levéltárában a Nemzeti Muzeumban.)

II. Dresda, 1547. márcz. 4.

I. Ferdinánd Gregoriancz Ambrusnak szolgálatai jutalmául a varasdmegyei Zothezka, Busin és Beretincz nevű birtokokat adományozza, melyek korábbi birtokosuk Forcsics Jánosnak: hűtlensége folytán szállottak vissza a koronára.

Nos Ferdinandus dei gratia Romanorum, Hungarie, Boemię, Dalmatię, Croatię, Sclavonieque etc. rex semper augustus, jnfans Hispaniarum, archidux Austrię, dux Burgundię, marchio Moravię etc. memorie commendamus tenore presencium significantes quibus expedit vniversis, quod nos cum ad nonnulorum fidelium nostrorum humillimam supplicacionem, maiestati nostrę factam, tum vero consideratis fidelitate et fidelibus servicijs fidelis nostri, egregij Ambrosij literati de Gregoryancz,¹⁾ que ipse sacre primum regni nostri Hungarię coronę et deinde maiestati nostrę pro locorum et temporum varietate iuxta possibilitatis sue exigenciam exhibuit et impendit, vniversa et quęlibet bona ac iura possessionaria nobilis Joannis Forchych de Zothezka,²⁾ in possessionibus eadem Zothezka,³⁾ Bwsyn⁴⁾ et Berethyncz⁵⁾ vocatis earumque pertinencijs in comitatu Warasdiensi, existencia et habita quę ex eo, quod idem Joannes Forchych oblitus fidei et fidelitatis suę nobis et sacro nostro regio diademati observandę Petro Keglewyth, manifesto rebeli et infideli nostro ex publica vniversorum dominorum prelatorum et baronum ac regnicolarum predicti regni nostri Hungarię deliberatione, in publico eorum conuentu Posonij celebrato, pronunciato et publicato eiusque servitorum faccionibus, quas idem Petrus cum Turca Christiani nominis publico hoste habuisse et eius servitores nunc quoque habere dicuntur, adhęsisse, per hocque notam perpetue infidelitatis incurrisse dicitur, ad nos consequenterque collacionem nostram regiam iuxta antiquam et approbatam ipsius regni nostri Hungarię et parcium sibi subiectarum legem et consuetudinem rite et legitime devolutę⁶⁾ esse perhibentur et redacta, simul cum cunctis suis vtilitatibus et pertinentijs quibuslibet terris scilicet arabilibus, cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, fenetis, siluis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promontorijs, aquis, fluuijs, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molendinis et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet vtilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus quouis nominis vocabulo vocitatis sub suis veris metis et antiquis existentibus premissis sic, vt prefertur, stantibus et se habentibus memorato Ambrosio literato de dicta Gregoryancz ipsiusque heredibus et posteritatibus vniversis dedimus, donavimus et contulimus, imo

1) Gregorancz poss. in Croatia Czignár, 172. l.

2) Gregorancz villa eccl. Zagrab. Czinár. 172. l.

3) Zuduska feje vallis. Czinár. 516. l.

4) Buzin Zágráb megyében (?).

5) Kollerffy. IV. l. Beretincz, Horvátországban, a varasdi kerületben.

6) devoluta.

damus, donamus et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter tenenda possidenda pariter et habenda salvo jure alieno. Harum nostrarum vigore et testimonio literarum, quas in formam nostri privilegij redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum in ciuitate Misnię Drestden quarta die mensis marcij anno domini millesimo quingentesimo quadragesimo septimo regnorum nostrorum Romani decimo septimo, aliorum vero vigesimo primo.

Ferdinandus mp.

Nicolaus Olahus

[L. S.]

episc. Zagrabiensis etc.

(Rányomott pecsét.)

Hátán: Zotheczka, Bussyn, que fuerunt Forchychj et Berethincz. Donatio Ambrosio Gregoriancz super Zoteszka, Busin et Beretyncz.

(Eredeti, hártyán a M. Tört. Társulat levéltárában a Nemzeti Muzeumban.)

Közli: SCHRAUF KÁROLY.

APRÓSÁGOK A CSÁKYAK BUDETINI LEVÉLTÁRÁBÓL.

I. *Kubinyi Kristóf haldla.*¹⁾

Magnifice domine et fautor nobis semper observandissime atque confidentissime. Servitiorum nostrorum paratissimam debitam commendationem. Postquam divina sic ordinante ac disponente maiestate (in cuius nutu et arbitris omnes res humanae sunt constitutae) charissimus quondam et observandissimus dominus parens noster, generosus nempe ac egregius dominus Christophorus Kubiny senior de Felső-Kubin, die hesternae post ipsam meridiem ex hac valle miseriarum in meliorem illam coelestemque patriam non sine gravi omnium nostrorum luctu et lachrymis migraverit. Ad cuius exanime corpus honestissime sepeliendum, terraeque matri tradendum constituimus proxime venturam feriam quartam, hoc est diem festam Purificationis beatissimae virginis Mariae iuxta normam veteris calendarii computando. Ideoque magnificam dominationem vestram tanquam dominum et fautorem nostrum observandissimum obnix ac diligenter rogamus, ut pro illo studio, illaque singulari benevolentia, qua erga uiuum quondam dominum genitorem nostrum charissimum affecta semper fuit post obitum quoque illius ad praefatam iam dictam feriam quartam mane statim ac tempestive funebribus suae dominationis exequiis haud gravatim interesse, easque praesentia sua ornare non gravetur. Quodquidem tandem mag. dom. vestram facturam esse non dubitamus. Nostrique erit officii hoc genus benevolentiae futuris nostris servitiis iterum promereri ac reservire. In reliquo mag. dom. vestram

¹⁾ *Jegyzet.* Az alább következő leveleket Dr. Udránszky László barátom Budatiból bocsátotta rendelkezésem alá, kinek ezért köszönetet mondok.

quam felicissime valere optamus. Datum in Madachan 28. die Ianuarii anno 1586.

Mag. dom. Vestrae

servitores paratissimi

Ladislaus, Joannes et Daniel

Kubiny de Felső-Kubin etc.

Külczim: Magnifico domino Ioanni Szunyogh de Jesenicze et in Budietyn domino et fautori nobis observandissimo atque confidentissimo. Budietin. (Eredeti.)

II. Magyar-lengyel határrendezés.

Szolgálatomat ajánlom Kgdnek, mint jó uramnak, atyámfának; istentől minden jót kívánok Kegyelmednek.

Vöttem az Kgd levelét, de az Kgd dolga felől írni egyebet nem tudok, hanem az mint az ország végezte, hogy commissariusokat rendeljenek, és az Kgtek határa dolgát elvégezzék; azt az articulust ám ő felsége is confirmálta, azért kelletik immár csak az commissariusokat ő felségénél sollicitálni. Jut eszemben, hogy még ott Prágában létönkben írt ő felsége is lengyel királynak, hogy commissariusokat rendeljen ő is, és ez határ miatt való differentiát Kgtek között eligazítsák. Egyébre nem emlékezem hogy lött volna vagy az ország előtt, avagy ott fenn Prágában. In reliquo magcam Dominationem Vestram felicissime valere cupio. Datum Posonii 1. die mensis Iunii, anno 1603.

servitor amicus et affinis

Joannes Joo m. p.

Külczim: Magnifico domino Moisi Szunyogh etc. (Eredeti.)

III.

Illustrissime comes ac domine et affinis confidentissime.

Salutem ac servitiorum paratissimam commendationem. Literas Vestrae Dominationis illustrissimae gratanter accepi quod Vestra Dominationis illustrissima salva et incolumis Vratislavia redierit, (utinam cum felici successu rerum) suosque domesticos dilectos in bono statu invenerit, ex eo gratulor; deus imposterum etiam secundet vias Vestrae Dominationis, ut possit negotiorum suorum felicem exitum sortiri. Figurae Christi salvatoris in coelo factae apparitio, est magnae considerationis, imo boni ominis, cum enim sit unicum nostrum asyllum, nonnisi bonum exinde certo sperare debemus. Intelligo, quod magna cum hillaritate et laetitia cum consangvineis suis convertari Vestrae Dominationis licuit, deus sinceram amicitiam Vestrarum Dominationum in perpetuum conservare dignetur. De honorifica mei mentione, imo pro affectu singulari illustrissimi domini comitis a Prumnicz summas ago gratias cum additissima servitiorum meorum commendatione. Divina maiestas retribuatur hancece benevolentiam mille modis suae dominationi illustrissimae. Interim sperandum est vivis, et de providentia dei non dubitandum, alias dulcissimus est panis patriae, ast quo fata trahunt retrahuntque sequamur.

Nova mihi Vienna missa Vestrae Dominationi illustrissimae transmittito. Turrenius modo caesus dicitur, post certus patebit; utraque pars est fortis et potens, et sic vinci saepius possunt debellari sero. Me maxima turbat si Polonus cum Turca pacem conclusit, illa enim bestia orientalis non quiescet post conclusam pacem, et maxime metuendum, ne patriam nostram adoriatur; sed de his, contermina existens Vestra Dominatio Poloniae, certiora potest scire. Summo cum dolore intellexi excellentissimum dominum Rottal ad mortem aegrotare; deus suam excellentiam restituat priori sanitati, ex animo voveo. In reliquo etc. Datum in Szent-Jánosi die 14. Decembris, anno dni. 1674.

I. D. Vestrae

servitor et affinis paratissimus

Mathias Ostrosith m. p.

Külczim: Illrmo comiti ac domino Iulio Szunyogh de Jeszenicze, libero ac hereditario dno arcium Bielszko et Budetin etc. dno et affini mihi confidentissimo. (Eredeti.)

IV. *Gr. Csáky László 1691. decz. 12. valószínűleg Szunyogh Gáspárhoz írt levelében ezt írja Bécsből:*

Elérkezvén badensis herczeg, vannak nagy örömben; de nem szomorkodik, váradi basa is. Theokeoly ugyan kardra menvén az tatár hám fiával, hogy kevés magyarral is későn érkezett Váradnak segítségére. Mindkettőn seb esett, de tízezer levéu az tatár, megfogták Theokeolyt s Konstancinápolyban vivén, embereit mindenből kiforgaták.

(Eredeti.)

V. *Szunyogh Gáspárnak némi érdektelen dolgok után Koronczay ezeket írja:*

Egyéb hírt nem írhatok Nagodnak, hanem ma érkeztek haza embereink kecskeméti sokadalombúl, bizonyosan referálták oda alá nekik, Pesróczy Istvánt az ráczok Tömösvárnál elfogták; ugyan olyan ráczczal beszéllettek, az kik jelen voltak azon az harczon; ezer aranyat találtak in specie nála. Thökölj Imre írődeákját is elfogták volt, de azt valami formán kiváltották rabon-e vagy pedig pénzen, azt nem tudom. Tömösvárnál a minemő sánca volt a töröknek, praktikával kivette a törököt a német belőle, helyébe az német szállott. Nándorfejevárat keményen török — kimenetele ezen állapotoknak mint lészen, az jó isten tudja; mihelyen azért valami bizonyos híreim lesznek, Nagodat éjjel nappal fogom tudósítani. Ezek után engedje isten, ezen levelem találhassa Nugodat szerencsés jó egészségben. Datum Losoncz die 18. Augusti, anno 1693.

Nagodnak alázatos szolgája míg él

(Eredeti.)

Koronczay János m. p.

VI.

Nagyságodnak mint kedves atyám uramnak alázatos fiúi eng edelmességemet ajánlom.

Az méltóságos herczeg csak tegnap érkezett ide Posonban ; maga sem tudja ő herczegsége, mikor mehet Kismartonban, mivel itten feles dolgai lesznek. Itten mostanában sok úri rend vagyon, azt gondoltam, hogy talám Nagod is ide gyűn. Ipen midőn ezen leveletem írtam volna, gyűtt híre, hogy az kuruczok az városhoz gyűttek volna, a mint is épen most áll az harc, de ez csak porta [= portyázás] képpen. Az prinz Eugenius mindenképen azon van, hogy megüsse az kuruczot. Nem ártana, ha Ngod is elgyűnne, Nagodat itten szívesen látnák ; ha azért valami olyast hallhatok, levelem szerint udvarlok Nagodnak. Ezek után kívánom, isten tartsa, és éltesse sokáig Nagodat, a mint is maradok

Nagodnak alázatos szolgája, engedelmes fla

Szunyogh László m. p.

Posonii die 24. Decembr., anno 1703.

P. S. Alázatosan kérem Nagodat az asszont az én nevemmel méltóztassék Nagod köszönteni ; a szerint vicepalatinusné asszonyomat ő kegyelmit is.

Külczim : Spectabili ac magnifico domino dno Caspari Szunyogh de Budetin etc. equiti aurato, dno parenti mihi colendissimo, Kismartonii.

Közli : BARABÁS S.

MINDSZENTI KRISZTINA JAVAI ELFOGLALÁSA 1642-BEN.

I.

Üdvezült szegény uramot 1636. esztendőben hatta volt locumtenensnek az öreg Rákóczi György fejedelem az Bethlen István hadakozásakor, kirül most is bizonságleveleim vadnak, súlyos betegsége miatt mingyárt be nem mehetett Fehérvárra ; ugyan az öreg Rákóczi György bocsátotta volt haza maga mellől, hogy házánál készöljön szegény megholt uram, mingyárt megbetegedvén házánál Gernyeszegen, kirül bizonságaim vadnak most is hüttel való vallások szerint. Látván az szegény megholt uram, súlyos betegsége miatt be nem mehet Fejérvárra az locumtenenségre, megíratta s értésére attá az öreg Rákóczi György fejedelemnek, azt izente s íratta az fejedelem »ha Fejérvárra be nem mehetett nyavalyája miatt, az besterczei havasutakra vigyáztasson, az moldvai havasi utakat bevágasson,« akkor is locumtenensnek írta az fejedelem leveleiben is, most is jelen vagyon levele az öreg Rákóczi György fejedelemnek.

Az szegény üdvezült uram látván súlyos betegségét, hogy Fejérvárra be nem mehet locumtenentiájába, lovasinkat, gyaloginkat elbocsátotta az hadban ; de az első mustrára oda nem érkeztek, kirül elég bizonságim vadnak vallások által.

Ezek az hadakozások után hatta testamentumában szegény üdvezült uram nekem jószágit egy néhány fejedelemtül adatott libera dispositiojával együtt és sok pénzt fizetett is az öreg Rákóczi György fejedelemnek érette, hogy énnekem hagyhatta testamentomja szerint.

Szegény üdvezült uram testamentoma költ 1638. esztendőben die 29. Augusti, Somkerekén becsületes fő- és nemes emberek előtt megpecsételvén és engemet jószágába íratatván.

Az szegény üdvezült uram testamentoma előtt egy néhány esztendővel volt az Bethlen István háborúsága.

Anno 1642. esztendőben marcziusnak 16. napján vötte ki isten az világból szegény üdvezült uramot; temetése után mingyárt foglalták el jószágimat ez szerint:

20. Aprilis foglalták el Kolozsvármegyében levő *magyarsoki* jószágomat, öt jobbágy volt.

Oláh-Asszonyfalvát ugyanakkor, 30 ember volt.

Magyar-Kállyanban 17 embert ugyanakkor.

Oláh-Kállyánt egész pusztá faluhelt ugyanakkor foglalták el. Noha ezek szegény üdvezült uramtól lelkéért az monostori patereknek hagyatott volt 3500 frt summában libera dispositiója szerint; akkori öregbik Rákóczi György fejedelemtől még az atyától is megadva volt, de én tőlem ugyan hatalmasul vette el szegény uram temetése után; boraim egyéb jövedelmim is odavesztek nagy káronnal, az summát sem adta meg érette.

Anno 1642. 11. Maii Gernyeszeghez való örökös jószágomat foglalta el hatalmasul az öreg Rákóczi György fejedelem mind ok nélkül.

Oláh-Záhon levő portiomat szép, hasznos nagy tőjával együtt és nagy határával.

Ugyanahoz birandó *Lőrincztelki* nevű pusztá faluhelyemet, nagy, hasznos határával; ott is feles borom ára s egyéb jövedelmem odaveszett; tízezer tallérra becsülték *Záhon* levő házomat.

Anno 1642. 1. Maii ugyan Gernyeszeghez való inscriptio jószágomat foglalták el *Alsó-Szász-Idecsét*, jobbágy volt rajta 28, 3500 frt volt inscriptioja.

Ugyanakkor 5. Maii foglalták el inscriptio jószágomat, *Oláh-Alsó-Köhert*, melyben volt jobbágy 58, inscriptioja volt 2000 frt.

Ugyanakkor foglalták el 6. Maii inscriptio jószágomat, *Oláh-Bölként*, 16 ember volt benne, másfélezer forint volt inscriptioja.

1642. 4. Augusti foglalták el inscriptio jószágomat, az ki az atyámtól maradt, *Péterházán* lévén 9 jobbágyom, inscriptioja 1000 frt.

Repulsiót is töttek szolgálím, meg-megfogták s Újvárba tartották fogva, az mi pénzjövedelem nála volt, azt is elvonták; az jobbágyimnál is feles borom ára és egyéb jövedelmem maradt nagy káronnal.

1642. esztendőben foglalták el *Oroszmező* nevű örökös jószágunkat, *Mindszenti Erzsók* asszonyöcsém birta, mert én engedtem volt ideig az én részemét is bírja; az idvezült megholt bátyám, *Mindszenti Gábor* uram holta után elvötte az öreg Rákóczi György fejedelem tőlünk hatalmasul, 38 jobbágy volt.

1643. esztendőben pünkösöd naptájban vöttek el tőlem Gernyeszeghez való örökös jószágomat *Körtvély-Kaput* (egész falu volt) halas-

tómmal együtt, az mikor ide ki akartam jüni, ez isten ellen való két ellenség alattvaló contractusokat csináltatott az fejérvári káptalannal, öreg Rákóczi fejedelem ugyanakkor *Gernyeszegen* is egy pusztá ház-helyt vett el; az maga csináltatott contractusát is elrontotta gonosz cselekedetivel.

1642. esztendőben 15. Iulii foglalták el *Kővárvidékét*, inscriptios jószágomat, Kővár vidékén négy oláh falumot.

Csernafalván 55 jobbágy, 2500 frtos inscriptiója.

Magurán 30 ember, 1500 forintos inscriptiója.

Malfalván ember 9 volt, inscriptiója 600 frt.

Csokotossón 11 ember, 400 frt az inscriptiója.

Csak halála előtt üdvezült uramtúl 4000 frtot kért volt kölesön az öreg Rákóczi György fejedelem, hogy vagy az kővárvidéki jószágra íratja vagy megadja a pénzt, kirül levele vagyon nálam.

Ezekről az én tölem elvött jószágokról egynehány fejedelemnek donatio és statutoriái is meg vadnak, kiket jámbor szolgálatjáért attak. Akkor locumtenens lévén, nem tartozott se lovassal, se gyaloggal, de ha vétke lőtt volna is az üdvezült uramnak, engemet nem büntethettek volna meg érette, mert a mely embert életében nem citálnak vétkéért, holta után nem perelhettek maradékával, mert az hadakozás után hatta nekem testamentom szerint jószágit.

Tekintetes és nagyságos gróf *Csáki István* uramhoz kötelezvéen magamot — esztendeje eltelve üdvezült uram halálának — úgy citáltatott husvét nap után való hétben az öreg Rákóczi György fejedelem, hogy az fejérvári gyűlésen személyem szerint jelen legyek, uramnak ő kegyelmének megírta megholt fejedelem, hogy ki nem bocsát még az fiscus dolgát el nem igazítja velem s úgy citáltak engem, hogy negyvenhat esztendőben, negyvenhét esztendőben lovassi s gyalogi szegény uram[nak?] nem voltak, fenyegetvén sok izenetivel és minden jóvaimat besztercei szállásomon is megtartóztatta az város bíráival titkon, semmi javaimmal szabad nem lehettem és elvött örökös jószágim birodalmában voltak, inscriptios jószágim is birodalmában voltak, egyiknek is az árát meg nem atta; magammal sem voltam szabad, hogy kijűhessek, csak ilyen isten ellen és törvéntelen dolgokkal nyomorgatott engemet öreg Rákóczi György fejedelem.

Az minemü isten ellen való contractust is akaratom ellen csináltatott is az fejérvári káptalannal, immár régen elvötte volt azokat az jószágokat hatalmasúl, úgy csináltatta istentelen contractusát, mint akarta, mert nem volt semmi oka, mivel megnyomorgasson; az mely lovasimot és gyalogimot megbizonyítottam, hogy jelen voltak, nem akarta bé venni az vallást is: mert az első mustrára vallatott, hogy nem voltak ott emberim; mert szegény megholt uram készült még akkor, hogy bémehessen locumtenentiájára. Nem perelhetett volna velem igazság szerint, mert kezénél voltak rég el vött jószágim, magával vitte el perit szegén megholt uram.

Az mely isten ellen való contractust is csináltatott volt is az megholt Rákóczi fejedelem, maga megrontotta mingyárt, még esztendeig sem tartotta meg; mert az mikor Erdélyből kibocsátott, esztendőt sem töltött, hatalmasúl elfoglalta minden jószágomat s minden javaimat, marháimat, az ki sok ezer forintra ment volna. Mennyi kárt tött nekem az megholt Rákóczi György fejedelem; én pedig nem vétettem semmit az fejedelemnek sem az országnak; az mikor vissza atta pusztán, akkor is minden kész eszközömet meg tartották, még az kemenczét is leszették házaimbán, pusztán atta vissza jószágomat, mikor megbékélt az császárral. Valami rosz marhát attak egy nehányat vissza az pusztá jószágommal együtt u. m. ökröt tizenkettőt, tehenet is 12-öt, kaneczát is 12-öt, juhot 100-at.

Reá emlékezhetik az ország is, mert élnek akkori becsületes emberek, fejevári gyűléskor, az mikor én ki akartam jöni, supplicatiot küldöttem az országnak, hogy lássák meg az én bántódásimat; megholt Szalánczi Ferencz uram volt praesidens; az ország elolvastatván az én supplicationomat, reá írátták, hogy látván méltó igazságomat, sok bántódásimat, nincs oka miért pereljen az fejedelem velem, az szegén megholt uramnak sem látják semmi vétkét; hasznos, jó szolgálja volt hazájának. Megholt Veres Istvánnal íratott az ország az én supplicationomra, mert tutták is az urak, hogy megvoltak lovasaink s gyalogaink s megholt Szalánczi uram beküldötte az én supplicationomat az ország nevével, az megholt Rábóczi fejedelem meg olvasta és igen megharagutt érette Szalánczi uramra, hogy mért engette meg, hogy az ország reá írjon látva igazságomat. Az szegény Haller István vitte volt be az én supplicationomat az fejedelemnek, másnap az fejedelem vallatni akarta Gávai Péter uramat és az szegény Veselényi Boldizsár apám uramot, igen meg jettek volt érette; Veress Istvánt is kerestette az fejedelem, miért írt reá? Reá emlékeztetheti Gávai Péter uram most is erre az dologra, Sárpataki uram is, talám még Petki István uram is, többet is találhatni. Egyik kívánságom az volt az országtúl, hogy ő nagyságok és ő kegyelmek büntessenek s ítéljenek meg, ha vétkes vagyok, mert az országot illette volna az hadi dolognak, büntetésnek ítéleti.

II. *Mindszenti Krisztina javai, melyet I. Rákóczi György elvételte.*

1643 szent János havába Sorlos Boldogasszony nap előtt egy nappal indult meg Gernyeszegről Szepesvárába. Jegyzéke a magával vitt tárgyaknak.

1644. 9 Nov. az erdélyi fejedelem Rákóczi Magyarországra kijöven Erdélyben levő mindennemű jószágaimmal edgyütt foglata volt el minden ingó marhámot is, melyeknek száma következik:

1643-an	1.	<i>Somkereken</i>	1-ső buza asztag	continent	gel.	.	.	805
	2.	«	2-ik «	«	«	«	«	[kalongya] 820
	3.	«	3-ik zab	«	«	«	«	720

1644. Buza, rozs, tavasz rozs, alakor, bab, borsó, köles,

magyarnemegyei dézma. Somkerekí és udvarhelyi zab,
széna 32 öl két kazalban.

Elpraedált borok 341 veder + 375 = 716 veder.

Sonkolyos méz 39 veder. Szin méz 10 veder.

Magnak való méh 31 kosár.

Sajt 62, juh vaj 5 veder, üsző vaj 10 veder.

Öreg tehen 55, öreg bika 2, ökör 2, ökör borju 31, ünő
borju 33, bival 19. Eme disznó 86, ártán 53, kan 12,
benn hizott ártány 14, süldő 20.

1645. Sármáson ezeket foglalták el:

1-ő asztag buza gel. 805

2 « « « 607

3 tavasz « « 500

szuszekban volt buza 70 köből. Árpa 282 kal., zab 59,
tenkely 66 kal. Köles szuszekban 15 köből. Buza vetés
volt 79 köből, árpa 10 köből, méh 5 kosár.

Sármáson maradott marhák száma:

ötödfütulok 11, öreg ökör 4, tavalyi ünő tinó 28

negyedfütulok 14, « tehen 25,

harmadfütulok 11, negyedfütehen 8,

öreg juh . . 311, öreg kecske 31,

öreg berbécs 34, « czáp 3,

nöstény bárány 71, nöstény olló 4,

kos « 65, czáp olló 4,

1645 Sármáson buza volt ez szerint:

Buza gel. 1400, zab gel. 65, tenkely gel. 150, árpa gel. 44.
széna volt 103 öl.

Mikor ezeket betakarították fejedelem számára volt az jószág.

Anno 1645. 9. Martii gennyeszezi jószággal edgyütt ezeket foglalták el:

1643 esztendőbeli buza 2507 gel. [kalongya.]

1644 « 2769 « «

1644 zab asztag gel. 407.

alakor « 224.

árpa « 184.

zab « 60. Borsó egy öreg boglyával; len.

majorság gel. 16.

széna 9 öl kazalban, széna 12 boglya, tavalyi 2 boglya,

1644 esztendőbeli vetésről lött.

1645 esztendőben buza gel. . . 2000,

zab alakorral elegy 400,

árpa gel. 429,

rozs « 213,

zab « 84, egy szekér borsó.

1645 Elcséplett egyharmadévi asztagból lett buza cub. 112,

BETHLEN GÁBOR LEVELEI.

ELSŐ KÖZLEMÉNY.

Bethlen Gábor leveleiből egy terjedelmes kötetet 1879-ben adtam ki az Akademia Történelmi Bizottságának rendeletéből. Ha nem akkora csomót, azóta is meglehetősen számú anyagot gyűjtöttem össze, mely méltán csatlakozik a kiadottakhoz.

Bethlen leveleinek közlését nem kell indokolni. Sok van azok közt, mely mint »epistola« is megállja helyét: oly szép és velős magyarsággal van írva. Hogy az embert, az uralkodót, az államférfit, a hadvezért jobban megismerni tanuljuk ezekből, mint a hogy eddig ismertük, hogy azok amaz idők történetének első rangú forrásai — mind ezt elmondani felesleges.

Ha akad Bethlennek hozzá méltó életírója, az nagy hasznát veendi e leveleknek. Addig is élvezettel fogja olvasni azokat a közönség.

I. 1613. április 25.

Illustrissime stb. Post servitiorum meorum stb.

Az elmúlt ősszel ide Budára jöven, akkor Nagodnak az én elbúdosásomnak okait bő szókkal megírtam vala, tudván, hogy az én szolgált uram engemet Nagtok előtt írási által sokképen fogna kárhozatni, az mely meg is lőtt, úgy értem; sőt hogy én méltán szenvedek minden rajtam esett nyavalyát, úgy értem, hogy azt is el hitte Nagod, mely dologról én mostan többet nem írok, lássa isten meg, ha én igaz szolgálja nem voltam. Ha Nagod nem ismerné az erdélyi fejedelmet, nem csudálkoznám semmi dolgon, de ezt most elhagyom, térek az dologra. Tudom Nagodnak nagyon értékre az én portára való menésem, melynek oka az én mostani állapotom, kényszerítettven nyomorúságom felől az urunkat requirálnom, a kitől országostól dependeáltunk ez ideig; oda érkezvén, császár is meghallgatta könyörgésemet, és az fővezérrel egyne-

hányszor untig beszélgettem, könyörgésemre minemű resolutióm lött, Nagodnak azt is megírom. De most az dologra térek. Az császár portáján én közel 40 napig mulatván, ügykeztem azon, hogy az országok állapotjuk felől értekezhessem, melyik felől minemű intentuma legyen ennek az új vezérnek, sok főurakkal, passákkal, sőt császár háta megett levő kapi agával és kezlár agával is szemben lévén, sokat tudakoztak tőlem az római császár ő felsége birodalma ereje, és gazdagsága felől, az magyar nemzetség felől, és Nagod tisztinek állapotja felől is, kiknek kérdésekre én úgy feleltem meg, a mint igaz hazája szerető embertől kívántatott, ismervén az törököt természetiben. De többek közt Szkender passával én is megismerkedvén, kinek mostan császár az kanisai pasaságot adta, látván hogy császárnál ez nagy böcsületben vagyon és az fővezérnek igen nagy kedvében, ezzel mikor nagy dolgokról beszélgetnék, kezdém tőle tudakozni, az Nigron követsége mi volna, mely dolgot, noha bizony nehezen, de végre igen titkon megjelenté az passa, mely ez : Nigron ő felsége nevével az fővezér előtt az magyar nemzetet generaliter sokképen kárhóztatta, és árulónak nevezvén, azt mondta, hogy valamig az kevés magyar fenn áll, az két császár közt addig tökéletes békeség nem lehet. Ennek az tractatusnak igénként való írása sok üdöt fogna be, de summája kívánságának ez volt : Török császár ne fogja pártját az magyaroknak, ha ő felsége az Bocskay idejében való árultatásért meg akarja büntetni, mely dolgot az vezér ha császárnál véghez viszen, és hitlevelet ad róla, az vezérnek császár is 40 ezer aranyat küld. Mely summának megküldéséig Nigront bátor ott benn tartsa. Mely dolgot értvén az vezér, akkor differálván, sok ideig gondolkodott erről magában, az mint értettem és egyszer engemet hivata eleiben maga belső házában, jelen lévén Szkender pasa is, és ugyan ő maga tolmácsolt is, az vezér maga kezdé kérdezni tőlem, ha akarnám-e s kívánnám-e, hogy az magyarokat Magyarországból kivesztené az német, melyre én obiter csak azt felelém, hogy istentelen és pokolra való ember volna az, valaki az maga nemzetének veszedelmét kívánná ; végre ő maga az vezér is megjelenté, hogy Nigron ő neki azon könyörög mostan, kényszerite engemet is reá, hogy ehhez az dologhoz igazán szöllanék, mit volna jobb ő neki cselekedni, mely kérdésre az vezérnek minemű rátiókkal feleltem legyen meg az én vékony értelmem szerént, azt én nem is írom meg, remélvén hogy Nagod netalán ezt sem hiszi el ; de vagy hiszi Nagod vagy nem, azzal Nagod szabad, de ezeket az szókat én az én hitem szerént írom Nagodnak, hogy az passák szájából hallottam. Ezt Nigron magától tractálta legyen-e, avagy mástól injungáltatott neki, azt én nem tudom, de elhiggye Nagod, hogy ez a hír bizony nem fictum, valaki de vagyon autora. Mindazáltal noha nekem senkitől iustru-

ctióm erről nem volt, de azért az felséges istennek kegyelmes providentiájából én mostan ez aránt ha sokat nem is, keveset szolgáltam ez dologban az magyar nemzetnek, úgy hogy az fővezér Nigront eleiben hivatván oretenus injungálta neki, hogy többször ez dolgot ő neki elő ne hozza, és ne tractálja, mert császár az magyaroknak esküdt meg, azért valamig fel nem bontják az magyarok, császár sem akar semmi gonoszt nékiek. Addig annak okáért én ezt Nagodnak, mint nemzetünknek legfőbb membrumának és gondviselőjének akartam értésére adni, nem akartam eltitkolni, melyről szüksége Nagodnak provideálni, az Nagod bölcs ítéleti rajta, netalán nem is árt, ha Nagod erről alattomban tudakozik, mert az császár ifjú és gyakran emlegeti, hogy ő csak mástól hallja, az ő elei hogy Magyarországhban hadakoztak, ő pedig ez ideig csak vesztég ült. Az fővezér is szintén erejebeli ember és igen hadakozó, rettenetes nagy kéncsű, az is kívánná magát megmutatni; az kazullal megbékéltet, mostan semmi hadok sohoval nincsen; ha gyakran ilyen legatiót visznek be, ki tudja mire indul. Nagodnak szükség vigyázni szegény hazánkra, mert bizony én félek attól, hogy belől ég a ház. Ha Nagoddal beszélhetnék, nagy dolgokat jelenthetnék meg Nagodnak, melyeket írásra nem merek bízni. De caetero illustrissimam Dominationem Vestram ad annos longaevos feliciter una cum suis valere sincero animo desidero. Datum Budae die 25. Aprilis 1613.

Illustriss. Dominationis Vestrae

servitor paratissimus

G. Bethlen m. p.

(*Külön lapon.*) Post Scripta. Az magam állapotját a mi illeti, Bátori Gáborhoz fő csauzt expedíált az fővezér, megparancsolván neki serio, hogy velem megbékéljék és minden elvött váraimat restituálja. De én igazán írom Nagoduak, hogy az Bátori hitének én semmit nem hiszek, ha egy asztalni hitlevelet küldene is, hanem én különben gondolkodtam volna magam állapotja felől, ha az Nagod jó akaratja is accedálna, itt én tovább nem mulatnék, hanem az Nagod ótalma alá adnám magamat, és Nagodnak szolgálnom kész lennék, mert az míg Bátori erdéli fejedelem leszen, én addig Erdélben nem megyek. Nagodat annak okáért kérem, küldjön egy assecuratoriát nekem ide, mehessek ki Nagodhoz bátorsággal, legyek securus abban, hogy senkitől semmi bántásom nem leszen és Bátorinak kezében. Nagod nem ad, meglátja Nagod, hogy haszontalan szolgálja Nagodnak nem leszek. Az levelet váczí kapitán uram ide beküldheti Budában Turi Jánosné kezében bizvást, ez az asszony nekem megküldi, mert itt szolgálmat hagyom, az ki az Nagod resolútióját megvárván, nekem meghozza, magam is addig Pécsben leszek az magyarok

közt. Erről Nagod hogy nekem resolválja magát késedelem nélkül, Nagodat felette igen kérem. Isten Nagodat éltesse.

Nagod

jó akaró szolgája
B. Gábor m. p.

Külczim: Illustrissimo stb. Georgio Turzo de Betlenfalva stb.

Más kezével: Exhibitae Bytchae. 1. Maii 1613.

(Az egész levél, Bethlen sajátkezű írása, orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No. 5.)

II. 1613. okt. 17.

Illustrissime stb. Servitiorum stb. Az úristentől stb.

Szükségesnek ítélem lenni, ha Nagodat ez mostani ide be való állapotunkról tudósítom, mivelhogy úgy értem, sok külömb-külobmb féle hamis hírek viseltetnek és hintegettetnek ez mostani hadak felől az ő felge birodalmában, de azt nem ítélem szükségesnek lenni, hogy nekem Nagodnak az Báthori Gábor az országban való sok insolentiái, törvéntelen cselekedeti, nagy ambióiája miatt az szomszéd országokkal való háborgási, és az nagy fejedelmek s praelatusok felől való becsületlen emlékezésről bő beszéddel kellene írnom, mert remínlém, sőt el is hittem, hogy mindeneket Nagod jól ért és tud, mely ő istentelensége miatt az országbeli főemberek kik voltunk, kényszerítettünk édes hazánkból ki búdosni, ki ő felsége birodalmában, s ki az hatalmas császár országában, kik városokban beszorulván minden javainktól megfosztattunk, generaliter penig az országbeli minden rendek három nemzetségül, igazságokban, privilegiumokban tőle megrontatván a fegyver és egyéb inség miatt, sok időtől fogva nyugtunk. Ezek az dolgok mikor az hatalmas császárnak még az én bemenetelem előtt értésére lőtt volna, az fővezér ő naga ezekről Báthorit főkövete és levele által admoneálván, ugyan committálta neki, viselje ugy magát, a mint igazságszerető keresztyén fejedelemhez illik, mert ha több panaszok érik, a hatalmas császár el nem szenvedni neki. Ezen dolgokról Nagod is az mint értem admoneálta, de semmi jó intéseknek helyt nem adván, megszokott istentelenségit continuálta és continuálja ez mai napig is; mely dolgot látván a császár, nem akarta tovább az országban való kegyetlen gubernálását szenvedni, hanem az mostani hadait az országnak segítségére bocsátá vala, nem romlására, a végre, hogy maga megmaradásáról provideáljon az ország, ezekről isten után való segítség által, de minden remínség és vélekedés kiül ő az szegény ország népét elrémitvén és táborban szállítván, ország nevével a minemű levelet iratott az szerdárnak, im Nagodnak azoknak pariaáját oda küldtem, mely levelekből noha vakmerő engedetlenséget ílt az ország felől az szerdár, mindazáltal az

ország veszedelmét akarván eltávoztatni, nem akarván semmi szabadságokban laedálni, Báthorival *per quandam compositionem tractatusban* indult vala és bizonyoson véghez is megyen vala, az ország nevével írott leveleket igaznak vélvén az szerdár, de most is az nagy ambitio viselvén, addig prolongálá az tractatust, hogy azonközbe a portáról ujabb és köménb parancsolatok érkeztenek az Brassó felől bejött szerdárhoz Báthorira való indulásról, az tömösváriak keserves panaszt tévén az tömösvári passaságban esett roblásért, égetésért, melyet Báthori cselekedtetett császár birodalmában a hadak bejövetele után és így a hadak Báthorira megindulván, isten megrémíté, kifuta országából, ellenségét csak meg sem meré nézni, az nyomorult országot rettenetes veszedelemben hagyá. Látván az ország miatta való elpusztulását, és azt is hogy még ennél is nagyobb veszedelemben incurrálnak, ha még is tovább császár kívánsága ellen reluctálnak, mivel elvégezett megmásolhatatlan tanácsa ez császárnak Báthori felől, hogy az ország fejedelemségében többé lenni ne engedje. Annakokáért az ország ez jelen való hónak huszadik napján itt Kolosvártat generális gyűlést akar celebrálni és magára illendőképpen provideálni. A török dolgát pedig az mi illeti, én Nagodnak bizonyosan irhatom, sőt fide mediante merem Nagodat assecurálni erről, hogy császár urunk ő felsége birodalmába semmi kárt ez nem teszen és az országban sem marad senki közzőlek külömben, hanemha onnét való indulatot ért és hall, melyet immár bizonyosan halunk közönségesen, hogy Nagod Báthori Gábort foveálván, újokban be akarja reánk hozni, mely ha leszen, ebből ez következik, hogy ez mi nyomorult hazánk ennél is inkább elromol, mert ugy az idegen segítséget mi is kényszerítettünk benn tartani, a ki semmi hasznót országunkban nem teszen; de quod maius, ha az török eszében veszi, hogy el nem akar Erdély nélkül lenni császár urunk ő felsége, e megtörténhetik úgy aztán, hogy ez a provincia török kézben esik, quod deus avertat, de ha az úgy kezdene lenni minemű veszedelme következhezzék Magyarországnak is abból, Nagod bölcsen megítélheti. De hogy ez mi nyomorult hazánk is megmaradhasson uram, és az sok veszedelmek után lehessen egy kicsin respirátiónk, Nagodat bizadalmason kérem, császár urunknak ő felgének ez dologról írjon, és alázatos könyörgése által ő felgénél instáljon, hogy ha mi efféle szándéka volna is ő felgének, változtassa meg, ne igyekezzék szegény hazánk utolsó veszedelmére, hiszen jobb, hogy mi keresztyének lakjunk Erdélyben, és az magyar nemzetnek szolgáljunk; ugyanis illetlen dolog volna ő felgének és Nagtoknak azt foveálni, kit azelőtt totis viribus persequált. elhiheti bizonyoson ő felge, valakit választ az úristen az fejedelemségre, és én is isten ő szent felsége életemet megtartván, az országgal együtt azon tükéletes

belső szübeli igazsággal akarunk szolgálni a keresztyénségnek, valamint régi választott fejedelmek idejében. Ezt én Nagodnak igazán és conscientiose írom, meg is nyugodjék benne, mert bizony semmi dolus írásomban nincsen, ne legyen semmi kétsége Nagtoknak a török kimenésében, mert csak segítséget ne adjon Nagtok Báthorinak, bizony ez mind kimegyen. Várad alá sem menne, de hogy ott hallja Báthorit gyülekezni, arra való boszszuságából megyen és talán ugyan ott is fog telelni, ha valami gyülekezetet ért valahol lenni; az ország is generaliter az gyűlésből fő atyjokfiat expediálják követségen Nagodhoz ezen dolgokról bizonyosan el higgye Nagod, sőt talán szintén császár urunkhoz is ő felgéhez, mely dologgal semmit sem késnek. Nagod nekem jó akaró szolgáljának parancsoljon, igaz szível akarok Nagodnak szolgálni. Tartsa meg isten sokáig jó egészségben Nagodat. Datum ex civitate Coloswar die 17. Octobris anno domini 1613.

Eiusdem illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor paratissimus

Gabriel Bethlen, m. p.

Külsőim: Illustrissimo stb. Georgio Turzo de Bettlehenfalva stb.

(Eredeti az orsz. ltárban. Act. Thurz. Fasc. 97. No. 6.)

III. 1613. nov. 8.

Spectabilis ac magce sat.

Két rendbeli levelét, mindeniket kedvesen és böcsülettel vet-tük Kegdnek, kikben mostani állapotunkhoz képest, az minemű dolgokról írt Kegd jól értjük: kíváltképpen az mi illeti Várad és több Erdélyhez tartozó Magyarország részeiben levő erősségeket, kiket ettől az birodalmacsskától ez mostani változásnak praetensiója alatt el akarna szakasztani, vissza Magyarországhoz foglalni. Azon bizony felette igen csudálkozunk, holott az római császár urunk ő felge és Erdélyország között való confoederatio-nak, az igen nyilván ellene lenne, és efféle derekas erősségeknek elszakadása, soha ezeknek az tartományoknak nyilván való nagy romlása nélkül nem lehetne, sőt örökös veszedelme is következhethetné mint Erdélynek s mind Magyarországnak miatta: holott az török császár szintén úgy tudja Erdélynek Magyarországhoz való határit, mint szinte mi magunk és abból egy talpaallyát is másnak nem engedni akarván, valamit abban más részre birattatni megértene, soha tovább nem hadná, ha maga személye szerint kellene fáradni érette is, de azt ő két közön magáévá tenné. És nem hogy másnak birni engedné, de mi félünk azon, hogy csak az kérésért is, és mostani ezeken való kapdosásért, kártételre és boszúállásra ne indíttassék. Nem jó uram. higye Kegd, hogy nem jó olyan hatalmas fejedelmet efféle dolgokkal ingerleni és

boszontani, még Szkender passa ezekért az dolgokért itt közel vigyáz, nem is megyen addig Tömösvárról el, míg onnét felől afféle akadályokat hall, és mi nem assecurálhattuk az tökéletes és akadály nélkül való békesség felől. Nem kételkedhetik mi bennünk az keresztyénség, ha mi módgyát találjuk, hogy mi Váradot magunk kezével országunk számára meg tudjuk tartani, isten velünk lévén, külbmb gondviselésünk is lévén reá, hogyssem Báthory idejében volt, mind vitézlő néppel s mind egyéb állapottal. Nincsen is ahhoz az erősséghez sem császár urunknak, sem Magyarországnak semmi igazsága, az erdélyi pénzzel, adózással építettett ház az, ok nélkül pedig az másét kívánni isten és világi igazság ellen vagy, mi is kötelesek vagyunk hittel Erdélyországunknak határainak tehetségünk [szerint] való megőrizésére. Azért mi is ebből az dologból Kegdnek egyátallában csak azt irhattuk, ha az szent békességnek tökéletes állandó megmaradását akarja, az ide való határokon másnak se engedgyen kapdosni, és jó tanácsival császár urunk előtt is azon legyen. — Csákyné asszonyom felől, noha országul arra köteleztének bennünket, hogy az fiscalis proventusokat restituáljuk, de az Kegd tekintetiért szeretettel igyekeztünk kedveskedni ő keglmének. Az követeket nem késlellyük ez jövő héten okvetetlen megindéttuk. — Sarmassággy uram elől elsiete, ezek is utánna mennek, ő kegmétől bővebben érthet Kegd. Mennyi gonosz következessék, az ide való határokon ha Kegetek kapdosni meg nem szünik, ha pedig azoknak békét hadnak, sokképpen való hasznos szolgálai lehetünk és lenni is akarunk az keresztyénségnek. Bene valere cupiens. Datum in civitate nra Coloswar die 8. mensis Novemb. ao 1613.

P. S. Miklós pap felől a mit Kegd irt vala más levelében, jószága annak és megyéje Kamuthy Farkas uram kezében lévén, törvény nélkül semmi jószágok restitutiójára nem mehetünk, idő lévén hozzá, valamiben módunk leszen, vagy jó törekedésünkkel vagy különben jó szívvel kedveskedünk Kegdk.

Splis ac mag^{ca}e Dnis Vrae

stor et uti frater syncerus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Spli ac magco domino Andreae Dóczy de Nagy-Luche comitatum Barssien. et Szathmar. comiti, cubicular. regalium per Hungar. etc.

(Eredeti az árvai vár levéltárában.)

IV. 1614. j. a. n. 15.

Gabriel Bethlen stb.

Spectabilis ac magnifice sat. Salutem sat.

Az Kegyelmed levelét becsülettel elvevén, nekünk való írá-

sát bőségesen megértettük. Hogy azért ez kicsin állapotunkban fejedelemségünkben, kire az úristennek gazdag kegyelmességéből az egész országunkbeli statusoknak szabad választásából hivatattunk, Kegyelmed istenünkhez való szép háladatos áldásával szerencsétlet és üdvözl bennünket, Kegyelmedtől felette kedvesen vettük, mi is, istennek segítsége velünk lévén, minden igyekezetünkkel, tehetségünkkel szemünk előtt legelsőbbben is mindenneknek felette azt viseljük, hogy hivatalunknak, fejedelemségünknek adminisztrációja, ő fölgének nevének dicsőretire, megromlott hazánknak épületire, gyarapodására és sokképpen elpusztult szegény nemzetségünknek jó hírére nevére lehessen. Mivel penig magunk is enni időtől fogva hazánknak határi kívül lévén sok búdosásunk után az úristen édes nemzetünk közzé békességesen vissza hozván, Kegyelmed is viszont sok időtől fogva országunk kívül lévén, mind azért s mind penig az régi egymás közt való megerősített szép ismeretségért, szövetségért kívántuk volna, hogy ha Kegyelmed is tanácsunk közt és ennek ez szegény országnak több oszlopi között, annyira való egészséges állapotja lévén, láthatjuk vala, kire ugyan intjük s kérjük is felette szeretettel Kegyelmedet, halul egészségének annyira való vastagulását érezheti, ne késsék semmit, hanem maga dolgait ott kinn minden jó állapotban, karban hagyván, személye szerint siessen be hozzánk, amint ide fel is emlékeztetők Kegyelmedet, felette szeretettel akarnók látni s el is várjuk. Az mostani hírek és állapotokhoz képest, kicsin dolgot is semminek nem vélvén, hogy vigyázatlanoknak külső nemzetségeknél is ne láttatnánk találatni, tisztünk szerint hazánk határra vigyázván, országunknak közönséges javára nézendő minemű dolgokban kellett az mi becsületes híveinket, Ujnémethi István, Közép-Szolnok vármegyebeli viceispánunkat és Spáczay Gábor uramékat bizonyos instructióval oda fel palatinus uramhoz ő nagához, és az több magyarországi statusokhoz követségen bocsátanunk, Kegyelmed mind magoktól s mind penig az vármegyéknek irt leveleink, Kegyelmednek kiküldött paríájából megértheti és láthatja; méltó és nyilván való igasságos dolgainkban és kívánságinkban, intjük Kegyelmedet, sőt ugyan kötelezzük is arra szeretettel, Kegyelmed is igaz hazafia lévén, mutassa meg ebben is, hogy Erdélyországnak mindenkor igaz tökéletes commembroma lévén, (kiben senki soha semmi kételkedésbe nem volt) az hul miben kinek mi illik és az mennyire lehet, pro suo posse, promoveálja követinkre bizott dolgainkat, kinek hasznos munkálkodását és hűségének reális effectusát mind magunk és országunk is meg érezvén, eszében vevén és teljességesen megtapasztalván, mind mi s mind penig hazánkbeli igaz híveink, abból Kegyelmednek tökéletes hazájához való igaz fiúi szeretetét szeminkkel jól látván, Kegyelmedtől mindennemű időben vehessük

kedvesen. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet sokáig bódog állapattal kívánságos jó egészségben. Datum in civitate nostra Cibiniensi die 15 Ianuarii, anno domini 1614.

syncere benevolus
Gabriel Bethlen.

Külsőim : Spectabili ac magnifico domino Stephano Veseleni de Hadad, comiti supremo Zolnok-Mediocris etc. fideli nobis honorando.

(Egykorú másolat orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No 7.)

V. 1614. mart. 16.

Illustrissime stb. Servitiorum stb.

Az szent békességnek megőrzése menni hasznára, előmenetelre legyen; azonképen annak felbontását, meg nem tartását mely nagy romlások és veszedelmek követhessék szegény megromlott hazánkat és sokképen elfogyatott nemzetségünket: Nagodnál annak ítéleti. Valaki azért vagy titkon, vagy pedig nyilván az ellen practikál, tanácskozik és igyekezik, minden igaz jó lelkiismeretű keresztyén ember meggondolhatja, annak ISTEN előtt is mely erős számadása fog jövendőben lenni, kiért felbúsult haragjának büntetését méltán is várhatja fejére. Mi eleitül fogva semmit inkább szemünk előtt nem forgattunk és nem viseltünk, minthogy sok nyavalyák közt elpusztult szegény hazánknak és nemzetségünknek tiszta jó akarattal szolgálhatnánk, kire istenüinktől segítséget kérvén, ennek utána is abbéli keresztyéni indulatunkat nem tágitjuk, hanem minden úton abban munkálkodunk és fáradunk, szegény nemzetségünknek az szent békességnek megőrzésében mentül hasznosban szolgálhassunk. Ki felől mind magunk nevünkkel, s mind pedig országunkbeli híveinknek közönséges nevek alatt Nagodat írt levelekkel és az nemes magyarországi vármegyéket, statusokat megtaláltuk, hogy az mi birodalmunknak széliben, határiban az ő földe tisztviselői ne kapkodnának. Ki felől noha szép szókkal is táplálnak bennünket, de másfelől bizonyoson mi nekünk külön híreket is hoztanak; mi mindazáltal oda felbocsátott követinknek járások, jövésekben, menésekben, azonképpen az ő fölge ide bocsáttatott követinek jövételekben vagyunk csak jó reménységben, nem tudhatók indulának-e ki cassáról, avagy nem, mivel bocsássa Nagtok, csendesen várakoztunk és várakozunk is; de minthogy ilyen nagy dolognak hírének kellett futamodni és az hatalmas, győzhetetlen császár fényes portájáról egy fővezértől ő hatalmasságának érkezék fő chausza mihozzánk és országunkbeli híveinkhez ezen generális gyűlésünkben, ki az köztünk való egyességnek megmaradása és megtartása felől Nagtokat is megtalálja. Nagtok jó akaratja, mi válaszsza bocsátja. Békességesb járásáért és útjában

való gondviselésért is rendeltük melléje az mi becsületes hívünket Angyalossi János uramat, hogy Nagtokhoz felkísérje. Mi nekünk úgy tetszenék, ha az, a kinek a mi egyenetlenségünkön, háborúságunkon és viszálykodásunkon örvendezni kellene (isten elméjét arra fordítván) az mi egyességünket kívánja és akarja. Mi nekünk is nem jó volna azt felháborítanunk, hogy más valaki, harmadik, egy nemzetségből lévén, idegen közbenjáró békéltet bennünket, kinek mindenkor az magunk közt való egyenetlenségünkől, nagy haszna és előmeneteli szokott következni. Melyet mi bizony szívünk szerint bánunk, kívánjuk is tiszta szübeli jó akaratunkból, hogy nemcsak a magyar nemzetségnek, hanem az egész keresztyénségnek közönséges békességének megmaradásában szolgálhassunk igaz tökéletességgel. Melyre való tetszését hogy Nagod ezen levelünk megadó meghitt becsületes szolgálk Angyalossy Jánossal meg írja, Nagodat kérjük szeretettel. Tartsa meg isten Nagodat sok esztendeig jó egészségben. Datum in civitate nostra Mediensi 16. Martii anno dni 1614.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

amicus syncerus ad
serviendum paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva stb.

Más kézzel: Exhibitae in arce Bytse 15. Aprilis 1614.

(Eredetije orsz. lev. tár. Act. Thurz. Fasc. 95. No. 36.)

(Ugyanennek másolata: Act. Thurz. Fasc. 97. No. 8.)

VI. 1614. m a r t. 19.

Gabriel Bethlen dei gratia etc,

Spectabilis ac magae due etc. Értettük római császárnak ő felségének hozzánk bocsátott becsületes főköveteit útba lenni, kiknek késedelmes jöveteleket nem tudhatjuk mire vélni; noha pedig bizonyosok abban nem vagyunk, jönek-e vagy nem, mindazáltal mi az mi igaz synceritásunkból, kereszteni tökéletes indulatunkból mindenekben az szent békességhez tartjuk magunkat. Mivel penig mostan az mi becsületes hívünk, tanácsunk Kendi István uramnak oda ki útá lévén, ez occasióval akaránk Kgldek írni és ő kglmétől némely dolgokrúl szóval is izenni, kérvén azon felette szeretettel, az ő kglme szavának teljes hitelt adván kereszteni igaz jó lelkiismereti szerint, ha az követek, az mint mi reméljük, ugyan alá jönek, egy vagy két szóval tudósítson bennünket valami circumstantiák felől, ha elérkeznek, micsoda fundamentommal kellessék az tractatushoz nyúlunk. Ezbeli Kglid jó

akaratját felette (!) vesszük Kglدتől. Tartsa meg isten KglDET etc. Datum in civitate nostra Megyesiensi, die 19. Martii ao 1614.

Spect. ac magcae Dnis Vrae

amicus benevolus ad serviendum paratus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim : Spli ac mag^{co} dno Andreae Doczy de Nagy-Luchia etc.

(Másolata orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. N° 9.)

VII. 1614. m a r t. 29.

Gabriel dei gratia etc. Spectabilis etc. Servitiorum etc.

Vöttük az Kgd levelét, kinek kezdetiben több írási között láttatik KglD panaszkodni, hogy mi KglDről elfeledkeztünk volna. Azért azt reméljük, csak ez ideig is KglD alkalmatosan eszébe vehette, hogy mi KglDhez sem idegenek, sem penig feledékenek nem voltunk, holott ennekelőtte Csákyne asszonyom által magunk kezével írt levelünket, annakutánna az mi becsületes hívünk Kendi István uramtól az szerint levelünket küldvén kglDnek, ugyan ő kglme által némely dolgokról szóval is találattuk meg KglDET, melyekből megtapasztalhatja Kgd az mi KglDhez való igaz jó akaratunkat. Mi minden órában felette kedvesen várjuk római császár ő felsége becsületes követit, késedelmeknek okát nem tudhatjuk mire vélni, holott az mi követinktől régen oda fel elválván, ez ideig alá érkezhettének volna. És azt is nagy örömmel várnók az ő felsége kglS jó akaratját mi hozzánk, ehhez az megromlott hazához és elfoglalt határhoz kivánságunk szerint érthetnők. A mint ennekelőtte egy néhány úttal megirtuk, most is azon synceritással, igaz jó akarrattal mondjuk, semmit mi éjjeli és nappali gondolkodásunkban szemünk előtt úgy nem viselünk, minthogy teljes minden erőnkkel, tehetségünkkel és igyekezetünkkel ez állapotunkban az egész keresztyénségnek szolgálhassunk, ha vesz el tőlünk és erővel el nem taszítanunk ebbeli jó igyekezetünkéből.

A mint KglD portai hírekről akar tőlünk tudakozni, meg se gondolja KglD, hogy az hatalmas császárnak az Duna mellett felügyekezendő szándéka volna, sőt már egynehány napja vagyon, hogy Drinápolyból Konstantinápolyban vissza ment, Nigront is visszavitte magával; nincsen is szándéka az frigynek felbontására ezekre az országokra, csakhogy innen ezektől is és császártól ő felségétől is az szent békesség minden részeiben tökéletességgel tartassék meg. Minden derekas erejét és készületét, bizonyos legyen KglD benne, az tengerre akarja fordítani és az tenger szélén való országokra. Többet készítettett háromszáz gályánál újolgat; csak mi köztünk találattnék az igaz keresztyéni indu-

lat és atyafiúi szeretet. egymásén ok nélkül ne kapdosnánk, az törökök felől megalkhatnánk, nem adna ő okot az egyszeri végezés ellen az frigy felbontásra.

Noha az követek ilyen késedelmekért is római császár ő felségét levelünk által meg kellett volna találunk, de az kívül is gyakorlatossággal occurálnak oly dolgok, melyek ő felségének javára nézendők volnának, holott penig a mi distantiájában ő felségének terhesnek láttatik mi nekünk, hogy magunk postáit kellenék minden levéllel oda felfárasztanunk: Kegldtül akaránk elsőbben arról való bizonyos értelmet és biztatást ezen levelünkre venni, hogy ha abban assecurálna bennünket, hogy levelünket ő felségéhez postára nem neheztelné adni, ő felségének gyakrabban küldenők leveleinket. Tudjuk azt, vagy jó, vagy gonosz, vagy kicsiny, vagy nagy dolog, Kgldek mindeneket ő felségének hírré kell adni; annival inkább az mi leveleinket is postára adhatja. Mely dologrúl hogy mentől hamarább bizonyossá tegyen, szeretettel kérjük Kgldet. Tartsa meg isten etc. Datum in arce nostra Fogaras, die 29. Martii, ao 1614.

Splis ac m. D. Vrae.

amicus benevolus ad serviendum paratissimus
Gabriel Bethlen m. p.

Küldezim: Spectabili ac mag^{co} dno Andreae Doczy de Nagy-Luchia etc.
(Másolata orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 96. N° 27.)

VIII. 1614. m a r t. 30.

Gabriel Bethlen dei gratia etc. Spectabilis ac magce due etc. Salutem ec.

Ma harminczadik Martii szintén husvét napján adá meg Kendi István uram az Kglde levelét itt fogarasi házunknál, kiből mint resolválta legyen Kglde magát az mi izenetünkre, s mind penig az császár ő felsége hozzánk küldött követinek jövések felől mi reménséget adjon, jól értjük. Mi annakelötte egy nehány-szeri írásinktúl most is semmiben nem különbözvén, ha venni akarja Kgltek többire ugyan erővel és nagy buzgó szeretettel akarjuk kötni magunkat az egész keresztyénségnek és kicsiny állapotunkból hasznosan való szolgálatra és leginkább egy nemzetek és egy szomszédos határban lakván, az magyar nemzetségnek csendes és békeséges megmaradására, kikkel kicsinytől fogva nagyig atyafiuságos szeretettel és csendességgel való alkuvásunkat minden kincsnél, aranynál feljebb becsülnők és kívánók. Eddig is mi Kglmeteket mind privatim, s mind publice nem egyébre, hanem csak arra intettük, kértük szántalan írásinkkal; most is csak az okon találtattuk meg Kgldet mind írásunk, s mind becsületes tanácsunk főkövetünk által, kinek hogy bódog örömét

és kívánságunk szerint való kedves eventusát hamarébb láthatnók, reménlvén arra Kgddel szemben lételünk által rövid és hasznos fundamentommal való útát, kire mi nekünk Csákyiné asszonyom által Kgld okot is adott volt, nem difficultáltuk, sőt jó szívvel reá vöttük magunkat. De az mint Kgld mostan bizonyos előtte álló elvégezett öröme napjáért (kit isten Kgldnek bódog üdvességes áldására adjon) két terminusra hagyott, mi az első terminusra eltávoztathatlan nagy kételenségből semmiképen reá nem érkezhetünk; ha szintén mindjárást megindulhatnánk is, ilyen messze országunknak szintén határa széliben találván az Kgld levele, ötöd-hatodnap alatt semmi úton oda ki az más szélire nem érkezhetünk. Más az, hogy az hatalmas császár fő kapucsi passája Memhet aga Halim agával ugyan felesed magokkal immár tizenöt nap alatt itt levén, szintén most kelletik expedíaltatnom őket, mely egy néhány napot kételenség alatt befoglal. Azért noha nilván magunknak is nem kicsin kívánságunk volna mennél hamarább az Kglddel való szemben lételre, de miért hogy mostanról kételenségből haladni kell, nekünk úgy tetszik, hogy az Kglddel való szembenlételünk és beszélgetésünk jobb fundamentummal lehetne. Az császár ő felsége hozzánk bocsátott követi ne késnének, kérjük is Kgldet szeretettel, legyen azon, mennél szorgalmatosban lehetne, jönének be ő kglmek, hogy akárcsak két avagy három nap alatt tractálván és az ő felsége hozzánk való kglsségét megértvén, ugyan együtt ő kglmekkel, ha mi oly difficultások maradnának, kiknek complanálására vagy maga jó prudentiája, vagy császár ő felségénél való intercessiója kívántatnék, valami oly állandó bizonyos dolgot végezhetnénk, ki enyet mind mi országunkkal, s mind egész nemzetségünk több szomszéd országokkal egyetemben az mi üdönkben nyughatnának meg, kire hiszszük, ígért jó akaratja szerint Kgld azon leszen, ez szent igyekezetünk félben ne maradjon, az ő felsége követi mennél hamarébb hozzánk érkeztén és Kglddel is szemben levén, szolgáljunk örök emlékezetre való haszonnal nemzetségünknek. Ezekről irtunk Forgách Zsigmond uramnak is Kassára és Daróczy uraméknak, ne késnének ő kglmek. Török Istvánnak is megparancsoltuk, hogy minden fenyegetéstől megszünjen, csendességben és vesztegességben legyen az mi oda kiküldött salvus conductusunknak tartása szerént. Mind ezekről és az tegnapi írásunkról is bizonyos választ várunk Kgldtől. Tartsa meg isten etc. Datum ex arce nostra Fogaras, die 30 mensis Martii, ao 1614.

Spli ac m. D. V^{rae}

amicus ad serviendum paratissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Küldésim: Spli ac magco dno Andreae Doczy de Nagy-Luchia etc.

(Másolata orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 96. ad Num 27.)

IX. 1614. május 25.

Gabriel Bethlen dei gratia etc.

Generose fidelis etc. Salutem etc. Rugonfalvában lakó Szakál János talála meg minket könyörgése által, hogy mikor az megholt fejedelem Báthori Gábor Havasalföldében ment volna, ő abban az esztendőben polgárságot viselvén, mindazáltal Nagy Gergely jobbágyúl megkérvén magának, minden igazság nélkül hatalmasul megfogatván, azzá is tötte volna. Mivelhogy pedig sehol országunkban efféle mód nélkül való erőszakot, hatalmaskodást nem akarunk szenvedni: hagyjuk és parancsoljuk is Kgdnek, hogy mindjárást Kgd ez levelünk látván, nevét írassa az zászló alá, hogy az több székely atyánkfiaival együtt mi nekünk és az országunknak szolgáljon. Ha pedig Nagy Gergely háborgatni akarná, Kgd minden üdöben tisztí szerént és méltósága szerint tartozzék meg is oltalmazni. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 25. mensis Maii, a^o dni 1614.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Beoleonÿ m. p.

Külczim: elveszett.

(Bethlen sajátkezű aláírásával ellátott ered. a gy.-fejérvári kápt. ltárban r. a. részben.)

X. 1614. május 28.

Illustrissime stb. Salutem stb.

Nilván lehet Nagodnál császár urunk ő felsége követi mi hozzánk és országunkbeli minden rendekhez beérkezvén, elsőben sok illetlen és mód nélkül való vádlásokra magunk mentségére mindenben igaz mentségekkel élvén, azután az minemű ártalmas, sőt mind hazánknak, egész nemzetségünknek veszedelmes kívánságát értettük volna ő felségének, mely egyáltalába minden kétség nélkül mostani békességes állapotunknak felháborodására lőtt volna, úgy mint Váradban és hazánknak több erős helyeiben, az ő felsége praesidiumnak, akár németnek és akár egyéb nemzetiségnek befogadása, arra mi semmiképpen nem mehettünk, s ezután sem megyünk, hogy az hatalmas török császár erejét, kinek szárnya alatt ennek előtte való dicséretes fejedelmeknek példájára, szép szónkkal, könyörgésinkkel és adománinkkal bátoraságosb megmaradását ismerjük hazánknak, haragra ingerelvén, magunk veszedelmére ne vonjuk. Ez alatt pedig miérthogy mind isten és ez világ láttára egész Magyarországgal és benne levő statusokkal köttetett szent frigyünk ellen nilván való haddal és titkon való practikákkal régtől fogva ez mi hazánkhoz tartozó várakat, városokat, erősségeket nagy darab tartományok-

kal egyetemben az ő felsége tisztviselői, kik ez szomszédságba vadnak, mi tőlünk elszakasztottanak; melyről ennek előtte országunkkal egyetembe minden vármegyéken publica contestationkkal éltünk, melyre mind eddig is directe semmi bizonyos válaszung nem lött, és elvött váraink, határaink is meg nem adattanak. Erre való tekintetből ugyan az ő felsége hozzánk bocsátott böcsületes követinek jó tetszésekből, császár urunkat ő felségét is újlag ő felségéhez való követink felküldésével az elvött váraknak mennél hamarébb való restitutiójáért akarjuk megtalálni, és miérthogy ennekelőtte ő felségéhez bocsátott három követinknek egyikét Sarmasághi Sigmond uramat mind eddig is ő felsége ott fenn udvarában marasztotta, ő kegyelme mellé ismét most bocsátottuk az mi böcsületes híveinket, Kapi András uramat és Dávid deákot, Kőhalomszéknek főkirálybiráját, kik által még is ujjolag ő felségét elvött határainknak restitutiója felől alázatosan requiráljuk, és Nagodat is atyafiúi szeretettel és nagy kedvesen is kérjük pro sua authoritate palatinali, valahol annak szükséges helyeit és jobb módjait ismerheti mind ő felségével s mind az ő felsége tanácsival, ne szánja az dologban hasznoson való munkáját és fáradságát mellettünk megmutatni: meggondolván azt, és magában jó ítéllettel elhívén, hogyha efféle akadályos és igazság ellen való dolgoknak igen hamar eleit nem vesszük, nem kicsin ok adattathatik reá az napkeleti hatalmas monarchának, hogy ez mostani kicsin békességét szegíny nemzetségünknek felháborítván, nem keresik csak azt, a ki miatt efféle dolgok indíttatnak, hanem közönséges romlás következhetik belőle. Mely dologgal mi semmiképen lelkünk ismeretét terhelni nem akarván, semmit eddig is abban hátra nem hagytunk, valamit az szent békességnek őrizésére, tartására és megmaradására feltalálhattunk. Nagodat is hasonlóképen mind az közönséges igazsághoz, mind penig megromlott nemzetségünkhöz és hazájához való szeretetire kényszerítjük, ezt kicsin dolognak ne vélje, és üdöhalogatásra is ebben ne igyekezzék, mennél hamarébb az mi követink jöhessenek jó válasszal ide vissza hozzánk ő felségétől és elvött határaink adasának vissza kezünkbe, hogy ezt az mostan füstölgő és némely nyughatatlan emberek miatt gyuladozó tüzet minekelőtte nagyobb lángot vetne, kár és romlás nélkül olthassuk meg. Kiben ha Nagod tökéletes szível és teljes erejével munkálkodik, mi tőlünk higye, bizonyosan, istenének és hazájának egyszer soha nagyobb és hasznosb dologban nem szolgálhatott minket is országostól, minden háladatossággal való jó akaratra szolgálatra adóssá teszi magához.

Ezeknek penig több környül álló circumstantiáit az megnevezett követinktől Nagod bőségesben megértvén, valamit a közönséges jóra jobbnak és hasznosbnak ítél, azt követheti. Tartsa meg

isten Nagodat sokáig jó egészségben. Datum in oppido nostro Dewa die 28. mensis Maii, anno domini 1614.

Ill^{mae} Dom. Vestrae servitor paratus et amicus

Gabriel Bethlen, m. p.

Küldezim: Illustrissimo stb. Georgio Thurzo de Bethlenfalwa stb.

Más kézzel: Exhibitae Tyrnaviae 2. Iulii anno 1614.

(Eredeti az orsz. ltárból. Act. Thurz. Fasc. 95. No. 37.)

Jegyzet. A Bethlen-ellenes törekvésekhez új adatokat szolgáltat ez alábbi levél:

Spectabilis ac mag^{ce} dne, due fautor etc. Servitiorum meorum etc. Az úristen kívánsága szerint való sok jókkal etc.

Jóllehet az marosvásárhelyi conventus előtt írtam vala Nagodnak Kös-Pál Bálint uram általa Segesvárról néminemű sok inconvenientiák felől, melyek közönségesen egész szász nemzetségünkre esnek és történnek, úgy hogy az elmúlt mutatóival és fejedelem változtatásával használtunk legyen vagy nem adhuc sub iudice lis est, mely levelemre Nagod akkor semmi választ nem tőn, sőt magával akkor oly módon szembe nem leheték, nem is beszélgethettem, mert az fejedelemnek kivályképpen Nagodra és az egész szászországra nagy vigyázása vala az követek ott léte mia. Mindazonáltal megértvén szolgálamtól, hogy Nagod most nem volt Bethlen mellett, hanem kilyebb ment jószágában, azon bizony szívem szerint erültem, azért el sem mulathattam, hogy Nagodnak ez jó occasio alatt ne írjak [és sz]ívemnek titkát, nemzetségemnek fájalmát ne reueláljam confisus gratia, benignitate et amore spect. ac mag^{cae} V^{rae} D^{nis} erga orphanam nostram nationem, hogy ezen írásimat summa taciturnitate evincálja, és az mi legjobb, azt promoveálja. Nagod felől igazán mondhatjuk, az mit az athenasbeliek Euripides felől mondnak vala: quod hic unico consilio sapienter excogitat, potuerit collapsam rempublicam erigere, et omni desperatione fractam integrum restituere, pro uno pater patriae exclamabatur et colebatur a populo. De Nagod felől méltóbban, mert noha sokabban ennek az szegény hazának restitutióját magoknak tulajdonítják, de az Nagod szorgalmatos gondviselése, római császárnál ő felségénél tekintetinek urgeálása vitte arra az dolgot, nem egyéb, hogy Báthory Gábort tanquam summum malum et pestem vel facem huius intestini belli tollátassák, kiért Nagod másnál előbb érdemlené az becsületet, sed deo volente, quod differtur, non aufertur. Mű egész szász nemzetségül Nagodé vagyunk és leszünk, és reméljük vala, quod ille ex Bethlen liberaturus sit Israel, hogy valaha mi nekünk is leszen tekintetünk, de még mostan is úgy reánk dühödnek, hogy ha egy szempillantásban elveszthetnének, megcselekednék. De az igaz

ítélő isten Nagodnak tanquam rinoceros az egy unicornisnak tartotta meg mind az mi s mind az ország megszábadulását, nem heában mutat vala engem Nagodra. Glezell uram is Linczbe, sőt ugyan meg is parancsolta, hogy Nagoddal közleljem minden dolgokat, Ngod minthogy mindenekfelett való igaz híve, és ő felsége úgy megbízott az Nagod hűségében, hogy azt meri vala Glezell, hogy az egész magyar nemzetségben sincs annyi jámborság, tekéletesség, mint Nagodban; palatinus, generalis és az többi mind árulók. Én pedig erre ő felségének, római császárnak kötelesse lévén, hűtemnek satisfaciálni akartam, és Nagodnak mindeneket érteni adnom. Legelőször az mint az ő felsége végezése volt Bethlen Gáborral, hogy akkori legatiója ő felségének csak jó szóadás legyen és procrastinatio, még jobban hozzáférhetnek és Erdélyt markából kitekerhessék, pro primo az magyarországi uraságból vessék ki, és úgy bírja ő felsége Magyarországot, mint régentén az magyar királyok épen az Magyarország részeivel, osztán Bethlennek életét is elfogyatva Erdélyhöz is nyúlhassanak és ők provideálhassanak Nagodat vagy gubernatornak vagy fejedelemnek rendelve. Az módok pedig életének elfogyatására is elrendelve voltak, az mint én nekem Seraphin Bálint megbeszélgette, de bizonyosan végére nem meheték, nem tudom, ha nem merté-é én nekem megmondani, de tudom, hogy Nagodnál az is nilván vagyon. De hogy eddig az ideig semmi nem költ benne, az okán eléggé nem csodálkozhatom, sőt ugyan desperálnia is kezdettem minden dolgainkban, mert addég temporesálnak véle, hogy ő felsége praeveniáltatik. Így sem Magyarország részeinek dominiumja, sem Erdély ő felségéé nem leszen, mert Betlen Gábor sem alszik, hanem vigyáz éjjel-nappal, jönnek-mennek postái Konstantinápolból és bizony úgy elkötötte dolgát az portán, ha nem siet ő felsége az dologgal, az utolsó veszedelmesb leszen az elsőnél, és az mit most kevesebb költséggel véghez vihetne ő felsége, azt ezután nagy vérontással nem nyerheti meg, és ha az török mostani szándékját Bethlen Gáborral véghez akarja vinnie, bizony még ez esztendőben ő felségének akaratja ellen magyarországi királyságra viszi be, és így mind az Nagod s mind pedig az magunk dolga porban esnék. Vigilantibus ergo succurunt iura. Nyissák fel azért az szemeket és viseljenek gondot reá, mert az törököknek hallhatatlan nagy készülétek vagyon, és kész Bethlen mellett hadat kibocsátania. Az két vajdának ugyan meg is parancsolták, valami üdőben Bethlen kívánja őket, mindjárt kijöjjenek segítségére. Minthogy azért te Nagodat rendelte gondviselőnknek és ebben az dologban gyámolunknak, az úristentől adott nagy szerencsédet ne abutáld; minden embernek szemei csak te Nagodra néznek, szájokat csak te Nagodra tátották fel, minden bizodalmaikat isten után csak te Nagodba vetették. Pergat

ergo és correspondeáljon [ez] felől, concipiák jó reménségének fáradjon és fussa az felső portát, és mutassa meg Nagod, hogy úrnemből va[gyon és h]ogy sufficiens ennek az országnak gondviselésére, és hogy Nagodtól promanáljon communis salus patriae, exclametur . . . hic est pater patriae, qui non Athenas vel Lacedemon, sed Tranniam pristino statu patriam suam restituit és az . . . . . terítésát elébbeni szabadságának restituálta. Immáron hogy oly nagy biztomban minden szívemnek . . . . . [é]des apámnak vagy földes uramnak reveláltam, az úristenre legelőször osztánan az ő felségének letött hűtíre és hűségére, melylyel engemet is obligáltanak, kényszerítem Nagodat, hogy ezen leveletem megolvassván, mindjárast megégeti és az Bethlen pártjának ki nem nilatkoztatja, mert ha kitudódik, hogy én forgatom az dolgot Nagod és az római császár mellett, tudom, hogy szegény fejemnek veszni kell, de az Nagod lelke adjon számot én rólam. Irjon azért Nagod én nekem minden dolgok felől, és mi remorálta legyen az ő felsége conatusát, hogy eddég in effectum nem redigáltatott, és mostan is miben forogjanak az dolgok, hogy az szerént accommodálhassam magamot egész universitásúl. Nagodnak Teplán esküdtem vala meg, csak ketten beszélgetvén, és azon hűt mellett fejem fennállatáig meg is állok, kit Nagodtól is megkévánok. Postremo bizony eszesen cselekedett Nagod, hogy küljebb állott jószágában, mert én ez ideig csak Nagod féltettem, minthogy látom, hogy Bethlen pártja, sőt ugyan maga is Bethlen Gábor succenseal Nagodnak. Hallottam, hogy ugyan maga is gyakran mondotta: ah, ah bestye pápista l. kurvák nem nyughatnak, de nyakok szakad bele. Sapienti satis. Magamra is elég nagy harag vagyon az minapi Vásárhelyről való elmenésemért, de én bizon semmit sem gondolok véle, eleget szolgáltam ingyen ő neki, de még ez óráig nem látom semmi jutalmát; csak szóval tart az cancelláriusa is. De mind hiába, akármint cselekedjünk mi szászok is, de nincs remuneratiója. Én azért farban rugom őket, és ha Nagod akarja, mindjárast pártot ütek az szászsággal, csak Nagod értessen felőle. Ennek penig az én szolgáltnak Mártonnak színte úgy higgyjen, mint magamnak, mert hűtellel is kötelesem és az mit írnia akar, bizvást adja kezéhez, sőt maga is Nagod hűtellel eskettesse meg, mert ezután ezt jártatom Nagodhoz. Az felső pártnak ne intermittálja Nagod, hanem commendáljon, lám ő felségéért nem szánom sem életemet, sem jószágomat. Hisce spect. ac mag^{cam} V^{ram} Dnem bene ac feliciter valere exopto. Datae Coronac, 10. Iunii ao, 1614.

Spect. ac. mag^{cae} V^{rac} D^{nis}

servitor paratissimus

I. Begner, m. p.

Kivül, más kezevel írva: Ioannis Begneri Coronensis literae ad Sigis. Kornis scriptae sub authentico expeditae contra factionem principii Gabrieli Bethlen ad instantiam Simonis Péchi consilarii et cancellarii eiusdem principis.

(Hiteles átirata 1616. orsz. ltár. Act. Thurz. Fasc. 97. No. 17.)

XI. 1614. jun. 12.

Bethlen Gábor felmentő levele a hadakozástól Ruszcsori László részére.

XII. 1614. jul. 6.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis sincere dilecte, salutem et fauorem nostrum. Mivel Kegyelmeddel szükséges dolgok felől való beszélgetésünknek kell lenni, és netalám országunknak bizonyos dolgaiban expediálnunk is kelletik Kegyelmedet: hagyjuk azért és parancsoljuk is Kegyelmednek, ez levelünk látván, mindjárt, se órát se napot annak nem várván, sietséggel jötest jöjön hozzánk ide Fejérvárra. Nec secus faciat. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 6 mensis Iulii, anno domini 1614.

Gabriel Bethlen m. p.

Külsőim: Generoso Sigismundo Hattuan, comiti comitatus Dobocensis, fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije *Hilibi Gál László gyűjt. (Cartophylac. Tom. XVII.)*

XIII. 1614. jul. 9.

Ill^{me} dne etc. Salutem etc.

Akarók Nagodat ilyen dolog felől is requirálnunk; mivel hogy mostan kelleték az mi böcsületes hívünket és udvari szolgálkat Kovachióczy István uramat oda fel Nagtokhoz magunk és országunk szükséges kiválképpen való dolgainkért bocsátanunk, illendő tekintetünk levén ő kglmére, értjük panaszolkodásából, hogy Náprággy Demeter koloczai érsek uramnak ittben Erdélyben lakásában adott volt tutoris conservationis gratia bizonyos summa pínzt, melyben meg is adott volna ő kglme; de még jobb része hátramaradván, sok írásira és izengetésire meg nem adta volna, Nagodat kérjük szeretettel, magát Náprággy Demeter uramnál interponálván az mi tekintetünkért, ő kglme haladék nélkül mint liquidum debitumról Kovachióczy uramat hátramaradott adósságáról contentálja, ne kellessék ő kglme Náprággy uram miatt egybeknek is megkárosodni. Holott az Nagod jó ítéleti szerint is afféle liquidum debitumoknak refundálásában módunk lehet Mi is Nagodnak hasonló dolgaiban igyekeztünk kedveskedni és sze-

retettel szolgálni. tartsa meg isten Nagodat sokáig nagy jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 9. mensis Iulii, ao dni 1614.

Eiusdem ill^{rmae} Dnis Vestrae

servitor et amicus paratissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim : Ill^{rmo} dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kivül Thurzó kezével : Exhibita Bytchae 4. Augusti 1614.

(Eredetije Bethlen Gábor sajátkezű aláírásával a m. kir. orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. No 29.)

XIV. 1614. julius 10.

Illustrissime domine stb. Salutem et officiorum stb.

Noha miolta császár urunk ő felségéhez követinket elbocsáttottuk, minthogy eddig tudjuk, oda sem érkeztenek, oly bizonyost választ mostani kívánságunkról nem várhattunk; de tudásunkra lévén, hogy az ő felge parancsolatjából Nagod az törökkel való frigytartás felől hertelen gyűlést hárdetett Posonban, és onnat Lynczben is kelletik felmenni bizonyos deputatus személyeknek, nem akarók elmulatni, sőt mellettünk levő tanácsinkkal országunk javára és megmaradására vigyázzván, ez becsületes hazánkfiát, híünket és udvari szolgánkat Kovachóczy Istvánt az posoni gyűlésre felküldöttük, ki által nem egyébről, hanem az közönséges megmaradásunknak fundamentumáról találtuk meg az nemes Magyarországot, emlékeztetvén becsülettel Nagoddal egyetemben ő kegyelmeket, velünk ennek előtte való szent végezésekre és örökös confoederációjokra, melyről való assecuratóriánk kezünkben lévén, az nemes Magyarország részéről, innét pedig az frigylevél épen lévén az Nagod kezében, ez mostani gyűlésen az Erdély részéről való diplomát Nagod az országnak praesentálván akkori ígéreti szerint, viszontag arról az részről is confirmálván, alá küldenék. Annak felette miérthogy ez idő alatt császár ő felge, és az nemes Magyarország részéről nem tagadhatjuk, akkori frigyellen az ő felge környülünk való tisztviselői igen nyilván vétetnek mi nekünk, erős várainkat, városokat tartományostúl, sőt vármegyéket is elfoglalván, országunknak nyilván való nagy kárára és az közönséges békességes sok okokból periclitására. Nagodat felette szeretettel kérjük, mutassa hazájához és édes nemzetéhez, azoknak békességes megmaradásokhoz anni szeretetit, hogy ez előtt való ígért hűtleletét akkori assecuratio szerint megküldvén, noha mi is császártúl ő felgétül elvött várainkat követink által keretjük. De az igazságra és az békességes frigynek megőrzésére nézve az ok nélkül elfoglalt várainknak restitutója felől, mind császár urunk ő felge s mind az több confoederatus országok

követi előtt legyen illendő gondviselése, hogy ennyi szorgalmas kérésünkkel isten és ez világ előtt ha igasságunk elő nem megyen, méltán mentségünk lehet, mert minden ok nélkül titkos practicával vétettének és szakasztattanak azok az tartományok mi tőlünk. Mely dolgainkra ha Kegyelmed mind az nemes ország intercessió-jából s mind az oda fel való statusoknak informálásából hasznos gondviselését mutatja, nemcsak méltóságos tisztinek felel meg avval, hanem édes hazája nemzetségéhez az szent békességnek megőrzésében atyai gondviselését mutatván, jó hírének, nevének öregbülését nyerheti és minket is országostúl minden háladatos-sággal való szolgálatra magához adóssá teszen. Végezetre, tudjuk eltitkolva Nagodtúl nem lehet, a mely csatázások ez el mult napokban nemcsak Eger alá, hanem ide Temesvár felé Fellak alatt löttenek, az hajdú vitézek nilván kiáltották az törökök előtt az frigynek felbomlását és hogy naponként annál is inkább felbomlana. Forgách Sigmond uram noha nem tartja oly nagy dolognak ezeket, kivél az két császár között való frigy felbomoljon, de gyakorta kicsin szikrából nagy tűz szokott támadni. Lippára és Jenőre is csudaleveleket írogattanak ugyan azon hajdúkapitánok, kiből az frigy őrizésre kevesebb reménségünk lehetne. Efféle dolgok gondviselés által semmiben is mulhatnak. Nagod jó tetszése és ítéleti, ha az szent békességet megtartani és őrizni akarja ő felge, az bátorságosbik felét kellene annak követni és ilyen nilván való okokat nem kellene felbomlására adni. Nagodnak mind ezekben hasznos gondviselését és kedves jó akaratból való választételét is várjuk. Tartsa meg isten Nagodat sokáig kedves jó egességben és boldog állapotban. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 10. Iulii, anno domini 1614.

III^{mac} D^{nis} V^{rac}

servitor et amicus paratissimus
Gabriel Bethlen, m. p.

(Eredeti orsz. lvtárból. Act. Thurz. Fasc. 95. N°. 38.)

Portai hírek.

1. Az törököt az muszka követ sollicitálja igen az lengyel ellen való insurrectióra, melyeket noha talán még szintén in effectum secundum postulata nem vitt, mindazáltal jelenségi alkalmasint megvadnak; mert az tatár felette sokan gyülekezvén, az Dunán általköltözött és Podolia szélben vagyon, ha eddig meg nem vittak. Török had is császár akaratjából és commissiójából nagy apparatussal érkezett az tatár mellé; az mint mi értjük, harminczkétezer kopiás leszen és gyalog tízezer. Az portai csebezi gyalog had is kiérkezett, azoknak főszerdájok Magyar Ogli Ali passa. Az Feketetengeren is alkalmas vízi erő indult reájok. Az

Dunán is öreg tranczel hajókon hadakozó nép vagyon, négyszáz hajóval. Az moldovai vajda is personaliter az tatár hán mellé ment lövő szerszámával együtt. Azt hirdetik, hogy az tengeren tolvajkodó kozákokra mennek, nem az lengyel respublicára; de más fekszik alatta.

2. Budára ötezer jancsár jó, Egerben ezer; azok utban vannak, zsoldjokat is megadták.

3. Nándorfejevárhoz Szkender passa harminczkét ezer törökkel száll táborban, és onnat talám az Dunán is által száll Tömösvárhoz, kik vigyáznak mindenfelé; de ha nagyobb veszedekre való ok nem adatik, és az elvött várak megadatnak, az békesség bizonyosan megtartatik, kétség ebben nincsen.

4. Az tengerre vízi ereje császárnak elment, de azok is nem hadakozni, hanem csak vigyázni. Az keresztyén fejedelmeknek vízi armadájok is kinn vagyon Messanánál, de azok is bizonyosan csak vigyáznak és határokat oltalmazzák. Akárki mit mondjon és hirdessen, de ez esztendőben az tengeren sem leszen semmi hadakozás.

5. Persiából az persa követ benn vagyon az portán, ki az határok eligazítását sollicitálja, semmi hadakozás oda nincsen.

6. Man Ogli, ki az keresztyének közé futott, az provinciája császárnak fejet hajtott éppen; hanem két várában voltak fizetett szolgálói, kikre hadat hocsátottak.

Summa: az egész Ázsiában, Afrikában, vízen, szárazon az töröknek békessége vagyon, nem is akar semmit molíálni ez esztendőben. Európában is semmi veszedekre való szándéka nincsen egyéb az lengyel ellen való apparatusnál, ha ok innét nem adatik, és az mienk megleszen.

7. Az mi követink útban vannak; császárnak vélek főkövete jó sok ajándékokkal, ki az császártól az atnamét hozza.

(Másolata Bethlennek 1614. jul. 10-én Gyfejeváron Thurzóhoz írt leveléhez csatolva orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 95. ad N^{rum} 38.)

1614. junius 12.

Szolgálatomat írom Kegyelmednek mint jó akaró uramnak, kívánta szerént való sok jó szerencsékkel áldja meg isten Kegyelmedet.

Kegyelmednek azért kelleték írnom, hogy nekem király képe, urunk ő naga nekem azt poroncsolta, hogy írjak Kegyelmednek azon, már ő naga annak bizonyosan végére ment, hogy Bethlen Gábor Lippát és Jenőt az töröknek adta; annak is végére ment ő naga, hogy az pogánnak szándéka az, hogy meg szállja, és övéjé tegye. Azért nekem azt parancsolta ő naga, hogy ha Kegyelmetek császár urunk ő felsége számára adja az

várat, hát Kegyelmeteket elegendő néppel és erővel megsegíti, mind lovassal, gyaloggal, császár urunk ő felsége akaratjából. Immár ő naga az leveleket megírta volt, melyet Kegyelmednek írt volt ezen dolog felől mind Lippára és Jenőre, de annak utánna tanácsot tartottak, úgy végezték, hogy azokat az leveleket el ne küldjék, mert ha közben akad az levél, az pogánnak hatalma annál hamarébb leszen Kegyelmeteken, hanem úgy végezték azt, hogy írjak Kegyelmednek, egyenlőképen Jenőben is, de oly bizonyos embert nem találhaték, az ki megvigye nekik az levelet, hanem értsen egyet Kegyelmetek, és úgy írjon választ énnekem Kgytek, én mindjárást postán felküldöm király képe urunknak, ő nagának. Kegyelmetek pedig gondolkodják jó idein, hogy visellessen gondot generalis urunk ő naga Kegyelmetekre, császár urunk ő felge akaratjából. Ezt pedig szinte úgy higgye Kegyelmed ez levelemet, mintha generalis urunknak ő nagának pecsétetes levele volna, mert nekem ő naga parancsolta. Erre ez levelemre pedig Kegyelmetek mind generális uramnak s mind penig én nekem választ adjon, penig Kegyelmetek ez levél megadó hajdú legént ne késlelje, hanem mentől hamarébb leszen, választ adjon neki Kegyelmetek. Az várban való vitézek pedig azon ne gondolkodjanak, mert ha Kegyelmetek úgy végez, mind lovasnak és gyalognak az segítséggel együtt elegendő hópénzt küld ő naga. Isten tartsa meg Kegyelmedet. Datum in Zelemér 12. die mensis Iunii 1614.

Kegyelmednek szolgál

római császár urunk ő felge
 lovas vitézinek kapitánya
 Nagy Lukács, m. p.

(Egykorú másolata hozzácsatolva Bethlennek 1614. Fejérvárról jul. 10. napján Thurzóhoz írt leveléhez orsz. lvtár Act. Thurz. Fasc. 95. ad N^{um} 38.)

XV. 1614. jul. 27.

Illustrissime domine etc. Salutem etc.

Minemű fogyatkozást töttenek legyen secretariusink hirtelenkedések miatt az minapi írásunkban, nem kicsin busulásunk volt rajta, hogy afféle emendált levelet kezünk írása nélkül az sollicitatorok kiadtak; mindazonáltal Nagod könnyen megítélheti, hogy az sem magunk sem penig az emendálónak vétkéből nem esett, hanem az több cancellaristák hirtelenkedéséből; mindazonáltal abbeli fogyatkozásból ha mi bántódása találtatott volna Nagodnak, szeretettel való bocsánatot várunk. Ez mellett akarók Nagodnak tudására adni ide való állapotunkat, az mint Daróczy uramék által az induciákat ad decimum quintum Augusti végez-

tük vala; most császár urunk ő felsége nevével intnek generalis urammal együtt Károly Mihály uramat bocsátván be hozzánk követségen, hogy az induciákat tovább halaszszuk bizonyos határozott üdő nélkül, mely igen könnyen meglehetne úgy, ha egyink is másinknak nem vétett volna és ő felsége arról az részről könnyen tarthatná az induciákat. De holott mi az közönséges frigy ellen igen nyilván megbántattunk igazságunkban az mi tőlünk elfoglalt várakat tartományokat oda bírván, nem tudom én micsoda jót várhatunk afféle induciákból, mindazonáltal, hogy idegenséget az békesség ellen semmiben ne mutassunk, követünk után limitata plenipotentiát küldöttünk; ha megadják integre minden elvött határinkat és az posoni végezés szerént mind magunk és országunk igazságunkban szabadságunkban megtartatunk, concludáljanak úgy mindenekről ő felségével; ha pedig üdőzést akarna ő felsége ebben keresni, abban mi semmi hasznunkat, sem tökéletes békességünket nem látjuk, valamint s valahogy az mi igazságunknak megkeresésére gondot kelletik viselnünk. Minthogy pedig az induciának prolongálása nemcsak magunk személyét illeti, hanem országunkbeli statusoknak is hírével kell lenni, egy partialis congregatióknak leszen secunda Augusti Megyesen, holott bizonyos válasszal akarjuk arról is kibocsátani Károly Mihály uramot ő kglkhez. Mi oda fel Daróczy uramnak és az mi követinknek bőségesen mindenekről írtunk. Ez bizonyos dolog, hogy ez kevés ideig való induciákat is az ő flsége részéről nem úgy tartották meg, az mint kívántatott volna. Az kevés lézengő hajduságot, kit az nemesség jószágán fenntartnak, kétszer is hozták immár azolta az mi birodalmunkban, most is Nádudvar felé indították az mint halljuk igen veszedelmes practicával és gondolattal.

Az mint eszünkben vesszük, ha Nagod ezekre az földekre külömben nem vigyáz, ezek az tisztviselők fejedelmeknek felettébb való kedveskedéséért félő, hogy közönséges veszedelmet és zürzavart ne hozzanak az egész földre. Felőlünk soha az sok számtalan hamis hír költésből meg nem szűnnek; az embereket affélével izgatják hadra való készületre nem gondolván meg azt, hogy az mely könnyen fellázasztják az hadakozásra afféle rendeket, talám nem olyan könnyen lehet azután annak lecsendesítése. Nagodnak szükség erre vigyázni, és meg is inteni pro sua autoritate, ha jó békességet akarnak követni. Mi efféle dolgoknak eredetét Szakmárból, Ecsedből és Kállóból gondoljuk, hagy vagyon. Irhatjuk azt is Nagodnak, az portáról főkövetink jövő utban vadnak minden jó válasszal, országunk határiban Brassóban talám immár be is érkeztek; régi szabadságiról szegény hazánknak császártól frigylevelet hoznak, melyet minthogy nagyobb solennitással akart császár megküldeni maga hasznát is remélvén benne, Szkender

passa ő maga vállalta magára az követség meghozást Memhet agával együtt remélvén, hogy az mely ajándékokat magunknak és országunkbeli főfő rendeknek hoz, azok helyében ismét ajándékokat vehet magának, kik mind is az mint követink bizonyosan írják, két század magoknál többen nem lesznek. Ha Nagodnak valaki Szkender passa nevéhez képest mást nagyobbbat mondana, hitelt annak ne adjon, mert igazságot írunk Nagodnak; sőt ezt Nagodnak bizonyosan adhatjuk tudására, nagy sok törekedésünkkel az portán ezt véghez vittük, hogy ha az melyeket eddig az frigy ellen vétettenek császár urunk ő felsége részéről, azokat complanálják, és mi töllünk az mit elvöttenek, visszaadják, az frigy minden fogyatkozás nélkül török császár részéről megtartatik és sohonnat semmi bántása nem leszen szegény elfogyott magyar nemzetségünknek, bódog, békességes üdökre juthat, kiben ha Nagod jó igyekezettel munkálkodik, méltán jó híre, neve örök emlékezetben marad az mi nemzetségünk között. Hogy penig az frigy megtartásában, vagy felbontásában jó fundamentummal procedáljon az porta, most egy Gratianus Gáspár nevű olaszt expedáltak az portáról nemcsak ő fölségéhez, hanem az confoederatus és kezes országokhoz nilván való obtestatiokkal egy néhány articulusokat íratván, melyekben megmutogatják, hogy az frigyét az ő fölsége részéről sokképpen felbontották, kiket ha helyére állat ő fölsége, megmaradhat az békesség; ha penig nem cselekeszi, az ő fölsége dispositiója leszen.

Mi Nagodat atyafiui szeretettel most is azon kérjük, az mint ez mostani posoni gyűlésre felküldött követink által is megtaláltattuk, legyen azon teljes tehetségével, hogy ez mostani Linczbén küldendő követségből ez mi szegény hazánkunk is helyére állatása ne rekesztessék ki; az mi elfoglalt váraink és határaink épen adassanak vissza, az mint ezelőtt való praedecessorink birták; az közönséges békesség tartassék meg, kiben ha Nagod hozzánk és országunkhoz atyai jó akaratját mutatja, állapotunk szerént feledékenyek és háládatlanok róla nem levén, bizonyosan elhiheti, hogy az mi barátságos és igaz atyafiui szeretettel való hasznos szolgálatunkban teljes életében kedve szerént megnyughatik. Tartsa meg az úristen Nagodat sokáig kedves jó egészségben. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 27. mensis Iulii, ao dni 1614.

Eiusdem ill^rmae Dnis Vestrae

servitor et amicus syncerus

Gabriel Bethlen m. p.

Külső cím: Ill^rmo dno comiti Georgio Thurzó de Bethlehemfalva etc.

Thurzó kezével kívül: Exhibitae Bitchae 10. Aug. 1614.

(Eredetije a m. k. orsz. ltár kincst. oszt. Actorum Thurz. Fasc.

XVI. 1614. auguszt. 3.

Illustrissime stb. Salutem stb.

Az Nagod levelét, melyet Jula Fejérvárból die 16 *) Julii írt mi nekünk, mai napon, itt az bytsei házunknál adá meg az Nagod böcsöletes udvari szolgálja Kovatsóczy István uram, melyből megértettök, ez mostan elmúlt gyűlésre Posomba minemő okokért és micsoda legatióval bocsátotta legyen Nagod ő kegyelmét. Minthogy azért az ország immár az gyűlésből eloszlott és ő kegyelme is a legatiót nem referálhatta, mit felelhessünk Nagodnak írására és izenetire (együtt nem lévén az ország) mi nem tudjuk és módját sem látjuk: sőt bár szintén az országot együtt találta volna is ő kegyelme, Kovatsóczy uram, ő fölge a császár urunk és koronás királyunk jelenléte és consensusa nélkül nem resolválhatta volna magát az ország az Nagod írására és izeneti; ő fölgének az mi kegyelmes urunknak császárunknak, elhittük, oly gondja vagyon az keresztyénségnek és Erdélynek is megmaradására, hogy ez mostani linczi gyűlésben kegyelmesen resolválja az Nagod követei által mind azokrúl, az kikröl az országnak írt és izent volt Nagod. De mindazonáltal mind az békességnek megmaradására s mind Erdélnek csendességére és nagyobb veszedelmének eltávoztatására jobb módot és utat nem látunk, minthogyha Nagod az mi kegyelmes urunknak császárunknak és királyunknak ő fölgének kedvét keresi és kegyelmességét magához kapcsolja, minthogy az egész keresztyénségnek feje és főgondviselője ő fölge, és azt is praecavealja Nagod, hogy Jenő, Lippa az több végházakkal egyetemben az keresztyénségnek veszedelmére török kézben ne jusson. Az mi az csatázókat illeti, bizonyos legyen Nagod benne, hogy sem ő fölgének, se nekünk akaratunkkal nincsen, hogy az jó és szent békesség ellen efféle csatázásokat próbáljanak (noha az török sokszor tapasztalhatóképpen adott s most is ad arra okot) kiröl bőségesen írtunk az ő fölge kassai generálisának is, Forgách Sigmond uramnak, ítéljük is, hogy ennek utánna alább hadnak afféle csatázásokban. Az minemő dolgokrúl peniglen Nagod nekünk szóval izent az Nagod jámbor szolgálja által, mi is viszont mindazokra szóval adtunk választ Nagodnak. Éltesse az isten Nagodat jó egészségben. Datum in arce nostra Byche die 3. Augusti anno 1614.

Ill^{mae} Do V^{rae}

servitor et amicus paratissimus

[aláírás nélkül]

---

*) Ezen datum hibas, mert 10-ről és nem 16-ról kelt Bethlen levele, melyre a nádor ezen válasza vonatkozik.

Küldetm: Illustrissimo domino Gabrieli Bethlen stb. domino et amico nobis observandissimo.

(Egykorú másolat mellékelve Bethlen 1614. jul. 10 Albae Iuliae Thurzóhoz írt leveléhez, orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 95. ad N^{um} 38.)

XVII. 1614. octob. 19.

INSTRUCTIO

Pro generoso magistro domino Ioanne Angyalos prothonotario nostro.

1. Görgénybe felmenvén ő kegyelme Kákoný urammal együtt, ott mindeneket engedjen inventáltatni Kákoný uram számára.

2. Minden szolgarendet, ott való officialisokat intsen arra, hogy Kákoný uramat hittel assecurálják ezekről: hogy Görgény várát (ha szintén nekünk holtunk történnék is) de senkinek fel nem adják, hanem ő kegyelme számára tartják, és úgy is mihelt az summát az negyven ménessel, és Bajon várának megadását feleségünknek praestálja, ő kegyelmének is Görgént cum pertinentiis kezében adják, feleségünktől quietantiát és commissiot vevén reájok. Annak utánna az ott való szolgálknak is hitők fel szabaduljon, és magokkal szabad emberek legyenek. De ha Kákoný uram karácson napig az transactiot nem praestálhatná, így Görgént nem másnak, hanem tulajdon feleségünk számára tartsák, és senkinek fel ne adják különben, hanem annak, valakinek feleségünk parancsolja.

3. Az summának deponálásáig, az az karácson napig minden officialisok és szolgálk azon állapotban és szorgalmatosságban legyenek, melyben mostan vadnak, semmi újabb officialisokot és szolgálkot ő kegyelme ne substituáljon az napig, hanem vigyázásnak okáért egy vagy két meghitt szolgálját ott fenn hagyassa, kik vigyázzanak, hogy semmi ott való majorságban és semmiben kár és lopás ne essék.

4. Az derekasan való resignatioig azon mi fizetett darabantink, és Marosszékről oda rendelt husz gyalogink, legyenek continue az várban az udvarbiróval és porkolábbal, kik igen szorgalmasan őrizték a várat. Szabados drabantok közül senkit fegyverrel fel ne bocsássanak.

5. Igen serio iniungálja az udvarbirónak, hogy semmiben semmi tékozlás ne legyen, sőt mindenekre szorgalmatosb gondja legyen ezután, mint eddig volt is, sőt igyekezzék mindent építeni és tatarozni, valamire elérkezik, mert mindenekről számot vesznek tőlle.

6. Kákoný uramnak pedig úgy gazdálkodjék szintén, valamint kívánja és parancsolja, ott hagyandó két szolgáljának is

gazdálkodjék etc. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 19. Octobr. anno dui 1614.

Gabriel Bethlen m. p.

(Eredeti a gr. Telekiek mvásárl. ltárában rendezés alatti acták.)

XVIII. 1614. okt. 23.

Magnifice domine amice nobis honorande. Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Az Kgmed Kassán 13. Octobris írt levelét az tegnapi napon itt Déván utunkban hozá meg felszakasztva egy szakmári szolgál, melyből az mostani török tábornak fennléte felől mit írjon Kegmed mi nekünk, búségesen megértettük. Ennek előtte való levelünkben is megirtunk Kegmednek, hogy mi az hatalmas török császárnak és utánna való fővezérinek tanácsokat birodalmokra való vigyázásoknak módját nem igazgathatjuk. Zkender passá-nah is az írásra szabados pennája lévén, oly dologból is, melyben mi nekünk hírünk sincsen, kinek mit akar írni, szabadon írhat, ha írt Forgácز uramnak, vagy írni akar; az mi szorgalmaztatásunk nélkül is az töröknek Erdélyre való vigyázása volt mindenkor, de kiváltképen Staczer az ő fölge portán lévő oratora nilván beszél-vén azt, hogy császár ő fölgének csak balon választott főkapitányi is volnának készen harminczan, a mellett fő híres neves hadakozó spanyol kapitány, accedálván az lippaiaknak is ez egész esztendő forgásában oda fel való írogatás, követség jártatások, segítség kívánságok és viszontag onnat való írások, biztatások, melyek az töröknél e szerint mind nyilván voltak. Az Magyarországban levő hajdúságnak fennléte az török földre való csatázások, jó törökeknek levágatása, mindezekre nézve az török maga birodalmában való vigyázásra igen könnyen felindulhatott és táborban szállhatott, tartván szomszédságában Thömesvár kapuja eleiben császár ő fölgének praesidiumjának beszállításától, de lám, az török tábor Magyarországtól harmadik birodalmában lévén, senkinek semmi kárt nem tött, az maga birodalmában volt és azt élte; ennek utánna is Kegteknek azoktól semmi tartása nem lehet, mert azok helyekből az magyarországi birodalom felé meg sem mozdulnak, csak onnat is császár ő fölge részéről az szent békesség tartassék meg erősen és sem titkon, sem nilván mi ellenünk és országunk ellen semmi ne indíttassék és az mi Erdéltől elszakasztatott, az ő fölge mutatott jó reménség szerint adassék vissza. Mely dologról Kegteknek s mind az vármegyékre ennek előtte is mind magunk és mind országunk ugyan hütünk szerint való assecuratoriát írtunk. Csak uram legyen meg az szent békesség felől való tökéletes bizodalom, ha miben az török hadak mi túlünk hallgatnak, igen könnyű azokat elosztatunk.

Nem is illik az töröknek maga határában való fennléte miatt az elkezdett és folyásában való tractát remorálni, melyet mi kívánjuk mentül hamarébb elkezdetni és isten kgmességéből jó végben vinni. Mi immár az oda kiküldendő követünket elválasztottunk, készen vadnak, minden órában indulhatnak; várjuk csak azt, hogy ő fölge avagy Kegtek annak helyét, napját megírja és az ő fölge assecuratoriáját salvus conductusát megküldje. Az mi az mi reversalisunkat illeti: mi előnkben az mi követink azt nem adták, nem is íteltünk annál több assecuratoriát szükségesnek, melyet mind magunk, mind országunk írt hit alatt, hogy mi az ő fölge commissariusit elvárjuk csendessen és innét az mi részünkről mi akaratumkból az ő fölge birodalmának sem töröktől, sem tatártól, sem mi túlönk semmi infestálása nem lészen. Az mint ennek előtte való induciákat is szentül megtartottuk, ennek utánna is minden fogyatkozás nélkül megtartjuk. Csak Kegtek legyen azon, hogy mentől hamarébb legyen az közönséges jóra nézendő tractának jó kezdeti és jó vége is. Tartsa meg isten Kegdetjó egészben. Datum in oppido nostro Déva 23. Octobris anno 1614.

Magnificae Dnis Vrae

amicus benevolus

Gabriell Bethlen m. p.

P. S. ¹⁾ Nincsen uram és nem lehet mi hozzánk ő fölgének és Kegteknek méltán való suspicolkodása, mert szívünkben elménkben az egy tökéletességnél egyéb nem találtatik, csak az mint immár elkezdettünk, vigyük jó végben isten segítségével hazánknak megmaradására, az ő fölge méltóságos jó hírének nevének örökké való dicsíretes emlékezetire, ne legyünk ez világnak csudái és az magunk között való veszekedés miatt az töröknek ne adjunk ansát és ne nissunk útát. Bizony uram totis viribus én az szent békességnak követője, szeretője és megtartója vagyok, az hadakozást, búdosást igen megúntam, török által én semmit tractálni nem akartam s nem is akarok, de az sok hírekre, practicálásokra nézve én sem szintén akarok vigyázatlannak találatni, örökké való gyalázatomra hazámot el nem vesztem fejem fennállatáig, de megnyúgodjék Kegmed ebben, hogy az török nem ingerálja az mostani tractatusban magát és senkinek az ő fölge birodalmabelieknek kárt azok nem tesznek. Ehez uram csak egy credó kell, mert ennek (*sic*) soká véghez nem megyen, ki csak az sok hamis hírek folnak köztünk. Dóczy uram némely nap is undokól szidogatott és azt mondta, hogy az lippaiakat én ellenem megsegíti, ha eljő; bizony jó szível szemben leszek az barátommal, valamint akarja és Szakmárig én is elkésérem, ha az úristen reá segét, úgy mondom, ha eljő, de jobb neki is vesztég ülni, én is

¹⁾ A lapszélén odajegyezve: »haec propria manu ipse princeps usque ad finem.«

mostani elkezdett dolgaimat, isten velem lévén, véghez viszem és vesztég ülek, soha az ő fölge birodalma felé sem tekintek gonosz szándékkal, csak az mienk legyen meg.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

(Irva a nádornak. Az utóirat a fejedelem kézírása.)

XIX. 1614. decz. 5.

Illustrissime domine amice observandissime etc.

Bizonyára nem kicsiny szívbeli keserűségünk vagy on uram az sok csacsogó nyelvű embereknek felőlünk hamisan való rágalmazásokon, melyekért néha magunkban el is végeztük, hogy csak vesztég hallgassunk, más emberek dolgairól mi semmit ne szorgalmatoskodjunk, viseljünk magunk és hazánk állapotjáról gondot, de az igaz keresztyéni indulat, nemzetségünkhöz való tökéletes szeretetem, igazságom és Nagodhoz való igaz jó akaratom stimulálván, nem praetermittálhattam, hogy egy szóval Nagodat ne praemoneáljam maga életére való szorgalmatos vigyázása és őrzése felől. Magunktól bizony semmit nem gondoltunk, hanem nagy emberektől és oly helyekről, kit Nagod ingyen sem gondolna, de bizonyos és igazságot írunk Nagodnak; minket ugyan megintettek arról, ha ki oly jó akarója volna Nagodnak, adná értésére etc. Annakokáért Nagod egyfelől nap nyugatról (in genere) igen igen ójja és ótalmazza életét mind étetéstől s mind fegyvertől úgy s menjen akár hová oly helyekre. Adná isten, lenne hamis vagy heában való ez persvasio, ki mellett azt mondják, ha Nagodon elkezdhetik, sokakon végeznek el etc. etc. etc. Quod audivimus loquimur, et quod vidimus testamur. Az úristen nekem adja azt a gonoszt, mert igaz magyar vagyok, és ha módom volna benne, az keresztyénségért véretem sem szánám kiontani. Éltesse és oltalmazza az úristen Nagodat minden ellenségitől. In Várad, 5. Decembris 1614.

Ill^{mae} D^{nis} V^{rae}

servitor et amicus syncerus

G. Bethlen m. p.

Külsőim: Illmo dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kívül más kézzel: Exhibitae in Bichow die 16. Decembr. 1614.

(A fejedelemtől sajátkezűleg írt eredetije az orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. No. 10.)

Thurzo e levélre következő válaszszal felelt:

Illustrissime dne dne etc.

Az Nagod maga kezével írt levelét, melyet Váradról ez mostani hónap negyedik napján írt én nekem, tegnapi napon az

tokaji kapitán Abaffy Miklós megküldte én nekem, az melyre én is magam kezemmel akarék választ írnom Nagodnak. Az Nagod hozzám való jó akaratját és maga ajánlását megiszolgálom Nagodnak, főképpen hogy ab imminenti periculo praecaveálni akart levele által Nagod, melyről Nagodnak azt írhatom, hogy istennek szent neve dicsértessék érette, én nekem jó lelkiismeretem vagyon, nem is talállok oly vétket magamban, az melyért életemnek fogyasztását valakitől kellenék féltennem, igyekezem is mindenkor szolgálnom. Az napnyugatrúl nagyobb ellenséget az töröknél magamnak nem tartok; azok ellen is sok nilván való hadakban és szerencséken való forgásimban csodálatosképpen megótalmazott az jó isten, most békességönk levén velek, annál kevesbet tartok tőlök. Keresztyént kedig az napnyugatrúl oly ellenségemet nem tudom, minthogy okot sem adtam reá. Megiszolgálóm Nagodnak, mutatná hozzám oly jó akaratját, hogy in specie írná meg én nekem, kit értett legyen Nagod oly gonosz szándékú ellenségemnek lenni, az ki életemnek fogyasztására igyekeznék; ha valaki volna is, noha én senkit nem tudok, de attól is megótalmaz az igaz isten. Dominus deus enim est vita mea et longitudo dierum meorum, et quoniam in eum speravi, quid faciet mihi homo. Ezeket akarám brevibus Nagodnak válaszúl írnom; hiszem istent, hogy Nagod meg nem adván az töröknek Lippát és Jenőt, hamarébb consequálja ezután az én kgl's uram gratiáját, mely véghez menvén, én is inkább kedveskedném és szolgálnom igyekezem Nagodnak. Eltesse isten Nagodat etc. Datum Biche, 17. Decembris ao 1614.

Ill^rmae Dnis V^rae

servitor et amicus paratissimus
comes Georgius Thurzó.

Kirúl: Paria literarum ad Gabrielem Bethlen propria manu nostra scriptarum.

(Orsz. ltár, Act. Thurz. Fasc. 97. N° 11.)

XX. 1615. j a n. 15.

Illustrissime dne amice nobis observandissime.

Salute et servitii nostri etc.

Az mi egy néhány szóval Nagodnak írott levelecskénkre minemű resolútiót tött legyen, bőségesen értjük, és mi viszontag akaránk azon dologról Nagodnak írni. Bizonyára mindenek az Nagod írása szerént vannak, gyermekségüinktől fogva mi is ismer-

vén Nagodat, semmit az egy böcsülettel tündöklő jó hírnél, névnél egyebet Nagod felől soha nem hallottunk, mostani méltóságos állapotjában annál inkább elhittük, sőt bizonynyal tudjuk, hogy az egy szép igazságnál egyebet Nagod nem követ semmi rend ellen, és arra nézve nem szükség senkitől tartani Nagodnak. De az mint az diákok szokták mondani: sola miseria caret invidia, stimulus dedit aemula virtus, mikor minden keresztyén jó lelkiismeretű ember azt viselné szeme előtt, a mit Nagod, semmi annál nem kívántatnék egyéb; de az mostani változásoknak irigy napjai külömb természetben szoktak némely embereket öltöztetni. Summa: valamit mi Nagodnak írtunk, bona conscientia írjuk most is, hogy nem senkire való irigységből, sem nem hizelkedésből (mely mi tőlünk távol volt mindenkor) hanem oly fundamentomból írtuk Nagodnak, mint igaz jó akarója, szolgálatra kész atyafia; megtanultuk azt, hogy méltóságbeli embernek gyermeki hírt nem jó írni. Szeretettel bizonyára Nagodnak az dolgot realiter megírnók fundamentomból úgy, a mint mi bizonyosan értettük, de papirosra, igazán írjuk Nagodnak, ilyen nagy dolgot bizni nem merünk.

Ezt Nagod bizonyosan elhiheti, hogy az felsőszéken ülőktől kelleit continue Nagodnak magát őrzeni. Mely dologban ha Nagod kételkedik, meghitt jámbor szolgálját bocsássa be hozzánk olyat, kivel bátorságosan beszélhessünk, és hihessünk, a mellett assecuraljon Nagod minket, hogy minket ki nem nevez, Nagodnak mi mindeneket fundamentaliter sub rosa megjelentünk, hogy annival inkább Nagod maga életét őrizhesse szorgalmatosan.

Végezetre mi is Nagodat kérjük szeretettel, tisztí és hivatalja szerént legyen azon, szegény nemzetünknek valaha immár legyen csendes békessége; ő felsége kgl. assecuratioja szerént az commissarius urakat bocsássa alá és az mienk restituáltassék, lehetetlen dolgokról való postulatumok ne legyenek, az nyughatatlan elméjű embereket, és az békességnek bontogatóit ő felsége és Nagod büntesse meg, lám mi semmire okot nem adtunk, ő felsége ellen egy óráig soha nem practicáltunk, birodalmának egy tyuk kárt nem töttünk, sem tetettünk, az török hadakat hazaosztattuk, segítséget ez ideig sohunnét nem solicitáltunk, fegyver alatt tractálni nem igyekeztünk; de az mint értjük, egy árulónak nagyobb becületi vagyon, hogy sem mi nekünk országotól. Elin-dulhat az a barátunk, de bizonynyal elhiggye Nagod, hogy nem szintén könnyen gázol által rajtunk. De quod maius, igen féltő, hogy a miatt az egész magyar nemzet ne jusson az mi szegény hazánkkal együtt utolsó veszedelemre, melyet hogy Nagod totis viribus eltávoztasson, és obviáljon minden afféle gonosz intentumoknak, igen kívántatik és mi is háladással vesszük Nagodtól. Bizony semmit nem szánok egyebet, hanem nemzetünk fogását,

de ha így kelletik lenni, másnak is hírével leszen az mi infestál-
tatásunk. Ezeknek utánna az úristen Nagodat tartsa meg. Datum
Albae, 15. Ian. 1615.

Illustrissimae D^{nis} V^{rae}.

s. et amicus syncerus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illmo dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Kivül: Exhibitae Viennae, die 2. Febr. 1615.

(Bethlen saját kezével írt eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. No 12.)

XXI. 1615. febr. 10.

Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transsilvaniae partium
regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generose domine fidelis nobis syncere dilecte salutem et
benevolentiae nostrae commendationem. Kegyelmednek akaránk
ez dolog felől írni, előttünk álló lakadalom napjára több városok-
ból is akarván musikásokat ide hívatni, Kegyelmedet intjük sőt
kedvesem is vesszük onnat is Zebenből német Virginás Györgyöt
több musikásokkal virginájával regalliával edgyütt ezen levelünk
megadó emberünkkel küldje mindjára ide, az lakadalomnak
napja elmulván musikájokról őket contentálván, ismét vissza
bocsátjuk. Bene valeat. Datum in arce Fogarasiensi die 10. Feb-
ruarii anno domini 1615.

benevolus

Gabriel Bethlen.

Külczim: Generoso domino Colomano Gochmaizter consiliario
nostro civitatis nostrae et sedis saxonicalis Cibiniensis iudici regio etc.
fidei nobis honorando.

(Szász nemzeti ltár NCP 1450.)

XXII. 1615. febr. 20.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transilvaniae, par-
tium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis syncere dilecti. Salu-
tem et favorem nostrum. Emlékezhetik Kegyelmetek arról, minemű
három száz forint deputatiójok legyen az orthodoxa religión levő
kolozsvári híveinknek ugyan az kolozsvári harminczadról, melyet,
az mint értjük, még Kegyelmetek ez ideig kezekhez nem adminis-
trált; minthogy pedig templomok, praedicatorok házak és scho-
lájok körül naponként nekik is sok külömb-külobbféle építések

vagyon, annak felette praedicatoroknak, mestereknek is nem keveset fizetnek, Kegyelmeteknek hagyjuk és parancsoljuk is, ez levélünk látván, az megírt háromszáz forintot adja meg ugyanazon harminczadról fogyatkozás és procrastinatio nélkül az megnevezett híveinknek. Secus non facturi. Datum ex árce nostra Fogaras die 20. Februarii anno domini 1615.

Gabriel Bethlen m. p.

Caspar Bölöny m. p.

Külczim : Prudentibus ac circumspectis iudici primario ac regio caesterisque juratis civibus civitatis nostrae Colosvar etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

Kivül : Ez urunk ő nagysága parancsolatja szerint az kolozsvári harminczados uraim Ötves András és Bék János az kolozsvári harminczadból ő nagysága urunk az mely háromszáz forintot annuatim az mi ecclesiánkhoz deputált, ő kegyelmek contentáltanak in toto arról in anno praesenti 1615. 1 Augusti, melyről én ő kegyelmeknek ez kezem írásával való quietantiámat adtam.

Steph. Desi m. p. minister
ecclesiae orthodoxae Claudio-
politanae praesentis signa-
turae testimonio.

(Eredetije Kolozsvár város levéltárában. Fasc. III. Nro. 155.)

XXIII. 1615. máj. 28.

Szolgálatunkat ajánljuk Kegyelmeteknek mint mi nekünk becsületes urainknak, kívánunk az úristentől minden testi és lelki jókat megadatni fejenként.

Kegyelmednek becsületes uram bíró uram és egész tanácsul Kegyelmeteknek akarók értésére adni, hogy az Kegyelmetek becsületes legatioja szerint ma csötörtökön urunkkal ő nagyságával itt Enyeden szemben voltunk, és az miképpen Kegyelmetek elbocsátott, ő nagyságát mind az nálunk való pénzzel és arannyal megkénáltuk, de ő nagysága így resolvála, hogy ennyi gazságot olyan kevés pénzzel meg nem elégíthet, hanem ha az mint ő nagysága kívánta és az zálogot exhibeálta, teljességesen in integrum azt ő nagyságának fejér garasúl megadjuk, mert Kolosváratt elváltásképpen annyi pénznek csak két ember is szerit tehetné. Mi ez végre itt való jó akaró urainkat begyűjtöttük vala, hogy ha szerit tehetnők, se írásunkkal, se nagyobb alkalmatlansággal ne búsitanók Kegyelmeteket; de minthogy semmi úton az ő nagysága kívánságának meg nem felelhetünk, az ő nagysága Kegyelmetekhez küldött postái és mandatumi által ő nagyságának utolsó resolutioját akarók értésére adni; hogy ha egy általjában az háromezer forintnak szerit nem tesszük, tehát az

százszágon való felvetett adónak felvetésének idejéig, úgy mint ad 15. Iunii, valakiknek ő nagysága meg nem fizethet, az kolosvári hostátban szállítja mind azokat. Ezenközben Bálint is az lovas legény hozzánk érkezék az Kegyelmetek leveleivel együtt, az levelet ugyan Bölöni Gáspár uram jelenlétében szorgalmasan megolvastuk, de az mint Kegyelmetek az szegény várost menti, mi annak előtte szemtől szemben annak előtte mentettük magunkat, de semmiképpen egynehányszor való törekedésünk után is más értelemre nem vehettük annál, az mint megírtuk Kegyelmeteknek. Holnap pénteken leszen az mustrájok Miroszlónál, és az kik fizetetlen maradnak, tehát mindjárást küldik oda hozzánk Kolosvárra. Magunk is eddig megtértünk volna kegyelmetekhez, de ő nagysága az pénzt el nem akarta venni tőlünk; azért ezen közben, míg más válaszunk leszen ő nagyságától, informáljon benünket Kegyelmetek. Mi ő nagyságát azzal is kénáltuk, hogy az aranyat adja oda, és más aranyat váltunk ő nagyságának érette az nagysága pénzén. Az mint megírtam Kegyelmeteknek, az kolosvári uraimat is, kik itt voltak, mind begyűjtöttem érte, de semmiképpen ő kegyelmeknél szerit nem tehettem. Hogy inkább ezzel Kegyelmeteket ne búsítanók, hanem, ha mi jó ítélete vagyon ezen dologról Kegyelmeteknek, informáljon Kegyelmetek. Mi is addig mindenre vigyázunk, ha mit jobb választ vehetünk ő nagyságától, mindjárást értésére adjuk Kegyelmeteknek. Tartsa meg isten jó egészségben Kegyelmeteket és éltesse sok esztendeig. Datum Eniedini die 28. Maii anno domini 1615.

Prudentium et circumspectarum Dominationum Vestrarum

servitores paratissimi
Stephanus Palastas et
Johannes Czianadj.

Kélcím: Prudenti et circumspecto domino Emerico Gyllien primario, et Stephano Radnothi regio iudicibus, caeterisque iuratis ciuibus ciuitatis Colosuariensis, dominis nobis plurimum obseruandissimis.

(Eredetije Kolossvár város levéltárában (Fasc. II. nro. 54.)

XXIV. 1615. auguszt. 5.

Spectabilis et mgnifice dne amice observandissime.

Kegyelmed levelét ez órában adák meg, melyből értjük ő felgének török császárral való újabb confoederatiójának bódog végben menetelit, melyen szűünk szerint örülünk mi is és kívánjuk az úristentől, hogy ne husz, hanem sok husz esztendeig való békessége legyen ő felgének mind törökkel és minden nemzetséggel. Erdél is úgy remélhet az sok üdőtől fogván való háborúságos romlások után respiratiót. Az mi penig az Kővárhoz való faluk-

nak vissza foglalását concernálja: Kegyelmedet kérjük szeretettel az dolgot értse úgy, a mint vagyon és senki sinistra informatiójának hitelt ne adjon.

Az ország látván az erősségeknek, úgy mint ország házáinak rettenetes pusztulásokat és romlásokat, mivel szegény Báthory fejedelem mind Fogarastúl, Ujvártúl, Kővártúl és Váradtúl minden jószágokat úgy obalienált és dissipált vala elannyira, hogy Fogarashoz 73 faluból egy rosznál, Ujvárhoz három ezer jobbágyból hétnél, Váradhoz tizezer jobbágyból 150 jobbágynál több nem volt immár. Kővárat, hogy az ő felge commissáriusi resignálták, többet egy falunál hozzá lenni nem értettünk, a mint azt Kegyelmed jobban tudhatja; ezt mondom, az ország látván az nagy pusztítást, mely mia az ország házainak avagy el kellettnek helyekből hányatni, de az sem lehetne egynehány ezer forinttal is, avagy jószág recuperáltassék hozzájuk, az melyekből azok az várak építessenek és tarthassunk vitézlő népet benne és hogy in genere omnia fiscalia bona recuperentur, nominanter váradi, fejérvári, fogarassi, kővári jószágok et universae decimae, az ország generális gyűlésében deliberálta, azután való generalis gyűlésben confirmálta ujobban és ratificálta előbbi conclusióját és engemet firmissimo iuramento obstringáltak tempore inaugurationis kiváltképpen 9. articulusnak avagy condióknak observálására. melyek között az az egyik: annak okáért, ha kitül Kővárhoz foglaltak falut, uram, azt nem boszubúl, hanem ország kényszerítéséből (melyre hittet vagyunk kötelesek) cselekedtük és nemcsak ő felge híveitül, hanem országunkbeliektül is egyaránt foglaltak el, ő felgével való confoederatióunkat sancte et inviolabiliter megtartani totis viribus igyekesünk, nem is vonhatja senki azt annak violálására, mert valakinek jószágá felől az diploban emlékezet vagyon, ahhoz nem nyúl senki, de az várak ő magokban semmirekellők, ha pusztán fognak állani és senki gondot reájok nem visel. Jószág nélkül Kővárat bizony senki el nem tartja, ha ki pedig törvény szerint meg akarja láttatni jószágának törvény nélkül való elfoglalását, abban sem leszünk ellentartók, sőt nagyobb igazságnak okáért, ha kívánják, készek leszünk bonis conditionibus kezekben adadni az donatariusoknak minden falukat, és ez jövőendő ország gyűlésében leendő terminuson törvény szerint eligazíttatni. Avagy ehhez is készek vagyunk, hogy az országot requirálják jószágoknak elvételek felől és ha az ország remittálja, semmi ellent abban sem tartunk, mert nem magamé és nekem nem enim, hanem országé, csak engemet absolváljanak országúl, egy órában egyszersmind remittáltatom, holott nekem sem fiam, sem leányom, nem tudom, miért kellenék nekem magam hasznáért ez világon kapnom, felettébb tudván azt, hogy a míg fejedelem nem voltam, néha több pénzem volt, hogy sem feje-

delemségemben és így kővári, újvári jószágok nélkül is élélhetek uram, de ha az hazának javára s megmaradására kell tekintenünk, a mint hogy minden igaz, hazája szerető fejedelemnek és respublicának az communét kell praeponálni az privátumnál, erre nézve, nem kell az erősségeket elpusztítanunk, ha az eleink megmaradásért kezdték volt építeni. Kegyelmednek ezekről bő beszédekkel kellették írnom, mivel tudom immár, legkisebb dolgot is vissza szokták az emberek magyarázni Kegyelmetek előtt. Kegyelmed tartson minket jó akarójának. Isten Kegyelmedet éltesse jó egészségben. Datum ex Fejérvár die 5. Augusti anno 1615.

amicus benevolus servire paratus
Gabriel Bethlen, m. p.

Külsőim : Spectabili ac magnifico domino Andreae Doczy de Nagy-Luchia etc.

(Ezen levél egykorú másolata hozzácsatolva Dóczy András Thurzó Györgyhöz 1615. aug. 10-én Szatmáron írt leveléhez, orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 63. No. 30.)

XXV. 1615. sept. 20.

Sacratissima caesarea regiaeque mattas, dne due mihi clementissime. Servitiorum et obsequiorum meorum in gratiam Mattis V^{rae} humillimam oblationem.

Nuperrime V^{rae} Matti caesareae regiaeque per peculiarem cursorem significari curaveram, quales in porta Ottomanica orator meus passus sit ab ipso vezirio comminationes ab eo tempore, dum ad eventum illarum non sine trepidatione publici periculi invigilo die, hodierna, hora quidem matutina ex civitate mea Coronensi, vespertina vero ex arce Huszthiensi certo certius accepi, chamum Tartarorum supremum in propria persona accepto ab imperatore Turcarum severissimo mandato innumerali multitudine fines Moldaviae et Podoliae conterminos pene inundasse, ac insuper utriusque Valachiae vaivodas armari ita, ut dubium esse non possit, dictis et comminationibus vazerii, facta atque eventus (quod deus avertat) iam responsura imminere.

Fines quidem a me petiti, summa adhuc sollicitudine dei beneficio tenentur et custodiuntur, ut aemulorum criminationi libenter facta, integritatemque meam coram V^{ra} Matte semper opponam. Sed cum accusationes illorum meae sinceritati praefereundo modum conservationis salutarem cum opportuna occa-

sione, nobis Vestra Mattas praecluserit, quod me semper vereri profitebar, nunc prae oculis habeo; utinam locus, utinam occasio aliqua affulgeret amplius de illis pro salute communi et conservatione totius patriae deliberandi? Nam etsi ego tamquam homuncio talibus se periculis obiectare asvetus, pro patria, pro aris et focis vitam (quod praestare quandocunque deo ita visum fuerit et nunc et semper paratus sum) profudero; at inde conservationem vel partis vel universi nequaquam possum sperare. Nemo enim non videt si me temere tantae multitudini cum turba imbecula opposuero, haud secus, ac si in profundum maris me meosque praecipitarem facere.

Et si in casibus tam extremis (qui in transactione Tyrnaviensi mihi salvi sunt reservati) de nostri conservatione statuere aliquid non esset liberum; iam certe nec vitae propriae, nec rerum ullarum arbitrium mihi superesset relictum, de quibus a V^{ra} Matte caesarea regiaque citissimam relationem expectans. In reliquis fidem sinceram, animi devotionem humillime offero, ac per annos plurimos ad vota feliciter eandem imperare a deo opt. maximo precor. Datum in civitate mea Alba Iulia, die 20. mensis Sept. anno dni 1615.

Eiusdem Mattis V^{rae} caes. regiaeque

servitor obsequentissimus et devotus
Gabriel Bethlen.

Kicűl : Paria literarum Gabrielis Bethlen ad suam mattem
sac^{rum} datarum.

(Orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. No. 13.)

XXVI. 1615. o k t. 11.

Illustris stb.

Salutem stb. Csak szintén estve érkezék Molduából bizonyos hírünk, hogy az mint az előtt is valóságosan halljuk vala, tatár hám maga személye szerint Lengyelországra felment volt, az számtalan rabokkal megtöltözvén, visszament. Azon levelet ezen levelünkben includálván, Kegyelmednek akarók küldeni, hogy abból ezen dolgot világosban megértvén, az mint az vármegyéket az vigyázásra sollicitálta, abban talán szintén most tovább munkálkodni nem szükséges, holott immár ez üdő alatt házához is érkezhetett az tatár hám, tartásunk szintén most nem ítéljük, hogy tőle lehessen. Ennek utánna is ha mi oly híreink lesznek, Kegyelmeddel minden jó correspondentiát tartván, mentül hamarébb értésére igyekezzük adni. De coetero illust^{rum} ac

mag^{cam} Dom V^{ram} foeliciter valere desideramus. Datum in civitate nostra Kolosvár die 11. mensis Octobris 1615.

Illustris ac mag^{cae} Dom. V^{rae}

amicus addictissimus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen.

Kivül : Paria literarum principis Tranniae ad illustrissimum dom. comitem Sigismundum Forgach ex Colosvar die 11. mensis Octobr. datarum.

(Ezen levél másolata hozzácsatolva Forgács Zsigmond Thurzóhoz írt okt. 17-iki leveléhez, orsz. ltárban: Act. Thurz. Fasc. 55. No. 36.)

XXVII. 1615. november 2.

Illustrissime stb. Salutem stb.

Nem győzünk eleget rajta csudálkozni, magunkban fel is nem találhatjuk, mi lehessen annak az oka, hogy immár fél egész esztendőül fogva, (annak előtte Nagodnak az közönséges nagy dolgokban és megmaradásban velünk szép correspondentiája, atyai gondviselése levén) a nagyszombati tractatusra felbocsátott commissariusinknak ott létekor is az közönséges jónak előmenetelében, hogy ilyen nagy idegenségét mutathatta Nagod, annak felette mi nekünk való írásától is magát, hogy már egy néhány időtől fogva Nagodnak való írásinkra semmi leveleit nem vehetvén ilyen igen megtartóztathatja. Valami az közönséges dolgokban már régben ment, mi annak hosszú beszéddel elő számlálásával Nagodnak füleit nem terheljük és nem fárasztjuk, tudván, hogy Nagod mindeneket ért és tud, mindazáltal hivatalunknak meg akarunk felelni. Az elmúlt napokban indultanak vala híreink fényes portáról, határinknak elidegenítése felől való iszonyú fenyegetésekhez képest indult volt meg az tatárság is derekas erővel földéből, de az moldvai vajda sok ajándékival és alattomban való praktikával, mivel ő neki az lengyel respublica ellensége, oda fordította; de ha idején korán Zkender passát a portára bevehették volna, annak a hadnak zerdarává akarták tenni és a tatár az két oláhországi vajdakkal, derekas hadakkal ezen expeditióban mi reánk akarták küldeni, a mint végére mehettünk, de mi ezközben értvén ilyen nilván való gonosz intentumokat főkövetünköt solennis legatióval a fényes portára bebocsátván, oly instructiótadtunk eleiben, ha fejét, életét és tisztességét szereti, ha szintén szernyű halált kell szenvedni is, de minden igyekezetivel azon legyen, hogy ekkédig sollicitált határink és váraink kezünk-nél maradhassanak. Megértvén azért az vezér főkövetünknek útba létét, istennek legyen hála, az várak felől való szernyű fenyegető-

sek (*így*) meglassudván, szintén mostan csendességben vagyunk; ezen két avagy három nap alatt, ha eddig be nem jutott is, főkövetünk Konstantinápolyban beérkezik, onnan mi válaszzsal jöheszen meg, abban bizonyosok nem vagyunk, mindazáltal Nagodnak megjövetele után mi válaszzsal járjon, azt is értésére adjuk. Az fővezér derék erővel a tengeren már által költözött, Hallepen leszen telelése. Úgy vagyon, hogy a kazul pasa készen levén, a békességre főkövetit drága ajándékkal expedialta volt is császárhoz, melyeket közel háromezr ezer arany érőknek hallunk lenni, de megértvén az vezérnek menetelit, utánna küldött volt követinek, hogy vissza menjenek, de mivel már azok birodalmából ki is jötenek volt, nem érhatték őket, hanem kételenség alatt is Konstantinápolyba kellett jönniek, és most ott tartják őket egy vendégfogadóban, császár szembe is sem akart velek lenni. Az kazul is értvén reá való szándékot, Syriának, Chaldeának lakosit a mező széles tér földekről, melyen a császár hadának által kellene menni, elköltöztetvén, és hegyek közé erősségekben helyheztetvén, nekünk úgy hozák, ötven egész mélyföldig elpusztította, kútakat, forrásokat minden helyeken méreggel inficiáltatván. Ez jövendő tavasszal melyiknek szolgáljon az szerencse, csak az isten tudja. Másfelé az tengeren levő hadát is az töröknek úgy értjük szerencsésen járt volna. Ez mostani moldvai Tompsa István vajda vajdaságának idejétől fogva menyemű nagy kegyetlenséggel administralta országát, Nagodnál tudjuk nilván lehet, hol mi böcsületes jámbor főboérok országában voltanak, azokat mind elfogyatta, helyekben a kiket promoteált, hasonlóképpen egynehány rendbe őket levágatta, mely szernyűséget tovább az országbeliek nem szenvedhetvén, ellene conspirálván, feltámadtanak volt, de nyavalyásoknak nem succedált az szerencse, holott a mely kevés magyar gyalog az vajda mellett volt, az jászvásári város népével együtt, az vajda mellől el nem állván, superálták az ország népét s valakik a harczon el nem veszte, közben akadtanak, azokat iszonyú halállal megölte, a kik pedig elszaladtanak, azok szernyű persecutióban vadnak, sőt ugyan hallatlan pogány módon való kegyetlenségeket cselekedett, mert a főboérok feleségi közül a kiket megkaphatott, azokat darabonként vagdaltatta, némelyeket, kik terhesek találtattak szegények közül, Nagod böcsületes személyét követvén, méheket meghasíttatván, gyermekeket méhekből kivonatta és azokat is elvagdaltatta; ha volna ki nek őket megszánni. és szabadulásokban mód találtathatnék, istentől venné érdemét. Mi Nagodat erre felette szeretettel kérjük, a mint ennek előtte böcsületes jó akaratjából mi reánk és országunkra való atyai gondviselését indította és készte vala, ennek utánna is annak fáradságos munkájától ne oltalmazza magát Nagod. Ez szegény hazába

valamibe e kicsin állapotunkban elégségesnek ítélni, minden időben bizvást parancsoljon mi nekünk, Nagodnak mi is kedveskedő jó akaratunkból mindenben szeretettel igyeközünk szolgálni. Tartsa meg stb. Datum in civitate nostra Meggies die 2. mensis Novembris anno domini 1615.

P. S. Az moldvaiakon talán az úristen meg akar könyörülni, mert szintén mostan érkezék onnan emberünk, ki bizonyosan beszéli, hogy az lengyelek szép haddal érkeztenek volna Hutinhoz a Neszter partra, a megholt Symon vajdának Gábrriel nevű fiát akarnák az vajdaságban ültetni, boszujokat akarnák állani azon az istentelen vajdán, meg is fogott ijedni, mert igen sollicitálja az havaselvi vajdát segítségre való menésért, holnap fog indulni az is Molduában, mi leszen exitussa dolgoknak, ha mit érthetünk, Nagodat tudósítani akarjuk felőle.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus addictissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Illustrissimo domino comiti Georgio Thurzó de Bethlenfalva stb.

Mds kéz: Exhibitae Bytsae 25. Novembris 1615.

(Eredetije az orsz. levéltárban, Act. Thurz. Fasc. 97. No. 14.)

Jegyzet. Thurzó e levélre köv. választ küldött:

Illustrissime stb.

Medgyes városából 2. die Novembris nekünk írott Nagodnak levelét mai napon, úgymint 26. die eiusdem mensis, vettök és megértettök. Irja Nagod, hogy annak előtte az közenséges jóra és megmaradásra nézendő dolgokban Nagoddal szép correspondentiánk volt volna, most pedig nem tudja mire vélni Nagod, hogy az Nagodnak való írástúl is meg szüntönk, sőt az nagyszombati tractatusra fölbocsátott követihez is Nagodnak nem kicsin kedvetlenségönket mutattunk volna. Ez panasz honnét vehet eredetet, mi nem tudjuk, sőt mi talán méltábban panaszkodhatnánk, mert az mi az első dolgot illeti, úgy mint az közönséges megmaradásra néző correspondentiát, annak írás által köll meg lenni, és bizony dolog csakhamar hamar egymásután öt vagy hat levelet írtunk Nagodnak, kikre ez óráig is semmi válaszuk nem jött Nagodtúl. Az mi az nagyszombati végezést illeti, noha ott való jelenlétünkkel ő fölsége nem akart bennönket terhelni, (az törökkel való jövőndő tractatusra nézve,) mindazáltal abban is Bécsben ő fölségénél létünkben, mi vetettök fundamentomot, nem tudjuk hát miért köllött volna kedvetlenkednönk az Nagod követi ellen, nem is gondolhatjuk, honnét concipialta ő kegyelmek mi felőlönk az

kedvetlenséget, holott valamidőn ő kegyelmek minket levelek által szükségképen megtalált, mindenkor illendő becsülettel való választ adtunk ő kegyelmeknek; azért Nagodnak erről csak azt írjuk, hogy valamely dolgok az mi kegyelmes urunknak, császárunknak becsületire, birodalmának előmentire, hazánknak s nemzetünknek és az egész keresztínségnek javára, megmaradására nízendők, mindazokban Nagoddal szeretettel és jó szível correspondeálunk, sőt Erdélynek, nem kölemben mint tulajdon hazánknak, az köresztínségnek köteleességiből is, az még isten erőt ad hozzá, szolgálunk, mert tudjuk mi azt, hogy egyiknek veszedelme másinak romlása, azért ha Nagod is ebbe syncere fáradoz s munkálkozik, (kiben nem is kételkedünk) az isten is megáldja Nagodat érette és az egész keresztínségben is becsületes híre neve viseltetik Nagodnak. Az mi illeti az más dolgot, úgymint határainak és töröktől sollicitált várainak kezinel való megmaradása felől, hogy Nagod bizonyos főkövetit küldette az portára, azt Nagod fölette igen jó cselekeszi s bizony dolog, ha Nagod bölcs okoskodásával azokat az várakat az keresztyén kéznél megtarthatja, nemcsak az magyar nemzet, de az egész keresztínség előtt is nagy becsületet és jó hírt, nevet talál Nagod érette; de viszont, ha pogány kézben ejtené Nagod, minémű veszedelmére következék mind Erdélynek s mind Magyarországnak, Nagod megítélheti, kiért minden rőndek minémű idegenséget concipiálnának Nagod felől, azt is okos ítéletivel megtapasztalhatja Nagod.

Az hírekről, hogy Nagod méltóztatott tudósítani bennünket, Nagodnak megszolgáljuk, jóllehet mindazokról már egyebek is tudósítottak vala bennünket, úgymint Alÿ passa is (kihez ez elmúlt napokban emberünket bocsáttuk vala) nagy részből megjelentette azokat az híreket, annak fölette az lengyel határon lakos urak és főrendek kezől is egynehányon megírták, mindazáltal, hogy Nagod is értisönkre adta, igen kedvesen vesszők Nagodtól, kírőnk is Nagodat, ennek utánna is ha mi oly hérei lesznek Nagodnak, melyet az közenséges jóért és megmaradásnak okáért ítélt tudásunkra méltónak lenni, ne idegenlé Nagod rövid írásában értisönkre adni, megszolgáljuk Nagodnak. Végezetre Nagodnak ez occasióval kölletik erről is írunk rövideden. Vadnak egynehányan az ő fölsége hívei kezől, kik panaszolkodnak azon, hogy Nagod az szombati végezis szerint, elfoglalt jószágokat mind ez ideig is nem restituáltatta, hanem nagy károkkal fogyatkozásokkal most is jószágok kívül vadnak nyavalyások. Annak okáért Nagodot kérjük, effectuálja Nagod az végezést, és az kiknek ez ideig még jószágokat meg nem adatta, adassa meg Nagod, ne panaszolkodjanak abból is Nagod ellen és a miatt valami újabb vizsálkodás és igényetlenkedés ne következék, kit ő fölsége is az mi kegyelmes urunk vehesse jó néven Nagodtól, és mi is szolgálhas-

sunk meg Nagodnak. Éltesse stb. Datum in arce nostra Bittchae die 26. Novembris anno 1615.

Comes Georgius Thurzo.

Kivül: Paria literarum ill^{mi} doⁿⁱ comitis palatini regni Hungariae ad wajwodam Transilvaniensem etc. datarum.

(Ezen levél egykorú másolata hozzácsatolva Bethlen 1615. nov. 2. Megyesről Thurzónak írt leveléhez, országos levéltár. Act. Thurz. Fasc. 97. ad. Num. 14.)

XXVIII. 1615. nov. 20.

Gabriel Bethlen dei gratia etc. Spectabilis ac mag^{ee} etc. Salutem etc.

Szathmárról 24. Nov. a mely levelet írt Kgl^d mi nekünk egy néhány dolgokról, annak minden részeit megértettük. Szilággy János a melyekről panaszolkodik eleitől fogván, ott Kővárvidéken inkább minden faluban afféle megnemesített boérok, kiket vajdáknak is hínak, voltanak, mikor privatus emberek birták Kővárat, és nem fejedelmek keze volt rajta is, azok az ő szabadságokban és nemességekben megtartattanak, holott nemcsak a várnak urátul avagy földesuroktól, hanem régi királyoktól és fejedelmektől vagyon szabadságokról privilegiumok, attól elválva hogy az várhoz lovok hátán imide amoda való küldezéssel tartoznak szolgálni. Ez ilyeneket szegény Báthory fejedelem idejében ugyan híre nélkül hatalmasul háborgatták, és nyomorgatták és jobbágyokká akarták tenni némely donatáriusok, de annak szegények ők nem engedtek, búdosással és minden marhájoknak elvesztésével elkerülték az jobbágyságokat akkor is. Most pedig immár, mikor az ő felsége kglsségéből Kővár visszaadattatott, mind az országot s mind minket megtalálván könyörgésekkel, ítélje Kgl^d, hanem tartoztunk helyére állatni olyan régi igazságokat. Mi hírünkkel és akaratunkból csak egyet is jobbágyát Szilággy Jánosnak elfoglalni nem parancsoltunk, hanem nemes embereket, az kiket hatalmasul háborgatott ennek előtte, talám nincsen ilyen módja immár azoknak háborgatásában. Ha pedig valamiben oly nilván való igazságát hja (*így*) minden egy jobbágyért, kettőért, vagy erdejében két avagy három szálfáért ne forgasson confoederatiót. Itt mindennap és minden órában az törvények folynak és szolgáltatnak, valakivel közí vagyon, törvény szerint kedvezés nélkül igazat szolgáltatnak neki; sőt az Kgl^d mostani írására jüjjön be az magyarországi híveink octávjára Kolosvárra producálja igazságát, lám most az ő felsége commissariusi jelen lesznek, hogy ok nélkül ne panaszolkodhassék; így az törvény szerint készek leszünk eligazítani minden dolgait.

Báthoryné asszonyom is hogy Kgdet panaszolkodásával busította, arról nem tehetünk, az confoederatiónak tartása szerint míg törvény szerint eligazodik közöttünk, ha tartozunk-e neki valami elégitéssel, avagy nem, csak illendő szállással és provisióval tartoztunk. Arra oly gondunk is volt, hogy méltán senki előtt nem panaszolkodhatnánk. Arról való donatióink, ha mutatta volna Kglđnek, csak oly limitatióval volt, hogy a mit ő kglmének rendeltünk, másuva affélét nem vitettünk. Tartozunk-e valamivel és mennyivel ő kglmének, mikor az törvény megmutatja, annak utánna nekünk is magunkat ahoz kell szabnunk. Mi immár ő kglmét az törvény napja felől certificáltuk, nemsokára elválík ugyan az ő felsége commissariussi előtt, valamivel adóssá teszen az jó asszony bennünket, kételenek leszünk annak terhét felvenni és elviselni.

Kendi István felől is, minthogy az transactióban nilván való emlékezet vagyon, ha azt az útát követte volna vagy követni akarná, régen patrimoniumjához hozzá juthatott volna. Kglđ megítélheti, ha rajtunk, vagy ő kglmén mult el eddig, hogy az eleiben praescribáltatott útát nem követte. Mi bennünk tehetségünk és erőnk szerint az ő felségével tött végezésünkben senki is fogyatkozást nem talál.

Az moldvai állapot felől nekünk minden nap jűnek bizonyos híreink; minthogy az vajda országabeli boérokkal csak minap veszekedett, azokban futottanak volt Lengyelországban, kik az tatár ellen készült lengyeleket olyan reménséggel akarták vinni Moldovára, hogy a vajda székiből kifutna előlök. De mihelt az vajda az lengyel indulását értette, minthogy az tatár vizeknek nagy áradása miatt hazájában nem mehetett volt, Neszter-Fejérvárnál érte az vajda hivatalja sok sok adományával nem ő magát az tatár hámot, hanem az öcscsét. Negyvenezer tatárral mondják hogy érkeznek melléje, és azok immár híják akarátja nélkül is az lengyelek ellen, maga is székes helyéről kiszállott, Lengyelország felé a Prut vize mellett vagyon táborban; mi leszen eventusa, azt csak isten tudja. Bizony félthetni az tatárnak sokaságátúl az lengyeleket. Bátorságát az vajdának ebből veszszük eszünkben, hogy sem minket, sem az havasalföldi vajdát segítségért nem szorgalmaztak; nekünk ugyan egy szóval sem írt felőle. Az szélbeli kapitányinknak mit írjon, csak tegnapi napon hozák levelét, Kglđnek in specie oda küldöttük; azok mi hírünk nélkül, sőt senki is akaratunkból most efféle hadakozásban nem egyelėti magát. Ennek utánna ha mi újabb híreink kezdenének felőle lenni, az tatárnak anni sokasággal kinnmaradása és visszatérése miatt szükség igen vigyázni, és egymással jó correspondentiát viselnünk. Kglđ is ha mit ért, minket hasonlóképen tudósítson mindenekről.

Végezetre semminek inkább nem örülünk, mint mikor nem-

zetségünknek velünk egyetemben örvendetes békességét érthetjük. Melyeket Kgld levelének vége felé jelent az portárúl, hogy a mostani békességnek confirmatióját megvitték, mi is értettük az Aly bassa leszállását is. Császár urunknak ő felségének jó egészséget és asszonyunkhoz ő felségéhez az koronázatból való bódog igyekezetit örüljük és ennek előtt is értettük. Adja az úristen ő felségeknek mind abban mind egyéb kedves dolgokban való igyekezeteket nagy boldogúl és szerencsésen jó véghez vinni mindnyájunknak örömére. Tartsa meg isten stb. Datum ex civitate nostra Alba Iulia, die 20. Nov. anno 1615.

Spectabilis ac mag^{cae} Dnis V^{rac}

amicus ad serviendum paratus
Gabriel Bethlen m. p.

Küldözím: Spectabili ac mag^{co} dno Andreae Dóczy de Nagy-Luchia etc.

(Másolat az orsz. ltár Act. Thurz. Fasc 63. N° 31. 1.)

Jegyzet. Ezen levél melléklete:

Stephanus Tomsa dei gratia princeps ac perpetuus haeres regni Moldaviae.

Generose dne amice et vicine nobis honorande. Salutem etc. Meghozák mi nekünk az Kgld böcsületes levelét, melyben mit írjon mi nekünk, megértettük. Az Kgld hozzánk való jó akaratját jó néven vöttük. Mindazonáltal kérjük Kgldet, hogy Kgld oly készen legyen, mihelt második levelünket látja, indulhasson. Mikó Ferencz uramnak is íránk, de ő kglmének azt írtuk, hogy az lovassal ő kglme jöttést jöjjen; de Kgld csak oly készen legyen, ha kíváncsi mindjárt írnunk Kgldnek. Interim g. D. V^{ram} quam diutissime feliciter valere desiderantes. Datum ex castris nostris penes fluvium Prut positis, die 13. Nov. ao 1615.

Kivül: Generoso dno Clementi Béldi.

(Másolat orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 63. No. 31. 2.)

XXIX. 1615. decz. 19.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus ac Siculorum comes etc.

Generose domine amice nobis observande, salutem et nostri benevolam commendationem. Jól emlékezünk arra, hogy az elmúlt üdőkben az szegény megholt Báthory fejedelem idejében elsőbben Tokajban induciákat szerezvén, annak utánna Kassán arról derekasban végezvén, végezetre azon transactiót római császárhoz ő felségéhez felvívén 1611 esztendőnek abban a részében, melyben még szegény fejedelem Havaselföldében vala, Kgd Nagy Mihály Ferencz urammal együtt azon confirmált transactióval szinte Bras-

sóig befáradván, és onnat viszont Szebenben kijövén, a transactiónak véghez menésében sokat fáradozott és utólszor Báthory fejedelemtől Kgd vitte ki Szebenből a diplomát ő felségének mind az ország neve alatt s mind pedig a fejedelem neve alatt. Melyeknek paraira országunknak administratiójában és valami törvényeknek dolgában nagy szükségünk levén, noha sok kerestetéssel nem kécsin üdö mulva vagy tárházunkban vagy pedig valamelyik káptalanban feltalálhatnók, mindazáltal tudván, hogy Kgdnél is azon utolszori szebeni tractatusnak pariaja meg vagyon: Kgdet kérjük szeretettel mint barátunkat, Kgd cselekedje meg azt mi érettünk, hogy vagy ad mandatum requisitorium domini iudicis curiae regiae vagy pediglen egyéb aránt az egri vagy leleszi káptalanban mi nevünkre mind az ország s mind pedig az szegény fejedelem neve alatt utólszor Szebenben emandáltatott transactiót kiiraván ha lehet in integra sine diminutione et pariatione aliquali küldje be. Hahúl pedig in toto be nem küldhetné is, akár csak azt a részét, melyben Görgénnek és Vécsnek ujolag való törvény szerint adiudicálását szegény fejedelem megígérte, kire Kgd is rea emlékezhetik, de verbo ad verbum kiiraván, datumát, diessét és locusát szorgalmatosan kijegyeztetvén sub sigillo authentico mi nekünk bizonyos meghitt emberétől mentől hamarébb küldje be. Ebbeli hozzánk megmutatott jó akaratját Kgd-től kedvesen vevén, ha miben bennünket is megtalál, Kgdnek szeretettel igyekezünk kedveskedni. De caetero eandem foeliciter valere desideramus. Datum in civitate nostra Colosvariensi, die 19. Decembris, anno domini 1615.

benevolus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino, Sigismundo Pechy sac. caes. regiaeque Mattis camerae Scopusiensis consiliario etc. domino, amico nobis observandissimo.

(Eredetije a m. k. orsz. ltárban.)

XXX. 1616. j a n. 9.

Spectabilis et magnifice domine.

Az vármegyék mustrálások fölöl Kegyelmeddel csak obiter emlékezhénk, azért im mindenik vármegyére commis[sari]usokat küldjtünk, és megirtuk, hogy cum plena authoritate biztuk Kegyelmedre ő kegyelmeknek meglátogatását, és szóval is valamit mi nevünkkel eleikben ad, a tevők legyenek, s arra az melyet nekik a mustrálásra praefigál, tartozzanak compareálni. Annak okáért Kegyelmed a napnak praefigálja 25. diem Ian., Váradra hívasson minden rendeket personaliter, mivelhogy sokféle emberek lesznek annak nézői, kik leselkednek utánnunk, igen serio

megizengesse titkon is alattomban mindennek, senki el ne maradjon, hanem kiki ereje szerint mennel jobb móddal és többdel magával lehet, úgy menjen a mustrára. Az hajduságot is a mi birodalmunkban mindenünnet előhívassa capitatum Kegyelmed. Az váradi lovas sereget is akkorra mennél jobban lehet reá készítésék az hadnagy uraim. Azonképpen a gyalognak is nagyobb részét magával kivigye, az harczérokkal együtt, sőt az várás biráját is behívassa Kegyelmed, és azok is akkorra, ha többet nem is, kétszáz puskás gyalogot készítsenek elő az Kegyelmed zászlói alá; azokkal együtt Kegyelmed úgy menjen ki olykor, mikor a több seregek kin az mezőn lesznek; én is akkorra bizonyos emberemet bocsátom Kegyelmedhez, csak ezért, hogy megnézzé az seregeket és tudja megmondani. Az mustrálásban Kegyelmed ilyen módot observáljon, maga, deákjával avagy a perceptorral csináltasson még azelőtt egy derék regestumot, és legelsőbben magát beíratván Kegyelmed az váradi sereggel együtt nevenként, azután az urakat, urasszonyok szolgálait series szerint szállíttatván, ki menynyi magával mustrál, lovaggal, gyaloggal, kegyelmed írassa úgy fel, ... gyalogot is utána külön. Azután az jószágos nemes embereket a szerint, és a viceispánokat Kegyelmed maga szekere mellett állatván, kinek mennyi jószága vagyon, igen szorgalmatosan végére menjen, és valamely nemes ember nem úgy fog mustrálni, a mint értéke kívánná jószágáról, azt Kegyelmed megszólíttassa, és mi nevünkkel serio iniungálja nekik, különben készüljön ennek utánna az hadakozáshoz; a kinek tiz, 15 s husz jobbágya vagyon, az másod magával tartozzék előállani lovassal, a kinek 32 jobbágya vagyon s 35 s 40, az harmadmagával, a kinek 50 s 60 jobbágya, az ötöd magával, a kinek 70, 75 és 80 jobbágya, az heted magával, és a kinek 100 jobbágya vagyon, az nyolcz kopjással; a kinek a felett vagyon, mindent az ő értéke szerint ellimitáljon Kegyelmed, és jószága vesztese alatt mindennek megparancsolja, hogy az Kegyelmed rendelése szerint második mustrára, vagy ha kívántatik induláskor meg legyen, és ne valami bocskoros jobbágyokat ültessenek fel, hanem szolgálatra való embereket, azok szerszámosok és fejenként kopjások legyenek. Az egyházi nemes emberek is, a kik értékesek, annyira valók lehetnek, hogy lóháton szolgálhatnak, azoknak is állapotjoknak végére menvén Kegyelmed, lóra írassa őket, és szerszám, kopja szerzésre erőltessék az viceispán uraim. A kik lóra nem éppül[hetnének,] azok jó puskát, szablyát, száz lövő porral szerezzenek és posztó köntöst. És így valakiket mint elrendel Kegyelmed, a kit hán lóra írat, az szerint írassa regestumban Kegyelmed, s mi nekünk küldje be oda küldendő emberünktől, isten azt adván érnünk. Ezekre így gondot viselni Kegyelmednek igen szükségesnek ítélem, és azért akarám ily bő írás által Kegyelmednek értésére adnom, mert

mi is itt benn hasonlóképpen cselekedünk. Imrefinek íratam egy levelet, Kegyelmed küldje az udvarbiró kezében, mert ezzel a levéllel mehet Imrefihez. Kegyelmed mindjárt küldjön el Ungvárra s egyébüvé is, és valamit érthet, nekem sietséggel adja értsemre. Ezeknek utánna az úristen Kegyelmedet tartsa meg. Ex Szászváras die 9. Ian. 1616.

benevolus
G. Bethlen m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Francisco Rhedeÿ equiti aurato, comitatus Bihoriensis comiti, consiliario arcisque et praesidii nostri Waradiensis capitaneo supremo etc. affini nobis honorando.

(Eredetije, a czímen kívül egészen Bethlen írása, az erd. Muzeumban (a gr. Mikó Imre hagyatékában.) Kiadva több hibával, gr. Kemény József másolata után, *Török-magyar államokmánytár I. köt. 142—144. l.*)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

OKIRATOK

ERDÉLY TÖRTÉNETÉHEZ A XVII-ik SZÁZAD ELEJÉN.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

1604. oct. 21.

Generosa et magnifica domina mihi semper observandissima et considerandissima Servitiorum stb.

Kolozsváratt voltam aszszonyom ez napokban; azon közben az Kegyelmed levelét hozták volt ide, így későn jutott kezembe. Az Horvát Abrahám hada felől írt volt Kegyelmed, de azok mind elmentek; Györgyfalván mentek a hadak által, de kevés kárt tettek az mint látám és értém is ottvaló embertől; tegnap azaz szeredán szedék volt az mi kevés szőlő volt ott. Én sem tisztartót, sem egyéb oly embert, kitől voltaképpen mindennek mehettem volna jól végére, nem kaphaték. Látja az úristen csak írna vagy szólana valamelyik az Kegyelmetekhez tartozók közzül, sem magam fáradságát nem szánnám, sem szolgálmat ne kiméleném, mint az sajátomra az Kegyelmetekére oly gondot viselnék. — Hírek felől ő magoktól az uraktól és egyebektől is valakiktől tudhattam szorgalmatosan tudakoztam Kolozsváratt, mert inkább ugyancsak az Bocskay uram felől való gonosz hírt hallván, mentem vala be, hogy valami bizonyost érthetnék. Úgy beszélnek, hogy az kassai generalis veszett Bocskay urammal össze; valami magyar és egyéb emberek vádolták, mintha törökkel praktikált volna, hogy valaha az erdélyi fejedelemségre jusson, és azokból az Dompier gróf alatt való hajduknak jobb részének hópénzt adott, jó módon való népet gyűjtött magának; ki őt, s ki több ezered magával is mondja lenni Bocskay uramat Keresztszegnél táborban, és ugyanazért hitta volna ki az erdélyi hadat segítségére az generalis Bocskay ellen. Hallom, hogy tagadja Bocskay, hogy ő vétett volna császárnak, és maga oltalmáért, mondja, nem császár ellen, hogy fogadta volna az népet. Kereki alá mentek volt Váradról, de nem vehették meg, sőt károkkal mentek el

onnan. Szent-Jóbot valami mesterséggel elvötték és ő felsége számára foglalták. Ezeket így hallogattam, de teljességgel bizonyosan semmit Kegyelmednek írni nem tudok, mert nem igen jó senki oly bizonyos szava meghihető ember onnan kívől. Reménység az, hogy nem lenne nagy vérontás köztük, meg fognak békélni. Itt azért Erdélyben elfoglalták minden jószágát esmét Bocskay uramnak császár urunk számára. Az vezér és felső hadak felől ekkéig semmi oly bizonyos hírem nincs; nem tágitották, elhittem Esztergomot. Tömösvár felé semmi félelmes hír nincsen. En csendes megmaradást reménylek az idén. Az urak mondák, hogy az hajdukat és vallonokat többé ide Erdélybe nem akarnák bebo-csátani. Kegyelmed aszszonyom abba teljességgel bizonyos legyen, hogy ha mi olyat érthetek, értésére adom Kegyelmednek; és mint-hogy ez földön nincs senkihez annyi kötelességem, mint Kornis Boldizsár uramhoz, nem leszek oly magamfeledett ember soha, hogy az mi Kegyelmeteknek javára vagy gonoszszára való dolog, hamar és szorgalmasan értésére ne adnám. Az míg élek igaz tökéletességgel akarok Kegyelmeteknek szolgálni; és az mibe szükség csak értem Kegyelmetek parancsolatját, éjjel nappal megyek valahová kívántatik; vérem hullását sem számom; az ki Kegyelmeteknek vét, nekem vét. Kegyelmed maga és Kegyelmed körülvalóknak jó egészséges állapotja felől nekem gyakran írjon, mert valamikor alkalmatosságom lehet írok oda ki Kornis uram-nak Kegyelmetek felől. Tartsa meg bódogúl az jó isten Kegyel-medet kedvesivel egygyütt. Költ Gerenden 21-a Octobris 1604.

M. D. V.

servitor paratissimus

Sigismundus Sarmasághy m. p.

Külsőim: Generosae et magnificae dominae Helenae Körösy relictæ viduæ magnifici quondam domini Christophori Keresztury dominae mihi observandissimæ et considerandissimæ. Radnoth.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1604. nov. 1.

Bizodalmas jó akaró aszszonyom, szolgálatom ajánlása után kívánok az úristentől Kegyelmeteknek minden testi lelki jókat megadatni.

Vöttem jó akaró aszszonyom az Kegyelmed levelét, kiben Kornis uram ő kegyelme felől, és egyéb jó hírek felől tudakozik. Jó hírt semmit nem írhatok, mert Bocskai miatt a minemő nagy háború légyen Magyarországba, és mennyi kereszttyén vér immár is ontatott legyen, azt hiszem, hogy Kegyelmetek megértette. Kornis uram ű kegyelme mindazáltal békével vagyon, és Sennyei uram-mal egygyütt kiváltképet Kassa (*így*) felkésértette; az seregeket

mind haza bocsátták; bizony ha én szómat fogadnák ű kegyelmek, ide haza tekintenének. Még ide való induláskat (*így*) az töröknek és hajduságnak nem értjük; ezután nem tudjuk isten mire adja. Kegyelmetek legyen jó vigyázásban. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet, és éltesse az új vendéget Kegyelmeteknek örömére. Kolozsvárott 1. Novembr. 604 (*így*).

Kegyelmeteknek szeretettel szolgál

Hoffman Gyergy m. p.

Külczim: Böcsületes asszonyomnak az néhai nemzetes és vitézlő Kristóf deák uramnak meghagyott özvegyének, nekem jó akaró asszonyomnak adassék.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1604. n o v. 20.

Generosi egregii domini amici nobis honorandi, salutem et benevolam nostri commendationem.

Mind az Kegyelmetek leveléből, mind penig az követektől megértettük Kegyelmetek ő felsége hűségében való állhatatos megmaradásáról való ígérétét, kit Kegyelmetektől felitte jó neven vettünk, és el is hittük, hogy ő felségénél készen leszen az Kegyelmetek állhatatossága; hogy penig készen is vagyon az ő felsége hűsége mellett való szolgálatra, az annál kedvesb, és bizonynyal elhigye Kegyelmetek, hogy ő felségének jó akarátját veszi érette. Kegyelmeteket azért mégis kérjük, és intjük, hogy Kegyelmetek, noha semmi kétségünk Kegyelmetekhez nincs, hogy Kegyelmetek legyen készen, és szorgalmatosan vigyázzon, és minden imillien s amulyan heába való híreknek helyt ne adjon, mert nincs semmi oly igen szernyőn, az mint hirdetik; ha mi vagyon is meglátja Kegyelmetek, hogy állandó nem leszen. Tartsa meg isten Kegyelmeteket jó egészségben. Datum Cibinii die 20. Novembris, anno domini 1604.

Sacrae caes. reg. maiestatis comissarii, et excelsi regiminis provinciae Transsilvanicae consilarii

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Im Hoff m. p.

Albertus Huet i. r. m. p.

Ioannes Rhener m. p.

Külczim: Generosis, egregiis, nobilibus, primipilis, libertinis ac universitati Siculorum sedis siculicalis Udvarhely, amicis nobis honorandis.

Petki kezétől: 29. Novembris allatae.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1604. nov. 29.

Generose domine tanquam frater observandissime, servitiorum meorum commendationem. Sok jókat adjon isten Kegyelmednek.

Az uraktól hozának Kegyelmednek szőlő levelet, melyet megküldtem. Itélem az többi közt írtak arról Kegyelmeteknek, hogy az mely kőborló latrok támadtak, azokra küldjen, meg ne hagyja őket gyülekezni; kiről igen jól gondolkodtak; Kegyelmeteknek is méltó az közönséges jóért ebben fáradni. Marosszéki uraimnak is írtak ezen dologról. Magatok javáért is uram mennél hamarébb fáradjon ebben Kegyelmetek. Kekellővár táján hallom, hogy vannak; gyűltek immár két százan; valami rossz paraszt emberek csak; ha ezeket megoszlatnának, talám az több lator is tanulna rólla, és minden felől megcsendesednének. Holnap, ha isten engedi, Szebenbe indulok, hivatnak az urak; miért, nem tudom. Eandem D. V. feliciter valero exopto. Ex Ferigház (*iqy*) 29. Novembris, 1604.

G. D. V.

servitor

Gabriel Haller m. p.

Küldés: Generoso domino Ioanni Petki de Ders, iudici regio sedis siculicalis Udvarhely domino tanquam fratri observandissimo.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1604. dec. 26.

Generosi, egregii, strenui domini amici nobis honorandi, salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Intelleximus litteras D. Vestrarum, in quibus gravantur de eo, quod egregius dominus Franciscus Csongrádi vicecapitaneus substitui deberet; nos quidem in animo nostro habuimus Vestris Dominationibus invitis ullum capitaneum obtrudere, sed quia utique videmus sedem istam absente domino Kornis principali aliquo curatore carere, et interea pauca, vel nulla ex ea pro necessitatibus publicis subsidia vel ad depellendos praedones, vel ad alios grassatores comprimendos praestare. Ideo non inconsultum putabamus Csongrádium, qui a multis commendabatur, vel alium aliquem ibi subordinare, qui vicem domini Kornis usque ad eius adventum penes dominum Petki constituere, qui eiusmodi publicum munus obiret, et publicae utilitati consulere, in quo sane nec libertati quidem D. Vestrarum nostro quidem iudicio, nec aliorum aestimationi quicquam fuisset detractum. Sed quia de eo tanto opere gravantur, fiat uti Dominationibus Vestris videtur.

Interim Dominationes Vestrae bene valeant. Datum Cibinii, 26. Decembris, anno 1604.

Sacrae caesareae regiaeque maiestatis comisarii, et excelsi regiminis provinciae Transilvanicae consilarii

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Im Hoff m. p.

Albertus Huet i. r. m. p.

Ioannes Rhener m. p.

Külezim: Generosis, egregiis, strenuis primipilis, et universitat Siculorum sedis siculicalis Udvarhely etc. dominis amicis nobis honorandis

Petki kezétől: 29. Decemb. allatae.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. jan. 14.

Generose et egregie domine, amice nobis honorande, salutem et nostri benevolam commendationem.

Refertur nobis nomine magnifici domini Balthasaris Kornis de Ruszka, sacrae caesareae regiaeque maiestatis consilarii in excelso regimine Transilvaniae, villae Sakol subditos Siculos certam avenae quantitatem et certum numerum porcorum suae magnificae dominationi debere solutionem autem hactenus distulisse, atque etiamnum differre in magnum dictae suae magnificae dominationis damnum et praeiudicium. Cum vero iusticia unicuique suum reddi iubeat: idcirco Dominationem Vestram harum serie benevole requirimus, ut debitores ad solutionem serio cohortetur et adigat vel dicto minus audientes competentibus mediis compellat. Ea in re et sanctae iusticiae iussionibus et nostrae voluntati satisfactura. Quam in reliquo bene valere desideramus. Dabantur Cibinii, 14. Ianuarii anno 605 (*sic*).

Sacrae caesareae regiaeque maiestatis consilarii et in Transilvania commissarii

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Imhoff m. p.

Benedictus Mindszenti m. p.

Albertus Huet, iudex regius m. p.

Ioannes Rhener m. p.

Külezim: Generoso et egregio domino Iohanni Petki, substituto capitaneo et regio iudici sedis siculicalis Udvarhelyensis, amico nobis honorando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605.

Magnifice domine, amice nobis observande, salutem et officiorum nostrorum commendationem.

Non dubitamus mag. Vestram Dominationem ex aliorum relationibus iam rescivisse sacrae caes. regiaeque maiestatis arcem in hac provincia primariam Szamosujvar a perditis quibusdam praedonibus et rebellibus privato ipsorum motu infestari ac obsideri, cosque commeatum illuc ordinatum vel intercipere velle, vel inferri prohibere. I. . . . levandae ergo eorum audaciae et furori occurrendum et resistendum rati capitaneos siculicales dominum Iohannem Petki et Melchiorem Patho, quantumcunque possent armatam Siculorum manum cogere, et quamprimum contra eos egredi iussimus. Et si vero de ipsorum fide et promptitudine non dubitemus, tamen Vestram quoque mag. Dom. nomine praelibatae suae maiestatis serio, nostro autem officiose requirimus, ut et tam memoratae expeditioni non modo intersit, sed etiam praesit, et pro sua autoritate dictos capitaneos ad libentius et citius hanc expeditionem suscipiendam cohortetur, iuxtaque modis omnibus curet, ut Bistricienses, et Vasarhelyenses certam frumenti quantitatem in arcem illam invehere volentes comitentur, et ab omni iniuria defendant; pro ut et dominus baro ab Hoffkirchen commeatum Claudiopoli et ex aliis locis illuc deferri curabit. Hoc peracto non difficile ipsis fore speramus hostes illos et turbatores publicae pacis et tranquillitatis agredi pulsare, et saepius memoratam arcem a violenta ipsorum impeditio libera, atque securam reddere. Hoc vero ex officio quoque mag. Vestr. Dom. cui militum Hungarorum cura commissa fuit, incumbit. Sed celeritate hic maxime opus est. Instabit ergo mag. Vestr. Dom. ac urgebit dictos capitaneos et Siculos, ut quantum possint maturent, hostes abigant, nec nisi re ex sententia perfecta redeant. Pro ut mag. Vestram Dom. sponte id facturam confidimus, eandem in reliquo bene valere desiderantes. Dabatur Cibini. . .

[1605.]

(*Rhener fogalmazása* (?) gróf Kornis Károlynál.)

1605.

Szolgálok uram Kegyelmednek. Isten Kegyelmedet ez új esztendőben sok jókkal meglátogassa.

Akarom uram Kegyelmedet levelemben meglátogatnom, vagy egy ígével azról is írnom, hogy minemű káros az szegény hazának az Kegyelmed postán közinkbe való jöveteli és sem. . . . az derék dologról nem szólhatni; látván én is az Kegyelmed indulatát buzgóságosban Görgényben, hogy sem mint mi közinkben, az Kegyelmeddel való tractánk az mi szónk után az Kegyel

med szava is penig nem egy szóval beszéléssel lehető vala, nem az egész közönséges nép közé való is vala; el kelle múlni. Azt az gyűlést penig mi csak valami praetextus alatt az Kegyelmed becsületére [?] csináltuk vala, ki bizony ítéltem nagy káros Kegyelmeteknek, mert Kegyelmeteknek, az kiknek leginkább illenék az székelysfiaknak, szintén azoknak látom legkevesebb gondját hazájokra, kiknél több sem az egész ország az kocziós [kócsos] városok kívül, hanem mindenestől fogván, csak ez az székelység, kire nem udom ki visel gondot, ha magatok nem; az gondviselés penig addig kellene, az míg az árvíz el nem érkezik, mert ha eljut, vagy fosztódunk akkor, azvagy úszunk; az árvíznek az rossza, zavarossa, ki elégtelen mindenre, az hódoltató levelet elküldte Vásárhelyre, az melyet akarván követni az Nagy Sándor epistolájának formáját csinálta, tétetvén azt, hogy ő közöttök volnának az Sándor hadnagyi, Parmenio és az ő társai, kikre való biztokban azvagy bolondságokban semmit sem titkolnak, hanem egyenest akarnak Vásárhelyre jöni, és ismét hódoltatni, és előbb előbb vinni dolgukat, ha úgy merik az mint írják, az levelet mindjárt az uraknak küldik az vásárhelyiek. Im magam is menten megyek; az idő alatt im meghagytam az székeknek, hogy vigyázzanak, sőt felüljenek. Az mint uram az gyűlésben szólánk vala az hadat le ne szállítsa, ha Kegyelmednek is tetszik; hol penig az mi az Kegyelmed jó ítéleti, maradjunk azon meg; én csak akartam mindenféle jóra nézve Kegyelmednek értésére adni, ez bizonyos; jöllehet talán Gőrgényben Kegyelmed, mivelhogy Kendi uram is ott volt talán bizonyosbbat értett; én ennél bizonyosbbat, azvagy különbet ha érthetnék, azt is hírré adnám Kegyelmednek.

Ezeknek utánna az jó istennek gondviselése alá ajánlom Kegyelmedet, éltesse egészségben. Írtam Koronkában ma pénteken 1605.

(G. V. egr. D.)

servitor

Melchior Patho de Magasmart, m. p.

A levél behajtásán: Szinte hogy írom vala ez levelet, úgy juta ez levél.

Küldzím: Az vitézlő Petki Jánosnak, Udvarhelyszéknek kapitányának, és királybirájának (ha megengedné f. C.) nekem bizodalmas jó akaró urannak.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1605. febr. 15.

Nos Stephanus Bocskai de Kismarja, divina miseratione Transilvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis, quod nos dignum

habentes respectum propensi erga nos animi egregii domini Petri Konkoly, nec non inducti etiam eo pietatis affectu, quo benevolentiam et gratiam nostram desiderantibus aequum ac benignum nos praebere soliti sumus, in eo eundem assecurandum, affidandum et certificandum duximus, quod omnia vel per ipsum vel per alios quosvis ex commissione ipsius aut contra nos, aut contra quosvis alios in hisce turbulentis rerum mutationibus, quae ab annis ferme novem regnum Transilvaniae divexarunt scienter vel ignoranter ubivis locorum commissa, patrata et ostensa fuissent, ea nos omnia condonabimus, cassabimus et annihilabimus, et perpetuae oblivioni, ac si nunquam patrata fuissent, tradimus, neque propterea turbare, molestare et damnificare eundem ullo modo patiemur; prout assecuramus, affidamus et certificamus fide nostra christiana mediante praesentium per vigorem. Quin si idem ad nostram fidelitatem tempestive se se retulerit, nobisque pro legitimo suo principe agnitis ac solito se iusiurandi sacramento nobis astrinxerit, operamque suam in promovendis pro suo posse nostris rebus non denegaverit: eum favore ac benevolentia omni tempore prosequuturos et amplexuros promittimus et offerimus, harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante, quas pro futura rerum suarum cautela necessaria conservari ab eodem vellimus. Datum ex arce nostra Sárospatak, die decima quinta mensis Februarii, anno domini millesimo sexcentesimo quinto.

Stephanus Bocskai m. p.

[P. H.]

S. Kathay m. p.

Simon Pechy secretarius m. p.

(Eredetije gyűjteményekben.)

1605. m a r c z. 14.

Magnifici, generosi, egregii, nobiles, amici nobis honorandi. salutem et benevolam nostri commendationem.

Mínthogy mostan Havaselföldből bizonyos számú vitézek érkeztek, kik az mi kegyelmes urunknak, és ez megromlott hazának a sok dúló fosztó tolvajok ellen oltalmazói akarnak lenni, kik mia annyira jutott a dolog, hogy egy jámbor főembernek is, vagy szolgálknak, sem miénknek sem penig Kegyelmetekének bátor-ságos útja nem lehet egyfelé is. Hogy penig ebből Kegyelmetek valamit ne véljen, Kegyelmeteknek értésére akartuk adni, hogy Kegyelmetek ezek felől semmi vélekedésben se nemességre való támadás felől, sem penig falukon való lakokra, hanem jöttek csak azokra, kik utakat állanak, és tolvajul falukat, és udvarházakat vernek fel. Kegyelmeteket azért mind fejenkint szeretettel kérjük, hogy Kegyelmetek csendességben levén, az környékben valókat

is incse, hogy valamit ne indítsanak, mert ezek Kegyelmeteknek sem penig egyebeknek ártalmára nem lesznek, hanem inkább hasznára. Tartsa meg isten Kegyelmeteket. Cibinio die 14. Martii, anno 1605.

Sacratissimae caesareae regiaeque mattis commissarii et excelsi regiminis provinciae Transilvaniae commissarii,

Magnificarum Dom. Vestrarum amici paratissimi

Georgius Hoffman m. p.

Carolus Im Hoff m. p.

Albertus Huet, i. r. m. p.

Joannes Rhener m. p.

Külczim: Magnificis, generosis, egregiis, nobilibus Balthasari Bornemisza de Kápolna, Benedicto Mindszenti de Vicze, Melchiori Bogáti de eadem, cunctis etiam aliis dominis amicis nobis honoran dis.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

Jegyzet. A királyi biztosok ugyanazon napról hason tartalmu iratokat intéztek Udvarhely, továbbá Csik-, Gyergyó-, és Kászon-székekhez is.

1605. a. p. 18.

Ieremias Mogilla dei gratia princeps haeresque perpetuus Moldaviae.

Generose domine vicine nobis observande, salutem et omne bonum. Megértettök az fejedelem ő nagysága Bocskai István leveléből, hogy Kegyelmedet az székelységnek generalis kapitányokká választotta, és hogy kéváltképen való dolgainkról tanúságot is adott volna ő nagysága Kegyelmednek, az mint írja nekünk levelibe, mely dolgokban Kegyelmed velünk egyetértsen, azonképen Gyulafi uramnak is ő nagysága tanúságot adott volna. Mely dolognak okáért bocsáttuk ez meghitt boérunkat Kegyelmedhez Prokop kapitányunkat, kitől szóval üzentünk minden dolgokról; [ő] kegyelmének Kegyelmed higgye meg szavát, valamint mi nevönkkel mond Kegyelmednek; és meghitt embere által nekünk Kegyelmed adjon bizonyos választ, kitől érthessök meg voltaképen az Kegyelmed akaratját, és minden oda való dolgokról minket Kegyelmed certificálván, az Kegyelmed emberit késedelem nélkül visszabocsátjuk bizonyos válaszunkkal. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Datum ex civitate nostra Szucsaviensi, 18. Aprilis, 1605.

Generosae D. Vestrae bonus vicinus

(névalírás.)

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki, universitati (egy) Siculorum Transilvaniensium capitaneo generali e. c. t. vicino nobis observando.

Egy papírszeleten: P. S. Mivelhogy Krainik László akkor itt nálunk vala, hogy az mi követönket bocsátók ő nagyságához, Gyulafi Lászlóhoz, és Kegyelmedhez, kívánók ő kegyelmitől, hogy az mi követönkkel együtt Kegyelmedhez is elmenjen, minthogy meghitt ember, és az mi nyelvönket is jól tudja; ugyan előttünk jelenlévén ő kegyelme, adtunk tanuságot az mi követönknek mindenekről, az mit mi nevönkkel mondjon Kegyelmednek, az mint Kegyelmed megérti.

(Eredetije gróf Kornis Ádámnál.)

1605. a p. r. 18.

Simeon Mogilla princeps Valachiae Transalpinæ.

Generose domine, vicine et amice nobis observande. Salutem et nostri benevolam commendationem. Megértettök az fejedelem ő nagysága Bocskai István leveléből, melyet nekünk írt, hogy Kegyelmedet az egész székelységnek fő generalisának választatta és hogy kevéltképen való dolgainkról Kegyelmednek tanuságot is adott ő nagysága, melyben velünk Kegyelmed egyetértsen. Bocsátá azért azon dolgoknak okáért az mi szerelmes atyánkfia urunk Jeremiás vajda meghitt boérát Kegyelmedhez, kitől mi es szóval üzentünk Kegyelmednek minden dolgainkról, kinek higgye meg szavát valami mi nevönkkel mond Kegyelmednek és nekünk azokra adjon bizonyos választ, melyet mi Kegyelmedtől felettte jó neven és szeretettel veszünk. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Datum ex civitate Szucsaviensi, 18. Aprilis 1605.

Generosae Dominationis Vestrae

amicus benevolus et amicus (*így*)

(*névalírás.*)

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki universitati (*sic*) siculorum Transilvaniensium capitanco generali etc. amico et vicino nobis observando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. j u n i u s 23.

Prudentes et circumspecti dui amici nobis honorandi. Salutem et nri benevolam commendationem.

Hadgyuk és parancsoljuk autoritate nra plenipotentiali Kegteknek serio, hogy mihelyen az németek Ujvárból kimennek, mingyárt Kegtek onnat Deésről, válogatott jó gyalogokat, puskákat és zálogos főembereket külgyön be Ujvárban, kik egy kevés ideig kemény vigyázásban ott legyenek. Ha pedig Kegtek fejét és tisztességét, s megmaradását kívánja, ugyan onnat Dézs-

ról ötven köböl buzát, ez mi levelünk látva halogatás nélkül vittén vigyen Ujvárbán, Kegnek nem anni számó köböl buzát adunk érte, hanem többet, ha az új buza beérkezik, avagy Kegnek az árrát onnat az aknáról kideputáljuk. Azon kívül Kegnek egyéb barátsággal is akarunk lenni. Secus nulla ratione facturi Datum in castris ad possessionem Fejéregyház positis die 23. Iunii, anno domini 1605.

Ladislaus Giulafi m. p.

Külczim: Prudentibus circumspectis iudici primario caeterisque iuratis civibus oppidi Dees etc. dominis et amicis nobis honorandis.

(Déés város levéltárából.)

1605. aug. 15.

Ieremias Mogilla dei gratia princeps ac haeres perpetuus Moldaviae.

Generose domine, vicineque nobis honorande. Salutem et omnem felicitatem. Mivelhogy sok idő, hogy semmit nem érthetünk az Kegyelmetek hada felől, Aly passa, és az mi szerelmes atyánkfia felől Simeon vajda felől, — ez okért akaránk Kegyelmednek írni, hogy mindeneket az Kegyelmed leveliből megérthessünk. Kérjök azért Kegyelmedet szeretettel, írja meg hol Aly passa, és Szimion vajda vagyon; mi állapotban vagyon Kegyelmetek; azonképpen ő felségét várja-e Kegyelmetek mostan be, avagy nem; mi hír vagyon az oda fel való dolgokról; azonképpen Rácz György is hol vagyon; — mind ez, mind ezenkívül való dolgokról minket Kegyelmed tegyen bizonyossá; melyet Kegyelmedtől felette igen nagy jó neven veszünk. Tartsa meg isten Kegyelmedet nagy jó egészségben. Datum ex nostra civitate Szucsaviensi, 15 die mensis Augusti, anno domini 1605.

bonus amicus

(*Jeremias vajda aláírása.*)

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki, univers. Siculorum Transylvaniensium capitaneo generali etc. amico nobis honorando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. aug. 15.

Magnifici, generosi, egregii ac nobiles domini, amici, vicini nobis observandissimi.

Praemissa servitiorum nostrorum paratissima semper commendatione. Nyilván lehet Kegyelmeteknél ez elmúlt napokban Haller Gábor uram itt ben nálunk lételekor micsoda végezést, és kötést tettünk légyen ő kegyelmekkel az Kegyelmetek, és az mi

országunknak megegyesüléséről; mely végezést, és kötést teljes életünkben úgy akarunk Kegyelmetekkel megtartani, hogy mi bennünk semmi fogyatkozás ne találtassék. Tudjuk Simeon vajdának, az mi országunk szomjuhozó ellenségünknek reánk törekedését. Kegyelmeteket azért szeretettel, és szomszédságosan kérjük, hogy ő felségénél az fejedelemnél Kegyelmetek instáljon, hogy azt az mi ellenségünket Simeon vajdát fogja el országunkról, ne törekedjék ellenünk, hanem legyen magának békével; hui peniglen ugyan nem akarna rólunk elállani, az mikor ideje lenne adjon ő felsége segítséget mellénk. — Bocsátottuk ő felségéhez ez jelenlevő két főemberünket Wyszther Nikát, és Halmágyi Istvánt néminémő szükséges dolgainkért, melyet Kegyelmetek tőlök megérthet; az több dolgaink között az Simeon dolga felől is megtaláltuk ő felségét. — Tartsa meg isten Kegyelmeteket sokáig jó egészségben. Ex civitate nostra Tergovistiae, die 15. Augusti, anno 1605.

Mag. gen. ac eg. do. Vestrarum

amicus benevolus

Raduly vaivoda, princeps ac haeres
perpetuus Transalpinæ Valachiae

(*névaldírás.*)

Külsőin: Magnificis, generosis, egregiis ac nobilibus dominis ser-
missimi principis regni Transilvaniae consiliariis etc. amicis nobis obser-
vandissimis.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. sept. 5.

Stephanus dei gratia Hungariae Transilvaniaeque princeps
et Siculorum comes etc.

Generose fidelis sincere nobis dilecte. Salutem et gratiam nlostram. Elvöttük az Kegyelmed levelét az udvarhelyszékiek supplicatiójával együtt, kívánságokat meg is értettük. Az mennyire halljuk azoknak a marháknak eddig is az ott való tartóztatás miatt fogyatkozásokat, az Kegyelmetek industriája az lőtt volna, hogy vagy mást szerezvén helyekben vagy különben ezeket haza bocsátotta volna. Irtunk azért mi Csáki uramnak felölle, találjon módot benne, hogy másutt ezek helyében baromnak szerét tevén ezeket adja meg az udvarhelyszékieknek. Kegyelmednek is legyen vigyázása reá és szorgalmaztassa, hogy mennél hamarébb marhák juthasson kezekben. Secus non facturus. Datum ex civitate nostra Megygyesiensi, die 5 mensis Septembris, anno domini 1605, Stephanus m. p.

S. Kathay canc. m. p.
Simon Pechy m. p.

Külczim: Generoso Ioanni de Ders, generali universitatis Siculorum, sedisque Udvarhely capitaneo ac eiusdem sedis Udvarhely iudici regio ect. fideli sincere nobis dilecto.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. sept.

Introitus pecuniae, loco muneris a Siculis in comitiis Megyesien. ser. principi nostro promissae. Anno domini 1605 mense Septembri.

Sedes Seps	contribuit	f. 1402/80.
Orbai	contribuit	f. 595/70.
Kizdi		f. 1074/70.
Kászón		f. 173.
Csik		f. 1215.
Gyergyó		f. 187/30.
Udvarhely		f. 1934/80.
Maross		f. 959.

Exitus huius pecuniae, quae universaliter facit f. 7542/30. Uzoni Kovács Mátétól kültem urunknak ő felségének ezen pénzből f. 1000.

Gubernátor uramnak ő nagyságának maga szolgálai által kültem f. 500/25.

Vásárhelyi emberek által kültem Haller uram kezében eczezer ezen pénzből f. 1493.

Ismét adtam én magam Haller uram kezében Fejéregyházat f. 3806/40.

Dersi Péter által kültem ugyan Haller uram kezében ezen pénzből f. 723.

Mely egy summában teszen mindenestől f. 7522/65.

Es így mind az rosszsz pénz el öszve, kiket ő kegyelme Haller uram megvetett, maradok ő felségének adóssa f. 19/65.

Ioannes Petki m. p.

(Egészen Petki kezeírása. Eredetije gyűjteményemben.)

1605. oct. 7.

Generose domine, amice observande. Salutem et servitii nostri benevolam commendationem.

Kegyelmedet uram immár ugyan sokszor találtam meg írással az hatszáz gyalognak Dévára alábocsátása felől, de még ezideig Kegyelmed őket el nem küldé; úgy vagyon, hogy az tenta s az papiros igen olcsó ő magában, de én az sok és bőven való íráshoz nem szoktam vala. Intem azért Kegyelmedet urunk

ő felsége nevével és injungálom is, az gyalogokat késedelem nélkül indítsa el; ha annyi nem lehet, bárcsak fele legyen úgymint háromszáz, de azok jók és válogatottak legyenek; ebben Kegyelmed úgy viselje magát, én többször nem untatom Kegyelmedet érte. Ha elindítja Kegyelmed őket, elől bizonyos embert bocsásson ide hozzám, hogy az kik itt Fejérvárott lesznek arravalók, azokat is küldhessem közikbe. Miérthogy pedig az pénre sok külömb-külömbféle szükségünk vagyon, itt is csak az vizet nem vesszük pénzen, az mostani felvetett adóból, mentől több lehet, Kegyelmed adjon Haller Gábor uram kezében.

Ennek előtte az alamizsnához nem szoktunk vala, az fiaim az tyukhushoz szoktanak vala, de mostan szerét nem tehetjük, az lovaink is csaknem hálnak éhel meg; az élés dolgából ha mi segítséggel leszen Kegyelmed, Kegyelmedtől jó neven veszem. Ha Kegyelmed jó akaratja, rendeljen embert, az ki ott az székelységen élést szerezzen, melynek az árát Kegyelmed bátor ez mostani adóból defalcálja, csak ne hagyjon annélkül, kit Kegyelmedtől igen jó neven s barátságosan veszek. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae, die 7 Octobris, 1605.

Generose Dominationis Vestrae

servitor et amicus
Sigismundus Rákóczi m. p.

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi domini principis consiliario et sedis siculicalis Udvarhely capitaneo etc. domino amico nobis observandissimo.

Cito

Citissime

Cito

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605 (?) oct. 12.

Generose domine et tanquam frater observandissime; sok jókkal áldja meg isten Kegyelmedet.

Gubernátor uramnak megyen egy jámbor szolgálja, mely által Kegyelmednek leveleket is írt; azt ítélem, hogy a többi között ír Kegyelmednek élés felől is; én nekem is egynehányszor írt, az mint megértheti Kegyelmed az Kegyelmednek küldött levelekből; méltó is penig, hogy Kegyelmed ő nagyságának segítséggel legyen az élés dolgából, mert tudja Kegyelmed Fejérvár minemű pusztá hely legyen. Én is az miből segítséggel lehetek, örömet küldök ő nagyságának; búzát, és kölest adhatok, és jövendőben bort is ha bekelhet. Én látja az isten, az magaméból

is küldenék, hogyha úgy volnék mint mászszor. Kegyelmed azért inkább küldhet, kit ha cselekedik, ő felségének is kedves dolgot cselekedik Kegyelmed, mert én nekem tanulságom volt ő felségétől arra. Jó volna, ha Kegyelmed én nekem is megküldené az tavalyi zabot; mert nem mondhatja Kegyelmed, hogy nekem is szükségem nincs reá, meg is szolgálom Kegyelmednek, ha Kegyelmed megszereztetí. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Datum in Megygyes, die 12 Octobris, anno 16 — — [*kivágva*]

Generosae D. Vestrae

servitor frater

Gabriel Haller m. p.

Ítílem, Kegyelmetek eddig megindította a székely uraimat mind ő felsége után, s mind Déva felé a kiknek menniek kell. Siettesd uram őket, ne valljunk vétket késédelmek miatt, mint ezelőtt is történt.

Az vég failondist, ki felől írtam, kérem vegye meg Kegyelmed.

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi Stephani dei gratia Hungariae, Transilvaniaeque principis consiliario, ac sedium siculicalium generali capitaneo etc. domino et tanquam fratri observandissimo.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. oct. 22.

Generose domine, frater observandissime, servitii commendatione praemissa; sok jókat adjon isten Kegyelmednek.

Gubernátor uram levelét hozák ez éjjel, kiben includálta Nagy Albert levelét is; mit írjon Déva felől, megláthatja Kegyelmed. Én nekem azt írta, hogy immár mind maga, s mind deákja elunta az Kegyelmednek való írásokat, melyekben solicitálja Kegyelmedet az székelyeknek elindításokról, engem kér hogy Kegyelmednek írjak felölle. Kérem azért Kegyelmedet, Kegyelmed ne mulattassa, mert megértheti Kegyelmed ebből az Nagy Albert leveléből ha ártott volna, ha Kegyelmed régen elindította volna őket. Az istennek bizony nagy ostroma vagyon rajtunk, hogy szemünk lévén, nem látunk, és fülünk lévén, nem hallunk; országunkat így akarjuk elveszteni. Elhittem, hogy nem Kegyelmeden mulik annyira el, mint az szófogatatlan nemzetségen; de ezen csudálkozom, hogy ha Kegyelmeden nem mulik s nem veheti fel őket, hogy Kegyelmed semmit nem ír felölle, hogy az ő szófogatatlanságuk miatt mulik, nem Kegyelmed mia, hogy más gondviselés lehetett volna felölle; akárcsak én nekem írt volna Kegyelmed vagy egy levelet felölle, így nem Kegyelmedre lenne az nehézség, hanem azokra. Az istenért kérlek uram, ne vesszessük el Dévát;

minden tehetségét vesse reá Kegyelmed; és hogy ha csak négyszáz lehet is, Kegyelmed mentől hamarébb, és késedelem nélkül küldje el. Tarcsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Datum in Feketehalom, die 22. Octobris, anno 1605.

G. D. Vestrae

seruitor frater
Gabriel Haller m. p.

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi Stephani dei gratia Hungariae Transylvaniaeque principis consiliario, sedium siculicalium supremo capitaneo etc. domino et tanquam fratri observandissimo.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1605. o c t. 23.

Anno domini 1605 die 23 mensis Octobris. Az megygyesi 8 die Septembris praesentis anni celebráltatott gyűlésben felvett adóban az székely uraim az mely summát magukra vettenek, abban admininistrált Petki János uram ezer négy száz kilenczvenhárom forintot, melyről quietálom ő kegyelmét praesentium testimonio. Anno et die suprascripto.

Gabriel Haller m. p.

Item eodem anno, die vero 11. Decembris adott ismeg Petki János uram kezemhez Ferigyházat azonféle pénzt három ezer nyolczszáz és két forintot, negyven három pénzt.

Item anno 1606. 7 Iannarii küldett ismeg Petki János uram Dersi Péter által azonféle pénzt kezemhez hétszáz és huszonhárom forintot, mindezekről quietálom ő kegyelmét.

m. p.

Petki kezétől: Uzoni Kovács Mátétól küldöttem ő felségének urunknak ezenféle pénzből — R. 1000.

Gubernator uramnak adtunk ezen pénzből R. 500.

(Eredetije Keresztési Papp Miklósnál.)

1606. m a j. 10.

Generose domine amice observande, salutem et servitii commendationem. Az úristentől Kegyelmednek minden jót, jó egészséget kívánunk.

Megértettük az Kegyelmed írásából az moldovai vajda commissariusi ad 21 diem Maii érkezének Kízdívárhelyre, az székelység és moldovaiak közt esett húzások-vonásoknak eligazítására, s az vajda önnön maga is azt írja levelében; s Kegyelmed kívánsága szerint írtunk ítélőmester uramnak s Horvát Jánosnak

az megírt napra és helyre Kegyelmed mellett compareáljanak. De ha szintén ezek obstaculis aliquibus supervenientibus jelen nem lennének is, Kegyelmedet kérjük mint jó akaró urunkat barátunkat, atyánkfiát, minden igyekezetivel azon legyen, mi rajtunk s Kegyelmeden ez dologban semmi el ne muljék, s hátra ne maradjon, hanem mindenkéül ő felsége s ez hazának javára jó módjával és szépen lecsendesedjenek, hogy ekképpen az moldovai vajda országával együtt, ő felségével tökéletes barátságát s jó szomszédságát megtartsa. Minthogy pedig az moldovaiaktól volt az görgénvidékiekre is panasz, megírtuk az ott való tisztartónak, ha kívántatik Kegyelmed instantiájára mindjárt elállassa, az kikre az panasz vagyon. Volt Bogáti uramra, Bornemiszsza Boldizsár uramra is panasz; ha azért Bogátinének avagy Bornemiszsza uramnak embereket kelletik oda bocsátaniok, Kegyelmed postát bocsásson, sietséggel megírjuk azoknak is, embereket bocsás-sák oda. A mint Bogáton létünkben Kegyelmeddel szólottunk vala, Kegyelmed mind Brassóból, vármegyéből s mind az Háromszékről hivassa melléje az odarendelt commissariusokat, az kiknek ez napokban írtunk vala is ez dologról.

Kemes János uramat mind az vajda követivel örömet várjuk s értekezünk, tudakozunk mindenekről ő kegyelmétől.

Minthogy az székelysége vagyon az panasz az moldovaiaktól, Kegyelmed írása szerint Háromszékre megadtuk az levelet, az vajda emberit tisztességesen fogadják, élést szedjenek magok között s böcsületesen gazdálkodjanak nekik; de az mind az Kegyelmed jó gondviselése által leszen.

Az kik felől írja Kegyelmed, pártütő lator emberek volnának s zűrzavart akarnának indítani, kik ide is jöttek volna, még eddig meg nem találtanak bennünket; de ha szintén előnkbe jönnek is, az embertelen embert emberséggel győzhetjük meg, s affelől Kegyelmed járjon el tisztiben, az úristen mind jóra adja.

Az mi nézi az lippai dolgot, az úristennek hála Lippa immár mindenestől ő felségeé; az gyalog nem szükség; Túri Ferencz is század magával jött vala alá ide Fejérvárra, azokat is haza bocsátám, csak pénz kívántatnék, kiért eléggé szorgalmaztatom Haller uramat. Immár az tömösvári új pasa is bátorította őket; megismerték az ráczokat, hitetlenek, nem kellett volna nekik hinni s magokon tanultak. Ugy vagyon, mentek volt valahány százan alája, de azok sem használtak vele s eltértenek. Tegnap napon lovat is hoztanak onnét számunkra.

Hogy az havaselyi vajda az lovat ez országból kivitetné, nem jó volna megengedni, holott annélkül is igen megszűkölt ló nélkül ez ország. Meg is írtuk az brassaiaknak, szebenieknek, Verestoronynyal hol, igen vigyázzanak s valakinél az ő felsége

levele avagy a mienk nem leszen, ez országba ne bocsássák, hír nélkül bejőve megfogják.

Értjük, hogy az székely atyafiak ott Háromszéken nem akarnák megadni az ő felségének kolozsvári gyűléskor ígért kicsin ajándokot. Mi mindazonáltal emberünket bocsátjuk Haller uramhoz, ő kegyelme is a mi emberünk mellé emberét adja, hogy jobb mód lehessen az felszedésben; azért az ki megadja jó, s ha kik nem adják ám járjon, talán azok is magukba térnek s azután kétannyit adnak. Az aranyasföldiek Túri Ferenczcel itt levén előttünk, miholt említők, ottan mindjárást örömet megígérék ő magok felszedik egymásközött s beszolgáltatják.

Végezetre summája kiváltképen írásunknak ez, Kegyelmedet mint jó akaró urunkat atyánkfíát felette igen kérjük, mind mustrálást s mind egyéb dolgokat hátrahagyjon, mert úristennek hála mostan sohonna semmi gonosz híreink nincsenek, távoztassa is az úristen; hanem Kegyelmed teljességesen az moldovaiakkal való eligazítás dolgában legyen foglalatos; az több Kegyelmed mellé rendeltetett commissarius uraimmal úgy viselje a dolgot, hogy minden igyenetlenség az moldovaiakkal való dologban leszálljon, szépen mindenek lecsendesedjenek dicsíretesen, ki mind ő felségének s ez hazának s Kegyelmeteknek is javára s hasznára lehessen, kit ő felsége is Kegyelmetektől kedvesen s jó neven vehessen. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet. Datum Albae Iuliae, die 10 Maii 1606.

Generosae Dominationis Vestrae

servitor, amicus

Sigismundus Rakoczy m. p.

Egy szelet papíron: P. S. Az Rác György dolgában Bogáton létünkben magunk is vöttünk valamit eszünkben; sokat sutogának Halmágyival együtt. Azért Kegyelmed igen vigyázzon reájok mind Rác Györgyre, Halmágyira s mi is innen vigyáztatunk s vigyázásban leszünk, s ha még egy ilyen levelét veszszük Kegyelmednek, csak meghallja Kegyelmed, sütvé teszük alája.

Egy másik szelet papíron: Iterum P. S. Halmágyi István uram itt vagyon nálunk; ő kegyelmét is az vajda azért bocsátotta volt, hogy Havaseliföldéből is volnának igazgatások, de immár az üdő igen késő, oda nem érkeznek. De ezalatt Kegyelmed meghagyja az székely atyafiaknak oda se vessenek, hogy ekképen ez ország mindenfelől csendes békességes állapotban maradjon. Et feliciter valeat.

Egy harmadik szelet papíron más kéztől és más tintával: Kegyelmed írta vala, mi számunkra Szuhai uram zabjával egyetemben száz köből zabot küldött volna, húsz köből búzát, Megyesre el is küldöttük vala emberünket eleiben; de még ott nem

találta. Nem tagadhatjuk, az buzára nagy szükségünk vagyunk. Csikbúl küldöttek huszonnégy köbölt ez napokban; de minthogy feles magunkkal vagyunk, azzal nem sokat érünk. Haller uramnál sincsen búzája ő felségének; házunktúl sem hozathatunk minthogy attúl távol vagyunk.

Külszím : Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi domini principis consiliario, generali universorum Siculorum, ac sedis Udvarhely capitaneo necnon iudici regis etc. domino amico observando.

Cito

Cito me

Cito

Cito

(Eredetije gyűjteményemben.)

1606. máj. 16.

Generose domine, amice observandissime, salutem et servitiorum meorum commendationem.

Gyönyörködtem az minapi levelében Kegyelmednek fölötté igen, kibem Kegyelmed én nekem szép, jó erkölcsű és kazdag házas társat kíván; olyat, kibem az két első virtus vagyunk, az isten nekem érdemem fölött megadta; hogy kazdagot vehessek nem ítélem magamat elégségesnek reá; mert talán az, iuxta possibilitatem divitiarum nagyobb házasságbeli ostoradót vetne reám, és így duobus dominis inserviendo teljességesen megemésztetném. Én per omnia contentus vagyok azzal, az kit az úristen mostan parancsolt, kinek modestiája szivemben sok aranybeli kazdagságnál nagyobb nyugalmat szerez. Mindazonáltal az Kegyelmed szibőli jó akaratját adja isten, hogy Kegyelmednek mint atyámfának szolgálhassam meg.

Emlékezhetik Kegyelmed reá az székely uraim szabad levelek, mind az ő, s mind penig az új nálam vagyunk, noha ennye nem kér, de azért ez mostani időben az pénz ugyan kellemetes volna; ha én nekem Kegyelmed igaz atyámfia akar lenni, persua-deálja az székely atyafiaknak, váltsák ki tülem őket halasztás nélkül. Az f. 10000 nem sok leszén érette; ha csak minden atyafi d. 50 adna is, reá menne 50000. Im én magam is írtam az egész universitásnak, de annak solicitálását, és gondviselését Kegyelmedre biztam. Kegyelmedet kérem, legyen ebben Kegyelmed nekem jó akaróm, lehessen én is Kegyelmednek jó akaró szolgáló atyafia. Ha az f. 10000 difficultálnák, egyátaljában írom Kegyelmednek nyolcznak, avagy hatnak alatta legalább nem cselekszem; lám Bogáti Miklósnak is annyit adtak volt; de én ezt az Kegyelmed gondviselésére hagytam. Igen hamar választ is várok

Kegyelmedtől. Az Kegyelmed ajándékját Kegyelmednek megszolgálom, és hogy Kegyelmednek ezután is eszében jussak, kérem Kegyelmedet. Higyje meg Kegyelmed, hogy én is totus pro meo posse Kegyelmedé vagyok. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum Cassoviae, die 16. Mai, 1606.

Gener. D. Vestrae

servitor et amicus paratissimus
M. Káthay, m. p.
canc.

Külsőim: Generoso domino Ioanni Petki, serenissimi regnorum Hungariae Transilvaniaeque principis et Siculorum comiti etc. consiliario, nec non sedis siculicalis Udvarhely capitaneo etc. domino amico observandissimo.

(Eredetije gyűjteményemben. Egészen Kátai kezeírása.)

1606. aug. 19.

Spectabilis ac magnifice domine nobis observande. Salutem et amicitiae nostrae paratissimam commendationem. Az úristen adjon Nagyságodnak hosszú életet és minden kívánsági szerint való javaival áldja meg sok ideiglen.

Adjuk értésére Nagyságodnak ez dolgot, hogy mostan kellett elhalasztanunk az gyűlésre való küldisönket ezért főképen, hogy mostan hozzák az hatalmas császár portáiról nekünk az zászlót és kívántatik akkoron, hogy az mi boérink mind itthon legyenek. Azért kérjük Nagyságodat, hogy nehéz neven ne vegye Nagyságod tőlünk, hogy most is el kellettett mulni, mert nem cselekedtök ezt semmi egyéb vigre, hanem hogy az nagyobb és nem mulható dolognak mindenkor előtte kell járni az kisebbnek és elmulhatónak; de az gyűlésnek napját, ha jó akaratja Nagyságodnak is, az (?) 22. Augusti halasszuk Szent Demeter napjára, akkor legyen meg és akkor minden okvetetlen az mi boérinkat elküldjök az gyűlésre; Nagyságod is azonképen onnat az kiket akar az főuraimba elküldje akkoron. Tartsa meg az úristen Nagyságodat hosszú ideiglen jó egészségben és békességben. Datum in civitate nostra Iassiensis, 19. Augusti, anno domini 1606.

Spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae
amicus sincerus

Simeon Mogila dei gratia princeps
ac heres perpetuus Moldaviae

(névalíráds.)

Külsőim: Spectabili ac magnifico domino Sigismundo Rakoezi de Felső-Vadász serenissimi principis Hungariae et Transilvaniae supremo

consiliario, per Transilvaniam generali capitaneo gubernatorique necnon comiti comitatus Borsodiensis ect., domino, amico, et vicino nobis observando.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1606. oct. 14.

Generose domine amice observande. Salutem et servitii commendationem.

Az úristentől Kegyelmednek minden jót, egészséget kívánok. Az ezer forintot az lippai szükségre, hogy Kegyelmed lengyelfalvi Orbán István, galambfalvi Mihály Ferencz által megküldötte, jól cselekedte; kinek immár én hét százát meg is küldöttem volt Lugosi uramnak sok untatására. Az maradékját is az mikor Kegyelmed elküldi, készek vagyunk odaszolgáltatni. De mi akaratunkból többre nem készeríti ily nagy fogyatkozott állapotokban kiváltképpen. Az ló dolgában sincs uram vétek, Haller uramnak nagyobb szüksége lehet reá. Lehet Kegyelmednek hírével, ez jövő szeredán vagy cseterteken leszen Bedő Istvánnak törvénye azokra az bizonságokra, kiket Kegyelmed küldött volt, kiket ő felsége Haller uramtól ismét visszaküldött.

Az szolgám Vajda Péter, ma érkezék ő felségétől, az mint Kegyelmed Balassi uramtól is megértheti, most is azont beszéli; de az mint szokták mondani: ember hasán ülne is, egyebet nem vehetne, mikor ember tagadást teszen.

Az Vaskaput három hétig kellett őrzetnem, Betlen Gábor uram mellé adván Dévábúl taraczkokat, holott volt hét száz ember vigyázatban talpon lovag, gyalog; csak tegnap oszlottak el, halván az tatárnak elmenetelit az Dunán által, kik az debreczenieknek hajtották kétezer barmokat; jeles embereket is vág-tak le. Oda is mentem vala az földet Dévát, Hunyadot megtekinteni. Ma érkeztem Fejérvárra, Nápolyi Péter uramat is itt talál-ván. Tartsa meg az úristen Kegyelmedet jó egészségben. Datum Albae Iulia, 14. Octobr. 1606.

Gen. Dom. Vestrae

amicus

Sigismundus Rakoczi, m. p.

Külczim: Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi domini principis consiliario, generali universorum Siculorum, ac sedis siculiculis Udvarhely capitaneo etc. domino et amico observandissimo.

(Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.)

1606. dec. 14.

Generose domine, amice nobis observandissime. Servitiorum nostrorum semper paratam commendationem. Sok jókkal láto-gassa isten Kegyelmedet.

Mikor az mi kegyelmes fejedelmünk minket bizonyos és szükséges dolgainak eligazítására beküldött volna ez országban, az több dolog között azt is serio megparancsolta vala, hogy ha az országban valami vámokat hallhatnánk és érhetnék (*így*) mely ű felsége proventusát concernálná, azt ű felsége számára foglalnók és annak exigálására personas idoneas substituálnák (*így*). Értet-tük azért bizonyosan, hogy az csiki és gyergyói havasokon három helyen is volnának afféle vámok, kik praecise az ű felsége legiti-mus proventusit concernálják.

Hagyjuk azért Kegyelmednek ű felsége nevével et ea autoritate, melylyel ű felsége bennünket elbocsátott, hogy vala-holy Kegyelmed az havasokon afféle vámokat tudhat, mind-járást ű felsége számára foglaltassa és foglalja és azoknak exigálására oly embereket rendeljen, ki az ű felsége proventusát summa cum diligentia et fidelitate percipíálja. Ebben Kegyelmed egyebet ne cselekedjék, ha Kegyelmed az ű felsége kemény harag-ját el akarja evitálni. In reliquo eandem generosam Dominationem bene valere cupientes. Ex Udvarhely, 14. Decembris, anno 1606.

Generosae Dominationes Vestrae

servitores et amici

Nicolaus Dengelegi senior m. p.
Ioannes Angyalos m. p. commissarii
suae serenitatis in Transilvaniam
destinati etc.

Külsőim : Generoso domino Ioanni Petki de Ders, serenissimi prin-cipis Hungariae et Transilvaniae consiliario et septem sedium siculicalium generali et sedis Udvarhely capitaneo etc. domino et amico nobis obser-vandissimo.

Petki kezétől : Vámok foglalása Csíkba Gyirgyóba.

(Eredetije gyűjteményemben.)

1612. január 1.

Nos Gabriel, dei gratia Transylvaniae, Valachiae, Trans-alpinaeque princeps, partium regni Hungariae dominus et Sicu-lorum Comes. Memoriae commendamus tenore praesentium, significantes quibus expedit universis. Quod nos condignam habentes rationem praeclarae fidei, fidelitatis, gratissimorumque merito-rum fidelis nobis syncere dilecti generosi Volffgangi Chýerený de Balasfálwa, comitis comitatus Zolnok Interioris quae ipse prin-cipibus Tranniae, praedecessoribus videlicet nostris, et huic regno nostro, ac tandem nobis etiam, in omnibus fidei et industriae suae commissis rebus, publicum regni bonum et emolumentum

concernentibus, ac non parvi momenti legationibus, fideliter et summa cum animi sui promptitudine exhibuit et impendit, ac in futurum quoque exhibiturum et impensurum ipsum confidimus. Eidem igitur Volffigango Chyerenÿ, pro sex equis certum salarium, pro singulis videlicet equis, singulos sedecim florenos hungaricales annuatim ex salis fodina nostra Deesiensi, deputandum et solvendum decrevimus, prout deputamus et solvendum decernimus, praesentium per uigorem. Quocirca vobis, generosis, egregiis et nobilibus, Gerardo Lisibona, auri fodinarum et Riuii Dominarum praefecto, nec non certarum tricesimarum Transylvaniensium, et salis fodinarum nostrarum Desiensis et Szekiensis arendatori, moderno scilicet et futuris quoque pro tempore constituendis cunctis etiam aliis quorum interest seu intererit, praesentem notitiam habituris, harum serie commissimus et mandamus firmiter: quatenus praescriptum salarium, ex dicta salis fodina nostra Desiensi, praelibato Volffigango Chyerenÿ, plene et integre annuatim extradare, et persolvere modis omnibus debeatis et teneamini. Secus non facturi, praesentibus perlectis exhibentibus restitutis. Datum in arce nostra Varadiensi, die prima Ianuarii anno dni mill^{mo} sexcentesimo duodecimo.

Gabriel princeps m. p.

(P. H.)

(Sáros-Berkeszi Moza-család levéltárából.)

1612. j unius 23.

Nos Gabriel dei gratia Tranniae, Valachiae, Transalpinæque princeps partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc. Memoriae commendamus tenore praesentium significantes quibus expedit universis. Quod nos cum ad nonnullorum fidelium dominorum consiliariorum nostrorum singularem intercessionem nobis propterea factam tum vero attentis et consideratis fidelissime fidelibusque servitiis fidelis nostri egregii Urbani Echeck de eadem aulae nostrae familiaris, quae ipse nobis et huic regno nostro Tranniae in omnibus bellicis expeditionibus pro locorum et temporum varietate fideliter exhibuit et impendit ac in futurum quoque exhibiturum et impensurum ipsum confidimus. Totalem igitur et integram possessionem Nagÿ Dibrik¹⁾ vulgo nuncupatam in comitatu Zolnak Interiori existentem habitam, quum alias Stephani Kendi de Lonja cancellarii nostri praefuisset, sed ex eo quod ipse cum quibusdam emulis nostris ut puta Balthasari Kornis de Ruzka ac Pancratio Szennjeÿ aliisque eorum compli-

¹⁾ Nagy-Debrek.

cibus in vitam nostram nefarie conspirasset ob idque crimen lesae maiestatis incurrisset ac in generalibus trium nationum ex edicto nostro celebratis comitiis nota perpetuae infidelitatis condemnati iuxta veterem et antiquam regni nostri legem et consuetudinem in nos fiscumque nostrum et collationem nostram rite et legitime deuoluta et redacta. Totum item et omne ius nostrum regium siquod in eadem possessione etiam aliter qualitercumque existeret et haberetur, aut eadem et idem nostram ex quibuscunque causis, viis, modis, et rationibus concerneret collationem. simul cum cunctis suis utilitatibus et pertinentiis quibuslibet terris scilicet arabilibus, cultis, et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, syluis, nemoribus montibus vallibus vineis vinearumque promontoriis, aquis, fluuiis piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus molendinis et eorundem locis generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus quouis nominis uocabulo vocitatis, ad eandem et idem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus sub suis veris metis et antiquis limitibus existentem memorato Urbano Echeke haeredibusque et posteritatibus ipsius universis clementer dedimus donauimus et contulimus, prout damus donamus et conferimus iure perpetuo et irreuocabiliter tenendum et possidendum pariter et habendum salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio literarum mediante. Quas nos in formam privilegii nostri redigi faciemus dum nobis in specie fuerint reportatae. Datum in civitate nostra Cibiniensi die vigesima tertia mensis Iunii anno domini millesimo sexcentesimo duodecimo.

Gabriel princeps. m. p.

(P. H.)

(Torma-család levéltárából. Fasc. IV. No 22.)

1614. a. u. g. 9.

Magnifice domine.

Accepi quas ad me non ita pridem dedit, in quibus mentionem facit literarum quarundam, quasi ego eas ad magnificam Dominationem Vestram miserim, et quod eae interceptae fuerint, quod scriptae non sine offensione, tam contra magnificam Dominatiam Vestram, quam contra illustrissimum dominum Betlehemum, et quod eadem maiestatem suam non bene contentam esse indicaverint; quae cuncta nihil aliud esse iudico, quam apertissimum figmentum ab aliquibus de industria confictum. Nunquam enim misi literas in Transylvaniam spectantes ad magnificam Dominationem Vestram, nec erit quisquam mortalium, qui manum meam, qui scriptionem, qui sigilli mei notam ostendere queat, non illustrissimus dominus Bethlehem,

non provincia ipsa, non denique quisquam alius. Et licet iste modus procedendi, mihi non videatur novus atque insolitus, res tamen non caret dedecore, figmenta huiuscemodi coram commissariis suae maiestatis in medium prolata fuisse, et exemplar literarum confectarum ab illustrissimo domino Bethlehemo per legatos suos ad Turcarum imperatorem transmissum esse. Atque haec sunt, quae magnificam Dominationem Vestram scire volui, quaeque eidem pro responso ad suas significanda duxi. De caetero, precor magnificae Dominationi Vestrae bonam valetudinem, et perpetuam felicitatem. Datae Linczii, 9-a Augusti, 1614.

Magnificae Dominationis Vestrae

addictus

Melchior eppus Viennensis m. p.

Külczim: Magnifico domino Sigismundo Kornis de Ruszka, domino plurimum observando.

(Eredetiye gróf Kornis Károlynál.)

1616. május 6.

Istentől édes szerelmes kedves társom, minden hozzád tartozókkal együtt kedved szerént való egészségedet, állapotodat kívánom megadatni.

Édes szerelmes kedves társom, írtam vala az minapiban is, hogy az lábomnak való tavali gonosz nyavalyám itt is felkeresett vala, és felette nagy fájdalommal harmincz napig bizony [me]gkinoza . . . . .

Legyen az szent istennek úgy hála, mostan igen jó egészségem vagyon, az lábomnak is semmi fájdalma nincsen, mely jó egészséget te felőlled is szívem szerént kívánok hallani. Panaszolkodhatnám édes szerelmes társom, hogy igen ritkán írsz én nekem, de tudom azt, hogy te rajtad el nem múlnék, de bizony mind az mi Balassi atyakfiai bűne. Bizony búsultunk rajta itt Balassi urammal, hogy olyan gondviseletlenek, ki felől írtunk is immár nekik, mi lehessen az oka. Irtam vala azt is, édes annokom, hogy Cászárt kiindítom talám két hét múlva, ki ugyan megcselekettem volna, de vártam az urunk ő naga ide jövőndő postáját, az elérkezvén, azonnal kiküldöm. Az kandahari patyolatot megvöttem, szkofium aranyat is négy papirossal, azt is kiküldöm. Egyéb dologról is mindenekről bőségesen írok. Ez alatt édes kedves szerelmes társom, ha leszen kitől, írj te is én nekem. Irtam mind Balassi komámnak mind öcsémnek, szólván véllek, talán módot találnak az elküldésében. Bezzeg édes szerelmes társom én is immár egyszer örömet ehetném igen az csukát, az te sütted lágy cipóval, ki engeggyen meg az isten.

Itt mi minnyájan egésségben vagyunk, Nagy Lőrincz, ki-
igyekezik, esztendeje eltelvén, én is ki fogom bocsátani; hiszem,
talán immár urunk ő naga is nem tart mindéltig itt engemet
is, soha az isten Konstancinapolnak csak az hírét se adta volna
hallanom, mert bizony rabság az itt való lakás, mindazáltal
az én nagy bűneimért legyen úgy az mint isten akarta. Tudom az
én . . . . . ollam el nem is hagy, hanem
az oroszlánok között is gondja vagyon reám. Édes lelkem társom,
Veres Máténak én szómmal meg mongyad, hogy most távollétem-
ben mutassa meg jámbor szolgálattját, megláttya, ha isten haza
viszen, megajándékozom. Eötves Istvány nem tudom, ha meg-
maradott, ő is tőrjön immár egy kevés ideig, szolgállyon kedved
szerént, bizony nem leszen kárára, az többinek azonképpen. Ezt
most rövideden írák, Cászártól, ha isten akarja bővebben írok és
izenek. Édes lelkem kedves társom, semmit ne bánkoggyál, tudom
elég búsulásod lehet, de ne gondolj véle, azzal jár ez az rossz
világ, de csak mi lehetnének együtt, mindent elfelejtenék. Az leány
asszonyoknak köszönetemet, igen tanuljanak.

Balassi Ferencz, egy láda koppasztott vött, megmondhatod
Gerendi Mártonnének, hogy ha isten haza viszen, én is viszek az
leányának. Édes szerelmes annokom, én itt az Péter bíró
borában ihatnám, megúntam az idevaló rossz, erős, lúgszínű
borokat. Ha isten adná, hogy haza fordulhatnék, vihetnék édes
lelkem társom masolát, mert itt az ki ott egy ejtelt tenne, meg-
vehetem tizenkét pénzen, felette jó masola penig. De hagyjuk
amaz szent istenre édes társom minden dolgunkat. Tartson meg
az az szent isten én nekem téged lelkem kedves szerelmes társom.
Költ az rossz, bűdös Konstantinápolyban . . . 6. Maii 1616.

Ez sem jobb ország Erdélynél édes annokom, mert itt is
az cseresznye szinte most sendfűl, éretlen szedik le és úgy árulják.

Az te igaz jó akaród szerelmes társod

D. deák m. p.

Kívül : Szerelmes kedves társomnak atyámfának, Keöpeczy
asszonnak adassék Egerzegen Erdélyben.

(Simított törökpapíron; veszteglőintézeti átszúrásokkal.)

(Dózsa Dániel sajátja.)

1616. márcz. 17.

Istentől édes szerelmes kedvem szerént való társom miu-
den hozzád tartozókkal egyetemben, minden kívánságod szerént
való jókat kívánok megadatni.

Legyen az szent istennek nagy hála édes szerelmes társom,
én ide jó egésséggel bírok, mind az velem való szolgálímmal egy-

gyütt, ki fölletek is az én istenemtől szívből kívánok megadatni. Talám édes társom immár ugyan eluntad az én sok levélíráso-mat csak olvastatni is, de lássad, én bizony meg nem tűrhetem, hogy ne írjak, valamikor módom és alkalmatosságom vagyon hozzá. En nekem penig felettés igen könnyebbségemre vagyon ha csak egy Erdély felől ide jövő embert láthatok is, tehát ha mikor az te leveledet láthatom, ítilheted magadba ha nekem az igen nagy vigasztalásomra nem volna. Elhittem édes szerelmes kedves társom, hogy elég búsulásid gondolkodásid lehetnek napou-ként és löttenek is. De ugyan az istenért kérlek minden efféle heába való ember aggasztaló nyavalya betegség velle hordozó törődés nélkül légy el és ótalmazad egésségedet, az mi szent istenünk az kiben mi bízunk eleitől fogva, tudod, hogy gondvise-lőnk volt, ez után is bizony az leszen; tudom én az emberek álla-pottját is Erdélyben de legyen úgy az mint isten akarta, pokol üdő után jó üdőt kell várni. Itt az törökök azt beszélik édes tár-som, hogy egyféle szerecsenek vadnak, az kik csak az fővényben laknak és hevernek mikor jó üdő vagyon, mind sírnak, mikor gonosz, örülnek, tapsolnak és ugrándoznak, okát azt mondják, hogy az jó üdő után gonosz, az gonosz után jó üdő leszen. Azért édes lelkem társom, ha isten most egy kevésse távol vetett egymástól is, de ugyan nem kell kétségben esni, és azon törődni mert úr ő, tudgya mit cselekedik. Módod és üdöd lévén én nekem minden oda való dolgokról magad állapotjáról írj bőségesen, azt is add értésemre édes társom, ha vagyon elegendő költséged, mint és hogy vagy, az te szekeredet ha meghozták és ha kedved szerént vagyon, ez farsángott az attyafiakkal mint és hogy mulattatok. Ha penig Cáspar még ott volna, két paripát hozzon be, el ne mulassa most igen jó árra volna itt. Ird meg azt is, ha szkófum aranyra vagyon szükséged, egyéb dolog felől is, mert ítélem, hogy immár Balassi uram sem fog késni itt, tölle mindeneket meg-küldenék.

Ersők asszonnak sok jó akaratomat mongyad édes társom, az többivel együtt, tanuljanak, mert ha isten haza viszen, sem-mit nem viszek nekik. Tudom édes társom volt gondod reá, de Balassi Ferencz öcsémtől kellett volna vetni való zabot kérned, tuggya, hogy tartozik minden esztendőre. Édes szerelmes társom, elhittem, hogy mindenekre gondod vagyon, segiljen is isten min-den dolgaiddban szerencsésen. Az mint ezelőtt is írtam édes lel-kem társom emberséges szolga nélkül ne hadd magadat, ne szá-njad az fizetést nekik; Eötves Istvánt ha lehet, megmaraszszad, bizony ha élek nem leszen kárára. Imez rossz Miklós itt immár két úttal akart törökké lenni, elég búsulásom volt egynéhányszor miatta, talán ugyan kiküldöm Balassi urammal. Minden jó akaró uraimnak, az kiket ismersz, szolgálatomat mongyad édes szerel-

mes társom. Im irtam is az kiknek írhattam. Ird meg azt is, kicsoda bíró Vásárhelt, és mint vadnak ott az uraim. Balassi uramtól ha előbb nem is, meglátod édes társom, bizony szép aján-dékokat küldök csak ne bánkoggyál és ne gondolkoggyál, ne tölcse azzal kedvét sok gonosz akaróinknak, hanem vigan légy. Kedved szerént való gyümölcsökkal édes társom kedveskedhetném, mikor az elvitelében mód volna, úgy mint narancs, pomagránát, citrum, limony, igen szép szőlő, dýnye, gesztenye, csudálatos szép és jó izű almák.

Ha isten akarja annak ideje leszen. Aggya isten szerelmes kedves társom, hogy én téged rövid üdön bódog szerencsés álla-patban láthassalak, álgyon meg, tartson meg amaz nagy hatalmú isten, az ki késedelmes az haragra, irgalmas és hajlandó az kegyelemre. Költ az híres neves, megúntam Konstantinápolyban, egy rossz romlodazott házban szinte habarniczát süt vala Lőrincz uram. Édes társom meglátod, azt is küldök én te néked. Lelkem társom, az távali husvét napi öttözés el múlik ez esztendőn, talám nem vizesedem most meg.

Ersőknak igen szép kis ebet tartatok, igen játékos. Tartson meg megis isten. Die 17. Martii 1616.

Az te igaz jó akaród szerelmes társod

D. deák m. p.

Kívül: Szerelmes atyámfának ..... szerént való Keopeczy ..... k adassék Egerzegen Erdeliben.

(Simított törökpapíron; veszteglőintézeti átszúrással.)

(Dózsa Dániel sajátja.)

1618. május 1.

Extractus brevis super perceptione et administratione contributionum comitatus Thorda in partialibus comitiis Claudio-poli ad 1. diem mensis Novembris anno 1617. celebratis a singulis portis per f. 9. soluendo ordinarie factus. Per egregium Ioan-nem Strutz perceptorem data.

In dicto comitatu Thorda connumerantur portae No 214¹,₂ col. 1. quae per f. 9. computando facit f. 1931 f. 40.

Administratio.

1618. 11. Febr. Coronae, manibus Ioannis Bonczidai,
in aerarium illmi dom. dom. principis administravit
in paratis . . . . . f. 1584
In salarium generosi dom. Stephani Kovachioczki
iuxta mandatum suae illmae cels. dati sunt in
paratis . . . . . f. 150
Duobus supremis dnis comitibus in salarium dati sunt f. 100

Vicecomitibus et iudlium, in salarium eorundem soluti sunt	f.	32
Perceptoris salarium	f.	8/
In possessionibus Kék, et Mindszent contrib. colon. 6. gen. do. Sigismundi Loniay per suam cels. usque 10. integr. annor. incipiendo a die 6. Ianuar. an. 1615. relaxati	f.	5 60
28. apr. Paulo Albaiulio exactori, rationum fiscalis in salarium pro anno praesenti, restantiam administravit	f.	51/80

Summa administrationis: facit f. 1931/40

Conuenit erogatio cum perceptione, de quibus eundem Ioannem Strutz quietum et expeditum reddimus praesentium testimonio. Actum Albae Iulia die 1. mensis Maii anno do. 1618.

G. Bethlen m. p.

(P. H.)

(Dózsa Dániel sajátja.)

1620. j a n u a r 17.

Extractus brevis super perceptione et administratione contributionum comitatus Thorda, in generalibus comitiis Claudiopoli, ad 4. diem mensis Octobris anno 1618. celebratis a singulis portis per f. 12 soluendo ordinarie factus. Per egregium Ioannem Strutz perceptorem data.

In dicto comitatu Thorda connumerantur portae No 214¹ 2, col. 1., quae per f. 12. computando facit f. 2575/20.

Administratio.

1619. Ultima Ianuarii Albae Iuliae, in aerarium suae ser ^{tis} administrati sunt	f.	1800/
Mag ^{co} do Stephano Veselieni ex bonis Vechyanis deputati sunt per suam ser ^{tem} ex hac contributione per portam 6.	f.	72
In salar. g. d. Stephani Kovachioczki dati sunt	f.	150/
Duobus supremis dnis comitibus in salarium	f.	100
Item duobus vicecomitibus et duobus iudlium, in salarium	f.	32/
Salarium perceptoris	f.	8/

Defalcationes.

In possessionibus Kék et Mindzent, generosi Sigismundi Loniay, per suam ser ^{tem} relaxati colon. 6. faciunt	f.	7 20
In possessione Czeked, Gregorii Kallai colon 3. faciunt f.		3 60

Az elébbi ratiójában, az 7 ftoś adóbúl többet adminis- trált volt	f.	6/25
28. Novembr. et 16. Decembris, urunk ő felge szá- mára, Jezernyczky uram kezéhez administált in paratis	f.	229/
Item egy arany lánczot, melyben vagyon arany forint nyomóni arany No 28 ¹ / ₂ arany nyomóját p. f. 2.	f.	57/
1620. 14. Ianuarii. Ismét administált Jezernyczky uram kezéhez	f.	51/
16. Ianuarii. Restantiam huius contributionis totaliter Paulo Albaiulio exactori rationum fiscalis in sala- rium administ.	f.	59/15

Vniversa summa administrationis facit . . . f. 2575 20

Actum Albae Iuliae die 17. Ianuarii, anno domini 1620.

Gabriel m. p.

(P. H.)

Kouaczyoczki István-
nak ezután azt az
fizetést nem szükség
megadni.

(Bethlen Gábor kézírata.)

(Dórsa Dániel sajátja.)

1630. február 16.

Nos Catharina dei gratia nata marchionissa Brandenbur-
gica, sacri Romani imperii et Transylvaniae princeps, partium
regni Hungariae domina, Sicularum comes, ac Borussiae, Iuliae,
Ciliuae montium etc. ducissa etc. Memoriae commendamus tenore
praesentium significantes quibus expedit vniversis. Quod nos
cum ad singularem dominorum consiliariorum nostrorum inter-
cessionem, tum uero gratiosum habentes respectum fidelium
obsequiorum excellentissimi Nicolai Gatti medicinae doctoris
serenissimi nuper defuncti principis, mariti nostri charissimi
olim protomedici, qui ipse iam a compluribus annis, relictis
penatibus suis, et praescripto principi, et proceribus huius regni
ac aliis incolis, in dicto munere suo, cum laude, fide, et industria
exhibuisse, et in praesentiarum nihil mutato sinceritatis affectu
exhibere perhibetur, imo et ad subsequendum temporum occa-
siones in omnibus paria officia pollicetur. Quo itaque fidelium
suorum meritum mercedem accipiat, imo praestitae hactenus
diligentiae maiori insistat promptitudine: totalem et integram
possessionem nostram Keöcze, in comitatu Szolnok Mediocri exis-
tentem habitam, hactenus de iure et ab antiquo ad arcem nostram
Keöuariensem tentam et possessam, simul cum cunctis suis utili-

tatibus et pertinentiis quibuslibet, terris scilicet arabilibus cultis et incultis, agris, pratis, pascuis, campis, foenetis, silvis, nemoribus, montibus, vallibus, vineis, vinearumque promonthoriis, item aquis, fluuiis, piscinis, piscaturis, aquarumque decursibus, molenis, et eorundem locis, generaliter vero quarumlibet utilitatum et pertinentiarum suarum integritatibus, quovis nominis vocabulo vocitatis, ad eandem de iure et ab antiquo spectantibus et pertinere debentibus, sub suis veris metis et antiquis limitibus existentibus, memorato Nicolao Gatti, haeredibusque et posteritatibus ipsius utriusque sexus universis, in et pro duorum millium florenorum hungaricalium iustae currentis, et usualis monetae summa, benigne dandas, donandas, et inscribendas duximus, assecurantes, certificantes, et affidantes eundem, quod si temporis in successu, nos, aut successores nostri legitimi, vel alii quorum intererit, praedictam possessionem ab ipso, vel haeredibus et posteritatibus ipsius, utriusque sexus universis, redimere vel rehabere voluerimus aut voluerint: extunc non aliter, nisi prius integre deposita et sine omni defectu persoluta in iusta currenti, et usuali moneta, praetacta duorum millium florenorum hungaricalium summa, redimere et rehabere possimus, aut possint. Ad quod tam nos ipsos obligamus, quam haeredes et successores nostros legitimos, aut alios quosuis quorum interest obligatos et obstrictos esse volumus, imo damus, donamus, inscribimus assecuramusque certificamus, affidamus, obligamus, et obstringimus harum nostrarum uigore et testimonio literarum mediante. Datum in ciuitate nostra Alba Iulia die decima sexta mensis Februarii anno domini millesimo sexcentesimo trigesimo.

Catharina m. p.

(P. H.)

Stephanus Kovachocz
cancell. m. p.

(Katona Elek birtokában.)

1644. január 23.

Georgius Rakóczy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dñus, et Sicularum comes.

Generoso fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Az úristen áldomássából ezten kedden, az az 2. Februarii instantis mensis előttünk álló útunknak felvételére és continuálására az úristennek nevét segítségül híván, megakarván indulni, útunkat úgy rendeltük, hogy azután következendő pénteken, úgy mint 5. die eiusdem Februarii gyalui házunknál lehessünk. Minek okáért Kgdnek parancsolljuk kegyelmesen, házatúl való megindu-

lását úgy rendellje, hogy Kglđ is azon napon okvetetlen lehessen jelen gyalui házuknál, és továbbá is kegyelmes parancsolatunkat, s ordinantiánkot, mölyhöz Kglmednek alkalmaztatni magát kelletik, érthessen meg tölünk. Eidem in reliquo gratiosi propensi manemus. Secus non facturur. Datum in civitate nostra Albâ Juliâ, die 23. mensis Ianuarii, anno domini. 1614.

G. Rakoczy m. p.

Külezim: Generoso Adamo Rácz, de Galgócz etc. Transmittat promisor Szamosujvariensis statim.

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. február 10.

Georgius Rakoczy iunior dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes. Fidelibus nostris universis, et singulis, cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis, officii gradus, praeeminentibus hominibus ubi vis in ditione nostra constitutis et commorantibus, praesentes nostras visuris salutem et gratiam nostram. Nemzetes Rácz Ádám hívünket küldöttük az moldovai hadak eleiben sietséggel. Kegyelmesen parancsoljuk azért minden rendbeli híveinknek, megírt Rácz Ádám hívünket minden helyen békével bocsátván, szekere eleiben elégséges posta lovakat adjon, illendőképpen gazdálkodván neki véle levőkkel együtt. Secus non facturi. Praesentibus perfectis exhib. restitutis. Datum in arce Gyáluiensi die decima mensis Februarii anno domini millesimo sexcent^{mo} quadrag^{mo} quarto.

Georgius Rakoczy m. p.

Michaël Uzoni secr. m. p.

(P. H.)

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. február 12.

Georgius Rakoczy iunior dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Mivelhogy Barcsai Ákos uramnak vissza kelletik térni Molduában, tudgya már instructióját, s az hadakat az szerint hordozza, valamig Barcsai uram elérkezik. Minekelőtte Bethlen felé jutna, idejekorán tudósítson bennünket, hogy azontúl vegyen újabb instructiót útjáról. Secus non facturur. Datum in arce Gyáluiensi die 12. Febr. anno 1644.

Georgius Rakoczy m. p.

Rákóczi kezétől utóiratképen: Kgldek mind addig is az hadakkal lenni, míg urunkat velek el nem éri Kgl, mivel Baresai Ákos uram vissza fog menni, ha pedig ujobb oly parancsolattya érkeznek urunknak hogy Barcsai uram be ne menne Moldova-ban s Kgl-t elérí, vissza jühet hozzánk.

Kélezm: Generoso Adamo Rác, etc. etc. fideli nobis dilecto.

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. február 22.

Georgius Rakoczy iunior dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Noha más úttal azt parancsoltuk volt Hűségednek hogy az molduai hadat Marusszéken vigye által Udvarhelyszékről; de minthogy az havasalföldi hadak is azon mentenek által, felette káros lenne arra vinni ezeket is az útra, hanem az két közön, tudniillik az szászság és a vármegye között, óhatatlan mindazáltal, hogy az székelységnek is ne jusson valami rész benne; kegyelmesen parancsoljuk azért Hűségednek, rendelje úgy és vegye őket, hogy az menniben lehet ne károsítsák pusztítsák az szegénységet, uttyokot is continuálják az mi kegyelmes parancsolatunk szerint, el is siessen pedig velek, sohult meg ne napoltassa őket. Secus non facturus. Datum Gyálu die. 22 Februarii, anno. domini 1644.

Georgius Rakoczy m. p.

Kélezm: Generoso Adamo Rác, fideli nobis dilecto.

Cito

Cito

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. február 28.

Georgius Rakoci iunior dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nostram. Mivel Dés városa elmúlt esztendőben az tűz miatt felette igen megpusztult, és mostan is az hadaknak nagy része, kiváltképpen az havasalföldi vajda hada ugyan rajtok hált, nem kevés károkra volt, melyre képest, ha más illendő s alkalmas utat talál, rendelje az hadakkal való menetelt, hogy mégis több kárban miattok ne jussanak, kegyelmesen parancsoljuk Kgldek. Secus non facturus. Datum Gyálu die 28. Februarii anno dom. 1644.

Georgius Rakoczy m. p.

Az hadakkal Kglđ menjen Hadad felé, és nem az Szilágyságra.

Külczim : Generoso Acatio Barcziai de Nagy-Barczia primario aulae familiari nostro, fideli nobis dilecto.

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. m a r c z i u s 5.

Georgius Rakoczy iunior dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nostram. Minden felől nagy panaszszal értenek bennünket, miképpen Sebessi Miklós az havasalföldi haddal a föld népit pusztítottatta, nem tekintvén nemes embert, papot, hanem csak házokra szállván, felette nagy dúlságot míveltenek rajtok, mely gondviseletlenség és vigyázatlanság semmiképpen nem fért volna hozzája, mely miatt annira elrémült az kösség, hogy nagyubbára szekerek hátán levén, futó félét vőttenek magoknak. Akaránk azért jelenteni Kglđnek, parancsolván neki igen serio, oly dispositioval, s félelem alatt vigye már Kglđ a molduai hadat Megesfalva, Sibó, és Hadad felé, hogy az szegénségen ne düljanak praedáljanak, sehult őket ne hevertesse, hanem igyenest az mi kglmes urunk ő nga után szorgalmasztassa menni. Mivel penig mind az mi kglmes urunk ő nga, mind peniglen Sebessi Miklós egy rész haddal az Szilágyságon mentenek ki, Kglmed nevezet szerint Zilahot, és az Báthori Andrásné asszony anyánk ő kglme s az Seredi uram jószágát elkerülje, sehult azokban meg ne szállítsa őket, hanem siessen által vinni velek, és Hadadot meghaladván, azután mind csendesben viheti Kglđ őket. Secus non facturur. Datum in curia Eörményesiensi die quinta mensis Martii, a^o dni 1644.

Georgius Rakoczy m. p.

Külczim : Generoso Adamo Rác, fideli nobis dilecto.

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1644. m á r c z i u s 6.

Georgius Rakoci iunior dei gratia princeps Tranniae. partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes. Fidelibus nostris universis et singulis cuiuscunque status, conditionis, honoris, dignitatis officii, gradus, et praeeminentibus hominibus ubivis in ditione nostra constitutis et commorantibus praesentes nostras visuris salutem et gratiam nostram. Nemzetes Rác Ádám hívünk gondviselése és directiója alatt bocsátottuk az mi kglmes urunk ő nga után az moldvai vajda ő kglme hadát; minden rendbeli líveinknek azért hagyjuk és parancsoljuk is kegyelmesen, valamig

megírt Rácz Ádám az táborra érkezik az kurtánokkal, valahova zászlónként ez útjában rendelni fogja szállásokra az hadakat, mindenekben véle egyezvén,* szállásokat békességesen engeggyen, illendő gazdálkodással legyen nekik, ellenek ne támagyjon, és őket sehult járásokban megháborítani ne merészelje Hűségtek. Secus non facturi. Praesentibus perlectis, exhibentibus restitutis. Datum in curia nostra Eormenyesiensi die sexta mensis Martii anno domini millesimo sexcen^{mo} quadrag^{mo} quarto.

Geor. Rakoczy m. p.

(P. H.) Michael Uzoni secr. m. p.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1644. marczius 24.

Georgius Rakoczy dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dominus, [et] Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Ugy esék értésünkre, hogy az molduai haddal Munkácshoz tartozó jószágunkon akarna által jűni. De mivel azok alkalmas időtűl fogva tartották hadainkot, Kdnek kegyelmessen parancsoljuk, azon jószágunkra ne hozza az hadakat, hanem más utra, most azokat nem kell azzal terhelni. Secus non facturur. Datum in libera regiaeque civitate nostra Casoniensi die 24 mensis Martii, anno domini 1644.

G. Rakoci m. p.

Külczim: Generoso Acacio Barcsaj de Nagy-Barcsya, aulae nrae familiari, fideli nobis dilecto. Eo absente, aperiatur commissarius noster exercitus moldauii et contenta effectuet.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1644. április 1.

Georgius Rakocy dei gratia princeps Transsylvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem, et gratiam nostram. Ráskáról mai napon írt Kegld levelit elvevők, értjük írását, s ha Kegld az Kemény János uram által való parancsolatinkhoz alkalmaztatta volna magát az hadakkal való jövetelben, még Munkács táján általjövén az Tiszán, sokkal jobban, s könnyebben esett volna az hadaknak is az út, s jobb helyen is jöhettek volna, melyet nem is jól cselekedett, hogy elműlatott. De már ennibeu lévén útjok, egyéb módot nem látunk benne, hanem az mely hadak Kemény János urammal voltak, azután kell járniok, Zemlyénél (*Semjén, Zempl. rm.*) jőjjön által vélek, s azok nyomán járjon. Csak-

hogy ne siessenek, hanem csak lassan járjanak, úgy hogy az több hadakkal, kik nem is messze vadnak hozzájok, meg ne egyezzenek, mert az quártélyok dolgában veszekedés lehetne közöttök; kit igen eltávoztasson Kegld. Secus non facturus. Datum in arce nostra Sáros-Patak die 1. Aprilis anno dni 1644.

G. Rakoci m. p.

Külsőim: Generoso Adamo Ráacz de Galgo, exercitus moldaui hoc tempore inspector, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1644. április 11.

Georgius Rakocy dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Egeregje fidelis, nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Selyeb nevű falubeli szegény jobbágyinknak alázatos információ-jokból értjük, hogy az elmúlt napokban, módúai hadaink köztök általmenvén, sok mód nélkül való dolgokat cselekedtenek volna, jobbágyinkot magokat is személyekben megbántván, holmi vonó marhájokat, szekereket és lovokat találtak, magokkal mind elvitték, és sákmányolták volna, kiket mind ez ideig is, sok rendbeli instantiájokra meg nem adtak volna nekik. Ennek felette azzal sem elégedvén, egy házat fel is gyújtottak azon faluban, mely ház ugyan el is égett volna; nem akarván senkinek is azért hadaink közül ily insolentiákat az szegénységen megengedni cselekedni, annál inkább az gyűjtogatást akarván arceálni: parancsoljuk Hűségednek igen serio, ez commissiónkat vevén, mindgyárast elő hívassa őket, s levelünknek continentiáját nekik tolmácsolván, meghagyja szorgalmatosan, hogy jobbágyinktól elvett minden lábas marhákat, szekereket, egy szóval mindeneket megadjanak az megirt szegénységnek, alioquin gravis animaduersionokat el nem kerülik. Felkeresvén azt is igen diligenter közöttök, ki gyújtotta fel az házat, mindgyárast táborunkban utánnunk jó gondviselés alatt külgyétek. Secus nequaquam facturus. Datum in castris nris ad possessionem Torna Allya positis die 11. mensis Aprilis, anno dni 1644.

G. Rakoci m. p.

Külsőim: Generoso Adamo Ráacz de Galgo exercitus nri moldaui inspector, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1644. jun. 14.

Adja isten lássam jó egészségben Kegyelmedet.

En istennek hála uram az én állapotom szerint alkalmas egészségben vagyok, noha nem kevés búsulással, kiben bánnám, ha Kednek is része lenne. Ott uram azóta is, hogy eljöttem onnat, úgy hallom, hogy sok roszaság esett az én szolgálaim között; bánom, hogy Kegyelmed meg nem riasztja őket. Kegyelmed azért hívassa Sáfár Jánost, és hagyja meg nekie, hogy az sátoromban háljon, és viseljen mindenkire gondot, lopástúl oltalmazzon; most is úgy hallom, hogy esett ott lopás; az mely inasom itt volt velem, annak is szablyáját ellopták, azt is tudakozza és keresse ki Sáfár János. Karándit is hívassa Kegyelmed, s hagyja meg nekie, hogy az mi nála vagyon, arra viseljen igen jó gondot, lopástúl oltalmazzanak; hagyjon békét Sáfár János az nagy részegeskedésnek; kérem Kegyelmedet is, lásson maga is oda, és az mit nem szeret, arrúl szólítsa meg embereimet, viseljen oda is gondot. — Itt mindennap jobb jobb híreink vannak; Szerencset megverték az mi kegyelmes urunk hadai; az kapitányt Radvánt ma hozá be Peloci Ferencz öcsénk, mind zászlóstúl negyed, vagy ötödmagával; nehezen tarthatták meg elevenen, az többit mind levágták az rosz disznók; vagy hatvanig mind az végbeli győri, komáromi jó vitéz magyarok voltak, az többi mind német; majd százig vágtak le heinek; azonkívül is hordton hordják az csaták az németeket; az könnyű had horvát és magyar inkább mind elment az palatinus mellől, többire csak az németek maradtak, azok is igen megfogyatkoztanak, halnak is. Kassát félmérföldről víják. Hiszszük az úristent, hogy hamarnap az a német had megszégyenöl. Az svédek hírei mind jobban jobban lengedez. Olomocznál császárnak egy rész hadát megverték. Efféle híreket eleget írhatnék, de azzal nem terhelem Kegyelmeteket, mert azoknál mind nagyobbakat akarok írnom Kednek csak hamarnap. Borsai uramnak és Sulyok uramnak szeretettel való szolgálomat ajánlom. Adja isten hamarnap lássam örömben és jó egészségben Kegyelmeteket. Sárospatak, 14-a Iunii 1644.

Ked

jó akaró atyjafia szolgálja

Kornis Zsigmond, m. p.

Külső: Az nagyságos Kornis Ferencz uramnak, nekem szerelmes öcsémnek adassék.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1646.

Instructio pro generoso Francisco Kénossi, causarum fiscalium in Transilvania direttore nostro.

1. Mit kívánjon az ő keglme tiszti, s hivatalja, és kötelessége,

elhíttük azt, ő kegme magától is meg fogja gondolni, s abban mind serényen, híven, és hasznosson el is fog járni, kibem mi is ő kegnek istentől áldást kívánunk, s rövideden parancsoljuk is, az többi között ezt is, szeme előtt viselje ő kegme.

2. Az fiscusnak hasznának keresetiben, s dolgainak promo-veálásában, mindenek felett az igasságra vigyázzon, s az fiscusnak semmi hasznót, az ország törvényének sérelmével, ne keressen, szerezzen.

3. Senkit méltatlan, igasság kívül ne vexáljon fárasztson, és ne költessen senkivel.

4. Ha mely jószágot publicáltat, azt jó fundamentummal s helyessen publicáltassa, hogy annak leszállásával az fiscus kárt ne szenvedjen.

5. Igasságossan végére igyekezzék menni, és szorgalmatosan s híven, micsoda jószágokban lehet defectus, kiváltképpen most az sűrű pestises időben; mi már is felest hallunk, kit az úristen bár távoztatott volna; vagy micsoda jószágok lehetnének fiscalisok, kiket hírünkkel tévén, tőlünk értsen, mind publicálások s mind más úton való keresések felől.

6. Valamely causája az fiscusnak, vagy táblán, vagy várme-gyén lesznek, azokra szorgalmatos gondot viseljen, az ő kegme restsége, vigyázatlansága miatt az fiscus kárt ne valljon.

7. Az fiscus jószágiban határok végett is vadnak háborgá-sok, kikről informatiót revén az praefectustól, s egyet is értvén vélle, igasságossan el igyekezze igazítani.

8. Az elbujdosott jobbagyokat, hogy az tisztartók helyében vetetethessék, reá segítse őket.

9. Az minemű pereit, causái az fiscusnak impendenti ma-radtak, azoknak végére menvén, jó végben igyekezze vinni.

10. Minden . . . . .

(vége hiányzik.)

(B. Orbán Balázs sajátja.)

Icgyzet. I. Rákóczi György egy 1646. aug. 22-én kelt rendeletének *czímzetén Kénosi így említették: »Egregio Francisco Kénosi de eadem, causarum nostrarum fiscalium procuratori fideli nobis dilecto.«

(Eredetije B. Orbán Balásznál.)

1647. majus 13.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungar. dñus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nostram. In anno dni 1637. minemű reversalist adtak volt nekünk az tho-roczkaiak határokon talált ezüst bányának colaltatása, és annak

bizonyos részének tárházunkban való administrálása felől, reversálissoknak ím verissima paríáját megküldöttük Kglmednek, abból megláthatja. Mely fogadások szerint, mint, s hogy continuáltatták azon bányáknak coláztatását, ő magok tudják, de mi nekünk mindattól fogva is, nem emlékezünk reá, hogy administráltak volna ezüstöt kezünkben, hanem minap Fejérváratt létünkben egy keveset. Fekete őnot is, semmit sem. A tiz ghirából fennmaradó nyolcz nyolcz ghira ezüst felől lött limitatio és modalitás szerint is, pénzért tárházunkban mi tudunkra semmit sem administráltak. Kihez képest nem ártana Kglmednek inquiráltatni felölle szorgalmatosson, mind s hogy coláztatták és hová administráltak; úgy hiszszük, a kolosvári ötvösök is bizonyoságot tudhatnának róla tenni, és azok is, a kikkel colláztatták az ércz vágatást; kit hogy el se mulasson Kglmed, parancsoljuk is igen serio. Secus non facturus. Datum in arce nostra Fogaras, die 13. Maii 1647.

G. Rakoci m. p.

Külszím: Generoso Franciseo Kénossi de eadem, causerum fiscalium in Transylvania directori nro, fideli nobis dilecto.

1637. october 23.

Mi Torotzkó Sz. Györgyön, Thordavármegyében lakó Torotzkai László, Torotzkai István, Torotzkai Sigmund és Torotzkai János, adjuk emlékezetire és bizonságúl ez mi levelünket, hogy mivel az mi Torotzkó városi jobbágink, határinkban eleitől fogva az vashányát művelvén, nem régen azelőtt való napokban találtak valami fekete ónas követ is, az ki valameni ezüstöt is tartana, és annak magok f . . . . . lásával való művelést sollicitálták magoknak, az mi kglmes [urunk] . . fejedelmünkől tekintetes és méltóságos Rákóczy György isten kegyelméből Erdély országának fejedelmétől, Magyarország részeinek urától, és székeklyek ispánjától nekünk mindenekben kglmes urunktól ő nagyságától. De ő naga az mi kglmes urunk, mint igasságszerető fejedelem nekünk is alázatos könyörgésünket inkább megtekintvén jobbágink sollicitációjoknál és magok héjában való ígéreteknel, azon ezüstös ón-köves bányának műveltetését reánk bizta és hadta kegyelmesen; mi is egyező szabad jó akarathól és ő naghoz tartozó alázatos engedelmességünköl ígértük és kötöttük erre magunkat ő nagának, hogy tudniillik azon ón-köves ezüstös bányát, mentől szorgalmatosban lehet olljan szorgalmatossággal coláztatjuk, és valameddig az úristen annak az bányának oly hasznát adja, hogy ezüstöt vagy ónat vehetnek belőle, mind addig valameni ezüst és ón legyen abból az bányából, az jó finum .

ezüstnek minden ötöd gyráját ő nagának az mi kglmes urunknak és az ő naga fiscussának, ingyen in proventus fiscales administrálljuk; és így minden tíz ghyrából nyolcz ghyra ezüst maradván fen, abból az minden tíz gyrából fenmaradó nyolcznyi oly ghyra finum ezüsből esztendőről esztendőre nem többet, hanem az ő naga kglmes annuentiája szerint negyven ghyrát tartván meg magunk számára, az többit annak is az tíz ghyrából megmaradó nyolcz nyolcz ghyra finum ezüstnek nem máshüvé (*így*), hanem az ő naga tárházában administrálljuk és administráltatjuk minden fogyatkozás nélkül tizenkét magyar forintért ghyráját. Fekete ón is ha mi leszen, azt is azon szerint administrálljuk és administráltatjuk ő nagának nyolcz magyar forintért másáját, az mint ő naga is az mi kglmes [urunk] assicurált kegyelmesen bennünket hogy az finum ezüstnek ghyráját tizenkét forinton, az fekete ónnak másáját nyolcz forinton bevételi; mi is azért, az minden tíz ghyrából maradandó nyolcz ghyra jó finum ezüstnek az magunk számára való negyven ghyrákon kívül, egészen az megirt áron, az minden tíz ghyrából való két két ghyra jó finum ezüstnek penig ingyen való administrálását, fogadjuk és ígérjük az mi kglmes urunknak . . . . . tartozó hitünk és kötelességünk szerint. Az . . . . . erősségére és bizonságára attuk az mi kezünk írása és pecsétünk alatt való levelünket az mi kglmes urunknak ő nagának. Datum in civitate Alba Iulia die vigesima tertia mensis Octobris, anno dni millesimo sexcentesimo trigesimo septimo.

Toroczkai László. (P. H.)

Toroczkai István. (P. H.)

Toroczkai Sigmond. (P. H.)

Toroczkai Janos. (P. H.)

(Br. Orbán Balázs birtokában.)

1648. n o v e m b. 22.

Instructio pro generoso Adamo Rác, de Galgo ad passam Temesuariensem, hoc tempore expedito legato nostro.

Az tömösvári passát akarván mostan bizonyos főember hívünk által meglátogatnunk, arra az hivatalra ő keglmét rendeltük, elhívén, hogy ez dologban is ő keglme, az mi becsületünket, fejedelmi méltóságunkat szeme előtt viselvén, úgy fogja magát alkalmaztatni, mint igaz hazája szerető, becsületes főrendhez illik.

1. Kezéhez vévén annakokáért a passának szóló levelünket és oda küldendő ajándékunkat, isten áldomásából induljon meg, és útját continuálván, siessen Temesvárra menni.

2. Tömösvárra érkezvén, az passával szemben lévén és általa küldött ajándékunkat praesentálván, mi nevünkkel becsülettel

köszöntse, istentől minden szerencsés előmenetelt és kedves áldásokat kívánván ő nagának; az mellett mondja meg ő keglue, hogy mi hatalmas császáruk hűségében akarván mindvégig megmaradnunk, el nem mulathattuk, hogy ő nagát is, mint hatalmas császárukban abban az véghelyben lévő becsületos hívét, levelünk, és bizonyos főemberünk által meg ne látogatnók; ő naga azért ez mostan küldött ajándékunkat vegye jó néven tőlünk, igyekezvén ennek utánna is minden alkalmatossággal kedveskedő jó akaratunkat ő nagához megmutatnunk; kérje továbbá mi nevünkkel azon, hogy az mint ennek előtte üdvözült fejedelem atyánkkal abban az helyben lévő dicsiretes emlékezetű passák egymással szép egyességben és jó szomszédságban éltenek, ő naga is azon jó szomszédságot, szép egyességet mi velünk tartsa meg; mi az mi részünkről mindenekben az jó békességhez és szomszédsághoz való jó indulatban akarunk találattni. Ugy alkalmaztassa annak okáért szavait ő keglme, előtte viselvén az mi becsületünket, fejedelmi méltóságunkat, hogy vehesse eszében az passa az mi hozzája való jó akaratunkat, és az jó szomszédságnak megtartására való kész indulatunkat. kiliez képpest minémű inclinationja lészen hozzánk az passának, arra is igen jól reá vigyázzván, és szavaiból eszében vevén, tudhassa nekünk az szerint ő kegyelme referálni.

3. Jó alkalmazatossággal intimálja azt is ő keglme az passának, ha mi oly panaszkodások mennének ő naga eleiben, az mi részünkhöz tartozók ellen, annak ő naga ne adjon mindjárt hitelt csak egy közönséges vádlásra, hanem vagy nekünk, avagy utánunk lévő tisztviselőinknek, és nevezet szerint karánsebessi és lugassi főban hívünknek értésére adván, menjen végére elsőben az dolognak, és ne engedje meg, hogy birodalmunkbéli valamely jámbor embert, valakinek vádlására, vagy mások gonosz cselekedésiért ő naga tiszti alatt való török vitézek, vagy mások megháborítsanak, vagy károsítsanak, mivel mi az mi birodalmunkban efféle dolgot elkövetni, senkinek nem akarunk megengedni.

4. Az tömösvári alay-béggel is szemben lévén, mi nevünkkel köszöntse illendőképpen, levelünket és néki küldött ajándékunkat is megadván, kérje azon, hogy vegye jó néven ez mostani ajándékunkat, és továbbá, ha miben kívántatni fog, mind mi hozzánk, és birodalmunkban levő híveinkhez légyen jó akarattal, melyért nekünk is mindenkor kedveskedő jó akaratunkat fogja tapasztalni.

5. Mind utjában s Tömösváratt létében is, értekezzék bizonyos emberi által is, mind az portai és olaszországi (?) állapotok, és egyéb hírek felől, hogy isten kegyelmességéből hozzánk megtérvén, tehessen bizonyos relatiót nekünk felölle.

6. Elvégeztvén azért ez mostani ő kglme bizott kötvetségét, igyekezzék azon, hogy mentől hamarébb isten áldássából jöhessen vissza hozzánk. Eidem de coetero gratiose propensi manemus. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 22. Novembris, anno 1648.

G. Rakoczy m. p.

(P. H.)

(Br. Orbán Balázs sajátja.)

1648. november 24.

Georgius Rakoczy dei gratia princeps Transsylvaniae partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Most hozák néküink bizonyossan, hogy az temesvári passaság megváltozott. Azért kegyelmessen parancsoljuk Kegldnek, el ne [a ne szó kitörülve egyszer, aztán ugyan az a fejedelem kezétől újból oda írva] menjen Temesvárra, hanem mindgyárt jöjjön vissza mind Ébeni Istvánnal egygyütt. Cui in reliquo gratiose propensi manemus. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 24. Novembris anno 1648.

G. Rakoczy m. p.

Oldaljegyzet a fejedelem kezétől: ez dispositiónk változott, elmenjen.

Utóirat a fejedelem kezétől: Kgd meg írja idején Karansebesből az temesvári tolmács deáknak, noha mi tuttuk az pasa változását, mert helyében Fazli pasa harmadik diván ülő vezér jü, de ugyan ő ngát akartuk köszöntetni.

Mikor szembe leszen is vele, jelentse meg, tudgyuk hatalmas császáruk fényes portáján is tud ő nga szolgálni, akartuk meglátogatni, legyen ő nga jó akarattal.

Az ajándék változzék így: tall. 200 legyen, kupa 2, egyik kupa tall. 100, ezt tartsa Kgd, sohova ne adgya.

Ha az pasa Temesvárról kiindult úgy talált történni, Kgltek utánna ne menjen, visszatérjen, helyben lévén csak elmenjen.

Az mi parancsolatunkhoz tartsa Kgltek magát.

Ébeni uram hozzon jó lovat.

Az pasa is talán fog kedveskedni Kgltek által jó lóval.

Ha Ébeni István feles lovat talál, lóvételre az 100 tall. oda adgya Kgd.

Külsőim: Generoso Adamo Rac de Galgo, hoc tempore ad mecum passam Tömösvariensem ablegato nro, fideli nobis dilecto.

Cito

Cito

(B. Orbán Balázs tulajdona.)

1651. július 28.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dñus, et Siculorum comes etc.

Generosa foemina nobis grata, salutem cum favore. Úgy tudóséttatunk, noha az Kegmed fia Örért régen felvette az . . . és quietantiát is adott rólla, sőt Kegmedet is tiszttek al[att ad]-moneáltattuk az falunak resignálása felől, de meg . . . akarna belőlle ki menni, fenyegetődzvén illetlenül. M[i azért] isten kegyelméből ez országnak fejedelme lévén, egy asszonynyal . . . mocskolódni nem akarunk, mindazáltal még is akartuk meginteni ez egyszer, kegyelmessen parancsolván Kegmednek, menje[n] ki az jószágból, s resignálja az török deák Maýthéni András hívünk kezében. alioquin mi negyven vagy ötven gyal . . . got adunk az török deák mellé, s lássa, mit cselekszik véllek, mi okai ne legyünk. Secus non factura. Datum in thermis Algyogiensibus 28. Iulii 1651.

Ispaumezöt penig, mennyiben birja inscriptióban, arról producáljon, az summát le tétetjük érette.

G. Rakoczy m. p.

Külczim: Generosae foeminae Catharinae Kun, generosi quondam Georgii Napoli relictæ viduæ etc. nobis gratae.

(Torma család levéltárából. Fasc. VII. No 23.)

1659.

Az fővezérnek Jenő alatt levő táborában beadott punctumok.

1. Az szultán Szuliman athnaméja confirmáltassék.
2. Az fejedelem választásában, a libera electio ne impediáltassék.
3. Jenő vára állapotja, annak határi maradjanak úgy, mint mikor az török Jenőt birta. Az ország egyéb határi penig úgy, mint Bethlen Gábor idejében volt.
4. Magyarországi úr, rab vagy innét beszökött pribék, igaz hazafián kívül fejedelemségre ne promoveáltassék.
5. Az 40,000 ezer arany adó soha ne nevedjék.
6. Valakik ennek előtte Erdélynek hódoltak, azoknak ezután való behódolások is ne impediáltassanak.
7. Az havasalföldi s moldovai vajdákra adassék oly parancsolat, valamikor kívántatik, tartozzanak Erdélt-megsegéteni.
8. Valaki Rákóczi Györgyöt mostani állapotjában szolgál-ták, azoknak gratia adassék.

Kivül ugyanazon kéztől: Az ország kívánsága az portától, a 1659.

(Katona Elek birtokában.)

1659. oct. 1.

Adjon isten egészséget Kegyelmednek

Elvettük az Kegyelmed levelét az baráttúl; az vajda ő kegyelme ne gondolkodjék arról, mert bizony Konstantin vajdátúl semmi bántása nem leszen, bár soha böcsületünk ne legyen; tudja Kegyelmed kinek szónkat adjuk is, megállói vagyunk annak, ő kegyelmével ím kötést teszünk; halál, nem egyéb választ el attúl. Ha ő kegyelme velünk szembe akar lenni, csak várunk Harsányitúl, mi arra is készek vagyunk; katonát ujabban indítunk be, csakhogy az mint az emberek elméje jár, nekünk is mozdulnunk kell, ő kegyelmével egy szívvel, cselekedettel kell lennünk; had nélkül nem lehetünk; nyugodjék meg az vajda bennünk, bizony igaz jó akarója vagyunk. Az ő kegyelme követivel ím most lesz az ország szembe, két-három nap alatt elbocsátjuk. Kegyelmed szabadulására is gondunk van, tudja bizonyval; ne neheztelje Kegyelmed ottmulatását, nekünk, hazájának, az vajdának ő kegyelmének szolgál. Az vajdával szembe lévén nyúlunk az dologhoz mentest; az vajda is disponálja úgy dolgait, lehessünk készen az közönséges ellenség ellen való cselekedetre. Jó lovakra, paripákra volna bizony szükségünk. Isten Kegyelmeddel. Vásárhely 1. Octobris, 1659.

R. György m. p.

Nadányi Mihály az eb ne el . . . többet, az vajdának mondja meg Kegyelmed.

(Egészen a fejedelem kézírása.)

Külszím: Spectabili ac magnifico Francisco Kornis de Ruszka, supremo comiti comitatus Kolosiensis, fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije Keresztesi Papp Miklósnál.)

1659. december 12.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Transylvaniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem cum favore. Kegd levelét elvettük, írását megértettük. Az ellenség szaladnak haza, az törököt isten megbóditotta, s megfordult, ím mi is utánnok leszünk. Eidem in reliquis benigne propensi manentes. Datum in castris nostris ad civitatem nostram Colosvar positis, die 12. mensis Decembris, anno 1659.

A fejedelem kezétől: Lovaink mint vannak, tudósítson, az puskásokat indítsa meg, minden szálljon házához.

G. Rakoczy m. p.

Külczim: Generoso Iohanni Mikes de Zabola, arcis et praesidii nostri Kővariensis vicecapitaneo, fideli nobis dilecto.

(Gr. Mikes Benedek sajátja.)

1659. december 17.

Isten Kegddel. 15 írt Kgd levelét elvettük. Im írtunk Petki, Kemény János, Mikes Kelemen uraiméknak levelinket küldje sietőséggel meg. Indítani kell az puskásokat, az török megfordult szépen mint Mikes uram írja vissza felé, mi is csak egy hírt várunk, indulunk. Katonai híre hamis, mi Barczai levelét nem láttuk, ki kell Kgdnek leczkéljét neki adni, hamis hírt ne hintegessen, Kdet ne czirkálja, mert bizony mint Kővárhoz tartozó szabadost eldugatja, nem kell az oly tökéletlen beste kurafiai előtt hímezni hámozni. Petki uramnak küldgyen az udvarbíró egy hordó bort Bányára ha ott . . . . . tyukot, lúdat, berbécsot, vágó marhát abrakot is vagy 16 köblöt, szénát, szép lisztet vagy 10 köblöt.

Port vitték 45 mását Váradról oda.

Nagy Imre sipas gondot viselhet, nincs-e nyavalyája lovainknak tudósítson Kgd, az tokai fakó mint vagyon az török ló is Mine vajda atta, fakó micsoda lovaink vannak ott, írják fel. Az pej gyermekklő most ment ötöd füre, jártatni kell, körme meg ne száradjon; az jobb feles lovaink lajstromát küldgye be. Fekete pokróczot kell az lovakhoz szerzeni, kinek nincs; az cserkessz paripánkat tartsák jól, szépen, úgy is abrakolják. Az lovászoknak az udvarbíró hetipénzt adjon.

Az követ mellé jó embert kell rendelni, ki ide hozza hozzáink idején, egy jűjjön elől.

Az bányaiaknak mi íratunk leveleket. Inventarium szerint vegye az hidot (?) kézhez. Az udvarbíró mindenekre provideálljon, építsen, majorkodgyék Kornis uram, Katta (*vagy: Kalin,*) falun kívül kiket Impositus (?) eladott, foglalják vissza.

Kemény János uram dolgaira vigyázzon Kgd ki s be járó emberire titkon. Isten Kegddel. Kolosvar 17 Dec. 1659.

B. György m. p.

(Egészben a fejedelem kezeírása.)

Külczim: Gener. Ioanni Mikes de Zabola arcis et praesidii nri Kővariensis vicecapitaneo, fideli nobis dilecto.

(Gr. Mikes Benedek sajátja.)

1660. május 15.

Georgius Rakoci dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem cum favore. Kglmed-

nek kegyelmessen parancsoljuk, legyen mindenfelé szorgalmatos vigyázásban, a lovainknak, ha füvek nem volna ott, lészen az Szászár táján, viseltessen szorgalmatos gondot, a kiket oda visznek is rendeljen bizonyos embereket, a kik cirkáljanak, a lovász mesterek is legyenek ott mellettek. Secus in commissis non facturus. Datum in castris nostris (?) die 15. Maii anno 1660.

G. Rakoczy m. p.

A török Székelyhid felől, ha megindult, mivel nem tudjuk, melyik útra jű, Kgdnek megvévén, hagyja jó dispositióval az várat, mindeneket felvégyen s jűjjon mellénk, holnapután itt legyen.

Kélezm: Generoso Ioanni Mikes de Zabola arcis et praesidii nri Kövariensis vicecapitaneo, fideli nobis dilecto.

(Gr. Mikes Benedek sajátja.)

1660. november 1.

Extractus brevis super perceptionibus et administrationibus in inferiori processu comitatus Colosiensis.

Anno 1660. die 1. Novembris per Georgium Balogh de Eotves supremo iudici nobilium cottus Colos facta est.

Az tavaszi ez segesvári gyűlésben kapu szám után felvetett 25 tallér egy kapura, azvagy 50 forintos summa három szolgabíró járásában Balogh Mihály, Musnai Márton és Széplaki Deák Mihály járásában vagyon porta . . . . . nr. 58 col. 4

Melynek summája tészén computando

summa f. 2920 —

Ez három szolgabíró járásában

20 oláh papoktól való perceptio

tészén . . . . . in summa f. 100 —

6 nemes emberektől való perceptio

tészén . . . . . in summa f. 30 —

Tota et universa summa facit f. 3050 —

Administratio sive erogatio.

Administráltam nemzetes Mikó Miklós és Szamosközi Mihály Deák uramék kezekben, az 1660. die 12 mensis Octobris az ő Kgmek quietantiájok szerint három száz aranyatcomputando . . . . .

facit f. 1200 —

Hétszázharmincznyolcz tallérokát imperialisokat computando .

facit f. 1476 —

(Dózsa Dániel sajátja.)

1660. novemb. 1.

Extractus brevis super perceptionibus et administrationibus in inferiori processu cottus Colosiensis.

Ao 1660. die 1. Novembris per Georgium Balogh comitem Cottus Colosensis supremo iudici facta.

Ez mostani kapu szám után felvettetett 25 tallér egy kapura avagy ötven forint. Három szolgabírák járásában Balogh Mihály Musnyay Márton és Széplaki Deák Mihály járásokban vagyon porta nr. . . . . 58 colon. 4.

summa f. 2920

Ez három szolgabírák processusiban 20

oláh papok vadnak nr. 20. teszen . . . summa f. 100

6. nemes emberektől percipiáltam . . . summa f. 30

Tota universa summa . . . . . facit summa f. 3050

Administratio sive erogatio.

Administráltam nemzetes Mikó Miklós uram és nemzetes Szamosközi Mihály Deák uram kezekben ao. 1660. die 12. mensis Octobris az ő kglmek quitantiájok szerint Kolosváratt háromszáz arany forintokat computando . . . . . facit f. 1200

Hétszázharmincznyolcz egész ezüst tallérokat . . . . . f. 1476

Ezekből jó ki restantia . . . . . f. 370

Az melyekben vagyon deserta porta nro 3, col 1.,

melynek summája tiszten . . . . . f. 155

(Dózsa Dániel sajátja)

1662. febr. 8.

Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae, partium Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Generose nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. 6-a Ianuarii Lanchuthból nekünk küldett Kegyelmed levelét elvettük, írását megértettük; azért kívánsága szerént jovainak restitúciója felől parancsoltunk Gyulafiné aszszonyomnak. Kegyelmetek szabadulása felől mostan levelünkkel mind az királyt, respublicát, marselchet, és cancelláriust requiráltuk ügyekezvén Kegyelmetek kiszabadulásában; azon jó intencionkat ennekutánna is Kegyelmetek részéről continuálni el nem mulatjuk. Eidem gratiose propensi manemus. Datum in civitate nostra Segesvár, die 8-a Februarii, 1662.

M. Apafi m. p.

Külczim : Generoso Georgio Gyeröfi de Gyerömonostor, fideli nobis dilecto.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1662. február 18.

Szolgálatomat ajánlam Kegdnek, istentől kívánok Kegdnek jó egészséget.

Mind az Kegd leveléből mind másoknak relatiójokból értvén annak az helynek fogyatkozott állapotját, nem akarván gondvisetlenül hagyni, sőt inkább ha miben az mi kgl's asszonyunk ő nga, s mind penig magam tudunk succurrálni, mindeneket örömet elkövetnénk. Im azért mostan bocsátottuk oda nemzetes Teleki Mihály uramat annak az helynek tisztviselőjének, főkapitányának esmervén Kegd lenni, minden vár dolgában valamit az mi kegls asszonyunk hasznára, s magaméra feltalál, ő keglmétől dependeáljon, egyetértvén mindenekben. Ezt penig nem azért cselekeszem, hogy Kegd kárára, detrimentumára légyen, sőt valamint eddig, ennekutánna is igyekezem mindenekben Kegdnek szolgálni. Kgd azért ezután is abban az helyben Teleki uram után vice kapitány légyen, a miut minap is írtam Kegdnek, porkolábnak más embert constitualunk, megnyugodván Kegd abban, mind eddig való jutalmáról, s mind ezután való hasznos és hűséges szolgálattyról bővésegesen contentáljuk. Dálnoki Mihály uram által szóval bővebben izentünk. Ezek után éltesse isten Kegdet. Ex [civitate?] Medjes, die 18. Febr. anno 1662.

Kegdnek

jó szível szolgál,
Kemény Simon m. p.

Külczim : Nemzetes Katona Mihály jó akaró uramnak adassék.

(Katona Elek birtokában.)

Közli: TORMA KÁROLY.

ADALÉKOK

A REFORMATIO ÉS A TUDOMÁNYOK TÖRTÉNETÉHEZ MAGYARORSZÁGON A XVI-IK SZÁZADBAN.

A közben, hogy *Henckel* János,¹⁾ *Ursinus Velius*, *Eck* Bálint és *Werner* György életrajza megírásának céljából a XVI-ik századnak kiadott és kiadatlan rengeteg irodalmát átkutattam, több oly levél akadt kezembe, melyek daczára annak, hogy Magyarország vallási és irodalmi viszonyaira a XVI-ik században gyakran érdekes fényt vetnek, mindeddig ama viszonyok előadásánál alig, vagy éppen nem használtattak fel. Talán nem végzek haszontalan munkát, ha az ide vonatkozó, nagyrészt nehezen hozzáférhető anyagot e helyen lehetőleg teljesen összeállítom.

1. A tekintélyesebb magyar humanisták között *Piso* Jakab ²⁾ a legelső helyek egyikén áll. Politikai működéséről mint követnek, az egykorú történeti források elég felvilágosítást adnak, de az itt közlött levélgyűjteménynek két első darabja is, melyeket *Piso Erasmus* Rotterodamushoz intézett, némi felvilágosítást szolgáltat ezen irányú működéséről. ³⁾ Mindkét levél *Erasmus* és *Piso* közös barátjának, *Ursinus Velius* ⁴⁾ unszolásának köszöni létét. *Ursinus*

---

¹⁾ V. ö. az »Ungarische Revue«-ben (1884. nov. 599. s köv. l.) közzétett értekezésemet.

²⁾ J. Seivert, Nachrichten von Siebenbürgischen Gelehrten und ihren Schriften. Pressburg 1788. p. 327. Az a M. Jacobus de Clausenburg, kit 1500-ban Bécsben találunk (Fraknói, A hazai és külföldi iskolázás p. 213.) nem azonos-e *Piso* Jakabbal? Ez utóbbi 1502-ben biztosan Bécsben tartózkodott.

³⁾ Erasmus feleletét lásd Erasmus műveiben: Opera Lugd. Bat. 1703. III. 954.

⁴⁾ M. Hanke De Sililesiis indigenis eruditus, Lipcse 1707. p. 225. Kollar bevezetése *Ursinus Velius*nak »De bello Pannonico« című művéhez. Bécs 1762. Aschbach, Geschichte der Wiener Universität II. Bécs, 1877. p. 382. s. k. Az utóbbi életrajz azonban annak következtében, hogy számos idézete önkényes combinatiók folytán interpolálva van, majdnem hasznavehetetlen.

Pisóval ¹⁾ Rómában ismerkedett meg, mindketten osztozkodtak a Thurzó család két püspöki tagjának, boroszlói Jánosnak és olmücsi Szaniszlónak kegyében.

Az első levél, mely 1522-ből való, különben is érdekes adatokat tartalmaz arra nézve, hogy mily állást foglalt el a magyar királyi udvar *Luther* fellépésével szemben, és hogy mi volt Erasmus felfogása az egyház reformjáról.

A második levél még élénkebb világításban tünteti fel Erasmus befolyását itt a távol keleten és egyszersmind a Thurzó család történetére, kivált pedig a család hatalmának megalapítójára Magyarországon, Thurzó Jánosra nézve is érdekes.

2. Második helyen áll V. Károly titkárának, Erdélyi Miksának ²⁾ (Maximilianus Transilvanusnak) Erasmushoz intézett két levele, melyek leginkább azon támadásokkal foglalkoznak, melyeknek Erasmus Spanyolországban bizonyos Lee Eduard nevű angol bujtogatására ki volt téve. ³⁾

3. Ehhez Oláh Miklós levelezéséhez való két rövid pótlék csatlakozik. ⁴⁾

4. Déli Németországba vezet bennünket *Johannes Antoninus Cassoviensis*. ⁵⁾ Mikor ezen tudós, a Felső Rajna vidékén folytatta tanulmányait, egy ideig a breisgauer Freiburgban tartózkodott, mely alkalommal Rotterdami *Erasmussal* és *Lasiussal* ⁶⁾ híres

⁴⁾ Casparis Ursini Velii etc. Poematum libri quinque, Basel 1522. A második könyvnek ajánló levele olmücsi Szaniszlóhoz intézve. V. ö. meg ugyanannak ajánló levelét a következő műben: Nenia Sereniss. Dom. Mariae Regin. Pann. de obitu ser. Dom. Elisabethae Regin. Danor. etc. Bécs, 1526.

²⁾ A Thurzó családról v. ö. C. Wagner *Analecta Scepussii* IV. Poson. et Cassov. 1778. p. 46. s köv. — De antiquissima nominis et familie Thurzonum origine etc. Valentino *Eckio* autore. Krakkó, 1519. — Jodocus Ludovicus *Decius*, De vetustatibus Polonorum etc. Krakkó, 1521. p. LXIII.—V. János boroszlói püspökről l. C. Otto, De Joanne V. Turzone ep. Wratislaviensi commentatio, Breslau 1865. H. Luchs, Schles. Fürstenbilder des Mittelalters, Breslau 1872. az 5-ik s köv. iveken. *Markgraf* az »Allgemeine deutsche Biographie«-ben a »Johann V. von Breslau« név alatt, végre *Bauch G.* Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift. 41. p. 209. s köv.

³⁾ Erasmus Opp. III. 753., 852., 874., 898., 1751. — *J. Benkő*, Transylvania P. I. II. 334.

) Oláh Miklós Levelezése. Kiadta Ipolyi Arnold. Monum. Hung. hist. I. 25. Diplom.

⁵⁾ Janociana I. p. 24. — Fraknoi, A hazai és külf. iskolázás p. 216., 350., 352. 355.

⁶⁾ R. Stützing Ulrich Lasiuss. Basel. 1857.

jogászszaal kötött barátságot. Lasius, minden törekvő fiatalembernek apai jó indulatú barátja, melegen ajánlotta Baselbe, hol be is lépett Erasmus körébe.¹⁾ *Antoninus* második levele már élete működésének főhelyén, Krakkóban, kelt. Mint öszinte jóakarójának Erasmusnak feltétlen híve, itt is azon volt, hogy mindenütt barátokat szerezzen neki és hogy Erasmus és az odavaló befolyásos férfiak között szorosabb összeköttetést létesítsen és tartson fön. *Henckel* János, Mária magyar királyné udvari papja, *Schydlowiecki* Kristóf krakkói nádor²⁾ *Justus Ludovicus Decius*, a lengyel király titkára,³⁾ valamint *Krzycki* (Critius) Endre, plocki püspök⁴⁾ leveleket, könyveket és ajándékokat adtak át neki, hogy Erasmus kezeihez juttassa.

A levél utóírata *Antoninus* baseli barátaival ismertet meg bennünket: *Berus* Lajos⁵⁾ theologussal, *Amerbach* Bonifác⁶⁾ jogászszaal, a *Frobenekkel*, a tudós *Glareanus* Henrikkel,⁷⁾ *Sichard* jogászszaal⁸⁾ és *Lerinussal*, Erasmus amanuensisével.⁹⁾

5. A levelek egy nagyobb csoportja *Henckel* Jánosra vonatkozik és Fraknoi¹⁰⁾ és Szilágyi Sándor¹¹⁾ kutatásait kiegészítve, új világot vet azon phasisokra, a melyeken ezen nevezetes férfiú

1) Baselben úgy látszik 1522-től 1524-ig tartózkodott Joannes Antoninus. Talán rá vonakoznak Erasmus következő szavai: »Quod si convivas quoque nosse cupis, assidue erant praeter Beatum (Rhenanum) et Ephendorfium Joannes medicus, homo iuvenis quidem, sed insigniter ingeniosus ac doctus, ac perinde sobrius et modestus« (Erasm. Opp. III. 755.) Mikor Antoninus 1524-ben visszautazott hazájába, Erasmus ajánló levelet adott neki Moshami Rudbert passauai dékánhoz, melyben azt mondja róla, hogy: »Si medicus Anto[ni]nus Cassoviensis has reddiderit, rogo ut iuvenem cognoscere velis; cognitus placebit, sat scio: discessit hinc meo magno dolore« (l. c. 825).

2) Erasm. Opp. III. 954., 977. 978. stb.

3) Janociana I. p. 55. Erasm. Opp. III. 1093., 1193. 1475.

4) Janociana III. p. 48. Erasm. Opp. III. 897. 953 etc.

5) Erasm. Opp. III. 128., 165., 256. stb.

6) Allgem. deutsche Biographie. — Stintzing I. c. p. 164. és passim.

7) Allgem. deutsche Biographie, a *Glareanus* szó alatt.

8) Melch. Adam, Vitae Germanor. iureconsult. Heidelberg 1620 p. 87. Stintzing I. c. p. 244. 286.

9) Ezen levélből nagyon furcsa egy kivonatot közöl Horawitz Erasmianában III.

10) Henckel János, Mária királyné udvari papja. Pesten 1872.

11) Történelmi Tár (1882) p. 769.

vallásos meggyőződése keresztül ment. 1527-ben Hess Jánoshoz, Boroszló reformátorához ¹⁾ közeledik és úgy tűnik fel, mintha Luther reformatiójának feltétlen híve volna. Ugyanezt a Hess Jánost Münsterbergi Károly herczeg, ²⁾ ki akkor még nem volt a reformatiók ellensége, annak előtte Henckel utódjának szemelte volt ki Mária királyné udvarában. ³⁾ Azért azonban Henckel, daczára annak, hogy a reformatio felé hajlott, mégis obiectiv állást foglalt el irányában oly annyira, hogy Erasmushoz, ki Lutherrel egészen szakított volt, folyton barátságos összeköttetésben állott. Baráti viszonyuk közvetítőjének, Antoninusnak ⁴⁾ rögtöni elmezavarodása szolgáltatta neki az alkalmat, hogy ismét írjon Erasmusnak és felkérje e levelében, hogy úrnőjének, kit nem győz eléggé dicsérni, ajánlja egy, az özvegyiségről szóló munkáját. Erasmus teljesítette is e kérést. — Mikor Henckel 1528-ban másodízben elvállalta az udvari papi állást Mária királyné udvarában, nagyon hántotta az a tudat, hogy csak a kassai plébános címét viseli, anélkül, hogy az czzel járó kötelezettségeknek megfelelhetne. Ezért Kassa városa polgárainak akarata ellenére is lemondott plébániájáról, minek következtében Mária királyné kieszközölte testvérénél, Ferdinand császárnál, hogy udvari papjának Boroszlóban egyházi beneficiumot adtak, mely nem járt a lelkipásztorkodás kötelezettségével. ⁵⁾ Az itt idézett oklevelek megecfőlják azt a régi téves hitet, hogy Henckel boroszlói kano-noki javadalmát még V. Thurzó János püspöktől, rokonától kapta. ⁶⁾ — Legfontosabb levele Henckelnek az, melyet 1530. oct. elsején az augsburgi bizalmi gyűlésből intézett Erasmushoz. ⁷⁾ Ebben maga jellemzi állását a katholikus, lutheránus és református párttal, ⁸⁾ Erasmussal és Melanchthon személyével szemben és egészen Erasmus párthívének mutatja be magát. Ennek daczára, mint a kitlutheranizmussal gyanúsítottak, kénytelen volt úrnőjének szolgálatából kilépni és Schweidnitzbe költözni, mikor Mária királyné Németalföld helytartójává tétetett meg, V. Károly sürgetésére.

6. Melanchthon, a mint ezt Fraknoi Melanchthon magyar-

¹⁾ Köstlin, Zeitschrift d. V. f. Gesch. u. Alterth. Schlesiens IV. p. 97. s k., 181. s k.

²⁾ Schimmelpfennig, Zeitschrift d. V. f. Gesch. u. Alterth. Schlesiens. XVIII. p. 126. s k.

³⁾ A X-ik sz. a.

⁴⁾ Erasm. Opp. III. 1094, 1203.

⁵⁾ XII. és XIII. szám.

⁶⁾ Sommersberg, Silesiacar. rer. SS. III. p. 302.

⁷⁾ XV. sz.

⁸⁾ Erre vonatkozik a XVI-ik számú levél is.

országi vonatkozásairól szóló tudós értekezésében ¹⁾ kimutatta, nemcsak hogy nagy befolyást gyakorolt a wittenbergi egyetem magyarországi származású tanulóira, hanem egykori tanítványai-val és barátaival is élénk összeköttetésben maradt. Ezek között legközelebb állott hozzá Dévayn és Stöckelen kívül első sorban Gyalui Torda Zsigmond. ²⁾ Eddig Tordának Melanchthonhoz intézett levelei közül csak kettő volt ismeretes, ³⁾ a többi kiadatlanokkal együtt ezeket is közöljük, hogy a két férfiú levelei, a mennyire csak felkutathatjuk, együtt legyenek. Valóban megható, mily gyengéd szeretettel ragaszkodik Torda volt tanárához, mily lelkesedéssel magasztalja, mily élénken érdeklődik minden iránt a mi éri, mily őszintén örül azon hírnek, hogy *Melanchthonnak szándéka hozzá Magyarországba jönni*, ⁴⁾ ha a német viszonyok még zavarosabbakká lennének, és viszont, hogy mégis csak mer tanárának gyengéd szemrehányásokat tenni, ha egyszer szokott szelíd modorától eltérne. ⁵⁾

Máskülönben a reformatió elterjedése Magyarországbán, az evangélikusok viszontagságos sorsa a szerencsétlen zavargások és háborúk között természetesen az előtérben állanak a magyarországi és erdélyi hírek között. Van e levelek közt több ajánló levél is magyar ifjak számára, kik a wittenbergi egyetemet készülnének látogatni. ⁶⁾

Torda Zsigmond, mint philologus, de mint barát is, *Camera-rius* Joachimmal, ⁷⁾ a vele és Melanchthonnal rokon érzelmű nagy philologussal is közel viszonyban állott. Az ő számára velencei könyvtárakban kéziratokat kutatott fel és hasonlított össze. ⁸⁾ Hogy mily nagyra becsülte Camerarius Tordát, bizonyítja azon felszólítása, hogy írja meg Magyarország történetét. ⁹⁾ Csakhogy Torda nem engedett e felszólításnak.

A levelezést Gyalui Torda Zsigmond és Melanchthon, illetőleg Camerarius között Crafftheimi *Crato János* ¹⁰⁾ boroszlói lakos közvetítette, Luthernek egykori jó barátja és később három király udvari orvosa.

¹⁾ Németre fordította Dux Adolf (Budapest 1874).

²⁾ V. ö. Fraknoi, Réwai Ferencz nádori helytartó fiainak hazai és külföldi iskoláztatása. 1538—1555. Pest 1873.

³⁾ XVIII és XXV. sz.

⁴⁾ XXIII. sz.

⁵⁾ XXIII. sz.

⁶⁾ XVIII., XXIV., XXX. sz.

⁷⁾ V. ö. Horawitz, Allgem. deutsche Biographie.

⁸⁾ XIX. sz.

⁹⁾ XXVIII. sz.

¹⁰⁾ V. ö. Gillet, J. Crato von Crafftheim. Két rész. Frankfurt a. M. 1860. 61. — XXVI., XXVII., XXVIII. sz.

7. Utolsó helyen áll azon levél, melyet *Stöckel* Lénárd 1551-ben *Melanchthon*hoz intézett, tehát éppen azon időben, melyből Fraknói sajnálkozik, hogy nincs adatunk e két férfiú egymáshoz való viszonyáról.¹⁾ *Stöckel* elmondja e levelében volt tanárának, hogyan akarták őt *Moiban* Ambrus, a boroszlói Sz. Erzsébet templomának első evangélikus plébánosa²⁾ és *Winkler* Endre a boroszlói Sz. Erzsébet iskolájának igazgatója,³⁾ arra bírni, hogy Boroszlóba költözzék. Azonban a bártfaiaknak Boroszló városa tanácsához intézett kérelme, és ezen utóbbi testületnek ennek következtében *Stöckel* irányában tanúsított tartózkodó magaviselete megmentette e jeles férfit szülővárosának és hazájának.

Még csak egynehány szót az itt következő levelek provenientiájáról. Erasmus leveleinek azon nagy és jeles kiadásához, mely Erasmus művei lüttichi kiadásának harmadik kötetében látott napvilágot, pótléklál *Burscher* J. F. a »Spicilegia autographorum illustrantium rationem quae intercessit Erasmo Roterodamo cum aulis et hominibus aevi sui praecipuis omnique republica« cím alatt Erasmushoz intézett számos levelet közölt vékony egyetemi közleményekben, melyek most már oly ritkák, hogy csak Lipcsében található egy teljes példányuk, a miért is vajmi csekély mértékben használták fel mindeddig a XVI. század szellemi mozgalmainak tárgyalásánál. Az Erasmushoz intézett levelek másik része eredeti leveleknek a boroszlói városi könyvtárban őrzött *Rehdiger*-féle gyűjteményéből való. Ugyanazon gyűjteményből vettem egy pár más levelet is (*Henckel* Jánosnak és *Gyalui* *Torda* *Zsigmond*nak egyes leveleit), míg *Torda* *Zsigmond*nak és *Stöckel* *Lénárd*nak *Melanchthon*hoz intézett leveleit reformatorok levelezésének *Manlius*-féle gyűjteménye (a *Wallenberg-Fenderlini* könyvtár *Landeshutban* *Sziléziában*) tartotta meg számkra. A többi levelek provenientiájáról is a maga helyén jegyzetben szóltam.

I. *Piso* *Jakab*.

I. *Prága* (1522.)⁴⁾

Piso *Jakab* *Erasmusnak*.

S. Quemadmodum facile inueni, *Erasme* doctissime, quas *l'elio* nostro, quod is tibi ad me scribendi auctor fuisset, gratias confestim agerem, ita quas tibi, id tuapte etiam manu prestare

¹⁾ XXXII. sz.

²⁾ *Melchior* *Adam*, *Vitae germanor. theolog.* Heidelberg 1620. p. 256. — *Schles. Zeitschrift* VI. p. 212 s. k. és XVII. p. 292 s. k.

³⁾ *Reiche*, *Programm des Elisabeth gymnasiums*. 1843. p. 37. s. k.

⁴⁾ A levél keltét illetőleg l. a következő levelet.

dignato, tandem agam, neque inuenio, neque reperio vllas, praesertim tuis in me officijs pares. Habet fortasse *Velino* hostimentum aliquod *Pisoni* debitum, certe, si non aliud, mutuum saltem amorem et parem amicitiam. Porro tua in me et antiquiora et ampliora sunt merita, quam ut quouis officio adeo non hostimento redimi possint. Iam vero, quod ad me pertinet, ego hac in re satis me felicem, satisque beatum existimauero, si veteris amicitiae loco me non moueris, quem reuera ita semper et seruauit et seruaturus sum, vt cum vitam etiam ipsam deseruero, illum tamen nunquam videar deserturus fuisse, praesertim si quid fidei erit aliquando literis post cineres, non iam meis, alioqui illiteratioribus, quam vt illas mihi optem esse superstites, sed eorum, qui constantissimi mei in te animi testimonium vltro tibi prestiterunt, quales fuere non pauci, quibus meum de *Erasmio* iudicium non displicuit. Accessit ijs et *Velius* noster, e cuius oratione te scribis cognouisse, me perpetuo mei similem esse et *Erasmii* patronum acerrimum agere. Qua in re, quid prestare tibi possim, non video, a laudatissimis ita laudato viris, vt Curione nullo adeo non ut *Pisone* preconare egeas. Porro *Erasmm* priuatim semel et intus et in cute mihi cognitum cur non vno semper ore publice laudem, colam, venerer? De quo, quid quisque sentiat, per me cuique sit liberum ac integrum. Ego id vni illi tribuo, quod non ij, quos legerim omnibus. De ijs loquor neotericis, qui christianae theologiae recte consultum voluerunt. A factionis enim istis ingenijs et scolasticis semper abhorruui. Atque vtinam a paruis olim mihi in haec vsque tempora nulla in ijs alia quam *Erasmica* lectio venisset in manum. Atqui erit hic, qui me dicat, alia non legisse. Pauca legi fateor, si fructum expendo, sin laborum et temporis iacturam, nimis quam multa. Illud enim genius mihi meus semper suggererat, plus nimirum ostentationis in Christi euangelium per nonnullos interpretes, ne dicam coniectores et ariolos, inuectum fuisse, quam candidissima per se veritas postulasset. Quid in illis profecerim nescio. Hoc vnum plane scio, me plus condimenti ex vna aut altera *Erasmii* hausisse pagina quam non e plenius tot interim magistrorum voluminibus. De meo loquor palato, vt is interim vel a duobus conuiuiis tertius dissentire vel e diametro videatur. Qua in re ita mei semper fui similis, vt nunquam vno simul ore et calidum flauerim et gelidum, siue id publice siue priuatim vsu venisset. Quod ita iam vbique gentium, quibuscum versari mihi obtigit, in confesso est, vt si quid in ijs quacunque etiam ex causa velim, nulla tamen valeam mutare, nisi forte mei optem dissimilis fieri, quo nihil vnquam mihi fuit alienius. Audierunt ista ex me reges, pontifices, principes, praesertim vero pares amici, quibus non magis *Erasmii* doctrinam quam *Erasmm* ipsum predicaui, qui non tam in mea verba quam in rem ipsam

amice coniurarunt, etiam si subinde non deessent, qui, ut reliqua plausibiliter probarent, ita indignius ferre viderentur, quod *Lutero* (pace tua dixerim) auctor fuisse putareris, ut tot mundo fabulas pareret. Id et a multis tibi appingi, non is inficias. Porro ne vetera et iam pridem non semel audita repetam, hoc saltem vnum utpote nouum assuam. Cenabant Pragæ cum *Rege* et *Regina* forte nuper *Andreas Burgus*, ¹⁾ Cæsaris orator, raro vir ingenio, ac illustrissimi *Marchiones Brandenburgenses fratres*, *Albertus Prussię Magister* et *Georgius*, ²⁾ Bohemique proceres duo. Ibi casu nescio quo obortus de *Lutero* sermo, non admodum gratus principibus meis. Id ubi obseruaret ex Marchionibus alter, ut principum *Erasmio* regie fauentium animos leniret, adiecit, principio *Luterum* omnia ex *Erasmio* hausisse, et probe inter sese conuenire. Id ego, ingenue audisse me quidem a multis, etiam non negabam. Ceterum longe se rem aliter habere, non paucis argumentis ostendi, presentissimo autem eo, quod ex tuis ad me literis recens tunc mihi redditus proferebam. Tuebantur nihilominus priorem nonnulli sententiam. Iussi iterea literas tuas afferri. Allatas primum *Regina* præripuit, agnoscendę manus auida, mox et *Rex* ipse, hanc tamen prius cognouerat, ex ijs, quas ad me adhuc Romam olim Sena dederas. Volat deinde epistola per omnium manus, fit silentium, legitur, lentescit vulgaris opinio. Hic euestigio, qui stabant, stabat autem aulę corona, pedibus, qui item sedebant, manibus in meam omnes iuere sententiam. Videbar hic mihi coronam, si non triumphalem, certe ciuicam optimo iure meruisse, ut qui eodem tempore et clarissimum ciuem de republica optime meritum seruassem, et tam præfractum hostem, iam non vnu n, strangulassem, neque tamen relicto in ea pugna loco. Sed hæc fusius forte, quam oportuit, in re præsertim plus quam seria, non enim non video, quam nihil omnino ludicrum patiatur, ut quę grauissimum in proximo minetur exitum, et vehementer profecto vereor, ne sera nimium futura sit quęuis consultatio, ipso etiam *Lutero* palynodiam iam nunc cantare incipiente. Errant, errant magnopere mea quidem sententia omnes, qui huius mali finem ita circumscribunt, ut postquam in sacra et clerum populariter sequitum fuerit, profanis protinus absteineatur. Longe profecto aliter hæc cadet alea, nempe, ut semel armatas hoc tandem prætextu manus in omnium dignitatum et magistratuum, adeoque etiam (si dijs placet) in principum ac regum iugulos et ceruices stringi et mergi audiamus aut etiam videamus

---

¹⁾ Andreas de Burgos.

²⁾ L. Neustadt, Markgraf Georg von Brandenburg als Erzieher am ungarischen Hofe, 39 s. k. l.

ipsi. Quid enim sanctum, quid saluum, quid postremo tutum esse poterit, soluto semel religione et legibus populo?

(Reliqua desunt.)

Burscher Spicileg. XII. 13.

II. B u d a, 1527. február 1.

Piso Jakab Erasmusnak.

S. Ecce iterum *Vrsinus* adest, non minus seuçrus quam iustus cess[ationis] meę expostulator. Is enim nuper meo quidem hortatu ad [actus] in Hungariam aduolauit, non infaustis (ut spero) au[s]picijs. Primum autem mox colloquium de *Erasm*o nostro inductum est, qui ¹⁾ nunquam non prandet et cęnat, stat et sedet, equitat et ambulat nobiscum. In summa, totus nobiscum es, nosque vicissim tecum toti, nisi quod locis disiungimur. Quę cum infelicitas sarciri, nulla re alia commodius quam literis queat, facile a me impetrauit *Vrsinus*, ne tandem non rescriberem, nulla etiam tam diuturni prius admissa silentij excusatione, quam id me facturum vltro reciperem, quo ut me amor vehementer inuitauit, ita pudor nonnihil deterruit, tantę crimen indiligentię ingenue agnoscentem. Nam si quid factus sum cuiquam amicorum eiusmodi ingratitude iniquam reus, id ego reuera vni magis tibi quam amicis meis omnibus præcip[uis] factus sum, qui tot iam annos tecum pertinacissime siluerim ²⁾, cuius noxę tantum abest ut iudex me vel ipse absoluat, vt ingentis me propterea piaculi sponte damnem, atque etiam grauioris, quam quod expiari sperem leuiter posse. Vt enim ipse etiam interim (quę tua est humanitas) omni me culpa totum liberes, ea tamen profecto nulla ex parte libera[bunt] si qui sunt, qui et multi et magni sunt, qui tam tuum in me quam meum rursus in te animum probe norunt. Norunt autem ij potissimum, apud quos de te sublimia quidem omnia, sed virtutibus tamen tuis et tuis in rem christianam studijs inferiora, ab ipso iam statim nominis, immo numinis tui exortu prædicare in hæc vsque tempora non desij. Auget tamen (cur enim dissimulem?) priorem negligentię meę culpam et illud, quod ne ad eas quidem rescripserim, quas adhuc Pragę ante quartum hinc annum e manibus reverendissimi domini *Stanislai Episcopi Olomuncensis* acceperam, ad quas fuerat tunc quidem parata responsio, sed non missa hac causa quod sub idem tempus ad serenissimum principem *Ferdinandum* legatio Norembergam eundum mihi esset, vnde ad te scribere commodius licuisset. Sed ob celeriores principis discessum, fuerat ea tunc

¹⁾ (Burschernál) quod.

²⁾ B. siluerunt.

impedita profectio, ac mox obtrusa altera ad serenissimum Polonię regem legatio, qua factum fuerat, vt in legendis tumultuatum sarcinulis aptatum literis tuis responsum inter cęteras quoque chartas lateret, latueritque etiam hactenus, latuissetque forsitan etiam diutius, nisi *Ursinus* noster vrgere me cępisset, tam ut illud perquirerem, quam ut has etiam veluti vsuram ac fęnus adijcerem. Feci vtrumque non grauati atque tanto etiam libentius quanto reuerendissimus dominus *Stanislaus Turso* Olomucensis episcopus non minus literarum peritia quam vitę sanctimonia insignis, id ipsum a me diligentius efflagitabat, quicū ut sępissime quidem alias ita et nunc, cum dies hic Budę complures apud principem ageret amplissimus nobis de te sermo fuit. Tantum autem abest, vt is veteri meę de Erasmi pręconijs summulę quicquam decerpāt, vt huic etiam nouum eundemque ingentem semper aceruum addat, cuius pondere me premi adeo non pęnitet, vt magnopere etiam delectet, tanti viri iudicio meam hoc latius de te vulgari sententiam, quo episcopus prępositum dignitatis amplitudine, *Turso Pisonem* nominis splendore, addo etiam literarum eruditione longius superat. Qua tamen in re tantum absum ab inuidia, vt meo mihi iure blandiri posse videar, qui vno eodemque tempore primus duobus *fratribus episcopis Tursonibus*, *Wratislauensi* sanctę memorię, et *Olomucensi* ad te scribendi auctor fuerim. Nam cum ij ante annos hinc forsitan octo ad me in principis regia tunc habitantem humaniter simul diuerterent librosque tuos in mensa nescio quos voluerent et perspicere, repente vnoque etiam ore, meam de *Erasmio* sententiam rogabant, eoque etiam instantius, quo me tibi antiqua olim consuetudine coniunctionem fuisse intelligebant, idque ex mea partim rela[tione] partim ex tuis ad me literis Romam Sena quondam datis, mihi certe non indiligentius auro custoditis. Eas vterque pontifex sacrosanctis primum manibus, mox etiam osculis excipere, ac summa cum alacritate perlegere atque relegere. Non iam erat difficile mihi impetrare, ne non ad te scriberent, id, quod haud ita multo post vberius, quam mihi licebat monere, vltro perstiterunt, quando non solum literis verum etiam xenijs et apophoretis te ornare dignati fuerunt, id quod vtrique a *patre* felicitis memorię, viro integerrimo, inditum et insitum fuerat, plane ut non magis opum, alioqui pręsignium, quam pręcipue cuiusdam liberalitatis illos reliquisse credi possit herędes. Hęc aspersi, quod et ego *episcopis Tursonibus* nonnihil, *patri* vero etiam plurima debeo, viro memoria nostra pręter rarissimam ex honoribus, valetudine, libe[r]is ac diutius (*igg?*) felicitatem, religione, prudentia, comitate, fide] constantia per omnem vitam incomparabili. Huius cum mor[is] reuerendissimo domino *Petro* quondam cardinali Rhegino Romam nunciaret[ur], nam *Tursonem* legatus olim in

Hungaria familiarissime vsus fuerat, ad me conuersus apprehensa dextra, quasi rem nouam stipulaturus, scio, inquit, *Piso*, quod *Tursonem* max[imi] semper feceris, hoc tamen vicissim ex me perpetuo scias, velim, mihi neminem vnum virum, quos in Europa noui summos, *Tursoni* ex omni virtutum genere similem obtigisse. Quod tanti tamque mira experientia viri encomium nos tunc ex tempore ¹⁾ sic retulimus: Virtutum specimen, quo nullum Europa videbat maius, vel Roma iudice, *Turso* fuit. Sed in hęc nimirum parerga me quasi aliud agentem traxit non minus sancti senis memoria, quam optimi antistitis tantus in te candor, quantum in hoc ordinum genere certe vix vsquam reperi. Cu[ius], si in literatos munificentiam alij quoque pontifices pro suis q[uique] fortunis sequerentur, non paulo reuera melius haberent literę. Habes, mi *Erasme*, epistolam, cuius farraginem partim episcopo, partim *Velio* poteris imputare. Mihi profecto satis fuerit, tantę cessationis notam vtcunque diluisse, si tamen perpetuus tot iam annorum vternus vnus et alterius horę vigilia satis dilui, satisue pensari potest, nisi illius oscitationem forsitan et hoc aliqua in parte discutit, quod non minus silens quam scribens constantissimo semper animo tuus fuerim, quem, ut equari ab omnibus, ita vinci a nemine vnquam patiar, sed ne etiam ab ijs quidem, qui summas officijs beneficijsque amicitias testati, longe me cariores tibi esse non iniuria meruerunt. Qua in re tantum profecto abest, vt cuipiam vel minimum inuideam, vt omnibus ingentes etiam gratias agam, meum de te testimonium, non solum illustrare, verum etiam nullo non munerum genere vltro superare dignat[is?]. Porro, ne sub nouum hunc annum penitus sine strena vadat epistola, mitto nummum aureum Gratiani imperatoris nomine insignem, alterum argenteum Herculi sacrum. Tuum erit, animum non rem estimare. Christus pro sua gloria illustranda diu te nobis seruet incolumem. Buda. Cal. Febr. M. D. xxvj.

Tuus Iac: Piso.

Burscher, Spicileg. XII. 7.

2. Erdélyi Miksa.

III. H a u t . . . ? 1527. márczius 28.

Erdélyi Miksa Erasmusnak.

†

Etsi iam diu nihil ad te literarum dedi, nolo, ex eo existimes, me tui vnquam memoriam deposuisse, aut dignitati tuę vllo officio velle deesse. Sed intermissum est a me scribendi officium,

¹⁾ exemplo ?

partim quod deessent, quibus literas recte dare possem, partim occupationes me retardarent, non nihil etiam quod me materia deficeret. Tuę erit humanitatis condonare, si quando negligentia silentij mei causa fuerit. Misi ad te superioribus diebus literas Caesaris, quas etsi duplici exemplo accepissem, quod obtrectatores tui passim in vulgus spargerent, eas non Caesaris literas, sed ficticias esse, alteras retinui, et aperui, et nomini tuę studiosis Louanium misi per clarissimum virum ac dignitatis tuę strenuum propugnatorem *Egidium Buslidium*. ¹⁾ Hoc tabellario recepi alias literas, quas *magnus cancellarius* ²⁾ Caesaris cancellario et theologis Louaniensibus scribit, plenas laudum tuarum, quarum exemplum prope diem ad te missurus sum, mitto etiam ad te literas, quas ipse cancellarius Caesaris et *Valdesius* ³⁾ noster ad te scribunt. Nihil aliud est, quod ad te scribam, ruri sum ut sepe, non sum in aula, nisi vocatus, quod sepius tamen fit, quam vellem. neque tum mihi curę, quid theologi Louanienses, machinentur, quorum obtrectationibus si tantum ceteri mortales, vt ego, tribuerent, non esset qui illis (!) responsione dignaretur, non quidem magis, quam si me canis edentulus allatraret. Vale et me ama. Ex villa mea Haut. 28. Martij 1527.

Tuus ut suus Maximilianus Transsylvanus.

Ornatissimo ac clarissimo viro domino Erasmo Roter[da]mo
Basileę vel vbi fuerit.

Burscher, Spicileg. IV. 9.

IV. 1527. nov. 6.

Erdélyi Miksa Erasmusnak.

†

Attulit ad me hic *Burchardus* literas tuas, vna cum tribus literarum tuarum fasciculis, quas primo discedenti tabellario ad *Valdesium* in Hispaniam diligenter et fideliter deferri curabo, vt eas ijs reddat, quibus scribis, puto tamen eas illuc tarde nimis peruenturas. Quod ille de te in Hispania conuentus Idibus Augusti dissolutus fuit, ⁴⁾ non sine magno immortalitatis et glorię tuę firmamento, quemadmodum ex literis, quas ad me *Valdesius* dedit, quasque ad te mitto, poteris cognoscere. Audio, Louanienses theologos, siue literis Caesaris, siue cancellarij et aliorum monitis, siue fama earum rerum quae in Hispania gestae sunt, et

¹⁾ Erasmi Opp. III. 353, 377, 381, 652, 1653.

²⁾ Mercurinus de Gattinara l. c. 969, 974.

³⁾ Erasmi Opp. III. 973.

⁴⁾ Erasmi Opp. III. 1041.

multo tractabiliores mansuetioresque factos, et haud amplius bonis literis tam atrox bellum inferre. Spero, breui futurum, vt viuus quoque inuidiam exuperes, quod solum tibi ad perfectam felicitatem deesse videtur. Caesar se omnino pacem habere putat. Tu vt Italię vicinior, quę isthic a Gallis geruntur, optime nosse debes. Video fortunam cum vtroque ludere, et modo vni modo alteri victorię spem ostendere, quo bellum finem habeat nullum. Vale et Maximilianum tuum ama. Ex villa mea die 6. Nouembris 1527.

Tuus totus Max. Transs.

Clarissimo viro domino Erasmo Roterdamo.

Basileę.

Burscher, Spicileg. IV. 10.

3. Oláh Miklós.

V. Augsburg. 1530. szept. 21.

Oláh Miklós Erasmusnak.

Salutem. Vix dici potest, prestantissime domine doctor, an plus longioribus tuis quam his breuioribus literis, quas michi *Felix* reddidit, fuissem delectatus. Nam ex eis quoque illud intellexi, quod ex longioribus poteram cognouisse: animum scilicet et humanitatem tuam singularem in me futuram. Gratissimum igitur michi fuit, te hac ad me vsum breuitate. Et excusationem, qua et tu literis illis et *Felix* tuo nomine apud me fuit vsus, arbitratus sum, non fuisse necessariam. Quare, mi domine doctor, presta, quae polliceris, te me inter amicos precipuos habiturum. Enitar ego quoque, vt mee amicitie te non peniteat. *Regina* est ea nunc quoque in te clemencia ac pietate, qua antea propter excellentes tuas virtutes semper fuit. (Que vt fiat cumulacio, quantum in me erit, curabo diligenter. (*Quirinus*¹⁾ tuus, cum ad te reuerteretur, et michi vale dixisset, nolui eum vacuis, vt dicunt, reueri manibus, vt dum prandes cenasque mei memineras.²⁾ Vale et me ama, tuumque existima. Ex Augusta xxj Septembris. Anno Domini 1530.

Tuus N. Oláh custos
Albensis secretarius et
consiliarius regius etc.

Külczim: Excellentissimo domino d. Erasmo Roterdamo sacre theologie doctorj etc. domino et amico obseruandissimo.

Burscher, Spicileg. XI. 7.

¹⁾ Quirinus Talesius Erasmus amanuensius.

²⁾ Erasmus feleletét l. Oláh Miklós levelezésében. p. 89. Oláh kanalat és villát küldött volt neki.

VI. Brüssel. 1531. nov. 19.

Ex epistola Jacobi Iaspari, Dani, Arhuriensis ad Erasmum.

Sum iam, Erasme omnium charissime, apud magistrum Nicolaum Olochum, secretarium regine Marię, quem *ἐν τοῖς ἑλληνιστοῖς ἤδη παιδεύω*, de quo ad *Liwinum* ¹⁾ scripsisti. Vir candidissimi pectoris videtur, non solum videtur, sed etiam est *ὄλος γιῖρασμος*, qui quicquid poterit facere, tua causa facturus est. Nudius tertius inter cęnandum optauit, te hic esse, aiebam, emisse te eedes magnis impensis, iam potuit diuendere inquit, *regina* libenter velit eum apud Brabantos esse...

Bruxellis 19 die Nouembris anno 1531.

Burscher, Spicileg. XI. 13.

4. Joannes Antoninus Cassoviensis.

VII. Basel. 1522? jul. 5.

Johannes Antoninus Cassoviensis Zasius Ulriknek.

S. P.

Quantum me tuis ornatissimis literis honestaueris, paulo post confecta res indicabit. Omnium studiorum decus, praeclarissime *Zasi*! Non possum depingere rarissimam illam operam, quam mea causa principes illos viros, ad quos scripsisti, quotidie insumere video: profecto mirabiliter declarant, tuam commendationem non vulgarem fuisse, dum adeo nullus est, qui se in hac re segnem faciat, ut et cupide apud senatum procedat, unusquisque demonstret, operae pretium esse, Amplitudinis tuae literas, et hoc potissimum tempore, permagnum pondus habere. Ego vero vehementer sum sollicitus, ne possim per omnem vitam meam tuae Amplitudini pro tot et tantis tuis beneficiis respondere. Sed vincam me ipsum aliquando, et cogitabo, me omnino respondere potuisse. Cognosces praeterea, non solum illis, quibus scripsisti, meumque studium patefecisti, verum etiam domino coadiutori Basiliensi, ²⁾ domino praeposito: in summa, singulis canonicis id negotii cordi fuisse. Dominus *Oberried* ³⁾ nihil intentatum reliquit. Nunc consulitur, et spero in optimam partem. Nam et intercessionones multae sunt et strenuae. Vale vita mea. Basileae 5. Julii.

Amplitudinis tuae filius
Doctor Johannes
Antoninus.

¹⁾ Erasmi Opp. III. 1418.

²⁾ Diesbach Miklós, Erasmi Opp. III. 756.

³⁾ Elöttem ismeretlen.

Külczim: Praeclarissimo ll. doctori domino Vdalricho Zasio, magno oratori, ornatissimo viro, domino, et patrono obseruatissimo.

L. Vdalrici Zasii IC. Friburg. quondam celeberrimi epistolae ad viros aetatis suae doctissimos ed. F. A. Riegger. Vlnae 1774. 8° p. 547.

VIII. K r a k k ó. 1526. január 21.

Joannes Antoninus Cassoviensis Erasmusnak.

Quod hactenus ne uerbum quidem scriberem ad tuam Amplitudinem, mi pater, in causa erant res nostrae, quae varie habebant, quemadmodum declarabunt mox sequenturae literae, graves illę futurae et ad persuadendum penitus instructae. Hoc enim tempore non potui præter summam summarum, quod vocant illj, ad tuam Amplitudinem scribere aliud quidquam sero nimis de huius tabellionis abitu factus certior. Plutarchi libellum de non irascendo tertio nonas Decembris primum vidimus Cracouiae, tam solent optima quaeque omnium manibus perteri prius, quam ad nos perueniant. Hunc primo quoque tempore misi magnifico domino *Alexio*¹⁾ tam auro quam argento nimis perpolitum. Dici non potest, quam placeat liber hic, imo ille *Erasmi* animus, viro huic, qui tuae Amplitudinij adornat magnifica dona, verum illa tuae Amplitudinij ante proximum mercatum Franckfordensem mitti nequaquam possunt. Reposuit apud me clarissimus *Joannes Henckell*, sacrae reginalis maiestatis Vngarię a sacris contionibus, munus quoddam cum literis, tuae Amplitudinij mittendum. Non audebam literas a munere seiungere, et hic tabellio nolebat muneribus occupari, proximum erat, vel hæc tandiu tenere, quandiu mercatores nostrates Franckfordiam proficiscerentur. Non vidi ego in Vngaria hominem apud reginam, regem, ceterosque optimates regnj hoc vno magis gratiosum, neque vidj, qui in concionibus, domi, foris, per omnem occasionem purius *Erasmum* illum magnum admiraretur. Nullus est liber Erasmicus, qui in huius bibliotheca non habeat principem locum, neque grauatur si decies eadem in lucem dentur coemere. Quicquid prædicat inculcatque populo, totum hoc spirat *Erasmj* paraphrasim. Habuit Vngaria multos, ita audio, sycophantas quj venenum Romae haustum nisi sunt apud Vngaros euomere ad omnem honestam *Erasmj* recordationem, illos vir iste vnicus ita compescuit, vt ne hiscere quidem audeant amplius. Non posset tua Amplitudo illum de concionando librum vllj mortalium rectius dedicare, vel qui tuo nominij

¹⁾ Thurzó Elek. -- Plutarchi Chaeronei Libellus perquam elegans, de non irascendo. Eiusdem, de curiositate, Vterque Latinus Des. Erasmo Rot. interprete. Basel Froben 1525. 8°. Antoninus felszólítására Thurzó Eleknek ajánlotta Erasmus. V. ö. az ajánlólevelet.

tam vnice studet, vel qui nolit vnas ad se *Erasmj* literas, sic dicebat ille in multa clarissimorum virorum frequentia, beneficio quantumuis pinguj ac assiduo commutare. Si vnicae literae ab *Erasmio* ad illum tantj fiunt, quantj habebuntur non iam vnice sed ingens volumen? Ausim promittere illum neminj episcopo, abbatj, cessurum esse, si, quod somnio. contingeret. Non habet hic vir benignitatis aliquem modum, omnibus etiam mediocriter doctis suppeditat, quantum omnes possunt mirari. Neque vero reginae est solum concionator, est et parochus Cassouiensis, archidiaconus Tornacensis, potuisset iam antea esse episcopus, si voluisset homo minime ambitiosus, doctus ad multorum inuidiam usque. Sed haec alias. Magnificus palatinus Cracouiensis, d. *Christophorus*, et coram et per literas me rogauit, velim illum tuae Amplitudini commendare, qui quidem tibi aurea et pretiosissima dona soceri mei manu elaborata ad succedentem hunc mercatum Franckfordensem missurus est. Idem me rogauit reuerendissimus præsul *Andreas Critius*, cuius eruditionem ex hoc suo libello perspicere potest tua Amplitudo, qui et si culpet quaedam Sarmatica, non tamen ita culpat, ut præsencia sint, imo medicorum more monstrat remedia quibus, si pullulare velint mala, arceantur. Haec propterea addo, ne ex hoc libello colligas quædam asperiora, quibus commode possis te de aduentu ad nos excusare. Atque vtinam possent tuae Amplitudini persuadere *Critij* nostri literae, vt triumpharet *Antoninus*, tamen vt non venias, est aliquid, a christianissimo rege inuitari tot ac tantis pollicitationibus. *Iustus Detius*, secretarius sacrae regis maiestatis, nuper, o miseram conditionem mortalium, equo insidens paulum citaciore os brachij, quod adiutorium vocant, fregit in cursu, qui, ne nihil scriberet ad tuam Amplitudinem suapte manu, scripsit altera manu haec pauca, tenente chartam vxorcula eius. Cupit hic quoque tuae Amplitudini commendari, quoniam tuam Amplitudinem mirifice amat, dignus esse debet tuis commendacionibus. Habent certe, mi pater, heroes isti magnum campum suarum commendationum, sed quod angustum sit mihi tempus, non possum, quam admodum cuperem, præstare quod illis in manus recepi meliori compendio, propone tibi interim omnes omnium potissimas commendationes vndecunque ad tuam Amplitudinem perscriptas esse, huiusmodi commendationibus sunt dignissimi. Illustris palatinus ob istam immortalem linguam tuus erit perpetuo. Reuerendissimus praesul *Critius* his literis, hoc libro arithmetico ad tuum amorem prenotatus tuae Amplitudini pro animi tui sententia, vbi velis, quando ac quoties velis, libenter subscribet. *Iustus* mecum illius magni *Erasmi* imperium rogat, qui ita nos a tua Amplitudine certo amari nobis persuasimus si frequenter nobis imperabis, qui nobis cuiusuis numinis es loco, te suspici-

mus, veneramur, celebramus, eiusmodi animo in te sumus, vt nulli tuorum sit vnquam concessurus. Cracouiae *Lutherus* pessime audit. Bene valeat tua Amplitudo, quam Optimus Maximus *Jesus* incolumem tueatur. Cracouiae male affectis oculis et lippientibus, ferijs D. Agnetis 1526.

E. A. T.

deditissimus
Antoninus medicus,
filius.

Rogo, intelligant palatinus, *Critius* ac *Iustus*, me voluntatibus illorum satisfecisse, ne dicant postea mihi, quod audire nollem.

Paraui ego quoque munus tuę Amplitudini, vt uereor tamen, ne sit tam pretiosum, quam est merita tua benignitas, quę me non dedignata est denuo commendare posteris, mittetur hoc tuę Amplitudini cum reliquis ad quadragesimam.

Salut Amplitudinem tuam vxorcula mea. Ego vero saluto clarissimum dominum *Ludouicum Berum*, dominum *Amerbachium Bonifacium*, dominos *Frobenios* cum domina, dominum *Glareanum*, *Sichardum*, *Leuinum* diligenter.

Külczime: Magno huius seculi ornamento clarissimo domino Erasmo Roterodamo, omnium bonarum literarum vin[dici] incomparabili, domino [et pa]trono obseruandissimo.

(Eredetije a boroszlói városi könyvtárban Rhed. Ms. 254. 12-ik sz.)

5. Henckel János.

IX. K a s s a. 1527. majus 23.

Henckel János Hess Jánosnak.

Graciam et pacem a domino, vir modis omnibus optime. Venit ad nos Magister *Achatius* Oppauianus ecclesiastes, tuas ad se mihi.legendas exhibens, in quibus cum honorifica mei nominis mentione petis, vt tuis mihi verbis salutem impierci. Miranti, cur tantus a viro tanto honor haberetur ignoto et quacunque estimis parte pusillo, in mentem venit syncere charitatis fecunditas, quę vndecunque potest, amicos suscipit et parit. Et quanquam iam dudum captarim occasionem, vt ad te scriberem, imo te viderem, audirem et noscerem propius, tamen, quando neque illud sineret meus pudor, neque hoc mearum rerum ratio ferret, fruar interim hoc bono, quod in *Hessi* amicitiam uel nunquam visus veni, summe deinde felicitatis loco habiturus, si me literis tuis confirmare dignatus fueris. De rebus, que proprię nostrę sunt, quid ad te scribam potissimum: palam est, quam parum prospere procedat in Hungaria negocium euangelicum, hijs passim, qui

modis omnibus promouere debebant, aperto Marte obstantibus. nullibique non omnia turbantibus monachis, quibuscum mihi perpetua est lucta. Rogabis dominum, ut illuminet vultum suum super nos, et misereatur nostri. Sunt priuata quedam, quæ me valde angunt, nempe domus et familiæ nimis quam magna et importuna cura, quæ mihi functionem hanc valde odiosam facit, vnde factum, ut sepe tentarim hoc iugum excutere, quod an bona conscientia possim, mihi dignaberis indicare. Literas, si quas, ut spero, mittis domino *Antonino*¹⁾ Doctori medico, aut domino *Michaeli Spys*²⁾ Cracouiæ reddi curabis, hij enim mox, ut acceperint, huc transferendas dabunt. Librorum bonorum et nouorum indicem vna expectabo. Dominus tecum. Ex Cassouia 23 die Maij: Anno Christi 1527.

Joannes Henckel
parrochus Cassouien:

Külczime: Docte pio et pie docto domino Doctori Joanni Hesso ecclesiæ diue Magdalenes Wratislauensi parochus domino et amico in Christo obseruando.

Wratislauic.

(Eredetije a boroszlói városi könyvtárban, Rhediger-féle levélgyjűtemény. V. 87.)

X. Gersdorf. 1523. szeptember 10.

Münsterbergi és Oelsi Károly herczeg Boroszlói városa tanácsának.

Demnach Ihr Uns geschrieben, wie der Würdige, Unser Andächtiger und Getreuer, Er, *Johann Hess*, der heil. Schrift Doctor, von Euch und Eurer Gemeinde mit embsiger Bitte ersucht und angelanget, dass Er bey Euch das Predigtamt annehmen wollte, dass er sich schuldig finde den Weingarten des Herrn zu baun; allein er hätte eine Beschwerde, sich damit zu beladen, dieweil er Uns mit Dienste versprochen und eingebunden wäre, welches Wir alles, wie es solch Schreiben in sich begreift, sammt Eurer demüthigen Bitte und Ermahnung, dass wir dasselbe vergünsten wollten, nach der Länge verstanden. Und wiewohl es an dem, dass wir allbereit bey der durchlauchtigsten Fürstin Unserer gnädigsten Frauen und *Königin*, I. Maj. obgenannten Herrn Dr. *Hess*, der christlichen Lehre und geistlichen Lebens wahrhaften Lehrer Fürgeher gerühmt und angesagt, dass I. M. fast begierig worden, ihn in ihrem Amte zu haben

¹⁾ Joannes Antoninus Cassoviensis.

²⁾ Spiess Mihály Löcséröl, krakkói kereskedő. Wagner, *Analecta Scepus*. II. p. 182; *Magazin für Geschichte etc. der österr.-ungar. Monarchie* I. p. 264.

und zu gebrauchen, dieweil aber erschollen ist, wie das Licht des Evangelii bey Euch und Eurer Gemeinde herfürbricht und aufgeht, Eure Bitte auch so christlich an uns kommen, haben Wir aus fürstl. und christl. Pflicht bedacht, wie es unziemlich wäre, Euch in dieser Seelenfahrt Hinderung einzuführen und Eure Seelenspeise zu entziehen . . . .

Geben zu Gersdorf, Sonntag nach Maria Geburt, 1523.

(J. W. Fischer, Reformations-Geschichte der Haupt- und Pfarrkirche
St-Maria Magdalena in Breslau. Breslau 1817. 4° p. 59)

XL. Sopron. 1528. julius 18.

Henckel János Erasmusnak.

Quod pace fiat tua, sanctissime mi *Erasme*, cogit me rursus summa mea in te obseruantia et amor incomparabilis, ut ad te scribam. Si quid autem hoc pecco, ut nunquam non peccat importuna beniuolentia, id vel D. *Anthoino*¹⁾ nostro, qui me primus corrupit, uel tue humanitati, quę eam mihi longe grauissimis litteris confirmauit corruptelam, imputabis. Hanc denuo appello illo potius, quam impudentię huius authorem et magistrum habeo, nunc apud te deprecatore, et patrono vsurus, si quis modo esset optimi alioqui hominis vsus, quod ego sine lachrymis commemorare non possum. Nam, si nescis, ereptus est, non tam nobis, quam sibi ipsi *Anthoinus* etiamnum uiuus uidensque direę ac propemodum deplorate phreneseos iniuria, inquam²⁾ creditur nimis sue medicinę studio incidisse, dum existimationi de se hominum, quę ubique maxima erat, cõnatur respondere. Tam autem principio uehemens illa fuit, ut diu iniectis manicis, ne quid durius aut in se aut in domesticos suos admitteret, coerceretur. Erat spes plurima medicis, qui iam inde ab initio adhibiti fere ludebant operam, fore, ut aspirante vere (nam hieme inciderrat malum) melius succederet curatio. Sed hic non multo propius quam antea peruentum est ad ueram sanitatem. Desipit quidem nunc moderatius, sed desipit tamen, eoque, ut breuiter dicam, loci redactus est, vt cui sepe non unius etatis uitam optauimus, contrarijs uotis mortem compreceremur. Sed hec acerbiora sunt, quam explicari pluribus uelit animus tuus, tam chari capitis miserabili casu plus nimio, quod sat scio, exacerbatus. De me itaque quędam, et, quid apud te ambiam, paucis dicam, ea uero ne grauate audire uelis, iterum atque rogo. Et ut quam proxime ordiar. Reuersus sum hijs diebus ad Reginam heram meam, quam afflictis nuper hic et turbatis grauissime rebus deserere coactus

¹⁾ Johannes Antoninus Cassoviensis.

²⁾ Az eredetiben: *quam*.

sum, ueteri functurus officio, hoc est uerbum domini huic aule annunciaturus, qua uix aliam inuenias quietiorem, modestiorem et recte pietatis studiosiorem, id quod optime principis institutione sit, quam si domi uideas, non in gynecio, sed schola esse dicas. Semper in manibus libri, docet, discit, et sacris lectionibus uiduitatem ¹⁾ solatur suam, adeo non obliuiscens ueterum, utque alijs in summa rerum prosperitate difficilia sunt, in luctu fletuque perdidicerit. Nam paraphrases tuas, delicias plane suas, quas antea germanice uersas legit, nunc latine et ut a te scripte sunt, quotidie uoluit et reuoluit et intelligit. Tibi uero ob labores tam sanctos tuos peculiariter sic est affecta, ut magis esse non possit. Quin tu igitur, mi *Erasme*, eam tibi aliquo munusculo magis demereris. Habes copiam et argumentum non expositum magis quam appositum, ipsam aio personam, non ut hanc laudes, quae laudari satis et pro merito nunquam potest, sed quemadmodum tibi ob unam Reginam coniugem omnes coniuges plurimum debent, ita uidue omnes, quarum, ut si usquam alibi, magnus est ex illa clade relictus in hoc regno, adeoque in hac aula numerus ob unam reginam uiduam se ab *Erasmio* immortalis affectas beneficio sentiant, et gratulantur. Dabis hoc serenissime huius heroidis summe in te obseruantie et precibus, si mereor, meis, illam neque ingratam neque immemorem experturus, me uero, etiamsi iampridem tuus sim, perpetuo obnoxium hoc nomine habiturus. Optime vale. *Erasme* mi optime, maxime. Sempronij in Pannonibus xvij Julij. Anno salutis nostre MDxxvij.

Serenissime Regine Hungarie et Bohemie etc.
Marie uidue a contionibus et a consilijs,
parochus Cassouiensis

Johannes Henckel.

Misi ad te hoc exemplo alteras cauere mihi uolens ab hijs, quibus literę prede esse consueuerunt.

Külczim: Omnis bonę eruditionis principi et assertori D. Erasmo Roterodamo optimo maximo.

Kostnicz.

(Eredetije a boroszlói városi könyvtárban. Rhedig. Ms. 254, 84-ik sz.)

XII. Bécs. 1528. október 18.

Ferdinánd császár Jakab boroszlói püspöknek.

Anno 1528. Wien den 18. October. Unss hat die durchläuchtige Fürstin, Fraw *Maria*, zu Hungarn und Böheim Königin, Vnser liebste Schwester, von wegen des gelährten, Vnsers

¹⁾ Az eredetiben: *uiduitatem*.

lieben, getreuen *Johann Hengkel*, Doctor vnd Pfarrers zu Ka-shaw, angelanget vnd gebeten, Dweil Er sich in Ihrer Lieb Dienst, zu einem Prediger verfüget und derhalben sein Pharr übergeben und resigniren muss, dass wir Inne genediglichen gegen Dir zuuerschreiben geruchten, auf das Er in Vnsern Stiefften zu Presslaw ein Prelatura oder Dignitet erlangen möchte. Nun haben Wir Ihrer Lieben ansinnen und begehren und sonderlich, das obgedachter *Johann Henkel* ein gelerte und darzu tügliche Persohn ist, angesehen und betrachtet, auch dabey bewogen, dass Er zu diesen im glauben irrsaligen Zeiten nicht unnützlich der Kirchen erschiessen ¹⁾ kan und mag. Begehren derhalben an dich mit sonderlichem fleiss, Du wollest von Vnsern wegen darob sein und dich dermassen also halten und erzeigen, dardurch Er die erste Prelatur oder Dignitet, so in den mehrgedachten Stiefften ledig wurde mit sambt der Inuestitur und Zugehörung erlanget und bekeme. Wo aber ia kain Prelatur zu dieser Zeit vaciret, dass Er dieweil mit dem ersten felligen Canonicat, biss ein fahl einer Prelatur beschech, versorget wurde. Daran geschicht Vnss von dir zu gnedigem wolgefallen, auch ein sonderliche willfah-rung, dieselbige in aller gnad von dir anzunehmen.

Geben in vnser Stadt Wien etc.

Ferdinand.

An den Bischoff Jacoben zu Bresslaw.

(Másolata a boroszlói állami levéltárban. Sign. A. A. III., 6^a, 45.)

Közli: DR. BAUCH GUSZTÁV.

---

¹⁾ Helfen, nützen.

ADATOK

A SOPRONI JEZSUITÁK TÖRTÉNETÉHEZ.

1.

Az esztergomi érsek kéri Sopron városának tanácsát, miszerint a Sopron városában létező sz. György tiszteletére ajánlott s bold. Sz. Máriáról nevezett üresedésben levő javadalmat, a város s közte létező barátságos viszonynál fogva, Fodróczy Farkas nevű szolgájának adományozza. Az érsek kijelenti miszerint a városi tanácsnak nem szabad kételkedni, hogy Fodróczy, ki most laicus, nem sokára felveszi az egyházi rendet, mert — úgymond — ő nem is tűrné, hogy a javadalmat egyházi rend nélkül elfoglalja.

Az érsek ígéri, hogy a városnak ez ügyben nyilvánítandó figyelmét, fontosabb dologban »minden barátsággal viszonozni fogja.«

(1555. M. (?) 17. Bécs melletti praediumából. Soproni városi levéltár
Lad. III. C. Fasc. I. N. 1.)

2.

Gróf Esterházy Miklós Káldy Mihály plebánus panasza folytán emlékezetbe hozza, hogy Sopron külső városában volt vagy van valami domus confraternitatis corporis Christi, melyhez bizonyos számú szőlők is tartoznak, melyeket a régi katolikusok egyszer is másszor is adományoztak, s melyekhez Sopron városának semmi köze, és igazsága sem volt. A confraternek akarátjuk szerint saját körükből választottak rectort, s az említett birtoknak jóvedelmét isten tisztességére fordították. Mivel pedig a ház a szőlőkkel egyetemben sok esztendő óta pusztán állt, a confraternek Csiki püspök urat választották rectornak, ki a házat a szőlőkkel együtt minden ellenmondás nélkül birtokába vette, s a házat meg is telepítette.

Esterházy Káldy panaszából megértvén, hogy Sopron városának tanácsa, Csiki püspök halála után, a nevezett confraternitas birtokába praetensiókkal akarja magát ingeralni, úgymint

a szőlőt kívánja leszedetni, — s Káldyt a szőlő leszedésétől eltiltotta, — inti Sopron városának tanácsát, hogy e bitorlási szándékától elálljon, s minden erőszaktól óvakodván, a követett eljárásról őt értesítse.

(*Magyar levél.* Kelt Kismartonban 1630. okt. 4. Sopr. v. ltár. Lad. III. C. Fasc. I. N. 2.)

3. Gróf Esterházy Miklós Artner sopronyi polgármesternek.

Esterházy e levél elején felemlíti, hogy Artnernek már tudomása van arról, mihez kelljen magát tartania az alapítandó katolikus iskolára nézve. Ezt már megértette a felség parancsolatjából, s a püspöknek intimatiójából valamint magától Esterházytól, midőn vele s Andrássyval eziránt Lakompakon értekezett.

Esterházy hírül vevén, hogy Artner a város tanácsát egybe akarja gyűjteni, inti őt, miszerint az iskolaügyet a tanács ülésében a felség parancsolatjához képest elintéztvén, minden balgondolkodást s haszontalan persvasiókat félre tegyen, a mi egyszersmind becsületére s respublikájának ékességére fog válni. () felsége ugyanis nem parancsol olyant, a mi az ország törvénye és szabadsága, vagy a városnak kiváltsága s immunitása ellen lenne, s nem is azt kívánja a mi a városé, hanem a mi az egyházé. Esterházy inti Artnert, hogy ha a felség akaratja ellen fog cselekedni, ennek kegyét elveszítendő; s különben a felség akaratja a nélkül is teljesedésbe fog menni.

(*Magyar levél.* Kelt Kismartonban 1636. július 13. Sopr. vár. ltár. Lad. III. C. Fasc. 1. N. 4.)

4.

Esterházy Miklós ugyanezen kath. iskolai ügyben Sopron város közönségének is írt. Ezen iskolai ügy támogatása czéljából hangsúlyozza, miként gyalázatos dolog, hogy oly virágzó és nagy városban lakozó sok száz katolikusnak iskolája paragon hever, s hogy Sopronban nincs oly iskola, hol a katolikus ifjúság jó oktatásban részesülne, mely oknál fogva más vallású iskolát kényszerítettnek látogatni, sőt más tartományokba s messze eső vidékekre kénytelenek menni iskolába, holott sokkal dicséretesebb lenne, ha a haza kebelében nyernének oktatást.

(*Latin levél.* Sopr. városi ltár. Lad. III. C. Fasc. 1. N. 5.)

5. Esterházy Miklós Sopron városának tanácsához.

Esterházy megemlíti, hogy a tanácsnak tudomása van a Sopronban alapítandó kath. iskolát s az ennek fentartására felajánlott egyházi javadalmat illető királyi rendeletről,

nemkülönben azt is felemlítvén, hogy a városi tanács részéről a kath. iskola ellen felhozott akadékos kifogásokat, nem rég döntetlen érvekkel megczáfolta, — felhívja a tanácsot, hogy ez elhatározásra nézve kikért halasztási határidőt továbbra ne halasszák, s ezt vele haladéktalanul közöljék.

Esterházy egyszersmind kijelenti, hogy a városnak ez ügyben tán nyilvánítandó ellenkezése esetén a győri püspököknek módjában álland, az óhajtott iskolát létesíteni.

Ezen időben a győri püspök egy ideig Esterházynál tartózkodott.

(*Latin levél.* Kelt Lakompakon 1636. július 19. Sopr. városi ltár Lad. III. C. Fasc. I. N. 6.)

6. Esterházy Miklós Sopron városához.

Esterházy hathatósan sürgeti és rendeli, hogy a városi hatóság ne tegyen akadályokat a kath. iskolának a győri püspök által kijelölt helyen való építése ellen.

A város kifogyván exceptióiból halasztást kért az iskolaügy eldöntésére nézve, s a kath. iskola ellen a felséghez határozta folyamodni. — Esterházy említi, hogy a király rá nem állván kéréstükre, határozottan megparancsolta a kath. iskola felállítását, nemkülönben a patereknek (t. i. jezsuitáknak) lakul szolgáló épület létesítését is, s e rendelet végrehajtásával őt (t. i. Esterházyt) bízta meg.

E levelet Esterházy több sajátkezűleg írt sorral zárja be, melyekből kiviláglik, hogy Sopron városának hatósága a jezsuitáknak Sopronban való letelepedését ellenezte. Ezen eljárás czáfolatául Esterházy azt emeli ki, hogy a katolikusoknak joguk van saját iskoláikban tetszésük szerint mestereket alkalmazni.

(*Magyar levél.* Kelt Pozsonyban 1636. aug. 27. Sopr. városi ltár Lad. III. C. Fasc. I. N. 7.)

7. Esterházy Miklós Sopron városának tanácsához.

Esterházy említi, hogy mióta Sopron szomszédságában tartózkodik, mindenkor jó hajlamot tanúsított a város iránt, s ezt ezentúl is fentartja. — Esterházy — a felségnek különös rendletéhez képest — kéri a városi tanácsot, hogy a jezsuitákkal való tractatusoknak nehézségeit elmozdítsa.

Esterházy — a királyi megbízás szerint tegnap értekezett Sopron városának küldöttségével, s a város és a jezsuitapáterek közötti ellentétnek kiegyenlítésére nézve írásbeli *limitatiót* adott, melyben a páterek némely dolgokat még difficultálnak. — Esterházy ígéri, hogy mindenkép azon lesz, hogy a páterek az általa

megállapított feltételeket elfogadják. Kéri azonban a városi tanácsot, hogy akkép accomodálja magát, mint ezt becsületes állapítja kívánja.

Esterházy szóba hozza, hogy a pater jezsuitákat a városnál sokféleképen deferálták, s gyűlöttekké akarják tenni. Esterházy ekkép nyugtatja meg őket: »de az mint élünk — abban oly bizonyos legyen kegyelmek, hogy semmi azokban igaz nincsen, s contrariumot fog maga is tapasztalni kegyelmek.«

Esterházy végül ajánlatba hozza, hogy azon két szőlőkeretet, melyekről tegnap a soproni polgármesterrel szólt, a jezsuitának adja át, mely adománynak viszonzásául igéri, hogy ő majd nagyobb dologban fog a városnak szolgálatot tenni.

(*Eredeti magyar levél. Soproni városi ltár. Id. helyen 8. szám.)*

8. *Esterházy Miklós Sopron városa polgármesteréhez. 1636. sept. 10. Kismartonból.*

Esterházy inti a polgármestert, hogy a felség parancsolatjához képest, ne halassza a jezsuiták ügyének elintézését, mivel bizonyos, hogy »galyában és búsulásban fog esni miatta, ha ugyan kényszeríteni szenvedné magát«, s nem fogadná a jezsuitákat jó akarattal és szeretettel,

Esterházy kéri őt, hogy már iránta való tekintetből is tegye ezt meg haladéktalanul, mert a papság a nélkül is már gyanakodik, mintha ő (Esterházy) nem kedvezne neki; a mi csak onnan van, hogy ő mindenkinek igazságát óalmazza, s »tekintetet nem viselhet.«

(*Ered. magyar levél. Soproni városi levéltár id. h. 9. sz.)*

9. *Egy javaslat a Sopron város és a jezsuiták között kötendő szerződésre nézve. Esterházy Miklós sajátkezűleg van rajta aláírva. K. n.*

A 2. pontban említettik, hogy a jezsuiták házának alapítása, s ellátásuk biztosítása, semminemű terhet nem róhat a városra, miután a terhek egyedül az alapítót illetik.

4. pont. Ha valaki végrendeletileg, vagy más jámbor száddékkal a jezsuiták collegiumának valamit hagyományozand, akár a városban, vagy külvárosokban, akár kiinn a szőlőkben, rétek- s földekben vagy hasonlókban, s ha a város tanácsa e hagyománynak, birtokbavételét ellenzendi, a jezsuiták kötelesek lesznek a hagyomány becsértékével beérni. Ha pedig a társaság atyái a városi pénztárba pro damno caducitatis valamely tőkét akarnának lefizetni, s ebbe a városi pénztár beléegyeznek, az atyáknak joguk lesz a hagyományt birtokba venni örök időkre, kivált ha a hagyo-

mánynyal járó polgári terhek fontos viselését készségesen elvállalják.

6. pont. Miután az állam javának előmozdítására főleg békés egyesség szükségeltetik, a társaság ígéri, hogy vallás tekintetében semmi polgárt semmi evangélikus ministert nem fognak bántani, valamint ezt a statumok is kívánják.

(*Latin okmány.* Soproni ltár. Id. hely. 10. szám.)

10. *Esterházy Miklós 1636. sept. 11. kelt levelének másolata, mely magában foglalja azon feltételeket, melyek alatt Sopron városi engedélyt ad a jezsuitáknak Sopron városába letelepedni.*

Sopron városa két házat enged át és jelöl ki a jezsuiták collegiuma részére; úgymint: a Krisztus sz. testéről nevezett házat minden hozzátartozó járulékaival, továbbá a külváros Sandgrub nevű utcájában levő Kirchhausot a mellette fekvő szőlővel együtt.

A jezsuitáknak nem engedtetik meg a nevezett két házon kívül Sopron városa területén semminemű ürügy alatt a város tanácsának különös engedélye nélkül valamely ingatlant vásárolni vagy elfogadni. Ha a collegium idő folytán valamely módon feloszlattatnék, a nevezett épületeknek joga vissza fog esni a városi tanács elődei mint alapítók által kitűzött előbbi czélra.

A város, valamint a városi tanács, mind a collegium építése, mind a collegium személyzete eltartása tekintetében mindennemű fizetés- és költségtől ment lesz, miután erről az alapító által felajánlott nagy alapítvány eléggé gondoskodik. . . . . E collegiumban nem lesz szabad semmiféle bort méretni s hordónként eladni a nevezett épületek szőlőiből való boron kívül, melyek hordónként fognak eladathatni. A hordókra szokás szerint a város pecsétje beégettetik. — Ha pedig a collegium szükségletére szolgáló borok vagy sör fog a collegiumba szállítatni, ez mindig csak a városi tanácsnak előzetes tudomásával történhetik. — Viszont a város sohasem fogja megtagadni a collegiumnak szükséges tárgyaknak beszállítását.

Továbbá a collegiumnak házi szükségleteire szabad lesz a város közös erdejében — birtokához képest — fát vágni. Más tiltott erdőkben pedig, csak a városi tanácsnak engedelmével.

Ha a collegium örökösödés, hagyományozás vagy adomány útján valamely birtokot nyerend, köteles lesz ezeknek egyenértékű becsárával megelégedni. . . . .

E szerződési okmányban Esterházy megjegyzi: miszerint ez közte s a városnak felhatalmazott küldöttsége között kötöttetett.

(Sopron városi ltár 75. h. 11. szám.)

11.

II. Ferdinand 1636. évi május 18. ír Sopron városa hatóságának, s megemlítvén a Sopron városában alapítandó kath. gymnasiumnak szükséges voltát, s azt is, hogy e szükségnek kielégítésére Draskovich György győri püspök a Krisztus testéről nevezett házát felajánlotta, — elrendeli, hogy Sopron városa az imént említett házzal szomszédos Kirchhaus nevű házát engedje át a gymnasiumi épület céljára, miután ez utóbbi ház az előbbenihez látszik tartozni.

(*Eredeti levél. Soproni ltár id. h. 13. sz.*)

12. II. Ferdinándnak levele Sopron városához. 1636. aug. 18.

E levélből kitűnik, hogy Sopron városa beleegyezett a város kebelében építendő kath. gymnasium alapításába, mindazáltal elnevezte, hogy ezen gymnasiumban a jezsuiták oktassanak, s kívánta, hogy abban világi tanítók alkalmaztassanak. Ennek ellenében II. Ferdinand ekkép nyilatkozik: »Caeterum quia nostrae quoque maiestati maxime opportunum videtur et utile, ut schola catholica non ab aliis, quam a societatis Iesu religiosis administretur, qui insignem prae ceteris erudiendae ad pietatem et literas iuventutis laudem ubique merentur, quibus ex singulari officii ipsorum exigentia id muneris incumbit.« — II. Ferdinánd ennek következtében meghagyta a városnak, miszerint a »Kirchhaus« nevű házát a jezsuitáknak átadja.

(*Eredeti latin levél. Soproni ltár id. h. 14. sz.*)

13. A Krisztus testéről nevezett soproni ájtatos confraternitas — a jezsuiták részére 1636. Mihály napján kiállított adománylevele.

Ezen okmány említi, hogy Draskovich György győri püspök a fentjelzett confraternitas házát, mely a külvárosi Sandgrub utcában fekszik, a jezsuiták részére collegiumúl s tanodáúl jelölte ki. A confraternitas ebbe beleegyezvén, a házát a mellette levő szőlővel, s tartozandóságaival a jezsuitáknak következő feltételek alatt adományozza.

A confraternitas ezen adományozás következtében korántsem fog megszűnni. A Jézustársaságnak tagjai közül mindenkor egy legyen a confraternitas prorectora vagy spiritualisa.

Ha a Jézustársaság idővel megszűnnék, a ház ismét a confraternitas birtokába fog visszaesni.

(*Latin másolat. Soproni ltár id. h. 15. sz.*)

14.

Esterházy Miklós 1636. sept. 11. Kismarton várában kelt levelében megerősíti a Sopron városa s a jezsuiták között létre-

jött egyezséget. Ezen egyezségben az is említettik, hogy a jezsuitáknak nem szabad a soproni ifjakat betöltött 16 évük előtt a rendbe felvenni.

(Soproni ltár id. h. 16. sz.)

15.

Dobóvszky György a jezsuita collegium rectora 1639. mártius 21. kelt levelében kéri Sopron városát, adna a collegiumnak egy *Wiser* nevű szőlőkertet. A város annyiban engedett e kérésnek, hogy az engedményben határozottan kitette, miszerint, ha valaki a szőlőre való birtokjogát bebizonyítaná, a jezsuita collegium köteles lesz azt, pereskedés nélkül az illetőnek birtokába vissza bocsátani.

(Soproni ltár. id. h. 17. sz.)

16.

A vasvári káptalan bizonyítja, miszerint Dr. Artner Vilmos és Vitnyédy István óvást emeltek amiatt, hogy a jezsuiták a Sopron városával kötött szerződésbe, ennek eredeti czélja, s az eredeti szöveg ellenére egész mondatot (periodus) csúsztattak be, a mely ekkép hangzik: »Ac insuper in universis, et quibuslibet pertinentiis, ad praenotatas aedes ab antiquo spectantibus, et pertinere debentibus ab eisdem qualitercumque abalienatis, praedictis Patribus eorumque posteris, et successoribus universis acquirendi facultatem concedimus.«

(Soproni ltár. id. hely. 19. szám.)

17.

A levéltár Lad. III. C. fasc. 1. 20. sz. alatt több fogalmazvány őriztetik.

Az egyik fogalmazvány megbeszélését tartalmazza azon eljárásnak, mely szerint Sopron városnak küldöttsége gr. Esterházy Miklós nádor előtt a város nevében óvást teend, a jezsuitáknak azon túlkapása ellen, melyet elkövettek, midőn a *ker. sz. Jánosról* nevezett beneficiumot az ismeretes szerződés ellenére birtokukba vették, s az iskolai harangokat áthelyezték.

Ez ügyben a nádorhoz küldendő követtség azt is nyerte utasításul, hogy ha a nádor hajlandó lenne a jezsuitákat új lakhelyükön meghagyni — fejezzék ki tisztelettel a városnak azon határozatát, miként a város erőszakkal fog élni jogának érvényesítésére. — *(Ezen utasításnak hiteles példánya olvasható a levéltár idézett helyének 22. száma alatt.)*

A város előljárói 1640. november 16. kiadott utasi-

tásukon kívül e tárgyban Nádasdy Ferencz grófnak, s Draskovich Gy. püspöknek is írtak.

Nádasdyt régi patrónusuk és szomszédjuknak nevezik, s megemlítvén, hogy ő patronusa a ker. sz. János-féle beneficiumnak, kéri ne tűrje a jezsuitáknak visszaéléseit. Azután kérdezik tőle: vajon ő engedte-e meg, hogy a jezsuiták a beneficiumban valamit építsenek, s iskoláikat oda áthelyezzék. »És bátor — írják továbbá — az beneficiarius valamire condescendalt ő nsga is az Nsgd jussa és jurisdictionjának nem praeiudicálhat, holott ha az jezsuitáknak cedálna, ez teljességgel ellenkeznék az fundator első intentiójának, s egyébiránt is, úgy vagyon értésünkre tempore collationis beneficii az Nsgd szerelmes annya conditiona-liter conferálta, hogy senkinek másnak ne legyen szabad cedálni.« (1640. nov. 29.)

(Soproni ltár 20. sz.)

18. *Lony Mihálynak 1641. martius 1-jén Sopron város tanácsa elé terjesztett véleménye.*

Beneficium Crucigeratus Soproniensis fundatur tempore beatissimae recordationis Ioannis olim regis per quem nobilem Nicolaum, qui haeredum utriusque sexus solatio orbatus, cum sua coniuge Catharina universa sua bona, septem videlicet possessiones, in eandem fundationem contulit, temploque b. Ioannis Baptistae in civitate Soproniensi super fundo civili extructo applicavit, consentiente senatu et commitatu Soproniensi, quod beneficium a fundatione, quae prior (?) Auranae vocabatur, dependentiam habuit, fuitque Budae constituta. Temporum successu beneficium idem Crucigeratus collatum cuidam Francisco de Strigonio praeposito Posoniensi [qui] super tertia parte telonii cum civitate litem movit, sed nihil effecit, ex eo quod etiam in bulla aurea mentio fundi civilis haberetur, credibile est. Proinde ita (?) respectu initae transactionis quandoquidem iurisdictioni suae immediate subesset, Iesuitas ad priorem locum sedestinare potest iuxta protestationem. In reliquo ut totaliter a civitate expellantur in publicis regni comitiis adlaborandum, ubi ipse quoque auxiliabitur.

Super citatione ratione capellae primus et secundus terminus negligendus, in tertio comparendum, ibidemque exaudita perlectione libelli paria minime petenda, nec libellus ad manus recipiendus, verum dicendum, civitatem alio velle medio uti, et sic declinatorie sollicitanda.

(Fogalmazmány. Soproni városi ltár id. h. 23. sz.)

19.

Sopron városa 1641. (fer. VI. p. fest. b. Mathaei Apost.) a vasvári káptalan előtt óvást tesz a soproni jezsuiták ellen, mivel ezek a ker. sz. Jánosról nevezett beneficiumnak templomát s házáat birtokukba vették, mely templom és ház régente a városnak jó akaratából (»ex bono placito«) a jeruzsálemi keresztes vitézeknek adományoztatott. — Az óvástétel szövegéből úgy látszik, mintha a város ezen adományt csak usque ad beneplacitum-féle jószágnak tekintette volna.

(Sopron városi ltár id. hely. 24. szám.)

20.

Sopron vármegye 1642. (fer. V. prox. p. Dom. I. Epiph.) egy okmányról hiteles másolatot ad ki, melynek értelmében Lipóviith Ferencz Sopronvármegye szolgabirája és Horváth György esküdt bizonyítják, miszerint Sopron városa a jezsuiták által Sopronban elfoglalt sz. Jánosról címzett beneficium ügyében óvást tett, minek következtében, a vármegye a soproni jezsuita collegium tagjait ismételten megintette, s felhívta, hogy a szerződés értelmében hagyják el tanodájukkal együtt a sz. János-féle beneficiumot, s költözködjének vissza előbbeni lakásukra. Paczot Ferencz rector erre azt felelte: »hogy az a ház szabad, és oly a ki az város jurisdictiója alatt nincsen, nem levén az városnak semmi köze hozzá, nem remittalják, ki nem mennek belőle, nem adhatják, és nem is adják.«

(Eredeti. Soproni ltár id. h. 25. szám.)

21. *Lipót császár levele Sopron városa előljáróságához. 1658. dec. 7. Bécs.*

Lipót megemlítvén, hogy gróf Nádasdy Ferencz országbíró már hosszabb idő óta ápolja azon jámbor szándékot, miszerint Sopronban a jezsuiták részére új templomot és házat építsen, miben őt eddigelé csupán a helyiségnek szűkvolta akadályozta — felhossa, hogy már (Lipótnak) atyja meghagyta volt Pálffy Pál nádornak, miszerint az építkezés helyisége ügyében Sopron városával tárgyaljon. Miután a jezsuitaatyák jelentéséhez képest ez ügyben eddig semmi sem történt, s ezek sem az isteni szolgálatot kellőleg nem végezhetik, sem az ifjuság oktatása követelményeinek a kívánatos módon meg nem felelhetnek, felhívja Sopron városát, miként a jezsuiták épülete melletti 5—6 házacskát a jezsuitáknak haladék nélkül engedje által.

(Eredeti. Sopron város ltár id. h. 28. szám.)

22. *Lipót császár Sopron városának 1659. febr. 14.*

Lipót inti Sopron városát, hogy a fenti okmányban említett 5—6 házacskát azonnal átengedje a jezsuitáknak, s az azoktól járó királyi adó kérdését ne használja halogatásának ürügyéül, minthogy további ellenkezése esetében oly rendszabályok fogantatásához fog nyúlni, melyek a városra nézve kellemetlenek lesznek.

(Eredeti. Sopron városi ltár id. hely. 29. szám.)

23. *Szelepcshényi György esztergomi érsek bizonytság levele. 1679. július 31.*

Sopron városának tanácsa kegyuri jogánál fogva, Pálffy Tamás nyitrai püspök és soproni beneficiatus halála után ennek némely ingóságait le akarta foglalni s birtokába ejteni.

Ezen lefoglalásnak Pálffy Tamás almási püspök s pozsonyi kanonok, Mihály István nyitrai örkanonok, s Belusy János nyitrai kanonok — a clerus részére 1625. évben kiadott királyi okmány alapján — ellent mondtak.

A király 1679. június 26. meghagyta Sopron városának, miszerint Pálffy Tamásnak lefoglalt borait s egyéb ingóságait a nevezett végrehajtóknak adja ki.

Szelepcshényi György tudván, hogy ezen ügy, a város részéről tanúsított ellenkezés miatt hosszadalmas s költséges perre szolgáltatand okot, a két fél között következő egyezséget hozta létre:

A város rááll arra, hogy Pálffy boraiból száz akó fordításék az igen rongált állapotban levő sz. Mihály templomra, s az ingóságok értékéből fizettessenek ki a végrehajtási költségek. Ennek egy része a végrehajtóknak, másik része pedig a városnak adandó.

Ezen okmányban van említve a várossal kötött szerződés is, mely a beneficiatusok hagyatékánál követendő eljárásra nézve irányadó.

A hagyatékból először a beneficiatusnak mindennemű adóságai kifizetendőek.

Ha a beneficiatus végrendelet nélkül hal meg, a hagyaték két részre osztandó; az egyik rész a beneficiatus örököseinek, a másik rész, a magistratus lelkiismeretes felosztása szerint: sz. Mihály templomára, a kórházra, és más ájtatos és becsületes czélokra fordítandó. — A házbeli ingóságok u. m. asztalok, ágyak, székek, kádak, borcsavarok és hasonlók a beneficium utódjának részére fentartandók.

Ha valaki végrendeletet készített, köteles a város javára, a nevezett ájtatos czélokra, hagyatékának egy harmadát hagyomá-

nyozni, mely pont nem zárja ki azt, hogy egy harmadnál többet is ne hagyományozzon.

A beneficiatus a javadalomnak átvételével a város polgárává lesz.

A beneficiatus kinevezésének joga üresedés esetén, a várost illeti. Külföldről nem szabad erre kinevezni.

(Soproni ltár. Id. helyen 32 szám.)

24. *Esterházy Pál nádor bizonyáglevele. 1692. július 30.*

A soproni jezsuiták, az általok Sopronban birt hat háztól járó adóilleték ügyében Sopron városával a következő szerződést kötötték.

A jezsuiták 3 házat birtak a sz. György utcában önmaguk számára; kettőt ugyanott a nemes convictorok részére, s egy allodiumot a külváros Neustift utcájában szintén a convictorok számára.

Sok perlekedés s elkeseredés után, Esterházy közvetítésére, a város pénztárának a házadó örökváltsága czimén egyszer s mindenkorra két ezer rajnai forintot fizettek ki. — A jezsuiták ekkor egyszersmind jogot nyertek, az általuk később vásárlandó házak adójának olynemű megváltására, miszerint a házak becsértékének tíz százalékát örökváltsággép lefizetendik.

(Soproni ltár id. hely. 35 szám.)

25.

P. Holczmajer Ferdinánd, a soproni jezsuiták rectora folyamodik a királyhoz, hogy ez tiltsa el Sopron városát a jezsuiták házában nem régen foganatba vett olyatén beszállásolásoktól és végrehajtásoktól, minők a jobbágyi házakban szoktak eszközölni.

(Másolat. Sopr. ltár. id. h. 36 szám.)

26.

A magyar cancellaria 1702. febr. 13. meghagyja Sopron városának, miszerint a jezsuiták házában executiókat (bizonyára értette a beszállásolásokat) foganatba venni ne merészkedjék.

(Ered. Soproni ltár.)

27.

Höckinger Ferencz soproni jezsuitarector elismervényt ad Sopron városának, miszerint a soproni collegium részére Széchenyi György általt küldött borok átvételének s az ezen átvételre adott városi engedélynek alkalmából, semmiféle jogigényt

nem emelend aziránt, hogy ezentúl bort mérethessen, vagy pedig a Széchenyitől asztali használatra nyert bort most kimérethesse.

(Soproni ltár. id. hely 39. szám.)

28.

Gróf Pálffy Miklós nádornak 1729. april. 7. Sopron vármegyéhez küldött rendelete meghagyja, hogy a soproni jezsuita gymnasium tanulói részéről tanusított rendzavaró kihágások ellensúlyoztassanak.

(Soproni ltár id. hely 40. sz.)

29.

Báró Pechmann Antal püspök (Bidvanensis eppus) Sopron városától egy sz. János-féle beneficiumot kér.

(Sopr. ltár. 70. hely. 45 szám.)

30.

Másolatok Sopron városa kérvényéről, melyet a jezsuiták által kérelmezett öt ház ügyében a királyhoz menesztett.

(Évszám nélkül. Soproni ltár 70. h. 54 szám.)

31.

Sopron városa a jezsuiták által kívánt öt ház ügyében, folyamodik Lipót Vilmoshoz.

(Másolat. Soproni ltár id. hely. 56 sz.)

32.

Sopron városa 1659. febr. 9. kéri a királyt, hogy a Nádasdy Ferencz által építetni szándékolt jezsuita templom és collegium részére kívánt öt házat a jezsuitáknak ne adja, s a jezsuitákat erre vonatkozó kérésükkal elutasítsa.

(Sopr. ltár. id. hely. 58.)

33.

Cserki István a soproni jezsuita-collegium rectora, megemlítvén, hogy a soproni magistratus engedélyt adott a jezsuitáknak, miszerint a collegium szomszédságában, a várbástyákon belül, szórakozásuk okáért kertet alakíthassanak, magát s utódjait kötelezi a collegiumnál levő városfalnak kijavítására. Ha a háború idején a közbiztonság kívánná, hogy a collegium melletti bástyákon befalazott nyílások ismét felnyitassanak — a rector köteles lesz ezt megengedni.

(Soproni ltár id. hely. 62 szám.)

34.

Gróf Nádasdy Ferencz 1640. okt. 4. Sárvárról kérést intéz Sopron városához: tudatná vele mi van a dologban, hogy a jezsuiták a Nádasdy háza fölötti házukat elrontatván, miattok az alatta való ház sem maradhat békességben?

Ha e tárgyban, a jezsuiták ugyancsak hatalmaskodnának, kéri a várost, hogy e jogtalanságot megtorolja.

(*Eredeti magyar levél.* Soproni ltár Id. hely. 70. szám.)

35.

Gróf Nádasdy Ferencz 1640. november 30. Keresztúrról levelet intéz Sopron városához, melyben jelenti, hogy ő nem adott engedélyt a jezsuitáknak, miszerint a keresztesek beneficiuma fundusán építsenek, s ide iskolájukat áthelyezzék. Nádasdy e beneficium főcollátorának nevezi magát. Nádasdy a jezsuitáknak nevezett eljárását rosálja, s a kellő orvoslát céljából protestációt nyújtott be Esterházy nádorhoz.

(*Eredeti magyar levél.* Soproni ltár id. h. 71. szám.)

36. *Draskovich György győri püspök Sopron városának.*

Draskovich csodálkozását fejezi ki a felett, hogy a város óvást tesz a jezsuitáknak a keresztesek házában való letelepedése ellen, holott a keresztesek beneficiuma, temploma, háza és kertje szabad telken áll, és soha sem tartozott a város kegyuraságához való beneficiumok közé, mint más beneficiumok. A jezsuiták nem birtokosai, hanem csupán haszonélvezői a beneficiumnak, minthogy ő maga (Draskovich) annak valódi birtokosa.

A jezsuiták a várossal kötött szerződésnél fogva, csak a város területén és joghatósága alatt levő házak s ingatlanoknak vételéből zárják ki.

Draskovich említi, hogy ha neki joga volt a keresztesek házában kapásokat és kézműveseket elhelyezni, miért nem telepíthetné le oda a jezsuitákat?

(Soproni ltár id. hely. 72. sz.)

37.

III. Ferdinand 1673. (*így*) dec. 31. helybenhagyó levele, melyben a jezsuiták és Sopron városa között — a Krisztus sz. testéről nevezett társulat két házában felállítandó kath. iskolák és collegiumra nézve — Esterházy Miklós nádor előtt létrejött egyezséget megerősíti.

(*Hártyán függő pecs.* Soproni ltár id. h. 69. sz.)

38.

Gróf Nádasdy Ferencz 1646. sept. 8. Keresztúron kelt levelében figyelmezteti Sopron városát, hogy a jezsuitákat a ker.

sz. János fundusán építendő sekrestye építésében ne háborgassa.

Feleslegesenek nyilvánítja boldogult p. Ambrusnak azon kérését, melylyel eziránt a városhoz engedélyért folyamodott, minthogy a városnak ehhez semmi köze nincsen.

Nádasdy ezen eredeti magyar levelében is a keresztesek beneficiuma collátorának nevezi magát.

(Soproni ltár id. hely. 74. szám.)

39.

Gróf Pálffy Pál nádor 1650. nov. 26. inti a jezsuitákat, hogy álljanak el a megkezdett építkezésektől. Ezen intelemre indította őt Sopron városának kérése.

(Soproni ltár id. h. 75. szám.)

40.

A soproni jezsuita collegium kéri Sopron városának tanácsát, hogy az új iskolák épületei részére (pro ligatura) fát adni zsiveskedjék. 1661. július 29.

(Sopr. ltár id. h. 79. sz.)

41.

Esterházy Pál nádor Sopron városához 1695. sept. 17. intézett levelében inti azt, hogy a jezsuitáknak fákkal terhelt szekereitől — az eddig követett visszaélés szerint — a városi vámnál vámot ne követeljen.

(Id. hely. 88. szám.)

42.

Holczmayer Nándor a pozsonyi jezsuiták rectora óvást tesz Sopron városa előtt az ellen, mintha a kívánt információnak késleltetésével, a soproni jezsuita házaknak adókötelezettségét elismerné.

(Soproni ltár id. hely. 90. sz.)

43.

Pro memoria collegii Soc. Iesu ad consulem civitatis Soproniensis circa inra patrum Iesuitarum.

1752. aug. 25.

(Sopr. ltár. id. hely. 94. sz.)

44.

Sopron városa folyamodik a királyhoz, hogy tiltsa meg, miszerint a jezsuiták a Nádasdy Ferencz által nekik adni szándékolt házakat elfogadják. 1649. jun. 6.

(Máskor. Soproni ltár id. hely. 101. szám.)

45.

Gróf Ballassa Pál a helytartótanács nevében jelenti Sopron városának, hogy a soproni jezsuitáknak nem szabad bort mérni, mivel e jogot más beneficiatusok s nemesek sem gyakorolják.

(Id. h. 106 sz.)

46.

Khissenpfennig Kristóf soproni jezsuitának nyugtája, hogy az elemi iskolák orgonamesterének eltartására, Sopron városa polgármesterétől 15 fr. kapott. 1660. október 1.

(Soproni ltár id. h. 107 szám.)

47.

Sopron városának tanácsa Csernyánszky János trencsényi jezsuitarectornak meleg köszönetet szavaz, a város részére felajánlott 20 ezer frtnyi kölcsönért, s egyuttal kijelenti, hogy e szíves ajánlatot el nem fogadhatja, mivel Sopron városa igen szegény, s nem képes ily terhet elviselni.

(*Fogalmazvány.* Soproni ltár id. h. 109.)

48.

A 111. számú okmány: Catalogus Studiosorum Sopronii scholas Soc. Iesu . . . frequentantium 1704.«

A tanulók e névsorában több nevezetes nemes család fiainak nevével találkozunk.

Ilyenek voltak a rethorok között:

gróf Esterházy Imre Gábor convictor (komárommegyei)

Körmendi Ferencz convictor (Körmendről)

Ebergényi János (büki) convictor.

Pásztori Imre convictor.

Bajaky Ferencz Antal convictor.

Szeleczky István.

Más osztályokból megemlítjük a Mátyás, Árvai, Kunn családok gyermekeit.

Közli: JEDLICKA PÁL.

LEVELEK

A KRASZNAHORKAI ANDRÁSSYAKHOZ.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

X. 1672. ápril 27.

Kegyelmednek mint uramnak stb.

Krasznahorkáról 9. praesentis nekem írott Kegyelmed böcsületes leveléből kedvesen értettem az Kegyelmed jó egészségben való létét, kívánván, hogy isten kedvesivel együtt továbbra is éltesse és tartsa meg Kegyelmedet azon jó egészségben.

Itt mi csak hallgatásban vagyunk, a német hadakat most is szaporítják, úgy hallom, a török véghelyekben fölszabadult a csata, de istennek hála, még eddig nem hallatott, hogy excurraltanak volna, hihető, ha elkezdik, derekast próbálnak.

Draskovith uramtúl elvévék Óvárt, úgy hallom Szent-Miklósra is fáj fogok az embereknek, adja isten, ne legyen igaz, hogy elvegyék, de még eddig valamit hirdettek, alkalmasént megtörténék, mondják, hogy tegnap ment vissza a comissarius, az ki conscribálta a jobbagyokat. Uram ő nagysága tegnap ment Oroszvárra, Pálfi Miklós uramot kísérte addig, de ma viszont alá jön, én is majd kimegyek ő nagyságához, ha mi bizonyost érthetek, a jövődő pósta — napon írok bővebben mindenekről és maradok végig Kegyelmednek igaz szolgája

Győrött 27. április 1672.

Király János.

Külesim: Generoso domino dno Nicolao Andrassy stb. Eperjes.
— Somos.

6. Maii allatae Ioanni Király contrascribae Iaurinensi.

XI. 1677. ápril 7.

Illustrissimi, reverendissimi etc. Salutem et servitiorum etc. Quandoquidem sacrae caesareae et regiae mattis domini dni nostri clementissimi urgens et summe necessarium

servitium, totiusque inclyti regni commodum et emolumentum id ipsum exposcat, ut inclytis harum partium regni Ungariae comitatibus et simul liberis ac regiis civitatibus pro pertractandis et concludendis negotiis ulteriorem totius patriae et omnium nostri permansionem concernentibus certam congregationem, necessitate id exigente intra brevissimum tempus celebrandam indicerem et promulgarem. Ea de causa visum est mihi pro simili congregatione vigesimam terciam modo labentis mensis huc in liberam ac regiam civitatem Cassoviensem praefigere et terminare. Quo circa illas revdisssimas, spectabiles ac magnificas, admodum reverendas, generosas, egregias et nobiles Dominationes Vestras praesentibus requirendas et simul rogandas duxi, quatenus e medio sui ablegatos non modo hunc in finem destinare, verum cum plenipotencia et sufficienti instructione more hactenus observato expedire velint, quo iidem loco et termino in praescriptis comparentes, sequentibus diebus una cum reliquorum magnatum comitatumque et liberarum civitatum ablegatis communibus votis et suffragiis de publica servitute et tranquilliori omnium nostri permansione certi quidpiam concludi et determinari possit. In reliquo etc. Cassoviae 7 April. anno 1677.

Earundem etc.

paratissimus servus.
etc.

Kivül: Paria literarum illustrissimi comitis d.d. Paradis liberi baronis a Spankau partium regni Ungariae superioris generalis etc.

(*Egykoru másolatról.*)

XII. 1677. jul. 8.

Spectabilis ac magnifice sat.

Literas eiusdem sexta currentis ad me exaratas heri recte percepi, agoque infinitas gratias pro liberali oblatione traditionis incaptivatorum latronum, qui nuperrime tres Szatvarienses milites germanos interfecerunt. Quoniam autem defacto non habeam satis opportunam occasionem illos praefatos latrones huc abducendi, rogo officiosissime, dignetur parum in eo habere patientiam, usque dum occasionem convenientem, (quam omnibus modis captabo) eos huc agendi habere possim, interim illos industriosae vigilantiae recommendans. Casu autem quo, magnificus Frater alicunde proficisceretur, humanissime rogo, dignetur suis abitu demandare, ut ad petatum meum, etiam absente spectabili ac magnifico domino Frater, mihi transmittantur.

Novi hinc nihil, praeter quod Vienna acceperim: regem Daniae cum rege Svecico aperto Marte coivisse, Svecumque pulsum esse. Praeter hoc, quod sua excellentia generalis Copp,

suae excelientiae domino generali comiti Strassoldo succedere et quidem brevi debeat, suam habet continuationem. De reliquo me eiusdem solito fraterno affectui et benevolentiae commendo et perpetuo maneo,

Spectabilis ac magnificae Dominationis Vestrae
Zendroviae 8-a Iulii 1677.

servus et frater semper
obligatissimus

Ferd. Franciscus a Marfell.

P. S. Siquidem maximopere indigeam istis baccis, quae hungarice vocantur málna, slavonice autem malini, de hinc officiosissime rogo, dignetur uni atque alteri suorum subditorum demandare, ut mihi aliquot ollas praedictis baccis repletas apporet, mihiq; ignoscere, quod in re tam vili molestiam creare audeam, nullae enim hisce nostris in partibus dantur.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Nicolao Andrassy stb.
1677. de. 8. Iulii érkezett in Derneő.

XIII. 1678. júl. 30.

Spectabilis ac magnifice domine Liber Baro, domine frater mihi colendissime.

Salutem et officiorum meorum paratissimam commendationem. Literas spectabilis ac magnifici domini Fratris 29 labentis ad me emanatas condecenter una cum transmissa charta percepi, maximas superinde relaturus gratias. Interim notifico quod iam pridem domino leutinantio in Szatvár scripserim ratione Iudicis dimittendi, rogo itaque officiosissime, dignetur me facere certior, sit ne iam reversus ad suum pagum iudex vel non? ut taliter ulteriorem facere dispositionem possim.

Novi hic locorum, quod Teleki Mihal 24. et 25. currentis habitis suis castris penes Cassoviam multisque nequitiiis perpetratis iactitaverit se inde non discessurum, antequam civitatem expugnasset, ubi autem maioribus tormentorum explosionibus male salutati, aliquot eorum occubuerunt, relicta Cassovia versus Eperjessinum sese moverunt, ubi habito ultra quinque horarum spatio acri certamine, parvum suburbium incendunt, ultra triginta ab ipsis mactatis, nostris in civitatem regressis, ubi sese et civitatenses et militare praesidium strenue et fortiter defendere dicuntur. De reliquo sat.

Ejusdem spectabilis et magnificae Dominationis Vestrae
Zendroviae 30. Iulii 1678.

servus et frater obligatissimus
Ferdinandus Franciscus de Märfell.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino Nicolao Andrassy stb.

XIV. 1678. augustus 26.

Spectabilis ac magnifice domine Liber Baro!

Domine frater mihi colendissime!

Salutem et officiorum meorum paratissimam commendationem. Literas eiusdem 25. labentis ad me emanatas condecenter accepi et quid Harsány Tópsiensibus minitetur, ex iis intellexi, qui autem hac vice securi ab ipso quod timeant, nihil habent; quippe iam heri illustrissimus dominus Kohári ipsum est insecutus et ita fugavit, ut iam hodie post Miskolczinum deorsum profugerit. Interim gratulor ratione aquisitae praedae, apprecarerque, ut inclytus comitatus saepius tam felices faceret egressus et invasiones.

Hic locorum novi hac vice plane nihil, neque scitur adhuc, quonam supremus noster generalatus se se verterit. De reliquo stb.

Eiusdem splis ac magicae Dnis Vestrae

servus et frater paratissimus
Ferdinandus Franciscus de Märfell
commendans.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino dno Nicolao Andrássy stb.

XV. 1678. augustus 28.

Spectabilis ac magnifice domine Liber Baro!

Domine frater mihi colendissime!

Salutem sat. Literas ejusdem 26. labentis ad me emanatas condecenter accepi, maximasque ago gratias pro fusiori informatione trascrupta. Interim spero hesternas meas iam etiam recte eo esse deportatas. Acclusas Harsány minas quantum attinet, notifico spectabilem ac magnificum Fratrem, praetactum Harsány nudius tertius ab illsmo domino Kohári usque ad Szent-Péter fugatum et insecutum fuisse, qui ea ipsa vespera adhuc pervenit Miskolczinum, unde hodie mane antelucano tempore hora 2 a tribus vel quatuor viris curru i positus aegrotus deorsum versus Szödt se se avehi curavit, ita ut non adeo brevi se se ad reascendendum resolvat.

Novi hic locorum tantum, quod rebelles cum castris suis ad Nagy-Bányam stare dicantur, quodque excellentissimi domini nostri generales, dominus comes de Leslie et dominus comes Würben, illos cum nostris castris recta sequantur.

Caeterum iterate gratulor ratione acquisitae praedae, opto tales successus frequentiores inclyto comitatui obveniant, qui nostris etiam deesse non possent, si rustici ex locis tributariis inferenda de illis nequam fama diligentiores et nobis fidioliores essent. Praeterea statim audita fama de tot equis in praedam

obtentis, spectabilem ac magnificum dominum Fratrem officiosissime rogare mihi animus fuit, ut si inter illos aliquis nobilis juvenis equus circiter 4 annorum bene magnae staturae coloris nigri castanei (hungarice: fekete barna) de quo non erit dubium, reperiretur, spectabilis ac magnifica Dominatio Vestra eum mihi cederet pro parata mea solutione, siquidem quinque tales habeo sextus autem adhuc ad supplendum numerum seiugum deest, sed tunc tempore incommodare hisce non ausus, eandemque modo rogo, non gravetur mihi hanc facere gratiam, et talem equum, qualem supra descripsi, ex optenda praeda cedere, pretiumque indicare, quod ad spectabilis ac magnifici domini Fratris dispositionem aut per dominum tricesimatorem Rosmann per Rosnaviam, aut vero prout placuerit, aliunde refundi curabo. Praestolaturus superinde benignam resolutionem eandem deo, meque eiusdem fraternali affectui commendo, manens spectabilis ac magnificae Dnis Vrae

servus et frater obligatissimus
Ferdinandus Franciscus de Märfell.
commendans.

Zendroviae 27. Aug. 1678.

P. S. Non dubito, quin noticiam habeat dominus Frater, quod hisce diebus tam Cassoviae quam extra in castris tormenta maiora minoraque omnia sint explosa, ob recens natum orincipem suae mattis sacratissimae, facsit deus, ut in solatium nostrorum omniorum (*így*) fidelium vasallorum eiusdem vivat et floreat. Rogo iterate si possibile, tali equo mihi assistere, ut seiugium meum expleam, pecuniam summa gratiarum actione depenam, quo assignaverit.

(*Ez utóirat Märfell saját keze írása.*)

Külczim : Spectabili ac magnifico domino dno Nicolao Andrassy stb, 1678. 28. Aug. exhibitae.

XVI. 1679. october 22.

Spectabilis ac magnifice domine, domine et frater mihi colendissime.

Ubi hactenus degerit magnifica Vestra Dominatio, non nisi nunc ex eiusdem literis percipere potui. Deo Opt. Max. sint laudes, quod hucusque bene valeat, quam eius clementia diutissime conservare velit. Benefactum est, quod magnifica Vestra Dominatio ex locis infectis cesserit, nam etsi medicamenta praeservativa multos post deum conservant in locis infectis, tamen omnibus ob suis potentiam non satisfaciunt.

Ego hic cum omnibus meis domesticis per divinam gratiam bene adhuc valeo. Hic in civitate moriuntur etiamnum homines antea 5, 6, 10, una cum Germanis militibus, iam duo, tres de die intereunt. Quod magnifica Vestra Dominatio desiderat, ratione intromittendae lanae, lubens licentiam apud dominum nostrum commendantem, comitem Tili impetrare voluissem, sed sicuti nullos domesticos, suum hospitium, tanto minus suam personam hoc tempore pestilentiali permittit, ita nec mihi licuit convenire, aut cum eius servis loqui. Nam etsi ego medicus domus pestilenciales ingredi, nec cum pestilentialibus seu infectis non nisi e loginquo loqui et ipsis consilia dare soleo, tamen me semper suspectum habet dominus commendans. Inde nec titulum ejus adipisci potui. Hunc autem apud officiales excellentissimo domino generali adstantes magnifica Vestra Dominatio impetrare poterit. Dico autem etiamsi dominus commendans velit intromittere lanam, tamen omnes cives reluctabuntur et contradicent, eo quod illa talis materia sit, quae vel in transitu tantum per plateas infectas, contagium capere solet. Nec est consultum nunc ab hominibus nostris pecuniam accipere, aut si debitum apud ipsos maneat, possent hoc tempore, quo nihil in civitatem de victualibus affertur, omnia sua consumere, interea et mori tandem, unde solutio difficilis aut nulla. Magnificam Vestram Dominationem hisce divinae omnipotenti protectioni animitus commendo. Leutschoviae 22 Octobris 1679.

Spectabilis ac magnificae Vestrae Dominationis

servus obligatissimus

David Spilenberger.

P. S. Titulum tandem post multas inquisitiones ab officiali quodam acquisivi domini commendantis.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino domino Nicolao Andrási stb.

XVII. 1679. október 30.

Kegyelmednek mint régi nagy jó uramnak szolgálók ez bizonyos, hogy isten Kegyelmedet kedvesével együtt kívánt jókkal meg áldja, szívből kívánom.

26. praesentis nekem irt Kegyelmed levelét ez mai napon hogy böcsülettel, egyszersmind nagy örömmel is vettem, értvén, hogy isten Kegyelmedet s Kd szerelmesit mint illyen pestises időben is jó egészségsben megtartotta isten, ezután is tartsa meg Kegyelmeteket sok esztendeiglen, kívánom.

Az pater Jósa uram halálát tudom eddig Kgld bizonyosan megértette; mondják, hogy Fekete Jankó Salánczival együtt Tállyán az templom kerítése előtt harminczad magával vágták le pater Jósa uramat. Camerae praefectus uram is ez szerint írja

Kassárúl. Az Kegyelmed kedves menyét Reviczkiné asszonyt ez elmúlt pénteken kísírénk ki az eperjesi kapun, bizonyos ideig csak Demetere vitték szegénnek a testét. Nagy-Miháli Kristóf uramat is eltemettük; szűnt ugyan istennek hála itten is uram a pestis, mindazonáltal a kinek isten halálával (*így*) óráját elhozza, csak nem élhet tovább most is s ezután is. Elégge törődnek az emberek az szüret felől, mint leszen. Semmi hírem nem jött Kövesdrül is, noha már egy hete, hogy lementenek, kirül hűgom asszonyt ő kegyelmét tudósíthatnám, jóllehet magam irtam Kis Miklósnak, hogy mindenekről tudósítson, de mind eddig is semmi nem tölt benne; ha érkezik, mint megírtam hugomasszonnak ő kglnek is, mindjárt megírom ő kgmének. Itten az varanai új bort nyolcz forinton adják már. Kérem uram Kegyelmedet, mikor alkalmatossága adatik Kegyelmednek, valami bizonyos új hírekrül tudósítson minket is itten való szolgálait, Kegyelmed ugyan meghallja inkább másoktól. Azonban kívánom szerencsés órában találja levelem Kegyelmedet. Maradván Kegyelmed

régi köteles szolgálja
míg isten élteni

Báncsi Márton.

Kendi János uram kére azon, hogy írjak Kegyelmednek, hét jobbágyát mondja, hogy szökött volna Somosra Kegyelmed jószágában. Tudom Kd maga levelébül megérti dolgát s mit kelljen ez iránt Kdnek cselekednyi s requisitiojára azt is elköveti.

Datum Eperjes die 30. Octobris 1679.

Külczim: Tekintetes nagyságos szentkiráli Andrási Miklós urnak, tekintetes nemes Gömör vármegyének főispánjának etc. nekem régi nagy jó uramnak.

(P. H.)

XVIII. 1679. november 3.

Mint uramnak sat.

Hertneki obsidiónak s felégetésnek sokféleképpen való hírét gondolván lenni, nem akartam elmulatni, hogy Nagyságodat annak mivoltárúl voltaképpen ne tudósítottam volna. Ez elmúlt october havának 30. napján éjjelre kelve, mintegy hét órákor rettenetes nagy sikoltással, ordítással, sípszóval reá ütven a kastélyra mintegy négyszáz lovas és gyalog tolvaj kuruczok, szintén vocsora felett voltunk akkor, és jóllehet már tudtuk, hogy ránk ütnek, mert aznap reggel egy paraszt ember behozta volt a hírt, hogy az ott való hegyekben számtalan kuruczot látott, kinek mi hitelt adván, hozzá kezdtünk készülni, s egymás között elrendelni, ingruente necessitate ki hová menjen. De hogy oly hamar ránk üssenek, nem véltük, hanem vagy hajnalkor vagy előálomkor vártuk, s arra nézve akkor kiki vocsorál-

ván, csakhamar bevágták az árok előtt való kaput, akkor osztán kiki helyére futván, úgy fogtunk a defensióhoz, hogy a kastély kapujátúl kétszer elpuskáztuk őket, az hidrúl is elszélezettük, ez alatt ők egy régi fával berakott kis kapucskának esvén, azt kezdték vágni nagy csattogással, kin nem kevésbé rémültünk volt meg, mert arról ingyen gondolkodni sem tudtunk, s arra való nézve abba az kis kapucska mellett való bástyába csak két parasztembert rendeltünk volt botokkal, hogy még is legyenek. Így osztán a mi kevesen voltunk, distrahálódtunk, s oda concurrelván az fákról kövekkel és az nagy bástyának lyukairól puskákkal arceáltuk, holott csak isten oltalmazott bennünket, mert az nagy bástyából az kis kapucskához semmi lövő lyuk nem volt, hanem az ki löni akart, ki kellett az legfelsőbb ablakon könyökölni s úgy löni; mindazonáltal istennek jóvoltából onnét is szígyennel kellett eltávozniok. Tartott az ilyen vakmerő ostromlások mintegy három óráig, úgy osztán abba hagyták s egész éjjel nagy csendességben voltak, mi is az alatt jobban hozzá készültünk, az kis kapucskát belől deszkákkal, kövekkel becsináltuk; óntálakból Szirmainé asszonyom az feleségemmel golyóbist öntöttek, mert az elfogyott volt, s töltést csináltak. Reggelre kelve az toronyból kezdetek bélölvöldözni az kastélyban, úgy hogy senki sem mutathatta meg magát; mindazáltal azon lövéseket is elvittük, ott is sokakat bennök megsebesítvén. Hogy osztán látták, hogy úgy sem árthatnak, a toronyból lejüvén és az sekrestyének rostélyos ablakját rontván, ezen búttak ki, mert az torony ajtaján, az kin éjjel felmentek volt, nem mertek lejünni, sőt sohut közel sem mertek a kastély körül megmutatkozni. Azután mintegy kilencz órakor 31. 9-bris¹⁾ az kastély körül való épületeket neki gyujtogatván és az falut is egynehány helyen felgyujtván, magok az falut truppokba körülőgták s úgy várták a kastély felgyulladását, kit kétség nélkül feltettek s magokkal elhitették volt, mert rettenetes nagy szél volt, s minden felől forgott a szél; majd nagyobb veszedelemben voltunk is már akkor, mert az mi kevesen voltunk, az kastély héjazatjára kellett oszolnunk, s azt oltalmaznunk, az nagy sűrű szikrák által s meg által repülvén az kastélyon, a nagy füstben csaknem megfúltunk; mindazáltal istennek ingyen való jóvoltából a kastélyt is megoltalmaztuk, noha köröskörül kívül mind elégték az épületek. Látván, hogy ebben sem tölt kedvek, nagy szégyennel elmentek. Hány esett el bennök? mi nem tudtuk, mert a faluba csak egyet, a falun kívül kettőt temettek; de már itt hallottuk és az eperjesi commendant is megírta, hogy a falukon 21 temettek el, és Hanusfalván mintegy 36 sebeseket vittek szekereken. Mi osztán nem szinte

¹⁾ Eltévesztve »8-bris« helyett.

bátorságosak lévén, s porunk, golyóbisunk elfogyván, gondolkoztunk tovább való megmaradásunkról s írtunk is mindenfelé, hogyha újabban ránk ütnének, megsegítsenek, hát azomban két paraszt ember úgy jó olyan hírrel, hogy Keresztesse¹⁾ újabban meg azon tolvajokkal mintegy négyszáz kurucz s júnek reánk, kit mi por nélkül lévén, tréfára nem vettünk, hanem azon esetre onnat kiindultunk, (finito (?)) indulásunkkor Kapi uram levele is érkezvén s vigyázásra bennünket intvén) azon éjjel ide Palocsa várába érkezünk, úgy mint 1. Novembris, estve indultunk és 2. virradóra ide érkezünk.

Mindenestül voltunk abban a nagy kastélyban tizenkilen-czen fegyveresek, talám vagy 10 parasztember bottal, az kinek semmi hasznát nem vettük. Így oltalmazott meg bennünket az nagy irgalmú jó isten ingyen való jóvoltából, kiért áldassék szent neve.

Erről akartam Nagyságodat tudósítani, mert elhittem, sok különböző híreket fog Nagyságod hallani addig. Már itt vettük az eperjesi commendant levelét, kiben biztat bennünket, hogy ne féljünk, hanem tovább is ott maradjunk, ha az szükség úgy hozza, meg fog is bennünket [segíteni] s ha kell, oda is küld németet közinkbe; de mi már itt voltunk akkor, egyébiránt késő segítség lett volna az, ha isten nem könyörült volna rajtunk. Ezekután kívánom, isten tartsa és éltesse Nagyságodat sokáig jó egészségben. Datum in arce Palocsa 3. Novembris 1679.

Nagyságodnak

alázatos szolgája
Szentpéteri János

XIX. 1679. november 15.

Ajánlom Kegyelmednek sat.

Ezen alkalmatossággal akarom Kegyelmedet ezen levelemmel meglátogatnom, kívánván istentől szerencsés hosszú életet Kegyelmednek, még én is élek az Kegyelmednek szolgálatjára; azonban mint Kegyelmednek igen jó akaró szolgája, atyafia, akarván Kegyelmedhez kötelességemet megmutatnom, lévén itt köztünk Kegyelmedre nagy neheztes, hogy azokat az hitelhagyott kurucz-labanczokat maga mellett tartja, azokkal nem tolvajokat, hanem igaz fegyver viselő magyarokat üldöztet, fogat, néha Kegyelmed maga is velek jár; noha én azt sok felé magyaráztam, de nem sok haszna vagyon; az dobsinai dolgot is igen emlegetik, kiért eddig is hitemre boszút állottanak volna, ha sok kérésemmel (noha nem dicsekedem) eleit nem vettem volna; bizony nem használ az holdolás a jószágoknak, mert szinte úgy felverik, égetik,

¹⁾ Keresztesnél helyett.

mint a holdolatlant, senki közülünk senkit azért meg nem büntet, elég példánk vagyon az török végházak előtt is, ha elég pusztitást s égetést nem szenvednek-e. Kegyelmednek mint igaz szolgája, intimálnám más rendbe venni az iránt dolgait, azokat az hitihagyottakat amoveálná maga mellől, bizony maga is Kegyelmed veszedelemben forog miattok, jószágá pedig el is romol. — Kegyelmedet követem, ha ezzel megsértettem, ezzel tartoztam, tovább Kegyelmed lássa. Az asszonynak ő kegyelmének ajánlom köteles szolgálatomat. Az feleségemet negyedik hónapja hogy nem láttam, de úgy tudom él az ő kegyelme szolgálatjára. Az tetves labancok elvitték Poroszlórúl e napokban minden feír ruhámat, ha ő kegyelme egy pár inget küldene, meg szolgáltnám. Ezzel istennek ajánlom Kegyelmedet. Írám számkivettett bujdosásomban Jász-Sz.-Györgyön 15. Novembris 1679.

Kegyelmednek

igaz jóakaró köteles szolgája,

öcsce

Semsey Pál.

Külszím: Spectabili ac magnifico domino Nicolao Andrassy stb.

24. Novembris küték Szent Katalinra 1679.

Jász-berúni bíró éjjel nappal bizonyos ember által sietséggel küldjed ezen levelet, választ is hozzon, mert megbúsúlsz miatt. (*Más kézzel.*)

Semsey Pál u. levele. (*Andrassy Miklós kezével.*)

XX. 1680. május 19.

Édes Szívem!

Isten minden jókkal, jó egészséggel áldja meg Kegyelmedet, kívánom. Immár régen nem vettem semmi levelét s hírét sem hallhatom Kegyelmednek, hol legyen. Én istennek hála, egészségben vagyok, Klárika is a catharusból könnyebbedik, jobban lévén az Kegyelmed szolgálatjára, alázatos szolgálatját ajánlván Kegyelmednek. Akarom Kegyelmednek értésére adnom, hogy a tornavármegyei dézmás valami Langh János nevű, szendrei prófontmester, sollicitálja s urgeálja hatkúti, dernei, kovácsi báránydészmát, mely felől már irattam neki; mi választ ad levelemre, im oda küldöttem Kegyelmednek, most megis iratván, arra referáltam (*így*) magamat, legyen patientiával, még Kegyelmedtől vagy a nemes kamarától az aránt válasza gyün, minek-okaért kérem Kegyelmedet, találja meg felőle a nemes kamarát, ne legyen a szegénységnek valami baja, másképpen ha Kegyelmed arról nem provideál, tartok attúl, beviteti a bírákot, s meg károsítja a szegénységet, meg is cselekedheti, ha akarja. — Vékey Pál levelét is oda küldöttem Kegyelmednek, a tokai pusztá végett

mit ír, megértheti Kegyelmed, azt is jobb volna, ha kezéhez venné, hogysem más bitangolja, még is vehetné ember valami hasznát, ha esztendőt által bort árultatna rajta.

Itten mint folynak a dolgok, jóllehet Gyöngyössi uram és P. uram is megírta Kegyelmednek, mindazonáltal én sem akartam el mulatnom, hogy ne tudósítanám felőle. A talpasok mintegy négyszázan Farkas Jánossal, Fazekassal s más hadnagyokkal együtt bemenvén Rosnyóra, majd egy hétig ottan bordélykottak, pálenkáztak, a város ki nem hajtá őket, a generalis Putnok táján lévén, maga is ennehányszor üzent reájok, takarodjanak ki a városból, menjenek oda, a hol nekik helyek vagyon, a Tiszántúl, de ők arra semmit sem hajtottak, csakugyan elkövették, a mit elakartak követni. Azomban a sokat nem szenvedhetvén, iffiu Leszle uramat rendelvén, bizonyos számú vasas, dragon és muskatélyos némettel és horváttal rajtok küldötte, hogy űzzék ki őket, utjából meg is üzente Leszle uram, hogy menjenek ki békével, mert másképpen rossz fognak járni; de ők még valami böcstelen levelet irtak ki azon grófnak, vele lévén a comissarius ur is, kin megboszankodván, tegnapelőtt úgymint pénteken reggel körülfogta a várost a sok némettség, melyet a kuruczok sem vettek tréfára, szaladott a ki mint és merre szaladhatott a csucsomi utczára ki, a hol tizenhat esett el közülök, tizenegyet elevenen fogtak, sebben is sok esett. Szegény Semsey Pál uram is csak azelőtt való nap talált volt bemenni szerencsétlenségére, vele lévén Záray István, Jánoki Farkas; hogy ki gyűttek a váraljai kapun ennehány lóval, szintén szemközben ment reájok a német, nem szaladtak, bízván az armistitiumban, a ki nem használnván, őket is megfogták a németek, mindenekből megfosztották, hajadon fővel, egy ingben mezítláb hurczolván, tegnap reggel elvitték magokkal a németek Usetnek felé, tovább mit mívelnek velek, elvállik. Én valóban szánom szegény Semsey uramat, annakelőtte harmadnappal ide a kapu eleibe gyűtt volt fel másod magával, beszélgettem ő kegyelmével. A kuruczok meg is valami prófontmestert fogtak, a mint hallom, a ki a táborral Kassa felé ment volna. Az mely három, monoki kurucz rab vagyon itten, azokat jó kezességen ki vennék — — — mit parancsol felőlök, a tévők leszünk. Ezzel tartsa isten jó egészségben Kegyelmedet. Datum Krasznahorka 19. Maii 1680.

Kegyelmednek igaz társa

Kerekes Erzebeth.

Külczim: Tekéntetes, nagyságos szentkiráli Andrásy Miklós urnak nemes Gömörvármegye főispánjának, édes szívemnek ő kegyelmének.

XXI. 1680. augusztus 22.

Ajánlom Kegyelmednek sat.

Mind ennyi szomorú rabságos állapotomban nem akartam feledéken szolgája lenni Kegyelmednek, alázatosan akarám ezen levemmel Kegyelmedet meglátogatnom, mely — adja isten — találja Kegyelmedet szerencsés és boldog állapotban. En még élek itt Murányban; adná isten már valaha másutt udvarolhatnék Kegyelmednek. A mellett nagy bizodalommal és alázatosan mertem búsítanom Kegyelmedet, mivel general Caprara uram ő nagysága úgy resolválta magát dolgomban, hogy Kassára bocsát, csak állassak tizezer tallérig kezeseket értem, ott osztán igyekeztvén szabadulásomban vigyem véghez dolgaimat, alázatosan kérem Kegyelmedet kedves és bizodalmas uramat, bátyámat, méltóztassék azon kezességet felvállalni értem, kit életem fottáig megszolgálni igyekezem Kegyednek, Kassán én Kegyelmednek más kezeseket állatnék, ha Kegyelmednek jó akaratja járúl, az kezesség formuláját elküldeném Kegyelmednek. Az búsításról követem alázatosan Kegyelmedet, nagy bizodalmam lévén az Kegyelmednek hozzám való gratiájában, merészlettem Kegyelmedet búsítanom. Elvárván az Kegyelmednek jó válaszát, adja isten, találja ez levelem Kegyelmedet szerencsés órában. Irám Murányban 22. Aug. 1680.

Kegyelmednek

igaz jó akaró szolgája
Semsey Pál.

Külszím: Spectabili ac magnifico domino domino Nicolao Andrassy stb.

P. S. Ha az úr Krasznahorkán nem leune, kérem az asszont ő kegyelmét, ne neheztelje bizonyos ember által megküldeni, ha válasz gyűn, azt is ide küldeni.

XXII. 1680. november 18.

Spectabilis ac magnifice domine domine et frater mihi observandissime.

Gratum nobis fuit nuncium de armistitio, utinam hinc pax emerget, uti quidem bona apparentia est, appropinquante domino Theököli ad excellentissimum dominum generalem Capraram. Apud nos nihil novi occurrit. De vagante kurocz silentium est. Medicamentis praescriptis magnifica Vestra Dominatio utatur porro diligenter, post quorum usum spero levamen in pectore subsequuturum, si stricta diaeta iuxta accedat. Si quid novi porro occurrat, peto, nos magnifica Vestra Dominatio participes facere dignetur, quam domino (*kétszer*) commendo. Die 18. Novembris 1680.

Spectabilis ac magf. Dominationis Vestrae

servus obligatissimus
David Spilenberger.

P. S. Per hunc tabellarium potuisset bene minera cuprea de qua nuperrime scribebam, mitti.

Külczim: Spectabili ac magnifico domino, domino Nicolao Andrási stb.

XXIII. 1681. s e p t e m b e r 15.

Nagyságodnak mint uramnak ajánlom szolgálatomat.

Isten minden szerencsés jókkal áldja meg Nagyságodat, szívűből kívánom. Én az tábort itt nem értem, Kesznétemről¹⁾ már kilencz nap hogy ide érkeztem Onodban, által is költözött az Tiszán. Méltóságos generalis uram ő nagysága sietséggel megyen, minthogy megszállották Beszermint. Beszermínyi ember is volt generalis uramnál, hogy két nap alatt ha meg nem segíti, kéntelenek lesznek feladni. Vannak az kuruczok mint öszvesíggel harminczöt ezeren. De ő felsége tábora is nagyon tizenöt ezer, magyarral együtt, ha harczot állanak, rajtok mennek; itten körül mind elszaladt a nép . . . . . nagy pusztaság. Isten tudja, mi leszen tovább, ha meg nem békílnék. Én az Nagyságod leveleit harminczados uramnak adtam, mindgyárt bizonyos embertől elküldette, magam is jó alkalmatossággal által megyek az Tiszán; ha valami olyan leszen, Nagyságodat el nem mulatom tudósítani. Az úrfi Tokajban igen beteg. Ezek után isten tartsa Nacságodat jó egészségben, magam pedig maradok, még élek Nagyságod

Onod 15. Septembris 1681.

legkisebbik szolgálja
Görgey And.

P. S. Szintén bepecsételtem vala már az Nagyságod levelét, akkor hoztak hírt, hogy Beszerményt megvették, megvévén porrá égették, benne való népét magokhoz vették és fehérnépét Debreczemből kisírték. Petneházy portára²⁾ gyűtt, az Tisza parton Semsey András urammal beszélt, teljes szentháromságra esküdt, hogy megállják az harczot, jobb mind egy lábíg elvesznek, hogy nem mint tovább ilyen gyalázatosan éljenek, mint eddig. Csak isten tudja, mi leszen tovább.

Külczim: Tekéntetes és nagyságos Szentkirályi Andrásy Miklós uramnak stb.

XXIV. 1681. s e p t e m b e r 21.

Spectabilis ac magnifice Domine!

Domine et fautor mihi observandissime!

Pro desiderio ordinavi magnificae Vestrae Dominationi

¹⁾ Zemplén megyében van.

²⁾ Talán »portyára.«

species pro musto, quorum usus iam notus est. Consulo iam, ut hoc in autumno, praesertim quando luna in defectu erit, magnifica Vestra Dominatio pilulis suis laxativis utatur, sed in dupla quantitate, pro vera nempe corporis purgatione. Alias si placet, ordinarem aliud purgans, quod assumi posset loco purgantis autumnalis. Nova de Beszermény audivimus etiam, quod sit capta, sed qua ratione, nondum constabat. Ad adventum excellentissimi domini generalis vix ipsi stabunt, aut tormentorum ruinam expectabunt. Brevi alia inde nova forte venient iterum ex comitiis seu statibus regni legati, inter quos dominus Szirmay nudius tertius in claustro, seu possessione domini comitis Erdödi in finibus Poloniae dicuntur tenentes ad dominum comitem Theököli. Sed vereor, ne tarde iam et sero veniant. Denique deus ita vult, eo quod turbatores pacis etiam ita volunt, bona pacis media respuentes. Oro magnificam Vestram Dominationem de comparanda materia sulphurea montana mei non obliviscatur.

Pro domino filio eiusdem ordinavi et mitto pulverem viscera interna refocillantem, quippe quae a morbo praecedente maxime labefactata sunt. Do eo quotidie mane per se aut cum cocleari uno vini, ut et ameridie hora quarta mucronem cultri assumat, continuando, donec melius valeat.

Magnificam Vestram Dominationem hisce domino deo commendo. Leutschoviae 21. Septembris 1681.

Spectab. ac magicae Vestrae Dominationis

servus obligatissimus

David Spilnberger.

Külezim : Spectabili ac magnifico domino domino Nicolao Andrási stb.

XXV. 1634. január 21.

Spectabilis ac magnifice Domine,

Domine mihi observandissime!

Quandoquidem notum sit, quod in arce suae magnificae dominationis aliquas res pertinentes ad inimicos nostros reperiantur, necnon minus aliquas suspectas personas, sic debui ratione mei officii magnificam Dominationem Vestram requirere, ut latori praesentium, Nitriensi officiali extradere (*így*) tam res quam personas iam dictas ne gravaretur, et hoc intellecturus, si vere ad partes suae mattis sacratissimae tamquam bonus vasallus sui regis stare mavult, quam potius adherere perturbatoribus et Turcicis collegatis, et exinde meam resolutionem, quid ulterius faciendum sit, capiam. Hisce etiam officialis nomine Sohay¹⁾ Stephanus habet etiam in particulari suas proprias res, quas non

¹⁾ Szuhay.

detentum iri spero. De reliquo suam magnificam dominationem quam diutissime valere exoptans maneo,

Suae magnificae dominationi

Datum Rosnaviae die 21. Ianuarii 1684.

servire paratissimus

Jo. Batta marchio Dora.

Külezim: Spectabili ac magnifico domino Nicolao Andrászi nobilissimi comitatus Ghömöriensis constituto supremo comiti, domino mihi observandissimo. — Krasznaurham. (P. H.)

1684. 21. Ian. exhibitae.

XXVI. 1710. júl. 8.

Kedves asszonyom anyámnak ajánlom alázatos szolgálomat, istentől szerencsés sok jókat, frís jó egészséget kívánván Nagyságodnak.

Nagyságod 7. Iulii datált levelét Tót Márton uram ő kegyelme nálam léte alkalmatosságával alázatosan vettem, szívesen örülvén frís egészségben való létén Nagyságodnak s kedves atyám uramnak¹⁾ ő kegyelmének, (kinek is ajánlom alázatos szolgálomat) mi is istennek hála itt az sovány Krajnyán frís jó egészségben vagyunk mindnyájan Nagyságod szolgálatjára; még istennek hála, itten körül az pestis nem uralodik, de Szürtén talán eddig egy jobbagyunk s egy szolgánk sem maradott az udvarban, nem is volt már Török Gyurkánál több, az ki egészséges lett volna az elmúlt héten, de az is már lebetegedett az Nagyságod ménespásztorával együtt, ha eddig meg nem hóltak; s innét mindjárt tettem parancsolatot, hogy Szennára hajtsák az ménest, ottan fogom gondját viseltetni, más-kint hallom hogy jó lúsbán vadnak, az mint Szürtéről írták, nem is veszett több el benne harmincznyoleznál apróstúl, az marhában is nem sok kár vagyon, mely is öcsém uram keze alatt vagyon Zákonyban; de bezzeg az ajnácskői marhában igen sok eldöglött, meg kell engedni, még Ajnácskőben vagyis az sebes hajtásban vesztegetődtek meg. Elég törődéssel vagyok, hogy az pestis miatt se Szürtén, se más jószágocskáimban az gazdaságot nem űzhetik, annyira vadnak némely falukban, hogy alig cseng egy két ember bennek, úgy kiholtak.

Az ellenségtől még mi itten semmit sem tartunk, ha csak az szüretre meg nem látogat bennünket, noha ugyan nem az ő

¹⁾ Vécsey Sándornak édes anyja Szelényi Mária idősb Vécsey Sándor özvegye férjhez ment b. Andrászy Györgyhez, ezért nevezi Vécsey ifjabb Sándor Andrászy Györgyöt atyjának, mert mostoha-
atyja volt.

számokra dolgoztatnánk az szőlőket, kik is igen szépen jó termés-sel mutatják magokat. Az barna lovak mellett levő kocsis által írtam volt alázatosan Nagyságodnak (de az mint beszéli, az labanczoktól kergettetvén, elhajította az levelet) hogy kit isten ne adjon, ha az ellenség Zemplény vármegyében be gyűne, s itt való jószágunkban meg nem maradhatnánk, nem jó volna-e Lengyelország szélén egy bizonyos gazdát pénzzel csinálni, az ki ha csak télig is pascuatióra való helyt adna mind az mi kevés marháinknak, mind pedig az Nagyságod ménességének s marhájának, sőt úgy is végezhetne az ember, hogy téli alkalmatosságok is lehetne, ha az szükség úgy hozná, mert édes asszonyom anyám ezen az földön való uraknak elméjeket igen oda látom célozni Lengyelországban, az Tisza felé való jószáginkban sem lenne bátorságok az erdélyi ellenség miatt. Ez iránt ha Nagyságod parancsolatját vészem, s az szükség úgy hozná, fáradoznék az accomodatio iránt, mert isten látja az magamét sem kívánom jobban conserválni, mint az Nagyságtokét. Feleségem Nagyságodnak s az úrnak atyám uramnak ő kegyelmének ajánlja alázatos szolgálatját, s velem együtt az atyafiakat ő kegyelmeket szeretettel köszönti. Istentől jó egészséget kívánván, kívánom ezzel ez levelem találja Nagyságodat friss jó egészségben, maradván

Nagyságodnak

Piknye 8. Iulii 1710.

alázatos szolgálja
Vécsey Sándor¹⁾

Külczim: Tekéntetes nagyságos Szelényi Mária asszszonynak, tek. ngos Andrassy György uram h. társának, nekem édes anyámnak szeretettel.

XXVII. 1710. decem b. 18.

Illustrissime domine Baro, mihi observandissime.

Percepi a meo adiutantio de vino Agriae ad herulam Vescianam spectante, quatenus modalitatem adinvenire necessum foret, ne aliquo modo periret; ex parte mea ubi possibile, omnem sum adhibiturus operam, sed vereor, ne forte iam retardum sit negotium illud, interea tamen suae dominationis illustrissimae appellando suae excellentiae generali campi marschallo,

¹⁾ E levél mutatja, hogy Vécsey Sándor még ekkor is (1710.) élt, s így hibás Nagy Iván Magyarorsz. Családai XII. köt. azon adat, hogy 1697-ben öletett volna meg. A Reform hirlap 1873. évi folyamában [mint hivatkozásból tudom] jelent meg a Vécsey családról némi közlemény, melyet nem láthattam; lehet, hogy ez felderíti Vécsey Sándor halála idejét.

et comiti a Pálffy scribere necessum erit, nec dubito, quin sit omnimode erga herulam orphanam reflexione facturus, cum hucusque non sit repertum dominarum vel herularum res surripere, vel distrahere. Praeterea subaudire quoque mihi fuit, quatenus dominationis illustrissimae milites hussarones dicendo, alicuius Michaelis Bodnár (qui spontaneo modo ad fidelitatem rediit) equum, non scio, quali sub praetextu surripuerint, si aliquis esset, quod peccasset, invenietur suo tempore, nec tali procedere modo licuisset, ideoque equus ipsi restituendus foret, quibus itaque maneo

Illustrissimae suae dominationis

Szendróviae die 18. Decembris 1710.

paratissimus servus

De Viardy.

XXVIII. 1711. Január 21.

Moldaviae ¹⁾ die 21. Ian. 1711.

Illustrissime domine Baro domine mihi honorandissime!

Quod saepius secundum demissam obligationem meam litteris non inserviam, non mihi sed continuus meis laboribus et fatigationibus id imputare dedignetur, nolui tamen hac in amfracta mora praetermittere certiolem reddere, quod hisce diebus ad 800 equestres plane ante nostrum accessum Cassoviam intrarint. Subsequentibus autem diebus in certa velitatione unum vice-colonellum Kenhezi János interceptimus, qui inter omnes constitutiones Cassovienses, nimirum quod ibidem nullum pro militia foenum nec stramen, nisi quod fourisando inferunt, habeant, etiam hoc protulit omnem suam spem in Moskovittas habere, sed Dominus M. Paulus Andrásy, qui bene bibit, quod dixerit, si aliquid venire contingeret, circa messem exspectandum foret, debui de necesse aliquid dicere, sed tandem tarde fabulari, ligna quoque deficiunt, molendinum non habent, nisi in civitate, cum equis hoc parum iuvat, plane dum haec scribo, nimium quantum molestor, sed inter haec tamen certiscor omnem militiam equestrem Cassovia Munkaczinum versus profugisse, plane hodie habemus ad Cassoviam magnum commendo, plura hodie exspectamus, hoc etiam certum est, quod Turca Moskovitis bellum intimaverit, simul etiam et Augusto regi. O pulchrum auxilium a Moskovitis pro Hungaris, sed uti apparentia est, si deus aliunde nollet, Turca nihil efficiet, nam Moskovitta adhuc super mare et terram

---

¹⁾ Moldau magyarul *Sepsi*, tótul Moldawa, helység, Abauj vármegyében fekszik.

habet 150 millia militum, nec minus Veneti contra Turcam insurgunt, pro meliori cautela autem sua caesarea maiestas 40 millia Germanorum in Silesiam collocat, quos rex Brandeburgiae commendat. Deus non derelinquit iustum, deposuit potentes etc. Praeterea spero, quod sua dominatio illustrissima mei apud inclytum comitatum non fuerit immemor ratione alicuius parvae discretionis, nam coram deo testari possum, quod satis meis exiguis viribus intenderim servire, et nec ante annum mihi quidquam obtulerunt; aliis autem, qui non merebantur, dederunt, quae quidem mea non intersunt, sed tamen dolet, quod equus, qui non meretur, pabulum accipiat; de mea charissima nulla adipisci possum; resolutionem credo quod dominus Nebes inter . . . . faciat, quibus me ulteriori favori reccomendans maneo

Praetitulatae suae illustritatis

humillimus servus
Josephus Hörnnig
generalis adiutantius.

XXIX. 1712. máj. 3.

Kedves atyám uramnak ajánlom alázatos szolgálatomat Kegyelmednek.

Vigesima sexta Aprilis datált Kegyelmed úri levelét alázatosan vettem tegnapi napon; mivel az postáknak folyását értem, el nem mulatom gyakrabban, hogysem eddig. Kegyelmednek levelemmel udvarolni. Az való, még itten semmi derekas dologhoz fogni nem lehetett, mivel mindeddig ő felsége Bécsben késik, és kétséges pünkösdig is eljüvetele, noha ugyan rebesgetik és az praeparatoriumokat is készítgetik, hogy dominica Trinitatis pakarná ő felsége véghez vinni az koronázatot, addig itten semmi publica sessio nem lesz. Egyéb dologom nincsen, hanem az uraknak gyakran udvarlok, és az Pa . . . instantiájának erectiójában actu fáradozik egy jó törvénytudó becsületes uri ember, mihent végben megyen, ad propositionem et informationem, azonnal fogom az urakkal közleni, úgy az nemes vármegyék deputatus követjeivel; mivel pedig ők nemes Heves vármegye ellen is erigálták magokat, absolute nem akarván személyektől az vármegyében fizetni, vagyon instructiója Orczi István uramnak, hogy az ország előtt praestonálja dolgokat az . . . . aknak, mely dolog igen fogja segíteni az mi instantiánkat és remélem is isten minden jót ad. Innét semmi ujsággal nem kedveskedhetem kedves atyám uram Kegyelmednek, hanem rebesgetik az urak, hogy az felséges udvar elméje ott járna, ut deficiente et mortuo Austriaco existens in regem Ungariae; erről ugyan sokféleképen hallom az discursust, meg-

válik. Az anglusok és hollandusok franciával való békességét is csaknem publice beszéllek; szerencse, ha nem úgy vagyon. Berényi urak itten vadnak, Szegesvári volt szállásomon is, Kegyelmed parancsolatja szerint igen is beszéllek ő kegyelmével és szakácsot is fogok tudakozni. Ezzel ajálván Kegyelmed gratiajában magamat, maradok

Posonii 3. Maii 1712.

Kegyelmednek

alázatos szolgálja fia
Vécsey Sándor.

Külszim: Tekéntetes és nagyságos Szentkirályi Andrássy György uramnak, kedves atyámnak uramnak ő kegyelmének alázatosan Krasznahorka. (P. H.)

XXX. 1712. j. a. n. 23.

Kedves atyám uram, ajánlom alázatos szolgálatomat Kegyelmednek.

Én mindeddig is vissza nem járulhatok, várván, hogy az ország által beadatott punctumokra (mellyek között az Pászthi (gy) dolog is vagyon) ki fog gyűni az ő felsége resolútiója, de mivel még csak tegnapi napon volt az ministeriumnak első sessiója, úgy látom, még egy hét alatt aligha kigyűhet az resolútió, mivel pedig hogy annyival is inkább sürgethessem az dolgot, ő felségének ez mellett instantiát is adok be, magam pedig holnapután kevés vásárlás kedviért Bécsben fordulok, ugyis valameddig az resolútió ki nem gyűn ő felségétől, addig csak heveréssel töltjük az üdőt, onnét megtérvén, ha az jövő héten ki fog gyűni az resolútió, jó, ha pedig nem, már jó karban lévén dolgaim, reá bízom Orczi István uramra és magam elkéredzem s visszatérek istennek segedelméből nem is lehet nekem végig várni az dolgokat, mert tudom, csekély oeconomiám eddig is elég fogyatkozással vagyon, az költség is kevés az ide való mulatáshoz. Tegnap bizonyosan érttettem, hogy ő felsége még sz. Bertalan napig resolválta itt való mulatását, én elhiszem, nemcsak az diaeta kedviért. Itten közhírül rebesgetik az Lengyelországban való magyaroknak kigyűvetelét, de azt nehéz elhinni, vannak ugyan itten is muszkva követe, hanemha azok ajálnák dolgokat.

Én édes atyám uram az Dunán akartam alá menni, de itten igen nagy szelek járnak, veszedelmes, úgy látom szárazon kell elmennem, az merre bátorságosabbnak fogom itélni, noha bizony sok költségemben fog telni, mit tehetek róla, azon vagyok, hogy az jövő héten megindulhassak, ha pedig hogy várakoznom kellene,

infallibiliter circa 3-am 7-mam Iulii isten engedelméből megindulok.

Vécsey László öcsém uram ő kegyelme dolgában engemet csak biztat Jeszenszky Miklós uram; addig ugyan vagy jó vagy rossz válaszom leszen a herczegtől, míg itten leszek. Kedves asszonyom anyámnak ő nagyságának ajánlom alázatos szolgálatomat, istentől szerencsés friss jó egészséget kívánok ő nagyságának, úgy húgom asszonynak ő kegyelmének is. Maradok ezzel kedves atyám uram Kegyelmednek

alázatos szolgálja fia
Vécsey Sándor.

Külcím: Tekéntetes és nagyságos Szentkirályi Andrássy György uramnak, kedves atyám uramnak ő kegyelmének alázatosan íráim, Lőcsé Rosnyó, Krasznahorka.

Közli: NAGY IVÁN.

SÁMBOKRÉTÿ MIHÁLY 1683-IKI DIARIUMA.

Diarium particularitatum cladis Hungariae, Mensibus Julio et Augusto
Anno 1683.

In initio Mensis Julij recedentibus nostris, incenditur per nostros Arx Óvár (Magyar-Óvár) cum commeatu copioso.

Circa 7. Julij Turcae nostros circa Elend invadunt, clade aliqua illata. Tandem Poloni adveniunt et Turcas ad Köpchen stantes invadunt.

11. Julij Artoléria nostra ex Callóköz Insula educitur et ad fluvium Morava abducitur et pontonibus ad Hoff Austriae devehitur.

Eodem Turcae solvunt obsidionem Jauriensem, certo milite pro custodia pontium Abdensium relicto.

Circa idem tempus tota vicinia Köpchiniensia et ipsum Oppidum cum Arce Veteri Turcis incensa conspiciebatur, (t. i. Pozsonybúl.)

Eotum invaditur Hamburga per ruinam Arcis, et licet cives cum plurimis illuc sese recipientibus strenue arma stringebant, ad extremum tamen pulveri pýrio destituti, victi sunt, soevitum in omnes immisso etiam igne, coesi supra 3500. Franciscani omnes perierunt; quantus numerus captivorum, resciri non potest.

Die sequenti appulit navis Hamburgo Posonium tota cruenta; cum enim utriusque sexus homines supra 300 eandem insidissent, nec prae pondere tanto a litore progredi quivisset, ibidem a Turcis opprimuntur, quorum capita in prora et puppi ac in varjys locis cortinarum abscindebantur et Danubio injiciebantur, ad tales usque sanguine in eadem reperto.

Praemissis et alijs similibus visis, Comitatus Posoniensis destinat Ablegatos ad Thökölum pro imploranda protectione.

Circa 15. Julij venit in Comitatum Posoniensem Sigismundus Ghéczy, Plenipotentarius Thökölj, distribuitque postulanti-bus Salvas Guardias.

Eodem succursus cum colubrinis majoribus Viennam a Turcis ducebatur.

Circa 19. Julij. Prohibentes Germani tormenta Sentavia aliorum quam ad Leopoldopolim abducenda, miserabiliter coeduntur a Thökölianis, vix duobus evadentibus.

Porro dictus Ghéczy Comitatus Poseniensi in Congregatione, nomine Domini Thökölý proponit: in signum subjectionis insurgat personaliter; 2-do, pro honesta Domini Thökölý exceptione cum Comitatu 3000, pro duobus stationibus provideat. Ad primum: Pro impossibilitate ostendenda mittuntur Ablegati. Alterum pro possibilitate offertur.

Circa id tempus aliquot Türmae Polonorum Ponium veniunt et castra ponunt ad hortum Archi-Episcopi, hortum et alodium invisentes. Hi die sequenti ad nautum Püspök in occursum duobus Regiminibus Infanteriae Principis à Croi et Grana Jaurino venientibus profecti sunt. Qui die sequenti ad fluvium Morava ibant.

Tandem Oppidum Pruck subiecit se Turcis, quibus Salvae Gvardiae attributae, mittuntur quoque in Insulam Csallóköz centum equites pro Salvis Quardýs.

Festo Sancti Jacobi ad Suburbia Civitatis Poseniensis comparent tres turmae equitum Thökölianorum, sciscitantes: an se submittere velint protectioni Thökölianae? Quibus protectionales Thökölý ante Mensem et ultra emanatae praesentantur; quibus visis, commeatu petito discesserunt. Circa horam primam pomeridianam comparet Sigismundus Ghéczy et postulat, ut in Civitatem intromittatur. Civitas allegat impossibilitatem, sed post magis vi ingressus est.

26. Julij. Stephanus Petröczy cum quinque suorum Comitatum et Confiniariorum millibus et uno Regimine Turcarum resedit in hortis ex opposito Cseklész, ubi praestolabatur adventum Thökölý; interea non cessabant incendia. Sub ipsum crepusculum veniebat Succursus ex nostris ad Arcem Poseniensem. Hungari id subodorati, eosdem invadunt et dissipant, suis plurimis vulneratis.

27. Julij. Hungari mixti Talpasonibus et Turcis invadunt Suburbia, disarmatis Civibus, nihilque curata Salva Guardia ipso Sigismundo Ghéczy, omnia effringunt, depraedantque, vasa vinaria circulis denudant, ut nonnullis cellis usque ad genua in vino vadatum fuerit. Quo intellecto Dominus Petröczy, in succursum accurrit; qui in primo impetu, licet fugerint, tamen post resumptis trucibus animis, ipsi Generali sese opponere praesumpserunt. Circa horam 6-tam vespertinam, durante indomita depraedatione Suburbý, ortum est incendium in platea Hungarica, quae totam faciem inferiorem plateae xenodochialis (excepta domo

Vesseléniana et aliquot ibidem domibus) et Danubialis intra duas horas in nihilum redegit; cujus eo major dolor, quod nemo Civium extra cancellos portae prae metu inter medios ignes vagantis mixti militis, ad extingvendum ignem prodire valuit. Quo viso ipse Thökölus cum aliquot Turmis ad hortum Archi-Episcopalem accurrit, quem jam antea a Talpasonibus ruinalum conspexit. Demum sub vesperam ex propria sua Quardia 300 pedites musquetarios pro custodia duarum suburbialium portarum et Civitatis portae misit. Tandem circa primam horam noctis prope portam Sancti Michäelis in Suburbio renovatur incendium, at cives animati Quardys, aperta porta, in extingvendo igne serio laborarunt, ut praeter sex domos plures non perierint.

Die 28. Julij laboratum est per Ghécziium in occupanda Arce. Iterum Thökölus, ut conservarentur Suburbia Civitatis, mittit duo vexilla Talpasonum. Interea fama sparsa totam molam Armadae Germanicae transvadato fluvio Morava, ad Posonium venire, unde etsi claves Civitatis jam fuerint ereptae, tamen omnes Thököliani Commissarij et milites silenti nocte tacite foras prodierunt et castra versus profecti sunt, paucis hinc inde nonnullis latitantibus, qui horum erant ignari. Circa horam 4 matutinam Germani Civitati Posoniensis totalem excisionem minabantur, nisi dicto citius reseratur. Fit, quod postulat. Dragonerj occupant portam, Civibus iripiuntur arma, indagantur Thököliani, publicatur sub gravi indignatione manifestatio; capiuntur plurimi, inter eos ipse Petenada et alj, ex his alj ad Arcem, alj ad castra ducebantur. Et quia metus erat: ne Hungari succursum petant à Turcis, ideo pons volatilis comburitur, naves submerguntur, una et molendina. Ita castra Hungarorum praepropere mota et ultra Vagum translata sunt; quorum ultima agmina, quae ex Turcis constiterunt, à Polonis infestabantur, nostri in pratis Posoniensibus substiterunt, et ibidem castra cusatura. Durius excipiuntur coram Generalitae, minando exemplum se ordinatum in Civitate Posoniensi, mandant ut recedant, post remandat se cernaturum, post redeant. Redeuntes plane affectu paterno monuit, ut ad debitam fidelitatem redeant. His et similibus praemissis sciscitabatur: quae Civitati praescripserit facienda Thökölus? Dixerunt, tria: ut pontem extruant, ut personaliter insurgant; tertj ordinis erant, quae per Commissarios repraesentanda erant. Ablegati responderunt: non esse in Civitatis potestate, quia materialia ista Civitati desunt; 2-dum, ipsos non posse deserere Civitatem. Tertium non constabat Senatui, qui demum sequenti die debuisset proponi. Promisit Sua Serenitas effectivam et realem assistentiam.

30. Julij. Fit diligentissima in Civitate Thökölianorum ubique inquisitio, ut nonnullis vigiliae prae domibus fuerint

locatae, Cives provocant ad oculatam peragendam. Eodem iter (?) Ablegati Civitatis mittuntur ad Suam Serenitatem, quos durius longe, ac heri excepit, minando Egregio Domino Michæli Zám-bokrétly et Ernesto Aver arestum; sed posterioribus cogitationibus nihil simili factum. Miserat quoque Camera suos Ablegatos, qui tamen longe durius ac sperabant sunt excepti. Ideo mox de transmigratione aliorum ex Civitate meditabantur, quemadmodum omnino ad Arcem discesserunt. Caeterum circa horam 10. matutinam moventur Castra ad fluvium Morava.

31. *Julij.* Mandanti Serenissimo publicatur in Civitate, ut populus semotis maxime intuitu Religionis passionibus, concorderet vivat, arma sumat, S. Suaetti fidelis maneat et sese defendere sciat, succursurum omni impetu. Tandem Oppidum Dévén a Germanis expilatur.

1. *Aug.* Egregius Sigismundus Csernely praesentat certas Credentiales Domini Thököly Senatui. Penes quas primo offert gratiam principalem Civitati, rescire cupiens, utrum factam simul submissionem ulterius sunt continuaturi et protectionem principalem complexuri. 2-do. Certas literas ad Serenissimum perferendas mandat, cum reportando responso. Tertio, ut Iudex, Consul et Juratus Notarius in Castris adsint. Ablegati accomodantur in Civitate, sed postea deducantur ad Arcem, Senatus proposita et literas communicata cum Serenissimo. — Serenissimus literas perlegit, perfectas Notario exhibet, mandando, ut eas remittant ad Thökölium. Contenta erant earum, captivorum fiat permutatio, coetera mandata inhibuit expedienda.

Eodem, post horam 3-tiam pomeridianam iterum in platea Hungarica suburbiali oritur incendium, quod alteram faciem cum platea quatuor urnarum in ictu oculi consumpsit; perýt hortus Archi-Eppalis cum Allodio et vicinis hortis. Turcae vero in altera parte Danubý copiose conspiciebantur. Nocte subsequenti iterum in Hungarica platea incendium oritur, cujus tanta vehementia, ut vix imo Civitas periculum evaserit, jam incensa Turri supra Templum olim Hungarico-Evangelicorum, nunc Ursulitarum.

3, 4, 5. *Aug.* Turcae oberrant et Castra metantur infra Köpchinium, Arce nova Köpchiniense, Templo et Oppido Rajka incineratis.

6. *Augusti.* Hungari mixti Turcis et Tartaris, vado trans-euntes fluvium Moravam, populantur Austriam; quibus obviam missi Poloni, plurimis caesis, 9 vexillis uno magno cum insigni Thököliano ablatis, funduntur. Commendans vero Arcis Posoniensis foenum, vina et pecora miserorum hominum ad Arcem convehenda facit, prout et vasa vinaria pro corbibus.

Circa id tempus Egregius Nicolaus Mailáth cum filio capitur et Lévam ad arestum mittitur. Interea Turcae annona defectu

laborantes, captivos cogunt ad metendas et trituras fruges, quod maxime Köpchinium factitatum est.

7. *Augusti*. Restituuntur Tempia Týrnaviae Evangelicis. Sabbatho vero ante Dominicam octavam post festum Trinitatis Thököly splendide Civitatem est ingressus, auditoque brevi sermone Hungarico in Templo restituto, ibat ad castra. Interea extra portam superiorem in horreis oritur incendium, hinc flante Austro, incenditur in plurimis locis Civitas; populus currit ad inferiorem portam, qua clausa, cogebatur per medios ignes platea Jacobina in angulum sese recipere, ubi grandes foeni et frugum acervi, hominum, pecorumque multitudo, non scientium quid facto sit opus? unde plurimi consensu moenys Civitatis, deorsum sese praecipitarunt, his favente illis non item fortuna. Hos comitabatur immediate militaris qui se demittebant expilatio. Multi liberos foras per moenia ejiciebant, sed horum pauci vivi reperti. Aliqua propugnacula decussis, in certa parte tegulis conscenderunt homines, sed indecussas jam ardentes scandulas, nisi perire voluissent, ambustis pedibus et manibus decutere cogebantur. Alj funibus sese extra muros demittebant, sed plerorumque breviores funes habiti, vel prae pondere rupti, perierunt vel membra eluxarunt. Nonnulli in ruinis moeniorum pendentes, fumo et flamma semi-ambusti reperti sunt. Perierunt exceptis Collegio Jesuitarum, Templo Cathedrali paucissimis domibus, hominum supra duo millia, pecorum indefinitus numerus.

Festo demum Transfigurationis Christi restituuntur Tempia Modrae, et subsequentibus aljs diebus in vicinia. Jam subjugata Insula Csallóköz, patebat securitas transitus, quin imo Samaritenses nactis aliquot navigys cogebantur Turcas et Tartaros in auxilium missos Thököly transvehere.

Sub dato 15. Aug. praesentantur Senatui literae Domini Thököly ex Királyfalva emanatae, quibus mandat, ut Dominus Sigismundus Csernely beneficio parolae per Cives datae introductus in Civitatem, sed per intimationem nonnullorum Commendanti suggestam detectus, ad Arcem deductus et usque ad praesens arestatus, intra tres dies pacifice remittatur, alioquin Civitatem factum luituram incendio. Senatus sese excusat apud Principem. — Arx Vöröskő se submittit Principi, tormenta eveniunt.

17. *Augusti*. Publicantur Comitatus Poseniensis Literae, quibus innuitur advenisse in Castra Principis Tartaros, qui ad populandam Moraviam ituri sunt; ideo mandari omnibus officialibus Magnatum, ut subditos maxime in sylvis degentes revocent, et vel in Oppida, Civitates aut Arces sese recipiant, — alioquin ipsos periclitaturos. Publicatur quoque Civitati Poseniensi et Szent-Györgyiensi specialiter personalis Insurrectio, sub amis-

sione vitae et fortunarum, per Turcas et Tartaros eo facto effectuanda. Tartari in Insulam Csallóköz venientes, adduxerunt supra quatuor millia utriusque sexus captivorum, ex quibus selectis duobus millibus et ad Uyvarinum missis, reliquos vili pretio apprehendebant.

Die 21. Aug. A hora 3-tia matutina audita sunt continuae colubrinarum et campestrium tormentorum simul et ex Insulis proximis Civitati, in quibus populus magnus cum pecoribus sese conservaverat, sclopetorum explosiones, et inconditi periclitantium clamores. Circa horam tandem 7-mam conspectae sunt duae turmae equitum infra viridiaria Civitatis, qui unum lanionem in Germanico habitu decapitarunt, alterum vulnerarunt, tertium qui se negabat Poseniensem, exutis indusio (veste vilissime existente,) et cothurnis salvum dimisserunt. Explosiones vero sclopetorum factae in Insulis Civitati proximis erant ex eo: Nonnullarum possessionum, imo et Püspöki Incolae quidam, renuebant sese adungere Talpasonibus, qui nactis aliquot navibus, unacum Püspökiensibus transierunt in Insulas, ibidemque salvatos invaserunt, qui tametsi sese defendissent strenue, at paucitate victi, supra centum quinquaginta sunt trucidati; reliqui capti, abductique, res eorum in praedam conversae. — Eodem accidit Thökölum pro Arce Stomphensi misisse decem Turcas, tot Hungaros, tot Tartaros, quos rustici in sylvis invaserunt, vix salvos remiserunt. Ideo die sequenti incineratis horreis Civitatis et aliorum per medias Vineas septem turmae Hungarorum aliam possessionem Peisthun, plurimis hominibus caesis; Comes vero Joannes Anthonius Pálffy ad Castra Suaettis sese contulit, illinc quinquaginta Musquetarios in Arcem Stomphensem mittendos obtinuit, qui omnes milites ea qua heri profecti sunt via, die sequenti in Vineis magnis damnis illatis, retro cesserunt.

22. Aug. Incinerantur horrea Civitatis aliquot, post prodeunt septem cohortes equitum, quae per Vineas recta ad viam Stompham versus ibant.

23. Aug. Hesterni milites redeunt, quos sequebantur abacta pecora; conglobatus populus Poseniensis eadem pecora, pulsus custodibus ademit. Allectus parta praeda cum posteriora agmina longe majori praeda onusti, in procinctu eadem via intellexisset venire in occursum, confusis ordinibus, sine duce, aliquot habitis secum equitibus, ad molas usque intra montes habitas, inter hos tres Clerici, unus equitabat, duo vero pedes excurrerant. Dum in aperta campi ventum est, hostes ex insidijs procurentes, in obvios soeuiunt; qui vel maxime ob lapsam pluviam pixidibus jaculari non quiverunt. Cecidit hic Admodum Rndus Dnus Petrus Parády Canonicus Poseniensis, in capite plurimis vulneribus illatis, ex civibus aliquot, conductis Musquetarijs circiter nro 29., et ex

alys non contemnendus numerus, hostibus cum praeda, etsi non longe ab horto Archi-Eppali transeuntibus ac aliquot ex Arce vicibus tormentis in eosdem detonatum fuisset.

24. Aug. Turmatim conspiciebantur transire et redire hostes per vineas trans montes.

Et haec erant quae Celsitudini Vrae pro moderno deplo-
rando tempore, lachrymabundis oculis repraesentare debui; digna-
bitur itaque Celsitudo Vra, (si Eidem ita visum fuerit) non solum
Ministris, verum etiam Matti Suae Sacrae miserabilem et satis
superque lachrymabundam nostri constitutionem detegere; haec
enim genuine et magna cum industria apposita pro informatione
sui et suorum in cartamque conjecta esse credat. Maneo Celsitu-
dinis Vrae

Servus obsequiosissimus
et humillimus

Mich: Sámbokrétj m. p.

(A Nemzeti Múzeum kézíráttárában őrzött eredetiről.)

Közli: THALY KÁLMÁN.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Kornis Margit Rhédey Jánosné nászhozománya
1627-ből.

Anno 1627. esztendőben leányom Kornis Margit kiadásakor attam ezeket:

Egy fekete virágos bársony szoknyát.

Egy veres bársony szoknyát.

Egy szekfő színű posztó szoknyát.

Egy fekete bársony kis subát nestel béllett.

Egy zöld virágos bársony kis subát alatta való királyszínű bojtos bársony.

Egy kis subának való bársonyt.

Egy fekete virágos bársony korczovagyott.

Egy gyöngyös aranyas főkötőt. Fátyol főkötő.

Egy arany lánczot, kiben fog lenni 32 arany.

Négy arany gyűrű, egyikben öt gyémánt, négy rubint vagyon, másikban egy tábla gyémánt, harmadikban öt smaragd, negyedik szegény uram pecsétlő gyűrűje.

Egy arany nyakravalót, rubint 11 benne, arany boglárókkal összefoglalva.

Egy ezüst övet, aranyos türkes benne.

Egy koronát gyöngyöst, kiben 11 arany boglár igen szép vagyon.

Tiz egyben járó ezüst poharakat.

Hat kalán villástól.

Egy sőtartó aranyas czápa forma.

Egy gyöngyös pártát, igen szép, oda fel csinált, arany boglárak rajta kilencz.

Egy arany perecz.

Vékony csinadoff nyolcz ing vállat.

Egy arany csipkés tafota előruhát.

Tizennégy abrosz, 16 kendő, 16 lepedő, öt vánkös héj vékony gyolcsból varrottak.

Négy derékalt héjastúl, lengyelországi him kettéjén.
 Három vánkos, egyiknek gyoics, másiknak vékony len héja.
 Előruhát kettőt, egyik gyoics, másik patyolat.
 Egy kézre való klárist négy renddel fűzött.
 Két szekrént, egyik rakott, másik festett.
 Egy rakott ládát.
 Egy kész paplant.

Anno 1636 die 26. Maii holt meg az szegény Kornis
 Ferenczné asszonyom Disznajón, délkor szintén 12 óraker.

Az egyetmás vásárlásra és költésre az szegény Asszonyom boltjából Margit hozott ki egy lábos ládából egy sakcsóban pénzt . . . . . fl 40
 Más egy sakcsóban ismét hoztunk . . . . . fl 82
 Item harmadik sakcsóban is ugyanezen ládából vöttem kezemhez egy zsák pénzt . . . . . fl 83
 Item Márton deák is adott hozzám bor ára felett . . . . . fl 20

Az szegény asszonyom holta után az korcs-
 mákon elkölt borok árából hoztak Márton deák
 kezéhez ennyi pénzt be:

Disznajói Jakab Jánosné . . . . . fl 18
 Molnosfalvai Mócz Demeter . . . . . fl 5
 Répafalvi Buda Gruziána . . . . . fl 14
 Ligeti Mikle Nigrella . . . . . fl 15
 Monosi Palkó . . . . . fl 12
 Hogy Márton deák elment, találtam az ládájában ez korcsmákról bejött pénzben. . . . . fl 52 / 50
 Másfél font hájat találtam

In summa flor. 298 d. 50

Exitus pecuniarum.

Sámuel Szentmiklósi Szabó Mihállyal együtt vásárlották ezeket Segesvárat.

Egy vég czinedoffot vöttek . . . . . fl 27
 Fejér atlaczot 8 singet . . . . . fl 45
 Egy sing fekete duffla tafotát . . . . . fl 3
 Két vég bécsi csipkét . . . . . fl 20
 Egy vég hajkötöt . . . . . fl 1 den. 23
 Egy sing vékony patyolatot . . . . . fl 4 —
 Egy vég fekete brassai posztót . . . . . fl 24 —
 Egy vég fekete köz selyem sinort . . . . . fl — den. 55
 Egy vég durva patyolatot . . . . . fl 2
 Három font borsot . . . . . fl 2 den. 40
 Egy vég fekete bakacsint . . . . . fl 6 —
 Egy font török sáfránt . . . . . fl 8 —

Egy font gyömbért	— den. 90
Két rud kapcsot	— » 24
Két vég szőr sinort	— » 35
Egy süveget Kis Gergelynek	— » 24
Magokra, lovokra költöttek	— » 36

Summa facit flor. 133 den. 35

Item Sámuel Ujfalusi és Szabó Péter vásárlották ezeket:

Egy vég fekete posztót vöttek	flor. 19 den. 50
Egy font faolajat vöttek	» — » 54
Annak egy korsócskát vöttek	» — » 3
Az koporsó csináltatásért adtak	» 5 » 50
Item az koporsó borítani belől gyapot vász-	
nat vöttek 16 singet singit den. 18	» 2 » 88
Magokra, lovakra költöttek	» — » 65

Summa facit flor. 29 den. 10

Magam költöttem ugyanitt Disznajón:

Egy szekér fát hozatni az ház szükségire . . .	flor. 1
Lovak patkóztatására vasat vetettem . . .	» 1 den. 50
Az besterczei asztalosnak az kijövéseért attam . . .	» 1 —
Az képirónak most elsőben attam . . .	» 3 —
Asszonyom parancsolattyából egy kis csiz-	
mácskát és egy kis sarut venni attam	» 1 —
Az szegény asszonyom inasának Istóknak	
egy csizmát hozattam	» 1 » 35
Samuel Ujfalusinak Beszterczére menni Pa-	
czolay uram parancsolattyából	» 20
Komlót vétettem gr. 3 melyet Disznajóra	
küldöttem az nádasi szekéren	» 75

Summa facit flor. 9 den. 80

Item uramnak ő kegyelmének parancsolattyából az segesvári sokadalomban vásárlottam én ezeket.

Tizennyolcz sing bársont vöttem, flor. 3 den. 75, flor. 67 den. 50

Kiért az segesvári gazda adott kölcsönt 37 tallért pénzt . . . . . » 90

Három vég fekete posztót vöttem az egyik	
véget vöttem	flor. 22
az másik véget vöttem	» 22
az harmadik véget is	» 18
Két sing fekete tafotát	» 8
Három konczi papirosat	» — » 60
Három vég bakacsint	» 18
Négy font borsot fontyát den. 75	» 3
Fél font szekfüvet	» 3

Egy font sáfránt	flor. 11 den. 50
Egy vég durva patyolatot	» 2
Egy font gyömbért.	» 90
Két kis csizmát	» 83
Két teveszőr övet	» 1 » 12
Egy kötés fekete gyöngyöt	» 35
Magamra költöttem	» 25
Cseresznyét vöttem asszonyoméék számokra	» 32
Fatálakat vöttem nro 100.	» 4
Fatángyérokat is nro 100	» 2
10 Iunii uram ő kglme Balogh Gergelynek adott	» 1
Ot véka komlóért adtam, melyet Disznajóra küldöttem	» 1 » 25
Pisztrángot vettem uram számára	» 20
14 Iunii. Uram ő kglme parancsolattyaól 12 gyéként vettem, egyet-egyet den. 35	» 40 » 20
Paczolay uram számára attam komlót venni	
Gagyí Gergelynek az szentgyörgyi ház szükségire » 1 » 50	
Item uram ő kglme számára is attam komlót vetetni	» 1 » 50

Summa flor. 125 den. 42

Exitus pecuniarum totaliter in summa facit flor. 297 den. 97

Vér György ingóságai leltára 1697.

Vér György uram ő kegyelme részére való divisio.

Mi Losonczi Bánffi Páll, Hatházy Balku Páll nemes Kolosvár városának vicekapitánya, Kabos Mihály nemes Kolosvármegyének assessora, Szentjóni György Kolosvárat lakó nemes személy és Ujhelyi Ferencz nemes Doboka vármegyének, és edgyszersmind a kolosvári törvényes szombati székek hites notáriussa, adgyuk tuttokra a kiknek illik ez írásunknak rendiben, hogy ez currens 1697 esztendőben, die 18 mensis Aprilis midőn a néhai méltóságos nagy ur, széki Teleki Mihály uram ő kegyelme árva özvedgye a méltóságos asszony Vér Judith asszonyom ő kegyelme hívatatott volna bennünket, edgyikünk úgy mint fen megírt Bánffi Páll Kolosvárat lévő házához, adá értésünkre ő kegyelme: minekutánna a mindeneken szabadosan uralkodó hatalmas istennek megmásolhatatlan decretumából, mely szerint e világi élet pályafutásának mezejére a nap alá békösönt minden testnek első szüleinktől vött vétkes eredetünkre nézve edgyszer a bűnnek soldját és gyarló természetünknék adósságát meg kell fizetni nemzetes Vér György és Boldisár ura-

méknak, mint mostan is édes szülejeknek szomorú emlékezteken csüggedező árváknak édes atyók néhai tekintetes, nemzetes kőröstarcsai Vér György uram és édes anyyok néhai nemzetes Bessenyei Anna asszony ő kegyelmek a fellyeb elmúlt időkben a mindeneknek úttján e világból kimultanak volna, neveletlen árvaságoknak gyengeségére való tekintetből, eddig ő kegyelmének kegyes gondviselése alatt tartatott javokat kiadni és azokból az említett árvák ő kegyelmek között, kik már idejeknek nevedésével naponként jobban is erősödnek, egyenes divisiót peragáltatni akarna általunk.

Azért mi is az említett méltóságos asszony ő kglme ebbeli parancsolattyának alázatosan engedelmeskedvén, a megírt háznál megírt esztendőben és napon, az előnkben adatott jókat, mind a mellyek fellyeb megnevezett néhai édes attyokról és anyyokról az árváknak, mind pedig job (*így*) attyokról néhai Besenyei Mihály uramról ő kglméről devenialtanak és devolválódtanak, az minthogy még ennek előtte inventariumban consignaltattak volt, az inventarium szerint iusta aequalis divisionis sorte az ennyiszor említett árvák ő kglmek között felosztottuk, és azokból Vér György uramnak ő kegyelmének, a mi jutott, renddel így következik.

Aranybúl és pénzből:

Edgyes aranyak	nro 132
Hat kettős aranyak	nro 3
Egy ötvenes arany maradván fen, mivel az kétfelé nem oszsolhatott Vér György uram magához váltotta, jutott magának belőlle nr 25 arany, más huszönötöt Vér Boldisár uramnak kifizetett.	
Arany pénzek	nro 3
Tiz imperialis tallérok	« 10
Negyvennégy keresztes tallérok	« 44
Huszönöt oroszlanys tallérok	« 25
Ötven hat apró ó pénzek	« 56

Köves, gyöngyös, arany és ezüst mivekből:

Rósa pántlika formájára csinált edgy rubintos arany medaly negyven négy rubint benne 44. és nyolcz arany nro 8.	1
Egy rostélyos arany láncz	1
Hat arany és másfél fertály benne aur. 6-et quaddrans	1 ¹ 2
Edgy borsó szemes arany láncz, fertály héjján nyolcz arany benne aur. 7 et quadr. 3	1
Egy pár rubintos fülbe való, fertály héjján két arany, edgy rubint és hat szem gyöngy benne.	

Edgy kis arany kigyócska.

Két arany szemek, egy boglárocska, melyek edgyütt nyomnak három fertály aranyat.

Edgy arany gyűrű, vagyon benne hét gyémánt, edgy egész és edgy fertály arany.

Más arany gyűrű, edgy öreg rubint, két arany és másfél fertály benne.

Harmadik kopott arany gyűrű, edgy rubint, edgy arany, és egy fertály benne.

Egy füzet veres claris, vagyon benne 22 szem öreg veres claris, 19 szem apróbb, 19 szem annál is apróbb, és 17 szem hosszuka termés veres claris edgyben füzve.

Kilenczven kilencz számu nagyobb és apróbb pogány pénzből csinált edgy ezüst aranyas öv, nyom marchas 2, pisetas 17.

Edgy rendbéli dolmányinak melléire való ezüst aranyas, tekervényes gombok . . . . . nro 20

Ujjaira való hasonló kisebb gombok . . . . . » 30
mind együtt nyomnak 1. 12.

Tizenkét viseltesebb aranyas ezüst gombok annyi számu pikkelyekkel, edgyütt nyomnak $25\frac{1}{2}$.

Huszonegedyed fél pár karikás száras ezüst kapcsok, nyomnak p. $11\frac{1}{2}$

Két ezüst kanálok, nyomnak p. $16\frac{1}{2}$

Edgy pár ezüst sarkantyú, nyom p. 9.

Tizenharmadfél pár válra való karikás ezüst kapcsok, nyomnak p. $4\frac{1}{2}$.

Dirib darab gomb, szíj vég, és négy pikkelyek mívelni valók, nyomnak p. $4\frac{1}{2}$.

Ludtojást evő edgy ezüst kalánka, — edgy ezüst hajtű, nyomnak p. 3.

Edgy ezüst trébelyes mosdó medencze, nyom marc. 9. piset. 30.

Edgy ahoz való hasonló mosdó korsó, nyom. m. 4. p. 5. Mindedgyütt ezen mosdó medencze és korsó tesznek imperialis taller. 117, melynek fele úgymint imperialis tallér $58\frac{1}{2}$ sorte divisionis Vér Boldisár uramat illeték volna, de mivel az említett mosdó edényeknek kétfelé szakasztása kár nélkül nem lehetett volna. ex ambarum partium fraterno consensu Vér György uram mindeniket magához váltotta és in contentacionem engedé ő kglme Vér Boldisár uramnak edgy ezüst lábas fedeles aranyas pohárban, más edgy sima ezüst pohárban, két ezüst nagyobb kalányokban, ludtojást evő edgy ezüst kanálban, és edgy pár ezüst aranyos tallér forma kapocsban lévő részét, melyek nyomnak imp. tall. 40, a fél részszel defalcalódván imp. tall. 20,

a többit úgy mint imp. tall. 38¹/₂ in paratis meglizette Vér György uram.

Kilencz lott apró veres claris.

Négy lott és félnehezék jóféle gyöngy.

Egy jóféle gyöngyös pártá, tizenkét arany boglár benne némelyikében rubintocska, melynek fele Vér Boldisár uramnak iustam sortem divisionis, a gyöngyért annyi gyönggyel és a boglárókért iuxta aestimationem f. 9. ung. fizette ki Vér Boldisár uramat belőlle Vér György uram.

Ezek vadnak betéve a nagy fekete ládában.

Köntösökből, bélésekből és egyéb viselni való egyetmásokból :

Edgy zöld virágos bársony szoknya, öt rend régi prémm rajta.

Edgy bélletlen hasonló bársony mente, arany csipke rajta.

Edgy zöld tafota előkötő, arannyal töltött recze benne, keskeny arany csipke körülötte.

Edgy dupla karmazsinszín kamuka szoknya, széles ezüst csipke az allyán hasonló előkötőjével.

Edgy rósaszín angliai szoknya, keskeny ezüst galanddal sűrűn felhánva, hozzá való vállal edgyütt.

Edgy nesttel béllett fekete virágos bársony viseltes palást, az elein must.

Edgy apró virágú fekete bársony nyári palást, fekete selyem csipke körülötte.

Asszonyembernek való edgy teczin selyem viseltes sinor öv.

Két darab nest bélése, négy darab rókanyak bélése, edgy darab rókatorok bélése, edgy darab rókaláb bélése.

Edgy mentére való arany fonalból kötött nyolcz pár vitéz kötés.

Edgy iskatulyában két darab arany prém és holmi diribdarab csipkék, ezüst fonalból kötöttek.

Hintóba való edgy portai vánkoshéj.

Fél fertály héjján edgy sing teczin bársony, sima edgy darabban.

Ugyanannyi arany virágos teczin bársony más darabban.

Egy bélletlen fekete rása viseltes palást. Négy darab fekete bojtos bársony. — Ezek is a nagy fekete ládában vadnak letéve, mely az ő kegyelme részére jutott.

Két viseltes hitván paplanok, holmi paplanban való hulladék, gyapottal együtt.

Négy uj szőnyegek.

Edgy hajsztin angliai viseltes férti mente.

Edgy zöld gránát felszer süveg.

Edgy violaszín gránát nadrag.
 Edgy meczin gránát czafrag.
 Két darab paplannak való kaftányok.
 Edgy viseltes közönséges hintóvánkös héj, veres bársony.
 Edgy uj közönséges paplan.
 Palást alá való viseltes fekete bakacsin.
 Két pár béllett szárú sárga csizmák, két pár sárga kapeczák,
 edgyiket kin hadta viselni.
 Edgy pár sárga papucs, kin hadta viselni.

Fegyverekből és lóra való szerszámokból :

Két paraszt kardvas.
 Edgy paraszt hegyes tör, ezüst a kápája.
 Edgy fekete czapás ezüstös aranyas hüvelyű hegyes tör,
 bagaria szíjj rajta.
 Edgy fekete czapás ezüstös nyelű tollas buzogány.
 Fél pár balog pistoly.
 Három bagaria portai lánczos kötőfékek.
 Edgy ezüstös fékagy, orrcsattayával és szügyellőjével edgyütt.
 Edgy bagaria zabolás parasztfék.
 Két rozsdás német zabolák.
 Ezek a Vér György uram részére jutott fejér vasas ládában
 vadnak betéve.

Fejér ruhákból és egyéb ruhanémükből :

Két vászon lepedők, alól tetettek a nagy fekete láda fene-
 kire, a több edgyetmások takartattak be vélek.
 Edgy kamuka abrosz, hatodfél sing a hossza.
 Edgy veres fejtővel varrott vászonkendő.
 Edgy szélben való vékony abrosz, tiz sing a hossza.
 Edgy vékony abrosz, tizenegyedfél sing a hossza.
 Más vékony abrosz, tizenhat sing a hossza.
 Két uj krakkai abroszok, edgyiknek közepiben kötés van.
 Edgy asztalra való abrosz, kötés van benne.
 Fertály héjján kilencz sing pohárszék abroszának való, edgy
 darabban.
 Két fejerített vászon abroszok, egyikben recze, másikban
 fejéres.
 Huszonhét vékony sáhos asztalkeszkenők.
 Harmincznégy sing fejerített vászon.
 Hatodfélsing derékalj hajnak való dikta.
 Veressel szűtt tiz vastag asztalkeszkenők.
 Két darabban kilenczedfél sing vékony fejér vászon.
 Fertály héjján két sing gallér.
 Sok színű selyemmel írás után varrott kendő.

Kék selyemmel, czérnával, fejjéssel varrott kendő.
 Fejjéssel varrott edgy vászon kendő.
 Edgy kendő végiben valló varrás, fekete selyemmel, czérnával varrott.

Más kendő végiben való varrás tengerszín selyemmel és motringos arannyal varrott.

Edgy vászon párnahéjban való varrás, veres fejtővel varrott.

Edgy gyolcs lepedő, a két végi zöld selyemmel és motringos arannyal varrott.

Ahhoz való hasonló két vánkoshéjak. —

Edgy paraszt lepedő.

Sok színű selyemmel varrott lepedő.

Fekete selyemmel, czérnával varrott lepedő.

Hasonló két vánkoshéjak.

Veres selyemmel varrott széles reczés két lepedők.

Hasonló két vánkoshéjak.

Két széles reczés lepedők, mindenikben csipke.

Fejjéssel varrott edgy lepedő.

Ahhoz való hasonló két vánkoshéjak.

Elegyes selyemmel, magyar himmel varrott egy vánkoshéj.

Más veres selyemmel varrott vánkoshéj.

Edgy lepedő végiben való varrás, veres selyemmel, fejjéssel varrott.

Két vánkoshéjakban való hasonló két varrás.

Két lepedők végeiben való varrások, kék selyemmel írás után varrottak.

Két vánkoshéjakban való hasonló varrások.

Edgy lepedő végiben való varrás, fekete selyemmel, czérnával, írás után varrott.

Fekete selyemmel, czérnával varrott egy lepedő.

Hasonló két vánkoshéjak.

Fejér selyemmel varrott edgy lengeteg lepedő.

Hasonló edgy vánkoshéj.

Edgy hajtogatott allyú felső ing.

Két buja vászon ingváll.

Skófiummal varrott két kis ing.

Fekete selyemmel varrott más két kis ing.

Skófiummal varrott edgy öreg keszkenő, czinadoff gyolcs, nyolcz ág van rajta.

Két patyolat előkötők, edgyikben öt rend, másikban három rend szőr selyem kötés, mindenik körül csipke.

Edgy patyolat előkötő, tizennyolcz renddel keskeny kötés benne.

Edgy paraszt buja vászon előkötő.

Czérnából kötött három darab recze, edgyik nagyobb, ket-teje kisebb.

Edgy pár fejér gyapot strimfi.

Fél kézre való edgy fekete selyem bojt.

    Két fejéreses csipkés főkötők.

    Edgy viseltes, bélletlen, veres bársony lengyel süveg.

    Kalapra való edgy szál viselt strucztoll.

    Edgy főre való fekete selyem széles csipke.

Ezek edgy iskatulyába vadnak betéve, egynehány réz sze-gekkel edgyütt.

Apró dirib-darab vásznak edgy solyokában.

Edgy öreg fekete rárnájú tükör.

Edgy festett török gusaly.

Négy paraszt vastag lepedők. Edgy viseltes paraszt lepedő.

    Ezek a nagy fekete ládában vadnak betéve.

Husz sing fejrítettlen abroszn ak való vászon.

Hét sing s egy fertály fejrítettlen sima vászon.

    Ezek edgy fejér vasas ládában vadnak betéve.

On szerszámokból :

Egy fazokban tizenkét egyben járó ón tálak.

Négy ón tányérok.

Ezeken kívül jutottak ismét más öt ón tálak, két kisebb ón tálakkal edgyütt, de ezeket kin hadta ő kglme maga szükségére.

Réz és vas edényekből :

Egy belül ónos réz hűtő.

Két egyforma rézkondérok. az említett hűtőben valók.

Egy nagyszerű réz tepsia.

Más kisebb réz tepsia.

Egy nyeles vas tepsia.

Egy kisdéd füles tábori réz kondér.

Egy réz sikárló. Egy réz mosdó tekenőcske.

Egy vasas pincze tok, négy ón palaczk benne.

Ezek egy fekete bőrös hintólárában vannak betéve.

Igy istennek ő felségének kegyelmességéből, a sokszor meg-írt atyafiak ő kglmek között minden egymás ellen való háborgá-sok és idegenkedések nélkül ezen divisiót perágáltuk.— Tarcsa meg isten tovább is ő kglmeket maga félelmében és egymás szereteti-ben, hogy az igaz, s tökéletes atyafiúi szeretetnek lehessenek min-denek előtt dicséretes példái, és abból következhető dicsősséges jóknak, magok örömeivel érezhessék hasznát.

Mely divisiónak nagyobb erősségére és jövődöbeli bizony-ságára mi is írtuk meg sőt Vér György uram részére az ő kegyel-mének jutott fellyebb specificalt jókról, ezen írásunkat, tulajdon

subscriptiúnknak, és usualis pecsétünknek ereje alatt exhibeáltuk is fide nostra mediante. Datum anno, locoque supra-notatis.

Correcta per eosdem, iidem qui in praemissis.

Balku Pál s. k. (p. h.) Kabos Mihály s. k. (p. h.) Szentjóni György s. k. (p. h.) Ujhelyi Ferencz s. k. (p. h.)

Anno 1664. die 26. Ianuarii.

Nemzetes Rhédey Ferencz, István és János uramék arany és ezüst miveket egymás között megosztván, jutott Rhédey János uram részére arany mű:

Egy rubintos nyakravaló arany függő nyolcz apró függőivel, ketteje béesve, kilenczedik az közepin valamivel nagyobbacska amaz nyolcznál.

Egy arany kalán villástól, melyben az mint most mértük, vagyon aur. nro 54.

Egy kis sima arany láncz, az kin vagyon egy képes arany.

Más ugyan sima kis arany láncz.

Egy darab arany láncz, kiben vagyon száz szem.

Egy arany boglár kő nélkül.

Más eltörött darab arany boglár.

Egy bokor fülben való kankák.

Egy topázis kő.

Egy öreg türkés, más kisebb türkés.

Apró arany gombocskák nro 23.

Arany szemek ki kisebb ki nagyobb nro 27.

Arany gyűrű is nro 5, egyikben vagyon gyémánt 1, másodikon gyémánt 1, harmadikban is gyémánt 1.

Negyedikben egy smaragd, ötödik egy fekete kő pecsétnyomó gyűrű.

Egy bokor ezüst sarkantyú, szegeivel.

Mindezek vadnak rakva egy kis fejértarka iskatulyában, melyben töttem ezüst mivet is.

Fejér ruhákat is felosztva, eodem domino jutott:

Kilencz abroszok, melyeknek hárma gyolcs.

Három gyolcs kendők, melyeknek egyike aranyos.

Hat lepedők, hárma gyolcs, aranyas is egyik.

Hetedik vászon lepedőt kin hatták viselni.

Egy darab asztal keszkenőnek való lengyel krakkey.

Négy hímes vánkoshéjak.

Négy lepedőben való portai hímek.

Négy vászon kendő.

Tángyértörlő három.

Egy elegyes selyemmel, skófiummal varrott előruha.

Egy kék tafota előruha.

Egy viseltes fátyol előruha.

Két kötéses gyolcs előruha, egyike viseltes.

Két asszonyembernek való ing, egyike gyolcs, másik patyolat.

Még egy kis ing.

(A nemz. muzeum ltarából)

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

Végrendeletek.

I.

Testamentum Nobilis et Generosae domine Ursule filie quondam Egregy Michaelis Kezeg de Bwthka nobilium quondam Nicolai Goliobys primum expost Simonis Horwath Pete factum et pronuntiatum per eandem dominam in Agone et fere in ultimo Mortis Articulo existentis feria quarta proxima ante festum purificationis virginis Marie in possessione Kynys vocata in comitatu Abawywariensi existente in domo et curia nobilitari egregy francisci Kynysy coram venerabili domino Petro pastore ecclesie de Halmaÿ et Egregys Nicolao de Wÿsselen Laurentio de Zend Ambrosio francisco et Petro de Kynys. Anno domini Millesimo Quingentesimo Quinquagesimo Quarto.

Athyanak fywnak es Zenth leleknek newebe Amen.

En orssollazzon Bwthkaÿ Kezeg Mihalnak lÿanÿa elewzer Nehaÿ Golÿobÿs Miklosnak meg hagÿoth felesege Annak wtanna Horwath Simonnak azon keppen meg hagÿoth felesege wtozer Jol lehet testem zereneth Beteg lewen de azerth az en ezem mÿndenestewl fogva eppen es egezen nalam lewen ez felewl megh ÿrth wraÿm elewth ÿllÿen alath meg Irth Testamentomoth wtozsoth tezek es zerzek.

Hogy elewzer az en lelkemet aÿanlom az mÿndenhatho hatalmas wrystennek kezebe Annak wtanna az en testemeth az fewldnek gÿomraba el tennÿ es el temethnÿ hagÿom Kÿnÿssÿ ferencz uramnak es az en lÿanÿomnak dorottÿazzonak az ew hazas tarsanak az az hogy az testemet eltemessek tiztesseggel.

Az utan mÿnden ez vÿlagÿ morhamoth Ingoth es egÿeb Jozagomath hagÿom az en meg módoth lÿanyomnak es az ew meg maradekÿnak.

Towabba ezt adom emlekezethre mÿndeneknek Jewendewbe megtdwnÿ hogÿ az en atyamnak kezeg Mihalnak egÿ fÿa maradoth wala Bertalom newew Ennek ez Kezeg Bertalomnak az en atÿamffÿanak tewb magzattÿa nem maradoth wala hanem egÿ lÿanÿa kÿnek Katalÿn azzonÿ wala newe ez az nehaÿ nemes Wgraÿ Istwannak felesege wala, kÿt Isten ez wylagbol ki wewn

annak három eztendejé lezen ez Jewendew hwshagjö kedden, ez en attjämffya mykor meg akar wala halnÿ az ew halalanak jdeÿen az ew Gyermekÿth testumontam zerenth ewnekÿ hatta wala Janost es Borbalath kÿk ez felewl meg módoth Wgray Isthwanthol walok wolthak hogÿ Illyen modon hogÿ en tartanam es newelnem ewketh es ha ennekem holthom tewrtennek azonkewzbe hath az en lÿanyomnak Dorkonak Kÿnÿssÿ ferencznek hagÿ hatta wala az ew felewl megÿrth fÿgyermekewel.

Az tewb testamentomÿ kewzeth ez katalÿn azzonÿ . . . . az ew wranak az nehay Wgray Istwannak testamentom zerenth Ilÿen zokkal ezt mondwan ezt hatta wala twdnÿa mÿnth, kerlek az wrÿstenth zerelmes wram hogÿ az en attjämffya Jozagÿth ez Orsollozzonyeth es Dorko azzonÿeth aad meg myndenywth twdod azt hogÿ ewket Igaz wgyan Illethÿ mynth Igaz mÿnket Igaz elegge Bÿrthwk ellenek ne talantan az wrÿsten azerth werth meg Bennwnket azerth aggywk meg holtwk wtan ne nehezellÿenek rÿank es ha thew meg nem adnad Istennek elewtte thew aggy Zamothez rola.

Idew mwlwan nem jÿgen kesew azon eztendewbe zenth Iwan nap elewth walo wasarnap Wgray Istwan halalakor meg halwan es jÿllÿen alath meg Irth modon walo testamentomoth tewth wala hogy elewzer az ew Gyermekÿth kÿketh felewl meg Irthwnk az Wÿthezew Chapÿ ferencznek haggÿa twtorkeppen mÿnd az Gyermekek rez Jozagokkal egÿethembe Annak wtanna testamentom zerenth Chapÿ ferencznek ezt hatta wolth thwdnÿa minth hogy en Wgray Istwan ezt wallom es hagÿom kedek ferencz wram hogÿ en Zalkabelÿ es Wÿdbelÿ rezeth az Orsollazzonÿeth Dorko azzonÿeth Kÿnissy ferenczneÿeth kÿth hatalmasswl kÿth zerzes zerenth bÿrtham ellenek nem jÿgazan azerth Bochasd meg es aad meg nekÿk Wÿdbelÿ es Zalkabelÿ rezeketh mÿnd Rwnkbelÿ rezekkel es hozza tarthozowal ewzwe kÿk Ung warmegebe wadnak.

Bwthkanak negÿedreze molnawal es hozza tartozowal egÿethembe azonkeppen Zelepkanak kamonÿanak Dobrokanak falkosnak Gemenek kyswarsannak negÿedreze az en athÿam ew az nehaÿ Kezeg Mihale wolth ew wtanna enrÿam zalloth es az en meg maradekÿmra.

Berweÿs ewek wolth de Berweÿth Bwthkay Mÿhal az Bwthkay Peter attÿa elfoglaltha wolth hatalmasswl és elcherelthe wolth az Nehay Nagÿsagos Bathorÿ Andrasnak Saroswarnemegebe tÿÿzen nÿolcz falwbely rezen mely rezeket mosthÿs Bwthkay Peter bÿr.

Eztÿs akarom twttara es emlekezethÿre adnÿ mÿndeneknek hogy az en edes Anÿamnak Sophÿazzon wala newe kÿ Chaholÿ Janosnak lÿanÿa wala azerth en Chaholÿ Janosnak wuokaÿa

woltham . . . . . athyammffawal egýethembe kezeg Bertalommal, es ez nehay Dersy Lazlo az en engedelmembewl és az en athyammffiaebol Bertalomebol az ew felesege kepebe es mý kepewnke az chaholý Jozagoth perleth sokath, kýth megýs nyérth wala es kýs zamlalthak wala zaz týzenketh haz Jobbagý Iwthoth wala. Ez Jozagoth kedýg Chaholý ferencztewl az Chaholý Peter fyáthol perlette wolth meg ký ewremest zerezwdeth wolna welewnk Elkh(?) newew falwwal es négy zaz Araný forýnthal kenalth.

Az mohachý wezedelem hogy tewrtenth Dersý Lazloth Kenderessy Janos elewtte meg es Chaholý ferencz az mohachý hadba weze el ez okaerth nem Igazodhatnek meg es nem Býrhatok es wrasagaba nem lehetek az chaholý Jozagnak.

Annak okaerth en kerem kýnyssý ferencz wramoth es az en lýanyomat Dorko azzonth az ew meg maradekýwal ewzwe hogy ez felewl meg Irth Jozagokath kýk ewketh ýlethýk ewek es Igaz Isten zerenth Illethý ne haggýak hanem tewrwený zerenth meg keressek.

(Eredeti, papiron hat zölds gyürüpecsét töredékkal.)

II.

Az dewecher dolgat Ig wýgeztwek hogý monaky domonkoch meg agýa kelchýgýnek harmad rýzýth, es monoký ferench wram meg ozza Igazan az Josagot, es meg agýa monaky Domonkosnak az hwe rýzýth belwele.

Az markws lerýnch dolga bacho Janoswal illen therwýnek wagýon hogý markws lerýnch bacho Janos ellen negýwen forint hatalmon maradot, ha az wra monaky ferench týchen Igazat felwele thehat, fele hwewe az negýwen forintnak,

az dobý gergelne sweleýe felwel soltis benedekkel illen terwýne vagýon hogý mýwel monaky domkos az feleletben azt monda hogý mykor meg erthette wolna hogý soltis meg akarýa az swelet wennýe hwe týltotta wolna twele hogy meg ne wýge az swelet . . . . . felele, hanem az týlalomnak engede monaky domonkos tarthozýk meg adnýa soltisnak ez esstendeý mwnkayát az menýt swelere kelthet hýtý serýnth es az swele monaký domonkose, tehath az kýnek pýnzýt atta soltis keresse,

Az bede pal dolga az kezessekel illen terwyne wagýon . . . . . napon az bede pal . . . . . Idegen . . . . . kethwet es az kezessekýs kethwet keressenek es azok meg esskwedenek, es hýtýk zerýnt meg mongýak menýwel alab walo wolt ez haz mýkoron bede pal ký ment belwele hogý nem mýkoron bele zalt, es tarthozýk az bede pal meg fýzetnýe monaký ferench wramnak.

az ket fel bor felwel Zoltiswal monaký domonkosnak, Illen

terwïne wagyon, hogÿ az ket fel bort mÿltan wetthe el soltis,

soltisnak monakÿ domonkoswal az egÿ bor felwel Illen therwïne wagyon hogÿ soltis fel wetthe pÿnzÿt az bor monakÿ domonkose,

monakÿ domonkosnak Pÿle gwergel Illen terwïne wagÿon hogÿ az Pÿle gwerg az monakÿ domonkos adossagayÿra ez orzag decretomma ellen tartotta meg Jobagÿa marhayat azÿrt ez Pÿle gwerg az mellÿ marhat meg tartot annak bechÿn maradot, es annak felette ^{egÿ}/három gÿrawal megtarthotta, es ^{müssal}/háromwal meg agÿa, ez orzag decretoma zerÿnt

az Janosdÿak felde felwel Illen therwïne wagÿon hogÿ ha monakÿ ferench uram meg eskezÿk hwe maga zemÿle zerÿnt tÿzen hwthed nap mahoz, hogÿ az feldewel hwe nekÿe attack ez elwthÿs dezmat, es az fweld az hwe zerÿre walo, thehat monakÿ domonkos hatalmon zaz flor marad es az feldÿs monakÿ ferenche, ha hwl nem keressetÿ semmÿ

monakÿ domonkosnak markws lerinchwel kerekes Istwanwal Illen therwïne wagÿon hogÿ mÿwel hatalmasswl terwÿnnek elwtte raÿa mentek az monakÿ domonkos Jobagÿara es lowat kÿ fogthak sekerÿbwl az hatalmon mÿnd markus lerÿnch es mÿnd kerekes Istwan el maradot,

Az zom pal felde felwel, az thauwk wallasa zerÿnt az feld monaky domonkost Illetÿ

Az Wynche Albÿrt doma Andras doma marton balay gergel doma Peter kerekes Tamas serke gwrgne nagÿ mathÿas dolga felwel monaky domonkosnak Illen terwïne wagÿon hoky mÿwel akoron semmÿ gonozsagban nem talaltak az monakÿ domonkos Jobagyat azÿrt ez emberek mÿnd feÿenkÿnt hatalmon marattak monakÿ domonkos ellen, Annak felette az marhat meg agÿak

monakÿ ferench wramnak monaky domonkochsal Illen terwïne wagÿon az messe Tamas felde felwel, hogÿ domonkos wram tellessÿgel el nem foglalhatta wolnaz az fweldet azÿrt az foglalasson hatalmon maradot, wÿzontak monakÿ ferench wramÿs hogÿ azon feldbwel az dezmat az domonkos wram gabonayat el hordotta hwÿs hatalmon maradot, annak felette az feldet Igÿ Ithÿltwek hoky az falwban menÿe rÿsse wagyon ferench wramnak az feldbenÿs auÿe rÿze wagyon domonkos wramnakÿs azonkÿpen Annakfelette karat orzak therwïne zerÿnt ferench wram elwehetÿ

monakÿ ferench wramnak monakÿ domonkossal az ferench wram felde foglalassa felwel Illen therwïne wagyon hoky ezthen ez napon zolgabÿrot wÿgenek az fwel(d) zÿnÿre, es ha az solga bÿro elewt azt bÿzonÿtha ferench wram hogÿ az fweld hwewe, thehat domonkos wramnak hÿtÿ wagÿon azon hoky

hwe akarattýawal, es hýrýwel el nem zantotthak az feldet, az dezmat meg agýa ferench wramnak az feldbwel az fweld monaky ferenche, ha domonkos wram meg nem eskezik az hatalmon zaz for marad, annak felette karat ferench wram orzak therwýne zerýnt el wehethý

Ez therwýneket monoký ferench kezet es monoký domonkos kezet ezek thetthýk, gechey marton fanchalý Estwan Thegeney Tamas Kenýsý ferench Chýbý Mihal berenchý benedek Aboný Estwan Chýlag estwan Zw hay peter Zemplýn warmegie zolgabýro Chýlag marton Salay Tamas semere gwerg wekeý ferench, kýnek kelete ket zaz for, seredan zent wýdnap wtan 1551.

(Az eredeti egy ív papíron, az okmány alján sorban tizenegy setét zöld pecsét töredék.)

Jegyzet. Érdekes az »ezten ez nap« az eztenkedd = quindená helyett való használata is.

III.

Atyának, Fiunak és Szent Lélek istennek
nevében

Amen.

Én bizáki Puky Marton meggondolván az emberi életnek halandóság ala vettetett sorsát és az halálnak megtudhatatlan de bizonyos elkerülhetlen óráját, noha mint keresztyén embernek mindenkor illik és szükséges az ő utolsó végéről gondolkodni és istennek szent akarattya alá bocsátani magát, de kíváltképpen mikor sulyos nyavalyák mint egy halál követői által megintetik és felsekentetik maga állapottya felől való kegyes gondolkodásra; úgy vagyon az úristen engemet is betegséggel érdekletts most is látogató kezei alatt vagyok; mindazáltal mostani beteges ágyamban is bontakozás nélkül való épp elmével és értelemmel lévén minden javallás és kényszerítés nélkül testamentumnak formájában és erejében utolsó akaratomat és testamentom tételemet hagyom emlékezetben és teszek ilyen rendelést az mint ide alább következik kívánván mindenektől szentül megtartatni.

Elsőben is ajánlom lelkemet édes megváltó Jésusom szent keziben az örök boldogságra testemnek pedig tisztességes eltakarítását bízom az édes feleségemre nemzeti Onodý Ersébet asszonyra az atyafiakkal ő kegyelmekkel együtt

2. Kevés jószágocskámról is kivel isten ingyen való kegyelméből megáldott rendelést akarván tenni, mihelt az én istenem az árnyék világából kiszólít és az édes feleségem nemzeti Onodý Ersébet asszony meghidegedett tetemimet eltakaritangya mingyárt az gönczi vallásomon való collegiumnak (ha szintén az időnek mostohasága miatt, máshová transferaltatnék is az ifjuságnak tanítására) tíz kassai köből búzát és tíz torintot admi-

nistraljon. Az kassai scholanak nyolcz kassai köből búzát és nyolcz magyar forintot legálok.

3. Az édes kis fiamra Puky Andrásra kivel isten fiú-ágon való már defectusra hanyatlott familiámat ékösíteni méltóztatott, atyai indulatúl származott reflexiom lévén ha az isten édes feleségem életét szegény kis fiam szerencséjére terjeszti, kérem az édes feleségemet igaz anyai szeretetiben tarcsa meg s dajkálogyék vele; kiért az én istenem lelki testi áldásával boldogítsa.

4. Minthogy beteges állapottyához képest az édes feleségem sem ígérhet hosszú időt magának, ha holta történnék a fiacskámat pedig isten megtartaná szent nevének dicsőítésére, kérem az édes sógor Szentpétery Imre uramat ő kegyelmét legyen tutora és atya helyett való édes atya, az igaz vallásban és deáki tudományban (rólam reá szállandó jószágocskának administratioját magára vállalván) nevellye; hogy ha pedig (kit isten távoztasson) az édes sógor Szentpétery uramnak is történnék halála, az édes sógor uramat Bárczay János uramat ő kegyelmét kérem az istent is prospecificált kis fiam nevelésében s tanításában igaz atyafiságát mutatni méltóztassék, kiért az én istenem magát s maradékot tegye nyomossá.

5. Hogyha isten szegény árva kis fiamat e világból utánam csak hamar kiszóllítaná, minthogy az édes feleségemet isten előbi urától néhai nemzetes Ilosvay Adám uramtúl szép gyermekekkel áldotta meg, kikre attyokrúl álló jószágnak administratiojára innen Mérárúl úgy mint oly messze földrúl ha com-mode reá nem érkezhettek, kire nézve magának való kedve, hogy innen transferálná lakassát s ezen mérái residenciacska s hozzá tartozandó jószágocska birásának renuntiálni akarna (máskint országunk törvénye szerint is míg nevemet meg nem változtattya nem excludaltathatik) tehát in eo casu az attyafiai eő kegyelmének ezer s két száz magyar forintokat tegyenek le az feleségemnek s úgy aprehendálják mind ősi mind keresett jószágocskámat. Mindazáltal ezen legatum úgy szállyon, ha fiacskámnak előbb történnék halála az édes feleségemnél; egyéb-iránt ha az édes fiacskám életben talál maradni s feleségem előbb meghalni illy állapotban fiacskám és attyafiai nem fognak tartozni a specificált summával előbbi urától való gyermekeinek, hanem az édes feleségem és fiacskám halálok után mind ősi és keresett javaimmal vér szerint való osztályos atyámfiai osztot-zanak egy aránt.

6. Minden névvel nevezendő res mobilis, továbbá köntös, ruha szarvasmarha, ló, őszi és tavaszi akár szemül akár szalmájában találandó élet, úgy vetés, hasonlóképpen szőlőcskémnek fructusa annyiszor nevezett feleségemé cum libera eiusdem consortis nostrae dispositione legyenek.

Ez az én utolsó akaratom és testamentaria dispositio, ki[t] bontogatás nélkül minden résziben megtartatni holtom után is akarok. Az örökké való halhatatlan mennyei felségnek szent nevének legyen dicséret és dicsőség mennyen földön mind örökké. Amen.

Actum et celebratum in possessione Alsó-Méra die 10. Februarii a. 1695.

Bizáki Puky Márton.

Coram me Georgio Matócsy,
per quem veluti scriptorem
et praesentem testamenti tempore
ex speciali domini testatoris
voluntate in adversa facie
marginaliter in voculis mind
ősi mind keresett correctio
facta est.

Coram me Francisco Monaky,
Coram me Andrea Fáy,
Coram me Francisco Fáy,
Coram me Michaelae Fáy,
Coram me Martino Tolvay,
Coram me Gregorio Buda,

(Mind a végrendelező, mind az aláírók nevei alatt saját czímeres pecséteik.

(Az eredeti a bizáki Puky-család tomori levelei közt.)

Jegyzet. A gönczi collegiumban akkor a Sáros-Patakról Báthorý Sophia által elűzött tanárok tanítottak.

Közli: PUKY ANDOR.

Salamon Vincze úr levéltárából.

Salamon Vincze úr Székesfejervárról, eredetiben kétkönyvt küldött be lemásolás végett; mindkettő a XVII. században kelt. Az egyik 1646-ból Hosszútóthi Györgyné Rátki Kata asszony végrendelete; a másik 1668-ból gróf Batthyáni Kristóftól Zrinyaváczy György komornyiknak adott conventio. Ez utóbbi érdekes adat főuri családaink fényűzésének, udvartartásának megismeréséhez a mult időkben. Az első egy genealogiai adat, melynek értékét még emeli azon körülmény, hogy Salamon úr pár sorból álló családtani adalékot csatolt hozzá, mely itt következik:

Rudnai Miklósnak Grófi Katalintól született leánya, Zsuzsa kétszer férjesült. Ki volt első férje? — nem tudjuk. Másodszor Rátki Menyhért egerszegi, később kanizsai kapitánynak lett hitvese, kivel többek között *Katalint*, Hosszszuthóti Györgynét és egy fiut, Györgyöt [a végrendelet Gyuriczának mondja] nemzette. Rudnai Zsuzsának első férjétől három lánya maradt: *Orsolya*, ki először Pethő Istvánhoz, másodszor Örley Simonhoz s végül Perneszy Ferenczhez ment nőül; *Anna*, Récsey Bálintné és *Erzsébet*, Darabos Gergelyné. Annának Récsey Bálinttól született gyermekei: István és a végrendeletben is említett *György*.

I.

Atyának és fiunak és szentlélek istennek nevében amen.

En Rátki Katha asszony az nemzetes és vitézlő Hosszútóthi György uram házasátarsa, régtől fogva fájdalmas nyavalyám miatt beteg ágyamban feküvén, elmém és okosságom helyén levén, eszemben vevén, hogy az hosszú betegségnek és fájdalmoknak halál az vége, töredelmes szível istenemet esetimről megkövetvén, elsőben is ajánlom lölkömet ő szent fölségének, mint kegyes megváltómnak hatalmas kezében, kérvén alázaatos szível ő szent irgalmasságát, hogy gyarló életemnek vétkeit bocsássa meg kegyelmesen, és ne emlékezzék meg erőtlenségemből esett bűneimről, hanem az ő véghehetlen irgalmassága szerént törölje el vétkeimet. Az én romlandó testemet pedig ajánlom az földnek az boldog föltámadásnak napjáig, hogy az soproni pater Franciscanusok templomában takartassék, melyre bizonyos helt mutattak ki az paterek, két ember temetésére valót, kit az én atyámfiai boltra csináltassanak. Temetésemre penig az én atyámfiai abbúl az pénzből, kit nekik hagyok, osszszanak az szegényeknek száz foréntot és tizenkettőt fekete posztóban öltöztessenek.

Az mit penig az atyám házáatúl, annak utánna magam örökös jószágomat eladván bizonyos summában hasznosb jószágra való fordításra, és az mit az én urammal kerestünk, ő kegyelme én nekem kötvén tizezer foréntomat utolsó testamentomában, teszek azokról ilyen testamentomot. Mivelhogy én házamtúl hoztam, ki nem akarom atyámfiait rekeszteni belőle, sem penig lölkömre venni: hagyok elsőben az soproni pater Jesuitáknak ezer foréntot. Az itt való Franciscanus patereknek ezer foréntot. Ugyanazon soproni pater Franciscanusok templomában levő Boldogasszony oltárának megcsináltatására hagyok három száz foréntot.

Az posoni apáczáknak hagyok négy száz foréntot és egy kised kerek mosdót medenczéstül. Az nagyszombati apáczáknak hagyok háromszáz foréntot. Ezenkívül marad föl hétezer forént, mely hét ezer foréntbül elsőben Rátki György bátyám uramnak és öcsémnek Rátki Gyuriczának hagyok három ezer forintot, melyet ennek előtti azon, Rátki György bátyám uramtúl és néhai Rátki Miklós öcsémtül őstül maradt jószágombül, kiváltképpen.....
 .....¹⁾ volna, vettem volt föl. Az négy ezeréből pedig elsőben Ráttki György bátyám uramnak hagyok ezer foréntot, Rátki Gyuriczának ezer foréntot, Darabosné asszonyomnak ezer tallért, Récsei György öcsémnek ötszáz foréntot. Az mi az ezüstmívemet illeti, elsőben adassék Récsei György öcsémnek egy öreg pohár, az többivel az én három atyámfiái, úgymint Rátki György bátyám uram, öcsém Rátki Gyuricza és Darabosné nénémasszony osztózanak. Ezen ezüstmibül hagyok az Szentlélek-egyházához két ezüst sőtartót, csináljanak kelyhet belőle, isten tisztességére. Az győri háznak megvételére nekem nagyobb (*így*) kívánságom lévén hogysem uramnak, többet is fáradoztam az építésében, melyet két ezer forénton vettünk, költöttünk ismét annit az épületire, mely győri házat az ott való majossal és kerttel együtt, minthogy uram ő kegyelme abban való részét is én nekem hadta, én azon házat az majossal és kertével együtt hagyom az megnevezett négy atyámfiainak. Hogyha pedig uram ő kegyelme az utolsó testamentoma ellen azon győri házban való részét az én megnevezett négy atyámfiaim kívül másoknak hadná, átok alatt addig senki hozzá ne nyúlhasson, az meddig kétezer s háromszáz foréntot le nem teszik az én megnevezett négy atyámfiainak. Zádori Ferencznek sok betegségünkben való forgolódásáért s uram mellett való vigyázásáért hagyom neki az czenki házat anniban, az menniben gróf Nádasdy Ferencz uram ő ngátúl birtuk, úgy hogy míg isten az én szerelmes uramat élteti, körülöttö forgolódgyék és gondgyát viselje híven. Azon czenki hegyen vagyon két szőlőm, és az bozi hegyen vagyon három szőlőm, ennek egyikét az bozi hegyen, úgymint az Völgyön valót hagyom azon Zádori Ferencznek, az négyét pedig hagyom az megnevezett négy atyámfiainak. Az itt való soproni plebanusnak Kéri István uramnak hagyok egy kin járó ezüst palaczkot, és egy aranyos paplant. Az Francziscanus paterek szentegyházára hagyok egy megyszínű atlasz szoknyát, és egy fekete jankert, hogy misemondó ruhákat csináltassanak belőlek. Két palástom vagyon, egyiket hagyom Darabos Orsiknak öcsémnek, másikat pedig nénémnek Darabos Gergelyné asszonyomnak, és ezenkívül az mi asszonyemberi fejr ruhám vagyon, azt is hagyom nénémnek Darabos Gergelynének, az többi maradjon uramnak ő kegyelmének. Az szolgálóimnak pedig, az kik mind

¹⁾ Tentával leöntve, olvashatatlan.

untalan mellettem voltanak, az vathi leányt gyermekségétől fogva mi neveltük föl, és az atyjáról is maratt reánk négy ökör, négy borjus tehén és nyolczvan forént, kérem az én szerelmes uramat, hogy contentáltassa, mivel ő kegyelme vette kezéhez. Az Jutkának a ládámban levő, szoknyára való korona rássát, és egy fekete palástnak való materiát adgyanak és mennyen [az atyjához. Az Eorsiknek ruháját megattam, azonkívül fejér ruházatjára valót adgyák meg neki és külgyék meg az atyjának. Szabó Orbánnénak, mivel minden héten tizenkét garassa járt, adgyanak harminczkét foréntot neki és bocsássák el békével. Mivelhogy az vén Török Orsik gyermekségétől fogva itt aggott meg, azért adgyanak tizenöt foréntot neki, és valamellik atyámfíához akar menni, tarcsák el holtig. Szabó Miklósnak sok jámbor szolgálatjáért hagyok az itt való soproni házban levő borok közül egy hordó bort és tizenöt köből gabnát, hogy az uram mellett forgolódgyék híven. Ezenkívül úgymint az följül megírt arany és ezüstníven kívül ha mi ingó marhám találtatik, akarmi legyen az, az adóssimat elsőben megfizetvén, annak utánna az négy atyámfiai osztozzanak vele. Ezeket végben vívén, kérem az én szerelmes uramat, mivelhogy ifjuságotól fogva vénségemig ő kegyelmét igazán és híven forgottam (*így*) s mind pengig az pogány kemény fogságból isten után kihoztam sok fáratsággommal, nyughatatlansággommal, testi törődésemmel is, hogy mindeneket, az miket hadtam testamentomomban az én atyámfiainak, ő kegyelme contentáltassa; hol pengig (isten eltávoztatván) az én szerelmes uramnak halála történnék, az ő kegyelme atyafiai fogvatkozás nélkül mindeneket ez szerént az én testamentonom szerént contentáljanak. Kérem erre az én kegyelmes uramat, úgymint igaz főbíró, magyarországi palatinus uramat Draskovit János uramat ő nagát, gróf Nádasdi Ferencz uramat ő nagyságát, hogy ő nagyságok legyenek ebben főtestamentariusok és igaz executorok. Ezenkívül kérem az itt való polgármester uramat az nemes tanácsbeli urakkal együtt, legyenek ezen dispositióm és legatumimban testamentariusok s ezen utolsó akaratomnak bizonsági. Actum Sopronii, die decima sexta mensis Decembris, anno domini millesimo sexcentesimo quadragesimo sexto.

(P. H.)

(P. H.)

Coram me Stephano Kéry parochio
inclytæ urbis Soproniensis m. p.

Iacobus Stainer m. p.

(P. H.)

(P. H.)

Nic. Hockhelbergh (?) m. p.

Petrus Melchioris (*így*) de Zuanna (?)

(P. H.)

p. t. iudex.

Nagy László m. p.

(P. H.)

et coram me Georgio Szelestey

Coram me Ioanne Tholnai m. p.

de Főlső Szeleste m. p.

(Eredetije Salamon Vinceze birtokában.)

II.

Anno 1668. die 1. Martii.

Megtekintvén az mi komornikunknak ZrinyavácZ György uramnak eddig hozzánk való igaz hívségét, s dolgainkban híven való eljárását, hogy ennekutánna is hasonló hívséggel légyen hozzánk, arra való tekintetbül, az mi uri gratiánkbul megjobbétván füzetését a dato. Az okáért leszen füzetése hatvannégy magyar forint, hat réf gránát posztó, edgy rókamál béllés, három pár karmasin csizma, két pár karmasiny papucs kapczástul, melyet annuatim kezéhez percipiálandó jövedelmünkbul kivehessen magának. Item három lovára quártélyá és két szolgájára kenyere s héti pénze, úgy hogy ő kegyelmének adott instructiónk szerint és assecuratoria levelünknek continentiája szerint híven járjon tisztiben. Actum in arce nostra Rohoncz, die et anno quibus, ut supra.

Gróf Batthyáni Christóff m. p.

(P. H.)

(Eredeti Batthyáni sajátkezű aláírásával a Salamon Vincze birtokában.)

Közli: B. S.

VEGYES KÖZLÉSEK.

ADALÉKOK BENICZKY PÉTER ÉLETÉHEZ.

Beniczky Péter, bár irodalomtörténetünkben kétségen kívül kiváló helyet foglal el, s a XVII-ik századnak közkedveltségű költője vala, napjainkban még annyira ismeretlen, s életéről, a magán és a közélet terén való szerepléséről oly keveset tudunk, hogy örömmel kell fogadnunk minden csekély adatot, mely legtávolabbról is érinti őt s csak némi részben is follebbenti ama sötét fátyolt, mely születését, halálát, életviszonyait mind eddig elfödözte.

Beniczky életének földerítésével legtűzetesebben Toldy Ferencz foglalkozott, de fáradozásainak alig volt több eredménye, hogy költőnk virágzásának időszakát megállapította.

En jelen alkalommal két okíratot kívánok nyilvánosság elé bocsátani, melyeknek egyike magában véve is elég érdekes a közlésre, mivel a XVII-ik századbeli perlekedések történetéhez tanulságos adatokat szolgáltat, de még inkább érdekessé válik ama körülménynél fogva, hogy belőle Beniczky Péter halálának idejét csaknem pontosan megállapíthatjuk.

Ez okírat szerint Beniczky halála 1663. eszteudő második felében következett be. — Végrendeletét a nagyszombati káptalanban helyezte el, s ebben hihetőleg költeményeinek kiadatásáról is rendelkezett, a minthogy a következő évben Nagy-Szombatban versei csakugyan napvilágot láttak.

A második okírat egy, Pozsony vármegye szolgabírája s esküdtje által eszközölt, tanúkihallgatási jegyzőkönyv, mely költőnknek családi életére derít némi világosságot. — Megtudjuk ebből, hogy Beniczky nőtlenül, minden valószínűség szerint rideg agglegénységben élte le

napjait, s betegségében rokonai megfélekezvén róla, idegen kezek gyámolították.

Mindkét okirat a m. n. múzeum könyvtárában letéteményezett karacsberényi gróf Berényi család levéltárában található, s a gróf Thurzó örökösök által Beniczky Péter ellen indított criminalis pör tartozékát képezi. — E pöriratokat egy bővebb tanulmány megírásánál kívánom fölhasználni, de addig sem tartottam fölösleges dolognak belőlük az alább következőket közrebocsátani.

I.

Expensae in persecutione causae familiae Thurzo contra defunctum quondam Petrum Beniczky ac successores eiusdem, tam in seculari quam spirituali foro, ab anno 1662. die 24. Iunii, usque ad finalem decisionem eiusdem, per me Andream Ujfalussy praetactae familiae Thurzonianae plenipotentiarium, factae.

Primo. Solutio domini regni prothonotarii et procuratoris.

Adtam Rabby mester uramnak . . . . . fl. 450

Az ő kglme deákinak . . . . . » 25

Első esztendőben fogattam vala háromprókátort, ügy-
mint Ravasz, Vály és Benyovszky uramékot, fizetések per
fl 75 facit . . . . . » 225

Azután csak Benyovszky uramot fogattam annu-
atim fizettem frt 100, három esztendeig, facit . . . » 300

In foro seculari fogattam Hidvéghy uramat, fizettem » 300

Item Kvassay István uramat . . . . . » 80

facit fl. 1380

Secundo. Honorarium.

Midőn eszembe vettem, hogy szegény érsekuramot futtya az más fél, és ott igyekeznék akadékot tenni az dologban, azt praevenialtam és egy úri embert disponaltam, hogy dolgunkat promoveallja ő nagyságánál, az adós én nekem volt gabonával mérezel nro 750, aztat én annak megengtettem, akkor drága esztendő lévén, ha amputalom mércezt per fl. 1. facit flor. . . . . fl. 750

Ugyanannak attam egy font sáfránt . . . . . » 32

Akkorbeli notariusnak Derssfi uramnak attam sen-
delt és deszkát . . . . . » 68

Sáfrányval . . . és egyel s mással kedveskedtem ő
kegyelmének, föltölt . . . . . » 28

Három vicarius alatt forgott az az pör, azoknak és
azon kívül más pap uraknak, mostani notárius uramnak és
szolgabiráknak, egyből s másból kedveskedvén, az is föltölt » 200

facit fl. 1078

Tertio. Redemptio litterarum.

Anno 1662. die 24. Iunii palatinus urunk ő nsga előtt in hac materia lett compromissumért adtam . . .	fl.	3
1. Iulii citatoriumot extrahaltam Beniczky Péter uram ellen . . .	»	1 d. 50
Compulsoriumot extrahaltam palatinus urunktól . . .	»	1 » 50
Requisitoriumot extrahaltam nittrai káptalamra . . .	»	1 » 50
Levelek váltsága ad expensis . . .	»	5 » —
Anno 1663. die 26. Ianuarii, küldtem Nagy-Szombatba káptalan személyeért pro erigendo testimonio és szegény palatinus urunk iurattásaért (így) és pro regio, uti költségekre oda menet és visszajövet adtam . . .	»	15 » —
Az idő alatt, hogy bizonyságokat szedtek, magokra és testesekre magam is itt len levén, harmad nap alatt költöttem . . .	»	25 » —
Fáratságokért captolom és király emberének adtam tall. 14 facit . . .	»	21 » —
Az attestatiok kiváltásátul . . .	»	7 » —
Derssfi uramnak pároktól . . .	»	10 » —
4. Iunii compulsoriumot extrahaltam vicarius uramtól . . .	»	1 » 25
Azon compulsorium mellett bizonyságokat szedtettem örmincezi paterrel arra költöttem . . .	»	6 » —
Meghalván Beniczky Péter uram és én megértvén, hogy valami testamentumot tett volna, mentem palatinus urunkhoz, és az ellen egy protestatiót tettem . . .	»	2 » —
Azonban mingyárt küldtem szolgálmat Nagy-Szombatba, hogy azon testamentumot kiváltsa, de akkor ki nem akarták adni, annak költségére . . .	»	2 » —
Másodszor is küldtem érette, de akkor sem adták ki, akkor is adtam költségére . . .	»	2 » —
Harmadszor is küldtem érette, akkor immár kiadták. Taxára . . .	»	5 » —
Szolgámnak költségére . . .	»	2 » —
Anno 1665. die 21. Aprilis ujabbán extrahaltam egy compulsoriumot vicarius uramtól . . .	»	1 » 25
A mellett szedtettem bizonyságot dubniczai pater által Trencsén vármegyében, föltölt . . .	»	5 » —
Beniczky Péter uram halála után, ujabbán extrahaltam egy citatoriumot az ő kglme successori ellen . . .	»	1 » 50
Az mely pap azokat az citatoriákat exhibealta, költ reá . . .	»	3 » —
Pároktul adtam notárius uramnak . . .	»	10 » —
1. Decembr. testeseket ujabbán personaliter kellett statuatlatnom, Nagy-Szombatba vicarius uram eleibe, az		

kiket maga examinálta ő kglme, cum honorario költ reájok	fl 25 d. —
Anno 1666. die 16. Febr. az szentszéken pronun- ciálták az sententiát, kiért adtam	» 100 » —
Deákoknak	» 10 » —
Mingyárt kültem Muránba palatinus urunkhoz pro . . . mandato, az kiért adtam	» 18 » —
Szolgámnak költségére	» 5 » —
Az szentszéki sententiának és az mandatumnak ennihány párját leíratattván, adtam deákoknak fáratsá- gokért	» 5 » —
Azokat mester uram certificatoriájával elküldöz- vén adtam költségekre	» 4 » —
Beniczky Tamás uram, szegény Bory Mihály uram- mal együtt megkérték vala szegény Vizkeletiné asszo- nyom jószágát, és statuálták is magokat, melyet én ki- vettem az káptalomból, költséggel együtt föltölt . . .	» 6 » —
18. Junii. Ujabbán küldtem Muránba, testimonia- lisért super data mihi plenipotencia, mivelhogy az előb- benit <i>eltévelyeste</i> vala szegény Derssffy uram, adtam . .	» 3 » —
Szolgámnak költségére	» 5 » —
13. Septembr. Az midőn azon parancsolat mellett kihoztam vala Nagy Ferencz uramot Baymóczba, ottan re infecta eloszolván azon mandatumot deponaltam . .	» 6 » —
Inkattoroknak, az kik oda fáradtak költségekre adtam	» 10 » —
Szolgabíráknak az kik oda fáradtak, költségekre	» 4 » —
Testeseknek költségekre, mivelhogy némelyek Liptóbúl is voltak	» 6 » —
Anno 1667. Más parancsolatot extrahaltam iudex curiae uramtúl ő nagyságátúl Rabby mester uramra, annak taxaja	» 6 » —
Ujbban az szentszéki sententiát és az mandatu- mot paríáltattam ennihány exemplárban, deákoknak fá- ratságokért	» 5 » —
Azokat mester uram certificatoriájával együtt a midőn exhibeálták költségére	» 4 » —
28. Octobris. Az midőn mester uram terminált Csejtére, testeseknek oda szekeret fogattam	» 4 » —
facit flor. 347 d. 50	

Quarto. Uti költség.

Háromszor hoztam ki az mestert, legelőször Nagy Ferencz uramot Baymóczba, ott negyed napig késtünk testesekkel, convocatus és procator uramékkal együtt; másodsor kihoztam Rabby mester uramot Csejtére,

ott heted napig késtünk testesekkel és convocatus uraimékkal, hatvan két ló volt mindenestül. Harmadszor megint Rabby mester uramot Nagy-Szombatba, ott négy nap késtünk, magam pedig az midőn az szent széken forgattam azon pört, tizenháromszor fáradtam Nagy-Szombatba, ott hun más fél, hun egy hétig, negyed napig késtem drága esztendőben. Posonba szegény érsek urunkhoz négyszer fáradtam abban az dologban, palatinus urunkhoz kétszer, Dunántúl iudex curiae uramhoz ő nagyságához egyszer, ugyanazon dologban. Mivelhogy minden fillért, a hun mit költtettem, föl nem írhattam, mind annyi költségre is nem számlálok többet, hanem csak . . . . . flor. 1500.

In toto facit flor. 4306

Erre adtak Árvából szegény Vízkeletiné asszonyom restantiáját taller. 500 facit . . . . . fr 750

Defalcaván az summából extendáltatnak az expensák

flor. 3556

Az magam, szolgálaim, szegény embereim fáradságát és szekerezését nem számlálom, sokszor csaknem életemet is oda vesztém, hanem hagyom az atyafiak discretiojára, ha ő nagyságok és ő kegyelmek magok . . . . . szerint fáradságomért valami respectussal akarunk lenni, álljon az ő nagyságok és ő kegyelmek akarattján.

Kívül: Beniczky uramékkal való törvénykezésnek ideje alatt lött költségeknek száma.

II.

Anno 1667. die 22. Novembris. Mi Kürtösi Mihály Poson vármegyének szolgabirája és Torkos Pál ezen vármegyének esküttje szettünk bizonytságot az nemes szabad királyi Nagy-Szombat városában erdődi gróf Pálffy Miklós főispány urunk ő nsga compulsoriája mellett nemzetes és vitélő Spáczay Imre uram ő kegyelme instanciájára ez alább meg írt de utrumnak continentíája szerint.

De eo utrum.

Primo. Tudja-e az tanu, hogy szegény Beniczky Péter néhai Vízkeleti Mihályné asszonyom halála előtt ednehány esztendővel szörzötte az nagy-lóczi portiót, kit testamentaliter Spáczay Imre uramnak legált?

Secundo. Tudgya és hallotta-e, hogy minek előtte szegény Vízkeletiné jószágához vagy javaihoz jutott volna szegény Beniczky Péter, máramnakelőttesok idővelazon nagy-lóczi portióját megnevezett Beniczky Péter Spáczay Imre uramnak szánta és ajánlotta ex respectibus.

Tertio. Tudgya-é, hogy azon nagy-lóczi portióhoz tartozandó bizonyos pusztas sessio után való részét in signum successionis annuatim kaszáltatni attá és engette megnevezett Beniczky Péter Spáczay Imre uramnak.

Primus testis generosus dominus Godofredus Czauner annorum

circiter 45. liberae ac regiae civitatis Tyrnaviensis senator sub eodem iuramento, quo est adstrictus suae maiestati ac praefatae civitati vallja: Ad primum tudgya azt, hogy szegény Beniczky Péter circiter tizenöt esztendővel szörrözte és comparalta az nagy-lóczi portióját szegény Vizkeleti Mihályné asszonyom halála előtt. Ad secundum. Sok izben hallottam ednehány emberséges emberektől, hogy Beniczky Péter azt a lóczi portióját Spáczay Imre uramnak szánta, s tudgya azt is, hogy midőn szegény Illésházy Gábor ki akarta volna ugyan ezen fatens pénzével Beniczky Pétertől váltani, fáradott benne Spáczay Imre uram említett szegény Illésházy Gábor uramnál, mind pedig gróf Pálffy Miklós uramnál ő nagyságoknál, hogy az a lóczi portio Beniczky Péter uram birtokában tovább is megmaradgyon. De reliquo nihil.

Secundus testis generosus dominus Stephanus Kelecsényi anno circiter 40. iuratus, examinatus fassus est. Ad primum per omnia ut primus testis, excepta expressione numeri annorum. Ad secundum tudgya azt és szájából hallotta szegény Beniczky Péternek, im úgymond az én atyámfiak közül nem találkozik egy is, a ki betegségemben gondomat viselley vagy kedvetemet keresse, hanem Spáczay Imréné asszonyom gyámolított betegségemben, azért a jó atyámfiak az én jószágomhoz ne bizzanak, mert azt én Spáczay Imre uram gyermekinek szántam és nekik is hagyom az lóczi portiómat. Ad tertium. Tudgya, hogy Spáczay Imre uram számára bizonyos rétet azon lóczi portióból kaszáltatni engedett de quo fine nem tudgya. Tudgya azt, hogy sokat szolgált Beniczky Péternek, midőn ki akarták vetni azon jószágból.

Tertius testis generosus dominus Caspár Sándor sacrae cesareae regiaeque maiestatis praesidii Seliensis supremus capitaneus annorum cir. 30. sub eodem iuramento, quo est suae maiestati adstrictus vallja, ad primum ut praecedens in ordine secundus testis. Ad secundum tudgya azt, hogy midőn szegény Vizkeletiné szegény Beniczky Péter uramot hivatva és kívánta volna magához a végre, hogy testamentomot tégyen azon Vizkeletiné asszonyom, ugyan akkor hallotta szegény Beniczky Péter uram szájából, hogy az lóczi portióját Spáczay Imre uramnak hadgya. Ad tertium prouti praecedens immediatus testis.

Quartus testis generosus dominus Franciscus Ramocsaházy ann. cir. 50. iuratus et examinatus fassus est, ad primum per omnia ut secundus in ordine testis, ad secundum nihil, ad tertium prouti idem secundus testis.

Quintus testis generosus dominus Paulus Beniczky annorum circiter 35. iuramento mediante fassus est. Ad primum, secundum, et tertium nihil aliud, hanem hogy szegény Beniczky Péter előbbenyi testamentaria signaturájában látta, hogy az lóczi portio Spáczay Imre uram számára volt denominálva.

Ez mely bizonyosságoknak vallását tisztünk s hivatalunk szerint fideliter notalván, attuk megnevezett principális uramnak az iránt való

ezen testimonialis levelünket, iurium eiusdem futura pro cautela. Actum anno die et loco suprascriptis.

Idem qui supra Michael Kürtössy comitatus Poseniensis iudlium correcta per eundem (P. II.)

Et idem qui supra Paulus Torkos comitatus Poseniensis iuratus assessor. (P. II.)

Közli: KOMÁROMY ANDRÁS.

AZ 1670-IKI MOZGALMAK TÖRTÉNETÉHEZ.

1. 1670. ápril 3.

Mint jó akaró uraimnak, bátyáimnak Kgteknek ajánlom kötöles szolgálatomat, sok szerencsés ünnepeket kívánván.

Isten Beszterczéről Nemessáni urammal eddig egészségben vezérelvén bennünket, az embereket mind helyben s mind e tájan inter spem et metum találtuk, — ma menvén jó reggel által a Dunán Nemessáni uram Bécsben, a mint innét, úgy onnét is bővebben fog írni Kgteknek.

Az mint folynak a hírek, úgy írom meg Kgteknek, ha nem igazak is mind, némely csekélye ugyan igaz lehet. Legelsőbb is, hogy a nemes statusok Beszterczebányáról re infecta eloszlottak, azon mind szegényc boldogja, ezen helységeknek reménségeiben megcsükkentek a gonosz kimenetelének látják. Bécsben is s ausztriai tartományban igen megretentek, kiválképpen jesuíták Trencsénbül, Nagyszombatbül s innét is a mi féltő portékájok, gyöngyökbül, aranybül, ezüsbül s készpénzbül álló javak vagyon, az országbül lassanként mind általköltöztetik Bécsben s azontúl magok is világi katona kurta köntöst szabadván magoknak, abban látván őket a türóczi conventben tuczzel lóháton, a borotvált tarolt fejek árúlván el őket, egyébiránt katonáknak esmerték volna; szepegnek, az nyilván való. És az oskolákat az ünnepek után mind itt s mind Nagyszombatbül el akarják eresztetni, magok is szökten-szöknék, tartván attúl, non habebunt manentem civitatem.

Zicsy urammal Sz. Györgytül fogvást tegnap együtt jövéen be, ma hivatott sietséggel Bécsben ö fgétül, *Zrínyi Péterhez* akarván ö ngát küldeni, a ki felől ily változó hírek folynak, ö nga Zrínyi uram rebelliója után Csáktornya várában környül vétetett volna Erdődy Miklós petrinyei kapitántul horvátországiakkal és varasdi, regedei s máshova való ö fge horvát s német vitézítül, bennrekedt volna, se ki, se be nem eresztvén senkit a bülsők (?); confessariusát Franciscanus barátot ö fgéhez grátiáért küldett volna, de repulsát szenvedett magával a császárral nem levén szembe a barát csak Lobkovicssal. Gróf von Tattenbach Zrininek complexe megragadtatván, sok francziai s más idegen pénzt ezerekkel találván nála, hat ezer muskatérral az öcsese számára, erős

árestomban veték, a ki elárulta mind az árulókat, mind azoknak factioit. De *Frangepánt* s a többit, nevezet szerint az urak közzül hatot, már ő fge semmi nemzetűeknek nem akar binni, lévén ellene való correspondentiái mind Bohemiában, Tyrolisban s másutt is örökes ditioiban; megtartja ezen symbolumot: fide et diffide etc.

Három uj oberstereket állattak föl regimentjével, a: altheimi herceget, Kajsersteint és harmadikat Csuda nevőt, magok költségén essze- gyütik (ha lehet) a regimentjeiket in spem refusionis expensarum, de az imperium nem bízattja ő fgtét segítséggel bizonyos ratiokra nézve. Morvában, Austriában és Styriában meg vagyon hagyva, minden tizedik fegyverfogható férfi legyen fegyverével készen, oda mehessen a hova rendeltetik, de némelynek soha kezében sem volt puská. Tizenkét ezer svédde ijesztenek bennünket, de látva hiszem, iparkodónak ugyan Bécsben, de! erőssen fogadják ugyan a hadakat, csak 15. esztendő's gyermekeket is Bécsben, és bal-szemmél nézik ott a magyart, körül fogja Nem(essányi) uram informálni Kgteket, ugy a több dolgokról, a mennyire tudom én is. Ő fge a szent sakramentomra esküdt meg, egyetlenegy árulójának sem ad gratiat, sine respectu personarum érdemek szerint megbünteti és a ki Zrinyi Pétert hálóban kerétvén, kézhez adhatja, ezerez jutalma lészen bőven. Tattenbachot is már megsententiázták, azután ha többnek vígére mehetek, többet írok. Kérem mint uraimat bizodalmasan Kgteket in confidentia ne neheztelje megírnya nekem is, mit várhatunk s mihez tartsuk magunkat, nekiunk is pro 14 praesentis lészen vármegye dülésünk (!), mi végre meghalljuk, talám megint mérszárszékre akarnák vinni Poson várme-gyét, mint azelőtt.

Asszonyoméknak ő kglmeknek szolgálatom ajánlása után marad
kgteknek

Poson, 3. Aprilis 1670.

szolgája öcsese

(Siglálk.)

P. S. Hogy a sidóknak Bécsben maradások legyen, s ő fgek benn szenvedjék, őt regimentre való pénzt ígérték esztendeig, kivel a császár-nét is (a ki a eliminatiójokat erősen urgealta eddig) complacalták s helet-tek a jesovitákat kívánja eradicaltatni mind Bécsből s mind több ditioi-ból. Az bizonyos, hogy Bécsben kikiáltották trombitaszóval, senki az országbéliék közzül ne merészellen jószágát eladni se örökben, se zálog-ban a fekete pater jesovitáknak, se pénzt külsen, se testamentaliter ne legálhasson nékiek semmit is, bár pro refrigerio animae legyen is a prae-textus, sub poena confiscacionis omnium legatorum vel bonorum (tra)di-torum et pecuniae. A lutheranusok ellen ujonnan inquiralnak Bécsb-n, hányan legyenek comple(te) ott lakók s fölírják személyek s nevezet szerint, mi végre conscribálják őket, magok tudják, a sidókkint elhittem pénzt akarnak kisatolni tülek, — már huszezeren találkoztak, a kiknek vígére mehettek.

Az ünnepek után isten velem lévén magam megyek Bécsbe, talám

többet hallok, azonban holnap az ünnepek kedvéért Nemessánit is hoz-
zám várom onnét.

Külczim: Generosis dominis Andreae et Melchiori Keczer de
Lypócz, simul vel divisim constitutis etc. dnis et fratribus colendissimis.
Eperjes. Peklen.

Cito

Citius

Citissime

(Eredetije a marosvásárhelyi gróf Teleki ltban 8299. sz.)

II. 1670. april 7.

Kgd mindenkori kész köteles szolgálja. Irtam vala ez elmúlt pén-
teken is Kgdnek, remélem eddig el is vette leveletem. Bécsben érkezvén
ez elmúlt szombatn akkor mindjárt beadtam ö fgének az nemes 23 ¹⁾
levelét az gravamenekkel együtt. Ott lévén szintén akkor Zichy uram is
mindjárt írt az több consiliarius uraknak is, hogy ez jövő pénteken mind
Bécsben legyenek, ezen dologról akarván vélek consultálni. Nádasdy uram
Szeyten maradtott, az érsek Szentkereszten, alig hiszem reá érkezzenek
akkorra. Még ma szemben leszek Zichy urammal az Plankellék dolga
végett. Forgách uramnak is (a ki most Galgóczon vagyon) mihelyen
megérkezik, eszébe juttatom az ígért puskákat. Itt ugyan csak bizonyos
Zrinyi Péter felyül való hír, ugy tudom egy barát által gratiat impetral
ö fgenél, de igen szép szín alatt, mert kívánja, hogy az bánságban is
(kit már ugy hiszem másnak adtak), megmaradjon, az varasdi generalisság
is neki conferaltassék és az Ausperg jószágban is adjanak neki, de ugy
gondolom, csak fejének lenne kegyelme, nem gondolna az többivel.
Tattenbach is erős arestumban vagyon (ha eddig neg nem étette magát)
több complexsekkel együtt. Ugy mondják, ha meg nem tudódott volna az
dolog, husvét napján vették volna meg Gréczet.

Csuda dolgok hallatnak itten, csak fejezik az nagynevű embere-
ket mind világit, mind papot; hadat erősen fogadnak, csak a bécsi sidók
is öt regimentet adtak, az niderlagh, mészárosok és más csehek isten
tudja mennyit; compellálják pater jesuitákat is az hadfogadásra, ros-
szul is kezd lenni dolgok, nem tudom csak színezés képen-e vagy
valósággal.

Most mondják, Zrinyi uram ujabban erőskedik, két várast vett
meg Karinthiában. Az horvátok gyűlést tartottak Krapinán, követeket
bocsátottak hozzá, de csak azt adta válaszul, nem változtathatja meg.
Az nemességet ide sűrűn hozzák, Kgteknek is leszen része benne, nem
tudom, mint fogja acceptálni.

Ezek után maradok Kgd igaz szolgálja

N. B.

Poosny, 1670. 7. April.

¹⁾ 23 = sigla, valamely személy értetik alatt.

(U. i.) Többet kell vala írnom, de siettet a posta, és jövőre hagy-
tam. Erdödi Miklósnak adják a bánágot, csak az egy rácság és Ters-
aczky van a bán mellett.

Külczim: Generoso domino Melchiori Keezer de Lypocz, dno et
fautori mihi observandissimo. Peklény.

(Eredetije a marosvásárhelyi gróf Teleki ltbau 8299. sz.)

Közli: Székely László

MAKÓ TÖRTÉNETÉHEZ.

Én. ki vagyok Kamber bék az nagyságos császár szolgálója, tudjátok azt, hogy én ti reátok nem erővel vetettem vala magamat, hanem én nekem tisztül adott az császár; azért tudjátok minemű ott én rajtam tertének, csakhogy én magamat is el nem vesztétek, nem tudom bizony-
nyal, hogyha ti akaratokkal avagy hirtetekkel volt, de én nekem igen nagy haragom vagyon ti reátok, csak akarom látni, mit csináltok, ha vagyon szívetek én hozzám, avagy nincs; erről ismerem kedig, hogy nincs, hogy én hagytam Zegeden képbeli embert, és annak sem szó-
val, sem adománnal, az mint értem, nem vagytok, de gondoljátok meg mind az eleit és mind az utolját, hova esik, mert én nekem az császár adott vala ötezer embert segítségül, de hogy én hozzám jöve az ti leve-
letek, az én szívem megesék rajtatok, és én jót szoltam az császár előtt ti felöletek. Azért én jobbágyim vagytok és ennek utánna is én jobbá-
gyaim lesztek, de az én képbeli embert, az kit én hagytam Zegeden, úgy tiszteljétek, és szóval és adománnal úgy legyetek neki, hogy én reám panasz ti felöletek ne jöjön, ha az én kedvemből ki nem akartok esni, mert hagytam én képbem az Ferro zubasát, noha mast közitök-
ben nem mehet, de leszen még oly idő, hogy közitökben megyen és erre úgy viseljétek gondot, hogy im én Zegeden megyek, és én nekem azt hagyta az császár, hogy ott az földet erizzem addig, míg ő maga kijő. Ha én oda megyek, az én emberemtől panasz ti reátok ne jöjön, úgy legyetek neki mind adománnal, és mind tisztességgel. Én ezt írtam Fejérvárról, az én útból, mert engem az én emberem levele ért vala. Isten tartson meg. 1552. ¹⁾

Kamber bék
az ti uratok.

Külczim: Circumspectis viris, iuratis iudicique existentibus Ma-
kovii, Thomae Gardon etc.

(Eredeti, és szerb példányának latin fordítása a bécsi t. lt. Turcica.)

Közli: B. S.

¹⁾ Valószínűleg január végén kelt.

KEMÉNY JÁNOS EGY KIADATLAN LEVELE.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek mint jó akaró uramnak atyámfának. Az úristen Kegyelmedet kívánta sok jókkal álgya meg.

Kelleték Kegyelmedet ily dologból megtanálnom. Ez elmúlt időken aszonyomot ő kegyelmét tanálván meg az fiaim tarczomba adott volt ő kegyelme tall. 400 négyszáz tallérokat bizonyos kötés alatt, mely ő kegyelme jó akaratyát nem akarván háladatlansággal fizetnem, meg aztat eddig is nem halasztottam volna, ha az rajtam forgó sok nehézségek és akadályok nem mulattatták volna el velem, jutván azért eszemben ily alkalmatosság, hogy csiki Gergely Péter nevű ember nekem levén adós négyszáz tallérokka, sőt azon feljül harminczad 15 tallérokka, ki mellett Vásárhelyt létünkben ugyan Kegyelmed is törekedett; hogyha azért Kegyelmedet meg nem bántanám vele, keze ügyiben lévén azon embernek állapottya, akarnám, hogy ha Kegyelmed azon embertől az 400 tallérokat felvéve, asszonyomnak ő kegyelmének tartozó adóságomba fordítaná, az 15 tallért pedig magamnak vagy emberimnek kezembe juttatván, melyben való tetszése Kegyelmeteknek és jó akarattya hogyha járúl, ne nehezteljen engemet is Kegyelmed bizonyossá tenni; Kegyelmed ebbeli jó akarattját megszolgálom Kegyelmednek; ezek után pedig istennek kegyelmében ajánlom Kegyelmedet. Datum ex Hadad die 7. Novembris 1659.

Édes régi jó akaró uram s atyámfia, kérem szeretettel Kegyelmedet, emlékezzék meg az én Kegyelmedhez való mindenkori tökéletes szerezetetről s mérjen hasonló mértékkel vissza, az hol és miben kívántatik.

Édes attyafia és szolgálja

Kemény János.

Külczim: Tekintetes is nemzetes Petki István uramnak, (titulus) nekem jó akaró uramnak, kedves atyámfianak adassék.

(Az utóirat Kemény János saját kézírása.)

(Eredetije br. Bálinthit József levéltárában, Ernyében.)

Közli: KONCZ JÓZSEF.

BETHLEN GÁBOR LEVELEI.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

XXXI. 1616. m a r c z. 7.

Illustrissime domine sat. Salutem sat.

Chichi András udvari jámbor szolgánk Nagyságodtúl megérkezhén, nekünk küldött becsületes és jó akarattal teljes levelét megadá, melyből mind szegény fogyatkozott nemzetünkhöz, mind édes hazánk javára és békességes megmaradására nézendő dicséretes indulatját nemcsak jó kedvvel, hanem ugyan nagy örömmel értettük, kérvén Nagyságodat, hogy azon megmutatott jó akaratját meg ne szüntesse, hanem continuálván, öregbítse. Szintén akkorban érkezék császár urunk ő fölségétől is felbocsátott postánk Kovacsiocki István uram, ki által ő fölségének is hasonló kegyes indulatját, az szentül végezett szövetségnek megtartására és oltalmazására megértettük, melyeken mint nemzetünk s hazáunknak nagy javára örvendezhén, istenünknek hálákat adtunk. Mostanság oda ki való practikáknak ujulását nem értettük, hanem hogy Csyki István püspököt küldötte volna Homonnai uram Lengyelországban hadat fogadni. Jóllehet Dóczy András uram levele által excusálja, hogy nem afféle szándékból, hanem devotiojért ment volna Csiesztakóban, mindazáltal mi hivatalunk szerint annak oda való járására is illendőképen vigyázunk. Az portai állapotokról írhatjuk Nagyságodnak, hogy continuus oratorunk Tholdalaghi Mihály, ki két esztendeig lakott oda országunk szokása szerint, megérkezett. Bizonyosan mondja, hogy az kazulnak más főrendbeli követe is érkezett volna hét száz ezer forint érő drága ajándékokkal az fővezérhez Halepben, ki az békességet felette igen sollicitálja, sőt szultán Szulimán császár idejében az kazul, míg császár ide felé hadakoznék, és sok czilaliák is támadtak vala országában, ezektől vissza vött volt ugymint husz várat, tartományostúl vissza adnák; kihez képest császárt csak az egy ratióval merészlették az vezérek az muftival egye-

temben, az kazullal való békességre inteni, mivel odafelé felette messze és pusztá földeken kell igen veszedelmesen hadakozni, idefelé Európára az köröszténység ellen sokkal hasznosabb könynyebb hadakozást igérvén császárnak. És immár el is volna teljességgel végezvén az vezérek között, hogy megbékülvén az kazullal, idefelé Európára fordítsák hadakozásokat. A mi főköve tünknek is Ali pasa vádlására az Homonnai uram s egyéb idegen akarattal levő embereknek nagy ígírések miatt sok veszekedése volt a vezérekkel; mert bizonyoson és hűt szerint mondja ez mi oratorunk, hogy Homonnai uram Erdélynek tiz esztendeig való adaját egyszersmind megadni ígérte volt az töröknek, és nemcsak Jenőt, Lippát, hanem mind az egész Vaskapuig Erdélyen kívül való földeket. Ki miatt Ali pasa teljes tehetségével azon volt, hogy a mi főkövetünköt az portáról ő hozzá küldjék Budára, fejét, életét kötötte, hogy ő a fejedelemség változtatásával azokat a tartományokat és várakat hatalmas császár kezében ejti. De nagy sok okoskodásával főkövetünk, hogy császár portájáról egy rabja szolgája portájára küldessék, viszont a vezéreknek persvadeálván Ali pasának is ott benn irigyi levén, arról elállottak, hogy oda küldenek, de derék választ ismeg neki nem adtanak. Ugy hiszszük, a kazullal való derekas tractatustúl várnak, ha annak csak induciája is elkezdetik, félő, hogy ide mi hozzánk keményebben viselik magukat, jóllehet most avval is keveset gondolhat, mert Európából Konstantinápoly erején kívül semmiféle hadait oda által nem vitte. Balassa Zsigmondnak is, ha hasonló gonosz praktikája volt szegény nemzetünk ellen, méltán gyalázta isten, és büntetessék meg is veszedelmes igyeközésiért. Moldovából Tompsa vajda mellé török, tatár érkeztén, a lengyel harczot sem állván, kifutott; Tompsa utánok ment Hutyn felé, most közhirrel hozzák, hogy ismét megverekedtek volna, de ez bizonyos, hogy az török nem engedi azt a lengyelnek birni. Sőt nagyobb hadakozást vonhattak magokra ez occasióval. Ezután is, ha kedvesnek látjuk, idefelé való híreket, állapotokat szeretettel közlünk Nagyságoddal. Az mi illeti Móricz Mártonnak Kovácsi nevű elvött jószágát, noha káros eléggé lippai végházunktól elszakadni és az fiscale bonumoknak recuperálásáról az ország articulusi is megadását ellenzenék, mindazáltal a Nagyságod tekintetiért megadtuk ő kegyelmének. Tartsa meg isten Nagyságodat sok esztendeig jó egészségben. Datum in civitate nostra Brassoviensi, die 7. mensis Martii, anno domini 1616.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor et amicus addictissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczím : Magnifico domino comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

Exhibitae Bittse 24. Martii 1616.

(Eredetije orsz. ltár kinest. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. nro 5.)

Thurzó e levélre következő választ küldött:

1616. márcz.

Illustrissime domine amice stb.

A Nagyságod Brassóból 7. Martii nekünk írt levelét megküldte nekünk Daróczy Ferencz uram, az ő fölsége császár urunk böcsöletes hive tanácsa és szepesi kamorájának praefectusa, melyet minden részében megértettünk. Noha azért azelőtt csak kevés napokkal is Weselény Pál uram által minden dolgokról, az melyeket íteltünk méltónak és szükségesnek lenni, Nagyságodnak bőségesen írtunk, mindazáltal ez mostani levelére is választ akaránk adnunk Nagyságodnak. Hogy Nagyságod mind ő fölsége az mi kegyelmes urunk kegyes resolútiójával s a mellett a mi Nagyságodnak írt levelönkkel s izenetönkkel is igen contentus lévén, azokban megnyugodott, mi is bizony igen akarjuk, és elhiggye Nagyságod, az mint ezelőtt is már nagyságodnak megírtuk ha Nagyságod ő fölségéhez, azonképpen országunkhoz és nemzetünkhöz való synceritását s keresztyényi jó indolatját híven viseli, megtapasztalja Nagyságod, hogy se az ő fölsége kegyelmességében, se pedig nemzetünknek jó akaratjában meg nem fogyatkozik Nagyságod. Az mi pedig az Nagyságod személye ellen való practikákat nézi, Balassy Zsigmond dolga ugyan valóságos, maga sem tagadja, de arról most poenitentiát tart. Az Homonnay igyekezetét is tudjuk, Nagyságod igen jól értette, de módot találtunk benne, hogy az minemő hadat titkon fogadtatott és gyűjtetett, azokat mind elosztattuk és most immár látván hogy nincs módja az dologban, vesztességgel vagyon. Mivel pedig mind az ideig szépíti dolgát Homonnay uram, hogy nem volna ő oka ennek az indoltnak, mi is az felföldön levő némely vármegyéknek megparancsoltuk serio, hogy minden vármegyében inquisitiót tegyenek, és diligenter examinálják az embereket, ki legyen oka ennek az hadgyűjtésnek, ez zürzavar szerzésnek, mely inquisitiót kezünkhöz küldvén, ha isten országgyűlését ad érniünk, megemlékezőnk föléle, el sem szenvedjük, meglátja Nagyságod. Az inquisitióból azért ki fog tetszeni, ki legyen oka, noha most tagadják némelyek. Az portai hírekről s az többiről is, hogy Nagyságod méltóztatott beennünket tudósítani, fölötte kedvesen vesszük Nagyságodtól, meg is szolgáljuk Nagyságodnak, kérvén Nagyságodat, ennekutánna is ha mi oly tudásunkra méltó hírei lesznek Nagodnak, ne idegenlje Nagyságod

rövid írásában értésünkre adni, tudhassunk mi is hivatalunk szerint országunk állapotjára annnyival jobb módjával gondot viselnünk.

Végezetre, hogy Móricz Márton uram mellett való intercessiónknak volt effectusa Nagyságod előtt és jószágát az mi tekintetünkért megadta, azt is megszolgáljuk Nagyságodnak. Mi is az miből tudunk, Nagyságodnak minden alkalmatossággal örömet kedveskedünk szolgálatunkkal.

Éltesse isten stb.

Kéül: Paria litterarum responsoriarum ad vaivodam Transsilvaniae datarum.

(Másolat orsz. ltár kinest. oszt. Act. Thurz. Fasc. 101. ad Nrum 5.)

XXXII. 1616. m a r t. 15.

Illustrissime domine stb. Salutem stb.

Minemű újabb és bizonyosabb hireink érkezenek legyen az portáról, miért hogy igen nagy dolgok és az szomszéd országoknak és keresztyénségnek kárára, romlására nézendők, igen szükségesnek ítélők mindjára mind oda fel ő felségének császár urunknak s mind Nagodnak és több ő felsége tisztviselőinek érté- sére adunk sietséggel. Az lengyel uraim nem nyughatván, ez elmúlt télen Tomsa István vajdát kiverék Moldovából, melyet mind isten, s mind emberek itéletiből méltán szenvedett vala nagy kegyetlensége miatt. Az új vajda minket akkor követé által megtaláltatván, mindjára nagy jó akaratunkat ajánlottuk vala neki, hogy az mi tanácsunkat követvén az győzelemmel ne éljenek gonoszúl és több országokra ne igyekezzenek, hanem nagy alázatossággal magokat az portán megmentsek, hogy nem török császár boszujára, hanem csak az országnak az Tomsa kegyetlensége alól való megszabadításra jöttek volna, a mellett az portát ajándékkal és minden szokott adóknak beszolgáltatásával magokhoz engeszteljék. Elsőben ezt az mi tanácsunkat láttatának megfogadni, és mi is az portán mind követink és levelünk által commendálni, promoteálni kezdtük vala az új vajdát elannyéra, mint-hogy az Tomsa vigyázása miatt másutt követit az portára nem küldhet- te, innét az mi birodalmunkon Erdélyen által két követet magunk postánkkal és commendatoria levelekkel Tömösvár felől általbocsátottuk, várván, hogy annakutánna persvasiónk szerint az főkövetet sem késlelik elküldeni; azonban sem Lengyelországból, sem az új vajdától követség által az portát meg nem találván.

Tomsa vajda pedig éjjel nappal maga dolgát futván, kicsin segítség által az lengyel atyafiakat kiigazította Moldovából; most is közhirrel úgy értjük, Hutin táján igen megverte őket; az portán pedig csak immár is az új vajda dolga annyéra vitetett volt az mi tekintetünkért, hogy ha főkövete beérkezett volna, ki mellett császár méltósága szerint agálhatta volna Balassy Ferencz uram ottbenn az dolgot, írja bizonyosan, hogy botot, zászlót nyelhettünk volna az új vajdának; de annak is eltelvén ideje, mi okát ennek nem tudván, miért nem akarák az mi intésünk szerint az portát megtalálni. Most immár császár és az vezérek nem Tomsához való szeretetekért, mert azt ők is megunták és mihelt ez dolgoknak vége leszen, bizonyosan értjük, megváltoztatják, hanem igyenesen csak az császár méltóságának megsértését és hogy országára mert menni, az lengyel frigy felbontást forgatván, most Szkender passának az bosnai beglerbégséget, passaságot adván császár, száz ezer törökkel és számtalan tatárral, moldovai, erdéli, havaselyi hadakkal Lengyelországra parancsolt menni boszuja megállásáért, nekünk pedig személyünk szerint ez hadban Szkender passa mellett való létünket parancsolja. Nem késvén Szkender passa semmit, az Duna mellé kiszáll, minket is az készületre igen siettet. Mely dolgokat ő felségének is idején értésére adni akartunk; sőt lengyel király ő felsége is mivel az elmúlt ősszel minden igaz jó akarattal való szomszédságra ígérte vala nekünk magát, ez következő veszedelmet magunk levele által értésére adtuk, és Nagodnak is Szkender passa Kontancinápolyból ez dologról nekünk irt levelének és Balassy Ferencz uram levelének, melyet cancellariusunknak irt, paráit küldöttük, melyekből Nagod igen nyilván és világosan megérthet mindeneket, mely ártalmas motusok jöhetnek ki ebből, ha az úristen csudálatosan elejét nem veszi. Mi ezaránt országostól, mely nagy kételenség és kénszergetés alatt legyünk, és mely igen környül fogott az veszedelem, könnyen általértheti Nagod. Bizony dolog, Tomsa vajda is minden vádlásokkal igen rajtunk vagyon az portán, ha módja lehetne benne, mind törököt, tatárt ellenünk indítana. De noha ily nagyok mind ezek az kételenségek, megirtuk ő felségének is mindenik felé, isten velünk lévén, mindezek között úgy igyekezzük magunkat és minden dolgainkat viselni, hogy az egész keresztyénséghez és szomszéd keresztyén országokhoz való igaz affectusunk mind ez világ előtt nyilván kitessék, istenhöz és emberekhez tartozó lelkünknél ismereti, az menire oltalmazhatjuk, meg ne sértődjék; császár urunkkal pedig ő felségével egyszer végezett frigyünk épen és fogyatkozás nélkül megtartassék, kire isten segítségéből felette nagy vigyázásunk leszen s vagyon is minden üdöben. Nagod is az miből kívántatik, ez szerint tudja ő felségét informálni ez ide való dolgokról. Tartsa meg isten Nagodat jó

egészségben. Datum ex arce nostra Fogaras die 15. mensis Martii anno dñi 1616.

Eiusdem ill^{mae} Dñis Vestrae

servitor et amicus addictissimus

Gabriel Bethlen m. p.

Kiűl a Thurzó kezével: Exhibitae Bitchae 2. April. 1616.

Külczim: Illmo dno comiti Georgio Thurzo de Bethlenfalva etc.

(Bethlen saját kezével aláírt eredetije a m. kir. orsz. ltár. kincst. ossztályban, Act. Thurz. Fasc. 93. Nro. 33.)

Jegyzet. Thurzó e levélre következő választ küldött:

1616. a p. r. 4.

Illustrissime domine stb. Salutem stb.

Az Nagod Fogarasból 15. die Martii nekünk irt levelét mind Szkender passa és Balassa Ferencz levelök másaival együtt megadák, melyeket megértettünk. Az mi illeti az Szkender passa levelének continentíáját, a bizony elég kedvetlen és semmirekellő hír; ne is adja isten, hogy írása szerint igyekezeti végbe mehessen, mert bizony dolog az, ha anniad magával Lengyelországra megyen, Erdély is megérzi azt: sőt igen félő, hogy utolsó veszedelme is ne következék belőle, mert tudja azt Nagod, hogy soha még eddig az török nem abutalt az occasióval, hanem valamiben módja lehetett, azt véghez is vitte. Nem mondhatunk egyebet, így levén az dolog az mint Nagod írja, bizony elég veszedelmes állapot környékezi meg Nagodat s őjja az úristen Nagodat orszádjával együtt, mert ha Erdélynek mi (baja) történik, nemcsak ez mi szegény hazánk, de az egész keresztyénség is periculumban fordul. Kivátnatik azért, hogy Nagod ebben az állapotjában úgy viselje magát, kiből mind ő felsége az mi kgl's urunk császáruk, azonképpen az több szomszéd keresztyén országokbeli fejedelmek előtt is Nagodnak igaz keresztyéni affectusa megnilatkozzék; kiváltképpen penig mi tette ez ideig is Nagodat dicsíretesb és tekintetesb mind nemzetünk és az idegen nembeli fejedelmek előtt is mint az. hogy Nagod keresztyényi jó indulatjából Lippát s Jenőt (kik nemcsak ez országnak, de az egész keresztyénségnek is nem kisebb bástyái) sok okoskodásával ez ideiglen az ellenség kezében eséstől megmentette. Hogy azért ezután is hasonló szorgalmatos gondviselése által azokat az várakat Nagod keresztyén kéznél maraszsa, felette igen kérjük Nagodat. Tetszik nekünk ebben az Balassy Ferencz uram írása, hogy Nagod az portának igen kedvét kereste mind adományával s mind másképpen való kedveskedésivel, megtartván az mi kgl's urunkhoz császárukhoz való affectusát és hivségét is Nagod, mert egyébkint nem is

látjuk módját, hogy ellenek megtarthassa Nagod. Jól cselekedte Nagod, hogy mindezekről lengyel királt ő felségét tudósította, és az töröknek ellene való szándékáról bizonyossá tette, ahozképést tudja magát az dologhoz alkalmaztatni és elhittük, értvén az igyekezetet, nem negligálja dolgát, hanem az portát megtalálja. Szkender passa mellé való menetelitől Nagod a mint lehet ójja magát; ezzel is penig mentheti Nagod magát előtte, hogy nem bátorságos mostan Nagodnak országából kimenni s azt üressen hagyni, holott nem tudja Nagod, honnét mi ellensége találkozik Nagodnak, és félő, hogy in absentia valami irruptiót ne tegyenek az országban és el ne foglalják. Egyébképen is az mint Nagod mentheti magát, azon legyen Nagod, mert, kitől isten oltalmazza Nagodat, népével anni pogányság köziben elegyedvén, ki tudja, az pogány mit gondolhat látván az occasiókat, Nagodat mind népestől levághatja, és az országot igen könnyen elfoglalhatja. Azért Nagodat megis kérjük, mindenképen módot keresen benne, hogy együtt velek ne hadakozzék. Végezetre noha tudjuk, hogy Nagod ő felségének császár urunknak mindezekről bőségesen írt, mindazáltal mi is hivatalunk szerint mindjárást mindenekről az Nagod írása szerint informáltuk ő felségét. Nagodat penig kérjük, ezután is ha mi oly tudásunkra méltó hírei lesznek, ne idegenlje rövid írásában értésünkre adni, megszolgáljuk Nagodnak. Tartsa az úristen jó egészséges életben meg Nagodat. Datum in arce nostra Bitche, die 4. Aprilis, a^o dni 1616.

Ill^{mae} Dnis V^{rac}.

Külczim: Illmo dno dno Gabrieli Bethlen etc.

(Minuta az orsz. ltár kincst. oszt. Act. Thurz. Fasc. 93. N° 34.)

XXXIII. 1616. a p r. 8.

Gabriel Bethlen stb.

Reverende dne stb. Salutem stb.

Nekünk küldött leveléből az predicatoroknak ide beszerzésében való kedveskedő szorgalmatos munkálkodását jó néven vettük Kgtől, sőt ebbéli industriájával nemcsak mi nekünk, hanem istenünknek is kedves dolgot cselekedik, holott ez elmúlt disturbiumokban országunkban a keresztyén tudós tanítókat ő fge elannyira kiszedegette volt, hogy egynehány fő jövedelmes helyek és ecclesiák lelkipásztorok nélkül árvákká maradván, a . . . lnak, magunk mellett is pedig udvarunkban Keserwy Jánosnál senki praedicatorunk több nincsen. Egyedül csak ő maga ilyen súlyos terehviselésre el nem érkezhetik, kihez képest ő kegyelme mellé más segítő collegát is adjungálni akarván, irtunk Czep-siben Kovásznay Imre uramnak. Kgd azért ez dologbéli indulatját nem tágitván, continuálja, ilyen helyre fejedelem sze-

mélye mellé és udvarába mind tudományával, magaviseletével és eloquentiájával minemű ember kívánt(atn)ék, Kgdnél annak itéleti. Az mely szerencsi prae(diká)tort minekünk kommandál, annak is bizonyoson végére menvén, tudósítson mentől hamarébb bennünköt, bíz(h(atun)k-e hozzája avagy nem, ha mi difficultások talál(t(atnának) beindulásában és ha a Rákóczy urfiak a helyből (kimoz)dulását nem akarnák, mi ő kegyelmeket is készek vagyunk megtalálni, tudjuk a mi tekintetünkért örömet is megengedik. Tartsa meg stb.

Datum Albae Iuliae die 8. Aprilis a. d. 1616.

benivolus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczin: Rev. dno Petro Alvinczy fideli apud Cassoviensem verbi divini ministro etc. nobis honorando.

(Eredeti, néhány helyen kiszakadva.)

XXXIV. 1616.

Disciplina militaris in expeditione Lippensi ab illustrissimo principe et domino domino Gabriele Bethlen etc. exhibita.

Régi bölcssek mondása, és az experientia is azt mutatja, hogy soha az igaz ok nélkül való hadakozásban semmi jó uincsen, melyeket az emberek magok haszna kereséséért csak felfuvalkodásból kezdenek, viszontag, a mely hadakozást kételenségért, magok oltalmáért és békességek megmaradásáért kezdenek, az úristen is mint igaz igyet segíti és jó végét is engedi. Mű is ez mostani ügyünkben nem nyughatatlanságunkban, hanem csak hazánknak közönséges békességének megmarasztásáért, némely hiveinket akarván velünk egy érzelmre és egyességre hozni, nyilván való kételenségtől vitetvén, igaz ügyünknek elhittük ő szent felsége jó végét adja.

1. Először azért, noha minden üdőben az isteni félelem és tiszta jámbor élet minden emberektől kívántatik, de minthogy ez az hadakozás fegyver és ellenség között való forgolódással viseltetik, az tábori állapotban sokkal nagyobb ártatlanságot és tiszta életet kíván minden hiveitől, és jobb lelki esmérettel való készülleteket. Azért szorgalmatosan hagyjuk és parancsoljuk minden tisztviselőknek, kapitányoknak, vicekapitányoknak, hadnagyoknak, és tizedeseknek is, magok személyében is jámbor igaz életet igyekezzenek viselni, és az alattok valókra is vigyázni; gyilkosságtól, paráznaságtól, lopástól, praedálástól, vérontástól és minden szitkozódásoktól ne csak megtiltsák az alattok valókat, hanem kedvezés nélkül meg is büntessék. Ha valamely ispán, kapitán és tisztviselő kedvezés nélkül afféléket meg nem büntetne, fő kapitányunk és hadi biránk afféle gonosz cselekedőket immediate meg-

büntesse, és az tisztviselőket is, ki alatt büntetlen maraduak, díján marasztassa.

2. Második. Ha kinek mi törvény szerint való eligazító dolga leszen, fő hadi bíránk ez táborunkban Kemény Boldisár uram tanácsunk és fogarasi kapitányunk leszen, kinek, a mint írók, arra is hatalom adatik, hogy, ha valahol valami vétkeket érthet és hallhat táborunkban, és az közelebb való tisztviselők elhallgatnák, azoknak büntetését, egymint paraszt, szolgál és bizonytalan személyeket vagy fogsággal vagy kezességgel kénszerítse törvényre állani, nemes embereket pedig citáltassák ad tertium diem; mely törvénylátásra ő kegyelme maga mellé mű hírünkkel bizonyos assessorokat esküttessen és válasszon is mindjárást, a meglátott törvényt pedig annak módja szerint exequálathassa is.

3. Harmadik. Fő vigyázására egész hadainknak, táborunknak strásamesterségére rendeltük Kamuthi Balás uramat, tanácsunkat és Doboka vármegyének főispánját, ki mellé rendeltük Apafi György uramat, azokkal együtt, kik ez földnek vigyázására való helyet inkább tudhatják.

4. Negyedik. Ezeknek az ország registruma kezekben lévén, az strása állatásra renddel szolgáltatnak minden embereket. Azért, valakin strása állásnak szeri leszen, a mely órára és helyre parancsolják kimenni, készen találtassék, feje vesztése alatt el ne mulassa kimennie, és ott oly szorgalmatossággal vigyázzon, hogy ha az strásamester, vagy más más helyében a hova rendelte, avagy vigyázatlanságban tapasztalná, ha akarja, ugyanazon helyen is halállal büntethesse; ha penig halasztja és az főkapitánnak tudtára adja, úgy is vagy halállal vagy halálhoz közelítő büntetéssel büntethesse.

5. Az strására kivitt embereknek számát tudja mindenkor registrum szerént, külön az fiu, külön az derék strása, hogy valamennyit kiviszen és vigyázatra állat, meg annyi számút várhasson elő. Ha penig valaki az strásáról akármely felé is elmenne, és ott nem találtnék, mint áruló, notoriussággal büntetessék.

6. Az mely főemberre bizattatik az strása állás, meglássa, igen csendesén és nagy vigyázásban legyen, szunnyadozókat untalan felsekengessen, bizontalan zendülésen mindenestől meg ne rettenjen; ha hol penig oly dolog találná, a táborra feje és tisztessége vesztése alatt többtől nem, hanem csak egy egy ember által izenjen hirt egyenesen magunk személyének és a főstrásamesternek is, és akármí derekas ellenség találná is, ütetlen, harcz nélkül, sebesedés nélkül strása állóhelyéből el ne mozduljon; hasonlóképpen az fiu strásák is csak egy egy embertől izenjenek hirt a derék strásának, a többi kiki helyben maradjon. Hasonlóképpen mikor derék vigyázások lenne is, hogy egynéhány ezer embernek

kellene rend szerint fen lenni, kiki mind az mely helyen főstrásmesterétől vigyázásnak okáért rendeltetik, tartozzék mint igaz vitéz ember vigyázni.

7. Hetedik. Úton való menésben, valamint a seregeknek járásit rendeltettük, zűrzavarúl, rend és mód nélkül senki ne járjon, egyik sereg a másikat meg ne előzze, szoros utakon egymásra ne tóduljon, a miá verekedés, visszázkodás ne indíttassék egymás között, hanem kiki mind rendelt helyén csendes várakozással menjen, és ott járjon, az hol rend és hely adatik neki.

8. Az szekereknek is hasonlóképpen járások és menések elrendeltetik, azokhoz látó és igazgatómestert Szalai Farkast rendeltük, hagyván és parancsolván, hogy a szekerek járásában az ő parancsolatjától hallgasson minden ember, az szekerek rendben való menését senki feje vesztése alatt meg ne merje bontani. Ha kinek szekere eltörik, a többi mindjárt segítsék megcsinálni, az utból ki ne vessék.

9. Az táborban való leszállás is kívántatik, hogy hasonló jó rendtartással legyen; valamely seregnek járása menése mint lészen, a táborban is leszálltatása rendelve az szerint lészen, úgy hogy minden sereg a maga szekerit körül renddel háta megé szállítván, a szekereken feljúl telepedjék ő maga, hogy a szekerek egymás után való állatásával táborunknak erősséget szerezzen. Ennek is igazgatására főtabormesterünket rendeltük Novák Farkast és Kállai Gergelyt; senki azoknak rendelése és szállítatása ellen ne rugoldozzék, szófogadó legyen, mert általán fogva afféle ellenkező embert büntetés nélkül nem hagyunk.

10. Noha mostan lovak füveltetése miá a tábornak sűrűn való szállítása alkalmatlannak látszik, azzal nem gondolhatunk: mindazáltal szokott módjok szerint sűrűn szálljanak; nappal kiki mind a tábor szélire lovait füvelni mind estvig is kiküldheti, éjjelre füvet szerezvén, nyugón, pányván lovát bátorságosban maga mellett tárthatja, az szerént magát is kárvallástól bátorságosban oltalmazhatja.

11. Ennek utánna mind szekerek mellől és akármely helyekről is nemesség, székelység, százság gyalogját egy bizonyos helyre rendeljük, és minden ispánok, kapitánok, királybirák, kiki mind az ő székiről, vármegyéjéről való gyalogját állassa elő, az registrumát is adja bé, hogy az szerént tudhassák hirtelen azokat rendszerént szolgáltatni. Az egész székelység gyalogjának eleiben rendeltük mi vitézlő hívünket Matis Jánost; a nemesség és százság gyalogját Besenyei Menyhárt deákra bízuk; mind ezek felett az egész gyalogságnak gondja viselését a mi becsületes hívünkre Béldi Kelemenre bízuk, hogy mind ezeknek száma registruma ő kegyelme kezében lévén, uton való járásokra, megszállásokra tegyen teljességesen való gondviselést.

12. Lovas seregünknek járását és szolgáltatásokat magunk igazgatjuk; készületből, indulásból dobunk verésétől hallgasson minden, senki indulásának előtte készült dobunkon kívül ne veressen; mindenféle jelek az mi dobunktól, ne más seregbeli doboktól adassanak.

13. Táborunk piacán senki pénz nélkül semmit el ne vegyen, mindenkinek az árát megadják. Mivel pedig egynéhány felől messze földekre is éléshozás felől parancsoltunk, el is hozzák az éleést, fő hadi biránk minden nap afféle élésnek az árát limitálja el úgy, hogy az kereskedő rendeknek, kik hordják, munkájok hasznok megtérüljen, nyereségek is meg legyen, hogy az éléshordástól el ne idegenedjenek.

14. Valaki Jésus kiáltás után estve puskával lő, megfogattassék, viradtig fogva tartassék, jó reggel három pálczával pálcázattassék.

15. Akármiféle paráznaságért feje vétessék; kicsiny lopásért, két három forint érőért, három pálczával büntetődjék, nagyobb lopásokért, ló, barom és egyéb marhának ellopásáért felakasztassék.

16. Szablyavonásért haragból három pálczával büntetődjék, vértételért keze vágattassék; aki halálra embert sebesít vagy megöl, megöletessék; éktelen szitkokért vagy részegségben való garázdálkodásért estig az akasztófához köttessék.

17. Szegény paraszt ember megveréséért három pálczával büntetődjék; ha mi marháját elveszi, visszaadattassék; ha pedig derekas prédálást élésen kívül fehér ruháját és egyéb marháját elveszi, az ilyen praedálásért felakasztassék; házak, faluk gyűjtéséért feje vétessék; megbizonyosodván mindazáltal, az tisztviselők azon legyenek minden úton, az szegény ember legelsőbbben marhájáról contentáltassék, annak utánna büntetődjék az bűnös. Ha hol pedig némely bűnös ember életét ostromra, zászló felvitelére, gyűjtással és egyéb szerencsepróbálással akarná megváltani, az ilyen minek előtte megöletnék, mi nekünk értésünkre adják.

18. Éjjeli kiáltásért, lószaladásért, vagy egyéb akármí úton való zendülésért, senki, feje vesztése alatt, míg az dolgot jól meg nem érti, dobót ne üttessen, nagyobb zendülésre, elveszésre okot ne adjon; megértvén az dolgot, egymást inkább minden ember csendesítse.

19. Hírt senki táborunkban magától ne költson és ne beszéljen; hanem, ha ki valami ellenünk való dolgot, hírt ért, avagy lát, kapitányának avagy hadnagyának tartozzék titkon feje vesztése alatt megjelenteni, azok magunknak avagy főkapitányunknak.

20. Úton való menésünkben avagy táborban létünkben ha valami riadás, zendülés történnék, az kapitányoknak, hadnagyok-

nak arra igen szorgalmatos vigyázások és gondviselések legyen, senki allattok valók közzül meg ne futamjék, se más sereggel öszve ne elegyedjék, se maga fejétől kapitánya hire nélkül harczra ne rugaszkodjék, hanem mihelyt valami efféle riadást hall, várjon a mi dobunktól minden kapitán, és mihelyt a mi dobunk szavát hallják, tisztességek vesztése alatt tartozzék minden kapitán alatta valóit felültetni és szép seregekben azon táborhelyen állani, várván mi tőlünk mindenből.

21. Valaki elveszett marhát talál, akármi névvel nevezendőt, tisztessége vesztése alatt minden tartozzék kapitányának megjelenteni, és az kapitány az tábor piaczn kiáltassa meg az ilyen elveszett marhát ki seregében találják meg, hogy az káros ember tudjon elveszett marhájára menni, és illendő váltságon marháját attól megváltani, az ki megtalálta. Ha ki penig efféle talált marhát eltitkol és megtudhatják, az kapitánya tartozzék három pálczával megveretni és az marhát semmi nélkül megadatni.

22. Táborunkból senki vissza ne szökjék; mert valamely nemes ember elmegyen mi akaratunk ellen, maga notoriusnak pronunciáltatik, jószágá, marhája confiscáltatik, egyházhelyi nemes ember avagy székely lófő, darabont, parásztta tétetik, zsoldos darabont, valahol kapattatik, felakasztatik.

23. Senki kopjáját szekeren ne hordozza; mert valaki kopjáját szekeren találják, megveretjük érette.

24. Minden főember arra oly gondot viseljen, hogy valaki valamely számú lovassal tartozik jószágáról, azok mind kopjások legyenek: mert valakinek kopjátlan szolgája áll elő jószágáról, kárát vallja; valamely nemes embernek penig harmincz, negyven és ötven ház jobbágya vagyon, tartozzék kopját venni kezében minden, mert valaki kopjátlan találtatik, szégyenét vallja. Azonképpen a székely hiveink is, minden lófő és nemes ember tartozzanak kopját magok viselni; az főemberek viseltessék inasokkal.

Datum ex castris nostris ad arcem nostram Devensem positus, die 20. Maii, anno domini 1616.

Gabriel Bethlen m. p.

P. H.)

Simou Pechi m. p.

Caspar Bölöny m. p.

(Egyszerű másolata az Erd. Múzeumban (Aranka-gyűjtemény I. 37. sz.)

XXXV. 1616. július 7.

Spectabilis et magnifice domine affinis honorande etc. Az vezér levélét Forgács uramét Kegyelmed leveleivel együtt Veress Márton és Tamás Deák megadák az estve, mellyekből minden mostani állapotot értek uram. Az hajdu vitézek . . . . .

... delne segít . .
 ... török császár és annak
 gondviselő vezéri előtt, mely jóért ők is mivel avagy minemű hála-
 dással és igazsággal tartozzanak Erdélnek, az magok lelkek ismer-
 reti magoknak megmutatja és jelenti. Az Kegyelmed írása szerint
 nem kevés jót cselekedtünk bizonyára az egész hajdusággal, azon
 jót várhatják ezután is töllünk, csak ők is az igazságot kövessék.
 Forgács uram leveléből úgy veszem eszemben, hogy valóban meg-
 tudnának ijedni, mikor volna kitől. Pariaját az nekem írott leve-
 lének Kegyelmednek küldtük, abból eszében veheti. Az Kegyelmed
 jó tetszése szerint uram én is az jó alkalmatossággal, istent
 segítségül híván, élni akarok, senkit haddal infestálni nem aka-
 rok, csak büntessék meg az békesség bontogató embereket, de ha
 meg nem büntetik, mód nélkül le nem szállok, hanem megpróbál-
 lom az magyarországi statusokat, ha igazságot követik, tudom
 tökéletesen végeznek velünk mostan; ha hol pedig jucose akar-
 nak velünk ezután is bánni, azt is az mostani állapot megmu-
 tatja. Végezzünk valaha állandót, ha végezhetünk; ha az nem
 lehet, lássuk az uristen mire segít bennünket. Bizony uram sze-
 gény hazámnak tökéletes békességet akarnék, kívánnék szerzeni,
 ha lehet, azon ügyekezem Kegyelmetekkel együtt. Az vezérnek
 választ irattam uram, minthogy kívánja az sietséggel való válasz-
 tételt. Kegyelmed is ne késlelje leveletem mindjárt egy böcsül-
 tes embertől megküldeni neki, a ki hozzon választ is hamar tőle.
 Én is, uram, isten akaratjából megindultam, sohul nem késém,
 hanem Kolosváratt csak addig, a míg az ország hadait megmus-
 trálhatom; azután utamat minden nap continuálom. Kegyelmed
 is várjon készen, minden rendeknek megparancsolván, melly napra
 szálljanak táborban. Az lippaiaknak és kék gyalogoknak . . .
 ... leveléből, bizony
 dolog azt nem irányozza, mert ezek hiteket meg szegték, de legyen
 abból is a Kegyelmed jó tetszése, ugy a mint akarja. Az uristen
 Kegyelmedet tartsa meg jó egészségben.

Ex Enyed 7. Iulii, 1616.

affinis benevolus

G. Bethlen m. p.

Ha mi levelek nekem szólók vagy vezértől,
 vagy onnét felljül érkeznek, Kegyelmed
 küldje meg mindjárt.

P. S. Mit feleltünk légyen Forgách Sigmond uramnak,
 annak is pariaját includaltuk ezen levelünkben.

Külső szöveg: Spectabili ac magnifico domino Francisco Redei equiti
 aurato, comiti comitatus Bihariensis, consiliario nostro, arcisque et
 praesidii nostri Waradiensis supremo capitaneo etc. affini nobis honorando.

(A czím és utóirat kivételével az egész a Bethlen írása.)

XXXVI. 1616. sept. 10.

Gabriel Betthlen dei gratia princeps Transylvaniae sat.

Spectabiles, mgei, gen., egr. et nobiles, dni amici et vicini nobis honorandi, salutem et benevolentiae nostrae commendationem. Tudjuk, Kltek ilyen rövid idő alatt el nem felejtette, az Homonnay és Sorban vajda gonosz igyekezetek felől minemő okokkal tartóztata csak minap bennünköt, hogy hadainkkal ott kin is házoknál meg ne keresnök ökök, felelvén tudniillik Kltek böcsületes követi egész ország nevével mi nekünk, hogy ujjabb rözgölődését reánk való igyekezetit Homonnaynak és Sorbannak ennek utánna meg nem szenvedné, és annak nem csak ellene állana minden tehetségével, hanem törvén szerént büntetésekre is gondja lenne. Mely Kltek jól maga ajánlásának, magunk is valljuk, anniban láttatja is volt, hogy Sorbannak Homonnay mellől Magyarországából mind hadastúl Lengyelországban kényszerítetett volt általmenni. De ott is istenünknek csodálatos gondja viseléséből reménségében mindenképpen megcsalatván, mind az hatalmas császár fegyvere előtt s mind penig az lengyel respublicának generalis hottmanja ott közel az szély földön az török császárral való békességnak őrezésére vigyázván, mint olyan békesség bontható bűdosó embert gyalázatosan onnan elkergettetvén, csak alig szaladott, ha kaphatták volna, megfogták és meg is büntették volna. Az miképpen egy az inset kifutott nemes emberek közül, ki ugyan vármegye ispánja is volt, Kun István nevő, mindenütt ott vele járván, és azután hazájárul és előbbi hűségéről gondolkodott, fejedelmi kegyelmünkhöz folyamodott, melyet mi is természet szerént az kegyelemre hajlandó voltunkhoz képest töle meg nem tagadván, hozzánk beérkezett titkos tanácsokat és végezéseket mindeneket értvén, mégis az szent békesség ellen végetlen nyughatatlankodásokkal mint igyekezzenek, az közönséges vigyázásért nem akartuk Kltektől eltitkolni, hanem értésére adjuk, hogy a miképpen onnat Lengyelország határából Sorbannak vissza kellett futni, ott egy fő lengyel kapitánnal, mely annakelőtte is velek volt, végezett bizonyosan, és reá felelt, csak pénznek szerét tehessék, hamar való napon tizenháromezer lengyel hadakot szerez, és készen találják minden órában, mihelt arra való summa pénzt fizetésekre beküldik. Az pénzszerzésre penig complicesivel együtt jószágoknak arany ezüst marhájoknak mind együtt s mind másutt zálogban való hányásával mint szorgalmatoskodjanak, az is nálunk tudva vagyon. De hogy mindezek felett császárt ő fgét is sollicitálhassák, Sorbannak ezer ftot, Régeny Jánosnak három százat adván költségekre, ugy bocsátotta vissza ő fghez. Ezek mellett mind pápához Rómában, s mind az hispania királyhoz is fő fő jesuitákat bocsátott titkos követséggel, kik által mind

pénzt, hadakat oly formán sollicitál, kivel mostani gyalázatjáért is derekas boszúállásra elégséges lehessen és elindított szándékát (kire isten soha ne segítse) véghezvihesse.

Ezek között végezések az is volt, hogy Dóczy András is császárhoz ő fgéhez személye szerint felmenjen Homonnay dolgainak sollicitálásáért, de azonközben valami újabb practikának reménsége, (melyet az hajduság között ismét csak most kezdett forralni) megtartóztatta, melyre mi nekünk innét az mi részünkről isten segítségéből gondviselésünk leszen. Klknek és szükség onnan arra is közönséges csendességünkért vigyázni. Adná az uristen találatnék realiter igaznak lenni, az mint császárnak ő fgének eleiben adatott, és leveleiben írta Klknek Homonnay felől, hogy: quietus esse nuntiatur, dummodo ab aliis non laceretur et impeteretur etc. Ezenkívül is egynehány nagyobb dolgokat, kiket eddig sok esküvéssel is titkoltanak, immár bizonyosan értvén, most azokról nem irunk, leszen azoknak is bizonyos helye és ideje, mikor mindeneknek az világosságra és az igazságra kellek jönni. Mi Klket ezekről csak ennekelőtte nekünk tött ígéreti szerént akartuk tudósítani, és az ő alattomban való practikájokra vigyázókká tenni, ha ez közönséges békességnek megőrzésében ennekelőtte nekünk ígért jó akaratját Klmetek meg nem változtatta.

Ezek mellett akadván kezünkben Homonnaynak maga kezével írt levele is, melyet csak most Lengyelországból kijövése után írt volt Sorban vajdának az havas alatt, kiben mely gyalázatos emlékezetet teszen az nemes vármegyéről, kit in specie Rédey uram kezében küldöttünk. Azért, hogy ha Kltek közül valaki kételkednék felőle, oly bizonyos atyjafiát, ki Homonnay keze irását ismeri, bocsássa oda Váraddá, ott közelben érvén, bizonyosan megláthatja. Klteknek pedig pariáját ezen levelünkben includáltuk. Kiről Kltektől bizonyos választ is várunk. Tartsa meg isten Klteket etc. Datum in civitate nra Alba Iulia die 10. mensis Septembris, 1616.

Earundem Dnum Vrarum

amicus et vicinus benevolus

Gabriel Betlen m. p.

(Egykorú másolat. Kassa városa levéltárából.)

XXXVII. 1617. j. a. n. 4.

Generosi, prudentes ac circumspecti domini mihi summa observantia colendissimi. Seruitiorum meorum commendationem.

Az uristen jelen való esztendőnknek folyásit Kegyelmeteknek mind a következőkkel egyetemben gondviselő igyekezetében tegye szerencséssé. Nagy Bálint uramék nekem küldött becsü-

letes levelét megadván, abban való vigyázásomat, gondviselésemet Kegyelmeteknek magok megmondhatják. Ide ki való hírek felől is Kegyelmetek ő kegyelmek által informatus lehet. Hogy pedig általam is vno verbo értse: Debreczenből megérkezésünk után Váradá, generális uramtól Károli Mihály ő nagysága az ifju Hoffmann Györggyel Váraddá jöven, közönséges békességünk felől micsoda követségben járjanak, Kegyelmeteknek pariaját megküldtem; Kegyelmetek elolvassván, tartsa magánál, idő előtt ne láttassék abban czégért tennünk, noha nem titok. Postán ujjolag szolgálók ment fel Károli uraméknak; azok megérkezvén ezen héten, én úgy ítélem, ha nem előbb e jövő héten a vármegyéket és székelységet ő nagysága házokhoz bocsátja. Prépostvári urammal director uram igen perel, párt vött ő nagysága ma a propositiójában, litis exitus incertus. Holnap ítélem Szécsi György uram is beérkezik. Kegyelmetek nekem parancsoljon, én Kegyelmeteknek tiszta szívvel szolgállok. Interim azon is kérem a böcsületes tanácsot, az adó dolgából erőm felett ne imponáljon; a mire elégségem ítéli, attól nem is vonogatom magam, de bizony az elmúlt esztendőekben, lepedőmen kiljebb nyújtóztatott ő kegyelmek. Sokáig éltesse isten Kegyelmeteket. Váradon 4. Ianuar. 1617.

servitor

.....

P. S. Felettébb sietve írák, arról bocsánatot várok; időm nem volt, kihez képest külömben írhattam volna.

Külszim: Generoso prudenti ac circumspectis dominis primario et regio iudicibus civitatis Colosvar etc. dominis mihi obseruandissimis.

Hátára jegyezve: 1617. die 7. Ianuarii exhibitae per Nagy Bálint et Zoch Ambrus.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában Fasc. II. nro 58.)

XXXVIII. 1617. martius 1.

Magnifice domine nobis honorande.

Mikó Ferencznek hattam vala, hogy az Kegyelmed Bonyhán való ágyát, melyben én háltam, elkéresse, hogy azon formára egy nehán ágyat csináltassak itt való házakban; a mint mongya, Kegyelmed nem hitte szavát, én is elfelejtettem emlékezni felőle. Intem azért Kegyelmedet, külgye ide mindgyárt azt az ágyat, formáját vétetvén, megint visszavihetik, ne késsenek velle, mivel a más héten magam is elmegyek innét. Kegyelmed nagy csütörtökre jöjjen Fejérvárra asszonyommal ő kegyelmével együtt,

az ünnepeken legyünk együtt. Bene valeat. Ex Fogaras 1. Martii 1617.

benevolus

G. Bethlen m. p.

Külczim : Magnifico domino Volfgango Alya de Korotna consiliario nostro et comitatus de Küküllő comiti stb.

(Eredetije a gr. Teleki család levéltárában. Miss. 250. b.)

XXXIX. 1617. m a j. 23.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsilvaniae sat.

Generosi domini amici nobis observandissimi, salutem et nostri benevolam commendationem. Kegyelmeteket ennekölte is találattuk volt meg az máramarosi kamaránk állapotja felől, hogy magunk számára mikor vagy szálon vagy hajón sőt vinnének császár ő fölsége birodalmában, emberinket az régi usus és szokás szerint harminczadfizetésre ne erőltetné, holott az régi üdőkben is soha az erdélyi fejedelmek számára való sótól harminczadot nem vettenek. Kérjük azért Kegyelmeteket szeretettel mostan is, hogy a régi jó usus és rendtartás observáltassék, legyen azon és mikor ott máramarosi aknákon levő praefectusunk, Buday István magunk számára valahova sőt akar szállítani, harminczadadással ne bántsa Kegyelmetek. Abból császár ő fölségének semmi kára nem következik, mert ha Szőlősig harminczad nélkül elviszik is az sőt, az másik harminczados hely előttök levén, ott ugyan megveszik az ő felsége harminczadját az ki educálja azon, annélkül el nem viszik, mi is az ő felsége kárát nem kívánjuk. Kegyelmetektől ebbeli jó akaratját kedvesen, barátságosan vesszük. De caetero D. V. g. bene ac feliciter valere cupimus. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 23. Maii anno domini 1617.

G. D. V.

amicus benevolus

servire paratus

Gabriel Bethlen m. p.

Külczim : Generosis dominis sac. caes. r. mattis cam. Scepusiensis consiliariis.

(Eredeti a m. k. orsz. ltár. kincstári osztályában Uj-Lymbus.)

XI. 1618. j a n. 5.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia princeps Tranniae sat Memoriae commendamus stb. Quod generosus Ioannes Bethlen de Iktár capitaneus arcis nrae Dezni pro redemptione peditum ex districtu Dezni ad expeditionem nostram Moldaviensem anno

millesimo sexcentesimo decimo septimo immediate elapso suscep-
tam expediri, iuxta numerum portarum debentium administrarit
nobis quadraginta octo florenos; item ex solutione seu iure cuius-
dam silvae in eodem districtu habitae quadraginta quinque flore-
nos; in summa autem computando nonaginta tres florenos huu-
garicales. Super quibus quidem nonaginta tribus florenis eundem
fidelem nostrum quietum et expeditum reddimus, harum nostra-
rum vigore et testimonio literarum mediante. Datum in curia nra
Dewensi die 5 mensis Ianuarii anno dni 1618.

G. Bethlen m. p.

(P. H.)

C. Beöleöny m. p.

(Eredetije a Szeredai család ltárában.)

XLI. 1618. j a n. 10.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Tranniae stb.

Egregie stb. Salutem stb. Mi vitézlő hívünknek Kenderesi
Farkasnak jámbor szolgálatját megtekintvén, kegyelmességünkől
Németiben a Jakab deák háza mellett való két pusztá házhelyet
neki adtuk. Hagyjuk azért s parancsoljuk serio, hogy ez levelünk
látván azt a két pusztá házhelyet mindjárt per manus adjad
Kenderesi Farkasnak és maradékinak. Secus non facturus. Prae-
sentibus pro tui expeditione reservatis. Datum in arce nostra
Huniadensi die 10 Ianuarii anno dni 1618.

G. Bethlen m. p.

C. Beöleöny m. p.

Küldetvén: Egregio Stephano Balogh provisorii arcis nrae Devensis
fideli nobis dilecto.

(Eredeti a Szeredaiak ltárában.)

XLII. 1618. április 11.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae, sat.

Generose fidelis nobis syncere dilecte. Salutem et fauorem
nostrum.

Az Kegyelmed mostanában irt leveleinek folyásin a mikép-
pen érkeztenek, mivel a Tót Mihály szolgája után majd két hét-
tel is érkezett a kolosvári árros ember, nagy búsulásunk volt,
főképpen hogy még annakelőtte az két Oláhországból igen bizo-
nyosan kezdtük vala hallani a fényes portán való mostani
hallhatatlan változást, hogy az vezérek az elébbi új.....¹⁾
császárt megfogatván, fogságra vetették volna. Azon felette nagy

¹⁾ Az eredetiben egy szónak üres hely van hagyva.

csudálkozásunk volt, és nem is tudtunk mit rajta gondolni, mi lehessen annak igaz oka, hogy Kegyelmedtől levelünk nem jöhetett. De annakutánna az Kegyelmed irásából computálván az napokat, Tót Mihálynak indulása és az czauznak is kiérkezése mikorra lehetne, mi is mindjárást megírtuk eleikben, hogy Targovistián két három nap alatt várakozván, killjebb ne fáradjanak, hanem főkövetünket meg nem késlelvén, ott benn várják meg. A havaselföldi Alexander vajdának is írtunk mellettek, hogy ez idő alatt a csauzoknak gondját viseltesse.

Az szerént is cselekedtünk; mert az olta főkövetünket meg nem késlelvén, éjjel nappal készítettük, és istennek szent áldásából az mi becsületes hívünket, tanácsunkat, Kamuthi Farkas uramat, Torda vármegyének főispánját, az fényes portára főkövetségben megindítottuk, ő kegyelmével együtt Kegyelmed helyében az continuus oratorságra Borsos Tamást is béküldöttük. Azért Kegyelmed ott benn való tisztinek állapotját a miképpen eddig nagy szorgalmatossággal, serénységgel és vigyázással viselte, mostan immár tisztinek végében igen jól meglássa, tiz annyival nagyobb szorgalmatossággal igyekezzék hivatalját főkövetünk mellett dícsíretes hírrel névvel végben vinni. Mindennemű szükséges dolgokról derekas instructiót, adtunk főkövetünknek, azt hiszszük, hogy magától is közlené Kegyelmeddel azokat, de ugyan szükséges kételensége is tartja, hogy közölje. Abból Kegyelmed mindeneket megérthet bőségesen. És noha mind Kamuthi Farkas uram, s mind pedig Borsos Tamás a portán járt, látott halott emberek, és ő kegyelmeknek az portai dolgokban experientiájok vagyon, mindazáltal mivel ezekben az változásokban Kegyelmed ott benn jelen volt, és míg főkövetünk beérkezik, csak addig is némely állapotok megváltozhatnak ott ben, ahozképest Kegyelmed tudhatja inkább, az vezérek között kinek-kinek állapotja, természeti mit kívánjon, és micsoda akarattal legyen mi hozzánk és szegény megromlott hazánkhoz. Az szerint alkalmaztatván dolgainkat, éjjeli nappali gondolkodásával, serénységével és minden igyekezetivel azon legyen, a hová főkövetünk el nem érkezének is, azokat is elfussa, megjárja. És a mint ekkéig Kegyelmed bennünket az fényes portának és ő hatalmasságának kegyelmes jó akaratjával biztatott, most már azoknak szakadjon teljességesen vége az sok biztatásoknak. Sőt nemcsak azokat vigye jó végben, hanem a kívül reménségünk felett is minden okoskodásával instructióunk szerint azon legyen, ennekutánna módnélkül való kívánságokkal, szokatlan terehviselésekkel szegény megromlott hazánkat ne terheljék, sőt legfőképpen az adónak ekkéig való bé nem szolgáltatását teljességesen engedje meg az fényes porta, ne tartsa fenn magánál, hanem arról teljességesen adjon absolutionalis atthnalimét, és tegye immunissá az országot abból, ne

kellessék ennekutánna annak kívánságátúl mint olyan nagy birodalomtúl félni és rettegni. Valami ezután való adózást nézi, ha azt tovább ugyan engedni nem akarják, nem gondolunk vele, fogyatkozás nélkül bészolgáltatjuk. De az több dolgok között legfőképpen erre legyen nagyobb szorgalmatos gondviselése, és teljességesen arról ha attnamét nem vehet is, akár csak egy derék quietantiát vegyen ez ideig való adónak megengedéséről.

Az ajándékoknak osztogatásáról küldött volt Kegyelmed valami jegyzést is, de azokban oly személyeket is írt fel Kegyelmed, a hová a régi fejedelmek is ajándékot adni nem szoktanak. Azért mi arra nem néztünk, bővebben is igyekeztünk most az ajándékot beküldeni, hogysem mint kívántatott volna, Kegyelmed ebből is Kamuti urammal egyetértvén, a mi jegyzésünk szerint; ha hül pedig az állapotok ott benn addig változnának, az Kegyelmetek industriájára, jó ítületire hagytuk. Helytelen való helyben az ajándékokat el ne osztogassa, de viszont ellenben a hová kívántatik, azokat jól meglássa, ajándék nélkül ne maradjanak. Az ott ben való követségünkben Kegyelmetek két kivállyképpen való célzra nézzen. Elsőben szegény megromlott hazánknak, nemzetségünknek javát, hasznát valami illeti, arra mindenekben Kegyelmeteknek szorgalmatos gondviselése lévén, azt kövesse, arra vigyázzon, és teljes tehetsége szerint annak előmeneteliben hasznosan fáradozván, kedves választ igyekezzék szerezni. Második a magunk személyének méltósága, becsületi forogjon Kegyelmeteknek szeme előtt; ha honnan mi ártalmas practicálást aemulatiót eszében vehetett és vehetne, azokat meghamissitván az egész fényes portát igaz, tökéletes hűségünk szerint jó akarónkká tegye. Ezeknek utánna Borsos Thamás ott benn maradván, Kegyelmed főkövetségünkkel jöjjön ki. Bene valeat, nec secus faciat. Datum Albae Iuliae die 11. Aprilis anno domini 1618.

G. Bethlen m. p.

Kijövetelire Kegyelmednek költségére 60 forintot rendelünk, ott benn megadják.

Külczim: Generoso Ioanni Gaspar de Gialakuta, in fulgidissima Turcarum imperatoris porta oratori nostro continuo etc. fideli syncere nobis dilecto.

(A névaláírás a fejedelem sajátkezű írása.)

XLIII. 1618. máj. 4.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transsylvaniae, sat.

Instructio generalis, super accumulandis et percipiendis decimis omnis generis leguminum et frugum vinique in rationem nostram proveniendis, ex sede saxonicali Köhalem tradita nobi-

libus Petro Literato alias Horváth et Georgio Literato Markay anno domini 1618. 4. die Maii.

1. Mivelhogy az dézmákra való kibocsátásnak ideje jelen vagyon: közönséges tanácsunkból rendeljük, hogy az arendator minden széket megintézvén, az ő discretiója szerint bocssáson elegendő dézmásokat, de úgy hogy egy székre is három dézmásnál többet ne bocssáson kivéven az egy Megyes széket, melyre mivelhogy borosb, nagyobb és hasznosb a több székeknél, rendeljünk négy dézmást, úgy hogy minden székből egy-egy földézmás legyen; az többi azon székből levők az egytől figgjenek, és mindenekről az földézmás tartozzék annak utait eligazítani, és refundálni, mert minden dézmást meg circálnak.

2. Minden faluban az dézmás vonnjan nilat az quartara, azt igazán szorgalmatosan jó időben kár nélkül bétakartassa, elcsipeltetvén az hová mi parancsolljuk, oda szállitassák; és magok is mellette legyenek, hogy az hozásában kár ne legyen.

3. Senkinek dézmálni, azvagy dézmát elhordani meg ne engedjék, hanemha az mi levelünket, avagy arendatorunkét látják, melyet menedéköl magoknak megtartsanak.

4. Minden faluban az birót harmad magával megesküssék az dézmások, kik igazán felrójják: mennyi kalongya mindenféle dézma, és abból mennyi köből leszen, arról az eskütteknek quietantiat adjanak, azok is az dézmásoknak mindentől igaz reversalist adjanak, az pap is azonképpen, az papnak is az dézmás.

5. Az tiszta buzát minden helyeken megválogassák, és külön rakják, az szemet is azonképen külön zsákokban hozassák bé, és megmérvén száman adják ahoz rendelt gondviselő kezében. Azféle buzából az dézmás salariumát ki ne vegye.

6. Az mely pap az egyház földén vetett, azból dézmát ne tartozzék adni; de ha az falu földén vetett, tehát abból tartozzék dézmát adni, melyre az dézmásnak szorgalmatos gondja legyen.

7. Mivelhogy az folnagyok közönséges szolgák, mind az mi számunkra való takarmányunknak gondviselésére, s mind penig az dézmások tartására teczett, hogy az folnagyoknak mindenféle vetéseinkből fele dézmáját meg kell engednünk; hogyha penig az falujéből gazdálkodik, tehát az folnagyot meg kell dézmálni mi számunkra, tartozzék minden folnagy az dézmásnak gazdálkodni étellel itallal, két lovának abrakot szénát.

8. Az folnagyok szorgalmatosan reá vigyázzanak, hogy az dézmások salariumokat rostálva ki ne vegyék az buzából, ha penig affélék találatnának, salariuma tisztességével együtt elveszzen.

9. Legyen penig az földézmásnak salariuma tizenkét köből buza, zab is cub. 12 nyolczvan vidres hordó bor, s az társának tiz köből buza, tiz köből zab, hatvan vidres bor.

10. Az szegény embernek tiz kalongya buzáig szabad legyen

haza vinni buzát az . . . . .¹⁾ szükségire, de az dézmás és praedicator hirekkel, minden kalongyának az helyét felvágja, és cédulát is vegyen rólla.

11. Minden ember hogy igaz és jó kalongyát rakjon, az dézmás jól rá vigyázzon, és megolvastván, az kiben véték találtatik törvén szerint megbüntessék *mox et defacto*.

12. Az takarodás után az csíplés mindjárt meg legyen, annak módja és usus szerint az csíplőknek részeket kiadván, de ha az tizedik kalongyát kívánják, az dézmás ne adja.

13. Ha az dézmás többet magával menne az mint meg írók az dézmásra, azoknak az folnagy semmit ne adjon, az dézmás ha vendégeskedni akar, az maga erszényére vendégeskedjék. Legyen penig az dézmásnak ordinariumja két tál éték, két kupa bor ebédjére, vacsorára is annyi és azonképpen, ez penig legyen in oppidis et pagis, városok penig régi szabadságokban megtartassanak.

14. Az hol penig oly dézmák vadnak, az kinek egy néhány oláh falu éli határát és az plebanus és az dézmás őrizésért való segítségért oda híjják az közel való dézmásokat, ilyen okért és szükségére az dézmások olyan helyére elmenjenek, ha penig csak vendégeskedni mennek, semmit ne adjanak nekik.

15. Az dézmás az szegény ember lován ne járjon, hanem az magájén, azért adnak minden két lovára két véka zabot.

16. Az kinek dézmája hon volt, annak szalmájára barmot ne hajtson, rajta ne tartsa semmi uton. De viszontag annak az kijé az dézma volt, kára ne legyen; mindenféle dézma szalmát össze computalván az az communitas, az hol dézma volt, minden kalongyától egy-egy pénzt adjanak. — Ha penig meg nem akarnák váltani, tarthassa öli (*ig*) marháját rajta.

17. Az dézmás az ő salariumát mind buzából, zabból, és borból az szegénységre ne vesse, hogy meg vegye pinzen; az község is annak megvételével ne tartozzék, ha penig jó akaratjából megveszi, mind haszna, kára övé legyen.

18. Az méhdézmából való hasznót is viaszszával, mézével együtt igazán beszolgáltassák, melytől mint az gabona dolgáról egyik az másiknak reciproce reversalist adjanak.

19. Az bordézmálásra is igen jól reá vigyázzanak az dézmások, hogy hitván és bűdös hordókban ne töltsék az mustot, se penig vízzel meg ne miscuálják; az mustdézmálás után az pappal minden pinczéket megcircularjanak. és ha fraus találtatik az dologban, az mennyit mondott annakelőtte, az neki hagyatván, az többit mind elvegyék, és az mi számunkra szolgáltatassék.

20. Az dézmások az bordézmálásnak utánna tizenöt nappal, mely idő alatt az borok megforrhatnak, tovább ott ne marad-

¹⁾ Két clrontott, értelmetlen szó.

janak, ha pedig ott akarnak maradni, semmivel ne gazdálkodjanak nekik.

21. Mivelhogy az dézmásoknak nem szabad dézmlálni az pap nélkül, az pap is az dézmás nélkül ne dézmláljon sub amissione decimam suam.

22. Az dézmás ne csak arra az quartara kit ő maga percipál, hanem az pap quartájára is szabadon vigyázhasson. Ha kinek marháját az dézmás tilalmasban találja, bévítethesse és meg saczoltathassa, egy baromtól nappal egy pínzt, éjjel kettőt; ha pedig szánszándékból hajtja az pásztor reá, és megbizonítatik az dolog, egy forintot vehessen rajta.

23. Minek előtte az dézmások az dézmáláshoz kezdenének, az előtt az mi instructionkat minden faluban és oppidumokban elolvassván az végre, hogy ők is tudják az mi instructionkhoz magokat tartani és accomodálni, az ki pedig az kívül cselekeszik, tisztessége elveszzen.

24. Az dézmások úgy viseljék magokat az százság között, hogy valami szokatlan dolgot reájok ne inponaljanak, mely miatt méltó panaszolkodások legyen, sőt minden industriájokkal azon legyenek, hiven és igazán cselekedjenek, és mindenütt igaz számot is adjanak, mert tisztességek elvesz, büntetlen sem hagyjuk, ha valami illetlen dolgot hallunk felőllek.

25. Az mi az őszi és tavaszi veteményeket illeti, akármi névvel neveztesse, semmi uton és ok alatt az község ne merészelje haza vinni, megle mindenekből az dézmás az mi számunkra való dézmát ki nem veszi in summa omnia genera leguminum, akar kender avagy len legyen is az, mit meg szoktak dézmlálni.

26. Az dézmások tempore vindemiarum az papokkal együtt értvén az pinczéket eljárják, és az község mustjának vider számát egybe computalván ne tizenegyedet, hanem tizedet vegyék mi számunkra fogyasztás nélkül. Szoktak pedig az szász uraim pénzt fel venni kiváltképpen Medgyes székbén must fejében az creditoroktól ilyen ok alatt, hogy tempore vindemiarum az dézmálásnak előtte satis faciant az debitor mustjából meg nem várván az pincze cirkálást is, melyet itéltünk az fiscusnak nagy kárára lenni, ezután ha az pinczéknek perlustratioja előtt vagy az debitor, vagy az creditor el merésznél vinni, és az dézmás rajta kapná, sub amissione musti büntetődjék. Ha pedig az dézmás ezt pénzért eleresztené, az folnagyk jól reá vigyáztván, sub amissione salarii büntetődjék az dézmás.

27. Az mi az czédula adást illeti, kiki mennyi vidret ad az creditornak, és az creditor el akarna indulni az pincejálás után, az pap és dézmás hire nélkül el ne induljon, hanem czédulát vevén arról, mennyi vider mustot veszen számot is adván arról,

kitől mennyi mustot veszen, szabadon el mehet. Az-czédulának jutalma két pínzt.

28. Az mely faluk és oppidumok határin valami más falubeli embereknek tudniillik más székekhez tartozók szőlőt mivelnek, szokták az papok az feleknek dézmájokat csak magok számára accumulálni; azt is az dézmás ne engedje, hanem az is quarta számra vindicáltassék, az mely pars az fejedelmet illeti, percipialja az dézmás.

29. Valami len, kender, árpa . . . . omnia genera leguminum kertelésben, avagy kertben vettetik, azt is az quartnak megosztása kivől magok tulajdon számokra szokták az szász papok tolaajdonítani; de az is megosztassék.

30. Az minemű vékával minden helyben az dézmákat felmérik, azon igaz penczétes vékát az dézmás el vigye velle, és az ki az dézmát percipialja, azonvol (*így*) mérje bé, hogy valami fraus vagy az perceptortól, vagy az administratortól mind az felmérésnek idején, mind tempore administrationis ne essék az dologban, az vékát elüssék.

31. Az mustnak bevételekor, mivelhogy szokták az dézmások úgy mérni, és bévenni az mustot, és annyira csepegetik, hogy néha egy s két hordó is elcsepeg, s az is káros levén az fiscusnak elveszése és mind csepegése csorgása, az mennyi az dézmát illeti, mi számunkra accumuláltassék.

32. Az mikor az dézmamustot az hordókban töltik, az folnagy szorgalmatosan reá vigyázzon, melyik hordóban mennyi vider megyen, és azt fogyatkozás nélkül felrójja, az dézmás is az szerint, külemben ne merészelje reá tagasztani (*így*) az czédulát, mert mind az papot, s mind az folnagyot jól examinálván, ha valami fraus avagy defectus találtatik az cirkáláskor, sub amissione capitis et honoris büntetődjék az dézmás mind folnagyostól.

33. Teczet az is minthogy az dézmások ennekelőtte az buza utoljának neve alatt magok számára jobb buzát is annyira szakasztottanak, ki nilván való kárára esett az fiscusnak, nekünk is penig majorság tartásra szükségünk levén az buza utoljára, kívánjunk, hogy ennek utánna afféle buza utólját és ucsuját is számunkra tartsanak, és abból az dézmások részt ne vegyenek magoknak.

34. Beszterczei székbén minthogy nagyobb köből vagyón, az dézmások ott az magok salariumában az cub. 12 csak kis köböllel, vegyék ki, négy vékát tudván egy köbölre, két dézmásnál penig ott több ne legyen.

35. Ha valaki penig az mi instructionkat vel in toto, vel in parte violálná, és az cirkáláskor vétke deprehenda[Ita]tik, minden marhája és jószága mi számunkra confiscáltassék, maga személyesen is akasztófával büntetődjék.

(Másolat. Hédervári codex.)

XLIV. 1618. okt. 23.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps sat.

Generosi domini, amici nobis honorandi. Salutem et benevolae amicitiae commendationem. Mi formán való háborgatása kezdett lenni Rhédei Ferencz uram böcsületes sógorunknak az ecsedi udvarbíró által az Karuly erdeinek békességes birodalmában, Kgteknél nilván vagyon, holott azt az erdőt egyéb emberek is Ztanizlo nevű falujához valónak tudván lenni, mitől fogva ő kglme Zanizlót birta békességes birodalmában meg is tartották, csak nem sok üdőtől fogva kezdettenek akadályoskodni annak birodalmában Ecsedből. Mely dolgokról ő kglme megtalálván levele által Kgteket, minemű választ tött reá, ő kglme in specie mutatta nekünk is az Kgtek levelét, hogy arról semmi derekas igazítást Kgtek eddig nem értett volna kérvén azon bennünket, Kgteket mi is levelünk által azon dologról megtalálnók. Mivel azért afféle dirib-darab határokon való kapdosás miatt nem illik semmi idegenségre és veszekedésre okot adni: kérjük szeretettel Kgteket, intse meg az ecsedi udvarbíró, valamint azt az erdőt Rhédei Ferencz uram Zanizlóhoz békességesen birta, most is abban ne háborítsa meg, hagyja békességesen birni. Immár ha császár urunk ő felségén nem mulik, nem fog messze haladni az Károlyban eligazítandó tracta; akkorra ha mi oly bizonyos okkal való praetensiója leszen az ecsedi udvarbírónak annak az Karuly erdeinek részeihez, kész leszen Rhédei Ferencz uram is mind az két fél commissariusok jelenlétében azt eligazíttatni és semmi ok nélkül való veszekedésre az ő felsége tisztviselőinek okot nem akar ő kglme adni. Ez kicsin idő halasztás és várakozás sem ő felségének sem Kgteknek ártalmas nem lehet. Kit hogy a mi tekintetünkért megcselekedjék Kgtek, szeretettel kérjük. Tartsa meg isten jó egészségben Kgteket. Datum in civitate nostra Kolosvár, die 23. Octobris, anno dom. 1618.

Generosarum Dnationum Vestrarum

amicus benevolus

Gabriel Bethlen m. p.

Bethlen Gábor kezével: Kgteket még is bizodalmason kérjük, ne legyen immár nehéz ez kicsin üdöt csendesesen elvárni; a mint értjük, ő felsége sem fogja immár halasztani az károli terminust celebráltatni. Mi általunk Rédei uram arra igéri magát az ő felsége kamarájának, hogy kész leszen akkor az közönséges igazságnak bocsátani magát, és ha megbizonyítja az ő felsége ecsedi udvarbírája, hogy nem Szaniszlóhoz való volt, ezentul minden elméjét annak bírásáról elfordítja. Esküvéssel jelenti, hogy soha azon az erdön hat vadat nem fogatott ő kglme, nincsen is semmi vad benne, a mint ő kglmének ott való jobbágyi referálták.

Külczim: Generosis dominis sacr^{mae} caes. regiaeque mattis came-
rac Scopusiensis consiliariis etc. amicis nobis honorandis.

Más kézzel a külczim alatt: Penes Franciscum Redey intercedit
princeps Transsylvaniae de sylva Karul dicta.

(Eredetije orsz. ltár kincst. osztály.)

XLV. 1618. november 11.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Generose fidelis nobis syncere dilecte salutem et favorem nostrum. Ez mai napon, 11. Novembris adák meg a Kegyelmed levelét, kiből értvén az oda be való állapotokat, ezen postát mindjára vissza bocsátottuk. Azt jól cselekedti, hogy hírrel tart bennünket és az havasok alá is vigyázókat szállított. Im mi is megparancsoltuk az háromszéki híveinknek, viritim felkelő táborban szállván, mindenekből Kegyelmedtől hallgassanak. Azért hagyjuk és parancsoljuk is mindjára mind lovas gyalogat felvén, szállítsa őket az havas alatt lévő falukra, Kököse, Bikkfalvára és több közel levő ottvaló falukra, és valameddig Szekender passa elhalad, mindaddig vigyázatásban legyen, hogy valami tréfa a szél földön véletlenül ne történjék. Bennünket pedig minden hírek felől igen szorgalmasan éjjel-nappal szüntelen tudósítson. Secus non facturur. Datum in civitate nostra Coloswar die 11. Novembris anno domini 1618.

G. Bethlen m. p.

C. Beoleony m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Wargias trium sedium Siculicalium Sepsy, Kezdi et Orbay vicecapitaneo etc. fideli nobis syncere dilecto.

(Eredetiről.)

XLVI. 1618. nov. 19.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Generose fidelis nobis syncere dilecte, Salutem cum favore. Értjük az Kegyelmed leveléből, hogy az havasalföldi urak immár felszabadultanak volna, ki ha úgy vagy, magunk sem bánjuk. Mindazáltal ilyen könnyen ez mellől nem illik elmeeni, nem is kell hinni, hanem az vigyázásra szükségesképpen gondot kell tenni. Abban ellent nem tartunk, ámbátor Kegyelmetek maga házához szálljon, hanem három vagy négy száz embernek kívánatik ott az havas alatt lévő falukban fennlételek nem tovább, hanem csak szintén az idő alatt; minekünk is oda bizonyos postáink vaduak, főképpen pedig az tegnapi napon expediál-

tuk Dániel Deákot Zkender passához ő nagyságához. Valameddig Dániel Deák meg nem érkezik, addig az három avagy négyszáz gyalog az havasok alól el ne oszoljon, onnan bizonyos hírünk érkezvén, mihez tartsa Kegyelmetek magát, értésére adjuk. Az hajduság pedig az idő alatt Prázmáratt leszen, nekik is megparancsoltuk, mihez tartsák magokat. Kegyelmed mindazáltal, ha mi bizonyos hírei lehetnek, éjjel-nappal értésünkre adja. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 19. Novembris anno domini 1618.

G. Bethlen m. p.

C. Beoleony m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Dániel de Wargias sat.

(Eredetiről.)

XLVII. 1618. decz. 14.

Instructio pro Casparo Bölóni secretario nostro.

1. Innen megindulván egyenesen, de igen sietséggel, menjenek Rédei uramhoz és levelünket megadván ő kglmének sollicitálják serio, hogy az ott való lovag s gyalog rendet késedelem nélkül adja melléjek, Bojti Benedeket praeficiálván előttök, az várat mindjárt kérjék s vegyék kézhez.

2. Kerekiben jutván először, csak úgy tetessék, mintha másuvá mennének, hogy ottbenn semmit eszekbe ne vehessenek; sőt Váradon is azt hirdessék, hogy török rablásától féltnek valamely oda való helt, falukat és azo(k) ellen készítik's vizsik őket etc. De azért midőn oda jutnak, levelünket (kihívátván az prae(fectust) s udvarbíró, adják meg nekik és szó(val. . . . . elejekben adják, hogyha mindjárt (Horvát) Istvánt meg nem fogják s közben az vár(ral) együtt nem adják, mind egyig az ebek(nek) vagdaltatjuk le az bennevalókat, de. . . . mi commissiónknak engednek, senki(nek) semmi (bántása n)em leszen, sőt kinek-kinek fizetése s állapotja leszen.

3. (Horvát) Istvánt minden úton kézben kerítsék, és először (úgy) próbálják meg, hogy mintha senkit megfogni nem akarnának, hanem csak az várat akarnák kézhez venni; szóval bíztassák azt is, ha kívántatnék, hogy semmi bántása nem leszen, szabadon elmehet, a hova akar, de az ne legyen azért.

4. Az várat kézhez vevén, meglássa mind secretariusunk, de kíváltképpen Bojti uram, hogyha életeket, tisztességeket szeretik, semmi névvel megnevezendő marhákban semmi kár ne legyen; egy szóval mondva, senki semmihez ne nyuljon, semmiben kapdosást senki ne tegyen se külső, se belső eszközökben, se szolga rendet, se nemességet, se szabadost, se parasztot senki se személyében meg ne károsítson, mert bizony meghal érte.

5. Az váradi requisitorokban kettőt kivigyen magával és mindeneiket igazán inventáljanak mind benn a várban s mind künnvaló majorházakban, csűrökben. Azonképpen a jószágot is, házas embereket, azoknak fiokat, leányokat, nőteleneket minden marhájoknak számokat és puszta helyeket, malmokat.

6. Az várban a kit Rédei uram rendel eskessék az kapitán-ságra és (.....) porkolábokat, azokat eskessék.... kiket az kapitán javal.

7. Onnét Miczykére jövéen... hasonlóképpen minden majorságokat (udvarházban levő eszközöket), jobbágyoknak, marhájoknak számokat inventálják (s adassák be mi) nekünk. Az udvarháznál tiszttartót, bírákat mi számunkra eskessék.

Horvát Istvánt magokkal együtt, minden marháival együtt mi nekünk behozzák.

In Kolosvar die 14. Decembris 1618.

G. Bethlen m. p.

Jegyzet. V. ö. Bethlen. Pol. Lev. 105. l.

(Egészen szétmállott Bethlen által írt eredetije M.-Vásárhelyen a Telcki ltárban.)

XLVIII. 1618. decz. 19.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis syncere dilecti. Salutem cum favore. Christiana pietas, principalis munificentia ac super omnia domestica charissimorum nostrorum necessitudo noverunt, cum talem in aula nostra, divina inprimis dispensatione, dispensationem mox sacro sancti coniugii vinculo roborandam contigisse videamus, qua generosus Paulus Rédey intimus aulae nostrae cubicularius generosam ac magnificam dominam Susannam Bánffilosonczy, magnifici quondam ac generosi Stephani Bánffilosonczy filiam ex spectabili ac magnifica domina Catherina Carolý nunc spectabilis ac magnifici domini Francisci Rédey consorte susceptam, iuxta illibatam dei omnipotentis legem sanctamque ecclesiarum christianarum ordinationem sibi iure coniugii perennalis stipulaverit; hi quaquam diffiteri volentes nos parti utrique, sponso quidem ob praeclara ab initio fidelissimaque omnibus occasionibus praestita merita, sponsae autem, quod illustrissimae dominae Susannae Carolý principissae consorti nostrae charissimae, utpote ex sorore nepti ac sanguinis proximitate iunctissimae, haud exiguis favoris ac clementiae nostrae declarandae incitamenti teneri et obligari. In signum igitur honoris et benignitatis nostrae erga eodem propensissimae, curam festivitatum thedaliium celebrandarumque

nuptiarum, hic Albae Iuliae in curia nostra peragendam destinavimus, cuius exhibitionis et celebrationis tempus, ad dominicam sexagesimam, tertium videlicet mensis Februarii, anni proxime (quem totum foelicem faustumque eisdem cupimus) venturi, diem decrevimus. Vestras igitur fidelitates clementer et benigne requirimus, velint eam celebritatem, tam propriae, quam gratiae coniungis aliorumque charissimorum suorum praesentia condecorare. Persvasum honores hoc ipso cum complacendi studium nobis et gratum et condigno favore fore prosequendum. Bene valeant. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 19. Decembris anno domini 1618.

G. Bethlen m. p.

Bölöny m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspcctis primario et regio iudicibus caeterisque iuratis civibus civitatis nostrae Colosvariensis etc. fidelibus nobis syncere dilectis.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában. Fasc. III. Nro. 204.)

XLIX. 1619. jan. 3.

Gabriel Bethlen dei gratia princeps Transylvaniae sat.

Egregie fidelis nobis dilecte, salutem et favorem nostrum. Vöttük leveledet, kiből az moldovai vajda ő nagysága főkövetének országunkban létit megértettük. Azért Kegyelmed úgy igyekezzék vele jőni, hogy egy nap Meggyesen mulasson, vasárnap onnan Kös-Selykre, onnan hétfőn Szászsebesben, és kedden hozza bé Fejérvárra. Érkezhessünk mi is egyéb előttünk álló dolgaink miatt akkor tisztességes excipialására. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae 3. die Ianuarii 1619.

Ugy rendeld utadat, hogy hétfőn okvetetlen Szászsebesben jőj, hogy kedden tisztességesen fogadhassuk az követet.

G. Bethlen.

Külczim: Egregio Michaeli Daniel de Wargyas vicecapitano sat.

(Az utóirat és aláírás a fejedelem saját kezzeirása.)

L. 1619. febr. 25.

Nos Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Memoriae commendamus tenore praesentium significantes, quibus expedit universis. Hogy mi az nagyságos Prépostvári Sigmond uramtól bizonyos arany és ezüst marháit Báuffy Dienesné Báthory Annának, melyeket ő kegyelme kezénél tutioris conservationis gratia hagyott volt, böcsületes hiveink, az nagyságos Vesselényi Pál uram, és Kassai István által Báthory Anna

akaratjából kezünkhez vöttük. Az marhák pedig ezek: egyik lábában hat ezüst tányír egy forma, két ezüst gyertyatartó; egy bőrtokban egy öreg ezüst csésze; egy virágos aranyos kupa, egy aranyas széli ezüst lábas pohár; egy ezüstös aranyas lóra való nyakban vető; egy ezüstös aranyas szüelő; egy ezüstös aranyas farmadring; egy vont ezüst kis suba arany prémes nyusztal béllett; egy mente alá való nyuszt bélles; egy veres bársony kis suba gyöngyös arany bogláros nyusztal béllett; egy fekete sima bársony bélletlen kis suba, kin vagyon négyszázharmincz egy arany boglár; egy bőr tokban egy arany nyakban vető kövekkel gyöngyekkel csinált. Másik lábában; egy aranyas gyöngyös főketo; egy öreg gyöngy függő bőrtokban, pézmával fűzett egynehány szem iveg cláris; egy bőrtokban öt arany gyűrő, az egyikben gyémánt, másikban rubint, harmadikban öt türkősz, negyedikben smaragd, ötödikben békakő. Egy öreg arany ő (öv), az végén egy nagy öreg gomb; egy arany bogláros gyöngyös köves pártá; egy bőrtokban egy gyémántos rubintos függő; egy főketo skofümből kötött gyöngyös arany bogláros; egy fekete zománczos arany lánczmódra csinált kézre való; egy öreg arany szemekkel fűzett nyakra való cláris, egy hosszú ezüst korda ő; egy gyöngyös arany bogláros köves korona, smaragd, gyémánt, rubint benne; más gyöngyös arany bogláros köves korona rubintokkal smaragdokkal, türkősz boglárokkal csinálván; egy aranyas pogány pénzes ő; egy táltokban hat öreg ezüst tál, hat közép ezüst tál. Ezeket az marhákat adta Praepostváry Sigmond uram kezünkben bélteki házánál. Mely marháknak mi kezünkben való resignálásáról mi is ő kegyelmét és posteritássit quietáljuk. Datum in oppido Tasnád die 25. mensis Februarii anno domini 1619.

G. Betlen.

(Egykorú másolat.)

LI. 1619. a p r. 4.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis syncere dilecti. Salutem et favorem nostrum. Az méltóságos francziai királynak egynéhány esztendőttől fogva a fényes portán continuus oratora hivatalában foglalatos lévén, mostan hazájában menni igyekezővén, látásnak okáért és keresztyén országokon utját viselvén, általmenetelit országunkon tölünk kívánta volt; mi is azért, mivel ilyen hires nagy hatalmas fejedelemnek királynak oratorát birodalmunkban a magunk böcsületieért mindenütt utában böcsületesen excipiáltuk és egy néhány napok alatt itt Fejérvárat megnyugodván, úta Kolosvár felé lévén, városokban be is tér.

Mivel azért több nevezetes városink között Kolosvárnak a keresztény országokban is hire vagyon, intünk benneteket, sőt hagyjuk és parancsoljuk is, ez levelünk látván, menetelire, excipialására, szállására, gazdálkodására magának, szolgálóinak és lovainak (városoknak böcsületi és magunk méltóságát szemetek előtt viselvén) oly gondot viseljete, hogy nem tiz avagy tizenhat tál étket készíttessetek ebédére és vacsorájára, mint minekünk szoktatok készíttetni, hanem mindenféle szép eledelekre, borjura, bárányra, szép halakra, kappanokra és egyébféle szép élésre mentől bővebben gondot viselvén, úgy igyekezzék a követnek gazdálkodni, kiből magatokra nehézségünköt és kedvetlenségünköt ne vonjátok.

Továbbá egyetmás reculáinak, portékáinak elvitetésére is elegendő szekeret és lovakot rendeljete.

Végezre mivelhogy ezen utjának könnyebbségére superlatos hintós szekérrel és eleiben való lovakkal meg is ajándékoztuk, ilyen hertelen kocsisnak, felojtárnak olyan hosszú utra szerit nem tehattuk, hanem Kolosvárig a magunk kocsisit kellett elbocsátanunk. Tudjuk pedig, hogy Kolosvárat afféle szekérvezetőket, főképpen készpénz után mindenkor hogy találhatni, ez dolgot bíró uram a Kegyelmed industriájára bíztuk, sőt serio demandaljuk, mindjára Bécsig a lovak mellé szerezzon valami tudós járt költ, látott hallott egyszerű Kolosvárat lakó szekérvezetőket, kik felől ugyan bizvást is feleljen, hogy az utban el nem szöknek és ugyanott Kolosvárat fizetéseket a követ megadván, egész Bécsig jámborol szolgálják; ha pedig afféle uratlan kocsisokat nem találna is, vadnak afféle várasí renden levő szegény emberek, kikre a fizetésért akaratjuk ellen is imponálja és serio meghagyja nekik, mind a lovaknak, szekérnek úgy viseljék magokat, ki mia ennek utána is nehézségünk magadra ne lehessen. Secus non facit. Datum Albae Juliae die 4. Aprilis anno d. 1619.

G. Bethlen m. p.

Külsőim : Prudentibus ac circumspectis primario et regio iudicibus caeterisque iuratis civibus civitatis nostrae Colosvar etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában. Fasc. III. Nro. 215.)

LII. 1619. a p r. 5.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Prudens ac circumspecte fidelis nobis dilecte. Salutem et favorem nostrum. Előbbi parancsolatunkban, a mint értésekreadtuk vala, a méltóságos francziai király oratorának indulása lévén, utában egész Váradig főgondviselőül bocsátottuk a mi becsületes hívünket, tanácsunkat és Belső Szolnok vármegyének főispánját Cserényi Farkas uramot, mivel pedig a maga szakácsa

házánál maradott volt, várostoknak szakácsát mindjárt adas-
 sad melléje és Váradig Cserényi urammal elmenvén, ugyan ő
 kegyelmével visszajöhet; de igen serio meghagyja neki, Cserényi
 uramat az utban sehol egész Kolosvárig el ne hagyja, hanem a
 mit eleiben ad, ahhoz tartsa mindenkben magát. Secus non fa-
 cturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 5. Aprilis anno
 domini 1619.

G. Bethlen m. p.

Bethlen Gábor írásával: Valami szép vasfazekakat is és egynéhán-
 óntalat, tárgyért rendeljen Kegyelmed egy bizonyos emberetek kezében
 az szekerekkel együtt, a ki azokra gondot viselvén, Váradról hozhassa
 vissza is.

Külczim: Prudenti ac circumspecto Emerico Gellién, civitatis
 nostrae Claudiopolitanae iudici primario etc. fideli nobis dilecto.

(Eredetije Kolcsvár város levéltárában. Fasc. III. Nro 217.)

LIII. 1619 a p r. 27.

Gabriel Bethlen dei gratia sat.

Prudens ac circumspecte fidelis nobis sincere dilecte. Salu-
 tem et favorem nostrum. Egynehány rendbeli dolgokat akarván a
 képvisrők eleikben adni, hagyjuk és paroncsoljuk is, a kolosvári
 képvisrőt, ha szinte fogadott míve volna is, mindjárt küldje alá
 Fejérvárra minden műszerivel. Secus non facturus. Datum Albae
 Iuliae die 27. Aprilis anno d. 1619.

G. Bethlen m. p.

Külczim: Prudenti ac circumspecto Emerico Gellyén, iudici pri-
 mario civitatis nostrae Colosvar etc. fideli nobis sincere dilecto.

(Eredetije Kolosvár város levéltárában. Fasc. III. Nro. 220.)

LIV. 1619. m á j. 11.

Illustris ac mag^{er} domine, dne patrone colendissime.

Megjüvén szolgálom Erdélyből, mi válaszszaal jött, hogy
 magam referálhattam volna Nagodnak, igen vártam, hogy isten
 Nagodat Kassára behozza és magam mondjam meg Nagodnak.
 De holott Nagod hírével az választ esmég vissza kellett oda küldé-
 nem tovább nem haladhatván, csak levelemben kelletik meg írnom
 Nagodnak. Az válasz ez, hogy ez jövő hónap eleire Szakmárra
 menjek és ott vagy cancelláriusa levén vagy más embere az
 fejedelemnek, ha conveniálhatnak jószágocskánkról, conveniálnak.
 Ha azért Nagodnak tetszik, most aval küldök be, hogy elmegyek,
 csak írják napját meg, mikorra; és ha ez kelleni fog Nagodnak
 és ugyan megállják ezt ők is, Nagodat kérem, vagy Petkó István
 uramat, vagy Zsankai Miklóst és Bornemisza Jánost Eperjesszt

lakókat akkorra maga parancsolván valamelyiknek adja mellém,
Nagodnak több jó akarati közt háladással szolgálom meg. Eandem
illr^{mam} ac mag^{cam} Dnationem Vram diu felicissime valere cupiens.
Ex Parno XI. Maii a^o 1619.

Illrⁱ ac mag^{cae} Dom. Vestrae

servire paratissimus semper
Stephanus Kendi de Lona m. p.

Kivül: Ha Nagodnak tetszik, az ő felsége nekem küldött regal-
sát is beküldtem cancellarius uramnak, hogy ne késsenek kijüni, mert
azután nekem is fel kellene mennem az ő felsége parancsolatjára Posonba
vagy Bécsbe.

Külczim: Illustri et mag^{co} domino, dom. Andreae Doczy de Nagy-
Lüche etc.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt.)

LV. 1619. máj. 27.

Gabriel Dei gratia sat.

Prudentes ac circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et
gratiam nostram. Bizonyos okokból viseltetvén, egy ideig az viasz-
nak birodalmunkból való kivitelét minden rendektől meg akarjuk
fogni. Hagyjuk azért és parancsoljuk is serio, ez levelünk látván,
mindjárt ott Kőhalomban két három vásárnapon is kiáltassa
meg: senki birodalmunkból hírünk és akaratumk kívül az viaszat
ne szedje és ki is ne vigye, mert megparancsoljuk mindenfelé az
harminczadosoknak, hogy valahol afféle viaszra találhatnak, mi
számunkra arestalják és confiscálják, ha ki vakmerősége miatt
kárt fog vallani, abból mi reánk azután nen vethet. Secus non
facturi.

Datum Albae Iuliae 27. die Maii anno 1619.

G. princeps.

Beoleonyi m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis magistro civium regio
et sedis iudicibus caeterisque iuratis civibus oppidi nostri Kőhalom etc.
fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije a Hédervári kézirat gyűjteménynek 33-ik sz. kötetében.)

LVI. 1619. máj. 29.

Gabriel Betlen ad dnum palatinum ex Alba Iulia 29.
Maii anno domini 1619.

Legatos sese destinasse, qui ad comitia Hungarica veniant,
intelligere se magnates partium regni superiorum mansisse domi
unacum generali. Cupit intelligere, quandonam sua mattas regia

descensura esset Posonium, saluum conductum petit mittere pro legatis suis, Ioanne Mikola de Zamosfalu et Stephano Kassai.

P. S. Nova ex porta, quod Marco vaivoda Constantinopoli redierit insalutato Turca.

Legatum Persicum necdum appulisse, certo tamen in itinere esse, non est certitudo ulla de pace conclusa, nullam habere illum plenariam auctoritatem, nimium limitatam habere conditionem, exigua spes de conclusione pacis.

Turcam expeditionem facere contra Saracenos in Damascum et Mesopotamiam duos primarios Turcas venisse cum magno exercitu, habent et Christianos et Mauros, ingentes depopulationes faciunt et subiugant sibi ditiones, appellantur Man Ogli et Seff Ogli.

Mittuntur ad Skender 50 saykae secundo Danubio, ut vigilet contra Kozakos qui 60 saykis in Pontum Euxinum profecti sunt.

Polonos in Podoliam expeditionem parare permodum solummodo defensionis. — Turcicus exercitus uno ore vociferatur se cum nullo vesirio quantumvis magno adversus Persas unquam profecturos, nisi ipsemet Turcarum imperator in persona proficiscatur.

Legatum Polonicum ex porta esse expeditum.

Responsum se scribere ad portam, quod Jeneo nolit resignare. 24 potentes rationes perferre, quarenam nolit tradere.

Vaivoda Gasparus 8. Aprilis venit in Jászvásár, catholicam religionem repudiavit, schismaticus factus, multis ceremoniis a patriarcha Constantinopolitano rebaptisatus. Visitat templum Valachorum certo, vidisse suum servitorem, ait.

Petit per nuntium a Bettleno mutuo florenos aureos 20 millia obligat se et bojeri unacum illo profusarum expensarum esse.

Equum se domo mittere domino palatino valore 300 aureorum. Alium pro sua matte regia missurus.

Cuperet bona nova de Bohemis intelligere, tempus esset, ut sese humiliarent, suaeque matti sese subderent.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

LVII. 1619. a u g. 14.

Prudentes ac circumspecti domini confratres nobis observandi, servitorum nostrorum paratissima commendatione praemissa. Az szent isten Kegyelmeteknek minden előtte való dolgai-ban kedves előmenetelt adjon és jó egészséggel látogassa.

Két rendbeli leveleit Kegyelmeteknek megadták, melyből értjük Kegyelmetek dolga miibe forogjon és hogy még eddég

Kegyelmeteknek semmi derekas válasza nem volna. Bizonyára mi is akarnók, ha Kegyelmeteknek ennyi ideig ott várakodni nem kellett volna, hanem kedves válaszsza ez ideig is hozzánk megjött volna; mindazonáltal jobb ott várakodni mind addég, míg Kegyelmeteknek bizonyos resolútiójok nem lészen, hogysen mint re infecta onnét megjöni. Tudjuk, hogy Kegyelmetek az szorgalmatosságban és vigyázással való gondviselésben semmit hátra nem hagyott, sem hagy. Az gratuitus laborra bocsátott szekeres és gyalog emberek költségére is volt gondviselésünk. Annak okáért ugyan ezen levelünk megadó tanácsbeli atyámfiaitól küldöttünk nekik hatvan forintot, melyet ezen atyámfiai oszszanak el köztök ilyen módon: hogy az szekeres embereknek kilenczven kilenczven pénzt, kivel mind magokat táplálhassák mind penig marhájuknak élést szerezhessenek, az gyalog embereknek penig negyven negyven pénzt adjanak. Mi nekünk is idehaza untalan érkeznek gondaink, és kíválképpen mostan az két atyámfiait mi okból kellett oda alá expedialnunk, ő kegyelmektől és az suplicationának pariajából ex fundamento bőségesen megértheti; annak utánna consultálkodhatik mind együtt felőle, hogy ha jobb-é ezen dolgot is addig ő felségének értésére adni, a míg arra ő felségétől Kegyelmeteknek válasza nem lészen, a miért mostan oda fáraddott, avagy penig az különböző dolgokat nem intermisceálván akkorra halasztani, mikor Kegyelmeteknek az elsőre válasza leszen? Mert mi inset Kegyelmeteknek erről derekas tanuságot nem adhatunk, hanem Kegyelmetek ott lévén, és az ott való állapotot mostan jobban értvén, szabja az üdökhöz, az alkatmatossághoz és a több circumstantiákhoz magát, és mindenekben mind négyen értsen egyet; melyeket a Kegyelmetek jó tetszésére és prudentiájára biztunk. Mindazonáltal ez a dolog késedelmet nem kíván, és ő felségének értésére adni semmiképpen ne praetermittálja, a jó occasiót megtalálván. Ha utban volna is Kegyelmetek, megtérjen, és mint ilyen nagy közönséges dologban hazájának jó szívvel szolgáljon. Tartsa meg isten Kegyelmeteket jó egészségben, és hozza meg minél hamarább kedves válaszsza. Datum in ciuitate Coloswar, die 14. mensis Augusti 1619.

Prudentium ac circumspectarum Dominationum Vestrarum
confratres ad seruiendum paratissimi
primarius ac regius iudices,
caeterique iurati ciues ciuitatis
Coloswar.

Küldésim: Prudentibus ac circumspectis dominis Petro Zeöleössy, ac Georgio Gazner iuratis ciuibus ciuitatis Colosvar, nunc Albam Iuliam delegatis, etc. dominis confratribus nobis observandis.

(Eredetije *Kolozsvár város levéltárában* (Fasc. II. Nro. 61.)

LVIII. 1619. október 3.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Elvévén Kegyelmed jámbor szolgálja által nekünk küldött levelét, abban mit irt legyen, megértettük. Azért minthogy nem oly kicsin indulatjának tudjuk ezt lenni egész nemzetségünknek, kiből Kegyelmedet nem utolsónak tudtuk és értettük lenni, felette csudálkozunk rajta, ezt az változást mi okok hozták legyen Kegyelmedben, holott előbbi intentiójához képest, az mire egyebeket is izgatott, eddig is az kívántatott volna, hogy Kegyelmed mezőben is hűtünk szabadsága mellett jámbor vitéz szolgálival egyetemben künn forgódnék, kit ha eddég nem cselekedett, ezután is valamint Kegyelmed magát fogja viselni, ebben az közönséges indulatban találtatik, elhittük ennyi ész és okosság az magyarországi statusokban és mi is reá vigyáztatunk, ha hévnek, vagy hidegnek, avagy csak melegnek találtatik Kegyelmed édes nemzetségéhez, mostani szabadságának helyére való állatásában. Ezzel isten éltesse Kegyelmedet. Datum ex castris nostris ad oppidum Suczan positis die 3. Octobris, anno d. 1619.

Spilis ac magcae D. V.

amicus benevolus

Gabriel princeps.

Küldezim: Spectabili ac magnifico domino Stanislao Turzo de Bettlenfalva, comiti perpetuo arcis et terrae Scepusiensis etc. amico nobis observandissimo.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

LIX. 1619. okt. 24.

Gabriel dei gratia etc.

Spectabilis ac mag^{ce} dne uti frater nobis honorande salutem et benevolentiam nostram. Két rendbeli leveleit vöttük ma Kgdnek. Egyikben includálva volt az Lengyelországba bocsátott magyarországi követeknek levelek, kiből értvén az lengyeleknek csendességben való maradásokat, és hogy Magyarországgal való frigyeket nem akarnák bontogatni, melyet igen akarunk, hogy most is halljuk; de nám ezelőtt is megmondtuk vala Kgdnek, hogy Lengyelországba tanácsos eszes emberek lévén, nem kellene attól tartanunk ilyen állapot idejin, a mint immár látjuk, hogy Homonnainak felfuvalkodásból való indulatját itt is isten meggátolta és tartóztatta, hanemha valakinek sok pénze levén, az kezdene nyughatatlankodni haszontalanúl. Másik leveléből értjük Kgdnek, hogy Kgd az oda való vármegyéket mi utánunk indítván ismét

Munkács és Jeszeneő kedvéért megtérítette. De Kgd így értse, hogy Munkács és Jeszeneő azon helybe megmaradnak és azokból nem is félő valami ártalmas indulatoktól; leszen még oly idő, hogy magok kénálnának velle. Kgdnek úgy írhatjuk, az mint a dolog vagyon; eddig való maga megszabadításán az jó Magyarországnak semmi munkája nincs, magunk is sok erdéli fő híveinkkel indulván, nem mind fizetett hadakkal jöhettünk, mert nem is tölt volna ki erszényünkbel, hanem inkább ők hoztak magok költségeken és eddig is csakugyan magokat látván mellettünk, sok keserves panaszolkodásokkal untatnak bennünket, mely panaszokat magunk is meg nem mondhatunk micsoda szívvel hallunk, mivel látjuk, hogy méltó és igaz panaszok, hogy másnak nem tartoznak országot szabadítani és oltalmazni. Magunk is a jó Magyarországtól nem ezt várhattuk volna, mert ezeknek is nem volna ennire való panaszolkodások, ha látták volna, hogy ezek is vélek együtt fogják. Eddig istennek hála ezen híveinkkel békével jöven, ide is Posonba győzedelmesen bejöttünk; de Kgd így tudja, hogy eddig még csak elkezdettük a hadat az ellenséggel, ide elé vagyon az dereka és Bukoy Temporral megegyezvén Bécs mellé szállottak, megvállik, ki emelgeti fel helyekből. Ezen holnapi nap reggel magunk személyünk szerint kelletik megis ezen hadainkkal az csehek mellé indulnunk, melyre képest meg nem mondhatjuk, mint halljuk, hogy Kgd megtérítette az hadakat, mert ez elkezdett dolognak közepe és vége mi lehessen, csak az isten tudja. Mindazáltal immár így levén az dolog, megengedtük az nemességnek magok otthon maradását, úgy a mint magok kívánták, hogy két portáról egy lovast és egy gyalogot mindjárt elindítván, jó készséggel kültön-küldjenek mindenik vármegye hadai eleibe külön-külön eszes, vigyázó főfő embereket állatván, kik jó disciplina alatt sietséggel hozzák fel a hadakat, de úgy, hogy magok otthon maradván, minden szükségre és szolgálatra Kgd mellé készen levén, menjenek oda a hova Kgd látja, hogy szükség, maga Kgd Kassától nem távozván, mert lehetnek emberi, kikre az külső szolgáltatokat bizza. Tartsa isten jó egészségben Kgdet. Datum in libera civitate Posoniensi die 24. Octobr. ao dom. 1619.

Bethlen Gábor kezével: Nem tagadhatom édes öcsém uram, hogy nagy busulással nem volnék azon, hogy eddig az vármegyéket Kgd utánam nem küldé, mert Lengyelországból való hadak felől minden ember csendesesen alhatnék, de látom, hogy csak azt várja minden ember, hogy mint leszen az dolognak vége, senki nem akar szolgálni, otthon való heverést szereti minden ember, nem tartom uram én szolgálatnak az otthon való vigyázást, hanem csak mulatságnak. Itt volna bizony az szolgálatnak helye s ideje, mert az ellenség nekünk orrunk előtt vagyon, egymásra néz a két tábor nem meszszebb fertály mélyföldnél egyik a másiktól. Ne

gondolkodjék Kgd úgy az lengyelekről, hogy addig semmit moliáljon, másnak is engedjen indítani, hanem ennek az két derekas hadnak eventusától várnak, ha mi itt nyerjük, senki Kgtek közül otthon ne féljen, de ha veszítjük, bizony bátor felszerkenjen más is oda Ktek felé. Kgdnek az hadakat nem kellene így térengetni, tartóztatni, mert nekem is bőrömben jár életemben; arra nézve, hogy Fátrán túl való vármegyék itt nincsenek, az ide való vármegyék közül is eddig itt csak egy is nincsen, minden dolgot csak az erdélyi hadakkal vittünk eddig és kellett most is véghez vinnünk. Busulok bizony igen az Kgd cselekedetin, Patokban ül Kgd vesztég és nem Kassán sem nem Homonnán; nemes uraimnak könnyű asszonyomék mellett otthon az meleg szobában nyugodniok, de nehéz nekünk 70 naptól fogva az mezőn sugorganunk, vérünket Magyarországért ontanunk, kitől soha semmi jót nem láttunk egyebet, hanem mindenkor érték égettek, rablottak, öltek, vágta bennünket országostól, ezt beszélnek az erdélyiek, és most is nem jönnek magok országa őtalmára elő, hanem otthon hevernek. Én azt tudtam, hogy Kgd külömben fogjon az gondviseléshez; Kgd még is ezt cselekedje, hogyha ugyan otthon akarja őket maga mellett tartani, noha bizony senki nem bántaná Kdet, minden két portától jó egy-egy lovast kopjást, jó egy-egy puskás gyalogot adjon az egész Fátrán túl való vármegyék, azokat küldje fel mindjárt mellénk Kgd, minden vármegyé(nek) lovassága legyen, eleiben főember hadagyokat rendeljen Kgd, sietséggel jöjjenek mellénk; ő magok maradjanak Kgd mellett és nyugodjanak ő kglmek. Im én szintén indulok az ellenségre, vasárnap derekasan fogunk megvinni vélek.

In Poson 25. Octobris.

benevolus

G. Princeps m. p.

Kivül : Redditae est mihi 1. die Novembris Parno.

Külczím : Spectabili et mag^{co} dno Georgio Rakoczy de Felső-Vadász etc.

(Eredetije orsz. ltár kincst. oszt.)

LX. 1619. nov. 8.

Gabriel dei gratia stb.

Prudentes ac circumspecti nobis sincere dilecti salutem et favorem nostrum. Trecentos illos pedites, de quibus expediendis ad praesentem hanc bellicam expeditionem spectabilis et magus dnus Stanislaus Thurzo nomine nostro demandaverat, vobis sub omissione capitis, libertatis et omnium bonorum denuo commitimus et mandamus firmiter, quatenus visis praesentibus, eosdem trecentos pedites sine omni mora et cunctatione aliquali in Novam

Arcem archiepiscopalem ad magnum Georgium Pograni vicecapitaneum eiusdem loci expedire modis omnibus debeatis et teneamini. Secus sub poena praemissa non facturi. Datum Posonii die 8. Novembris anno dni 1619.

Külczim: Prudentibus ac circumspecti iudicibus primariis ceterisque iuratis civibus septem montanarum civitatum etc. nobis sincere dilectis.

(A Jászay-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

LXI. 1619. decz. 24.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Kegyelmednek elmenetele után minemű hírek érkeztenek, mind a Kegyelmednek küldött s mind pediglen az magunknak és Pográni Györgynek szóló levelekből megértettük; jóllehet ilyen téli időben és véletlen indulása felől a töröknek mostan nem gondolkodhatnánk, mindazáltal mivel a minap is alkalmatosságát ítélvén arra, Vácznak próbálására kijöven, mostan is főképen hogy bizonyoson tudja azt, hogy a végekből Szécsi urammal a vitézekben el is indultanak, és másfelől is ellenségünk lévén, az ő álnoksága szerint ugyan nem is kételkedünk abban, hogy valamit ne igyekeznék. Ahhoz képest Kegyelmedet intjük szeretettel, Kegyelmed tisztí és hivatalja szerint mindjárást mindenfelé serio mind a maga nevével s mind pedig a mi parancsolatunkból igen parancsoljon, vagy túl, vagy innen léssen a Dunán valamelyfelé a töröknek próbálása, nem hogy végvár alatt, de csak egy legkisebbik falunak is Magyarországtól elszakasztásában, mint természet szerint való ellenségnek is ellene álljanak és tehetségek szerint mind vizen szárazon egyaránt ártsanak nekik. Szécsi uram járását a mi illeti, oka mi legyen, nem tudjuk, valakik ő kegyelmével elmentenek, azoknak a magunk ládájából fizetéseket kiadtuk Szécsi uram kezében; osztotta-e kezekben, avagy nem és ha ki nem osztotta, mi végre cselekedte, abban bizonyosak nem vagyunk. Bene valeat. Datum Posonii die 24. Decembris, anno domini 1619.

benevolus

G. princeps m. p.

Caspar Bölönyi m. p.

Külczim: Spectabili stb. comiti Stanislao Thurzo de Betthlenfalva stb. nobis honorando.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

LXII. 1619. deczember 28.

Gabriel stb.

Prudentes ac circumspecti nobis dilecti. Salutem et gratiam nostram.

Hazánkknak mostani közönséges indulatjában a hadaknak fizetésére, mely szükséges legyen az restantiáknak beszolgáltatása, magatoknál lehet annak ítéleti. A mint pedig az posoni böcsületes camorától informáltatunk, az elmúlt 1618. és ez jelen való 1619. esztendőbeli restantia dica pénz maradt nálatok fl. 200. Mely summa pénzt hagyjuk és parancsoljuk is, ez levelünk látván, absque defectu elegendő számadás alatt mindjárást bizonyos atyátokfia által főkomornikunk Rhédei Pál kezében beküldjétek. Alioquin hogyha számot nem adhat, eo casu in persona ad satisfactionem usque detineáztatik. Secus non facturi. Datum in libera civitate Posoniensi die 28 Decembris anno dni 1619.

G. princeps m. p.

Caspar Bölöny m. p.

Külsőim: Prudentibus ac circumspectis iudici primario, caeterisque iuratis civibus liberae civitatis Trinchiniensis etc. nobis dilectis.

(Eredeti az orsz. ltárban. Tract. Publ. Fasc. 14° No. 2 do.)

LXIII. 1620. j a n. 16.

Sacratissima caesarea ac regia Mattas domine dne clementissime.

Quibus modis atque conditionibus cum dominis Vrae Mattis caesareae regiaeque ablegatis, tam de induciarum, quam sub eo temporis decursu regnorum segura tranquillaque permansione convenerimus, tam ex litteris eorundem dominorum ablegatorum, quam etiam instrumentis ultro citroque superinde exhibitis et transmissis, abunde Vram Mattem caesaream regiamque intellecturam non dubito deum pacis ardentem atque ex animo deprecor, ut hanc cum Vra Matte caes. regiaeque foelicem reconciliationem, in perpetuam immortalemque augustissimi nominis ipsius gloriam, regnorumque christianorum tranquillitatem perennem faciat atque florentem, suoque afflatu et assensu coelesti ita roborret ac firmet, ne ullis unquam quantumvis vehementium instigatorum flabellis nedum turbari aut labefactari, sed ne naevis

maculisve quibusque meo vel posteriorum tempore notari et aspergi valeat.

Ceterum ne hunc meum in favorem Mattis Vrae caes. regiaeque reditum in primo statim limine sine foetu fructuque offeram, significandum eidem occasione eadem debui, quamprimum regni Bohemiae reliquarumque provinciarum legati in his praesentibus comitiis existentes, meae ac gentis Hungaricae cum Vra Matte caes. regiaeque concordiam pactasque ad tempus inducias cognoverant, cum et alioqui sub isto tractatu nunc per obliquas nunc vero directas rationes, animos eorum cum Vra Matte paciscendi tentaverim, statim ut partes meas seria cum intercessione apud Vram Mattem caes. regiamque de impetrandis induciis tali modo ac ratione implorare coeperunt, nimirum ut simplicem armorum suspensionem ad spacium tantum quatuor septimanarum eatenus a Vra Matte impetrarem, ut sub eo tempore legati praesentes suos ubique principales requirere valeant, qui vicissim de modis pangendarum induciarum me certiores reddentes, sub fine unius illius mensis, qui suspensioni armorum erit dicatus, rursum Vram Mattem et me intercessorem et per proprios legatos modo condecienti requirant, tuncque in pangendis induciis, quod aequitatis ac communis iustitiae fuerit, id a Vra Matte me cum illis omnino impetrare posse confido. — Quapropter Vram Mattem caes. ac regiam secundum eam, qua semel regnis et provinciis me obtuli, stipulationem requiro ac rogo, ut et recenter pactarum induciarum ratione et pacis, eo, quo Vra Mattas tam sua, quam remotiora quaeque regna christiana amplecti semper ex officio debebit, studio permota, dignetur Bohemis, simul Moravis, Sylesiis et Lusatiis, atque utrique Austriae mensis unius armorum suspensionem concedere, militumque ab omni eorum infestatione prohibere; Austriae siquidem utrique etsi diversam a reliquis esse rationem non ignoro, aequitas tamen communis postulat, ut a communi armorum respiratione communique Vrae Mattis clementia nequaquam ipsae quoque excludantur, quo sub tempore et de modis induciarum cum Vra Matte paciscendis, inter se convenire concordareque haec regna atque provinciae valeant; et in fine praefixi temporis Vram similiter Mattem (ut iam mihi plenipotentarii eorum legati, manu stipulata sese hoc spoponderunt facturos) quo par erit modo adeant, requirantque. Qua re Vra Mattas caes. regiaeque post meam apud eandem singularem intercessionem et pactarum recenter induciarum condignum pondus condignamque rationem habere declarabit, et in suis ac reliquis christianis regnis post tot clades gentiumque ruinas, almae tandem pacis postliminio reducendae affectu paterno studiosissimam esse foreque ad oculum orbi christiano demonstrabit. Conservet deus

Vram Mattem caes. ac regiam feliciter ac florenter diutissime imperantem. Datum in libera regiaque civitate Posoniensi, die 16. Ianuarii anno dni 1620.

Sacratissimae caes. ac regiae

Mattis Vrae

servitor obsequentissimus

Gabriel princeps m. p.

Simon Péchy

cancellarius m. p.

Külczim : Sacratissimae stb. dno duo elementissimo.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

LXIV. 1620. j a n. 25.

Mag^{ce} nobis honorande.

En Kgd írása szerint várakozva járok. Semptén két nap mulattam, onnét két nap jöttem ide is, innét is ma csak Sz. Keresztig megyek és hétfőn is csak Zólyom avagy Vígheles táján várakozom Kgdre. Igen csudálom, hogy Kgd semmit azután nem ír; írjon mindjárt Kgd, megindúlt-e Posonból és confirmálta-e császár az induciák conditióját? mikor és mely nap érhet el? ne késsék a mennyire lehet, mert az portára is el kellene az praecursort bocsátani. Cseh királynak és az statusoknak is levelet Kgd nem íratott; Holak a nélkül megyen király eleiben nekem gyalázatomra és idegenségnek concipiálására. Irjon Holakuak, az portára küldendő embereket levelekkel együtt küldjék sietséggel Thurzó Szaniszló uramhoz Semptére, ő mindjárt elkísérteti az mi internunciusunkhoz, ne késsenek véle semmit. Bene valeat. Ex Benedek 25. Ian. 1620.

E. benevolus

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili et mag^{co} dno Simoni Péchy de Szent-Ersébeth etc.

(Ered. Bethlen saját kezével Gyfejérváron.)

LXV. 1620. j a n. 26.

Illustrissime domine mihi semper confidentissime. Servitiorum stb.

Az itt való végezésnek azon a részén, hogy az cseheknek is induciájok lehessen, oly igen nagy considerációja vagyon császárnak, hogy üdőt kívánt magának arra való resolutióra; innét az követ uraknak kettei, Prayner és Nádasdy uramék, még ez elmúlt hétfőn kéredzettek föl Bécsben tőlem, azulta mindennapi biztatás-

sal várom őket az confirmatióval, kiről magok azt tartják, egyéb abba nem lehet, confirmálni kell ő felségének, de még eddig el nem érkeztenek vele. Mihelyt elérkeznek, itt semmit nem késöm, ő fölsége után indulok, és utam Semppte levén, el nem kerülöm, szeretettel szömbbe leszek Kegyelmeddel, szükséges is annak lenni, szólhassak Kegyelmeddel. Ha pedig reménség kívül nem confirmáltatnék az végezés, az is értésére leszen Kegyelmednek. Most az Duna kelési is veszedelmes, el akarja a jeget hányni, de csak érkezőnének az jó commissarius urak, módját keresnők általjövetelleknek. Mecham és Lépes uramék is igen nehezen várják mint szintén magam is az ő felge confirmatióját. Éltesse az úristen Kegyelmedet sokáig jó egészségben. Posonii die 26. Ianuarii 1620.

Illustrissimae Dominationis Vestrae

servitor addictissimus

Simon Péchy m. p.

Külsőim: Illustrissimo domino comiti Stanislao Turzo de Bettlenfalva stb. domino mihi confidentissimo.

(Az egész Péchy Simon írása, orsz. ltárban.)

LXVI. 1620. febr. 17.

Spectabilis et magnifice domine Comes.

Kegyelmed leveleit, melyeket 10. és 11. Februarii nekünk iratott, az este adták meg, kikből értjük az kozákoknak Morvában való érkezéseket és ott szörnyű kártételeket, mely dolgot immár az előtt ötöd nappal értettünk, mert Slésiából megirák mindjárt, Slésiának egy részén mentenek által és ott is hasonló rettenetes dúlásokat cselekedtenek, de nem égettenek sem embereket ott nem vágtanak, én felette igen csodálkozom azon, hogy az slésiaiak miért voltak oly nagy vigyázatlanságban, holott mind azzal biztatták eleitől fogva magokat, hogy ők elégségesek azok ellen való vigyázásra, ellenek való állásra; bizony ily kevés nép ellen meg is lehetett volna, ha emberek löttenek volna hozzá, kiket minthogy által bocsátottak és ha császár hadaival meg egyeztenek, bizony valóban meg búsulnak miattok, mert az kozák szintén oly könnyű had, és azon formán forgolódik, mint az hajdú és tatár, és az bosnyákék hadok helyében lesznek immár azok s annyival erősbek lesznek az confoederatusok hadánál, rajtok kapdosnak, éléseket elfogják, quartirokból ki nem járhatnak miattok, kik ellen magyar kívántatnék az confoederatusok hada mellé, de az Kegyelmed írása szerint nagy consideratio vagyon az dologban, mert ha az confoederatusoktól requiráltatunk segítségért és adunk, az induciák ellen láttatunk néminemüképen inpingálni, ha

nem adunk, hitünkkel confirmált confoederatiót violáljuk, de melyike nagyobb, könnyű feltalálni, ha consideráljuk és discurrálunk felőle. Császárral induciáink vadnak de conditione hac praemissa, hogy az confoederatusoknak is post requisitionem ő felsége az induciákat megadja, mert ha meg nem adja, kötelességünk szerint meg kell az mi atyánkfiait segitenünk, jól emlékezhetik Kegyelmed az punctokra sőt az ország deliberációjára is, hogy volumus simul vivere et mori cum illis, nálok nélkül nem is confoederálunk, uno ore meg is mondták és decernálták az statusok, hogy azok nélkül nem akarnak semmit cselekedni, nem is volna jó, bizony dolog. Én ő felségét az confoederatusoknak egy holnapig való armorum suspensiónak megadása felől requiráltam is volt, melyet meg ígért nekik az nekem arról írott levelében, mely levélnek páriáját cancellariusom mindjárt Posonból megküldte Groffion Holáknak, hogy tudhassanak arról is provideálni, de az kozákok irruptiója per totum ellenkedik az ő felsége ígretivel, mely mostani rablások az nekem adott, avagy énnekem írott levelében nekik adott resolutiója és ígreti után esett az confoederatusokon, melyet ha ő felsége nem compescál és attól hadait nem supersedeáltatja (mert az kozákok is ő felsége hadai, Carolus herczeg és püspök conducálta őket császár pénzével Altam által, Henkel Lázár adatta Krakóban Wittemberg Jánossal az pénzt nekik) bizony az én opinióm szerint nem lehet egyéb benne, hanem az confoederatusokat meg kelletik segitenünk, si ab illis requiráltunk, mert hitünknek violatori nem lehetünk. Mely dologról irtam palatinus uramnak, Kegyelmed is ő kegyelmével igen diligenter conferáljon ezekről, vegye értelmét ő kegyelmének is. Mert minden uton az országot mind veszedelemben való incurrálastól, mind pediglen reputációjában és hütiben való megbántódástól igen meg kell oltalmaznunk, hogy mi reánk az országtól, kik az gondviselésre rendeltettünk, semmiből méltán semmi panasz ne lehessen, az pedig úgy lehet meg, hogy ha az deliberációkhoz tartjuk magunkat. Palatinus uram írásából azt veszem eszemben, hogy igen bízik a békességhez, de én semmit nem bízhatom, melyről való discursusomnak ratióival mostan írásmat nem nyújthatom, de minden circumstantiák és jelek bizonyosan azt mutogatják, hogy az végben nem mehet különben, hanem igen nagy veszedelemmel, melyet isten távoztasson.

Nekem az tetszik, hogy palatinus uram ő felségét requirálja a confoederatusokkal való induciáknak véghez vitele felől, suadeálja és instáljon ő felségénél, adja meg azoknak is, ne vehessenek arra, hogy az békeségtől nem löttek volna idegenek, de csak induciát kevés napokig sem impetrálhattanak az induciák terminusa alatt tractálnának de modalitate. Mert ha ő felsége ebből rigide viseli magát hozzájuk, semmī úton az magyar nemzetnek

sem lehet reménsége az békesség felől, hittel való confoederatiója lévén az országokkal.

Interim Kegyelmed legyen szorgalmatos vigyázásban mind az kozákok és német hadak ellen, és ha mi ellenkező igyekezetet ért az ország ellen, Kegyelmed azontól mind vármegyékkel, végbelieknek egy részével kiszálljon valamely alkalmazatos erős hely mellé, nekem értésemre adván sietséggel az én felérkezésemig csak ótalmazza az országot Kegyelmed; mihelyt Kegyelmedtől efféle állapatról informáltatom, azontól magam személyében éjjel nappal sietek Kegyelmed mellé és valamire az úristen segít, sem fáradságomat, költségemet nem szánom vérem hullásával is kész vagyok Kegyelmetek országának szolgálni.

Az végbeli vitézlő rend fizetése felől igen serio demandáltam az adminisztrátornak, hogy az én rendelésem szerint valamint s valahogy lehet, de két hópénzt pénzü, egyet posztóul adjon; pénz kezekben, maga jól tudja Kegyelmed, nem volt egy is, nem is teheti egyebünnét szerét, hanem az restantia dicából és városokon való taxából, mely könnyen teszen 26 ezer magyar frtot. abból könnyen adhat két hópénzt, de ha Kegyelmed is az vármegye viceispánit nem szorgalmaztatja serio, hogy az dicátorok mellett legyenek segítséggel az pénz felszedésében, azonképen az városokat, Lipót Pektől magától az ki nem sül, palatinus uram is demandáljon serio az vármegyékre, ne halogassák az restantiákat. Interim ha valahonnét Kegyelmetek szerét tenné az 2 hópénznek addig, míg az dicát és taxát beviszik, bizony igen jól esnék, mehetne be Kegyelmed és fizettethetne nekik, igen magához alliciálhatná azzal Kegyelmed az vitézlő népet; az dicából és taxából mindjárt megadhatná Kegyelmed, de nem bánom, ha jószágra teszi Kegyelmetek szerét is, akár papi jószágot s akármicsoda jószágot impignoráltasson Kegyelmed addig, míg az dicát és taxát adminisztrálják, én lám az ország deliberatiója szerint mindenféle papi jószágot kezemből kibocsátottam, ménden fő jövedelmekkel az végházak intertentiójára fordítottam, magamnak egy ház jobbágyot egy pénz jövedelmet meg nem tartottam, Szt. Benedeket is 33 faluval Szécsy uram kezéből kifoglaltattam s azt is oda rendeltem, Kegyelmed provideáljon úgy, hogy lehessen meg az két hópénzek, posztót pedig 2000 sing fajlondist, 4000 frton hozathatnak Krakkóból, 8000 frton beadhatni, holott Posomban is és itt is az fajlondisnak 4 frton jár singi. Galgóczytól fogva Árváig valamennyi harminczados vagyon, csak szorítsa reá Kegyelmed őket, szerét tehetik 4000 frtnak és az posztót meghozathatják s megfizethetnek az végházakban vele. Kegyelmednek az végbeli tisztviselőknek személyekre való nagy fizetés felől is provideálni kellene, mert lehetetlen dolog, hogy elérkezzék Kegyelmetek az fizetésekre

az német ordinációja szerint, lám Kegyelmed maga is le hagyott az maga fizetésében, látván az nagy fogyatkozást; ő kegyelmek is gondolkodnának felőle, és viseltetnének hazájokhoz való szeretettől is, ő kegyelmek is valami részt hagynának el az fizetésben, érkezhetnének inkább el az fizetéssel. Mely dologról s egyéb minden állapotokról is engémet tudósítson Kegyelmed. Et feliciter valeat. Ex Cassa 17. Febr. 1620.

benevolus

Gabriel m. p.

(*Külin papíron:*) Az administrátorságot im nem biztam volna uram én Lipót Péckre, hogy ha talállok vala az urak s főemberek közül arra valót, de ő kegyelmek csaknem futva menének el Posomból és a miatt nem lőn kire biznom, de nekem akkor is igen tetszett Jakusit uram, és most is örömet ő kegyelmét praeficiálom, csak vegye fel, kire Kegyelmed is intse ő kegyelmét, ne vonogassa magát attól a kevés munkától, fizetése meglevén ő kegyelmének reá; ad 8. Martii hivatom az urakat fel az legatioknak expedálásáért, ha alá jő ő kegyelme, magam is admoneálom. Mely igen bánja császár az Kegyelmed promotióját mostani tisztire, írásból mutatom meg, ha isten Kegyelmeddel szemben juttat, miért, nem tudom. Ezt Kegyelmed szaggassa el az czédlúlnkat.

(Az egész Thurzó Szaniszlóhoz írt levél, Bethlen saját írása, orsz. lvtból.)
 2

LXVII. 1620. febr. 23.

Gabriel dei gr. regnorum Hung. Transilvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabiles ac magn. sat.

Quantum exemplo atque pervasione nostra, in reconciliatione regnorum a sacr. caes. rque m^{te} alienatorum, hucusque profecerimus, ex literis ad s. m^{tem} datis et praesertim relatione internuncii fidelis nri magn. Stephani Haller de Hallerkeő comitis comitatus de Kikelleő et aulae familiaris uberius intelligent. Sat indultum hactenus effusioni christiani sanguinis, sat miserabili et integro seculo vix restaurandae regnorum pulcherrimorum et florentissimorum vastitati, consulat s. m^{tas} conscientiae, consulat conservationi regnorum christianorum, ne ista discordia viam maioribus funestioribusque periculis aperiat. Vestris sp. magn. dominationibus magis quam aliis in aula s. m^{tis} incumbit, ut praefato internuncio nostro ad s. m^{tem} aditum praeparent quam citissimum, fidem relationibus et pondus parent, et ita tam apud s. m^{tem} c. ac. r., quam reliquos amplissimos consiliarios negocium iuvent ac promoveant, ut quamprimum de suspensione

armorum, et foelici cum foederatis tractatus initio optata et fausta quaeque audire nobis liceat, cuius ubi prae manibus capessere lora licuerit, facilius putabimus rem omnem ad iustiores aequioresque conditiones ita dirigere, ut absque strage, cladeque populorum ac regnorum tandem iusta causa triumphet. Interim iuxta oblationem de confoederatorum et tractatum cum s. m^{te} inire volentium propositionibus ac iuribus, nos copiose V^{rae} sp. ac. magn. D^{nes} informare et edocere nequaquam intermittant. Hiisque sat.

Datum Cassoviae die 23. Februarii a. d. 1620.

Sp. ac magn. D^{uum} V^{rarum}

amicus benevolus

Gabriel m. p.

Külezim: Spect. ac magn. dnis Leonhardo Helffrido, comiti et libero baroni a Meggau sat. ac Sigiffrido Christophoro Prainer sat. s. c. rque m^{tis} intimis consiliariis et camerariis etc.

(Eredeti, sajátkezű aláírással, a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung. 1620-iki fasc.)

LXVIII. 1620. febr. 28.

Gabriel dei gratia etc.

Spectabilis etc. Salutem etc. Kglđ leveleit kétféleképpen vettük, melyekből az oda fel való tumultuáló állapotot értjük, kiken nem keveset busulunk; és noha az tractatusban is csak azt nem hihettük mi soha el, hogy nem állják meg az császár részéről, akár mint végezzünk is, mert azt immár mi experiáltuk volt magunkkal való kétszeri transigálásban, de palatinus uram teljességgel azt állatta in contrarium, hogy megállják, és így az sok esküvések, ígéretek után kedvünk ellen is kellett Kgltekkal egyenlő akaratból ezekre az induciákra lépünk. Mindazáltal mivel az isten igaz minden ő ítéletiben, nem lehet, hogy senki ő felségét megcsalhassa; minket is nem defraudálhatnak többször egyszernél, csak legyünk eszünkön, és többször ne adjunk hitelt se szép szónak, se esküvésnek, se ígretnek, viseljük ez kicsin üdő alatt való actájokat szemünk előtt tükörül, tekinteljünk (így) azokban, és ne engedjük magunkat többször decipiálni; mert ha csak ily hamar is ezeket az induciák conditiót némely nem barátink, országunknak pestisi ily hamisan tekerik, facsarják magyarázatok által, holott azok az conditiók nem kívánnának semmi magyarázatot, mert expressissime megvannak ott minden punctok magyarázva; de mégis annak színe alatt az ország constitútiója s nekünk adott hitek ellen így violálják az conditiókat, noha mostan kellenék az statusokat az ő igyekezetek szerént inducálni,

és nem kellenék ily hamar fogok fejérét kimutatni. De hogy csak ez kicsin idő alatt sem állhatják meg szokott természeteket, ebből könnyű akárkinek is eszébe venni, hogy bizony ha az regiment kezekben vehetik absolute, akár mint végezzünk, kössünk is, de meg nem állják, keresnek ők módot és találnak is abban, miképpen injuriájokat az urakon és főnépeken (kik ebben első voltak) ulciscálhassák, kire az úristen őket ne segítse; és mi legyünk immár cautusok, mert vagyon mindenben módunk, isten velünk levén, és csak akarjuk egyenlő szívvel, nem szakad markunkban, kiről, isten Kglddel szemben juttatván, nem negligáljuk consul-tálkodni etc.

Az Dunán túl, hogy így violálták *conditiones induciarum*, bánjuk, és meg is bizonyítjuk, hogy bánjuk, de hogy ne láttassunk hertelenkedni, irtunk palatinus uramnak, hogy császárt ő felségét mindjárt *requirálja* felőle és informálja, hogy ha az elfoglalt szombatheli kastélt, Keszőt és gyáki prépostságot vissza nem adatja, az Nádasdi hadait elosztatni nem parancsolja, bizonyosan elhigyje ő felsége, hogy mi sem tartjuk az *induciák* *conditioi*hoz magunkat, hanem gondot viselünk az országra, tisztünknek meg akarunk felelni etc. Nádasdit és Esterházit pedig *cum suis complicibus*, valakik abban az hadban vannak s az országban *residentiájok* vagyon, avagy ha csak *in persona* nemes is némely, tanquam *violatores induciarum et publicae fidei*, hogy palatinus uram jövőendő országgyűlésére mindjárt annak módja szerint citáltassa, megírtuk ő kglmének; mely meglevén, úgy reméljük, hogy ha magoktól cselekedték, megrémülnek az citatiótól és alább hagynak az dologban. Ha pedig császártól volt s vagyon *commissiójok*, ez ilyen dolgok felől az gyalázat bizony ő felségén marad az gyűlésben az egész világ előtt, mert el nem titkolhatják, akár mint halollják (*így*), hanem *in sui defensionem* meg kell mondani, ki akaratjából violálták az *induciákat*? mert ha meg nem mondják, az törvén *convincálja* őket úgy is; ha megmondják is, mint bárók és *memembra regni*, hogy *contra constitutionem* cselekedtek, az ország törvén szerint megbüntetheti őket *in exemplum omnium gencium*, csak ne kedvezzenek nekik. És így, ha az törvén *processussa* szerint papyros álgyukkal kezdjük ez ilyeneket lövődözni, semmit senki ellen nem impingálunk. Interim pedig, ha császár *secundum iustitiam et aequitatem* magát nem *resolválja*, dolgunkat el ne aludjuk, hanem valóban felnyissuk uram szemeinket és ellenek álljunk országunk pusztítóinak, békességünk bontóinak. Irattunk az vármegyék *viceispáninak* is, hogy mindazokat az személyeket igen *diligenter* *investigálják*, valakik az urak és nemesség közül abban az hadban voltak, avagy ha kik mégis vannak. Azonképpen Óvár alatt az győri, veszprimi, pápai hadakban, kik lehettek zálogos nemes emberek, és mi nekünk mindjárt

registrumot küldjenek róla sub sigillo comitatuum etc. Arról is admoneáltuk őket, hogy az ország végezéséhez tartsák mindenekből magokat, és az ellen senki szavának hitelt ne adjanak, ha kárban és veszedelemben incurrálni nem akarnak ő kglmek etc.

Az nova connumeratióra, és az dicának felszedésére az ország kéncestartójának kezében való beszolgáltatására arra rendeltetett napokon beszolgáltatassák, viselhessünk gondot az ország szükségéről etc. Kglddel és Kglđ után Senniei Gáspárral vicegeneralissal országunkra nézendő minden dolgokban egyetértseknek, Kglđtől függjenek mindazok az vármegyék és urak, valakik az országgyűlésében per plenipotentiaros legatos compareáltak, voxot mondottnak.

Kglđ az leveleket által küldvén, maga is irasson az Dunán túl való vármegyéknek; hasonlóképpen az oda emanaltatott leveleinknek paríáját Kglđnek megküldtük, vigyázzon igen reájok. Az soproni praesidiumot, hogy megtarthassuk, annak fizethessenek, Kglđ hívassa által Zepsi Jánost, beszéljen vele, és akármí papi jószágot zálogban kell vetni is az praesidiumnak meg kell fizetni, mert Sopronból ugyancsak alkalmas dolgot végben vihet ember, valamikor arra megyen az dolog is. Valamiből pénzt szerezhet Zepsi János, vagy papi arendából, vagy jószág elzálogosítás által, de pénzt szerezzen. Lipolt Peknek igen serio demandaltunk immár kétszer is, hogy Kglđt ne késlelje, az vitézlő rend fizetésének tegye szerit, és menjen be Kglddel együtt; de ha Kglđ maga is nera oktatja, és ő mellette nem sollicitálja az vármegyét az restantia dica beadása felől, azonképpen palatinus uram Lipóttól nehezen telik végben vitele annak, ki (?) azzal semmit nem kellene késni; mentől hamarébb lehetne, menne be Kglđ, mert periculum in mora, elidegenednek, ha sokára halad az fizetés. Interim mindenik végbeli kapitánnak irasson Kglđ, intvén általok az vitézlő rendet, az késedelmet, noha tudjuk, nehezen szenvedik; mindazáltal igaz haza fiai levén ő kglmek, meggondolják, hogy menni pusztítás esett az országon, melyek miatt kelleik ily későre haladni az dicának felszedése, az szegén nép nem könnyen telheti szerit az pénznek mostani háborúságos állapotban. Az papi jövedelmeket nagyobb részint magok tékozlották és költötték el az falukon, városokon, mert csak az bor és búza helyén maradhatott volna is, két hópénzt s többet is könnyen adhatnánk mostan abból nekik, de valamint s valahogy lehet, mostan abban laborálnak, miképpen felszedhessék; éjjel-nappal és késedelem nélkül beveszik. Az szép intés ugyan fog nálók hatható lenni.

Az confoederatus országokkal mint bántat ő felsége, igen szomorú fillel halljuk bizony, kik felől magunk internunciusunk Haller István által igen serio requiráltuk ő felségét instálván,

hagyjon békét az fegyver által való ulciónak, adja meg nekik is az induciákat, hogy azalatt solenniter az cseh király követi által requirálván, tractálhasson ő felségével de induciis ad festum sancti Michaelis, és azalatt de condicionibus pacis etc. Mely dolgot én királynak intimálván, sok igaz ratiók alatt ugyan devinciáltuk, és immár reá is ígerte magát nekünk, hogy kész requirálni császárt, és nem idegen ő is az jó mód alatt való békességtől. Mely dolgok felől főkomornikját és titoktanácsát postán küldte vala hozzánk, ki tegnap mene tőlünk vissza. Immár megvárjuk, mint resolválja magát császár, és ha denegálja nekik az induciát, egyéb benne nem lehet, bizonyosan coge bimur illis suppetias ferre, mert hitünket adtuk nekik. Oltalmazzon isten attól, hogy hac in parte palatinus uram cenzuráját kövessük; ő kglme az confoederatusokat pronuncálja vétkeseknek és azt írja, suadeálja, hogy nem szükség megsegitenünk őket; de mi palatinus uramnak megmutogattuk azt, hogy nem vétkesek voltak akkoráig az confoederátusok, ergo tartozunk mellettek lenni. Nem is volna jó uram az, hogy azoknak veszedelmeket mi szemmel néznők. mert ha azokat debellálhatják, bizony nem tractálnak velünk, hanem azont követik rajtunk, valamit azokon, és csak abban merkednek, mint elszakgathassanak bennünket egymástól. Nem jó azok mellől elállanunk; örömet követik azok is az békességnek utjait, csak találhassák fel annak modalitását. Ezeket akarók Kglmek mostan elébbeni levelekre válaszul adnunk. Et foeliciter valeat. Datum Cassoviae, die 28. Febr. anno dⁿⁱ 1620.

S. et m. D. V.

benevolus
Gabriel mp.

Külcím: Spectabili ac mag^{co} d^{no} comiti Stanislao Thurzo de Bethlenfalva etc. partium regni Hungariae infericris et *trans* (?) Dannubianarum generali etc.

(Eredetije orsz. lt. ujabbb lymbus.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

A mű, melyet a Történelmi Tár olvasói a következőkben vesznek, egy igénytelen, szerény tudós munkája, felejtethetlen néhai atyámé, Torma Józsefé.

Irodalmi értékének e helyütt való tüzetesebb méltatásától két szempont ment fel. Egyik s a legfőbb az, hogy a fiúi szeretetnek, a fiúi elfogultságnak szava nincs és nem is lehet az apa művének megbírálásában; a másik, s tán még nyomatékosabb szempont meg épen eltilt attól, hogy magam, ki a magyar diplomaticával nem foglalkozom szakszerűen, ítéletet merészeljek mondani oly munkáról, a mely nem az én provinciám terén mozog. Kötelességem azonban, sőt több: jogom van arra, hogy a munka keletkezéséről s annak írójáról némieket elmondjak. Elmondom tehát fide optima.

Néhai atyám (szül. 1801. márcz. 29 † 1861. jan. 19.) szülő-megyéje, az egykori Belső-Szolnok történetének megírását tűzte ki életfeladatául. Még diákkorában kezdte az erre vonatkozó adatokat gyűjtögetni. Az a vaskos kéziratkötet ugyanis, mely kezeim közt van, tanúsítja, hogy felvett tárgyára vonatkozólag már serdülő korában sokat olvasott, gyűjtött, jegyezgetett. Férfikora kezdetén, a 30-as évek elején, célja konkrebb alakot öltött. Mint megyéje főjegyzőjének Belső-Szolnok levéltára rendelkezésére állt; Mike Sándorral, a kitűnő diplomaticussal, diákkori barátjával, majd gróf Kemény Józseffel, Erdély története halhatatlan érdemű kutatójával való közeli viszonya: lehetségessé tették, hogy mindazokat a diplomaticai forrásokat, a melyekre Fejér, Katona, Pray és több más magyar történet- s diplomaticai író nyomtatott művének ismeretén kívül céljára vonatkozólag még szüksége volt, nevezett barátai irodalmi apparatusa s részben útastása alapján felhasználhassa s művét kiegészíthesse. Ismerete ekként szélesbült, munkája haladt, gyarapodott, Belső-Szolnokra vonatkozó diplomaticai adatgyűjteménye a két férfúval való érintkezése s az által, hogy a kolozsmonostori konventben, a

gyulafehérvári káptalanban, a szász universitás tabulariumában levő s czéljára szolgáló okleveleket e végre felfogadott s aere gravi díjazott írnokok által másoltatta, — diplomatariuma, mondom annyira növekedett, hogy a gyűjtött oklevélnmásolatok száma a 7000 darabot megközelítette.¹⁾ Elérkezettnek látta tehát az idejét, hogy művének megírásába fogjon, oly részletes megírásába, a hogy azt contemplálta s részben végezte is.

De már ezt megelőzőleg is tett tárgyára vonatkozó irodalmi kísérletet. Mindazt a diplomaticai apparatust t. i., a melylyel az 1830-ik évig bírt, felhasználta a Tudományos Gyűjtemény 1830. évi folyamában közreadott értekezéséhez (*Belső-Szolnok vármegye leírásából, figyelem gerjesztésül*), e tárgyban gróf Kemény Józseffel polémiába is keveredvén, melyben a rövidet nem ő, hanem a halhatatlan érdemű gróf húzta, a kivel azonban összekötetése s barátsága továbbra is szent maradt.

Genealogiai s diplomaticai érintkezése gróf Kemény Józseffel s Mike Sándorral állandó volt. Genealogiai érintkezésük mondom, mivel néhai atyám ily munkálatokkal is foglalkozott diplomatikai kutatásai közben. A három férfiú a szó legteljesebb értelmében collaborált; a mint t. i. komoly tudósokhoz illet, egyik a másikkal folyton közölte genealogiai táblázatait s novumait, minélfogva gróf Kemény Józsefnek az erdélyi muzeum kézírattárában levő Stemmatographiája, Mike Sándor szintén ott őrzött több kötetes nagy műve s néhai atyám két ívrét kötött Genealogiája merőben egybejátszanak. Közösen dolgoztak, jobban mondvá úgy, hogy egyik a másik apparatusából, lelkiismeretesen bejegyzett novumaiból egészítette ki saját genealogiai táblázatait. Kezemenl vannak gróf Kemény és Mike Sándor e tekintetben néhai atyámhoz írt levelei, telvél érdekesbnél érdekesebb adatokkal, elismerő nyilatkozatokkal, de néha disputával, objectiókkal is. S e levelek nagyon instructivek Erdély genealogiájára s arra nézve, hogy e három derék férfiú mily lelkiismeretesen dolgozott. Az egyik Erdély egy, a másik más része családainak nemzedékrendére gyűjtötte főleg az adatokat. Főleg mondom, mivel mindenik egész Erdély, sőt Magyarország jelentékenyebb családjaira is kiterjeszté figyelmét. Néhai atyám provinciája: Erdély északi, a Szilágyságot is befoglaló részének genealogiája volt s e tekintetben apparatusa valóban megbecsülhetetlen. A három érdemes ember összműködését legjobban jellemezhetni a régi mon-

¹⁾ Használatul átadtam Zilahi Kiss Bélának, ki Szolnok-Dobokamegye monographiáját a megye megbízásából készíti, s e diplomatariummal együtt szintén átadtam néhai atyám két kéziratkötetét is, melyekben harmincz egy néhány belső-szolnokmegyei község teljesen elkészült története s leírása foglaltatik.

dattal: *tres faciunt unum*. Áldás poraikra, hogy ekként dolgoztak.

A zonuki grófság monographiájának keletkezését, papírra vetését az ötvenes évek derekára tehetem. A mű haladását jól ismerem. Habár ugyanis tanulmányaim ez időben csak részben terjedtek ki a magyar diplomaticára — hisz akkor is civis fui Romanus, — de meglehetősen avatott voltam jó öregem munkásságát illetőleg. Tudtam, hogy mit ír s hogyan írja, folyton közölte velem kéziratának elkészült íveit. A gyöngéd apa, a szerény tudós nemes succursusa volt ez a fiúhoz, kinek erejét s belátását többre becsülte, mint a magáét. Tudtam, hogy jól, exacte írta meg azt, a mit megírt. De a jó öreg, mint afféle régi szabású timidus tudós, nem bízott meg magában; saját irodalmi erejében, bennem laicusban sem, hanem azt, a mit papírra vetett, közölte okosabb emberekkel is, Toldy Ferenczcel, Vass Józseffel, Kővári Lászlóval, Dózsa Dániellel és Elekkel, majd utóbb Szabó Károlylyal, a magyar őstörténet ez egyik legalaposabb ismerőjével s Weér Farkassal, régi jó barátjával, ki hazánk történetét ex asse ismerte. Véleményük a munkáról, tüzetes bírálatuk kezeimben van. Elismerő, sőt magasztaló valamennyi, bátorító a kiadásra, a mit a szegény öreg rábeszélésem s a nevezett férfiak tanácsára utóvégre célba is vett volt. A bírálóknak csak egyetlen egyike csinált — erdélyiesen szólva — fuscust, Vass József t. i., a ki midőn a jó öregnek dicsériadákkal teljes levelet írt művéről, annak értékéről, később Dózsa Dánielnek, aki által néhai atyám a nála *hosszas ideig* heverő kéziratot visszakívánta, egy czédulkán — a mely kezeimben van — azt írta a többek közt, hogy sajnálni tudja a jó öreget művéért, de egyébiránt hiszi, hogy ez a doctum opus is megelégeli »beütjét« az irodalomba, azonközben pedig nem átalotta — nyíltan kimondom a tényt s bizonyítani is tudom — szegény öregem művét spoliálni s annak legnyomósabb adatait egy akadémiai pályaművében (Erdély országgyűlései a vajdák alatt) értékesíteni. Nyugodjék azonban a másként érdemes férfiú csendesen.

Quidquid sit — mint a krónikások mondják, — a nagy mű előbeszéde, a Szolnoki grófság története, készen áll. Szerencse, hogy elkészült s hogy a következőkben közölhetem.

Hallását 1838 táján, tehát fiatal korában elveszítvén, enyhületet irodalmi működésben keresett s talált is, s ez az organicus baja egyik jelentősebb oka volt, hogy igyekezetének egész teljével adta magát kedves szűkebb hazája, Belső-Szolnokmegye célba vett monographiájának megírására. Nagy művét azonban, fájdalom, nem fejezhette be, legalább nem úgy, nem abban az arányban, a mint célba vette volt. Belső-Szolnokmegye kimerítő, egész történetét s helyíratát akarta adni, de nagy művének csak

pracambulumat, a zonuki grófság történetét s néhány helység leírását készíthette el teljesen. S ezeket, mint mindent, a mit írt, magának írta a jó öreg, búfelejtésül s hozzá tehetem, hogy az én okulásomra is, de semmiként sem a nagy közönség számára, a mint ezt többször kifejezé.

Kéziratának »Belső-Szolnok eredete és neve« címet adott volt, melyet azonban a tárgynak megfelelőbb ama czímmel láttam el, mely e közlemény homlokán olvasható.

Megyéje monographiájának — mint mondám — csak egy részével készülhetett el. 1861 elején bekövetkezett halála, fájdalom, meggátolta a mű teljes befejezésében. De fenmaradt s kezeim közt van a művére vonatkozó óriási irodalmi apparatus (diplomatarium négy kötetben, helységeírás, jegyzetek stb. több száz ívben), a mi összevéve Belső-Szolnok monographusának művét bizonyára megkönnyíti. Megkönnyíti a szó legszorosabb értelmében, mivel hangyaszigalommal gyűjtötte össze a monographiájára szükséges adatokat, részben köz- és magánlevéltárakból, a melyekhez csak hozzáférhetett, részben pedig nyomtatásban megjelent történeti s diplomatikai művekből, a melyek halála idejéig megjelentek, — egyszóval a czéljára szolgáló összes adatokat 1860 végeig összehozta s jegyzeteiben értékesítette. Vajha használhatta volna a későbbi kiadású diplomatariumokat, — műve nyilván teljesebb lesz vala.

Szólanom kell még röviden a monographia beosztásáról, a feldolgozás módjáról s nyelvezetéről.

Tény az, hogy azt a tömérdek értékes történeti, oklevélszeti s közjogi adatot, a melyet művében néhai atyám nyújt, más-ként, tetszetősebb formában kell vala feldolgoznia. De Benkő József *Generalis* és *Specialis Transilvaniája*, Bartal György *Commentari-usai* s általán a legtöbb régi történet- s közjogi író hasonló nehézkes tárgyalási módja lebegett példa gyanánt szeme előtt. Követte vakon. S a mit fiúi kegyelemem is belát, mestereinek hibáját még hatványozta is. Művének legértékesebb, leglényegesebb adatait a kevésbbé lényegesek özöne ha el sem is nyomja, de a mű egységét csorbítja. Többször kifogásoltam magam is irmodorának e sajátosságát, sőt egyenesen kimondtam, hogy tárgyalási módja nehézkes, laterizáló, nem élvezhető; felelete a következő volt: »nem laterizálok, csak láttatom azt cselekedni; a mit hibámúl rószt fel, az csak munkám javára van; a dolgokat t. i. néha csupán kerülő úton lehet és kell is bizonyítani; de egyébiránt is én »egy füst alatt« — szavajárása volt — más egyebekről is el akarom véleményemet mondani, olyanokról t. i., a melyek művemmel ha nem is szoros kapcsolatban, de általán kapcsolatban vannak.« Megadtam magamat, hisz nagyon igaza volt. Ő pedig csak dolgozott sajátos módja szerint. S jól tette, hogy ekként dolgozott,

mivel a mint az olvasó meg fog győződni, több oklevélészeti, történeti s közjogi kérdést sikerült e módon, e laterizatióval tisztáznia.

Művének beosztása, a §-ok szerinti tárgyalás, az idézeteknek a szövegbe való vetése, a terjengés, a mellékes dolgok beszövése: kétségkívül hibái, és nagy hibái. De úgy hagytam a munkát, a mint meg van írva. Kemény dió bizonyára s fel is kell törni. De meg vagyok győződve, hogy történetirodalmunk felejtethetlen öregem művének így is jó hasznát fogja venni, néhány oly kérdésre nyervén felvilágosítást, a melyeket eddiglen homály borított.

A mű nyelvezete régies s meglehetősen erdélyies, de azért — s tán éppen azért — jó is.

Logikája erős. Okoskodása tiszta, átlátszó.

Elég érdem, hogy az aggódó fiúi kegyelet a művet kezéből kibocsátani merészelje; elég indok, hogy a Történelmi Tár szerkesztősége megjelenését lehetővé tegye. Valeat quantum valere potest.

TORMA KÁROLY.

1. §.

Midőn Kézai Simon a Magyarokról, ezeknek a kijövetel előtti korát illetőleg ezeket mondja: »Sciticum enim regnum comprehensione una cingitur, sed in regna tria diuiditur, principando scilicet in Barsaciam, Denciam, et Mogoriam. *Habet etiam provincias C. et octo, propter C. et octo progenies*, que dudum per filios Hunor, et Mogor, quando Sciciam inuaserunt, sunt diuise. *centum enim, et octo generationes* pura tenet Hungaria, *et non plures*, alie autem, sique ipsis sunt coniuncte, aduene sunt, vel ex captiuis oriundi: quoniam ex Hunor, et Mogor in palude Meotida *centum, et octo progenies*, absque tamen missitalia fuere generate«¹⁾; midőn következőleg a magyarok 108 nemzetsége még keletről való kiindulása előtt már létezett, mint ezt Horvát István is ekként erősíti²⁾; midőn továbbá szintén ő a Zonuk nemzetséget ősi magyarnak tartja, még pedig tisztán megkülönböztve a Zolok hasonló nemzetségtől³⁾: önként következik, hogy 1-ször a Zonuk nevezet alatti megyék és helységek közvetlenül magától a Zonuk nemzetségtől, és nem megfordítva kapták nevöket, következőleg, 2-szor, hogy a Zonuk szó nem bolgár eredetű, mint írónk közül egyik-másik vélte, s ha a bolgárok csakugyan bírnak e szóval, azt

¹⁾ Lib. 1. cap. 1. *Endlichernél*, Rerum Hungaricarum Monumenta Arpadiana. Sangalli, 1849. 88 l.

²⁾ Magyarország gyökeres Nemzetségeiről. Pesten 1820. 34 l.

³⁾ U. o. 66 l.

az e két nemzet közti fajrokonságnak tulajdoníthatni, s végül 3-szor, hogy botlanánk mi is másokkal, ha a Zonuk és Zolok név alatti helységeket egymástól el nem különítenők.

A mit imént Kézai generationak nevezett, ugyan azt hátrább már »tribus« szóval fejezte ki: »Tunc de *tribubus centum*, et octo elegerunt uiros fortes ad bellandum; — — — cum pura Hungaria plures *tribus*, vel *progenies* non habeat, quam *generationes centum*, et octo.«¹⁾

A magyarszületésű s a nemzetségek virágzása korában köztünk élt Kézai szerint tehát *tribus*=*generatio*.

A biboros Koszta keleti császár pedig »*genea*« szóval a hét számból állott törzsfőnökséget nevezte »nemzetség«-nek, s ezeket: Nyék, Megyer, Kürtgyermát, Tarján, Gyenő vagy Jenő, Kara és Kaza nevezetek alatt elő is sorolta,²⁾ melyek a 108 nemzetségnek kiegészítő részei már csak azért sem lehettek, mivel ez esetben a császár közülök miként nevezett volna meg csak hetet?

Összeegyeztethető-e s mi móddal e két ellenkező állítás? Talán igen, ha figyelembe vesszük, hogy az egyik arról szólott, miről a másik hallgatott.

Ehez képest nem vesződve e két osztálynak egykori nevezete minőségével s mind a két írónak tárgyilagos igazát elismerve, legbiztosbnak tartjuk azt a nézetet követni, hogy a Béla jegyzője »Hetumoger«-jei, és a Kézai »septem Hungari«-ja a császár által névszerint előszámlált azon hét törzs nemzetség fejei voltak, melyek alá a 108 nemzetség bizonyos arányban felosztva tartozott.

Verbőczinek III. r. 4. cz.-ből azt lehet következtetni, hogy a két osztály közti különbség a Székelyek közt csakugyan fönnállott volna, mert ő e két fogalmat a közibök szűrt »*et*« szócskával választá el egymástól mondván: »tribus, et generationes, generationumque lineas.« S e megkülönböztetés a későbbi törvényesékek ítéleteiben is föltalálható.³⁾

Dózsa Dániel közelebről ezt szintén magáévá tette, csak hogy ő a *tribus* alatt székely székelt kívánt érteni s ezért azután a székek számának időnkénti növekedtével párhuzamban szaporítja a *tribusok* számát is annyira, hogy végül Lakatos Istvánnak Benkő Károly által idézett hagyománya következtében ezen kérdést intézi olvasójához: »Ki tagadhatja, hogy itt a 12 *tribus*

¹⁾ Lib. 1. cap. 2. et de Nobilibus advenis *Endlichernél* 89. és 124. l. Követte őt a bécsi képes krónika Turóczy Jánosnál P. 2. cap. 2.

²⁾ *Szabó Károly* Új Magy. Múzeum 1851¹/₂ I. 832, 843—845 l. Budapesti Szemle 1858. III. 261 l. Lásd még *Budai Esaiüs* Magyarország Historiája 2-ik kiadás 1811. I. 86—87 l. és *Somogyi* Dentumogerek 79. l.

³⁾ A Nemes Székely Nemzetnek Constitutioji 1818. 71. és 75. l.

alatt a 12 szék értetik?»¹⁾ És Dózsának erre útát nyithatott Kézainak fönnebb idézett azon állítása is, hogy őseinknek keleten a 108 nemzetség számához képest ugyanannyi külön tartománya vagy megyéje volt volna.

Véleményét azonban nem oszthatjuk. Benkő József ugyanis²⁾ noha Verbőczinek érintett kifejezését idézi, mindazonáltal ezeket veté utána: »Adfirmat vero laudatus — — Advocatus de Siménfalva fide quidem vetusti Instrumenti Gentem Sicularum antiquitus in sex tribus (sermone nativo Nem) fuisse distributam, utpote: Halom, Erőslík, Jenő, Medgyes, Adorján, et Abrán.« Benkőnek e nyilatkozatára okot adhatott szintén Kézainak azon állítása, hogy a tribus azonos a generatióval. S ezt igazolják némely perfolyta levelek is; így egyfelől olvashatni: ³⁾

in genere { in ramo { Bala Albert
Eolőcz { Seprőd { Sylvester János sat.

in genere { in ramo { Péterfi Albert
Jenő { Szomorú { Miklós Péter sat.

másfelől a néhai mosoni Jánosi Ferencz, kolozvári tanácsos utódainál találtató levelekben 1451-ből előfordul:

Ewrlých { Zowáth { Mosoni Jánosi Mihály.
marusi tribus { ágában {

Jenew { Balásy { Mosoni Bichak Benedek.
marusi tribus { ágában {

Engel,⁴⁾ nem akarva bár, szintén ezt látszatik pártolni, midőn csillagjegy alatti e szavaival: »Pro exteris adnoto: Nem significare genus, *ag lineam*« a fönnbbi Ewrlých, Jenew sat. neveket nemzetségieknek állította ugyan, de mivel ezeket a Koszta császár-féle tribusi nevekkal azonosítani törekedett, ez által minket mintegy odautasított, hogy e generatiókat a tribusokkal azonosítsuk.

Ha már a Verbőczyi megkülönböztetése állana, és föl nem tehetvén, hogy a kis Székely nemzetnek a magyarokét meghaladólag 12 tribusa volt volna: Ewrlýchet, Jenőt sat. *tribus*-nak, Seprődet, Szomorut, Zowáthot, Balásyt sat. *generatio*-nak,⁵⁾ Balát, Sylvestert, Péterfit, Miklóst sat. *ramus*-nak, végre a Bala sat. nemzetség ágait *generationis linea*-knak kellene tekintenünk,

¹⁾ Zandirhám XVI. l.

²⁾ Milkovia T. I. 63 l.

³⁾ A Ns. Székely Nemz. Constitut. 271—272 l.

⁴⁾ Danielis *Cornides* Vindiciae Anonymi Belae Regis Notarii, editae, auctae a I. Christiano Engel, Budae 1802. 350—353. l.

⁵⁾ A Székelyeknek ezen 24 számból állott osztálya, melyet rendszeren ramus-nak, ágának neveztek, lehetett az, a mi a magyaroknál a 108 nemzetség volt.

a mint hogy ez utóbbit a törvényszéki ítéletek éppen így vették a Veres nemzetség ágaira nézve. ¹⁾)

Ha pedig az Ewrlychet, Jenőt sat. az általános szokás szerint *generatio*-nak tekintjük, akkor hogyan tegyük fel, hogy a 6 generatio, mennyinél az egész Székelyföldön több és másnevű nem létezett, 6 vagy éppen 12 tribus alatt volt volna? Mert ha a magyarok 108 nemzetsége csak 7 törzsfőnökség közt osztatott fel, akkor a Székelyek 6 generációjának már 3 ily főnökség is — talán az olti, a küköllői és a marusi nevezetek alatti — bőven elég volt. Ha pedig a Verbőczy megkülönböztetése hibás, ha következőleg tribus=generatio: bár melyik esetben miként lehet Dózsával akár a 3, akár a 6 tribus alatt mind megannyi Marus sat. széket érteni?

Eredeti magyar nemzetségeink ivadékai jobbadán lakhelyökről kölcsönzött új neveket vevén föl, ez által mind megannyi más-más nevű nemzetségek főktörzseivé váltak, mely szokás csak a lakhelyi vezetékeveknek előnévvé átváltoztával szűnt meg.

A Calepin szótárában a szláv: Czeladz, Czelatka magyarul: salád-nak. tseléd-nek van írva. Ebből kitetszőleg a család nevet mi a szlávoktól kölcsönöztük, mely szó hogy csak is háznép-et jelent, leginkább igazolja a szláveredetű oláhnak ma is ezen értelmet kifejező »ciledu« szava. Ujabb íróink ezt, színtűgy, mint a németek a »Familie« szót háznépre, nemzetségre egyaránt alkalmazzák; de nézetünk szerint hibás eljárással, mert az eszméket, fogalmakat nem összezavarni, hanem inkább kitisztázni lenne kötelességünk. Avagy egy nőtlen, háztartó egyén nem méltán állíthatja-e, hogy nekie van is, nincs is családja? van, ha nemzetséget, és nincs, ha háznép-et értünk alatta. Óhajtanók azért az eredeti s az ezekből származott sarj-nemzetségeket, valamint az eredetiektől nem eredeztethetőket is egymástól saját műnévvel megkülönböztetni, amit a magyar Akadémia kiadandó szótárában leginkább eszközölhet.

Ez óhajításunk, illetőleg a kérdés kideríthetése végett vegyünk elő például egy nemzetséget a honfiusítottak közül, mennyiben eredeti magyart, e célra kielégítőt, hamarjában nem találhatánk.

Tudva van, hogy az Ilsvay, Putnok, Feledy, Lórántfy, Sztáray, Ödöfny sat. nemzetségek egyaránt a Ratholt-nemnek sarjai, s hogy különösen a Feledy és Lórántfy az Ilsvaynak, a Sztáray a Feledynek (?), az Ödöfny pedig a Sztáraynak lennének mind megannyi mellék ágazatai. ²⁾) Helyes eljárás-e már, mindnyájára egyaránt ruházni a nemzetség nevezetet? a mi által se

¹⁾ Szék. Nemz. Constit. 223. és 240. l.

²⁾ A Sztárayak helyesebben a Ják nemből erednek.

a köztük való rokonság kitüntetve, se a sarjadzási korrend kijelölve teljességgel nincsen.

A fölvett példa táblázatba véve így áll:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
Törzs-nem	Eredeti nemzets.	Első	Másod	Harmad	Negyed
M e l l é k - á g i n e m z é k					
N. N.	Rathold	Ilsvay	Feledy	Sztáray	Ödönfy
		Putnoky	Lórántfy	Feledy	Sztáray

Az eredeti nemzetségtől nem eredeztethetőt pedig megkülönböztetés végett »Nemzedék«-nek nevezhetnők, a »család« név egy háznépnek az egymással vérségi kötelékben álló tagjai részére, a »cseléd« név végre a háznép szolgálai osztályának saját nevökül maradván.

2. §.

Fejér Györgynek az általa hidegen fogadott, azonban alapjaiban meg nem rendíthető értekezést a magyar nemzetségekről vágya levén ostromolni, egy 1239-i levél e szavaira: »*jobagiones castri Zaladiensis de genere Johannis majoris exercitus stb.*« a következő észrevételt tévé: »*ex hoc diplomate patet etiam axioma de genere familiarum ex Asia horsum immigrantium, cum et major exercitus e castrensibus (?) praerogativa hac ornatus fuerit, proprium haud fuisse.*«¹⁾ Viszont egy másik 1265-i levél e sorait: »*de genere Dobra jobagionum castri bachiensis*« hasonló e megjegyzéssel toldá meg: »*ex his advertas velim axioma de genere adeo notum haud esse proprium eorum, qui seu ex Asia, seu aliunde has in terras primitus immigrarunt, indigenatuque sunt donati, ut etiam non nobiles, quales erant castrenses, quiqui familiam unam efficiebant, fuerit commune, errorem illum, qui pluribus arridet, diplomata satis refellunt.*«²⁾ De ő e figyelmeztetésekkel koránt sem bizonyítja be azt, a mit akart, ezeknek várjobbágyságokból általános pórságukra is következtetést vonni még nem lehetvén, mert a várrendszer korában még élt Kézai értésünkre adta, s pedig minden kivétel nélkül, hogy »*jobbagiones castri sunt pauperes nobiles qui ad regem venientes, terram eis tribuit de castri terris, ut pheuda castri, et castrum guerre tem-*

¹⁾ Codex Diplomaticus T. 4. V. 1. 166—167. l.

²⁾ T. 4. V. 3. 294—295. l.

pore custodirent.«¹⁾ Krónikásunkat teljes hitelűvé tették e részben Károly királynak 1311-i e sorai: »quod nos propter fidelitates, et servitia meritoria Stephani, Pauli, et Johannis, filiorum Bud de Jersee *castrensium* nostrorum — cum eorum possessione, seu porcione — in Jersee *in numerum, et coetum nobilium castri jobagionum duxerimus aggregandos* ita, quod tam ipsi, quam eorum haeredes — libertate, qua veri, et *nobiles jobagiones castri* potiri consueverunt, debeant gratulari.«²⁾

Fejér az általa a várjobbágyoktól imént megtagadott nemességet nemcsak tetteg, midőn e részben maga ellen még több ilyszerű levelet hordott elő³⁾, de szóval is elismerte, anélkül azonban, hogy ezért módosítást igényelt előbbi ellenállásáról, mint elhibázottról, említést tett volna.⁴⁾

A várjobbágyok közti osztályok létezettségét kétség alá nem hozhatni, nemcsak Károly szavai, de több más adat nyomán sem.⁵⁾ Egyedül tehát az osztályozásra szolgált indok, s a köztük való különbség mivolta lehet a további kérdés tárgya.

Amit Kovachich Márton e részben fölhozott, hogy t. i. az egyik fejenként állhatott ki, a másik pedig maga helyett más is és csak meghatározott birtokmennyiség utáni számmal állíthatott ki⁶⁾, az osztályozásnak inkább eredményeként tekinthető.

Részünkről az indokot tekintve, a magyar várrendszert ekképp hiszszük alkotottnak:

Sz. István a magához váltott rabszolgák között külföldi nemeseket és honoratorokat felesen találván, ezeknek számára egy külön, fegyvert viselt, előkelőbb osztályt állított fel, melybe valószínűleg életrevalóbb pórokat is helyezett. A hátramaradt pórokat pedig a második osztályba iktatta.

Amazok: *naturales* — később — *sancti regis*, vagy Kézai-ként egyszerűleg: »*castri jobagiok*«-nak neveztettek⁷⁾, kik idővel

1) De Udworkicis *Endlichernél* 129. l.

2) *Fejér*. T. 8. V. 1. 396—397. l.

3) T. 4. V. 3. 336, 337, 382, 468—469; T. 6. V. 1. 197., V. 2. 392; T. 7. V. 2. 202. stb. l.

4) T. 9. V. 2. értekezése 4. lapján.

5) Például a vaskvári jobbágyok közül a Gosztonyiak, hogy ők az örök = speculatorok sorába jutottak. *Palma Specimen Heraldicae Reg. Hungariae* 86. l.

6) *Notio Comitatum sub sacra Corona Hungariae olim, et hodie nominatum, probabilibus argumentis distincta. Viennae, 1814.* 32. l.

7) A várkatonák variáns nevezetéről l. *Bartal* György *Commentarium ad Historiam Status Jurisque Publici Hungariae aevi medii Libri XV.* Posonii, 1847. Tom. 1. 360. l. Későbbi királyaink őket rendszeren »Sz. István király Jobbágyai« nevezet alatt szokták említeni, de

főleg a várrendszer hanyatlása folytán, részint az ország nemesei sorába léptették, más részéből pedig a városi, váraljai tisztesbék és kézmíves polgárok fejlődtek ki, számuk a jövevények által hovatovább szaporodván. E várkatonák sorába léptek Kézai szerint későbbi királyaink alatt az értékben elgyengült magyar nemesek is.

A másik osztályúak pedig: »*jobagiones de castrensibus exempti*» vagy Kézai szerint: »*castrenses*» egyszerű nevezettel bírtak, mint szintén váraljai, de jobbadán falusi földeszek, kik a várat s ennek őreit minden szükséglettel ellátni s ezek részére mindennemű köz-, adó- és munkaterhet viselni köteleztettek.¹⁾

Ilyenek valának az imént idézett Jersei Budnak fiai, kik e castrensisek sorából a castris jobbágioi közé tétettek; s ilyenekről mondta III. István említett 1165-i levelében: »*istos homines a castrensi servitio subtrati, eo tamen tenore, ut inter eosdem castris (posoniensis) procures filii S. regis Stephani existant.*»²⁾

Azt hiszszük, előadott nézetünk által se Kézainak idézett állításával nem jövünk ellenkezésbe, minthogy ő az általa használt »sunt« szóból észrevehetőleg a maga s nem a sz. István koráról beszélt, az István-féle jobbág্যokat általánosan magyar nemeseknek állítván; de e nézetünkkel azt sem mondtuk ki, hogy az egyik-másik osztályba léphetés, sőt magok az osztályok is idővel módosítás alá nem jöhettek volna.

Kollár Ádám³⁾ e szavaival: »*de castrensibus exempti erant, qui terras — Regias, et jure quidem haereditario, ab aliis tamen Divi Stephani Successoribus obtentas colebant; unde certe constat*

ebből biztosan csak annyit következtethetni, hogy őket István állította fel, de azt is kivonni, hogy nekik éppen e nevet adta volna, már nem, s annnyival kevesebbé lehet, mivel erre nézve István-kori adatunk hiányzik. Sz. László 1082-i levelében, *Fejér* T. 1. 151. lapon a jobbágyi nevet a colonusokra is ruházta ugyan, de István alatt tán még tisztesb lehetett, hogysem a várkatonára is illesztetett volna. Valószínűleg eredeti nevök: »*Filii Stephani Regis*» — vagy: »*Emerici Ducis — Procures*» fogott lenni, a mint gyanítani lehet ezt III. Istvánnak 1165-i levele e kifejezéseiből: »*castris procures filii S. Regis Stephani*» és viszont: »*Procures S. Ducis Emerici*«. *Pray* De sigillis 111. l. s ugyan ő ad *Historiam Regum Hungariae Notitiae praeviae* 81. l. *Fejér* T. 10. V. 3. 232. l.

¹⁾ *Bartal* Comm. I. 277. l. E cikkünk elején látható kérdőpon-tunknak zárjel között *Fejér* szavai közé szúrása okadatolásul meg-emlíjtük itt, hogy ő amott a »castris jobbágio« és a »castrensis« most fejtegetett két külön fogalmát összevegyíté.

²⁾ *Pray* Notitiae praeviae 81. lap.

³⁾ *Historiae, Jurisque Publici Regni Vngariae Amoenitates. Vindobonae, 1783. Volum. II. 77 — 83. l.*

inter Jobagiones a castrensibus exemptos, et eos, qui sancti Regis appellabantur, *vetustatis magis, quam conditionis, aut libertatis discrimen intercessisse*», későbbkori intézménynek állítja a castrensisek osztályát.

De fölhozott adatai által sehogysem igazolta ezen állítását, mert az idézett példákból a várkatonaság osztályának sz. István alatti nem annyira egyedülisége, semmint a castrensiseké fölöttsége tűnik ki inkább, és miként is tarthatta volna fenn István a maga várrendszerét, ha a fentartás szinte egyedüli alapját, a castrensisek osztályát csak utódai állították volna fel?

Kovachich Mártonnak továbbá ¹⁾ olyatén nyilatkozata olvasható, melyből a várkatonáknak két külön osztályát lehetne következtetni: »occurrunt praeterea in Diplomatis ejusdem aetatis clausulae quaedam, quae indicant Reges Hungariae nonnullos propter sua merita voluisse quidem *ad libertatem peculiarem, aliis minime communem, evehere, non tamen in coetum Nobilium Regni aggregare*.« S ez állításának támogatására idézi IV. Bélának 1224-i következő sorait: »(Quod Radus, et fratres ejus de Klokoch, qui de filiis Jobagionum S. Regis de Goricza oriundi fuerant — — — tanta donavimus praerogativa libertatis, ut tam ipsi, quam ab eis in perpetuum descendentes, *de domo, et familia nostra de cetero censeantur*», ezekből kitetszőleg őket a király saját udvarnokai sorába tette át, vagy inkább vette föl. De a királyi udvarnokság, jelesen ennek egyik ága: a királyi testőrség a vármegyei rendszeren egészen kívül állott, külön, sőt a várszerkezetenél idősebb intézmény volt, mit Bélának további szavai is igazolnak: »Itaque de cetero *ad jam dictum castrum nullum habeant respectum*.«

Bartal György viszont ²⁾ a várfőispánok alatt állott katonaságnak szintén két osztályát említé meg: a nemességét s a várkatonaságét. De ez azon későbbi kornak jelensége, midőn a várszerkezet még nem volt egészen elenyészve, a nemesmegyei pedig teljesen nem volt kifejlődve, mint alább bővebben fogjuk látni.

Sz. István a vár első fegyveres osztályát úgy szólva ennek tagjai által nemesíté meg; mivel azonban rendre országos nemességet meg nem illetett terhek rakattak rája, ez féltékenységet, a mi viszont a nemesség között is osztályozást szült, s így a várjobbágyok, a szentegyházaknak később kifejlődött »praedia-

¹⁾ Disquisitio de Regni Nobilibus ad Stephanum Koszta. Claudio-poli, 1814. 28. lap.

²⁾ Commentar. I. 362—364. l.

lista«-ival¹⁾ együtt — ha szabad úgy fejeznünk ki — mintegy félnemeseknek tekintődtek.

Azon ellenvetés azért, hogy számos eset bizonyítása szerint várjobbágyok országos nemessékké tétetvén, ez nekik azelőtti pórságukat kétségtelenül igazolja²⁾, a pórokra nézve igenis teljesleg áll, de az első osztályúak irányában már csak föltételelesen fogadható el, mert amazok pórrendből egyszerre országos nemessékké, emezek pedig a nemesség kisebb osztályából a nagyobbba voltaképen csak át-, vagy ha azelőtt is országos nemesek valának, visszatétettek. Ezt diplomaticai adat világosabbá teszi. 1279-ben Kun László király ezeket mondja: »*attendentes fidelitates, et laudabiles famulatus, ac strenuos actus militiae nobilium jobagionum castri, et praedialium nostrorum in comitatu de Ryuche existentium* — — — *eosdem nobiles nostros praediales, et jobagiones castri ejusdem* — — — *a iudicatu, iurisdictione, potestate filii Henrici Bani* — — — *et aliorum comitum pro tempore constitutorum, exceptis articulis, in quibus iidem iobagiones castri* — — — *expresse iudicio, et iudicatu comitis Rijuce adstare tenebantur pure et simpliciter de nostra gratia speciali tanquam veros, et naturales servientes nostros regales* — — — *iuxta libertatem eorundem nobilium duximus eximendos.*«³⁾ Ezekből tehát világos, hogy itt a király őket a nemesség kisebb osztályából csak a nagyobbba tette át, még pedig különös móddal, mennyiben a várjobbágyi nemességet illető kötelezettségnek egy része alatt továbbra is meghagyta.

Különben minő óvatossággal járt el Fejér az ellenvetései támogatására szükségelt adatok kiválasztásában, kitűnik abból, hogy az olyat, melyben noha a nemzetség és várjobbágyiség együttesen kifejezve föltalálható, de mert annak egyéb kitételei nékie nem kedveztek, jobbnak látá, merőben ignorálni; elmellőzte például a következőt: »*Baka de genere Kurch jobagio castri*«, ki 1207-ben, tehát a Kézai kora előtt, a »Maria de monte« nevű zárdának 5 aratrum-nyi földet ajándékozott, rokonai beleegyezével.⁴⁾ Itt a »generatio« szót erőszágunkul nem is használva, nem

¹⁾ Ilyek voltak 1292-ben azok, kiket a garam-melléki apátság földbirtokkal ellátva ekként említ meg: »*eosdem in numerum nobilium Jobbagyonum ecclesiae nostrae exercituantium recensentes*« Fejér T. 6. V. I. 206—207. l.

²⁾ Ilyen a Churnug nemzetség, mely 1268-ban, T. 4. V. 3. 468—468. s ilyen: Comes Bana fiaival a Beren nemből, ki 1270. vasvári jobbágyból lett serviens-sé. T. 7, V. 5. 366., 382. l.

³⁾ T. 5. V. 2. 544. l. Hasonló ehhez T. 9. V. 6. 286. l.

⁴⁾ T. 5, V. 2. 75. l. Vegyük kissé szemügyre a jugerum és aratrum régi jelentőségét. Amaz hajdan nyilföldet jelentett, mert kiterjedését nyillövessel határozták meg. Czindér Mór az általa kiadott *Fuchshofer*

elégséges ok-e a föld temérdeksége s a rokonsági beleegyezésből kivonható »haereditas« annak elfogadására, hogy Baka várjobbágy a Kézai-féle »pauperes nobiles«-ek között ugyancsak nagybirtokú Gentilatre volt s hogy tán még a Horvát István által a 108 magyar nemzetségek sorába a 24-ik szám és Churt név alatt regisztrált nembeli lehetett.

Egyébiránt a várszerkezetet illető előadásunkból korántsem akarjuk azt következtetni, hogy a várjobbágyok közül mindazok, kiknek generációja névszerint megemlíttetik, már csak ennél fogva is nemesek voltak volna; sőt inkább hogy a póroknak is volt generációjuk, ezt világos példával tanúsítja a váradi regestrum ¹⁾ 142 §., mely által borsai Herczeg neje egy a szentegyház-

Monasteriologia T. I. 81. lapján egy 1260-ki adom. levélből szép példát hozott fel: »In hac donatione singularis modus terrae donatae quantitate determinandi proditur. Tantum nempe terrae conceditur, quantum a coemeterio eius Capellae c quatuor huius lateribus tribus vicibus sagittando comprehendi posset. Quo pacto ad obtinendam terram, tercentorum iugerum debebat sagitta singulis vicibus 100 orgias conficere, ad quod opus sane si uspiam, firmitas lacertorum diligenter exquirebatur. Nam sagittae iactus vel unica orgia longior, tercenta illa iugera duobus auxit.« Ugyan ő mondja továbbá a 255 lapon, hogy a II. András által adományozott 240 iugerum = »Nostris iugeribus 410 per 1200° □ computatis. Vetera enim illa iugera 2053 orgias □ Vien. seu 864 □ mensuras regales continebant, quarum singulae 9 pedibus, et 3 pollicibus nostris aequalabantur.« Az aratrumra nézve pedig a 176. lapon így szól: »Nomine aratri veniebant hoc aevo (1252) spacium terrae fere 260 nostris iugeribus aequale, si haec a 1200° □ computentur.« Továbbá egy 1224-ki levélben ez olvasható: »3000 iugera terrae ad duo aratra sufficientia« *Fejér* T. 3. V. 1. 464. l.; viszont 1296: »centum, et trigiuta iugera terrae ad usum unius aratri sufficientia.« *Fejér* T. 9. 720. l. A Szepességen 1 aratrum = 120 iugerum volt *Bartal* Comm. II. 148. l. Lásd még *Tud. Gyűjt.* 1833. 6. füzet. Végre *Czinár* idézett könyve 180. lapján czekeket írja: »cum ex Verbőczii P. 1. Tit. 133. §. 47. facile eruatur terram unius aratri 256¹⁾ circit: iugeribus (a 1200° □) aequari, et Diploma Andreae I. in 20 aratris 60 mansiones (telek) seu familias fuisse dicat: terram unius Mansionis circ. 85 iugeribus nostris aequari clarum est. Alibi quoque uni Aratro tres Mansiones assignatae leguntur.« Lásd még nála a 238. lapot. Számítsa ki már az olvasó, ha kedve tartja, Baka szegény nemes atyámfjának öt aratrumnyi birtokát 1200 öles holdakra. Aligha elei valamely szomszéd olygarcha által nem voltak arra kényszerítve, hogy magokat a várjobbágyságra adva, így a vár árnyékában védelemre találjanak.

¹⁾ E könyvnek az 1550-ki és 1849-ki kiadásban czíme: »Regestrum de Várad«, a *Bél* Mátyás-féle 1740-ki kiadás szerintinek pedig:

nak ajándékozott szolgájáról ezeket mondja: »*dedi* eidem ecclesie in campanarium, et ambos in constitutis officiis de generatione in generationem permanere.«¹⁾ S hogy az ilyeseknek, valamint mindazoknak, kik örökös és osztály alá tartozott bárminő természetű fekvőt birtak, a generatio emléken tartására s az arra figyelésre elkerülhetlen szükségök volt, azt természetesnek állítjuk. S azt hisszük, hogy a generatio neve hajdan arra szolgált, a mire utóbb a vezetéknev, különben is amaz akkor kezdvén a használatból tűnedezni, a mikor emez állott helyébe. S annak, ki egyenes őseit valamelyik eredeti nemzetségtől, hitelesítve bár, tudja eredeztetni, azonkívül, hogy törzsnemzetségi ősi nevét lesz szerencséje ismerhetni: szorosan véve — ha ehhez még más színű adatok is nem járúlnak — egyéb haszna nem igen, s még csak annyi sem fog lenni, hogy az által nemzetsége keleti vagy nyugoti eredetét, vagy bár nemességét bebizonyíthatná.

Azonban Fejér György kikelésének, a generatio nevezet általánosságának és közösségének az legyen-e már eredménye, hogy avatottaink e tárgyon mindig csak futva surranjanak át és a magyar 108 nemzetség lajstroma örökre úgy maradjon, minőleg az a Kézai krónikája 1833-ki kiadásában áll?

Legneveltségesebb oldala az egésznek az, hogy Fejér olyasmért támadta meg Horvátot, a mit ez voltaképpen nem is állított. Mert ő határozottan és nyíltan se azt nem vitatta, hogy mindazon magyar nemzetségek, melyek a »de genere« kifejezést használták, épp ezért a keletről bejött 108 nemzetségek közé tartoztak volna, de azt sem állította, hogy e cím minden kivétel nélkül annyit tenne, mint például országnagy, főnemes, mert hiszen a keletről jött minden egyes szabad magyar a 108 nemzetségnek valamelyikéhez okvetlenül tartozott a nélkül, hogy ezért mindenik fejenként mind megannyi gonfaloniere lett volna. Horvát egyszerűen csak annyit mondott, hogy: 1-ör keleti eredetű csak is 108 nemzetség,²⁾ s ezt régi krónikásaink után méltán elmondhatta; hogy: 2-or e nemzetségek tagjai örökséget birtak,³⁾ melynek erőt az eredeti osztály s így azután e kettő együtt a generatiónak előkelőséget adott; hogy: 3-or a későbbi »naturalis Baro«-k, zászlós urak, mánások ebből kerültek ki; hogy: 4-er a letelepedés utáni neme-

»Ritus explorandae veritatis, seu iudicium Ferri candentis«; mi rövidség okáért »tűzkönyv« néven fogjuk említeni.

¹⁾ A magyar nemzeti generatio tárgyán szintén csak átsikló *Barthol Comment.* 2. 28. lapján igen jól írja: »Ius stirpis, et gentilitatis non legibus scriptis, sed natura auctore conditum; nullum itaque paullo vetustiore reperias populum, cui non et tribus suae, et gentes fuerint.«

²⁾ Magyar nemzetségek 34. l.

³⁾ U. o. 88—91. l.

sítés magára, örökség nélkül, a »genere« cím használatára még nem volt elégséges, más levén nemessé, más viszont nemzetséggé lenni; s midőn ő elmondta még azt is, hogy: 5-ör, noha levelet, mely azt bizonyítaná, hogy a várkatonákból nemessé lettek a »de genere« kifejezést használták volna, nem olvasott, mindamellett tudna példákat arra, hogy némely ilyes nemeseknek örökség adatott volna; ¹⁾ s hogy végül 6-or a magyar nemzetségeknek született magyarokból való szaporodását csak azért sem látja lehetetlennek, mivel egyfelől idegenek, egyik-másik király alatt majd mind nemzetségi jogot nyertek; mivel másfelől, a miket Kézai a foglyokból eredt nemzetségekről mond, a mennyire ezek hosszú idő után magyaroknak, ha nem tisztáknak is, tekintődhetnek: épen ilyesmit látszanak bizonyítani. ²⁾

Vajjon mindezek ellenére Horvátra fogjuk-e mégis azt, mit irányában Fejér annyira törekedett paralizálni?

Fejér tehát a 108 magyar nemzetség keleti eredetűségét s előkelőségét ellenvetéseivel meg nem gyengítvén, inkább azt mutatta meg: mennyire nem meríté ki a nemesség eszméjét a »Nem« gyökből eredt »nemes« szó, főleg pedig mennyire méltánytalan, ki nem elégitő és ferde a »pórság« fogalomnak, a »nemtelen, nemetlen, nem nemes« szavakkal való kifejezése.

Részünkről a »pór« régi nevezetet legczélszerűbbnek tartjuk s még inkább akkor, ha némelyek »por« értelemben vennék is, mert így az egyenlőség a megéréshez még inkább fog közeledni, mindnyájan egyaránt porok levén.

3. §.

De van még e tárgyban Rosty Zsigmondhoz intézendő néhány szavunk, ki Horvátnak néhány állítása ellen nem egy nehézséget támasztott. ³⁾ Vegyük rendre.

1-ör. Szerinte Horvátnak azon tana, hogy a »generatio« kitétel mindig a keleti 108 nemzetség egyikét jelenti, s így a, mely nemzetség »de genere«-nek címeztetett, az épen azért az Ázsiából kiköltözöttek egyike, mint hibás tan elvetendő, ⁴⁾ mivel úgy mond Béla jegyzőjének és más krónikásainak ily szerű kifejezéseit: »Eleud, pater Zobolsu, a quo genus Saac, jobban Chaak, Ound pater Ete, a quo genus Calan, et Colsoy; Huba a quo genus Zembra descendit« sat. — ha fontolóra vesszük, csak azt mondják,

¹⁾ U. o. 34—35. l.

²⁾ U. o. 35. l.

³⁾ »Pesti Napló« az 1857-ki évfolyam 171—173. számainak tárczáiban.

⁴⁾ Kétségenkívül, ámde azon megjegyzéssel, hogy e tant nem Horvát, hanem Rosty gondolta ki legelőbb.

hogy e vagy ama nemzetségnek ez vagy amaz volt a törzse, holott Horvát István szerint Előd a Csák nemzetségből származott, mi képtelenség, mert Csák Elődnek unokája lévén, az apa a fűtől nem eredhetett sat., s így az ilyenek Rosty szerint a keletről jött nemzetségek közé nem számíthatók.

Mint láthatni e nehézség azon téveszméből eredt, hogy Rosty a Szabolcs fiát Csákot és a Huba fiát Szemerét sat. tartja az e nevű nemzetségek egyedüli keresztatyjának. De ha például egy korunkbeli krónikás azt írná, hogy az Eszterházi jelenben virágzó nemzetség az 1576-ki Benedektől jön le, nemde igazat a nélkül adnánk neki, hogy ezért e jeles nemzetségnek ősiebb tagjait ignorálni s ezektől a zerházi nevet megtagadni tartoznánk?

Igy vagyunk a még keleten létezett s ezer meg ezer tagra szaporodott 108 magyar nemzetségeinkkel, melyekről az azonkori névtelenséget föltenni s a letelepedés után egy-egy nemzetségben egy-két egynevű tagnál többet nem képzelni, igazi képtelenség volna.

Midőn Béla jegyzője a Csák nemzetséget Elődtől eredezteti, mennyiben e kifejezés: »a quo« reá s nem fiára Szabolcsra vihető; midőn ellenben a pozsonyi krónika ¹⁾ már nem Elődtől, de magától Szabolcstól hozza le; midőn továbbá a Béla jegyzője a Moglout nemzetséget »a quibus« kifejezéssel Tuhutum, Horca, Gyula és Zombor nevű család-tagoktól már együttvéve származtatja; ²⁾ midőn viszont Elődtől nem Előd, hanem Saac; Hubától nem Huba, hanem Zemera nemzetség hozatik le; midőn végre Béla jegyzője nemcsak azt mondja: »Huba a quo genus Zemera« azaz maga a Szemere nemzetség, hanem később ezt is írja: »Huba a quo prudens Zemera« — azaz a Szemere nemzetségnek Szemere nevű egyik jeles egyéne — descendit; ³⁾ ugyszintén: »Velec, a cuius progenie Turda episcopus descendit,« ⁴⁾ nem tehát maga a Turda nemzetség, mely Kézai szerint már Etele korában virágzott: valóban ennyi különböző értelmű jelenségek szinte magokra eltartóztathatták volna Rostyt e nehézsége előgördítésétől.

Hogy e kifejezést: »ex isto, vel illo, haec, vel illa generatio oritur« hogyan értsük, már Horvát előtt a bécsi képes krónika értésünkre adta. Megemlítvén ugyanis Etele korából »Capitaneum Zoward de genere Zoward,« ⁵⁾ mégis azután Árpád kor-

¹⁾ Chronicon Hungarorum P'osoniense. Budac, 1852. fol. 22.

²⁾ Cap. 6. *Endlichernél* 8. l.

³⁾ Capit. 33. *Endlichernél* 30. l.

⁴⁾ Cap. 19. *Endlichernél* 20. l.

⁵⁾ Turóczi János P. I. cap. 21. Ezt Kézai Lib. I. cap. 4. *Endlichernél* a 98. lapon, és a pozsonyi krónika fol. 16. tisztán »Zoard«-nak

szakáról írva, így fejezé ki magát: »Sed quintus Leel est, ex isto quidem Zoard oritur generatio.«¹⁾

S már most kérdjük: hogyan származhatott Leeltől a Zoárd nemzetség, ha az még Etele korában megvolt?

Ime tehát már ebből eléggé kitűnik, hogy mindezen, megvallva elég idétlen kifejezéseket, melyeket Béla jegyzőjétől Kézai, tőle meg a többi krónikás vett át,²⁾ leghelyesebb megfordítva értelmeznünk.

És itt nehogy valaki a honfűsített nemzetségek részéről irányunkban ellenkező adattal válaszoljon, sietünk megemlíteni, hogy miután a jövevények közt egyet sem találhattunk olyat, ki nemzetsége nevét eleiről örököltén, magával hozta volna be, két eshetőséget gyanítunk: *egyik*, midőn a nemzetség magától az első belépettől nyerte nevét, mint például: Hedric=Héder, Hermann, Hunt-paznan, Misca, Simon, Ratholth; *másik*, midőn a beszállottnak egyik-másik ivadéka adta a nevet, például: Conrad, Beche-Gregor; vagy pedig azt elmagyarítva a nemzettől, jelesen a köznéptől kapta, minők: Bolug, Bogát-Radván, Chákán, Ják sat. És épen ebben található fel alapját ez idegen nemzetségek kettős nevét illetőleg krónikásaink tévovázásának. A bécsi képes krónika megemlítvén például *Vencellint* sat. ezt mondja: »*ex istis Iak nascitur principium, et origo.*«³⁾ Tovább folytatólag így szól: »*prae-dictus autem Vencellinus genuit Radi, Radi vero genuit Miscam, Misca vero genuit Cupan, et Martinum*«⁴⁾ s már most halljuk mit állít Mártonnak fiáról? »*Opus, filius Martini, de genere Vencellini.*«⁵⁾ Így a Buzád nemzetség, mely nevét, mint látszik előbb az első beszállott Hodholthtól vehette, most Hoholt, majd Buzád néven fordul elő: 1234. *Buzád de genere Hohold*, azután 1289. *Buzád de genere Buzád*.⁶⁾ Így Horvát István sem volt képes elhatározni,

---

írják. *Horvát* pedig Magy. Nemzets. 66. lapon megemlítette, hogy a Zuárd nemzetségnek leveleinkben igazi neve szintén: Zuárd.

¹⁾ *Turóczi* János P. II. cap. 7.

²⁾ *Szabó* Károly az általa magyarított Béla jegyzője 81. lapján állítja ugyan, hogy e jegyzőt nem ismerték volna Kézai és utánzóí, azonban közvetőleg, mennyiben *Podhradczky* Józsefnek, a Kézai kiadójának előszava XVII. lapjából, *Toldi* Ferencznek a Magy. Nemz. Irod. Tört. 2. kiadása I. k. 82. lapjából és *Cornides* Vindic. 246—247. lapjából kiteszöleg közösen egy forrásból merítettek, — kifejezésünk tán még sem túlságos.

³⁾ *Turóczy* János P. II. cap. 12.

⁴⁾ U. o. P. II. cap. 28.

⁵⁾ U. o. P. II. cap. 52.

⁶⁾ *Fejér* T. 3. V. 2. 408., 418., T. 5. V. 3. 73., 479., 482.

ha a Csákán-nemzetségnek igazi neve nem inkább Miurk-e? ¹⁾ Azonban Horvát mindezek mellett előre is belátva a nehézség támaszthatását, el nem mulasztá kezünkbe két kulcsot adni, egyiket e szavaival: »Nekem úgy látszik, hogy a történetírók e kifejezéseikkel csak azt akarják mondani, hogy ezen ősök a Tsák, Kalan és Kolsoy, Szemere sat. nemzetségekből valók voltak, mert Kézai egyéb helyeken így is beszél: « Kadar de genere Turda, Geicha — — Arpad de genere Turul, Wela ex genere Zemein oriundus; » a másik kulcsot pedig ezekben adá át: »hogy az Abák, Tsákok, Turulok, Salamonok, Loják sat. nem mindenkor az Aba, Tsák, Turul, Salamon és Loja nemzetségekhez tartoznak, hanem e nevezetek inkább keresztnevék, vagy név helyett szolgáló nevek valának. Olvastunk illetén példákat: Aba de genere Opour, Chak de genere Aba, Opour de genere Chak.« ²⁾ Ha már e kulcsokat nem resteljük kellőleg használni, az előgördített nehézség rejtekeit azonnal kinyithatjuk. Miután Horvát kimondta gyanúját, hogy ő például a Csák-nemzetséget nem Elődnek unokájától és Szabolcsnak fiától, Csáktól, de ennél egy sokkal régiebbitől hiszi

¹⁾ Magy. Nemzets. 70. l. Mindeztért hajlandók vagyunk azon kettős nevű három nemzetséget, melyet Horvát a 108 eredetiek sorában iktatott, ebből a másik osztályba tenni át.

²⁾ U. o. 36. l., melyekhez részünkről még ezeket adjuk:

Bendacuz. . . . . de genere Erd. Kézai Lib. I. cap. 2. *Endlichernél* 89. l.

Bendeguck. . . . . « « Kadar { *Turóczi* János P. I. cap. 10.

Kadar. . . . . « « Turda }

Boxa. . . . . « « Iak 1273. *Féjér* T. 7. V. 3. 72. l.

Chak(nak fia) Chak « « Iak 1302. « T. 8. V. 1. 112. l.

Chak. . . . . de cognatione Buzád 1308. « T. 8. V. 1. 145. l.

V. 5. 35. l.

Buzád. . . . . de genere Wasun T. 7. V. 2. 134—135. l.

Iula. . . . . « « Kata 1259. T. 4. V. 2. 519. l.

Bors. . . . . « « Miskocz 1235, 1236. T. 4. V. 1, 27., 61., 111., 205. l.

Gyula. . . . . « « Borsa 1295. T. 6. V. 1. 366—367. l.

Paznan. . . . . « « Borsa 1327. T. 8. V. 7. 199. l.

Iako. . . . . « « Huntpaznan T. 5. V. 2. 39. l.

Zolouch. . . . . « « Huntpaznan 1308. T. 8. V. 6. 12. l.

Salamon. . . . . « « Zemere 1300. T. 7. V. 3. 120—121. l.

Aba. . . . . « « Vrusur 1292. T. 7. V. 5. 504. l.

Thybolth apa és fiú « « Vrusur 1292. U. o.

Sike. . . . . « « Opour T. 5. V. 2. 192. l.

Opour. . . . . « « Peech 1287. T. 7. V. 4. 199. l. T. 5. V. 3. 344. l.

Pousa. . . . . « « Turdos 1244. T. 7. V. 1. 286. l. sat.

eredni, s miután e szerint ki van mondva az is, hogy nagyszerű botlás lenne, ha a magyar nemzetben például a Szabolcs fiánál, vagy Sámuel királynál több Csákot, vagy Abát képzelni nem akarnánk, — nemde kötelességünké vált ez állítást, mielőtt könynyedén elvetnők, nyomozás alá fogni?

Kísértsük meg tehát, ha a diplomatica virányai közt csakugyan nem találhatni-e vagy egy szál adatot arra nézve, hogy egy nemzetségnek tagjai időnként a nemzetség nevén is nevezettek, vagy más szókkal: hogy egyik-másik tag soha nem használta volna nemzetsége nevét kereszt- vagy vezetéknevűl?

Valóban egész koszorút fűzhetni ilyesekből. 1145-ben Magnus Bikach de genere Bikach; ¹⁾ 1232-ben Chak, kinek atyja Demeter, ezé meg Wgud, de genere Chák; ²⁾ ismét 1237. György fia Chak, de genere Chak; ³⁾ 1300. Zemere a Zemere nemből; ⁴⁾ 1260. Jak a Jak nemből ⁵⁾; 1290. Ebed fia viszont Jak, a Jak nemzetéből ⁶⁾; 1297. Akus, Mihálynak fia, de genere Akus ⁷⁾; 1244. Posának fia Turdos, a Turdos nemből ⁸⁾; 1234. Miklós fia Miscoucuz, de genere Miscoucuz ⁹⁾; 1321. Chanád, kinek atyja comes Tamás, ezé pedig Pongrácz, a Chanád nemből ¹⁰⁾; 1135. comes Hont a Huntpáznán nemből ¹¹⁾; 1231. Hunt ugyan abból ¹²⁾; 1266. comes Hunt, a Márk fia, ugyan abból ¹³⁾; 1307., 1356. szintén Hunt, ugyan abból ¹⁴⁾; 1261. Páznán, ugyan abból ¹⁵⁾; 1220. Oslw fia, kinek atyja Osl magister, ezé megint Osl comes ¹⁷⁾; 1254. Ethuru, az Ethuruh nemből. ¹⁸⁾ sat. S hogy csakugyan ezek nemzetségi nevöket valószínűleg vezetéknevű gyanánt hasz-

¹⁾ *Fuchoffer* Monast. T. I. 268. l.

²⁾ *Fejér* T. 8. V. 5. 209. l.

³⁾ U. o. T. 4. V. 1. 98. l.

⁴⁾ » » T. 7. V. 3. 120—121. l.

⁵⁾ T. 4. V. 3. 29., T. 7. V. 1. 223., T. 3. V. 1. 329—330. l.

⁶⁾ T. 7. V. 3. 94. l.

⁷⁾ T. 6. V. 2. 79. l.

⁸⁾ T. 7. V. 1. 286. T. 4. V. 3. 243. l.

⁹⁾ T. 3. V. 2. 411. l.

¹⁰⁾ T. 8. V. 2. 298—299. l.

¹¹⁾ T. 7. V. 5. 106. l.

¹²⁾ T. 3. V. 2. 263., 329. l.

¹³⁾ T. 7. V. 5. 584. l.

¹⁴⁾ T. 8. V. 6. 186—187. T. 9. V. 7. 157. l.

¹⁵⁾ T. 4. V. 3. 45—47. l.

¹⁶⁾ T. 3. V. 1. 300. l.

¹⁷⁾ T. 8. V. 1. 113. l.

¹⁸⁾ *Bartal* Comment. T. II. Mantissa III. l.

nálták, birván még saját keresztnévvel is, azt szintén adatokkal igazolhatni. Így 1230. Leonárd fia néha csak Osl, máskor meg Mihály neven említették ¹⁾; 1234. Hohold fia comes Hohold, később már csak Buzád névvel jön elő. ²⁾ Így a Chák nembeli Demeter egyik fia most Chák, majd Károly név alatt fordul elő stb.

De legyen ennyi elég Rostynak első nehézségére, s haladjunk tovább.

2-szor. Ő több diplomában oly nevek mellett találta a »de genere« czímet, melyekről, mint keresztény keresztnevekről, hogy már Ázsiában divottak volna, elhinni egyáltalában nem tudná. Nevezetesen 1239. »viri nobiles de genere Salamon, 1300. de genere Simon, 1211. de genere Augustini, de genere Iohannis, de genere Smaragdi, de genere Mizadacii sat.« s ezért szerinte a »de genere« nem jelent egyebet, mint egy bizonyos személytől való származást, avagy nemzetséghoz tartozást. ³⁾

Miután Horvát a Rosty által idézettek közül csupán a Salamon és a már nem idézett Mark nemzetséget iktatta a keletiek sorába, sőt miután ez utóbbit Podhradczy, meg lehet helyesen, csak nem elég helyes okadással ⁴⁾ onnan kivéve, már a honfűsítettak közé sorozta: bizonyára könnyű volt Rostynak a többi keleti származásuaknak nem tekinteni.

Mind régi krónikásaink, mind Horvát nyíltan kimondták valamint Miska-nak, szintűgy Simon-nak sat.-nek nyugoti származását. Hogy pedig az Augustini, Iohannis, Smaragdi, Mizadacii, s a minő még 1344. Drachmeli, ⁵⁾ 1240. Iula Bani ⁶⁾ sat. nevek, ezen egyének nemzetségeinek valódi neve nem lehet, meggyőzhette volna Rostyt azoknak genitivus casusban állása. Jelesen a Fejér által Horvát irányában idézett e szavak: »Iobagiones castri Zaladiensis de genere Iohannis maioris exercitus«, a legmerevebb felfogással is elemezve csak annyit jelentenek, hogy e jobbágyok azon nemzetségből valók voltak, melyhez tartozott maga János hadnagy is; de azt is állítani, hogy e nemzetségnek »János« neve volt volna, már túlerőszakosság. S hogy ezt állítani csakugyan nem lehet, im egy kis ok, melyet a Rosty idézetéből vonhatni ki: »1272. viri nobilis Petri, filii Zonuk de genere Zonuk«.

¹⁾ A T. 3. V. 2. 208 — 209. lapokon levő két levelet vesd össze.

²⁾ T. 3. V. 2. 408., 418. I. T. 8. V. 3. 581. I. és T. 8. V. 4. 208. I.

³⁾ Minden bizonynyal ennyit jelent Horvát szerint is.

⁴⁾ Ő Kézaija 86. lapján a 3-ik jegyzet alatt ezt írja: »Miurk idem opinor significare ac Mark, si ita, tunc« stb. Ellenben Horvát Miurkot a Chakan nemzetséggel gyanítá azonosnak.

⁵⁾ Fejér T. 9. V. 1. 268 I.

⁶⁾ T. 7. V. 2. 88 I. Lásd még Bartal Comment. I. 112 I.

Ha már éppen a Péter atyjától származott e nemzetség, vajjon helyesebben nem így kellett volna-e kifejezni: *de genere eiusdem Zonuk*? Az eiusdem szó kihagyása tehát kézzelfoghatólag bizonyítja e Zonuknak még egy előbbi más Zonuktól való eredését. Ime továbbá egy másik ok: »cognati filiorum comitis Petri de *generatione sua*«, ¹⁾ mely Péter generációjának mi lehetett igazi neve, megmondani nem tudjuk. S ím ezekből folyólag egy más még nagyobb ok: Zsigmondnak van nemzetsége, de hogy nemzetségének neve nem Zsigmond, hanem Rosty, — azt már bizonyosan tudjuk!

Azonban, mivel ezeknek keletiségek elfogadására Rostyt különben is senki sem sarkalta: térjünk a Márk és Salamon nemzetségekre. Valamint azt, hogy e nevek keresztény keresztnevek is nem lennének, szintűgy hogy csakis keresztény nevek volnának, egyiránt nem szabad állítani; s valamint nemzetünk, éppen úgy a naptárainkban álló neveknek nagyobb része keletről való: s ha nemzetünk a tribusokra és generatiókra osztás eszméjét nagy valószínűséggel keleten a vele huzamos közlekedésben állott héber nemzetől vette át; ²⁾ midőn továbbá az eredeti bibliában számos magyar névre, jelesen pedig az Aba, Ladán nemzetségekre található; ³⁾ s még ide számítva azt is, mit maga Rosty sem kíván merőben elvitázni, hogy őseink egy része kivándorlása előtt már ismerte a kereszténységet, ⁴⁾ melynek rájuk hatása legcsekélyebb mérveül tartjuk az igeen nevekkal való megbarátkozást, mint ezt a közéletben is tapasztalhatni: mindezek ellenére képzelenségnek tarthatni-e egy-két idegen, főleg e héber -- világhírű

---

¹⁾ T. 5. V. 3. 146 l. Ilyen »Ochuz Banus — — per homines de genere suo«, *Pray De sigillis*... 86 l.

²⁾ A X-ik évszázadi egyik kozár Chánnak leveléből kiderül, hogy a kazarak a hébervallás követői voltak, s hogy ők az erdélyi székelyekkel s a még keleten időzött magyarokkal rokonsági közlekedésben éltek. Új magy. Múzeum 185¹/₂ I. 368, 370 l.

³⁾ Horvát István, Rajzolatok a Magy. Nemzet legrégiebb Történetiből. Pest, 1825. 19. l. Ludan=Lodán ugyan Csehországból bejött nemzetség neve, de ezt magyar-hangzatúságához képest itt fogta nyerni.

⁴⁾ *Rubruquis* erre nézve részletes adatot említ meg. Lásd Horvát Rajzolatok 41—42 l. s *Fejér* T. 4. V. 2. 265. sat. lapját, úgy a Hazánk 1. évi folyama 411 l., Szalay László Magy. Ország Történ. I. 54—55 l. és az Új magy. Múzeum 185¹/₂ I. 836 lapját. A Boszporosz melléki Unnok királya 520-ban kereszténynyé lett. Lásd még *Bárdosi* János Suplem. Analect. Terrae Scephus. 280—281 l.

— két név elfogadását? ¹⁾ Horvát ez eljárását tehát, hogy hibásnak határozottan állíthassuk, több nyomós ok, főleg maga a történelem nem engedi. E részben való hibátlansága fölött nyomban lándzsát törni, valamint elég szerény nyilatkozatai szerint ő nem akart, úgy mi sem kívánunk, s mindenek fölötti bevallott botlását inkább csak abban találjuk, hogy ő ezen alapjaiban teljes hiteli és ritkabecsű értekezését kellőleg ki nem dolgozva, alkalmoszerűvé törpítéssel kiadni annyira sietett.

3-szor. Rosty által hibául tétetik ki Horvátnak az általa nem keletieknek gyanított magyar nemzetségek elmellőzése. Kézainak, ki bizony a korában még jelzett nemzetségek történetében mindnyájunknál otthonosabb volt, e szavaiból: *centum enim, et octo generationes pura tenet Hungaria, et non plures, alie autem, si que ipsis sunt coniuncte, adrene sunt, ultra ex captivis oriundi* ²⁾ kitetszőleg három osztályát említi meg a magyar haza összes nemzetségeinek: egyik a keletről jött 108 számból állott tiszta magyaré; másik a honfiusítottaké; a harmadik pedig a rabszolgákból letteké. Kézai korában sem volt tehát több magyar-nemzetség 108-nál s minden újabbak a két utóbbi osztályhoz soroztattak.

Midőn ezek közül Horvát csak a két elsőt kívánta tárgyalni, vajjon hibázott-e mégis, hogy a harmadikat, a *minorum gentium* mókét e két első közé beiktatni helyesnek nem találta? Nem így tett-e Kézai is? Kézainak »pura« szavából kihozhatólag, az eredeti 108 nemzetséget, ide értve honfiusító törvényeink gyakorlati szelleménél fogva a hasonjogú bekeblesítetteket is, valószínűleg ép azon aristokratái felsőbbtség érzete s az ebből eredt ráartótság gyengéje bántotta, melyeket Horvát fejtegetni óhajtott s melyekből a később származott magyar nemzetségeket részesíthetőeknek nem hitte.

Következőleg Horvát tanát azért állítani elhibázottnak, mivel 108 magyar nemzetségnél többet találhatni: valójában igen szerencsétlen logismus.

¹⁾ Szt. Istvánnak megkereszteltetése előtti neve: Salamon, l. Tud. Gyűjt. 1833. VII. 123 l., vagy *Ditmar* szerint: Waic=Albert volt. *Podhradczky* Kézaija 46—47. l.

²⁾ Lib. I. cap. 1. *Endlicher*nél 88 l.

L E V E L E K

CSERNOEVICS NENÁD (IVÁN CZÁR) A »FEKETE EMBER« TÖRTÉNETÉHEZ.

(A bécsi cs. és k. titk. államlevéltár »Hungarica«-gyűjteményéből.)

— E L S Ő K Ö Z L E M É N Y . —

A mohácsi vészt közvetlen megelőzőtt és az utána következett néhány esztendőnek eseményeiről sokkal több egykorú emlék maradt fenn, semmint azt még nem régiben gondoltuk. Ezen emlékek fontosabb része a külföldi levéltárakból kerül elő. Jászay csak most közelíthetné meg igazán nemes szándékának megvalósítását, a mire útegyengető munkájával törekedett vala. Fraknoi epochális működése és újabb forráspublícatiókink, úgy szintén erősödni kezdő criticánk rövid idő alatt egészen meglepő világosságot derítettek ama korra. De azért hazánk történetének ama zavaros időszaka, ha azt az újabb nyomozások által kijelölt irányban egészen feltárni akarjuk, még hosszú időre és még igen sok foglalatosságot nyújtand történetbúvárainknak.

Ezen kor érdekesebb alakjai közzé tartozik kétségkívül *Csernoevics Nenád*, máskép *Iván* szerb népezér, az úgynevezett »fekete ember,« kiről azonban mind inkább bizonyosabbá lesz, hogy csak Zermegh és Szerémi feketítették be oly nagyon pártos gyűlölethől. »Atque huic contraria — mondhatjuk róla I. Ferdinánddal — nonnisi ab aemulis, atque iis, quorum versutiae credere nefas, esse excogitata, quorum figmentis neque nos etiam credimus.« Mind inkább bizonyossá lesz róla, hogy nemcsak nem volt hitvány lator és közönséges szédelgő, miként Zermegh és Szerémi késői utánczói őt czímezik, hanem ellenkezőleg egy az ő korát élénken mozgató politikai eszmének volt képviselője, a magyarországi szlávság territorialis egyesülésének és önállósításának volt zászlóvivője oly értelemben, hogy az ország déli végselelein, a magyar király felsőbbbsége alatt külön rácz tartomány vagyis deszpótaság kerekíttessék ki. A trónviszályok és kormányi

rendetlenségek I. Mátyás elköltözése óta nem egyszer nyújtottak alkalmat a német császári udvarnak ilyes ígéretek által pártot szerezni Magyarország koronájának elbirtoklására s megtartására. Iván czárt előbb Zápolya, aztán a többet ígérő és jobban fizető Ferdinánd teszik forradalmi népvezérré, sőt európai nevezetességi katonai hatalommá. Egyébként Iván éppen úgy beválik a maga korában történelmi hősnek, mint a vele egykorú Dósa György vagy Münzer Tamás.

Élénken foglalkoztam e rejtelmes emberrel. Tanulmányoztam korát, kutattam származását s neveltetését, kerestem a lépcsőfokokat, melyeken a fejedelmi méltóság fényköréig emelkedhetett. Tanulmányoztam jellemét, ambícióját, összeköttetéseit és népe vágyait. Tanulmányaim eredményét egy terjedelmesebb történelmi műben foglaltam össze és a múlt év tavaszán kiadni szándékoztam.

Ekkor jelent meg a »Századokban« (1883. évf. I. füz.) *Dr. Smolka Szaniszló*-nak szép értekezése a »*Fekete Iván*«-ról. A derek lengyel tudós váratlanul megelőzött és mondhatom örvendetesen meglepett. Munkája új nyomokon indult, jobbra levéltári kutatások alapján készült. Alakjára nézve hírlapi tárczacikk ugyan, de azért többet tud Ivánról, mint bárki más, ki előtte e kérdéshez szökölt. A »Századok« igen érdemes dolgot cselekedett, mikor Smolka cikkét a lengyel Czásból lefordíttatá és a történetkedvelő magyar közönséggel is megismerteté.

De e cikk megjelenése után az én hasonló tárgyú munkám természetesen túlhaladottá, legalább egyelőre fölöslegessé vált. Smolka az enyémtől merőben különböző szempontból ismerteti ugyan a »fekete embert«, de munkájában mégis több oly adatot használt, melyeket a bécsi államlevéltárban én is kiválogattam munkám számára. Ismételnem kellett volna tehát némely olyan levéltári adatot, a mire már Smolka hivatkozott.

Azonban Smolka csak kivonatolta, de egész terjedelműk szerint nem közlé a bécsi államlevéltárnak Iván czárra vonatkozó actáit. Ellenben én okmánytárt is szándékozával tervezett munkámhoz mellékelni, egész terjedelműk szerint szerzem meg ama adatokat, de sokkal többet, mint a mennyit Smolka ismer.

Nehogy a kezeimnél levő becses történelmi anyag gyümlöcstellenül és használatlanul heverjen vagy éppen elpusztuljon, kiválogattam közzé a fontosabb s közérdekű actákat, szám szerint *tizenkilencz levelet*, s elhatároztam azok közzétételét e füzetekben. E levelek értékes maradványok a mohácsi vészt közvetlenül követő három esztendőből. Részben új világosságot derítenek nemcsak Iván egyéniségére és szereplésére, de az ország idegen birtokbavételének történetére is.

Végül köszönetet mondok *dr. Károlyi Árpád* barátomnak a nemes önzetlen készségért, melylyel munkálkodásomat támogatta és másolatait rendelkezésemre bocsátani szives volt.

I. 1527. ápril 13.

(Özvegy Mária királyné értesíti fivérét Ferdinándot, hogy Hoherdanecz János udvari ember, ki küldetésben járt a »fekete ember«-nél, visszaérkezett onnan Pozsonyba Iván czár követével, kit a czár levéllel küld Ferdinandhoz. Előkészíti Ferdinándot a czár követének kegyes elfogadására. Irja, hogy Iván teljes hűséggel fog hozzá ragaszkodni, s hogy hasznos szolgálatot tehet neki, mert 15,000 katonája van. A keresztényekkel nem kegyetlenkedett Iván, most pedig ágyúkat és ágyúmostereket kér, hogy Ujlakot és a törökök által megszállva tartott többi várat visszafoglalhassa Ferdinand számára. Iván emberével, ki meg van bízva ura nevében alkura lépni Ferdinanddal a feltételek iránt, melyeket a ráczok hűségök felajánlásaért kikötöttek, csínján bánjék; mert a ráczok nagy előnyére lehetnek. Legelőkelőbb köztök Keglevics Péter jাজczai bán, kitől Zápolya terveit is megtudhatni. Iván fölkérendő, hogy az ország azon területét, melyet Lajos király elhunytá óta a törökök ellen saját erejével védelmezett s megtartott, továbbra is oltalmazza, míg Ferdinand az országba jöhet. Hoherdanecz közbenjárása czentül is igénybe veendő.)

Serenissime rex, domine et frater charissime *sth.*

Nigri hominis oratorem ad nos deduxit egregius *Ionnes Habardanecz* fidelis Maiestatis Vestrae aulicus, qui inter alia per nos sibi commissa negocia hominem illum convenerat et usque adeo de ipsius erga Vestram Maiestatem animo certior est factus, ut quamvis negaret se cuiquam fuisse sacramento obstrictum, iuravit tamen se Maiestati Vestrae fideliter affuturum, utpote qui nihil eque desideret, quam adventum eius felicissimum in hoc regnum, sibi divinitus, ut ipsius utamur verbis, destinatum, miraturque cur vocantem deum Vestra Maiestas sequi recuset; hoc enim in fatis esse ac sibi divino oraculo revelatum predicat, ut Vestrae Maiestatis atque illius auspiciis quantum est paganorum et infidelium ad christianam religionem converti, Mahometi vero et aliae nefandae sectae penitus debeant aboleri. *Utrum id dei spiritu afflatus dicat, nobis non constat; poterit tamen Vestrae Maiestati non inutile exhibere servitium*, seu contra Turcas, seu alios adversarios ipsius opera velit uti. Habet enim, ut fertur, *ad quindecim millia bellatorum atque in dies magna vis mortalium ad eum confluit, multoque maior conflueret, nisi obstant, quoad possunt vaivodani.*¹⁾

¹⁾ = Zápolya pártiak.

Excusat se per litteras et per hos Ioannem Habardanecz et nuncium suum de saevitia et crudelitate, quam in christianos ferebatur exercere, atque ita omnino agit, ut se dicto Maiestatis Vestrae obsequuturum ostendat; optat sibi mitti tormenta aliquot bellica et magistrum bombardarium, ut citra Maiestatis Vestrae operam Ujlak et alios arces, quas Turcae habent vicinas, recuperet ac manibus Vestrae Maiestatis assignet; pollicetur operam suam in rebelles et omnia quae ex eodem Ioanne Habardanecz Vestra Maiestas singillatim intelliget. Hic ¹⁾ aliis quoque dominis et viris strenuis nostro nomine persuasit ut Maiestatem Vestram non solum regem Hungariae agnoscant, sed vitam quoque et fortunas illi devoverint; miserunt hii unum ex eorum numero, qui cum Maiestate Vestra de servitii conditionibus transigat. *Sunt autem omnes rei militaris periti, quique assiduo serenissimi quondam regis et mariti nostri charissimi felicitis memoriae stipendio militarunt*; poterit cum eis Maiestas Vestra non magno, ut arbitramur, negotio transigere; idque ut faciat, rerum suarum poscit successus ac necessitas. Horum praecipuus est *Petrus Keglevigh*, qui alias banus Iaycensis et regius capitaneus fuit; multa ex eo et de vaivodae ²⁾ consiliis, quorum est conscius, et de huius belli administratione, cum Maiestati Vestrae libitum fuerit, cognoscet.

Quod ad nigrum attinet, *quisquis sit*, non videtur nobis et Vestrae Maiestatis consiliariis hoc tempore aspernandus, praesertim cum religionis nomen et defensionem prae se ferat, tantumque sit *apud imperitam multitudinem popularis, ut se quisque in eius militiam adscribi cupiat*. Nescimus cuius vicini principis copia ad eam rem, quam Maiestas Vestra nunc parat, tantum afferre possint praesidii, quantum nigri hominis exercitus, si in eius fide, uti se facturum promittit, perseveraverit; perseverabit autem procul dubio, si Maiestas Vestra benigne per nuncium responderit, gratiam, benevolentiam, defensionem illi polliceatur, eumque hortata fuerit, ut *illos Hungariae fines, quos ipse post serenissimi quondam Ludovici regis obitum suo Marte sua industria et periculo servavit, deinceps quoque in adventum Maiestatis Vestrae pro viribus defendat*. Brevi Vestram quoque Maiestatem venturam cum magna regnorum et fratrurn suorum potentia, ad asserendum regnum suum Hungariae hereditarium, utque e Turcarum potestate christianos eripiat, *ipsius etiam nigri hominis auxilio (dandum enim hoc illius auribus videtur)*. Hortetur Maiestas Vestra hominem, ne patiatur suos vim aliquam nobili aut christiano cuiquam inferre. Cumprimum Maiestas Vestra

---

¹⁾ T. i. Hoberdanecz.

²⁾ Zápolya.

venerit, nec praesidia, nec bombardas, nec magistros ad rem tam praeclaram, quam aequae cum Vestra Maeistate cupit, defuturos. Laudet eius probitatem et prudentiam, quod a vaivodae partibus abhorreat, qui contra divina atque humana iura regem se appellare ac tam nobile regnum in praeceps, in ruinam ac perniciem trahere non dubitet. Nihil est quod aequae possit nigrum in fide Vestrae Maiestatis retinere, quam si hunc Ioannem Habardanecz, hominem satis ingeniosum, ut illius praesit consiliis, ad eum miserit; id quod ab eo precibus etiam niger contendit. Sed haec et alia nos ad Vestrae Maiestatis sapientiam referimus, cui Ioannes Habardanecz pluribus verbis explicabit ea, quae comperta habet, *quem Maiestati Vestrae ob industriam et fidem plurimum commendamus.* Deus Vestram Maiestatem servet *sib.* Datum *Posonii* XIII. Aprilis anno domini millesimo quingentesimo vigesimo septimo.

Utóirat Mária kezével: ¹⁾ Monseigneur. Il a aussi samble a voz couilliers et a moy que debes envoyer audict noir homme quelque onneste present. Mes de ce nous remettons aussi a vostre bonne volente.

Vostre humble et obeissante
seur Marie mp.

Külczím: Serenissimo principi domino Ferdinando dei gratia Hungariae et Boemiae etc. regi domino et fratri colendissimo.

(Eredeti.)

II. 1527. ápril 16.

(Ferdinánd értesíti Nenád Iván czárt, hogy levelét megkapta és hűségi nyilatkozatát örömmel vette. Kéri őt: vegye pártfogásába a keresztény népet és a nemességet. Védje a király jövetéig ama földet, melyet Lajos halála óta saját erejével megtartott. Igéri, hogy nemsokára bejö az országba, hogy örökségét birtokba vegye és a keresztényeket a töröktől megszabadítsa, mire nézve Iván segítségét is kikéri. Az ágyúkat és ágyú mestereket nem küldi előre, hanem majd magával hozza. Dicséri Ivánt, hogy szakított Zápolyával s bizik állhatatosságában.)

Ioanni Czaar Nenada. Ferdinandus etc. Illustris sincere dilecte. Accepimus litteras vestras nobis certe gratissimas, vel ob id maxime, quod licet superioribus diebus varia nobis de vobis significata fuerint, quae vobis nonnihil derogarent, plane per-

¹⁾ *Magyarúl:* Uram. Az is helyesnek tetszik az ön tanácsosainak és nekem, hogy ön az említett fekete ember számára valami *tiszteletesség ajándékot* küldjön. De azt is az ön jó akaratára hagyjuk.

Az ön alázatos és engedelmes
huga Mária.

speximus ex illis, qua nos fide et affectione prosequamini, de qua nobis etiam pleno litterarum vestrarum testimonio constare voluistis, atque huic contraria nonnisi ab aemulis atque iis, quorum versutiae credere noluistis, esse excogitata, quorum figmentis neque nos etiam credimus, sed potius speramus, quod vos quoque continuebitis, ut nulli etiam nobili aut christiano cuiquam vis aliqua per vestros inferatur. Quod equidem gratiose a vobis suscipientes vos magnopere hortamur, ut illos Hungariae fines, quos post serenissimi quondam Ludovici regis obitum vestro Marte, vestra ipsius industria et periculo servastis, deinceps quoque in adventum nostrum pro viribus defendatis. Brevi namque deo dante venire decrevimus cum magna regnorum et fratrum nostrorum potentia ad asserendum regnum illud Hungariae haereditarium, utque e Turcorum potestate christianos eripiamus, non sine vestro quoque auxilio. In eodem enim adventu nostro nec praesidia, nec bombardae, nec magistri ad rem tam praeclaram, quam aequae nobiscum cupitis, deerunt. Multum vero laudamus vestram cum probitatem, tum prudentiam, quod a comitis Scepusiensis partibus abhorretis, qui contra iura tam divina, quam humana regem se appellare regnumque tam nobile in praeceps, in ruinam ac extremam denique perniciem trahere non dubitet. Nec dubitamus, quin hanc vestram animi sinceritatem, quam sic concepistis, quae profecto absque mysterio divino aut praedestinatione aliqua esse nequit, deinceps sitis erga nos continuaturi, quod ut faciatis vos denuo hortamur. Vobis enim plane persuasum esse volumus, vos nullo unquam tempore curae atque operae vestrae in res nostras collocatas penitere debere, quin potius vobis omnem gratiam et benevolentiam nostram in iis, quae vobis emolumento et ornameto erunt, ostendemus, vosque sic nobis adherentes ab omni contrariae factionis iniuria atque violentia tuebimur et manu forti defendemus; propediem vero descendet homo noster, quem ad vos mittemus; is de iussu nostro vobis latius referet ea, quae pro nostra in vos gratia vobis communicabimus. Datum 16. Aprilis 1527. Regnorum etc. primo.

(Fogalmazvány.)

III. 1527. ápril 19.

(Ferdinánd tudatja a »fekete emberrel,« hogy kedvelt ügynökét Hoberdanecz küldé hozzá némely bizalmas közlendőkkel, melyeknek a »fekete ember« teljes hitelt adjon.)

Nigro homini. Ferdinandus etc.

Illustris sincere dilecte. Commisimus egregio nobis dilecto Johanni Hobardanecz nonnulla nostro nomine vobis referenda, sicut latius ab eo coram accipietis, quae cum ex mente et volun-

tate nostra veniant, vos hortamur plurimum, ut eidem in iis quae referet, nedum fidem indubiam praestare, sed et vos super eisdem ita exhibere velitis, sicut in vos plene confidimus et vicissim erga vos omni gratia favoreque nostro compensabimus. Datum in civitate nostra *Olomucensi*. Die XIX-a mensis Aprilis. Anno domini MDXXVII. Regnorum vero nostrorum etc. primo.

In simili ad *Radisch*, *Pakisch* et *Franciscum Bodla*.

(Fogalmazvány.)

IV. 1527. május 26. és június 4.

(Hoberdanez azzal menti hosszú hallgatását, hogy Iván czárt sokáig nem tudta feltalálni. Mikor feltalálta, tanácskozott a rácz vajdákkal és főnökökkel; kölcsönösen megesküdtek, hogy Iván balszerencséje vagy halála esetére a ráczság Ferdinándhoz csatlakozik. Hoberdanezt kapitányukká választák a ráczok, kötelezván őt, hogy szerencsétlenség esetére a Tiszán innen és túl, a Dunán innen és túl mind összeszedje a rácz népet s a király jövetéig Bácsmegye valamely vidékén táborozzék velök, vigasztalja őket s próbáljon szerencsét velök. Az erre vonatkozó részletek elbeszélésével Fábián deák és János bácsi várnagy vannak megbízva. Cselnik Rádónak, ki a czár helyettese s fővezére, külön levél írandó, hogy a király hűségére térjen. — Irja továbbá Hoberdanez, hogy Ivánt a Temesvárral szomszédos Choma községben találta fel, s mindent jól végzett vele. Ne is higgyen Ferdinánd azoknak, kik Iván ellen árulkodnak. Zápolya is követet küldött Ivánhoz, gazdag ajándékokkal, de Hoberdanez elfogatta a követet, ki Ivánt a vajda részére akarta csábítani. Zápolya a Körös tájékán Thúr városa körül sereget toborz. Iván késznek nyilatkozik Ferdinándot megsegíteni saját csapataival, mikor Budára jövend; a törökök kezén levő földnek visszavételét is könnyűnek mondja és kilátásba helyezi. Megírja Hoberdanez a szörnyű adót, mit a török követelne, ha Ferdinánd ő általa lenne magyar király. Iván körlevelet intézett Ferdinánd érdekében és a vajda ellen Magyarország összes rendeihez. Végül hadi szerelvényeket s fegyvert kér II. Iván serege, vörös posztót udvari személyzete és pénzt maga a czár részére. Jelenti a temesvári vár ragaszkodását a királyhoz s kér még néhány kürtöst és dobost arany zászlót és megfelelő öltönyöket a czár, fegyvereket Cselnik részére.)

Extractus litterarum Iohannis Hoberdanez de dominica ante Ascensionem domini 1527.

In hiis excusat se pluribus verbis, quod tam diu nihil scripserit, causam narrans, quod Iohannem Chaar diu reperire non potuerit; tandem eo reperto tractaverit cum vaivodis et praefectis Rascianis, *corporali propter hoc utrinque praestito iuramento, quod si ipsi Iohanni Chaar casualiter aliquis malus eventus, vel*

perditio contingeret, tunc omnis Rasciana gens Maiestati regiae futura sit obediens et se dabit ad fidelitatem ipsius, et propterea ipsum Habardanecz electum fuisse in capitaneum eorum. Offert item se in eventum, quem Iohannes Chaar aliquam perditionem pati contingat, quod omnes gentes Rascianas, quae sunt intra et trans fluvios Thyssiae et Danubii, levabit et in una partium comitatus Bachiensis cum ipsis usque ad adventum Maiestatis regiae castra metabitur, et animos ipsorum demulcebit et interim cum ipsis fortunam experietur.

Rogat quoque Maiestatem regiam, ut properet descendere, quum regnum Hungariae Maiestati regiae sit datum et subiugatum.

In aliis remittit se ad relationem *Fabiani Literati et Iohannis Castellani Bachiensis*; Fabianum remitti petit, Iohannem castellanum vero retineri apud Maiestatem regiam.

Petit item litteras specialis ad *Radazaw Chelnyck* personalem ac capitaneum generalem Ioannis Czaar, ut se per fidelitatem Maiestati regiae iniungat, attento quod est potior praefectus Rascianorum.

Petit etiam bona per *Franciscum de Rewa* nunciata ipsi Radazaw ordinari, quoniam bene promereri poterit. ¹⁾

Extractus secundarum litterarum. ²⁾

Significat se Iohannem Chaar in oppido *Choma* convenisse, prope castrum *Themesiensem*, et quod negotia Maiestatis regiae illi iniuncta exposuerit, legatio bene conclusa et verba Maiestatis regiae efficaciam habuerunt.

Rogat ne Maiestas regia adhibeat fidem facile iis, qui contra Iohannem Chaar dicturi essent, per eum et gentes suas in regno Hungariae devastationes esse factas; nec ei propterea indignetur ³⁾, quum ipse Iohannis Chaar Maiestati suae puram fidelitatem servare nitatur et habet *gentes electas* in copia, quae pariter cum eo Maiestati regiae et regno Hungariae possunt servire; ⁴⁾ attento eo maxime, quod nuncium Ioannis comitis Sceptu-

¹⁾ *Oldalt (mint kir. határozat vagy rdasz):* Bona specificentur . . . . . (*olvashatatlan*) . . . . bene gessit.

Ad gentes hominis (*t. i. nigr̃i*) gratiose gratiarum actio, ut se per fidelitatem suam in commodum rerum regis bene gesserint.

Item ad Radazaw.

²⁾ *Géray kezével csillag alatt megjegyezre:* de feria tertia proxima post ascensionem domini. (junius 4-dike.)

³⁾ *Oldalt:* Nihil indignatur.

⁴⁾ *Oldalt:* Turcis finitis (?) Traussilvanos, Walachos, Siculos

siensis ad eum missum cum magnis promissionibus et divitiis allicientem et seducere volentem ipse Habardanetz captivari fecerit, quem protinus Ioannes Chaar capite plecti volebat, sed tamen retineat (*sic*) eum usque adventum Maiestatis regiae.¹⁾

Nunciat praeterea statum rerum Turcicarum, quorum exitum parum formidant.

Item scribit comitem Scepusiensem colligere gentes in partibus fluvii Crisii et oppidi Thur.

Offert item Iohannes Chaar gentium Rascianarum multitudinem in occursum Maiestatis regiae versus Budam mittere velle, si necesse est.

Item ait, quod Maiestas regia omnia castra turcalia finitima facile recuperare poterit; ipsi enim interim pro eis laborant.

Quaedam infert de decima et tributo Turcis solvendo singulis annis, si Turcus ipse eum in regium culmen evexerit. *Tributum est, ut mittat ex Transsilvania puellas speciosas, quibus formosiores inveniri nequeant, trecentas, pueros et adolescentes septingentos, equos bonos valachos mille et septingentos, in parata pecunia auri millia septingenta; equos siculos trecentos, veltres²⁾ sive leporarios trecentos.*

Facit quoque mentionem de litteris emissis a nigro homine ad omnes status Hungariae in favorem regiae Maiestatis et contra vaivodam.

Petit, ut mittantur Iohanni Chaar mille loricae cum galeis, ut distribuere possit suis militaribus.

Petit etiam, ut mittantur ei arma unius hominis sibi convenientia; item pannos rubeos pro vestitura suae curiae; item pro expensis petit aliquam summam pecuniae, quibus se et suos tenere valeat.

Nunciat item fidelitatem hominum castri Themesiensis erga Maiestatem regiam.³⁾

Tandem petit niger homo tubicines tres, tympanum unum cum tympanista, *banderium unum deauratum, in quo ab una parte notentur arma sua, ex alia imago beatue virginis*, ac quasdam vestes sibi convenientes.

advertat . . . . secum (?) compellat ad obedientiam, eo quod Vaivoda summe confidit in Turcis et Transilvanis.

¹⁾ *Oldalt*: Si qui vellent ire contra illos, domi retineat et admoneat de proposito et occurrentiis regem, quod etiam rex faciet.

²⁾ *Annyi mint: agár.*

³⁾ *Oldalt*: Unacum aliis occupatis castris. Gratiarum actio, ut imposterum simile faciat.

Item ut mittantur Radzaw Chlenick arma ad decem homines convenientia.

(Egykorú írat a királyi cancelláriából.)

V. 1527. j u n i u s 23.

(Ferdinánd válaszol Hoberdanecznek a két előbbeni levélre. Örül a ráczok hűségének, hogy elismerik őt legfőbb uroknak, mi Hoberdanecznek az érdeme. Biztosítja Ivánt és népét elévületlen haláljáról, kérvén őket, hogy hűségökben meg ne tántorodjanak. Iván ne menjen Budára, hanem maradjon hadaival az alsó végszéleken s ne engedje, hogy a törökök az erdélyiekkel, székelyekkel és oláhokkal segítségére legyenek a vajdának, midőn ő, Ferdinánd, Buda ellen indul. A czár tudósítsa Ferdinándot minden előforduló esetről, mit viszont Ferdinánd sem fog elmulasztani. Ivánnak és a ráczoknak szolgálatai különben gazdagon fognak jutalmaztatni. Elismeréssel van Hoberdanecz iránt, hogy Temesvárt is megnyerte részére. A mi a kért tárgyakat illeti, azokról külön udvari követ viszi meg Ivánnak a választ.)

Ioanni Hoberdanecz. Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Redditae sunt nobis binae litterae tuae, quarum alterae die dominico ante, alterae vero de feria tertia proxima post ascensionem domini erant, quibus nobis significas animum et puram fidelitatem tam illustris fidelis nobis dilecti Iohannis Chaar Nenada et egregii Radozaw Chelnick personalis ac generalis capitanei sui, quam omnium etiam gentium Rascianarum, quam nobis devoverunt et obtulerunt tamquam domino eorum naturali et supremo; quo sane intellecto, tuam operam et diligentiam, qua mediante hoc omne factum et tractatum esse cognovimus, comprobavimus atque eo magis, quod nobis haecrum affectio puro synceroque corde facta publico etiam litteraeorum testimonio nobis innotuerit. *Agimus ergo ipsi Iohanni Chaar imprimis ac tibi non solum, sed singulis eorum, qui se per fidelitatis vinculum nobis adstrinxere gratias immortales, ea quidem spe et intentione, quod eos suae in nos fidei et constantiae non solum non penitere debeat, verum etiam condigna illarum premia cum tempore reportabunt.* Referes igitur eidem Iohanni Chaar nostram in eum gratiam et favorem, qua eum prae caeteris complectimur, nosque illi non indignari, sed in eum omnino confidere, quod suos quoque bene diriget et custodiet, ne aliis incommodent, ipsumque nostro nomine et vice hortaris, ut in hac sua in nos fide observantia, et constantia ut optime cepit, permaneat. *Et quia nos expeditionem hungaricam nunc instruimus, non aliter quam causa iustitiae et aequitatis et in prosecutionem iuris nostri, quod tam divino quam humano iure ac alias multiplici nomine versus Hungariae regnum habemus,*

ac pro defensione eiusdem contra internos turbatores et denique orthodoxae fidei nostrae hostes expellendos, nobisque non displiceret, ut cum gentibus suis nunc in occursum nostrum veniret; sed quia nos ad infestandum et aggrediendum hostes hac parte satis instructi simus et ne si forte Turci, Transilvanienses, Siculi et Valachi a parte altera nos quoque invadare vellent, exercitum nostrum dividere cogamur, nobis pro rebus cum nostris, tum suis expedire magis visum est, ut ipse inpraesentiarum in dicta parte maneat et unacum manu militum suorum in confinibus Turcorum singulari cura diligentiaque advertat, ne quid sinistri contra nos aut nostros attentatur, Transilvanienses item Siculos et Valachos, si forte in nos insurgere vellent, domi retineat et compescat, aliosque rebelles ad obedientiam nostram redigat, donec rebus utrinque feliciter gestis nostrum exercitum suo adiungere *gratoque colloquio* frui possimus. Nam nemini dubium est comitem Scepusiensem ¹⁾ omnem suam spem atque fiduciam in Turcos, Transilvanienses, Siculos et Valachos collocasse, quorum opera et auxilio nos a pio iustoque proposito nostro avertere conatur. Nos vero semper de rerum suarum statu, occurrentiis et qualitate quantotius aviset (*t. i. a feketé ember*), quod et nos non solum faciemus, sed *omne fidelitatis officium, quod nobis dedicavit, liberalitate clementiaeque nostra regia recognoscemus, quod ipso facto sentire debet*. Quod ut maiori animi fervore conciat, eundem admoneas, quod in hoc faciet rem iustam et rationi consonam, deoque placentem et non solum nobis, sed toti etiam reipublicae christianae aliquando utilem et necessariam, sicut eum etiam pro amore iustitiae aequitatisque sua sponte facturum esse minime dubitamus.

Plurimum vero satisfecisti in communicatione rerum novarum, quae apud vos tunc ferebantur; longe vero magis nobis placeat quod homines castri Temesiensis nobis etiam affectos et fideles effeceris; Te propterea requirentes omni studio, ut in hac tua affectione persistens ea deinceps quoque una cum Ioanne Chaar praenominato agas et tractes, quae rebus nostris commodare senseris, quod erga te quoque singulari gratia favoreque nostro referemus. Super aliis per ipsum Chaar et capitaneum eiusdem petitis gratias quoque a nobis nuntius ad nos missus relationem accepit, sicut ab eo coram accipies, cuius verbis nostro nomine fidem adhibeas. Datum *Viennae* 23. Iunii 1527. Regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

---

¹⁾ Ez Zápolya János.

VI. 1527. j u n i u s 24.

(Reicherstorffer György követi hitlevele.)

Ioanni Chaar. Ferdinandus.

Illustris fidelis dilecte. Commisimus egregio fideli nobis dilecto *Georgio Reicherstorffer* nonnulla nostro nomine vobis exponenda, sicut ab eo coram accipietis; quae cum ex mente et voluntate nostra veniant, vos hortamur enixe, ut eidem Georgio in hiis quae referet, nostri contemplatione, fidem indubiam praestare, vosque super eisdem ita exhibere velitis, sicut in vos gratiose confidimus, et vicissim erga vos clementer recognoscemus. Datum *Viennae*, 24. Iunii 1527. Regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

VII. 1527. j u n i u s 25.

(Ferdinánd levele Chelnik Radoszávhöz, melyben állhatatos hűségre buzdítja s 200 jobbágygal megajándékozza.)

Radozaw Chelnick personali et generali capitaneo Ioannis Chaar Nenada. — Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Ex litteris egregii fidelis nobis dilecti *Iohannis Hobordanchy de Zalathnok* intelleximus, quam fidelem et promptum te in servitiis nostris exhibueris, quantoque animi desiderio nobis inposterum quoque servire intendas, quod a te grato quidem et clementi suscipimus animo, Te requirentes studiosius, ut in hiis, quae in bonum et utilitatem ac ad asserendam dignitatem nostram cedere conspexeris, animo forti cures aliosque ad idem faciendum invites, caeteraque facias unacum eisdem, quae fidelibus et bonis subditis virisque fortibus quam maxime congruunt; sicut teipsum pro iustitiae aequitatisque amore tuapte facturum esse gratiose confidimus, et vicissim erga te omni gratia nostra recognoscemus. Ex adiunctis item videbis *inscriptionem ducentorum iobagionum*, ut petiisti, quibus aperto cognoscere debes nostram in te clementiam, quae tibi sic in rerum nostrorum tramite recto commeanti nunquam deficiet. Datum *Viennae*, 25. Iunii 1527. regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

VIII. 1527. j u n i u s 25.

(Ferdinánd megköszöni a rácز nép hűségét s buzdítja azt állandó ragaszkodásra.)

Gentibus nigri hominis. — Ferdinandus etc.

Egregii fideles dilecti. Ex litteris egregii fidelis nobis dilecti *Iohannis Hobordanchy de Zalathnok* accepimus vestram fidelita-

tem et devotionem, qua nos prosequimini, quod ut intelleximus nobis magnopere gratum fuit, de quo vobis quoque ingentes et habemus et agimus gratias, requirentes vos omni studio, ut quo animi candore, fervoreque et promptitudine nobis adhaerere cepistis, eodem proinde res nostras curare fovereque et promoveri ceteraque facere velitis, quae bonis et fidelibus subditis facere conveniunt. Quod erga vos et vestrum quemlibet omni gratia nostra recognoscemus. Datum *Viennae*, 25. Iunii 1527. Regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

IX. 1527. július 3.

(Ferdinánd újból kéri Hoberdanez által Iván czárt, hogy mindent megtegyen, mi Ferdinánd előnyeit előmozdítani képes, ellenségeinek pedig ártalmas. Gátolja meg, hogy a szepesi gróf (János király) segítséget kapjon délről. Ő, az ő nagy hadseregével, elég erős a szepesi gróf legyőzésére. Vigasztalja a czárt közlebbi megveretése alkalmából, Hoberdaneznek pedig meghagyja, hogy a délvidéki eseményekről részletes és gyors tudósítást küldjön.)

Haberdanchy. — Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Paucis ante aliquot diebus tibi super binis tuis et iis quae per fideles nostros *Iohannem Tolyth* et *Fabianum* literatum nuntios ad nos destinatos tam pro fideli nobis dilecto *Ioanne Chaar Nenada*, quum capitaneis suis et aliis petiveras, prolixioribus nostris litteris respondimus, quas nunc te recepisse credimus; te itaque requirentes seriusius, ut acceptis eisdem, ea omnia quae tibi scripsimus ipsi Iohanni praefato declares et penes eum tantum agas, quo iuxta ordinem quem ei per commissionem nostram dedimus, illa exequatur et ut hactenus fecit, in sua erga nos fidelitate et observantia perseverans cuncta agat et faciat, quae rebus nostris commoda et proficua, hostibus vero damnosa et exitialia esse putaverit, et undiquaque pro possibilitate sua et viribus omnibus provideat, ne quis earum partium contra nos et in subsidium ipsius comitis Scepusiensis eat, sed hos si senserit quoquomodo aut praetextu illi in assistentiam venire velle, prohibeat et castiget; quod ubi in partibus illis inferioribus fecerit, sicuti gratiose confidimus, tum nos in deum opt. maximum speramus nos hac et alia parte cum gentibus nostris, quas nunc copiosas et instructissimas habemus et expectamus plures et maiores in horas, facile prohibere velle,¹⁾ ne comes antedictus habeat subsidia, demumque ad obedientiam nostram redigatur.

¹⁾ *Velle* helyett tulajdonkép *posse* volna a helyes kifejezés.

Ceterum fama apud nos, autore comite praefato nimirum, oborta esse, quod praedictus Iohannes Chaar cladem acceperit proximis diebus; quod si sic esset, sicut tamen non credimus, tu pro dexteritate et ingenii tui industria consolaberis nostro nomine eundem atque per hoc induces ad levem iacturam, quae scilicet deo dante facile reparari possit, forti animo sustinendam, eumque in officio suo conserves ne propterea exercitum dimittat, aut animum obiciat; nam et haec belli est sors, ut post tristia laeta subinde misceat; sicut ipse optime facere nosti et eundem Iohannem *pro magnanimitate sua* facturum quoque existimamus. Nos vero de rebus partium inferiorum et earum occurrentiis aliisque nobis importantibus, idque crebro et litteris frequentioribus admoneas, nostram in eo expressam executurus voluntatem. Datum Viennae 3-a Iulii 1527. regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

X. 1527. julius 7.

(Ferdinánd bátorítja s vigasztalja Nenád Iván czárt, a miért gyalog seregét Perényi Péter megverte. Értesíti, hogy magyarországi hadjáratát már megkezdé, de Ivánt sem fogja elhagyni, hanem minden körülmények közt segítségére leend. Maradjon meg a czár is felajált hűségében és segítse őt, Ferdinándot, Magyarország trónjára. A rácz sereg egy része legyen a végek őrizetére, másik nagyobb részével pedig induljon a czár a Tisza s Duna közén haladéktalanúl Budára, meghódoltatván az útközben talált népeket Ferdinánd részére. Újlag biztosítja a czárt és népét legbősegebb kegyelméről.)

Ferdinandus. . . stb.

Illustris fidelis dilecte. Accepimus te proxime elapsis diebus a *Petro Pereny* et aliis eius adhaerentibus cladem accepisse in peditatu tuo, cum insigni tamen equitatus ipsius Petri iactura; *tui vero exercitus calamitatem nonnisi* magno animi nostri dolore percepimus, ea tamen spe fidutiaque sumus, quod ea quae subito fortunae casu gentibus tuis acciderunt, forti animo perpeti et possis et debeas et eo vigilantius animo magis erecto ad victoriae laudem deinceps aspirabis, atque hoc modico damno doctus dabis operam, ne tibi discrimen maius de repente aboriat. Te vero latere nolumus, nos cum copiis et gentibus nostris iam instructos et accinctos expeditionem hungaricam auspice deo suscepisse, atque ita hostem aggrediemur, ut statim te offendere desinat, se ipsum postea si modo possit, defensurus. Unde se quoque offeret opportunitas nobis sic in regno praedicto cum gentibus nostris constitutis tibi facili negotio subsidium mittendi, tibi persuasum esse volentes, nos te in nulla re deserere, sed potius omni ope auxilio-

que nostro tueri protegereque velle, qua sane ratione moveri debes ad perseverandum in pristino affectionis et observantiae officio, sicut et hactenus fecisti. Animo itaque intrepido et constanti agas, quae rebus nostris necessaria convenientia et honorifica esse conspexeris, sicut te ipsum sponte tua facturum esse confidimus. *Et cum sedulo pollicearis te viribus totis anisurum, quo regnum Hungariae nobis iure optimo et hereditario debitum, semotis adversariis obtineamus, poteris ad eandem non parum nobis adiumenti et commoditatis afferre, si relicta istic aliqua tui exercitus parte, quae Turcas interim a finibus regni utcunque arcere possit, tu ipse maioribus copiis ac viribus inter Tisciam ac Danubium Budam versus proficiscare, auxilia interim, si quae forte illis in partibus comiti Scepusiensi compararentur, averteris, omnemque populum, quacunque iter feceris, nostrae potestati atque obedientiae subieceris, ita tamen ut ab omni crudelitate et sanguine, quoad fieri poterit, abstineas.* Nos quoque hinc eodem tempore Budam versus tendemus, atque hunc in modum non magno ut arbitramur negotio adversarium in laqueos et retia implicabimus et concludemus. Noli aliquam moram tuae profectioni interponere, ne egregia bene gerendae rei occasio praeterlabatur. Quod erga te tuosque ubi se obtulerit occasio, accumulate, omnique gratia nostra recognoscemus, adeo quod in ipso rei effectu sentire debeas, quanti servitia nobis per te tam fideliter impensa faciamus. Quod etsi iam antea per alium nuntium tibi significaverimus nihilominus propter viarum pericula et litterarum interceptionem reiterando tibi significare volumus.

Alúl: Illustri fidei nobis dilecto Ioanni Chuar Nenuda.

(Fogalmazvány.)

Közli: DR. SZENTKLÁRAY JENŐ.

ADALÉKOK

A REFORMATIO ÉS A TUDOMÁNYOK TÖRTÉNETÉHEZ MAGYARORSZÁGON A XVI-IK SZÁZADBAN.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

XIII. Bécs. 1528. október 18.

Mária királyné Jakab boroszlói püspöknek.

Maria, von Gottesgnaden zu Hungarn vnd Böheim Königin. Hochwürdiger Fürst, andächtiger lieber getrewer. Nachdem Wir den gelerten vnsern andächtigen und lieben getrewen *Johann Hengkel*, Doctor und Pharrer zu Kaschaw, zu vnserm Prediger aufgenommen, derhalben Er die Seelsorgung seiner Pharr ainem andern übergeben und resigniren muss. Nu hat es Unss nicht für unbillich ansehen wollen, auf das Er an einem andern Orthe mit ainer geistlichen Pfründt, die der Seelsorgung nicht bedörfft, versehen würde. Haben derhalben Königl. Maytt. zu Hungarn und Böheim etc., Vnsern liebsten Herrn und Bruder, denselbigen Vnsern Prediger an Ewre Wurden zuuerschreiben, angelanget und gebeten. Wie Ir dann auss Ihrer Maytt: Schreiben so wir Ewrer Wurden hiemit übersenden, vernehmen werdet. Begehren auch darbey an E. W. mit sonderlichem Fleiss, Ir wöllet in ansehung Vnsers liebsten Herrn und Bruders, auch Vnser fürschrifft vielgedachtem Vnserm Prediger auch dermassen also befohlen haben, auff das Er mit der ersten Prelatur oder Dignitet vertröstet, und ganz gnediglich annehmen. Geben zu Wien am 18. tag Octobr. im 28-ten.

Maria Königin.

(Másolat a boroszlói állami levéltárban. Sign. A. A. III., 6a, 45.)

XIV. Linz. 1530. april 13.

Henckel János Erasmusnak.

Toto fere hoc anno non licuit quidquam ad te scribere,
Erasmus modis omnibus optime, eo quod pulsi patria nullo certo

loco subsidere licuerit, vagati sumus incertis sedibus et in alieno solo tandem consedimus paucis eciam diebus hunc quoque locum mutaturi. Nam *Carolus* in Germaniam venientem salutatum proficiscimur. Literę tuę Lincij nos offenderunt, quas ex manibus *Herę* meę accepi, nam per postam (vt aiunt) vna cum alijs ad eandem peruenerant, quas cum intellexisset a te missas, pecijt a me, vt legeret, gratum fuit, quod sui quoque in eis memineris. Quod autem huius optime principis singulare erga te studium certius intelligere possis, en tibi ab illa literas, quas sua manu scripsit, quod non nisi summis principibus et sibi dilectissimis facere consuevit. Quę cum a tali manu et tam studiosa anima profectę sint, non dubito, quin charas sis habiturus, mittet, vt spero, prope diem et alias, vel, quod magis optamus, in hijs comicijs ¹⁾ coram te alloquetur, et animi gratitudinem in te testabitur. Si quis enim tuorum libellorum et grate acceptus et in honore habitus est, is est profecto, quem huic *Vidue* donauisti et consecrasti. Sic enim et amatur et tractatur, vt plerique mirentur, nullum ex eius tam crebro repetita lectione tedium oboriri, quin etiam virgines forma, opibus, genere, pudicitia conspicuę, quę in *Regine* officijs sunt, hoc exemplo commotę, etsi latine nesciant, tamen libellum habere et in manibus tractare gaudent. Denique a me serio contendunt, vt germanice vertendum curem, quod equidem me facturum recepi. Hic est profecto amabilis tuarum lugubrationum genius, vt quemadmodum de Homero scribit Plutarchus, nulla vnquam legenti tua scripta capiet sacietas. Mitto tibi poculum quoddam, exile quidem illud, sed quod summo quondam principi, *horum* videlicet *Marchionum a Brandenburg parenti*, in delicijs fuit. Id oro, vt placere tibi sinas. Antoninus noster, vt ex literis eius accipio, a mania, qua grauissime laborauit, prorsus est liberatus, itaque valet vt cum rectissime, quod gaudebis, sat scio, non mediocriter. Faciat Deus optimus, vt tu quoque a calculo liberatus incolumis diu studijs et omnibus bonis feliciter valeas. Podagra mea hoc anno tribus aut quatuor diebus tantum me deiecit, virum egi, a tergo tamen sequitur monetque me fidei, quam dato libello repudij velim violatam fore. Vale, vt opto, et valebis quam feliciter. Ex Lincio Idibus Aprilis Anno Christi 1530.

Tuus Joannes Henckel.

Külczim: Doctissimo et modis omniibus optimo viro d. Erasmo Roterodamo theologię synecrioris principi ac assertori maiori suo obseruando.

(Burscher, *Spicileg.* XI. p. 21. s. köv.)

---

¹⁾ Az augsburgi birodalmi gyűlésen.

XV. Augsburg, 1530. október elején.

Henckel János Erasmusnak.

*Henrici Eppendorffij*¹⁾ nomen, quamquam aput me obsecurum, non aliunde tamen quam ex tuis libris, *Erasme* eruditissime, agnoui. Hunc *Gaspar Vrsinus Velius*, cui iam dudum cognitus erat, huc ad hospicium meum, eo quod domus diuersorij sui contigua fuerat meo tuguriolo, perduxit. Multi solent me domi delitescentem inuisere, alijs oblector, alios patienter fero, ita fit, vt quandoque deuorare cogor insipidum commercium. Mores istius hominis magis ex gloriosis verbis ipsius quam aliunde agnoui, Moui frequenter illi stomachum, cum iudicium et eruditionem tuas omnium aliorum studijs anteponerem. Scio enim vti magisque abuti huiusmodi hominum consuetudine, hoc tibi tamen persuadeas, nullum vnquam tantę apud me fore fidei, qui *Erasmi* nomen conceptamque de ipso sententiam posset inmutare. Totam hanc, quam scribis, de eo controuersiam, ab ipso agnoui paucis (quod fieri solet apud eos, qui causam suam iniustam coram pretore tuentur) inmutatis, vt facile, si iudex causę esse voluissem, apud me conceptam sententiam presumptionibus quibusdam permotus, ferre potuissem. Epistolam, quam de *Poliphemo* ad me scripsisti, non vidit, sed puto, eum me hec de illo referentem audiuisse, non enim in multis est ciclops ille Trosoni²⁾ dissimilis: Quidquid sit, nullus vnquam poterit mendacijs suis tuum nomen apud me obfuscare. Sed de hoc satis. Cum *Eccio* non nisi semel locutus sum, et hoc vnico colloquio in presencia *Fabri*, sic me tractauit, vt amplius secum loqui non facile tentem. Mouit mihi tunc furioso suo clamore et iniurijs verbis stomachum, quod nisi eum temulentum fuisse crederem, preter consuetudinem meam illi respondissem. Respondi tamen illi vnico verbo et quidem clemenciori, quam *Faber* expectasset. Ita diuici hominis truculenciam. Nihil erat, quod mihi tandem poterat obijcere, nisi quod cum heresiarcha illo *Philippo Melancthone* commercia habuissem plurima. In nullam factionem me vnquam subscripsi, nec subscribam, si tamen subscribendum foret, mallet me *Philippo* quam *Ecciane* imperterrite truculencie subscribere. Audiui ab homine et quidem probatissime fidei, illum aliquot centum hereses tuas collegisse, quarum maximam partem ex colloquijs annotauit, quas tam diu premeret, quousque posset habere aliquem, qui sibi errores eciam a te grece scriptos interpretaretur, ait enim, propterea te greca annotasse, vt doctiores et subtiliores

---

¹⁾ L. Allgem. deutsche Biographie az *Eppendorff* szó alatt,

²⁾ Oly. Thrasoni.

aristotelici theologi non possent in ea lingua, quae ad professionem illorum non pertineat, facile illos comprehendere. Putat forsitan, eos errores in colloquio Echonis delitescere. Audio, et alia quedam de te dixisse, quae magis sanis risum mouere possent, quam digna forent, quae insano obiciantur. Legi libellum siue, ut illi malunt, epistolam apologeticam Argentiniensium ¹⁾, quae primum cum huc appulissem vnacum tua Epistola aduersus quosdam rel. ²⁾ mihi donata erat. Non agnoui, illam a *Bucero* fuisse editam. Cum vtranque domi diligenter perlegerem, perduxit quidam ad me *Capitonem* et *Bucerum*, quos, menciebatur, ciues fore Nurenbergenses et velle in quibusdam rebus suis meo uti consilio et opera. Primo colloquio persensi dolum, non tamen se prodidere. Cum viderent in mensa coram me vtramque epistolam, querunt, quid de illis sentirem. Respondi, in apologia mellitum quoddam esse venenum, meque dolere, huiusmodi mendacijs et lusibus *Erasmum* retrahi a comodioribus, quae ab illo expectaremus. Subrisit vterque, post fucatum quoddam negocium enumeratum abeunt. Altera die audio ab eo, qui illos ad me perduxerat, ipsos fuisse *Capitonem* et *Bucerum*; *Capito* postridie redijt Argentoratum, *Bucerus* tandem ad me veniens, multis verbis se excusans, cur se primum mihi non prodidisset, cepit tandem multa de opinione sua sanctę eucharistię tractare, volens sententiam quoque meam in hac re agnoscere, quibusque scripturis manducacionem corporalem fulcirem, intelligere. Respondi illi breuius, quam expectabat. Tandem abiens, etsi pollicebatur, se altera die rediturum (nam tunc in aulam mihi erat eundum), tamen amplius non comparuit. Rerum gestarum veritatem, de quibus epistola (?) ³⁾ narrauerat, non agnoui, qui in hac terra praesens non fuerim, videntur tamen ea, quae narrantur, a tumultibus et sedicionibus non valde aliena fuisse ⁴⁾. Tui igitur erit illorum fumos contempnere, per quos se manifestant mundo, et vtilioribus studijs immortale tuum nomen posteritati sincerioribus scriptis commendare fidemque promissam implere, in quibus dices: Expectamus in Epistolam ad Romanos diu concupita commentaria, modum idem concionandi, psalmos aliquot concionales psalmo ⁵⁾ 85 non dissi-

¹⁾ Epistola apologetica ad syncerioris christianismi sectatores per Frisiam Orientalem etc. per ministros Evangelii Ecclesiae Argentoratensis. 1530. Strassburg.

²⁾ Epistola D. Erasmi Rote, contra quosdam, qui se falso iactant Evangelicos, 1530. Köln.

³⁾ Burscher: episcopus.

⁴⁾ fuisse-t Burscher irt az érthetetlen rés helyett.

⁵⁾ Burscher psalmis. Cfr. Des. Erasmi Roterodami concionalis interpretatio, plena pietatis, in Psalmum LXXXV. Basel Froben 1528. 8°.

miles, scio, quid commodi habeant et ferant hijs, qui populum docere pie voluerint, libellos quoque tuos minores in tomos redactos, maiores suum ordinem et auctoritatem soli tuentur. Nisi autem tu semel in ordinem redegeris minimos, quis erit tam felix, qui id commode prestare potuerit? Habeamus vnicum exemplar, quo posteri quoque vti possent. Et si hoc ¹⁾ in omnibus prestare nolueris, fac tantum in hijs, que magis pia tibi videbuntur. Docto satis. Peruenit ad me exemplar epistolę tuę ad *Laurentium Campeium* 18 die Augusti scriptę ²⁾, hoc exhibui regiņę. Non displicuit, diuinacio, maxime vero placuit consilium. Id, quod in literis ad me missis illi commisisti, faciet perlibenter. Rumor est, nos in Brabanciam transferre domicilium. Si id cercius agnovero, tibi significabo. Dominus te seruet incolumem in consolacionem multorum bonorum, domine et amice in Christo charissime. Augustę Vindelicorum 1 die Octobris Anno domini 1530.

Literas hasce post earum
leccionem Volcano committe.

Joannes Henckellus
tuus ex animo.

Külczim: nines.

(Burscher, Spicilegium XI. p. 24. s köv. 1.)

XVI. Augsburg. 1530. julius 27.

Eislebeni Agricola János ³⁾ *Luther Mártonnak.*

...Varie enim afficiuntur verbo, quod per os nostrum loquitur Dominus. *Capito* et *Fabritius* [olv. *Bucerus*] mirisartibus et dolis, quos possunt in suam opinionem pertrahere conantur, adeo ut *Henkellum* etiam, reginae *Mariae* concionatorem inuitauerint, ut possint in eo ad diem gloriari. *Brentius* passus est, se ad colloquium nouum adduci. Et ecce statim spargunt famam, Brentium cum eis sentire. Sic arripiunt. quae possunt quoquo modo ad suum dogma stabiliendum, quod infirmis atque inualidis nititur argumentis.

(M. J. E. Knappens kleine Nachlese einiger zur Erläuterung der Reformationgeschichte nützlicher Urkunden, Leipzig 1727, 8°, III, 361.)

XVII. Schweidnitz. 1531. julius 20.

Negotium ciuitatis et plebanj Doctoris Johannis Henckels.

Eyn Erber Radt hot sich mit dem achtbarrn hochgelertyn hern Doctorj *Johanne Henckel*, thwmherrn zcu Bresslaw vnd item

¹⁾ Burscher: haec.

²⁾ Erasmi Opp. III, 1303.

³⁾ V. ö. Allgem. Deutsche Biographie.

alhier pfarrherr zcur Sweidtnicz, ornlichen vortragin, was belanget den schangk fremdis byers hie wff seynem hofte, also das er vor seyn hawss vnd gemeyne pristerschaft awss gonst vnd zwlaisunge mag habin zcuuorthuen alle viercentagk fwnff vrtel bresslichs ¹⁾ ader sust ²⁾ fremdis byer, das macht in zwei vnd fwnffzig wochyn aber ³⁾ eyn jar vber hundert vnd dreissig vrtil vnd nicht mehr zcuuorschengkyn, welchis item genaunter her Doctor vnd pfarher vor seyne person gutwillig vnd dankbar hot angenommen vnd sich des vnd nicht meher zcuuorhaldin vorsprechyn. Actum 20 die mens. Julij. Anno 1531.

(A schweidnizi »Stadtbuch« az 1531-ik esztendőhöz. Kézirat a Schweidnitz város levéltárban.)

6. Gyalui Torda Zsigmond.

XVIII. Eperjes, 1545, ⁴⁾ december 25.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. P. D. Quod me dignum habes, mi praeceptor, quem literis tuis ornes, habeo tibi gratiam, quibus ego ita delector, ut illis in hac vita gratius ac iucundius nihil habeam. Hae sunt opes meae, hi thesauri, hae summae deliciae. Aliorum quamvis coniunctissimorum hominum literas, semel perlectas, repono, harum lectione satiari nullo modo possum. Vicies eas in die promo, ac quoties sumsi in manus, siue cum aperio, siue cum conuolutas claudio, iterum atque iterum deosculor et de ardentissimo cordis affectu complector, cuius mihi viuum quasi imaginem hae referre videntur. Te ipsum mihi propono, cogito tuam in congressibus festiuitatem, summam grauitatem, singularem prudentiam, incredibilem pene lenitatem ac mansuetudinem. Ista cogitatione plerumque et solitudinis taedium vito et doloris, quem ex communibus aerumnis capio, acerbitem lenio. Iam tertiam abs te epistolam accepi. Ego nullam occasionem neglexi, quin aliquid ad te literarum dederim. Te vehementer rogo atque oro, ut deinceps quoque ad me scribas, devincies me tibi aeterno et immortalis beneficio. Et quanquam omnia summa officia tibi debeo tamen si hoc quoque beneficium prioribus tuis meritis adieceris, magna et insigni accessione tuum erga me amorem confirmaris, nec erit quicquam, quod ad arctissimum perfectissimae obligationis vinculum requiri am-

¹⁾ Breslauer.

²⁾ sonst.

³⁾ oder.

⁴⁾ A levél végén álló datum, 1546. nines pontosa kifejezve: a mi számításunk szerint 1545-öt kell írni.

plius possit. Humanum est, ut noster Cicero inquit, cui multum debeas, ei plurimum velle debere. Quod me hortaris, ut dolorem, quem conspectus calamitatum et seruitutis Pannonicae mihi adfert, moderem, equidem id sedulo facere studeo, sed aerumnae, quae quotidie nunciantur, rationem et consilium superant. Turci in dies ulterius procedunt atque imperij sui limites promouent, et quod simplicium animos valde mouet, videtur Christus professionem suam Mahometo cedere, qua cogitatione dementati non pauci fidem abnegant et se incidi patiuntur. Toties vidimus Pannonicos campos Christiano sanguine stagnare, nunc quoque etsi oratores regis de pace componenda ad caesarem Turcarum Constantino-
polim missi sunt, hostes tamen nihilo minus loca omnia, quae nondum subacta sunt, ferro ac flamma vastant, et ut illa apud Homerum Meleagros quaeritur:

*" Ἀνδραὶ μὲν κτείνουσι, πόλεις δὲ τε πῦρ ἀμαθύνει
Τέτρα δὲ ῥ᾽ ἄλλοι ἄγουσι, βαθυζώνους τε γυναικας. ¹⁾*

Ademtae sunt nobis hoc mense Nouembris in Somogio arces munitissimae Dombo, Debregeſt, Turris Simonis, Tamasi, Ozora. Fuit in Simonis turri collocatum praesidium trecentorum veteranorum militum, hos Turci quotidie ad faciendam deditionem sollicitabant, ac interposita sui imperatoris fide, faciebant eis potestatem abeundi cum rebus suis et cum impedimentis omnibus ac quocunque vellent commigrandi. Tribunus militum ubi vidit munitionem teneri amplius non posse, suos cohortatus dixit multa grauiter, de perfidia hostium exempla commemorauit. Dixit, quid Christiana fides postulet, praestare pro gloria Christi honeste mortem appetere, quam arce dedita, aut in perpetua ignominia viuere, aut pecudum instar inermes obtruncari. Quos ubi satis animatos vidit, paucis secum retentis, in hostes emisit, sperabat eos Turcorum castra disiecturos esse aut consternatis subito pauore illorum animis arcem obsidione liberaturos. Dimicarunt illi fortissime tamdiu, donec lassati continue hostium caede a circumfusa multitudine ad unum omnes obtruncati sunt. Qua victoria elati Turci sine mora munitionem inuadunt. Tribunus de praesidio desperans patefacta porta erumpit tanto impetu, ut eum non secus ac fulmen quoddam hostes, quoquo se conuerterat, deuitarint, ita obuios quosque caedendo per mediam Turcorum aciem perrupit atque incolumis abiit.

Nostros principes interim, DEVS bone, quantus veternus habet? sed nimis vigilant ad effundendum innocentem sanguinem, ad expilandos subditos *δημῖβοροι βασιλῆς*. Non possum interitum patriae siccis oculis spectare, sed cum mederi exitialibus

¹⁾ II. IX. 593.

malis nequeam, funera tantum eius lugubri lamentatione proseguor. In tanto doloré unicum est perfugium, quod historiae et sacri libri praestant. Huc confugio, in hoc portu tandem conquiesco. Video fatales esse imperiorum periodos. Scio promissam esse ecclesiae perpetuitatem, non sic tamen, ut omnino marcescamus, ut affluamus delicijs, ut auream aetatem speremus. Seruabatur et propugnabatur ecclesia etiam, cum captiua seruiret in Babylone. Scio regna mundana fluxa esse et caduca, solius Christi regnum in aeternum permansurum. Haec cogito, his me solor, sicut tu quoque sapienter mones. Video Christum potenter dominari in medio inimicorum suorum. Nam quod scribis te putare, non minorem esse seruitutem Christianorum in Belgio quam sub Turcis, scito in iurisdictione Turcorum ubique libere praedicari euangelium, ut summum beneficium DEI esse dicas, quod has terras a barbaris subiugari permiserit. Etsi enim corpora seruiunt, certe euangelij magna lux affulsit et est amplissima libertas spiritus, quam nostri reges, si rerum potirentur, armis et castris impedirent. *Benedictus Abaude*, homo integerrimus et egregie doctus, qui ante annum ishic ordinatus est in Zeged, quae ciuitas est opulentissima et maxima, ad Tiscam sita, et in schola et in templo magno cum fauore bassae docet, adeo ut nuper in quadam disputatione ipse bassa monachis silentium indixerit, quos non secus ac moriones habet ac minatus est, breui se eos ex urbe eieciturum, quod ego et fama praenunciante et non ita multo post ex ipsius *Benedicti* literis certo cognoui. *Stephanus Zegedinus*, qui aliquandiu Witebergae bonis artibus operam nauauit, concionatur in oppido Ziglet, quod octo milliariis infra Budam Turcae tenent. *Emericus*, qui nuper isthic redijt, recta se Tolnam contulit, quae iacet in ulteriori ripa Danubij et Turcico praesidio onerata est. Denique licet unicuique doctori, scholastico, concionatori transire in illorum partes et docere, ubicumque velit, siue in ludis siue in templis, nec praemium consuetum docentibus diminuitur. Verum ego nonnihil subuereor, ne hostes eo tantam libertatem concedant, ut populum ad se alliciant, qui quia verbi diuini est cupidissimus, eo confluit, ubi illud pure ac sincere doceri audit. Nec illi tam dementes sunt, ut syluis aut desertis imperare velint, ut ea loca, quae armis subegerint et sanguine suo pepererint, deserere a colonis patiantur. Hominum frequentia gaudent, ἀλλὰ τοῦ μεγίστου ἐχέματος παῖλος χάρει, εἴτε προφάσει, εἴτε ἀληθείᾳ, χριστὸς καταγγέλεται. Hanc tamen suspicionem illud infirmat, quod in ipsa Turcia multi Christum annunciant. *Franciscus Picus*, Hungarus Zegedinus, nunc Galatae nunc Constantinopoli in magna auditorum frequentia docet, alitur a Gallico oratore et ab alijs Christianis, qui ibi vel seruiunt vel negociantur. *Stephanus Mulatas*, vaida Transylvanus, ceu alter Manasses compedibus vinctus

in carcere Constantinopolitano cum *Valentino Tereo* concaptiuo suo tenetur, audit quotidie bonas euangelicas conciones, nuper scripsit ad uxorem christianissimam confessionem et eam causa gloriae Christi orat, ut permittat, reformari ecclesias in sua iurisdictione.

Transylvania hac aestate DEI beneficio tranquilla fuit et quanquam aliquot annis est afflicta bellis, tamen iam reuiuiscit et rursus florere incipit. Construuntur passim ubique multa noua aedificia, magna fuit frugum et omnium fructuum fertilitas. Vina nobilissima copiosissime prouenerunt. Sed quod Demades dixerat, regnum Alexandri ipso mortuo simile fore cyclopi, cui Ulysses oculum erisset, nos quoque oculo et capite caremus. Monachus cum Turcis colludit, intersunt omnibus conuentibus Turcici legati, nec quidquam decerni potest, quin id hosti continuo palam fiat, quia etiam in aula reginae et monachi noui subinde oratores sunt, qui quoquo vadunt, eos sequuntur et magnis muneribus honorari se cupiunt, quae etiam inuitis sua importunitate extorquent. Regina cum suo comitatu Polonico dies et noctes helluatur et tempus omne, quod ab epulis superest, salutationibus dat. Nunc ex puerperio laborat, etsi id ipsa sedulo tegit ac dissimulat.

Quod mihi magnam consolationem affert: In tota Transylvania Christus agnoscitur et celebratur et coelestis doctrina promulgatur, excepta non magna Ceculiae portione atque Alba Julia, ubi canonicorum collegium est, inter quos regina agit. Commendatus mihi est a parentibus et consanguineis suis *Daniel Coperger*,¹⁾ adolescens honesto loco natus Cibinij, cuius pater *Wolfgangus Copergerensis* primus omnium euangelium amplexus est ac defendit. Te magnopere oro, carissime praeceptor, ut pro tua bonitate, eius rationem habeas. Praefice ei aliquem priuatum praeceptorem, cuius opera praecepta grammatices et primarum artium fundamenta addiscat, apud quem et pecuniam omnem, quam in sumptus accepit, coram te deponat. Habet LXXIII. aureos florenos Hungaricos, quibus ad triennium se isthic in studijs honestarum artium sustentare poterit. Commendo tibi et *Josephum Meenerum*, qui est uxori clarissimi viri *Georgij Vernerii* ex fratre nepos, atque ut ei itidem priuatum praeceptorem adiungas et ut eius curam habeas, te pro tua erga me benevolentia valde rogo.

Ego, sicut antea decreueram, ad vos hoc tempore reuerti, quamuis miro vestri desiderio tenear, non possum. Recepi instituendos in Italia liberos *Francisci Rewae*, propalatini Hungarici, his conditionibus, ut ultra biennium in Italia me extrahi non

¹⁾ Förstemann, Album acad. Viteberg. p. 230. 1546. márczius: Daniel Koberger Cikingen (!)

patiar, quod in arbitrio meo relinquitur, ut detur victus et amictus honestus, ut numerentur quotannis sexaginta floreni nostrae monetae. Ubi DEI beneficio ex Italia reuersus fuero, constituenda mihi vita stataria est, nam motoriam, ut nimis tragicam, iam pertaesum sum. Qua in re obsecro, ne mihi consilio tuo desis. Si quid habes, quod in rem meam consulere possis, id mature ad me perscribe. Ero Viennae ad mensem Aprilem. Interim, iucundissime praeceptor, quaeso aliquid ad me literarum des, quasunque dederis, *Vitus Theodoricus* ¹⁾ ad me commodissime perferri curabit. Statui medicinae operam dare, cuius discendae si tu mihi breuem rationem praescribas, rem mihi longe gratissimam factururus es. Imperator Turcorum sine dubio appetente aestate cum exercitu egressurus est. Hic annus de Hungaria statuēt. Vale. Tuae coniugi, dominae mihi omni honore colendae, meis verbis plurimam salutem dicito. Eperiess. ipso die natali Christi M. D. XI.VI.

Lycurgi orationem expecto.

Sigismundus Gelous.

Külczim: Clarissimo, doctissimo et omnibus virtutibus excellenti viro, d. Philippo Melanchthoni bonarum artium et caelestis doctrinae assertori, praeceptor et tanquam patri suo longe carissimo ac perpetuo colendo.

(J. Fecht, *Historiae ecclesiasticae seculi XVI. supplementum*, Durlaci 1684. VIII. 879. sequ.)

XIX. Padua 1547. aprilis 15.

Gyalui Torda Zsigmond Camerarius Joachimnak.

Redditae mihi sunt litterae tuae tertio idus April. plenae humanitatis et officij, tuae erga me benevolentiae testes non obscurae, quibus legendis tantam cepi voluptatem, cuius non facile modum verbis expresserim. De Theognide erit mihi curae. Cum primum Venetias navigavero, perquiram in omnibus bibliothecis. Vide consensum studiorum nostrorum. Ego iam ante annum coepi hunc autorem convertere. Et prope iam dimidium confeci. Quam gravis hic labor mihi sit, tu conijcis, occurrunt multa aspera et salebrosa, quae cursum non sine magna molestia remorantur. Exempla omnia adeo sunt depravata, ut plerumque sensum divinare nequeas. Neque tamen hanc curam sumpsi, ut castigatorem codicem quaererem. Tua causa dabo operam sedulo. De Oreste ²⁾ gratissimum mihi est, et, quod citra tuum incommo-

¹⁾ Allg. deutsche Biographie V. Dietrich alatt.

²⁾ Euripidis Orestes latino carmine expressus Sigem. Geloo interprete. Basel, Oporinus. 1551. 8°.

dum fiat, oro, ut, quantum caeterae occupationes ferent, matures. Quicquid typographis dederis, tibi abunde reponam, nolim tamen sumptuum onere te gravare, si ulla via pateret, qua commode istuc pecuniam mittere possem. Ascribetur opus *Martino Calman-czehi*¹⁾, quo olim adolescens praeceptore usus sum, — formulam epistolae dedicatoriae tibi misi, in qua tu quae videbuntur mutabis. Quod scribis de aerumnis horum temporum, amplector τὴν σὴν βαθύτητα, δεῖ μὲν τὰντα ἀναθέσθαι εἰς τὸν θεόν, τί γὰρ ἂν ἄλλο ποιῆσαιμεν; ὅμως γε ἀδύνατον οὐ μὴ σχετιάζσαι τοσαύτην δυστιχίαν, καὶ μάλιστα οἵαπερ νυνὶ προαττόμενα ἀκούομεν, ἀλλ' ἴσως θεὸς ἤδη ἀπὸ μηχανῆς, ὡς λόγος, φανήσεται. Pergratum mihi feceris, si quoties erit certi hominis opportunitas, cui literas dare possis, ad me scripseris. Ego tibi constanter promitto nullam me scribendi occasionem neglecturum. Vale quam felicissime. Patavij XVII. calendas Maias. MDXXXVII.

Tuus Sigismundus Gelous.

Külczin: Clarissimo et doctissimo viro Joachimo Camerario, amico incomparabili ac praecipuo studio colendo.

Lypsiae aut ubiubi locorum fuerit. ²⁾

(Virorum doctorum epistolae selectae ad Bilib. Pirchheymerum, Joach. Camerarium, Car. Clusium etc. datae. ed. Th. F. Freytag. Lipsiae 1831. p. 56.)

XX. Padua. 1547. november 13.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. P. D. Ego te iampridem lachrymis ac funebri luctu contumulaui, praeceptor longe omnium, qui mihi uel coniunctissimi sunt, carissime, Si uiuis, est quod agam Deo gratias, et toto pectore gratuler. Scribam ad te de rebus tam meis quam publicis, ubi te superesse cognouero. Interim hoc habe, me tui amore ab intimis cordis penetralibus ita flagrare, ut neminem te habere credam, a quo tanto affectu diligare. Scripsi ad te sepius in his turbis, nescio, an tibi literę meę sint redditę. Incredibili me voluptate affeceris si uel breuissimum ad me epistolum dederis, in quo tuum statum mihi declares. Abs te peto, ut me in gratia tua retinere velis. Patauij, Idibus Nouembris M.D.XXXXVII.

Si quid scripseris
Balthasar secretarius
Anglicus, qui agit Venetijs,
mihi reddi curabit.

Sigismundus
Gelous Pannon.

¹⁾ Czvittinger, Specim. Hungariae litteratae. p. 98.

²⁾ Camerarius 1547. vége felé visszatért Lipsébe.

Külczim: Carissimo et doctissimo uiro Philippo Melanthoni præceptori suo carissimo iucundissimoque.

(Eredetije Landeshutban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban. Hs. 1., 2. p. 184.)

XXI. P a d u a. 1549. februar 13.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. D. Quae istic rerum uestrarum sit *κατάστασις*, nondum plane cognoscere potui, tamen ea nos perferuntur, quibus facile adducar, ut credam, te affici summo atque incredibili dolore, ut etiam fortasse hoc ipsum, quod in uita maneat, acerbum tibi esse uideatur. Antea nunciatum erat de morte filiæ.¹⁾ Pauci dies sunt, cum fama allata est, *Casparem Crucigerum*²⁾ decessisse? Quem uirum! qua integritate! qua doctrina! Erat autem tibi cum illo arctissima uitae necessitudo, ut etiam si exiguum respublica in eius morte iacturam fecisset, tamen tibi priuatim non desit iusta causa moeroris, orbo talis amici consuetudine. Iam uero rerum communium eiusmodi forma est, quae si nullus esset casus aduersus, qui proprie ad te solum pertineret, tamen tibi luctum facere et, squalorem adducere posset. Noui ego naturae tuae *πραότης*, et molliciem ad suscipiendum dolorem, quæ lenitas, ac mansuetudo est dignissima te, viro summo, uirtute atque optimarum artium eruditione nostra memoria princepe. Me quidem conficit moerore publicarum aerumnarum conspectus atque cogitatio. Multa animo meo observantur, tum quæ iam acciderunt, tum quæ adhuc impendant. Ecclesiæ dissipatio, libertas amissa, bonorum oppressio, distractiones animorum ac voluntatum, patriae excidium. Hinc oritur alius scrupulus, cura scilicet uitae firmandae alicubi et constabiliendae. Quae delabertio in hac *περιστάσει* temporum et publicorum incommodorum est difficillima. Itaque pendeo inops consilij, dubitans, uaria animo vertens ac revertens, circumspectans, si quem forte portum videam securum, in quem uela dem ex salo ac iactatione tempestatum, quæ in mundo tanquam in mari immenso miscentur. Sed tamen me consolor atque erigo spe conseruationis ecclesiæ, quam abijcere non debemus, cum extent locupletissimæ testificationes promissionum diuinarum. Exiguo tempore reliqui te, et in miserationibus magnis congregabo te. Caritate sempiterna dilexi te, ideo attraxi te miserans. Simul autem cogito, nos non fuisse *αγαπούς*. De me autem priuatim eo minus angor, quod in com-

¹⁾ Anna, Sabinus György neje † 1547. C. Schmidt, Philipp Melancthon p. 713.

²⁾ 1548. novemberében, L. c. p. 507.

muni omnium bonorum calamitate non debet nobis esse ulla praecipua de nobis ipsis sollicitudo. Atque huius consultationis summam in patris optimi maximi benignitatem repono. Te quoque decet, ijs remedijs dolori mederi tuo, quae tua excellens uirtus atque animi magnitudo alijs quoque praestare potest, et saepe multorum aegritudinibus sanandis adhibere solet. Quid potuit felicius accidere filiae tuae, quam ex his periculis eripi et Christo sponso in uita aeterna consociari. Molestum est priuari amico, cum quo aetatem omnem summa animorum consensione transegeris, sed te ita statuere convenit cursum amicitiae, non tam interruptum esse in perpetuum, quam breuissimo temporis spatio interpellatum. Quod uero ad *σύγχυσιν* spectat publici status, meminim ego, te saepe magna cum omnium admiratione dicere solitum, de fatalibus imperiorum commutationibus, de ecclesiae perpetuitate. Quamobrem tu te ipsum consule et abs te ipso medicinam pete. Quid potest a me proferri, quod fugiat sapientiam tuam? Misi tibi orationes meas, non quadam laudis affectatione, quid enim in his est tanta commendatione dignum! sed ut sit apud te hoc munus amoris erga te mei testificatio, summi ac singularis. Vale. Patauij, Idibus Febr:

M.D.XXXXVIII.

Tuus Sigismundus Gelous Pann.

Külszm: Philippo Melanthoni uiro clarissimo, praeceptorum suo singulari pietate colendo.

(Eredetije Landeshutban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban Hs. 1., 2. p. 182.)

XXII. B. W? 1550. september elsején.

Joachimus Camerarius Senatoribus urbis Cyneae.

.... Cum autem multis annis Theognidis lectio mihi cordi fuerit, quod hunc libellum in ludis literarijs proponi ad ediscendum pueris ualde cuperem: tandem a me impetraui, ut illum nobis explicatum emittere audemus. Quo autem libellus melior, et ad institutionem puerilem accommodatior esset, siue orationem, seu sententias spectares, eo reperiebamus deprauatorem scripturam, non uno quidem aut altero, sed innumerabilibus in locis .... Postea tamen non destitimus et ipsi, assidue legendo quaedam corrigere, et aliorum coniecturas sciscitari, et auxilio amicorum in exemplis ueteribus perquirendis uti. Atque nuper quinque conferre nobis concessum fuit, cum quidem eruditissimus et humanissimus iuuenis *Sigismundus Gelous* Pannonius, incredibili diligentia perfecisset, ut tria Venetijs exempla nancisceretur, quorum scripturas a uulgata discrepantes, studiose et fideliter annotatas mihi transmisit. ....

Az »Epistola nuncupatoria« *ily czímű munka előtt*: Libellus scolasticus utilis, et valde bonus: quo continentur, Theognidis praecepta. Pythagorae uersus aurei. Phocylidae praecepta. Solonis, Tyrtaei, Semonidis, et Callimachi quaedam carmina. Basileae, per Joannem Oporinum. 1555. 8°, A 4 b és A 5.

XXIII. Eperjes. 1550. deczember 22.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. D. Etsi nunquam dubitavi, quin a te diligerer, nam et praesentem me in intimis habuisti et deinde absentem saepe ornasti iudicio tuo, tamen ex eo maxime conijcio amoris erga me tui magnitudinem, quod scripsisti iam binis literis, te si quid istic turbetur, ad me uenturum. Sed profecto tibi non concedo, quod tu me ardentius diligas, quam ipse a me amerere. Vide, quantum et quam audacter usurpem! Cum tibi tribuam singularem sapientiam, bonitatem summam, cum te alterum parentem agnoscam. Tantum opto, eas mihi facultates diuino munere dari, quibus te ita meae domi habere queam, ut uelim. Vtinam et tempora ea sint, quae non obstant, quominus tibi tranquillum hospitium praebeamus. Transmontanam prouinciam Turcae reliquerunt. Retrocesserunt et caeteri barbari finitimi. Aiunt, pacem conuenisse inter reginam, fratrem Georgium et Petrovitium. Multi sperant inclinationem aliquam, qua prouincia breui in potestatem regis sit peruentura. Quod extrema pagina superioris epistolae scripsisti, te parare responsionem contra calumnias cuiusdam¹⁾, patere quaeso, aequo animo, me non dissimulare apud te sententiam meam. Scio, te mei consilij non indigere, ego tamen si tuo loco essem, id minime facerem. Primum, quia edundis ultro citroque libellis contentiones exasperantur. Deinde, quod illum indignum putem, cui a te respondeatur. Nihil unquam fuisse, credo, in hominum genere illo ineptius. Isocrates in Panathenaico ait, se praeterire eos, quorum iniquis criminationibus fuerat uexatus *ὥς φανερώς φθονοῦντας, καὶ τοιοῦτους ἀνθρώπους οὓς οὐδεὶς ἐπέληφεν ἀξιόους εἶναι λόγον*. CHRISTUS OPT. MAX. te quam diutissime in uita conseruet et tueatur ab omni casus aduersi acerbitate. Eperiessij XXII. Decembr. MDL.

Sigismundus Torda
Gélaus.

Külczim: Summo uiro, Domino Philippo Melanthoni, praeceptorum suo omni pietate, fide et obseruantia colendo.

(*Eredetije* Landeshuthban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban, Hs. 1., 2. p. 186.)

¹⁾ Az Osianderrel való vitáról l. Schmidt l. c. p. 557. s k. és Möller W., Andreas Osiander p. 379. ff.

XXIV. Eperjes. 1551. januar 21.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöphöz.

S. D. E Germania dirae dimicationes nunciantur. Hic autem nobis extrema omnia impendent mala. Et quanquam nondum perijmus, tamen iam exilij nostri funera comploramus et ante efferimur, quam moriamur. Transyluana ora hoc anno uastata est non minori nostrorum quam barbarorum immanitate. Conuenit quidem inter eos pax, qui in prouincia rerum potiuntur sed ea nec fida et firma est, nec si talis esset, qualis esse debeat, quicquam rebus nostris praesidij allatura uidetur. Increbuit, non rumor aliquis incertus, sed sermo omnium consentiens, et minime obscurus de futura expeditione tyranni in proximam aestatem. Quocunque oculos conuerti, aut cogitationem retulj, arma uideo et proelia cruenta aspicio. Itaque conditio ipsa displicet horum temporum. Nihil offertur, in quo animus conquiescat, ut iam nihil possit esse magis miserum, quam uiuere. Sed fortassis Deus ἀπὸ μηχανῆς se ostendet: atque has difficultates discutiet. *Blasius Zecinus*¹⁾, iuuenis honestus et studiosus, e nostro gymnasio istuc proficisci uoluit, quo felicius eas disciplinas perciperet, quae uitae dignitatem efficiunt, mentes excitant ad spem beatitudinis sempiternae. Sperat autem, meam apud te commendationem plurimum ualituram. Eum igitur uelim complectare, et in tuorum numero habeas. Multos tibi commendem necesse est, cum notus sit omnibus amor erga me tuus singularis meusque uicissim in te summus. Quapropter, si quid in eo genere παρὰ τὸ πρῶτον a me committitur, quae tua uirtus est et naturae lenitas, dabis ueniam. Vale iucundissime praeceptor, meque tuo sensu pristino fouere et ornare perge. Eperiessij. XII. Klnd. Februarij.

M. D. L. j.

Sigismundus Gelous.

Külczim: Summo uiro, sapientia, virtute et omni disciplinarum genere, Domino Philippo Melanthoni, praeceptorj suo omni obseruantia, amore, fide et pietate colendo.

(Eredetije Landeshutban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban Hs. 1., 2. p. 188.)

XXV. (Gyalu?) 1551. oktober 10.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. D. De ecclesiis in Pannonia, quae Turcico imperio subiectae sunt, haec certo scribere licet. Turcae neminem cogunt ad

¹⁾ Révész Imre, »Történelmi Tár« p. 222. Blasius Secinus Vngarus Apr. 13. 1550./51.

machometismum, sed si quis sponte aut impulsione diaboli illorum sectae accedit, eum circumcidunt. Adolescentulos, quod maxime dolendum est, blandimentis ad se pelliciunt. In templis permittunt doceri verbum Dei et concedunt usum piarum ceremoniarum. Quin etiam plerique nostram professionem amplectuntur. Magna ubique sitis est verbi Dei. — Clamamus hac aetate non edi miracula, ecquod maius aut evidentius potest esse miraculum, quam, quod Deus in mille periculis ecclesiam non solum servat, verum etiam late propagat, ac dum vinci a mundo videtur, tunc maxime potentiam suam ostendit et declarat! Nostri principes armis et castris erant oppugnaturi gloriam Christi, propterea Deus adduxit Turcas, qui concedunt libere doctrinae coelestis confessionem. Quo fit, ut populus ad veri Dei agnitionem veniat, ad quam a calamitatibus externis quasi manu ducitur, o ineffabilem Dei misericordiam! Adfligit nos propter peccata nostra, quia iustus est et aerumnis, quasi flagris, admonet nos sui, ac vocat ad poenitentiam. Deinde in mediis angustiis aperit inexhaustos suae gratiae fontes ac thesauros, quibus nos consolatur, ita ut faciat opus suum, alienorum est opus suum. — Populus nihil magis optat, quam concionatores bonos. Nuper bassa Budensis misit occulte literas in ducatum Döbracensem, quibus doctoribus ac ministris non solum securitatem, sed etiam praemia promittebat volentibus in sui imperatoris iurisdictionem commigrare. Scripserunt et pastores ecclesiarum sub Turcis ad nostros concionatores, qui Döbretii convenerant, in hanc ferme sententiam: »Dilectissimi fratres, agimus Deo immortales gratias pro immensa bonitate sua, qua nos in hac captivitate visitavit, lucem evangelii sui nobis patefaciens. Scitote, nostras ecclesias amplecti coelestem doctrinam de Filio Dei, et populum ardentibus votis petere quotidie a Deo copiam bonorum concionatorum. Quare vos hortamur, ut primo quoque tempore ad nos veniatis, quod et facere secure potestis, et praemia hic temporalia, et in vita futura aeterna a Deo Patre Domini nostri Jesu Christi percipietis. Intelligimus, vos et eruditione nobis antecellere et gratia Spiritus donis praelucere. Nec medicis est spes Turcas ad nostrae fidei confessionem accessuros. Vos Deum vocantem sequimini.« Is, cui datum erat negotium a bassa, perquisiuit in civitate omnes pastores, concionatores et scholasticos, et convocatis in unam domum proposuit tam bassae quam pastorum literas. Illi agnoscentes tantum Dei beneficium gratias egerunt, ac post paucos dies magna pars eorum in ditionem Turcarum profecta est. Haec vera esse, nihil dubites. Est hic negotiator quidam, et idem eques, qui nundinis Döbrecensibus interfuit et vidit ista geri. Non desunt alii quoque testes fide digni. Haec ad te quamvis tumultuarie perscripsi, quia cupidum existi-

mabam cognoscendi, quinam esset status ecclesiarum sub Turcis etc. ¹⁾

Sigismundus Torda Ungarus
ex Sela²⁾ Transylvaniae.

(H. E. Bindseil, Philippi Melancthonis epistolae, iudicia, consilia, testimonia aliorumque ad eum epistolae, quae in Corpore Reformatorum desiderantur. Hallis Saxonum 1874. 322—324.)

XXVI. Bamberg 1551. oktober 18.

Ex epistola Joachimi Camerarii ad Joannem Cratonem medicum caesareum etc.

S. D. Nunc pene mensem integrum peregrinor. Cum Norimbergae essem, literae mihi allatae fuerunt a *Geloo* nostro scriptae, ad quas in patria postea exaravi responsionem inclusam, vt vides, tuis. Tu hanc per occasionem illi reddendam curabis. Lipsiae metus pestilentiae fecit, vt nos quoque discederemus, cum quidem certa negotia in patriam me auocarent. . . . . Pabepergae 15. Cal. IXbr. 51.

(Joachimi Camerarii Pabepergenensis epistolar. libri quinque posteriores. Francofurti. M.D.XCV. 8°. IV. 325.

XXVII. Eperjes. 1552. oktober 21.

Gyalui Torda Zsigmond Crato Jánosnak.

S. D. Scripsit ad me et ad socerum meum³⁾ *Philippus Melancthon* de quodam adolescente Transyluano et te nobis nominauit, quo vteremur uelut medio in transmittendis ad eum literis. Te igitur oramus ambo, ne tibi graue uideatur, quaerere hominem certum, cui hunc fasciculum tradas ad *Philippum* perferendum. Nos vicissim nostra tibi officia deferimus, si quando usus tuus ea requisierit. De Agria obsessa, credo, te audisse. Ea nocte quae ad XVIII. praesentis mensis diem illuxit, Turci ab ea discesserunt, sed nondum scimus, quam in partem se conuerterint. Salutem vt dicas, quaeso, uiro grauissimo, *Ambrosio Moibano* meis uerbis. Vale. Data ex oppido Eperies. XII. Klnd. Nouembris. M. D. LIII.

Sigismundus Gelous.

¹⁾ így Bindseil.

²⁾ Sela Gela (=Gyalu) helyett?

³⁾ Werner György Patschkauból Siléziában. Corpus Reform. III. 233. 487. Janociana I. p. 298 és 299. Janocki egy emberből kettőt csinál!

Külczim: Eximio artis medice doctori, Domino Joanni Cratoni, amico suo magnopere observando Wratislauic.

(Eredetije a boroszlói városi könyvtárban, Rhedig. VI. 367.)

XXVIII. Nürnberg 1553. deczember 15.

Ex epistola Joachimi Camerarii ad Joannem Cratonem.

S. D. Has literas scripsi inter varias curas et occupationes, etiam interpellationes, Norimbergae, quo me hoc tempore placuerat conferre vna cum meis. Etsi autem ista peregrinatio neque molestiis carere potest et sumptuosa est, tamen me nondum huius consilii et facti poenitet: Christum oro, vt caetera benigne fortunet. Accepi his diebus literas a *Sigismundo Geloo*, quem aliquando sum cohortatus ad componendam historiam gentis suae. Hoc onus se ferre posse ille negat, tam eleganter et prudenter scripta epistola, vt maxime omnium in hac parte operae pretium facturus esse videatur. Ei nunc scribere non licuit. Tu velim facias et eum meis verbis officiose salutes. Postea etiam in libello quodam de aquis Pannonicis edito a socero *Geloi* legi ab auctore promitti Pannonicam historiam ¹⁾, de qua velim cognoscas, quae poteris, et si edita haec est, mihi significes. . . . Norimberga 18. Cal. Januar. Anno salutiferi partus, 1553.

(Joachimi Camerarii Pabep. epistol. libr. quinque posteriores, IV. 327)

XXIX. Bécs, 1559. augustus 16.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. D. Ἐν φοιμαῶν (?) καὶ παθῶν, nisi me fallit memoria, Athenienses dici iusserant in illo grauissimo iudicio. Eandem ego mihi legem impono apud te uirum omnium grauissimum. Neque tamen hoc dissimulandum arbitror. Quod adfirmo syncere, καὶ ἀγῶντευτῶς, me optare unam hanc foelicitatem mihi dari, ut te uideam inque ceruicem ac complexus infundar tuos. Quae sit adfectio pectoris intima, nihil refert dicere, ne in uitium incidam, quod uito, adulationis. Nomen certe tuum, uirtus excellens inge-

¹⁾ Georgius Werner (Wernher), De admirandis Hungariae aquis hypomnematum (Bécs, 1551.) mindjárt az elején: Est vero plane mirabilis diversarum, nec unius linguae, per universam Hungariam gentium mistura: quemadmodum a me dicitur prolixius ea in commentatione, qua res Hungariae, populorum in ea origines, appellationes, leges, mores, instituta conor explicare. V. ö. Börnemisza Pálnak a gyulafehérvári káptalanhoz intézett levelét is Veszpréminél, Succincta medicor. Hungar. et Transilv. biographia III. p. 200.

nium doctrina, iudicium diuinitus ad rerum maximarum atque disciplinarum explicationem insitum, multa atque honorifica mentione mihi celebrantur. Te in animi mei penetralibus, te in ore ubique fero, vt qui plus de genere humano meruisti, quam Hercules ille, aut Theseus, qui propterea quod parti orbis terrarum tyrannis sublatis monstribus et praedonibus publicis extinctis pacem et securitatem pepererunt, posteritatis studio atque gratitudine in deorum numerum sunt relati. Tua heroica et diuina virtus uelut solis radij late ad omnes terras et populos lucem attulit, doctrinam ac quietem mentium et pacificationem salutarem.

Sum hic per menses Maium, Junium, Julium et praesentem. Causae sunt morae publicę, priuata haec accedit, ut me grauissima parte prouinciae meae explicem. Quod iam feci, rationibus iustis et liquidis ad aerarium relatis. Iamque propemodum respirauim, adeo ut non desperem, quin deinceps temporis aliquid studijs, lectioni et stylo sit uacaturum. Interea a te nobis de petitione nostra responsa allata intellexi, qualia optauimus. Codices etiam nonnullos lectu dignos et literas te mihi misisse, cognoui. Ex quibus cumulatam uoluptatem cepissem, si huc perlatę essent. Multis enim magnis atque illustribus uiris eas legendas communicaui. Verum quia id factum non est, scripsi coniugi meae, ut tam literas quam codices diligenter ad aduentum meum custodiat et conseruet. Tibi ego quoque gratias ago, quod nobis de hominibus idoneis ad utranque gubernationem prouidisti. Quod uero literis tuis me dignum duxisti et monumentis illis adfecisti, fecisti pro tuo in me perpetuo amore, mihi perspicuo, cui tametsi ego hactenus studio erga te et pietate mutuo respondi, officijs tamen, quae ultro citroque proficisci debent, ita, ut uolui, respondere non potui. Vtinam autem occasio mihi detur, qua perficiam, ne ea quoque in parte a te uictus esse uidear. Comitiorum acta non est mihi dubium, quin intelligas. Molimina summorum principum animaduertis, imminetia pericula longe prospicis. Quibus unum habemus remedium, quod opponamus, inuocationem Dei, ut iuxta promissiones suas adsit naui fluctuanti et ne sinat, eam summergi. *Selimus*, maior natu Solymani filius, auctus paternis uiribus fratrem *Baiazetum* profligauit, iamque certam sibi spondet imperij successionem. Ille ad Persam se contulit. Nos aduersus illum tyrannum nunc inducias colimus. Sed nescio, quomodo uerum est illud Homeri *Ὅν ἐστι λείονσι καὶ ἀνδράσιν ὄρηα πιστά.* ¹⁾ Vale et salue meque amare perge. Vienna Pannoniae, die XVI. Augusti Anno Domini M. D. LVIIII.

Sigismundus Gelous.

¹⁾ Ilias XXII. 262. Az eredetiben: *Ὅν ἐστιν λειονύσι καὶ ἀνδράσι ὄρηα πιστά.*

Külczim: Clarissimo viro domino Philippo Melanthoni, preceptori suo amantissimo.

(Eredetije Landeshutban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban, Hs. 1. 2. p. 192.)

XXX. Bécs, 1559. augustus 22.

Gyalui Torda Zsigmond Melanchthon Fülöpnek.

S. D. Cum *Georgius*,¹⁾ qui has tibi reddidit, istuc iter instituisset, maxime tui uidendi desiderio, rogauit me, ut aliquid sibi [ad] te literarum darem. Quia me ap[ud] te in gratia esse ex certorum hominum sermonibus cognouerat. Flagrat iuuenis doctrinae amore teque ante alios omnes in admiratione habet. Ab ineunte aetate studijs literarum incubuit. Tandem, quia unicuique certum genus propositum esse debet, in quo uelit eminere, ad ius ciuile se totum contulit. Est natione Hungarus, moribus elegantibus ac modestis. A te peto maiorem in modum, ut ei aditum ad te facilem praebeas inque tuorum eum numerum adsciscas. Quod te pro tua singulari uirtute summaque comitate libenter facturum, confido. Vale etiam atque etiam. Vienna Austriae. XXII. die Augusti. M. D. -LVIII.

Sigismundus
Gelous.

Külczim: Clarissimo viro domino Philippo Melanthoni, praepetori suo amantissimo.

(Eredetije Landeshutban a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban. Hs. 1. 2. p. 190.)

XXXI. Bécs, 1568. november 5.

Camerarius Joachim Gyalui Torda Zsigmondnak.

S. D. Nosti illud, nauim, scis, puto, non moratur vnus. Itaque veniam dabit humanitas tua filio meo *Ludouico*, qui non est obsecutus voluntati tuae, cupienti eum retinere, cum ipse quidem remanere maxime vellet, sed arbitrio alieno tunc illi fuit uiuendum. Ago autem tibi ingentes gratias, quod grauissimis negotiis occupatus properantem hunc tam amanter complexus es et benigne dimisisti. De mea hic desidia nihil aliud significare possum, quam mihi esse exspectandum tempus praefinitum actionibus earum rerum, quarum gratia sum accersitus. Illa *προσβία*, cuius fit mentio in literis tuis, nudius septimus aduenit, sed, quid attulerit, plane ignoro. Nam mihi gratissimum est abesse a Toue, ut absim

¹⁾ Révész I. l. c. p. 227.: Georgius Albani de Cyrkei, nobilis Hungarus. Oct. 15. Ez talán azonos a fennmilitett Georgiussal.

a fulmine. Te bene valere et fauorem erga me et meos conseruare, cupio. Vale. Viennae Pannonicae ¹⁾ Die 5. IXbris. 68.

Külczime: Magnifico et doctrina ac virtute praestanti viro. d. Sigismundo Tordae Geloo, praefecto Eperiensis ¹⁾ etc.

(Joachimi Camerarii Pab. ep. libr. quinque posteriores, I. 57.)

7. Leonhard Stöckel.

XXXII. Bártfa. 1551. november 21.

Stöckel Lénárd Melanchthon Fülöpnék.

S. D. Praeter meam ipsius opinionem accidit, carissime praeceptor, quod etiam nunc ex eodem loco, quo antea, literas ad te mitto. Sperabam enim, cum tuam sententiam cognouissem, nihil amplius in mora futurum esse, quin hinc ad Vratislauenses me conferrem. Ita enim illis receperam. Sed, nescio quomodo ipsimet sibj sunt in mora. De qua cogitantj mihi illud in mentem venit: Quid? Credebas dormientj haec tibi confecturos deos? Et illam sine tua opera in cubiculum iri deductum domum? Omnino, quantum ego intelligere potuj, senatus vrbis in hanc venationem inuitus descendit, cum *Ambrosius Moibanus* et *Andreas Vinclerus* multum institissent. Estque id actum, vt ego, intellecta illorum voluntate, a me non aliena, vltro acurrerem, impulsus et periculis nostrarum regionum mearumque rerum angustia et commodis, quae ex ampliore conditione ostendebantur. Haec vt cogitarem, multis quidem rationibus sum adductus. illa vero imprimis, quod literae senatus Vratislauensis cum literis *Moibanj* et *Vinclerj* non congruebant. Cum enim mei ciues orassent, vt ab incepto suo desisterent Vratislauenses, ita rescripserunt, vt satis ostenderent, se nullo in discrimine habituros esse, siue venirem, siue manerem. Ex eo tempore iam toti tres menses abiere, neque quidquam mecum est actum amplius. Ego ita mihi sum conscius, vt sciam nihil me officio meo egressum esse. Addidj et ardentem atque assiduam inuocationem, quam tibi quoque vsitatam esse scripsisti:

*συμβούλην ἀγαθὴν, καὶ ἀφορμὴν εὐτυχίαν τε
συμβουλεύετα, ἐμοὶ δὲ, πατρὸς αἰδίου.*

Caetera, quae non sunt officij mej, si minus responderint, aequi bonique consulam meque bona Dej voluntate consolabor. Tibi vero, carissime praeceptor, ago gratias pro tua

¹⁾ II. Miksa császár 1568-ban Camerariust meghívta Bécsbe azon tárgyalásokra, melyek a keresztény felekezetek összeegyeztetését tűzték ki célul. V. ö. Allgem. Deutsche Biographie.

incredibili beneuolentia, quam semper quidem, nunc vero imprimis, expertus sum, in difficili admodum deliberatione. Neque enim hominij verecundo, ac sollicito de voluntate Deij, facile est τὴν σκέψιν, ἣν ἂν ἔλαχε, μεταβάλλειν. Denique tu optime nosti, quantum malj sit in leuitate καὶ πολυπραγμοσίῳ, praesertim quod ad nostrum attinet ordinem. Maius certe, quam dici potest, desiderium mihi iniecerunt literae tuae eius loci, quj praeter caetera et vobis, quibus nihil habeo carius, propinquior est, et ab humanitate cultior, sed frustra desidero, εἰ μὴ δότη θεός, ὃς πάντα τελεῖται.

Si quid de rebus Pannoniae scire cupis, amissimus aliquot castella ad Tibisam sita, inchoata oppugnatione a confluenti Danubij et Tibisci hoc consilio, vt hostis sibi redderet oportuna omnia ad occupandum Saxonum coloniam, quod vnicum adhuc habemus Pannoniae nostrae propugnaculum. Sed a praecipuis tandem locis repulsi sunt Turcj, et seruata Transyluania, quae cum a clade Regis Ludouicj, et occupatione Budae semper fuerit tributaria Turcis, nunc tamen, postquam gubernatores eius prouinciae dissidere coepissent, venit in potestatem Ferdinandj opera eius factionis. quae fuit potentior, nescio quomodo cessantibus Turcis praeter suam consuetudinem. Audimus, aliquod secundis prelijs nostros homines cum eis congressos esse. Neque tamen minuuntur ecclesiae Deij pericula, sed augentur, quemadmodum intelliges ex hac epistola, quam tibi mitto ¹⁾ scriptam ad me a pastore Colossensi ²⁾ ex Transyluania. Bene vale, carissime praceptor, tibi, ecclesiae, et mihi. Bartphae XXI. Novemb. Anno M. D. I.I.

Leonardus Stöckel.

Cum epistolam forte ad obsignandum iam composuissem, allatae sunt mihi istinc literae, a quodam nostrorum iuuenum, quas non potui sine magna animj perturbatione legere, περὶ ἀνοσίῳν ἀρδοῦς ³⁾ qui cum ipso scelere coniungit etiam hunc furorem, quod non potuit tempore incommodiore turbare ecclesiam Dei et spiritum sanctum in ea habitantem. Imprimis vero tuam vicem doleo, qui in ipsa acie contra haec portenta collocatus es. Sed vincet veritas etiam portas inferorum, in nobis humilibus contra superbos.

Külczim: Clarissimo viro, domino Philippo Melanthonj, suo carissimo et optime merito praceptor.

(Eredetije Landeshuthan a Wallenberg-Fenderlin-féle könyvtárban Hs. 1., 2., p. 457.)

Közli: DR. BAUCH GUSZTÁV.

¹⁾ Ezen levél nem maradt ránk.

²⁾ Kolos, Kolozsvár mellett.

³⁾ Andreas Osiander. V. ö. a XXIII-ik számú levélhez való jegyzet.

O K I R A T O K

ERDÉLY TÖRTÉNETÉHEZ A XVII-ik SZÁZAD ELEJÉN.

HARMADIK KÖZLEMÉNY.

1662. máj. 24.

Reverendissimi et admodum reverendi domini fratres in Christo observandissimi.

Salutem et mei debiti obsequii semper paratissimam commendationem. Isten minden jókkal, szerencsés jó egésséggel áldja meg Kegyelmeteket, szívből kívánom. Mind eddig is hogy Kegyelmeteknek semmit sem írtam, egyébnek ne tulajdonítsa, hanem egyedül csak annak, hogy mind ekkoráig semmi olyas hírekkel nem bővelkedtem, kiket illendőnek ítéltem volna Kegyelmetek eleiben terjesztenem. Noha mostanság sem értettem még olyasokat, mindazonáltal hogy a feledékenységről ne vádoltassam, tovább halasztani írásomat nem akartam. Tegnap a mi kegyelmes urunk ő fölsége intra quintam et sextam horam vespertinam érkezett Pozsonyba igen együgyőn, igen simpliciter, és kevesed magával, a minthogy mi is kevesen mehettünk minden solemnitas nélkül eleibe ő fölségének, melyet érsek urunk mind ennyi törődött, és beteges állapotában a két ország határában sub tentorio méltóságosan excipiált, talpra állván Zetsel-székből, melyben hordoztatik, és mind Váradnak elvesztését, mind Erdélyországnak elpusztítását, és a Tiszáig való romlását földünknek tetétül fogva talpig declarálta, és sokaknak könyek hullásával detegálta mindnyájunk contentumával; replicálván ő fölsége, mindennemű assistentiát, és segédelmet ígért, a minthogy azért is jött ő fölsége, hogy remediálja fogyatkozásunkat, és őltalmazzon minden elleniségink ellen. — Még a propositiókat ki nem adta ő fölsége, az sz. ünnepek előtt úgy reménylem, hogy kiadja, hogy az egynehány nap ruminálják, és penetrálják az elmék. — Itt, a mint eddig megérthette Kegyelmetek, mind a Dunán túl, s mind innét egy cseppig mind oda vannak az szőlők; azt mondják a nyitrai frate-

rek, hogy az egész Zobor-hegyén sem leszen tiz akó bor; az mi földünk mint maradhatott in contrarium, — nem érthettem eddig semmit; oly hiszemben vagyok, hogy isten megtartotta ottan az szőlőket, mivel nálunk alkalmas tél volt, de itten igen engedelmes, elannyira, hogy még jeget is nem igen rakhattak. A vetéseknek is majd harmada a mezőkön mind oda van, kiváltképpen a rozsnak. En az Kegyelmetek szolgálatára éldegélek, de a nagy cutharrus, mely fejemet, és mellemet annyira elállotta, miolta ideérkeztem, hogy a szómat is alig érthetni; ezen nyavalya itten most igen közönséges. Ha mi oly híreket érthetek, prima occasione tudósítom Kegyelmeteket. — In reliquo reverendissimas et admodum reverendas Dominationes Vestras felicissime vivere, et bene valere cupio. Posonii, 1662. die 24-a Maii.

Reverendissimarum, et admodum Rdarum D. D. Vestrarum
frater in Christo servire paratissimus
Stephanus Kolosvári m. p.

Külsőim: Reverendissimis et admodum reverendis dominis almae ecclesiae venerabilis capituli Agriensis canonicis N. N., dominis fratribus in Christo observandissimis, Cassoviae. — *Más kéztől:* Exhibitae 31-a Maii.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1662. május 31.

Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nram. Hogy Hűséged szorgalmasan vigyázzván, az intercipiált levelet kezünkhöz küldötte, kegyelmessen vettük; ennekutánna is légyen szorgalmatos vigyázással, és gondviseléssel. Az mi a katonáknak Hűséged mellé való küldését illeti, azt is nem halasztanók, de mivel a váczai püspök ő keglme akar bójúni hozzánk Kővárból, immár a még meglátjuk mivel jár, halasztjuk; mindazáltal addig is ha mit Hűséged a betleniek ellen cselekedhetik is, el ne mulassa. hogyha pediglen a váczai püspök uram ő keglme arra felé jű, emberinek bántódása ne legyen, minthogy követségben jár. Cui de cactero sic facturo gratiose propensi manemus. Datum in castris nostris ad Claudiopolim positis die 31 Maii, a. 1662.

M. Apafi m. p.

Külsőim: Generoso Stephano Rácz de Galgo selopetariorum nrorum capitaneo fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1663. február 6.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem cum favore nro. Az szamos-ujvári commendans fenyegetőzéssel írt az besztercei hiveinknek, élést kívánván be az vidékről; megparancsoltuk nékiek, hogy meg ne engedjék, élést vigyenek districtussokból. Azért Kgldek kegyelmesen parancsoljuk, légyen jó vigyázással, és ha ki találának csapni, légyen oly készüllettel, resistálhasson ellenek és oltalmazhassa meg a szegénységet tőlök; írtunk felölle az szerdárnak is. Secus non facturus. Datum in civitate nra Segesvár die 6. Februarii anno 1663.

M. Apafi m. p.

Külczim: Generoso Stephano Racz de Galgo, certorum sclopetariorum urorum capitaneo fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1663. február 10.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nostram. Kglmed levelét elvöttük, Teleki Mihály alkolmatlankodása felől való írását értjük, azért hadtuk mü Kegldet ott puskásinkkal együtt, hogy affélére vigyázással légyen, és resistáljon; az kurtány vitézek is az tájon lévén, birhat véllek, és semmiképpen meg ne engedje, hogy a szegénységet vesztegessék, sanyargassák, és élést szedjenek rajtuk, sőt ha módját ejtheti, magát is Telekit ragadtassa meg, ha az szegénység nyomorgatásán rajta éri, és jó gondviselés alatt kísértesse ide. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Segesvár die 10. Februarii ao 1663.

M. Apafi m. p.

Külczim: Gener. Stephano Rácz de Galgo, sclopetariorum nostrorum capitaneo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1663. február 20.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nram. Igen megszünék Kglde az ott való dolgok tudósittásától, annál inkább az mint halljuk az vigyázástól, mellyet Kglde hogy utoljára hágy belé, csodálkozunk, az kinek mint tetszik, szabad szakálra jó

s megyen ki s be, mind szánakkal, mind lovakkal. Azért böcsületire parancsoljuk Hűségednek, hogy jól kezdett vigyázását végezze jól, vitézit gyűjtse össze, s maga is menjen ki közikbe, s legyen oly vigyázásban, valami alkalmatlanság ne következék, egyébiránt nehézségünket vonzza magára. Secus itaque non facturus. Datum in civitate nostra Segesvár die 20. Februarii 1663.

M. Apafi m. p.

Külczim : Generoso Stephano Rácz de Galgo, sclopetariorum nrorum capitaneo fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1663. ápril 13.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae dnus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nram.

Hűséged levelét elvettük, abban való tudósítását értjük; az mi azért az német praesidium számára szállítandó élés dolgát illeti, ugy alkalmaztassa dolgait, hogy késedelmeskedése miatt valahogy az várakba bé ne kapják, hanem maga előzvéen meg ökö, ha lehet fogja el is. Felvinczi Istvánt pedig ne bántsa, ez haza csendességével annak idejében megkaphatni. Qartirt pedig mint rendelhessünk, s hova katonáinak, nem látjuk útját, holott magánál is constál az Hűségednél, mint elfogyatkozott az szegénység; mindazonáltal az hova vigyázásnak okáért el találunk fordulni, az mit találhatnak, avval kel türniek, azon közben isten az füvet is kihozza. Továbbra pedig igen szorgalmatos vigyázásban légyen Hűséged, és ottan ottan tudósítson is mindenekről bennünköt. Quibus sic facturis gratiose propensi manemus. Datum ex civitate nra Segesvár 13 Aprilis 1663.

M. Apafi m. p.

Külczim : Generoso Stephano Rácz de Galgo, scloperationum nrorum capitaneo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1664. július 7.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae, partium regni Hungariae dnus, et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte. Salutem et gratiam nram.

Örömet sem KglDET sem más becsületes híveinket nem terhel-nénk mellettünk való szenvedéssel, és hosszas költséggel, noha istennek úgy tetszett, hogy magunk ily szünetelen való bajoskodás alatt legyünk, de mivelhogy minden felől az hatalmas nemzetek fegyvere zörgése nem csak sűrűen jó füleinkben, sőt csak szinte

ez napokban is egyfelől az töröknek Zarándvármegye ellen való igyekezetének híre, másfelől az magyarországiak beütése felől való keserves panaszolkodási híveinknek talált meg bennünket, az mi pedig ezek között keservesebb, még sok lator nyelvek mocskolnak bennünket hamissan s csalárdúl, mintha mi hivattuk volna be azokat az kóborlókat ennek a szegény hazának pusztítására, mellyek az mint eddig nem kicsiny szomorúságunkra megestek, isten oltalmazzon tölle, de hasonlók többek is megtörténhetnek. Tudva azért, hogy az haza közönségesen Kglteké velünk együtt, hogy se reánk se másra senki ujjabb-ujjabb méltatlan calumniát ne foghasson, és az dolgok folyásához képest Kgltekkel együtt édes hazánk megmaradására vigyázhassunk: Kgldek hozzánk s édes hazájához való kötelességére parancsollyuk igen serio, se órát se napot nem várva jötést jőjjön mellénk oly dispositioval, hogy mind az dolgok végeig lehessen itt táborunkban, az mely lovasokat Kglde vetettek volt, azokat nem respectalván, holott Kglde szolgálattába lehetnek, hanem az kik regalissal hini nem szokott személyek, ő kglmek állítsák elő az magok lovasit az rendelés szerént. Secus sub poena in articulis nris ad oppidum Nagy-Enyed positis die 6. Iulii, a. 1664.

M. Apafi m. p.

Küldzím : Generoso Stephano Racz de Galgo, fideli nobis dilecto.

(B. Orbán Balázs sajátja.)

1669. november 23.

Michael Apafi dei gratia princeps Tranniae partium regni Hungariae duus et Siculorum comes.

Generose fidelis nobis dilecte salutem et gratiam nram. Ugy adatik értésünkre, hogy Kgd néhai Suki Ferencz árváit alkalmas üdöktől fogván Kolosváratt az unitáriusok scholájában jártatná, és még most is oda járnának, nem kicsiny fogyatkozásokkal. A minek okáért Kegyelmednek kegyelmesen és serio parancsoljuk ab exhibitione praesentium mindjártást az megnevezett árvákat azon collegiumból kivévén adja vagy az enyedi collegiumban vagy penig másüvé az paterekhez; mert ha különben teszen, egyébaránt magunk fogunk másképpen provideálni felöllök. Secus non facturus. Datum in castro nro Ebessfalva die 23. Novembris a. 1669.

M. Apafi m. p.

(A czím hiányzik. B. Orbán Balázs sajátja.)

1670. j u n. 25.

Instructio spectabili ac magnifico Casparo Kornis de Ruszka, sedis siculicalis Maros supremo capitaneo data die 24-a Iunii, anno 1670.

1. Mivel az szomszéd országokban levő fegyverzenzés gondviselést és vigyázást kíván, azért szükséges: ő kegyelme az mely hadaik Szamosujvár táján vannak, imide amoda lézzegni ne engedje, hanem együtt tartsa bizonyos helyben jó fenyték alatt őket, az füvelésnek alkalmatossága az hol illendőbben engedi.

2. Teleki urammal tartson jó correspondentiát, gyakran tudósítván ő kegyelmét, és onnét is vevén minden dolgokról informatiót; münköt is tudósítván minden szükséges dolgokról; melyet hogy jobb alkalmatossággal véghez vihessen, im két salvus conductusokat is küldöttünk ő kegyelme kezébe, azokkal küldözhet, az hova kelletik.

3. Noha hogy az következzék, nem reméljük, mindazáltal hogyha ez hazának valami részében ellenség jőne be, ha ő kegyelmével annyi erő leszen, az melylyel amaz ellen (humanitus loquendo) resistálhat, minden kedvezés nélkül resistáljon, mivel mind az isten s ez világ törvénye megengedi az igaz defensát; de az erdélyi határon kívül ezen dologban ne lépjék.

4. Fűven kívül elvenni semmit is ne engedjen; valakik az hadak közül ezen kívül lépnek, három forint árra dologért megpálcáztassanak, s az kározt is megelégtítsék; hogy ha nagyobb kárt tesznek annál, meghaljanak érette.

5. Az ki előtte járójának parancsolatára oda, az hová parancsoltatik, elmenni nem akar, megpálcáztassék érette; a ki tisztviselője ellen fegyverhez nyúl, annál inkább, ha megsebesíti, meghaljon érette.

6. Az ki nős ember lévén, paráznaságban találtatik, meghaljon érette; hasonlóképpen az is, ha szintén nőtelen volna is, a ki erőszak szerint való paráznaságban találtatik.

7. Az ott való dolgoknak jól igazgatására kívántatik, hogy fő- és vicestrázsamestert, hadbíró, és egyéb szükséges tiszteket ő kegyelme maga válaszszon az keze alatt levő hadak közül, kik minden személyválogatás nélkül kötelesek legyenek az szófogadásra. Datum in castro Radnotiensi, dei 25-a Iunii, anno 1670.

(P. H.)

M. Apafi m. p.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1672. j u n i u s 22.

Michael Apafi dei gratia sat.

Generose fidelis dilecte salutem et gratiam nostram.

Az szathmári scholához bizonyos summa pénzt legálván gróf

Rédei Ferencz uram, kit bizonyos pecsét alatt Kgd kezében adtak volt, mely pénzt ha Forgács Miklós, Gyulafi László uramék kezekhez akarnak venni, Kgméd adja ő kegyelmek kezében. Eidem de reliquo sit facturo gratiose propensi manemus. Datum in civitate nra Alba Iulia die 22. Iunii a. 1672.

Apafi m. p.

Katona Mihály uramnak.

Kélcím: Generoso Michaeli Katona de Berkesz capitaneo arcis nostrae Husztiensi et fideli nobis dilecto.

(Katona Elek birtokában.)

1672. auguszt. 12.

Én gymessi Forgách Miklós, recognoscálok per praesentes, hogy az minemű somma pénzt üdvezült emlékezetű, néhai Bethlen Drusianna aszony a magyarországi ecclesiákra legált volt, nevezet szerint peniglen a szakmári scholához ezer magyar forintot, az patakihoz is ezer magyar forintot, egy öreg arany lánczot, az kassaihoz ött száz forintot, melyek Kende Gábor uram írása szerint ekképpen voltak felírva: én azon somma pénzt, azon ládával az melyben ugyan Kende Gábor és Szánthay István, huszthi predikátor uraimék pecséte alatt volt; az deputatus atyafiak ő kgmek akarattjából, és közönséges tetszésekből; az méltóságos erdélyi fejedelem ő nga és tekintetes Teleki Mihály uram ő kglme parancsolattjából; nemzetes Katona Mihály uramtúl ő kglmétül plenarie percipiáltam, melyről ő kglmét ezen levelem által quietálok is ez ide alább megirt becsülletes személyek előtt. Actum in arce Huszt, die 12. mensis Augusti ao 1672.

Forgács Miklós m. p.

(P. H.)

Coram me Casparus Barniaj m. p.

Coram me Paulo Chernell m. p.

Coram me Michaele Bay m. p.

(Katona Elek birtokában.)

1672. . . 27.

Szolgálatomat ajánlom Kegyelmednek, mint jó akaró uramnak öcsémnek, sok jókkal, jó egésséggel látogassa isten Kegyelmedet kedvesivel együtt.

Várom vala igen, ha erre jöhet vala Kegyelmed, az udvarnál levő hírek, és egyéb dolgok felől érthettem volna Kegyelmedtől; de ha Kegyelmedet más distractiói meggátlották, arról nem tehetek. Im az király köszöntésének formáját igen rövideden leírva oda küldtem Kegyelmednek; bővebb szókkal írhattam

volna, de az egész keresztény világon ez mostan az szokás, hogy igen röviden szokták köszönteni királyokat, fejedelmeket, hanem megadván az credentionális levelet, azután szoktanak az következő bizonyos delegata personák által tractálni. — Ha isten anynyira való egészséget ad, az jövő héten én is innen Teremibe, onnét nemsokára Fejérvárra megyek alá; azalatt ha az salvus passust meghozzák, valamiben ráérkezem, az Kegyelmed dolgát segiteni el nem múlatom. Istennek gondviselése alá ajánlom Kegyelmedet. Datum ex Keresd, die 27-a praesentis, anno 1672.

Kegyelmednek szeretettel szolgáló atyjafia

Betlen János, m. p.

Külczim: Tekintetes nemzetes Gyerőfi György uramnak, nekem jó akaró kedves öcsémuramnak adassék. — *Más kéztől:* »Portai dologhoz való Bethlen János levele.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1679.

Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae partium regni Hungariae dominus et Sicularum comes.

Spectabiles, magnifici generosi, egregii et nobiles, fideles nobis dilecti, salutem et gratiam nostram. Nemzetes gyerő-vásárhelyi Gyerőfi György atyánkfiának mind hozzánk, mind penig ez hazához mutatott, s mutatandó hűségében, s igaz hazafiúságában semmit nem kételkedvén; — akarván egyszersmind arrúl is idején provideálni, hogy az tiszteknek vacálása miatt az törvények meg ne fojtassanak: az Kegyelmetek vármegyéjében mostan vacáló egyik főispáni tisztet ő kegyelmének adtuk, és conferáltuk, parancsolván Kegyelmeteknek kegyelmesen, hogy ő kegyelmét acceptálják, és tisztit érdemlő becsúlettel becsüljék az arrúl íratott kegyelmes collationknak tenora szerint. Quibus de caetero sic facturis gratiose propensi manemus. Datum in castro nostro Radnothiensi, die 21. Augusti, anno 1679.

M. Apafi m. p.

Külczim: Spectabilibus, magnificis, generosis, egregiis et nobilibus supremo et vice comitibus, iudicibus, viceiudicibusque nobilium, iuratis assessoribus et notariis, toti denique universitati dominorum magnatum, et nobilium comitatus Kolosiensis, etc. fidelibus nobis dilectis.

(Eredetije Keresztési Papp Miklósnál.)

1680. február 19.

Michael Apafi sat.

Generose fidelis nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Az hatalmas nemzettel való mostani fennforgó szoros ügyben

periculum levén in mora, tetszett a nemes országnak segesvári közelebbvaló gyűlésében mellénk deputáltatott és assecuráltatott úri és főrenden levő böcsülletes meghitt híveinknek egyező értelmekből, hogy magunk nemzetének is nem kedvezvén kételenítésünk szokás kívül is oly dolgokra lépnünk, Kglmeteknek is igen severe kiíratnunk, az melylyel közönséges édes hazánk veszedelmét is praemature megelőzhetnők s istent híván segítségül, továbbá való gyenge békességének is consulálhatnánk hova hamarább is. Minek okáért istenére, lelkére, fejére, életére kényszerítjük s minden javainak is elvesztése alatt kegyelmessen és igen serio paronsoljuk Kgmednek, igen titkoson csak magában tartván ezen dolgot, és ez levelünk által, se napot se éjjel nem várván maturállja mindgyárást minden órán, vagy fogságban vicekapitánysági tiszti alatt, vagy másképpen is keze ügyében lappangó s feltalálatható valamennyi sententiázott rabokot, szabadon is olyan personákat megkapattathat a kiknek személyek kétség nélkül meg sententiáztatott, mox et de facto minden tekintet és kedvezés nélkül nagy gondviselés alatt ez levelünk praesentáló hiteles szolgáknak elégséges kísérekkel kezében assignálni és szamosujvári várunkban deducáltatni fogyatkozás nélkül el ne mulassa. Secus sub poena praespecificata non facturur. Datum in arce nostra Fogaras die 19. mensis Februarii a. 1680.

Apafi m. p.

Kővári vicekapitánynak.

Külsőim: Generoso Michaeli Katona de Berkesz arcis nrae Kővariensis vicecapitaneo et fideli nobis dilecto.

(Katona Elek birtokában.)

1680. nov. 2.

Mivel az következő országgyűlése szinte közelit, melyre mi nekünk is kell vigyáznunk, nem akarván azért re infecta hagyni az mostani portára bemenendő országadóján kívül való ajándékban kimenendő költségről való erogatiókat: tettünk ez szerént a fennforgó dolgoknak kívánsága szerént ilyen rendelést, melyre az perceptorok ő kegyelmek vigyázzanak.

Eddig való rend megtartatván:

A főkövetnek ő kegyelmének adni kell tall. 800.

Mellette leendő tolmácsnak tall. 25.

Universalis tolmácsnak most extraordinarie tall. 200.

Posztóra tall. 10.

In civitate Brassó, anno 1680, die 2-a Novembris.

Bethlen Gergely m. p.

Mikes Kelemen m. p.

Kiül más kéztől: Portára menő utjárúl való fizetése Győröfi Györgynek.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1681. decz. 9.

Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Uram ő kegyelme isten kegyelméből bejövén, most mint-hogy ő kegyelme igen beteges állapottal van lábai fájdalma miatt, elhiszszük ő kegyelme Kegyelmeteknek bőven az gyermek alkalmatosságárúl nem írathatott. Mindazáltal az mint elmeneteli előtt Kegyelmeddel is beszélgettem vala, Kegyelmetek hozzánk való hűségében megnyugodván, elhiszszük, a mit jobbnak Kegyelmetek feltalálhat, elkövetni el nem mulatja. Itt az káptalanban ifiú Rákóczi György fejedelem választásakori leveleket, instructiókat, s mind arrúl mit ígértének az portán vezérnek, s egybeknek, találván, leíratuk. Mindazáltal levén Kegyelmeteknek az országtúl instructiója, az szerint alkalmaztathatja magát. Az urakat is immár isten ide hozván, akkor Kegyelmetek bővebben fog tudósíttatni; addig is Kegyelmetek azon dolognak promoteálásában munkálkodván, Kegyelmetek jó akaratát kegyelmesen veszszük. Tartsa és éltesse isten jó egésségben Kegyelmedet. Albae, 9-a Decembris, 1681.

Kegyelmednek minden jót kíván

Bornemisza Anna m. p.

A fejedelemnő-kézétől: S mentől hamarább tudósítsa Kegyelmetek uramat ő kegyelmét erről, hogy tudjuk alkalmaztatni az dolgot.

Külsőim: Tekintetes nemzetes Győröfi György uramnak ő kegyelmének adassék.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1681. decz. 19.

Tekéntetes nekem kedves asszonyom menyem

Kegyelmed nekem küldött levelét böcsülettel vettem; bizony mioltától fogva portára beérkeztenek öcsémuramék, azolta levelek ő kegyelmeknek nem jött; mert azután várakoztanak, hogy a vezérrel szembe legyenek, és úgy tudósítsák ő nagyságát. De onnét Konstantinápolyból szintén tegnap érkezett egy görög; szemben volt ő kegyelmekkel mikor eljött, jó egésségben hagyta mindnyájon ő kegyelmeket. Immár urunk ő nagysága minden nap várja, bizonyoson érkezik ő kegyelmektől levél; nekem is még vagy két nap itt kell mulatnom; ha addig érkezik, mindjárt Kegyelmedet tudósítom. Kegyelmed kezembe küldött levelét még akkor beküldöttem Brassóba, el is vitték öcsémuramnak, posta

menvén be ; mi az másik Kegyelmed levelét is holnap isten-velem levén elküldöm az urunk ő nagysága szolgáljától. Kegyelmed édes menyemasszony semmit ne búsuljon, mert bizony isten, öcsém uramékat hamar időn jó egészségben meghozza. Kegyelmed nekem mindenekben parancsoljon, én míg élek maradok

1681. 19-a Decembris. Fejérvár.

Kegyelmed

köteles szolgálja

Mikes Kelemen, m. p.

Külczim : Tekéntetes nemzetes Gyerőfi György uram kedves házas-társának, tekéntetes Kemény Kata asszonynak, nekem kedves menyem-asszonynak ő kegyelmének adassék.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1681. decz. 21.

Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet.

Kegyelmed levelét vöttem édes Gyerőfi uram, írását értem ; hogy Kegyelmed tudósított az ott levő dolgokról, Kegyelmedtől kedvesen veszem. Az mi azon dolgot nézi, hogy uramra ő kegyelmére nehezteltek az vissza való jövetelért, méltó oka nem volt, mivel az hadak fogytak ; azonkívül is ott kinn mivel élődniök nem lőtt volna ; Kegyelmed maga is tudja ; uram ő kegyelme is rosszúl volt ; most is egy holnaptól fogva majd betegeskedik ; való ban is rosszúl volt ő kegyelme, az lábaiban esvén az köszvény, — most is fekszik ő kegyelme. — Az mi az gyermek dolgát nézi, az káptalanbúl az leveleket kikerestettük, megláthatja Kegyelmed. Rákóczi Ferencz ¹⁾ uram, és az ifu Rákóczi György fejedelmek idejében is nem kívántak annyit koránt is. — Isten legyen Kegyelmeddel. Albae, 21-a Decembris 1681.

Kegyelmednek minden jót kíván

Bornemisza Anna, m. p.

A fejelelemnő kezétől : Magam nem írhattam Kegyelmednek, siettem, mivel ma jött Fogarasi, s mindjárt az levelek készen levén, ő kegyelme sietteték. Édes Gyerőfi uram, ha Kegyelmetek végbevitte eddig, úgy legyen, mint isten ő felsége engedte, s ha nem-~~is~~, légyen isten akarata ; csak isten uramat ő kegyelmét éltesse itt benn szegény hazánkban.

Külczim : Tekéntetes nemzetes Gyerőfi György uramnak, ő kegyelmének adassék.

Gyerőfi kezétől a levél hátlapján : Két papucsot, két tükört. Az fejelelemasszonynak egy kis ládát, két karmazsint, két nyusztot.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

---

¹⁾ Ki van húzva.

1682. febr. 28.

Isten Kegyelmedet minden jókkal áldja meg.

Kegyelmed levelét vettük, melyben mit írjon Kegyelmed, értjük; hogy az ott való dolgok és állapotokról tudósított, igen kedvesen vettük; már az ország s az urak ő kegyelmek mit íratnak, Kegyelmed megláthatja. Az mi pedig az ígéretet nézi: Kegyelmetek helyes ratiókkal állította, magunknak is elménk, mind az uram ő kegyelme, mind az gyermek, és az sok költség dolgából ott járt; mert annyira megfogytoktunk, kit sokan tudnak, hogy annak az pénznek felének is ha nem tudom hova tennének is, semmiképpen szerit nem tehetném; maga is Kegyelmed édes Gyerőfi uram tudhatja, mennyi rettenetesen költöttünk; annyira jutottunk most is, hogy csak a hitvány gyalogok fizetésére is mástól kellett, s egyéb szükségre is pénzt kérnünk. Az mi kis aranyat válthatunk is, mihelyt veretjük, mindjárt az portai költségére elkél; én ugyan azt nem számlálom, mivel Kegyelmetek magok is tudhatják az nagy tehetetlenséget. Im Kegyelmednek édes Gyerőfi uram költségire küldtünk tíz aranyat. — Isten ő felsége Kegyelmeteket vezérelje, az mint ő felségének kegyelmessége lesz. — Fogaras, 28-a Februarii 1682.

Kegyelmednek minden jókat kíván

Bornemisza Anna m. p.

A fejedelemső kezétől: Csak uram ő kegyelme maradhatna beenn, azon legyen Kegyelmetek; az gyermek dolgában is, mint feljebb írámban, az mint istennek tetszik, úgy legyen, úgy igazgassa Kegyelmetek elméjét, s mind az hatalmas nemzetnek, mi(n)t ő felsége rendelte.

Külső: Tekintetes nemzeti Gyerőfi György uramnak ő kegyelmének.

Időben kéztől: Portai dologhoz való.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

1682. aug. 5.

Michael Apafi dei gratia princeps Transilvaniae, partium regni Hungariae dominus, et Siculorum comes.

Prudens ac circumspecte fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram. Nemzeti Gyerőfi György hívünk az előbbeni fényes portára való utazásában lovaiban igen megfogytokt. Parancsoljuk azért kegyelmesen Hűséggednek, mostani portai útja szükségére Hűségtek székiben kelletvén lovakat vásárolni, legyen illendő assistentiával ő kegyelmének. Secus non facturus. Datum in arce nostra Szamos-Ujvár, die 5 mensis Augusti, anno 1682.

M. Apafi m. p.

Külczim: Prudenti et circumspecto iudici primario civitatis nostrae Bistriciensis c. c. t. fideli nobis dilecto.

(Eredetije Keresztesi Papp Miklósuál.)

1686. october 6.

Magnifice ac observandissime dne.

Obsequia mea paratissima. Litteras mihi exaratas honorifice percepi, sed cum moderno tempore inclýta camera restaurata Czepusiensis, non possim amplius absolute sicut antea circa bona fiscalia disponere, in restitutione pagi Joseph Hasza [Jósefháza] iuxta petítum tam subito servire nequeo. Attamen mihi optime constant motiva ratione bonae vicinitatis, ob quae hic pagus suae magnificentiae est merito resignatur. Sed siquidem imo nuper ad mandatum dni Telekÿ, unus tabellarius omnibus secum habitis ad nostram aulam sonantibus literis et 100 aureis non solum spoliatus est verum etiam per aliquot menses Cibinii pro magno scandalo decennitatis incarcerationis, neque ullum promissum celsissimi principis et nomine totius regni Transylvanici datum hucusque in minimo servaturo, ex quo toti (*sic*) militiae caesareae magnum detrimentum evenit, nescitur cuius? nos assecurare possumus. Quae obstacula si non essent facilius iuxta contentum servire vellem. Quibus me recommendans permaneo Magnificentiae Vrae

Zathm. 6-ta Octobr. 1686.

servus paratos

J. W. Sýhnn, m. p.

Külczim: Generoso dno Melchiori Pogány inclýti comitatus Mararosiensis vicecomiti e. c. t. dno mihi observando in Hoszumeczön (*sic*.)

(Katona Elek birtokában.)

Sýhnn-t egy 1685. jannár 4-én kelt okíratban mint »Sac^{mae} caes. regiaeque Mattis rerum cameralium inspector«-t találom megnevezve.

1688. május 7.

Michael Apafi s. a. t.

Generose egregii nobiles et strenui fideles nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Ez fennforgó állapotokhoz képest, az római császár ő felsége parancsolatjából méltóságos Carafa general ő klgme kővári várunkban is, bizonyos conditiók alatt, az ő felsége praesidiumát recipiáltatni kívánván böcsülletes meghitt tanácsúri s főrenden levő deputatus hiveink ő kglmek velünk megegyezett tetszésekből parancsolljuk kegyelmessen és igen serio Kgdnek s Hűségteknek, ezen commissiónkat praesentáló nemze-

tes Dónáth János hívünk által azon várunkban rendelt ő felsége praesidiumát minden akadályoztatás nélkül bocsássák be; maga pedig Kgd Katona Mihály vicekapitány, ennek felette Buda János porkoláb, Diószegi István udvarbíró híveink magok cselédivel és az számtartó s kulcsár s Hűségteken kívül tiz jó gyalogok azon várunkban maradjanak, és minden azon várunkban levő bonumokra s egyéb szükséges alkalmatosságokra hűségesen vigyázzanak, hozzánk és az országhoz tartozó kötelességeket mindenekben előttük viselvén, és bennünket is ottan tudósítván, eltávoztassák mindazáltal, hogy magunk búsíttatására s ez országának is közönséges kárára semmiben is az ő felsége praesidiumának okot ne szolgáltatasson. annál inkább pedig veszedelmet ne hozzon. Datum in arce nra Fogaras die 7. Maii 1688.

Apafi m. p.

Küvárban.

(Egészben Apafi kézírata.)

Külczim: Generosis, egregiis, nobilibus, et strenuis, Michaeli Katona de Berkesz vicecapitaneo, Stephano supremo — et Benedicto Bucsi de Várad, ac Ioanni Buda vicecastellano, Stephano Diószegi provisorio, ductoribus vexilliferis, rationistis, decurionibus coeterisque officialibus ac universis praesidii bonorumque nostrorum Kőváriensium etc. fidelibus nobis dilectis.

(Katona Elek birtokában.)

1688. május 7.

Michael Apafi s. a. t. Nemzetes, nemes és vitézlő Katona Mihály uramnak, kővári várunk vicekapitányjának, Bucsi Istvánnak, fő-, Bucsi Benedeknek és Buda Jánosnak, vice-porkolábinknak, hadnagyoknak, tizedeseknek és egyéb tisztviselőknek, s az egész kővári praesidiumnak, a kik ez levelünket látják és olvasásuk fejedelmi kegyelmességünket. Ez fennforgó állapotokhoz képest az római császár ő fglge parancsolatjából méltóságos Karafta general ő kglme kővári várunkban is bizonyos conditiók alatt az ő fglge praesidiumát recipiáltatni kívánván: böcsülletes meghitt tanácsur és főrendű deputatus híveink ő kglmek velünk meg egyezett tetszésekből, feljűl megnevezett híveinknek, Kglteknek és Hűségteknek kegyelmesen és igen serio parancsoljuk ezen commissiónkat praesentáló Dónát János hívünk által, azon várunkban rendelt ő fsége praesidiumát minden akadályoztatás nélkül bocsássák bé, és úgy alkalmaztassák magokat (hozzánk és ez országhoz tartozó kötelességeket is előtte viselvén) hogy ellenkező cselekedetével reánk, és ez országra búsulást, kárt, annál inkább veszedelmet ne hozzon, maga kötelességének mentségére ez levelünket megtartván. Secus nec facturi. Datum in arce nostra

Fogaras, die septima mensis Maii anno domini millesimo sexcentesimo octuagesimo octavo.

Apafi m. p.

(P. H.)

(Katona Elek birtokában.)

1688. május 9.

Ajánljuk Kgmeteknek szolgálatunkat.

Ez mostan fennforgó szoros állapotokhoz képest, méltóságos Caraffa general ő nga előnkbe terjesztett római császár ő flge parancsolatját megértvén, mit concludáltunk az ő flge praesidiumának némely városban s Kővár várában is bébocsátása és bevétele felől, az mi kgls urunk ő nga Kgtekre is dirigált méltóságos parancsolatiból, és azokat praesentáló commissarius böcsülletes hívétől voltaképpen megértheti. Hogy azért valami módon az mi kgls urunkra ő ngára és reánk is nagy búsulást, és az országra is maga Kgtek romlása s azon várnak is végső pusztulásával veszedelmet ne hozzon: intjük Kgteket, sőt az mi kgls urunkhoz, és édes hazájához tartozó kötelességére kényszerítjük, az mi kgls urunk ő nga méltóságos parancsolatjának engedelmeskedni, és az ő flge praesidiumát azon várban recipiálni semmiképpen el ne mulassa, sőt annak hébocsátásában késedelmet, annál inkább valami egyéb alkalmatlanságot követni ne merészeljen, egyébiránt az mi kgls urunkra, s reánk is következhető nagy búsulásnak, és ez országra is Kgtek romlása, s azon várnak is veszedelmével következhető utolsó pusztulásnak okai maga lesznek, és mind isten, s mind ez világ előtt magok adnak számot rólla. Ajánljuk isten oltalmában Kgteket. Szeben, 9. Maii 1688.

Kgmetek jó akarói

Bethlen Elek m. p.

Bethlen Miklós m. p.

Teleki Mihály m. p.

Bethlen Gergely m. p.

Székely László m. p.

Franck Bálint m. p.

Szabó Keresztély m. p.

Apor István m. p.

Küldszim: Nemzetes Katona Mihály kövári vicekapitány és Buesi István, s Buesi Benedek porkoláb uraméknak ő kgknek adassék.

(Katona Elek birtokában.)

1688. május 10.

Szolgálok Kgldnek.

Az mi kgls urunk ő naga mélgos leveléből ő naga s az nemes ország commissariussi Dónát János és Vajda Mihály

uramék relatiójából megérti Kglđ az dolgokat. Akartam én is Kglđnek vagy két szóval írnom s kérnem, hogy Kglđ alkalmaztassa magát mindenekben az ő naga mélgos parancsolatjához és az generállal ő nagával lett végezéshez, hogy valamint Kglđ ellenkezőt cselekedvén, ő nagoknak búsulást, az országnak veszedelmet ne szerezzen, mely megleszen, ha Kglđ legkisebben teszen is ellenkezőt, magának is gyermekivel együtt örökös romlást szerez.

Micsoda conditiókkal bocsáttattak be az várakban az praesidiumok, (holott hogy Kglđ az dolgot megértse, mind a brassai várban, Görgényben, Kővárban, Husztban praesidiumok tétetnek) Kglđnek is megküldik, és hogy az alatt is érthesse az dolgokat, az conditiók ezek lesznek.

Finito bello vel facta pace minden erdélyi s Erdélyhez tartozó erősségekből a praesidiumok kivitetnek és ő nagoknak s az országnak visszaadatnak, addig is semminemű oeconomiához, jövedelmekhez nem szólnak, nem nyúlnak. Az udvarbirákat az ő nagok jövedelmiben nem impediálják; korcsmák, sóaknák, harminczadok dolgában magokat nem avatják. Az várakban levő ő nagok vagy ő nagok hívei s akárki javait nem bántják, ha kik pedig ki akarják vinni, szabados leszen. Refugii causa ha kik oda kintelenittetnek menni, azoknak is semmi háborgatások nem leszen. Az huszti s kővári praesidiumnak Szakmárról visznek annonát, csak szintén vecturárul kell provideálni, munitiókhoz nem nyúlnak, azokat az várakból ki nem viszik, Kővárban Kglđ, Buda János porkoláb uram minden cselédekkel bennlakhatnak a várban, úgy udvarbiró uram, az számtartó s az kulcsár is benn is lakjanak.

Tiz gyalogot válasszon Kglđ maga mellé, azok is bennlakhatnak; az több gyalogok pedig Bucsí István s Bucsí Benedek uramékkal együtt, a német gyalogok is minden fegyverekkel minden alkalmatosságokkal onnét kibocsáttatnak, azoknak Vajda Mihály urammal együtt kötelességek mellé be kelletik jőni, (ha szintén Bucsí uramék meg nem akarnának is maradni (noha ha megmaradnak, leszen tisztességes állapotjuk) az a rendi, hogy bejőjjenek) kirúl ő naga íratott Kgk s patenst is küldött. Az várra való vigyázás, abban való dispositio, az ő felsége német commendánsának dispositiójában leszen, kinek is tisztiben magát Kglđ ne avassa, hogy azzal is magának bajt búsulást ne szerezzen. Az tiz gyalog azért hagyatik Kglđ mellett, hogy az ő nagok szolgálatjában legyen kit küldözni, és az várban levő ő nagok s más becsülletes emberek javait is kivel vigyáztatni, oltalmaztatni, mert ezeknek kapukban, bástyákon való vigyázásokat meg sem engednék. Ha pedig az tiz ott maradandó gyalogokon kívül az több magyar, német, oláh gyalogoknak az bėjövetelre való kedvek semmiképen nem lenne, úgy Bucsí uraméknak is (noha azt való-

ban rosztul cselekednék ő kglmek) azon kell lenni, hogy bejőjjenek, be is jőnek, ha magoknak javokat akarják, küldje ki Kglđ addig az közel való falukra, míg replicálnak, mert az falukon való léteket nem ellenzik, ha pedig szükségesnek itéli Kglđ, hogy az vidékben is maradjanak benne, arról is tudósítson Kglđ, de eloszlani ne engedje őket Kglđ. Azt is ígérte az generál ő naga, míg mind urunk ő naga mind az ország kívánságira császár ő felsége mélgos subscriptiója alatt jó formában való levelet hoznak, addig az lotaringiai herczeggel az elmúlt ősszel lett conclusumnak punctumit minden részeiben megtartatja. Az várban levő munitiókat pediglen inventáltatni kell Dónát János, Vajda Mihály uramék által. Kglđ ezután is az jó vigyázást, tudósítást el ne mulassa, a mennyiben lehet, mely is úgy megyen jobban véghez, egyéb ott levő dolgokban is úgy procedálhat Kglđ rendesebben, ha az commendánsához és az ő felsége vitézihez jól alkalmaztatja magát, úgyis hiszem, hogy száznál sokkal többet oda nem visznek.

Az én szállásimat pedig és egyéb alkalmatosságimat Kglđ én számomra megtartsa, meg is tarthatja pedig ha akarja, mert azoknak ordinantiájok lesz, hogy semmi alkalmatlanságot ne cselekedjenek. Az én kulcsárom az én pinczémben bennmaradjon, az én egyet-másimat, a kik ott vadnak, hordassa Kgltek egy vagy két házban vagy bolthban, hogy annyifelé ne legyen; én úgy tudom, kemény ordinantiája leszen az ott való commendánsnak, hogy az én ott való alkalmatosságimat ne bántsák, meg se illessék, ha mi alkalmatlanságot követnek pedig, Kglđ sietve tudósítson.

Az mi puskaporom nekem ott volt, és egyéb efféle granátim is Csehből odavitt, Taraczkom, Jakab (?) s egyéb felől is izentem ugyan Diószegi uramtól is, de kiváltkép Vajda Mihály uramtól izentem Kglđ maga személyét s Bucsí uramat illető dologról is.

Az ott leendő commendánsnak írtam, ott Kgltek az titulusát megíráthatja. Kglđ adja meg levelemet s tudósítson, mint fogja magát alkalmaztatni, hogy ahhoz képest kedveskedhessen, bemeletelekor pedig mivel kedveskedjék Kgltek, én szómmal Vajda Mihály uramtól Kglđ megérti.

Az kövári s huszti commendánsoknak praesidiumnak Huszin uram az szakmári commendáns fog parancsolni. Kinek is irattam, Kglđ küldje meg.

Az vidékben az commendánsnak semmi dispositiója nem leszen. Az ő nagok jószágiban pedig az udvarbíró parancsol.

Hogy az alsó várban németeket ne vigyenek, alig hiszem, de ha visznek is, nem sokat, kivált ha Kgltek jól alkalmaztatja a dolgot, mert nekem az generál ő naga azt mondotta, azért nem küld oda sok németet, hogy az én szállásim, alkalmatosságim inkább megmaradhassanak és ha oda kell mennem cselédestül,

kevesebb alkalmatlanságom legyen. Ha csak százhusz németet küld, az mint nékem mondotta, azok a felső várban, s az két külső kapu között alkalmasint elférnek.

Isten Kglteket éltesse s segítse minden jóra. Szeben 10. Mai, 1688.

Kgld

szolgáló komja

Teleki Mihály m. p.

(Ifj. Teleki Mihály kézírása az aláíráson kívül egészben.)

(Katona Elek birtokában.)

1706.

Mi fejedelem felső-vadászi Rákóczi Ferencz isten kegyelméből Erdélyországának és az magyarországi confederált státusoknak és rendeknek választott vezérlő fejedelme, azon Magyarország részeinek ura, székelyek és Saáros vármegye főispánja, munkácsi és makoviczai herczeg, és Sáros-Pataknak, Tokajnak. Regécznek, Ecsednek, Somlyónak, Ledniczének, Szerencsnek, Ónadnak örökös ura.

Adjuk tudtára mindeneknek az kiknek illik, kiváltképpen pedig az idegenek által megbántatott csak földig letapottatott nemes magyar nemzet régi szabadságának hajdani boldog állapotjában való helyben állítására istenes jó igyekezettel véllünk együtt felfegyverkezett vitézlő rendekben, felső, közép, alsó méltóságokban és tisztekben helyheztetett s egy szóval minden magyar- és erdélyországi hadi tiszteinknek mezei és presidiumbeli commendánsinknak és egész hadainknak kicsintől fogva nagyig mind közösségesen és személy szerint. Hogy minekutánna a minden kegyes szándékokat jóra vezérlő bölcs isten tetszéséből ezen hanyatló s majdon leomló állapotjára jutott édes hazánk fegyveres ügyinek folytatására az elkerülhetetlen szükség bennünket unszolni s kényszeríteni kezdett volna, előre is elláttuk s annyiival inkább már tapasztaltuk is, hogy a jó rendtartás és annak bizonyos igazgató regulái nélkül az hadakozásnak hasznoson és boldogul folyni nem lehet. Ahozképest akarván ebben más keresztény hadakozó nemzetnek dicséretes példáját is követnünk, minekelőtte több dolgoknak s állapotoknak is bővebb leírásával készülni kezdett hadi törvényeink és egyéb rendszabásunk feltött szándékink szerint kiadatnának, akartuk azoknak némely főrészét rövidebb formában a dolognak hamarébb voltáért előre is közönséggé tennünk, hogy az alatt is hadaink jó rendben foglalván magokat, minden tilalmas dolgokat s rendtelenségeket eltávoztathassanak és az tudatlansággal senki magát ne mentegethesse s ahhoz való bizodalmából az gonosz cselekedre (*így*) okot ne vehessen magának, mely rövid hadi rendszabások következnek ekképpen.

Az magyar vitézlő rend hasznára s jóvára rövideden összevettett hadi regulák avagy artikulusok.

I. Valaki magát az nemes ország hadi szolgálatjára kötelezi magát (*így*) tartozik abban az meghatározott ideig, úgymint az haza szabadságának megnyeréséig és a végre összevettett szövetségnek tartásáig megmaradni, ha pedig az tiszt mindaddig nem continuálhatná szolgálatját, tartozik egy kántorral előbb megjelenteni búcsuzó szándékát s ha meg nem jelenti, tehát az búcsuzás után való egész kántort is tartozik kiszolgálni.

II. Senkinek más tiszt ezerében vagy seregében magát adni és elmenni nem szabad, az közrendnek élete az tisztnek böcsületi elvesztése alatt.

III. Valaki az hadbúl vagy táborrúl szolgálatja elvégezése előtt elmegyén, ha tiszt lejénd, tisztit, ha közvitéz lesz, fejét veszti el. A ki pedig az olyan embert megöli, főképpen ha maga hadi vezérétől vagy kapitányától nincsen úti levele, történt halála helyesnek és szabadosnak ítéltetik.

IV. Veszekedést, visszavonást az hadak egymás között indítani ne merészeljenek kemény büntetés alatt.

V. Ha valaki az közönséges hadak közzül főképpen az gyalog az ő soldos fegyverét, melylyel az ellenségnek kellene elé állani, kártya vagy koczka játékkal elveszti, vagy a lovas az ő soldos lovát azon szerént eljádza, mind a nyerő, mind a veszítő, úgy egyik mind a másik, felakasztassanak.

VI. Valaki maga commendansa kapitánya vagy csak tizedesse ellen is, akár pedig szolga az ura ellen kézzel, annyival inkább fegyverrel feltámod, avagy csak böstölen szóval illeti is, fejét veszesse el érette.

VII. Ha ki tábori strására rohan, vagy maga részérül ha reája bizattattatott azt végben vinni nem akarja, akar pedig maga tiszt s commendansa akaratja ellen és engedelme nélkül az strásárul rendin s idején küül elmegyén, fővétellel büntetődjék, hanem ha az külső strása megelőzné őtet, úgy ment lészen.

VIII. Valaki zászló alatt mást megsebesit, becületit, fejét veszti el érette.

IX. Ha valamely gyalog istrása az ő rendelt vigyázó helyén meg nem marad, vagy onnan valamely sükségre nézve eltávozik, vagy az harcz rendeléskor és strásán létekor elaluszik, vagy penig az reája bizott szolgálatban szorgalmatlanul és gondatlanul jár el, az cirkálóknak vagy battalirozóknak szabad az olyat megölni, ha pedig az commendans eleiben vitettetik, feje s becületi elvesztésével büntetessék meg.

X. Az istrása akár mezőben, akár várban az kőfalról ha az ellenséggel commendérozó híre nélkül beszél, megbizonyosodván reája, fejét veszesse el.

XI. Az mely hadi ember az ország kéncséből akár ágyukhoz tartozó puskaport golyóbist, akár más egyéb jóvát az országnak maga hasznára meri fordítani, minden irgalom nélkül rút és gyalázatos halállal való büntetése legyen.

XII. Valaki az kémét maga házánál lappangtatja avagy az olyantúl valamit tudván, meg nem jelenti, az olyan személy minden kegyelem nélkül négygyé vágattattassék.

XIII. Valaki az szükségnek és harcznak idején zászlója alól elszalad, vagy az elszaladásra szóval valakinek okot ad, fejét, jószágát veszesse el, hasonlóképpen a ki veszedelemnek idején rajta nem megyen az ellenségen és nem harczol véle, azon szerént büntetessék.

XIV. Ha valaki vakmerőségtől viseltetvén, az ellenség földére csap, vagy az ellenségnek az tőle való ártalomra alkalmatosságot mutat, az generalis vagy más commendérozó tisztt akarattja kívül, fejét veszesse el.

XV. A jelnek vagy parolának kiadása után minden hadi ember az rendében békével maradjon. Ha pedig azon kívül találattik, vagy a jelt az kérdőnek meg nem tudja mondani, feje vétetessék.

XVI. Az nyugalomra való trombita vagy dobszó után senki a táboron kiáltást és zajgást tenni ne merészellen kemény büntetés alatt.

XVII. A ki a frigy vagy parola alatt lármát, veszekedést, zenebonát indit, vagy puskáját az ellenséghez kilövi, üttetessék el a feje.

XVIII. Az északai korcsma árulás tobzódás és torbézlás főként az megírt időben kemény büntetés alatt tilalmoztatnak.

XIX. Senki az hadak közzül másnak semmi javát erőszakkal el ne ragadja, mert felakasztatik érette, ha pedig csekélyebb dolog, legalább egy garas árát érő leszen, keményen megpálcáztatik.

XX. Senki sákmányozni az falukra vagy akárhova is az commendérozó tisztek engedelmé annak vigyázására rendelendő embere nélkül kimenni ne merészellen és senkinek rövidséget ne tegyen kemény büntetés alatt, az elkövetendő kárnak vagy cselekedetnek minéműségéhez képest.

XXI. Idegen jövevény és ismeretlen embert senki az commendérozó tisztt vagy legalább az hadi bíró hire s engedelmé nélkül sem az hadak közzé, se maga szolgálatjára be ne fogadjon kemény büntetés alatt.

XXII. Senki más hadi ember szolgáját el ne csalja s hódítsa kemény büntetés alatt.

XXIII. Senki az ország soldas lovát szekereiben ne fogja,

vagy maga haszna keresésére ne fordítsa a commendérozó tiszt engedelme nélkül.

XXIV. Az táborra élést hozóktól senki semmit erővel el ne ragadjon a 19. articulusban megírt büntetés alatt.

XXV. Ha valaki az táborról az utakra kimegyen a végre, hogy ottan az kereskedőktől valami eledeleket előre megvegyen maga utálatos nyeresége és haszna keresése kedvéért, keményen megbüntetődjék érte és a mit vött ingyen, elveszesse.

XXVI. Az táborán eladandó eledeleknek ételnek italtak más egyéb áruknak az commendérozó tiszt *vagy az hadi bíró árát* szabja.

XXVII. Ha ki pedig böcsű szabása előtt valamit vészen, az vevő pénzét, az eladó áruját veszesse el, és ha feljebb adja is az árus az maga marháját annak szabott áránál, hasonlóképpen a szerint büntetessék.

XXVIII. A commendérozó főtiszttól *vagy hadi bírótól* valamely gonosztevők megfogására küldtetett vitézeket senki bestelen szókkal ne illesse se kissebbítse kemény büntetés alatt, hasonlóképpen az igazság czélját véghez vivő személy, úgymint tömlöcz-tartót hóhért ne csúfolja, se ne boszantsa becsületi elvesztése alatt.

XXIX. Minden ezeres kapitány avagy obester becsületinek elvesztése alatt tartozik idejének rendi szerint megjelenteni, hány vitéz hűjával legyen ezere, lakos embert pedig csalárdságból be ne mustráljon, kemény büntetés alatt.

XXX. Minden kapitány avagy commendans tiszt arra szorgalmasan vigyázzon, hogy az mely vár avagy erősség az ő hűségére s gondviselésére biztatott, azt életének utolsó veszedelemben forgásáig az ellenségnek fel ne adja becsületi s feje elvesztése alatt.

XXXI. A tizedesek és a több vitézek pedig arra vigyázzanak, hogy ha azon várbéli tiszt avagy commendans a ki távol legyen tőle, valami jeladás vagy egyéb módok alatt az olyan erősséget az ellenség kezében akarná ejteni, azt megfogván, az közelebb való commendérozó generalis kezében vigyék kötelességek szerint.

XXXII. A várbéli tiszt avagy commendans a félelmes és veszedelmes időben kapuzáráskor és nyitáskor ha lehet maga is jelen legyen, főképpen ahol arra való alkalmas porkoláb nincsen és senkinek alkalmatlan időben a vár kapuját ki ne nyitassa, északának idején pedig minden vitézét a várban összevegyítve tartsa.

XXXIII. Senki a végvárakban be ne bocsáttassék, az ki csak nem ismeretes és odajövetelének bizonyos oka nem tudatik, és ha helyes okát jelenti odajövetelének, magát kevés szolgálkkal bebocsáthatni és ha felesed magával lenne (a kiktől netalán

valami tartalék lehetne) generalis engedelme nélkül bebocsátani nem szabad.

XXXIV. Valamely vitéz praedálásnak okáért maga megalkodásából az ellenség földére megyen, feje vételével büntetődjék.

XXXV. A kire az strása rendszerint kerül és azon meg nem jelenik, fejét veszti el.

XXXVI. Ha ki maga strásálásának idejét véghez viszi és az ő helyette következendő más strását oda nem várván, vakmerőségéből onnan elmegyén, az is a fejét fogja elveszteni, a mint oda fel art. 7.

XXXVII. A ki részegsége, koczka vagy kártyajádzása miatt az rend szerint reája következett strását elmulatja, mind fejét, mind becsületit elveszti.

XXXVIII. Senki az várbéli commendánsak, tisztek és vitézek közül el ne távozzék, sem az alatta valókat maga dolgaiban ide s tova el ne küldözze az mezei commendérozó főtiszt hire s engedelme nélkül, kiváltképpen ha az közel leend, annyival inkább veszedelmes üdöben kemény büntetés alatt.

XXXIX. A történetből talált portékát senki csak egy éjjel is magánál hálui ne merészelve, hanem az maga commendérozó tisztinek akár pedig *hadi* biróknak bejelentse lopásnak büntetése alatt.

XL. A mely vitéz fegyver nélkül jár, a kire már soldot vett fogságban vettessék és ott szenvedjen érette.

XLI. Senki az erősségben veszekedést zenebonát vagy háborút indítani ne merészelve nagy büntetés alatt, és ha ki másnak fejét vagy egyéb tagját megsebesíteni és csak kardjának más ellen méltatlan kivonásáért is kezét veszesse el.

XLII. Minden hadakozó alkalmatosságban kiváltképpen mezőben az ellenségtől való szükségnek idején, az várban pedig megszálláskor vagy ahoz való készülétkor mind addig míg az szükség kívánja, senki is az hadak közzül az szükséges munkától magát el ne vonja maga jóvára megmaradására nézve is.

XLIII. Az kapitányok, hadnagyok, tizedesek ki ki magát allatta való vitézeit minduntalan tanitgassa s oktassa, miként kellésék kinek kinek az harczon alkalmasan egy rendében állani és ő hozzájuk alkalmaztatott fegyverrel legjobb móddal élni, a ki pedig rendéből tisztí parancsolatja nélkül az harczon ki megyen s kovályog, fejét veszesse el.

XLIV. A vitézek és tizedesek magok előttök való tiszteikhez kapitányokhoz, hadnagyokhoz mind cselekedettel s mind szóval becsületessen alkalmaztassák magokat, hasonlóképpen azok is az ő alattak valókhöz, nem bestelenitvén és vervén (ha csak az elmulthatatlan szükség azt mindjártást megtenni nem kívánja)

hanem ha valamelyik közülök valamit vét, összevgyűjtván az egész tizedeseket és az vitézek közül is a mennyit gondol az commendans, azokkal együtt ottan törvényt tévén reájok a szerint vegyék el büntetéseket; ha pedig valamelyik zendülést szerzőnek vagy pártütőnek tanáltatnék közülök, az olyat megfogván az commendérozó tiszt vagy generalis kezéhez küldjék.

XLV. Minden czégéres vétkek, ugymint isten és választott szentei ellen való káromkodás és szitkok, ördögessék, boszorkányság, gyilkosság, paráznaság, lopás, tolvajság, utonállás, templomnak, czínteremnek felverése, parochiak, scholák, házak, majorok, malmok, faluk, városok és egyéb záros helyek felverése égetése és több ehez hasonló gonosz cselekedetek tilalmaztatnak az ország törvényében feltett halálos kemény büntetés alatt.

XLVI. Ha valaki az hadak közül akár tiszt akár közrend ezen feljül irt becsületi s feje vesztésének következendő büntetésével megerősítetett articulusokat annak rendi s módja szerint meg nem tartaná, az olyat az kapitánja vagy más arra való tiszt az közelebb való generalis vagy más commendérozó főtiszt kezéhez jó őrizet alatt rendesen küldje annak számadásának terhe s becsületinek elvesztése alatt.

XLVII. Hogy pedig az vitézlő rend ezen hadi articulusokat hamarébb megtanulhassa és jól eszébe vehesse, az tisztek seregek előtt ezeket gyakran megolvastassák szóval is elejekben adják magok alattok valóinak főképpen minden mustra és sold fizetéskor, hogy jól megértsék és azoknak megtartására vigyázzanak; s ha ki az olyan olvasáskor jelen nem volnának is, azután azoknak is hasonlóképpen megmagyarázzák és vélek jól megértessék, hogy ezek ellen való vétkektől magokat megóhassák elméjekben tartván, hogy az tudatlansággal avagy részeg voltokkal való magok mentegetése senkinek is nem használhat.

Nagy-Szombatban nyomtattatott 1706. esztendőben.

Kívül: Tábori Edictum in a. 1706.

(A gróf Wass család levéltárában.)

1717. július 23.

Spectabilis ac perillris domine domine vicecomes.

Valamint a több nemes vármegyéből, ugy nemes Közép-Szolnok vármegyéből hallom a panaszt, hogy igen megsokasodtak az oláh pópák. Igen is ugy vagyon, s magam is tapasztalom: de mindazonáltal mind az én akaratom ellen, mind pedig vladikájok, és püspökjök Pataki János uram (a ki mostanában Bécsben temporizál) akarattja ellen sokasodtak meg. Mi tévők legyünk tehát viceispány uram? Megkevesítsük-e ilyen formán, hogy minden helységbe csak egy legyen, a ki az ő módgyok szerint az

isteni szolgálatot végbe vigye? Nem, mert nem is lehet. Miért? Azért, hogy az oláh pópa egyedül, s magányossan el nem végezheti úgy isteni szolgálatját, mint a mi religiiónkon, avagy egyéb recepta religiiónkon lévő papok. Tehát így meg nem kevesíthetjük. Hogy tehát, s mi módon? Az én csekély itéletem szerint eképpen. A kik Máramarosban Seraphimtól ordináltattak, és szenteltettek, ragattassanak nyakon, és adófizetés alá vettessenek, mint egyéb paraszt ember, mivel nem pópák, mert nem igaz püspöktől ordináltattak. Seraphimnak annyi püspöksége sem volt, mint a Kegld csizmatalpának, tehát papot nem szentelhetett. Az ilyen papok csak impostorok, embereket megcsalók, kapakerülők, jobbágság alól elugrók, a kiknek nem is suffragál felséges királyinktól, és császárinktól keglmessen engedtetett Diploma, de immunitate et privilegio poparum in Trannia; de ordinatis Aradini, idem, esto iudicium, quia contra tenorem sacrorum canonum sine licentia ordinarii eppi ordinationem extra provinciam acceperunt. A kik is csak kapa, és jobbágságkerülők, ha intött volna papságra hivatalyok, miért meg nem várják, hogy Bécsből vladikájok megérkezzék? Fures sunt omnes et latrones, quia non intrant in ovile per ostium. Igitur agatur etiam cum iis, uti actionis materiam contra se ministrarunt. Caeteri omnes, qui a legitimis eppis, seu vladicis Valachicis in inclyto regno Tranniae ordinati sunt, gaudent iisdem privilegiis, et immunitate, quibus nos sacerdotes Romano-catholici, et ministri, praedicantesque religionum reliquarum. Hoc manifeste liquet ex diplomate caesareo regio ipsis concessio, et iisdem privilegiis hucusque frui, et gavisi sunt; igitur et imposterum frui, et gaudere debent. Cum modo feliciter regnantis augmae mattis eadem prorsus voluntas perduret, quae Leopoldi erat genitoris, eiusdem altefatae mattis. His ergo derogare non possumus. Imminuatur numerus poparum igitur, esto fiat. Eliminenter, deponantur illi, quos prius attigi, statim omnino erunt pauciores. Etsi in hoc sancto opere splis ac perillris Dnao Vra operam suam proto-popae adiunxerit, gratum erit deo, gratum regnicolis contra multitudinem poparum querulantium, et mihi longe gratissimum. A diploma szerént mintegy tartozik is Keglméd, ha a proto-popa requirálja Kegldet, mert ő a mint hallom nem bír velek, nem is engednek szavának. Tehát ha Keglmédet, mint a nemes vármegyének edgyik főtisztjét maga segítségére kívánja, ilyen dologban főképpen a melyet mindnyájan meg akarnánk jobbittannyi, mindenekhez való szeretetéből is, nemcsak a diplomának tenora szerént tartozik Keglméd kooperálni. Adná isten, hogy ezt a jó hirt hallhatnám nemsókára. Örömost valami ujságokkal is kedveskedném Kegldnek. A nagy tábor Nándor-Fehérvár alatt várja a pogányt készen onnan alól, de nem jó, azért hozzá fogott már a lövéshez. 150 öreg álgyúval lövetteti Euge-

nus, és 100 mosárral bombáztatja, kicsap néha a török, de hamar visszaverik. Szebenből, a mint hallom, a gubernium ki-
készül, a mint Mikes uram már el is ment. A szebennyi citadellá-
ban lévő házakat egészen fölégették a pestis miatt; még ugyan a
városba nincs semmi, de mivel oly közzel érkezett, oda is beme-
het, noha nagy vigyázással vadnak s ez az oka, hogy a nemes
gubernium Szebenből elkészül. Ezzel Keglméd jó akaratjában, s
gratiájában ajánlván magamot, maradok Károlyváratt die 23.
Iulii 1717.

Splis ac perillris Dnaonis Vre

servus ad obsequia paratissimus
Georgius Preigai e Soc. Iesu
theolog. valach m. p.

(Katona Elek birtokában.)

Közli: TORMA KÁROLY.

PÁLFFY MIKLÓS LEVELEZÉSE

A TÖRÖKKEL ÉS TATÁRRAL, A BÉKE FELŐL, 1599. ŐSZÉN.

I. 1599. s e p t. 22.

Pálffy Miklós a nagyvezérnek — és a tatár kánnak.

Mý Pálffy Mýklós.

Tekéntetes és nagyságos s tisztelendő vitézlő úr, mýnekünk ösmeretlen úr barátunk, sok köszönetünknek utánna minden hozzáunk illendő jó týsztelességes szomszédsági barátságunkat ajánljuk Ngodnak.

Az Kgd týsztelességes és böcsöletesen írt levelét megadá mýnekünk Alexander Palleologus, az mely Ngd levelét megolvastván meg is értettük. Az minemű végezése azért az lts római császárnak a mý kgs urunknak az fgs tatár hámmal volt, arról azt írhatjuk Ngdnak, hogy a mýkor² utólszor Alexander innend elment mý tőlünk, itt arra ajánlotta vála magát, hogy ismeg týz napra megtér, és feljön onnand alól, avagy mýnket levelével bizonyossá teszen, mýt végezzen mindenekről. Mý ötöt nem týz, sem husz hanem huszonöt napnál is tovább vártuk és látván, hogy sem föl nem jön, sem ír, sem izen. gondoltuk hogy az elkezdett dolog immár ugyan el is mult, és a dolog ilyen módon levén, az kiket a római császár a mý kgs urunk ide küldött, tovább itt nem várakozhattanak; — de mihelt az Ngd levelével és az fgs tatár hám levelével Alexander föl-jött, azt cselekedtük, hogy mindájárast a mý kgs urunknak Mátyás hgnek ő flgének fölküldtük, hogy ő flge az embereket mindjárast aláküldje, avagy ha azok ott nem volnának, más jámbor főszolgájit bocsássa alá, a kýk az dologról minden jót végezzenek. Ngdnak azért csak erről költetek írunk, hogy Ngd többet nem, hanem legtovább avagy öt hat napot várakodgyék, mig az ő fge választja és ehez az dologhoz rendelt főszolgái eljönnek. Eljövén az ő fge választja és ő fgétől a minemő válaszunk leszen, Ngdnak mindjárast tudtára adjuk és a mellett hol és mikor legyenek az mi kgs urunk emberi az Ngd emberivel szemben, azt is megírjuk Ngdnak,

— és egymással szemben levén, ha megegyezhetnek az békeség felől, jó módjával, a kÿért sok özvegyek és árvák kÿálnak az Istenhez, hogy meg legyen, jó, jóval (*így*); holott pedig nem végezhethnének, mind az mÿ kgl's urunknak az hts római császárnak előtte leszen, a mÿt akar cselekedni aztán, mind pedig Ngdnak. — És az öt avagy hat nap alatt fogadta s maga fejére vette Alexander, hogy onnand ngd vesztég leszen, sem csatát, sem rablót sohova nem bocsát az hts római császár birtokára sem az fgs tatár császár, ehezképest fogadtuk mÿ is hogy ez napok alatt sem csatát nem bocsátunk, sem ellenkődő dolgot nem indétunk. És miért immár csak ez öt avagy hat napban áll az dolog, hiszszük Ngd és az tatár hám is Alexander fogadásához tartja magát, minthogy Ngd az ő maga levelében is ő reá mutat. Isten velünk.

Költ Esztergamban 22. Septembris 1599.

A levél hátán ez áll Pálffy írásával: Dem tatár hám in simili.

(Egykorú másolat bécsi titk. ltár Hung.)

II. 1599. s e p t. 27.

Pálffy Miklós a nagyvezérnek — és a tatár kánnak.

Mÿ Pálffy Mÿklós etc.

Tekéntetes és ngs úr etc. Az mint ezelőtt is megírtuk volt Ngdnak, hogy megadván nekünk az Ngd levelét, azt mi a Ngd levelét (*így*) az mi kgs urunknak mindjáraát fölküldöttük és minden jó módgyával eleibe adtuk az dolgot ő fgének. Azért arra a levélre ő fgétől immár válaszunk vagyon, az melyben ő fge azt írja, hogy az békeségnek tractálásához való főemberit és szolgálait elválasztotta és küldtön alá küldi őket, hogy az Ngd emberivel egyben jutván az hts istennek kgs akaratójából minden jót végezzenek. Ebben azért immár semmi mulatság és haladék nem leszen. Azért ngs úr im egy nömös személt Chwthÿ Gáspárt küldöttünk Ngdhoz, a kitől Ngdnak ilyen dologról köllték írnuunk, hogy ő fge az mi kgs urunk parancsolta minekünk, hogy egy secretariusat Ngd hitlevelére némönemő dolgok végett bebocsássam Ngdhoz. Azért kérjük te ngdat, hogy minekünk két dologról való hitlevelet külgjön ettől az feljűl megnevezett személtől. Egyiket, hogy az ő fge szolgálja Ngdhoz békével alámehessen, ott minden tartóztatás és bántás nélkül dolgát Ngddal elvégezvén, is meg vissza bocsátatik mind az hozzátartozókkal egyetemben; másról pedig arról adjon Ngd hitlevelet, hogy ez idő alatt Ngd onnand sem csatát sem rablót ki nem bocsát, sem pedig ellenkődő dolgot nem indít, Ngd megküldvén ezekről az hitlevelet, mi is innend Ngdnak hitlevelet adunk, hogy innend is mi tölünk sem csata nem bocsátta-

tik, sem ellenkődő dolog nem indíttatik. Ngdat kérjük, hogy ez személt Ngd ott ne késlelje, hanem Ngd az válaszsza! bocsássa vissza, hogy ahoz képest tudjuk mi is magunkat mihez tartani és hogy az elkezdett dolog az űristennek kegyelmességétől jól és barátságosan véghez vitessék. Ngd pedig ne gondolja aztot, hogy mi ezzel haladékat akarnánk szerzeni, hanem azt tudja Ngd mint eszes űr, hogy efféle nagy dolgokat úgy köll elkezdni, hogy se egyfelől, se másfelől semmi gonosz ne következhessek. Isten velünk.

Költ Esztergomban 27. Septembris 99.

A vezér pasához. Hátán : In simili dem tatar han. (Pálffy írása.)

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

III. 1599. sept. 28.

Pálffy Miklós Paleologus Sándor török követnek.

Mý Pálffy Mýklós etc.

Köszönetünk sat. Kgdnek azt akaránk megírunk, hogy az Kgd elmenetele után érkezék ő fgétül egy levelem, az melyben azt írja ő fge, hogy már alábocsátotta Peczet, és az más commissariust, u. m. az érseket, és az mint Kgdnek itt is megmondottuk, minket is hozzája rendelt ő fge, és te Kgd vagy maga jön, vagy embert küld, ezeket immár itt találja holnap Kgd; annak okáért az mi emberünköt Kgd ott semmit ne késlelje, hanem bocsássa mindjárt Kgtek hozzánk az hitlevéllel és Te Kgtek cselekedje azt, hogy szállítsa az tábort Buda felé által vissza, és így osztán istennek kegyelmességéből mind az Kgtek emberi készen levén, mind mi, és szemben levén egymással, végezhesünk minden jót az békeség dolgában. Azért az mint itt is végeztünk Kgddel, hogy az tábor szálljon által az Dunán, és úgy menjenek az rendelt emberek egy helyre, az hol az dologról szólhassanak és végezhesenek, mert itt által levén az tábor, nem tudunk oly helyet, az hova innend alá mehessenek az dolognak végezésére. Azért Kgd vagy maga jön, avagy más által, avagy pedig írásképpen adja tudunkra, hogy által száll az Kgtek tábora, tehát mi és meghagyjuk mindenfelé, hogy vesztegséggel és békességgel legyenek mindenütt és így levén az dolog, isten által úgy kezdhessünk jobb módjával az dologhoz. Ha pedig Kgd nem hinné, hogy ez így volna, tehát kgd vagy maga jöjjön, vagy emberét küldje és meglátja kgd, hogy úgy vagyon, az mint írjuk Kgdnek, Kgd-től választ várunk.

Költ Esztergamban 28. Septembris anno 99.

Kicül : Was ich dem Paleolögo geschrieben. (Pálffy kezével.)

(Egykorú másolat, bécsi titk. lt. Hung.)

IV. 1599. sept. 30.

Pálffy Miklós a tatár kánnak és a nagyvezérnek.

Mý Palfy Mýklós etc.

Tekéntetes és ngs úr, nekünk esmeretlen úr barátunk stb. Köszönetünk sat. Meghózák minekünk az Ngd tisztességes és böcsületes hitlevelét Alexander Palleologus és Chwtý Gáspár, azért im az ő fge secretariusát Ngdhoz beküldöttük Bonhomot, a kivel Ngd az nap és hel felől minden bizonyosképpen végezhet, holott és mely nap mind az mi kgs urunk emberi, mind pedig az Ngd emberi szemben lehessenek, és az hts istenek jó akaratjából minden jót végezhessenek, mert itt nem végezheténk az Ngd emberével. Minthogy pedig ily nagy dolognak véghez való viteléhez, tudja Ngd azt, oly alkalmas, csendes és békeséges hel kelleltik és szükséges, a hol minden főlelöm nélkül csendesen végezdhessenek egymással, annak okáért ez dolognak jobb módjával való véghezviteléért Ngd cselekedje azt, hogy az tábort vagy által az Dunán, vagy pedig négy mérföldön Pesten alól szállítsa, mert az Ngtok hada itt határunkban és földünkön legyen, semmi módon nem tudjuk, mint juthasának az mi emberünk jó módjával az Ngtok emberivel szemben, mivelhogy látjuk is az Ngtok hadát nem tarthatja meg Ngd az idestova való járástól; mi pedig tudja Ngd sem csatát nem bocsátottunk, sem oly dolgot nem indítottunk ekkedig, a ki a Ngtok hadának ártalmára lett volna, hanem a mi hitünket igazán meg akartuk és akarjuk is tartani. Ngd is azért, ha a békeség dolgához akarja Ngd, hogy kezdjünk, vagy Buda fölé által, vagy Pesten alól négy mérföldre szállítsa a tábort és az ő fge secretariusával minden bizonyost végezzen Ngd a nap és a hel felől, ismeg mindjárást visszabocsátván, a mit Ngd vele végez, mi is tudván, kezdjük el az dolgot és végezzünk is ugy, hogy istennek neve dicséretire essék minden dolgunk. Mihent pedig az ő fge secretariususa hozzánk jön, azontúl mi is a mi hitlevelünket, a minemőt Ngd minekünk küldött, mindjárást küldeni fogunk. Isten velünk.

Esztergam alatt való keresztyén táborba 30. Septembris.

Kivül: Pálffy írásával: Copej was ich dem tatar han und in simili dem Obrist-vezir geschrieben.

(Egykorú másolat a bécsi titk. lt. Hung.)

V. 1599. nov. 5.

Pálffy Miklós Murad basának és a kapitihának.

Mý Palfy Mýklós.

Nagyságos és vitézlő úr barátunk, köszönetünk és minden hozzánk illendő tisztességes szomszédsági barátságunknak utána.

Meghozták minekünk az Ngd levelét, a melyből mindeneket megértettünk és azt is, hogy az rabokat mind meg akarja Ngtok

adni, az mely dologról ha első levelében ily bizonyosan és így írt volna az rabok megadása felől Ngd, eddig hittük volna, hogy más állapotban volna az dolog és az ő fge commissariusinak megtartozásokat mi semminek egyébnek nem tulajdonítjuk, hanem csak annak, hogy az rabokat irta vala Ngd, hogy a mely rabok az tatároknál vadnak, azokat vissza nem adhatjátok; mast azért immár holott Ngd bizonyosan írja megadni őket, ezt az Ngd levelét mingyarást lóhalálában küldtük oda fel és látván ott fön ezt az Ngd írását, hiszszük bizonyosan, hogy késedelem nélkül az commissarius urak ha elindóltak, hogy alá sietnek, ha pedig el nem indóltanak, tehát elindólnak és jöttön alájünnek és immár minden szempillantásban várjuk őket. Az mi pedig onnad az békesigről tractáló személyeket illeti, Ngdnek arról azt írhatjuk, hogy mi Ngd nál és Mehemet agánál, az kik ily fő és eszes urak lévén és ilyen állapotban és rendben legyetek és ez háborúságnak eleitől fogva indulatját tudjátok és minden állapotját, magunk sem kívánhatnánk sem kívánunk egyebet Ngtoknál, az kikkel elérkezvén az mi kgs urunk commissariusi is, szemben lévén, hiszszük, az kgs istennek jóakaratajából minden jót végezhetünk és hogy ha az Ngtok hada szintén eloszlana is és minden haza menne is s Ngtok itt Budán maradván s teljes hatalma lévén Ngtoknak az békeség dolgának véghez vitelére, ezután is tractálhatunk Ngtokkal és végezhetünk, mert ezt ugyan elhigye Ngtok, hogy az mi kgs urunknak és fejedelmünknek ezelőtt is ez volt akarata, hogy az frigy meg ne bomlott volna, hanem azmint mind az ő fge mind pedig az török császár hitiben járt, hogy az igazán és erősen családtság nélkül megtartassék, mostan is azon vagyon ő fge, hogy az mit végez, az erősen és igazán és töretlen megmaradjon. Azért egymással szemben lévén az uristen az ő kgs akaratjából talán oly modot mutat, és oly végzést ad körünkben, hogy örökre megtartassék ez utolsó végzés, nem úgy mint az előbeniek. Miért, hogy pedig az ti Ngtok császára az tek. és nagyságos urra és fővezérre Ibrahim pasára bízta az frigy tractálását és végzését, tehát ha Ngdnek adja azt az hatalmat az ngs Ibrahim pasá, tehát ugy végezhetjük el Ngddal az frigyét, ha szintén az hadat visszabocsátjátok is; és miérthogy az ngs Ibrahim pasát halljuk, hogy minemő eszes okos és istenfélő jámbor úr legyen, talám ugyan az uristen azt akarja, hogy ő nga által menjen véghez ily nagy dolog, mert ha most ő nga által véghez nem menne, ezután ki tudja ki által mehetne véghez. Isten velünk.

Strigonii 5 Novembris 1599.

Kiül: Pálffy írásával: Was ich dem Murad pasa geschrieben und in simili dem kihaja.

(Egykorú másolat a bécsi titk. lt. Hung.)

VI. 1599. nov. 8.

Pálffy Miklós Murad basának és a kapitihának.

Mý Pálffy Miklós.

Ngs és vitézlő úr sat. köszönetünk sat.

Az Ngd levelét minekünk meghozák, az melyben írja és kívánja mitőlünk azt, hogy ha az dolog tizenöt avagy husz napig véghez mehet Muratt pasával, itt marad Ngd, de véghez ez dolog ha nem menne és egy napról másra haladna, Ngdat meg ne késleljem, és hogy az Ngd vezérpasájától Ngtokat el ne maraszszam, hanem ezuttal ngtoknak bizonyos választ írjunk és küldjünk. Az mely Ngd kívánságára azt írhatjuk Ngdnak, hogy az Ngtok levelét mi ő fgének az mi kgs urunknak mindeneket felküldöttük és magunk is mindenek mellett az mint legjobban tuttuk úgy írtunk ő fginek és postán küldöttük fel, azért minden órában és szempillantásban mind ő fginek írását, mint penig az ő fge akaratját bizonyosan és kétségnélkül várjuk, az melyek mihelt elérkeznek, az mint azelőtt is megírtok ngtoknak, ha itt Budán lesz Ngtok jó, ha itt nem leszen is Ngtok, vigyék Ngtok után az mi írásunkat; és ha vissza kell is jünni Ngtoknak, kevés fárattságot vegyen fel Ngtok ily közönséges jó dologért, mert hiszem és reménlem, hogy az kgs isten, az kinek mind az hadak, mind az békeség kgs kezeiben vadnak, hogy az ő kgs rendelkezéshől az mi jobb lesz, arra vezérli minden felől az dolgot. Ngdnak rövideden ezt akaránk tuttára adnunk. Isten velünk.

Strigonii 8. die Novembris anno 1599.

Kirül: Pálffy írásával: Was ich dem Murad bassa und in simili dem kihaja geschrieben.

(Egykorú másolat a bécsi titk. lt. Hung.)

VII. 1593. nov. 8.

Pálffy Miklós a nagyvezérnek.

Mý Pálffy Miklós etc.

Tek. és Ngs úr sat. köszönetünk sat.

Az Ngd levelét vettük és meg is értettük, az melyre Ngdnak azt írhatjuk, hogy mi Ngd felől mindenektől sok jókat hallottunk és hallunk is, sőt az mi emberink, az kik ottbenn Ngdnál voltak is, azt mondták Ngd felől, hogy Konstantinápolyban is oly szívvel, szándékkal és igyekezettel ült lova hátára Ngd, hogy minden jót és békességet szerezzen az két hts császár között. Az mely dolgot hittem volna, hogy eddig is jó véghez vitt volna Ngd, hogy ha az tatárok fel nem bontották volna rablásokkal, — mi okokból mivelték azt? Ngd jobban tudhatja. De az kgs uristen, az ki az fejedelmeknek, császároknak, királyoknak szíveket vezérli, az

mi legjobb lesz, arra fogja még vinni és vezérteni, hiszszük, hogy Ngdnak is oly szívet és igyekezetet ad, az ki által ez az Ngdtól elkezdett jó dolog minden jó végre menjen, kiből Ngdnak is jó híre neve terjedjen mind ez széles földön. Isten velünk.

Strigionii 8 Novembris anno 1599.

Kívül: Pálffy irásával: Was ich dem Obristenvezir geschrieben hab.
(Egykorú másolat a bécsi titk. ltr. Hung.)

VIII. 1599. nov. 18.

Mehemet aga és Murad basa Pálffy Miklósnak.

Tek. és ngs úr, nekünk vitéz szomszéd úr barátunk, köszönetünk sat.

Az Ngod levelét minekünk meghozák, hogy Murat bassa ő ngával kevés fáradságot vegyünk föl az szegin paraszságért. Bátor nagy örömet Ngd kedvéért és barátságaért készek vagyunk, valamikor parancsolja és hír vagy levél elérkezik. Hiszszük az egy élő istent az ő kgs akaratjából és rendeléséből, hogy arra vezérli minden felől e dolgot Ngd által, hogy véghez megyen ez elindult dolog, melyet engedjen meg az ő szent neveért, és az szegin nyomoruság imádhassák az egy élő istent mind Ngdért és mi érettünk. Mert itt Törökországban Ngdnak nagy jó híre neve vagyon mind az vitézek között, mind tisztességgel és vitézséggel és jámborsággal vagyon dicséreti Ngdnak. Csak az akaratunk, hogy az szegénység épöljen és telepegyen minden házanépével, magzattal egyetemben és a mivel lehetek, nagy örömet, a mire elég vagyok; mert e dolog valameddig véghez nem mehet, mindaddig az szeginség dolga igen nehéz lesz és hiszem az istent, hogy Ngod által és én általam, hogy véghez megyen e dolog. És a mely levelet küldett Ngd az mi kgs urunknak az ngs Ibrahim passának, jó néven vette Ngdtól, levelet küldett és választot vár Ngdtól bizonyosan; és hol azt írja Ngod, hogy az mi levelünket ő fgének mindeneket felküldött postán és az mint legjobban tudott írni mellette, mindeneket tuttára attá ő fgének is: jó néven vettük Ngdtól és megköszennük és megszolgáljuk Ngdnak és mihelt aláérkeznek az követek, mindjárt tuttunkra adja Ngd. És ott Deli Alit ne tartóztassa Ngod, hanem e dologban gyorsan járjon. Isten tartsa meg sat.

Költ Tona mezőségben 1) Novembris 18 die, anno dni 1599.

Ngodnak jóakaró barátja

Mehemet aga

az ngs vezir-basának főtihájája.

1) »tona nességb.« (igy) = Duna mezőségben?

Küldzim : Az tek. és ngs urnak Pálffy Miklósnak, énnekem bizodalmas uramnak, Magyarországbán az római császárnak főkomornikja és tanácsa és ujjári és komáromi és esztergami főkapitánnak kezében.

Jegyzet : Hasouló levele van mellette Murat basának, ennyi hozzáadással: »Úgy vélje Ngod, hogy nem untuk el az hadat, vagy az harcrolást, vagy hogy az ngs fővezír basa sem unta el, mert az császár hada nagy, de bizony dolog az, hogy csak az szegín nyomorúság ne pusztuljon és ne romoljon, azért kezdettünk e dologhoz, hiszem az istent hogy véghez megyen.«

A czímbe : »Pálffy Miklósnak az Vöröskőnek és Stomfának és Posonnak örökes és Komárom vármegyének főispánja« sat. áll.

(*Eredeti a bécsi titk. lt. Hung.*)

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

TÖRÖK LEVELEK

A KISMARTONI LEVÉLTÁRBÓL.

1. 1607.

Méltóságos barátunk és fivérünknek, Nyáry Pálnak.

Nagyságos barátom és fivérem, Nyáry Pál; testvéries üdvözeim után legyen értésedre, hogy a fölséges király, a mi jó testvériünk emberei által meghozatván a levelek, a mi azokban írva volt, a tényállás szerint tudomásunkra jutott.

Az erdélyi ügyek felől sem szerdárunk, sem barátod híreket egyáltalán nem kaptunk.

Bármi történt legyen, Rákóczy Zsigmond ravaszsága és ármánya volt a játékban. Barátoddal mindeddig jó egyetértésben voltál, s így ezutánra is ugyanazon szerződött egység mellett maradunk.

A fölséges király által küldött emberek közvetítésével a leveleket a nagyságos szerdárnak küldöttem, s innen Ahmed bégünk leveleivel a fölséges királyhoz küldtük azokat. Ha kívánságod volna, írd és Ahmed bég által add azt értesemre, miután ha a nagyságos szerdár és mi mindnyájan megegyezünk, az elhunyt Bocskay király testamentomát az illető helyre elküldeni magamra vállalom.

Különben legyen kimulásod boldog.

2. Buda 1626. júl. 28.

Mohammed pasa levele Eszterházyhoz.

Méltóságos, nagyságos és nagytiszteletű barátunk és szomszédunk gróf palatinus Eszterházy Miklós; a barátságunkhoz illő üdvözetek után legyen tudtadra adva, hogy állapotunkat illető kérdésre válaszol, a legjobbakról tudósíthatunk s padisahunk kegyes uralkodása alatt — hála legyen Allahnak, — reményem fölül jól folynak napjaink; és részedre is méltóságos barátunk, istentől állandó egészséget kívánunk.

Előbbi és mostani baráti leveled megérkezvén, az előbbiben barátunk Battyányi fia Kanizsa felé eső falvainak ügyében írsz nekünk: mindezeket tudomásul vettük. Erre nézve nem lévén előbb értesítve a tényállásról, a kanizsai pasának írni szükségessé- nek tartottuk; választ nyervén tőle, ennek tartalmát tudattuk veled.

Jelenleg érkezett leveledben, üdvös szándékaidról és a gyarmathi ügyekről tudósítasz, melyeket ezennel tudomásul is veszünk. Bizonyára ismert dolog előttünk, kedves barátunk, hogy te a békezavarók megfenyítése végett gyakran írtál a főbb előljáróknak, hogy azok, kik főnhatóságuk alá tartoznak, midőn valamely békeellenes cselekmény elkövetésének vétkes szándékával foglalkoznak, az őket megillető büntetésben részesüljenek. De te soha sem hittél szavainknak, midőn írtunk neked s csak eféle választ adtál: majd meglátjuk, ha ezen panaszok igazaknak bizonyulnak, akkor meg fogjuk büntetni a tetteseket.

Ezt mondván, mindig kikerültetek az igazságszolgáltatást és senkit meg nem büntettetek s így senki sem félvén s mitsem törődvén, bár ki is kedve szerint átlépte határainkat. Nehány száz lovas katona zászlókkal a Bácskában fekvő, a padisah tulajdonát képező Jankovác vár alatt gyülekezve, egy embert levágtak s a várparancsnok két fiát elfogták; de az egyikkel is beérvén, a másikat 200 ezüst gurus, 80 pár csizma, 80 pár papucs és 3 dísz (?) turbán áráért szabadon bocsátván, amazt Gyarmath várában elzárták.

Nevezett katonák felséges padisahunk Kövin kikötőjébe menvén, itt is zavargásokat idéztek elő. Többek közt néhány nappal előbb a pesti síkságon tapostak három napon át, ezután egyenként Gyarmath felé húzódtak, s itt marháinkat elrabolták, embereinket levagdalták. Majd ismét elvonulván bairamnak 3-ik napján, a pesti síkságon legelő ménesünket rabolták meg. Hírt vevén erről vitézeink Pesten, az ágyúkat elsütötték s riadót fújtak. A váciak nem kapván hírt a pesti ménes megmentetéséről, azon véleményben, hogy a ménes Nógrádba hajtattott el, többben Nógrád alá indultak s itt néhány foglyot és marhát hatalmukba kerítvén, azokat magukkal vitték.

Erről értesülvén, miután az ügy igazságtalannak lett felderítve, a békeszerződések tekintetbe vételével Vácz bégjének parancs adatott, hogy a foglyok és marhák azonnal visszaadassanak; úgy, hogy ha e parancs nem teljesítettik, Vácz bégje fejével leend érte felelős.

Azonban néhány marha vissza nem adatván, te méltóságos barátunk és fivéred Eszterházy Pál Nógrád kapitánya, írtatok s minket tudósítottatok. Ez ügyre is kiterjesztjük figyelmünket. s ha istennek is úgy tetszik, meg fogod hallani.

Újból oda menvén, hallottuk, hogy Nógrád alatt néhány foglyot és marhát ejtettek és bár Vácz bégje ennek némely okát adta is, de neki nem hittünk, hanem őt hivatalától elmozdítván, a főbb tisztséget viselő embereink közül levő, s a békeszerződést tiszteletben tartó Abdullah bégre ruháztuk azt, s az elfogott embereket és marhákat reá bízván, azokat elküldöttük; tényleg elindulván, bizonyára meg is érkeztek. A Nógrád alatt, állítólag megölt embereket illetőleg, kik végett Nógrád kapitánya írt is volt nekünk, én alkalmat fogok adni a tettesek fiai és fivéreinek a sírásra; ezt, ha isten is úgy akarja, meg fogod hallani.

Még embereink előtt is elrejtjük, hogy mint a mult leve-lünkben említettük, három nap egymásután vonulván katonáitok a pesti síkság felé, a marhákat elhajtották, harmadszor is erre száguldva, 27-ik napon, Pest őrizetével megbízott Perzerim (?) szandzsákbég emberei, a pesti síkságon Alagut nevű pusztán fűvet kaszálván, katonáitok közül néhány reájok rontván 2—3 embert levágtak s néhány öszvért és vonómarhát elraboltak. Két ember megszabadult, s eljövén, hírt hozott. Pesten az ágyúk elsüt-tetvén, vitézeink rohanva indultak utánok, s nyomaikat követve, Gyarmatra értek, az úton a gyarmatiakkal emberségesen beszél-getvén, így szólottak: ime marháinkat ide hurczolták, ez igazán a jó szomszédokhoz nem méltó dolog, adjátok vissza azokat. Ezek nemcsak vissza nem adták, hanem vitézeinknek oly esztelen dol-gokat mondtak, melyek nemcsak hogy a barátsággal meg nem térnek, de még egy ellenséghez sem méltók: reájok ágyúikból és fegyvereikből lövöldöztek, ezek pedig esztelen beszédeiket nem türhetvén, néhány marhát magukkal vive, megfordultak és tovább haladtak. Az úton Szécsény, Gyarmat, Fülel és Buják (?) kapi-tányai négy zászlóval és kürtökkel vitézeinkre rontottak rejtekeik-ből, de isten a mieinknek segílyt küldve, ezek győztesek lettek s visszafordulván, néhány foglyot ejtettek: »Igazat szóljatok« mond-ván, a foglyokat kérdőre vonták; gyorsan Szécsény és Fülel felé riadót fűjtak, de amazokat nem voltak képesek utólérni. »Tudjuk a kapitányok mily czélból gyűjtöttek zászlóik alá, tudjuk mi volt szándékuk«, mondván, mindegyikök más-más választ adott; többi közt ekként szóltak: Mi kapitányaink parancsára egy helyen összejövendők voltunk. Midőn Szécsény, Gyarmat és Fülel kapitányai, a lovas főnökökkel egy helyen összejöttek minket egybegyűjtvén, Hatvan melltt lesbe állani szándékoztak, úgy hogy csütörtöki napon, a rejtekben elhelyezkedvén Lőrinczi nevű falunál egy ráját reábirva, híradóul Hatvanba voltak küldendők. A riadóra rejtekökből reájok rontván, »semmisítsük meg őket« mondák, s megtették előkészületeiket. S valóban lesbe állván néhány katona ama ráját feltüzelte. Azonban Hatvanba hírt vivén, ezek riadót nem fűváltak, mire a kapitányok embereiket

összegyűjtven, miután itt szerencséjük nem kedvezett, a pesti sikságra mentek: »egy helyen álljunk lesbe«, mondák, »és a sikságon legelő marha után küldjünk néhány katonát; ha a marha elhajtásának híre Pestre megérkezik, riadót fűjnek, s ijedve futnak ide s tova; s ekkor mi rájuk törvén semmisítsük őket meg.« És valóban a pesti sikságon lesbe állván, néhány katona tőlük elvált, s mint főttebb említettük, Perzerin bég marháját és öszvéreit elhajtván, néhány embert lemészároltak.

Közülök egy pár ember megmenekülven, Pesten hírt adott, mire az ágyúk elsűtettek, s vitézeink fölkerekedvén, utánuk indultak. A nyomok Gyarmatra vezettek; a gyarmatiak itt embeereinket szétszalasztván, igen helytelenül cselekedtek, ezek pedig viszont néhány marhát és öszvért magukkal elragadva, tovább indultak, midőn nevezett kapitányok rájuk rontottak.

A dolgok ekként történtek, a mint azt a foglyok is bizonyítják, kik mindnyájan akként nyilatkoztak, hogy: »mi vétkesek éppenséggel nem vagyunk, kapitányaink küldöttek oda minket, nekünk a csoportosulás nem volt szándékunk, bármit is mondjanak, mi a dologban nagyobb részt nem vettünk«, vallották be ezek nyíltan a divánban. Méltóságos barátunk ime, a dolgok ekként történtek, s annak okait ezen emberek is földerítették.

Mindeddig részünkről ilyenmű okokat nem szolgáltatunk, mint e várak kapitányai, kik három-négyszáz emberrel zászlóik és kürtjeikkel egy helyen gyülekezve, majd fölséges padisahunk várai alá száguldoztak, majd ama szándékkal, hogy embereinket megsemmisítsék, lesbe állottak; majd pedig kiküldvén embereiket, padisahunk kikötőit fenyegették; ilyenmű ellenséges és boszúálló szándékokat táplálva, a békeszerzések daczára, országunkban zavargásokat idéztek elő. Ezek közül néhány embert elfogatván, hogy ezentúl a békeszerzések nagyobb tiszteletben tartassanak, 20—30 embert küldve az illető helyekre, a vezérférfiak fürkészszék ki a körülményeket s a tényállásról tudomást szerezve maguknak, hogy senki ki ne kerülje a vizsgálatot, szigorúan intsek meg őket, nehogy a béke ezután újból megsértessék és új zavarok idéztessenek elő.

Mert mindeddig senkit meg nem büntettek, feliratainkat senki figyelembe nem vette, a két nagy uralkodó között fenálló jó egyetértés sokszor megzavartatott. Mindezekről ki vállal felelősséget?

Méltóságos barátom iránti szívélyes indulatunk, s a két nagy fejedelem közti békés viszony megőrzése végett, a Nógrád alatt ejtett foglyokat s elhurczolt marhákat visszaadtván, Vác bégjét felfüggesztvén hivatalától, talán mértéken fölül is elégtételt adtunk, főleg minthogy helyébe oly férfit neveztünk ki, a ki a békeszerzéseket híven megtartja. Nagyságos barátunk, hozzád

is azon kéréssel fordulunk, hogy ezután parancsaid alatt álló embereidet megfékezve, a békesértésre alkalmat szolgáltatni ne méltóztassál, ha pedig részünkről ok nélkül ily cselekmény elkövetetnék, higgye el Méltóságod, hogy a vétkesek nemcsak fizetésükkel, hanem intelműl a többieknek, életükkel fognak meglakolni. Nógrád alatt embereink félvén tizedeseiktől a hegyek közt barangoltak, mi engedelmünk nélkülűl történt. A jó egyetértés föntartása érdekében jövőre nézve, szigorúan meghagyatik, hogy az ilynemű kihágások mindkét részen megbüntettessenek és az emberek ezen-től együtt maradjanak. Különben újból olyféle zavarok fognak előidézteni, mint akkor, midőn embereitek lesbe állottak, hogy vitézeinket törbe ejtsék, a mi sem a barátsággal, sem a két fejedelem közti jó egyetértéssel meg nem fér. Hogyan lehet azt helyes eljárásnak tartani, hogy embereinket törbe csaljátok, vagy hogy jelt adva az ágyúkkal, egybegyűjletek, mint azt Gyarmathnál kapitányaitok tették. Embereitek elejétől fogva ily szándékokkal voltak, midőn váraink alatt száguldoztak s embereinket foglyúl ejtették, közülök többet levágtak, midőn padisahunk kikötőjét megtámadták s a lesből munkásainkat megsemmisítették, s jószágaitak elpusztították; midőn kereskedőink ellen is támadást intéztek utaikon, s a kincstárat sem hagyták megkímélve. A határon levő kapitányjaitok országunk rájáihoz ijesztő leveleket menesztettek, s itteni bégjeinknek különféle kellemetlenségeket okoztak. Hamza bég egy szegény embere néhány marhát vásárolván tőlünk útlevelet, a vámhoz érve pedig az emirtől egy nyugtát nyert. Győrbe érven, Győr grófja tőle a marhákat, lopott marhának állítván azokat, és a nyugtáknak nem híven, elvétette. S midőn írtunk nektek, hogy »bár ez ember a mieink közül való, de a marhát mily joggal vettétek el tőle«, mindennemű kifogásokkal éltetek, s emberünknek igazságot nem szolgáltatatok. Hát ha Győr grófja ekként cselekszik, akkor mások mit fognak még csak elkövetni. Pedig ezen szegény ember is nagy kiadással és felvett pénzzel vásárolta a marhákat, bár ti azt írjátok, hogy ő csak ürügyül hozta fel azon állítását saját igazolására, hogy »hiszen a marhák előbbi tulajdonosai nem maradtak ott, hanem visszatértek illetőségeikbe.«

Kedves barátom, a Gyarmathnál kötött szerződés után is a károsításoknak vége hossza nincs. Ha ezeket ismerni óhajtod, ezek közül mintegy hatvanat feljegyezve, barátunk Altán (?) grófhoz küldöttük a jegyzéket, tőle kaphatsz felvilágosításokat. A részünkről elkövetett sértéseket, leveleiteket be nem várva, jóvá tettük, a bűnösöket megbüntettük. A részletekről történt jogtalanságok azonban soha kárpótolva nem lettek, sőt néhány szóval elodáztatva azokat, minket még feleletre sem méltattatok, pedig hogy embereink általatok mily veszteségeket szenvedtek, azt csak

az isten tudja. A méltányosság úgy hozza magával, hogy ti az általatok, mi az általunk okozott károkat megvizsgálva, egymásnak megtérítsük, s méltányosságot méltányossággal viszonzozunk. A békekötéseknél kitűzött célunk az volt, hogy szegény alattvalóink irányában oly módon járjunk el, hogy ezek csak áldhasák uralkodóik üdvözo intézkedéseit. Kedves barátom, te azt írod, hogy az elvett jószágnak egy részét visszaküldvén, egy része nálunk maradt volna. Mi azonban azt mindig vissza szoktuk küldeni, s a tetteseket megbüntetjük, daczára annak, hogy azon 5—6 év óta, a mióta e határokat lakjuk, a részeteokről elkövetett károsításoknál felirataink daczára kárpótlást nem nyertünk; pedig mi maradtunk a helyzet urai. Ti pedig ezt válaszoltátok: »hát ti ama 7—8 év alatt megszerezteitek országunk jogait? s mi azonfölül, hogy az elvett jószágot visszaadjuk, talán még néhány emberünk fejét is levágassuk, vagy őket illetékeiktől foszszuk meg, s magunkat a világ előtt ekként megalázzuk?« Ily gúnyos szavakkal illettetek bennünket.

A méltányosság azt kívánja, hogy ti is megadjátok nekünk azt, a mi minket jogosan megillet, s így az irányotokban eszközendő igazságszolgáltatást nekünk megkönnyítsétek. Mi ugyan jól tudjuk, mennyit fáradoztál te méltóságos barátunk Gyarmathnál a béke ügyében, midőn azt a többi hatóságok által is előmozdítani óhajtottad. Mi is mindig ily szándékokat tápláltunk és bizonyos lehetsz arról, hogy ezentúl is teljes erőnkől eme cél elérésére fogunk törekedni. A felséges úristen méltóságodat hosszú élettel áldja meg. Iratott e levelünk Dzil Kade hó 4-ikén 1035=1626. júl. 28.

Budán.

3. 1631. okt. 20.

Musza budai pasa levele Eszterházy Miklóshoz.

A keresztény nagy fejedelmek dicsősége, a Messiás népe nagyjainak választottja, a keresztény társadalmi ügyek főintézője, tényleg a magyar nemzet palatinusa, nagyságos barátunk, Eszterházy Miklós, — a kinek legyen boldog kimúlása, — barátságunkhoz illő szívélyes üdvöletünk után, legyen tudodra adva, hogy embereid meghozták baráti leveledet, mely lefordittván, annak tartalmát megértettük.

Tudósításodban emlited, hogy a damazspalánkai ügyekről irván, az esztergomiakat és vácziaikat figyelmünkön kívül hagytuk. Barátom, mindeddig sem a vácziaik, sem az esztergomiakról Damazspalánkára hír nem érkezvén, figyelmünk nem hiányzott.

De e részen a damázsiak a béke szabályait tekintetbe nem vévén, az esztergomiak közül egy-két embert elfogván, békét sértő

tényt követtek el. Ők maguk félelemből Palánkát oda hagyván, azt kiűritették. Vitézeink erről értesülvén, Palánkába bevonultak s azt elfoglalták. Ennek részletei felől sokat kérdezősködtünk, erélyesen kutattuk azokat. Vitézeinkben hibát nem leltünk, a vétségére alapot nem találtunk s így az a távozónak rovandó fel. Így tehát az ügy lefolyásának körülményeit te is megértended. Azt mondtad, hogy nevezett Palánka újból visszaadassék. Kedves barátunk! ezen Palánka (?) és várba az izlám népe vissza fog térni; mielőtt az ügyet fölséges padisahunkkal tudattuk volna, határozott feleletet nem adhatunk.

A mint a kérdés a magas portánál eldöntetik, oly értelemben fogjuk veled közölni a határozatot. Bármilyen legyen fölséges padisahunk parancsa, akként fogunk cselekedni. A kötött békeszerződés ellen mitsem vétettünk, s ezután sem engedjük meg, hogy ilyesmi elkövetessék. A magas portához küldött követ már Belgrádba érkezett s ha allah úgy akarja, maholnap körünkbe jő; s mi sem fogjuk őt föltartóztatni, sőt iparkodni fogunk őt útba igazítani.

Élted fogytáig jó egészséget és teljes jólétet kívánunk.

Kelt Rebi-ül-evvel hó 24-én 1041. évben. = 1631. okt. 20. Buda.

4. Buda, 1631. október vége.

Hasszán pasa levele Eszterházy Miklóshoz.

Kismartoni embereid által leveled megérkezvén, azt elolvastuk s tartalmát megértettük. Határainkon az állatok okozott károk és békeellenes cselekmények ügyében írt czikkeket szándékosan figyelembe nem véve, a felszólalásaink és kényszerítéseinkre kapott válaszból világosan megértettük, hogy nincsen szándékod a jó egyetértést fentartani, s hogy fölséges uratok és császártok intelme is kárba veszett és szava is eredmény nélkül maradt. Annyi panaszkodás után még kényszerülve voltunk a határokon lévő emberekhez figyelmeztetést intézni s daczára ennek, rövid idő múlva Győr, Tata és Sz. Márton kapitányai teljes fegyverzettel, dobporgás mellett 700—800 emberrel Zsámbék nevű várunk alá indulván, nyíltan csatarendbe állítván embereiket, a várral szemben állapodtak meg és 200 marhát és 30 lovat a vár tövénél elfogva, Komárom szigetére hajtották azokat; két embert foglyul ejtettek s néhányat vértanúvá avattak.

Ha a barátság és méltányosság fentartása komolyan szándékodban állott volna, ilyenmő zavargások nem történendettek. Leveledben ekként nyilatkozol: »ha óhajjtátok, bizalmas embereitek közül nevezetek ki vekileket s mi is azok közül, kikben megbízunk, néhányat ki fogunk jelölni, hogy ezek a közöttünk

történt károsításokat megvizsgálják és kiegyenlítsék. Az igaztalan úton fogságba került Hádzi Sabán ügyében, kit fivéred tart börtönben, már 4-5 ízben írtunk hozzád levelet, hogy őt szabadon bocsássátok. Ha fivéreddel nem bírod megtartatni az adott szót, hát vekiljeitek hogyan tartsák meg azt; s hogyan lesznek képesek ezek az ügyeket megbírálni, midőn kapitányaitok s bégjeitek (?) mindegyike más parancsnak engedelmeskedik; s a ki miről értesül, a szerint intézkedik, ily módon a kiegyezés miként lehetséges?

Mi a zavargókat megfenyítjük, a vétkesekének fejeit levágatjuk, és sokakat megfosztunk fizetéseiktől, s gondoskodunk, hogy a rend helyreállíttassék s a szerződések híven megtartassanak. De részletekről a kihágások elé korlátok nem állíttatnak; miről ha jobban nem intézkedtek, napnál világosabb, mivé fognak e dolgok fejlődni. — Irod, hogy Eger közelében Siksovárosban(?) a nép összecsozdult, s hogy Ibrahim pasa vezette volna őket tévútra, s hogy nekik fizetést ígérve, dobpergés és sípszó mellett, 5-6 ember egyet magával ragadva sok zavart okoztak. Hogy egy beglerbégünk egy szavával ezer embert hogyan csoportosíthat össze, azt fel nem foghatjuk, s azt sem, hogy ilyesmit miként írhattok, ha fejetek és lelketekben összeszeditek gondolatokat és eszetekeket. De azt ti jól tudjátok és megértitek, hogy részletekről a szegény nép mennyi jogtalanságot szenved, de azért mit használt volna, ha házaikat és munkájokat odahagyva, mintegy ezeren fel is kelnek ellenetek, s inkább vesztőkbe rohannak is. Adja isten, hogy ne bűnhődjenek a zsarnokok úgy, a mint azt megérdemelnék. E szegény rájáknak, mint egy nyáj juh, mely 2 felé is adja tejét, két sereget kell kitartatniok. Ti őket annyira elnyomtatok, hogy nemcsak a 2 sereget nem, de még magukat sem tarthatták fel. S hogy a részletekről szenvedett jogtalanságokról fogalmatok legyen, lássátok miként fordultak el tőletek, ámbátor hittársaitok voltak és szükségesnek tartották magokat a törökök oltalmába ajánlani és segítségökért esedezni. Mindenki beláthatja, mily megszegyenítő ez reátok nézve. Mi is, hála legyen Allahnak, egy dicsőséges uralkodó fejedelmi udvarának neveltjei s országának helytartói vagyunk s jól tudjuk, hogy az alattvalók, ha egyszer a kardhoz nyúlhatnak, megszűntek alattvalók lenni. Isten mentsen, hogy mi valaha ilyesmibe belenyugodjunk s ilyesmihez engedel-münket adjuk. Allah tudja, hogy 1—2 ízben küldöttünk intő leveleket, s »ezen gyülekezéseket meg kell akadályozni« mondván, Eger beglerbégjét előre figyelmeztettük. Ez határunk kipróbált vitézeit küldte oda, kik eszélyességük és mértékletességük által egyaránt kitüntek s kik sem a vétkes elnyomás, sem a bosszú legcsekélyebb szándékával sem viseltettek ellenök s megindították a békealkudozásokat kapitányaitokkal, mire a ráják gyülekezetei

szétoszlottak. De kapitányaitok nem maradtak nyugodtau, hanem a kiválóbb embereket fellovalva, bebörtönözéssel, elnyomatással és vagyonvesztéssel ijesztgetvén a rájákat, a csoportosulásokat újból előidézték. Erre újból Egerbe levelet küldöttünk, s őket megintettük, hogy a zavargásokat megakadályozzák. Ti a rájákat még karddal is fenyegettétek, de hogy a mi timár tulajdonosaink és egyéb hűbéreseink ilyesmit megengedtek, nem igen tudjuk, míg ti igaztalanságtok s erőszakoskodástok tüzével 10 falvat elpusztítottatok, midőn arra kellene törekednünk, hogy falvaink épüljenek s felvirágozzanak, s hogy mindkét részről jó akaratunk és védelmünk által úgy a mi, mint a ti falvaitok jólétnek örvendjenek. Be fogod látni, hogy a milyen levelet ti írtatok nekünk, mi is oly értelemben felelünk és elnézők leendetek.

Kelt Rebi ül akher hó elején 1041.=1631. október végén.
Budán.

5. 1639. sept. vége.

Musztafa budai pasa Eszterházy Miklóshoz.

A Jézus vallásán levő nagy fejedelmek példányképe a Mesziás népe dicső nagyjainak választottja, Fraknóvárának ura, a magyar nemzet palatinusa, őszinte és jóakarató barátunk és szomszédunk, gróf Eszterházy Miklós, — kinek legyen boldog kimúlása — barátságunkhoz illő szívélyes üdvözetek után legyen tudtadra adva, hogy megbízottad meghozta baráti leveledet, s annak tartalmát megértettük. Irod, hogy előbb küldött leveledben tett békeajánlatok alapján táplált reményeidben, a jó egyetértést illetőleg csalatkoztál, s a gyarmathi (?) ügyekről értesítesz bennünket.

Őszinte barátom és szomszédom, mint jó barátomat értesítek ez ügyekről; hát te csalatkoztál (?) a mint írod. Midőn én Duna-Belgrádról elindultam, gonosz embereid közül egy Gyürki (talán Győrffy) Lukács nevezetű nyomorult egy rablócsapattal betörvén a Földvárral szemben három szandzsákkal távolabb fekvő szegedi szandzsákba, néhány embert lemészárolt és rablásokat követett el. Földvárott levő vitézeink erről értesülvén, elejükbe indultak s velök Földvár előtt találkozáván tizenkettőt közülök visszafordítottak, a többit pedig szétszalasztották; az ekképen megmenekült nyomorultak titkon Gyarmaton összegyülekezvén, boszúállás végett újból kétszáznál több lovast fölszerelve, Földvárnál lesbe állottak, Pestről mintegy harmincz lovas testőrünk sürgős ügyben Szeged felé tartván, véletlenül a lesbe állókra bukkant, kik közülök mintegy húsz embert elevenen megkínóztak, a többieket pedig vértanúkká tették. Segélykiáltások Pestig hatolván, elfogott embereink segítségére sietendők budai és pesti vitézeink közül

mintegy 200-an lóra ülve, amazok nyomait követve, Gyarmath nevű várnál őket utólérték s hogy embereinket megszabadítsák, a nyomorultak ellen támadást intéztek. Heves harcz fejlődött ki, mely alatt amazok a városok felé vonultak vissza és néhány majorságot felgyújtottak. S ily körülmények között te barátom még megcsalatottnak érzed magad? Valóban nagy elmésséget áruasz el. De még itt sincs vége a dolognak. A hatvani vitézek közül mintegy 12-en Eger felé indulván, e vidéken levő palánk emberei közül néhány nyomorult útjokat elállva, embereink egy részét lemészárolván, a többi foglyokként magával hurczolta. Azonkívül az ónodi gonosztevők is a békeszerződések ellenére Eger alatt barangolván, több mint 100 lovat elraboltak és kiválóbb embereink közül 7 vagy 8-at foglyúl ejtvén, azokat elhurczolták. Vitézeink utánok száguldva, nyomban követték és Ónod közelében utól is érték őket, a zsákmányt és foglyokat tőlök visszafoglalni óhajtván. De a nyomorultak újból heves harczot kezdtek, mely mind elkeseredettebbé vált s mely alatt e rablók a városokat felgyújtogatván, nagy pusztításoknak lettek okozói, sőt az elhurczolt foglyok közül néhányat a városban föllelvén, őket újból elvitték. Azonfölül a béke és jó egyetértés megerősítése végett Kanizsára menvén, azon napon, midőn a városba értem, szolgálaim közül egy legény kissé hátramaradván, gonosz embereid, kik az úton leskelődtek, őt elfogták s K. . . . (?) kapitánynak adták át; ennek bizonyságául szolgál Darabos (?) levele, mely tisztán ez ügyben érkezett, melyet neked tisztelt barátom én magam elküldöttem.

Látnivaló tehát, mikép tartjátok ti tiszteletben a békét és jó egyetértést s gonosz embereiteket miként fékezitek meg. Hogyan vélekedtek leveleitek tartalmáról? Ha kapitányaitok ekkép cselekszenek, hát a többiek miként fogják akkor magukat viselni? Fölséges padisahunk oltalma alatt mi képesek vagyunk embereinket helyes korlátok közt tartani és mindeddig részünkről zavarásokra okot nem adtunk.

Ezen állapotoknak gonosz embereid voltak okozói. Az elhurczolt foglyokat hova vittétek? Követeidnek szemébe is megmondjuk az igazat, hogy arról ők is tanúságot telessenek. Ehhezképest a dolgot vizsgáljátok meg és bizonytalan híreknek ne higgyetek. Azért mert békeellenes cselekményeket követtek el, isten tüzet bocsátott középük.

A két uralkodó között fennálló békeszerződéseket mindkét rész megtartani köteles, azért kedves barátom ezután nagyobb figyelemmel lévén, gonosz embereidet tartsd féken; az alattvalók tetteiért mindenben a főkormányzó felelős. Hogyha a mi részünkről valaki ti tartományotokba berontva, a békét megsérténé, azt velünk azonnal tudasd; meglátod, mily módon fogjuk azt megbün-

tetni. Szükséges, hogy az alattvalók mindkét részen, békességben éljenek.

...városba Ali csauszt küldöm, mint dragománt, a ki élő szóval is megviszi némely ügyben a választ; benne megbízatsz; baráti levelünkre a felelettel sokáig ne késsél. Jóakarodat és barátságodat továbbra is tartsd fenn.

Kelt Dzsémázi-ül-akher hó elején, 1049-ik évben.

Végül üdvözet azoknak, kik az igaz úton haladnak. (1639. sept. vége.)

Budavár.

6. 1641. jan. 31.

Musza pasa levele Eszterházyhoz.

A Jézus vallásán lévő emirek dicsősége, a Messiást követő nemzet nagyjainak választottja, a keresztény nép társadalmi ügyeinek főintézője, a tisztelet és tekintély osztályának birtokosa, tényleg a magyar nemzet palatinusa, nagyságos barátunk, kinek kimúlása legyen boldog, — barátságunkhoz illő szívélyes üdvözetek után legyen értésedre adva, hogy baráti leveled megérkezett, s az lefordítottatván, mindent mit benne írtál, tudomásul vettünk.

Irod, hogy eddig néhány falvat és palánkot tüzzel megtámadva, azokat a lángoknak adtuk volna martalékkul, s hogy ez valóban tőlünk eredt és engedélyünkkel történt. Kedves barátom, az első és második szerződésünkhöz képest jó egyetértés czéljából és a szegény ráják iránti könyörületből, mint tudod, az eféle dolgokhoz beleegyezésünket nem adtuk. Még eddig egyáltalában semminemű békeellenes cselekménybe bele nem egyeztünk, s a zavargókat megbüntettük. A jelenlegi ügyekre nézve a defterkhánénkban (pénzügyi archívum) bejegyzett falvak közül egy vagy kettő makacsul viselvén magát, s meg nem jelenvén, az esztergomiak tudtunkon kívül oda mentek, hogy őket megzálogolják; visszatértük után erről értesülvén, egy agánkat Esztergomba küldöttük s a béget és agákat előhivatván, kérdőre vontuk őket. »Midőn a zálogolás végett kiindúltunk, útunkat állották« volt a válasz; de előbb igaztalan módon foglyotokká esvén, bár Esztergom bégje volt, ama tény fölötti fájdalomában nem tudta mit cselekedett.

Nem birván tettét eléggé igazolni, nevezett béget és a vétke agákat hivatalaiktól elmozdítottuk s nehánynak még nyugdíját is megnyesvén, őket megbüntettük. Mi belé nem egyeztünk, hogy ok nélkül csak egy lovas is kivonúlhasson.

Mi is elvárjuk tőletek, hogy a jó egyetértést fenn fogjátok tartani. »E vidéken a kanizsai vár összes juhait elhajtották,« jöttek panaszkodni; Buda közelében pedig, Kövin szigettel szemben

fekvő Tass nevű falunál, az ott járó kelő embereket 50—60 lovas katona üldözőbe vette, s midőn ezek a templomba menekültek, a templomot felgyújtották, s aztán egy rájának házáat is lángba borították. E dolgokat mindeddig kedves barátunk veled nem tudattuk.

Jelenleg az Esztergomból általunk ide hívatott emberek-nél kérdezősködtünk: »sehol gyűjtogatás nem történt, csupán 1—2 csür gyűlladt ki,« mondák ezek, s ennek igazságáról fejeikkel kezeskedtek. Azt állítod, hogy a követek, kik elindulandók voltak, ezen ok miatt maradtak vissza; kedves barátom, a követek elindulása, ilyenmű félreértések meggátlása végett már megtörtént. A követ megérkezése folytán, a szegény ráják nyugalmasan viselve magukat, a levendek is őrizkedni fognak helytelen tettektől. Ezeket te kedves barátom igen jól tudod s megérted, hogy a követek megérkeztével minden alattvaló rendre fog térni.

Különben teljes jólétet kívánunk.

Kelt 1050-ik Sevál hó 18-án (1641. jan 31. csütörtök).

Buda megerősített városában.

7. 1643. sept. 19.

Musza budai pasa levele Eszterházy Miklóshoz.

A Jézus vallását követő fejedelmek dicsősége, a Messiás nemzete dicső nagyjainak választottja, a keresztény nép társadalmi ügyeinek főintézője, magyarok palatinusa, méltóságos barátunk, Eszterházy Miklós, — kinek legyen boldog kimúlása — barátságunkhoz méltó szívélyes üdvözltek után legyen tudtodra adva, hogy kevéssel ezelőtt baráti leveled megérkezett. A kanizsai vitézektől panasz érkeztén, ennek alapja tudomásunkra nem jutott. Ennek folytán Kanizsa beglerbégjének Sámil pasának megbízottunk által levelet küldvén, ezen emberünk ismét visszaérkezett azon tudósítással, hogy a panaszok azóta is növekedtek. Nevezett emberünk ottlétekor három négy nap lefolyása alatt, több békeellenes cselekmény követtetett el. Bágán (Battyányi) fiának és Zerín (Zrinyi) fiainak emberei Kanizsa környékén barangolva, nemcsak hogy zavargásokat idéztek elő, hanem nehányszor Székesfehérvár környékén lesbe állva a malmokba és tizedbe (?) járó nép közül nehányat elfogván, magukkal hurczolták, nehányat pedig közülök lemészároltak.

E vidéken Bágán fiának néhány embere szétveretvén, egyrészök megöletett, egyrészök pedig élve elfogatván, az őket elfogók állítása szerint, nekik azt vallották, hogy fölsőbb engedély folytán járták össze a vidéket. Talán túlzás volna azt írni, hogy Eger várának környékén, a hatvani úton s egyéb helyeken

is békeellenes zavargások történtek, azonban az itt előfordúlt néhány kihágás veled írásbelileg közöltetett. Elrejtve mi sem tartatik s minden kívánságod szerint tudomásodra hozatik.

Kedves barátom, ez által részetekről bár hadjárat nem indíttatik, azonban gyakori ily békeellenes cselekmény által az ellenségeskedések kitörése előidéztetik, hogyha az ügyekre figyelem nem fordíttatván, a rend helyre nem állíttatik, akkor napról-napra újabb kihágások fognak fölmerülni, a minek jó vége nem lehet.

Szükséges, hogy a béke érdekében az ügyre mindkét részről nagyobb figyelem fordíttassék, hogy a zavargók az ítélszék elé állíttatván, megbüntettessenek; különben megintettük helytartóinkat, hogy összes határainkon ok nélkül részünkről mi se történjék, kik pedig az intésnek ellenszegülnek, azok megbüntetendők lesznek.

Végül teljes jó egészséget kívánunk.

Kelt Redzseb hó 5-én 1053-ik évben. Budán. — (1643. sept. 19.)

8. K. n.

Kedves barátom, levelemet megírván és lepecsételvén, neked küldendő voltam, midőn Eger beglerbégje, Musztafa pasa, levelet küldött nekem, minek folytán én a hozzájok intézett magas parancsban és levelemben az összes határőrségi vitézeknek és levendeknek szigorúan meghagytam, hogy parancsomnak híven engedelmeskedve, valamely békeellenes cselekményre okot ne szolgáltassanak, és sehol zavargásokat elő ne idézzenek.

Folyó hó hétfőjén a »khazine« végett Egerből néhány embert küldvén ki, Dohos (talán Vámos?) nevű palánka emberei kísérték őket egy ideig, aztán visszafordulván, hazafelé indultak, midőn Késir (?) nevű falunál néhány gonosz ember feléjük tartva, útlejtőket állította s a 25 emberből néhányat vértanúvá avatva, néhányat foglyúl ejtett. E gonosz tettnek híre hozzánk érkezett, de a biztos tényállás felől tudomást szerezni nem voltunk képesek. Ennek eredetéről és okáról mit sem tudunk. Te barátom hívatva vagy a dolgokat figyelmedbe véve, a békét fentartani, a zavargókat megfékezni, s az ügyet alaposan kikutatni. E zavargások által nagy károkat szenvedtünk, a mi bennünket méltán nyugtalanít. Tudjuk a dolog mibenlétét, hogy t. i. én, barátod, s a határon lévő vitézek és levendek szigorú fegyelmet tartottunk, mi alatt azon vidéken a háborgók szabadon jártak keltek: senki feléjük nem közeledett, s így-a tartományt védtelenül találván, kényők kedvök szerint zavarokat keltettek.

Azonban tisztelt barátom, az ilyenmű zavargások nincsenek helyén, s a vétség vádja semmikép sem igaztalan. Tehát kedves barátom, ennek mibenlétét kikutatva, ennek okát és keletkezését iparkodj feltalálni, s azt a tényállás szerint barátoddal közölni. Ez egy igen gonosz cselekmény és nagyfokú békezavarás volt, melyet nem könnyen lehet elszívni.

Azonkívül e vidékről, ismert és ismeretlen helyekről 30 emberünk esett fogságba. Az átkelésnél (talán szorosnál?) mennyi emberünk fogatott el, számítsd csak össze. Ehhez hasonló zavargásoknál lehetséges, hogy azelőtt is történtek elfogatások, de leveleidben, s édes válaszaiddban megbízva, a határon levő vitézeket szigorú fegyelembé tartottuk s a békeszerződésekhez híven a forrongások- és zavarokra alkalmat nem szolgáltatunk, s beleegyezésünket ezekhez soha sem adtuk, azokat pedig, kik titkon vagy nyilvánosan békétlenséget idéztek elő, megbüntettük.

Kedves barátom, ezen levelünket vedd lelkedre s a békezarókat, bárhol is legyenek azok, kutasd fel s büntesd meg. Elfogott embereinket pedig add vissza, s lelkiismeretesen járva el ez ügyben, a tényálláshoz híven értesíts bennünket, — s légy üdvözölve.

Közli: Dr. VELICS ANTAL.

AZ 1636-IKI MOZGALMAK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Gróf Teleki Miksáné levéltárából.)

— ELSŐ KÖZLEMÉNY. —

1. 1636. febr. 16.

Splis et magce dne mihi observande, servitiorum meorum
paratissimam commendationem.

Szive fájdalmával hallja nem csak ez mi nyomorult nemze-
tünk, hanem még az idegen országokban lévő keresztyénség is
Ecsed várából kiment híreket, és mi következnék ennekutánna,
isten bíró benne; de mindenek ítéleti, hogy romlásunk nélkül
nem fog lenni. Nem kisebb búsulás ez is rajtunk, hogy Nagod
már is az erdélyi fejedelem ő nga szolgálait szolgálai által kergetteti,
a kiből ha úgy vagyon, nem az dolognak haladását, hanem hamar
való executióját várhatja minden elmés ember reánk; melyet
mint kell Ngdnk vagy művelni, vagy szolgálainak engedni, bölcsen
Ngd megítélheti. Az mi keglis urunk ő felge kegyelmességéhez
folyamodott szomszéd fejedelmek szolgálai, mivel megnyugodjék
az Ngd elméje rajta, hogy mint az váz, nem engedhetem, sőt ha
azt kezdi Ngd, úgy látom hamarább megfogja unni Ngd; lám az
mit magok gondolatlanul vétettek volt is Ngd barmait elhajtván
némelyek, megadattam. Hogy ennekutána is hasonlót követhes-
sünk, effélétől megszüntesse szolgálait, mert vajki nagy az fejedel-
mek búsulása, melyet félő hamar sok ember megérezhet. Ezekről
választ várok Ngdttul. Isten tartsa jó egészségben Ngdat. Cassoviae
16. Febr. ao. 1636.

Splis et magcae D. Vrae

servitor paratissimus

I. Bornemisza m. p.

Külsőim: Illrmo comiti dno Petro Bethlen de Iktar, comitatum
Hunyadiensis et Maramarosiensis supremo comiti etc. dno mihi obser-
vandissimo.

2. 1636. febr. 23.

Spectabilis ac magce dne comes amice observandissime.
Isten Kgdet sat.

Az mely levelet Kgd nekem írt Ecsedből, Egerből, Pestből, mind az hármát meghozták, melyek mind egy nyomban járnak. Nem tagadom, felette nagy csodálkozásom volt és vagyon az Kgd cselekedetén. Mert én Kgdet békességszerető, csendes elméjű és akaratu urnak tartottam. Azt is alítottam, hogy az kereszténység indulati arra kötelezték Kgdet, hogy maga és sok ezer ártatlan keresztény veszedelmével most kéválképpen vénségében országot ez földön nem keres, hanem inkább utolsó károkat szenved, hogy sem az kereszténység rontására törököt, tatárt hozzon. De úgy látom, hogy az emberi indulatok igen elhatalmaztak Kegyelmedben, és úgy hiszem, nem annyéra maga vétkéből, mint gonosz tanácslók késztetéséből annyira ment Kgd, hog(y kere)szmény embernek élete váltságáért sem kellett volna enne. . . . . Mert nemcsak az magyar nemzetet rettenetes (gyaláz)atban hozta Kgd azzal, hogy az egy kis maroknyi mar(adéká)t szegény nemzetünknek török, tatár hatalmával. . . . . rontani: hanem, hogy sok ezer lelkeket ellenség. . . . . ejti. Szájunkban az ize, mit mivel az török. . . . . az ifju János király oltalma színével. Bizony. . . . . ha az török császár birodalmát Mathusalem e. . . . .ig birhatnám is, lelkekre nem venném az sok ártat(lan) keresztény romlását, melyet cselekeszik Kgd, ha tör(ökke)l, tatárral megyen Erdélyre. Mi haszna Kgdnek, ha az egész világot elbirná is, ha az isten ítélőszéke előtt kárhozatsententiában esnék. Az octava alatt sokat szóllottunk palatinus urammal az Kgd állapotjáról, irtunk is az fejedelemnek. És minekelötte Kgd török közibe menne, resolválta magát az fejedelem mindenben az mi tetszésünk és az Kgd kévánsága szerént. De azt Kgd nem várta; adta volna isten, ne hertelenkedett volna. Az Kgd írást láttam, elhittem, vannak fogyatkozások az erdélyi fejedelemben is, mert nem volt és nem leszen oly fejedelem, az ki sok emberi esetekben nem vétkezett volna. De bizonyos vagyok benne, hogy némely és talám leggyűlölségesb dolgokban nem voltanak Kgdnek jó hírhordozói, hanem gyűlölséggerjesztő fondorok akarták Kgddel elhitetni, az mi soha nem volt. Erről én nagy példákat mutathatnék. De nem azért írom Kgdnek ezt az levelet, hogy disputatióban bocsátkozzam. Hanem az én válaszom az Kgd leveleire ez: Kérem igen Kgdet, szálljon magában, gondolja meg végit cselekedetinek. Ha végben nem viheti Kgd dolgát, mi jó ki belölle? ha végben viszi, mennyi romlással kell annak lenni? Mind lelkére vállalja-e Kgd azok romlását, az kik Kgd miatt elvesznek? Jaj ki nehéz csak az magunk terhe is, miért rakjuk magunkra az egyebek vétkét? Az

töröknek állapotja mostan miben legyen, tudja Kgd. Azért uram az én vékony tanácsom az, hogy lelkét Kgd semmi világi tekintetért ne veszesse, hagyjon békét az veszedelmes tanácsnak, és idején visszatérvén, elégedjék meg azzal, hogy jószágát békességesen birhassa, mert bizony mind ez világon, mind az másikon megcsiratja Kgd, ha különbet cselekeszik. Tudom, hogy ez valamennyire késő tanács, de előbb csak (gond)olkodni sem mertem volna arról, hogy ilyen életemes (em)ber utolsó végét életének ilyen alkalmatlans(ággal) sötétítse. Ha Kk kedve vagyon az csend(ességhe)z, jó szívvel veszem az Kgd levelét. Isten világoss(itsa meg) az Kgd háborodott elméjét és keresztény gondolk(odá)ssal teljesítse. Posonban 23. Febr. anno 1(636). Budán pedig 26 Martii ugyanazon esztendőben.

Spectabilis (ac) magcae Dnis Vrae

ad(dictissim)us
Cardinalis Pazman.

Kivül: Pazman Péter szegén cardinal levele pariaja Budára Bethlen István uramnak 1636.

(Egykorú másolat.)

3. 1636. febr. 27.

Generose domine amice mihi observandissime, officiorum sat. Minden idősséges sat.

Az Kegld 20 praesentis Febr. nekem írt levelét ma illendőkép-pen s böcsüllettel vettem, abban való írását is mi legyen, értem uram. Azelőtti nekem küldött leveléről is emlékezik Kegld mostani levelében, kit én ezelőtt csak harmad nappal vöttem vala, melynek némely részében ugyan nem kicsiny kemény szókkal és mintegy fenyegetőzésképpen is írt vala Kegld minden Kegldhez való reménységen kívül; mindazáltal én csak illendőkép-pen feleltem meg arra is Kegldnek, kit úgy hiszek eddig Kegldnek praesentáltak is. Minthogy pedig ez is ugyanazon dologról való írását, mint az előbbeni levele, contineálja Kegldnek, mostan is egyebet nem írhatok, hanem azt adhatom Kegldnek értésére, hogy csak egy is az én szolgálaim közzül arra destinatus nem volt én tőlem, hogy vagy szolgálait kergessék az fejedelemnek ő nagának, vagy leveleit intercipiálják, hanem az mint Kegld írja, Sárközre ment jószágomban bocsátottam volt benne, de nem a végre, hogy afféle dolgot cselekedjenek. Ott hírem és akaratom kívül magoktól találkoztak szemben lenni oda be való emberekkel. De azt bizonyossan hidje Kegld, hogy az mi kevés egyetmásokhoz nyul-tanak volt is, mind egy pénzig megadták; ölni pedig őket még csak meg sem gondolták, nem hogy cselekedni igyekeztek volna

affélét. Még az Kegld írása és ammonitiója előtt is penig meghagytam volt, hogy sohul az én hozzám tartozók afféle dolgot ne intentáljanak, annál inkább az Kegld intimatioja szerint el is akarók távoztatni; noha én nekem ő naga jámbor szolgálómnak sohul liber passust nem enged ditiojában, sőt ha kapathatja őket, akasztással fenyegeti, mely ő naga cselekedeti bizony dolog, hogy nekem igen sulyosnak látszik, s ha volna módom benne, örömet is praeveniálnám az ilyen dolgot; de patientia mostan, hagyom az úristenre s elhiszem jobb időt is át ennél.

Talám nem illetlen, ha Kegldnek erről is írok. Bizonyosan csak ezelőtt egy héttel az fejedelem ő naga egy meghitt szolgálját, Jármí Ferenczet egy néhány magával az lengyel királyhoz és hetthmanhoz az ő maga defensiojáért Máramaroson által küldötte be Husztnál. Megtetszik uram ebből is nyilvánossággal, hogy ő naga semmit az császár urunk ő felsége kegyelmességéhez nem bizik derekason, hanem más idegen nemzethez confugiál inkább. Kiből akármely jó itélettel bíró ember is nem várhat egyebet romlásra és pusztulásra való állapotnál. Jó volna azért uram effélére is vigyázásnak lenni idején, mert az én atyám uram ő naga nem az haza romlására, hanem bizony az békességes megmaradásra igyekezik teljes tehetségével és ő felségének kegyelmességéért igazán való meghálálására jövődöbeli szolgálatjával is. Kiben Kegld is meggyugodva legyen minden kételkedés nélkül, s kérem is azon Kegldet szeretettel, engem tartson minden időben igaz jó akarójának. In reliquis grosam Dnem Vram foeliciter valere desiderantes. Datum in arce Echied 27. Februarii anno dni 1636.

Gener. Dnis Vrae

servitor et amicus paratissimus

Petrus Bethlen m. p.

Külczim: Generoso domino Ioanni Bornemisza de Zendrő partium regni Hungariae superioris et praesidii Cassouiensis vicegenerali etc. domino amico mihi observandissimo.

4. 1636. martius 1.

Illustrissime princeps et domine amice observandissime.

Chernel György uram ő kegme az Kegd jámbor becsületes főember szolgálja hozzám jövőn, megadá az Kgd levelét. Beteges állapotomban talált ő kgme, mindazonáltal a mennyére ezen alkalmatlan egészségem szenvedte, szeretettel beszéltem ő kgmével. Bizony dolog, hogy minden igaz hazája szerető ember igen nagy szomoruvan nézheti s hallhatja, mind im mind magunk nemzete kezde oka lenni szegény édes hazánk romlásának, az szent-írásnak ama mondása szerint, hogy perditio tua ex te

Izrael; kiről bőven beszélvén Chernel urammal. szóval izentem ő kgme által Kldnek. Elhittem, mindeneket fideliter referalni fog ő kgme Kldnek. A mi kevés üdöm azért még hátra vagyon, isten akaratjából nem szánom szegény édes hazánk megtartásában fogyatnom és kis értékemet is arra fordítanom. Kgdnek is a miben szolgálom tudok mind az közönséges jóra nézve s mind egyébaránt is, azt is szeretettel és készséggel cselekszem. kitől arról is szóval izentem bővebben Kgdnek. Tartsa meg isten Kgdet sokáig jó egészségben. In Kis-Marton, 1. Martii 1636.

Illrmae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus.

P. S. Vékony tetszésemet is az mostani állapotokban jó igazsággal közlöttem Kgddel, valamint azaránt magának in simili casu legtöbb jóvát kívánhatnám.

Comes N. Eszterházi.

Küldzím: Illustrissimo principi ac domino Georgio Rakoezi de Felső-Vadász, principi Transylvaniae partium regni Hungariae domino et Siculorum comiti etc. domino amico observandissimo.

Rákóczi által sajátkezüleg rájegyezve: 4. Ap. Töviszen Chernel uram 1636.

(Eredeti; csak az utóirat és névaláírás Eszterházy saját kezeirésze.)

5. 1636. martius 2.

Splis ac magnifice dne mihi observ. Servitiorum praemissa sat.

Az Nagod levelét vévén értem az erdélyi fejedelem ő naga szolgáinak felveréséről való írását, hogy noha nem Nagod akaratjából lött, de Nagod ugyan minden elvött marhájokat megadatta, valamint Sárközön tőlök elvöttek. Jól is lött az visszaadás, de jobban lött volna, ha Nagod érte publice őket megbüntette volna, és az leveleket is megadatta volna etc., mert efféle dologból vajki sok, de ritkán szokott jó kijőni, kiváltképpen efféle bizonytalan reménységek dolgában. Az mi kegyelmes urunkat ő felségét is ezen dologban az fejedelem ő naga megtalálván, az mit ő felsége nekünk hiveinek parancsol, ahoz kell alkalmaztatnunk magunkat. Az János prédikátor felesége kibocsátásáról semmit nem íra válaszul levelemre Nagyságod, ez egy levelénél többet nem is láttam. Kérem mégis Nagyságodat, levelemre legyen válaszom; ne romoljon meg nyavalyás felesége ki nem jöhetése miatt etc. Hogy isten jó egészségben Nagyságodat tartsa, kívánom. Cassoviae die 2. Martii ao. 1636.

Spl. mag. Do. Vrae

servitor paratissimus

I. Bornemisza.

Küld: Bethlen Péternek Bornemisza János uram írt levelének paríája.

(Egykorú másolat.)

6. 1636. martius 4.

Illustrissime princeps, dne observandissime.

Herczeg Sigmond uram az Kegyelmed jámbor főember szolgálja útjában megbetegedvén, Klubosiczki uram adá meg az Kegd 15. Februar. Kolozsvárról írt levelét, melyet böcsölettel és szeretettel is vöttem, s noha talám Herczeg Sigmond uramtul bővebb informatiót vehettem volna az Kegd általa izent dolgokról, mindazáltal Klobusiczki uram is az mennyire érthette az dolgot, communicálta velem, melyeket nem kicsiny álmélkodással is értettem, s hihető kezében vévén az több alkalmatosságok között az török ezeket az mostan neki nyújtott occasiókat is, semmit késértetlen nem hagy. De elhittem, Kegyelmedet is isten oly értelemmel és lelkiismerettel szerette, hogy semmi oly dologra nem megyen, az kivel körösztýénségét és az körösztýénséget is megbonthatná, mivel másokban is nem javallója annak. Azonban ő felge is az mi kgl s urunk, az ki mindennyi distractioban is vigyáz mindenfelé, úgy hiszem, hogy illendő és lehetséges kegyelmességét meg nem vonja Kdtől; de isten Chernel uramat Kldhez visszavívén, mindezekről bővebb relatiót tehet. Én is penig az miben szolgálhatok Kegnek, azon lészek, hogy abban fogyatkozás ne legyen. Tartsa meg isten Kldet jó egészségben. In Kis-Marton die 4. Martii 1636.

Illustrissimae Dom. Vrae

servitor et amicus addictissimus
comes N. Eszterházi.

Külezim: Illustrissimo principi dno Georgio Rákóczi sat.

A cím alá a Rákóczi György kezével rá van jegyezve: 4. mart. 1636.; *a pecsét felé pedig:* 18. die Martii Sarmasag 1636. estve 6 óra után Klobusitzki.

7. 1636. martius 4.

Splis ac magce dne comes, affinis observandissime.

E napokban az szathmári és kállai kapitányoktól az mi kegmes urunk ő fölsége hiveitől lévén Kldnek marhájában és jószágában bántása, intimatiót tett vala Kd öcsém uram Ilésházi Gáspár uram által; kit nem örömet hallottam, és azonnal írtam is oda mindeneknek s az vicegeneralisnak is, hogy annéköl ellegyenek és semmi hostilitást ne exerceáljanak Kd ellen, mivel

ő fölségének is és mi nekünk is ellenünk vagyon, kitől ugy hiszem cessáltanak is vévén levelönket.

Azonban meg szinte oly kedvetlen és nem örömet hallom, hogy Kd az erdélyi fejedelemnek valami leveleit intercipiáltatta s Budára küldette az atyjának. Küldette-e? nem-e? azt Kd tudja, de az fejedelem két rendbeli követje által panaszolkodik az interceptioról. Mondám, hogy nem' örömet hallom s kérem is Kdet, afféle dolognak teljességen hagyjon békét, és ne vétsen se az fejedelemnek se másnak, mert azt idő előtt haszontalan cselekeszi és magának árt többet vele s az atyjának. Mert ha hostilitást kell exerceálni s akarni fogja az fejedelem, idő előtt berekesztik Kdet, Patak, Munkács és Várad előtte vagy háta megett lévén Kdnek, s ki succurálhat, hanemha mindeneket confundálunk. Ha azért már itt maradtott Kd, nem tudván atya dolgait és tanácsát, tartsa ugy magát, mint ő felsége egyik híve, s ne szerezzen több akadékokat magának, s ne nehezétse atya dolgát is, várjon az időtől, ha az mi jó akaratunkkal is akar élni, a kiben meg sem fogyatozik Kd. Asszonyomat hugomasszonyt ha fölküldi, azt megcselekedheti, s nem is árt és békével is járhat ő kegyelme. Az intercipiált levelek penig ha Kegyelmednél volnának, szükséges hogy megént Patakra küldje Kd az fejedelem emberinek s ne irritálja, mert csak isten tudja, mi lesz ennek exitusa. Én nálam szinte most vagyon sógoruramnak az Kd édes atyjának egy szolgája, valami chauzzal, s az fejedelemnek is négy nap alatt két rendbeli követje volt nálam. Érték minden dolgokat, de az nem hasznos Kdnek, hogy most reluctáljon és hostilitást exerceáljon, hanem mégis kérem Kdet, várjon az időtől és ő fölségétől s én tőlem is. Éltesse isten Kdet. In Kis-Marton, 4. Martii ao. 36.

S. ac m. D. V.

servitor. . . . . paratissimus
comes Nicolaus Eszterházi

Kiról: Paria Irarum dni cotis palatini ad cotem Petrum Bethlen
daturum 1636.

(Egykorú másolat.)

8. 1636. martius 12.

Generose d'omine observandissime, servitiorum sat.

Az Kgd nekem írott levelét Jámbor István legény szolgájától elvévén, mit reiteráljon Kgd írásában az erdélyi fejedelem ő naga szolgáinak megfosztások felől, im értem. Melyre most sem tehetek egyéb választ annál, az melyet ezelőtt Kgldnek igazságosan megírtam, hogy tudniillik noha hirem és akaratom nélkül némely szolgálmaimnak útjok levén Sárköz felé, előltalálásban megtalálták volt őket tartóztatni s meg is fosztani; de ugyanott

mindjárt mindenenket megadták, semmit csak egy pénz érő marhájakban magoknál meg nem tartottak. Az is penig miért lőtt? azt reménlem, hogy leveleket akartak az egyetmásban keresni, az minthogy ez mostani időnek állapotja szerint igen el szokták az leveleket dugni. Ebből még semmi oly derekas dolog istennek hála ki nem jöhet. Az mi szolgálaim büntetését nézi, még elég idő vagyon előttök, azoknak üstökök én kezemben vagyon.

Mit parancsolt legyen penig császár urunk ő felge az erdélyi fejedelemlennek ő nagának ebbeli panaszára Keglteknek, bizony örömet akartam volna érteni, ha Kglde levelében attingálta volna. De immár az akármi legyen, csak Kegltek az én részemről is accomodalná az mi kglis urunk ő felsége parancsolatjához magát, ki felől alázatos könyörgésemre nézve mind ő felsége az mi kglis urunk s mind palatinus uram ő naga Kegyelmeteknek voltaképpen parancsolt, azt is szolgálnám meg Kgldeknek. De bizony nagy neheztelésemre, sőt nem kevés káromra is vagyon, hogy az fejedelem ő naga hadai negyed egész napig pusztították Sárközt s Melith uram ő kegyelme az illeténekre csak nem is akar figyelmezni, én bennem penig holmi kicsiny fogyatkozást is mindjárt feltalál.

Az mi az prédikátor uram ő kglme feleségének eleresztését nézi, abban még eddig módomban nem volt, mivel palatinus uramnak ő nagának írtam ő kglme felől. Ha ő naga ugyan megfoszt olyan lelki tanítótól, azután nincs mit tennem, de azt talám ő kglme nem érdemelhetette volna ártatlan voltára nézve, hogy arestáltassék, vagy javaitól megfosztassék, holott ez dologban nemhogy ő kglme, de még magam sem tudtam semmit, ezután sem volt penig semmi szándékom arra, hogy ő kglme által valamit indítanék, avagy valamit expiscálnék. Erről hogy előbbeni levelemben Kegldeknek nem resováltam volt magamat, oka nem egyéb, hanem magam akartam írni, de sok occupatioim elmulattatták velem. Kérem inkább Kgldek, ha mód vagyon benne, bocsáttassa ki ő kglmet, hadd fungáljon tisztiben, Kgldek ha isten éltet barátságosképpen megszolgálom. His grosam Dnem Vram feliciter valere desiderans. Datum in arce Elchied 12. die men. Martii ao 1636.

Gen. Dnis Vrac

stor et amicus benevolus
Petrus Bethlen.

P. S. Édes Bornemisza uram Kegldek kérem, ha istent szeretet ne haragoskodjál, inkább az bizonytalan reménségnek dolgát is isten az az ki gubernálja; Kglde is mutassa inkább jó akaratját, mert az mi az embereknél lehetetlen, lehető az istennél. Bizony elhidd édes jó akaró atyámfia, nem ez vala az reménség.

Az mostani tempestashban is tetszenék affiële meg, nem itt jó szerencsének idején, reménységem oly istenben (ebben meg sem csatlakozunk) ha némellekbe meg van is az fogyatkozás. Palatinus uram ő naga igazságunkban mellettünk inkább nem fogna, elhittem Kgltektől az tekéntet reánk ennél is alább volna, mint Melith uram az idővel felettébb is akarván élni, de az is uram hová lászson, könnyű az általértésre. Kglidnek penig ajánlom szolgálatomat.

Kivül: Paria literarum Petri Bethlen ad grosam dn. Ioannem Bornemisza, ex arce Ecsed. 12. Mar. 1636. datarum.

(Egykorú másolat.)

9. 1636. martius 12.

Illustrissime comes domine amice sat.

Nemzetes Huszár Péter hívünknek Pápa táján levén Alas, Duda, Nána és OS-Eörzs nevű falukban részjósági, Pápán lakó Hatos Istvánnal és több atyafiaival azon jószágok felől töttek volt az elmúlt időkben (az mint értjük) ugyan itt benn országunkban egymás között bizonyos alkuvást és végezést. Ez elmúlt napokban azon atyafiai ott fenn az vármegyének, kiben azon faluk vannak, törvényszékein (utcumque lött, citáltattak-é, nem-é, eddig nálunk nem constál), megszólítván Huszár Pétert praetendálták, hogy az velek való contractust in omnibus punctis violálta volna Huszár Péter, és ugy hiszszük az contractusban lehető vinculum szerint, vagy akármint, de elég az, hogy az vármegyeszéki hitet adjudicálván az actoroknak, nem is lévén az incausam attractusnak részéről kinek agálui az dolgot, allegatiojokat hűttel docealták. és így az törvény kezekben ítélvén, el is foglalták azon sententia erejével az jószágot.

Ez elmúlt országunk gyűlésében az statusok Huszár Pétert postakövetségben az portára választván, szintén induló útjában volt, hogy onnét felül az mely atyafiára bizta volt az jószág gondviselését, az dolgot levele által voltaképpen értésére adta, s mivel országunknak olyan multhatatlan dolgában volt expeditus, hogy utját arra nézve megváltoztathassa, abban módja nem volt. Nekünk azután lőn hírünk benne, s az mint bizonyos szavahihető jámbor hiveink relatiojokból értjük, kik előtt azon contractusban lévő arbiterek referáltak (kik vármegye tisztai viceispánok, szolgabírák s még mindnyájan in vivis vannak), felő igen nagy gyalázatjára, kárára ne esett legyen Hatos Istvánnak abbeli cselekedeti, holott nemhogy violálta volna Huszár Péter az velek való contractust, de annak effectuálásánál azoknak hasznokra, javokra sokkal többet cselekedett, melyet megmutat jövendőben az törvény.

Kegldet azért kellett ez levelünk által megtalálnunk, kérvén szeretettel, találjon módot benne Kegld, az míg Huszár Péter mostani expedíciójából megtér és felbocsáthatjuk igazságának tuealására, cedáljon Hatos István az jószág birásának, holott ha igassága lött volna, nem kellett volna ezeknek hírek nélkül actiót instituálni ellenek, talált volna módot benne, requirálhatta volna őket fölé; ezek is értvén szándékát, gondot viseltek volna magokra. Felmenvén Huszár Péter és mind a két részről való feleleteket és allegatiokat megértvén az nemes vármegye széki, ha igazsága lészen, akkor sem veszti el. Kedvesen vesszük mi is Kegldtől, és minden illendő dolgokban igyekezzünk kedveskedő jó akarattunkkal meghálálni Kegldnek. Isten tartsa meg Kegldet sokáig kedves jó egészségben. Datum in arce nostra Szamosujvár die 12. Martii anno dom. 1636.

Illustrissimae Donis Vestrae

amicus et vicinus benevolus.

Kivül: Anno domini 1636. die 12. Martii Zamosujvar ad illrmum comitem Hungar. palatinum in negotio restitutionis bonorum in superiori Hungar. existentium per Stephanum Hatos occupatorum, data rum correctum par.

(*Eredeti fogalmazvány, egy pár szóban I. Rákóczi György kezével kijavítva.*)

10. 1636. martius 30.

Generose dne amice nobis observande.

Bethlen István uramnak jövőnek meghitt szolgálai hozzám, s nem akarván magát ő kegyelmét az fejedelmet mostani distractioiban evvel bántani, ígéretem szerént im az aránt való írását szórul szóra leíratam és megküldtem Kgdnek; közölje Kgd ő keglvel az fejedelemmel. Az több írása, maga mentsége és szabódása s fia mellett való törekedés, kinek igen exaggeráltam volt én is az töröknek való promissiot, de mind arrul s mind az békeség dolgáru mit írjon, megérti Kgl. Tartok tőle, hogy ugy ne legyen az dolog, az mint én itt létében megmondottam vala Kegldnek, hogy letévén szabadságát és az pogányokhoz menvén, nem hagyják ott jární, a hol ő akarná. Mindazáltal sok motivákkal írtam s izentem is ő kglnek, magát is vetvén példájúl, hogy fejedelem lévén is letötte azt az keresztyén vérnek eltávoztatásáért, most anuál inkább pogány fegyverét sem ingerleni sem vinni nem illendő keresztyén felebarátira. De az mint írá, rabbal beszélünk az — aránt, tartok tőle, jöllehet mi ez ellen tartozunk, hogy mind szép

szóval, s mind fenyétékkel tovább is intsük. Tartsa meg isten Kegdet jó egészségben. In Kis-Marton 30. Martii 1636.

Generosae D. Vrae

amicus benevolus
comes N. Eszterházy m. p.

P. S. Mi legyen az az izenet, az kit ennyire apprehendált Bethlen István uram, akarnám ha érthetném; talám az értelmét nem nézi úgy, az mint köllene, de tudakozni fogom magától is.

Külsőim: Generoso domino Georgio Chernel etc. dno amico nobis observando.

(*Eredeti; a névaláírás és utóirat Eszterházy saját kezeirása.*)

11. 1636. m a r t.

Budai Vezér Huszain Passa levele fordítása az három nemzetnek.

Az szent Jézus hitin lévő böcsületes főrendeknek tekinteti etc.

Hatalmas császáruinkhoz való tökéletes alázatos hűségtek szerint mindnyájan egy akaratból, egy értelemről írott leveleteket által küldöttétek, hogy az mostani erdélyi fejedelem és magyar király az Messiás vallásán való jó akaró atyánkfia Rákóczi György (kinek isten dolgai szerencsésítse) hatalmas császáruink kegyes kedve szerint viselvén magát, az országon való gondviselést és az lakosoknak benne nyugvását voltaképpen megírtátok. Írástok megolvassván, mindeneket egyenként megértettünk, az ti okosan és egyenesen való szavaitokat kedveltük, hozzátok való szeretetünk öregbült. Azon leveletekre ezen levelünk íratott. Sokat láttatok és sokan által is mentetek. Mind ez ideig valamely királyok, fejedelmek hatalmas császáruink fényes portájához alázatos hűséggel voltak és azon uroknak jót kívántanak, kárt nem láttanak, hanem inkább hasznot vöttek. Isten engedelmeiből az megnevezett király, fejedelem hatalmas császáruinknak tökéletes jó akarója; ti is jó akarónk sok hasznokat láttatok, birodalmatokban nyugodalomban voltatok. Mostani idejövetele Bethlen Istvánnak nyugodalmatok ellen lévén, azért az régi jó akaratnál több tapasztalódik. Ez világ állapotja így szokott lenni; az idő ha magában megháborodik is, abban meg nem marad. Az szegénységnek megbántódása okos elme szerint nem jovaltatik, távol legyen, hogy erre hatalmas császáruinknak akaratja legyen. Azért mindnyájan egyességben lévén, elmétekből az gonosz gondolatokat kivessétek, az megnevezett fejedelmet fejedelmeknek tudjátok, hatalmas császáruinkhoz való hűségben legyen, az országot bírja, az szegénységet oltalmazza, hasznos dolgoknak végben vitelében igyekezzék. Hogy Bethlen István itt vagyon, abban meg ne üt-

közzék, mert hatalmas császárukhoz folyamodóknak az régi szokás szerint böcsületet adnak. Hogy az megnevezett atyánkfia fejedelemlnek elméje is megcsendesedjék, levelet íratván elküldöttük. Isten engedelmeiből megadatván, szóval izent dolgokat megkérdvén, az írást megolvassván, megértvén, hatalmas császáruk kedves akarattja szerint viseljétek magatokat. Ellene ne cselekedjétek. Köszönetünk legyen veletek. Íratott Budán.

12. 1636. május 1.

Generose domine et amice nobis observandissime.

Itt Bécsben vöttem az Kgd levelét szinte hogy in consilio volnánk az ő felsége parancsolatjából, s örömet láttam az fejedelem ő kegyelme levelét is abban includálva. Én azért nagy sok consideratiok s elmélkedések után is most is azon opinióban vagyok az Bethlen Istvánnal való dologban, a mint annakelőtte megmondottam és meg is írtam, és azt jó igazsággal s sinceritással is, mert particularitast nem is vehetnék fel, erős hittel lévén köteles az országnak, hanem nézem csak az közönséges jót, hogy szegény hazánknak és nemzetünknek következhető akadékjait praecaveáljuk, a mennyire lehet, a kitől különben nem igen menekedhetnénk meg. Én Bethlen István uramnak annyit írtam azután is és oly motivákkal, hogy ha vagyon még valami keresztyén vér benne, megindulhatott rajta, s örömet munkáloszom ezután is a dologban, csak tessék az fejedelemlnek ő kegyelmének. Mit írjon pedig most utolszor Bethlen István uram, im in specie includáltam Kldnek, hogy Kgd maga vegye pariaját s megküldje az fejedelemlnek, ezt pedig in specie viszont küldje vissza én nekem, hadd tartsam meg jövődőre. Írtam magának is az fejedelemlnek ő kglmének, Kgd azt is késedelem nélkül küldje be. Tartsa meg isten Kgdet. Vjennae 1. Maii 1636.

G. D. Vrae

servitor amicus paratissimus
comes N. Eszterházi m. p.

Külczim : Generoso domino Georgio Chernel illrmi domini principis Transylvaniae etc. aulae familiari etc. dno amico nobis observando.

Rájegyezve : 14. Maii A. 1636. ebédájban tíz és tizenegy óraker Patakon Ecsedből két báthori ember hozta.

Közli: GERGELY S.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

A pozsonyi társas káptalani egyház leltára 1557-ből.

In anno domini millesimo quingentesimo quinquagesimo septimo, sabbato ante dominicam Inuocauit, tempore custodis domini magistri Martini de *Bewlche* custodis res et bona omnis generis spectantia ad sacristiam in hac alma ecclesia Poseniensi reuisio, connumeracio et assignacio modo infrascripto. Ibidem existentibus: praefato custode, magistris Michaelae de *Zempche*, Gregorio de *Pethehaza*, Ioanne de *Mez* canonicis praefatae ecclesiae Poseniensis.

Primo. Res metallorum, et

1. Calix argenteus magnus preciosus, deauratus cum patena et lapidibus 19 preciosis.

2. Calix alter similiter argenteus preciosus, deauratus cum *somantz*, simul cum patena existens.

3. Calix tercius argenteus, optimus cum sua patena.

4. Calix quartus argenteus simplex cum patena.

5. Calix quintus simplex cum *somantz*, cum patena.

6. Calix sextus argenteus, cum patena, quotidianus cum corporale simplici.

7. Calix septimus argenteus deauratus simplex cum patena.

8. Calix octauus paruus de argento, deauratus simplex cum patena, cum corporale simplici.

9. Calix cupreus deauratus semifractus cum patena.

Más írással a lapszélén: Sunt praeterea calices 3. Dominus Thomas Zenthler (?) habet calicem 1. *Ismét más írás:* Restituit. . . . . plebanus habet calicem vnum. Restituit. Item calices in toto faciunt 18. Praeterea beneficiorum 2 calices.

Corporale deauratum preciosum gemmatum, habent effigiem beatae Virginis in medio, et 4 Evangelistarum in 4 angulis in teca.

Corporale preciosum de auro, consutum in medio, habens

effigiem misericordia Christi, gemate in quatuor angulis habens Iesus.

Corporale multum vetus, in fimbriis, cum auro consutum in medio crucifixum, virginem Mariam cum sancto Ioanne cum in quattuor angulis, effigiis Andreae, Katharinae, Barbarae et Leonardi. Pauli *Muchei* quod fuit. (Mucha Pál, pozsonyi kanonok.)

Sudaria duo, auro contexta, quae fuerunt magistri Pauli *Muchaei*, quae exponunt ad superficiem calicis.

Sudaria duo preciosa, de *ffathyol sarga* ad coperiendam patenam in ministrandum presuli P. M.

Corporalia tria simplicia.

Más kézzel közbeszúrva :

Item alia simplicia corporalia 7. In toto faciunt 13. Infula gemmata, in campo, in superficie lapidibus duobus rubin colorem exhuta, et per campum lapillis *contraffath* adornata ex utraque parte, qui lapilli *contrafath* sunt 33 una sita superius, cum pendulis gemmatis argento deaurato in fine, parui ponderis, cum pendulis duodecim de argento deaurato.

Infula *kamuka*, albi coloris simplex, in fimbriis auro filato contexta.

Crux pectoralis argentea, deaurata cum zona argentea, inserta lapillis *contraffath*, et granis coralli.

Más kéz : Item annulus aureus cum uili adamante christocae (*igy*) sandalia et aliis pertinentiis (?)

Connumeracio ornamentorum et apparatus rubri coloris.

Casula de purpura rubri coloris intexta auro filato, cum cruce per totum gemmata, cuius effigies est in capite angelus, in medio crucifixus, in fine Ioannes et Maria cum suis attinentiis, humerale gemmatum.

Casula alia eiusdem generis cum cruce in medio gemmata, in capite crucis beata Virgo cum puero, ad dextram effigies sanctae Katherinae, ad sinistram effigies sanctae Barbarae omnino gemmatae. In medio sancti alicuius effigies, in fine sanctus Martinus omnino gemmati. Humerale: in medio similiter beata Virgo cum prole, ex utraque parte angeli cum suis attinentiis.

Dalmatica, par: de purpura coloris rubri auro contexta, cum suis attinentiis, vetus.

Cappa eiusdem coloris, cum pendula, vetus.

Cappa eiusdem coloris purpura, floribus de auro signate (?) cum sua pendula.

Casula de purpura, rubri coloris auro contexta. In medio crux gemmata, effigiemque beluinis et volucrinis contexta; in

dextra et sinistra crucis leo; ante pectorale agnus dei gemmatum, humerale aue Maria cum suis attinentiis.

Casula rubri coloris *racz kamucka* floribus fillati auri pertexta, cum viridibus ac albis; crux in medio fillato auro contexta et crucifixum in capite in medio beata Virgo cum 2 angelis, in fine arma: stella aucta cum uno leone cum suis attinentiis.

Casula de damasco albi coloris auro fillato contexta; et humerale, gemmatum Iesus Christus cum suis attinentiis.

Dalmatica par, eiusdem generis cum suis attinentiis.

Cappa eiusdem generis de damasco ut supra 1.

Dalmaticae de damasco coloris albi simplices quinque floribus contextae.

Cappae eiusdem generis de damasco, coloris albi quattuor, simplices floribus contextae.

Cappae duae de attlasio, albi coloris simplices.

Casula: vetus de damasco, cum cruce gemmata, cuius effigies in principio resurrectio existit, in fine effigies sancti Martini cum attinentiis suis, stella.

Casula de albo *chjmeleth* cum cruce simplici cuius in capite effigies est misericordia Christi cum suis attinentiis.

Casula *wonth aranj* rubri coloris simpliciter cum suo humerale, effigies Trinitas, cum suis attinentiis.

Casula de damasco rubri coloris vetus floribus sparsa. In medio crux, in capite deus pater, deinde crucifixus, a latere duo angeli, in medio Ioannes et Maria. Arma cum corona unum habens ursum. Cum omnibus attinentiis.

Celestini coloris.

Casula celestini coloris auro fillato intexta. In diebus dominicis cena domini ad officium cum attinentiis, et

Cappa eiusdem generis ad vespervas et libreram ordinata.

Casula de purpura violacei coloris auro fillato contexta sine cruce, habens in fine arma: unum gallum et utraque parte cum gramma; anni 1472. cum omnibus attinentiis.

Cappa de purpura violacei coloris habens in pendula gramma magnum de crystallo vitrio.

Cappa optima et preciosa celestini coloris auro fillato contexta habens pendulam albam de attlasio, in fine grano argenteo deaurato.

Nigri coloris.

Casula de purpura nigri coloris cum cruce nodoso de fillato auro; crucifixus simplex, in fine Mariae Magdalенаe effigies cum suis attinentiis.

Casula de purpura, nigri coloris vetus, in medio crux auro fillato contexta, in capite crucis Trinitas gemmata, in medio crucifixus, cum suis attinentiis.

Dalmaticaе par, de damasco nigri coloris cum omnibus attinentiis.

Cappa de purpura nigri coloris nova cum damasco albi coloris in fimbriis circumdata cum pendula nigri coloris.

Cappa vetus nigra de *chjemeleth*.

Casulae duae de *rátz chjmeleth* floribus albis sparsis in medio habentes cruces auro fillatas nodosas, in fine caput mortui.

Coloris viridis.

Casula de damasco viridis coloris floribus gemmatis insuta. In medio crux gemmata. In capite misericordia Christi simplex cum uno lapillo viridi contraffath; cum suis attinentiis.

Casula de purpura, viridis coloris, cum cruce in medio aurato fillato et gemmato. In capite effigies beatae Virginis, in fine sanctus Martinus, cum omnibus suis attinentiis.

Cappa de purpura viridis coloris habens in fimbriis purpura nigri coloris.

Casula de purpura rubri coloris multum vetus sine attinentiis.

Casula rubri coloris ex parte una; ex parte altera albi coloris de *hernacz*, simplex sine attinentiis.

Casula de telo rubro et glauco. In medio crux crucifixus albus simplex sine attinentiis.

Dalmatica par rubri coloris de *raacz kamuka* floribus albis et aureis conspersa.

Cappa vetus, de *wohnt aranij* cum pendula, cum effigie sanctae Barbarae in pendula.

Cappa secunda eiusdem coloris *wonth aranij* similis priori.

Cappa multum vetus de purpura rubri coloris.

Cappa rubri coloris de *raacz kamuka* floribus conspersa albis.

Cappa rubri coloris de damasco absque pendula.

Cappa secunda eiusdem generis de damasco. . . .

Dalmatica media simplex de *raacz kamuka*, viridis coloris, cum floribus sparsa, multum vetus.

Dalmatica media simplex multum vetus quasi crocea.

Cappa crocei coloris de *raacz kamuka* floribus aureis et viridibus sparsa, habens in pendula faciem Christi Veronicae.

Cappae duae viridis coloris de damasco cum suis pendulis.

Par capparum ceroferariorum viridis coloris de damasco cum pendulis nove.

Par capparum ceroferariorum viridis coloris de purpura, vetus, cum pendulis.

Par capparum ceroferariorum crocei coloris de *taffötha* cum pendulis, simplex.

Par capparum ceroferariorum de purpura rubri coloris, multum vetus, albo persuta, cum pendulis.

Par capparum ceroferariorum de damasco albi coloris cum pendulis.

Duo par epithogiorum ex telo cerofferariis. Portatum (Viselt).

Par dalmaticarum rubri coloris, de *raach camuka*, floribus albis conspersa; sine attinentiis.

Par dalmaticarum viridis coloris de purpura, cum suis attinentiis.

Casula viridis coloris de attlasio cum cruce sine attinentiis.

Casula rubri coloris de damasco cum cruce croceo simplici, sine attinentiis.

Casula celestini coloris de purpura, multum vetus, cum cruce rubra, sine attinentiis.

Casula rubri coloris floribus albis sparsa cum cruce de *raach camuca*, quae in die Parasceren ad prostratum crucifixo induitur.

Casula secunda eiusdem coloris sed preciosior similiter in die Parasceve domini ad prostratum exponitur.

Casula: *wonth aranij* multum vetus, sine attinentiis.

Casula rubri coloris, de *dupla chijemeleth* cum cruce nodoso, sine attinentiis.

Casulae duae rubri coloris de *dupla chemeleth*, cum cruce sine attinentiis.

Casula rubri coloris de *kamuka*, cum cruce, sine attinentiis.

Casula celestini coloris de *taphota* cum cruce sine attinentiis.

Casula cum cruce rubro viridis coloris, de *bibor*, sine attinentiis.

Media dalmatica celestini coloris de purpura, simplex.

K a r p ű t o k.

Cortinae omnis generis, quae palam exponuntur in festorum solennitatibus sunt quinque.

Tapecia magna quinque.

Tapecia minora similiter quinque.

Tapecia, quae dominus magister Ioannes de *Hall* vicarius legavit capitulo, tria.

Tapete in mensa capituli unus.

Közli: PÓR ANTAL.

Báró Koháry István hagyatéki leltára.

— 1664. —

Idősb báró Koháry István füleki és szécsényi főkapitány, hontmegyei főispán, — az országbíró, tábornok s költő gr. Koháry Istvánnak édes atyja, — vitéz végbeli főtiszt volt; aránylag fiatalon esett el Lévánál, 1664. július 19-én, győzelmes harczon. Elestének helyét, nem messze a várostól — utódjai kegyeletéből emelt — emlékkápolna jelöli ma is. A hősnek elhullta után alig két hét múlva kelt ama leltár, mely az elhunynak rendes lakásán, a füleki várban hátrahagyott ingóságai jegyzékéfé tartalmazza s a XVII-ik századi magyar főúri élet, háztartás, bútörzat stb. ismeretéhez becses adalékul tekinthető. Ez okból közöljük íme, a Koháry-ház ama nevezetes ősének személyére, valamint culturtörténetünkre egyaránt érdekes régi följegyzést.

*

Anno 1664. die 4. Augusti. Én Bátorý László és Michalek Miklós, jöttünk ide az füleki házához Asszonyunk ő Ngának, értvén az ő Nga parancsolatjából, hogy itt és másutt is valami jók maradtanak szegíny Úrtúl, ez várnak minden szobát inventálnánk; melynek seriesse így következik:

1. Istenben üdvözült Urunk ő Nga házában asztal nro 4, ketteje zöld posztóval borított; egyikén egy skarlát szűnyeg.

Ugyanazon házban egy ágy, abban egy matrác, egy derekal, két zöld rása-vánkos, egy kamuka-vánkos, egy sárga atlaczpaplan, alatta való lepedővel; másik lepedő az párnán feljül, és egy csujtár.

Az ágy mellékén való falon vagyon egy skarlát szűnyeg.

Vagyon hét varrott tarka zeczel-szék azon házban.

Vagyon két régi óra; egyik mutató, és az másik folyó-óra, [fővény-óra].

Egy biblia-könyv és holoregium (*úgy*), egy magyar krónika, két imádságos könyvecske.

Vagyon öt stucz-puska. Három srétes puska. Egy nyakban való karabín. Egy muskatér-puska. Egy pár vágó-pistoly. Egy tessényi puskához való palaszk. Egy szarvas szarvábúl csinált palaszk. Két kis tarsoly, golyóbisokat hordozni valók.

Egy rezes fékagy, zabolástúl. Nyolcz lánczos fékhez való zabolák.

Egy öreg pecsét.

Egy nádpálcza.

Egy öreg zászló és két lobogó.

Egy umbraculum és egy olló.

Az falon egy aranyos kép.

Az tüzellőhöz való két vasmacska. Egy réz-füstölő. Egy vasvilla, tűzhöz való.

Három asztalfia teli levelekkel; abban vagyon egy vont ezüsbűl csinált fésű-tok, kiben két fésű és egy tükör vagyon. Vagyon egy darab bagariaszj.

2. Az Asszony ő Nga házában vagyon két asztalka. Egy öreg ágy. Egy ágy eleiben való superlát, irott.

Vagyon egy öreg, szürke vadászó-mente, ki rókaháttal béllett. Szürke, béllett nadrág. Két vadászó, béllett süveg. Egy süveg alá rókamál-béllés.

Egy varrott székecske.

Egy Istvánfi nevű könyv.

Egy tonnácskában puskapor. Két viaszgyertya.

Egy tokban négy finczanum (*így*; findzsa).

Három iskatulyában való orvosságok.

3. Az Asszony ő Nga házábúl nyíló kamrácskában vagyon egy rézfazék, két fülű; rámák, etc.

4. Az leányok házában vagyon egy asztal, vagyon egy ágy és egy ó zeczel-szék.

5. Az leányok házában levő rekeszkében, egy almáriumban két iskatulyában levő lictárium, száraz gyümölcs. Egy réz-füstölő. Négy tekervényecske és selymek.

6. Az leányok házábúl által nyíló kamarában: egy diófábúl csinált ágy.

7. Az palotában: egy kivonó asztal, azon egy hosszú szűnyeg. Négy hosszú szék. Tizenegy egyes karszék. Egy pár rézdob. Az pohárszéekben: hat gyümölcshez való új keresztyén csészek. Két öreg réz borhordó kondér. Egy réz-gyertyatartó. Egy új keresztyén csésze. Hét apró, pinczetokban való üvegpalaszk. Egy urinale. Egy metszett üveg, kinek az lába aranyos. Hat metszett kristály vagyon alacsonyabb és egy palaszk üveg.

8. Az palotábúl nyíló szobában vagyon egy öreg sátor, *melyet Léva alatt vettek volt*. Vagyon más egy régi sátor. Egy asztal, egy hosszú szék. Két kis karszék. Egy fürdő-kádacska. Vagyon

lét kópia. Három rakásban vagy on ugyanazon házban búza nro kila 381¹/₂.

9. Az folyosón vagy on vadászó-háló nro 31.

10. Az mely házban lakik az korcsmáros, az Ötvös Márton háza felől, abban vagy on egy asztal, egy ágy, egy hosszú szék és három karszékecske.

11. Az tisztartó uram szállásán való házban vagy on két párduczbőr, egy csujtár, egy ágy. Vagy on huszonnégy öreg ólom tál. Kissebbszerű vagy on négy tál. Két ólomtányér. Új keresztyén tál vagy on egy és olyan tányér vagy on öt.

Tisztartóné asszonyomnál vagy on tíz asztalkeszenyő és egy abrosz, melyet Némethy Pálné asszonyom küldött kezéhez.

Vagy on szánkában való egy csörgös hám. Két vasa eczet.

Kürtösiné asszonyomnál vagy on egy öreg zöld ágy.

12. Az kulcsár házában ,vagy on egy asztal. Egy sóörló malmocska.

13. Az kulcsárházból nyíló kamarában vagy on egy ágy eleiben való írott superlát. Egy asztal. Három sütő-tekenyő. Egy fördő kádacska. Egy rengő bölcso, lábastúl. Egy lóitató zomok, öreg. Három zsákban búza, melyet Muránból hoztanak haza.

14. Az sáfárházban négy öreg szuszék és egy kis szekrinke. Sütő-tekenyő kettő. Három zsák liszt. Két gyertyamártó, két putton vagy on mintegy.

15. Sütőházban vagy on egy sütő-tekenyő.

16. Az konyhában vagy on két vasfazék, vízmelegítők, öregek. Vagy on ugyan asztal.

17. Az ház alatt való pinczében vagy on két gyöngyösi hordóban bor, ki öt-öt akósok. — Ugyanott egy gyöngyösi fában vagy on bor, ki három akós.

18. Mentünk az várban. Az alsó bótban, tisztartó uram ládájában vagy on egy ezüstmedencze, mosdó-korsóstúl. Egy ezüstös bot, ki aranyos. Egy ezüst-porozó, ki nádméznek való. Két ezüst-sótartó. Két ezüst-czapapohár, kik aranyossak belől. Egy ezüst-gyertyatartó, hamvvevőjével együtt, ezüstlánczon függ. Öt ezüstkalán. Egy aranyos, széles fékagy, szügyellóstúl. Egy keskenyebb, aranyos szügyellő. — Kézpénz háromszáz forint, mely az fizetés felül való. — Tizenegy vég septuch-posztó, fizetésféle. Item, négy kőso. — *Egy koboz.*

19. Az várban, az pincze általmenő felső bótban: tizenöt szalonna. Tizennégy sajt. Píritott hús feles. Három hordó liszt és egy fél. Vagy on három háj.

20. Az földvárban levő, Vadászi Pál bótjafelében vagy on bor egy günczi fában, tele. Két átalagban, egy-egy akósok, és valami keves, tótelékre való ezen kívül.

21. Egy pánczér-ing.

Fileki kertben vagyon hatvannégy öl széna.
 Az daróczi majorban vagyon tizennyolczadfél öl széna.
 Az Zavócson vagyon tizenhárom öl.
 Garabón vagyon hét öl széna.

Daróczi majorban inventáltatott marháknak száma.

1. Ökör 20.—2. Fejős tehén 17.—3. Meddő tehén 13.—4. Negyedfü tulok 2.—5. Harmadfü tulok 13.—6. Harmadfü üsző 4.—7. Tavalyi üsző 7.—8. Ez idei borjú 16.—9. Vagyon öreg sertés marha ugyanazon majorban nro 123.—10. Süldő vagyon közte 12.—11. Annál kisebb süldő vagyon 6.—12. Annál is kisebb malacz 18.—13. Lúd vagyon nro 75.—14. Tyúk vagyon nro (*Üres hely.*) —15. Dézmabárány vagyon nro 16.—16. Kecskéfi vagyon nro 27.—17. Indiai kakas nro 4.

(Egykorú, aláíratlan másolat, gyűjteményemben.)

Közl: THALY KÁLMÁN.

Borsodmegyei számadás 1697-ből.

Anno. d. 1697. die 16. Aug.

Az tekintetes n. Borsod vármegyének nemes deputatusai az 1696. esztendőbeli impositiorúl, az melyet az nemes vármegye vetett volt erre a szendrei processusra, számot vévén ő nagyságok s ő kegyelmek tülem, ugymint ennek az processusok szolgabírájátul, mindennemű impositiorúl és contributiorúl, az mely számadásomban maradtam adósa a tekintetes nemes vármegyének fl. 172. den. 23.

Ismét azóta két rendbeli simpla contributiot szedtünk számadásunktúl fogvást, az mely teszen az kirúl számot kell adnom in summa fl. hungaricales, 439. den. 49., az melyeket ez szerint erogáltam:

Die 2. Iunii attam az szakácsoknak hogy főztek fl. 3. Item deputatus uraiméknak, harmadnapig benn lévén, költöttem ebédekre s vocsorájakra fl. 16.48. Becskeházy uramnak attam, hogy az computuson fáradozott az quártélyozó német tisztekkel fl. 36. Ugyanekkor ő kegyelmének attam, az melylyel tavaly esztendőben maradt volt adósa a nemes vármegye ő kegyelmének fl. 15. Az tömlőcztartónak attam az nemes vármegye commissiojából fl. 10.

Die 17. Iunii fizettem ötvenhárom icze borért 18 pénzével, az kit deputatus uraimék számára hordattam fl. 9.54. Item az aszalaiak attanak három vágót Erdélyben menvén 6 companiának és 99 icze borért, azoknak az áraban fizettem fl. 22.95.

Die 18. Iulii, eskütt Hubay Pál uramnak attam Fekete János urammal együtt a nemes vármegye conferálván fl. 18. Viceispán uramnak attam az kit sok rendbeli fáradságáért ígirt ő kegyelmének az nemes vármegye fl. 120. Fekete János uram adott azon bor árában, mely elkölt számvervő alkalmatosságával 20. Dicator uraimék számára míg az processusban voltak hordattam egyet mást fl. 18. Egy hordó bort vettem dicator uraimék ő kegyelmek számára, a ki ugyan azon alkalmatossággal elkölt 16. Tömlőeztartónak ispán ur commissiójából attam. fl. 3.

Die 12. Septembris attam Szücs János commissariusnak ispán ur commissiójából 10. Varsányi Jánosnak attam hogy az ágyú szekerekkel Miskolczra volt 1. Item hogy az dicatoroknak az pénzt alá küldöttem, adtam 1. Dicator uraiméknak adtam 80. Lévay Mátyásnak attam diurnomában 12. Az nemes vármegye determinatiójából attam az szegény Fekete János temetésére 22. Két rendbeli contributio szedésünkért vetünk fel esküt uraimékkal ő kegyelmekkel 24. Ispán ur ő kegyelme parancsolatjából az raboknak hordattak el kenyeret 10.20. Egerben az szerelő(?) szekerekkel kültem be commissarust, attam annak 2. Szolgabírák uraiméknak ígirt az nemes vármegye deputatussai tíz-tíz tallért, az szerint nekem is azér 18. Item az jászai conventuálisnak fáradságáért az nemes vármegye determinatiója szerint attam fl. 41.40. Item az mely három forinttal az nemes vármegye a borsodiaknak adós maradt volt, azon 3 forint híjjával adták ugy az reájok vetett contributiot 3. Váczi András uramnak attam conventiójára 2. In generali congregatione incliti comitatus Borsodiensis in oppido Szent-Péter celebrata, ad instantiam intrascripti supplicantis quatuor cubuli frumenti per dominum Ioannem Vataj iudlium exolvendi determinaverunt (?) 9.60. *Georgius Seres* substitutus notarius. Item az szakácsoknak fizettem az kik az ispán választószék alkalmatosságával főztek hármuan 4.12. Szücs István az vágókkal ment alá Miskolczra, azért fizettem neki 90.

Die 3. Aug. Fizettem harminczöt köből zabért és félért 25.58. Ispán választószék alkalmatosságával költöttem konyhára az kit vettem, egygyel-mással, boron kívül fl. hung. 40.84. Ugyanakkor vettem egy hordó bort és medgyes bort is töltöttem iczéstül, ezt mind össze-computálván az egy hordó borral 47.88. Item die 9. Octobris költöttem az conscriptio alkalmatosságával 18.76. Item eodem die ispán ur ő kegyelme commissiójából számot vetvén Lévay Mátyás uram commissariusságáru l fizettem 21.66. Szücs Jánosnak ugyanakkor egész nyári commissariusságában adtam ugyan ispán ur ő kegyelme commissiójából 65. Szabó Márton Egerbe menvén az szerelő szekerekkel adtam neki 2. Item Szabó Márton az Ipoly mellé volt feles vontató marhával, szekerekkel adtam 4.20. Két birincset (bilincs) míveltettem, adtam érette 48.

Die 19. Octobris Kassára menvén az generálishoz az igriczi és bikki megfogott emberek felől. Nyirő uram utiköltségére adtam ő kegyelmének 12. Item adtam Váczi András uramnak ispán ur commissiójából kétszeri commissariusságára 18.36. Vettem papirost az conscriptióra 74.

Péter mesterre költött Hubay ur, eskütt ur 1.12. Váci György vett fel conventiójára 24. Hubay uramnak portio szedésért adtam 13. Egy k... két gyermeket szülvén az nemes vármegye rabságában, az bábának és az papnak adtam köresztelésért 1.31. Vettem az tömlőczhöz tizenegy sing vasat 18 pénzével 2.

Die 30. Octobris, attam egy kötéspapirosért 4. Item az lévai templom épületire az nemes vármegye parancsolatjából attam 18. Usz Ferencz uramnak ispán ur commissiójából adtam esztendején felül való szolgálattáért 20.66. Hagó István levelet vivén Vagásra, attam ispán ur commissiójából 1.50. Notarius uramnak adtam széna árába, az kit az deputatus uraimék lovainak vettem 3. Az szendrei barátoknak az nemes vármegye determinatiójából adtam 36. Az szendrei tömlőcztartónak conventiójára ispán ur commissiójából attam 4.18.

Die 29. Octobris instantiát tevén Soldos ur az nemes deputation az tavalyi ő kegyelmére vetett impositióért, az kívül adós volt, az melyet el is engedett, ugmint 15.

Die 31. Octobr. attam Hubay Pál ur esztendősz conventiójára 25. Item die 28 és 29, azelőtt ismét két egész nap várakozván szolgabíró Csizsár Mihály ur után, költöttem deputatus uraimékre 18.62.

Anno 1697. die 6. Ianuarii. Vettem két özet, az melyet az vice-colonellusnak vitt ispán ur 2.40. Die 13. Ianuarii, attam ispán uramnak és Becskéházy Sigmund uraiméknak, hogy Tokajban mentenek az nemes vármegye dolgaiban 60. Fizettem három özért az szendreieknek és az meszesieknek összecomputálván 4.82. Fizettem az szendreieknek egy szarvasért ispán ur parancsolatjából 8. Az besenyeiektől vettem tizenhárom köböl árpát az generalis számára 15.60. Eskütt Hubay Pál uramnak adtam öt napi diurnomat, hogy az compania eleiben volt 3. Die 23. Ianuarii, attam egy dajkának az ki az megholt aszonnak gyermekét tartja 3.60. Die 3. Ianuarii ispán ur Miskolczra az vicecolonellushoz menvén adtam ő kigyelmének 3.60. Egy bornyut vett Váci ur az colonellus számára 3.40. Die 12. Ianuar. adott Váci György ur Léway Mátyásnak bécsi útjára 36. Egy szegény asszon a gyermekszülés után megholt egyik gyermekével, költött Váci ur az temetésére 2.30. Az nemes vármegye hadaival alámenvén Váci uram Miskolczra, vett fel két napi diurnomot 1.20. Két özet vett Váci ur, fizetett érette 2.48. Vettem be az szendrei kovács portióját, hogy az temleczhez dolgozott 4.68. Vett Váci ur Bik generalis ur számára zabot 21.80. Die 25. Ianuarii Szöcs Márton Tokajban az négy hordó borokkal 8 napig oda levén attam neki diurnomot 4.80.

Anno 1697. die 18. Febr. attam perceptor Soldos Imre ur kezibe 1926.18. Attam Szücs János uramnak az nemes vármegye determinatiójából 36. Item, edem die attam Soldos Imre ur kezibe 1301.4. Attam viceispán uramnak, hogy Kassára szállította az generalis árváját 60. Item die 10. Martii attam egynéhány rendbeli útjára ispán uramnak 36. Beresényi uram ő nagysága eleibe menvén ispán ur, vettem 2 özet 2.48.

Ispán ur commissiójából attam Halász Mártonnak postaságáért 90. Az egri szekér Egerből kijűvén az gratuitus labor végett költöttem reá 1.20.

Die 30. Martii fogattam egy lovas postát Eperjesig, Bercsényi uram ő nagyságához 6. Két izben Kazinczra az computusra, harmadszor Miskolczra voltam; költöttem 2. Item egy szegény szalonnai ember meghalván vettem be az szalonnai két óra való quantumokat 1.20.

Die 10. April. ispán ur commissiójából adtam az kassai collegiominak 36. Halász Márton Ragályra menvén éjjel, adott Vasci György ur néki 1.2. Az Ötvösné vejének, hogy Miskolczra levelet vitt, adott Vasci ur 1.2. Szabó Márton az nemes vármegye leveleit vitte Vámosig, adott Vasci ur neki 1.2. Miskolcz Márton éjjel levelet vivén adott Vasci úr neki 1.2. . . . mer tormát vettem 1.2. Az nemes vármegye parancsolattyából, hogy az generalis beizent Szendrőbe, hogy quártélyban jün, vettem volt szénát; az szt.-jakabiaknak fizettem két szánka szénáért és egy szánka fáért 1. 80. Az debréteieknek két szánka szénáért Vasci úr fizetett 1.36.

Anno 1697. die 7. Maii vettem egy hordó bort deputatus uraimék számára Ónodban huszonkét forintot 22. Item 5. Maii adtam Soldos Imre ur kezébe négy száz huszonhárom forintot fl. 423.46.

Die 2. Iunii attam Szántó János uramnak hat forintot ispán úr ő kigyelme commissiójából, hogy Eperjesre volt az nemes vármegye dolgában fl. 6. Item szendrei urainék ő kigyelmek tudták, hogy ispán ur commissiójából az négy lóra való quantumokat adták meg huszonhét forint híjjával 27.71.

Die 4. Maii attam Soldos Imre úr kezében kétszáz tizenkét forintot fl. 212. Item az szendrei molnárokkal számot vetvén, az ki buzát egyszer is másszor is hordtak az rabok számára, öt köbölért fizettem kilencz forintot 9. Item adtam Szűcs Jánosnak hogy a szekerekkel elindult 2. 4. Item az szegénység Egerben, Miskolczon, Ónodban, az kenyerek el fogyott; kenyérre attam nekik négy forintot 4.

Die 21. Maii attam Becskeházy Sigmond ur conventiójára Szepiben 2.32. Szűcs Mártonnak két napi diurnomat adtam 4.20. Két katona Egerben levelet vitt, adtam nekik 1.3 Die 9. Iunii, attam Léway uramnak ispán úr commissiójából tizenöt napi diurnomot 9. Item Varsányi uramnak adtam tizenöt napi diurnomot ispán ur ő kigyelme commissiójából 9. Item Szűcs János uramnak tiz napi diurnomot ispán ur commissiójából 6. Die 12. Iunii a berzéki templomra az nemes vármegye parancsolattyából attam hét forintot 7.20. Die 14. Iunii Szűcs Mártonnak attam két napi diurnomot 1.20. Item 14. Iunii attam Bodis Mihálynak nyolcz napi diurnomot ispán ur commissiójából 4.80.

Die 1. Iulii ispán úr commissiójából Balajti uraméknak fizettem az kit az condescensiora költöttek 14. Vasci úr vött fel portiószedéseért 13. Eodem die Száz Istvánnak attam két forintot az kit az nemes vármegye elengedett 2.40. Item 10. Iulii Hago Istvánnak attam három forintot, hogy Debreczenbe volt az nemes vármegye levelével 3. Die 11.

Iulii fizettem egy vágóért tiz forintot 10.24, az kit az Muntplian (?) regimentből való két compániára adtunk ispán ur commissiójából. Fizettem az csátiaknak ez elmúlt ősszel az condescensióra való költségekért 45. Item attam ispán uramnak ő kegyelmének uti költséget, hogy Ónodban hivatták 5. Item Nagy Ferencz uramot Bécsbe expedálván deputatus uraimék, két nap költöttem 5. Ónodba levelet vivő két katonának adtam 3.18. Item 3 katonának 3.60. Fizettem egy vágó árába Szántó uramnak 4. Ispán ur commissiójából Szücs Jánosnak adtam tizenkét napi diurnomot 7.20. Fizettem Pap Jánosnak ispán ur commissiójából öt napi diurnomot 3. Nagy Sigmond ur az tábori szekerekkel megindulván adtam úti költséget 40.12. Adtam Léway Mátyás uramnak tizenhat napi diurnomot 9.60.

Die 24. Iulii ispán ur ő kegyelme commissiójából attam tizennyolcz forintot Nagy Ferenczné asszonyomnak 18.02. Item Márkus István Tokajig menvén az nemes vármegye szekereivel és vontató marháival, attam ő kegyelmének ötnapi diurnomot 3. Pap János két ízben Egerben menvén az szerelő szekerekkel attam 3.60. Ispán ur commissiójából attam egy levelű *(így)* embernek 60. Item vettem három császármadarat 60. Nemzetes Gyürky Pál uramra a nemes vármegye vetett volt annalis impositiót, melyet condonált ő kegyelmének fl. praeses is lévén ő kegyelme 62. Item Becskeházi Sigmond ur nemes vármegye szolgálatjában fáradozván a nemes vármegyétől reá vetett annalis impositiót nem is kértem ő kegyelmétől, mivel látván a nemes vármegye dolgaiban fáradozott ő kegyelme 30. Soldos Imre ur a nemes vármegyének perceptorja lévén ő kegyelmére is volt vetve ezen nemes vármegyétől annalis impositió, melyet ő kegyelmétől sem kértem 12. A tömlőcztartónak annalis fizetésébe, ugymint a hat köből buza helyében attam hat tallért, a mely térszen fl. hung. 10.80. Magam vettem fel esztendőbeli fizetésemre fl. 50. Az árva gyermek tartására Damakinénak attam 6.12.

Die 2. Martii Péter mester csapva ki négy k...kat, sustentatiójokra költöttem 1.86.

Die 20. Aprilis csapott ki ugyan kettőt, attam sustentatiójára 90. Az árva gyermek temetségére költöttem 1.30. Magam voltam a ragályi szekérrel, melyet a német elhajtott, diurnomomra vettem 60. Köbli János postaságára leveleket vitt, két napra adtam neki 1.20. Szücs Jánosnak attam ugyan diurnomába 1.56. Szendrei Istvánnak a midőn Egerbe ment a gratuitus laborra való szekérrel és gyalog munkásokkal, négy napra 2.40. Szil Miklós uramnak ispán ur ő kegyelme után menvén levelekkel Egerben, három napra attam diurnomot 1.80. Szendrei Istvánnak a nemes vármegye szekereivel lévén attam diurnomot 3 napra 1.80. A nemes vármegye szükségére vettem három szál deszkát 72. A raboknak négy kenyereket vettem 48. Ugyan Péter mesternek attam sustentatiójára 3 kötélre 1.48. A ki a bikki embereinek sirt ásott, annak adtam 58. Egy kenyeret vettem ugyan a raboknak 12.

Die 4. Iulii Nigrély ur ő nagysága regementebeli tiszteknek ispán

ur parancsolatjából borra, kenyérre, csirkére költöttem 2.58. Eodem die, ugyan magam szállásán levén egy kapitány környékosával együtt három nap, költöttem 3. Felső vármegyebeli nemeseknek szekérhajtásért attam 34. Die 13. Iulii Asztalos János nevű katonának, szekér hajtani volt, attam egy napi diurnomot 60. A bikki hajdu rabnak vettem két kenyere 24. Die 20. iulii Péter mesternek, hogy ugyanazon bikki hajdut exolválta sustentatiójára attam 1.45. Ugyan a pallosért, hogy magával pallost hozott, ispán ur parancsolatjából attam neki három garast 1.02. Bánk János nevű rabnak vettem egy kenyeret 12. Magam vettem hatnapi diurnomot a nemes vármegye szekereivel járván 3.60. A profont kenyerekhez vettünk sőt 3.03.

Die 10. August. Attam ispán ur kezéhez, az regimentekre költ vágókért, buzáért fl. 180. Die 14. August. Szűcs Jánosnak attam husz napi diurnomot 12. Szél Miklósnak Kassára levelet vivén attam 3 napi diurnomot 1.80. Item egy koldusnak attam 1.02. Item az nemes vármegye engedte el Török Ferencz ur ez elmúlt téli annalis impositiójába huszat, a tavalyiba tizet 30. Die 15. Aug. Fogadtam egy kocsist négy lóval együtt Kassára Usz Ferencz uram alá, kinek adtam hat forintot. Usz Ferencz uramnak penig minthogy a nemes vármegye dolgába jár adtam tizenkét fl. 12.

Die 3. Iunii Egy németet küldött Vacsi ur executióra, annak attam költséggel együtt 4.16. Miskolczi felküldvén Hubay uramot Beeské házy ur, attam 2. Viceispán ur ő kegyelme küldötte Hubay uramot a német elcibe, adott szolgabíró ur 1.21. Ispán úr ő kegyelme parancsolatjából Vacsi ur fizetett meg egy vágóért a mészárosoknak, a kit a kurucz hajduknak levágtak 7.

Die 2. Septembris attam Léway Mátyás uramnak ispán ur commissiójából huszonegy napi diurnomot 12.60. Item attam Szűcs Mártonnak ispán ur commissiójából tizenkét napi diurnomot 7.20. Vettem fel eskütt uraimékkal egy rendbeli dupla contributionkért huszonnégy forintot 24. Item Mészáros Jánosnak fizettem husért ispán ur commissiójából, a kit Multiplicánnak hordattunk 1. Eodem die vettem be ispán ur commissiójából contributióból, kiadván az kit az condescensióra költötenek fl. borsodiak 8. Item, ugyan a borsodiak maradtanak volt adóssá a téli kovártélybeli pénzzel négy forint husz denár, azt is azon expensájokból tudván 4.20. Item az rakacza-szendiek contributiójából vettem be ispán ur commissiójából, a kit az elszökött Fülér elvitt fl. 8.80. Item die 28. Aug. Soldos Imre ur Kassára menvén a nemes vármegye dolgaiban uti költséget adott Vacsi ur nyolcz forintot 8. Item az abodiak maradtak volt adóssá harminczhárom német forinttal négy krajczárral, a kit az elszökött Fülér elvitt, a mely teszen fl. hung. 40.54. Item, fizettem tisztartó uramnak tizenhat köböl buzáért a kit a Brauco (?) burkusoknak vettünk 30. Szűcs Istvánnak Miskolczra levelet vivén, attam ispán úr ő kegyelme commissiójából 1.03.

Die 27. Aug. Attam ispán ur ő kegyelme commissiójából Pap

Jánosnak három napi diurnomot 1.60. A nemes vármegye Szakmár János uramra vetett volt tizenkét forintot fl. 12, melyet ő kegyelme meg is adott 12. A Mumpligar regimentekbeli németeknek hordott Vacsai ur 3.38. Item, attam viceispán uramnak, búza árában, a kit az nemes vármegye számára adott volt ő kegyelme 7.20. Vettem fel, az mely pénzzel az nemes vármegyének adósa maradtam 169.18.

Universa erogationis summa facit fl. 6543.20.

Eadem summa collata cum summa introitus (?) restantia supermanet 177.27.

Kivül: Tota summa facit tantum 5985.67.

(11 számozatlan oldalon három egybefűzött közönséges kis ív papírosra írva. A papír vízjegye egyszerű paizsban egy hármalevelű lóhere és lilium között keresztbe tett két meztelen kard.)

(Eredeti, mely *Butykov József* mérnök birtokában van.)

Közli: DR. SZENDREI JÁNOS.

VEGYES KÖZLÉSEK.

EGY ADAT A DEBRECZENI REF. COLLEGIUM

TÖRTÉNETÉHEZ.

Molnár Aladár »A közoktatás története Magyarországon a XVIII. században« cz. munkájának 480—484. lapján a collegiumi törvényekről, az ifjuság és városi hatóság közt fölmerült összeütközésekről szólván, a 484. lapon azt mondja, hogy az 1657-iki törvények változatlanul maradtak 1704-ig. »Ekkor az utolsó 8—10 év alatt néha ismét megújult zavarok következtében Dobozy István városi főbíró eluöklete alatt a városi tanács ad a collegiumnak új törvényeket, melyekbe az 1657-ikiek vannak átvéve a tanulók jogkörére, s a fegyelemre és rendtartásra vonatkozó megszorításokkal, melyekre, mint a bevezetés mondja, ismét az ifjuság több rendbeli kihágása, lázongása és rendetlenkedése szolgáltatott okot.«

Molnár A. nem jelzi, hogy 1704. elején vagy végén adta-e a tanács ama törvényeket, s ezért nem tudom biztosan, vajjon az új törvények adtak-e alkalmat a zavargásra, vagy csak a régi szokás ismétlődött. Az alábbi *Deliberatum* ugyanis 1704. aug. 22-én kelt, s a bevezetésben érintve van, hogy a tanács által approbált némely statutumok ellen zúdult fel az ifjuság. Továbbá a második zavargás is a miatt történt, hogy a város bírása elfogatott egy kicsapott deákot, ki az ítélet kimondása után is följárt a collegiumba.

Liberæ ac regię . . . . . senatus, totiusque ecclesię, iuratę communitatıs, nec . . . . . dñor. infra subscriptorum ad discussionem, et determinationem . . . . . congregatorum iudicium, et arbitrorum nomine iuventutis scholasticę infra . . . . . transmittit et notificat sequens *Deliberatum* :

Valóságos, és minden homály vagy kételkedés kívül való világos dolog, hogy debreczeni collegiumbeli ifjuság (a primariusokon és némely a gounoszban velek meg nem egyező becsületes személyeken kívül) minden szabados és rendes dolgokban eljáróinktúl való függést, és

engedelmességet kívánó, isteni és emberi törvények ellen legközelebb ennek a collegiumnak világos articulusi ellen, nem tudatik micsoda vakmerőségtől és gonosz indulattal viseltetvén, a mostani időknek forgásában becsuszott s nagy erőbe gyakorlott alkalmatlanságoknak, insolentiáknak megorvoslására, és eltávoztatására igen szükséges, hasznos, a régi scholai törvényeknek világosítására szolgáló tiszteletes professor uraimék és az egész scholasticus senatus által maturo iudicio decernáltatott, a nemes tanácstúl revidéaltatott, approbaltatott, és ratificáltatott némely statutumoknak régi praxis szerint, pro notitia, et observantia, a collegiumban szokott helyre való felfüggesztésének alkalmatosságával, magokat egyben ütven, tilalmas conventiculumokat csináltanak, rendetlen tumultusokat indítottanak, ártalmas seditioakat fovealtanak; egyben esküdtenek, melyről midőn megkezdettének volna, követek által, a kiadattatott statutumokat nem acceptálni, sőt azokkal ellenkező, és sok effrenis licentiara utat mutató, magoktúl concipiált és beadott punctumok mellett maradni, azoktúl semmiképpen nem recedálni, iteratis vicibus kívánták, s magokat resolválták; sőt az első rendbelieket tollálatni az övéket ratificáltatni, iteratis vicibus kívánták és ugyan urgeálták. Mely dologban nem jó uton való járásokat, s reájok következhető gonoszokat által látván, és éretlen ifjúságokat meggondolván, némely jó lelkek magokat interponálták és hozzájuk felmenvén, a dolognak helytelen voltát, szomorú kimenetelit exprobalván, őket csendességre, nem jó cselekedeteknek megbánásával általok megsértődött patronusoknak, és főbb principálisoknak megkövetésére, és gratia kérésre intették. Ők is magokat összevevén, mind említett tiszteletes intermedior uraimékat, hogy a kiket megbántottak complacálják kérték, mind maguk deputatusi által megizentetett nekik azt követték és mind engedelmességre magokat ígérték. Erre becsületes követek által meg izentetett nekik, hogy noha mind seditiosusok, conspiratorok megérdemlenék, hogy extermináltatnának, mindazáltal becsületes mediator uraimék interpositiójokra nézve, az nem követtetik el rajtok, mindazáltal tudtokra legyen, hogy a kiadattatott statutumok, minthogy helyesek és szükségesek és a nemes tanácstúl approbaltattak, nem incassaltattak. A mi pedig az ő beadott postulatumokat nézi, hogy szintén valami jó volna is benne, de mostan elő nem vétetődne, mind azért, hogy ne láttassanak praescribálni, mind pedig a mostani mindennapi félelmekkel teljes idő nem engedi; mindazáltal assecuráltatnak, hogy isten csendességet adván, a collegium dolga újabb vizsgálatra elővételik, és valamit mind az előljárók feltalálhatnak és az ifjúság is suggeralhat olyat, a mi a collegiumnak és ifjúságnak szép rendire, javára, előmenetelire valók, mindenek jó rendbe állíttatnak. Maradgyanak azért csendességben, jó reménységben; ha pedig ennek nem engedelmeskednek, tovább scholánk lakosinak nem agnoscáltatnak, és minden beneficium túllők subtrahaltatik. Ezt azért így értvén az ifjak, egy néhány deputatusok által a nemes magistratus és professor uraimékat megkövetvén kéz beadással, újabb engedelmességre

magokat kötelezték, és így akkor minden zenebona láttatott lecsendesíteni.

De csakhamar ismét, úgy mint két vagy három hét múlva, midőn egy, törvény szerént extermináltatott ifju, extermináltatása után ismét a collegiumba feljárni kezdett volna, és professor uraimék, mind a törvénynek tilalmát előttek viselvén, mind újabb zenebona indításnak valami jelét sajdétván, hogy be ne járjon megintették; de az nem super-sedealt volna, és a n. város bírójának értésére esvén a városban megfogattatott, ennek alkalmatosságával az ifjak ismét tumultuatiot, seditiót indítottanak és conspiráltak, okozván hogy ne talántau az az ifju nem érdeme szerént, hanem ex rancore extermináltatott (mivel az nekik úgy mondja), bíró uramnak is nem kellett volna megfogni. Ezekkel és több helytelen, becselen szókkal illetvén, kiváltképpen professor uraimékat, a nemes magistratus és communitas, itt való praedicator, és professor uraimékkal együtt közölvén a dolgot, ezen tractusbeli tisz. esperest urammal és a mostani veszedelmes állapotban ide bujdosott több egyházi rendekkel is, tovább ezen pártolkodáshoz és engedelmes-séghez (?) szokott ifjuságot, nem akarta patialni. Mindazáltal ekkor is itt való t. praedicátor uraimék mellett és érettek esedezvén, ugyan ő kegyelmek közül kettő által, mind írásban, mind szóval értékre adattott, hogy az ő kegyelmek instantiájára eddig való cselekedetök is amnistiába bocsáttatik; úgy mindazáltal, hogy az törvények revideáltatnak; a scholának állapotához képest accomodáltatnak, addendis additis, amputandis amputatis, immutandis immutatis. . . . .rendben le íratnak s az egész ifjúság előtt publicáltatván, az ki megtartá. . . . . és subscribállya, maradjon helybe, a kinek nem teczik. . . . elmehet.

Ezen jó szándék is isten. . . . . menvén, és a törvények újabb rendben vétetvén, midőn a nemes. . . . . (comm)unitas deputatus által, tiszteletes praedicator és professor uraimék (jelenlétekben), az egész coetus előtt, in publico auditorio elolvastattak volna, és előttek declaráltatott volna, hogy a ki acceptállya, kéz beadással kötelezze magát, a kinek nem teczik szabadon mehet az hova akar. Ekkor az jelen való egész ifjúság, elkezdvén a seniortól fogva az utolsóig nemine excepto, sponte, renddel mind a magistratusnak, mind professor uraiméknak kezét adván, magát azon törvényeknek acceptálására, observálására és engedelmességre obligálta.

Ekkor így látván és értvén dolgokat, akarki is azt gondolhattya vala, hogy már minden toább való zenebonak, háborgások és az ifjúság kegyes patronusinak s elöljáróinak ennyi gratiájokat megbecsülvén, magát csendességre és engedelmességre foglallyák.

De in contrarium az atyai indulattal, és jótéteménynyel vissza-élvén, alig lehetett eloszlások, mindgyarást ujmannan tumultualódni kezdettének, és összevegyülvén egyszer tett obligatiójokat retractálták, adván be olyan punctumokat, mind az egyszer approbált, és acceptált törvényeknek eversóijára szolgálnak, sőt tisz. professor uraiméknak de-

spectusára és contemptusára, az tanításnak idejéről és elkezdéséről, a szokás szerint ő kglmek által affigált certificatoria cedulát is furiose leszaggatták. Mely sokszor megújított vakmerő engedetlenségekhez képest az egész congregatiótól egy értelemmel deliberáltatott e szerint:

Jöllehet minnyájan, kik abban a tilalmas, törvéntelen és ártalmas seditiokban, conspiratiókbán, conjuratiókbán, magokat nem elegyítették, hanem vakmerőképpen megátalkodva benne megmaradtanak, engedetlenségeket megbizonyították, és annyiszor megújították, magokat minden tovább való jó akaratra méltatlanná és a collegiumból végképpen való extirpatióra méltóvá tették: mindazonáltal bizonyos consideratiókra nézve azokon kívül, kik a seditiónak és conjuratióknak fő okai, indítói voltak, avagy lehettenek (kiknek nevek specificáltak) a többinek gratia adattatik, és a collegiumban való maradás, annak beneficiumával való élés megengedtetik, ilyen modalitással, hogy azon denominálandó személyeket, törvénybeli processus alá kézbe adgyák. És mivelhogy a kéz beadással való obligatiót contemnálták és csak semminek állították, minnyájan magokat, a praescribált formula szerint hittel kötelezzék.

Az kik pedig ezeket elkövetni nem akarják a többivel együtt proscríbáltatnak, minden beneficiumok vivendi et subsistendi mediumok tüllök subtráhatóknak és praescindáltatnak, ha pedig valami alkalmatlanságot fognak elkövetni, annak is érdemes jutalmát elvészlik. Actum Debreczeni die 22. Augusti anno 1704.

Iudex, Senatus et tota Communitas
lib. ac regiae civitatis Debrecen.

Iohannes Kocsi
superattendens.

Iohannes K. Debreczeni senior. F. T. D.

Iohannes Belteki F. S.

Michaël P. Rapolti.

Michaël Vari.

Paulus Debreczeni.

Georgius Vecsei.

Stephanus Debreczeni S. F. L.

Michaël Patai S. T. B.

Iohannes Herczegh.

Georgius Kecskemethi.

— — — — —
Formula iuramenti. . . . . civium noviter recipien-
dorum.

Én N. N. esküszöm, (az élő istenre,) ki Atya, Fiu, Sz. Lélek, tellyes Szentháromság egy bizony örök isten, hogy nemzetes patronus uraim, professorim és több előjáróim jó akarattyokból teczésekből, a debreczeni collegiumnak társaságában recipiáltatván, valamíg belakom, patronusimtúl és több előjáróimtúl függök, ő kglmeknek engedelmeskedem, illendő becsülötöket megadom, sem titkon, sem nyilván ő kglmek ellen és a collegiumnak szép rendi, csendessége, egyessége, becsületi ellen nem cselekeszem. Nevezet szerint a collegiumban semminemű tumultuatiot, seditiot, conjuratiot nem indítok; arra másokat nem

ingerlek és ilyen dologban senkivel nem consentiálok, sőt ha ollyat értendek, idején hírré teszem, és mindenekben nemcsak benlaktomban, hanem eltávozásomban is mindenkor ennek a debreczeni collegiumnak becsületire, javára előmenetelire igyekezem s munkálkodom teljes tehetőségem szerént.

Isten engemet úgy segéllyen.

(*Írvt.* Másolat a kolosvári ev. ref. collegium levéltárában.)

Közli: DR. TÜRÖK ISTVÁN.

ADALÉK A TÜRÖK-MAGYAR VISZONYOK TÖRTÉNETÉHEZ.

Par literarum imperatoris turcici ad Romanorum imperatorem.

Az mennyei nagy hatalmú istennek kegyelméből a földön egy isten, nagy és győzhetetlen császár és az egész földön uralkodó király, napkelettől fogván egész napnyugotiglan való hatalmas császár és babyloniai szultán Szulimán, Médiának és Armeniának nemes gyökeréből való hercege vagy segítője, a két istennek Mahumeth, az Holdnak és Jerusalemnak meggyőzője, triumphátora, őrizője és ura, a megfeszítettett istennek koporsójának örökké örökös és természet szerint való ellensége, és az egész keresztyénségnek rontója és mindazoknak, valakik keresztyéneknek nevezetnek, ismét te neked császárocskának, Magyarország és Csehország alávaló kis királyocskájának te néked, minden te fejedelmeknek, uraidnak és minden országodnak lakosinak, pápának, cardináloknak, püspököknek és töled születetteknek, a mi koronánk megmaradására a te egész országodnak veszedelmét, romlását te néked tudtodra adom, hogy én téged tizenhárom királyoknak népével és egy néhány százezer lovas és gyalog, erős török és tatár fegyveresekkel, sőt minden mi teljes crónkkal, a minemű szörnyű erőt sem te, sem a tieid nem láttanak sem láthattak, sem pedig nem tapasztalhattak, a mi nagyobb, soha hírrel is még nem is hallottak, mely nagy hatalmas ¹⁾ kigondolhatatlan s megszámlálhatatlan erőmmel a te fővárosodban megkereslek, és a te palotádban, és téged minden te segítőiddel és hozzád tartozókkal a mi hatalmas fegyverünkkel égetéssel, rablással, öléssel, pusztítással eltörölek, és a fejedelmiddel együtt, mennél keservesebb halált tudok meggondolni, azzal öljük (*így*) meg. Az elrablott keresztyéneket megfojtogatjuk, és őket mint az ebet, nagy nyomorúságban fogva tartjuk, és a gyermekeket, mint a békákat, a sövényekre felnyársoljuk, a nehézkeseket mind az ő ménhekben való magzatokkal együtt agyon veretjük, mint az ebeket, és a keresztyéneket csűságra, és a te bosszúságodra, mint mi ezt elvégeztük te császár és királyocska, a te országodat fegyverünkkel elvenni, és a római széket, kulcsot, sceptromot elrontani. Meg akarjuk látni, ha megsegíthet-e a te megfeszítettett istened, ki felől ti azt mondjátok, hogy

¹⁾ mely nagy hatalmas — kétszer írva.

él; sőt oly hihetetlen dolgokat mondának fölé a te követid, hogy megsegít, holott megholt régen, és magát sem segíthette meg, holott az országot, örökségét és születése földét egynehány száz esztendővel ezelőtt a mi birodalmunk alá vetettük. Ezt akartuk te neked szegény királyocskára értésedre adni, hogy tudjad magadat minden hozzád tartozókkal ehhez tartani, minden óránként, naponként. Ezeket rövideden rajtad megadni meg is tapasztalhatod. Költ a mi hatalmas fővárosunkban Konstantinápolyban.

Idegen kéz jegyzése: Descriptae hae Nebuchodonozoris minae Enyedini.

Hátán a leíró megjegyzése: A kegyetlen török Németországot nabugodonozori fenyegetéssel ijesztő rettentő írásának párja, mássa. Költ N.-Enyeden párban, a. 1643. feria 3. pentecostes. ¹⁾

E fenyegető levél hátán ugyanazon kézírással a következő levél:

Egészséges, békességes, jó szerencsés hosszú élettel áldja meg az úristen kedvesivel együtt Kegyelmedet igen tiszteletes uramat, kívánom.

Nyilván lehet igen tiszteletes és méltóságos püspök uram Kglduél, mely igen megemésztő a rajtunk által gázoló undok pogány tatár nemzetség mint az enyedit, úgy a mi határunkat is, úgy hogy nekünk semmi mezei se kerti veteményünk, (melyből élődhetnénk, és magunkat ruházhatnók, táplálhatnók) nem marada. Egy néhány szegény emberek között nyomorgók, kik is nem fizethetnek, mert semmiük nem maradt, magok is imide amoda elszéledtek a nagy szükség és inség miatt. Semmi földi gyámolim nincsenek. Mezitelem vagyok, egy hitván fölton fölton dolmánykámnál egyebem dolmányom (*így*) nincsen. A hideg is a télen megveszen. Kgldehez (ily mind erejében s mind tehetségében megfoglyatkozott szegény gyámoltalanokon szánakozható) kglis uramhoz bizodalmoson folyamodom: essék meg szíve rajtam, és ha mi letett köntöse Kglteknek volna, engemet is szegényt felruházni, bárcsak egy dolmánykával méltóztassék. Mely abbéli Kglde kegyes rajtam szánakozásáért s jó teteményéért az irgalmas isten mind földi s mind mennyei idvességés jókat mérjen a Kglde kebelébe vissza nagy bővességgel, amen

(Mindkét *másolat* a Borbély S. tanár birtokában Zilahon.)

Közli: BARABÁS S.

EPERJES VÁROSA LEVÉLTÁRÁBÓL.

I.

Prudens ac circumspecte due mihi observanme. Servitiorum meorum paratissimam commendaonem Isten minden jókkal áldja meg Kgdet jó akároival egyetemben. Mivel urunk ő felge asszonyunk ő felgnek ott való gaz-

¹⁾ *Jegyzet.* A szultán fenyegető levelének hangja inkább 1683-ra vall, mely évben tudvalevőleg Bécs ostroma be is következett. Az Enyedi elpusztításáról szólónak kelte 1658-ra volna tehető. Az elsőre vonatkozó 1643. kelti év nyilván tollhiba, és pedig a másoló hibája. B. S.

palkodására bocsátotta Baj Gáspár uramat Horvát Györggyel együtt, dárancsola kglmesen ő felge, hogy írjak Kgnek, és kérjem azon, hogy Kgd és Kglmetek rendeljen egy bizonyos embert, az ki holmit vásároljou, és az hova kíváztatik küldözlessék ő Kgk, mivel az ott való állapotot nem tudják ő Kgk, ő felge is Kgtektől igen kedvesen veszi, s én is meg-szolgálom Kgnek, sőt egyéb dologban is hogy Kgd promoveálja kérem Kgdet. Én az miben tudok szeretettel szolgálók Kdnek. Isten tartsa sat. Cassoviae die 25. Februar. anno 1626. Eiusd D. Vrac

servitor et amicus paratissimus

I. Bornemisza m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis iudici et iuratis civitus liberae ac regiae civitatis Eperiesiensis e. c. t. nobis honorandis.

II.

Prudentes ac circumspecti sat. Servitiorum sat. Isten stb. Az muni-tiók alá rendelt szekerek felől, hogy Kgtek ide küldje immár sokszor requiráltuk Kgket, de hogy megis semmi sem lön mind ez ideig is benne, ujabban akarom Kgteket requirálnom, admoneálván Kgket ő felge nevé-vel, hogy Kgtek azokat az szekereket késedelem nélkül küldje be, úgy, hogy holnap délig itt benn legyenek, mert ha késik, és holnap el nem küldi Kgtek, csak az Kgtek szekérének kelletik azután felmenni; mely minemő félelmes lehessen, meggondolhatja Kgtek. S occurrál az is, hogy valamennyi barmot Sáros vármegyéből elhajtottak, valamíg az szabad városok szekerei el nem érkeznek, azokat bizony vissza nem bocsát-ják, melylyel nem tartoznak; az vármegye felő, hogy Kgteken kárát ne keresse. Kgtek azért ez szerént az több városoknak minden késedelem nélkül ez dolgot értésére adván, szekereit holnap délre küldje be. Isten sat. Cassoviae die 19. Septembr. 1626.

Prud. ac circumspect. Dom. Vrarum

servitor et amicus paratissimus

I. Bornemisza m. p.

Külczim: Prudentibus ac circumspectis iudici et iuratis civibus liberae ac regiae civitatis Eperiesiensis e. c. t. nobis honorandis.

Közli: LASZTÓKAY LÁSZLÓ.

SZATHMÁRMEGYE TÖRTÉNETÉHEZ.

— 1663. okt. 2. —

Nos universitas dominorum magnatum et nobilium cottus Zath-mariensis, damus pro memoria, quod siquidem plurimi, tam dominorum magnatum et nobilium, quam ignobilium in publicis huius cottus nostri negotiis, contributionibusque praestandis, et militibus tamquam generali, quam particulari insurrectione refractarii comperiantur, unde saepius bono

publico multum praediuicatur. Proinde nos unanimi voto et consensu, egregiis, et nobilibus Georgio Katona literato, Ioanni Püspöky, Gregorio Tarpai et Georgio Komoroczi iudicibus nobilium nostris, ac unicuique eorum in suis processibus, eam vigore praesentium dedimus, contulimusque plenariam potestatis facultatem, ut ipsi salaria custodum sacrae regni coronae (si fuerene imposita) necnon officialium cottus, utpote dominorum vicecomitum et iurati notarii nostrorum, aliorum item ad diversas legationes expeditorum et expediendorum; item regium et reginale honorarium, si tamen fuerit impositum, sub poena florenorum 12 in cottus (*sic*) iustas (*sic*) ubique ad Budensem et cubulos ad Cassoviensem redigere, dissimilibus iustis cubulis et aliis iniustis utentes mensuris iuxta art. 31. anni 1655. rebus et oneribus venalibus privare, salaria militum in confiniis intendentorum, a refractariis iuxta art. 5. anni 1655. cum poena dupli exigere, gratuitos labores administrari facerent; similiter etiam literas cottus, vel iudicum nobilium cursiles, ac promulgatorias retinentes, vel retardantes, ita et amittentes et spernentes, poena trium florenorum punire, viarum reparationes procurare, sigillorum suorum contemptores, cruentatores eisdem delatos in sui; dominos vero et nobiles a generalibus congregationibus promulgatis sese absentantes, ad commissionem in rationem ad diversas legationes deputandorum mulcta 12 florenorum punire; vina rusticorum extra terminos libere educillari, educillanda iuxta art. 30. . . . . [io]bbagiones non habentes in publicis locorum negotiis, utpote intertentione concionatorum, ludimagistrorum, aedificationes templorum, parochiarum, scholarum, nec non pontium, aggerum, viarumque reparatione, Germanis militibus limitata contributione refractarios poena trium florenorum comperta per testes rei veritate possint et valeant, debeantque et teneantur. Datum in Gyarmath, die 2. Octobris, ex generali nostra congregatione, anno millesimo sexcentesimo sexagesimo tertio.

Extradata per iuratum sedis notarium m. p. 1)

Hátán: Praesentes exmissionales (siquidem ob non celebrationem congregationis generalis vel sedis iudiciariae cottus Zaththariensis modo extradari non potuerint) resuscitantur vigorem habiturae, usque dum aliae ex congregatione cottus extradantur, penesque has egregius Stephanus Somlyai a refractariis contributionum et aliorum cottus negotiorum peragendorum multas introspecificatas tanquam legitimus iudex nobilium extorquere possit ac valeat, debeatque et teneatur virtute praesentium. In Némethi, 2. Febr., congregatione particulari cottus Zaththariensis 1666.

(Ered. Kazinczy Gábor gyűjteményéből.)

r. m.

1) E sor más kézzel.

F 315/8

BETHLEN GÁBOR LEVELEI.

— HARMADIK KÖZLEMÉNY. —

LXIX. 1620. m a r c z. 15.

Sacr. c. regiaque M^{tas} dne dne mihi benignissime.

Ad utrasque meas per magn. Stephanum Haller transmissas literas, simul et semel a V^{ra} M^{te} responsum eo tempore accepi, quo cum proceribus ac magnatibus super arduas inclyti regni Hung. praesentes necessitates in consultationem frequentes aderam, et ut meae literae occasionibus intervenientibus ad V^{ram} M^{tem} binae simul esse debuerant, ita bimembram iuxta negotiorum exigentiam responsionem obtinens, re statim in maturiorem cum praesentibus regni consiliariis considerationem vocata, quanto praesentius in mora periculum imminere sentio eo citius V^{ram} M^{tem} de ultima benignae voluntatis suae declaratione sollicitare intermittere nolui. Ac primo ubi meam super induciis declarationem, ita V^{ram} M^{tem} simpliciter, et absolute intelligere video, quod toto pactarum induciarum tempore illum ab Hungaris auxilium Bohemis aliisque confoederatis praestari possit, cum quaestionis istius clarificatio et ad utrumque praesentis responsionis membrum lucem non mediocrem adferre videatur, requiritur ut V^{ra} M^{tas} c. regiaque summam ordinemque rei sic, et non aliter teneat. In conventu Poseniensi tres simul tractatus in iisque transactiones, atque conclusiones solo mecum concurrisset, eaque variis respectibus firmatae:

primus cum V^{ra} M^{te} induciae atque pacta,

alter cum Bohemis aliisque confoederatis provinciis,

tertius cum statibus et ordinibus inclyti regni Hungariae.

Et sane non inficior multorum opinione me in istis tractatibus quasi invicem contrariis atque pugnantibus adeo intricatum videri, ut possibile arbitrentur absque laesione datae fidei debitam sancteque promissam aequitatem parti utrique, quin pars alter-

utra vel deseratur, vel iniuria quodammodo a me afficiatur, praestari posse. Quam quidem tam sinistre de me conceptam opinionem, ut ex mentibus hominum, praesertim vero si talis cogitatio in V^{ra} M^{te} vel consiliariis ipsius inesset, quamprimum eximere valeam, meram puramque rei veritatem respectusque diversos sic a memetipso habeat. Aeternum foedus cum Bohemis mecum una genus hungarica pepigit, simulque vivere ac mori contra omnes inimicos sancta fide invicem spondimus, — ita etiam pacisci aut bellum movere cum aliquibus sine praescitu sociorum neutri partium pars fore. Haec autem sponsio ac foederatio eo tempore inter me et partes reliquas celebrata est, quando statim cum praescitu et consensu eorundem sociorum cum V^{ra} M^{te} inducias, quibus utimur, paciscebar, iam vero cum me tacente articulus induciarum secundus expresse sociis et foederatis Bohemis ac aliis provinciis V^{ram} M^{tem} post requisitionem eisdem ac nobis inducias concedere obliget, meque pacis tractatum, studiis quibusque melioribus, armis utrinque depositis promoventem admittere, exaudireque iustis et aequis conditionibus adstringat, ubi sanctae huic promissioni nulla ex parte a V^{ra} M^{te} satisfieri, sed in contrarium, ut renovatis viribus toti exercitui classicum ad obruendos confoederatores nostros canere, si V^{ram} M^{tem}, ut quotidianae quaerelae me docent, praeter spem et expectationem bonorum omnium, a pactis iamiam (quod absit) discedere cogitantem videro, quis non intelliget, nulla me amplius gentem hungaricam V^{rae} M^{ti} obligatione teneri, quin imo nisi socios in fidem receptos illico viverimus, merito ab illis desertionis crimine accusaremur.

Bohemis igitur aliisque foederatis satisfacio cum apud V^{ram} M^{tem} ipsorum inducias nostris similes sollicito, quas si, ut ex pacto debitas a V^{ra} M^{te} non obtinero, vel variis procrastinationibus suspectissimum periculosissimumque statum eorum praesensero, unquam me et gentem hungaricam vel M^{tas} V^{ra} vel alius quispiam violationis reum peraget, si eos a quibus ex pacto pax atque induciae debeantur, infensissimos nostrorum hostes experti fuerimus. Quare V^{ra} M^{tas} meam super induciis declarationem in articulo secundo expresse positam, non est, quod aliter intelligat, quam quod scriptum ipsum testatur. Has quidem nostras cum Bohemis non esse nec posse fieri simpliciter communes inducias, ut simul eodem momento aequalibus ipsis nobiscum induciis frui licitum fuisset, sed nec ita neglectos ac prorsus desertos a nobis, ut nulla ad ipsos ex nostris redundaret induciis commoditas. Imo me requirente ac promovente iustis atque aequis conditionibus, tenetur ex pacto V^{ra} M^{tas} foederatis etiam nostris similes inducias concedere, quod nisi fecerit, non est, ut amplius super hac re verbis calamoque certetur. Veritas super omnia vin-

cat, siquidem iam pro sociis et confoederatis in causa eorum toties $V^{ram} M^{tem}$ requirendo tertia iam vice et nunc quidem cum obtestatione labore sudoque. Haec quoad tractatus cum $V^{ra} M^{te}$ ac dominis confoederatis habitos.

Quantum vero ad articulos in diaeta praeterita Poseniensi conclusos attinet, satis clara in illis discretio facta est, tam induciarum cum $V^{ra} M^{te}$ pactarum, quam foederum cum praescriptis sociis habitorum ac conclusorum. Interna vero regnicularumque administratio usque ad induciarum terminum, vel subsequentem iamque promulgatam diaetam generalem qualitercunque a statibus et ordinibus praescripta, tanti mea opinione fieri non debet, quae vel $V^{ram} M^{tem}$ vel alios tantopere afficiat. Certe tot quaerelis et impeditis hominum affectibus multum potius in tali rerum statu indulgendum putarem, quam necdum manu freno vaganti (?) admota, alienatos subditorum animos intempesta nimis rigiditate a longe perterrere. Quod hactenus fateor ingenue ita ex parte $M^{tis} V^{rae}$ factitatum, ut studio intentionique nostrae obviam undiquaque occurrendo plus rerum dissipatores quam compositores (proh dolor et nulla mea culpa) in suo profecisse proposito reperiantur. Sed nec ego video quippe in ista administratione plane novus, ubi vel dignitas $M^{tis} V^{rae}$ vel regni libertas usque adeo laedatur, cum iam in ipsis induciis liberae, absolutaeque gubernationi meae $V^{ra} M^{tas}$ benigne assenserit, neque ex mea parte urgetur, ut ubi absolutum $V^{rae} M^{tis}$ regimen supermansit, qualiter ibi articulos praesentes, publicasque constitutiones quoque impendere habeant, mihi vero ex officio incumbere video eos, qui leges istas tulere, non aliter nisi secundum ipsorum praescriptionem gubernare ac regere. Unde palam fit, neque hanc iuxta articulos regni gubernationem meam ne quicquam pactis et induciis cum $V^{ra} M^{te}$ initis obesse, sicque tribus illis tractatibus et conclusionibus quanto maiore cura, dexteritate omnino satisfieri. Nec aliud etiam in praesentiarum agere, quam super hancce meam pro confoederatorum induciis tertiam maximam cum obtestatione requisitionem ultimam veram, categoricamque $V^{rae} M^{tis}$ voluntatem atque resolutionem, etiam atque etiam absque ulla procrastinatione sollicitare, urgere, et expectare. Nam quod $V^{ra} M^{tas}$ literis praesentibus ad longam super ea re consultationem ac ex suis ad me consiliariis meo cum inter-nuncio expeditionem relegaverit, procul dubio ea res in animis omnium suspicionem nequaquam omni vacantem periculo excitaverit, quae non nisi certo reali et foederatis etiam impertito pacis gaudio ex hominum mentibus evellibatur. Servet deus sat.

Datum in libera ac regia civitate Cassoviensi die 15 Martii a. d. 1620.

Kirül: Schreiben Bethlen Gabors an den Kaiser, worin er sich über sein verhältniss zu den Böhmen ausspricht.

(Egykorú hibás másolat a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.)

LXX. 1620. m a r t. 20.

Gabriel stb.

Spectabilis ac magnifice domine stb.

Mi ilyen ítéletben voltunk, hogy az országnak végzése szerint Posony várából ekkéig régen a német praesidium kiküldetett; de a mint mostan értésünkre adják, nemhogy kimentenek volna belőle, sőt inkább két németet bocsátottanak volt fel fizetések felől Ferdinánd császárhoz és ujlag fizetéseket meghozván, mind tiszta [talljérül fizettenek volna nekik; mely nagy vigyázatlanságon eleget nem győzünk csudálkozni, és félő is, ha a dolog ebben kezd előmenni, valami szerencsétlenség a helyen ne történjék. Kegyelmedet azért intjük, sőt autoritate nostra, qua publice fungimur, hagyjuk és parancsoljuk is, mindeneknek előtte Kegyelmednek erre legyen főbb és szorgalmatos gondja, találjon módot benne, az német praesidiumot Posonból küldje ki. Mert ha, kitől isten oltalmazzon, az országnak ilyen szép házán valami szerencsétlenség történék, abból mennyi alkalmatlansága és akadály következnék szegény nemzetségünknek, igen könnyen megítélheti. Bene valeat, nec secus faciat. Datum in libera regiaque civitate Cassoviensi die 20 mensis Martii, anno domini 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Simon Pechy

cancellarius m. p.

(*Bethlen kezével.*) Irtunk azkorona őrző uraknak, hogy minden késedelem nélkül az németet az várból kivigyék. Kegyelmed tovább őket ottbenn lenni semmi uton ne engedje, hogy az ország indignatiója rajtunk ne legyen, én Kegyelmednek megírtam és ha nem cselekedí, nem én, hanem Kegyelmed leszen az oka.

Külsőim: Spli ac mag^{co} dno comiti Stanislao Thurzo de Bettlenffalva stb.

(Eredetije az orsz. ltárban Publ. Fasc. 7. No. 22.)

LXXI. 1620. a p r. 2.

Gabriel dei gratia regnorum Hungariae et Transylvaniae princeps et Siculorum comes.

Illustris et magnifice domine comes, amice nobis honorande. Inter alios civitatis Wiennensis negotiatores, qui pro more

solito Vraeque illustri Dni non incognito, impetrata a sua matte caesarea dimissionis venia, tempore comitiorum hungaricorum lucri quaestusque exercendi gratia diversorum mercium genera advehere consueverunt, nobilis quoque Antonius Meerwaldt factoris nostri vices sustinens aromatibus diversis variisque italicis fructibus onustos suos currus ad proxime instantis diaetae Novisoliensis terminum expedire constituit, obtentisque a nobis salvi passus, quas vocant, litteris, ut beneficio illustris Dominationis Vrae a sua quoque sacratissima matte benignam consequi protectionis huius suae veniam possit, intercessionem hancce nostram sibi plurimum, ut sperat, profuturam a nobis impertiri demisse institit; quam cum ipsi minime censeremus denegandam, illrem Dnem Vram amice requirendo rogamus, hac in parte tam nobis, quam inclutis regni huius. statibus, quorum causa merces istae advchetur, gratificari, praefatoque Antonio Meerwaldt expetitam in Hungariam veniendi dimissionem apud suam mattem sacram obtinere non gravetur, rem nobis gratam reciprocamque benevolenter recognoscendam praestituram. Quam de cetero bene et feliciter valere optamus. Cassovia secunda Aprilis anno dui MDC. XX.

Illustris Dnationis Vrae

Gabriel m. p.

amicus benevolus
servire paratus

Kölczem: Illustrissimo ac magnifico domino comiti Leonhardo Hellfrido a Meggaw, libero baroni in Kreutzen, sacrae caes. regiaeque mattis intimo consiliario eiusdemque supremo cubiculi praefecto etc. domino amico nobis honorando. (P. II.)

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

LXXII. 1620. a pr. 8.

Sacratissima stb. domine mihi benignissime.

Ignoscere mihi benigne Mattas Vra sacra dignabitur, quod eandem multifariis gravioribusque curis continue occupatam, re tam exili et tenui interpellaverim, fit id nulla alia intentione, quam promovendi publici boni, augmentandorumque proventuum regionum studio, quod ut benigne agnituram Mattem Vram, omnino mihi polliceor, ita facilius veniam me obtenturum nullus ambigere possum. Intellexi autem passim tam ex huius Hungariae, quam Transylvaniae quoque regnorum negotiatoribus certa ipsis innotuisse obstacula, quominus Wiennam securus pateret aditus eo coemendarum mercium causa proficiscentibus; qui si quo pacto praecluderetur, nec induciae illaesae manerent,

nec publici reditus auferantur, sicque diversa incommoda ex levioribus initiis utrinque causarentur. Iis itaque tempestive prospectum satagens, Mattem Vram sacram demisse rogo, dignetur binas patentes salvi, quas vocant passus litteras, una pro transylvanicis, alias in rationem huius regni negotiatorum, benigne Posonium ad manus Leopoldi Peck, qui eas dictis negotiatoribus assignet, quamprimum transmitti demandare, quarum beneficio affidati utriusque regni negotiatores, secure quaesturam exercere, libereque Viennam sese recipere possint. Factura est in eo Mattas Vra sacra rem necessariam et utilem, quam ego rursum demisse promereri studebo. Servet deus Maiestatem Vram diutissime sospitem et gloriose imperantem. Datum Cas-soviae die octava Aprilis anno MDCXX.

Sacrae caesareae et regiae Mattis Vrae

Gabriel m. p.

servitor obsequentissimus

Iohannes Krausz m. p.

Külczim: Sacratissimae Romanorum stb. stb. domino mihi benignissimo.

(Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Muz.)

LXXIII. 1620. a. pr. 11.

Gabriel dei gratia etc. Spectabilis etc. Salutem etc.

Ez jelenvaló aprilisnek 7-ik napján elvött leveléből értjük először, az Kgld tetszése Szepesvára állapotja felől mi légyen. Minekünk az tanácsurakkal együtt az ötven gyalognak maga fizetésén a várban való szállítása úgy tetszik vala, ha Kgld kételkedett volna az aszszonyhoz; de minthogy Kgldnek úgy láttatik jobbnak s hasznosbnak, hogy az ország gyűlésében végezze affelől való dolgát, legyen az Kgld jó tetszése. Mi mindazáltal az aszszont igen megfenítettük, az várra oly gondviselése legyen, hogy az haeresnek valami kára ne következék, mert jövődöben is nem egyéb, hanem maga fogná kárát vallani; melyről előttünk felette nagy fogadásokat is tött.

Az posoni várban levő német praesidiumok kivitele felől mi tőlünk az koronatarató urak commissariust kérnek, de mi azon dolgot Kgldre úgy bízuk, mint az országnak főgenerálissára, a mint írtunk is nekik fölöle; immár csak Kgldtől várunk, mint viszi véghez. Ha pedig ki nem akarnák vinni, azt is adja értésünkre, mivel fogják magokat menteni.

Újvárban való bemenetelinek akadálín és az végbeli vitézlő rendnek fizeteléséin bizony szívünk szerint busulunk; de mi egyebünnen fizetéseknek nem tudjuk szerit tenni, hanem a mit

Kgltek országúl azoknak contentálásokra rendelt, úgymint az papi jószágokat minden jövedelmekkel és az dicákat, kikből hogyha ki nem teljesedik, honnan legyen még másunnan, Kglldnek nem tudjuk megmondani, mert azt bizonyosan mondbatjuk, hogy mi az ország jövedelméből csak tíz pénzt sem költöttünk, hanem mind magunk pénzével éltünk s fizettünk ez ideig és fizettünk is naponként az pénzen fogadott hadaknak. Az papi jószágokra hogy az emberek bátorságosan pénzt nem mernek adni félvén attól, hogy semmiért ki ne veszszen kezeikből, értettük Peéchtől. Azért Peéch tetszése szerint az thesaurariusra szóló assecuratoriát adtunk, és mivel nem másra, hanem ország szükségére fogja Kgltek költeni azt az pénzt, Kglld is biztassa az embereket, hogy jövendőben is arról az ország úgy provideál, kárt nem fognak vallani; mert ha onnan nem leszen, nem látjuk semmi módját, honnan lehessen másunnan. Ha hul pedig Kgltek pénznek szerit teheti, mégis intjük Kglteket, hogy bemenetelit ne halaszsa.

Az Dunán-túl való állapot felől az elmúlt héten íratunk Seuniei Gáspárnak; mostan is íratunk újonnan, és honnan tehesse pénznek szerit, arról való consignationak mássát Kglldnek is megküldtük. Szepsy is szorgalmatoskodjék pedig rajta. Leveleinket Kglld küldje meg nekiek, és intse maga is serio, szorgalmasan viseljenek gondot az pénzszerzésre, ne kellessék innen Kglteknek pénzt által küldeni.

Császár ő felsége, minemű dologról írt volna Kglldnek, megértettük, kire az Kglld választételét igen illendőnek ítéltük lenni; abból az Kglld akaratját megértheti ő felsége.

Az Dunán-túl elfoglalt helyeket hogy mind ez ideig sem restituálták, értjük az tisztviselőktől Kglldnek írt levelekből. Mi arról többször ő felségét nem requiráljuk, hanem hiszszük istent, hogy itt alatt Esterház várát, Munkácsot rövid nap mienkké tehetjük, és így ez taliót megadhatjuk. Értjük azt is, Széchy uram mit írt legyen Kglldnek az füleki vicekapitánságnak Mihály deáknak való collatioja felől. Úgy vagon, hogy Széchy uram instantiájára Mihály deáknak ígértük azt az tisztet, mivel magunk is elégséges embernek esmertük arra lenni; de hogy Széchy uramot rendeltük volna commissariusnak az introductióra, ennél többször nem értettük, nem is committáltunk semmit ő kglmének felőle, mert meg tudjuk gondolni, az Kglld authoritása mit kívánjon. Azért a mi legjobb, tisztí szerint azt cselekedje Kglld.

Ez estve hozott levelében pedig minemű dolgokról tudósítson bennünket, és azokról tőlünk informatiót is kívánjon, nyilván vagon nálunk. Az mi a Thuri Ferencz és Zobonia István magok mentését illeti, ha kedvek hozza nincsen, erővel nem szükség tisztet reájok adni; bizonyos dolog, magunk is igen eszünkben vet-

tük, igen kevésnek vagyón kedve maga hazájának nemzetinek való szolgálatra, melyből veszedelemnél egyebet nem is reménlhetünk. Az kiket Kglđ arra az szolgálatra elégségesnek esmer, azokról provideáljon és osszon zászlókat nekik. Ne is késsék pedig az hadfogadással, hanem fogadja őket lovasnak fl. 4, gyalognak pedig fl. 3 rendelvén.

Irtunk thesaurarius urannak, ha pénznek szerit toheti Kgltek és megmustrálja az hadakot, az Kgltek regestuma szerint megfizessen nekiek. Ha Horvát Istvánnak bihetne, és Kglđ nem kételkednék hozzája, mi is javallanók az állapatra való promotióját, melyet az Kglđ prudentiájára hagyunk.

Az dicák restantiájáról ír Kglđ, hogy az óvári népnek alig fizethetni meg azokból, kinn nem győziunk eleget csudálkozni, holott nálunk lévén az restantiarum consignatio, közel teszen harminczezer forintot, abból nemcsak az óváriaknak, de többnek is fizethetnének.

Az élest, hogy mind Bécsben, s mind pedig Győrben hordják, nem javaljuk, de az Kglđ írása szerint meg nem tilthatjuk tőle, kiváltképpen Bécsben; de Győrben se Komáromban az élest bevinni meg ne engedje senkinek; úgy igyekezzék mindazáltal azt is cselekedni, ne legyen ingyen is az hire, hogy mi akaratunkból volna.

Homonnay szolgálaira hogy Kglđ gondot viselt, igen kedvesen vettük Kglđtől; az estve későn hozák őket, még meg nem examináltathattuk, de gondunk leszen reájok. Bakit Péter pedig hogy ilyen nilván való ellenségnek mutatja magát hazájához, Kglđt kérjük sőt obtestáljuk is, szép szóval hivassa magához; de ha szintén nem menne is Kglđhez, tehát csak kapassa el és kültön-küldje hozzánk, azonképpen Kőszögi Mártont is, kinek helyében rendeljen más gondviselőt. Et bene valeat. Datum Cas-soviae, die 11. Apr. anno dni 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: Spect. ac magco d. c. Stanislao Thurzo de Bethlenfalva etc. partium regni Hungariae cis Danubianarum generali etc

(Eredetije orsz. ltár újabb lymbus.)

LXXIV. 1620. april 12.

Sacratissima c. et r. M^{tas}, dne mihi benignissime.

Ex benignis M^{tis} V. s. literis vigesima tertia proxime praeteriti mensis Martii die Vienna datis, mihi que nona currentis exhibitis, quas decenter accepi, minus aequam magn. Nicolai Esterhas contra me factam delationem, non sine commotione

intellexi. Quod enim arcem Munkach arcta premi, obsidione bonaque ad eandem spectantia occupari meo iussu et voluntate iusto liberius, praetendit, id quanta mea cum iniuria fiat, et quam longe diversior sit praetensione ipsius dictae arcis et bonorum status cum antehac literis meis, tum per nuperum quoque Mis V. ablegatum, luculenter satis explicavi; optarem utique ut antequam benignissimas Mis V. aures indecenti hoc rerum aliter sese habentium praetextu oneraret, genuinam prius earum informationem caperet, et totius cardinis qualitatem sibi redderet notio-rem; tantum enim abfuit hactenus quin expugnatione arx illa infestaretur, ut ne unicum fuerit ad motum instrumentum, quod vel speciem saltem obsidionis posset repraesentare, nedum ut arctiore illa quassaretur impetu, pila in eam ne manuario quidem sclopeto emissa fuit, tormenta seu machinae bellicae quibus expugnari consueverunt loca fortiora, adhibitae sunt nullae, et tamen nedum sibi patitur persvaderi, ut insimulatae huius obsidionis suspicione sibimet ipsi oneri, V. M^{ti} molestus, mihi denique iniurius esse desineret. Quorum omnium ut M^{ti} V. fundamentalis veritas penitus innotescat, haud displicuerit, si proprium suum hominem, cui meos quoque adiuncturus sum servitores, huc expedire visum, perlustratum et inquisitum mittereque dignabitur, elucescet tum manifestius, quam nihil in parte contra inducias ocoepitaverim.

Bona vero quod attinet, ea omnia in mea potestate fuerunt longe, antequam Posonio rediissem, quae continue ad praesentem usque diem in manibus habita vigore induciarum, in pristino statu perseverant. In quae quamobrem certus meus miles debuerit collocari, licet iam antea causas sufficientes M^{ti} V. perscripserim, hac tamen quoque vice repetere eas non pigebit. Prima itaque et omnium maxima ratio fuit, militis praesidiarii in arce Munkach degentis insolentia, qui quotidianis suis excursionibus usque adeo coepit in circumiacentem nobilitatem desaevire, miseros colonos depraedari, obvia quaeque hostiliter infestare, ut comitatus aliquot lamentabundi ad me pro tutela et defensione confugerint. Sic tandem, in oppidum medio germanico milliari ab arce distans, vel invitus necessitate tamen adactus, custodias ipsis ponere debui, quibus abimpetitione regnicolarum et excursionibus arcerentur. Huc accedit et id, quod in hisce partibus Homonnaiana et Kosakorum irruptio, passim ingentem devastationem, passim rerum omnium direptionem, atque ex his consequi solitam rerum omnium penuriam invexerit, unde factum ut certam aulicae meae militiae partem in illa bona coactus fuerim disponere, quae aere proprio ibidem se et iumenta sua sustentaret. Arcense porro praesidium ad deditio- nem a meo ex diaeta reditu, iussu meo nunquam est commone- factum, neque etiam deinceps illa sollicitabitur, modo qui in ea

sunt intra limites suos sese contineant, neque uti etiamnum hostiliter sese gerunt, copias meas militares in bonis constitutas irrint, vix enim triduum agitur, quo capitaneus illarum, animi recreandi causa in campum eques spaciatus, ex arce equo cui insidebat globo traiecto, hostiliter impeteretur, sicque ipsi facinoribus suis hostes sese declarando manifestos, vel invitis iure concessam defensam extorquent. Quod si ita continuaverint, meisque militibus iniurias inferre perrexerint, ingenue fateor, aliter me illis prospecturum, vimque meis illatam pari vi repulsurum esse. Id unice a M^{te} V^{ra} contendo, frigidis eiusmodi accusationibus et delatori[bus], quorum praetensioni multo aequiores conquaerendi causas, praesertim de o[ccu]patorum sub termino induciami ultra Danubianis partibus aliquot locor[um] in hanc usque horam detentione, haberem, silentium potius imponere, quam fide ipsis adhibita, de me circa induciarum violationem vel suspicari saltem velit, id quod tanto benignius M^{tem} V^{ram} facturam esse confido, quanto certius eandem syncerum et pacis publicae cupidum studiosumque animum meum exploratum habere mihi pridem persvaserim. Neque aliud de me M^{tas} V^{ra} s. opinetur, velim, quam omnes meas actiones, studia et conatus in eum unicum et praecipuum scopum dirigi, qualiter nempe regna ad pristina devotionis et fidelitatis obsequia reduci, M^{tique} V^{rae} addictiora magis ac magis reddi possint; cuius quidem mei intenti evidentissimum testimonium M^{tas} V^{ra} ex literis meis, quibus statibus regni appropinquantem futurorum comitiorum terminum, sat patetica adhortatione pacis insequendae commoda ipsis inculcando intimo, benigne brevi re ipsa experiri dignabitur. Servet deus sat.

Datum Cassoviae die 12 mensis Aprilis a. d. MDCXX.

S. c. et r. M^{tis} V^{rae}

Gabriel m. p.

servitor obsequentissimus

Iohannes K[raus] m. p.

Külezim: S. Rom. imp. ac Germ. Hung. Boh. etc. regia M^{ti} stb.
Viennam.

(*Eredetije Bethlen sajátkezű aláírásával a bécsi cs. és k. titk. lt. Hung.*)

LXXV. 1620. április 13.

Gabriel stb.

Spectabilis ac mgce due stb. Salutem stb.

Az töröknek Vác alá való szándékozását értvén, noha sok ratiókból magunkkal el nem hitethetjük, hogy az török mostan várat szállana, nem lévén abban az üdölhöz képest is semmi

módja ; mindazáltal, hogy valami véletlen szerencsétlenség hazánkon ne történjék és vigyázatlanoknak ne talál tassunk, im küldöttünk oda ezer válogatott lovast, ötszáz kopjást és ötszáz hajdút, kiket merünk azzal dícsírni, hogy bízvást másfél annyi törökkel szemben bocsáthatni. Kegyelmed is pedig nem nézvén sem fizetést, sem egyebet, az végbelieket vegye melléje és alá menvén, applicálja egyik várhoz magát három vagy négy mélyföldön Vácztól, és az körül való falukban szállítván az hadakat, vigyázzon onnat s ha az török ugyan ki kezd jőni, azt se várja, hogy Vác alá érkezzék, sem pedig mi tőlünk abból ne várjon, hanem isten segítségéből próbáljon szerencsét ; mi is innét port és óuat küldöttünk az vár szükségére, és palatinus uramnak is megírtuk, hogy az vármegyéknek megparancsolja mindenfelé, hogy felüljenek és az török ellen vigyázzanak ; csakhogy jól meglássa Kegyelmetek, a mint Strucz Ferencznek az váci kapitánnak is megírtuk, hogy innét semmire ok ne adassék, és valami bizonytalan hírekre az vármegyéket is az felüléssel ne terheljék : mert bizonyos dolog az, hogy az török csak ansát keres arra, miképpen az frigyfelbontással minket vádolhasson és okainak minket mond hasson. Kegyelmetek azért minden dolgoknak jól végére menjen. Végezetre, minthogy Kegyelmedet igazi hazája szerető embernek ismerjük s tudjuk lenni és abban is bizonyosok vagyunk, hogy hazája, édes nemzetsége javát, megmaradását tiszta szüüből kívánja, Kegyelmedet szeretettel kérjük az ország végházainak mostani fogyatkozott és fizetetlen állapotját meggondolván és azt is, az fizetlenség miatt mely nagy veszedelem követheti hazánkat, ne szánja Kegyelmed maga pénzéből legfeljebb húsz ezer, avagy legalább tizenöt vagy tizenhat ezer forintot erogálni ; kiért Kegyelmednek mi, az minemű papi jószágot kíván, szintén olyant inscribálunk és fogadjuk azt, hogy ez jövőndő gyűlésben az országgal is abban úgy confirmáltatjuk, hogy ha szintén az állapotok változnának is, Kegyelmed abban megmaradhat, valamig az Kegyelmed pénzét le nem teszik. Ha pedig ennek nem adlubeszál, adjon interesére és ugyanazon gyűlésben az országbeli statusokkal elegendőképen assecuráltatjuk Kegyelmedet, hogy mind az interesével együtt az Kegyelmed pénzét fogyasztkozás nélkül megadják ; magunk is pedig szintén olyan assecuratoriát adunk, valamineműt kíván, csak hazánknak ilyen nagy ügyében a vitézlő nép fizetetlen ne maradjon és kivel Kegyelmednek is bücsületes híre, neve terjedjen. Bene valeat. Datum Cassoviae die 13. Aprilis. 1620.

Benevelus

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili stb Stanislao Thurzo stb.

Cito

Cito

Cito

Citissime

Más kézzel: Exhibitae Galgoczi die 16. Aprilis 1620.

(Eredetije orsz. ltárban: Publ. Fasc. 7. No 24.)

LXXVI. 1620. april 15.

Gabriel dei gratia regnorum Hungariae Transylvaniaeque princeps et Siculorum comes etc.

Spectabilis et magnifica domina, nobis honoranda, salutem et benevolentiae commendationem. Küldöttük Kgd kezéhez egy levelünket, melyet íratunk gróf uramnak, az Kgd szerelmes fiának; Kgdet kérjük meg ne késlelje, hanem küldje meg mindjárást ő kglmének, és ha mi minékünk szóló levelek ő kegyelmétől érkeznenek, azokat is juttassa kezünkhöz mentől hamarébb. Eltesse isten jó egészségben Kgdet.

Datum Cassoviae die 15 Aprilis 1620.

Kgd jó akarója

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac mag. dñae Elizabethae Czobor de Czobor-Zent-Mihaly, comitissae ac ill^{mi} quondam regni Hungariae comitis palatini relictac viduae etc. nobis honorandae.

Cito.

Bichiam.

(Eredetije a m. k. orsz. levéltárban, Act. Thurzo. fasc. No 36.)

LXXVII. 1620. april 15.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Az Kegyelmed levelét palatinus uram levelével együtt véné, Oroszi András és Somogy Albert felől való commendatiójokat megértettük, melyhez képest őket fejedelmi kegyelmességünkben véné, Oroszi Andrásra egy néhány száz lovast is bízunk, hogy fogadjon számunkra, kiket mikor összegyűthet és megfogad, Kegyelmed megmustrálván, az adminisztrátorral fizetessen meg nekik. Somogy Albert dolgát az mi illeti, neki is az békességes lakást megengedtük, meg is eskütvén őket hűségünkre, maradjon az Kegyelmed commendatiója szerint azonban. Bene valeat. Datum Cassoviae die 15. Aprilis, anno 1620.

Benevolus

(Gabriel m. p.)

Külsőim : Spectabili stb. Stanislao Thurzo de Bethlenffalva stb. nobis honorando.

(Eredetije az orsz. ltárban.)

LXXVIII. 1620. aprilis 23.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Az előttünk álló generális gyűlés felől való certificatoria levelünket megküldvén az vármegyékre, minthogy némely közönséges jóra szolgáló dolgokat szóval is akarunk Kegyelmed által proponáltatni, azokról az dolgokról bizonyos consignatiót is küldöttünk ez levelünk mellett Kegyelmed kezében, intvén Kegyelmedet, az nemes Nyitra és Poson vármegyékben bemenvén Jakus-sith András urammal, minden tehetségivel, tanácsával, persuasiójával legyen azon, hogy elmíjeket az közönséges jónak, hazánk megmaradásának, régi szabadságának helyreállítására velünk egyenlő értelemre hajthassa, hogy így isten az gyűlésnek idejét előhozván, egyenlő értelemről végezhezzünk minden jót és régi megrögzött szabadságát és kívánt békességét állathassuk helyére hazánknak. Hogy penig az megírt vármegyék előtt hasznos előmenetele lehessen Kegyelmednek, credentionalis levelünket is küldöttük. Ezeknek az dolgoknak véghez vitelét Kegyelmedre, mint meghitt, hazájoknak (?) igaz szerető fiára bíztuk, remélvén azt, hogy az consignatio szerint szorgalmatosan híven és zelose eljár az dologban, mely consignationak mását senkinek ki ne adja, se meg ne mutassa, mivel ez szent dologban akadályt szerezhetne. Kegyelmednek ezen dolog felől Krauz János fősecretariusunktól szóval is izentünk, adjon hitelt szavának és cselekedjék a szerint. In reliquo bene valeat. Datum Cassoviae 23. Aprilis anno domini 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külsőim : Spbili stb. Stanislao Thurzo de Bettlenfalva stb. nobis honorando.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

LXXIX. 1620. a pr. 25.

Spectabilis et mag^{ce} dne.

Az confoederatusink hadának némely részén minemű szerencsétlenség esett, nem kevés bánatom vagyom rajta, és az mint ekkedig császár viselte magát hozzájuk, nem látom semmi jelét, hogy békességre menjen az állapot köztök, holott immár negyed-

szer instáltam ő felségénél csak az egy hónapig való armorum suspensiónak megadásáért, melyet én semmi uton nem impetrálhatván, nincsen semmi egyéb hátra, hanem csak az confoederatusokkal való transactionnak vigora szerént való segítségadás, melyet én mind ez mai napig enniszer való requisitiójokra is nekik egy emberbeli segítséget sem adtam; sőt conducálni sem engedtem nekik, hanem ujjobban ő felségénél instáltam az 30 napig való fegyverletétel felől mind a két részről, melynek ma 25 napja, de nemhogy megadná ő felsége, sőt minden módon azólta tüzzel, fegyverrel rajtok levén hadai által, akárki láthatja, hogy abban mesterkednek, miképpen az injuriát armis dirimálja és ulciscálja, nem békesség által, és hogy hadainkat ne conjungálhassuk; melyet uram nem jó ilyen álmadozással elmulatnunk immár ezután, mint ez ideig, hanem különben kívántatik, hogy ehez Kgltek felserkenjen, mert bizonyosan elhíheti Kgltek országúl, hogy ha az confoederatusokat opprimálhatják derekason, nem fogja császár Kglteknek ez mostani gyűlést Kgltek kívánsága és akaratja szerént véghez vinni megengedni, hanem megparancsolja kinek-kinek, mihez tartsa magát. Melynek ha engedtek uram, talán egy néhány napig nem fognak az injuriának ulciscálásához, de azért quod differtur, non aufertur. Ha pedig engedelmes neki az ország nem leszen, bizony úgy a nyakunkban jönnek az hadak, hogy magok sem kívánhatnák jobban; akkor osztán az veszedelmnek közepiben én elhítem, hogy Kgltek örömet fogadna hadat, örömet adna segítséget, ha volna kinek; kapunk akkor kétfelé, veszékelünk, sápitunk, de bizony késő leszen akkor az lovat hizlalni, mikor harcra kelletik mennünk. Én azt adom azért Kglteknek fejenként tanácsúl, hogy ne vegye ezt az mostani állapotot tréfára, és ne véljük kicsin dolognak confoederatusinkon ennél is nagyobb megtörténhetendő veszedelmet, nam nostra res agitat, paries cum proximus ardet. Bizony uram elvesztek országhostól, ha fel nem serken Kgltek. Megemlékezzék Kgldeá, hogy hűtünket, tisztességünket adtuk az confoederatusoknak, és az articulusban azt íratta Kgltek, hogy volumus simul vivere et mori cum ipsis. Ha Kgltek mostani nagy szükségekben deserálja őket, meg nem segíti, az confoederatiót violálja, melyet ha violál Kgltek, conscientiajokat sedálja és egyszersmind tisztességét veszti el ez az nemes Magyarország, ki eddig jó hírrel, névvel tündöklött, mely hogysem reánk következnék, hiszem, jobb volna tisztességünk mellett fejenként meghalnunk.

Én uram eleget írok, parancsolok mindenfelé, hogy az jövedelmeket beszoigáltassák, de ha nem fogadják, az nem én véttem; de ha szintén minden restantia dicát, taxát, harminczadok proventusát minden fogyatkozás nélkül beadnak egyszersmind is, azzal csak az végbelieknek is nehezen adhatnak 3 hópénzt. Hát

mivel fogad Kgld népet az confoederatusok segítségére? Kgld csak én reám mutat, én nekem panaszkodik s nekem ír, hogy az kénctartónak demandáljanak, hogy fizessen, kinn, igazán írom, sokat busulok és csudálkozom, mert jól tudja Kgld, hogy az thesaurarius kezében egy pénz sem ment eddig, miből fizessen hát, mert ex nihilo nihil fit. Én kezemben pedig Magyarországnak csak egy pénz jövedelmét sem adta senki ez napig azon kívül, az mely 23 ezer frtot az arany és rézbányák jövedelméből Posomban adtanak; azon kívül bizony egy pénz jövedelmet bizony nem láttam, dicát sem deputáltam sohonnet semmit, hanem ezer 50 frtot Thurzó Imre uram által Árva-Liptó-Túróc vármegyékről; de nekem úgy tetszik, hogy annál talám többet költöttem el eddig.

Irja Kgld, hogy az papi jószágra sem akar senki adni pénzt, sőt ennek az német főembernek azt jelentette, hogy senki nem mer pénzt adni az papi jószágra, mert félnek attól, hogy én császárral megbékélem etc. Erre én könnyen megfellehetnék, ha időt akarnék azzal tölteni; ha Kgltnek hire nélkül, akarátja ellen császárral meg akartam volna békélni, könnyen meglehetett volna, melyet suo loco et tempore megbizonyítok Kgltnek előtt; de bizony soha nem is gondolkodtam arról, és ezután is soha én Kgltnek hire nélkül s akarátja ellen meg sem békéltem; de én félhetnék inkább attól, hogy én akaratom ellen fognak valamit az emberek császárral tractálni, a mint némelyek magokat kezdik viselni; de erről sem írok többet mostan.

Kgldt én az istenre kérem, serkenjen fel, mutassa meg hazájához, nemzetéhez való igaz szeretetét, hűségét; ótalmazza igen confoederatusinknak adott hitünket, fáradjon éjjel-nappal pénz szerzésben, és minden késedelem nélkül fogadjon mindjárt bátor csak két ezer lovas kopjást ezeken kívül, kiket én eddig felküldtem és ez jövő héten is küldök, hiszem 2000 lovasnak megfizethet Kgld magából is; nyolcz ezer frtot könnyen szerezhet. én assecurálom Kgldet ezen levelemben, hogy contentáltatom Kgldet róla. Én tőlem semmit immár ne várjon Kgld, hanem hűcsássa által mindjárt melléjek. Megparancsoltam Bornemisza Jánosnak, hogy éjjel-nappal siessen az ezer lovassal; Kgld azokat legelsőbbben küldje által mindjárt, azomban az 2000 lovaszt is fogadja meg és küldje által sietséggel. Bornemisza János hétfőn indul házából, de mostan annak az ezer lovasnak Fűzi István vagyon előttök; Kgld küldjen eleikben és siettesse őket, meg ne késleltesse, hanem küldje által mindjárt egyenesen ugyan melléjek.

Ez jövő héten bizonyosan ismét ezer lovaszt bocsátok fel; hétfőn azaz 27. Apr. Monaki Sebestyén 300 kopjással indul, egy hétig felmegyen Semptére; ezeknek én egy—egy hópénzt adtam az 23 száz lovasnak; Kgld mindjárt küldje által őket, mihelt felérkeznek. Most az ideje uram, hogy megsegítsük őket, a míg

nem opprimáltatnak, mert ha elverik rajtok, késő sültne azután. Ha békélieni akar ő felsége, meglehet affélől, mert valamely órában ahoz leszen kedve, azon órában supersedeálok én, és az békeséget tractalom mindjárt; de így szemmel veszedelmeket nem jó néznünk confoederatusinknak.

En uram valamire elérkeztem, Kgltek szemeivel látta, hogy hátra semmiben nem állottam. Tizezer emberrel én segítém meg az morvaiakat, és azólta minden hadakat én tartottam, Magyarország egy pénzt sem fizetett nekik, hanem mind én; az gyűlés alatt Posonnak őrizésére való fogadott 2000 gyalogot és sajkásokat tartok az posoni praepostságra erogált tiz ezer forinttal és apáczák faluira erogált öt avagy hat ezer frttal; ennél többet se jóságra, se másképpen nem láttam. Immár lássa Kgltek is, ne hagyja könnyen az dolgot, a kik urak és fejei az országnak Kgltek közül, mert bizony senki nem vesz többet Kglteknél. Ha pedig Kgltek az confoederatusokat deseralni akarja, hűtit violálni, azt is Kgltek nekem adja értésemre, én is tudjak gondot viselni magamra, mert ha egyenetlenkedni kezdnek az statusok, lehetetlen dolog, hogy előmehessünk az gondviselésben. Kgldnek Kraustól is sok dolgokról izentem. Az istenért uram, az istenért Kgld serkenjen fel, ne bizzuk másra az gondviselést, mert nem használunk véle. Nekem Kgld írjon gyakran minden állapotok felől, és igen vigyáztasson az confoederatusok hadaira. Faeliciter valeat.

Ex Tarczal, die 25. Apr. hora 6. vespertina 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

P. Scripta. Nem kellene írnom talám ilyen aprólyék dologról, mert tudom az nagy emberek között támadandó, avagy támadt antipatia, halálos gyűlötség könnyen inditathatik; de igen nehezen sedaltathatik és complanáltathatik, de viszen Kgldhez való igaz szeretetem erre, hogy el ne titkoljam de ista conditione, hogy soha arról Kgld ne emlékezzék palatinus uramnak, hanem csak értse az dolgot Kgld maga, és ezután tudja megválasztani az embereket, kivel communicálja secretumát. En bizony ezt el nem hihettem, hogy Kgld én felőlem palatinus uramnak emlékezett volna, mert én sem emlékezem arra, s nem is tudom, hogy Kgldnek palatinus uram gyalázatjára valamit emlékeztem volna. Az mult napokban panaszkodott palatinus uram egy ur előtt felőlem jelentvén neki, hogy én Kgldnek azt hagytam volna, hogy semmit ő kglmével Kgld ne közöljön, mert nem kell neki semmit hinni; másikat ezt mondtam volna én Kgldnek, hogy noha azt kívánják én tőlem s magam is arra ígítem volna magamat, hogy az statusokat inducálnók császár ő felsége hűsége alá, de azt nem kell cselekednünk, mert nem használunk véle, sőt azon kell mindenképpen lennünk, hogy annál is inkább elidege-

nithessük császártól az statusok szívélt. Ezeket az szókat ő maga mondta palatinus uram az én cancellariusomnak. Bizony én el nem hittem, magának is mondtam cancellariusnak, mert én ilyen szókat Kglđnek soha ne tudom, hogy mondtam volna, és ha Kglđ sem fogta mondani, palatinus uram mi végre akarja ez ilyen gyűlötséget az nagy emberek között szerzeni, egyébre nem itélhetem, hanem azt akarná, hogy senki köztünk egymással jól ne alkunék; de én nálam afféle szokás nincsen. Kglđt kérem, ez legyen magánál, ne értse senki, mert senki ezt nem érti, és ha Kglđ megjelenti, ezután semmit Kglđnek én meg nem írok. Ha Kglđ efféle dolgokról nem szólott ő kglmének, bizony nem keveset tanolhatni erről, mint viseljük magokat az emberek. Az derék levelemben némely titkokról írott punctokat is hogy Kglđ in secreto tartsa, szeretettel intem; idő előtt ne értsék az emberek, lássák, mint viselik ezután magokat.

Külsőim: Spli ac mag^{co} d^{no} comiti Stanislao Thurzó de Bethlenfalva, terrae cottusque Scepusiensis comiti perpetuo, partium Hungariae cis Danubianarum confiniumque antemontanorum generali et praesidii Ujvariensis supremo capitaneo etc. nobis honorando.

(A fejedelem által írt eredetije orsz. lt. Ujabb Lymbus.)

LXXX. 1620. m á j. 5.

Spectabilis et mag^{ce} dne nobis honorande.

Kglđnek két rendbeli levelét vöttem negyed nap alatt, egy rendbelit Posomból íratván, másikat Semptéről. Posomból az németeket hogy kiküldte, jól vagyon, ne lehessen az országnak Kgltekre jövő gyűlésen méltó panasza. Az kozákoknak egy részét, hogy Kglđ szolgálai által az úristen megszegényítette, felette igen akarom és örülöm; az úristen szegényítse meg minden ellenséginket. Roszúl vigyáznak az slésiaiak, hogy ott jargalnak országokban ellenségek, a hol akarják. Nagy megátalkodott keménség ez ő felségében, hogy confoederatusinknak csak egy holnapig való induciát sem akar engedni; így igen méltán minden okait az keresztyén vérontásnak ő felségére vetheti minden ember; de ha megadná, avagy megadta volna ő felsége, eddig mindeneken által mehettünk volna, és végére mehetett volna ő felsége minden kívánságoknak, mivel az 30 napi inducia csak arra való lenne, hogy azalatt solennis legatio által requirálnák császárt az confoederatusok és tractálnák az Sz. Mihál napig való induciákat, quibus modis, ubi, et per quos tractáltassék az békesség köztök, mivel ők commembra imperii. Mely kívánságok ha illetlenek, avagy lehetetleneknek találtatnának, úgy nem ő felsége lenne oka az veszekedésnek, és senki méltán nem kárhoztathatná; mi is

conscientiánkat salvalhatnók, mert in iniustus causis nem köteleztük magunkat nekik arra, hogy mi ő érettek országunkat s magunkat in periculo taszítsuk. Ez volna ennek minden útja és módja, melyért ez napig serio instáltam császárnál, de nem impetrálhattam, sőt most is postámat oda várakoztatja, melyet egyébre nem íthetünk, hanem hogy semmi békességet nem akar völlek. Mely nagy kegyetlenséggel bánnak szegényekkel, hallani is nehéz keresztyén embernek, melyet hogy nézhessünk szemmel, csak nekik adott hitünknek megbántódásával, minden igaz conscientiájú ember megítheti.

Engemet is éjjel-nappal sollicitálnak, az segítség adásért, de mint adhassunk, nem levén mivel fizetnünk az hadaknak, módját nem látom; nekem az ország jóvedelmét sohonnet nem adminisztrálják, nem is akarok egy pénzt is kezemhez venni, hogy én reám senki ne panaszkodhassék. Én soha ilyen országot nem hallottam, sem láttam, melyben az dicát ilyen nehezen adják meg, mely vétket nem az szegénségnek tribuálok úgy, mint az dicatoroknak, kik csak magok akarnak kereskedni, töltözni az ország jóvedelmével, a mint nekem egy néhány felől írják; én nem tudom uram, mit mulatoznak, és miért nem szedik fel az kevés restantiát mostani új dicával együtt, abból az végekben igen könnyen fizethetni két hópénzt, az mezei hadak fogadására is marad benne alkalmasint, csak Kglđ keményen demandáljon az dicatoroknak, és kincstartó uram is sollicitálja valóban őket, ne mulatozzanak, szedik fel és vigyék be, hiszem immár nem mondhatni, hogy nincs miből megfizetni; csak az új dicát is szedik fel hamar, mert ha papi jószágra sem talál Kglđ pénzt, az adót sem szedeti fel, melylyel tartoznak nem nekem, hanem magok szükségére, egyébünnet honnet adhassak én pénzt, én meggondolni nem tudom, mert én lám minden papi jóvedelmeket, harminczadokon való proventust azért engedtem oda, hogy az végházaknak fizessenek belőle. Azt nem mondhatja senki, hogy magam szükségére semmit erogálnának; én úgy értem, fel is szedték alkalmasint, az arendából csak Beszterczén is vagy 3000 frt, s tudom, egyebütt is vagy, de palatinus uram sollicitálja maga fizetésében, melyet ha oda adnak, az végbeliek koplalják meg; de talám könnyebben várakozhatik palatinus uram az szegény vitézlő rendnél. Im én ujobban demandáltam Peéknek, hogy az két hópénznek szerit tegye pénzü, posztóul az harmadiknak; felette igen kérem Kglđet, maga is fáradjon az pénznek szerzésében; megbocsássa Kglđ, de én azt hiszem, ha Kglđ akarná, szerit tehetné az pénznek. Czobor Imre uram is adhatna 40 s 50 ezer frtot is, Szegedi Gárpár is adhatna, ha akarnának és valaminemű cautióval akarnák s kívánnák, az szerint obligálnám én magam-magammat nekik, ne féljenek attól, hogy az jószág kezekből kivé-

tessék; valamig pénzeket meg nem adják, mind addig békességesen birhatnák, és ez esztendőben minden jövedelmet percipialhatnak nagy haszonnal, pénzek is meg lenne bizonyosan, ha szintén az békesség véghez megyen is. Higyjék el, legelsőbbben is az papi jószágra pénzt adott inscriptiókat confirmáltatom az országgal. Kérem KglDET, az közönséges jóért fáradjon hasznosan ebben, bátor csak 40 ezer frtot erogáljon, és azzal fogadjon mindjárt vitélő népet; lám az Dunán-túl ha öt ezer lovas kívántatik is, két hét alatt megszerezhetni, azt írja Senniei Gáspár; így magunkat erősítjük akkor, mikor confoederatusinknak hadat adhatunk, mert ha azokat opprimálhatják, bizony uram rosz válasza leszen Magyarországnak is, elhigyje KglD, s örömet adnának az veszedelemnek idején osztán, de késő leszen akkor.

Az uj és restantia dicából két hópénzt adhatni az végbelieknek, az harminczadokról posztót egy hóra. Ha erogálhat KglD az papi jószágra, abból fogadhatni elegendő hadat. Mégis igen kérem KglDET, mutassa meg industriáját hazájához való szeretetiért. Ezen a héten én ujobban ezer háromszáz lovast bocsátok fel, kiknek magam ládájából fizetek meg. Bornemisza János az ezer lovassal felérkezett-é KglDhez, és hova rendelte őket? örömet érteném; ha fizetéseket sollicitálják, KglD az hadnagyokat hivassa magához, vessenek számot, mennit költötenek reájok az szegén nép azolta, hogy megfizettenek nekik, és valamivel adóssá maradok, adja értésemre KglD, azontól megküldöm nekik, bátor szénát, abrakot fel ne számláljanak is; magokra menni költ, azt hiszem, hogy egy hópénzeket meghaladja, méltán nem kívánhatják, hogy fizessenek is s ajándékon is tartsák őket. Ha az confoederatusok mellé érkeznek, Bornemisza Jánost instruálja KglD, szerezzen egy hópénzt az ezer lovasnak, melyet megígírt az a követ nekem, kit KglD alá bocsátott vala hozzám, abból meg nem fogatkozik.

Császár panaszolkodik, hogy az élést megtiltottuk; KglD ne tartson ellent abban, vihessenek az gyűlésig, lássuk, akkor mit akarnak. Tartsa meg isten KglDET. Ex Kassa, 5. Maii, 1620.

KglD az zászlókat csenáltassa meg Posomban; én megírtam Peéknek, hogy mind magának s mind az több hadnagyoknak, megkészíttesse.

Benevolus

Gabriel m. p.

Mit írtam Peéknek, KglD nissa fel levelét, olvassa meg.

Külsőim: hiányzik. (Thurzó Szaniszlónak)

(Eredetije Bethlen saját kezével, orsz. lt. Ujabb Lymbus.)

LXXXI. 1620. máj. 6.

Spectabilis et magnifice domine.

Kegyelmed levelét császár postája ma hozá, melyből értem, hogy Kegyelmedre is neheztel császár az posoni németek kiviteléjért, én reám is neheztel, de mi arról nem tehetünk, választ írtunk ő felségének és méltó okát adtuk az dolognak. Kegyelmednek tegnap egynehány rendbeli dolgokról magam írtam, magam postájától küldvén el, melyekre hogy Kegyelmednek szorgalmatos gondja legyen, szeretettel kérem. Kegyelmed az Pöstyénben elmehet, csak legyen igen nagy vigyázásban mind magára és az országra, mert az kozákok felferéséért, hihető, ha módjok lehetne benne, Kegyelmeden hoszút állanának, kitől az úristen Kegyelmedet őtalmazza. Hallom, hogy mostan minden hadait császár az mi confoederatusinkra készítette és talán ez héten megpróbálták szegényeket, Kegyelmed ha mi bizonyost érthet felölök, sietséggel tudósítson mindeneokról. Adjon isten jó egészséget Kegyelmednek. Ex Kassa 6. Maii 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külsőim: Spli stb. Stanislao Thurzo de Bethlenfalva stb.*Más kézzel*: Exhibita 30. Maii anno 1620.

(Bethlen írta eredetije az orsz. ltárban.)

LXXXII. 1620. május 12.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Kegyelmednek két rendbeli leveleit, egyiket secretariusunk adá meg, azután meg egyet postán hoztanak mi nekünk, melynek continentiait értvén, hogy micsoda rátiókból ítélte Kegyelmed hasznosbua lenni maga bemenetelének az végekben elhalasztását, szintén akkor nálunk volt az szerkeni kapitány és jelentette azt mi nekünk, hogy sokkal inkább megcsendesíthették volna az vitézlő rendet, ha bement volna Kegyelmed; de mivel immár az pénz meglétele felől jó reménséget adtak az administratorok, azon legyen mindenképen, hogy bemenjen, hacsak egy hétig ott leszen is, de az fizetést semmi módon tovább ne halassza Kegyelmed.

Az Fűzi István hadának, ki csak substitutus kapitány volt. Bornemisza János levén az ezer lovas előtt, az confoederatusok égették, hogy megfizetnek nekik; és noha nem kételkedünk felőlek, hogy örömet meg nem adnák nekik az fizetést, mindazáltal Kegyelmed is írjon nekik felőle, ne halasszák messze contentálásokat az hadaknak.

Az mi az komáromi magyar népnek dolgát illeti, adasson

Kegyelmed ötszáz embernek egy hópénzt és arra viseljen szorgalmatos gondot.

Az fundálót defacto elküldtük volna, de máshova menvén, most sem jött meg, mihelyt elérkezik, fölbocsátjuk haladék nélkül.

Továbbá javalljuk az profantnak Bécsbe való fölviteléről való inventióját Kegyelmednek, talán ez által valamennyire megszűnnek az magyarországi emberek az bevitelétül; az minthogy reméljük azt is az suspecta personák felől, hogy az jüvendő gyűlés megszelidíti őket.

Mind az Dunántúl való megyék, mind pedig Sopron városának dologárúl Sennyei Gáspárnak plenaria informatiot küldtünk; hasonlóképen az szombati pápisták dologát az jüvendő gyűlésre differálván, akkor legelsőbbben is azokat az differentiákat költetik eligazítani közöttök.

Az mi pedig az turóczi praepostságot illeti, arrúl való resoluciónkat secretariusunk leveléből bővebben megérti Kegyelmed és az tizenötezer forintból ezer kopjást és ezer gyalogot fogadván, hozza magával őket az gyűlésre, hogy ott mellettünk lehessen kétezer ember, megadván nekik az egy hópénzt abbúl az summából. Irja azt is Kegyelmed, hogy a Nagy Ezsaiás zászlója alól jobb részt mind kiállottanak volna az katonák; ez úgy lévén, valakik kiállottanak, azokat megfogatván vagy az gyűlésre mi nekünk hozassa, vagy érdeme szerint megbüntesse.

Az confoederatusok segítségekre bocsátott hadainknak, nem értvén Oskay Gáspár felől azelőtt az Kegyelmed censuráját, így praeficiáltuk Bornemisza Jánost nekiek; hanem az megfogadandó ezer lovas kopjás eleibe rendelje őt Kegyelmed, ha arra elégségesnek ítéli lenni.

Nyitra várában semmi élést bevinni ne engedtessék semmi úton.

Végezetre akaronk arrúl is informalni Kegyelmedet, hogy mi meginten Fekete Pétert és Nagy Lukácsot hétszáz lovassal bocsátjuk föl az confoederatusok mellé, megparancsolván nyitrai vármegyeieknek, hogy mindenütt commissariusokat rendeljenek eleikbe, oda érkezvén Kegyelmedhez, hasonlóképen rendeltessen mindenütt commissariusokat és külden küldje be az többi mellé. Ezekről akaronk mostani írásunk által választ tenni Kegyelmednek. De cetero bene valeat. Datum Epperjessini die 12. Maii anno domini 1620.

(*Bethlen saját kezével.*) Az mostan felküldött 700 lovasnak ma fizettünk meg, egész hópénzt adattunk nekik, Kegyelmed ezeket is késedelem nélkül bocsássa által confoederatusink mellé. Úgy értem, hogy az mult héten Slésiában 16 száz kozákat vágtnak le.

Caesar Gált császár hogy az portára készítette és az Duna mellett akarja alá küldeni, Kegyelmedtől kívánja Meggau által császár, hogy békességesen bocsássa el, de meggondolhatja Kegyelmed, hogy nem szókra expediálták azt az álnok embert oda, ő felsége valóban ellenzi, hogy mi a portára senkit ne küldjünk, más felől ő maga nem szűnik ellenünk omnem lapidem movendo molliálni. Azért Kegyelmed ebben kövessen egy imilyen cautelát, hogy biztassa a megindulással interim, én tőlem is Kegyelmednek válasza érkezik, és ha elindult s alá jó, Posomban várakoztatni kellenék az én resolutionmra és azonban az gyűlésre felérkez-ném én is, Kegyelmetekkel conferálván felőle, ha el kellenék bocsá-tani, elmehetne s ha nem hát vissza mehetne ország hiro uélkül ; ország veszedelmére igyekező követséget alá bocsátani mineműi illetlen dolog lenne, megítélheti Kegyelmed, de ezt igen titokban magánál tartsa, kérem Kegyelmedet.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili stb. Stanislaó Thurzo de Bethlenfalva stb.

Cito

Citissime

Cito

Sempte.

Más kéz: Exhibitae 15. Maii.

(Eredetije az orsz. Itárban.)

LXXXIII. 1620. május 15.

Gabriel stb.

Spectabilis stb Salutem stb.

Mit írjon mi nekünk Jakoffy Ferencz, az fileki kapitán az várbeli gyalogok állapotja felől, ez levelünkben includált maga levele és czédulájából Kegyelmed megértheti. Addig halogatja Kegyelmed tisztiben való bemenetelit, hogy félő, oly dolog ne történjék az végházakon, melyet azután sok gondnal, fáradsággal, búsulással, költséggel is nehezen reparálhatni, azért Kegyelmedet most is intjük, ne halaszsa tovább bemenetelit, hanem legyen szorgalmatos gondja az végházakra, hogy valami nagy periculum azokra való gondviseletlenség miatt az országra ne következék ; et bene valeat. Datum Cassoviae die 15. mensis Maii 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Iohannes Kraus m. p.

Külczim: Spectabili stb. Stanislas Thurzo de Bethlenfalva stb. nobis honorando.

Más kéz: Exhibitae 22. Maii.

(Eredetije az orsz. Itárban.)

LXXXIV. 1620. május 18.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Bornemisza Jánossal fölbocsáttatott hadainknak nagy istentelenségek, vakmerőségek és gonoszságok felől mit írjon Kegyelmed mi nekünk, leveléből megértettük és az miá nem kevésbé is busultunk; melyre nézve im egy igen kemény, fenyegető levelet irtunk nekik, kit kívánjuk, hogy hamarsággal küldje be Kegyelmed nekik, talám eszekben veszik magokat, értvén levelünknek continentiáit. Hogy penig Kegyelmed hópénzeket megadatta, azt igen jól cselekedte Kegyelmed. Ezután való fizetésekre így provideáljon, hogy mindezeknek, az kiket tudniillik Fekete Péterrel, Nagy Lukácsal és Monaky Sebestyénnel felküldöttünk, irasson Kegyelmed az főgeneralisnak, hogy abból az summa pénzből, melyet most gróf Thurzó Imre uram által az confoederatusink égerthenek, huszonöt ezer forintot deponáljanak Berémben; erre Kegyelmed rendeljen egy bizonyos embert, kinek kezébe adhassák azt az pénzt, melyet percipiálván, legyen annak az vitézlő népnek fizető mesterek, és ott üljen az pénzek Berémben, és valamikor havok kitelvén, meg köll nekik fizetni, mindenkoron postán tudósítson minket fölöle az fizetómester, mi valahon leszünk, de azontul informáljuk őtet az fizetésnek elrendelésé és módja felől, melyhöz tartsa magát, és így meg leszen az fizetések, úgy hogy az őt betet nem fogja meghaladni.

Az egész hadaknak kapitánya legyen Bornemisza János, úgy mint ezeknek magával együtt bement ezer lovasnak, Pozbay Mathias háromszáz lovasnak, Monaky Sebestyén háromszáz lovasnak, Fekete Péter háromszáz lovasának, Nagy Lukács 300 lovasának. Fizetcsét penig az mi illeti, rendeltük nekik 12 lóra fizetést, személyére órúl óra ötven forintot. Az eddig fölbocsáttott hadaknak igaz legestrumát *(így)* Kassárul megküldjük Kegyelmednek, adja aztán kezébe azoknak rendelő fizető mesterének, hogy az szerint jobb módjával megfizethesse őket.

De mindezekről oretenus Kegyelmeddel bővebben akarunk conferálni, mivel Pünkösöd előtt való szombaton, isten egészségünket adván, Beszterczére akarunk compareálni, mely napra Kegyelmedet is bevárjuk.

Igy immár mostan az hadaknak megfizettünk; csak az pénz felől írjon Kegyelmed az generálisnak, tegyék szerit az egy holnap alatt, ne köllessék az vitézlő népnek fizetlenségök miá szükségök idein üdő nap előtt mellőlek eljönni.

Az végbelieknek való fizetést hogy immáron tovább ne halaszsa, az nagy istenért kérjük Kegyelmedet, menjen be és fizessen meg nekik. Mert félő, hogy egy néhány végházat pusztán

ne hagyjanak. Az mely vitézlő népet biztatott Kegyelmed, igen tetszik nekünk is, hogy füvelni az Feir hegyen által bocsássa és ott az passusokra vigyázzanak.

Az posoni perceptor eddiglen való perceptiójának és erogatiójának extractusát kezünkben küldte, melyből constál, ez ideig mely kicsiny jövedelme lött légyen az országnak és csak abban is mely keveset exigáltanak az perceptorok, elannyira, hogy jobb része restantiákban haereálván, hogy eddiglen azokat, ki nem szedtenek, az nem mi vétünk; sőt annak is jó egy részét mineműi illetlen költették és erogáltak: im az egész extractusnak mását megküldtük Kegyelmednek, melyből eszébe veheti, magok költségére minemű nagy lopást tesznek, holott végére mentünk annak, hogy sohutt senmit sem költetnek, hanem még inkább mindenütt megajándékozták őket. Szegedi Gáspárral való Kegyelmetek compositióját az sági prépostságra készek vagyunk corfirmálni, de ha tizezer forintot készpénzt nem ad reá, mi általán fogva nála nem hagyjuk, hanem inkább magunk letesszünk nékie, az mit adott reá. Ha ilyen olcsóban kezdi Kegyelmetek az papok jószágát elzálogosítani, csak egy hópénzt sem kezdünk adhatni az hadaknak, aztán hova leszünk és mihez nyulhatunk? Kévánjuk pedig azt is, hogy az elzálogosítandó papi jószágokból járó fiscus jüvedelmet senkinek se adja, hanem az fiscus számára megtartassék. Végezetre értjük azt is az Kegyelmed leveléből, hogy Caesar Gált el akarná az portára békével bocsátani, mely dologról minthogy írtuk in specie, mit cselekedjék, most így egyebet annál nem írhatunk, hanem revocálván az előbbeni írásunkat emlékeztire Kegyelmednek, hogy ahhoz alkalmazzassa magát, kívánjuk. De cetero bene valeat. Datum Leuchoviae die 18. Maii, anno 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Kilczím: Spectabili stb. Stanislao Thurzo de Bethlenfalva stb. vobis honorando.

Cito

Citissime

Cito

Sempe.

Más kéz Exhibitae 22. Maii.

(Eredetije az orsz. ltárban.)

LXXXV. 1620. május 24.

Generose fidelis nobis dilecte!

Kgd levelét az este vöttük, melyben ír kövári tisztinek állapotjáról, panaszolkodván, hogy extra omnem expectationem

attól priváltuk volna, nem adván semmi okot etc. Ezen az írásán Kgdnek mi igen csudákozhattunk méltán, hogy mi felőlünk ilyen opinióban vagyunk, holott mi Kgdet igen meghitt tökéletes jó akaronknak tartván, azért promoteáltuk egy közönséges kapitányságnál sok grádicscsal feljebb való állapatra, hogy abból is az mi Kgdhez való szeretetünk nyilvánban legyen, és Bethlen István uram mellé azért is rendeltük Kgdet az országnak jövedelminek főgondviselőjévé, hogy Kgden mi igen megnyugodtunk, remélvén azt, hogy Fejérváratt levén gyakrabban való residentiája, abból az helyből mindenfelé jobb alkalmatossággal vigyázhat Kgték ketten; valamint gondolkodik Kgd az kincstartóságról, de az gubernatorság tisztiben második tiszt ez, jövedelme is fizetésen kívül meganni könnyen lehet, holott mindenféle tisztviselések Kgdttől dependeálnak és Kgdnek udvarolnak. Kgd dispositióján áll az dolog. Mi azt reméltük hogy Kgd igen contentus vele, az mint-hogy cancellarius uram mi nekiünk azt is írta, sőt publicáltatott is Kgd tisztí az statusok előtt, melylyel mostani írása Kgdnek igen ellenkezni láttatik. Mindazáltal nem szükség Kgdnek magát attól vonogatni, mely tiszt Kgdnek becsületére, nagy hasznára következhetik, hanem jó kedvvel telvegye és azzal szolgáljon hazájának, a mivel fejedelme szolgáltatja tisztességes állapotban. Fizetésével ha nem contentus, azt mi elrendeljük, felérkezvén hozzánk cancellarius uram, úgy hogy talám contentus fog lenni vele. Bátorságos állapotja felől nem szükség sokat gondolkodni, mert Erdélt senki nem fogja bántani, csak az emberek legyenek rendesek, de in tali casu Szamos-Ujvárbán szintén úgy mehet, mind maga tisztiben, és hogy in tali necessitate Kgdet ismerjék fejeknek, Kgdttől dependáljanak, udvarbiránk is Kgdnek asztalt tartson olyankor, készek leszünk azt is megparancsolni, abból semmi fogyatkozása nem leszen, bátorságosan mehet olyankor felé mint főkapitány és mindenét bevitetheti Kgd, de csak üljenek vesztég az emberek, bizonítom elhidd uram, hogy senki Erdélt nem bántja. Kgd resignálhatja bizvást Rédei Pálnak ott való állapotot, de ha ezelőtt arról való kívánságát értettük volna, elhiggye Kgd, másnak azt a tisztet nem adtuk volna, de hogy cancellarius uram még az nagy bötben megírá, hogy Kgd örömet acceptálja az főkincstartóságot, arra nézve adók Rédei Pálnak tudván, hogy két tisztet nem érkezik Kgd viselhetni. Az mi fejedelmi jó akaratunkban Kgd meg nem fogyatkozik. Bene valeat. Ex Kassa 24. Mai 1620.

Gabriel m. p.

Külszím: Ad gen. duum Ioannem Mikola de Zamosfalva comitem com. Colosiensis, arcis Keovar capitaneum, consiliarium ac per regnum Trausylvaniae thesaurarium nostrum, fidelem nobis honorandum.

(Ujabbkori másolata az országos levéltárban)

LXXXVI. 1620. május 24.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem et benignitatem.

Egynehány rendbeli levelit vévén Kegyelmednek, értjük mi dologról írjon. Az törökök megtartóztatását és Dóczy uramhoz való küldését Kegyelmed igen jól cselekedte, holott az volna a közönséges szokás, hogy levelünk nélkül ne járjanak alá s fel; mindazáltal már tovább Kegyelmed ne tartóztassa, hanem jól elejekben adván, és megértetvén velek, hogy nem valami gonosz végre, vagy akaratból, hanem hogy levelünk nélkül és hírünk nélkül jártak, azért tartóztatta volt meg, holott nem is mért Kegyelmed egyebet cselekedni mi hírünk nélkül, és így bocsássa el békével Kegyelmed, menjenek a hova akarják; s ezután is megparancsolja Kegyelmed mind Óvárba mind pedig Dóczy uramnak, hogy szorgalmatos vigyázásban lévén, ha kik effélék találkoznak, megtartóztassák. Leopold Péck, hogy pénznek szerét nem teheti, nem csodáljuk, mert az mint ez Kegyelmednek küldött consignatióból meglátja, palatinus uramnak és imide amoda osztogatta most is a pénzt, az mi egy néhány rendbeli nyilvánvaló poroncsolatunk ellen, mert meg volt poroncsolva tőlünk serio hogy mindenekelőtt szorgalmatosabb és főbb gondja az végekre legyen és az mi attól superfluál, azt convertálja más helyekre, de ő evvel nem gondolván, praetulit privata publicis, ki minekünk igen ellenünk vagyon, mert azért vöttük ki minden oda való jövedelemből kezünket, hogy az szegény vitélő rend annál inkább meg ne fogyatkoznék; de hogy cselekedte, Kegyelmetek thesaurarius urammal maga eleiben hívatván examinálja meg voltaképpen, miért cselekedte ezt, és ezután efféle dolgoktól arceálja; de hogy az végek tovább így ne legyenek ám ottan az Kegyelmedtől leendő tizenötezer forintot convertálja oda Kegyelmed, csak bemenvén tiszti-be, fizessen meg a szolgáló rendnek és úgy jőjjön hozzánk az gyűlésre. Az salétromra nekünk szorgalmatos vigyáztatásunk lévén, nem engedjük másua convertáltatni, hanem oda az mint Kegyelmed írja. Pongrácz János dolgát az mi illeti, legyen vesztég már az gyűlésig Beczkóba, azután meglássuk, mint lehessen az dolog. Mi isten egészségünket adván, ezten hétfőn okvetlen megindulván, Pünkösöd estvére benn akarunk lenni Beszterczen. Bene valeat. Datum Cassoviae die 24. Maii 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Küldetm: Spectabili stb. Stanislao Thurzo de Bethlenfalva stb.*Más kéz:* Exhibitae 27. Maii 1620.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

LXXXVII. 1620. majus 25.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

Im vizsont felbocsátottuk Monoki Sebestyént háromszáz kopjás lovasokkal Kegyelmedhez, kinek jöllehet még ennekelőtte három héttel ordinantiánkat kiadtuk volt, de hírünk sem volt benne, hogy házánál mulatott; melyet hogy megértettünk, mindjárást behivattuk hozzánk, és késedelmes voltáról megfeddettük, mely dolgáról elegendőképen megmentvén magát, ha azelőtt azt értésünkre adta volna, akkor is helyt adtunk volna annak, holott méltónak ismerjük lenni; az hada ugyan fel mehetett volna. De ha immár így történt, arról nem tehetünk; hanem az huszonháromszáz lovasnak, kit eddég oda fel expediáltunk, regestumát pure leíratván, Kegyelmed kezéhez küldöttük; ezeknek pedig az háromszáz lovasoknak noha vagyon három hete hogy fizettünk, mindazáltal Kegyelmed a 20. die praesentis mensis Maii computálja havokat az három hetet semmiben tudván, holott arra semmit nem szolgáltatnak, hanem csak az szegénységen éltenek ingyen: a vigesima die havok kitelvén, úgy fizessen meg nekik: fizetések felől penig honnan kellessék meglenni, egyéb információt Kegyelmednek nem adunk, hanem a mely pénzt az confederatus országok fognak küldeni, abból fizessen meg nekik Kegyelmed. Bene valeat. Datum Cassoviae die 25. mensis Maii, anno domini 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

P. S. Kegyelmed pedig Monoki Sebestyént főembernek tartsa és ismerje és adjon instructiót neki, mihez kellessék magát tartani.

Iohannes Kraus m. p.

Egy másik kis lapoán: Extratus literarum Leopoldi Péék a 19. Maii. Ezeknek fölötté én is akarván ő nagának (palatinus uramnak) szolgálnom ex arendis fizettem, úgy mint ex districtu vörösköiensi Pálfi Miklósné asszonyomnak flor. ezer, Koháry Péter uramnak ő naga parancsolatjából fl. 500, Zelesseni Istvánnak úgymint palatinus uram ő naga ghymesí és komjáti tisztartójának készpénzüil ad quietantiam adtam fl. 516. Item ratione arendae bonorum Gymesiensium et pagi Perezlen ac Körtvély fl. 500 adtam etc. *(Tovább Bethlen kezével:)* Ezen kívül mindenütt való maga jószáginak árendája mennyire extendáltassék, meg nem tudhatom, de az is nem kevés summa. Ezt is Péék írta.

Küldém: Speptabili stb. Stanislao Thurzo de Bethlenfalva stb.

*(Eredeti orsz. levéltárban.)

LXXXVIII. 1620 május 27.

Gabriel stb.

Spectabilis stb. Salutem stb.

A végbeli török vitézek nagy panaszszal adják értésünkre, hogy az elmúlt napokban Csongrádnál tizennégy főtörököt vágtának volna le valami csavargó latrok, megint csakhamar azután Bács táján egy faluból kilenczven lovakat vittének el. Mivel pedig ez ilyen dolgok az közönséges békesség ellen láttatnak nyilván lenni, igen méltónak és szükségesnek ítéljük, hogy afféle latroknak, valahol őket megkaphatják, kedvezés nélkül érdemek szerint való büntetések legyen; mert ha csak hallgatásban múlik el, bizonyos dolog, hogy ők is az kölcsönt valamely végbeli vitézünknek visszaadják kétképen. Akarók azért Kegyelmedet inteni, hogy ennekutánna efféle panaszolkodással ne bántassunk; az békességnek is bontogatása effélékből ne következze; igen igen vigyáztasson afféle csavargókra; ott az körül való végekben is serio hagyja meg az tisztviselőknak, ha hol valami csavargókat érthetnek, szorgalmasan végére menvén kedvezés nélkül megbüntessenek érdemek szerint. Bene valeat, nec secus faciat. Datum Cassoviae die 27. Maii anno domini 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Iohannes Kraus m. p.

Külczim: Spbili ac magno domino comiti Stanislao Thurzo stb. nobis honorando.

(Eredetije az orsz. Itárban.)

LXXXIX. 1620. június 5.

Gabriel stb.

Spectabilis stb.

Salutem stb.

Ennekelötte való üdőkben vevén eszünkben, hogy római császár ő felge a cseheknek az egy holnapig való induciát meg nem akarná adni, ez okon Kassára palatinus urammal együtt az urakat egyben gyűjtven, deliberáltunk vala, hogy a cseheket bizonyos számú magyar hadakkal az confoederatio tartása szerint megsegítenők; ugyanakkor arról is végeztünk volt, hogy senki ez országból fizetésre idegen országban ne merészelne menni, hanem Kegyelmed ha hol mi szolgálatra való jó legényeket tudhatna, mind túl a Dunán s mind innen, fizetéssel biztatná őket mi számunkra; ezalatt Horvát István az csehek mellé bemenvén, azokat a vitézeket a csehek mellé hat hat forint fizetésre hitta volna egy óra, noha penig a csehek mi nekünk confoederatusink és oda is nem

gonosz helyre mentek volt, de mivel a vitézlő népnek ez országból számosan való kivitele és a pénznek szűk volta miatt, annyi fizetésre való hivatal igen káros, mivelhogy azok a katonák is akkori biztatásához képest Horvát Istvánnak, az négy forint fizetésre nem akarnának a mi szolgálatunkra jőni, e dologban elsőben Kegyelmedet akarván informálni, intjük Kegyelmedet, Horvát Istvánnak mindjárást írja meg, mindazokkal az vitézlő népekkel, kiket a csehek mellé hívott volt, jőjjön előnkben, valahol személyünket érti lenni, mind magának s mind a vitézeknek böcsülletes állapotjok és illendő fizetések lészen tőlünk; az vitézlő népnek is írjon a szerint Kegyelmed. Im mi is íratunk mind Horvát Istvánnak s mind a vitézlő népnek. Et bene valeat nec secus faciat. Datum ex castro Osgyán die 5. Iunii, anno doⁿⁱ 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Kivül: Spectabili stb. comiti Stanislao Thurzo de Betthlenffalva stb. nobis honorando.

Más kéz: Exhibitae 10. Iunii.

(Eredeti az orsz. ltárban.)

XC. 1620. j u n. 13.

Sacratissima caesara stb.

Domine stb.

Quod nec institutam ab initio ad vestram Maiestatem caesaream ac regiam, ex me legationem ante tempora instantium comitiorum expedire; nec generosum dominum Volfgangum Wilhelmum a Laminger, eiusdem Maiestatis consiliarium tempestivius dimittere potuerim, in causa fuit, partim tardior ipsius domini Lamingeri cum internuncio meo, quam pro necessitate accelerandorum negotiorum, reditus; partim cancellarii etiam mei, quem in eam legationem expediendum destinaveram ob res Transylvanicas mora diuturnior. Nunc vero cum adventus utriusque ad initium ferme diaetae praesentis concurrerit, et a Vestra Matte caesarea ac regia talia per ablegatum suum proponuntur ac postulantur, ad quae finalem certamque dare resolutionem non est, nec erat in mei solius facultate arbitrioque, positum habui omnino necessarium, ut ex comitiis iam pene confluentibus clarius eidem responsum darem. Namquod ad reductionem auxiliorum Bohemis, aliisque confoederatis expeditorum attinet; iam ab initio Vestrae Matti caesareae regiaeque peroptime constitit, ea lege et conditione inducias me, gentemque Hungaricam cum Vestra Matte caesarea ac regia pepigisse, ut post requisitionem easdem similiter Bohemis etiam et aliis incorporatis provinciis concedere teneatur. Quas cum multis obtestationibus frustra apud Mattem

Vram haecenus urserim et sollicitaverim, tantum abest, ut ulla cas ratione impetrare potuissem, quin interea temporis ferro, flammamque Bohemos comprimere Vra Mattas caesarea regiaeque satarerit. Unde nos Hungari, non tam in apertam violentamque Hungaricarum induciarum solutionem, quam foederis Bohemici observationem auxilia Bohemis, aliis confoederatis administrare sub fideique foederis vinculo coacti sumus: id quod etiam non proprio motu, sed consilio ac voto regni Hungariae feci; quod in praesentia et assensu illumi dñi comitis palatini, aliorumque magnatum Cassoviae conclusum extitit. peragere, et in effectum ducere debui. Siquidem aequitas vel iniquitas causae Bohemicorum motuum cum necdum a Vra Matte audiri meruerint, nobis etiam similiter constare potuit minime. quos quidem in iniqua, iniustaque ipsorum causa iuvare nostro sanguine nolle, nec debere in ipsa foederis pactione protestati fuimus. Quousque tamen inauditi incognitique manserint, tanquam socios iustissimos et aequissimos eos habentes, nunquam deserre, sed semper ut pactorum foederum ratio postulat, iuvare tenemur et juvabimus omnino. Itaque missio auxiliorum Hungaricorum confoederatis, non est violatio induciarum, sed observatio foederis Bohemici; quod induciae cum Vra Matte initae non tollunt, nec repudiatum nolunt, imo ut similes ipsis quoque inducias partiri Vra Mattas caesarea ac regia dignetur, efflagitant. Quod vero decisionem pacificationis Bohemicae ad sacrum electorale collegium Vra Mattas caesarea ac regia relegat: nulla mea nec gentis Ungaricae facit iniuria; scimus enim Bohemos aliosque confoederatos membra sacri Romani imperii esse inseparabilia: ultraque meam sortem esse, falcem in alienam mittendo messem, iura regnorum imperialium moderari ac dirigere, sed aliud est ex tam funestissimis bellorum tempestatibus inducias ex foedere promissas urgere et sollicitare, et tractatum pacis studii quibusvis melioribus promovere: aliud item, causam totius controversiae plena cum autoritate et iurisdictione finaliter dirimere, decidere et terminare. Illud prius ex legibus induciarum mihi fuerat concessum, hoc posterius sacri imperii electoribus eorumque collegio relictum. Unde non video conveniens fuisse, qualiter Vra Mattas caesarea regiaeque ad serenissimum principem et dominum electorem Saxoniae ducem de me informationem dederit, tanquam hoc pacis cum Bohemis tractandae negotium, contra augustam electorum imperialium auctoritatem mihi soli usurpare, meque in eam quae propria ipsorum foret iurisdictionem immiscere proposuisse. Hoc facto siquidem manifeste deprehenditur; dum me apud excelsissimos imperii electores, tanquam indignum, immeritumque, ad cuius instantiam promissae Bohemis induciae largiantur, prosternit et annihilat; apud me vero quominus eas con-

cedere possit, auctoritatem collegii electoralis obtendit, nihil aliud agere, quam occasiones continuandi belli funestissimi, et victoriam si in effectum ducere possit, ex separatione sociorum sibi polliceri. De me ipso hoc facile ausim affirmari, tam erga Mattem Vestram caesaream et regiam, quam socios confoederatos synceritate immaculata processisse, et nisi repulsam patiar, in posterum etiam procedere propossuisse.

Ultimo, quod obsides a me et statibus regni pro legatis Vrae Mattis caesareae regiaeque ad praesentia comitia mittendis petit; et si ipse quoque non sine admiratione audivi, nihilominus rem tam ad senatum, quam ordines, qui iam in comitiis adsunt, detuli, qui uno omnes consensu, tali Vrae Mattis petitioni certis, validisque rationibus nequaquam annuere reperiuntur; nam et iura publica, antiquamque libertatem eiusmodi diaetarum, quibus omnibus ad eam confluentibus sub poena severissima de salvo securoque accessu et recessu cavetur; et propriam regiam auctoritatem, quae hactenus juxta leges induciarum, vel in promulgationis confirmatione salva mansit, cum et tempus induciarum ultra comitiorum terminum se extendat, in dubium vocare detrectareque videtur: imo ius etiam gentium, quo legati ubique et semper tutissime versantur, invalidat, verum cum eiusmodi obsidum petitione nonnisi dies comitiorum prolongari video. Vrae Matti caesareae ac regiae sincere significo: cum alias civitas isthaec angusta, inter alpes loco Regni Hungariae sterilissimo et ob frequentiam montanistarum et fodinas laborantium semper annonae commeatu laboret: nunc in tanto gentium populorumque concursu, adeo penuria commeatus cujuslibet laborare tam cito coepit, ut vix ad mensem vel etiam pauciores dies hic tantam multitudinis molem sustentari posse credam. Itaque dimisso cursu quam celere Vrae Mattis Caesareae Regiaeque legato, studiose eidem intimandum censeo, ut suos ad ista comitia diaetalia destinatos legatos, quantocius expedire, mittereque non differat: ne ob causas praescriptas morae longioris impatientes status redditu, tempus nimis angustum et praeproperum, cum legatis Vrae Mattis caesareae ac regiae tractandi supermaneat. Quos ego universos et singulos, tam de segura pacificaque accessione, commoratione et reditu ubique plena fide assecuratos, affidatosque volo, immo tam in accessu, quam in recessu de tuta sufficientique ipsos deducente comitiva provisurum perlibenter et officiosissime me offero ac polliceor. Conservet deus Vram caesaream regiamque Mattem ad annos plurimos feliciter imperantem. Datum in libera egiaque montana civitate Novizoliense die 13. mensis Iunii, anno dni 1620.

Sacrae caesareae regiaeque Mattis Vrae
servitor obsequentissimus
Gabriel m. p.

Kivül: Par literarum principis Bethleni ad suam matrem datarum
(Orsz. ltár. Public. Fasc. 13. N° 26.)

XCI. 1620. j u n. 30.

Gabriel dei gratia stb.

Egregie fidelis nobis syncere dilecte. Salutem et gratiam nostram. Néminemű dolog felől akarván magadat megtaláltatni, arról való akaratumknak elődben való terjesztését és megmondását biztuk becsületos híveinkre, öregbik Balassi Ferencz uramra és Kornis Ferenczre, melyet fognak is referálni. Azért mi is kegyelmesen intünk, holott ez dolog kíváltképpen magad javára is tendál, Balassi uramék szavának teljes hitelt, és persuasiojoknak helyt adván az mi tekintetünkért és az magad javáért is conveniálj úgy Gáspár Jánossal, hogy kedvét ne szegjed; kiért minekünk más kegyelmességünket veszed. Vale. Datum Novizolii die ultima Iunii, anno domini 1620.

Gabriel m. p.

Külsőim: Egregio Ioanni Lazar de Gyalakutha etc. fideli nobis syncere dilecto. •

(Eredetije a gr. Lázár-család megyesfalvi ltárban.)

XCII. 1620. a u g. 26.

Gabriel div. fav. clem. electus Hung. sat.

Ill^{me} Comes. Tamesti praeter spem et opinionem nostram Illustratis V^{rae} huc ad nos reditus quem ultro sese maturaturam ante suum hinc abscessum nobis sponponderat, plus iusto protraheretur, illius nihilominus expectatione persvasi in hesternum usque diem per quam difficillime status et ordines regni detinere potuimus, qui pertoesi diuturnioris morae et expensarum ubi nedum adventu ipsius quippiam certi inaudiretur, detinere ulterius se nulla passi sunt ratione, verum (quod iam hactenus Ill^{ti} V^{rae} innotuisse arbitramur) ad ulteriora progressi, personae nrae conditionem in suspenso relinquere nolentes, diaetae finem imposuerunt solutisque comitiis ad propria quisque illorum rediit. Hoc tamen non obstante cum ex literis Ill^{tis} V^{rae} tam emansionis suae causas quam suae quoque m^{tis} c. intentionem et tractandi nobiscum voluntatem intelligamus, ejus nos etiamnum esse animi et sententiae sciat, velimus quam eidem hic praesenti coram aperuimus, expedituri Posonium quamprimum comitem palatinum et cancellarium nostrum cum ea potentia, qualem sibi et adiunctis suis collegis datum iri insinuat. Quod si ergo id suae m^{ti} c. ita visum fuerit, expediat suos comissarios Posonium, idem facturi sumus etiam nosmetipsi vel propria, si opus fuerit in persona.

Suburbium Comaromiense huic tractatui cum ob remotiorem loci distantiam tum ob vicinitatem Turcarum minus esse commodum, vel V^{rae} Ill^{is} iudicio facile evicerimus. Itaque res isthaec ex suo iam Mis c. arbitrio dependet, quae si voluerit tractandae pacis initium facere, nos eius capessendae, promovendae, aeternumque observandae inveniet paratissimos zelozissimosque. Qua de re per V^{ram} Ill^{em} quam citissime certiores fieri cupientes, eandem sat.

Dabantur in libera civitate ura montana Novisoliensi die

26. aug. MDCXX.

Benevolus

Gabriel m. p.

Iohannes Kraus m. p.

Kálczán : Ill. dno Ragimbaldó, comiti a Collalto sat. s. c. Rque Mis consiliario bellico aulico, camerario et deputato supremo capitaneo etc. etc.

(Eredeti sajátkezű aláírással, a bécsi cs. és kir. titk. ltb. *Hung.*)

XCIII. 1620. a u g. 28.

Gabriel, dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae, Croatiae, Slavoniae etc. rex, Transylvaniae princeps et Siculorum comes.

Friderico dei gratia regi Bohemiae etc. Salutem prosperi-
nam precatur, amicitiamque et studia sincera nuncupat.

Serenissime rex, domine frater, compater, vicine et confoe-
derate nobis carissime. Satisfactum iam est desideratissimis tam V^{rae} Dilectionis, quam omnium confoederatorum nostrorum votis, dum videlicet universi fideles status et ordines nostri, paribus votis et suffragiis personam nostram ad regni huius fastigium eve-
hendo, nostrae sese curae, regimini et conservationi subiicere nequaquam dubitaverint. Opus hoc solius dei esse, nullus fuerit, nisi penitus visu, menteque captus, qui inficias ire possit. Bono-
ne vero nostro, an malo, quis inperscrutabilia dei consilia investi-
get? Sufficit nullum saeculum ab orbe condito vidisse saltem talia tempora, quae tam conjunctissimis animis, qua in deum, qua in puriorem orthodoxam religionem, qua in restitutionem liberta-
tum publicarum, duos reges tam inaudito et stupendo exemplo produxissent. Quae cum ita sint, tanto iam apertiore cordis intimi affectu rem cuiuscunque communem aggrediamur oportet, eoque nomine id unice a V^{ra} Dilectione eflagitamus, nos non aliter erga se affici, quam erga proprium, et si quod maius dici possit, sanguinem certo sibi persuasum habere velit, nihilque iam cogitare amplius, quam ut occasio et locus commodus suppetat, quo mutuo congressu res nostras sincere invicem communicare liceat, de quo propediem ad V^{ram} Dil. sumus perscripturi. Reliqua cum nuper per dnum Plessaeum, tum praesente quoque barone ab Hodgiová,

in privatis colloquiis ultro citroque agitatís, Dilⁿⁱ V^{rae} referenda concredimus. Quibus eadem fidem indubiam adhibere et nos amore continuo prosequi non cessabit. Deus Dil^{em} V^{ram} conservet diutissime regnantem et florentem. Dabantur Novisolii die 28. Augusti anno 1620.

Dilectionis V^{rae}

frater, compater et
confoederatus studiosissimus
Gabriel m. p.

Ad serenissimum Bohemiae regem Fridericum.

(Egykoru másolata a müncheni udv. könyvtárban Collectio Cameraria 53. sz.)

XCIV. 1620. sept. 3.

Illustrissime comes etc.

Kgd levelét itt Szent-Kereszten ma reggel ezelőtt egy órával vöttük, melyből értjük Kgd írásit. Az jószág állapotját a mi illeti, Lónay Kállót nem akarván különben megadni, hanem saczoltató tractatus által, kénszerítettünk vele contrahálni, és ha többet kívánt volna is oda adtuk volna akkor pro tempore, de tanácsból studio cselekedtük akkori állapotra nézve, de ha meg nem holt volna, meghallotta volna az ország, miket proponáltunk volna ellene, hazafia levén, ország házát nem hazájához való szeretetből, hanem áron adja fel. Ha urának hű akart lenni, tartotta volna meg; ha pedig nemzetéhez való szeretetit akarta megmutatni, ne árron, hanem gratis kellett volna megadni, mint az több végházbeli vitézlő nép cselekedett. Így levén azért a dolog, Kgd semmit azzal ne gondoljon, ha szintén ius regiumot extrahált volna is akkori állapotunkban, mert eddig nem is statuáltatta magát, hanem most aláindulásakor extrahált statutoriát az cancellarián, melyet megértvén, mindjárt utánna írtunk és demandáltunk neki, hogy supersedeáljon attól, mert nem engedjük, ahhoz semmi közit ne tartsa; az ratiókat diserte megírtattuk. Így Kgd abban megmaradhat, melyről coram plura.

Mi az mi utunkat illeti, Körmöczön egy éczaka háltunk, az estve jöttünk ide, ma Sarnóczára, holnap Sz.-Benedekre, azután Komjátilhoz, vasárnap Ujvárbán megyünk, ha isten engedi, és ott semmit nem késnénk, csak az hadak jőnének elő, mindjárt mustáltatnánk és fizettetnénk nekik. Kgd azért semmit ne késsék, dolgait disponálván, igyekezzék alá jöni, mert dolgainkhoz kellek látnunk, holott minden fundamentoma az mostani dolognak az celebritás. Rédei uramnak szép hada vagyon és megindult ma s holnap költözik által az Tiszán; meglátja Kgd, Erdélyből is szép fizetett nép jön. Hogy az Kgd Tiszán-túl fogadott népe fize-

tés nélkül nem akart elindulni, értjük ; az Rédei uram hada is azon predicamentumban volt, s arra nézve küldttük meg fizetéseket, kiknek az múlt szeredán csötörtökön fizettenek meg ; közel ötezer ember, de mustrálásoknak napjától tudják azok is az fizetést. Kgd is jól cselekedte, hogy fizettetett nekik, abból semmi defectus nem leszen ; itt Kgld egyszersmind kezéhez veszi azoknak fizetését.

Az deszkákat hogy megszerzették Kgld emberi, kedvesen vöttük ; kincstartó uram demandalt az solnai harminczadosnak, hogy gondot viseljen reá, megválogassa, az árát megadja, és alá szállítsa. Kgldet is intjük, ha kívántatik, szállásonk fogadásában tisztartói által legyen segítséggel neki, pénzünkért fogadjanak embereket Galgóczig, ne késsenek semmit véle, mert egyébaránt készen vannak az hid csináláshoz. Illésházi uram, hogy az ő hadát nemsokára megfogadhatja, az igen jól esik, elégségesek lesznek ott az vigyázásra ; mielt hadat hallanak ott, nem reméljük, hogy semmit próbáljanak.

Generalis uram mind Posont s a többit eljártá, mindenek jó dispositióval vannak, semmi ellenség Bécsen alól nincsen egyéb az Eszterhás hadánál, kik azontól ide jönnének, mielt valamely urat Sopronban által bocsátunk, uno ore azzal biztatnak bennünket.

Colalto levelét kedden utunkban adák, írja, hogy császár így is kész velünk tractálni, noha az electiót nem reménlette ; Posonban küldi comissariusit, kik ha eljönnek, meghalljuk mi is, mit fognak proponálni ; kívántatnék a Kgld jelenlétele akkor ; talám hétfőn fognak indulni Bécsből. Bene valeat. Ex Sz.-Kereszt, 3. Septembris, 1620.

Gabriel m. p.

Mi nemcsak az tokaji örökségeket adtuk Kgldnek, hanem más szép jószágot is azzal együtt, melyet Lónyai Dóczival együtt 18 ezer forintot kértek császártól ; Bornemiszáé volt az is. Isten alá hozván Kgldet, akkor bővebben beszéljünk felőle, most 'a camara hadd foglalja el, és valahány napig kezek levén az jószágon, azután per manus bocsássák Kgld kezében. Interim az szőlők megszedetésére az tokaji praefectus viseljen úgy gondot, mintha mi számunkra szedetnék etc.

Külsőim : Illustri comiti Emerico Thurzo de Bethlenfalva etc.

(A fejedelem saját kezével írt eredetije orsz. ltár Act. Thurz. Fasc. 97. N° 25.)

XCV. 1620. sept. 2.

Gabriel dei gr. electus Hung. sat. rex sat.

Ill. ac magn. dne nobis honorande. Salutem sat.

Quas ad nos Vienna 29. mensis proxime praeteriti expedivit,

eas per cursorem ordinarium in itinere recte prima Sept. recepimus. Ex quibus dum intelligamus necdum desideratae pacis scintillam in animo M^{ti}s imp. penitus extinctam esse, nova vicissim spe pacis aliquantulum erecti, haud leviter gratulamur. Nos in eodem quo semel significavimus, proposito firmiter perseverantes, commissarios nros iam nominatos illico Posonium versus expedire facile potuissemus, nisi de consveta tarditate procrastinationeque legatorum caesareanorum ab experientia docti fuisset. Siquidem nostros vel eodem die ad locum destinatum legatos, in promptu expediendos habuissemus, verum de eorum taediosa cunctatione moraque longiore solliciti, antequam de die, ad quem legatos caesareanos Hamburgum descensuros resciverimus, nostros circa Simptaviam vel Tirnaviam legatos, ad latus retinebimus. Ubi autem de illorum descensu, quamprimum certiores fuerimus redditi, in nobis nec studium almae pacis toties oblatum, nec commissariorum nostrorum Posonium versus accelerationem desiderari patiemur, modo ex illis etiam partibus ea adhibeatur diligentia, ne tanto exercituum nostrorum, quos iam concitare cepimus, concursu ac velocitate, quae genti nostrae propria est, etiam praeter institutum voluntatemque nostram praevenit, maioribus quam cogitasset tractationes pacis difficultatibus inviolantur aut impediuntur. Qua de re absque ulla mora, iterum certam a vobis informationem expectamus, cum hisque eidem omuem prosperitatem cupimus.

Datum in regia civitate nra montana Cremniciensi die 2. Septembris a. 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: Ill. ac magn. dno Ragimbaldo sat. s. imp. M^{ti}s certae exercituum partis capitaneo sat.

(*Eredeti*, a bécsi cs. és k. titk. ltb. Hung.)

XCVI. 1620. sept. 7.

Gabriel sat.

Ill. comes sat. salutem sat.

Quas ad nos Vienna 4. huius mensis dedit, heri sub coena vespertina recepimus. Non putabamus c. M^{ti}s commissarios praeter expertam iam a nobis consvetudinem ad eo ingressum tractatus istius maturare; ex nostris commissariis d. comes palatinus ad aedes proprias divertens, in aula praesens non reperitur, per cursores tamen adventus etiam eius quantocyus acceleratur. Interea qui praesentes hic nobiscum reperti sunt, crastina die, deo volente, eos Posonium expediemus, ita ut die Mercurii ad vesperam eodem appellere poterunt, et statim sequentibus diebus de loco,

modoque tractationis cum commissariis suae M^{tis}, initia commissorum negotiorum et tractatus capessere valebunt, qui in mandatis habebunt, ut de ipsorum praesentia Posonii tempestive commissarios suae M^{tis} faciant certiores. His sat.

Datum in arce nra Érsekujvár 7. Sept. 1620.

Benevolus

Gabriel m. p.

Külczim: Ill. dno Ragimbaldo sat. sat.

(Ereleti, a bécsi cs. k. titk. lt. Hung.)

XCVII. 1620. sept. 14.

Magnifice domine!

Tegnapelőtt csötörtökön délután az szomorú hír az hadak megveretése felől mint vagyon, magam is azon való nagy keserégésem miatt meg nem írhatom, azt sem értvén, Kgd hol vagyon mi állapattal és megegyezhetett, ... az derék haddal mint jöhettek uram vissza, nagy búsulásban vagyok, hogy Kegd levelét nem láthatom. Komáromy Gergely váradi hadnagyot tegnapelőtt küldtem Kegd eleiben, im most ujobban Balogh Jánost küldtem. Kegdét intem, nekem mindjárt minden állapatról írjon bizonyost. És ha az derék haddal meg nem egyezett volt, melyet nem is reménlek, hogy lehetett, Kgd az hadat meg ne hagyja szakadozni, mentől takarosban lehet, ügyekezze úgy hozni és Szombathoz siessen vélek, a hova én is isten velem lévén, hétfőn indulok. Kornis uramékkal való hadat is, ha Kgd megegyezett vélek, avagy ha hol érti jönni őket, megegyezzék vélek, őket megoszlni ne engedje, életekre parancsoljon minden kapitányoknak, hadnagyoknak, reájok vigyázzanak, el ne menjenek, Keggdel együtt Szombathoz jőjjenek, viselhesünk gondot az országra s magunkra. Bene valeat. In Poson die 14. Septembris 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac magnifico Simoni Pechi de Zenthersebet cancellario et consiliario nostro necnon certi exercitus generali, sincere nobis dilecto.

(Eredetije a gyulafehérvári levéltárban Beke kanonok által ujabban felfedezett lymbusban.)

XCVIII. 1620. sept. 19.

Magnifice et generose nobis dilecti.

Két rendbeli leveleinket megírtuk vala Kegyelmeteknek, egyet az információval, azonban érkezék az Kegyelmetek levelei,

melynek egyikét ebéd előtt, másikat délután 16. Septembris irt.¹⁾ Értvén az vezérnek álnokságát, mivel az előtt az németek ígretit obíciálta Kegyelmeteknek, más felől Nasardot mire animálta légyen, kiben semmi kedve nem tölt, abból immár bizonyosan észében veheti Kegyelmetek, mint kelljen hitelt adni szavoknak; Kegyelmeteket is hitlevelére hívatta be, ígírvén negyed napra való elbocsátását. Az 60 faluk felől való végezéseket is mint állják meg, ahoz képest az mi reánk fogott dolgot is, 2 esztendővel ez előtt való megígíresét az váraknak, mely igaz légyen, megítilheti; kiről az vezérnek minemű levelet irattunk légyen, ex paribus inclusis megértitek, melyet cum solennitate priuata audientiában kell beadni Kegyelmeteknek. Hogy az vezérre írtanak az mi az mi postáink tartóztatások felől, nem tagadjuk, mi írtuk volt oratorunknak, megértvén Demjén Ferencz írásából, hogy Budán való tartóztatásának immár 12 napja volna,²⁾ és noha ígiri elbocsátásokat, de bizonyoson végére ment, hogy Fejérvárról el nem bocsáttatja addig, valamíg Kegyelmetek Budára nem érkezik. Mely dolgot értvén, mivel nem kevés búsulásunk volt rajta, mint-hogy Illei Jánost is egynehány hétig tartóztatta, eszükben vevén bizonyoson, hogy nem jóakaróink, mivel minden dolgainkat gátolni igyekezik, ott benn a portán pedig sokkal avagy ezer grádicscsal is jobb karban volnának dolgaink az fővezérnél s egyebeknél is, kényszerítettünk értésére adni az portának, hogy az sok késedelmet nem minekünk, hanem az sok tartóztatásnak tribuálják.³⁾

Kegyelmetek azért az vezérnek bátorsággal szóljon, és eleiben adja az dolgot, pedig csak ily formán proponálja: értette Mehemet agától ő nagysága panaszát és búsulását Kegyelmetek, mintha én írtam és írtam és panaszlottam volna az portán ő nagyságára követink tartóztatása felől, melyet ő nagysága el ne higyen, mert mi bizony senkinek nem írtunk az portán lévő urak közzül sem jót, sem gonoszt ő nagysága felől, hanem Demjén Ferenczet elbocsátván a portára, ő nagyságához hogy menjen és ott vegyen mindenekről tanulságot, azt parancsoltuk; azután két héttel vagy többel is bocsátott az erdéli gubernatorunk egy postát a portára erdéli dolgok végett, megírtuk volt neki, hogy Demjént elbocsátottuk, és azt is, mivel megyen; mely dolgot az gubernator is az portán lévő oratorunknak megírt. Mely hírről az fővezér eleiben menvén az orator, megjelentette az dolgot, hogy mi régen postákat küldtünk az követek menetelinek hírével és egyéb nagy

¹⁾ Hogy vötte ő felsége azon egy napon emanált két levelünket. *Rimai János oldaljegyzete.*

²⁾ Mint kell ő felségét mentenünk az posták tartóztatása miatt való corripialó írás ellen az vezér előtt. *Rimai oldaljegyzete.*

³⁾ Minemű kárt hozott az póstának tartóztatása. *Rimai oldaljegyzete.*

dolgokkal is, de hova löttenek, nem tudhatja, talán valahogy az utban megölték az latrok; ő nagysága viseljen gondot reájók,¹⁾ mert nagy dolgokról való írásokkal bocsáttattanak volt azok be, nem tudván semmit az mi oratorunk abban, hogy ő nagysága tartóztatta őket. Ennek is az megjelentésnek pedig azért kellett lenni, hogy az fővezér minden nap tudakozta az oratortól, hova löttenek a követek avagy posták, mi hírt hall felőle;²⁾ Erdélen által 2 levelet is küldött az fővezér mi nekünk azoknak elbocsátásokról, az angliai és flandriai oratorokat is intette, hogy minket és az cseh királyt kérjenek, valahogy az némettel meg ne békéljünk,³⁾ ugyan az istenért kéretett benuünket, nekem ugyan parancsolta, hogy az ország választását meg ne vessem, az királságot felvegyem, semmit ne féljek, hatalmas császár jó akaratójában, segítségében semmit ne kételkedjem: mert mihelt királságra való választásomat megértik bizonyosan, azontól az német követét elvetik, egy óráig sem tractáluaak véllek, minket hatalmas császár néppel kincscselelegedendőképpen megsegít; csak Váczt megadjuk, nem lehet oly kívánságunk, melyre az fényes portán jó és kedves választunk nem leszén, az segítség adás felől pedig, hogy oda be ne is írjunk, se izerjünk, hanem csak az budai vezért találjuk meg felőle, meg vagyon parancsolva, hogy elegendendő segítséget adjon késedelem nélkül.⁴⁾ Ezek hogy irattattak mi nekünk, igazságot írunk Kegyelmeteknek. Az vezér értvén azért az postáknak régen elindulásokat, de be nem érkezéseket, igen búsult rajta, és ha írt ő Nagyságának valamit, csak abból történt etc.

De itt immár materiája lévén Kegyelmeteknek az expostulatióra, és az nagy dolgokat hogy felhozza, rémítse is gyengén ez ide alább megírt mód szerint, talám nem árt.⁵⁾ Ő nagyságának mi is, ugy mond, egynéhán szót szólnánk, melyet hogy meghallgasson csendesén. kérjük. Ugy vesszük eszünkben az ő nagysága eddig maga viselt dolgaiból, hogy ez mi követségünket kicsin avagy semmi dolognak ítéli, kiről ha bölcsen gondolkodik, bizony nem kicsin dolgok volnának, hanem hatalmas császárnak és birodalmának nagy hasznára, előmentére: mert az német király pápista lévén, lengyel király, spanyol királ, francia királ és az

1) Honnan esett az fővezérnek tudomására az posták megtartóztatása. *Rimai oldalejegyzetc.*

2) Az fővezér minden nap tudakozta az oratortól, hova löttenek, késsenek az követek. *Rimai oldalejegyzetc.*

3) Kérte az fővezér az angliai és flandriai követeket, kérjék az cseh királt, ne békéljen meg Ferdinánddal. *Rimai oldalejegyzetc.*

4) Hogy ő felsége az budai vezért sollicitálja az segítségért. *Rimai oldalejegyzetc.*

5) *Materia nostrae propositionis. Rimai oldalejegyzetc.*

római pápa több pápista fejedelmekkel egy értelemben vadnak, és örömet minden hadokat ő hatalmassága ellen indítanak, melyet mi immár is eleiben számláltunk ő nagyságának, de azt el nem hívén, csak költött dolognak tartja és mondja lenni, hogy Vácztat elfelejtsük; bizony nem az, bizonynyal higgye; szégyen volna mi nekünk fejér szakálú követeknek hazugságot itt beszélőnünk, igazat mondtunk és mondunk, hogy ha az mi királyunk ebben az igyekezetben keresztül nem állván meg nem gátolta volna, tudja azt az isten, mostan Buda alá volna az német hada ¹⁾ mert ha minket magyarokat tavaly ez mostani urunk fel nem indított volna, az cseheket meggyőzték volna, kényszerítettének volna fejet hajtani Ferdinándnak, nem lévén akkor választott királyok, és az angliai, dániai, svéciai királyok sem voltak mellettük, meg kellett volna hajlaniok, és azokat az hadakat mindjárt erre fordította volna az német, túl az lengyel Molduva felől, az spanyol és francia királyok az tengeren; ezek így lőttek volna, vagy hiszi vagy nem ő nagysága etc. De az mi kegyelmes urunk megindulván Erdélyből, nagy sok szép szavai, tanácsadási, ígreti, adományi által az országot arra bírta, hogy mind felkeljünk és az német gonosz szándékának ellene álljunk, tudván az magyar nemzet ellen való gyűlölségét az németnek, ha előbocsátjuk szándékában, Magyarországnak is vészedelemre következik az két részen és hadakból; egy felől az német, más felől hatalmas császár hadai Magyarországnak fognak hadakozni, és így is el kell pusztulni, más felől az német is fogja bosszúját rajtok eltölteni. Efféle ratiókkal állatván az dolgot, és ehez hasonló többekkel is, magyar nemzet úgy serkent fel mint egy mély álomból, és úgy fogtak fegyvert az német ellen. Ezekkel az országokkal azután Pozsonban aulták össze rettenetes hittel magokat, hogy halálíg egymást soha nem hagyják, egymás híre nélkül meg nem békéllenek az némettel. Az mely dolgokra az mi urunk különben nem ment, hanem azt kívánta az idegen nemzetektől, hogy ők is mi velünk együtt hatalmas császárhoz követeket küldjenek, és ő hatalmasságával szép állandó frigyet kössenek, mint az idvezült Bocskai király idejében voltanak etc. Sok tanácsadásink után bírhattuk őket arra, mert azok igen idegenek voltak és irtóztanak az fényes portán való tractálástól. Mely dolgot jó végben vivén, im elindítottuk minden országok követségét, kiket hogy ő nagysága ilyen kicsin dolog miatt így akadályoztat, igazságot mondunk, bizony nem látunk semmi jót belőle következni.

Az Vác állapotját ami illeti, az informatióból Kegyelemetek világosan megért mindeneket, és ahhoz tartsa magát. És

¹⁾ Mennyit használt az ő felsége Erdélyből való kijövele. *Rimai oldaltjegyzete.*

noha az fővezér írására nézve talám immár ott Kegyelmeteket nem tartóztatja, alá bocsátja, de kétképpen lévén conturbáltatva, 1-o az vezér írására, 2-o az Kegyelmetek követségéből semmi bizonyos ígrettel való reménységet nem vehetvén, bizonynyal igen félhetni attól, hogy minden követségnek eszét veszti, és úgy informálja az portát, hogy az némettel végeznek s mind ezeket az országokat cserben hagyják, melyet látja kegyelmetek, hogy mind ez ideig oly igen magok kezén viseltek, hogy mindenikben igen jó módjok és hasznok vagyon, mert mind mi s mind az ellenség futjuk őket és kérjük békeségünket tőlök. Sed quod maius, bizonyosan értsétek, hogy az ellenség igen sokasodik ellenünk, és ha az török segítsége most most hamar bennünket nem ér, (kiknek csak most elsőben 2000 kopjását kaphatnánk is, rettenetes terrort adhatnánk az ellenségnek és sokat használnánk vele), igen félő, hogy meg ne nyomják most hirtelen az mi táborunkat; mely hogy in secretissimo legyen Kegyelmeteknél, serio intjük és kötelességére obtestáljuk. Mondom azért, hogy nem-hogy segítséget adna, sőt oly informatiót ír ellenünk, mely nem hasznunkra, hanem veszedelemre fordul, mely hogy ne történjék, és az mostani nagy szükségben az segítséget is elbocsátaná, nekünk az tetszik, hogy ha pénzzel nem corumpáltathatik úgy, hogy segítséget is bizonyosan adna, és Vácznak is kérésétől megszűnnék, tehát in tali casu igen bizonyos reménységgel való ígretet tegyen Kegyelmetek neki is, és ha lehetne, jövődő pünköszt napot avagy 8 egész holnapot vetne, praefigálna megadásának, kire ugyan bizonyosan felelhetne is Kegyelmetek, miért kell annak az kevés üdő várakozásnak lenni. 1-o. Mivelhogy csak mostan ujontában vagyunk beállítván tisztünkben, ha mindjárt várat adunk töröknek, nemcsak az végházakban lévő vitézlő rend, de mindenestől az magyar nemzet tőlünk elidegenedik, és attól félünk, hogy visszaállanak Ferdinándhoz, reánk támadnak, s ne-talám életünket is fogyatják. Hogy azért ezzel se magunknak se ő hatalmasságának ellenséget és veszedelmet ne szerezzünk, ez 8 holnapnak ne legyen nehéz elvárása; bizonyosan megleszen 8 holnap elteljesedésében. 2-o. Téli üdő követvetkeztében reánk, nem lévén sohul egyebütt azoknak az vitézlő népnek semmi lakó helyek, minden télre való élésekkel oda takarodtanak; mint költöztethetnénk ilyen hertelen ki annyi lelket, és mennyi sirás rívás lenne, átkozódás, meggondolhatja Nagyságod. Hogy azért az se legyen, Nagyságod várja csendesesen el az 8 holnapot; bizonyosan ígírjük Nagyságodnak megadását. De az megírt conditiók szerént ígírjük, tudniillik ha mindjárt előljáróban itt az mi szemünk láttára 2000 kopjást Nagyságod az pesti hídon általbocsát ő felsége mellé egy vagy két szancsák békkel és utánnok azoknak az több haddal az egri pasát etc., utánna az több conditiókat is szám-

lálván. Melyek ha meglesznek, bizonyosan elhíheti Nagyságod, hogy hatalmas császárnak sokat fog szolgálni mostan, mert ezzel minden ellenségnek rettenetes rémülést szerez, és jövődő esztendőben lengyelek ellen szárazon és spanyolok ellen tengeren minemű szép utakat nyithatni ez mostani kevés segítség elbocsátásával, Kegyelmetek bőségesen, fundamentaliter recusálja, és az Dona discursusát is proponálja neki, ne mondja hogy tőle eltitkoltátok.

Ha pedig az segítség-adást vagy teljességgel recusálja, avagy emide amoda mutogat, avagy ilyen szép bizonyos megcsalliatatlan reménységgel való ígéréssel nem lenne contentus, Kegyelmetek igen nagy obtestatiókkal éljen, és megmondja, hogy mi alá megyünk az fényes portára, de Nagyságod bizonyos legyen ebben, hogy ha az segítséget meg nem indítja mindjárt, vagy csak késleli is, tehát minden országok Ferdinánddal megbékellének, tovább nem halad, és nem veszekednek egymással; mert eszekben vévén ezt, hogy csak szóval akarja őket Nagyságod tartani, más felől az némettel tractál, kételkednek hogy ellenek lesztek, és hogy az ne következzeek rájok, inkább egymással békéllenek meg; mely dolgot az Ferdinánd követi most is Posenban igen futják, palatinus, cancellarius és több főemberek vadnak ott, és csak azt várja az mi kegyelmes urunk, Nagyságod micsoda választ ad nekünk; ha az segítséget elküldi, bizonyosan higgye igen jól leszen az dolog, minden kétséget kigyomlál elméjéből, és Vác is meglészen az módok szerint: de ha az segítséget mindjárt nem küldi, bizonyosan az békeség végben megyen, mert soha el nem hitetheti ő felsége az országoknak, hogy ellenségek nem akar lenni Nagyságod az országoknak. Mely békeség ha meglészen, micsoda gonosz dolgok következzenek abból. Nagyságod megítilheti. Ennyi országok ő hatalmasságától elszakadnak, és Ferdinánddal megegyeznek etc. etc.

Ha ezen az úton jónak ítilitek uram az tractát, jóval jó; ha hol pedig más jobb és állandóbb fundamentomon építhettek bizonyosan, és aránzzátok hogy mint palánkokat, hódoltságokat reserválhattok, az segítséget is impetrálhatjátok ez mostani nagy szükségben, mi mindenekben acquiescálunk, és az Kegyelmetek industriájára hagytuk, biztuk, intvén csak ez egyre Kegyelmeteket, hogy országunknak az törökkel állandó békeséget stabiliálja, és az némettől ígirtett palánkokat, hódolásra való számtalan falukat reserváljátok, az segítséget megindítsátok, kire nagy az szükség, igen nagy. És az 2000 forint summát is bátor beadjátok uram, csak immár legyen bene contentus, az segítséget bocsássa el, Kegyelmeteket expedálja kívánságunk szerint, az 8 holnapot várja és vártassa másokkal is csendesen el, ha egyéb nem lehet benne. Ha az 2000 forinttal contentus nem lenne, noha immár Vác is bizonyosan meg leszen ígírve, mindazáltal csak az segítséget

bocsássa el, megis 3000 forintot ígérhet Kegyelmetek neki, és így immár 7000 forint kész pénz, ajándék is az téltől fogva 3000 forint értő könnyen megtészen. Az vezér igen fenyegeti az hódolt falukat, hogy senki az mi fizetésünkre ne járjon belőlök; Kegyelmetek proponálja cum expostulatione neki, ez nem illenék az frigyhez, nemhogy magok segítenének, sőt az magunk jobbágyit is öléssel, rabsággal fenyegetik, valaki fizetésünkre jő. Ő nagysága attól supersedeáljon, az jobbágyságnak proprietása miénk országotól, ő nekik béhódol csak, engedjék eljönni, azzal az török uraknak való szolgálat és adó, dézma fizetés meg nem szűnik, fogyatkozik, és az hadnak vége lévén ismét helyére megyen kiki. Bene valeant. Tirnaviae die 19. Septembris tiz órakort 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: Magnifico et generoso Stephano Doczy de Nagy Luchie et Iohanni Rimay, oratoribus nostris ad Fulgidissimam Portam Ottonaunicam etc. fidelibus nobis sincere dilectis.

(Eredetije, mely a czímen kívül egészen Bethlen Gábor írása, *néhai Hilbri Gál László gyűjteményében* (Chartophylaciorum Tom. XVII.)

XCIX. 1620. november 4.

Spectabilis stb.

Az Vác állapátja miiben legyen, nem tudhatom, mert az levelek igen különböznek, az mely levelet Kegyelmed tegnap talált elől és azt az újvári postától küldte meg, abban bizonyosan írta az damasdi kapitán, hogy szombattól fogva öt álgyuval lőteti az Vácot, Sztrucz Ferencz pénteken írja Kegyelmednek az levelét és abban csak jelenséget sem ír olyat, melyből Vácznak megszállását coniectálhatnák, ha pedig akarátja volt reá az töröknek, nem kapitánnak, hanem semmire való embernek mondom, hogy semmi hírt affelől nem hallott volna, mert lehetetlen dolog, hogy oly titkon lehetett volna indulások, hogy valami jelenséget ezekben nem vehettek volna, kíváltképen ha álgút hozott alája, azt titkon ki nem vonhatták, én azt reménlem, hogy semmi igaz ebben nincsen, melyet adjon az úristen és ha igaz nem kezd lenni, igen méltó az damasdi kapitánt megbüntetni, hogy ily hamis hírt írat Kegyelmednek, melyre nézve ennyi hadat meg indít ilyen derekas ellenséggel lévén dolgunk, ha igaz kapitán, miért nincsen igaz híre. Amak okáért Kegyelmed ezt cselekedje, hogy ha semmi az dologban nem lészen, az végbeli hadat mindjárt megfordítsa, Vácban az oda való 150 lovast bebocsássa, legyenek vigyázásban, de az többi mindjárt helyekre jöjjenek. Az vármegyéknek mindenfelé irasson, hogy jöjjenek personaliter mellénk mindjárt lovagjokkal, gyalogjokkal. Palatinus uramnak is írjon mindjárt

Ujvárban, ne fáradjon, hanem mindjárt ide jöjjön és az várme-
gyéket is ide hivassa mindjárt, Illésházyt is. Kegyelmed is szom-
baton be jöjjön. Bene valeat. Ex Poson die 4. Novembris 1620.
hora 10. ante meridiem.

Gabriel m. p.

Külczim : Spectabili stb. Stanislao Thurzo stb.

Cito

Cito

Cito

(Az egész Bethlen írta eredeti orsz. ltárban.)

C. 1620. nov. 17.

Gabriel dei gratia electus Hungariae, Dalmatiae stb.

Prudentes et circumspecti fideles sincere nobis dilecti. Sa-
lutem et gratiam. De infelici exercitus confoederatorum statu, in
quem ex proditione talium personarum, in quas sceleris huius ne
suspicio quidem antehac cadere potuisset, devenerunt, Fidelitates
Vras iam hactenus vulgi quoque rumore informatas esse nulli
dubitamus; qui quidem illorum status et conditio (uti certo re-
scivimus) nondum adeo accisa aut omnino coarctata esse dicitur,
quin facili labore, modo sincera omnium nostrorum et confoede-
ratorum unio et consensus accedat, reparari et in melius reduci
possit; ne tamen in nobis quippiam desit circa permansionem et
conservationem regni, patriae communis, libertatum avitarum et
religionis, tempestive nostras copias augere, auctas in omnes regni
necessitates in promptu habere satagimus, ne impendens periculum
incautos nos obruat. Eoque nomine Fidelitates Vras benigne re-
quirimus, serioque iisdem mandamus, si unquam alias, hoc sane
tempore suam erga patriam communem sinceritatem, devotionem
et fidelitatem reapse declarent, sineque omni mora millenos pe-
dites pixidarios armis optime instructos nobis transmittant, quam-
primum rumores isti infelices nonnihil efferbuerint. haud diutius
hic illos detenturi statim remittimus, hancque vestram promp-
titudinem regia gratia compensare non dedignabimur. Eadem
vobis in reliquo benigne propensi manentes. Nec secus fecerint.
Datum in civitate nostra Posoniensi die 17 Novembris 1620.

Gabriel m. p.

Ioannes Krausz m. p.

Külczim : Prudentibus et circumspectis iudicibus iuratis civibus
septem liberarum nostrarum civitatum montanarum simul vel divisim con-
stitutis etc. fidelibus sincere nobis dilectis.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

CI. 1620.

Magnifice fidelis nobis dilecte.

Kgd levelét, melyet 2. Novembr. írt nekünk Znaimon tól való quartirból, (értjük panaszolkodását az pénznek és Rákóczi uram, se . . . . . való nem érkezése, küldése felől kételkedvén . . . . . Azomban hoztak volna, melyre Kgdnek bizonyoson ír . . . . . pénzt Peek pénteken ugymint ma 11. napja . . . . . (kü)ldte azt hiszem, hogy az másik hétfőn el . . . . . (Rá)kóczi 400 lovasának el nem menetelin . . . . . bizony sokat busultam, annál hi . . . . . mert maga hír nélkül haza ment . . . . . azszerént s a többi is; szorgalmasan megexamináltam, hova lötte nek, erős hittel affirmálták elmenését Kgd mellé annak az 400 lovasnak; el is kell hiunem, mert 400 lovassa volt s itt több 500 lovasánál nem maradt. Az hadnagyoknak is neveket, kik elmentenek Kgdde, im írva küldtem. Barbel Ambrus Kgd által költözése után harmadnapon jött meg, de hada akkor is másfelé volt kóborlani, maga csak 150 lóval ment volt csatára, és így hatod napig sem hajhásztatván egybe, nem küldheténk el; érkezvén az Vácz dolga is, oda fordítottuk volt, de akkor sem lévén houn, mikor el akartuk küldeni, hanem hír nélkül csatára ment és az tatárokat az Lajta parton szemben találván, igen megvakarászták az árulót. 130 lóval volt, veszett 20 el közülök, talám tegnap jött meg. Az vezérnek Váczt Sztrucz feladta, békével elbocsátotta. Mind nekem erős hitlevelet ír, melynek im pariaját Kgdnek küldtem. Aponi Pált küldtem hozza követségén, hétfőn szállott alája, azon nap estve megígírte, kedden feladta, szerdán kiköltöztette és maga is menten ment alája; igen féltének, bizonyos conjectáljuk az jelekből actákból, hogy corrupáltatott volna az a Sztrucz, mindeddig sem jött előnkben. Kgdet intjük, minket informáljon igen gyakorta minden dolgokról. Itt közönségesen hirdetik, hogy császár hada ellen triumphált volna király, lövő szerszámit is elnyerték, de hogy senki nem ír, sem jó onnét, nem bihetem, és akár mint esett a dolog, de hogy minket az mi kapitánunk nem (prospi)ciál semmi állapotjakról, igen busulunk mi(atta). . . . . volna tiszték. Az mi postánkat . . . . . küldje bizonyos dolg . . . (Eng)edjen isten Kgtek felől örv(endetes) . . . . . Poson, die Lunae . . . . . 1620.

Gabriel m. p.

Külczim: Spectabili ac mageo Simoni Pechy de Szent-Ersébeth etc.

(A fejedelem kezével írt, megszakadozott eredetije Gyfejérváron a káptalani ltár rendezés alatti részében.)

CII. 1621. február 1.

Illustris stb.

Kegyelmetek 28. Jan. írt levelét ma reggel 6 órakor hozák meg, melyet diligenter megolvastván, semmit az nagy rigiditásnál egyebet nem colligálhatok császár ő felsége commissáriusi magok viselésekből, mely ha így leszen és egyebeket nem proponálnak, nem tudom miért mulatja ott Kegyelmetek az napokat, mert hogy én istentől és az nemes országtól régi szabadsága szerint reám ruházott kicsin dignitást féltemben magamról levessem, és örökké való gyalázatomra annak renunciáljak, bizony uram az soha sem leszen, arról senki ne gondolkodjék, sőt inkább halok meg tisztességem mellett, ingyen az titulus megadás s meg nem adás felett való differentia könnyen complanáltathatik kezünk, mert az Kegyelmetek discursusa szerint semmit nem veszekedem én affélét, ha ő felsége meg nem adja is, erővel én nem extorqueálok, a mint nem is lehet, de viceversa ő felsége sem foghatja meg senki kezében az szerencsét, etc. Ezen uram nem kellene veszekedni, hanem közelb kellene lépni az dologhoz, és tractálna Kegyelmetek de summo iure s annak complanálása felől, mert így békesség nem leszen, melyet hogy Kegyelmed nemzetének tartozó kötelessége szerént hazájához való szeretetiért sincere igyekezze promoveálni, én az istenre obtestálok Kegyelmedet, és szeretettel intem, úgy tractáljon velek, mely az ország szabadságának s az én személyemnek is ne derogáljon, meggondolja Kegyelmed, hogy halandók vagyunk, olyat végezzünk, hogy posteritásink is örvendezhessenek nékie, s Kegyelmedet áldhassák érte, ne kényszerítsem extremumokon járni, mely ha leszen, bizony örökké való siralom követ sokakat és az fegyver sokáig ki nem esik az kézből.

Én uram az segura, honesta paxot igen kívánom, sed non fucatom, melyhez örömet is accomodálok magamat, én rajtam semmi el nem mulik, valami illendő és lehetséges, ki országunk szabadságával és holtomig való gyalázatommal nem ellenkezik. Írtam bővebben cancellárius uramnak, Kegyelmednek ő kegyelme erről világosan fog beszélgetni, megnyugodjék Kegyelmed ebben, hogy féltemben bizony meg nem halok, soha úgy nem rémithet senki, hogy elfussak és ha az concordiára a dolog nem megyen, bizony Bécsben is nem fognak az emberek megmaradhatni az ketedik holnapban; én senkit nem fenyegetek, csak kérem istenért Kegyelmedet, tisztinek megfeleljen, mostan ne féljünk uram, mert velünk vagyon az isten és ha békesség nem lehet is, bizony megtöltalmazhatjuk országunkat, csak Kegyelmed és az urak egyenlőképen akarják, úgy, a mint én. Eszterhás Dánielt nem én, hanem az statusok arestálták az maga passiójára, melyet itt coram 25 personis beszélgete, látta az kímet s beszéllett véle, ki Buquoy

táborába járt s akkor jött meg onnét, etc. Mivel látta, beszéllett véle, értette az intentumot s elitkolta, ergo stb. Ez az oka aresztálásának, de naponként, úgy értem, hogy többülnek, kiket én csak láttatlaná teszek, de ha az békesség végben nem megyen, bizony megsiratják. Tartsa meg isten Kegyelmedet jó egészségben. Datum Tyrnaviae 1^a Februarii 1621. hora 11 ante meridiem.

Benevolus

Gabriel m. p.

Kivül: Illustri comiti Sigismundo Forgach stb.

(Egykorú másolat az orsz. ltár Publ. Fasc. 13. No. 34.)

CIII. febr. 5.

Gabriel dei gratia etc. Egr. fidelis etc. Salutem etc.

Quandoquidem Fridericus Hermannus ab illo tempore, quo propter restitutionem libertatis regni Hungariae praesentes motus concitati sunt, rebellis factus partes caesareae secutus est, et hisce quoque diebus uxorem ac liberos Posenio Viennam abduci curavit: ea propter omnia vina et substantiam ipsius aliaque bona universa ac singula quocunque nomine vocitata tamquam huiusmodi rebellis hominis, egregio nostro fideli dapi-fero Sigismundo Kékedi contulimus atque donavimus.

Ac proinde tibi serio mandantes iniungimus et visis hisce praesentibus nostris nulla ulteriori commissione expectata subque amissione gratiae nostrae, omnia dicti Friderici Hermanni vina res substantiae et bona universa, sive in domo propria, sive in aliorum manibus reposita sint et per te inventa fuerint singulatim sine ulla excusatione produci et absque ulla mora mox et defacto praefato Sigismundo Kékedi vel per ipsum ac id deputatis hominibus ad manus consignes et consignari facias. Secus haud acturus. Datum Tyrnaviae die. 5. Febr. Anno 1621.

Gabriel m. p.

Külsőn: Egregio Leopoldo Peck domus thesauriae nostrae posoniensis administratori ac arcium Zent Gieörgi et Bazin capitaneo. Fideli nobis dilecto.

(Másolata az orsz. ltárban. Tract. Publ. Fasc. 20 No Vo.)

CIV. 1621. márcz. 10.

Magnifice fidelis stb.

Az este 7 órakor érkezék postám a portáról, 7. Február indult, csudálatosan forgott az állapot és Caesar Gál noha hánta a kasszát, sokat is fizetett és sokat ígirt, semmit nem használt, immár az conflictus hírének megvitele után lőtt minden dolog,

reggeltől fogva gyertya világig tartott a tanács a vezér házában, melyben muffti, az hozgya, ki helyére állatott az vezérek, giansár aga, spaoglan agák, kaszjaszkerek és egy szóval minden végbeli mazul passák, békek, agák, kik akkor ott benn találtak lenni, behívtak a divánban, per voces ment a quaestio köztek. a magyarokkal köll-e a portának barátságot tartani, avagy az némettel, és azon nyugodtak meg, hogy az magyarokkal. Így aztán solenniter ugyan proclamáltatott az Ferdinánd barátságának rejectiója a portán; ez 3. avagy 4. Febr. lött, másnap az vezér az mi követinket és az császárárt is behívatta és előtttek mondta meg amazoknak, hogy soha külemben barátságot, békességet császárral nem tart a porta, hanem, hogy minekünk országostúl békét hagy. Császártól 8. Febr. indúlt a csauz, mihozzánk is másik azzal, hogy meg ne békéljünk ő akaratjok nélkül, mert reánk jó maga personaliter. Czorba passa, vagy bosznai, vagy kanizsai passa is mellénk rendöltetett, ő is utban vagyon, követségben jó az egész országhoz. A tatár kán követi utban vadnak, az öcsém írja, hogy 2. Martii Kolosvárra érkeztenek. Azok is a féle tatár segítség jövésének hírével jönnek. Ezeket Kegyelmed ex originalibus jobban megláthatja, melyeket igen szükség megolvadni Kegyelmednek és palatinus uramnak és róla valóban köll discouráljunk, mert bizony szintén rajta veszti az dolgot, ha eszenkben nem veszünk magunkat; de hogy az discursus jobb aránt legyen, ha szintén Posonban menni nem akartam volna is, elmennék, hogy Kegmetekkel beszélhessek magam és az leveleket in specie ti magatok olvassátok. Római császár nekem, nem hiszen, de im megmutatom, hogy én a keresztyénségnek kívánok annyi jót, mint Pázmán s akárki ez világon, ha ő felsége hitelt ad discursusomnak, megmaraszthatjuk Magyarországot, hanem az keresztyénségről is elfordíthatjuk talám a fegyvert. Kévántatik azért, hogy Kegyelmed supersedeáljon az én tülém vett resolciónak proponálásátul addig, hanem jöjjen alá palatinus uram és Kegmed egy sajkán Posomban csak két óráig való discursusra és mindjárt visszabocsátom ő kegyelmét Kegyelmeddel együtt, mondhasam meg az én censurámat, mert pennára nem bízhatom. Bizony uram, hoc opus hic labor, most maradhat Magyarország, most veszhet el is, mert hitet adtak a mi követenk ottbenn, hogy a császárral Magyarország meg nem békéllik. Azután ment minden dolog véghez. Bene valeat. Tyrnaviae 10. Martii 1621. hova 6. matutina.

Gabriel m. p.

Külczim: Paria literarum Bethlemii ad Pechi.

(Egykorú másolat orsz. Itár Publ. Fasc. 14. Nro 36.)

(Ugyanennek latin fordítása hasonló helyen.)

CV. 1621. a p. r. 28.

Gabriel Dei gratia electus Hungariae stb.

Prudentes et circumspecti fideles nobis dilecti. Salutem et gratiam. Non possumus non aegerrime praesentiscere Fidelitatum Vrarum in deponendis 4000 fl. quos pro taxa exactos in promptu habentes, nobis assignare, dum inibi praesentes fuisset, intermiserunt; quod ab ipsis admitti neutiquam debebat. Cum autem exercitus nostri solutionis impendendae terminus instat pecuniarum illarum carere nulla queamus ratione; idcirco vobis serio demandamus, quatenus visis praesentibus, mora et cunctatione quavis seposita, quater mille illos florenos nobis transmittere debeatis; crastina die ad Lossonc vel circa Gács nos invenient. Secus sub gravissima indignatione nostra nequaquam facturi. Datum in arce nostra Veterozoliensi 28. Aprilis anno dni 1621.

Gabriel m. p.

(P. H.)

Titulus: Prudentibus et circumspectis iudicibus et juratis civibus septem liberarum et montanarum nostrarum civitatum etc. Fidelibus sincere nobis dilectis.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

CVI. 1621. máj. 10.

Spectabilis et magnifice nobis sincere dilecte.

Kegd levelét most délután hat óraker hozá jámbor szolgálja, az palatinus levelének includált paraiájával, melyet megolvastván, látom, minemű nagy szemfényvesztő stratagémával ámitják el az nyomorult országbelieket: szabadságoknak megadásáról való szerzett diplomával bíztatja őket, a kik meghajolnak, azoknak amnistiájok lészen és gratiájok etc. Sokat írhatnánk erről, de az üdöt nem akarván azzal tölni, Kegd postáját késlelnem, abban hagyom, semmit rajta nem disputálok, hanem csak az egyet mondom hozzá, palatinusa lévén az országnak, micsoda lélektől viseltetett az az ember, hogy hazájában fegyvert hozott és fegyverrel akarja az országot császártól szerzett diplomának engedelmesen való meghajlására, ez illet palatinushoz, ki hihet annak? De hogy én reám Kegtek ne vethessen, noha bizonytal tudom, hogy az országnak szabadsága soha nem effectuáltatik az 17. conditiók szerént és az németeket mindenű beültetik, valahová akarják és ha úgy tetszik Kegmeteknek országúl jobbnak lenni, én sem sokat gondolok véle, csak én reám ezután senki ne vessen, ha az országnak minden rendi contentusok lesznek az császár diplomájával, melyet mostan adott, csak érthessem bizonyosan és láthassam minden vármegyének arról pecsétés levelét, hogy contentusok rajta, én nem gondolok véle, akárminemű

veremben essenek, ha magok ultro akarnak hanyatt homlok az veszedelemben esni. Attól az hadtól, kit palatinus sok könyörgésével nyert meg, hogy Magyarország rontására bocsásson császár (mert ha ők nem sollicitálták volna, nem bocsátottam volna én be őket az országban, de az ő factiójokkal nyakát szakasztván az tractatusnak, többire erővel vonszák az elliséget magokra) mondom bizony én attól semmit nem félek és attól való féltében semmit nem cselekedném, mert az úristen velem lévén, nem annyi, hanem három s négy annyi ellenségtől sem félténém én Magyarországot, hanem inkább győzedelmes szerencsét remélnék, csak magok az magyarok ne árulkodnának s kaput ne nitnának nekik, de bátor mindenütt kaput nissanak nekik is azon a földön, a mint hozzá is fogtanak, jól ismerem immár az embereket és tudom bizonyosan, mi következik abból, mielt megfordulhatok és az két felől való rettenetes romlásnak nem én, sem az német, sem török, tatár, hanem magok lesznek okai. De hogy én reám Kegtek ne vethessen, im én most is kész vagyok az tisztességes accordára és a mint feljebb íráim, ha az ország az ő részéről való diplomán contentus leszen, nekem semmi ellenem benne. Az én contentatiómat a mi illeti, azon sem leszen akadály, csak onnét az részről ne legyen az ő számtalan scrupulosítások szerint. Annak okáért Kegd mindjárt küldjön az palatinushoz, írja meg neki, császártól hozasson mindjárt egy salus conductust cancellarius nevére és melléje rendelendő követekére, valakik velle lesznek. Az levelet sub bona fide in verbo caes, regioque írják, bántások nem leszen az követeknek. Az levelet vigyék Kegmed kezében és Kegd mindjárt póstán küldje eleiben cancellariusnak; Bajnócz felé, im én mindjárt megindítom Rosomberkig elküldöm, várják ott meg az salus conductust, hogy ha alá küldik mehesse nek sietséggel, Ujvárbán mennek Kegmedhez és ha kívántatik, Posomban is elmennek, avagy szintén Bécsben is, ha úgy kívánná az alkalmatosság, és ha isten így akarta, menjen végben az békesség, én az resignationión sem fogok sokat altereálkodni, csak egyébaránt lehessen jó vége az tractatusnak, azzal is meghamisítom az palatinus opinióját, hogy nem az török segítség elérkezésére kívántam az resignationának terminusát, de ezt így ígérem uram, Kegd igen jól eszébe vegye, hogy ha tökéletes békességet akarnak végezni, az hadakat szállítsák az Morva vize mellé, ne hozzák beljebb az ország rontására, hiszem övék leszen és az pusztaságban nem tudom, mit gyönyörködhetnek: mondom, így ígírem magamat az követimnek felküldésére, az tractatusnak jó végben vitelére és az resignationión való nem sok altereatióra is, hogy ők is az hadat tartsák vesztég, szállítsák az Morva mellé. Az én követeim ez jövő vasárnap Rosomberken lesznek, mielt császár salus conductusa érkezik, azontól onnét megindulnak és negyed napra

Ujvárbán lesznek Kegdnél és ha Posomban kellett volna megnem, négy, avagy öt nap alatt elvégezhetik, ebben semmi haladék az én részemről nem lesz, csak onnét Kgd siettesse az *salus conductus*. Innét bizonyosan megleszen mindenképpen, noha tudom, az töröktől elég veszedelmes állapattal való búsulásom lesz ez dolog miatt, de ha isten így akarta ő felsége, én immár reá megyek, melyre semmi egyéb nem viszen, hanem csak ez egy ok, tudniillik, hogy én időmben ne veszne el az magyar nemzet, de bizony igen félek, hogy nem halhatok addig meg, hanem veszedelmét fogom meglátni, melyet az úristen távoztasson el szent fiáért, de ha az németet bevezitek uram, bizony akkor lesz végző veszedelme országtoknak, kíről én mostan többet nem írok, hanem Kgd viseljen ez két dologra gondot. Egyik az *salus conductus*nak meghozatása, másik az hadakat (*sic!*) megtartóztatása, mert különben én sem tudom, mint és miért kellenék tractálnom véllek veszedelmesen, mert én magamat nem félttem, sem magam hasznáért nem cselekedem semmit, hanem az ország megmaradásáért, romlását akarván eltávoztatnom. Kgd sietséggel tudósítson engemet felölle, tudjam magamat mihez tartani. Feliciter valeat. Ex Cassa, 10. Mai hora nona vespertina. 1621.

Gabriel m. p.

Az egész Bethlen kezeírása.

Kívül más kézzel: 10. Maji 1622. Princeps Bethlen ad comitem palatinum. Hibásan. *Ismét más kézzel*: quod pro certo sciat 17 conditio pro parte regni non effectuatibitur per caesarem. — *Ismét más kéz*: variis viis tractatus pacis distrahitur et horum et malorum causa sunt ipsi Hungari.

A borító s a rajta levő cím elveszett.

(A Jászai-féle gyűjteményből. Nemz. Múz.)

Közli: SZILÁGYI SÁNDOR.

A ZONUKI GRÓFSÁGRÓL.

— MÁSODIK KÖZLEMÉNY. —

4-szer. Hibázott Horvát, hogy a Chaba és Erd nemzetséget kettőnek vette,¹⁾ mert Kézai szerint Attila az Erd nemből származott. Chaba pedig az ő fia volt; további hibája még az, hogy Attilát magyarnak tartotta. Valamig Rosty hitelesen be nem bizonyítja, hogy a Chaba nemzetség éppen e Chabától eredt. mindaddig állítását a többi csalódásai közé sorozzuk.

Béla jegyzője Etelét az Árpádházzal ugyanegy, még pedig a tán soha nem létezett Magog nemből²⁾, Kézai pedig Etelét az

¹⁾ Több mások közt a kellő előismeret és figyelem nélkül az olvasót minden lépten nyomon menthetlenül mocsárba vezető s ezért nagyon veszélyes író Lehotzkyknak minő fogalma volt a generatioi viszonyokról? im, rövidség okáért csak egy-két példa Status et ordines = Stemmatogr. II. k. 103. l. így ír: »Donch, seu Dominicus, alias Dosa, et Domokos, filius ejus *Ladislaus de genere Aba, et Tekule*. Viszont a 394. lapon: *Jacobus* 1482. Frater Osvaldi eppi. Zagrab. de genere *Beii, seu Alkos* Zwech dieti sat«. Hasonlóan nyilatkozott ugyan Simon Máté is Supplementum ad dissertationem Geor. Pray de dextera S. Stephani. Vacii. 1797. 102—103 l. Iréni bánról szólva: »hic — — repetudarum postulatus a Stephano de Vanesa Archeppo Strigoniensi ex Belae regis consensu eo adactus est, ut si possessionem (Cserén) occupatam retinere vellet, aliam loco eius Agriensi episcopo, qui tunc Lambertus erat, de suis substitueret; quae res cum per pactionem, quae hungaris »Alku« dicitur. transacta fuisset, deinceps Alkus cognominatus est, quod cognomen etiam haeredibus adhaesit, ut docet instrumentum literale ao. 1307. ab optimatibus Carolo adversus Othonem adhaerentibus subscriptum, ubi inter caeteros subscriptus legitur: *Magister Pous de genere Csak filius Ireni bani de genere Alkus*. »Azonban e szavakban még sem találhatni a Lehotzkyéhoz hasonló képtelenségre, mert itt nem az »Alkus« eredeti nemzetségről, hanem »Alkus« csak mellékági új nevezetről van szó, minő példáiul ugyanezen Csák nemzetségben a Kisfaludi ágazat.

²⁾ Cap. 5. et 8. *Endlichernél* 7. és 9. l.

Erd nemből eredezteteti ugyan, de fiától nem Csaba hanem Aba nemzetséget hoz le ¹⁾, s a bécsi képes krónika ezt is nem Csabától, hanem voltakép fiától Edemértől származtatja. ²⁾ Horváth továbbá az Erd nemről szólóban elmondja, hogy a Kézai korában virágzott e nemzetség Etelét maga véréből eredettnek hitte; tehát ő ezt itt csak mint nem egészen megvetendő hagyományt érintette, a miért a más helyette inkább az Erd nemzetséget sújthatná ³⁾; fejtegeti végre azt, hogy az Árpádok a Turul nemnek lennének tagjai. Mindezért a kérdés ily határozatlanságában oly határozott hibáztatásokat felróni, nem méltányosság, nem következetesség s nem szerencsés fölfogás eredménye.

A Podhradczky ellenében kifejezett hibáztatások czáfolatát magára az előre hagyva, ennyi volt az, mit Rostynak figyelmet érdemlőbb kifogásaira elmondani szükségesnek véltünk.

S meggyőződésünk szerint Horvátnak e remek emlékoszlópát se Fejér, se Rosty legkevesebbé sem ingatván meg, méltán valónak tarthatjuk ezentúl is azt, hogy eleink keletről 108 nemzetségre felosztva indultak ki, s való gyanánt vehetjük végre azt is, a mi kétség alá különben sem hozatott, hogy a Zonuk nemzetség egyike a keletieknek

4. §.

A Zonuk nemzetségnek más vezetéke nevet viselt ágazatai előttünk ismeretlenek, maga pedig a Zonuk főág valószínűleg ki van már halva.

Az ez ághoz és nevezet alá netán tartozott következő egyéneket ismerjük:

Az első Zonuk a három első magyar király korabeli. Ő

¹⁾ Lib. 1. cap. 2. et 4. *Endlichernél* 89. és 101. l.

²⁾ Turóczi János L. 1. cap. 24. — Rosty az Aba, Erd, Úz stb. nemzetségek magyar nemzetségét is tagadja, de a bécsi képes krónika az Aba nemzetséget mindamellett, hogy az Etele fiától származtatta, magyarának állítja. *Turóczi P.* 2. cap. 9. Az Erd nemet szintén nem tehetni a Húnok vagy Kúnok sorába csupán Etele kedvéért, mert hogy ő ebből credt volna, igen bizonytalan; de az Uz-t sem tarthatni ilyenek, csak azért, hogy a lengyel krónikák a Kúnt Úznak is írják, mert sok egyebet mellőzve, a magyar a kúnnal nem volt-e egyenylvű? Lásd még *Horvát »Rajzolatok«* 45. lapját.

³⁾ *Horvát* tagadhatlanul Etelét magyaroknak tartotta, csakhogy nem a »Magy. Nemzetségek,« hanem a »Rajzolatok« című könyvében a 33. és 52. lapon, hol ő az állítása mellett kissé több és nyomósabb okokat hordott elő, semmint Rosty a maga tagadása védelmére. Az Etele húnjai s az Árpád magyarjai rokonsága ma már sokkal bebizonyítottabb historiai tény, hogysem ezt szükség lenne fejtegetni.

1046-ban Gellért csanádi püspökkel, Beztrit, Benetha és Buldus szintén püspökökkel a Vatha-féle lázadók által Budán megtámadtatva, midőn előlük lovastól a Dunába ugrott, ebből keresztfia Murtmur vagy Mothmir csolnakjába fölvette ugyan, de a földühödt nép sürgetésére általa leagyaltatott.¹⁾

Hogy e Zonuk ki- s miségéhez hozzávethessünk, lássuk a Gellért közeli korú életirójának reá vonatkozó sorait: »quod cum S. Gerardus, Beztertus, Buldus, et Benetha episcopi, item *Zonuchus princeps albanus* accepissent, ad Albam regalem cum multitudine christianorum obviam ultro prodeunt, ut novos reges Andream, Leventem honorifice suscipiant, — — — eadem autem die maxima christianorum strages facta est, duo enim episcopi, multique viri religiosi interemti sunt, quorum numerum et nomina sola dei scientia collegit. Buldus enim episcopus lapidibus obrutus, pari morte transiit ad gloriam, et Beztritius impiorum vulneribus confossus tertio die migravit a seculo, Benetha vero episcopus ducis intercessione ex eorum manibus liberatus est. Zonucus quoque comes cum omni multitudine, et familia episcoporum interfectus est.«²⁾

Ez idézettel nem ok nélkül fárasztók olvasóinkat. Újabbkori történészeink ugyanis Gellértnek és társainak Csanádba való útazása irányára, sőt politikai felekezeti ségére, s Zonuknak hívatására nézve egymástól némileg eltérnek.

Pray az útazást így említi: »atque in istorum manus Gerardum incidisse prodidit scriptor illius vitae temporibus his plane suppar, dum *Chanadino albam regalem properaret* non item ut Bonfinius, caeterique putant inde obviam Andreae profectus

1) *Palma* Notitia Rerum Hung: 1785. I. r. 311. l.

2) Cap. 19. 20. *Katona* István Hist. crit. reg. T. 1. 289. l. 457., 666. T. 2. 93., 94., 157. lapjai szerint a Gellért biographjául Waltert a csanádi tanár-kanonokot tekinti, ki annak megöletése után mintegy 50 évvel, 1096 tájt fogta volna írni e munkáját. Kiadta mantuai beneczés Vuion=Wion Arnold jegyzeteivel 1597-ben. Maga Wion, ha keveset is, de változtatott benne. Az *Endlicher* által Monumentáiban kiadott ugyanezen munkának 22-ik pontja végsorai és az utolsó 23-ik pont, mint a XIV-ik évszázadi hozzáadások, változtatott betűkkel nyomattak. Mi a *Katona* által használt munka után írtuk ki az idézett sorokat, mivel ezekben Zonuk nyíltan »princeps albanus«-nak mondatik. Az *Endlicher*-félében már csak egyszerűleg »comes Zonug«, s azt hisszük, a legjobban áll a 228—230. lapon. Ugyancsak *Endlicher*-nél az 55. lapon a pozsonyi kis krónika 1047 év alatt Gellért és Modestus nevű püspök megöletéséről emlékezik. A bécsi képes krónika pedig *Türóczi* P. 1. cap. 39. szeriut »Gerardus, Boztricus, Buldi, et Benetha episcopi és Zonuk comes de civitate alba egressi sunt obviam Endre, et Levente ducibus.«

esset.«¹⁾ De midőn Gellért, életirója szerint, Gyódról Budapest — nem pedig Fejérvár — felé folytatta útját, és ha e Gyód akár a Béla jegyzőjének Gyogyja,²⁾ vagyis a Tétény melletti Diópuszta,³⁾ akár pedig Katona Istvánnak fehérmegyei Pázmándja, vagy Etyckje⁴⁾: úgy e két esetben Praynak iménti szavai csak akkor lehetnek egybehangzók a Gellért életirójáéival, ha a Pray Gyód-já alatt a pestmegyei Gyón helységet fogjuk érteni, a mit azonban értenünk nem lehet.

S noha maga Katona is e Gyódot fehérmegyeinek hiszi, midőn mindazonáltal a Gellért paptársainak püspöki székhelyiségéről vitatkozva, Buldust azon oknál fogva nem tarthatja egri püspöknek és Beztertét azért gyanítja bácsi,⁵⁾ vagy miután észrevette, hogy e püspöki székhely később állítottatott fel,⁶⁾ már csak is kalocsai főpapoknak, mivel csak így érthetni Gellérthez való csatlakozásukat. különben ha Buldus egri püspök lesz vala, út-iránya András királyhoz nem Csanád, hanem Abaujvár, vagy Pest felé lett volna: Katona ezen utazási irányból merített érvét már magára Gellértre nem alkalmazván, az által, hogy őt társaival Csanád és Kalocsa felől előbb Fehérvárra s úgy aztán Gyód felé Budára utaztatta, maga elleni következetlenségnek tevé ki magát.

Fábrí Pál felhozta ugyan,⁷⁾ hogy Gellért püspök Péter királynak se első 1041-ki, se második 1046-ki letétetésében részt nem vett, sőt ekkor három püspök társával a többiek és világi nagyságok közül kiváltan Fehérvárra ment volna Péterhez való csatlakozás végett s úgy indúlt azután innen András elé. De a Gellért életirója nyíltan említvén, hogy Aba a maga elleneseit és Péternek főbbrangú melletteit leölette⁸⁾, Kézai pedig és Turóczi e szerencsétlennek számát noha ötvenre tették,⁹⁾ mindamellett ezek közé se Gellért paptársaival, se Zonuk nem sorolható; sőt Aba ép Gellérthez ment szokásos évi megkoronáztatása végett, ki ettől vonakodott ugyan s őt a szószékből nyíltan és ünnepélyesen meg is fenyíté, — mindazonáltal ebből Péterhez való pártolására követ-

¹⁾ Annales Reg. Hung. P. 1. folio 51.

²⁾ Cap. 46. *Endlicher*nél 43. lap.

³⁾ Amint hogy az is. Lásd Szabó Károly magyar Béla jegyzőjét a 67. lapon.

⁴⁾ Hist. crit. T. 2. 16. és Pray Hierarch. P. 2. 290. a. betű alatt.

⁵⁾ Hist. crit. T. 2. 27—28. l.

⁶⁾ Katona Histor. Colocensis Ecclesiae P. 1. 157. és 174. l.

⁷⁾ Közhasznú Esmeretek Tára Aba, Péter magyar királyok és Gellért czikkei alatt

⁸⁾ Cap. 17. *Endlicher*nél 226—227. l.

⁹⁾ Kézai Lib. 2. cap. 2. *Endlicher*nél 112. l. Turóczi P. 2. cap. 37.

keztetést vonni még nem lehet. Gellért ezeket amannak vérengzéséért tenni szintűgy kötelességének tartá, valamint másfelől szavainak tolmácsát inteni: hogy az Istent félje, de királyát is tisztelje. ¹⁾ S mivel Aba a kereszténységet is fogytig védte, ²⁾ Gellértnek ennélfogva sem volt oka Pétert elébe tennie.

Valójában e tiszta jellemű főpapról miként tehessük föl azon következtetlenséget, hogy ő az Abánál rosszabb Pétert, földiét bár, de a nem okúltat, javíthatlant és Sz. István özvegyének — ha Katona Istvánként bármi kevéssé, de minden esetre — sanyargatóját ³⁾ kívánta volna pártolni? vagy ha csakugyan pártolta, hogyan vonúlt el mégis tőle teljes elbukása előtt és sietett Andrásnak hódolni? s hogyan értsük azt, hogy Fehérvár a Gellért részére megnyitott kapuját Péter elől ismét bezárta? ⁴⁾

És már Zonukhoz térve a Gellért Endlicher kiadása szerinti életirója, úgy a bécsi képes krónika, s utánna Pálma őt csak egyszerűleg »comes«-nek, sőt e két utóbbi határozottan »Zonuki ispán«-nak állították, a mire különösen Pálmát valószínűleg Praynak főnnebbi ellenvéleménye bírhatta.

Részünkről erre, sőt az egésze nézve következő vélemény-nyel bírunk. Megsokalván hazánk nagyjai a visszaállított Péternek kihágásait, új királyválasztás végett Csanádra gyűltek ugyan egybe, ott közös akarattal elhatározván a külföldön bújdoklott herczegek visszahívását, mit Kézai ekként ad elő: »interea vero Petrus rex hungaros priori gravamine coepit molestare. tunc in *Chenad omnes in unum conuenerunt, consilioque habito communiter pro filiis Zarladislai transmittunt, unde (ut) ad regnum remearent.*« ⁵⁾ Azonban mielőtt ezek beérkezhetek volna, a népporrongás kezdetét vevén a Tiszaháton, Gellért nevezett pap tár-

¹⁾ Gellért életirója cap. 18. *Endlichernél* 226—227. 1. és *Turóczi* P. 2. cap. 37; s hogy Gellért csakugyan e vérengzés miatt fordúlt el Abától, nyíltan kitetszik egyfelől az életiró e szavaiból, melyeket a Gellért szájába adott: »tu autem o *rex*« másfelől a bécsi képes krónika e soraiból: »cum enim rex — — — fecit eos obtruncari — — unde beatus Gerardus — — canonica severitate regem corripuit« *Turóczi* P. 2. cap. 37.

²⁾ *Katona* Hist. crit. reg. T. 1. 638., 648., 666. 1.

³⁾ U. o. T. 1. 497. A varsói *Cronica Hungarorum Endlichernél* a 78. lapon így festi le e szegény özvegyet: »que ut uipera, repleta ueneno malicie, dolere cepit, quod nullum puerum parere potuit.« stb.

⁴⁾ *Turóczi* János P. 2. cap. 39. és *Szalay* Magy. Orsz. Tört. I. 129. 1.

⁵⁾ *Kézai* Lib. 2. cap. 3. *Endlichernél* 113. 1. Lásd még *Pálma* Noti 1. 281. 1.

saival, Zonukkal s valószínűleg számos menekülttel a Dunántúli Fehérvárba stb. volt kénytelen menekülni.

Katona István ¹⁾ Vathát béalábányainak gyanítja, de hogyan,? midőn sok valószínűséggel e helység akár Béla kereszt-, akár Bielo=fehér-név alatt akkor még bajosan állhatott fenn.

Kereszturi József ²⁾ helyesebben őt »de castro Belus« belényesvidéki bél-várainak állítja, következőleg e lázadás is e vidéken kezdődve, a Tiszán át egész Pestig kiterjedvén, e tiszaháti pórság közléről fogta ismerni mind Gellértet, Buldust és Beztritét, mind pedig Zonukot s ezért lehetett oka, ösztöne éltökre annyira törni. És így mi e három utóbbinak székelési helyét nem Katonával utazási irányukból, hanem inkább a felbőszült néppel való szoros viszonyából kívánjuk tapogatózva következtetni, midőn Buldus és Beztrit közül egyiket erdélyi, a másikat pedig kalocsai vagy inkább egri püspököknek, végre Zonukot zonuki ispánnak, minden esetre pedig e megye főbirtokosának gyanítjuk, és viszont Benethának életben maradását szintén e nézetből annak tulajdonítjuk inkább, mivel ő, mint távolvidéki, veszprémi püspök, nem állt Vatháékkal közeli érintkezésben.

Ami pedig Zonuknak fehérvári herczegségét illeti, készek vagyunk ugyan elfogadni, ámde csak azon föltéttel, hogy ez alatt mi a »curialis comes«-séget, vagyis a későbbi országbíróságot óhajtjuk érteni, hátrább ugyanis előadandjuk azt, hogy a zonuki ispánságot, mielőtt ez az erdélyi vajdák kezére került volna, rendszeren a Fehérváron székelte királyok curialis comesei viselték. És így őt oly fehérvári comesnek, minő a dömösi prépostságnak II. Béla által 1138-ban adott levélben előfordúl: »Custide albensis civitatis comite« ³⁾ koránt sem tarthatjuk, ezt ugyanis a Zonuk

¹⁾ Hist. crit. reg. T. 2. 13 lap.

²⁾ Turóczi P. 2. cap. 39. és Joseph. Kereszturi Descriptio Episcopatus M. Varadien. P. 1. 8. — A »Fragmentum Chronici Hungarorum rithmici tempore Ludovici 1. Regis Hung. conscripti« című könyvben Engel Jánosnál Monumenta Ungarica a 41. lapon ezek olvashatók: »Item in nota curiae mensurata illiterati Rhetoris aliud genus rithmicum, in quo dicitur, quomodo Wiska, et Waka de castro Belus interfecerunt Sanctum Gerhardum Zanadienssem Episcopum cum ceteris christianis.« Szabó Károly szerint Budapesti Szemle 1858. III. 295. l. Men-Marót-nak Bihar=Belhrad nevű várronjait a magyar nép Béla várának nevezi, mely szó a szláv biala=fehérből származott. Podradszky pedig Chronic. Budense pag. 93. a 3-ik szám alatti jegyzetében a trencséni Bellus-t említi meg; de Kereszturinak annyival inkább adunk elsőséget, mivel Budai Ferencz Polgári Lexikona 3-ik Dar. 711. lapján e Vathának fiát Jánost, nyomós okból szintén biharvidékieknek állítja.

³⁾ Katona IIs. crit. pag. reg. T. III. 517.

nevéhez ragasztott »princeps« szó fogalma, mely az egyszerű ispánnál előkelőbb állásra mutat, merőben ellenzi, maga az erd. vajda hasonlólag »princeps«-nek nevezetvén.¹⁾

5. §.

A második Zonuk, tán az iméntinek fia, szintén a haza nagyjainak egyike volt, mennyiben őt Petruddal és Bikásival Géza hercegnek, ki Erdélyt a Tiszáig birta, mint tanácsosát és hadvezérét oldalán találjuk. S ép ezért a trónját feltett Salamon, mielőtt 1074-ben a Tiszánál vele szemben állott Gézát megrohanta volt, őket kézalatt az ütközetközben való elpártolásra bírni törekedett.²⁾

És itt legyen szabad fölhoznunk a pártoskodások bármelyik korszakából meríthető azon tapasztalást, hogy a szereplő egyének felekezetéséért ezek birtokainak holfékvése szokta jobbadán elhatározni, mihez képest a Zonuké is a Géza hercegségében fektetett ott, hol jelenben Külső- és Közép-Szolnok megye terül el, annnyival inkább pedig, mivel *Kereszturi* József³⁾ Zonuknak más két társát: Petrudot és Bikásit egyenesen Biharnak Peterd és Bikács helységeiből származtatja s így méltán föltehetni azt birtokára nézve Zonukról is, mint Géza herceg emberéről.

Hogy e Zonuk egy-e azzal, ki Kálmánnak a dalmaták részére 1102. és 1111-ben adott levelei közül az utóbbinak zársoraiban imigyen említettik: »comitum vero Joannis palatini, comitis Claudini — — *Sannici* Ugareni⁴⁾, csak gyanítanunk, de elhatároznunk nem lehet.

---

¹⁾ *Fejér* T. 2. 43. lap. A »princeps«-ekről, mint comesokról már Tacitus de moribus Germanorum cap. 12. emlékszik. Galliában a princeps cím csak a királyházat illethette, közhiedelem szerint. D. Jo. Jacobus *Mascovius* Principia Juris Publici Imperii Romano-Germanici Lipsiae, edit. 3-a 1744. 258. l. A magyar princepsok, a későbbi »regni bárók,« a király rendes tanácsosai voltak, a várispán fölött elsőbbséggel birva. A princeps akkor is, mint időnkben viselhetett comesi hivatalt, de megfordítva, a comes nem volt princeps is, részesültek ugyan a megyei egyszerű comesok e czimből, de ez csak akkor történt, midőn az országnagyjaival együtt említettek. Különösen pedig az erdélyi vajda nevét az okmányok végén 1113-ig így irák alá: »Macarius Princeps Ultrasilvanus« *Cornides* Vindiciae 182. l.

²⁾ *Turóczi* P. 1. cap. 52. Ez ugyan Zonukot is »iniquus consiliarius«-nak nevezi, de később csak a Petrud és Bikási átpártolásáról szól. Lásd még *Pray* Annal. reg. P. 1. fol. 70—71.

³⁾ *Episcopi* M. Varadi. P. 1. 8. l.

⁴⁾ *Katona* Hist. crit. reg. T. 3. 278., 340—342. és »Magyar Történelmi Tár« 2. köt. 171. l. A velencei Statuskönyvnek 1. köt. 239. lapján Kálmán király korát illetőleg, ki Dalmátországnak adott

6. §.

Az 1217 — 1235 közti váradi Regestrum, vagyis a Ritus explorandae veritatis, vagy a mint mi nevezzük Tűzkönyvben a »Zonuk« férfi név háromszor fordul elő. Az egyik a 267. §-ban említettik: »Zonuk impetiit Gallum et Valentinum de decem marcis iudice Simiragdo comite.« E Simiragdus kétségenkívül azonos ama Smaragddal, kinek neve ugyanott a 148. §-an említetik: »Bulsuh dux exercitus de castro Zounuk — — impetierunt Felicianum — — quod essent castrenses de Zounuk, *iudice Smaragdo comite eiusdem castri a rege Andrea delegato.*« Smaragd itt nyíltan Zonuki főispánnak íratik, s a kérdés az e várhoz tartozott jobbágság iránt forog fenn, melyben illetékes bíró a várispán szokott lenni, mint alább több esetből észrevehetjük. És mégis Smaragd bírónak a király által van delegálva. Ezt részünkről úgy értjük, hogy a királynak kivételes oka lehetett ezúttal meg nem engedni a váralnagynak — különben rendes — bíraskodását s megkívánni, hogy ez ügyet maga a főispán lássa el. Itt azért nem tudjuk a bíróság delegatiójának azt az okát feltalálni, melyet Bartal említett meg. ¹⁾ Smaragd egy továbbá a következővel: »§. 253. — — jobagiones castri Zounuk impetierunt quemdam nomine Angelus — — dicentes, quod eorum esset contribulis et castri Zonuk jobbagio, — — tunc Poul curialis comes de Zounuk ex praecepto *domini sui Smaragdi comitis.*« &. És végre a 375. §-ban említettek: »Abram de villa Kaba impetiit convillanos suos — — iudice *Smaragdo comite de Zounuc.*« &.

Mindezek hathatósan készítetnek e Zonukot is szintén szolnok-megyeinek tartani.

És itt, általános figyelmeztetésként előre is megemlítve, szükség e Tűzkönyvnek teljes megérthetése végett szemünk elől nem tévesztteni Horvát Istvánnak ²⁾ egy állítását. Szerinte a hajdankorban a nemzetségeknek saját tagjai közt választott bírái voltak, kik ennél fogva a »judex«-xel hasonértelmű »comes« címet használván, ezért a közhivatalt és megyék, várak, városok, helységek ispánságát viselt comesektől mindig megkülönböztetendő. S vajjon Smaragd, zonuki ispánsága mellett, nem ily szerű bírója lehetett-e Zonukunknak?

szabadítékát megerősíté: »Comites vero majores omnes hoc idem iuravere, quorum paucorum nomina scio, hi sunt; Joannes Palatinus, Cledinus, Marcus, Saulus, *Saunicus*, Vguranus, Theobaldus, Jandinus, et multi alii Uj Magy. Múzeum 1853. II. k. 588. l. Magyar Történelmi Emlékek. 1. oszt. 6. köt. 44. l.

¹⁾ Comment. 1. 335. l.

²⁾ »Magy. Nemzets. 38—40. l.

Kovachich, az apa, ugyan nem akarja megengedni, hogy a nemesség a hozzáillőbb s az általa gyakorlott párbajvivást melőzve, a tűzpróbát használta volna, sőt hogy erre a Tűzkönyv esetet tudna mutatni, merőben tagadta. ¹⁾ De kikerülte figyelmét a 245. §. »Michael filius Deda impetiit Vitalem de genere *Aba* dicens, quod per filium ipsius passus esset damnum.« Szintúgy a 373. §. »Scorcomer filius Vrbani comitis, impetiit Micum filium Alexandri, et praeterea quosdam de genere *Misca*« &. Mindkettő Aba az eredeti, Misca pedig a honfűsített nemzetségek sorába van Horvát által iktatva. ²⁾

7. §.

A Tűzkönyvben előjövő másik Zonuk a 339. §-ban ekként említettik: Bodum comes quemdam nomine Chebam traxit in causam coram arbitris parochitanis, scilicet Adam, Farkasium decanum, et *Zonuk*« &. Ez tehát itten választott, vagy erdélyiesen »megbírált« bírói minőségben áll.

Lássuk már, ki, hováhaló s mikori volt e Bodon? E §. öt comesnek írja, viszont az »Erdélyi Társalkodó« 1830-iki 26. száma 205. lapján ezen comes Bodon de genere *Aba* 1200-ban mint comes de *Zonuk*« fordul elő; végre Kereszturi József fülhözza Károly királynak egy 1326-ki levelét ³⁾, melyben előjön Demeter ⁴⁾ ugyanesak Aba-nembeli Nehetkei Sándornak fia, ki Közép-Szolnokban azon Zuna helységet bírta, mely rá Péterről Bodum-nak fiáról szállott, s mivel e Bodum irányában Demeter már negyedizbeli volt, méltán állíthatni, hogy e Budum is, mint a főnebbi Bodon szintén a XIII. század elején élt.

Fordítsuk figyelmünket Farkas dékánra. Ha ezen 339. §. a 320. czikkkel egybe vettetik, benne azonnal ráfogunk ismerni az 1216-ik táji Farkasius-ra, mint zonuki, még pedig közép-szolnoki esperesre, mert ez utóbbi czikk szerint e Farkas esperes ép azon Zuna helységbeli pörös feleknek volt bírójuk, mely helység hogy közép-szolnoki volt legyen, majd látni fogjuk.

Midőn tehát Bodon ispán és Farkas esperes ily tisztán

¹⁾ Notio Comitatum 19—20. l.

²⁾ »Magy. Nemzets.« 43. és 75. l. Uriás a pannonhalmi apát is 1211-ben ítéletesen a budai tűzpróba alá vettetett, ki oda maga helyett emberét el is küldte. *Farkoffer* Monest. T. 1. 176. l.

³⁾ Episcopi m.-varad. P. 1. 142. l.; *Lehotzky* Stemmato gr.: P. 1. 112. l. e Demeterről-e, vagy hasonló nagybátyjáról ezt írja: 1233. Demetrius filius Bodon de genere *Aba*,« magát pedig Bodont 1200. szintén említi. 151. l.

⁴⁾ Ez 1345-ben váradai püspökké neveztetett ki. *Prag* Hierarchia P. 1. 175. l.

közép-szolonokiakúl tűnnek elő, akkor méltán állíthatjuk ezt bírótársukról is: Zonukról.

Azonban hogy ő Zonuk nemzetségbeli volt volna, vitatni már nem merjük, mert oly keresztnévnek is tekinthetni, minőt 3-ik cikkünk szerint más nemzetségek szintén használtak.

S itt szükség észrevennünk még azt, hogyha Zonukmegye kezdetben a Zonuk nemzetség foglalásos birtoka volt is, de már a XIII. évszázad kezdetével ennek nemzetségi-, vagy ha tetszik örökös főispánságától el vala esve, mennyiben az iméntiek szerint ennek az Aba-nembeli Bodon volt főispánja, ha comességét csakugyan főispánságnak vehetni.

8. §.

A Tűzkönyv 95. §-a felhoz még egy harmadik Zonukot e soraiban: »Metsa de villa Fede impetiit hospitem cuiusdam Zonuk de villa Voda nomine Joannem de furto, iudice Mauriano curiali comite de Zounuk, et Bilotu Bulsu.« Habár a szöveg »cuiusdam« szava kétségtelenül Zonukra vonatkozik, azért ez alatt megyét, várat vagy helységet annyival kevésbé érthetünk, mivel egyfelől a »hospes« szó már nem Zonukot, hanem Vodafalvát illeti, másfelől pedig azon esetben, ha netán a jegyző nem is tudá, hogy Vodafalva a három Zonukmegyének melyikéhez tartozott, de már maguk az előtte állott pörös felek mindenesetre eltartóztathatták volna őt a »cuiusdam« határozatlan értelmű szónak használatától, hahogy Zonuk alatt csakugyan megyét vagy várat kell vala értenie. Hogy pedig ezt Zonuk személyére nézve mégis használta, oka az lehet, hogy a jelenvoltak nem adhattak kellő felvilágosítást kilétéről s arról, hogy a netán több számban levő Zonukok melyike, hisz hogy korunkban is nem voltak-e elegenden, kik földesurikat nem csak hogy nem ismerték, de még csak megnevezni sem tudták?

Mi azért e cikket így értjük: fedefalvi lakos Mecsa kereset alá fogta *egyik Zonuknak* Voda helységben tartózkodó jövevény sorsú alattvalóját, János nevűt stb. S ez értelmezésünket támogatja főleg az, hogy a vár alispánján kívül a »bilot« is, még pedig névszerint Bulsu bíraskodott ez ügyben, kit jörendin földalálunk a 227. §-ban, de már e változott cím alatt: »Bulsuh dux exercitus de castro Zounuc«

Különben Zonukunkat azon megyeinek szükség tartanunk, melyben Vodafalvát lejjebb láthatólag földalálhatjuk.

9. §.

Mindezek után bemutatjuk magának a Zonuk ősi nemzetségnek egyik kétségen fölül s féligmeddig ismeretes tagját. Ez Péter, Zonuk fia, a Zonuk nemzetségből, ki 1272-ben mart. 20-án

a Mária (Margit?)-szigeti — de insula — szentegyházának hagyta végrendeletileg Baranyában Zederkint s Valkóban Zamaríát, miről a budai káptalan így bizonyít: »Omnibus Christi fidelibus praesens scriptum inspecturis capitulum budensis ecclesiae salutem in deo sempiternam. Ad universitatis vestrae notationem tenore praesentium volumus pervenire, quod cum ad petitionem viri nobilis Petri filii de Zonuk de genere Zonuk dilectus in Christo canonicos nostros: magistrum Gregorium filium Tunk Vayuodae, Briccium sacerdotem, Bendeu decanum misissemus.¹⁾ Előfordul még június 17-én mint bán és zalai főispán azon levélben, mely erdélyi vajdái és zonuki főispánul Mátét említi,²⁾ s még tán 1281-ben, mint Erzsébetnek Kún László király testvérének officialisa kamarása a nyulak-szigetében.³⁾

Ezekből kitetszik, hogyha a »zonuk« név keresztnévül is használtott, ezzel magok az e nemzetségek szintén éltek, mert végrendekezésénél fogva korosnak tekinthető e Péternek atyja Zonuk volt, kit ezért a tüzkönyvbeliekkel azonosnak tartani már több okunk van. És hogy ő nemzetségének utolsó férfisarja volt-e, a mennyire gyanítható, annyira bizonytalan, valamint az is, ha vajjon az 1302-i Zunug = Zwnug = Zunga comest és az 1325-i magister Zonok nevű borsodi alispánt fiának tekinthetni-e?⁴⁾

10. §.

Még egy s tudunkkal az utolsó Zonuk tűnik elő 1390-ben, Zonuk mester Abauj alispánja: »nos *magister dictus Zunuk* — — *vicecomes magnificorum virorum Ladislai, et Francisci, filiorum quondam comitis Stephani Bubek, magistrorum thauernicorum, et iudicum curiae reginalium in comitatu abaujvariensi constitutus, et iudices nobilium, de eadem*«. ⁵⁾

És itt a »Zunuk« szót főleg azért nem vagyunk hajlandók keresztnévül tekinteni, mivel elődeink e korban az ily durva hangzású ősi keresztnevektől már meglehetősen el valának szokva, a »dictus« szó pedig meg éppen ellenzi, nem lévén szokásban ezt keresztnév elébe tenni. Mivel azonban a latin nyelv természetellenére a »Zunuk« név utáni hézagot sem igen tölthetjük ki képzeletileg rendes keresztnévvel, mert például így: dictus Zunuk Petrus, vagy Paulus nehézkes, fonák kifejezés lenne Róma nyelvén:

¹⁾ *Fejér* T. 5. V. 1. 188—189.

²⁾ U. o. a 195. lapon és *Koller* *Episcop. Quinqueeccles.* T. 2. 208—209. l.

³⁾ *Fejér* T. 5. V. 3. 89. l.

⁴⁾ T. 8. V. 1. 110. l. és *Lehotzky* *Stemmat*: P. 1. 191. l.

⁵⁾ *Fejér* T. 10. V. 1. 657. l.

a Zunukot vezetőknévnek kell tekintenünk; keresztnéve pedig a »dictus« előtt állhatott, ha netán kifeledve nem volt; előneve végre a főnebbi házag helyét foglalván el.

Midőn Abaujban, mint hátrább látandjuk, szintén van Szolnok helység, megeshetik, hogy e Zunuk vezetőknévét ettől nyerte, azonban kérdés marad, ha magának a helységnek nem volt-e valamelyik Zunuk alkotója?

Meglehetősen számmal fordulnak elő olyanok, a kik előnevüket hasonló módon egyik-másik Zonuk nevű helységtől vették. Így 1300. Aduma fiai, u. m.: Zázunki (ma Zánok) Théla, Zakáchói (ma Szakácsi) Nezda és Gyuruoi (ma Girokuta?) Pál egyezmény mellett többek közt Zánuki Lőrincz fiainak: Gerephelnek, Róbertnek és Gergelynek jóváhagyásával Zakácsi, Gyuro. Kege (ma Kegye), Kurmud (ma Zarvad) és Chug (ma Csög) nevű falvaikat megnépesítés végett három évre Supuri (ma Szopor) Erdew fiának, Dénesnek és Hégen fiának, Lászlónak adták ki, de ezek a kikötött időben a visszaadásra meg nem jelenvén, a váradí káptalan előtt óvást tettek.¹⁾ Azonban noha e helységek közép-szolnokiak, amazokat még sem tarthatjuk bizony Zonuk nemzetségieknek, mivel alábbi czikkünkéből kitetszőleg Zánok helység több falvakkal II. András korában koronai birtok volt.

Ilyen még 1422-ben »Laurentius de Zolnok« és 1498-ban s 1571-ben »Litteratus Benedictus de Zolnok«.²⁾ Ilyen végül 1640-ben »Zonaki János Karolý Mihálné azzonyom jobbágya«.³⁾

Az említettekben állítottuk össze négy évszázad Zonukjait. Többeket is nyomozni képesek nem vagyunk.

11. §.

Mielőtt megyénk történetének genetikai fejtegetésébe bocsátkoznánk, föl kell előbb keresnünk magát Zonuk ősvárátg, hogy ehez való vándorlásunk ősvényét tisztázzuk, vizsgáljuk meal ha Ziloc vagy Zoloch azonosítható-e Zonukkal? S erre annyiv. S nagyobb szükségünk van, mivel némelyek, mint alább fogjuk látni, a Zonuk-megyében fekvő e Zoloch-ot, mint helységet egyfelől Zolokkal, mint Árpádkori vezérrel, másfelől pedig mint eredeti nemzetséggel kívánták kapcsolatba hozni.

Béla jegyzője 21. és 22. fejezete szerint Árpád hódítás végett Tosu, Zobolsu és Tuhutum dandárnokait a Tisza, Szamos és Maros közti vidékre indítván, Szabolcs közelében két részre osz-

¹⁾ T. 10. V. 6. 459. l. és *Lehotzky Stemma* P. 1. 207. l.

²⁾ T. 10. V. 6. 459. l., *Lehotzky Stemm* P. 1. 207. l. és *Wagner Antal*: *Seepusii* P. 1. 47. s P. 3. 242—243. l.

³⁾ Egy Adonyban 1640-ben június 4-én kelt vallató-levéllben mint 4-ik tauú.

lottak s közülök a két első, Szathmár felé kerülve, a meszesi-kapuiig jött, Tuhutum pedig a Nyírségen áthatolva, Zyloc-ba szállott. Ide vonatkozó sorai így hangzanak: »Tutum vero, et filius suus Horca per partes Nyr equitantes, magnum sibi populum subiugaverunt, a siluis Nyr usque ad Vmusoer (a Krasznaér vize) et sic ascendentes usque ad Zyloc pervenerunt«, és tovább: »tunc Tuhutum — — de Ziloc egressi, venerunt in partes Mezesinas ad Zobolsum, et Tosum.« És itt Zyloc = Ziloc alatt érthetni magát az egész Szilágyságot, nem ugyan azért, hogy a Jegyző e szókat csak egyszerűen a helység fogalma nélkül említi, mivel e modora többször fordul elő, hanem azért, hogy ha alatta Zilah városát értette, mely éppen a Meszes alatt fekszik: a Zilahon volt Tuhutum és a meszesi-kapunál reá várakozott társainak serege között nem képzelhetünk oly tért, minőt különben e szavai igényelnének: »tunc de Ziloc egressi venerunt in partes Mezesinas«, hanemha azt nem tesszük fel, hogy Szabolcs vezér Szathmártól mindenütt a Szamos terén Zsibó felé s innen az Egregy-vizén egész azon mai Majrád (oláhul Mojgrád) és Várhely falvakig, melyeket Zilahtól a Meszes választ el, fölhatolva, itten, mint az igazi meszes-kapunál várhatta be Tuhutumot. S vajjon különben ennek Zilahon tartott lakmározásából miként maradhattak volna ki amazok. ha mindnyáján túl a meszesen, Zilah felől lettek volna? ¹⁾

Mi mind Mojgrádnak, Bel-grad, Cson-gradhoz való hasonlósága nyomán már csak neve által is figyelemre gerjedve, mind pedig Benkő Józsefnek teljes hitelű e szavai után: »Majrád, valachice Mojgrád, huius in terreno surrexit mons in altum, in cuius vertice arcis romanae vestigia visuntur, lapides item romanis inscriptionibus insignes (és valóságos legio-téglák) imo etiam numi, praesertim Trajani imperatoris«: ²⁾ hajlandók vagyunk e várat egynek tartani a későbbi meszesi-kapu hirhedt erődjével, annyival inkább, hogy a Meszesnek Zilah felőli részén Anonymus kapuja-féle romra találni nem lehet, s ha némelyek a tetőn ilyesmit csakugyan látni akarnak. az jörendén Mojgrád várának csak elő-örtornya volt.

¹⁾ S vajjon e jelenet, hogy a Jegyző a meszesi-kapu helyiségéről, Szabolcsnak és Tasnak útirányáról ennyire homályosan, sőt zavarosan írt, nem mutat-e oda, hogy ő Erdélyt soha nem látta, hová különben eme kapun. mint akkori főútvonalon kellett volna bejönie? S ezért állíthatják-e a Jegyzőt azonosnak Pállal, az 1181-i erdélyi püspökkel, vagy pedig P-vel az 1189-i szebeni préposttal? *Cornides* Vindiciae 310—311. s 369. l. és többen mások.

²⁾ *Benkő* Milkovia T. 2. 428. l. Egy közelebbről ottan talált felírat szerint amphitheatrumos római város lehetett. Pesti Napló 1856-i 391. szám 2. lap 4-ik hasáb.

De Zylve alatt vidéket érthetni még azért is, mivel különben is a Zilah városától neveztetett Szilágyság — districtus Zilah = Zilágy — szóban az *s* betű nélküli *z*-t föltalálhatni 1279-ben: »magistrum Ioannem — — comitem de Zilag«, ¹⁾ 1331-ben »districtui de Zylag«, ²⁾ viszont 1383. »cuiusdam castri nostri Aranyos vocati in districtu de Zilág«, ³⁾ sőt 1498-ban a város neve *Szilah*-nak említették a Geréb László erdélyi püspök beiktató-levelében. ⁴⁾

Mi mindenesetre Ziloc alatt Zilahot értjük, annnyival inkább, mivel egyfelől III. Bélának első neje, Anna, »quintam partem proventuum tributi de *Ziloh* coenobio b. Margaritae de Meszes contulit«, ⁵⁾ s mivel másfelől a Tüzkönyv 187. §-a szintén így említi: »Cusyd de villa *Zylloc* impetiit convillanum suum scilicet Torkos de furto, iudice Stephano curiali comite de *Ziloc*,« viszont a 310. §. »Vihar de villa Fonsol (Fancsal) iobbagio Barnabae impetiit dominum Bosz de villa *Ziloch* pro furto, iudice Pers curiali comite de Zounuc.«

Itt újra kettőt óhajtunk figyelembe vétetni, mint netán lehető ellenvetést. Ezek egyike az, hogy noha Zilah ekkor már kiváltságos helység s így város volt, a mint mindjárt látni fogjuk, mindazonáltal villának említették. De még Rutilius elmondta, hogy villa =

¹⁾ *Fejér* T. 8. V. 3. 566—567. l. Szilág = das Stück, die Portion.

²⁾ Dézs városa levéltárában eredetileg.

³⁾ *Fejér* T. 10. V. 1. 69. l.

⁴⁾ A fehérvári káptalanban. Alkalmat veszünk magunknak itt előre is egy még eddigelé senki által nem ismertettét eredeti nemzetséget, a Zyl-nemet bemutatni, melynek tagja volt Szentmártoni (Doboka megye) Mýkei Gergely, a Jób fia, ki 1350 tájt Belső-Szolnokban Mikeháza felét Mykei Ágostonnak, Szentmárton felét pedig Drági Jakabnak zálogolta el s birta ugyancsak Belső-Szolnokban Mikeháza közelében *Szilágytót*, mely nevét valószínűleg a Zyl-nemzetségtől kaphatta. Nagy okunk van azért hinni, hogy Zilah, a Szilágyság s minden más Szilágy nevű helységek ez úton nyerhették nevöket. S kérjük ez úttal Podhradezky Józsefet, hogy a 108 nemzetségei sorából Nana-Bezter, Ondarnuk, Tholonigh, Zlath stb. csodálatos hangzatuak közül egyiket kitörölve, e Zylt, vagy csak egytagúságánál fogva is iktassa helyébe.

Tán ide tehető még egy 1311-i januárius 6-án kelt levél szerint a Rápolth generatio. Fontes rerum austriacarum. Zweite Abtheil. XVI. Band 2. Theil 31. lap. Ez alatt mi a Rátholth-nemzetséget vélvén lapangani, szorosan egybevetők e kettőnek tagjait és birtokait egymással, de eddigelé legkisebb azonosságot föl nem fedezheténk.

⁵⁾ *Katona* Hist. cr. reg. T. 4. 458. *Fejérmél* T. 5. V. 3. 94. l. már Zilo, Ziloc áll. Különben e zárda magában a városban feketett.

város: »Nunc villae grandes, oppida parva prius.«¹⁾ Rogerius városainkat rendszeren villáknak nevezi, és Du Fresne Károly francziásan oppidumot, civitást ért alatta. Sőt még a várak is néha villáknak nevezettek, a Tüzkönyv 14. §-ban olvashatni: »Hegud de villa Bichor«, s pedig ugyanez a 194., 323., 342. stb. §-ban castrumnak mondatik; így villa Kuluswar 1313-ban.²⁾ Innen azért némelyek s kiválság Virág Benedek magyar Századaiban a villát szerencsétlenül magyaríták »major«-nak e szó szokottabb és olaszos jelentése szerint, ami valóságos diplomatikai botlás.

A másik pedig, mit előleg kívánunk észrevétni, a Tüzkönyv imént említett adata, »Dominus Bosz de villa Ziloch« alperes ugyanis a zonuki ispán bírósága alá tartozván, e helység alatt a különben is Zonuk megyében feküdt Zilahot méltán érthetvén, Zilochot tehát nem hangoztatjuk Zilos-nak, vagy más szókkal: a régi *ch* nem mindig egyenlő a mai *s* betűvel. E figyelmeztetésre nemsokára szükségünk lesz.

Ezen 1235-ig terjedő tűzpróbái könyv szerint Ziloch e korban csak egyszerre »Zoloch«-ká változik át,³⁾ mit tollvétségnek azért nem tarthatunk, mivel ezt jó ideig későbbi leveleinkben is, váltva bár, de föltaláljuk. IV. Béla 1236-ban Dézs városának szabadalmait megerősítvén, ezeket mondja: »in ipsa libertate, qua hospites nostri de Zoloch, et Zathmár«, s így fordul elő V. István-nak 1261-i más két levelében is.⁴⁾ Így említetik továbbá Gothárd mesternek 1270-iki végrendeletében, melynek szerkesztésére a n.-váradi káptalan »nostrum (hominem) probatissimae fidei, videlicet Vydam Sacerdotem de Zoloch« rendelte ki.⁵⁾ 1281-ben pedig

¹⁾ Cl. *Rutilii* numatianii Galli itinerarium. Amstelaed., 1687. 7. l. 221 v.

²⁾ *Fejér* T. 8. V. 6. 24. l. Azonban a Tüzkönyv a falukat is villáknak írja.

³⁾ A mohácsi vész korában élt *Gyöngyösi* Gergely állítja Sz. Lászlóról, hogy a sz. jóbi apátságot »tributis de Zoloch, et de Zathmár« ajándékozta volna meg, *Mathaeus* Simon Supplementum ad dissertationem Georgii Pray de dextera S. Stephani. 98. l. Mi ez adományozás valóságán ugyan nem, de a Sz. László alatti, mint igen korai Zolochban, Ziloch helyett, már kétkedünk.

⁴⁾ Dézs városa levéltárában eredetileg, *Fejérenél* T. 8. V. 7. 95. l. hibásan áll: *Szoloch*, T. 3. V. 1. 235. *Saloch*, T. 3. V. 2. 353. *Zoloch*, T. 9. V. 5. 615. *Zaloch*.

⁵⁾ T. 5. V. 1. 73, 75; T. 5. V. 2. 417. Egy 1282-iki más levélben pedig: »Vithum sacerdotem de *Szolok* ad premissa exequenda duximus transmittendum« *Fontes rer. Austr.* 2. Abth. XV. Band 1. Th. 126 l.

István király épp Zoloch közelében időzött. ¹⁾ Ellenben 1246-ban Bélának az erdélyi püspökség részére kiadott levelében »Zilac, et Chanad de Zonuk« megyében jön elő. ²⁾ Csanád ugyan Tasnád helyett áll elvértve, de azért Zilac-ot Zoloch helyett vétségnek még sem állíthatjuk.

S lássunk már egy más megyei Zoloch-ot. Turul ispán özvegyének 1270-iki végrendeletében ez áll: »quod quandam terram suam Sol vocatam, prope aquas ticiae existentem, ecclesiae S. Mariae de insula, in qua ipsa deo servire elegit, contulit et donavit perhenniter possidendam, duo vero praedia sua, quorum unum Rofh vocatum iuxta fluvium Berkyo existens, aliud praedium Michal vocatum in Nyr existens prope villam Zoloch. ³⁾ E Zoloch villa Szabolesnak nyíri járásában Csegéhez tartozó puszta, ma Szilágy nevezet alatt. ⁴⁾ Ime, mennyire igazolja e külön és távoli eset is Zoloch-nak Ziloch-kal való azonosságát. Sőt ha a garam-melléki benczés apátságot alapító Géza királynak 1075-iki adomány-levelében ⁵⁾ előjövő Zilafalva egy a Vác és Aszód közti mai Szilággyal, azonnal meggyőződhetünk, hogy e Szilággyok és Zilah városa versenkénti névphasisain együtt, egyszerre s egy okból, helyesírási változékonyságból estek keresztül; de e jelenet valószínűvé teszi egyszermind fönnnebbi azon állításunkat is, hogy t. i. a Szilágyság csakugyan Zilah városától, ez pedig a Zyl nemzetségtől vehette nevét.

12. §.

Kereszturi ugyan, midőn az imént említett Vidának. zolochi lelkésznek és a Gothárd mester végrendelete szerkesztőjének ki-neveztetésére e megjegyzést tette: »en, plebanus Szalatsiensis iam anno 1270. probatissimae fidei vir fuisse laudatur«: ⁶⁾ Zoloch

¹⁾ *Szirmai* Szathmár vármegye 2. Dar. 108. l.

²⁾ *Katona* Hist. crit. reg. T. 6. 74. l. Sőt később 1345-ben *Ziloh*, *Fejér* T. 9. V. 1. 317., újra 1383-ban *Zilach* T. 10. V. 1. 70—71. l. 1384-ben *Zilah* T. 10. V. 8. 134. l., 1387 és 1401-ben *Zylak* *Pray* Hierarchia P. 2. 263.—264. l. E név annyiféle változatainak jó részét bizvást hibás olvasásnak tulajdoníthatni.

³⁾ T. 5. V. 1. 84—85. l.

⁴⁾ *Révész* Imre Etellaka 64. lapján egy 1489-i levélben olvasható: »predii dicti exponentis Zylthelek vocati in dicto comitatu Zabolch existentis,« és a 65. lapon egy 1492-iki más levélben: »ac predia Zyleghaz«, 1246-ban pedig István nádor, a Guthkeled nembőli, megvette rokonától Páltól Scilág felét. *Fontes Rer. Austr.* 2. Abth. XV. Band 1. Th. 67. l.

⁵⁾ *Fejér* T. 1. 432—433.

⁶⁾ *Episc. M. Varad.* P. 1. 130. l. A »laudatur«-t Vida bizonyára csak a Stilionarének köszönhette.

alatt a mai Szalacsot kívánta érteni. Tekintélyes helység lehetett ugyan Szalacs akkor, midőn lelkésze a pápának dézsmául 20 garast = márvást tartozott fizetni, mennyit a bihari esperességi többi 75 társai közül még csak Zalár (Szalárd), Vysemány (Érsemjény), Pothey (Pocsaj), Nogmihaly (Ermihályfalva), Gabán (Gabány), többet pedig csak Recske (Derecske) 22 garasban, Bezermen (Beregbeszörmény) 28 garasban, Pyspuki (Püspöki) két lelkésze együtt 50 garasban. Byhor (Bihar) szintén 50 garasban, Felpali (Monostorpályi) 30 garasban, Debrecen 22 garasban és Gabrián (Gaborján) 44 garasban fizettek; de mindemellett tönnebbi nézetunktől mégsem állhatunk el. főleg, mert éppen a Kereszturi által felhozott és a pápai dézsmát illető XIV-ik évszázadi levéltöredékekből kiolvashatólag ¹⁾ Szalacs helysége nem mint Zoloch, hanem mint Zalath fordul elő.

De szintén Vida korára fölmenve, 1297-ben a váradi káptalan Szolnokmegyét Zolnoch-nak írta, hasonlólag nála Szucság = Zuthak, Szelistye = Zeliche, Bács = Vath volt. ²⁾ Sőt e káptalan Vida, vagy Vidos lelkészt 1282-ben egyik levelében mint »sacerdotem de *Szoloch*«, a másikkban pedig »sacerdotem de *Szoloch*«, tehát *l* betűt használva, nevezte ki. ³⁾

Itt van továbbá helye hivatkoznunk előbbi figyelmeztetésünkre, hogy éppen maga Zilah iratott Ziloch-nak; s hogy ez egy *i* betűt is megnyerjük, üssük fel újra a Tüzkönyvet, ennek 155. §-ban e nevek fordulnak elő: »Zoloch de villa Rechel, Marcus — de villa Botocun, Tupa curialis comes de Karasna, Golosa de villa Bani«; midőn tehát e helységeket ma egyenkint: Récse, Badacson, Kraszna és Ban nevezetek alatt Zilah környékén találhatjuk fel: elégséges okunk van a felpörös Zoloch-ot ma nem Kereszturival Szalacsinak, hanem szerintünk Zilahinak olvasni. elég okunk következőleg Zoloch alatt is Zilahot érteni.

Ide járúl végre még azon figyelmet érdemlő körülmény, hogy Csaholy és Lele falvak, melyek iránt Gothárd mesternek veje, Abrám mester Vida lelkész előtt szintén rendelkezett. ma Zilah közelében, még pedig Közép-Szolnokban, a többi meg Szathmárban fekszenek, ⁴⁾ elég távol Szalacstól, mely különben sem lehetett annyira tekintélyes helység, hogy Dézsnek kiváltságai megerősítésekor királyaink rá hivatkozhattak. ⁵⁾ S midőn Dar-

¹⁾ *Kereszturi* u. o. P. 1. 180. l.

²⁾ *Fejér* T. 6. V. 2. 102, 105—106. l.

³⁾ T. 5. V. 3. 143. T. 7. V. 4. 186 l.

⁴⁾ *Szirmai* Szathmár 2. 107. l.

⁵⁾ Mi egyébiránt hajlandók vagyunk a Közép-Szolnok szomszédjában fekvő Szalacsot e megye egykori részéül tekinteni, szintűgy, minőleg bizonyosak vagyunk abban, hogy a vele szomszédos Kec stb. szintén

vas József szerint ¹⁾ voltak, kik Szalacson »S^{ac} Margarethe de Zalach« címzetű apátságot keresgéltek: már csak ebből is meggyőződhetni, hogy ők is a kétség alá nem hozható zilahi »S^{ac} Margarethae de Meszes« apátsággal, következőleg Zalath-ot Zolochkal téveszték össze.

Kereszturi valószínűleg azért volt hajlandó ez alatt Szalacsot érteni, mivel különben a váradi káptalannak az erdélyi püspöki megyéhez keblezett zilahi lelkészt kirendelni hatósága nem lett volna. De számos adat ellenkező nézetre jogosít föl bennünket, ²⁾ melyeket a káptalanok egymás irányában való hatósági függetlenségével csak úgy vagyunk képesek egyeztetni, ha bizonyos tekintetekben s bizonyos esetekre nézve az e részbeli általános szabályok alól kivételeket teszünk fel; máskülönben ha azon korban, midőn Közép-Szolnok, Kraszna, Szatmár, Máramaros és Ugocsa az erdélyi püspöki megyéhez tartoztak, ³⁾ mégis a váradi káptalan működéseire találunk e megyékben, mindmegannyi kilágásoknak kényszerülnénk azokat tekinteni. Mit azon lehetőségnek figyelembevétele sem elégséges elenyésztetni, hogy a váradi káptalan ilyenkor csakis felsőbb parancsok nyomán működött, mert számos példa igazolja, hogy magánosok önkéntes fölszólításait sem utasította el magától a különben illetékes erdélyihez. A kalászok e részben tömötten hevernek a diplomatikai tarlón, s elégnek tartjuk a kétkedőt vagy csak Szirmai Szatmár megyéjébe utasítani.

Egyébiránt egyik káptalannak a másik megyéjében való működése mellőzhetlen is volt néha, mert például: 1302-ben Bozouk comes küüllőmegyei faluját; 1315-ben Renold Kolosban Szászaknát, Komlódot és Nyulast; 1349-ben Imrének, a Guth fiának özvegye, Kata krasznamegyei Bánfalvát az erdélyi püspök s általa káptalana részére a váradi káptalan előtt hagyományozák, ⁴⁾ máskülönben az erd. káptalan valószínűleg saját embere által fogalmaztatta volna maga javára a végrendeletet s a nekie hagyományzott birtokba magamagát iktatta volna be.

Ezekhez képest ügylátszik, hogy azon távolság miatt, mely e vidék és a Gyulafehérvárt székelő káptalan közt létezik, bírhatta

ide tartozott, s mindemellett Szalacs feketett a váradi püspökség kebelében.

¹⁾ *Kereszturi* episc. Várad 1. 273. l.

²⁾ Ime egy eset: 1264-ben a szathmári lelkész a váradi káptalan bizonyossága volt »proponente testimonio capituli Varadiensis ecclesiae Egidio plebano de Zotinar« *Fejér* T. 6. V. 2. 388. l.

³⁾ Máramaros 1331-ben már az egri püspökséghez tartozott, Ugocsa azonban és Szatmár továbbra is az erdélyi mellett maradván. *Schematismus V. Dioecesis Trans. 1840. LXXIII. és IV. l.*

⁴⁾ *Fejér* T. 8. V. 1. 106—107, 574. T. 9. V. 1. 696. l.

e káptalant arra, hogy a váradinak működhetési engedélyt adjon, főleg miután az e működésre szorúlt felek ezt tetteleg is igénybe venni kényszerültek. S nem lesz vala-e túlszigorúság a fehérvári káptalan részéről egy közép-szólnoki vagy ugoccai haldoklótól kívánni, hogy végrendelete megtételére a közel váradi káptalan mellőztével papi személy kineveztetését csak tőle magától kérhesse? És e tekintetek lehetnek indokai az 1351-iki 23 ik törvényczikk e rendeletének is: »et capitulorum testimonium *de propinquiōribus capitulis adducatur* ad citandum, vel ad inquirendum.« S midőn ezen 23. törvényczikk rendeletét részünkre fölhasználtuk, kötelességünk az előtte álló 21-ik czikknek azon fejezetét sem ignorálni, mely szerint »homines — — capitulorum — — qui ex mandato regio pro testimonio ducentur, *non possint esse, nisi hi, qui dignitates habent in eadem ecclesia.*« De e kívánsat tekintetében sem hiányzanak adataink, mert Benedek telegdi esperes egyszersmind váradi és fehérvári kanonok; ¹⁾ 1423-ban Arnold decan váradi kanonok és szepesi lector; ²⁾ 1450-ben Vincze váradi canonok és nagybányai lelkész, és 1470-ben dobokai (Erdélyben) esperes és váradi kanonok volt. ³⁾

Ezek mellett azt a tapasztalásból meríthető körülményt se téveszszük szemünk elől, hogy egy tiltakozó törvény rendesen az ezt megelőzőtt kihágásokból szokta eredetét venni, s hogy e törvény csakis a világi-birói hatóság elébe tartozott működésekről kívánt rendelkezni; a végrendeletek tehát s az ezekből eredt pörök ezentúl is a papi-bíróság alatt hagyattak, tetszésökben állván a káptalanoknak egymás irányában ama törvénytől eltérő szabályokat is hozhatni.

S még van egy megemlíteni valónk. Szirmai ⁴⁾ s utána

---

¹⁾ *Szeredai Series Episcop. Trans. 34. és Kereszturi epp. Várad: 1. 76. l. Ez utóbbi 121. lapján hasonló esetet említ, midőn 1021-ben (!) »magister Nicolaus canonicus eccl. albens. vicariusque de Tasnád generalis« Györgyöt, a váradi püspököt maga urának vallotta; de itt *Kereszturi* nagyot botlott és bámulni lehet nem menthető hiszékenységen, midőn ő e levelét 1021-ik évinek volt kész tekinteni, mitől a levél szövege, főleg pedig írmodora eltartóztathatták volna. Mind György püspök, mind alatta Miklós mester 1421-ben erdélyiek voltak. Schemat. Dioecesis. Trans. 1838. XIX. és XXVI. l.*

²⁾ *Katona Hist. crit. reg. T. 12. 410. l.*

³⁾ U. o. T. 13. 679. l. és a gyulafehérvári káptalan levéltárában Protoc. minor. G. 18. Hasonpélda más káptalannál: »Mathias Fa Weszprimiensis et Albensis ecclesiarum canonicus« *Koller Episcop. Quinque ecclesiar. T. 3. 299. l.*

⁴⁾ *Comitatus Ugocsa I. 2, 28. és 29. l.*

Kereszturi ¹⁾ a XIII. évszázadban e vidéket Krasznától Ugocsáig a váradi püspökséghez tartozottnak állítják, mi azonban e kérdés elhatározását az illető két káptalanra bizzuk s azt hisszük, hogy végül mégis csak az erdélyi fog győztes maradni.

Midőn e hosszas kitérésért, melyre a Zoloch-ból merített s meritendő erősségeink meg nem rendíthetéseért valánk kényszerítve, bocsánatot kérnénk, fogjuk fel ismét vitatásunk fonalát.

Hogy Ziloch vagy Zoloch-ot Zonukkal egynek venni korántsem lehet, leginkább meggyőződhetünk abból, hogy mennyiben ugyanazok a források, t. i. a Tűzpróbakönyv 310. §-a s a dézsi 1236. és 1261-iki érdeklett három oklevél, melyek Zoloch helységét említik fölhozzák egyszersmind, ettől merőben megkülönböztetve, Zonukot is mint várat és megyét: az e neveket leíró jegyzők tiszta tudatában voltak annak, hogy más volt Zoloch, más viszont Zounuk.

Mindezekből eléggé kitűnik, hogy valamint más volt a Zounuk és más a Zolok nemzetség, szintűgy különbség vala a Zyloc = Zoloch s meg Zounuk helységek között is.

13. §.

Vegyük számba már a régi Zonuk és mai Szolnok nevű helységeket.

1209-ben János esztergomi érsekről ezt olvassuk: »noveritis, quod tam praesens aetas, quam secutura posteritas nos emisse quindecim capita libertinorum, de villa Szonok a venerabili fratre nostro C. (Catapano) agriensi episcopo.« ²⁾ Jelenben három ily nevű helység található Eger környékén: egyik t. i. Szolnok név alatt Abaujban, ³⁾ Forrótól északnyugatra; a másik, szintén falu, Szolnocska neven Zemplénben, Lelesz mellett; a harmadik Szolnok Szabolcsban, a dađai járás népes pusztája. Bármelyik legyen közülök az 1209-ki Szolnok, czélunkat illetőleg közönyös kérdés; s még csak azt jegyezzük meg, hogy ez utóbbi, szabolcsi, puszta lehetett azon Zonuchy villa, melyről a Tűzkönyv 220. §-a emlékezik, minthogy mind az ezen §-ban, mind pedig az ezzel, ítélőbirókat és pristáldokat illetőleg rokon 212, 213, 214, 215, 216, 218 és 219. czikkeken érdeklett helységek, ha névre és sorsra nézve némi változattal is, de jobbadán mind e puszta körüliek.

Van még Zanig = Szomok = Szolnok név alatt Mosonyban egy régi, s a nevezett megyében legnagyobb falu; ismét két Zolnok

¹⁾ Episcopi mváradi P. 1. 57. l.

²⁾ Fejér T. 3. V. 1. 70—71. l.

³⁾ T. 10. V. 7. 653. l. különösen T. 7. V. 5. 320. l. így említetik a jászói zárda határlevelében: »de hinc in acie tendit directe per metas terreas, quae separant a possessione nobilium de Zonuk«.

puszta Győr és Komárom megyében; ¹⁾ Szolonok, ma Szalonak vára Vas megyében 1450-ben; ²⁾ viszont Szerémnek rumai uradalmaiban Szolnok népes puszta.

Említhető végre Zolnik vára, melyet Gorove László szerint ³⁾ Zsigmond 1425-ben Nándorfehérvárért Bulkowicz György Szerbia és Albánia uralkodójának cserében adván több más birtokokkal, azután 1432-ben Veronai Birini Pálnak engedményezett. Gorove azonban, buzgólkodása által fölhevülve, mennyiben Szolnok várát az 1550. év előtti időből is felmutatni törekedett, az általa forgatott Katonából nem vevé észre, hogy mind a kitett éveket hibásan írja, mind pedig Zolnik-ot csak tévedten kutatja Szolnok városa körül. György t. i. igenis »castrum principaliter Zolnik cum oppidis scilicet Zolnik, cum tributo in eodem exigi solito« ⁴⁾ a veronai vezérnek; adta osztályrészüll, ámde 1422-ben vagy tán még 1412-ben; midőn pedig 1448-ban Hunyadi János a szerbiai despot által elfogatott, e fogságából »comitis Georgii Marnauich nissensis comitis perpetui in *Zuonik* starostaeque regni Rasciae« mint rokona segedelmével szabadult meg. ⁵⁾ S hogy e Zuonik vára hol volt, kitetszik Mátyásnak 1469-iki leveléből: »comes Tomko Marnavich de *Zuonik*, eiusdem loci in regno Boznae perpetuus comes« & ⁶⁾, s kitetszhető volt még Lehotzkynak e szavaiból: »ao 1273. Erneus banus de Bozna de Bronch, de Soo, vel Sala, seu Zalnuk. ⁷⁾

És az elősorolt helységekben, ha tán mindmennyi váromokra akadnánk is, hiszszük, hogy senki a három Szolnok megyének egykori anya-várát, székvárosát nem fogja keresni.

14. §.

Vizsgálódásunk további tárgyaúl tehát fennmaradott: a három Szolnok megyének jelenlegi területe. S ebben elől áll a Tisza-Zagyva melletti Szolnok városa egykori várával.

¹⁾ A Magy. Akad. Magy. Történel. Tára 1859. 6. köt. 23. l.

²⁾ Uj Magy. Muzeum 1856. 2. 395. l.

³⁾ Tud. Gyűjt. 1820. 9. 12. stb. lapjai.

⁴⁾ *Katona* Hist. crit. reg. T. 12. 393, 396. l.

⁵⁾ U. o. T. 13. 634. T. 14. 90, 306, 313. és *Fejér* T. 10. V. 5. 362. l.

⁶⁾ *Katona* u. o. T. 15. 370. l.

⁷⁾ *Stemmatographia*. P. 1. 87. A magy. Akadémia által kiadott Monumenta Historica 2. oszt. 1. köt. 48. lapján Szerémi György ékes latínsággal írja: »Et pro quingentas Marcas ad claustrum Zonik in Turcia« — azaz Bosnyákországban. Viszont a Magy. Történelmi Emlékek 2. oszt. 3. köt. 222. lapján Verancsics mondja a Törökökről: »Qui capta urbe Zvonik ad Drinum fluvium Bosnae, Rasciaeque limitem.«

Előre kijelentjük, hogy fölötte csalódnak azok, a kik Zonuk-várát e romok között keresték.

Egyike ezeknek Istvánfi Miklós mondván: »munitionem autem, quam duo confluentes fluvii cingebant, eodem in loco erigi placuit, quo ante multa saecula septem viri Ungarorum progenitores e Scythia, ac septentrione in Pannoniam migrantes eam latissima in planicie condiderunt.« ¹⁾ Másika, Istváfnak csatlósa: D. Decsy Samu, ²⁾ és többeket mellőzve, harmadika Gorove László, ki Szolnok viszontagságait illetőleg így szól: »még is nem megvető erősségnek kellett akkor Szolnoknak lenni, mert noha a vármegyének szélén feküdt, még is erről, és nem más helyről neveztetett el a megye, és a régi írótól csupán ez, és semmi más hely az egész megyében nem említettik.« ³⁾

A várat illető e tévedésekre nem annyira a történelem és diplomatikai adatok, mint inkább esetlegesség, a város neve s várának romjai szolgáltatnak okot; de ez még senkit ki nem elégíthet, s valószínűleg ez állítások a diplomatikai adatok hiánya miatt hagyattak általok okadatlanul.

Szolnoknak, mint helységnek ősiségét tagadni nem lehet, sőt véleményünk szerint e város alkalmasint a Zonuk nemzetségtől vette nevét, szintugy, mint a többi ősi nemzetségek adhattak létet és nevet a ma is fennálló számos helységnek. Például mintegy 4 Aba, 2 Agó, 1 Akos, 1 Baad, 1 Bana, 1 Baróth, 2 Bel, 2 Berend, 5 Bikács, 2 Bocs, vagy Bucs, 1 Bucsava, 2 Bukin, 1 Bost, 1 Csákberény és 1 Csáktornya, 5 Csaba, 1 Kádár, 4 Csanád, 4 Cserna, 2 Kaplony sat. helységek valószínűleg a Podhradczy által ⁴⁾ újonnan elősorolt mindmegannyi hasonló nevű eredeti nemzetségek által alkottattak, vagy nevökre kereszteltettek.

Szolnokot I. Géza 1075-ben a garam-melléki benczés apát-ság részére adott levelében már említi, még pedig mint várost. Alpárnak határszéleiről levén ebben szó, így fejezi ki magát a király: »ubi finiuntur partes cseringradensium civium *intra Zonuk*«; tovább megint: »terram Pelu ultra tissam, supra portum aquae Kengel dedi cum propriis terminis, cuius terrae pars dividitur *civibus Zounuk* deinde Zettu, postea per medium campum terminus est inter villam Si Benedicti, et villam *Urbanorum Zounuk*«; végezetre: »et venit usque ad terram Zunde (ma Szanda pusztá) deinde in colle separatur terra Murj, postea

¹⁾ De Rebus Hungaricis Lib. 16, 179. l.

²⁾ Osmanographia 3. R. 402. l.

³⁾ Tud. Gyűjt. 1820. 9. 6. l.

⁴⁾ Simon de Keza 93. l.

sepultura Vetendi est villa Sebely, fovea S. Benedicti est *iuxta Zonuk* super aquam, quae vocatur Meler, ma Mélyér.¹⁾

Felbozzuk ezúttal még II. András szavait azon levélből, mely által 1214-ben Bolezlo váci püspöknek a leleszi prépostság javára tett adományát megerősíté: »contulit etiam ecclesiae S. crucis regias portiones *portus de Zonuk*,« más helyt: »*Zonuk, qui est iuxta Miler* — myler — quod felicis memoriae rex bela pater noster sibi contulerat, quando secum in expeditionem in russiam — rusciam — iverat.«²⁾ Hogy e »portus« Szolnok városa közelében lehetett, nem annyira annál fogva véljük, mivel maga e város espereseivel³⁾ a váci püspökök keze alatt volt, mert a főnnebbi szavak után gondolhatni azt is, hogy Boleslo püspök, mint magános egyén, épp a Lelesz melletti Szolnocskát nyerve Bélától, adhatta a leleszi prépostságnak⁴⁾; de hiszszük főleg azért, mivel a »miler« szó e levélben szintűgy előfordul, mint a főnnebbi 1075-iki adományban; hiszszük továbbá, mivel a Mélyérhez északnyugatra elég közel fekszik Jánoshídja, melynek egykori zárdája Jászovhoz tartozott, mint ezt Layeruelius után Fuxhoffer Monasteriologiájában állítja: »praeposituram hanc (a Jánoshidi zárdá) sobolem spirituaalem quondam fuisse praepositurae Jaszoviensis,« Valamint pedig ezeket, szintűgy magát Leleszt, a premontreiek birták.

És itt, mielőtt tovább haladnánk, olvasónk figyelmét kívánjuk előlegezni, ha vajjon e Zonuki portus alatt Szolnok városát, vagy határát lehet-e csakugyan értenünk, miután ezt még III. Béla idegeníté el, a Zonuk nemzetség birta legyen bár azelőtt, de már ekkor tőle el volt esve, következőleg Szolnok megyének anyavárosa megszűnt lenni. Ha az érdeklött 1075-iki levélnek vesszük szeműgyre e szavait is: »dedi et aliam terram circa eandem aquam tiza, quae vocatur Alpár, cum propriis terminis, qui termini ita dividuntur: primum a ripa tizae procedendo ad quasdam arbores, est terminus cum episcopalibus S. mariae vaciensis civitatis de praedicto termino — — (sinistra pars) — — est S.

1) *Fejér* T. 1. 434, 436. l.

2) T. 3. V. 1. 160. T. 7. V. 5. 212. l.

3) Minők valának: 1282—1293. Georgius de Zolnok T. 7. V. 5. 455, 519; 1292. Chejan de Zomek T. 6. V. 1. 214, 1293.; ugyan ő: Steph de Zownok T. 6. V. 1. 268.; 1300 Seruebulin de Zolnuc T. 6. V. 2. 281.; Dénes de Zolnuk T. 10. V. 2. 326.; 1353. Bertalan T. 9. V. 2. 260; 1381. Raymund T. 9. V. 7. 438.; 1409. Bálint T. 10. V. 8. 500.; 1427. György de Zolnok T. 10. V. 6. 909. ll.

4) Melynek alapítójául különben Ulászló 1441. kelt új adománylevelében az eszényi Csapi ágót nevezte meg, *Wagner* *Analecta* Dec. 4. 31, 33. l. és így Boleslo a Boxa=Bocsa nemzetség sarjadéka lehetett.

mariae vaciensis» és tovább: »deinde partes diuiduntur inter comitatum cseringradensium, et episcopatum S. mariae vacensis«: következhetni lehetne, hogy ekkor polgárilag se Pest,¹⁾ se Zonuk megye még nem létezett, különben miért nem említette volna meg ezeket is mint Csongrád vármegyét? mert hiszen maga Csongrád megye is a váci püspökséghez tartozott.²⁾ De szorosabban szemügyre véve e levélnek: »in via Zonuk, iuxta Zonuk, civibus Zonuk, et Urbanorum Zonuk« kifejezéseit, látjuk, hogy négy versen kerül elő e helység, s egyszer sem »castrum« vagy »castrensis« nevezettel. Ezekből tehát Zonuk várára következtetést vonni még nem lehet.

Igaz ugyan, hogy Csongrádnak »cives«-eit, Bihart pedig mint »civitas«-t hason egyszerűséggel említi, melyek közül, ha Béla jegyzőjének hinni lehet, szerinte amaz épült, emez pedig főnnállott őseink ideérkeztek, de másfelül ugyan ezen levél Vácot szintugy »civitas«-nak nevezi, holott ez város=város soha nem volt, ha csak Rogerrel³⁾ magát a püspöki lakot nem tartjuk várnak, de ez esetben is kérdés marad, ha 1075-ben állott-e már?

A bécsi képes krónika szerint Vácot I. Géza (1074—1077.) alapította,⁴⁾ de hogyan, mikor idézett 1075-iki levelünk róla, mint már kész városról emlékezik? Mások meg a váci püspökséget Szt-Istvánnak tulajdonítják, oly móddal azonban, hogy ő e püspöki szék fölállítását elrendelte ugyan, de a szentegyházat fölépíteni nem érkezett,⁵⁾ a bécsi képes-krónika pedig e templom fölépítőjének határozottan I. Gézát állítja.⁶⁾ E mellett Vác szabad királyi város sem volt.⁷⁾ Mind ezekért tehát Podhrádczky-nak sem fogadhatjuk el ez állítását: »civitatem, et castrum veteribus unum idemque significare *notum est.*«⁸⁾ annival kevesebbé pedig, mivel egy 1315-iki levél ezeket a legszorosabban megkülönbözteti egymástól mondván: »*castrum nostrum de Kamarun, una cum civitate, seu oppido Kamariensi.*«⁹⁾ Így áll ez az »urba-

¹⁾ *Lehotzki* T. 1. 136. l. a hajdankori Pest megyéről, vagy is az időnkbelinek harmadik részéről állítja, hogy királyaink Buda várához csatolva bírták, és Podhrádczky szerint magok a fejedelmek s helyettök a budai várnagyok kormányozták, ezért főispánja nem is volt. *Uj Magy. Muzem* 1856. 2. 111. l.

²⁾ *Jos. Desericü Hist. Episcop. Vacensis* 6—7. l.

³⁾ *Miserab. Carmen. cap. 22. Endlichernél* 269 l.

⁴⁾ *Turóczi* P. 2. cap. 51.

⁵⁾ *Josephi Desericü Hist. Episc. Vaciens.* 4—5 l.

⁶⁾ *Turóczi* P. 2. cap. 53.

⁷⁾ *Jos. Desericü Hist. Episc. Vacien.* 21 l. b betű.

⁸⁾ *Hartvic-jának Vita S. Stephani* 74. lapján.

⁹⁾ *Fejér* T. 8. V. 2. 67. l.

nus kifejezéssel is, mert ezt nem csak Zonukról, de Ujvárosról is elmondja, melynek pedig vára szintén nem volt.¹⁾

Es ezen állításunkat, hogy t. i. Szolnok ez időben várral még nem birt, mi igazolhatja inkább, mint az, hogy ámbár 1214-ben Boleslo püspök korában Zonuk vár mára fönnállott, mint nem sokára alább fogjuk látni, mindamellett II. András e várost csak egyszerűen, s nem mint várat említi; továbbá az, hogy ha ugyan csak András 1217-iki adománylevelének e szavai alatt: »de proventibus salium nostrorum in *Saloch*«²⁾, és egy 1233-iki másik levelében olvasható e kifejezésében: »salinarii de *Zoloch*«³⁾ csak ugyan e várost (szerintünk azonban Zilahot) érthetni és nem a talán elferdített Szabolcs=Saboch-ot, mennyiben az 1222-i 25-ik törvényczikk szerint só-tárak csak Zabolchon és Regéczen engedtetek meg — e város is szintén vár nélkül említettik. Végül pedig az, hogy 1380-ban a mai külső-szolnoki alispán »magister Gallus« és négy szolgabírája, »nogrewi Retsend Pál« ügyében kelt bizonyítványukat úgy fejezték be: »Datum in *Szolnok*«, Pázmánd János és Lépes Loránd al-ispánok pedig ugyancsak Retsend Pálné ügyében 1407-ben kelt oklevelökben újra egyszerűleg csak *Szolnokot*, nem tehát Szolnokvárt említenek.⁴⁾

15. §.

Mi azon véleményben vagyunk, hogy Szolnoknál várat legelőbb 1549-ben I. Ferdinánd parancsára Gr. Salm Miklós kezde építeni.

Zsámboki János Egernek 1552-iki ostromát adván elő, Szolnok-váráról ezeket mondja: »igitur obsidet (Ali basa) Zolnok arcem non ita pridem ad vim sustinendam constructam,«⁵⁾ e sornak legutóbbi szava tehát merőben új építményre, nem pedig valamely korábban ott létezett várnak kijavítására avagy alapján lett újból építésére mutat.

Azonban egy másik egykorú író, Veráncsics Antal, e fogalom ellenére így szól: »ceterum interim ne omnino alia etiam in

¹⁾ Mi itt — helyesen-e? — azon Ujvárost gyanítjuk, mely *Révész* Imrénék Etellaka 54. lapja szerint máskép Balmaz-nak is hivatik, s mely egy 1489-iki levélben, »possessionis Wywaros vocati,« egy másik 1499-i okmányban pedig: »in possessione sua Wywaros alio nomine Balmaz« kifejezéssel fordul elő u. o. a 64. és 68. lapon. Hasonló possessio Belső-Szolnokban Szóváros.

²⁾ *Katona* Hist. crit. reg. T. 5. 278, 282. l.

³⁾ *Fejér* T. 3. V. 2. 353. l.

⁴⁾ A magy. Nemzeti Muzeumban.

⁵⁾ Appendix ad Bonfinium 800. l. és Gr. Kemény József Deutsche Fundgruben 1. B. 40 l.

regni parte munitiones illis desint, ad reditum caesaris absoluto iam fortasse opere Szegedini excitato, Szolnokio etiam iugum imponunt, nam ibi etiam *in vetere illo castrorum vallo*, quod tibisco alluitur, non dissimile opus coeperunt hoc biennio (1549 — 1550) extruere.«¹⁾ Mi ugyan e szavakat nem értjük akként, mintha ő ezek által Szolnoknak régi várát érdekelné, azon esetre mindazonáltal, ha hogy valaki még is így értelmezné, annyit kívánunk megjegyezni, hogy előttünk kétes marad, ha Veráncsics nem inkább azon szemüvegen át látta-e ottan e romokat, melyet nekie annak tudata nyújthatott, hogy miután Zonuk vára kétségtelenül fönnállott, az tehát csak is itten és sehol egyebütt nem fekketett?

Annyi bizonyos, hogy e háromszögben épített kastélyt először csak 1550-ben vették körül vízzel, mint maga Veráncsics állítja: »castellum Szolnok a decimo die feliciter erigitur — — nunc praesidiariorum habitacula construuntur, et fossa e tibisco in Zagyvam amnem ducitur, ut aquis quoque quaquaversum circumplexum munitus reddatur«²⁾ Az előadottakban kimondott véleményünk tehát, úgy véljük, csak valódi diplomatikai adat által lesz elejthető.

Mindenesetre pedig, hogy a Béla jegyzője korában itt vár nem volt, annál fogva következtetjük, mivel ő erről egyáltalán nem emlékezik.

Fejér György a jegyzőre hivatkozva ugyan állítja,³⁾ hogy eleink Zonuk várát már készen kapták volna: »hungari certe terris his conquisitis, et arces, et municipia repererant numerosa, qualia sunt: — — *egur* — — *Zolnuk* — — — *Presburg, Zala* — — & *quae apud Belae regis notarium laudantur*,« de mind-ezeket az általunk használt Schvandtner-féle n.-szombati, kolozsvári s Endlicher-féle kiadás szerint Béla jegyzője teljességgel, egy árva betűcskével sem *laudálja*; jelesen a »Zonuk« szó e kiadásokban semminémű alakban elő nem fordul. Egurt a 32-ik fejezetében említi ugyan, de csak mint folyót s ezt is Szihalom környékében. Hogyan lehetett tehát Fejérnek ilyeneket s így állítani! Kereszturi⁴⁾ e hallgatagságból Váradra nézve éppen ellenkező

¹⁾ Katona Hist. crit. reg. T. 21. 853. l.

²⁾ U. o. 1081. l. *Veráncsics* a Magy. Történelmi Emlékek 2-ik oszt. 2-ik köt. 254. lapján, a budai basa letétetése okairól szólván, ezeket mondja: »Et interim *Zolnokinum* etiam propugnaculum *erigi* in Tybisci ripa magno, et dedecori, et impedimento finium suorum ignaviter militando permiserit,« viszont ő ugyan ott a 3. köt. 101. lapján: »Ferdinandus király meg *ipiteti* — — a Tisza mellett *Szolnok várát*, Ezek szerint is e várat merőben új építménynek tekinthetjük.

³⁾ T. 10. V. 7. 3—4. l.

⁴⁾ Episcopi Várad. P. 1. 11. l.

következtetést kívánt vonni, azonban ez állításától csakhamar eltért, mert kétségkívül előtte is különösnek tetszván, hogy Váradot, mint tekintélyes helyet Anonymus meg nem említi, e várost a jegyzőnek Belarad=Byhor (?) várával egynek kezdé gyanítani, állítván, hogy a régi Byharvárat a mostani Bihar helysége helyett inkább Váradon kereshetni.

Es főnebbi állításunk valószínűvé válik, mihelyt a jegyző krónikáját és modorát szorosb figyelemre vesszük.

A jegyzőnek kiváló foglalkozása, kitünő törekvése vala, nem csak historiát, de geographiát is írni, ¹⁾ különösen pedig kedvencz vágyánál, névszármaztatási mondhatnók rögeszméjénél fogva igyekvése volt a magyarok által készen talált, vagy épített várakat, helyenként mind elősorolni s ezek nevének eredetét több más tárgyakéival együtt, nóha jobbadán szerencsétlenül, ²⁾ etymologizálni, mikhez járult még az adományozások és nemzetségek előterjesztése. Ehhez képest — mellőzve számos hegyeket, erdőket, tavakat, réteket, főleg folyókat — mintegy 77 jelesb helységet s köztük körülbelül 56 várat és várost sorol elő, mintegy 26 oly nevet említ meg, melylyel ma ugyanannyi megye bír (megjegyezve azonban, hogy közölök csak Zarándot és Borsodot nevezi »comitatus«-nak), közel 26 tárgynak fejtegeti neve eredetét s mintegy 23 oly külön adományról szól, mely a két hont szinte egészen felöleli: s mindezek daczára Zonuknak mint várnak, avagy bár helységnek neve könyvében még sem fordul elő. Magyarországnak felső részét továbbá egész a Zagyváig kéreti föl Árpáddal Szalántól, ³⁾ s ha a jegyző korában Szolnoknál vár lesz vala, alkalmasint ezt szintűgy megemlítette volna Árpád korából, mint a hogy ennek idejére vitt föl oly várakat, melyek később épültek, s mind emellett Zonuk várát se ezen, se más vidéken

¹⁾ Nem hallgathatjuk el itt egy kis geographiai baklövését, midőn Ounddal és Kétellel a magyaroknak Szalánhoz Alpárra küldött köveiteivel palaczkjaikat az Alpár melletti Tiszából tölteté meg Dunavízzel. Cap. 16.

²⁾ Ilyen lehet számosak közül a 48, 49. fejezeteiben olvasható Loponsuja=lopvauszója, a mai magyar Lapincs, vagy Luponcs, s a német Lafuitz, mert Arnulf 875-ben a salzburgi szentegyháznak Panonniában levő adományait megerősítve és szaporítva aligha nem erről a Loponsuról mondja: »item ad Rapam ad Tudleipin ad *Labantum*, ecclesiam S. Andreae.« *Fejér* codex dipl. T. 1. 193 l. és *Szabó* Károly magyarított Béla jegyzője 69. l. Budapesti Szemle 3. 293 l. Viszont Szerencs nevének eredetére nézve 17-ik fejezetében mindnyájunkkal el akarja hitetni, hogy Szerelmes=Szerencse, a mi pedig köztudat szerint csakugyan nem áll!

³⁾ Cap. 30.

szóval sem említi. Továbbá Szolnok tájékán többször utaztatja keresztül-kasúl őseinknek vagy küvetségét, vagy seregét, vagy fővezérét Árpádot, kit különösen táborával előbb épp a Zagyva, Tisza és Mátra közt tanyáztat, utóbb pedig éppen azon a tájon, a hol ma Szolnok fekszik, utasít le Alpárig Szalán ellen,¹⁾ s könyvében mégis Zonuk neve egyszer sem jön elő. Végre több fejezetében²⁾ a Szolnok körében fekvő vidékeknek eladományozásait sorolja elő, még pedig összes adományait illetőleg, megemlítvén több helyen a várakat is, az adományosok által nyerteket, vagy azután épülteket, s mégis Szolnok-várát felhozva sehol nem találjuk.

Mindezeknél fogva nem valónk-e méltán feljogosítva annak következtetésére, hogy Zonuk-vára sem Szolnoknál, de egyebütt sem állott még fön, mikoron a jegyző krónikáját írta.

De az ám a kérdések kérdése, mikor írta hát azt?

16. §.

Midőn közelebbről a Szabó Károly által magyarított e krónikát kezünkbe vettük, első gondunk volt ebben az iménti kérdésnek megfejtését keresni; de ő, különben mint I. bélás, ezúttal csak az 1-ső lap 2-ik számú jegyzetével kívánta olvasóinak sovargását kielégíteni, ígérve azonban, hogy azt majd máskor fogja megtenni.

„Mi azért Zonuk vára építési korának meghatározhatásáért kényszerülve vagyunk ezen oly annyira és annyiak által megvitatott tárgyat kissé újra szellőztetni s az I. Béla irányában íróink által előgördített ellenvetések főbbjeire véleményünket tüzetesen előadni.

A jegyző művének 1746-iki első megjelenése óta koráról benn és künn az élénk vitatkozás ez ideig szünni nem akar, a valaha bekövetkező megállapodás és közmegnyugvás reménye nélkül. S vannak, kik saját véleményüket a világ által már elfogadott valóság gyanánt határozottan hirdetik. Például Kachelmann János III. Bélát illetőleg főnhangon mondja:³⁾ »az Anonymusróli kérdést, hogy melyik Béla király jegyzője volt legyen, Spiess okmánya után *eldöntöttnek* lehet tekinteni.« Bartal pedig⁴⁾ IV. Bélára vonatkozólag így ír: »Béla király jegyzője a *ma már általában ismeretes* nagy államférfi.« És szerencse mindnyájunkra nézve egyfelől, hogy csak négy Bélánk volt, mert máskülönben még szertébb is elágaznának a vélemények; de fájdalom is más-

⁵⁾ Cap. 16, 29, 30, 32, 38.

²⁾ Cap. 32, 38, 40, 44, 58.

³⁾ Új Magy. Múzeum 1859. I. 299 l.

⁴⁾ U. o. 459 l.

felől, hogy az ő kora fölötti vizsgálódásaink által elleneink előtt hitelességét minmagunk nem kevésbé csökkentjük. Valóban igen ideillőleg mondja Révész Imre: ¹⁾ »ha valahol, épen saját nemzeti multunk körül kell legnagyobb vigyázattal s legerősebb bírálattal járni el tanulmányaink s közleményeink folytán, hogy hiteünkkel elleneink s minmagunk előtt is el ne veszítsük.«

17. §.

I. Ellenvetés. A notariusi és magisteri cím I. Béla korában még nem volt meg. Az adatok ellenkezőt bizonyítanak. *1055-ben* I. András levelében olvasható: »conscriptum est hoc privilegium a beatissimo Praesule Nicolao, qui tunc temporis vicem procurabat *Notarii in curia Regali*; *1082-ben* Szt-László levelében: »Destinavimus Barnabam *Notarium nostrum*« & ²⁾

A magistert illetőleg pedig, sokkal régiebb a papság, hogy sem a görögöknél és rómaiaknál is divott e címnek, minden más hasonló példájára, ne lett volna elégséges ideje az alsóbb rendű egyénekre való alászállhatásra.

De aztán a Gellért életírója a XI. évszázadban már élt e szóval, például a 9-ik pontban Szt-Istvánról mondja: »rex Gotthardum retinuit apud se, — — fecitque eum filii sui Hemerici ducis *magistrum* diebus multis,« továbbá a 12-ik pontban a kis-papokról szólva: »eos sub manu *magistri Waltheri* constituit.« ³⁾

II-ik Ellenvetés. Ez Kachelmann János által gördítették elő, állítván: »hogy ezen (I. Béla) király alatt a magyar deákok (diakonok, kis-papok) sem Párisba, sem Bononiába még nem járhattak. L. Prologusának 2-ik pontját.« ⁴⁾ Vajjon a »még nem járhattak« nagyszerű okra nem lehet-e ellen okként ennyit mondani: »hát ha járhattak?« S vajjon nem akkor járhattak-e inkább, amidőn ilyszerű nevelőintézetek nálunk még nem voltak; s nem tudjuk-e, hogy Szt-István külföldön is tett vallásos alapítványokat magyarjai számára; de különben is a Jegyző prologusa 2-ik pontjában említi-e bár egy szóval is, hogy ő és barátja külföldi intézetekben tanultak volna?

¹⁾ U. o. 1858. I. 425 l.

²⁾ Cornides Vindic. 85 l., s azért Kachelmann, Új magyar muzeum 1859. I. 300. lapján olvasható azon állítása igazolása végett, miszerint magisterek, és notariusok III. Béla előtt nem voltak volna, mi joggal hivatkozhatik az ennek ellenkezőjét állító Cornidesre? főleg pedig azon 124. és 132. lapjaira, melyeken ő nem a jegyzői —, hanem az agazói-magisterségről, mely a papi magisterségnél bizonyosan későbbi, a notariusságról pedig éppen nem is szól.

³⁾ Endlicher Monum. 213 és 219 l.

⁴⁾ Új Magv. Muzeum 1859. I. 299 l.

III-ik Ellenvetés. A Jegyző által, előszava szerint, folyóbeszédbe foglaltan leírt phrygiai Dares című történelmi verses munkája I. Béla korában nálunk még nem lehetett ismeretes, s ha a X-ik évszázadban meg volt is, de csak versekben volt meg e költemény, a Jegyző pedig a kötetlen beszédűt használta, ami későbbi átdolgozás. Erre Cornides kielégítőleg a következő feleletet adta: »non dubium est tamen, quin seculum XII. longe excedat, vetustiusque proinde sit, quam forsitan existimetur. Nam non tantum in Catalogo Mss. Cod cum Bobiensis Coenobii *seculo X. exarato* apud Ludov. Anton' Muratorium, Antiquit. Ital. medii aevi Tom. III. pag. 821. jam ejus exstat mentio. — Quid quod in Bibliotheca quoque Regia Parisiensi adservatur codex Ms. Membranaceus *seculi noni* continens illam supposititii Daretis de excidio Trojano historiam *soluta scriptum oratione*. — Ad extremum dubium omne, si quod super esse posset, tollit Freculphus, Episcopus Lexoniensis Anno 824 *clarus*. Is enim chronicorum suorum T. 1. Lib. II. C. 17. in maxima Bibliotheca Patrum T. XIV. 1080. seq. ad Daretis de bello Trojano historiam provocat, non tantum, sed eam etiam *mittit in compendium*,« melyben a 824-ben élt Freculph püspök így szól: »quod ita contigisse, in Historia Daretis, atque aliorum legimus.« Mondja továbbá Cornides, hogy ezen könyv a II. Béla és II. Géza korában Magyarországon megfordult Freisingeni Otto előtt is már ismert volt. ¹⁾ S midőn Cornidesnek e kiderítése annyira megdönthetlen, még sem érkezett volna el ideje annak, hogy ez ellenvetéssel valahára végkép fölhagyjunk?

IV-ik Ellenvetés. A Jegyzőnek előszava elsőbb soraiban használt P. és N. sigláról Réső Ensel Sándor szerint ²⁾ »tudni való, hogy a XII. századnak végén és a XIII. században közönségessé lett szokás legyen.« Az N.-betűs siglát senki eddig nem vonta kétségbe, de igen ám a P. betűt.

Bartal szerint ³⁾ magában a bécsi hártypéldányban az ezt illető hely így áll: Pdictus magister *incipit plog in gesta hungarum* ac quondam bone memorie gloriosissimi bele regis hungarie notarius n. suo dilectissimo amico viro venerabili, et arte literalis scientie imbuto salutem et sue petitionis effectum«. E sorok elsőjében e szavak: »incipit prologus in gesta hungarorum« szembe ötlőleg nem állanak kellő helyöken s valósággal oda egy későbbi kéz által vörös tintával írvák is. Midőn azért legelőbb e krónikát Schwandtner kiadta, e szavakat onnan méltán kiemelve a krónika homlokára, illő helyökre tűzte, de az ilyenén kezelése által meg-

¹⁾ Cornides Vindic. 86, 87, 88 és 90 l.

²⁾ Tudományos Gyűjtemény. 1832. IX. 52 l.

³⁾ Comment. I. 7 — 9. l.

ürült helyet hézaghagyással, vagy pontozással kijelölni s az olvasót a valódi állásról értesíteni elmulasztotta, azt ott maradt többi szavakat ekkint vonván egybe: »Pdictus magister, ac bonae quondam« stb. Olvasói következőleg az eredeti hézagról, mely gyaníthatólag a Jegyzőnek a Béla halála után viselt hivatali czime számára volt hagyva, mitsem tudhattak.

Schwandtner a legelső »Pdictus« szót rövidítettnek, s egybevontnak tekintve »Praedictus«-nak olvasta; így Endlicher, Bartal sat.

Kollár Ádám ellenben a P. betűt siglának véve »P. dictus«-nak nézte, így Katona István sat.

Cornides különösen ¹⁾ szintén ellene volt a Praedictusnak, a P. sigla helyett azonban B betűt, azaz Benedictus-t óhajtván olvasni, mely kettős állítását a következő okokkal támogatá, mert: 1-ször a Jegyző valahányszor a praedictus szót használta, azt mindig rövidítenül egészen kiírta nemcsak, de a »vero«-t is mindannyiszor hozzá adta. Így 1-ső fejezetében: »Predicta vero scythica gens«; 8-ik fej.: »predicti vero Duces Ruthenorum«; 25-ik fej.: »predictus vero Tuhutum« és 39-ik fej.: »predictus vero dux Salanus.« Hogyan lehessen hát föltenni, hogy legelső szavát és pedig már avval az alkalommal, midőn e szót legelőször használta, rövidítve írta volna? midőn éppen megfordítva elsőben egészen kiírnia, s csak azután rövidítve alkalmaznia volt volna természetesb rendje. 2-szor Benedictust pedig azért gyanít, mivel különben »P. dictus magister« szokatlan kifejezés lenne, s mivel a B betűt néha P-vel szokták fölcserélni, mint például ez Bánffy Lukácsossal, esztergomi érsekkel megtörtént, kinek nevét L. P. siglával fejezte ki a salzburgi érsek. ²⁾

Álljon bár miként a dolog, mi szükségesnek látjuk megjegyezni, hogy a »dictus« ellen a szokatlanság szempontjából kikélnöknek nincs igazuk; mert miután abban mindnyájan egyet értenek, hogy a krónikának első lapja a végett hagyatott tisztán, hogy arra, mint czímlapra, később a krónika s írója neve az akkori szokás szerint cifra betűkkel fölfestessék: a kifejezést olybá kell vennünk, mintha a megnevezés ott már valósággal meg is történt volna. Következőleg a 2-ik lapon méltán állhat a »dictus« szó. Ez állításunkat egy Bartal által közzétett ³⁾ levélnek e szavai tökéletesen igazolják: »Magister Vezzeus«, ezután pedig következik: »dictus Magister Vezzeus.« E szerint akár Praedictus, akár P. dictus legyen, egyaránt helyén állható. Csak az ám a nagy baj, hogy a kiknek szerencsájök volt magát a bécsi hártját

¹⁾ Vindiciae 80—81, 163—167 l.

²⁾ Mert Német volt.

³⁾ Comment. 2. Mantissa XXXVIII. l.

szemléltetni, arról teljes meggyőződéssel kétféleképp tudtak olvasni. Valóban sajnos esemény! Az olvasás e különbözőségének aligha nem volt az a rugója, hogy ki, minő név alatt óhajtá a maga jegyzőjét föltalálni. Legyen az Péter, Pál, Benedek, avagy Mátyás, előttünk mindegy, mert ezzel nem sokat nyerünk, és minket csa az elégítne ki, ha a »Névtelen« csodás névvel örökre fölhagyva, őt, a személy- és tárgy-neveknek palóczos kiejtéséből s az ország éjszaki részeinek legkimerítettebb vázlatából következő, ezentúl Palóczinak neveznök.

Különben Réső Enselnek állítását a Siglák keletbe jöttéről rég megczáfolta Horvát István ¹⁾ ezekben: »A Magyar Diplomatikában már első András Magyar Király Uralkodásától divatoztak az Előbetük, azaz Siglák«.

V-ik Ellenvetés. Cornides által ²⁾ a következőkben van előadva: »Apud Anonymum cap. 15. sequentia leguntur: »sed teram illam (Kéteipataka) Rex Andreas cambiavit — quia diligebat partes illas habitare cum uxore sua, eo, quod propius ad natale solum esset, quia *erat* filia Ducis Ruthenorum« stb. Hinc Auctor noster — a Jegyző — uxoris Andreae I. meminit, tanquam quae pridem in vivis esse desierit. Verba: »*quia erat filia Ducis Ruthenorum*« innuunt Reginam illo tempore, quo scripsit Anonymus, non amplius rebus humanis interfuisse. Atque uxor Andreae I. diu adhuc post fata Belae I. fuit superstes, ut ex Lamberto Schafnaburgensi ad A. 1071. a. p. Schard. T. 1. p. 394. et Turoczio P. II. cap. 54. ostendi potest. Unde colligas omnino Anonymum nostrum Belae I. nequaquam fuisse coaetaneum.« Fejtegeti továbbá Cornides hogy a Jegyző megemlítvén, ki volt legyen az András atyja, ki volt a nejeé, ezeket ő, mint I. Béla jegyzője meg nem irta volna, mert mindezek a közönség előtt úgy is tudva valának. Ezen Cornideshez nem illett ellenvetésnek két ága van, melyekre felelnünk kell. 1-ső, hogy a Jegyző az András nejeről, mint már rég (?) elhaltról beszél.

Ez nem áll, mert az özvegygé lett Richesa, férje, halála után vagy csak a Cornides által is említett félsz miatt, mire bizony azután is elég oka volt, kétségen kívül azonnal hazájába vonúlt, mint ezt az akkori szokás hozta magával, következőleg mint már csak itt lakozotról, s a Magyarokra nézve politikailag már meghaltról, habár 1071-ben még élt is, méltán elmondhatta a Jegyző róla, hogy az orosz vezér leánya volt és szeretett Kéteipatakán lakni, amig t. i. Magyarországbán tartózkodott. De aztán a Jegyző miért nem mondhatta volna el az »erat« szót csendes lélekkel, ha előtte tudva nem lehetett: él-e még, meghalt-e már az özvegy? S

¹⁾ Szlavínokról 66. l.

²⁾ Vindiciae 30. l.

ám halt legyen meg csak 1071 után, ez esetben is nem maga Cornides állította-e föltételként azt, hogy a Jegyző a maga krónikáját Bélának csak halála után írhatta? mint alább fogjuk látni. S hogyan volt képes ily tekintetek figyelembe nem vételével ily csekély okból a Jegyző korát annyira messzi-hátra oly határozatlan kifejezéssel vetni? 2-ik ága az ellenvetésnek, hogy a Jegyző miért írta volna meg azt, mit mindenki tudott? Ez által Cornides oly elvet állított föl, melyből már önként foly, hogy egy történésznek sem szükséges a maga korát megírnia, nem az élőkre nézve, mert ezek különben is azt ismerik, de az utódokra nézve sem, mert ezek még meg nem születtek, következőleg írhat tehát csak a meghaltak számára. Vajjon ki írhat hitelre méltóbb történetet, mintsem az, aki a maga korát írja meg s ha ily íróink nem voltak volna, minő történelmünk lenne ma?

VI-ik Ellenvetés. Szintén Cornides által tétetik fel, állítván s több adattal bizonyítván, hogy okmányainkban I. Bélának neve »Adalbertus« lett volna ezt veti utána: »Quare Anonymus noster, si Belae primo fuisset ab epistolis, Adalberti Regis Notarii titulum sibi fuisset adscripturus.¹⁾ Miután a következőkre találhatni: »Ego Geisa secundus, *Secundi Belae* regis filius; Ego Henricus *tertii Belae* regis filius; Sigillum (*Quarti Belae* Secundi Andreae regis filii«²⁾: ezek azt bizonyítják, hogy csakugyan kellett lenni I. Bélának is, kit a magyar születésű, a magyarosan gondolkodott és irt Jegyzőnek nem lett volna-e szabad magyar néven nevezni? S vajjon miért mellőzte Cornides az általa is ismert 1055-i levelét Andrásnak, melyben ezek állanak: »regnante — — Principe — — et cum eo nobilissimo Duce *Bela*«,³⁾ tánmert királyságra jutásával őt senkifia többé így nem nevezhette?

Részünkről az egésznek egyszerű ártatlan okát abban találjuk, hogy őt a levelek fogalmazói közül az idegen nemzetűek Adalbertusnak, a magyarok pedig Bélának írni természetesnek találták, vagy ha tán a hivatalos írásmód ez utóbbit meg sem engedte volna, eltartóztathatta-e ez a Jegyzőt, hogy saját krónikájában az általa kedveltebb nevet használja?

VII-ik Ellenvetés. A Jegyző a maga Béláját gloriosissimusnak nevezte előszavában, de I. Bélát ezzel soha senki nem éltette; Réső Ensel szerint pedig⁴⁾ a gloriosissimus titulus egyedül III. Béla királyt illethette. Csak hámulni lehet, hogy Ensel, noha ez ellenvetést támogató adatait Cornides Vindiciáiból szedte össze, mindamellet azokat, melyek inye szerintiek nem voltak, hallga-

¹⁾ Vindiciae 29 — 30. l.

²⁾ Pray de Sigillis 55, 71. l. Fejér Cod. Dipl. T. 2. 129, 188, 244. l.

³⁾ Török János Magy. Orsz. Primása 2. R. 10. l.

⁴⁾ Tud. Gyűjt. 1832. IX., 64. l.

tással mellőzte. Cornides ezeket írja ¹⁾: *Titulus duntaxat fuit — mere curialis*, plerisque aliis etiam Hungariae Regibus, non tantum ex suo cuiusvis merito, quam ex recepto Stylo Cancellariae attributus. Vin exempla? Dabo. Gloriosissimi nimirum cognomen passim tulere. Andreas I. in literis — — Radonis Palatini A. 1057. — — S. Ladislaus A. 1093. — — Colomannus — — 1103.« Fölhozza még II. Bélát, II. Gézát, II. Lászlót, III. Bélát, Imrét, II. Andrást, Kún Lászlót, Robert Károlyt. S ha ennyi adat sem elég, tegyük ide még Sz. Istvánnak paraenesise 6-ik fejezetéből ezeket: »inde enim imprimis romanum crevit imperium, et reges sublimati fuerunt, et *gloriosi*«. A Jegyző pedig 3-ik fejezetében az Almos anyjáról szólva: »et de lumbis eius *reges gloriosi* propagarentur«; kimondta, hogy előtte bizony minden király egyiránt: gloriosus. S aztán a Jegyző e részben nem is igen drágáskodott. mert Lélt és társait szintén megtisztelte ezzel: »incliti quondam, et *gloriosissimi milites* Zulte ducis.« ²⁾ II. Gézának pedig 1161. a salzburgi érsekhez intézett levelében ez olvasható: »Couso (Gejza) Dei gratia Ungariae, Dalm. Croa. Ramaeque *rex gloriosissimus*, nec non victoriosissimus ejusdem gratia«, ³⁾ és ő anyját Ilonát szintén gloriosának állította. ⁴⁾ Különben pedig arra is elég példa van, hogy III. Bélának sem adták meg mindig e dicső címet, például őt saját unokája IV. Béla most »felicis memoriae«, majd: »piae recordationis«, hol csak »piissimus« kifejezésekkel illette. ⁵⁾ Valójában oknélküli vesződség e szóval még ma is bibelődni s az iránt vitatkozni, hogy ezt melyik Béla érdemelte volna meg inkább? mert ez semmi esetre érdencím nem volt.

VIII-ik Ellenvetés. A Jegyző 3-ik fejezetében ezeket mondván: »vel ideo vocatus est Almus, idest Sanctus, quia ex progenie eius sancti Reges, et Duces erant nascituri«, ebből Cornides nem csak azt következtette, hogy a Jegyző Sz. László után élt, mint hogy ez iktatta Sz. Istvánt a szentek sorába, de egyúttal azt is állította, hogy a Jegyzőt, miután ő egynél több szent királyt említ, III. Béla korára kell hátravetni, mert László alatta canonicisálatott, még pedig Engel szerint 1192-ben. ⁶⁾ Nagyon különös, hogy némelyek e nehézséget a Jegyzőnek épp azon soraiból merítik, melyekben ő még Álmost is oly könnyedén szentté avatta fel

¹⁾ Vindiciae 76 — 78. l.

²⁾ Cap. 55.

³⁾ Katona Hist. crit. reg. T. 3. 728. l.

⁴⁾ Szalay M. o. T. I. 246. l.

⁵⁾ Fejér T. 4. V. 1. 72., Fontes Rerum Austriacarum 2. Abth. XV. Band. 1. Th. 59 és 76. l.

⁶⁾ Vindiciae 26, 27, 77, 313, 315. l.

s a melyekben ő sz. vezérekről, vagyis hercegekről is szól, holott jól tudhatják, hogy Imrén kívül más nem volt. Vagy tán Árpádot értette? Miért nem? ha már atyját azzá tette s midőn a fiú azt inkább megérdemlette; vagy tán Imre mellé Erzsébetet, avagy Margitot állítják? Ám tegyék ezt, csakhogy akkor a Jegyzőt is vessék hátra IV. Béla utánra. S miért nem fogadják el véd-szentökül László helyett Péter királyt? mert hiszen ezt maga VII-ik Gergely pápa is szentnek czímezte.¹⁾

Gyakorlatban volt őseinknél a koronázott, vagyis fölkenetett királyokra nézve a későbbi »Sacrus«-t hajdan »Sanctus«-sal fejezni ki. Így például István, a tornacziai püspök, III. Bélához írt levelét e szavakkal fejezte be: »Valeat *Sanctitas vestra*«; ²⁾ avagy máskülönben nem azt kellene-e föltennünk, hogy III. Béla is szent, még pedig nagyobb Sz. Istvánnál is, mennyiben még élve azzá lett. S mivel régen kir. hercegeinket is meg szokták koronázni,³⁾ miért nem lehettek volna ők is hasonló sanctusok? Szokásba vették továbbá elődjeink kedvelt királyaikat, hercegeiket s másokat haláluk után azonnal, magának a római szentszéknek tudta nélkül, sőt néha tilalma ellenére, olcsó áron a szentek közé föl-avatni. Tanúsítja ezt a Jegyzőn kívül Roger, ⁴⁾ mondván: »Stephani, Emerici, Ladislai, et Colomanni regum, qui sanctorum catalogo sunt ascripti«, s nem így tettek-e Margittal, Bánffy Lukácscsal, Kapisztrán Jánossal,⁵⁾ stb.? Keletben volt végre meghalt királyainkat általánosan és különbség nélkül »divus, sanctus« mellékneven említeni, például Kún László 1277-ben »temporibus sanctorum praedecessorum nostrorum illustrium Regum Ungariae«, 1279-ben pedig: »Primo quidem iuravimus — quod institutiones, et decreta Sanctorum regum Progenitorum nostrorum — servaremus,« I. Lajos 1355-ben: »Libertatibus a Sanctis Regibus piis progenitoribus nostris.« ⁶⁾ Így 1498-ban magok az ország rendei az 57-ik art. 5-ik §-ban az elhalt királyokat szintén szenteknek nevezték. S ha még a későbbi korban is ez megtörténhetett, csak egyedül a szegény, de különben buzgó keresztény Jegyzőnek nem volt volna ezt szabad tenni?

Bizonyára mindezeknél fogva, Salamon királyunk szentségi regéjét nem is említve, meg vagyunk győződve, hogy a Jegyző e

¹⁾ U. o. 122. l.

²⁾ U. o.

³⁾ Uj Magy. Muzeum. 1857. II. 203. l.

⁴⁾ Endlicher monum. 256. l.

⁵⁾ Kapisztránt halála után a nép azonnal szentként tisztelte, mitől a nagy Mátyás és sürgetésére a pápa volt kénytelen eltiltani. Katona Hist. crit. reg. T. XIV. 419. l.

⁶⁾ Cornides Vind. 123. l.

kifejezése alatt nemcsak canonizált királyainkat és hercegeinket, de az Árpádháznak minden egyes tagját egész III. Andrásig előre odaértette.

Különben Cornidesnek ¹⁾ e szavai: »Accedit quod auctor noster — a Jegyző — capitibus 11, 24, 27 et 57. *Sancti Stephani Regis, tanquam Divorum catalogo adscripti mentionem iniiciat*«, oda mutatnak, mintha a Jegyző Istvánnak szentté avattatásáról említést tett volna, de ő ezt egy betűvel sem érinti, s éppen azért, hogy ezen, a magyar földön első nevezetes tényt nem említi: szintén világos jele annak, hogy ő azelőtt írta meg krónikáját.

IX-ik Ellenretés. Szintén Cornides által gördítették elő, ²⁾ mondván: »Deinceps nec illud tacendum, vocem *Hungaria*, semper, et ubique cum aspiratione scribi ab Anonymo. Observavit autem, qui vetustissima Regum nostrorum et vidit, et accuratissima diligentia rimatus est Diplomata, Samuel Timon, fuisse vocem eam *ante Stephani II. tempora Ungaria exaratum*, sine praefixa litera H. Primus autem, inquit Timon, in Imag. Hung. novae Cap. 1. p. 4. verbo huic: *Ungaria* adiecit, atque affixit aspirationem Stephanus II, quem ceteri deinceps Reges secuti sunt. Ex quo illud rursum efficitur: Auctorem nostrum alicujus Belae Regis, qui Stephano II successerit, atque adeo non Belae primi fuisse notarium.« Továbbá erősségül Cornides a H. betűnek a Jegyző által történt használatára nézve a következő példákat hordja elő: »habundat, habundanter, Hoto, *Hismaelitarum, cathenis, Athavi*« stb. De Cornides e részben önmaga meg is czáfolá magát. Ugyanis miután a Jegyzőnek krónikája másolatáról elmondta ezeket: »Itaque ex iis omnibus, quae hactenus explicavimus, criteriis in unum collectis nobis jam videmur concludere posse: Codicem membranaceum Anonymi Belae Regis Notarii — — *fuisse vel seculo XIII. vertente, vel ineunte XIV. exaratum.* — — — *Non ipsiusmet Anonymi Auctoris manu esse exaratum codicem Vindobonensem, sed librario cuiquam parum accurato deberi,* — — Ceterum quam parum diligentiae in toto illo codice describendo adhibuerit dormitans ille librarius? ex eo colligas, quod in ejus apographo non facile versus deprehendas, qui omni prorsus vacet mendo. — — Taceo peccata grammatica a librario per incogitantiam interdum admissa«; ³⁾ sőt miután Cornides a krónika másolójának felróva még azt is, hogy ez »a Saturhalma, a Magog, a Salano, a Zerelmu« stb. helyett» Asaturhalma-t, amagog-at, asalan-ot, azerelmu«-t irt: ezáltal ha nem is sejtve, de teljesen bebizonyítá Cornides, hogy a másoló a hártýáról nem saját látása,

¹⁾ U. o. 27. l.

²⁾ U. o. 27. és 172. l.

³⁾ U. o. 14, 19, 23 és 25. l.

de csak a mások előolvasása után írta le a krónikát, legalább egyrészben, mert különben, ha maga a másoló — lenne bár a legderekkabb abderita is — olvassa le az előtte álló lapról e szavakat, elkövetethetne-e ily szarvas hibákat? Mindezért tán méltán kérdehetjük: volt-e joga Cornidesnek a H. betűs ellenvetés föltételére? s nem maga bizonyítja-e be, hogy helyesírási szempontból a Jegyző korát megállapítani akarni, merő képtelenség.

De Timon még jégre is vivé Cornidest, mert II. Istvánnál jóval előbb írtak már Hungariát, például: Sz. Istvánnak 1006-ki, 1009-ki, 1015-ki, I. Gézának 1075-ki, Sz. Lászlónak 1082-ki, 1091-ki, Kálmánnak 1103-ki, 1105-ki, 1108-ki, 1111-ki stb. leveleiben e szónak élén ott áll a H. betű. ¹⁾ S ha mondaná valaki, hogy e levelek a Jegyző krónikájával egyaránt mind csak későbbkori másolatok, e figyelmeztetést nem fogadhatnók el, mert a királyi levelek nem krónikai lapok, az okmányokat a hajdankorban is betűről-betűre legkisebb hozzáadás, vagy elvétel nélkül kellett lemásolni. Emellett pedig a pápai eredeti levelekben is nem áll-e ott a H. betű? Például a VI. Gergelyében 1074-ből: »Salamoni Regi Hungarorum«, a VII. Gergelyében 1075-ből: Geyzae Hungariae Duci. ²⁾

X-dik *Ellenvetés*. Mivel a »quid ultra, quid plura« fölkiáltásokat Roger is a Jegyzővel egyezőleg használta, ezért őket egykorúaknak méltán tarthatni. Cornides erre így felelt Praynak: ³⁾ »Tametsi vero in nullo seculi vel XI. vel XII. scriptore eas (értsd: formulas) deprehendi res esset exploratissima; nondum tamen inde consequeretur Anonymum eas usurpantem ad seculum, quod duodecimo posterius sit, esse referendum.« Az ekként helyesen következtető Cornidesnek kikerülte figyelmét a Sz.-István nagyobbik Legendájának 3-ik pontja, mely »Quid plura«-val kezdődik. ⁴⁾ És senkise mondja, hogy e legenda Hartvik munkájának jóval későbbi kivonata, mert Endlicher ezt egy, az austriai szentkereszti zárdában találtató XII. évszázadi hártýáról lemásolva adta ki. ⁵⁾ Emellett pedig jól fejtegette Cornides azt is ⁶⁾, hogy a Jegyző e kifejezést mindig »elég erről« értelemben; Roger pedig »s a mi több, vagy nagyobb« jelentőségben, tehát merőben különböző

¹⁾ Katona Hist. crit. reg. T. I. 124, 151, 194, T. II. 366, 418, 565. T. III. 169, 210, 229, 276. I. Jelesen Fejér T. 4. V. 1. 410. azon 1037-ki levélben, melyet IV. Béla 1246 ban másolatban adott ki. Lásd még T. 3. V. 2. 120.

²⁾ Török János Magy. Orsz. Primása II. Rész 10 — 11. l.

³⁾ Vindiciae 110. l.

⁴⁾ Endlicher Monum. 141. l.

⁵⁾ U. o. 139. l.

⁶⁾ Vindiciae 115 — 117. l.

módon használták, ami által ők magok leginkább bebizonyíták különkorúságukat.

XI-ik Ellenvetés. A Jegyző által 16-ik fejezetében használt »bravium« szó a XII. évszázadnak csak a végefelé jött nálunk szokásba. Hát a szinte egy évszázaddal előbb élt Hartvik a Szt-István életrata 21-ik pontja elején nem mondja-e: »Centuplicate retributionis bravo«? ¹⁾

XII-ik Ellenvetés. A Jegyző 21-ik fejezetében Szabolcs vezérről elmondva, hogy ez a maga által épített és saját nevére keresztelt várába oly servienseket telepített »*qui nunc civiles vocantur*«, némelyek a »civilis« szót a Tűzkönyv 89-ik §-ból kiteszőleg csak II. András korabelinek tartják. E könnyűszerű, de be nem bizonyított — úgynevezett »csak« — állításra nézve legyen elég ez úttal két egész évszázaddal idősb adatra hivatkoznunk. Szt-István 1015-iki levelében mondja: »*in civili autem causa nulli liceat iudicare, quam Abbati*« ²⁾ Egy 1138-iki levélben szintén többször előfordul, mindenütt »polgári« értelemben levén használva. ³⁾ Fönnbbi 14-ik czikkünkéből pedig már ismerhetjük I. Andrásnak 1075-iki leveléből Szolnok és Csongrád civeseit, Bihart és Vácot mint civitást. A régiség mezején a korszakokat csak azért, mert korábbi levéladata nem mindjárt találhatunk, nem lehet oly határozottan megállítani.

XIII-ik Ellenvetés. A Jegyző által 46-ik fejezetében »Torneamentum« nevezet alatt megemlített lovagjátékoknak még I. Béla előtt is keletben voltát megengedi ugyan Cornides, ⁴⁾ de magát a játék nevét későbbkorinak állítja azon oknál fogva, mivel az I. Béla után élt Freisingeni Ottó így fejezvé ki magát: »Tyrocinium, quod vulgo nunc Torneamentum dicitur,« kitetsző a »nunc« szóból, hogy e nevet csak is Ottó korában kezdték használni legelőbb. Cornides ezen »nunc dicitur« szavakra alapított tételét, szándéktalanul bár, merőben tönkre tévé, midőn miután megmutatta a Sunad és Cenad nevezetnek már 1163-ban és 1188-ban is divottságát, erre azután IV. Bélának 1233-ból e szavait idézte: »tunc Morisiensis Episcopi, quod modo nos Cenadinum vocamus« ⁵⁾ Ha tehát a Csanád nevezet IV. Bélát 70 évvel megelőzte és ő mégis »nunc vocamus« kifejezéssel élt, Cornides ezt tudva és elmondva, vajjon Frisingai Ottó szavaiból a tornajátéokra nézve helyes következtést vont-e le? De mint látszik maga is később ez

¹⁾ Endlicher u. o. 185. l.

²⁾ Török János Magyar Orsz. Primása II. Rész 7. l.

³⁾ Fejér codex T. 2. 110—112. l.

⁴⁾ Vindiciae 28. l.

⁵⁾ U. o. 55—56. l. A Sunád név már 1037 ben előfordul. Katona Hist. crit. reg. T. I. 469. l.

állításától eltért, mert e játékokat magyar nemzeti találmánynak gyanítja, mondván: ¹⁾ »Haud scio, an non etiam torneamenti vocabulum Hungaris nostris originem suam debeat. Certe vocem Avarum, seu Hungarorum fuisse indicat Theophylactus Simocatta Lib. 2. cap. 15. a quibus vocem »Torna« pro: »faciem verte« usurpatam fuisse, auctor est Theophanes ann. 5. Mauricii. stb.« S vajjon Torna várának és Tornamegyének nevét nem lehet-e ezzel kapcsolatba hozni? Bizonyára őseink, mint jeles lovasok, a játék e nemét még keleten is fogták űzni s magukkal hozták be, mert hiszen maga a Jegyző ezt pogány szokásnak állítja ugyanazon 46-ik fejezetében, mondván: »quotidie super dextrarios suos sedentes cum clypeis et lanceis maximum tournamentum faciebant, et alii juvenes *more paganismo* cum arcubus, et sagittis ludebant«, s ennek köszönhették, hogy a nyugotiakat mindig könnyen legyőzték, valamig ezek is kissé jobban lovagolni meg nem tanultak. Különben Hofmann Univers. Lexiconában a »Torneamenta« szó alatt, a 953-ik éven és Magdeburg városán elkezdve, egyenkint elősorolja, nyugoton mikor és hol jöttek legyen gyakorlatba e játékok. Ha azért ezek I. Bélát megelőzőleg keletben voltak, nem nevetséges-e állítani, hogy csak 200 év után kapták volna nevüket. S miért nem mutatta meg Cornides, vagy követője, hogy minő más neve volt hát?

XIV-ik Ellenvetés. A Jegyzőnek 9-ik fejezete e szavaiból: »quam terram (Magy. Orsz.) habitarent Sclavi, Bulgarii, et Blachii, ac pastores Romanorum, quia *post mortem Athile regis* terram Pannoniae *Romani dicebant pascua esse*, eo, quod greges eorum in terra Pannoniae pasciebantur, et *iure terra Pannoniae pascua Romanorum esse dicebantur, nam et modo Romani pascuntur de bonis Hungariae*,« némelyek azt tudják következtetni, hogy a »nam et modo Romani pascuntur« alatt a pápai Annáták, a papság által fizetni szokott azon évi jövedelmek lennének értendőek, melyek nálunk szokásba csak III. Béla után jöhettek, azelőtt azokat királyaink meg nem engedvén. Mások viszont a főpapoknak a külföldről, főleg Olaszországból, seregestől való behozatására vonatkozó célzatnak tekintik. Szóval kiki azon Bélának, a melyik jegyzőjévé óhajta tenni első krónikásunkat, korából kíván ilyeszerü tényeket összeszedni, a minőket találni azonban nem nehéz feladat. De kérdjük: a Jegyző, mint krónikájában vallásos buzgóságot tanúsított pap, a római szt-székek és királyainknak ily gyengéit miként volt volna hajlandó, annyival inkább merész érdekelni, sőt nevetségesekké tenni? Ne bántsuk a boldogult emlékét oly ráfogásokkal, a minőknek ő épp ellenkezőjét tanúsítja. S

---

¹⁾ Vindiciae 309. 1.

hogyan is érthetnők itt a különben már a 900-ik évben divott¹⁾ annákat? melyekről, ha nálunk keletbe még nem jöttek, előlegezve nem írhatta, — ha pedig itt is elfogadtattak, a »pascuntur« szót azután nem merészelte volna írni. S minő kizárólagos éle lehet azon fegyvernek, mely a külföldről behozott papságot illetőleg bár melyik Bélának, sőt Géza fővezéren elkezdve, bár melyik királyunknak korábban egyaránt használható? S mikor hozattak be többen, mint éppen akkor, midőn hazaiak még nem találtattak s midőn nagy részük Vatha által lekonzultatott? Hiszen világosan szól Szt-István 1037-iki levelében: »dum in terra Hungariae Christianae religionis per Dei gratiam nova pulularet professio, multi catholici, et religiosi viri ex vicinis provinciis dono S. Spiritus illustrati ceperunt ad me confluere.« És Szt-László I. 17-ik fejezete; Kálmán I. 3. fejezete s az esztergomi elsőbb zsinat 21-ik pontja szintén jövevény papokról rendelkeznek,²⁾ melyekre vonatkozólag helyesen mondá el Szalay: ³⁾ »Több rendelkezésből láthatni, hogy a külföldi clericusok és tonsurátusok nagy száma elárasztotta az országot, kik semmi megyéhez sem tartozva, helyről helyre csavarogtak s kik ellen a László idejében hozott törvényt, hogy bizonytság levelet hozzanak magokkal illető előjáróiktól, elégtelennek mutatkozott.« A Jegyző itt az Etele halála utáni rómaiakról szólván, nem az azelőtt elenyészett régi római, hanem inkább a görög és német birodalmat szükség értelnünk, avvagy kell-e mondanunk, hogy a keleti és nyugoti császárság egyaránt magát rómainak nevezte és tartotta? Jelesen a Szt-István kisebb legendája 3-ik fejezetében⁴⁾, nőjéről szólva, mondja: »uxorem nobilissimam ex latissima Romanorum Imperatorum prosapia deriuatam,« minő nemzetbeli volt pedig Gizela, ki ne tudná? »Romana respublica — értsd: a magát rómainak nevezett német birodalom — subiectionem regni Ungariae perdidit,« Magyarország feletti felsőbbbségétől elejtetett, mondja Vibert, Leonak, midőn touli püspök volna, papi segéde s utóbb hiteles életírója« a Henrik császár és I. András közti 1053-iki békét illetőleg.⁵⁾ Ezekhez képest szerintünk a Jegyző 11-ik fejezete e szavainál fogva: »que etiam primo fuisset terra Athile regis, et mortuo illo, preoccupassent Romani principes terram Pannoniae usque ad Danubium, ubi collocavissent pastores suos« azon népséget érthette, melyet Engelként N.-Károly és Pipin

1) Budapesti Szemle. 1858. III. 306—307. l.

2) Endlicher Monum. 329, 352, 353, 361. l.

3) Magyarország Története I. 217. l.

4) Endlicher Monum. 156. l.

5) Szalay Magyarország Története I. 144. l.

Olaszországból Paunoniába telepítének, ¹⁾ s a melyet, valamint országszerte a többit is lakhelyükön őseink csak meghódítottak, de abból ki nem űztek, ide nem érte a hazából kivert és futott római nevű, de német születésű sereget. Mint mindezeket a Jegyző maga állítja, mondván 48-ik fejezetében: »Öcsőb és Őse lönek kiküldve, kik Veszprém városa felé menjenek és hódítsák meg azon föld minden lakosait Vasvárig, . . . a római katonák ellen, kik Veszprém várát őrzik vala, keményen kezdének harczolni. . . . többeket kard élére hányának s némelyeket nyilakkal agyonlővöldözének, a többi rómaiak pedig . . . futásnak eredének s életük megmentése végett a németek földjére sietének.« ²⁾ De érthette még azon keletről, főleg nyugotról részint szabad akaratból, de jobbadán akaratlanul bejött nemzetségeket és rabszolgákat is, a kiknek száma elég nagy volt arra nézve, hogy a fennírt szavakra fakadjon.

XV-ik Ellenvetés. A Jegyző által 9, 24, 26 és 44. fejezetében megemlített »Blacus« szót a III. Béla korában élt Cinnamus görög író használta legelőbb, mint ezt Timon Samu állítja. ³⁾ Előrebocsátva azt, hogy a nélkülözött V betűt B-vel helyettesítő görögöknél a »Blak« az, ami másoknál a »Vlak«, a III. Béla előtt jóval korábban, a XI. és XII. évszázadban élt Nestor ⁴⁾ a »Vloch« szót már használta, még pedig őseinknek bejötté előtti korára alkalmazva. ⁵⁾ Hofmann továbbá Universalis Lexikonában »Blachia« szó alatt ezt írja: »Nicetae, et Curopalatae regio Daciae, cum Mysiae portione«. Hogy pedig Curopalates János mikor élt, azt szintén ennek neve alatt mondja meg: »auctor Graecus, scripsit epitomen Historiam ab A. C. 811 . . . usque ad A. C. 1078.« S így már szinte fölöslegessé vált Cornidesnek is ide illő szavait idéznünk: »Meminit tamen Blacorum jam etiam Anna Comnena . . . et frequentissime Nicetas Acomeniatus Choniata« stb. Erre pedig Engel megjegyzé: »Nomen Blacorum iam pridem apud Gentem ipsam antea notum a Byzantinis usurpari coeptum esse circa 1081. in I. Tomo Historiae Hungar. h. e. in Historia Bulgariae p. 385. docui.« ⁶⁾

¹⁾ Cornides Vindic. 331—332. l.

²⁾ Szabó Károly magyarított Béla jegyzője 68—69. l.

³⁾ Inago Hungariae novae cap. 15. 149. l. és Kéri Ferencz jezsuita Imperatores Orientis Tyrnaviae 1744. fol. 388. B. betű alatt.

⁴⁾ Katona Hist. crit. reg. T. III. 192., Somogyi Dentumoger 24. l.

⁵⁾ Horvát István Szlavinok. 91. l.

⁶⁾ Cornides Vindic. 53. és 134. l.

UJABB ADALÉKOK

AZ ELSŐ ESZTERGOMI ÉRSEK ÉS A PANNONHALMI ALAPÍTÓ- LEVÉL KÉRDÉSÉNEK MEGOLDÁSAHOZ.

Alig van hazai történelmünkben kérdés, melyet tudósaink annyira összekuszáltak volna, mint az első esztergomi érsek kérdése, pedig a dolog igen egyszerű. Az egész a pannonhalmi apátság alapítólevelén fordul meg. Csak helyesen kell azt elemezni, és akkor egyszerre meg van fejtve a talány.

Ez oklevélen köztudomás szerint két érsek nevével találkozunk, ú. m. Domonkoséval a szövegben és aláírásban, és Sebestyénével az utóiratban. Ha ezen oklevél, úgy amint ma is olvasható, csakugyan 1001-ben íratott; akkor a benne megnevezett érsekek, mint egy és ugyanazon időben élők, természetesen nem lehettek mindketten esztergomiak. Azért történetíróink e két érsekre nézve a legkülönfélébb combinatiókba bocsátkoztak. ¹⁾ Legujabban pedig Horváth Mihály ²⁾ és utána Mátyás Flórián, ³⁾ Knauz Nándor, ⁴⁾ Fejérpataky László, ⁵⁾ Balics Lajos, ⁶⁾ és mások úgy Domonkost, mint Sebestyént kizárják az esztergomi érsekek sorából és Asztrikot teszik ezek elsejévé. Horváthnak e tekintetben könnyű feladata van; mert ő a pannonhalmi oklevelet későbbi álműnek tartván, a benne foglalt adatokat is, melyek felfogásával ellenkeznek, egyszerűen elveti, mint hamisakat. Ezzel azonban a

---

¹⁾ Lásd ezeket: Knauznál. Monum. Eccl. Strig. 1874. I. 4. 5. és 11. ll.; Fejérpataky nál. A pannonhalmi apátság alapító oklevele. Budapest, 1878., 68., 79., 132., 157., stb. ll.; Balicsnál. A róm. kath. Egyháztörténete Magyarországon, 1885. I. 98. köv. ll.

²⁾ Századok, 1868. 1—10. ll. és A kereszténység első százada Magyarországon, 1878. 207. köv. ll.

³⁾ Asztrik-Anasztáz, Buda, 1869. és Historiae Hung. Fontes Domestici. 1881. I. 200. l.

⁴⁾ I. h.

⁵⁾ I. m. 134. l.

⁶⁾ I. h.

csomót csak kettévágja, de meg nem oldja. Nehezebb Mátyás, Knauz és követőiknek álláspontja, kik az okmányt hitelesnek vallják, és mégis Asztrikot tartják az első esztergomi érseknek. Mi által egy csomóból kettőt csinálnak; mert már nemcsak Domonkost, hanem Sebestyént is kénytelenek a vándor, vendég, vagy ki tudná megmondani micsoda, idegen érsekek közé sorolni, kiknek kiléte felől azután vagy semmi, vagy tarthatlan felvilágosításokat adnak. Holott épen ezen két érsek kilétén fordul meg úgy a pannonhalmi alapítólevél hitelességének, mint az első esztergomi érsek kérdésének eldöntése; mert, bátran merem kimondani, *ha Sebestyén és Domonkos nem voltak magyar főpapok, akkor a pannonhalmi alapítólevél nem hiteles, minthogy a magyar hierarchia szervezése után külföldi érsekeknek olytén országos szereplése, minőt a pannonhalmi oklevél Domonkosnak és Sebestyénnek tulajdonít, egyszerűen lehetetlen, mert ellenkezik úgy az egyházi, mint a világi jogszokásokkal; ha pedig ezen okmány hiteles, akkor mint alább kimutatom, Asztrik nem volt első esztergomi érsek.*

Sebestyénről már itt határozottan állíthatom, hogy esztergomi érsek volt. a) Mert a pannonhalmi templomszentelés alkalmával tett királyi jószágadományozásnál Ceba comessel¹⁾ együtt hiteles tanúként működven, okvetlenül az ország nagyjaihoz kellett tartoznia. Mert a királyi tények tanújának mindig általánosan ismert és közhitelű egyénnek kell lennie; nem volna pedig az, ha egy idegen főpap országunkhoz való hivatalos viszonyának megemlítése nélkül használtatnék tanúul. Azért, midőn Sz. István a pécsi egyház részére kiadott oklevelében Azo pápai követre hivatkozik, mint alapításának tanújára, ezen körülményt különösen ki is emeli. Ahol tehát ily kivételes eset nem jeleztetik, ott mindig hazai dignitariust kell értenünk, midőn királyi intézkedések tanúiról van szó. Mivel pedig 1001-ben Magyarországon még csak egy érsek volt, azért Sebestyén csak esztergomi érsek lehetett. b) Mert egy teljes hitelt érdemlő Kálmán király korabeli író, Hartwik, őt egyenesen esztergomi érseknek nevezi. c) Mert az esztergomi érsekeknek azon régi névsorában, mely a magyar Corpus Juris végén olvasható,²⁾ az 1010. évnél Sebestyén neve fordul elő. d) Végül, mert a pannonhalmi apátoknak azon névsorában,

¹⁾ Horváth e szót »nádor-ispán«-nal fordítja. A kereszténység első százada. 195. l.

²⁾ »Vetus Catalogus Archiepiscoporum strigoniensium.« Mely össze nem tévesztendő az ugyanott olvasható Szörényi-féle újabb névsorral. Ezen Vetus Catalogus Batthyányi Ignác tanúsága szerint (Leges Eccl. Hung. I. 10. l.) a XVI. századból való és valószínűleg azonos az Oláh Miklós által »ex veteribus privilegiis« összeállított névsorral, melyről Fejérfataky (i. m. 133. l. jegyz.) tesz említést.

melyet Szentiványi az ottani levéltárból tett közzé,¹⁾ Henrick apátról az mondatik, hogy VIII. Benedek pápa idejében (1012 – 1024.) Monte Cassinóról Magyarországra jöven, itt Sebestyén esztergomi érseknek különös kegyét és támogatását élvezte. — E két utóbbi adat legalább is az ősi hagyomány értékével bír.

De hogyan áll a dolog Domonkossal? Hogy ennek kilétét felderíthessük, mindenekelőtt a pannonhalmi alapítólevél kiállításának idejét kell megállapítanunk. Ne tessék megijedni, nem szándékozom ezen okmány hitelességét megtámadni, sőt előre kijelentem, hogy én a pannonhalmi alapítólevelet úgy tartalmilag, mint alakilag Sz. István eredeti, hiteles okmányának tartom, csupán azt vitatom, hogy annak *azon kiadása, mely ránk maradt, nem 1001-ben, hanem 1037-ben íratott*, mi ezen okmánynak a bakonybéli alapítólevéllel való összehasonlításából elég világosan kiderül. Matematikai bizonyossággal természetesen nem szolgálhatok.

Meggyőződésesem szerint a pannonhalmi oklevél így készült. Sz. István a Kupa-lázadás legyőzése után a pannonhalmi zárdát, fogadalma értelmében, a somogyi tizeddel ajándékozta meg; de az akkori fejletlen állapotok miatt ezen adományozásáról ünnepélyes okmányt nem állíttatott ki. Az 1001. évben megtartott templomszentelés alkalmával a monostort nagy kiváltságokkal ruháztatva fel, erről már okiratot is készíttetett, melynek utóiratában felsorolta egyszersmind azon birtokokat és jövedelmeket is, melyekkel a zárdát ugyanezen alkalommal megajándékozta. Ezen okirat minden valószínűség szerint szóról-szóra meg-egyezett a mostani oklevéllel, csupán a közepéből hiányzott a somogyi tizedre vonatkozó részlet, a »*singulare namque*« szavaktól az »*adhuc autem subjungens dico*« szavakig bezárólag; úgy, hogy, a »laureati sumus« szavak után mindjárt következett: »*Sit id ipsum monasterium*« stb. Hiányzott továbbá a »*Domīnicus Archiepiscopus Vicecancerarius fecit*« aláírás. A mondott részlet már csak azért is kimaradhatott, mert a zárda ekkor a somogyi tizednek már több évi békés élvezetében volt, s így szükségtelennek látszatott ezt egy oly okmányban felemlíteni, mely különben is csak a templomszentelés alkalmával adott kiváltságokról és javadalmazásokról állíttatott ki. Domonkos vicecancellárról pedig alább látandjuk, hogy 1037. előtt nem lehetett érsek, és így az 1001. évi okmányt ezen czímen alá sem írhatta. — A szent király életének végszakában azonban, úgy látszik, a veszprémi püspök és a pannonhalmi zárda között a somogyi tized dolgában már némi súrlódások keletkeztek, úgy, hogy a szerzetesek törvényes jogaik biztosítása végett jónak látták az adományozó királytól erre

¹⁾ Miscellanea, Dec. I. part. I. pag. 136.

nézve egy hiteles okírat kieszközölni. Sz. István ebbeli kívánságukat akként teljesíté, hogy az 1001. évi okmányt a *somogyi tizedre vonatkozó részlettel meg bővítve újból kiadá, és az időszerinti vicecancellárjának, Domonkosnak, aláírásával is elláttatá.* Így jött létre a pannonthalmi okmány mai alakjában.

Ezen okmány, mint mondtam, 1037-ben készült. Ezt nem nehéz bebizonyítani. Tudjuk, hogy az 1037. évi bakonybéli alapítólevelet szintén Domonkos érsek vicecancellár írta alá. Ki volt ezen Domonkos? Ismeretes, hogy ezen okírat szövegében az adományozásról tanúskodó országnagyok ¹⁾ között első helyen Domonkos érsek, utána pedig Modestus püspök, továbbá Urzius, Chuntzius és Tomoynus comesek említetnek. Modestusról közönségesen azt hiszik, hogy győri püspök volt; de én sokkal valószínűbbnek tartom, hogy mint Istvánnak utóda, a veszprémi egyházat kormányozta; azon egyszerű okból, mivel az 1019. évi zalavári zárda alapítólevelében azt olvasom, hogy ezen zárda egyházát a hozzá tartozó két kápolnával együtt Modestus és Bonipertus püspökök szentelték fel. Minthogy Bonipertus a szomszéd pécsi megyének püspöke volt, nagyon közel áll a feltevés, hogy az első helyen megnevezett Modestus magának a veszprémi megyének, melyben a zárda állott, volt főpapja. És ugyanez lehetett annak is oka, hogy a szintén a veszprémi egyházmegye területén fekvő bakonybéli zárda alapítólevelében a hiteles tanuk között Modestusra, a megye püspökére, is történik hivatkozás. Ép így az ugyanezen okmányban első helyen említett Domonkos érsek minden valószínűség szerint az esztergomi egyházi tartománynak feje volt, mint a kinek érseki területéhez tartozott és zsinati joghatósága alá helyezettett a kiváltságos zárda, és a ki ennél fogva kiválóan volt hivatva a zárda kiváltságai felől való tanúskodásra. Egyébként abban tudtommal eddig nem is kételkedett senki, hogy a bakonybéli okmány szövegében említett Domonkos csakugyan esztergomi érsek volt. — A mi az okmány alá írt Domonkos vicecancellárt illeti, ennek vagy esztergominak vagy kalocsainak kellett lenni, mert 1037-ben Magyarországon csak két érsek volt; külföldi érseknek magyar vicecancellársága pedig, mint mondtam, egyszerűen lehetetlen. Mivel azonban egy Inchoffer ²⁾ által idézett és általa hitelesnek tartott régi kézirat tanúsága szerint Asztrik kalocsai érsek csak 1044-ben halt meg; és mivel különben sem valószínű, hogy 1037-ben Magyarországnak mindkét érsekét Domonkosnak hívták volna: azért elég biztosan állítható, hogy *Domonkos érsek vicecancellár és a szövegben említett Domonkos érsek egy és ugyanazon személy és esztergomi érsek.*

¹⁾ Existentibus Hungariae Primatibus.

²⁾ Annales Eccl. Regni Hung. Romae, 1644. I. 382.

De hogyan egyeztethető össze az esztergomi érsek méltóságával a vicecancellári hivatal? Egyszerűen úgy, hogy ezen *Domonkos akár mint királyi udvari káplán, akár mint fehérvári vagy esztergomi prépost, vagy bármely más hazai egyházi minőségben egyuttal a vicecancellári hivatalt is viselte, 1037-ben pedig esztergomi érsekké nevezetvé ki, rövid ideig, legfeljebb csak a pápai megerősítés megérkeztéig, tovább is teljesíté a vicecancellári teendőket,* és ezen idő alatt állította ki a bakonybéli alapítólevelet. Máskép az »archiepiscopus vicecancellarius« kifejezést megmagyarázni csaknem lehetetlenség. Minden más combináció többé-kevésbé erőltetett. Mivel pedig a pannonhalmi alapítólevelet szintén Domonkos érsek vicecancellár írta alá; másrészt pedig ennek, mint már kinevezett esztergomi érseknek vicecancellársága hosszú ideig már csak azért sem tarthatott, mert a magyar egyháznak akkori zsenge állapota miatt az ország első főpapjának pápai megerősítése soká nem késhetett: azért a pannonhalmi okmány újabb kiadásának szintén 1037-ben, vagy legkorábban 1036. végén kellett iratnia. Azon Domonkos tehát, ki a bakonybéli okmány szövegében és aláírásában előfordúl, és az, ki a pannonhalmi okmányt kiállítja, egy és ugyanazon személy és csak 1037-ben lett érsekké. — Igen ám, — mondhatná valaki, — de hisz Sz. István a pannonhalmi okmánynak szövegében is említ egy Domonkos érseket, ki a Kupával vívott csata alatt, tehát 998-ban, tanúja volt azon fogadalmának, melyet ő a sz.-mártoni apátság javára tett; hogyan lehet ez tehát azonos a csak 1037-ben érseki méltóságra emelt Domonkos vicecancellárral? — Pedig mégis azonos. Mert ezen Domonkos érsekre való hivatkozás a pannonhalmi okmánynak a somogyi tizedre vonatkozó, betoldott részében fordul elő, és következőleg úgy értendő, hogy azon Domonkos, ki 998-ban mint fiatal pap vagy szerzetes akár gyóntatói, akár udvari kápláni, vagy bármely más minőségben a királyt a háborúba kísérte, az most, t. i. 1037-ben, érsek. Mert jól megjegyzendő, hogy itt a somogyi tized ügyében Domonkosra mint a király *fogadalmának* tanújára történik hivatkozás; és így érseki minősége nagyobb súly kedvéért említettetik fel. Hogy ő 998-ban még nem volt érsek, abból is kitetszik, mivel neve a Kupával vívott csata leírásában Poznanus, Cuntius és Orchius vezérek *után* említettetik fel; továbbá mivel a somogyi tized adományozásánál nem alkalmaztatik tanuul, mert Sz. István e részben csak az említett vezérek és több más comesek tanúságára hivatkozik; ¹⁾ miből következik, hogy Domonkos bár a király fogadalomtételénél jelen volt, de még nem viselt

¹⁾ Supranominati comitatus decimationem . . . . . abbati ejusdem monasterii sub testimonio praefatorum ducum multorumque comitum absque ulla mora subjugarem.

oly kiváló hivatalt, hogy a tizedadományozás jogi tényénél is hiteles tanuként szerepelhetett volna.

A figyelmes olvasó észrevehette, hogy kifejtett hypothesisem nem önkényes föltevésen alapszik, hanem, hogy arra tények vezettek. Tény ugyanis, hogy a pannonhalmi alapítólevél dátumul az 1001. évet tünteti fel; de másrészt tény az is, hogy a »Dominicus vicecancerarius« aláírás szükségszerűen az 1037. évre utal. Ezen ellentétet pedig csakis az előadtam módon lehet kiegyenlíteni. Itt az actum és datum közti megkülönböztetés nem vezet célhoz; mert a pannonhalmi okmány határozottan mondja: »Anno dominicae incarnationis 1001. . . . . *hoc privilegium scriptum et traditum est.*« A »scriptum« csak az okmány kiállítására a »traditum« pedig annak ünnepélyes kézbesítésére vonatkozhatik,¹⁾ s így itt egy 1001-ben végbement jogi ténynek későbbi okmányolásáról, a közönséges értelemben, aligha lehet szó. Itt csak egy új kiadás feltevése által jutunk dűlőre. Hogy erre tudósaink már régen rá nem jöttek, valószínűleg onnan van, mivel a pannonhalmi okmánynak a bakonybélivel való szoros összefüggését kevésbé vették figyelembe; és mivel sokan talán attól tartottak, hogy az ily feltevés által az okmány hitelessége szenved csorbát. Amde a tudós Ficker megczáfolhatlanul kimutatá, hogy az okmányoknak maga a szerző által eszközölt és különféle változtatásokkal egybekötött megújítása éppen nem tartozik a diplomatikai ritkaságok közé.²⁾ Egyébiránt azt, hogy a pannonhalmi alapítólevél teljes hitelessége mellett is az 1001. évnél valamivel későbbi keltű, már mások is vitatták. Fejérpataky felemlíti ezen nézetet, anélkül, hogy képviselőit megnevezné. Ő maga ugyan nem hajlandó ezt elfogadni; még sem zárja ki teljesen annak lehetőségét, midőn így szól: »nekünk azon érvek, melyeket az 1001. év ellen felhoznak, elegendőknek nem látszanak; s így *mindaddig, míg elfogadhatóbbakkal nem találkozunk*, kénytelnek vagyunk Sz.-István oklevélét teljesen hitelesnek, és csakugyan 1001-ben keltnek tartani.«³⁾ Horvát Árpád⁴⁾ szintén fentartja annak lehetőségét, hogy ez oklevél nem 1001-ben expedíaltatott, hanem valamivel későbbben, de még mindenesetre Sz.-István életében. Az ő nézetéhez csatlakozik legújabbban Balics is.⁵⁾

A vicecancellári aláíráson kívül egyéb jelek is oda mutatnak, hogy a pannonhalmi oklevél *betöltött része* és a bakonybéli

¹⁾ V. ö. Ficker, Beiträge zur Urkundenlehre. Innsbruck, 1877/8. II. 314. és köv. §§.

²⁾ I. m. I. 159—177. §§.

³⁾ I. m. 157. köv. l.

⁴⁾ Bevezetés a Magyar Oklevéltanba. 1880. 94. l.

⁵⁾ I. m. 131. l. jegyz.

okmány között összefüggés létezik. Így *a)* csakis ezen két szövegben használja Sz.-István az erélyesebb egyes számot, míg többi okmányaiban kivétel nélkül a hivatalos többes számmal él. Eltekintve természetesen a veszprémi apáczazárdai alapítólevelétől, mely eredetileg görög nyelven levén írva, itt számításba nem jöhet. Eltekintve továbbá az 1009. évi veszprémi, és 1015. évi pécsváradai okmányok »subordinavi« és »meis« kifejezéseitől, melyek egészen elszigetelve állanak és valószínűleg íráshibán alapszanak. Jól tudom, hogy a Sz.-István korabeli diplomatika az egyes és többes szám használatánál nagy ingadozást mutat; de szent István diplomái, mint mondám, következetesen többes számot használnak, és csakis a szóban forgó két szövegben szerepel az egyes szám, ami itt közös eredetre látszik mutatni. *b)* Csakis ezen két szövegben hangsúlyozza Sz.-István, mintegy saját igazolására, abbeli jogát, hogy szabadságában állott bárhol püspökségeket és apátságokat alapítani, és azokat kiváltságokkal felruházni. Mi újra közös okot és így közös időt tételez föl. — *c)* A bakonybéli okmányban említett országnagyok (primates) közül Domonkos érsek, továbbá Urzius (Orchius) és Chuntzius (Cuntius) comesek a pannonhalmi alapítólevél betoldott részében is mint Sz.-István fogadalmának tanúi szerepelnek. Nem, mintha ezen eseménynek sok más tanúja is nem lett volna; hanem azért, mivel Sz.-István ezen, még az okmány megújításakor is élő, magas állású egyének tanuságára való hivatkozás által a betoldott részben leírt fogadalmának nagyobb hitelességet akart kölcsönözni. Ezen betoldott résznek kellett akkor kellett iratnia, mikor Domonkos már érsek volt; ez pedig, mint láttuk, 1037. előtt nem lehetett. — *d)* Végül még azt is fölemlíthetem, hogy csakis ezen két szövegben fordul elő e kifejezés: »Adhuc autem subjungens dico (statuo).« — Mindezek után azt hiszem, bátran kimondhatom, hogy a pannonhalmi alapítólevél mai alakjában csakugyan 1037-ben iratott.

Ezzel azonban az okmány hitelességét nemcsak nem csökkentem, hanem inkább emelem. Ez által ugyanis a nehézségeknek egész sora eloszlik. Így, hogy csak néhányat említsek, *a)* meg volna fejte a pueritia szónak feltűnő alkalmazása. Mert egy 60—70 éves aggastyán e szót helyesen használhatta saját 20—30 éves koráról; míg ellenben bajos volna megérteni, hogy egy 20—30 éves fiatal ember mikép mondhatta három év előtti eseményekről, hogy azok az ő ifjkorában történtek. — *b)* Meg volna fejte a betoldott szakaszban észlelhető önigazoló, polemizáló, csaknem indignáló hang a veszprémi püspök irányában, mely megelőző, de 1001-ben alig képzelhető, surlódásokat tételez föl. — *c)* Meg volna fejte, mint láttuk, a vicecancellár feltűnő aláírása. — *d)* És a mi a fő, meg volna fejte a pannonhalmi oklevél felemlített

két érseknek kiléte. Ezek közül ugyanis Sebestyén 1001-ben, Domonkos pedig 1037-ben ült az esztergomi érseki széken. Valljon Domonkos közvetlen utóda volt-e Sebestyénnek, az a pannonhalmi és bakonybéli okmányokból ki nem derül. Az 1007. évi frankfurti zsinat actáiból tudjuk, hogy ezen évben Anastasius volt a magyarok érseke, mi ezen időben egyjelentésű az esztergomi érsekkel, mert több érsekség Magyarországon akkor még nem volt. Tudjuk továbbá a bambergi egyház évkönyvéből, hogy 1012-ben Aschericus magyar érsek Bambergben volt. Hartviktól azután megtanuljuk, hogy ezen Anastáz és Ascheric egy és ugyanazon személy, és hogy ő a megvakult Sebestyénnek lett az esztergomi érseki széken *utóda*, nem pedig segéde mint közönségesen ráfogják. ¹⁾ Mi természetesen Sebestyénnek az érseki hivatalról való leköszönését tételezi fel. Ugyancsak Hartvik tanúsága szerint Sebestyén szemevilágának visszanyerése után ismét visszahelyezettett érseki székébe. ²⁾ Mi viszont csak Asztrik leköszönése mellett volt lehetséges. Asztrik, tehát úgy Hartviknak, mint a frankfurti és bambergi forrásoknak tanúsága szerint néhány évig valóságos esztergomi érsek volt. ³⁾ A különbség ezek között csak az, hogy Hartvik Asztrik érsekségének tartamát három évre teszi; a frankfurti és bambergi források egybevetése nyomán pedig annak legalább is öt évre kellett terjednie. Hartvik állítása mellett szól a magyar Corpus Juris végén olvasható föntemlített »Vetus Catalogus,« melyben az 1009. évnél Asztrik, az 1010-nél pedig Sebestyén van esztergomi érsekül föltüntetve. Egyébiránt Asztrik esztergomi érsekségének tartama, mint teljesen mellékes dolog, a főkérdésre semmi befolyással sem lehet. Tévedhetett Hartvik az évek számának megjelölésénél; de tévedhetett a bambergi annalista is, midőn talán azt hitte, hogy

---

¹⁾ Hartvik szavai erre nézve minden kétséget kizárnak: »*Per consensum romani pontificis sepe dictum ascrium colocensem episcopum in illius locum substituit.*« Asztrik tehát a pápa engedélyével Sebestyén helyét foglalta el.

²⁾ »*Evolutis dein trium annorum circulis Sebastianus ex dei misericordia recepto lumine rursus per apostolici consilium sue sedis restitutus est, et ascrius ad suam ecclesiam, videlicet colocensem cum pallio rediit.*«

³⁾ Ha Asztrik csak segédje lett volna Sebestyénnek, akkor ennek meggyógyulása után semmi szüksége sem lett volna a pápa közbelépésére avégből, hogy érseki meggyógyulása kormányzatát ismét átvehesse. De már maga azon körülmény is, hogy Asztrik Sebestyén betegsége alatt érseki palliumot viselt, és azt Kalocsára való visszatérte után is megtartotta, kétségtelenné teszi, hogy valóságos esztergomi érsek volt; mert érseki segédedeket nem szokás palliummal felruházni. Csodálatos, hogy ezt még bizonyítani is kell, mikor Hartvik oly világosan beszél!

Asztrikot 1012-ben is még azon cím illette meg, melylyel őt év előtt a frankfurti zsinaton élt. Noha másrészt az »Ungarorum Archiepiscopus« korántsem jelenti szükségképen az esztergomi érseket, mint ezt Pauler Gyula ¹⁾ egy csattanós példával kimutatá, hol ezen cím egyenesen a kalocsai érsekre alkalmaztatik. Végül megjegyzem még, hogy jelen felszólalásom első sorban nem Asztrik kalocsai püspökségének érdekében történt; mert hisz minden ellenkező érveléseknek daczára is még mindig vannak tekintélyes tudósaink, kik ezt ténynek ismerik el. Többet a divatos áramlattal szemben természetesen úgy sem tudnék egyelőre elérni. Igénytelen fejtegetéseimnek tulajdonképeni célja az volt, hogy történelmi igazságot szolgáltatassak egy érdemdús főpapnak, kinek nevét a kissé egyoldalú kritika nemcsak saját egyházának kilenczszázados diptycháiról, hanem a magyar történelem legfényesebb lapjainak egyikéről is kiméletlen kézzel letörölte; holott egyházának és hazájának talán semmivel sem tett kevesebb szolgálatot, mint azon nagy férfiú, kinek érdekében ezen törlés történt; de a ki maga a leg-hitelesebb tanúságot tette elődjének nagy érdemeiről, midőn a szemevilágát visszanyert apostoli férfiú javára lemondván az esztergomi érsekségről: ez által nyíltan bevallá, hogy Sebestyénnek érseki működését a közjóra előnyösebbnek tartja, mint a magáét. A kit Asztrik ennyire becsült, az Sz. István szemeiben sem lehetett emennél kisebb. Hinni akarom, hogy eljövend még az idő, mikor ezt illetékes helyen is be fogják látni.

DR. VÁROSY GYULA.

---

¹⁾ Még egy szó a Millenariumról. Századok, 1881. 749. l.

L E V E L E K
CSERNOEVICS NENÁD (IVÁN CZÁR) A »FEKETE EMBER«
TÖRTÉNETÉHEZ.

(A bécsi cs. és k. titk. államlevéltár »Hungarica«-gyűjteményéből.)

— M Á S O D I K K Ö Z L E M É N Y . —

XI. 1527. július 9.

(Ferdinand értesíti Hoberdaneczet a hír felől, miszerint a francia király követe és gróf Frangepán Kristóf látogatóba mennek Iván czárhoz. Ha e hír igaz: ez a látogatás sokat árthatna Ferdinand ügyének. Noha nem hiszi, hogy a nevezettek salvus conductus nélkül eljuthassanak a czárhoz, ráparancsol mégis Hoberdaneczre, hogy a követet és grótot fogja vagy fogassa el s vigye királyi színe elé. Ha pedig az utóbbi nem sikerülne: legyen azon, hogy a követ és a gróf felakasztassanak, agyonüttessenek, vagy más valamely módon kivégeztessenek. Ha e megbízatásában sikerrel eljár, négyszer négyezer rénusi aranyat fog kapni s társai is gazdag jutalomban fognak részesülni, mire nézve Ferdinand királyi szavát köti le. Igyekezzék Hoberdanecz Iván czárt is megnyerni a nevezettek megöletésére, s őt is a király minden lehető kegyelméről biztosítani. Perényi győzelmét csekélybe veszi; meg van győződve, hogy annak semmi hordereje sem leend, annál inkább, mert ő, Ferdinand, már Dévényt ostromoltatja s nemsokára maga is bejő Magyarországba, hogy azt elfoglalja. Akkor aztán segítségére lesz Ivánnak is, mert elvonandja tőle az ellenség erejét, ki a helyett, hogy támadhatna, saját védelméről lesz kénytelen gondoskodni.)

Hobordanchy. Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Accepimus, nuntium regis Franciae ac etiam comitem *Christophorum de Frangepanibus*, ad illustrem fidelem nobis dilectum *Johannem Chaar Nenada* ire decrevisse. Cum autem haec res, si modo se ita habeat, nobis et rebus nostris non solum contraria, verum etiam maxime nociva esse possit, si quod per adversarios modo intentatur, ad effectum perveniat;

quamvis igitur ipsi arbitremur eos haud facili negotio sine salvo-conductu praesertim ad eundem Johannem Chaar pervenire posse, nihilominus tamen te de eo admonendum et certificandum duximus. *Te propterea requirentes omni serio, ut habita per te inquisitione et intelligentia diligenti quantotius, vel per te, vel tuos, aut intermedias personas tantum agas et tractes, quo praedicti comes et nuntius, vel alter eorum, tanquam te vel illis qui similia patrabunt, de salvo conductu ignorantibus, vel capiantur nobisque postea transmittantur, vel si hoc obtineri nequeat, suspendantur, trucidentur aut alio quopiam modo vitam suam finire cogantur (!) (Quod ubi feceris aut fieri ordinareris, nos in verbo nostro regio promittimus tibi florenos Rhenenses quater-quater mille donaturos et praeterea omni gratia clementiaque id erga te et eius facti conscios recognoscere velle (!) Et si intellexeris praefatum nuncium et comitem ad Johannem Chaar antedictum sine salvo conductu venire aut venisse, tunc poteris hanc rem quamprimum ipsi Johanni Chaar communicare et simul eum nomine nostro ad simile, si opus sit, faciendum aut fieri demandandum allicere, nostroque nomine promittere, sicubi hoc idem fecerit aut fieri curaverit, nos eum cum gratia singulari complecti velle, ita quod reipsa sentire debeat nostrae gratitudinis et liberalitatis affectum (!) Hiis vero qui ad hoc cooperabuntur et per quos eiusmodi res effici poterit, idem Johannes Chaar nostro nomine magnam aliquam pecuniarum summam promittere potest (!) Recepimus insuper alias plures litteras, quas ad nos proxime dedisti, ex quibus abunde intelleximus quo successu gentes praedicti Johannis Chaar contra Petrum Perény pugnarent. Cum autem iactura ab eisdem gentibus accepta parvi momenti nobis esse videatur, praesertim si provisio et cura diligens inposterum adhibeatur, ne discrimen aliquod maius praeter opinionem oboriat, sicut ipsum pro animi sui fortitudine industriaque facturum esse non dubitamus. Cum itaque gentes nostrae iam hinc ad castrum *Deven* cum artellaria profectae sint, quod si modo se non dedat, vi oppugnabunt, nosque inpraesentiarum instructi simus, brevique deo volente cum expeditione nostra ad regnum nostrum Hungariae descendere iuraque nostra prosecui intendamus; ideoque te denuo requirimus, ut per te ipsum et unacum praefato Johanne ea omnia agas et perficias, quae rebus nostris necessaria et convenientia fore putaveris, idque apud alios quoque fieri procures; nos enim in hac expeditione constituti, facile hostem a latere vestro arcebit, ut qui nunc vos offendere cupit, sui ipsius defensionem posthac meditari cogatur. Quare vos omnes marte, virtute atque animo forti esse volumus; ut qui nobis per fidem vestram hactenus adhaerere non desinitis, nobiscum posthac feliciorum rerum successum videre eoque frui valeatis; nam in gratia clementiaque nostra nihil desiderabitur ab hiis, qui se fideles et*

obedientes erga nos exhibuerint, quales vos esse et fore semper speravimus. Datum. ¹⁾

(Fogalmazvány.)

XII. 1527. július 16.

(Ferdinand közli Ivánal, hogy Dévényt s Pozsonyt immár hatalmába kerítvén, a közelebbi napokban ő maga is megérkezik Magyarországra nagy hadsereg élén, s az ellenséget olyképen szándékozik megrohanni, hogy Iván megszabadulhasson tőle. Ismétli az előbbeni levelében előadott kérelmét, s különösen lelkére köti Ivánnak, hogy naszádoshadát küldje haladéktalanul Budára, mert az ő hajóhada az ellenség által akadályoztatva van oda leúszni.)

Nigro homini. Ferdinandus etc.

Illustris fidelis dilecte. Paucis ante aliquot diebus significavimus tibi nos cum copiis et gentibus nostris instructos et paratos expeditionem nostram auspice deo suscepisse, atque ita hostem aggredi velle, ut te statim offendere desinat, seipsum postea, si modo possit, defensurus. Cum itaque proxime elapsis diebus exercitum nostrum et magnam artellariam castro Dewen admoверimus, id nisi se redderet vi oppugnaturi, idem vero castrum *Dewen* et simul etiam *Posoniense* nunc in manus et potestatem nostram per deditionem sunt redacta, nosque occasionem prosequendae expeditionis nostrae opportune quidem oblatam praetermittere nolumus, sed potius ad maturandum eandem paucis admodum diebus regnum hoc nostrum, una cum aliis pluribus gentibus et copiis nobiscum descensuris, in propria persona ingredi et ea quae iurium nostrorum prosecutionem conservationemque spectant agere statuerimus: idcirco te denuo hortamur et requirimus omni studio, ut interea quoque animo forti et constanti agas et facias, quae rebus et iuribus nostris praefatis necessaria, convenientia et honorifica esse conspexeris. Et cum sedulo pollicearis te viribus totis annisurum, quo praefatum regnum Hungariae nobis optimo iure debitum summotis adversariis obtineamus, poteris ad eam rem, sicut et antea te per nostras admonuimus, non parum nobis adiumenti et commoditatis afferre, si relicta aliqua isthic tui exercitus parte, quae Tyrca interim a finibus regni utcunque arcere possit, tu ipse maioribus copiis ac viribus inter Tisciam et Danubium Budam versus proficiscare, auxilia interim, si quae forte illis in partibus

¹⁾ Hogy mért adott Gévaý e darabnak, melyre a datumot a kir. cancellariában ráírni elfeledték, jul. 9-diki datumot? nem tudom; annyi bizonyos, hogy tartalma után ítélve, csakugyan 1527. július eleje körül kelt.

comiti Scepvsyiensi compararentur, averteris, omnemque populum, quacunque iter feceris, nostrae potestati atque obedientiae subieceris, ita tamen, ut ab omni crudelitate quoad fieri poterit, et sanguine eorum praesertim, qui se nobis subiicient abstineas, id vero quam citissime fiat, ne egregia bene gerendae rei occasio praeterlabatur; nam nos quoque hinc eodem tempore Budam versus tendemus, atque hunc in modum non magno ut arbitramur negotio adversarium in laqueos et retia implicabimus et concludemus. Cumque acceperimus Nazadistas ¹⁾ nostros nunc ad Budam difficulter ascendere posse, et ne hic quoque diutius, quam rerum nostrarum status ferre possit impediatur: te iterum hortamur, ut omnem adhibeas operam, quo iidem celerius ad dictam Budam transeant; quod si vero minus fieri possit, hunc nobis sic in itinere constitutis praefatos Nazadistas omnes tecum ad eandem Budam adducere studeas, nos de rerum tuarum statu et occurrentiis et simul aliis nos et res nostras concernentibus sedulo diligenterque posthac admoniturus, quod et nos quoque faciemus et simul hoc erga te omni gratia favoreque nostro recognoscemus. Datum *Viennae* XVI. Julii 1527. Regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

XIII. 1527. július 20.

(Ferdinand tudatja Ivánnal, hogy Magyarországba jövetelét eddigelé leginkább a magyarok huzavonája késlelteté, de július 21-én egész bizonynyal útnak indul Magyarországba, kitünően felszerelt csapataival. Sürgeti Ivánt, hogy ő is tüstént induljon fel Budára, hogy a vajdát két felől közbeszoríthassák. A naszádosokat is, ha eddig föl nem eveztek volna, mulhatatlanul magával vigye.)

Nigro homini. Ferdinandus etc.

Illustris fidelis dilecte. XVI. istius scripsimus tibi exercitum nostrum iam in Hungariam descendisse, qui castrum Dewen cum artellaria magna illi admota vi oppugnaturus erat, nisi se in tempore unacum castro Psoniensi reddidisset. Te vero nunc latere nolumus, nos ipsos cum reliquo exercitu iampridem hinc solvisse, nisi ceteri familiares nostri Hungari in expectatione et mora fuissent. Statuimus tamen cum manifesta temporis et negotiorum nostrorum iactura non esse diutius expectandum. Cras itaque deo propitio in persona nostra proficiscemur, ita omni genere apparatus instructi, ut per dei clementiam votorum nostrorum compotes nos futuros speramus. Te propterea denuo hortantes et requirentes plurimum, sicut antea per plures nostras etiam fecimus, tuum protinus iter

¹⁾ Naszádosok.

versus Budam intra Tisciam et Danubium instituas idque qua poteris celeritate matures et conficias, nazadistas quoque, si nondum transivissent, tecum ad Budam adducas; interea vero quacunque iter feceris, homines quoscunque potestati et obedientiae nostrae subiicias, ita tamen, ut quoad fieri possit a crudelitate et sanguine eorum maxime, qui se nobis subiicient, abstineas. Quapropter etiam te bono fortique animo esse iubemus, utpote qui parva rerum difficultate non facile ad contrarios actus impelli debeat; *nobis enim ea omnia de te iamdiu persuademus, quae de fidelissimo simul et fortissimo milite sperare aut expectare fas est*; quae nos eo magis animant et confortant, ut reliqua sis quoque constanter et fideliter acturus, quae rebus nostris maximo congrua et proficua sint futura, quod erga te et tuos omni oblata occasione clementer recognoscemus. Datum *Viennae* XX. Julii 1527. Regnorum etc. primo.

(Fogalmazvány.)

XIV. 1527. julius 20.

(Ferdinand értesíti Hoberdaneczet Magyarországba érkezéről, s buzdítja, hogy ő a maga részéről is hasson oda Ivánnál, hogy megtegyen mindent, mire Ferdinand által felkérte.)

Habardanchy. Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Paucos ante dies significavimus illustri fideli nobis dilecto *Ioanni Chaar Nenada* castra nostra per illustrem principem dominum *Casimirum marchionem Brandenburgensem* sororium charissimum et supremum capitaneum nostrum intra fines regni Hungariae posita et simul castra Poseniense et Dewen nobis reddita fuisse, castrum enim Dewen exercitus noster obsederat, illud — nisi se redderet — vi oppugnaturus, sicut aliis litteris nostris patet, quas etiamnum te vidisse et intellexisse credimus. Nos ipsi vero cum reliquo exercitu iampridem hinc movissemus, nisi ceteri familiares nostri Hungari in expectatione fuissent. Statuimus tamen cum manifesta temporis et negotiorum nostrorum iactura non esse diutius expectandum; cras itaque deo propitio in persona nostra profisciscemur, ita omni genere apparatus instructi, ut per dei clementiam votorum nostrorum compotes nos futuros speremus. Te igitur requirimus omni studio et monemus etiam et interea meliora, quae possis et indefesse hactenus fecisti, pro rerum et iurium nostrorum stabilimento et prosecutione cures et agas, idque per reliquos subditos nostros similiter fieri procures. Sed inter haec omnia cave[ne] quicquam in animum aut pectus tu intromittas, quod a fortitudine et constantia militari alienum esse, aut quod meticulosi ingenium arguere videatur, quod neutiquam de te

augurari possumus. Nam ita deo dante exercitum nostrum paucis admodum diebus in hostem dirigemus. ut vos offendere desinat, suae ipsius salutem meditaturus. Animo ergo bono et intrepido esto, idque ut et ipse illustris Ioannes Chaar praedictus sedulo faciat, horteri et admoneas, ac in officio isto permaneat statimque versus Budam intra Danubium et Ticiam sicut aliis litteris nostris scripsimus veniat, et quae reliqua sunt ad victoriam optatam nobiscum perficere conetur. Sicut ipsum et te quoque pro solita vestra constantia et fide facturos esse confidimus. Idque erga vos accumulate dum dabitur occasio compensabimus. Datum *Viennae* 20. Julii anno 1527. regnorum primo. .

(Fogalmazvány.)

XV. 1527. julius 27.

(Értesíti a »fekete embert«, hogy Perényi Péter Szegednél táboroz a székeleyekkel, az erdélyi és némely megyei hadakkal, meggátolandó őt, hogy Ferdinanddal ne egyesülhessen. Óvatosságra inti a czárt s figyelmezteti, hogy csak akkor szálljon az ellenséggel ütközetbe, ha a sikert biztosnak látja. Irja, hogy Nagyszombatot is már megvette, s reményt nyújt Ivánnak, hogy nemsokára elérí óhajtott célját.)

Nigro homini. Ferdinandus etc.

Illustris fidelis dilecte. Accepimus fidedigno testimonio *Petrum Perenyi* esse circa *Segedinum* cum Siculis et Transsylvanis et aliquibus comitatibus, qui te prohibere intendat, ne te nobis coniungere possis. Quod si sic est, te requirimus et monemus, sicut antea quoque fecimus, ne te et tuos inconsulte manibus eorum obiicias. aut cuipiam periculo casuique fortuito exponas, nisi se fortunae tam ampla offerret occasio, quae rei bene et sine aliquo periculo conficiendae animum et ansam opportunam praeberet; sed potius in locum quempiam, sicut magis expedire tibi pro rerum et loci qualitate visum fuerit, subducas, donec certiori spe subsidioque nostrorum animatus, te posthac cum tuis audenti atque forti animo hosti opponere possis. Nam in dubio belli eventu via ad victoriam est quasi compendiaria ea in tempore praevidere, quae incautius admissa forte neglectave nocere possint, ita ut pro rerum dispositione consilia quoque mutantur. Nec diutius aberit, quin gentes nostrae, quarum opera castra Psoniense et Dewen potestati nostrae subiecimus, et nunc quoque Tirnaviam cepimus, ulterius progredientes se tuis adiungant. Scripsimus item tibi per alias nostras nos cum reliqua exercitus nostri parte, quae penes nos est, eas sequi velle. Hoc idem nunc quoque facimus. Iampridem enim hinc nos movissemus, nisi alii servitores Hungari nobis in mora et expectatione fuissent. Sed nos cum manifesto rerum et

temporis detrimento diutius expectare non possumus. Hac itaque *septimana instanti* adventum nostrum, qua fieri poterit celeritate maturabimus, recta versus Budam, ad quam caedem gentes nostrae bonam itineris partem iamdiu confecissent, si per tempestatis iniuriam et incommoditatem licuisset; sed quod tempestas impeditur maturiori nostro adventu et eorundem progressu celeriori compensabitur. Quapropter te tenuo hortamur plurimum ut consilii huius nostri rationem habeas, ne quid inconsulte vel parte vel tuos admittatur. Nec est ut propterea (quod et saepius antea scripsimus) animum abiicias, quasi per hanc rerum difficultatem modicam de rerum nostrarum successu non admodum bene sit augurandum, quin potius animo sis forti et infracto, tuosque eodem esse iubeas; fore enim statim tempus liberationis vestrae, cui si unquam antea nunc maxime initium bonum deo auspice dedimus, quod eiusdem clementia atque ductu ad terminos meliores statim deducere teque et ceteros fideles nostros alarum nostrarum umbra protegere conabimur, quod tibi pro singulari in te gratia nostra notificare volumus. Datum *Viennae* 27. Julii 1527 regnorum nostrorum primo.

(Fogalmazvány.)

XVI. 1529. márczius 23.

(Iván czár halála után Cselnik Rádó rácz vezérhez fordul Ferdinand, tudatván vele, miszerint a Grabariai Beriszló István rácz deszpótának árulását, mely a rácz népnek nagy hátrányára szolgált, igen zokon vette. Most Hoberdanez által szólítja őt a pártjához és közelebb megérkező hadaihoz való csatlakozásra. E szolgálatért uradalmakat s úri jogokat ígér neki, sokkal nagyobbakat azoknál, melyeket már mostanáig kapott.)

Radazaw Chelnik et aliis. Ferdinandus etc.

Egregii nobiles sincere dilecti. Commiseramus alias illustri *Stephano Beryzlo de Grabaria* regni nostri Rasciae despoto, ut nonnulla super animi nostri voluntate vobis exponeret et subinde a vobis peteret, ut vos ad fidelitatem nobis praestandam inclinare deberetis, quod idem despotus nedum non iuxta commissionem nostram vobis retulit, verum etiam illud inimicis et adversariis nostris propalavit, non sine magno vestro omnium malo, quod nobis equidem valde molestum est. Cum autem vobis alia per hunc egregium *Johannem Habardanez de Zalathnock* deferri et declarari voluerimus, quae nobis clementiae et favoris nostri argumentum non modicum praebebunt: eapropter vos gratiose requiramus, ut dictis et relatis praefati Habardanez fidem indubiam adhibeatis, quibus cognitis et intellectis animum illi vestrum declaratis, an ne nobis et sacrae regni nostri Hungariae coronae inser-

vire velitis; quod ubi facere decreveritis, vestrum erit vos cum omnibus viribus et copiis vertris adornare et instruere, atque intellecto descensu exercitus nostri, quem non diu abhinc contra Turcos ad Hungariam mittemus, eidem omni potentia vestra occurrere et fideliter adistere, sicut vos indubie facturos esse confidimus. Propter hanc vero operam vestram fidem et bonam vos omni gratia deinceps complectemur, *vosque bonis et iuribus possessionariis, meritis vestris competentibus, atque etiam longe maioribus condonabimus, ultra ea, quae nunc usque obtinuistis, quae vobis etiam confirmabimus et vos in eis manutenebimus et defendemus.* Datum *Spirae* feria tertia post Palmarum 1529.

(Fogalmazvány. Az irat oldalán: Rasciane. Azaz, hogy a kir. leirat ráczen nyelven expedíálendő.)

XVII. 1529. márczius 24.

(Ferdinand megbízással küldi Hoberdanechez az alább nevezett ráczenökökhöz, hogy őket a német párt részére hajlítsa. A megtérőket kegyelmesen elfogadja és a múltban elkövetett hűtlenségekre fátyolt borít. A megtérőket pedig, ha segítségére lesznek magyarországi hadjáratában, jószágokkal fogja ellátni.)

Stephano Balentich et Rascianis waidae. Ferdinandus etc.

Egregii et nobiles. Commisimus aliqua per hunc egregium *Johannem Habardanez de Zalathnock* vobis referenda, sicut ab eo intelligetis, in quibus cum habito fidei honorisque vestri respectu vos tandem inclinatiores futuros esse arbitremur ad serviendum nobis et sacrae regni nostri Hungariae coronae, vos quoque ad hoc idem praestandum inpraesentiarum admonere volumus, vobis quoque significantes, quod si, uti non diffidimus ad nos animo serviendi concesseritis, *culpam omnem, quam ex eo, quod Johanni Scepusiensi contra nos et regnum nostrum praefatum adhesistis, clementi animo remitemus et abolebimus;* super quibus omnibus praefatum Habardanez clarius informetis et resolvetis, ut nos de animi vestri voluntate certiores effecti ulterius agere possimus. Datum *Spirae* 24. Martii 1529.

Sarko de Maglay. In simili fiant unae ad *Jurazin Zepze*, item aliae unae ad *Hassan wayvodam* sub isto tenore: *Ferdinandus etc.*

Egregie sincere dilecte. Cum bonam fiduciam de opera tua conceperimus, eamque in rebus et negotiis nostris et sacrae regni nostri Hungariae coronae *non sine tua etiam utilitate et emolumento* praestare possis: idcirco te gratiose requirimus, ut quum

exercitum nostrum, quem brevi ad regnum istud nostrum mittemus, applicuisse nosque Turcas aggredi velle perceperis, extunc manum gentibus et viribus tuis omnibus *ab alia parte contra eosdem insurgere* nobisque in expeditionis usque nostrae finem fideliter et constanter servire et assistere non graveris, quod ubi per te, uti arbitramur factum fuerit, te omni gratia et favore nostro complectemur, et simul hanc tuam promptitudinem et assistantiam bonam *iuribus et bonis possessionariis in dicto regno vel partibus eidem annexis existentibus* iuxta eiusdem merita accumulate compensabimus, ultra ea quae prius obtines, quae etiam tibi clementer confirmabimus, teque in eisdem manutenebimus et defendemus. Datum ut superius.

(Fogalmazvány.)

XVIII. 1529. augusztus 5.

(Ferdinand, főleg Cselnik Rádó levele következtében, válaszol Hoberdaneceznak, hozzá intézett több iratára, megbízván őt, hogy Cselniket és a ráczokat minden áron nyerje meg ügyének s az ő, Ferdinand, nevében igérjen meg nekik mindent, amit csak kérnek.)

Ferdinandus etc.

Egregie fidelis dilecte. Quaternae nobis successivae tuae redditae sunt litterae, quibus scribendi diligentiam, qua usus es, gratiose cognovimus. — — — — —¹⁾ Allatae sunt item ad nos aliae tuae binae litterae de 12. et 13. Julii praedicti unacum litteris *Radazaw Chelnick et Rascianorum*, super quibus tibi iniungimus, ut ad litteras nostras credentiales iis annexas ac in tuam vel hominis probi et idonei a te mittendi personam directas cum eodem Radazaw ceterisque Rascianis, meliori quo poteris et scies modo, mox tractare studeas, *eisque nomine nostro quaecunque a nobis petierint* (honestam tamen et possibiliam, sicuti bene nosti) *promittere poteris*, ad hoc ut videant nos de actionibus et operibus eorum fiduciam habere; nosque de iis quae sic cum eis egeris quamprimum certifies. — — —²⁾ Datum *Lintii*, quinta Augusti 1529.

Abul: Egregio fideli nobis dilecto *Johanni Habardanez de Zalathnok*, aulae nostrae familiari.

(Fogalmazvány.)

¹⁾ Itt a levél török ügyekkel foglalkozik, melyek sem Iván Czárra, sem a ráczokra nincsenek vonatkozással.

²⁾ Ismét más érdekű dolgok.

XIX. 1529. augusztus 5.

(Ferdinand ajánlja Hoberdaneczet, mint hiteles emberét, a szerémi ráczoknak, kiknek ha hozzá hűek lesznek, örökös jószágokat ígér s azonkívül jogaikban s kiváltságaikban is meg fogja őket erősíteni.)

Ferdinandus etc.

Egregii agiles et nobiles fideles dilecti. Iam binis literis nostris vobis abunde declaravimus: mentem et voluntatem nostram esse, ut egregio fideli nobis dilecto *Ioanni Habardanecz de Zalathnok* in iis, quae nostro nomine vobiscum tractaturus esset, plenam fidem habere ac vos ad servitia nostra transferre deberetis; ad quae cum ex litteris vestris ad nos per eundem Johannem transmissis intelligamus, vos inclinatos esse, saltemque a nobis resolutionem petere, quid vobis sit agendum? Eapropter vobis significamus, qualiter praefato Johanni Habardanecz commissimus, ut vobiscum tractare ac resolutionem nostram per semetipsum aut hominem suum fidedignum praesentium latorem vobis intimare debeat. Quare vos harum serie firmiter requirimus, ut eidem Johanni vel homini suo in omnibus eis quae vobis ex parte nostra dicet et exponet ac etiam promittet, indubiam atque eam fidem, quam nobismet praesentibus praestaretis, adhibere, vosque tanquam fideles et bonos servitores in rebus nostris exhibere debeatis, quo facto vobis omnino gratiam nostram regiam pollicemur, quod vobis *in collatione et donatione bonorum haereditariorum ac confirmatione iurium et privilegiorum vestrorum* ostendere sumus parati. Datum *Lintii* quinta Augusti 1529.

Adul: Egregiis agilibus et nobilibus fidelibus nostris dilectis *Radazar Chelnick*, aliisque *Rascianis* Sirimii existentibus.

(Fogalmazvány.)

Közli: DR. SZENTKLÁRAY JENŐ.

AZ 1636-IKI MOZGALMAK TÖRTÉNETÉHEZ.

(Gróf Teleki Miksáné levéltárából.)

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

13. 1636. majus 24.

Illustrissime princeps et domine amice observandissime.

Ajánlom szolgálatomat Kgdnek.

Ez havasalföldi vajda ő kgme jámbor szolgálói és követi becsülettel és contentatiójával ő felségének is az mi kegyelmes urunknak viselvén itt fenn valami üdőtől fogva magokat, elbocsátotta ő felsége kegyelmesen ő kgmeket. Juthat Kgdnek eszében, hogy Chernel uram által is izentem vala ezen havasalföldi és moldovai vajdák s országok állapotjáról, hogy jó correspondentiát igyekezék velek tartani, s azon legyen, a mint ide inclinálhassa szívöket és gondolatjokat az keresztyénség egyességére és javára, a kiből nagy sok jó jöjjön isten akaratjából üdövel ki, nevedvén az Kgd neve és nagy becsületi is vele. Kire ugy hiszem, hogy öremest is fordítja intentióját Kgd. A bizon dolog, hogy nem egyébnek, hanem nagy isten providentiájának tarthatjuk ultro való inclinatiojokat ezeknek az embereknek, s ki tudja, mit készít is isten vele. Kgdet szeretettel kérem kiváltképpen mostani állapotjára nézve az keresztyénségnek, vegye szívébe ez két szomszédságabeli dolgot, s ez havasali követeket is becsülettel látván és jóakaratot is mutatván hozzájuk, tegyen intimatit maga oblatiójával is a vajdának ő kglmének s bocsássa contente el őket, írván énnekem is cum summa confidentia felöle és egyéb dolgokról is nem kételkedvén Kgd az én Kgdhez való jóakaratomban és szolgálatomban is. Tartsa meg isten Kgdet sokáig. In Heflan 24. Maii 1636.

Illusmae D. Vrae

servitor et amicus paratissimus
comes N. Eszterházi m. p.

Külczim : Illustrissimo principi et domino Georgio Rakoczi de Felső Vadász principi Transylvaniae, sat.

14. 1636. junius 2.

Generose dne amice mihi observandissime, servitiorum sat.

Kelleték Kgdet ilyen dolog végett megtalálnom, mivel csak tegnap előtt adák értésemre, hogy egy jámbor szabadosunkat Tokajban az hajdu vitézek között bevivén Révai uram ő kglme, az minemő leveleket nála talált volna, azokat Kgdnek beküldötte volna. És noha az mint értettem, azok az levelek ide voltanak volna dirigálva, kikben mindazáltal elhiszem bizonyosan, hogy sem császár urunk ő felsége, sem magyarországi ő felsége birodalma ellen egy punct írás nem fog lenni, hanem csak némely dolgokról való tudósítás, azt sem vélem, hogy csak egy ujnyi idegen nemzettől iratott papiros is lehetett volna nála, kire egy szóval való alkalmatosságot sem adtam soha is, de hogy szabadosunkat minden ő felsége és országára nézendő ártalmas dologban való írás nélkül így fogságra vivén vasban veretik, méltatlan cselekedetnek látszik lenni; holott ő felsége és birodalma ellen semmi ártalmas dolgok nem lihetem hogy azokban találtathassanak. Nyilván lévén pedig az Kgdnél, hogy nemcsak én, de még atyám uram ő naga is erős reversalissal köteleztük magunkat császár urunk ő felsége hűségére mind magunk személyéről s mind ez szélnek állapotjáról így értvén azért Kgd az dolgot, kérem szeretettel Kgdet, hogy azt az Tokajban lévő szabadosunkat bocsáttassa el; hiszem uram, ha kívántatik, én mindenkor kész leszek előállani, az leveleknek continentiaiban penig elhiszem, hogy az megindulásról fog derekasabban való írás lenni és mostani állapotjukban is mint legyenek. Kérem azért ezen is Kgdet szeretettel, hogy azoknak tenorát, annál inkább pariait senkivel ne közölje, kiváltképpen az fejedelemmel ő nagával, nám Kgdnek is nem kevés injuriái voltak annak előtte ő nagától; hogy penig az idő magával mostan ezeket így hozta isten akaratjából, arról nem tehetek. Tudom Kgd palatinus uramnak ő nagának azokat in specie felküldötte; ő Naga is megértvén s látván semmi ártalmas dolgokat az ő flge részéről azokban nem lenni, azt ítélem jó és bölcsebb itélettel elmélkedne ő naga is felőle, abból semmi neheztelésre való alkalmatosságot nem fog concipiálni. Mégis kérem Kgdet bizodalmason, hogy azt az szegényszabadost bocsáttassa el, bizonyosan elhídje Kglé, az előállításában nem leszén semmi fogyatkozás, ha úgy kívántatik. Tartsa meg isten Kgdet jó egészségben sok esztendeig. Datum in arce Ecsed die 2. Iunii a. 1636.

Gener. Vrae Do.

servitor et amicus paratissimus
Petrus Bethlen.

Kivül: Gener. do. I. B. etc. 1636.

(Egykorú másolat.)

15. 1636. június 4.

Illustrissime comes etc.

Ecsedből lött esete nemzetönknek minemő fájdalmas legyen, minden igaz magyarnak méltán szive epedésére lehet, a honnat vigasztalást és szükség idején oltalmat remél vala, akkor minemő eset történék rajtunk jövőendő kárunkkal, ha jól godolkodnék, Nagtok is megítélhetné. Mert valamint ez az nem jó meglött, oly bizonyos, hogy jó belőle ki nem jöhet. De az isten könyörőlven rajtunk, elhiszszük hogy inkább személyeket s nem országunkat szintén utolsó veszedelemmel bünteti, noha bizony mi sem mehetünk mocskolódás nélkül el mellőle. De szenvedésünket fizesse meg isten, az ki oka lött. Ha máson akárkin történt volna is, nem annyira csudás lehetne az, minthogy Ecsed várából lőn, az kinek állapotja miben forogjon, isten tudó benne.

Az minemő legény felől Nagod ír, noha én nem láttam, de hírem nélkül nem lött. Valaminemő szokatlan dolog törökökkel valakinek olyan correspondentiájának lenni s onnan leveleket magyarok köziben hordozni, olyan szokatlan volna minekünk elszenvednünk, az kik nemcsak országunknak, hanem az mi kegyelmes urunknak is egyszersmind vagyunk kötelesek efféle dolgok ellen való vigyázásunkra, kinek meglétele után nem miénk oztán sem az leveleknek paríálása, sem az személyeknek elbocsátása, hanem az kiken forog az dolog, noha én köteles vagyok reá, hogy Nagodnak az jóban kedveskedjem, de az mi ártalmas, soha azt sem dicsírhetem, sőt inkább intem Nagodat róla, s kérem is N. hogy ha mi szükséges dolgokról írni találnék, legyen válaszom reá, ne negligáltassék, mint az prédikátor felől való írásom, kire Nagod mai napig választ nem tőn, maga jobb aránt esik vala az, ha urától feleségét el nem veszi vala, hanem megküldi vala. Igen bizonyosan tudom, hogy eddig prédikátor uram feleségéstől ment volna bé Ecsedben, szabados személy lévén feleségével, de az szabadságát elvévén, úgy hiszem magának is nincsen immár szabadsága reá, hogy akkor az mikor akarna, mehetne Ecsedben felesége nélkül.

Az mi az derék dolgot illeti, minemő kötelessége legyen az mi kglmes urunkkal ő felségével vagy palatinus urammal ő nagával, nem mindenestől tudhatom; ezt az egyet tudom, hogy az Ecsedben levők még eddig kötelességük szerint az juramentumot nem praestálák; ennek utánna mint vizsik végben, úgy látom az alkalmatosság után járnak, az kinek állapotjokat kívánom, hogy az úristen igazgassa jóra. In reliquis etc. Datum Cassoviae die 4. Iunii ao 1636.

Illris Vrae

servitor paratissimus
I. B.

(Egykorú másolat; hátára írva I. Rákóczi György kezével: »Bor-nemisza János megfelel Bethlen Péternek.«)

16. Anno domini 1636. die 8. Iunii Albae Juliae.

Az udvari katonák gyalogok és mezei hadok egy hó pénzekre az menyui megyen, renddel így következik.

28. Apr. Az udvari katonák vannak in summa equos 304.

Egy hópénzekre megyen . . . . . fl 1389

Postákra és trombitásokra . . . . . » 163

Mezei hadak.

Eodem.

Az Faragó András uram hadában az lovas szám in
summa Nro 241, hópénzekre megyen . . fl 1084

Boythi István uram hadában az lovasszám Nro 386
hópénzekre megyen in summa . . . . . » 1680

15. Maii. Nagy István százában az lovas szám Nro
88, hópénzek . . . . . » 378

In summa megyen az mezei hadakra, kik vadnak
equites 715 az Sándor Mátyás és márama-
rosi hadán kívül hópénzek . . . . . fl 3142

Gyalogok.

14. Maii. Az udvari kék gyalog in summa Nro
555, hópénzek . . . . . fl 1937

Nagy Miklós százában, ki az urral ő nagával va-
gyon, az legényszám Nro 100, hópénzek . . » 329

Ajtón állókra, kengyelfutókra . . . . . » 114

3. Maii. Klov Gergely hadában az legényszám Nro
299, hópénzek teszen . . . . . » 948

In summa az legényszám Nro 954, hópénzek . . fl 3328

Az németekre megyen az régiekre kik vadnak Nro
329, hópénzekre . . . . . » 1752

Univera summa facit . . . . . fl 9771

Vagyon jelen most az vármegyékről . . . . . » 7000

17. 1636. j unius 10.

Illustrissime dne comes amice vicine nobis benevole.

Az mult napokban vöttük Kgdnek mind magunknak s mind Csernel György jámbor főember szolgáknak irott levelét, melyre ez ideig Kgdnek választ hogy nem írhattunk, oka volt az országgyűlésére való várakozásunk, melyet az mostani állapotokra nézve ide Fejérvárra publicáltunk vala. El is végeződék isten segítségé-

géből. Az Kglđ leveleiből, derekasban pedig Csernel uram relatiójából, bőségesben értettük, mely sinceritással és jó igazsággal elmélkedik Kglđ az Bethlen István uram indította állapot felől. Azt Kglđ igen dícsőrelesen cselekeszi s nemzetének is közönséges jót szerez vele. Ha szintén méltóságos tiszti nem mutatná is Kglđnek, de minthogy igaz magyar, hazájának és nemzetének igaz szeretője, Bethlen István uramnak is sógora, nekünk is meghitt igaz jóakarónk: ezek az belső okok is kényszerítik kglđt ez nemzetünk között gerjedező egyenletlenségnek istenes és illendő módok alatt való lecsendesítésére. Akarnók örömet érteni Kglđtől, micsoda bizonyos jeleit vehette Kglđ eszében eddig az Bethlen István uram békességre való inclinatiojának; mert az mely kétrendbeli postulatumokat nekünk küldött, melyek nem sokkal különböznek egymástól, noha az egyikét annak is tagadja, valakik látták és olvasták, s csak igen könnyedén fontolták is, árnyékát is alig látták azokban az békességnek; az kik pedig intercipiált levelét olvasták, melyekben úgy hiszszük Kglđ is látott, ha Bornemisza János Kglđ kezében küldötte őket, és kémjeinek is relatiojokat hallották, kik közül ezen gyűlés alatt egyet meg is ragadtanak, abból is nem békességre való inclinatioja, hanem derék hadakozásra való készületi tetszik ki Bethlen István uramnak. A Kglđ opinioja szerint is Bethlen István uram a velünk való megegyezésben nem szintén sui iuris, még mástól kellene arra licentiát szerezni Bethlen István uramnak, a kinek birodalma alá adta magát; az pedig az maga hasznára való alkalmatosságokat könnyen kezéből nem szokta bocsátani. Az szegény Homonnai György uram addig aspiralt az erdélyi fejedelemségre, hogy azzal az alkalmatossággal a szegény fejedelem kezéből Lip-pát több kastélyokkal együtt extorqueálák. Bethlen István uram maga s fia privatumit miért nem proponálja nude? hanem az ország bántódásin és ecclesia provisioján akadoz, ország és ecclesia híre és akarata ellen, kiről ő kglmét az ország immár két ízben is publice prohibeálta. Az ország, ha mi difficultasi volnának, azoknak complanálását azon az úton és medium által, melyhez ő kglme fogott, soha nem kívánta s nem kívánja, szájakban lévén afféle mediumoknak keserves ízi. Az mi részünkről, uram, ezelőtt is mindenkor kész volt az békesség; jusson eszében Kglđnek, Kglđ és cardinal uram interpositiójára valamit Bethlen István uram és fia kívánt, és valamint Kglteknek tetszett, teljességgel a szerint resolváltuk magunkat; de ha Bethlen István uram az Kgltek interpositiojának effectusát nem várván más intercessorokat keresett s Budára futott, arról nem tehetünk; talám az kgltek interpositiojához sem volt kedve s azért nem várta végét. Mi Bethlen István uramnak minden postulatumit az ország ífületére támasztottuk, valamint az ország végezett felőlök, acceptáltuk, articu-

Iusban is írtuk; ha Bethlen István uramnak az békességhez kedve vagyon, előbbeni úri állapotjában fiával együtt contentus akar lenni, bátorságosan megnyughatik mind az magunk s mind az ország resolutioján. Az ország az budai vezérhez ujabban követeket bocsát, Bethlen István uramat is még ez egyszer elébbeni becsületes úri állapotjára hivatja, noha az előszöri követeket is nem szintén ugy excipialta s bocsáttá vissza, a mint egy ország becsületesi kívánta volna. Ha Kglđ ezeknél több s nagyobb jeleket vehet eszében a Bethlen István uram békességre való hajlandóságának, tovább is munkálkodjék s fáradjon Kglđ az szép egyességnek megszerzésében. Csakhogy uram a becsület embernek életénél drágább, az közönséges jót s megmaradást oly utakon kell keresni, hogy az megmaradhasson, az jó hír név, és becsület is láb alá ne tapodtassék. Ha azért Kglđ ilyen formán és utakon tovább is fáradoz és efficiálhat valamit, bizony dicséretes nagy dolgot s örök emlékezetre méltó nagy jót szerez Kglđ az egész magyar nemzet között, melyre az úristen Kglđet vezérelje és adjon jó egészséges hosszú életet Kglđnek. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 10. mensis Iunii anno dni 1636.

Illrmae Dnis Vrae

amicus et vicinus benevolus. ¹⁾

(Egykorú másolat.)

18. 1636. junius 13.

Georgius Rakoci dei gra princeps Traniae sat.

Generose fidelis dilecte. Salutem et gratiam nostram. Az székeken való gyalogok puskájoknak meghozatását akarván szorgalmaztatni, emberinket immár elkészítettük, várakoznak csak az tőlök levő pénz után. Azért kegyelmesen parancsoljuk Kglđnek, ne engedje késedelmezni a pénzt, mindjártást hova hamarébb küldje ki, indithassuk meg emberinket, a puskákkal is érkezhessenek hamarébb. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 13. Iunii ao 1636.

G. Rákóci m. p.

Balog László uram is megjöve s az portai állapotokról tud. . . . . Budán is. . . . . ilyen dolog történt. Bethlen István hittá volt ebédre hozzá Pestre, szép öltözett lovát is küldte volt alája. Maga is Bethlen István Budára házához menvén tefter tihajanak nagy pompával, hogy együtt mennének vele által Pestre, ezalatt csak nagy zendülés leszen s reá rohannak az tefter tihaja házára, ott kapván Bethlen Istvánt is. Látván az tumultust Beth-

¹⁾ Eszterházi M. nádornak e levélre írt válaszát lásd: Történelmi Tár 1881-diki évfolyam 669. lapján.

len István, lovára ül, ott kín az sokaság megragadja s leveszik az lóról; nyakából szép köntösét kivévén, gyalog egy dolmányban bocsátják el. Az tefter tihaját házában megölvén, mindenben zsákmányt vetettenek, azután tán az kincstartót s az tolmácsot is megölik. Ezt így végben vivén, mentek az vezír kapujára, az is berontották s vagy három embert kértek kézben, kiket ha nem ad, magának is meg kell halni s mindjárt csauszokat rendelték melléje, s egyik házból másikban sem volt még akkor szabad menni azok nélkül, mikor az mi emberünk eljött Budáról; lovai, szolgálai mellé is mind őrizőket vetettenek. Nagy torokkal kiabálták az ispaiák, Rákóczi miolta fejedelem, azolta hatalmas császár országát békeességben tartotta, sohounat ellenségünk nem volt; ez az eb (úgy mint Bethlen István) háborúságot akar szerezni, ki ha maga nemzetének igaz nem volt, hatalmas császárnak hogy lehetne; csak az Dunában kellene vetni, s az mit ide hozott, azt fel kellene osztanunk; mi ő érette az mi ép jószágunkat el nem hagyjuk romlani, pusztulni.

Küldzím: Generoso Michaeli Toldalaghi de Erese, sedis Siculicallis Marus capitaneo supremo et consiliario nro etc. fideli nobis syncere dilecto.

(*Eredeti; az utóírat Rákóczi György saját kezéirása.*)

19. 1636. június 16.

Gergius Rákoci dei gratia princeps Transsylvaniae sat.

Generose fidelis nobis sincere sat.

14. praesentis nekünk írott Kglđ levelét vevén, irását értjük. Az articulusokat mind az kolosvárit s mind az itt valót megküldtük Kgdnek. Az görgényi állapotot a mi illeti, igen méltó az gondviselés és vigyázás, kihez képest Kglđnek igen kegyelmesen parancsoljuk, az benne való praesidiumat töltsé ötvenre 50 mindjárt Kglđ, megparancsolván az előttök járóknak életére, fejére, ki ne járjon az várból, az mi praesidiumunkat se hagyja kijárni akárki kérésére, ösztökélésére is.

Péter deáknak s Gazdag Ferencznek mindjárt írtunk, siessenek hozzánk jőni, mivel a míg ők ide jönnek, addig Kglđ el fog indulni. Ne is késsék Kglđ, mert bizony nem hasznos; az instructiót, leveleket mind megküldjük Brassóban.

Daczó Lászlónét jobban examinálja meg Kglđ arról is, ki légyen az az úr, ki megtorkolta volt az urát azon dolgoknak kibeszéléséről, s tudósítson voltaképpen róla Kglđ. Ha mit expiscálhat Kglđ, Brassóból is írjon. Az budai vezér levelének és az tömösvári pasa levelének paráit is megküldtük Kgdnek. Az keresztyén oratorokhoz mint kellessék magát viselni kglđnek, vagy az instructióban emlékezet felőle, ahhoz alkalmaztathatja Kglđ magát.

Az muskaterokkal nem kell terhelni az székely gyalogságot, hanem az pénzt Kglđ szedesse ki s szolgáltatassa ide éjjel nappal, mert csak arra várakozik bemenő emberünk. Balogh Iászló uram hazament, eddig szemben lehetett Kglđ vele. Az szentbenedeki prédikátor ákosfalvi háza exemptióját megengedtük. Az selyei dolog felől püspök urammal beszélvén, valamit az közönséges igazság kíván, azt kell cselekednünk; intve intse meg Kglđ őket, ne veszekedjenek, legyenek csendességben, míg eligazítjuk. Az Kglđ jobbágyinak kiadása felől im parancsoltunk Kemény János hívünknek Kglđ kívánsága szerint. Eidem in reliquo gratiose propensi manentes. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 16. Iunii ao 1636.

G. Rákóczi m. p.

P. S. Az kolosvári Benedek deák száz barmának harminczadját Kglđnek engedték. Az levél intitulálása dolgából nincsen vétek. Kglđ az Péter deáknak szóló levelünket addig meg ne küldje, hanem az 25 gyalagot is küldje olyan praetextussal vele, mintha amazokat akarnák kiváltani. Benu lévén mind az ötvenen, adják meg ugy az levelünket, s akármelyik nem jön is el, életére, fejére parancsolja meg az hadnagynak, mind fogják meg őket, s adják értésünkre. Mi az porkolábot is hivatjuk, ha nem jőne, azt is ragadják meg. Az 300 lovast Kglđ ne késlelje kiről az estve íránk, legyen ugyan jó, mivel az fiunk is arra jó be, arra is akarunk vigyáztatni. Be is hozatjuk ezeket az fiunkkal. Az 300 lovast Kglđ mennél általabb uton lehet ugy küldje Huszt alá. Mi ugy halljuk, Besztercze felé vagy Rettegnél kellene általmenni az Emberfőre. Ne is mulassanak utjokban, meghagyja Kd nekik. Kún István uram addig sétála alá s fel, nincs köszönet az ő keme magaviselésében, most már bucsuzik, attúl való gondunkból kiállunk-é, itilje maga meg kegyelmed.

Külsőin: Generoso Michaeli Tholdalaghi de Erchye sat.

(*Jegyzés.* A postscriptum a 3-dik mondaton kezdve a fejedelem sajátkezü írása.)

20. 1636. sep t. 20.

Török császár szultán Murad chan levele, Erdély országnak szóló.

Erdélyországában levő nemes főrendek, székelyek és szászok azoknak kapitányi és az országnak meghitt főrendei, az három nemzet között való dolgoknak látói. Ezen parancsolatom megadatván, értésekre legyen, hogy mostanság Erdélyországa egyéb birodalmam között való levén, az én igasságos fényes időmben az országnak főrendei, lakosi és adófizetői csendes nyugalomban, hogy legyenek, császári akaratom tartja. Mostan erdélyi fejedelem

levén Rákóczi György fényes portámhoz tökéletes igaz hűséget nem tartván, császári akaratom szerint nem viselte magát, titkon mindenkoron az méltóságos vallásnak és személyemnek ártalmára járt, Erdélyországában levő három nemzetnek nagy rendeit régi szabadságokban, vallásokban és böcsületekben és szokásokban meg nem tartván, az szegénységet és az lakosokat háborgatta. Elpártolása értősemre lévén, semmi titkos és rejtékben való dolga el nem maradt, mindenek nyilván lévén, semmi császári méltóságomhoz illendő dolgot nem cselekszik, az istenben idvözölt és paradicsomban dicsőült szultán Szulejman chan ahduameja szerint, az országnak főrendei és elei tetszéseik és akarataik szerint méltóságos vallásomnak javára és az ország lakosinak és főrendinek hasznára más fejedelmet crealni rendelni császári akaratom lévén, ez dolognak végbevételét budai birodalmunkban levő kedves, böcsületes gondviselő vezérünk és helytartónkra Huszain pasára (kinek isten dolgaik szerencsésitse) isten segítségéből reája biztuk, budai, bosznai, temesvári, kanizsai hadakat egri tisztkben levő hadakkal, azonkívül ruméli, silistriai hadakat is melléje rendeltük, az tatár hadakból pedig elegendendőt az kívánság szerint. Azért Erdélyországa egyéb birodalmimhoz hasonló lévén, megoltalmaznom császári akaratom tartja. Mindnyájan egyben gyűljetek, egyenlő értelem szerint ezen szükséges terhes dolgot végben vinni igyekezzetek, az megnevezett vezíremnek hírt küldjete. Hagyom azért és igen parancsolom, hogy parancsolatom megadatván, az ahdnamen és parancsolatom szerint cselekedjete. Mindnyájan egyben gyűljetek az kívánság szerint egyenlő értelemmel parancsolatomat végben vigyétek, egy óráig sem halasztván akaratotokat leveletekkel közületek szó megértő, dologlátó embereteket küldvén, az megnevezett vezíremnek (kinek isten állapotját nevelje,) minekelőtte reátok és Erdélyországa menne fényes hadaival, annakelőtte hírt adván, ezen dolognak eligazításában és végben vitelében úgy igyekezzetek és szorgalmatoskodjatok, hogy ezen dolog végett származott parancsolatom és császári akaratom ellen egyebet ne cselekedjete. Ezen parancsolatom mely nap megadatik, azon nap mindjárt tanácskozzatok, leveletekkel látott hallott embereteket küldjétek. Ezen dolognak végbevitele felől ha nem szorgalmatoskodtok, magatok lesztek az dolognak okai.

Az megnevezett vezírem (kit isten dolgaiban megáldjon) melléje rendelt török hadakkal az négy részről országtokra megyen és így mindenféle marhátok elprédáltatik, magatoknak is felette megbántódástokra lészen. Azért mindnyájan császári akaratom szerint viselvén magatokat, az megnevezett vezíremnek (kinek isten állapotját nevelje) hírt adván, egyenlő akarattal ezen dolgot végben vigyétek, Erdélyországának lakosi és adófizetői az

mi fényes időnkben csendes békességben és nyugodalmas állapotban leszték; ehhez képest vigyázó gondviselésben lévén, császári akaratom szerint viselvén magatokat, az ellen ne cselekedjete. Így tudjátok, ez nagy méltóságos jelennek hitelt adjatok. Íratott Rákos mezején Rebbiul Aher havának elein, ezernegyvenöt esztendőben.

(Egykorú fordítás.)

21. 1636. october 4.

Generose due amice etc. Isten Kedet látogassa meg etc.

Rut, mocskos embertelenséggel összefűzött írásodat uram meghozák, melyet az mint el tudtam olvasni, semmit egyebet felfuvalkodásnál s kettős embertelenségnél benne nem találtam. Írod azt, hogy ne fenyegetődném, mivel egy mákszemnyit sem gondolkodnál avval. Az kinek szeme s igaz értelemben forgó elméje volt, az én levelemből egyebet intésnél ki nem látott, mivel én tartozom szegény sógor uram mellett, mivel tudom azt, hogy az alkalmatosságban semmit hátra nem hagytak, valamiben jövőendő félelmeteket eltávoztathatjátok. De most is azt írom (vagy fog rajtad vagy nem), hogy ha kedves kegyel urad hűségére nézve valami álnok titkon való practicával, éhséggel vagy egyéb módon miattad el kezd élete fogyni szegény Zólyomi uramnak, bizony mind az koporsódig megháztatják Kegddel s gyermekiddel. Az én intésemmel bátor ne gondoljon Kegd, de ugyan külömb emberré tölte isten ingyen való jóvoltából Bethlen Pétert Reö hy Orbánnál, ki noha az kővári kapitányságból most úgy dictálszmintha sajátod volna, de bizony kivakaradol onnat. Noha nagymaga gondolatlanul csaknem minden írásidban az én Erdélyből való kibujdosásomat és az urad engedetlensége miatt való kijöveletemet hányja Kegd szememre; de hiszem istent, hogy még az uradnál is közelebb esem Erdélyhez. Ha ki jött az kegyels urad s szemben megfelelő annak, az kinek illik (az mint írod uram), méltán nevezheted Herculesnek. De ám egy első intradában megszegényítette az úristen, mert az kit le nem vágtak, futva szaladt az népe, hanem ha Kegyd megyen segítségére az dandárral; de sietned kellene, mert elhyerik mások az praedát s a nélkül maradsz. Az uristen talán ezután jobban felnyitja szemeteket s megesmerteti veletek az igaz ügyet ki pártján vagyon, noha ezelőtt örömet magatokra vonszátko vala. Az uristen az felfuvalkodott kevélyt, az ki az országot többire talpa alá tapodta vala, meg szokta verni szégyenvallással. Azelőtt uram magadat egynek tartottalak az emberséges emberek között, de immár csak annyiban becsüllek, a meny nyiben fogad fejéret kimutatád. Felfuvalkodtságodban immár még csak titulusomat sem érdemlem meg Kgdtől, ki bizony nem az

agg eh apádtól maradott vala reám ; de én minthogy olyan fennvaló kapitány vagy s Rákócinak egyik párnán ülő fél szeme, megadom tiszted szerént való méltóságodat. Ha ez nem elég, jövődőben többet fog az penna ; de bizony leszen oly ember, hogy megbúsúlhat miatta. Isten tartsa meg Kgdet. Datum in arce Ecsed 4. die Octobris anno 1636.

Ha Kegd venné s megbecsüllenéd, jó barátod volna s szolgálna is

Bethlen Péter m. p.

Külczím : Generoso domino Urbano Reöthi de Sáros-Patak capitaneo arcis Kövariensis etc. dno amico benevolo.

Röjegyzec. Bethlen Péternek igen embertelen mocskos levele. Hozták 16. die Octobris.

(Eredeti.)

22. 1636. october 7.

Generose domine amice honorande. Sok jókkal lássa isten Kldet.

Noha volna elegendendő materiam s causam egy minapiban hozzám jutott Kglđ szép írásából az feleletre, de az becsületnek utát akarván inkább követnem, mostan más illendőbb s jövődőre nézendő hasznosb dologról való írásomat akarom Kgdhez terjesztenem, melyre nem egyéb adott alkalmatosságot, hanem füleimben zengedezván szegény Zólyomi Dávid uram sógorom ennyi ideglen való sulyos fogságinak majd az legutolsó spiczen forgó és igen megnehezítettett állapotja, ki ha valaha életének végéhez közelebb lépett, most érte el azt az üdőt az Kgltek fejedelmének megbírhatatlan s engesztelhetetlen haragja miatt. Annak okáért, hogy Kgdnek tudtára egyen, ez írásom által kérem s intem is Kegyelmedet, hogy ez mostani zenebonás állapotnak alkalmatosságával úgy ügykezzék élni, hogy fejedelmének kedvezván, mostohább kézzel sem fogágának sauyaruságát ne öregbítse, sem peniglen életétől szegényt meg ne foszssa ; sőt akárki s ha az fejedelem parancsolja is, de abból az helyből ki ne adja s idegen helyre ki ne mozdítsa, meggondolván azt, hogy az szegény hazának nem keveset szolgált, kinél mind ilyen megromlott állapotjában is igen nagyot nyom jövődőben is szegény sógorom szolgálatja. Alioquin Kglđnek is felesége s gyermeki levén, bizony megbúsúlhat még maga személyében is miatta, noha asszonyom az egészség felé tartván inkább, pataki utját kezdette nyomonni az költözködéssel. de mondom, bizony Patakon is megtalálja Erdély az emberek fiait. Im nem fogytanak még el az Zólyomi Dávid uram jóakarói ennyi iga alatt is szegény hazánkban, ha mi Kglđen esik, nem ítélem, hogy Rákóczi uram elvehesse Kglđről, sőt még ma-

gának is érkezhetik gondja, ha élete fogrására igyekeznek Zólyomi uramnak, ki nem ezt érdemelte volna jótéteményeiért. hogy ennyi ideig tartassék ilyen kegyetlen rabságban. Ugy hallom, hogy még étele sem jár csak úgy is meg, mint azelőtt; talán éhséggel akarjátok halálát elközéltetni. Meg is lássa Kgd, mit cselekeszik, mert bizony még maga gyermeki is megbánhatják Kgdnek mostani magaviseletét. Ezzel istennek ajánlom Kgdet. In arce Ecsyéd 7. die Octobris 1636.

Generosae D. Vrae

amicus benevolus

Petrus Bethlen m. p.

P. S. Erre várom az Kgd jó lelkesmereti szerént való igaz tökéletes jóakarátját sógoromhoz, hozzám penig nyujtandó jó válaszárt; ha azt akarja, mostohán Kgdnek is az üdö fel ne kelljen; mert hiszem istent, az sok üdöktől fogván való várakozásnak igaz ügyi meg fog minket is egész hazául környékezni.

Külszlm: Generoso domino Urbano Reöthi capitaneo Kövariensi etc. amico benevolo.

Rájegyezve. Bethlen Péternek fenyegetőző embertelen levele, kitől semmit nem tartok. Hozták 9. die Octobris, kire nagyon is válasza.

(Eredeti.)

23. 1636. october 17.

Generosi egregii et nobiles dni et amici observandissimi, Servitiorum sat.

Hogy Kglteket ez írásommal kellek meglátogatnom, ez okon cselekeszem. Most adák értésemre, hogy Pogány Sigmond Pinkóczival együtt Várad felől megérkezvén, Rákóczi uramtól Kglteknek oly levelet hoztak volna, kiben dolgait jól lenni írván, az törökben Kornis urammal ő kglmével levők felette sok kárt tettek volna, és atyám uramra ő ngára nagy haragjok levén, az vezir immár vissza is tért volna; ezenkívül beszédekkel Pinkóczival együtt nem kevésé állattak volna több dolgokat is. Mely Rákóczi uram írására és emberinek beszédökre nézve Kgltek magát opponálván szegény emberinkre kiszállott és őket nem kevésé vesztegeti és fogyatja. Hogy pedig az dolog sokkal különben nagyon, hogysem mint Kglteknek írták s beszéllették, egy szóval igen igazán írom: legyen hála az uristennek, ez ideig igaz ügyében hódognál viselte gondját atyám uramnak ő nagának ő szent felsége, Szalontánál is ellenségét ő naga elszélesztvén, csak alig kapták igen sokan Váradot még az nagyja is az embereknek nyakokban. Atyám uramra nemhogy valami neheztelés lött volna az vele lévőktől, de csak egy szóval is illetlenül ő nagának senki nem beszéllett. Az vezir pedig oly igen visszatért, hogy

ő Nagával együtt, hitemre merem írni, eddig Lippát is elérte, ha meg nem haladta is. És ha eddig nem értette, igen valószínűleg így értse mostan Kgltek, s afféle ámitó hamis híreknek úgy tudhat osztán hinni s magát Kgltek az dologhoz alkalmaztatni.

Akarom azért Kglteknek a végre csak rövideden s igen igazán értésére adni, hogy magokat ezekben vévén, jószágunkat tovább ne pusztítsa és rontsa, hanem mindjárt szálljon el rólok és kiki legyen vesztegségben házánál; mert ha Kgltek ott fog mégis táborozni, a szegénységet pusztítani nem szűnik, bizony én is valamire reá érkezhetem, semmit az dologban hátra nem hagyok, sem jószágát, sem magát nem nézem, ha az én jóakaratomból való intésemet meg nem fogadja. Kin osztán ha mi esik, senkire ne vessen, hanem csak magokra; mert czentül elválasztja az úristen ezt egyfelé, s hogy nem várokozik arra Kgltek. Tartsa meg isten jó egészségben Kglteket. Datum in arce Ecsed die 17. Octobris 1636.

Gener. Egregiar. et Nobilium D. Vrum

servitor et amicus ad officia paratissimus
Petrus Bethlen m. p.

P. S. Ám lássa Kgltek mit cselekeszik, ne mondhasssák jövőendőben is, értékekre nem adtam.

Külczim: Generosis egregiis et nobilibus donis vicecomiti, iudium et iuratis assessoribus, ac universitti nobilium comitatus Maramarosien. etc. dnis et amicis mihi observandissimis.

(*Eredeti*: az aláírás és utóirat Bethlen Péter kezéírása.)

24. 1636. december 22.

Illustrissime comes dne dne patrone mihi multis nominibus observandissime. Salutem sat.

Noha az Nagod jámbor szolgájától Czeglédi uramtól nagyobb részire ezekről a mostani levelében nekem írt dolgokról Nagodnak viva voce bőségesen izentem s minemű választ tölt legyen ő naga, azt is eleiben adtam, hogy Ngodnak intimalja, mindazáltal ez mostani merő panaszszal teljes levelire is ennyi foglalatoságim között is akarék rövideden replicálni. Mi, elhídjé Nagod tisztünk szerint mindeneket az mi kglis urunknak eleiben számláltunk püspök urammal együtt, elannyira, hogy ugyan nehézséget is vontunk ő ngától magunkra; de nincs mit tenünk, mert mi azt nem jóvalljuk, hogy ő naga azt cselekedé. Magát ő naga azzal menté mind akkor, mikor püspök urammal együtt voltunk s mind most estve, hogy az nagod írása szerint azon dolog felől szembe lök ő Nagával, hogy mihelyt Bethlen

Péter uram az reversalist megküldi, mindjárt mindeneket keziben bocsát ő nagának fogyatkozás nélkül, de míg az meg nem lenne, úgy akarja addig bírni, mint egyéb jószágát. Az Nagod jószágát mindenütt kezibe bocsátotta Nagodnak; Máramarosban mindjárt postát bocsátott, hogy mindeneket kézhez bocsássonak. Minthogy intervallum volt az állapot, ha szintén mindeneket elhordatott volna is, mit mondhatnánk? afféle állapot mikor arra fordul az dolog, úgy szokott lenni. Mi mindazonáltal azt nem approbáltuk, kiváltképpen holott csak mostanság lőtt az dolognak vége felé, sőt ugyan serio iustaltunk ő naga előtt és kértük, hogy azt ne cselekedje. Talán nem is mivel ezután, csak Bethlen Péter uram is ne illetné bosszusággal ő ngát, olyan mocskosan ne írta ő nga felől; és afféle imide-amoda való haszontalan írogatásnak hagyta békét; ezt Nagodnak sub rosa írom. Most estve mutata egy csomó leveleket urunk, melyeket Bethlen Péter uram írt volt Nagodnak s elküldött volt egy szolgájától, de az urunknak találta hozni. Azokban az mint értem, Nagodat arra intette volna, hogy Nagod meg ne jöjen. hanem bemenjen az portára és több afféle dolog. Mi szükség immár afféleket írogatni, az tüzet nem kell olajjal oltani. Én eléggé mentém mind Nagodat s mind az urfiat, hogy azok az levelek még az elébbeni állapatra nézzenek. Az egyébe dolgokra ő naga azt mondá nekem, hogy Haller uram megfelel Nagodnak. Az szolgák felől emlékeztem. Ő naga megígéri, hogy mind az elsőket s mind az utolszoriakat elbocsáttatja, abban fogyatkozás nem leszen. Az kívántatnék, hogy az Bethlen Péter uram reversalisával ne késnének, hanem mentül hamarébb lehetne, hozná meg, mert ő naga egyáltalában addig keziben jószágát nem bocsátja. Frater Pál uram felől is emlékeztem; arra ő naga azt mondá, hogy praestálja az homagiumot az vármegye ispánja előtt, vagy az váradi káptalan előtt az szokás szerint s azután mindeneket kezibe bocsátnak. Ez szent innepek elmulván, azon leszünk, hogy az mit Nagod leveliben ír némely dolgokról, effectuáltassuk urunkkal ő nagával. Az uristen Nagodnak ez előttünk álló szent innepnapokat adja jó egészségben elérni és boldogúl megszentelni. Albae Iuliae die 22. Decembris anno exeuntis 1636.

Nagodnak

alázatos káplánja
Csulajj György m. p.

Külczim: Illustrissimo d. dno Stephano Bethlen de Iktar perpetuo comiti comittus Huniadien, ac Máramarosien. dno et patrono suo multis nominibus observandissimo.

(*Eredeti.* Rájegyezve: Accepi in Illie die 25. December. 1636. per Petrum Nagy.)

25. 1636. december 27.

Illustrissime dne comes, dne et patrone multis modis observandissime. Salutem sat.

Mivel ez szent innepnapok előttünk voltanak s arra való készülletünknek kellett lenni s ő magát is ilyen szent napokban semmi efféle külső dolgokkal nem akartuk bántani, ez azért az oka, hogy az Ngod írása szerint még választ nem írhattam Nagodnak. Ma reggeli praedicatio után mindnyájon ő nagához az szokás szerint bementünk salutálni, és minekelőtte ő nagával szembe lőttünk volna, Bornemisza Pál urammal szembe lévén, az Nagod intimatioja szerint az dolgot előhoztam és exaggeraltam igen, hogy tudniillik Nagod nem várta volna azt ő kgltól. Menté magát, hogy lássa isten, ő kglme soha nem kívánta, hanem ő naga mivel az kapitányságot majd mintegy kedve s akaratja ellen vetette reája, ugyanakkor ő naga conferálta neki azt az csúcsi jószágot, mindazáltal olyan conditióval, hogy Nagodat meghozván az úristen, kezében eresztí Nagodnak. Mintegy fél kedvvel acceptálni kellett, de semmi oly számot hozzá nem tartott, nem is vette kezihez, hanem mintegy hat hét múlva oztán sok pirongatás után etc. Azt mondja ő Kglme, hogy még az Kajántorkából küldötte volt emberit oda, hogy afféle dézmában jutott sertés marhát és egyéb egymást vigyenek; ő maga is nem tudhatja immár, mit vittek onnan el s mit nem. Hanem — azt mondja ő kglme — Nagodnak véteni nem akar, sem Nagodat bosszusággal illetni, im ma megindul hazafelé az Kajánon, hanem Nagod küldje emberit oda házához, és valami az Nagodé leszen afféle dézmán kívül, kész megadni. En mondtam, talán immár nem szükség urunkat fölöle búsitanom, s mondá ő kglme, hogy azért bátor ő magát ne búsítsam, mert Ngoddal megalkuszik. Ebben hagytam az dolgot s ezért nem jelentettem ő nagának. Nagod azért küldje bizonyos emberit oda; ha ugyan nem restituálná, (melyet nem remélek, mivel ugyan maga meghagyá, hogy megírjam voltaképpen az dolgot Nagodnak) kész leszek urunknak ő nagának is az dolgot megjelentennem, de így ítélem jobbnak most először.

Az mint Nagod írja levelinek utolsó részében, hogy ennek előtte mintegy öt héttel az vezérrel s Nagoddal való tractának semmi híre, emlékezeti nem volt az portán, megemlítettem ő nagának s mondá ő naga, hogy immár jól tudják és rövid nap botot s zászlót fognak ő nagának hozni, az mint onnan belől írták. Oda fel az imperiumban csudálatosképpen forog az állapot, számtalan sok csudákat írnak, hogy történtenek ez elmúlt nyáron és ősszel oda fel; az császár hadait megszorongatták igen, az saxo is csak alig vagyon immár. A császár fiát is nem választották, generalis pax hogy legyen, sokan kívánják, melyet inkább

kévánhatunk, sem mint remélhetünk, az mint az állapot vagyon.
— Az úristen Nagodnak többször is sok esztendőknek forgásában ilyen szent innepnapokat adjon megérni és megszentelni jó egészségben és ennél örvedetesb állapotban. Albae Iuliae die 27. Decembris anni exeuntis 1636.

Illustris. Mag. Vestr.

observantis. cliens
Georgius Csulajj m. p.

P. S. Az Nagod jámbor szolgájára, Czeglédi uramra biztam valami kis dolgot. Nagodnak jó akaratját várom abban, ha Nagodnak nehézségire nem leszen.

Külszím: Illustrissimo comiti dno dno Stephano Bethlen de Iktar sat.

(*Eredeti:* Rájegyvezve: Accepi per Volfgangum Nagy die 28. Decembris 1636. in Illie.)

Közli: GERGELY S.

ADALÉKOK A MIKESEK NÓTAPERÉHEZ.

A havasalföldi viszonyok eleitől kezdve nem csekély gondot okoztak I. Rákóczy Györgynek, s a moldvai vajda magatartását még akkor is feszült figyelemmel kellett kísérnie, midőn a Bethlen Istvánnal létrejött békesség következtében biztosítva látta magát Erdély fejedelmi székén. Az 1637-ik évben Megyesen tartott országgyűlés, — legalább egyidőre — visszaadá a zaklatott országnak belső nyugodalmát. Az ellenzék, zúgólódva bár, de lassanként mégis beletörődött Rákóczy fejedelemségébe, a ki a Bethlen Gábor örökségeért folytatott hosszú küzdelem alatt bebizonyította, hogy méltó a nagy fejedelem nyomdokába lépni, és sejteni engedé, hogy kormánypálczája alatt Erdély hatalmi súlyában nem fog veszíteni. A bécsi udvar, hol a nádorral szemben győzött Pázmány Péter politikája — Rákóczy mellett foglalt állást, s azon esetre, ha a török jövetele felől keringő hírek valóknak bizonyulnának — segélyhadakat ígért küldeni fejedelmi széke megvédésére. Ez mindenesetre örvendetes dolog volt, mert a hírek, mik a török jövetelével fenyegetőztek, — bár egymásnak gyakran ellentmondók, — mégis valószínűeknek tetszettek s a kedélyeket izgatottságban tartva, a fejedelem főleg a keleti határok felől éjjel-nappal való szorgalmas vigyázást legfőbb kötelességének tekintette. A havasalföldi vajdák egyike Lupul, — ügyes, hadra termett, de e mellett ravasz s alattomos ember — Rákóczynak már régóta ellensége, leste az alkalmat, hogy a török beleegyezésével Erdélybe ronthasson s úgy látszik tetemes része volt azon ellenséges hangulat szításában, mely egy idő óta Rákóczy ellenében uralkodóvá kezdett válni a portán. A bécsi udvar előtt is kedvelt Máté vajdát ellenben Rákóczy segítette méltóságába s vele még 1636. év folyamán szerződésre lépett különösen Lupul ellen, a kinek úgy látszik a porta beleegyezésével is, legfőbb törekvése volt Mátét elűzni Havasalföldről.

Rákóczynak azonban, főleg miután a török is határozottan fenyegető állást foglalt el, érdekében feküdt az oláhországi zavarokat lecsendesítve mindkét vajdával békés egyetértésben élni, s bár gyors hadi mozdulatai s erélyes intézkedési által minden

alkalommal meghiusítá Lupul ellenséges czélzatait, s Máté vajdát meg is védte ellenében, de az ütközetet látszólag kerülte, nehogy a török haragját fejére zudítsa s megelégedett azzal, hogy titokban Lupul minden lépését figyelemmel kísérte s cselekedeteiről pontosan számot adatott magának. »Az moldvai vajdának nem kell hinni — írja a fejedelem 1638. márt. 3-án Vargyasi Dániel Mihály háromszéki királybirónak, — hanem kegyelmek éjjel nappal vigyázásban legyen, bizonyos emberit jártassa, mindeneket értsen, halljon s maga írása szerint minket mindenekről tudósítson.« Rákóczy jól tudta kivel van dolga, s a fondorkodó Lupullal nem is lehetett egykönnyen boldogulni, s bár a fejedelem közbevetésére a magyar hadaktól való félelem miatt meg is békélt Máté vajdával, de szíve mélyén a legellenségesebb indulattal viseltetett a fejedelem iránt s kereste az alkalmat, hogy neki árt-hasson.

Az 1638-ik év tavaszán három előkelő székely főnemes Mikes Mihály, Pál és János, hogy a notát kikerüljék, Moldvába szöktek s felajánlották szolgálatukat Lupulnak. A vajda könnyen érthető okból kitüntető szívességgel fogadta őket, és ügyet sem vetett Rákóczy tiltakozására, a ki a Mikesek kiadatását többször megsürgette.

A Mikes testvérek egyike ugyanis, János urfi, midőn a fejedelem Lupul ellen általános hadfelkelést hirdetett, két testvére s fegyveres szolgálinak segítségével, anyjának tudtával, sőt úgy látszik tanácsára a szentléleki várkastélyra tört s Károlyi Sónának első házasságából származott leányát Tarnóczy Sárát, a ki szerelmét állhatatosan visszautasította, fegyveres erővel elrabolta s anyjához Zabolára vitte.

Maga a dolog sokkal ösmertebb, semhogy én arról bővebben írni feladatomnak tarthatnám, hiszen a regényes kaland s a Mikes fiuknak kétségbevonhatlanul érdekes alakjai hosszú időn keresztül alkalmas tárgyat szolgáltatnak íróinknak, de véleményem szerint nem kevesebb figyelmet igényel a dolog politikai oldala is.

Midőn Rákóczy 1637. decz. 1-én egyetemlegesen felszólította a Mikeseket, hogy Tarnóczy Sárát adják vissza anyjának s »ha valakinek a leányhoz házassági praetensiója vagyon, törvény útján követelje:« ha ők engedelmeskednek is, a fejedelem puritan vallásos nézeteit ösmerve kegyelemre alig tarthatnak vala számot, s minthogy a »nota infidelitatis«-t már a hadba szállási parancs mellőzésével is magukra vonták, előbb mintsem a fejevári országgyűlés 1638. május 10-én fej- és jószágvesztésen marasztalta volna őket, minden marhájakat s egyéb szállítható javaikat magukhoz véve, mint említettük Lupulhoz menekültek.

Rákóczyt ez események kellemetlenül érintették, s mindenekfelett arra törekedett, hogy a Mikeseknek az erdélyiekkel való

közeledését megakadályozza, s aztán gyorsan hozzá látott javaiknak elkobzásához. Erre nézve a legnagyobb szigorúságot követte. 1638. május 22-én meghagyta Dániel Mihálynak, hogy Mikeseknek, Moldvába hajtott szarvasmarháit, ha szép szerivel nem lehet, erővel is foglalja vissza, azonban »se dob se zászló ne légyen velek, de annyian menjenek, hogy valahogy markokba ne szakadjon.« Minthogy pedig az öreg Mikesné, minden módon igyekezett a fiscus munkáját nehezebbé tenni, elrejtven az arany, ezüst neműeket, ezek felkeresésére nézve is szigorú utasítást ad, s Uzoni Mihályt küldi azoknak kézhez vételére. Egyszóval rövid idő alatt minden a fiscus kezére szállott s a fejedelem 1638. aug. 13-án intézkedik, hogy a Mikesek majorságaiban szemmé tett, s földolgozott életet, buzát, gabonát stb. Marosvásárhelyre szállíthassák.

Ez azonban a dolognak csak könnyebb fele volt. Sokkal több aggodalmat okozott a fejedelemnek az a körülmény, hogy minden elővigyázata és szigorú rendeletei daczára a menekültek folytonos érintkezésben voltak honfiaikkal, s Lupult, boszuval telve Rákóczy íránt, az erdélyi ügyek állásáról bőven informálták. — Rákóczynek tehát érdekében állott, hogy Lupul vajdát a Mikes fiúk kiadására rábírja, s e czélból miután már egy Dániel Mihály által a vajdához küldött embert a tatárok elfogtak, ismételve felszólította Lupult a menekültek kiszolgáltatására, de hasztalanul. A vajdának úgy látszik tervei voltak a Mikesekkel, s 1638. május havában híre futott Erdélyben, hogy ismét hadra készül, másrésről pedig Mikes Zsigmondné is sűrűn járatta embereit Moldovába, s ez időtájt már a törökkel is érintkezésbe teték magukat. Rákóczy bár komolyabb vesélytől nem volt oka tartania, 1638. május 28-án Réti István portai kapitihát inti, hogy »az kajmekamot tanálja meg s kérje, intse meg (Lupul) viselje jól magát az szomszédságban, az kiket az ország törvénye meg-sententiázott adja kézben, gonosz akaróinkat ne tartsa maga mellett etc.¹⁾, »de a török szemet hunyt Lupul eljárása felett«, sőt valószínűleg egyértelműleg működött vele, mert nem sokkal utóbb rebesgették, hogy a Mikeseket Konstantinápolyba viszik ²⁾ és talán ennek lehet tulajdonítani, hogy Rákóczy 1638. jul. 21. Apor Lázárt Lupulhoz küldé követségbe, meghagyván neki »hogy csak szóval mondja meg instrukciója szerint az dolgot, írást semmiről egy pontot is be ne adgyon.«

Mig Apor Lázár ura megbízatásában Moldva felé indult, addig a fejedelem nyomára jött a Mikesek titkos összeköttetései-nek Háromszéken, szigorú inquisitiót rendelt s Hosszú Jánost

¹⁾ Levelek és okiratok I. Rákóczy György keleti összeköttetései történetéhez. Szerkesztette Szilágyi Sándor 524. lap.

²⁾ U. o. 527. l.

feleségestől együtt elfogatta, törvényt láttatott felette. Mikes Zsigmondnét is szemmel tartotta, nehogy elébb álljon s 1638. júl. 30-án írja Dániel Mihálynak: »Minthogy penig Mikesné is hamisan eskütt meg, s oda be is küldözött practicalkodót, magára is törvényt lássanak.« A vizsgálat folyamán különösen Hosszú János ellen merültek fel súlyosan terhelő vádak, ő volt a Mikesek állandó tudósítója Moldvában, megszegte a fejedelemnek tartozó hűségít s ezért szigorúan kellett bünhődnie, s bár Sepsi, Kézdi és Orbai szék közönsége felírt mellette a fejedelemhez, hogy mint szabad székely felett a tisztek ítéljenek, de Rákóczy mivel a »Hosszú János dolga nyilván nótára tendál,« nem egyezett bele s követelte, hogy a legközelebbi országgyűlésig fogságban tartassák.

Miután a Mikesek szövetséges társai ártalmatlanná tétettek, másrésről pedig a török sem törődött többé velük, Lupulra nézve is elvesztették becsüket s csak tisztességes módot keresett, hogy Rákóczy kezeihez szolgáltatassa őket. Minthogy a fejedelmet is fontosabb dolgok foglalták el ez időtájban, kinek a portával való viszonya is jobbra fordult, s Lupul vajdát szigorúan utasították Konstantinápolyból, hogy ellenségeskedésével hagyjon fel: alig gondolt többé a Mikesekkel, sőt elérkezettnek hitte az időt, hogy kedvenz s régóta táplált tervét oláhországi vajdák megbékeltetését végbe vihesse. És így történt, hogy midőn 1639. sept. 16-án Lupul és Máté vajdák, október 26-án pedig Lupul és Rákóczy között is megkötötték a béke, a Mikes fiúk kiszolgáltattak a fejedelemnek.

Rákóczynak egyáltalában nem állott érdekében, hogy régi ellenségeivel tulszigorúan bánjon, életüknek megkegyelmezett s viszont Mikes János 1639. ápril 10-én Fogarason reversalist írt alá, melyben elősmeri, hogy igazságos volt iránta a fejedelem haragja; 10 ezer forintig való kezeseket ad magáról, s esküt tesz, hogy hűséges szolgája lesz a fejedelemnek; híre és engedelme nélkül az ország határain kívül nem megy; megnevezi azokat, kik a vajdához hírt, hordoztak és soha a rajta elkövetettekért boszút nem áll stb.¹⁾ És ezzel történetük véget ér.

A leány, a ki Mikes János szerelmét nem viszonozta, mint tudjuk Haller Péterhez ment nőül.

Az alább következő levelek csaknem kizárólag Vargyasi Dániel Mihályhoz vannak intézve, s számuk csekély voltának daczára is elég élénk világot vetnek az eseményeknek általunk változt oldalára.

¹⁾ Arpadia II. k. 242. l.

1. Kiskapos 1638. m a r t. 3.

Georgius Rakoczy dei gratia princeps Transsilvaniae, partium regni Hungariae dominus et Siculorum comes etc.

Generosi fideles dilecti, salutem et gratiam nostram. Kegyelmetek levelét vévén a postától, mivel értjük, hogy az fűrészmalmokra deszkának való tőkéket az szán-utbeli fogyatkozás miatt nem hordhattanak, mivel az deszkákra való szükség el nem multhatik s nem is haladhat, a mint az szegény megholt urunk idejében az ilyen deszkákra való tőkék szállítását a székek segítették közönségesen, most is Kézdi és Orbai székekre parancsoltunk, hogy a mint Kegyelmeteknek már informatiot adtunk felölle, melyre való és kicsodás deszkák kívántassanak, ahhoz képest rendelljék el a falukra az tőkéknek meghordását s a közönséges jó segítésének attól is meg ne fogyatkozzanak, az commissiókat Kegyelmetek kezébe küldöttük: parancsolljuk azért mégis kegyelmesen és serio Kegyelmeteknek, rendellje el az székekkel az tőkék meghordatását mindgyárást, és szorgalmaztassa igen mind meghordásokat, mind az deszkáknak megmetszéseket. És oly tőkéket hozzanak, kikből három ölnyi hosszú . . . . . fél ujnyi temérdek deszkákat . . . . . metszenek, s olyanokat mettzessen kegyelmekek [minden fogyat]kozás nélkül s annak idejében mentől hamarább készüljenek el az deszkák is, és az árát az sófalvi aknáról rendeltük megadni, kiról yan! parancsoltunk is a kamara ispánnak s legyen gondviselése Kegyelmeteknek reája. Az híreket is értjük, de az moldovai vajdának nem kell hinni, hanem Kegyelmetek éjjel nappal igen szorgalmatos vigyázatban legyen, bizonyos emberit jártassa, mindeket értsen, halljon s maga írása szerént minket mindenekről tudósítson. — Secus non facturus. Datum in Kiskapus die 3. Mart. anno dni 1638.

G. Rakocy m. p.

Az kamara ispánnak ugy íratunk, hogy Kegyelmetektől vegyen informatiot, az deszkák avagy tőkék árában mit kellésék fizetni, s informallja róla az commissio mellett Kegyelmetek, viselhessen ő is idején gondot reá, de árrok felett való költségben nem kell telniek az deszkáknak. -

Külczim: Generoso Thomae Nemes de Hidvégh capitaneo, Michaeli Daniel de Vargyas iudici regio trium sedium Siculicalium Sepsis Kézdi et Orbai etc. fidelibus nobis dilectis.

2. Gyulafejervár 1638. m á j u s 22.

Georgius Rakoczy sat.

Generose sat. salutem sat. 20 praesentis nekünk írott Kegyelmed levelét elvettük, értjük mint alkalmaztatta az Mikesék dolgában való kegyelmes parancsolatunkhoz magát. Ha azért az

marhákat az moldvaiak ki nem akarnák szép szerint adni, és ahhoz képest reá kellene Kegyelmedet küldeni, se dob se zászlóne legyen vélek, de annyin mennjenek, hogy valahogy markokbanne szakadgyon, — hozzassák ki az marhákat. Értjük az ökröknek is az havason elvételét, az jobbágyokat is fel kell keresni, az kik hajtották s meg kell fogni. Az vigyázás még bár akkor lőtt volna, mikor magok elmentek Mikesék, abban az vice-királybíró nagy vétket tött. Az res mobilisek felől nemcsak jó embereket, hanem magát is Mikesné erősen meg kell esküttetni, s mindeneket tőle hittel is elő kell venni. Az Oláhországokra parancsoljuk kegyelmesen, ezután is szorgalmatos vigyázásban legyenek, noha minden bizonnyal császár 8. praesentis indult el Zkiderből az persák ellen, mindazáltal az vigyázás mindenkor szükséges. Az Mikesek, hogy szolgálókat megölték, értjük, ilyen több is léssen még ő köztök. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 22. Maii, anno dni 1638.

G. Rakocy. m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas trium sedium Siculicalium Sepsi, Kezdi et Orbai supremo iudici regio etc. fideli nobis dilecto.

3. Gyulafejérvár 1638. május 22.

Georgius Rakoczy etc. etc.

Generose stb. Salutem stb. Bizonyosan adák értésünkre, hogy Mikes Sigmondné mindenuemű javokat nagyobbára, értvén azt hogy ex parte fisci vitézlő Uzoni Mihályt és Veres Istvánt, hites cancelláristáinkat legitima exemptióra a sententia mellett Mikes Mihály, János és Mikes Pál ellen bebocsátottuk, kit imide kit amoda elrejtegetett, dugacsolt volna; nem akarván azért notorius fiatit concernáló javait csak simpliciter oda engedni az Mikesné praktikája szerént, hanem valahol s valakivel mit javokban feltalálhatni, azt absolute csak confiscáltatni kívánnjuk, minthogy egynehány rendbeli ammonitio is interveniált, ha mit occultalt volna, producalná, s lenne ugyan divisio közöttük. De mivelhogy Mikesné semmi részében nem tartotta ahhoz magát, hanem occultációkban deprehendaltatott: serio parancsolljuk Kegyelmednek, ez commissiónkat vévén Uzoninál lévő instructiónkat is megtekintvén, mindeneket igen szorgalmatosan hit szerént felkerestessen, és arról ha mit feltalálhat, igaz regestumot csinálván, assignálljon mindeneket megirt Uzoni Mihály hívünk kezében, hogy fiscusunk számára épen administrálhassa jobb alkalmatossággal; Azalatt pedig valahová suspicio mutatódik, akár udvarházhoz s akár hová, de rendelljen vigyázásoknak drabantokat hiteles emberséges hadnagyok lévén előttök. Kételkedünk, hogy

az pinczében és házoknak pádimentomjában nem ásott volna javaiban, azokat is hányassa fel s kerestesse meg mindenütt; az fiscus hasznára való minden jó alkalmatosságot semmiben el ne mulassa felkeresni Kegyelmed, agnoscálhassuk kegyelmesen felölle. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 22. Maii. 1638.

G. Rakoci m. p.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas etc. fideli nobis dilecto.

4. Haczok 1638. június 4.

Georgius Rakocy etc. etc.

Generosi sat. Salutem sat. Kegyelmetek levelét vévén értjük, hogy odabenn Moldovában az vajdához embert külték; azt jól cselekedte. Hogy az vajda emberét megfogták az tatárok, azt régen tudgyuk. Mi azt hittük, hogy eddig is régen végben vitte az mi kegyelmes parancsolatunkat s az Mikes Mihály juhait kihajtottá Moldovából, kiben ha kételtünk volna, mi azoknak kihajtásokban más módot tanáltunk volna. Mi ugy tartanánk, minden maga káránál embernek, urához való hűsége s engedelmessége volna nagyobb. Im minden mezei hadainkat oda rendeltük, s azok által is végben vitetjük, ha kegyelmetek nehezteli az mi kegyelmes parancsolatunkat végben vinni. Eisdem in reliquo sat. Datum in oppido Haczok die 4. Iunii anno 1638.

G. Rakocy. mp.

Külczim: Generosis Thomae Nemes de Hidvéghe capitaneo et Michaeli Daniel de Vargyas judici regio etc. etc. fidelibus nobis dilectis.

5. Kolozsvár 1638. júli 21.

Georgius Rakoczy etc. etc.

Generosi sat. Salutem sat.

Az moldvai állapotok felől az mint ennek előtte írtunk volt kegyelmeteknek, ime Apor Lázár hívünket rendeltük hogy bemenjen az vajdához, ki felől magának is íratunk s minemű instructióval kellessék bebocsátani, inclusive küldöttük Kegyelmeteknek. Parancsoljuk azért serio, Apor Lázárt mindgyárast magához hivatván Kegyelmetek, mentől jobban tudgya, adgya eleiben az dolgot s ne is késleltesse, hanem mentől hamarább elküldgye s hadgya meg neki, hogy ott szorgalmatos vígyázásban legyen; mindeneket lásson, értsen, tudgyon s minket minden dolgoknak valóságáról tudgyon bizonyosan informálni. Secus non facturus. Datum in curia nostra Colosiensis die 21. julii, anno 1638.

G. Rakoci m. p.

Instructióját ez inclusából írja le maga Apor Lázár, s azt vigye el magával, ez inclusát Kegyelmetek nekünk vissza küldgye, meghagyván Apor Lázárnak is, hogy csak szóval mongya meg instructiója szerént az dolgot, írást semmiről egy punctot is be ne adgyon.

Külczim: Generosis Thomae Nemes de Hidveghe capitaneo et Michaeli Daniel de Vargyas sat.

6. Gyulafejevárvár, 1638. j u l. 30.

Georgius Rakoczy etc. etc.

Generosi sat. Saludem sat.

22. praesentis nekünk irott Kegyelmetek levelét vévén, írását értjük; hogy Apor Lázárt meg nem késlelte hanem bábocsátotta Lupulhoz, jól vagyon; mivel jójjön vissza, értésünkre adni mennél hamarább el ne mulassza Kegyelmetek, s igen igen jó vigyázásban lévén Kegyelmetek, minket is mindenekről tempestive tudósítsanak; az Galatzra ment ember is mivel jó meg, mindgyárt értésünkre adgya Kegyelmetek, s mindenekben tartsák ahhoz magokat, az mit Kolosról parancsoltunk. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 30. Iulii, anno 1638.

G. Rakocy m. p.

P. S. Uzoni mellett az Mikesek substantiai felkeresésében Kegyelmed diligentiait Dániel Mihály uram kegyelmesen vöttük; az bíró felesége, ha hamissan eskütt meg, megérdemlette az mi rajta esedt. Hosszú Jánost feleségestől mindgyárt megfogassa Kegyelmed, s törvény láttatván haladék nélkül reá, ha az törvény hozza, magát Hosszú Jánost exequálják is, sőt meg sententiaztatván az törvéntől meg is vallassák, kiváltképen azért kell megbüntetni, hogy mi tőlünk, fejedelmétől úgy nem félt mint Mikeséktől s Moldván is hirt tött vala. Az mely pap hamisan megeskütt volt, arra is az esperestől törvént kell kérni mennél hamarább, s micsoda törvénye lészen, tudósítsanak rólla. Minthogy penig Mikesné is hamisan eskütt meg, s oda be is küldözött practicalkodót, s magára is törvént lássanak. Interim reá is vigyáztasson Kegyelmetek, előbb ne álljon.

Külczim: Generosis Thomae Nemes de Hidvégh etc. et Michaeli Daniel de Vargyas etc. etc. fidelibus nobis dilectis.

7. Gyulafejevárvár 1638. a u g. 3.

Georgius Rakoczy etc.

Generose sat. Saludem sat.

Az Mikesék majorságokból a mi buza és egyéb leguminák mi számunkra jutottanak, azoknak kikészittetéseket és szemmé

tételeket Kegyelmedre bizván : parancsoljuk kegyelmesen Kegyelmednek, mentől hamarább mind buzát s mind egyébféle minden néven nevezendő leguminákot mentől hamarább mentől takarékosabban tétessen szemmé kegyelmed, rakassa igen igen jó helyre, eső hozzá ne férjen, mennyi leszen pedig mind buza s mind egyéb tudósítson kegyelmed rólla. Secus non facturus. Datum Albae Juliae 3. die Augusti. Anno 1638.

G. Rakocy.

P. S. Telljes instructióval s tanosággal elébbi kegyelmes parancsolatunk szerint bocsátottuk kegyelmedhez Uzoni Mihályt, minden dolgok felől és mihelyt érkezik, mindenekben ahhoz is alkalmaztassa kegyelmed magát; az buzát mind

Külczim : Generoso Michaeli Daniel de Vardgyas etc. etc. fideli nobis dilecto.

8. Gyula Fejérvár 1638. a u g. 5.

Georgius Rakoczy etc.

Generose sat. Salutem sat.

Valahány dologról attunk instructiót articulativ vitézlő Uzoni Mihály eleiben, meg is parancsoltuk neki, hogy semmi dologban Kegyelmed hire nélkül meg ne induljon, hanem legelsőben is az punctumokat igen szorgalmasan megoldvassa, értse és ruminálja, ugy annyira, hogy sem egy sem más részekről difficultás, annál inkább kár ne jöhessen ki, hanem mindenek succedáljanak isten és annak igazsága szerint. Ugy hisszük igaz hűsége s nekünk tartozó kötelessége szerint, mint eddig, hogy minden reá biztatott dolgainkba tökéletesen procedalt. ebben is fogyatkozást sine discretione personarum nem ügyekeznek ejteni; kegyelmesen parancsoljuk Hűségednek ez commmissionkat vévén, megírt Uzoni Mihályt az menyiben lehet ne retardálja, az instructióban irattott dolgokat pedig minden alkalmatossággal de igen igaz és jó uton promovealni el ne mulassa, agnoscalthassuk kegyelmesen felőlle. Secus non facturus. Datum in civitate nostra Alba Iulia, die 5. mensis Augusti. anno domini 1638.

G. Rakocy m. p.

Külczim : Generoso Michaeli Daniel de Vargyas etc. fideli nobis dilecto.

9. Gyulafejérvár 1638. a u g. 6.

Georgius Rakoczy etc.

Generose sat. Salutem sat.

Kegyelmed 4. Augusti Ilyefalváról írott levelet vöttük, mit írjon megértettük, hogy az moldvai vajda csendességben volna, a mint maga írása és oda bejárt embereknek relatiója tartják,

annak nem kell hinni, hanem a felől csak készen kell lenni. Az kiket ez után Kegyelmed be küld oda, az Mikesek szállására ne is járjanak. Az gazdálkodás felől a mit referal az ember, azt itt az vajda követe megtagadta. Az ott benn lévő dolgoknak executió-jára Uzonit beküldöttük, minden módon instructiót adván neki, hozzá készítettük. Az Hosszú János dolga törvény szerint való eligazítására az patens mandatumat, úgy jut eszünkben megvitték, ha penig meg nem vitték volna, Kegyelmed küldgyen utánna. megküldgyük. Hosszú Jánost kezességen el nem kell bocsátani, mert nem jönne ő többször meg, hanem az mint Uzoni-nak instructiót adtunk, az szerént exequaltassa Kegyelmed magát. Arnbruster Jánost, hogy a vajda megfogatta, azt megérdemlötte. Az Mikesek gazdagságoknak ott beünvaló mutogatását, mi sem tartjuk eszességnek, de el kél az nemsokára. Eidem in reliquo gratiose propensi manemus. — Datum in civitate nostra Alba Iulia die 6. Augusti 1638.

G. Rakocy.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas etc. etc. fideli nobis dilecto.

10. Gyulafehérvár 1638. a u g. 13.

Georgius Rákoczy etc. etc.

Generose sat. Salutem sat.

9. praesentis nekünk irt Kegyelmed levelét elvöttük, értjük Kegyelmed írását. Kegyelmednek most is parancsoljuk mind búzára s egyéb leguminakra viseljen szorgalmatos gondot Kegyelmed, az búzát mind szemmé tétetvén, ámbár csak... rakassa Kegyelmed. Az tavaszit is szemmé tétetvén, Udvarhelyre kell szálléttatni, se búza, se árpa, zab s szalma el ne tékozlódjék. Mikesné, ha nem nyughatik, meg fogja azt találni az mit keres. Eddig Uzoni beérkezhetett, inquirálni hadtuk reája. Mi úgy értettük, az mely órát bevitt Hosszú János. azt is az asszony kültte be, melyet ott Husszain basának hirdetnek, hogy küldték volna a Mikesek. Az sententiazás után jó léssen Hosszú Jánost torturára vonni, erről s egyébről is megexaminálni. Mikesnét megfenyítse Kegyelmed, jobbágyinknak békét hagyjon, mert bizony megugratják magát is. Secus non facturus. Datum Albae Iuliae die 12. Augusti 1638.

G. Rakoczy.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas etc. etc. fideli nobis dilecto.

11. Gyulafehérvár 1638. a u g. 22.

Georgius Rakoczy etc. etc.

Generosi, egregii, nobiles, fideles, nobis dilecti salutem et gratiam nostram. Az Hosszú János dolgából micsoda alkalmatosságot vett Hűségtek magának, hogy minket requiráljon efféle dologban ez előtt való ususának observálása felől, értjük Hűségtek írásából; mi is azért nem kívánnjuk azt, hogy directorunk ágálljon közöttök másféle casusokban, de mivel az Hosszú János dolga nyilván nótára tendál, mert ő mind nekünk tartozó hűtit megszegte s mind pedig árultatásba találtatott, a melyet mivel az tiszték nem kereshetnek rajta, hanem igyenesen directort concernal, mi is azt contra manifestam authoritatem nostram Hűségteknek nem engedhettjük, hanem directorunk által akarjuk kerestetni. Ha pedig az Hűségteknek nehéznek látszik, mi is annak is annuallunk, tartsák árestomban Hosszú Jánost, meddig isten országgyűlését adgya érnünk, mivel ő in flagranti deprehendaltatott, mi is akkorra debito modo evocaltatjuk az articulus tartása szerint, hogy a székelte in casu notae infidelitatis, mind az táblára s mind az gyűlésre szabad légyen evocaltatni. — De caetero eisdem gratiose propensi manemus. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 22 Augusti anno domini 1638.

G. Rákoczy m. p.

Külczim: Generosis, egregiis, nobilibus et agilibus universitati nobilium primipilorum, peditumque pixidariorum nostrorum sedie Siculicalis Kezdi etc. fidelibus nobis dilectis.

12. Gyulafehérvár 1638. a u g. 25.

Georgius Rakoczy etc. etc.

Generose sat. Salutem sat.

Az ..... az minemű res mobiliseket exequalt Hűséged ..... Mikes Zsigmond fiai jószágán, mind búza, árpa és egyéb földbeli veteményeket az mi lészen, ez commissiókat exhibealván Hűségednek fogarassi Nagy Tamás udvarhelyi udvarbiránk, mindjárást administráljon kezében Hűségtek, kikről parancsolunk is neki mit cselekedjen velek; az jószágot is az szerint valahol mit confiscált, adgya kezében. — Secus non facturur. Datum in civitate nostra Alba Iulia die 25. mensis Augusti anno domini 1638.

G. Rakocy.

Külczim: Generoso Michaeli Daniel de Vargyas etc. etc. fideli nobis dilecto.

(Ezen leveleknek eredetijei a Tolcsvai Bonis család birtokában.)

Közli: KOMÁROMY A.

MŰVELŐDÉSTÖRTÉNETI ADATOK.

Az Árpádok és Anjouk összeköttetései történetéhez.

1323. augusztus 23.

Károly nápolyi trónörökös herceg s királyi helytartó, Róbert nápolyi király fia, a későbbi Johanna királynő atyja, megküldi Róbert Károly magyar királynak Mária nápolyi királynő, V. István magyar király leányának végrendeletét s az általa Róbert Károlynak hagyományozott ékszereket, Miklós pannonhalmi apát által.

Inclito Principi carissimo consanguineo suo Domino Carolo Dei gratia Vngarie Regi Magnifico. Karolus illustris Jerusalem et Sicilie Regis Roberti primogenitus dux Calabrie ac eiusdem Regni Vicarius Generalis Votivam salutem continuis ad vota successibus abundantem. Leti recepimus et intelleximus letiores Excellentie Vestre paginam proximo nobis missam, que quodammodo genuino fungens officio et prosperum mittentis statum explicuit, et eius cui mittebatur continentiam exquisiuit. Unde et merito est et cum letitia et affectione magna suscepta, que ad utriusque votum accedens utrique satisfieri de utroque procuravit. De felicibus itaque quibus benedictus Deus gaudetis auspiciis noster letatur animus exultat affectus. Utpote qui uti proprium cupit et diligit omne quod vobis adest prosperum et serenum infestumque gereret, quicquid quod absit contingeret nubilum vel aduersum. De statu nostro Serenissime Princeps, si licet accipite quod per Dei gratiam sanis sumus corpore leti mente, id ipsum iugiter de vobis audire plenius desideris affectantes. Post hec ad noticiam Serenitatis Vestre perferimus, quod Excellentissima Domina comunis utique Avia Jerusalem Sicilie Ungarieque Regina humanis pridem, sicut domino placuit, rebus abducta subscriptas res per eam vobis in suo ultimo testamento legatas pro vobis vestroque nomine a coexecutoribus dicti testamenti iamdudum recepimus apud nos diligenter seruandas, usque dum occurreret nobisabilitas, ut illas vobis

habiliter mitteremus; sicque vento nuper ad presentiam nostram Venerabili Patre Domino Nicolao Abbate Sancti Martini Sacri Montis Panonie nuncio vestro, vestrisque inspectis litteris quas ostendit, per quas quidem plena ei per vos illa recipiendi patebat concessa potestas, ipsas ei pro vobis recipienti spectabilibus Tarenti et Achaye principibus communibus patruis aliisque pluribus astantibus, ut eas vobis deferat facimus assignari necnon et tradi per ipsum vobis ferendam predictam copiam testamenti, ut per eam de legato huiusmodi vobis facto ceterisque in illo contentis fidem habeat Vestra Serenitas plenariam. Res autem ipse. ecce cum omnibus suis distinctionibus subsecuntur. Anulus unus de auro cum uno Robino pulcro. Crux una duplex de ligno Domini, in qua sunt smaraldi grossi tres. Alius smaraldus ad loscugiam unus. Balassi grossi quatri tres. Alius Balassius ad octo quatus. Ab alio latere dicte crucis smaraldus quatus unus. Balassius unus, perle grosse octo; pes unus de auro pro dicta cruce ponenda, in quo sunt Zaffiri Orientales grossi sex. Balassi grossi quinque. Robinus unus grossus. Smaraldi grossi viginti, perle grosse quatuor, alie perle minus grosse viginti. Robini parui arsicci trigintatres. Casseta una de argento pro ponenda dicta cruce deaurata in parte. Casseta una similiter de corio Bullico pro conseruando pede dicte crucis. Datum Neapoli anno domini M^o CCCXXIII. die XXIII. Augusti VI. indictionis Regnorum dicti domini patris nostri Anno XV°.

(Napoli. Archivio di Stato. Reg. Ang. No 221. f. 228.)

Közli: ÓVÁRY LIPÓR.

Mátyás király szárazföldi s vízi haderejének leírása az 1479-ki hadjáratból.

I. Ordine *per terra* del Serenissimo Re d'Ungheria contra il Turcho.

Inprimis ha la Maestà del Re 3000 charri, di che si fanno e campi; et chon essi, principi, prelati, baroni et subditi suoi.

Item ha XXX bombarde che gittano priete di libre 50 ungaresche, che al peso taliano sono più che 100; le quali delle ruote de charri, senza che si ponghino in terra, gettano; et inoltra altrettanta cerbottane dicte pixide grandi et lunghe.

Oltra questo ha mezi charri, per numero XXIIII, cioè di dua ruote, che di ciaschuno, XXII per lato, excono XLIIII priete di magnitudine chome usa la cerbottana.

Item ha XII charri che di ciaschuno gettano 6 bombarde priete di libre 50 latine.

Item huomini d'arme Boemi, Moravi et Slesiti ha 6000 homini d'arme, fanti 10.000.

Item del regno d'Ungheria ha 10.000 homini d'arme armati, et fanti con schudi et balestri 4000.

Item di Transilvania ha XVI mila huomini d'arme chiamati Siculi, che di loro ciaschuno ha lancia et schudo et archi manuali; e quali si reputano migliori sagittarii che sieno in levante. Ciaschuno di questi ha uno chavallo velocissimo.

Item nel prefato ordine sono bombarde octo per guastare muri. Et similmente machine octo et X bombarde grande che gettano priete chon fuoco. Et anchora vi sono altri instrumenti che gettano fuoco; et spingharde 4000, et schoppiettieri che gli dicono pixidarii 2000, ciaschuno el suo schoppietto; et maestri 80 di bombarde.

Item di Transilvania sono Valachi 2000, e quali sono lodati in anzi a tutti contra e Turchi; che sono della heredità di detto Serenissimo Re, et che sempre hanno pugnato di compagnia et chol suo genitore et chon la Maestà propria.

Item nobili Transilvani di chavallo et piè hanno 10,000, e quali etiandio sono consueti pugnare contra Turchi.

Item Vaivoda Moldavense ha in questo exercito a chavallo XII mila et appiè XX mila, et certe assai in buona copia bombarde.

Item Vaivoda della Valachia maggiore ha VIII mila a chavallo et a piè XXX mila, e quali sempre stettono et stanno al presente ne' confini de Turchi. Et già sono cento anni che Turchi hanno pugnato contra quella patria; nè per anchora hanno loro nociuto. Nè altro gli divide che solo el Danubio.

II. Ordine *navale* del prefato Serenissimo Re d'Ungharia contra el Turcho.

Nell' armata sono in tutto navi 330, nelle quali sono huomini, fuor de' marinari, 10,000; tra' quali sono armigeri con lance 1,700, chon larghi schudi 1,200; el resto balestrieri et sagictarii.

Item tra queste sono XVI navi maxime al chostume di ghalee, che in ciaschuna ha XLIIII remi et 300 huomini armati; et in ciaschuna nave sono 4 bombarde grandi, che gettano peso di cento libre; et in ciaschuna 100 pisside, cioè 100 cerbottane et 200 pisside manuali, cioè scoppietti; et circa ciaschuna bombarda deputati tre maestri.

Item oltre queste 330 nave sono in Nandor Alba, cioè Belgrado XXXIII nave, che nella lingua loro si chiamano Nazadi, cioè in lingua latina celoces et actuarie, che ciaschuna ha XVIII remi. Et in queste navi, oltre quegli che tirano el remo, sono XVIII chon pixide manuali, et duo maestri di bombarde. Et hanno quelle navi le prore longhe, cioè la prua lunga; che in

ciaschuna sta una cerbottana, che in loro lingua si dice *Esfrive*, che getta peso di libre XL.

Item in detta armata sono octo magne bombarde et balestri maggiori, cioè trabuchi, ovvero machine, similmente octo, et bombarde grandi 4, che gettano in alto. Queste vulgo si dicono mortari.

Item in detta armata sono bombarde XX magne ad misura d'una tina, che gettano priete di libre 150 che portano seco fuocho; et altri instrumenti da fuocho.

Item se per aventura tochassi terra l'armata, dassi modo che in dua hore si riza un chastello chom pali, catene et asse et fossati, di tanta magnitudine, che da terra chuopra tucta l'armata; dove anchora possono entrare 7 in 8 mila huomini combattenti. Nel qual castello sono oltra quelle che sono locate bombarde, 40 esfrive et dratzk¹⁾ et serpentine. Et dalla parte dell' aqua con chatene et altri instrumenti chon queste sedici navi tutta l'armata si chiude; per modo che queste XVI navi sono per palvese a tutte l'altre navi.

Item in questa armata sono che tirano el remo 2,600.

Item sono pixide, spingharde 2000 et pixidarii chom pisside manuali 12,000.

Item segunono la Maestà del Re nella ripa del Danubio huomini d'arme del Regno di Rascia et di Servia 5000 sopra chavalli velocissimi et electissimi, e quali, quando fussi bisogno, possino fare preda et incendio et che in uno giorno possino correre X miglia unghere, et la notte sequente ritornare, che tra di et nocte sono 100 miglia taliane.

(Firenze. Archivio di Stato. Stroziana Filza 304. No. 37.)

Közli: ÖVÁRY LIPÓT.

Adalék Pisó Jakab életíratához.

Dr. Abel Jenő úr ernyedetlen buzgalmának köszönhető, miszerint Pisó Jakabnak életéről és munkásságáról bővebb adatgyűjteményt birunk,²⁾ melynek kiegészítésére, azon incidensből,

¹⁾ Taraczk.

²⁾ »Magyarországi Humanisták és a Dunai Tudós Társaság.« Értekezések a m. tud. Akadémia nyelv- és széptudományi oszt. köréből. VIII. k. 8 sz. 83—94 ll. — Már ugyan léteztek előbb is Pisónak igen becses életrajzai, névleg az, melyet Wernher György, Pisónak általa kiadott verseinek Bécsben 1554. május 15. kelt előszavában közzétett. Sajnos, hogy e mű többé fel nem található, s így ezen életrajzi adatok is nagyrészt elvesztek, a mit birunk, azt Denis Mihály feljegyzéseinek köszönhetjük. Wiens Buchdrucker Geschichte. 551. — Nem mulaszthatom el

mivel legközelebb ezen folyóiratban ¹⁾ *Bauch Gusztáv* úr is tett közé Pisótól két levelet: kötelességemnek tartom azon felette érdekes okmánynak ²⁾ közlését, mely az 1526-ban Budára bevonuló törökök elől menekülő Pisónak Borostyánkőnél, Ferencz szent-györgyi és bazini gróf által történt kirablására vonatkozik. ³⁾

Ferdinandus DEI Gratia Rex Hungariae etc. Princeps Hyspaniarum Archidux Austriae etc. Fidelibus nostris capitulo Ecclesiae Posoniensis salutem et gratiam. Expositum est nobis in personis fidelium nostrorum venerabilium: Nicolaj Olah custodis Albensis consiliarii et secretarii Nostri, ac Alberti de Peregh Quinque-Ecclesiensium Ecclesiarum praepositi et aliorum executorum testamentariae dispositionis venerabilis quondam Jacobi Pisonis alias praepositi Ecclesiae Sancti Sigismundi ante arcem Nostram Budensem fundatae, quomodo circa festum Nativitatis Beatissimae Virginis Mariae, in anno cujus jam tertia instaret revolutio, praeteritura, in communi scilicet omnium accolarum huius regni Hungariae fuga, post miserabilem cladem Mohacsianam, praefatus Jacobus Piso, tunc humanis agens, ⁴⁾ habens apud se universas res et bona sua mobilia, dum instar aliorum Regnicolarum pro temporis illius conditione, fuga sibi salutem querentium, se ad loca tutiora transferre voluisset, in publica via, in territorii castri fidelis nostri spectabilis ac magnifici Francisci comitis de Sancto Georgio et de Bazin Stompha, aliter Borostyánkeő vocati, in comitatu Posoniensi existente, iter suum continuare habuisset, tunc praefatus Franciscus Comes, ignoratur quibus respectibus missis et destinatis quam plurimis

még felemlíteni Pisónak életrajzát Budai Ferencz Polgári Lexiconában, ki őt »Borsos«-nak nevezi; valamint azt Szilágyi Sándortól Erdély irodalomtörténetében. Budapesti Szemle 1858. III. 153. l.

¹⁾ Történelmi Tár 1885-diki évfolyam 340 — 345. II. Pisónak Erasmushoz írt levelének czímében sajtóhibának kell lenni, bizonyára 1527. helyett 1526. olvasandó, mert csak 1526. sept. haváig tartózkodott Pisó Budán. Különben a levél végén a datum is 1526-beli.

²⁾ Az országos levéltárban. Acta Eccl. Cam. 41. cs. vagy Acta Praep. Bud. cs. 7. sz.

³⁾ E korból az olygarcháknak illetén garázdálkodásáról számos példát találunk a történelem lapjain felemlítve. Hogy a sok közül csak néhányat említsek, ilyenek voltak: Kun Pál, Orbáncz Endre s mások. Jászay. A magyar nemzet napjai a mohácsi vész után. 13. l. 1. j.

⁴⁾ Pisó elhalálozásának ideje kitetszik Ursinus Veliusnak Esztergomból Erasmus Roterdamushoz 1527. dec. 10. írt leveléből, melyben e szavak fordulnak elő: »Piso mense martio, spoliatus bonis omnibus, credo animi dolore, Posonii diem suum obiit.« Ezek szerint 1527. év martius havában halt el, tehát félélvre kifosztása után.

hominibus et familiaribus suis ad praefatum Jacobum Pisonem, eundem ad castrum praefatum, cum curru et sex equis suis, ipsum currum trahentibus induxissent, ubi:¹⁾

Rubeam Subam de veluto cum mardusibus, Nigram subam de veluto cum mardusibus, Pavonaceam Subam de veluto cum variolis, Scarlatinam Subam cum hermillinis, Athlasiam Subam rubeam cum mardusibus, Subam de Damasco nigram cum mardusibus, velutum rosa sicca, velutum pavonaceum. Athlasjum rubrum, Carmosinum Pervarjum Scarlatinum, Tunicam de Cameloto rubro, Palljum rubrum de Cameloto, Palljum pavonaceum de Cameloto, Damascum et Camucam nigras non factas, Camelotum nigrum non factum, tecturam lecti de Serico, tecturam cum armis Thomae Cardinalis, Palljum pavonaceum de panno, Tapeta decem, Borleta aliquot, Supelectilem linteam, pannum rubrum pro caligis, alterum pannum pro caligis, Tunicam nigram brevem de veluto, Cappam de veluto, alteram Cappam, rubram de panno Diploin, de Damasco rubro, Tunicam pavonaceam de panno, Cappas deauratas octo, Albam unam, Pictaria parva quatuor, auratum unum, Cochlearia octo, furellas septem, Argentum ruptum, Pictarium cum pustulis, Horam argenteam, Pugionem deauratum, florenos in auro viginti, et in moneta communj quadraginta, Bireta Sacerdotalia aliquot, Biretum de velutonem Zobelinis, Thecam cum Sentellis Staneis, Thecam cum clipsis, Lectisteria, Thecam cum flassis, Pixides duas, arma servitorum et pecuinariorum, et alias quamplurimas res et Bona ejusdem quondam Jacobi Pisonis ab eodem auferri et occupari fecisset, oblataque et occupata idem Franciscus Comes apud se indebite, ac via juris sine omni teneret et conservaret etiam modo, in quibus omnibus premissis, salvis actibus potentiarijs, praefato quoad Jacobo Pisonj plusquam trium milljum florenorum aurj damna intulisset potentia mediante, in praejudicium et damnum praefati Jacobi Pisonis valde magnum. Quia autem juxta contenta articulorum nuper in conventu generali regnicolarum nostro in ciuitate nostra Alba Regali pro felice coronacione nostra de regio edicto Nostro celebrato formatorum ac per Majestatem nostram Regiam confirmatorum, hujusmodi actus potentiarij more et instar Brevis Brevjum Evocationum, pro quintodecimo die per Nos eo Judices Regni Loci ordinarios decidi debeant et terminarij. Pro et fidelitati Vestrae harum serie firmiter praecipientes, committimus et mandamus, quominus Praesentes has Nostras memorato Francisco comiti praemissorum scilicet Actuum

¹⁾ Ezen felette becses művelődéstörténeti, egyházművészeti, és costumismereti adatokat tartalmazó leltárt röviden ismerttettem: Egyházművészeti Lap, 1882. 215. l.

potentiariorum Patratori per vestrum testimonium fidedignum exhiberi et praesentari faciat. Qui si personaliter reperiri poterit, ibidem personaliter, alioquin Domo habitationis, sive solitae ejusdem Residentiae ammoneat eundem, dicatque et comittat eidem verbo Nostro Regio, at ipse quindecimo die a die Exhibitionis praesentium sibi finem computando, coram Nostra Personali Praesentia personaliter vel per Procuratorem suum legitimum ad praemissa de jure responsurus. Aliasque a nobis finalem Deliberationem debitaque justitiae complementum recepturus modis omnibus comparere debeat et teneatur Certificantes nihilominus eundem, ut siue ipse Terminó in praedicto, coram dicta nostra Personali Praesentia compareat, siue non, Nos ad partis comparentis instantiam, id faciemus in praemissis, quod dictauerit ordo juris. Et posthac hujusmodi Exhibitionis, Ammonitionis et Certificationis Seriem cum Ammoniti Nomine, terminum ad praedictum ut fuerit expediat, dictae nostrae Personali Praesentiae fideliter rescribatis. Datum in Óvár feria Sexta proxima ante Dominicam Oculi. (Mártius 12.) Anno Domini 1528.

Kirül: Certificatoriae ad Instantiam Nicolai Oláh et Alberti de Peregh contra Franciscum Comitem de Sancto Georgio, ratione Despoliati Jacobi Pisonis olim Praepositi S. Sigismundi Budensis. ¹⁾

(Papir, használt állapotban.)

NÉMETHY LAJOS.

¹⁾ Pisó Jakabot a budavári sz. Zsigmond prépostjaként említik: Knauz, A sz. Zsigmondról nevezett prépostság. Pesti Hirnök 1861. I. 29. 30. sz. — Fraknói, A magyar királyi udvar lelkészei. Századok 1881. 766. l. — Némethy, A vörös csillagos keresztes-vitézek rendjének működése és érdemei Magyarországon a sz. Zsigmondról czimzett budai prépostság rövid történetével. Új Magyar Sion 1882. 660. l. — Mikor nyerte ezen prépostságot, határozottan megmondani nem lehet. Először találom ilyennek említve 1523-ban. A sz. Zsigmond prépostsága előtt már más prépostságot bírt, mert II. Lajos 1517-ben jan. 25-én kelt okmányában: »Reverendi Jacobi Pisonis Jurium doctoris protonotarii Apostolici, Prepositi Sancti Joannis de Castro Quinqueecclesiensis, preceptoris et Secretarii nostri«-nak nevezi. Közölve C. N. (Carl Neugeboren) által, Ueber den Geburtsort des Dichters, Redners und Staats-Mannes Jacob Piso Probst des h. Johann von Fünfkirchen. Transilvania II. 95. l. (1838.) — Nádasdy Tamás, Ferdinánd főherczeghez tett előterjesztésben: a mohácsi vést túlélte jeles férfiak közül, kiknek segédelmével lehetne az országot legkönnyebben reorganisálni, így említi fel őt: »Tisztelendő Borsó Jakab tanár, a szent-Zsigmond budai prépostja, titoknok.« V. ö. Jászay, i. műve 51. l.

Miksich Márton végrendelete.

T e s t a m e n t u m M a r t i n i M i k c h i c h .

(1557. Dec. 16. productum 1560. Maii 21. approbatum.)

Ego Martinus *Mjckhijch*¹⁾ de *Jazka*,²⁾ mente et animo quidem per omnia sanus, corpore tamen imbecilli et infirmo. sciens hominem in his terris non habere manentem ciuitatem. sed (sicut Paulus ait) futuram esse inquirendam, rerum mearum, quas mihi omnipotens deus, tamquam villico et dispensatori concesserat, (ut ueniens tandem in conspectum aequissimi et justissimi iudicis illius audire merear: euge serue bone et fidelis, super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam,) tale facio testamentum.

Primum habeo in *Jazthribarzka*³⁾ in promontorio *Obrozizna*⁴⁾ unam vineam, ad quam habeo literas confirmatorias a spectabili et magnifico domino *Petro Erdeuedj*.⁵⁾

Ibidem in *Jazthribarzka* penes *Bneczizam*⁶⁾ fluminem (!) fenilia tria.

Item ibidem in *Jazthribarczka*, ex *Zdalc*⁷⁾ eundo, habeo quinque jugera terrae arabilis.

Item, eundo *Rakhitia*,⁸⁾ in monticulo quinque similiter jugera terrae.

1) A bécsi egyetem főanyakönyve fol. 104^b (1552 II.): »Martinus Mykezycz ex Zagrabia. . . . 2 solidos denar.«

2) Zágrábmegye; *Jaztribarska* néven is fordul elő.

3) *Jazka* néven is fordul elő; »olim com. Podgoriensis. nunc Zagradiensis oppidum.« L. *Czinár*, p. 204.; *Pesty*, Az elt. régi vármegyék II. p. 464—465; *Pesty*, A magyarországi várispánságok története etc. p. 354—358. A zágrábi káptalan 1611. dec. 10-én kelt oklevele szerint: »Graf Thomas Erdödy de Monyorokerek etc. *Jaztrebarska*. . . castrum nostrum«-nak nevezi. Még ma is látható az Erdödy várkastély.

4) *Obrozizna*?, *Obrozniza*? *Jazka* közelében keresendő, talán (?) a név ma ismeretlen.

5) L. Nagy, Magyarország családai IV. p. 60—64; *Pesty*, A magyarországi várispánságok története etc. 358.

6) *Bneczizam*=*Breznycha*, *Breznyecha* Horvátországban, Zágrábmegyében, a zágrábi és a jaskai alispánság területén, Jaska keleti vidékén, a Kupcsinának s általa a Kulpának baloldali mellékvizé a Brezniki-víz [a topographiára nézve *Berzeenni*.] L. Ortway, Magyarország régi vízrajza I., p. 155.

7) *Zdalc* vagy *Sdalc* ismeretlen; talán *Zdichono*? Jaska közelében.

8) *Rakhitia* talán *Ricka* Jaska közelében, vagy *Rakitonica*.

Item penes viam, eundo ex Sdalch, vbi et *argilla* ¹⁾ effoditur, habeo partem optimam terrae arabilis.

Item habeo apud Johannem *Zabockhi* ²⁾ in debito talleros triginta sex.

Item debet mihi Cristophorus *Pethekoich* ³⁾ septem florenos Vngaricales et cruciatos 65.

Item habeo unum vas magnum in *Cananijack* ⁴⁾ apud Thommeck *Philkoich*, ⁵⁾ vallet florenos tres.

Item habeo apud dominum reuerendum patrem meum Sigismundum *Verbouetz* ⁶⁾ vestimenta quędam sacerdotalia, libros et thapeta.

Item habui vini cubulos ferre (!) ducentos apud dominum Lucam presbiterum, quae ut diuenderet rogavi, peccuniam conseruaret ad necessitates meas.

Ex his itaque omnibus primo lego vineam meam in Jaztribarzka existentem sorori meae Vrsulae.

Item talleros triginta sex, quos debet Johannes *Zabokij*, fratri meo Casparo lego cum omnibus alijs, quę habeo in *Sclauonia* ⁷⁾ in Jaztribarzka, ut sunt terra arabilis, fęnilia et alia etiam, si quae sunt.

Domum, quam emi Sagrabie a *Rosentisch*, ⁸⁾ lego sorori meae Vrsulae.

Item habeo apud matrem decem aureos ducatos et octo talleros, quos lego fratri meo Casparo.

Libros, quos habeo apud dominum Verbouez, distribuat sua dominatio scholaribus miseris, reliqua accipiat Casparus frater meus.

Item alia omnia quaecunque hic nominaui receptis illis, quę legavi sorori et pauperibus scholaribus, lego fratri meo Casparo; ipse deinde pro sua bonitate agat cum eis et quę sunt distribuenda pauperibus, distribuat, quae autem uoluerit pro se habere, accipiat

¹⁾ Agyag.

²⁾ Zabók, horvát család. L. Nagy, XII. p. 284.

³⁾ Bedekovics?

⁴⁾ Fel nem található.

⁵⁾ Fel nem található.

⁶⁾ Fel nem található, miután Verbőczyvel való azonossága fel nem tehető.

⁷⁾ A végrendelező szerint Jaztribarzka *Sclauoniában* feküdt, jelölül annak, hogy a 16. században csak »Sclauonien« fordul elő; mind a három végrendeleti tanu, kikről alább lesz szó, magát *Sclaus* vagy *Sclauus*-nak nevezi, habár mindhármán a mai Horvátországból erednek.

⁸⁾ Tollhíza *Rudendich* helyett. »Paulus *Rudendich* Sclaus . . . 2 β« előfordul a bécsi egyetem főanyakönyvében fol. 182^a (1576 II.)

in nomine domini, commendo omnia que habeo tamquam dilecto fratri. Dominus Jesus Christus sit nobiscum semper nunc et in hora mortis amen.

Martius Mýckhich de Jazka

manu propria.

Testes:

Valentinus Napulj, ¹⁾ praepositus *Galgonacensis*, ²⁾ propria.

Petrus Sigmondich, ³⁾ propria.

Nicolaus Dwnich, ⁴⁾ propria.

¹⁾ V. ö. Nagy, Magyarország családai VIII. p. 102. — *Artistenmatrikel* a bécsi egyetemen fol. 196^b [1554 II] (Novemb.) *Valentinus Napulj*, *Galgonczensis* Sclauus néven fordul elő. — *Artisten-Akten* IV. U. o. fol. 250^b [1554 II] 1555. márcz. 10. *Valentinus Napulj*, *Galgonczensis*, Sclauus, baccalaureus [11-ik számú] lett.

²⁾ Czinár p. 169: *Glogoncza* praepositura etc.

³⁾ *Hauptmatrikel d. Wr. Univ.* fol. 87^a [1552 I.] *Petrus Symondych* .... 2 β. *Artistenmatrikel* fol. 194^a [1553. decz. 6.]: *Petrus Sigmondich*, Sclauus, *Zagrabiensis*. *Artistenakten* IV. fol. 250^a (1554 II.) 1555. márcz. 10. *Petrus Sigmonditsch*, *Zagrabiensis*, Sclauus, baccalaureus [4 ik számú] lett. *Artist. Akten* IV. fol. 267^a (1557. II.): III^a congregatio 6. Januarii (1558):

Secundo comparuerunt coram facultate 8 baccalarii, petentes admitti ad tentamen gradus magisterii (köztük a 7-ik *Petrus Sigmondich*, *Sagrabiensis*.) Admissi sunt omnes praeter *Petrum Sigmondich Sagrabiensem*, quem, quoniam quibusdam dominis de facultate constabat de vitae suae inhonestate, admittere facultas noluit. Eo tempore dictum fuit illi vt 9. Januarii rursus coram facultate compareret. *Artist. Akten* IV. fol. 268^a (1557 II) 1558. jan. 10.

Tertio Magister *Hubertus* (Luetanus) proposuit in facultate, magistrandum *Petrum* (de *Sigmondich*) nuper ad se venisse et indicasse, quod audierit ex quodam, qui esset in consiliis facultatis, magistrum *Hubertum* turpitudinem vitae suae testatum esse per magistrum *Sarcotorem*; quod quia egre molesteque non tantum *Hubertus*, sed tota facultas tulerat decretum fuit, ne magistrandus *Petrus* ad tentamen admitteretur, nisi eum, qui ista ex facultate eliminavit, nominaret. Magistrandus diu parcere cupiens reo, tandem coactus confessus est magistrum *Michaelen Pachnan*. Cui ista exprobrata sunt a facultate; tandem auditus, quia omnia negare non poterat, respondit non eo animo a se factum, quo interpretaretur, se deinceps circumspectiorem fore etc. Ne tamen impune ista ferret et reliqui cautiore posthac forent, placuit facultati vt maneat extra consilia facultatis vsque ad finem huius decanatus. Posthec rursus fuit vocatus magistrandus *Petrus*, qui deprecatus fuit culpam magistro *Huberto* et *Sartori*, et iuravit in manus vicedecani quod nec per se nec per alium verbo vel facto, aut quomodolibet aliter, quicquid secum fuerit actum, vindicare

Productum in consistorio Viennensis vniuersitatis die 16 decembris anno etc. 57 et demum approbatum in eodem, die XXI maij, anno LX, ut ex actis vniuersitatis constat.

In fidem notarius venerabilis vniuersitatis iuratus subscripsit manu propria.

Közli: SCHRAUFF K.

velit. Si vero diuersum aliquando deprehensum fuerit, exclusus erit a facultate et omnibus promotionibus facultatis ipsoque facto periurus; poena tamen fuit examinаторibus reseruata fuitque cum ceteris ad tentamen admissus. Acta fac. Art. IV. fol. 269^b (1558. I.)

I^a Congregatio. 1. Maii. Quarto ad fac^{tem} relatum est a viris fidedignis, Petrum natione Slauum [Sigmondich], iam primum ad magisterii gradum promotum, quibusdam suis examinаторibus et aliis magistris clanculum insidiari et minari verbera; fuerunt etiam in prompta litterae, quas scripserat contra examinatores, ex quibus facultas intellexerat animum hominis inimicum; ut autem tempestiuus praeceueretur hoc malum, (erat etiam adhuc omnibus in recenti memoria, quam benigne praedictus Petrus et ex gratia cum aliis suis competitoribus ad tentamen et examen esset admissus, qui propter suos mores et turpitudinem vitae merito poterat excludi et retardari a gradu, ad hec quod iurauerat in facie fac^{tis}. se nec verbo nec facto velle vindicare erga quenquam magistrum vel alium propter acerbiorum suam admonitionem, et si forsitan aliquem in suspicionem raperet de fama, quae de illo spargebatur, cuius praestiti iuramenti finito tentamine et examine oblitus, in periurium incurrit seque rebellem, contumacem et inobedientem exhibuit) tandem decretum est, ne facultas tantam iniuriam ferret, ut coram rectore et consistorio per decanum cum suis assessoribus et D. Petro a Rothis actio quaedam contra illum institueretur, ne talia impune auferret et in exemplum iustam poenam luat. Ubi hoc rescuit, maturabat discessum nec expectabat decisionem causae; procul dubio sensisset poenam dignam factis. Postremo conclusum a fac^{te}, quando quidem illo absente in incoepa causa nihil poterat contra dictum Petrum [Sigmondich] decerni, magnifico D. rectore et consistorio consensiente, ne in posterum salutetur magister, nec in numerum magistrorum susciperetur, et litteras testimoniales non esse dandas, nisi prius deprecetur culpam. Id quod successoribus committo exequendam. (Lachner decanus.) fol. 270^b (1558. I.)

II. Congregatio. 3. Maii: Postremo actum est de Petro [Sigmondich], cuius antea mentio facta est, de pena infligenda et instituenda actione contra illum coram rectore et consistorio; verum propter suum subitum discessum et qui amplius non poterat deprehendi, conclusum est, ut ex superioribus patet; plura repetere hoc loco necessarium esse non putaui et sic lubens praeterii. (Muslerus decanus.)

4) Hauptmatrikel fol. 100^b (1554 II): Nicolaus Donicz Sclauus Kapronzinus. Artisteunatrikel fol. 196^b (1554 II). Nov. Nicolaus

A pozsonyi társas-káptalani egyház leltára 1605-ből.

Regestum seu Catalogus rerum et clenodiae Ecclesiae Posoniensis super rebus argenteis, casulis, cappis, antipendiis et reliquis rebus omnibus, anno 1605. die 15. Martii conscriptis a reverendis dominis domino Matthia Submontano seniore, Martino Varasdi Custode, Joanne Laskai et Joanne Fabricio canonicis eiusdem Capituli.

Anno 1605. die 15. Martii conscriptae res Ecclesiae Posoniensis ad venerabile Capitulum spectantes:

1. Primo 12 calices cum pathenis suis.

Item calix unus, quem domina Margaretha Coniunx domini Joannis Joo ecclesiae legavit cum ampulis duabus argenteis, cruce una argentea deaurata in pede habens insignia legatariae. Cum una item theca repleta corporalibus.

2. Item unus calix cum ampullis, et patena ad altare omnium sanctorum pertinens.

3. Item unus calix cum patena, argenteus deauratus.

4. Item duo cuprei calices cum una patena.

5. Item tria paria ampullarum argentearum. Item unum par ampullarum deauratarum pro pontifice.

7. Item octo thecae reliquiarum. Et unus annulus cum lapide *gemant*.

8. Item maior monstrantia ex argento deaurata per totum.

9. Item unus nodus argenteus deauratus fractus zonam habens.

10. Item alia monstrantia deargentea extra usum uagans.

11. Item duo paria sandaliorum apud praenotatas reliquias in theca collocata unacum tribus mitris simplicibus et unum par thibialiorum.

12. Item duo cornua in forma candelabri facta cum catena

Dwinitsh, Sclaus Kapronzynus. Acta fac. Art. IV. fol. 253^b (1555. I.). I^a congregatio. 22. Sept. 1555: Secundo comparuerunt sex adolescentes, cupientes admitti ad examen pro baccalaureatu in artibus. (Köztük a 2-ik) *Nicolaus Dwynch*. Hi omnes, auditis per fac^{tem} completionibus et testimoniis auditarum lectionum, benigne sunt admissi. fol. 254^b (1555 I.). VI. Congregatio, 13. Oct. (1555 I.) Secundo per examinatores a facultate . . . electos praesentati et commendati sunt candidati pro gradu baccalaureatus examinati, et hoc ordine locati (*Nicolaus Dwynch* a 2-ik a 6 candidatus közt) fol. 267^a (1557 II.). III^a Congregatio 6. Jan. (1558). Secundo comparuerunt coram fac^{te} 8 baccalarii, petentes admitti ad tentamen gradus magisterii (köztük a 6-ik *Nicolaus Dwich*, Kaprocensis Sclaus, qui admissus est).

argentea deaurata in superficie nodo decorata cum effigie S. Catharinae in sede sita.

13. Item effigies una matris Mariae puta Annae cum margaritis secundum caput ornata.

14. Item alia effigies S. Catharinae in forma tabulae longae, argentea deaurata in superficie et inferne instar petrae facta.

15. Item una crux argentea deaurata et fracta in sacco.

16. Item una crux argentea deaurata pro pontifice apta.

17. Item duae cruces cupreae. Una in capitulo deaurata, et alia *Simplex pro usu parochi et capellanorum data.*

18. Item aliae tres Cruces Capituli integrae; duae maiores, una minor. Item quarta crux olim prepositi Papociensis in pede claudicans in superiori vero parte crucifixum, ex uno latere B. Virginem, et alio Joannem evangelistam habens, uti in circumferentia illius legenti apparebit.

19. Item una crux argentea simplex quondam Stephani Radečy (pozsonyi prépost.)

20. Item quatuor candelabra argentea eiusdem quondam Radečy ab eodem Ecclesiae nostrae port mortem legata.

21. Item duae tabulae ad cornua altaris maioris S. Martini factae, laminis argenteis circumductae.

22. Item crux argentea deaurata bene magna instar monstrantiae facta in medio corpore habens utrum fractum, inferne habens duas literas M. et V. cum insigniis Authoris.

23. Item thuribulum unum argenteum cathenam habens et nauiculam cum cochleari.

24. Item peluis argentea cum episthomio seu fundibulo item argenteo.

24. Item uas argenteum cum aspersorio in parte deaurata cum insigniis praedicti Radečy.

25. Item una theca argentea deaurata pro sacris liquoribus apta.

26. Item aliud thuribulum argenteum deauratum.

27. Item una imago argentea B. M. Virg. Sceptrum, Filium et coronam habens secundum capillos deaurata.

28. Item brachium argenteum deauratum intus habens humanum brachium iuxta opinionem hominum.

29. Item quatuor baculi chorales, ex his tres habent nodos, unus autem caret.

30. Item una crux argentea deaurata, cristallum in medio corpore per totum habens, crucifixum in parte superiori et quatuor Evangelistas, subtus cum S. Mariae et B. Joannis imaginibus cum lato pede in theca rubra locata et facta per R. D. Matthiam *Submontanum de Rhastonicza* seniore canonico et huic eccle-

siae S. Martini dedicata atque relictā, ut in circumferenti pedis videre licet.

31. Item una mitra maior pretiosa margarithis per totum laborata pendulis saluis, et duobus nodis in superficie integris, insignia praedicti *Radecij* habens.

32. Item alia mitra minor, in planicie una extrinseca habens lapillos 17 in alia autem pari modo septemdecem, pendulis integris et saluis et berillis exornata.

33. Item unus baculus pastoralis maior in quinque partibus existens cum insigniis saepedicti *Radecij* et pendula sua.

34. Item alius minor baculus pastoralis *olim prepositi Salui* argenteus deauratus solidus cum sua pendula.

35. *Item caput S. Ladislai Regis argenteus deauratus cum corona regali salua et integra decem lapidibus maioribus et decem minoribus exornata, cum theca sua. Item cornu argenteum deauratum, quo utebatur praedictus rex tempore belli. (Száljegyzet : Rs. Napragj accepit.)*

36. Item una crux magna argentea deaurata ex rebus *Budensibus* a ciuibus *Posoniensibus* sine pede accepta, ratione cuius civitas habet literas capituli reuersales.

37. Item unus calix, qui fuit quondam *Francisci Doctoris*, quem habet D. Andreas *Janconicius* apud se. *(Ujabb jegyzet, mely úgy látszik a következőre is vonatkozik : De calice illo nihil constat.*

38. Item alii septem calices argentei deaurati cum tribus pathenis tantum.

39. Item decem corporalia maiora cum attinenciis intra quae sunt et praeciosa gemmis et aureis filis contexta. Item tria uela super calices, oblonga et subducta variis materiis.

40. Item quatuor uela ex serico, ad calices apta, diversi coloris.

41. Item unum album aliud uelum maius ex *pathiolath* ad moustrantiam tegendam tempore processionis aureo filo circumdatum.

Item unum aliud linteum oblongum aureo filo circumdatum et contextum intrinsecus, pro maiori altari datum et aptum. *(Száljegyzet : »Fulekj« ; hihetőleg az adományozó neve.)*

Item minora lintheola auro filo contexta ex *pathiolath*.

Item quinque strophiola antiqua et simplicia ex tela ad varios usus apta.

Item duo strophiola, unum auro filo exornatum circumcirca ; aliud albo opere elaboratum et *recze* uocatum, subtus calicem aptum.

Item unum rochetum album pro pontifice.

Item unum oblongum lintheolum rubro serico contextum per totum.

Item duo uela maiora, unum auro filo in extremitatibus et in partibus certis contextum, alterum simplex album tantum.

Item una crux argentea ad altare ss. Petri et Pauli apostolorum et ad capellam Regine pertinens cum zona sua in scatula quadam parua locata in inferiori conseruatorio una cum literis spectantibus ad dictam capellam.

Item unum strophium *recze* uulgo nominatum ad altare aptum et oblongum. (*Széljegyzet* : Rs. Napragj.)

Item una mappa oblonga ad aram magnam apta ex tela facta et serico diversi coloris contexta.

Item unum uelum album ex *pathiolat* pro b. Virginis imagine in medio pendente.

Item una tabula cuprea in circumferentia lignea extrinsecus, intrinsecus vero argentea lamina per totum obducta quondam Vrielis prepositi de Thurocz alias de Maythe (*gyj*) cum insigniis suis luna. sole et stella.

Item tres tabulae. Vna Saluatoris flagellum et funem prae manibus habens, secunda trium regum tabula, tertia minor Natiuitatis Domini, quarum circumferentiae sunt nigrae ex Hebano.

Item una alba tabula habens Crucifixum in ueluto nigro depictum et contextum.

Item alia tabula alba lapidea effigiei St. Trinitatis secundum certas partes auro illuminata.

Anno Salutis 1605. 15. Martii.

Clenodia Ecclesiae conscripta ut Supra.

Primo.

Indumenta pontificalia argento filo albo contexta cum omnibus attinentiis suis. Casula in forma romana, cuius trabs est aureo et argenteo filo contexta, et duae dalmaticae, cappa una cum sua pendula, velum unum pro pulpito Evangelii et Epistolae eiusdem materiei et coloris, antependium in quatuor partibus eiusdem materiei et coloris maiores duae, minores similiter duae, subducti tela rubra. Gremiale eiusdem similiter materiei et coloris, Velum album unum oblongum aptum pro ministerio Subdiaconi tempore pontificalis officii. Item tres albae eiusdem coloris ex telo factae cum suis sericeis cingulis et aliis attinentiis nempe pendulis ad dalmaticas pertinentibus.

Secundo.

Pontificalia rubra aureo filo contexta, nempe una casula columnam habens in dorso aureo et argenteo filo contextam.

Dalmaticae duae eiusdem materiei et coloris cum pendulis suis eiusdem materiei et coloris, subductae rubro serico duplicato. Cappa una eiusdem materiei et coloris et qualitatis. Antipendium unum in quatuor partibus eiusdem coloris et materiei.

Item unum uelum aurei coloris pro pulpitu. Item gremiale rubrum eiusdem materiei et coloris subductum similiter ut supra. Item unum uelum eiusdem coloris pro subdiacono ad patenam tegendam. Item duae Tunicellae pro pontifice aptae uiridi serico subductae. Item tres albae ad idem paramentum pertinentes.

Item una cappa elegans ex materia athlacz aureo filo rosas contextas habens et a tergo pendulam transfigurationis continens, in anteriori vero parte planetas, imagines diversas Apostolorum et prophetarum aureo filo elaboratas prae se ferens.

Tertio.

Pontificalia nigra. Casula, quae per R. Gabrielem Monozlai Canonicum Posoniensem mutuo pro sepultura fratris sui Rmi Andreae Monozlai prepositi Capituli sub spe bonae fidei accepit, et stipulata manu pectus suum tangendo coram Rndis DD. Martino Varasdi custode et Andrea Wasuari promisit se multo meliorem, elegantioremq; loco eiusdem redditurum. Item duo dalmaticae eiusdem coloris ex eadem materia, subductae nigra tela. Item antipendium unum eiusdem coloris in quatuor partibus ordinatum. Item cappa una, cuius anteriores partes et columna sunt ex Kamuka factae. Item eiusdem coloris Velum unum pro pulpitu factum. Totum hoc paramentum constat ex materia *dupla taphota*. Ad eundem colorem addita est una tunicella ex alba *racz taphota*, cuius partem alteram similem huic habet praedictus D. Gabriel Monozlai. Item una cappa eiusdem materiei et coloris cum pendula sua.

Quarto.

Casula *Palfiana* ex nigro ueluto seu purpura, albam trabem ex argenteo filo contextam in dorso et anteriori parte habens cum omnibus suis attinentiis. Secunda casula eiusdem materia Crucifixum in dorso aureo filo contextum habens cum requisitis suis.

Item cappa eiusdem coloris et materiei subducta rubra tela pro pontifice apta. Item uelutum nigrum subductum nigra tela pro *Sepultura dominorum Canonicorum* factum et aptum, in cuius medio Crux ex albo *athlacz* habetur. Item una alia cappa ex nigra taphota subducta nigra tela.

Item una casula ex nigro ueluto in dorso crucem filo aureo contextum habens cum requisitis suis omnibus.

Item una alia casula ex nigra taphota subducta nigra tela

habens crucem albam ex *racz taphota* cum suis omnibus requisitis. (*Szélfegyzet*: Vicarius est sepultus in ea.)

Item una alia eiusdem coloris, ualoris et materie apud R. D. Andream *Jankouitium* asseruatur ad eiusdem usum concessum. (*Szélfegyzet*: Fabricius sepultus in ea.)

Item una cappa ex albo damasco planetas et pendulam ex auro filo contextam habens, subducta rubra taphota duplicata in parte et tela rubra.

Item uelutum rubrum unum, ad pontificale Faldistorium spectans, repertum est.

Item duo puluilla. Vnum veluto rubro factum, alterum vero item rubrum aureo filo elaboratum.

Item casula una auro filo contexta, subducta uiridi dupla taphota pro columna habens crucifixum berillis ornatum, inferne autem S. Michaelem cum bilance, cum omnibus pertinentiis absque humerali et cum insigniis R^{mi} D. *Andreae Monoslai*.

Item alia casula ex ueluto rubro subducta Crucem in dorso cum imaginibus aureo filo contextas habens, cum omnibus pertinentiis suis. (*Szélfegyzet*: Monozlaiana.)

Item casula alba, filo aureo et argenteo contexta, subducta dupla taphota coloris cerulei, cum omnibus suis pertinentiis. (*Szélfegyzet*: Monozlaiana.)

Item alia casula ex rubra purpura aureis floribus et rosis filoque aureo contexta, subducta tela alba, crucem in dorso cum imaginibus, berillis seu gemmis ornatis, sanctumque Petrum deorsum suspensum et S. Stephanum marthyrem inferne habens, anni 1485. cum insigniis columbae, cum pertinentiis omnibus.

Item casula una ex *Athlacz*, variorum colorum floribus ornata, subducta simplici serico rubro, crucem in dorso aureo filo contextam salutationemque angelicam in brachio crucis habens, cum diversis imaginibus apostolorum, et cum pertinentiis suis.

Item alia casula elegans ex rubro ueluto aureo filo flores contextos habens, Crucem in dorso gemmatam cum crucifixo Christo duo sub pedibus habens B. Virginem Joanni evangelistae commendatam, et tres angelos calices tenentes superne et inferne cum pertinentiis suis.

Item alia casula ex ueluto rubro aureo filo facta diuersis coloribus conspersa in medio dorsi crucem habens, aureo filo berillis et imaginibus ornata, nempe B. Mariae Virg. cum filio, sti Ladislai inferne, Sti Martini. Anni 1451. insignia duplicia habens cum omnibus pertinentiis suis.

Item casula cerulei coloris aureis filis per totum contexta et uariis floribus seu rosis variegatum, crucem in dorso aureo filo factam gerens, imagines diversas, nempe saluatoris cum pomo, in

medio Christum ferens, inferne S. Emerici Ducis cum pertinentiis suis.

Item alia casula Cerulei coloris aureo filo contexta, in dorso Crucifixum aureo filo elaboratum et *insignia Bathoriana* habens, puta Coruum annulum in ore gestantem, literas duas B. et R. item tres dentes continens, cum pertinentiis omnibus.

Item casula ex rubro ueluto aureo filo uarios flores rosasque elegantissimas habens, subducta nigra tela, crucemque in dorso aureo filo ornatam cum diuersis imaginibus sanctorum, inferne Mariam Magdalenam alabastrum habentem, cum omnibus pertinentiis suis.

Item casula ex rubro ueluto seu purpura, subducta alba tela, Crucem in medio dorsi aureo filo et berillis contextam gestans, diversasque imagines sanctarum virginum, imagines sericeas, superne B. M. Virginis cum filio a latere Katharinae et Barbarae interne Dorotheae et Margarethae crucem gestans et draconem conculcans, cum omnibus attinentiis suis.

Item alia casula ex rubro ueluto, subducta nigra tela, ornata imaginibus diuersis, nempe superne Saluatoris cum aureo pomo, Petri et Pauli, cum omnibus pertinentiis suis.

Item casula ex ueluto rubro, subducta tela rubra, uulgo *bagazzia* crucem simplicem cum imagine B. Virginis una cum et filio suo et aliarum ss. tam Virginum, quam et aliorum, inferne S. Cristophori et cuiusdam Diaconi gladium habentis.

Item alia casula alba ex Athlasio, crucem habens aureis filis contextam, subducta tela viridi, cum diuersis imaginibus diuersorum regum, cum attinentiis suis.

Item una casula alba ex damasco albo, subducta rubra tela, crucem in dorso ferens aurato filo ornatam et diuersis imaginibus Virginum ornatam, nempe Catharinae et Margaretae Crucem in manibus gestans et draconem nigrum pedibus conculcans.

Item una casula violacei coloris aureo filo contexta pro Rorate apta et ordinata, subducta tela rubra, in pectore lacera, crucem in dorso ferens cum effigie saluatoris crucifixi, subtus s. Pauli imago, insignia cum una virgine, et inferne insignia leonem et tres stellas habens, cum omnibus attinentiis suis.

Item una casula uiridis coloris ex athlacz, in dorso per totum variis floribus sparsa, berillis seu gemmis exornatis. ferens crucem auro filo exornatam, superne habens saluatorem, a duobus lateribus Evangelistas.

Item una casula ex ueluto viridi, subducta tela *bagarja*, Crucem in dorso gestans aureo filo, gemmis, lapillis contextam, cum pertinentiis suis.

Item alia casula ex rubro ueluto aureo filo flores per totum

contextos ferens, subducta nigra tela. Crucem in dorso gestans aureo filo et gemmis contextam, cum pertinentiis suis.

Item aliae quatuor casulae coelestini coloris cum attinentiis suis, pendentes in trabibus conseruatorii, cum omnibus pertinentiis.

Item una alia casula ex rubro athlasio diversis floribus et coloribus, aureo filo contexta, in dorso crucem gestans aureo filo elaboratam, superne Saluatoris imago, inferne Mariam Magdalenam insignia habens leonem et stellam, cum attinentiis suis.

Item alia casula ex rubro veluto seu purpura, flores aureo filo contextos per totum habet, crucem in dorso ferens gemmis elaboratum, unicornem et aquilas habens, cum omnibus pertinentiis suis, inferne pro insigniis draconem habens.

Item alia casula rubra, flores aureo filo per totum contextos ferens, crucemque in dorso portans simplicem cum attinentiis suis.

Item alia casula simplex aurei et violacei coloris, crucem instar arboris habens, cum attinentiis suis, inferne Mariam Magdalenam.

Item tres elegantiores cappae rubri coloris, aureo filo flores contextos habentes cum suis pendiculis et planulis. Item quatuor simpliciores eiusdem coloris.

Item duae cappae ex uiridi ueluto cum pendulis et planetis suis, una earum aureo filo contexta et subducta alba tela, altera uero nigra tela.

Item duae cappae celestini coloris, tertia similiter celestini coloris aureo filo contexta.

Item alia cappa Violacei coloris ex ueluto. Item aliae simplices cappae albae ex damasco.

Item quinque auleae seu peristromata seu *aranios karpitok falra ualok* ex aureo filo contexta.

Item septem magna tapetia rubra. Item aliud unum magnum album R. D. Praelati. Item aliud magnum uiride et hirsutum.

Item tria tapetia minora albi coloris.

Item antipendia numero duodecim potiora et meliora diuersi coloris et materiei, atque in potiori parte flores aureo filo contextos habentia.

Item cuprea candelabra quatuor deargentata.

Item quatuor pontificalia, quorum unum est ex pergamento, aliud obductum nigro ueluto, argenteas deauratas clausulas cum fibulis suis, et in quatuor lateribus, item argenteis deauratis laminis obductum, in medio autem utrinque duas glandes habens argenteas deauratas. Duo uero simplicia ex papiro.

Item septem missalia Strigoniensia, octauum Romanum, nonum Zagrabiense.

(MÁS ÍRÓ JEGYZÉSE.)

Nota bene ac diligenter.

Calices venerabilis Capituli Poseniensis in toto sunt 24, computando cum illo, qui ultimo a Rs. Gabriele *Monozlai*, canonico Poseniensi mansit, patene uero nouemdecem, ex quibus unus est in Vasaruth cum duabus paruis ampulis argenteis, quas legauit Vxor Joannis Joo. Alter uero ad Chukardt pro flo. 24 den. 50 una cum patina sua venditus, cuius pecuniae rationem habet custos. Tertius uero factus confractus una cum patina sua exigua, et alia uno cum Salinario argenteo et nodo ad reparandam et reformandam paruam monstrantiam Aurifabri (*ügy*) datus est.

Pótlék a fentebbiekhez.

Anno 1617. die 7. Septembris

Noua numeratio seu inuentarium coram Rndis *Georgio Nagy* Parocho ecclesiae Poseniensis et *Francisco Babothj* canonicis et *Martino Varasdj* custode.

Primo. Vna viridea casula, aureo filo contexta, crucem habens ex *paszamán*, viridea tela subducta, cum stola similis coloris, sine manipulo et alba ac humerali.

Item secunda casula ex materia cerulei coloris, columnnam habens ex rubra materia aureis filis intertexta, cum manipulo et stola, subducta tela celestini coloris, sine alba et humerali.

Item tertia casula ex materia diuersi coloris confecta habens crucem ex gemmis, Crucifixum siue effigiem Domini gemmatum habens, desuper Spiritus Sancti, ex utraque parte B. Virgo et S. Joannes Euang. et inferius B. Maria Mag. crucem amplectens, deinde in fine insignia Episcopalia, cum stola et manipulo, sine alba et humerali.

Item duae cappae novae ex purpura nigra, cuius anteriores partes planetae ex atlacz, subductura vero ex tela celestini coloris, factae ex coopertura sepulturae Rmi quondam *Martini Pethe*, Archiepiscopi Colocensis et Locumtenentis regii.

Item Velutum unum nigrum purpureum, per Sp. et Mag. dnum *Joannem Draskovith*.

Item una casula alba ex atlacz, subducta tela celestini coloris cum stola et manipulo, sine alba et humerali, crucem habens ex *paszamán* in dorso, et in anteriore parte ex eadem materia similiter paruam crucem.

Item, Vna casula ex alba dupla taphota, crucem habens latericii coloris, subducta rubra tela, cum stola et manipulo sine alba et humerali.

Ittem duae cappae ex alba Kamuka, quarum anteriores partes similiter ex Kamuka violacei coloris, in dorso cum suis pendulis, subducta rubra tela.

Ittem Vna nova cappa ex alba Kamuka, habens partes anteriores ex Kamuka diuersi coloris, subducta in anteriori parte rubra taphta, reliqua vero pars interior rubra tela, pendulam habens in dorso cum insigniis Rndi dni *Andreae Vaswarj* abbatis de Kapornak et Szalauar, necnon canonici Poseniensis in testamenti legatione a fratre ipsius Joanne Karol alias Vasuarj, facta.

Ittem unum antependium ad aram S. Crucis spectans, donatum per dominam *Fiorapassam de Paar*, relictam egregii *Francisci Kamper*, Violacei coloris, inserta et depicta diuersis floribus et rosis, super materiam violacei coloris, habens in medio crucifixum et a duobus lateribus B. Virginem et B. Joannem Euang. cum insigniis eiusdem dominae.

Ittem, Umbella pro velo corporis Christi ex rubra materia aureis filis intertexta, cum nodis aureis, subducta rubra tela, donata per E. ac Mag. D. Nicolaum Palfy, tunc Praepositum Poseniensem.

Ittem Vnum antependium ex rubra Kamuka subducta tela nigra ad aram B. Virg. spectans.

Ittem secundum antependium ex aureis filis partim rubri partim vero latericii coloris instar columnarum factum, et nigra tela subductum.

Ittem Vnum antependium ex albis filis contextum, vulgo *recze* dictum, subductum rubra tela, a *Baltingeriana* donatum pro ara S. Crucis.

Psalmi Peregrini Vallae, 8 vocum.

Madrigalia 5 vocum Lucae Merentiae.

Magnific. 4 vocum Theodori Leonadi.

Lamentationes Orlandi Lassi.

Responsoria, Antiphonae et Hymni Joannis Matelardi.

Missae Scriptae Philippi de Monte, 6 vocum.

Missae 4. Florii Zachardi.

Moteta 4 vocum Joannis Crucis.

Moteta Seraphini Cantoni, 5 vocum.

Salutationes Beatae Virginis Francisci Salis.

Introitus Dominales Blasii Amonis ibidem Altus.

Cantiones 4 vocum super Dominicas.

Sex Missae Jacobi Bekerle.

Cantionalia quatuor super diversa.

Responsoria duo et unum magnum.

Ordinaria 3.

Hymni scripti.

Psalteria duo.
 Antiphonaria duo.
 Scartecae aliquot permixtae.

A pozsonyi társas káptalani egyház énekgyűjteménye 1616-ból.

Catalogus librorum cancionum venerabilis capituli Posoniensis reuisus 8-a Septembris anno 1616.

6 Vocum partes scriptae.
 5 Vocum Moteta Jacobi Florii.
 Thesaurus Lytaniarum Georgii Vic. . .
 Missae quinque Friderici Lendeneri.
 5 Vocum partes scriptae de Hymnis.
 Introitus Vocum Blasii Amonis.
 Septem Missae Joannis Feldmeur.
 Cantiones Sacrae Piatl Maulgerei.
 Moteta Orlandi Lassi, 6 vocum.
 Partes Salve et Ave Maria 5 vocum.
 Lectiones Job et Moteta Orlandi Lassi.
 Cantiones Sacrae 5 vocum Blasii Amonis.
 Cantiones Sacrae Orlandi Lassi 5 vocum.
 Cantiones Sacrae Joannis Petraloysii.
 Moteta 8 vocum Joannis Crucis.
 Cantiones Sacrae Christiani Erdbacheri.
 Cantiones Sacrae de Festis Joannis Hasleri, bis.

Szemelvények a pozsonyi társas káptalani egyház újabb leltáraiból.

Az 1617. évből :

13. Ittem, Vna crux cuprea deaurata. Altera vero simplex, quae pro usu parochi et capellanorum extradata fuerat, *tempore disturbii Bochkaiani* perdita est.

Item duo annuli argentei deaurati, quorum unus habet lapidem rubrum, alter ceruleum, donati una cum cruce iam nominata a pie defuncto quondam *Jacobo Szentkeresztly* Sacrae caesareae Mattis C merae Hungaricae Posonii Consiliario.

Az 1626. évből :

Item una imago legata a pie defuncto *Balasffy*, cuius circumferentiae sunt argento ornatae.

Item relicta vidua quondam *Pauli Halgas* donavit duas imagines capitulo.

Item *Hölghiana* duas imagines donauit capitulo.

Jegyzet, mely talán Pázmány írása : Praeter haec, admultas Illas. Dni Archi Epi Instantias, ex mandato Sacrae Mattis Regiae consignata sunt Capitulo a Civitate Posoniensi Clenodia Praepositurae Budensis Anno 1626. die (*nincs kitéve*), quorum Registrum Separatum habetur apud Capitulum et Ciuitatem.

Az 1642. évből :

A budai casulák elsején ez a felirat olvasható : »Anno Dni 1450. fecit istud opus, magnificus dnus *Simon Zudar Wayvoda Transylvanus* in nomine Dni nri Jesu Christi ac in honorem Beatae Virginis Mariae Matris eius.«

Ennek a casulának leírását az 1656. évi leltár úgy adja : »Item una pretiosissima casula meris gemmis exornata, in dorso habens effigiem Resurrectionis, et in parte anteriori Natiuitatis. Anno 1450. facta.«

Ugyanott : Infula una *praepositurae Sayhiensis* cum imagine Beatae Virginis, ex altera parte Resurrectionis, cum lapidibus ex una parte decem et margaritis tribus; ex altera parte lapidibus nouem et margaritis duabus, in cuius dependentiis habentur lapides duo.

Pileus cardinalitius cum floccis Eminentissimi condam *Cardinalis Pazmany*.

(A pozsonyi káptalan levéltárából (Capsa I.)

Közli: PÓR ANTAL.

A berekereszturi Deliberatum.

A székelýföldnek egyik kies pontján, a Kis- és Nagy-Nyárad egyesülésétől éjszak-keletre a tenger színe felett 364 m. magasságban terül el Berekeresztúr ¹⁾ a tenger színe felett 417 m. magasan álló templomával. Már Szent Andrástól Bere felé közeledve, korán szemünkbe ötlík az elég magas hegyen álló zömök toronynyal bíró templom, melynek látása önkényt felkölti az ember érdeklődését íránta.

¹⁾ Philippi, Acker s mások azt állítják, hogy a Keresztur nevezetű helységekben a német lovagoknak volt tanyájuk. Ez lehet, hogy igaz; de lehet az is, hogy nem igaz. Lehet igaz, a mit a Nyárad völgyében talált lovagkardok bizonyítanak, s lehet nem igaz, mert a Barcaságon megtelepített német lovagoknak birtokhatárai szorosan körvonaloizva voltak. Lehet, hogy az ily nevű faluk a szent keresztnek tiszteletére szentelt templomaiktól vették nevüket, mint: Sancta Crux.

Mint majdnem minden régi templomunknak, úgy a berekeresztúrinak sem tudjuk építési idejét. Hogy Berekeresztur már a XIV. században központi egyházközség volt, kitetszik az a pápai dézsmák regestruma 1332. évi rovatából, a hol a 619. lapon — »Abraám sac. de S. cruce solv. 8. den. — 8«, s a 733. lapon, hol 4 dénár fizetéssel említettik meg. Sőt még, hogy a XVII. sz. elején a reformátio idejében is a szomszédos 6 faluval, u. m. Bere, Selye-, Kendővel, Márkoddal, Májával s Magyarossal egy egyházközséget alkotott: kitetszik az alább szóról-szóra közölt Deliberatumból, azaz határozatokból, melyeknek 1602-ben kelt eredetije pergamenre írva a berekeresztúri reformatus egyházközség ládájában őriztetik, mely szerint a fennírt évben Vágási György marosszéki ref. esperes-vicarius és berekeresztúri lelkész elnöklete alatt a nevezett hét falú előljárói egybegyűlvén, különféle rendszabályokat hoztak. Ma már öt filia B.-Kereszturtól elpártolt, csak a tőle $\frac{1}{4}$ órányi távolságra fekvő Bere maradt hű hozzá. A jó állapotban levő pergamen 82 cm. hosszú s 74 cm. széles. Olvasható szövege II. Rákóczy György névalírásával van ellátva. Ezen határozatok között nevezetesen pl. hogy predikátort mindig az egyházközség válasszon, még pedig olyat, ki a tanítás vezetésére és megítélésére hívatott legyen, s melléje az egyesült községek költségen iskolamestert állítsanak, ki a népet a jó erkölcsökben nevelje s a tudományokra tanítsa. Egy szép példája a népnevelés körül tett intézkedéseknek. Még azon határozat is törvénynyé van téve, hogy az egyházi szónoklat alatt a cizinteremben senki égetett bort különösen, más italokat és edeleket ne áruljon, zene ne legyen, hanem csak isteni tisztelet után, mi arra mutat, hogy a messze filiákból ide jött hívek templomozás után étkezni s mulatni szoktak. E határozatok oly tiszta magyarsággal vannak szerkesztve, hogy nemcsak nyelvészeti, de históriai tekintetből is méltán megérdemlik a közlést.

A templom is, mint becses műemlék, méltán megérdemlí, hogy egy pár szót róla is szóljunk. Eredetileg, magától érthető, kath. templom volt. Falain a freskó nyomai láthatók. Szentélye három oldalról záródó nyolczszög. A templom ablakai csúcsívesek, míg a toronycsarnokba vezető ajtó köríves; tehát e templom a román- s góthstyl közti átmeneti kornak maradványa. A torony lőrésekkel van ellátva. A torony belső falán a XVI-ik századból több felvésés van; nevezetesen a »Franciscus Belkeni 1595.« felvésés. Felvésett számok a XV. századból is vannak. Egyik harangján, mely a környékben legnagyobb s legszebb hangú, ezen felirat olvasható: »Veni Rex gloriae cum pace 1542.« Ezen rövid megjegyzések után térjünk át a nevezetes okmány olvasására.

Deliberationes dominorum patronorum caetorumque plebeorum ordinum ac totius universitatis in ecclesia Bere Kereszturiensi existente de jure ecclesiastico ab antiqua consuetudine majorum nostrorum recepto usu rite semper conservando ipso die Dominico proximo post festum Beati Michaelis Arcangeli ad lucem anni 1602. in eadem Berekeresztur in perpetuam memoriam factae et communi omnium consensu approbatae.

Mi Vágási György marosszéki esperestnek vicáriussa, és Bere-Keresztur megyéjének praedikatora, Vajai János Deák Maros-Széken vice kapitány, Kosa Mihály Bere-Kereszturról, So Mihály, Szabadi Tamás, Gyergyai Ambrus Beréből, Tamás Deák György, Szőke Péter, Buzás János Mogyorosról, Domokos György, Kováts Máthé, Kováts Lörintz Selyéből, Nagyobb Tsont Péter, Tsont Mihály, Kendei Mihály Kendőből, Nagy Szabó János, Siklodi Gáspár Márkodból, Májai Péter, Simon István, Nagy János Májából: Adjuk emlékezetére mindeneknek a kiknek illik, az mi jelen való levelünknek rendiben, hogy noha ennekelőtte való időkben is a mi eleinknek jó szokása szerint igyekeztük a mi egyházi gyülekezetünket jó rendtartással viselni és igazgatni, mindazáltal, holott mind az mi egyenletlenségünk miatt, s mind pedig országunknak közönséges háborúja miatt, a rendtartásban tapasztaltunk nagy sok fogyatkozásokat:

Annakokáért kiváltképpen az mi mostani praedikátorunknak Vágási Györgynek köztünk való jó vigyázásából és intéséből, e mellett a mi magunk jóindulatjából is egész megyéül közönséges akarattól rendeltünk és végeztünk ilyen megálló és felbomolhatatlan végezéseket.

1-mo. Miért hogy az jó magaviseelő, jámbor, igaz tanitótól vészen épületet, és hogy annélkül egy keresztény megye nép is sohult nem lehet: annakokáért a praedikátor fogadása forogjon oly bizonyos személyeken, kik a tanító rendet mind tudományokban mind erkölcsökben meg tudják ítélni, és ismerni, mindazáltal a megfogadás mindenkoron az egész megye hírével és jó akaratjából lehessen, de hogy egy vagy két személy oly ő magától felindulván, praedikátort híjjon, biztasson és fogadjon, és arra való tekintetre nézve az előbbi megutálja, azt a megye sem a jó szokás meg nem engedi, hanem ha jó okkal akar cselekedni, úgy hogy a megyének nagyobb része véle egygyet értene, quia major pars semper vincit minorem.

2-do. Schola mestert peng a megye fizetésére, ugyan megye akaratyából pro arbitrio suo fogadjon a praedikátor, de ollyat a kit a megye is szeressen.

3-tio. Az egyházi szolgáknak rendeltetett bérek eleitől fogván való törvény és szokás szerint ezután is megtartatik az előbbi mód szerint. ha pedig az egyházi szolga többet kívánna a szokott bérnél, tehát ha megérdemli, a szolgálathoz képest az a megye jóakaratián válják. mennyivel jobbitsa fizetését, az mesternek hasonlósképpen.

4-to. A bérnek buzának zabnak megadásában a megye a régi szokás szerint tégyen egy bizonyos napot alkalmas időben, és megye bírsága alatt valakinek vetése lészen vagy sok vagy kevés a bért ő maga megvigye, vagy megküldje. hogy azzal a megye végezése és jó rendtartása fel ne bomollyon, ha ki pedig meg nem vinné a bizonyos napra. és a mia kárt vallana az egyházi szolga esső miatt. azt tehát, ha valami kárt vall. megbecsülven az egyházfiak. tartozzék megfizetni az engedetlen ember ugyan a megye büntetésével egyetemben, annak meg takarítása-kor pedig egy bizonyos személyt állasson a megye elő, ki megítéllye az adománt, elvehetőe nemé, mindezekre kiváltképpen az eskütt egyházfiak gondot viselyenek a bírakkal együtt, ha kinek pedig vetése nincsen, tehát Szent-Márton napig tartozzék minden okvetetlen meg elégíteni az egyházi szolgát valamivel megeléghetheti egy házas ember bériről, és ha nem cselekedné a megye bírságával egygyütt fizesse meg azután, kit ha a megye meg nem venne, a tisztartó exequáljon.

5-to. Az egyházi szolgák tartoznak az ő hivataljokban eljárni, és az hallgatók közt magokat úgy viselni, hogy az hallgatónak is példa adók légyenek lelki pásztorok lévén, és őket akaratjuk ellen ne kényszeritse senki egyéb dologra valami az ő hivataljok, mindazáltal ha olly szükséges dologra kívántatik kiváltképpen az írogatásban, és olly dologban, ki az ő tiszteknek nem derogál, hát ők is azt megcselekedjék. de a jutalmat munkájoknak megfizessék.

6-to. Az egyházi szolgák kiváltképpen az isteni szolgálatban és az ő hivatalokban és jó magok viselésekben restesek és tunyák ne lennének. és ha a miatt fogvatkozás lenne, a közönséges megye őket arról meginthesse, szólithassa. mindazonáltal egynek. kettőnek arra szabadsága ne légyen, sőt, ha valaki megye híre nélkül meg merészlené cselekedni és lepirongatni tanító-ját, az megye bírságán flor. 12 maradjon, melyet ha az megye meg nem venne, a tisztartó exequáljon, ha pedig a megye intése nem fogna az egyházi szolgákon. tartozzék az esperestnek bemondani a megye és az esperest büntetése alatt légyen.

7-mo. A megye a templomra való gondviselésből tartozik megszállítani az egyházfiakat, és ha mi segítség kívántatik, az egyházfiak is és bíró tartozzanak minden esztendőben a megyét megállatni és megszállítani és az egyházi embereknek házokra,

kertekre és épületekre, a megyét megye birságával rá gyűjteni és megcsináltatni, kire ha ők is gondot nem viselnének a czinterem építésével egyetemben, tehát megye birságán maradjanak. mellyet a tisztartó vehessen meg és az egyházfűságtól is üressék légyenek, azonképpen ha ők reá nem hínák, és valamelyik megye vagy falu el nem jőne, és az épületre gondot nem viselne, azok is 12 forinton maradjanak, mellyet a megye végyen meg suis modis és oda keljen a hová illik, templom, czinterem, pap és deák házához ha mi kelletik, a tisztartót addig bé ne hozzák, hanem a megyének hírré kell tenni, ha gondja nem lészen reá, úgy hozzon, ha pedig azon közben visitorok érkeznének, és a kik miatt a fogyatkozás lenne, ne mind közönségesen, hanem az engedetlenek maradjanak büntetésben olyankor, kiket kinevezzenek és a tisztartóval exequáljanak.

8-vo. Ha pedig a megye gondviseletlensége miatt az egyházi szolgák tisztességekben és becsületekben megfogyatkoznának, és ha az ő hajlékokra és jövedelmekre s mind magokra gondot nem viselnének, tehát az egyházi szolgák elég okot adhassanak a megye ellen töllök való eltávozásra, és közzülök való kimenetelre.

9-no. A megyebéli embertől vagy valakitől akár ki légyen ha az egyházi embernek bántása lészen, a megyének tartozzék megjelenteni az egyházi szolgál, és a megye azt az dolognak rendi szerint vagy intéssel, vagy feddéssel, vagy törvénnyel a minémű a dolog, igazítsa el, és az akárki légyen a harang alatt való személy, de a megye előtt tartozzék törvént állani, se külső székre, se ispánra, se földesurára ne tarthassa magát, ki ha lenne 12 forinton maradjon, ha megizennék és rá nem tartoznék az megye ellen, kinek két része a megyéjé, harmadik része a panaszkodó személyé légyen. De mindazáltal az egyházi ember is ha mi olyat cselekeszik az ő megyés emberi ellen, elsőbben a megye előtt igazodjék dolga, ha ott valamiképpen nem tetszenék, az ő tisztartójához elvihesse, és ott légyen vége dolgának, hogy ezenképpen az ő szabadságokban ők is megmaradhassanak, sőt inkább a megye előtt is és másutt is mindenütt az egyházi embernek azon megye vagy egyházfiai tartozzanak oltalommal, segítséggel mellette lenni, mert a secularis ember a régi articulusoknak continentíája szerint, a secularis forumon az egyházi emberrel nem perelhet, hanem az ő székin és bírāja előtt, ha pedig erre gondjok nem lenne az egyházfiaknak, és fogyatkozása lenne az egyházi embernek felőlle, a megyének panaszt tévén, 12 forintot végyen a tisztartó a contumax egyházfián, de az egyházi szolgák is a megyének minden tisztességét megadják, okot ne adjanak a háboruságára.

10-mo. Ha pedig az egyházi szolgák egymással egyenetlenkednének valami dologból, kiváltképpen a mely nem religiót con-

cernál. a megsértett személy a megye előtt jelentse meg. ha megye előtt jó módjával eligazíttathatik dolgok jó, ha pedig nem. tehát a megye tartozik kiereszteni az esperest eleiben. és ha melyik büntetést érdemel. a megye ellenne ne álljon az egyházi bírónak. hanem szabadsága legyen a megye házában minden időben. afféle dolognak igazittásában, ha ki ellenne támadna, potentián maradjon. a mellyet a tisztartó exequáljon suis modis.

11-mo. Mivelhogy a vasárnap az egész kereszténység közt megtartatik. és az isten is megparancsolta. hogy az hetedik napon ötet szolgáljuk szentséges dologban foglalja ember azon a napon magát. Ezokáért ha kereszténységét és idvességét meg nem gondolja is valaki. hogy prédikációt hallgasson. de azért azon a napon 12 forint birság alatt kézimunkát senki ne tégyen. ne dolgozzék semmit. se a világi dologban ne fáradjon. hanemha igen nagy kételensége lenne. hanem isteni dologhoz illendőkben. kire az egyházfiak és a bíró vigyázzon. ha eltunyálnák. ő rajtok 12 forintot végyen a tisztartó. ha egyéb időkben is innepet hagy a praedikátor. a mig meg nem szabadítja a praedikátor senki ne dolgozzék azon birság alatt. Item vasárnap prédikáció végéig senki korcsomát ne szolgáltatson. se ne árullyon. ne sipollyon, hegedüllyön. tombollyon. rikoltson. arra az egyházfiak és a bírák mindenik faluban vigyázzanak. és ha lenne. a megyének tartozzanak megjelenteni. és a megye 12 forint birságot venni. ha a megye meg nem büntetné. a tisztartó büntetése alatt legyenek.

12-do. A templom czinterem imádságnak háza és helye, senki azért prédikáció alatt semmit ne áruljon. kiváltképpen égett bort. kalmárárut. hanem lust éneklés előtt. és azután mindent szabad legyen árulni. de visszavonás. szitkozódás. verekedés vagy vérontás. se a templomban. se a czinteremben. se a czinterem előtt egy hajtásni földön ne legyen. ki ha lenne 12 forinton maradjon az indított. a kalmárárut. égetbort mit. embert hagyván hozzá a megye elvehessen minden pénz nélkül. ha a végezéshez nem tartanak magokat. senki künn ne merészljen ülni, hanem betakarodjék a templomban. mert ha valaki cselekedné, künn hijában és haszontalan dologban töltené el az időt a prédikáció alatt. tehát a megye kézi kalodát csinálván. abban rakják és az egy napot abban töltse el. mikor a praedikátor az isten házába bemegy. mind férfiak. mind pedig asszonyok bemenjenek a praedikátor után megye birsága alatt.

13-tio. Senki praedikátorral mesterrel az isteni szolgálat közben a templomban semmit ne pántolódjék, vagy panaszkodjék, se meg ne szállítsa sub poena flor. 12, ha ki mit nem türheth, megye előtt jelentse.

14-to. Senki templomban bé ne temetkezzék szent egyháziai kedvek s hírek nélkül, hanem ha kinek olyan szándéka vagyon,

a melly faluból leszen a temetés, azon falubéli egyházfiának tartozzék hírré tenni és egy halottól flor. 5 fizetni, a temetést szépen egyenesítse, kit ha rutul hagynának flor. 5. birságoltassanak.

15-to. A székek dolgából kinek kinek ősítől maradt helye hol volt, ott keresse székit, és ha kinek nem volna helyes széki, az egyházfiak tartozzanak helyet adni, suis modis adjon a székek helyért denar. 30.

16-to. Ha mikor halott esik valamellyik atyánkfia házánál, tehát jó idején a sírásóktól az egyházi szolgálknak izennye meg, és ha híjják ők is tartozzanak elmenni, ha pedig meg nem izennék, és el nem hivatnák. ők is nem tartoznak elmenni, ha pedig künn való falukra kihínák temetni, efféléért külömb fizetés járt elébb, most is a ki mivel megeléghetheti őket, ha bérit megfizette és el nem menne az egyházi szolga, az egy ember béri nélkül maradjon, a keresztesben is az ők bérek megjárjon igazán.

17-mo. A szent egyházfiak olyak légyenek, kik szorgalmatosan templomra, czinteremre, praedikátor, schola mester házára, kertire igen rá vigyázzanak, rontani ne hagyják, hanem építsék, ahoz rendelt jövedelmeket kezekhez vegyék, és arról igaz számot adjanak minden esztendőben, a kit a megye rendel a praedikátorral egyetemben azok előtt. és ha mi jövedelme leszen a templomnak, azt egyebüve ne költség, hanem csak oda, a hová illik, ha pedig mást akarnak tenni az egyházfiak helyében, azt a praedikátor, és a faluknak eleji ítélete szerint válaszszaák, ki légyen méltó arra.

18-vo. Ha valaki szent egyház fűvét vagy földét, papét, deákét elfoglalta volna, tehát mingyarást sub poena flor. 12 tartozzék kiereszténi kezéből, ha pedig a praedikátor vagy szántani, vagy vetni akarná, tehát az egyházfiak tartozzanak földet adni, de úgy, hogy a megyét engesztelje meg az egyházi ember vagy szép szóval vagy fizetéssel, és a megye arbitriumából viseljen az egyházfiu gondot fölöle, ha pedig a megye a dézma miatt meg nem akarná engedni a tanítónak, ő is tartozzék a dézmát kiadni a gabonából, de oly földet rendeljenek, ki jó légyen, és elegendő a szükséghez képest, ha valahol széna fűve volna a templomnak, azonképpen kinállja meg az egyházfiu a tanítót véle, ha az árrát letészik, őket illeti inkább, ha nekik nem kell, adják annak, a ki az árrát letészzi, hogy így az egyházi szolga magát táplálhassa ennyi sok szükséges időben, és a megyének elfogyatkozott voltában.

19-no. Ha valamely vagy buzával, vagy gyümölcszsel avagy zabbal a megye valamikor a szükséges és az időhöz képest segíteni akarja tanítóját, az ő magok jó akarattyok légyen az, ha megtalállják fölöle az ő tanítójokat.

20-mo. Ha pedig a praedikátor a melly földeket bé nem akar vetni, tehát az egyháziak olynak adják tizediben, ki igazán kiadja dézmáját és számadással viselje gondját az egyházfiu, ha pedig ugyan ő maga az egyházfiu a földekben bé akarna vetni, tehát hogy magát a megye előtt kétségessé ne tegye, másunnat való egyházfiakat kettőt híjjon oda mikor dézmája lenne, és azok megbecsülvén a dézmáját az árrán tarthassák meg magoknak, ha magának meg nem tartja, tehát mennél jobb árron hiti szerint tartozzék eladni, kit feliratván számot adhasson rólla.

A kápolnákhöz azonképpen kápolnatiak légyenek, mellyek magokat hittel kötelezvén igaz számot adjanak minden esztendőben a megye és praedikátor előtt, és egy vagy két megye bírása előtt az ő módja szerint peng a kápolnának építésére gondot viseljen, jövedelméből építse, kit ha nem mivelne, a praedikátor panaszszára a tisztartó azokon 12 forintot vehessen, kinek egy része a tisztartójé, egyik része a praedikátoré, a harmad része a kápolnára keljen. E fenn megírt articulusokat és megye végezésit, ha nem minden megye gyűlésében is, de minden esztendőben egyszer egyszer az egy megye mindenek hallottára elolvassa, és számláltassa a megye, hogy tudja minden ember ahoz tartani magát, ne mondhasa senki, hogy nem tudta a jó megye végezésit, mellyet ha a megye nem cselekednék, 12 forinton maradjon, mellyet az esperest rajtok megvehessen, a praedikátorok fizetés nélkül eltemessék. ha házi gazda és gazdaasszony a megyében meghal, mivel egyéb helyeken is lévőltatott.

(Eddig az 1602-ki határozat pontjai, a mikor még nem irattatott hártýára, hanem csak 1658-ban s irattott alá és erősített meg II. Rákóczy György által. A mint az ezutdniakból kitűnik, az eddigi határozatokhoz újabb határozatok hoztattak: s ezekkel együtt a régebbiekhöz csatoltattak. Lássuk a toldaléket.)

21-mo. Noha 1606-dik esztendőben is Batizi János esperest idejében, ugyanezen Batizi János, Datsó Pál, Apáti Pál, Gálfalvi Gergely szentimrei praedikátor, Telegdi János szentistváni praedikátor és Tsengéri György felfalvi praedikátor előtt. et anno 1624. 11. Martii, ezen régi constitutiót Petrus Bekesi, Balthasar Dobokai és Petrus Borzási visitátorok jelenlétekben az egész Keresztur megyéje jelen lévén, egyik faluból is ellene nem mondván, szám szerint huszonegy eskütt emberek tizennégy egyházfiaival egyetemben confirmálák, és minden punctumokban megtartani magokat kötelezték.

De most ujjabban in anno praesenti 1658. renováltatott és hártýára irattatott a becsületes Fogarasi Mihály uram itt való praedikátorságának idejében.

Melly articulusokat egész megye előtt megolvastatván, és

minden punctumaiban s cikkelyeiben helyben hagyván és örökké való megmaradására és erősségére nevek szerint ide alább megírt egyház és birák fiai egygyező értelemről, és akaratból pecsétünkkel mi is confirmálván és mind mi magunk megtartjuk, mind pedig egyebekkel meg tartattjuk, a mi levelünknek bizonyosága és ereje szerint, mellyet hitünk szerint irattunk meg: úgymint Kosa Bálint, Kosa Mihály és Nagy Gergely Bere-Keresztúrról, Sinka András, Vajda István és Istvánfi Péter Beréből, Májai Miklós, Májai Imre és Nagy Tamás Májából. Abodi István, Szantsali György és Domokos György Márkodból. Nagy István, Tsont István és Kátai György Kendőből, Sidó Pál, Szabadi János és nagyobb Tökés Pál Mogyorosról.

Actum datum et renovatum anno 1658. 19-na Januarii.

Anno 1662. die 30 Junii megye gyűlésében egygyező értelemről az egygyességnek s közönséges igazságnak megmaradására végeztük, hogy mikor az egyházfiak megye gyűlését hirdetnek, ha a megye gyűléséből vagy egyház bírója, vagy egyházfia elmaradna, megszóllítván a megye a gyűlésben az elmarattakot, ha egyházfia nemes ha hivatalos felperesnek törvént ne tégyenek, se meg ne büntessék a megszóllításnak napján, hanem maradjon per non venit sententián érette, s más megye gyűlésén megszóllítván, ha igaz okát adhatja elmaradásának, mint vagy betegség, vagy halál, vagy árvíz, vagy tiszteknek parancsolatja, semmi birságon nem marad, ha pedig igaz okát nem adhatja a megye hitessei előtt, megbüntettessenek a vakmerő emberek.

Végeztük ezen egygyezésnek megmaradásáért, hogy megye gyűlésében, minekelőtte birságnak italához kezdene a megye, minden dolgokat isten s az igazság szerint igazítsa, hogy részegen ne láttassanak törvént tenni, ekképpen ha valaki a dolgoknak tilalma szerint birságon marad, tudniillik a melly dolgokról tilalmat tésznek az egyházfiak, a ki meg nem tartja, asztal terítettésen maradjon, megbizonyosodván, hogy ő dolga, mely megbizonyosodott dologért ha az asztal terítő ember pert indittana, birságon maradjon. Anno die ut supra notatis Galambfalvi András m. sz. orthodoxus prosenior a berekeresztúri nemes ecclesia szent egyház birái és fiaival egygyütt.

Mivelhogy az urnak napját tartozik a keresztény ember istennek jó formán szentelni józon elmével innét régi törvénye e megyének, hogy szombat estvéjén semmi praetextus alatt senkinek ne legyen szabad dorbézolni, kalákázni és tánczolni.

Közli: Bocz JÓZSEF.

A szabad vitézek kóborlásai történetéhez a XVII-ik században.

Mióta Bocskai István a vallás és politikai szabadság védelmére fegyvert ragadott, s a bécsi békekötés után a zászlója alatt küzdő hajdú vitézeket hadi érdemeik fejében testületileg kiváltságos állapotba helyezte: hazánkban úgyszólván egy új társadalmi osztály keletkezett, melynek élethivatását kizárólag a hadakozás képezte, bárha a szoros értelemben vett katonaság intézményétől lényegesen különbözött is. Az ilyen szabad s gyakran saját felelősségükre működő vitézekkel azonban hazánk történetében már régóta találkozunk, s mióta a török megfészkelte magát országunk szívében, ezen bátor, elszánt s hadban edzett emberek, kiknek a csaták zaja, míg egyrésről éltető elemük, addig másrésről életföltételük is volt, lassankint nélkülözhetlenekké váltak, és létezésüket — bárha féktelen s rabló természetük miatt sok méltó panaszra szolgáltattak okot — az opportunitás eléggé megmagyarázza.

Hazánkban a török által megszállott vidékein fordúlnak elő feles számmal ilyen szabad vitézek, a kik emancipáltak magukat mind a megyei, mind a földesúri hatalom alól s hadnagyaik alatt ide-oda kóborolva, hadban, békében egyaránt fegyverjogon szereztek élmüket. Mióta pedig körülbelől 10 ezer hajdút Bocskai István nemesi szabadságra emelt, a szabad vitézek törvényhozásilag is elismert testületi szervezetet nyertek, kiknek az erdélyi fejedelmek által az alkotmány érdekében folytatott harczok valóságos eldorádójukká váltak. Az erdélyi fejedelmek egyik feladatát ezen hajdúk megnyerése képezte, s láthatjuk, miként Báthori Gábor alatt is történt, hogy néha végzetes szerepet játszanak Erdély államéletében. Bethlen Gábor dicsőséges harczainak is legfőbb támaszai a hajdúk, illetőleg azon szabad vitézek voltak, a kik a polgári élet jogkörén kívül, s hadi jelszónál más parancsot nem ismerve s nem tűrve, főleg a felső-magyarországi vármegyékben tanyáztak, s harczban félelmes el-lenség, békében rettegett barátok valának. Számuk napról-napra szaporodott a kisebb nemesség soraiból is. Ha a jobbágy megúnta az eke szarvát tartani, ha földesura zsarnoksága elkeserítette, a kóbor vitézeket kereste föl, kik ruhával, karddal bőven ellátták s a független katonai élet bizonyára több vonzerővel bírt reá nézve, mint robotban verejtékeezni; kereshette aztán ura törvényes jussát, ez emberek nem respectáltak a fegyverek erejénél egyéb törvényt. De ha a kisbirtokú nemes is kiforgatá a rabló török az ősi curiából, s ha egyenkint látta fogságra hurczoltatni gyermekeit, feleségét, mint ez igen gyakori eset volt, vagy ha tékozlása következtében

utolsó darab földjét is zálogba vetette s nem maradt egyebe ősi frin-giájánál: felkötötte e rozsdás vasat s a kóbor vitézek bizonyára szívesen látták maguk között azt, kinek az életen kívül nem volt egyéb veszíteni valója. Ide menekült az is, a kit a törvény halálra kere-sett, nem kérdezték ez emberek egymás múltját, nem hogy mi sors verte őket együvé, s talán a fiu gyakran együtt harczolt, egy kupából ivott atyja gyilkosával, s a szerelmes a csábítóval.

Ez embereket folytonos tevékenységre ösztönözte egyrészlől talán saját belső lényük is, de legfőképen a külső körülmények. És így történt, hogy akár volt háboru, akár nem, a szabad vitézek napról-napra csatároztak; fölverték a nyugodtan pihenő török tábort, kitörték az erős végházakból, megzsákmányolva, foglyúl ejtve a föld népét fosztogató pogányt, mire ezek a meglepetéstől magukhoz tértek, már bedördültek utánuk a vár nehéz kapui. Hasztalanul biztosították a békességet az uralkodók egymás között, annak föltételei végrehajtottak ugyan, de a harcz török és magyar között nem szűnt meg, a míg csak két éles szablya akadt az ellen-séges táborokban, s míg az ősök pallosát meg bírá emelni az unokák karja.

Tanuságos dolog lenne azzal a kérdéssel foglalkozni, hogy e kóbor vitézek, martalóczok, rablók szükség idején és szabadság-hősök válságos napokban mily szerepet játszottak hazánk törté-netében? Tanuságos dolog lenne megfigyelni, hogy miként alakultak át azok a kemény, vad harczosok, kik Bocskai és Bethlen idejében éltek, a nemzeti szabadság öntudatos védőivé; és egykor jóllehet csupán mesterség, életföltétel volt náluk a kardforgatás, később, mintha bizonyos felsőbb missiót teljesítettek volna, az alkotmányos szabadság őrzőivé váltottak.

Tagadhatlan dolog, hogy a XVII-ik században e szabad hajduk és végbeli vitézek béke idején ostorai voltak a föld népének. Megszokták a könnyű életet, rablást, zsákmányolást, s ha felsőbb parancs következtében le is rakták ugyan a fegyvert, de mindannyiszor a régi vad harczosokká váltak, ha élelmük fogytán harczy szenvedélyük föltámadt, s ha ellenségtől nem zsák-mányolhattak, megrablák saját fajukat, megsarczolák a föld népét, hogy lovaiknak abrak, s maguknak bor s kenyér legyen.

Az alább következő tanúkihallgatási jegyzőkönyv a Borsod-megyében fekvő putnoki végház vitézei által elküvetett ilyenmő hatalmaskodásokkal foglalkozik, és kitűnően illusztrálja, mily sokat kellett a szegény adózó népnek szenvedni a vitéz uraktól, ha közelökben nem akadt sem török, sem német, a kit megrabolhattak volna. Bort, buzát, marhát követeltek a néptől s bizony keserően lakoltak, ha eleget nem tettek óhajtásaiknak; különben a vitézek ezt nagyon természetes dolognak tartották; éjjel-nappal őrköde

a föld népének vagyona s élete felett: joggal követelhettek ettől hitük szerint vizontszolgálatokat.

Különösen a béketárgyalások alatt öltött a rablás és fosztogatás a szabad vitézek részéről nagyobb mérvet, miként azt a közlött tanuhallgatási jegyzőkönyv is bizonyítja. A linezi alkudozások tárgyalásai már befejeztettek ugyan, de még a béke végérvényesen megkötve nem lett, s így az óvatos Rákóczi hadait szét nem bocsátotta, tanácsosabbnak tartván fegyverek oltalma alatt keresni a béke olajágát; a putnoki vitézek pedig, úgy látszik, csekély zsoldot kaptak, meg különben is elúnták a hosszas tétlenséget és épen nem katonához illő módon szereztek maguknak ételmet és szórakozást. Jellemző azonban, hogy maguk a panaszos felek, a kik e vitézek fosztogatásai miatt azzal fenyegetőznek, hogy elköltöznek lakóhelyükről, a prédálásnál, rablásnál elviselhetlenebbnek tartják *szidalmaztatásukat, becstelenségeiket* és nagy keserőséggel panaszkodnak: »*sem ifjunak sem öregnek becsületi nincsen töllük*«

Ily esetek nagy számmal fordulnak elő a hadviselések történetében, s a putnokiak, általában e szabad vitézek sem jobbak, sem rosszabbak nem voltak kortársaiknál, s ha az alább következő jegyzőkönyv őket nem is, de a kort mindenestre jellemzi.

1648. sept. 23.

Anno 1648. die 23-a mensis Septembris. levén nemes Borsod vármegyének pecsétlő széki Szendrő várasábau: az nemes vármegye eleiben jövének panaszok, hogy az putnoki vitézektől felettébb való bántások volna azoknak. kik az erdő háton lakuak, mely bántogatók és háborgatók, prédálók miatt el kelletnék bujdosniok lakó helyekből; mely dolognak nyilvánban való megtudására bocsáttattam az nemes vármegyétől azon pecsétlő székből, és ez processus szerént vittem végben az inquisitiót.

Anno 1648. die 25. mensis Septembris, én Jákótelki Boldizsár nemes Borsod vármegyének egyik szolgabirája, mentem ezen vármegyében Várkony nevű faluban és ültem le tanuknak szedésére az prédálók ellen, velem lévén Horváth György ezen nemes vármegyének mellettem levő esküdte.

De eo utrum

1. Micsoda prédálást, pusztitást, vereséget, szidalmat, húzást vonást töttek és vittek végben rajtatok?

2. Hul laknak s hova tartanak azok az prédálók s kiknek hiják?

1-ső tanu arli Biró Jakab Márton nemzetes Barius Ferencz uram jobbágya 36 esztendősi hiti után vallja: Tudom, hogy az elmúlt szent-kereszt emelése napján eljövének az putnokiak, poron-

csolták. hogy mindjárt egy juhot, kenyeret eleget. abrakot tiz zsákkal mindjárt szedjek nekik. Elindultam vala. hogy az poroncsolat szerint cselekedjem, de nem várak azt, hanem ő magok voltak az exactorok. Vetni való buzát szedtek ki rajtunk hét zsákkal, lovainkat az mezőből behajtották, szekerünkben fogták, s úgy vitték el az buzánkat. Ugyan ezen putnokiaktul egy kanált nem tarthattunk, hanem mind erővel s mind lopással elvitték tőlünk, nemhogy nagyobb tarthatnánk.

2-dik tanu Arlóban lakozó Demjén Vincze nemzetes Vécsei Sándor uram jobbágya, 50 esztendő, hiti után a szerint vall mint az első tanú, hoc addendo: egy szál deszkám volt, még csak azt is elvitték akkor az putnokiak.

3-dik tanu csépányi bíró Tóth Péter nemzetes Barna Ferencz uram jobbágya, 36 esztendő, hiti után vallja: Ugyanazon napon azon putnokiak hét zsákot hagytak nála, poroncsolták hogy azt megtöltsük abrakkal, azt megtöltöttem, kenyereket adtam, két tyúkot adtam, egy juhot hatalmasúl vittek el.

4-dik tanu bolyki bíró Kutassy Pál nemzetes Bolyki Gergely uram jobbágya, 53 esztendő, hiti után vallja: Ugyanazon hatalmasok estének idején jöttek hozzám; gazdálkodtam volna, s gazdálkodtam is, de azzal nem elégedtek, hanem egész juhot fogtak, azt megnyúzták, noha tyúkot eleget vittem, tyukmnyat vittem, de ugyan nem volt elég, hanem az rettenetes szidalmat cselekedték rajtam.

5-dik tanu Ozdon lakozó Szegh Ádám, nemzetes Ibrányi Ferencz uram jobbágya, 50 esztendő, hiti után vallja: Ezen putnoki vitézek ugyanazon az napon hozzánk jövének s kegyetlenül poroncsolták, hogy vetni való buzát mindjárt készítsünk három zsákkal, mert ha nem készétünk, ott bár ne maradjunk, kassai tiz (!) szapu buzát adtunk nekik vetni valót, három tyúkot, négy kenyeret. Iszonyu volt az szidalmok, az mint szidalmaztak.

6-dik tanu várkonyi bíró Huszár István, nemes egri káptalan jobbágya, 40 esztendő, hiti után vallja: Ugyanazon putnoki vitézek hozzám jöven poroncsolták, hogy buzát, kenyeret, pecsenyét szerezzek, ugy mint hét zsákkal és egy juhot is, mert ha nem cselekeszem, bátor Várkonyon ne lakjam, szerzettem kassai három köből buzát, tiz kenyeret, négy tyúkot az magunk szekérében fogattak velünk, s úgy vitték el.

7-dik tanu Csenterben lakozó nemes személy Bán Gergely, 36 esztendő, hiti után vallja: Ezen egy utban, hogy az putnokiak itt jártak, egy köből buzát adtam nekik; egy hagymát, egy gyümölcsöt nem tarthattunk miattok, rajtunk sötétednek s rajtunk virradnak, kik miatt szintén, ez mint látom, csak el kell pusztulnunk.

8-dik tanu Sajó-Németiben lakozó Csurda János, nemzetes

Inócy János uram jobbágya, 34 esztendő, hiti után vallja: Egy szóval mondhatom, mivel mi csak kezel lakunk Putnokhoz, rajtunk virradnak, rajtunk sötétednek, az mi javunk volna, nem mienk, hanem övék; mely miatt el kell bujdosnunk helyünkéből, ha az úristen oltalmazót nem támaszt mellénk.

9-dik tanu Kis-Károlydon lakozó Tura Márton, tiszteletes Ajtai János uram jobbágya, 30 esztendő, hiti után vallja: Az urunk emberségéért mindennel igéri magát Turánszky Péter, de ugyan minden héten elviszik egy egy kemencze kenyerünket, szidnak, vernek, mely miatt látjuk hogy el kell pusztulnunk.

10-dik tanu Mercsén lakozó Bartók Gergely, tiszteletes Ajtai János uram jobbágya, 38 esztendő, hiti után vallja: Mivel az urunk barátságban vagyon az putnoki kapitánynyal, minden oltalommal igérte magát; de azon közben szőlőnket szabadoson kóborolják, egy gyümölcsöt nem tarthatunk, kenyerünkkel és minden élésünkkel ők birnak s ők parancsolnak az magunkéból, mely miatt szintén elfáradtunk, és el is kell bujdosnunk, ha az úristen oltalmazót nem parancsol valahonnan.

11-dik tanu Uponyban lakozó Patvaros Jakab, tiszteletes Ajtai János uram jobbágya, 60 esztendő, hiti után vallja: Az panaszt az putnokiak ellen isten az ki megmondhatná; mert az mi jóval az úristen minket megáldott, nem miénk, hanem az putnokiaké. De böcsületünk tőlök nincsen, hanem mint egy ellenségre reánk jönnek, szidnak, prédálnak, csak úgy tartanak mint az kiknek semmi oltalmazójok nincsen, mely miatt olyak vagyunk, mint az holt elevenek.

12-dik tanu boccai bíró Christon Mátyás, tiszteletes Ajtai János uram jobbágya, 29 esztendő, hiti után az szerént mindenekeket vall, mint az tizenegyedik.

13-dik tanu saczai Eke Péter, nemzetes Barius Ferencz uram jobbágya, 46 esztendő, hiti után aszerint vall, mint az tizenkettődik tanu és 11-ik.

14-dik tanu Tapocsánban lakozó Szabó János, néhai nemzetes Dósa Thamás uram árvái jobbágya, hiti után vallja: Mi sem szőlőhegyünkhöz, sem házunkban lévő javunkhoz nem bízhatunk, s nem is bizunk, mert az putnokiak poroncsolnak belőle magunknak; az szőlő hegyünkön szélt fognak, szabadoson prédálják, övék valamink vagyon s nem miénk.

15. tanu Csokván lakozó Kaló János, nemes egri káptalan jobbágya, 38 esztendő, hiti után vallja: Az mikor hozzánk jönnek az putnokiak, kegyetlen szidalmat tesznek rajtunk, mely miatt szintén elfáradtunk.

16. tanu Darócson lakozó Nagy Péter, nemzetes Imreh Deák uram jobbágya, 32 esztendő, hiti után vallja: Ezek az prédáló putnokiak minden reánk jönnek hul egyik része, s hul

másik része. Az abrak helyett vetni való búzát szednek rajtunk, mely miatt szintén elfáradtunk.

17. tanu Donha Imreh diznosdi nemzetes Frater Pál uram jobbágya, 36 esztendő, hiti után vallja: Az putnokiak minden napon rajtunk vagynak, csak három s kettő is szintén azt cselekeszi, valamit akar; legközelebb mostan az vetni való búzáukat hordják minden tikozlással, mely miatt szintén elfáradtunk s el-epedtünk.

18-dik tanu szilvási bíró Czakó Márton, nemzetes Barius Ferencz uram jobbágya, 60 esztendő, hiti után vallja: Tegnap előtt jöttek reánk az putnokiak, ezek között volt Darkó Geczi, poroncsolt hogy kenyeret 12-öt adjunk, s minden gazda egy egy tyúkot. Engemet az asztalra keresztül vontak és verni akartak az borért; egy szegény ember szőlőjét megszedvén, volt egy dézsza mustja. azt épen megitták; egy szegény asszonyt addig vertek, hogy sem él sem hal. Más egy embert Varró Mátyást kegyetlenül megvertek, szólván az maga javainak prédálásáért.

Végezetre egy szájjal és egy nyelvvel vallják közönségesen, hogy rettenetes szidalommal illetik őket: Aha ördög teremtette, eb anyájú, ördög lelkű, lélek kurvafiai. Sem iffunak sem öregnek böcsületi nincsen tőlök; mely még az prédálásnál is majdan keservesebb.

Balthazar Jakotelki
iudlium cottus Borsodiensis
(P. H.)

Georgius Horváth
iuratus eiusdem cottus
manu iudicis (P. H.)

(Eredetije a gr. Erdödy-féle Vörösvári levéltárban.)

Közli: KOMÁROMY A.

VEGYES KÖZLÉSEK.

DR. MAITZEN BÉCSI ÖSZTÖNDÍJA.

Dr. Maitzen Gergely zágrábi kanonok 1551-iki végrendeletében honfitársai számára a bécsi egyetemen következő alapítványt tett: »*Item habeo apud Magistrum Lucam, rectorem uniuersitatis Viennensis, florenos hungaricales aureos centum et quinquaginta quos omnes, tam videlicet illos quingentos in moneta, quam etiam in auro centum quinquaginta, lego ad uniuersitatem Viennensem, ut semper, donec durabit familia mea, quando aliqui Viennae voluerint studere, habeant priuilegium seu salarium in eadem uniuersitate Viennensi, vel si quando non fuerint Viennae aliqui de generatione mea, extunc alii duo pauperes Sclaui, de quibus expectaretur bona spes, in eadem uniuersitate habeant priuilegium vel salarium demptis de ciuitate Montisgrencensis et capitulo Zagradiensi habentibus beneficium, prout haec D. Mag. Lucas praefatus disponet, cujus fidem totum hoc negotium transigendum committo.*«

A végrendelet végrehajtói, mint az alapító-levél írja, ezen összeget ezer frtra emelték s Guettenfelder Lukácsnak (art. et phil. mag.) ki is fizették. De Lukács maga, az összeget nem fizette be s ezért a rector és a consistorium, a zágrábi káptalan és Sigmonditsch Péter a hagyományozó unokaöccse kérelmére kiállította az alapító-levelet. Az alapítványi összeg Polderitz Kristóf a Luk. mag. unokaöccse kezében van, ki arról kötelezvényt állított ki.

Az alapító-levél értelmében egy ösztöndíjra Sigmonditsch Péternek s halála után legközelebbi rokonainak van ajánlási joguk, a Maitzen család tagjaiból. A második helyre az alapítvány superintendense ajánl. Az ösztöndíjasok a Rózsa- vagy Bárány-bursa szabályaihoz kötelesek magukat tartani, s 3 év alatt a baccalaureatust s a következő 2 év alatt a magisteriumot kell megszerezniök. Első sorban slavoniai, azután ilyenek

hiányában krajnai, karinthiai vagy alsó-stíriai tanulók tarthatnak az ösztöndíjra igényt. ¹⁾

I.

Nos *Georgius Walterus*, philosophiae ac medicinae doctor ac pro tempore rector almae vniuersitatis *Viennensis* eiusdemque physices professor ordinarius, caeterique domini consistoriales, memoriae commendamus per praesentes, quod honestus vir *Petrus Sigmonditsch* artium liberalium ac philosophiae magister, nobis hodie piae memoriae magistri *Lucae Agathopedii* quittanceiam praesentavit, qua se hic suosque heredes pro mille *Rh. florenos* tenere debere illi obligauit, quos quidem mille florenos *Renenses* constat fuisse ab auunculo illius, reuerendo videlicet *Gregorio Maytzen*, canonico *Zagrabiensi*, ea sub condicione legatos in testamento, ut in hac nostra vniuersitate *Viennensi* vnum stipendium ex eis fundaretur, et donec duraret familia sua, quando aliqui hic *Viennae* ex ea velint studere, haberent subsidium ad studia; familia vero deficiente, duo alii *Sclau*i, pauperes de quibus expectaretur bona spes, demptis tamen ciuitatis *Montis Graecensis* liberis et capitulo *Zagrabiensi*. Qui quidem magister *Petrus* porrigens nobis dictam quittanceiam orauit nos summopere, vt supra dictos mille florenos *Renenses* supra bona libera et non litigiosa locaremus, prae omnibus aliis autem heredibus magistri *Lucae*, si modo super illis sufficientissimo modo cauere valuerint, ac in singulas angarias nepotibus illius competens stipendium se numerare promiserint; propterea autem intercessit pro heredibus magistri *Lucae Agathopedii*, quia eum non modo de se, verum etiam de suo auunculo supra nominato, cum anno etc. 51 in aedibus clarissimi viri domini Martini *Reichkel* decumberet, omnium mortalium plus meruisse agnoscit. Praeterea, videns se ob tenuitatem suarum regularum non posse saepius huc *Taurino* (?) venire, orauit etiam nos, vt daremus sibi vnas literas sub appendenti sigillo nostrae vniuersitatis, in quibus ei concederemus potestatem stipendiarios supradicti stipendii superintendentibus semper praesentandi, ne aliqui abusus in eo fierent per alienos a familia sua, eo vero decedente vt proximior frater in familia *Maytzen* simile ius semper tandem obtineret. Cuius quidem honestis petitionibus moti, vtpote quem et membrum nostrae vniuersitatis esse scimus, et supra dicti *Gregorii Maytzen* nepotem, ex sorore natum, promittimus nos iuxta petitionem ipsius magistri *Petri* hanc totam summam pecuniae, mille videlicet *Renenses* florenos velle elocare: et etiam illi potestatem stipendiarios nobis vel nostris superintendentibus, quos in hoc stipendio ordinabimus, praesentandi (non obstante tamen fratre proximiori si qui in familia testatoris habetur) et post eum fratri proximiori dare: imo damus et concedimus harum nostrarum testimonio. Actum *Viennae* etc.

Kivül: Si magnificus dominus rector domiuo Martino *Reichkel* huic per omnia reuerso (vt dicitur) respondentem obligationem non dederit,

¹⁾ L. Bécsi Egy. Itár fasc. II. Lit. m. Nro 3.

obligationem magistri *Lucae*, qua se suosque heredes tenere debere mihi obligauit, nullo modo det sibi, neque consistorio, eo quod ego sum heres *G. Maitzen* et me magis haec res concernit, quam dominum rectorem uel consistorium.

Petrus Sigmonditsch, m. p.

II. Bécs, 1598. sept. 28.

Von dēr fürst. durchl. herrn *Mathia*, erzherczogen zu Össterreich vnnsers genedigisten herrn wegen, durch die *Niderössterreichische* regierung dem herrn rectorj vnnd consistorio alhieiger vniversitet auf jren in sachen des *Maizerisch* stipendium belangenden bericht anczucaigen: hechst-gedachte fürst. durchl. haben sich daruber genedigist dahin resoluiert, das sy jro gedachten jeren bericht genedigist gefallen lassen, doch das der *Sigmunditsch* sich dahin legitimiere, das er der fundation gemässs dises beneficii fächig vnnd catholisch seye, wellichen man sy hiemit erindern wellen. Actum Wienn den achtvnndezwainzigisten tag Septembris anno etc. im achtvnndneunzigisten.

Kirül: Dem herrn rectori vnnd consistorio der alheilgen vniuersitet zueczustellen etc.

Közli: DR. SCHRAUF K.

KIS-MARTON TÖRTÉNETÉHEZ.

I.

Bécs városa ltárában Kis-Marton történetéhez érdekes okirat őriztetik, mely »1453 an phinecztag vor Sand Merten tag« (nov. 1-én) Bécs-Ujhelyen kelt, s mely következő felirattal van ellátva:

»Berednuss« zwischen Kaiser Friedrich und »Conrat« Eytzinger von Eytzingen betreffs *Übergabe* des Schlosses und der Stadt »*zun Eysenstat*« durch Vermittlung Hans Graedenekker's, Wilhelm Frawnberger's und Hans Seibersdorffer's von des Kaisers Seite.«

Ez okirat tartalma szerint Eytzinger Konrádnak az általa megszállva tartott Kis-Martont köv. feltételek alatt köteleessége a császárnak átadni: A Huber-ház két szőlővel együtt maradjon Eytzingeré s örököséié. A sáfrány és káposztáskert legyenek Eytzinger személyes tulajdonaivá, s halála után ezek szálljanak a császárra. A gundolskircheni (Alsó-Austria, Gumpoldskirchen) és S. Jorigeni (Sz. György, Pozsony mellett), melyeket Eytzinger vásárolt, hasonlóan legyenek tulajdonaivá. Békéltesse ki a császár V-ik Lászlót Eytzingerrel ezen felül egy évre 1453 nov. 8-tól Eytzingernek biztos menedéket ad.

Az okiraton a császár pecsétje s Eytzingeré helyett az ő tanúi Grymm Fridrik Hawczynger Hanns és Pruckner István pecsétai.

Közli: DR. SCHRAUF K.

II.

A kismartoni városi plébánia-egyházra vonatkozó
négy okmány.

Ezen egyház történetéhez adalékot szolgáltatnak azon XV. százdbeli négy okmány másolatai, melyek a város plébánia-irattárában őriztetnek. A másoló szerint, kinek írása a múlt század végére látszik vallani, ez okmányok a városi levéltárban lévő egy másolatról és három eredetiről irattak le; s a negyedik helyen említett okiratra nézve ott áll a leíró jegyzete, hogy a négy pecsétet a tűz szétolvasztotta az eredetiben. Im itt közlöm e másolatoknak rövid kivonatát.

»Copiae aliquot communicatorum cum Parocho Documentorum Litteralium in Archivo L. R. Civ. hujus Kismartoniensis asservatorum.

Sigismundus stb. tudatja, hogy nob. Domina Anna vocata filia Johannis, filii Sebewk de Zemne, relicta Kebolfchar, portiones suas possessionarias in Possessionibus Csakan in Soproniensi, ac Perendorf et Hoffenvoth in Mosoniensi comitatibus, Ecclesiae Parochiali Sti Martini Epis. et Conf. in oppido Kismarthon vocato, et per consequens ipsius Ecclesiae Parochialis Plebanis pro tempore constitutis, perpetuo donasset, imo donavit, cum cunctis eorundem pertinentiis possidendas ita videlicet ut Plebani et Rectores singulis diebus ad honorem Virginis Mariae in aurora unam missam decantare debeant. Praesentes autem sigillo nostro majori, quo ut Rex Hungariae utimur, fecimus consignari. Datum in dicto opp. Kismarthon feria quinta proxima ante Festum Beatorum Fabiani et Sebastiani Martirum. An. dom. Mill. quadringentesimo sedecimo, Regnorum autem Nostrorum anno Hungaricorum vigesimo nono, Romanorum vero sexto.

(Másolatról.)

Miklós pápa levele Frigyes császárhoz, Róma 1451. undecim Kal. aprilis, magyar alattvalókra vonatkozó vallásügyben.

(Másoló megjegyzi, hogy eredetiről iratott.)

Pál pápa bullája. Cupientes ut parochialis Ecclesia Sti Martini in Civitate Ferrea, Jaurinensis Dioecesis congruis honoribus frequentatur, ac etiam in suis structuris et aedificiis conservetur et ornamentis decoretur, a látogatók és adakozók részére bucsuengedményt hirdet. Róma 1468. Tertia Non. Januar.

(Eredetiről.)

Sándor pápa idejéből szentszéki bulla 1500. 2. Januarii. Cupientes ut parochialis Ecclesia Sti Martini Episcopi in ferrea Civitate, Jaur. Dioec., ad quam, sicut accepimus, dilectus nobis in Christo Laurentius Grashamp, Plebanus Ecclesiae Sti Georgii de Sancto Georgio penes dictam civitatem, singularem gerit devotionem, congruis frequen-

tetur honoribus, ac in suis structuris et aedificiis debite reparetur, conservetur, et mauu teneatur, nec non libris, calicibus, ornamentis stb. muniatur, az egyházlátogató és adakozó hiveknek . . . centum dies de injunctis eis poenitentiis misericorditer in Domino relaxamus.
(A városplébánia másolatainak írója szerint ez is eredetiről íratott le.)

A helynevekre nézve megjegyzem, hogy Csákán alatt Fehéregyház, Perendorf alatt Pándorf értendő; Zemne alatt pedig Zemenye lappang. Hoffenvoth és Keboldfchar hibás leírás miatt előttem ismeretlen helyilletőleg család-név. A plébániának nincs arról tudomása, hogy az említett adományozott birtokokat valaha az egyház megkapta volna; ugy látszik, hogy sikeres ellenmondásra akadt az adományozás. Minthogy ez okmányok nézetem szerint az 1768-i tüzet, mely a városi levéltárt nagyrészt elpusztítá, kiállották s csak azután másoltattak le a plébánia számára; azért azt gondolom, hogy azok, és pedig egyik másolatban, három eredetiben, a városi levéltárban még föltalálhatók volnának.

Közli: STESSEL JÓZSEF.

III.

Kismarton történetéhez.

Eigentlicher Entwurf der k. Fr. Eisenstadt ihres dermaligen Standes u. was selbe von der Freimachung an bis hieher erlitten u. ausgestanden hat.

Demnach diese St. Eisenstadt, so vormahls dem Haus Österreichs incorporiret war, die Freimachung gesucht, ist selbe in Defecte zu der erforderlichen Mitteln, bemüssigt worden ein Cap. v. 16,000 f. aufzunehmen, darzu sind kommen 1000 Eimer (!) Ung. Wein, so nacher Hof in kaiserlichen Keller abgeführt wurden.

Die Freimachung ist geschehen A. 1648 bis 1649.

A. 1681. ist die halbe Stadt abgebrannt.

82. abermahlen fast die halbe Stadt.

83. Ist das Stadt von dem Erbfeind totaliter zu Grund gerichtet worden.

84. Haben die Portiongelder angefangen, u. können Wir vermög gefertigten Rehgén bis auf diese Zeit über 200.000 Fl. richtig abgeführt zu haben wahrhaftig beweisen.

Haben die Kreuzen mit 8000 Mann unvorsehend das arme Stadt angefallen, u. mit Gewalt eingedrungen, auch daselbst durch ganze 7 Wochen mit der armen Bürgerschaft ex puro Religionis et Nationis odio (weil die ganze Stadt pur katholisch u. in lauter deutschen bestehet) gehauset, dass welche auch das Leben verloren, u. die es erhielten, durch Plündern u. Rauben um all ihr Hab u. Gut gekommen, u. welche auch nach Entsetzung der Stadt mit Ausfahl u. Nachsetzung um Ihrer Mayestät beständigen Treue Wissens abgefangen worden, haben mit grossen Geld-

unkösten ihr Leben wiederum lösen müssen, von welche gegen Ihre Majestät stets getragene Treue noch keine Ergänztlichkeit? = (Erkänlichkeit) gleich wie Andere sattsam erfahren, erstattet worden, — nebst diesem sind wir von den Kurutzen A. 1706. durch das Feuer angesteckt worden, also zwar dass von der Stadt alles abgebrannt, u. in Aschen gelegt war.

Dann haben wir die v. Ihrer Majestät hinein verlegte Soldateska als v. General Formond,? (= Virmond) Max Stahrenberg u. Eugen bis 1709. durch unsen selbst unterhalten, ja auch denenselben die erforderliche kleine Mondour geschafft, nicht weniger in Placirung der Kranken, wo sogar die Stadt inficiret worden, u. viel der Inwohner gestorben, bis 6000 fl. auf Credit aufnehmen müssen, welche Unkosten wir noch bei Ihro Majestät Josephi 1-i gloriwürdigst Angedenkens sollicitiret, auch eine reichliche Bonification darüber erhalten hätten, so nicht Allerhöchst gedacht Ihro Maj. Todesfall so frühzeitig inzwischen gekommen wäre.

Da nun diese Feindesgefahren u. ungarische Kriege aufgehört, so haben wir die landeskundigen Müssgewächse an Weingärten u. Feldern erleiden müssen, sind wir

Anno 1710. leider Gott durch die Schauer also heimgesucht worden, dass in den Weingärten u. Feldern Alles erschlagen, so dass die Bürger nicht so viel gefähsnet haben, dass sie in andern Jahr anbauen konnten.

A. 1713. haben wir die leidige Pest ausgestanden, u. zur Bestreitung deren hiezu erforderlichen Unkosten neue aufnehmen müssen.

A. 1714. haben wir abermahlen in den Feldern, dann A. 1718. an Weingärten u. Feldern einen erschrecklichen Schauer erlitten.

Item ist die Dürre nachher so gross gewesen, dass man an Körndl und Grass den grössten Abgang erlitt, auch dessenwegen zur Erhaltung der Militz das Heu u. Körndl von entlegenen Orten mit grossen Unkosten herbeischaffen musste.

Letzlichen hat die Stadt kein einziges Beneficium, wovon selbe nur einen Kreuzer zur Unterhaltung der Stadt, oder Abführung der Interessen nehmen könnte; die Bürgerschaft wuste sich wegen der letzten Brunst nicht zu helfen, sie wollten die Lob verkaufen, Pfaun ha dafür 30000 f. angebothen, Stadtrichter u. Magistrat haben bewilliget aber die Bürger nicht; dann

A. 1759. 1768. 1776. wurde die Stadt abermahlen in Aschen gelegt.

A. 1779. 1788. et 1801. wütete hier eine schröckliche Viehseuche. Seit 1793. bis 1808. hatte die Stadt 7 landtäge, 3 Insurrectionen, u. eine noch im J. 808. festgesetzte, zu entrichten, dann Kriegsbeiträge u. Subsidien zu entrichten.

(Kismartoni Binder János polgár birtokában levő kézirat után, mely a jelen század első tizedében egy kéz által, hihetőleg az eredetiről iratott le.)

Közli: STESSEL JÓZSEF.

ADATOK HOMONNAI GYÖRGY TÁMADÁSA TÖRTÉNETÉHEZ.

1. 1616. aug. 18.

A Történelmi Tár 1881-iki évfolyamában közöltem néhány a Homonnai támadását megvilágító oklevelet. Az alább következő két levél szolgáljon ahhoz újabb adalékul.

Paria literarum a magnificis Geor. Homonnay, Andr. Dóczy, Nicolao Esterhazy, et Andrea Lóniay ad comitatus datarum.

Spectabiles, magn., gener., egr. ac nobiles dni amici et vicini nobis obsmi.

Salute et servitii nri commendatione praemissa. Az uristentől Kltnek sok jókat, s jó egészséget kívánunk boldogul megadatni. Nagy szomorú szível kényszerítettünk ez írásunkkal Klteteket megtalálhunk, hogy hallgatásunkkal ellenünk töltött vádlásoknak ne láttassunk consentiálni, s adta volna bár az uristen, hogy erről Kglknek ne kelletnék írunk, mert ez nem egyéb országunkban, hanem két felé való szakadás, ki után mi következhetik, könnyű ellátni, mert omne regnum in se divisum desolabitur, maga mondja Christus urunk, ki hogy im az mi országunkban is bejött, megérthette Klték az Tátrán innét való vármegyéknek Kassára begyült követi leveléből, kiket méltatlanul érdemünk kiül gyalázatosan felőlünk irtanak Kltéknek, számtalan panaszokat tevén ellenünk benne, culpálván azzal bennünket, hogy mi contra publica statuta et contra pacem publicam illetlen dolgokat akartunk volna cselekedni, mely magok imaginatiójára nekünk zendültenek, és hírünkben s nevünkben meggyalázzván rút szidalommal illetenek bennünköt, szolgálunkat fosztották, verték, és Klték némelyikünknek udvarházára is reá mentenek, és rút dolog a mit cselekedtenek, s mégis mi zavarjuk az vizet nekik, alól iván az folyóvízben. Minden megrögzött hazánk és nemességnek szabadsága ellen karddal támadtanak reánk, és azzal prosequálván bennünköt, mintha sem törvénye sem ura nem lött volna országunknak, és ő fgc után is minden tisztviselők elfogytanak volna, hiszen mi is zálogos emberek voltunk, és ha kinek mit vétettünk volna, megtalált volna bennünköt, nem kellett volna szabadságunk ellen reánk támadni, és így szidalmazni s vesztegetni hírünkben nevünkben mintegy nyilvánvaló notoriusokat. De hogy az ő klték panaszára térjünk: Első az, hogy mi contra pactata et publica statuta idegen hadakat hoztunk ez országban, és itt is hadakat fogadtunk. 2. Hogy azok az hadak némely nemes uraimnak megölésekkel jöttek volna be, és némelyeknek halálos sebekkel. 3. Hogy azon hadak az ő klték praedicatorit szidalmazták, fenyegették, és ebeknek nevezték volna. 4. Hogy templomokban (salvo honore) undoklottanak volna, és praedikáló széküket elvagdaltanak volna. 5. Hogy ő klték közül némelyeket halállal fenyegettünk volna.

Ezek azért a kivel Homonnay uramat, és hogy mi ezeket értettük, minket is, Klték előtt vádolnak, kik ellen, bizony dolog, nem kellenék magunk mentségével Klteteket terhelniünk, mivel ugyan ő klték

magok is ezen vádlások ellen elég mentséget adnak mind az magok akkor csinált articulásokban, s mind az Kltekhez és palatinus uramhoz ő ngá-hoz írt levelekben is, mert az utolsó articulásokban azt inserálták ő klmek akkor, mind isten, mind a természet és hazánk törvénye ellen, hogy se közönségesen se privatim törvénnyel se legyen szabad ő klmeket keresnünk, ezért ez mostani ellenünk való cselekedetekért, mert ha törvénnyel procedálunk ellenek, stipulatis manibus öszveadták arra magokat, hogy karddal nyúljanak hozzánk.

Ez-e a mi országunk és nemességünk szabadsága? Ki nem látja ezt az nagy méltatlanságot, hogy mi ha kit törvénnyel keresünk közülök, csak valami privata personát is, hát ők karddal támadnak fel ellenünk mellette. Im látja azért Kltek ezt az nagy szép szent igazságot, és méltó dolgot, kit csak hallani is gyalázatos az mi nemzetünk között. Klteket még azon kérik, tudván azt, hogy Klnek két-két füle vagyon, hogy mind az kettőt ő klnek tartsa, és minket ingyen csak meg se halljon Kltek, és hogy mentségünköt se vegye be, kit Kltekre kellett volna ő klmeknek hadni. De megtetszik ebből is az ő klmek ellenünk való igazságok. Azt hisszük, tudták ő klmek, hogy ha szólunk hogy Klmek, megmentjük magunkat, s annak akarták idején eleit venni. Lássa azért ezt az szép igyenességet is Kltek. Palatinus uramnak is azt írják ő klmek, hogy az confoederatus országoknál mentse ő klmeket ez cselekedetéről, kit mi szükség cselekedni, ha oly nagy méltó okai vannak az ő klmek ellenünk való feltámadásoknak, tudván azt ő klmek, hogy az idő előtt való mentség, vádlás, hiszem mentség nélkül is dicsérik érette ő klmeket, ha méltán cselekedte. De ítélje meg isten s ez világ is azt, ha csak egy mákszemni módjok is volt abban ő klmeknek, kit magok is jobban megértnek ezután. Ez mellett azért az nagy igazság mellett voltak ily készek ő klmek az magok nemzetére támadni, egymással így akarnának elfogyatni bennünköt, s ha másnak is oly kedve lőtt volna hozzája mint ő klnek, azt hisszük, hogy az mit az mi hatalmas és természet szerént való ellenségünk az török egynehány száz esztendő alatt véghez nem vihetett az mi nemzetünkön, ő kglmek vitték volna azt végben. Bizonyosok legyenek ő klmek abban, hogy ha ártani és véteni akartunk volna mi ő klnek, volt volna abban is módunk, de sem gondoltuk sem akartuk soha is, bizonyosságunk lehet az uristen, és a kik ez dolgot értették. Nemde nem magyarok vagyunk-e mi is, és ha valakinek ez országban, országunk veszedelme miatt kárt kellene vallani, bizony úgy tetszik mi is károsodnánk ott, de mi szükség volt volna tehát valami oly mód nélkül való dologra igyekeznünk. Okosságunkat sem vette el annira az uristen, hogy magunk kárával és veszedelmével nemzetünknek és hazáknak kárt és veszedelmet igyekeztünk volna szerezni. Sőt ha Homonnay uramnak igyekezetiben avagy cselekedetiben valami olyat láttunk volna, nemhogy tueáltuk volna abban, de arczul támadtunk volna inkább ő klmére, mivel fáj nekünk is az mi hazánk veszedelme. De soha, látja isten, csak meg sem gondolt valamit olyat, hanem

mindenekben mint ő fgnék igaz híve, és hazájának egyik oszlopa, s hazafia, és nemzete szeretője, mindenekben úgy viselte magát, és neque contra publica statuta, neque contra publicam pacem vétett. Mert hogy Raduly vajda ő nga mellé valami számu vitézt adott, az az ő fge annuentiajából, és patenslevele mellett lött, akármí nemzethől állott legyen is az, mert maga nem mehetett, s az magyar hadakat el is vonták volt mellőle, kit cselekedett az egész keresztyénségnek javáért, és maga jó híréért, nevőjért, kibem nem ítéljük, hogy peccált legyen. Az mi pedig az maga személyét illeti ő klmének, soha bizony az erdcliek libera electiójok ellen, kinek az török is annuált és protestált is mellette, nem nézett semmire. Mely libera electiót nemcsak az onnét inség és törvéntelenség alól kijött atyafiakra értette, avagy érti, hanem szabados országos gyűlésből lött libera electiórúl, melyből ha választották volna ő klmét, kinek mi ellene lehetett volna benne, hiszem nem új dolog ez országunkban, mert micsoda ostobaság volt volna azt nem látni, hogy anélkül az török ereje mellett levén, nagy erő sem mehetett volna elő ott. Abban pedig méltó és igaz módjok is lehetett volna és lehet is kötelességeknek sérelme nélkül, elhagyván egyebet. Az mostani urokat választásakor kötelezték articullussal arra, hogy in omnibus illorum privilegiis et libertatibus megtartja őket, kit ha nem cselekednék, tehát in eo casu reá támadhassanak. Hogy pedig ő azt számtalanszor állalhágta, és csaknem mint rabjait, nem hiveit úgy tartja őket, az napfényénél is világosh. Azért erre nézve nem látjuk az első vádlás ellen, hogy vétett volna sem ő klmé sem mi, kiről ha kívántatik ezután inkább és bővebb informatiót és mentségünköt is adhatjuk.

Másodszor, az mi az idegen hadaknak cselekedetét illeti, a hol azzal vádolja ő klmek, hogy emberöléssel jöttenek be; az esett egy Fekete László nevű atyánkfián, ki jól lakván együtt házánál velek, s elbocsátván házatul, azután vesztek az fiával azon Fekete Lászlónak özve, részeg levén mindakettő, kik mikor egyik is másik is kardhoz nyultanak volna, más józan lengyel az apjának barátja megragadta az fiát, és vitte be udvarában, mely zajra boros szeszszel álmából felkelvén az megnevezett atyánkfia, azt kezdte vagdalni, az ki a fiát oltalmazta és bevitte, kinek ujjait is vagdalta el. Amaz szaladván és sebeit látván, azon puszkával a melyet eleiben hánt, lötte azután által, ki maga kereste magának a jámbor az veszedelmet. De ha ez szintén különben lött volna is, kit mi bizonynyal így értettünk, ez támadás nem illett volna, mert az atyjafainak mind az kapitányok, s mind Homonnay uram ő klmé illendő törvént ígért, s bünösnek találtatván, megbüntetődött volna. Mivelhogy nem is az mi akaratunkkal cselekedte az jámbor, és egyébaránt is más processusa volt ennek. De nem maradtak adása nyavolyások ok is az lengyelek, mert minemő szürnyű halállal öltek ő hennek is egynehányat ő klmek ugyan, iszonyodásra való.

Harmadszor, az mi az praedikátor uram szidalmazását és fenyegetését illeti, azt sem mi hagyásunkból cselekedték, ha cselekedték is, de

nem ítéljük, s nem is maradtak penig abban is adóssá, megadták ö klmek is az kölcsönt nekik. Azért ez sem láttatik elég oknak az mi ellenünk és országunkban megtiltott insurrectióra.

Negyedszer. Hogy az ö klmek valamely templomában (salvum sit) undoklottanak volna, és valami praedikáló székét is tiszítottanak volna le: nem látjuk ebből is elég okának lenni az feltámadást egy olyan embernek embertelenségejért. Nem szólunk az ö klmek gyalázatjára, de az minemő templomok ide néhol vadnak, az vevén magára a hol ugy vagyon, az barom is bele jár delelni, s nem csuda, ha azoktul az a rossz vásott ember példát vött, néha ott történik az is olyankor, hogy a praedikáló székét is eltaszítják, kit szemeinkkel láttunk.

Ötödször. Hogy ö kltet mi fenyegetnénk, avagy fenyegettük volna, mi azt nem tudjuk, s azt arányozzuk, hogy kevés bizonytságot is találna ö klmek arra. De ez az egész világ előtt vagyon, hogy ö klmek nem csak fenyegettek, és most is fenyeget, de nyilván fel is támadt. De ha mi efféle lött volna is, valljon ez lött volna-e annak a rendi, hogy generalis insurrectiót csináljanak ellenünk, és karddal, szidalommal s gyalázással nyuljanak magok authoritásával magok hazafiokhoz? Hiszen volt urunk, volt törvényünk, és voltak országunkban főgondviselők is, az ki befogott volna minket. Im látja azért Klték, ha méltó és elegendő okok-e ezek az insurrectióra, és az minket szidalmazásra, és mind idegen nemzet előtt, mind magunk nemzeti előtt és Klték előtt gyalázásra és vádlásra.

Kérjük annakokáért ti Kltet, nekünk tartott füleivel vegye be az mi igazságunkat és mentségünköt is, kit az ö klmek Kltékhez tött írása extorqueála tőlünk, mert a magunk nemzeténél való pántolódástul és gyűlösegtül mi idegenek volnánk. De látja mind isten s mind ez világ, hogy ö klmek mind az okai, mert hiszem mi is igaz magyarok és hazafiai vagyunk, szolgálatra valók penig, ha szintén valamiben impingálnánk is, non ex malitia, ugy tetszik, ugy sem érdemlenénk, hogy agyon verjen ö klmek bennünköt; annival inkább, hogy semmiben magunknak gonoszok nem vagyunk, hanem inkább magok az közönséges jónak szolgálatjára nevelniek kellenék ö kltnek bennünköt, lám sem urunkat el nem árultuk, sem országunkat, hanem inkább azoknak szolgálni igyekeztünk. De mindezek az Klték böles itéleti, ha igy megvettettünk érdemletlenül magunk nemzetétől, kényszerítés alatt gondviselésünknek kell magunkra lenni, és böcsületünköt meg is kell oltalmaznunk. Az kik penig abban sértegettenek bennünköt, protestálunk is Klték előtt ellenek, hogy idővel országunk és nemességünk igazságával akarunk élni. Mindezeket azért ponderálván Klték, hiszszük, ugy viseli ebben hozzánk magokat, hogy nem idegenit, hanem inkább vonson az közönséges jó, és országunk s maga szolgálatjára bennünköt Klték.

Bettlennék penig az ö sok számtalan hamis és practikás írási, kit Kltékhez tött egynehány ízben, nem érdemlik, hogy azokról való mentségünkkel és írásunkkal Kltet kellessék terhelni, avagy csak papirost is

vele feketitenünk, a kinek isten látni s hallani hagyott, könnyen eszében veheti akárki is az rút gonosz factióit, mely gonoszságit és isten ellen tött eslekedetét másra keni, maga im elég nyilván vagon mind ez világ előtt. De végezzük irásunkat, várván az Kltek jó akaratját, és hazafiaihoz való szeretetét, kibem nem is kételkedünk. Bő irásunkat penig Kltekhez megbocsássa Klmetek, az időhöz is kellett magunkat alkalmaztatnunk. Tartsa meg isten Klmeteket jó egészségben. Datum in arce Ungvár, die 10. Augusti anno dni 1616.

Spl. magn. gener., egr. et nblum Dnum Vrum

servitores, amici et vicini

comes Georg Drugeth de Homonna,

Andr. Dóczy,

Nicolaus Ezterhasy m. p.

Andreas Lóniai.

(Egykoru másolat a kassai városi levéltárból.)

2.

Illme due etc.

Fejér Demeter uram ide jövőn, mind tőle s mind Ngod leveléből megértettem, hogy Ngod az havas alatt vagon. Az moldovai szerencsétlen állapotot is megértettem, kit ezelőtt is hallottam, de soha el nem hihettem. Azért Ngod legyen ott az helyben, sőt bár az havas alatt lenne Ngod sok okokért. Én Pettracsco uramat elbocsáttam Nghoz, én is oda megyek, csak Ngod legyen vesztegségben. Elég nagy búban nyavalyában vagyok itt az lator vármegyék miatt, ha csak házamból egy két mélyföldnre kimenyek is, mingyárt azt költik, hogy Ngddal löttem szemben, sőt csak értenének valamit is, mingyárt feltámadnának, mert Forgács uram úgy szállította le ökö, hogy Ndtől ne féljenek, sem én tölem, hanem Ngod legyen vesztegségével. Pettracsco uramtól én izentem Ngdnak. Éltesse isten Ndat jóegészségben.

Ungvárt, 18. Augusti, anno 1616.

Illmae Dnis Vrae

servitor et frater addictus

comes de Homonna etc.

Külszim: Illmo princepi ac dno Raduliac Walachiae Transalpinac waivodae haereditario etc. dno et fratri observandissimo.

(Egykoru másolat Kassa városa levéltárból.)

Közli: BARABÁS S.

ERDÉLYI FEJEDELEMASSZONYOK LEVELEI.

A kérdés, hogy gyakoroltak-e az erdélyi fejedelemasszonyok uralkodói jogokat, még nem volt kutatás tárgya. Az alább következő négy levél adalékot szolgáltat a kérdéshez. Ezek közül a másodikat Lasztókai

László úr közli Eperjesről, az I. és III-ikat Demkó Kálmán úr szíveségének köszönhetjük ki, mint tudva van, Lőcse városa gazdag levéltárát kitűnően rendezte. Végül megjegyezzük, hogy a III. számú levél Rhédey Ferencz elfogatásához s abból következő halálához szolgáltat új adatokat.

I. 1619. decz. 22.

Susanna dei gratia regnorum Hungariae Transylvaniaeque principissa et Siculorum comitissa.

Generosi domini nobis honorandi, Salutem et benevolentiae nostrae commendationem.

Az Kegtek levelét vöttük mind az includáltatott párral együtt, melyeknek tenorát bőségesen megértettük. Hogy Kegtek késedelem nélkül értésünkre adta az dolgot, Kegtektől jó néven vettük. Az mi illeti azért az lengyelnek hadra való készölletit, lehetséges, hogy had nélkül ez nagy háborúságra való képest nem hagyják országokat, netalám, hogy Homonnai ilyen dülást, prédálást tétete az országban, gondolkodnak ők is arról, hogy Magyarország sem hagyja könnyen, hanem bosszút igyekezik állani az rajta esett méltatlan sok kártételért, így lévén, hihető, hogy az határban hadat akarnak fentartani, de hogy nyilván való ellensége legyen az király és kiválképpen az republica Magyarországnak, még azt el nem hihettük magonkban, mert tudja azt az lengyel király és az ország is, hogy török császár soha azt ő nekik el nem szenvedné, mindazáltal embernek ellenségét nem jó semminek vélni, hanem igen kell vigyázni és generalis uramnak hadait bizonyos helyben szállátani és Széchy uramat is igen kell siettetni, hogy eggyezzen meg Rákóczy urammal, ha az két rendbeli hadak megeggyezhetnek, ha szintén újabb dolgot akart volna is az lengyel próbálni, mi azt hisszük, hogy alább hagyja azbeli szándokát, uram ő kegme is tudom, szüntelen kezdi sollicitálni az portát, és azt megértvén az török, még az télen sok ház gyűl az tatár miatt fel Lengyelországban. Interim Kegtek efféle közönséges híren meg ne nyugodjék, hanem magok bizonyos emberét valami praetextus alatt bocsássa be Lengyelországban és láttassa meg Kegtek az állapotot, ha így vagyon, az mint írják. Az pogány táborba is szoktanak kímeket bocsátani és minden dolgot meghoznak fizetésért az embernek. Azért Kegtek is találhat abban módot, hogy kím által minden dolognak végire mehet, mivel hasznosabb dolog hadakozásnak idején nem lehet, mint ellenségének apparátusát és szándékát bizonyoson megérteni. Igen szükség Kegteknek gyakran írni uramnak ő kegmének, hogy értse az ide való állapotokat. Annakfelette Széchi uramat sollicitálni, hogy siessen elérkezni ökegme. Az mi nézi pedig az mi indolásonkat, hirtelen nem akartonk indolnonk, hanem Kegtektől vártonk informatiót, el is végeztük vala magonkban, hogy kiskarácsony napig nem indulonk, annyival inkább, hogy ez Kegtek levele érkezék, nem sietünk megindolni, hanem Kegtek minket gyakorta tudósétson minden hírek és állapotok felől, hogy ahoz tudjuk alkalmaz-

tatni magoukat. De cetero G. D^{nes} V^{ras} diu et feliciter valere optantes. Datum ex arce nostra Varad die 22 mensis Decembris anno 1619.

Benevola

Susanna principissa.

P. S. Rákóczy uramat kértük, hogy megküldje levelönket Kegyelmeteknek. Azért ha azután valami hírt értett Kegtek, adja értésönkre, ő kegne meg is küldi az Kegtek levelét mi nekönk.

Küldözim: Generosis dominis Melchiori Rejner, Andreae Berzeviczey et Joanni Palaticz proventuum fiscalium regni Hungariae superioris administratorum etc. nobis honorandis.

Q^{ito.} ito. C^{itissime.}
 ito. ito. C^{itissime.}
 ito. ito. C^{itissime.}

Más kéz: 27 Decembris anno 1619.

(Eredetije a löcsei városi levéltárban).

Közli: P. B.

II. 1620. márcz. 14.

Prudentes ac circumspecti nobis honorandi. Salutem et felicitatem.

Intelleximus vos erga curiae nostrae magistrum volentes gratorum animorum specimen addere, eidem carpentum coreo obductum medio Spectabilis et Magci domini Francisci de Pereni supremi Aulae nostrae Capitanei promississe; quam vestram in nostros Aulae officiales propensionem uti grate recognoscimus, ita Vos praesentibus requirendos esse duximus, promissi istius vos commonefaciendo, rogantes dicto curiae nostrae magistro datae semel spei et oblationis factae effectum optato requeipsa contestatum reddere haud differatis, gratiam suae serenitatis, domini nostri charissimi, nostramque benevolentiam in aliis rebus pro compensa rursum expecturi. De caetero Vos bene valere cupimus. Datum in libera ac regia civitate Cassoviensi, die 14. Martii, anno 1620.

Susanna Principissa m. p.

Küldözim: Prudentibus ac circumspectis judici et juratis civibus liberae ac regiae civitatis Eperiesiensis e. c. t. nobis honorandis.

(Eperjes városa Itrában levő eredetiről.)

Közli: LASZTÓKAY LÁSZLÓ.

III. 1621. aprilis 11.

Susanna dei gratia electa Hungariae, Dalmaciae, Croatiae, Sclavoniaeque regina, Tranniae principissa et Siculorum comitissa etc.

Prudentes ac circumspecti viri dni fideles nobis sincere dilecti, salutem et gratiam nostram. Nyilván lehet Hűségteknél Szécsi György felfu-

valkodván, egynehány izben adatott hitlevéléről, szerelmes uramnak és az nemes országnak köteles hűségéről és az uniónak szövetségéről megfeleltetvén, három vagy négyszáz lovast meg annyi számú gyalogot gyűjtvén, pártolást szerzett, Rédei Ferencz uram magát nagy betegen mikor Zabattka táján hozatta volna, utát tolvajul megállatta, és megharcolván szolgálival, ő magát megfogatta és Muránban felvitette, Szerenczinj István-
nal árulóval sok hamis hűtivel practicálván, Fileknek várát megvétette és ott Gümör vármegyében az nemes hiveink házait rontatja, fosztatja, utakat állatja, mely hitszegéséért mind ötet s mind az körülötte valókat az úristen csudállatos képpen megbünteti. Hogy pedig gonosz szándékában elő ne mehessen, látván az én szerelmes uram is Ferdinánd császárnak méltatlan és mód nélkül az békesség dolgában kívánságát, melyet Hűségtek rövid nap megért, tudván immár Szécsi Györgynek állhatatlan dolgát, ottfen jó állapotba rendelte az erősségeket, innár jöttset jó ő kegye erős hadaival Filek tájára. Ma érkezék ő kegyének levele, melyben parancsolja azt, hogy az vármegyéknek ő kegye nevével megparancsoljuk, míg ez tűz jobban meg nem gerjed, hogy Kegtek ilyen országunk és fejedelme árulója ellen personaliter felülvén, ide Kassa mellé lovasokkal, gyalogokkal szállanának.

Azokáért Hűségteknek mint szerelmes hűveinknek hagyjuk és parancsoljuk, hogy sem órát, sem napot, sem több levelünket erről nem várván, jó puskás gyalogokat az Hűségtek régi szokása szerint ide Kassa városában siessen küldenie, hogy az én szerelmes uram onnan feljül hadaival és mi is innen felől fizetett hadainkkal és az végbelielkel együtt az felfuvalkodott nemzetsége árulói ellen jobb módjával procedálhassunk. Mely Kegtek ebbéli promptitudóját és serénységét szerelmes uram kedvesen veszi; De cetero bene valeant, nec secus faciant. Datum in civitate nostra Cassoviensi 14. Aprilis anno 1621.

Susanna m. p.

P. S. a *fejedelemné kezével*: Minthogy pedig az vármegyék is bizonyos követeket bocsátanak be hozzánk ad 18. diem praesentis mensis Aprilis, azért Kegtek is bizonyos attyafiait kettőt vagy hármat ad eandem diem estvére küldje be hozzánk, hogy másodnapon jó reggel consulálkodhassunk mindenekrül.

Külsőim. Prudentibus ac circumspectis viris N. N. judici ceterisque juratis civibus et senatoribus regiae ac liberae civitatis Leutschoniensis etc. Fidelibus nobis syncere dilectis Leutschoviae.

(Eredetije a löcsei levéltárban, a fejedelemné nagy pecsége alatt kiadva, a löcsei városi levéltárból.)

IV. 1627. febr. 10.

Catharina von Gottes Gnaden geborne Marggräfin ausz churfürstlichem Stamme Brandenburgh etc. des heiligen Römischen Reichs vnnd in Siebenburgen Fürstin Frau etlicher Antheill des Königreichs Vngarn, Gräffin der Säckeln auch zu Oppeln vnnd Ratibor Hertzogin etc.

Unsern gnedigen Gruiß vnnnd geneigten Willen zuuor, edle Ernueste besonders liebe getrewe.

Wir werden berichtet, dasz ihr die viervvnd zwantzigh Cublen Haber so ihr vns in vnserm daselbst Anwesen verehret, vnserm gewesenem Stallmeister nit entrichtet, vngeachtet er euch darumb ansprechen vnnnd selbige fordern laszen. Wen vnsz nun solche Hinderhaltung (dem wir vns nit versehen) sehr fremb vorkommet, sonderlich darumb, weill ihr sonstn hiebevorn noch wenig an vnsz gewendet, auch nunmehr dieses geringes Praesent herauszgeben euch beschweret, so glangt an euch vnser Befelch, ihr wollet, sobald euch dieses Schreiben zugestellt wirdt, vnserm lieben besondern dem edlen Paulo Strassbourgh solche vierundzwantzigh Cublen Haber zustellen vnnnd hierinnen den geringsten Mangell nit erscheinen laszen; daran geschicht vnser gnediger Wille vnnnd befehlen euch sonstn in Schutz des Almechtigen. Datum in der Statt Neeszen den 10. Februarii anno 1627.

Catharina m. p

Külczim: Den edlen ernuesten vnsern lieben getrewen Richter vnnnd Rath der Statt Caschaw etc.

Más kéz: Exhibitae 28. Februarii 1627.

(Eredetije Kassa város levéltárában).

Közli: P. B.

A GRÓF TELEKIEK MAROSVÁSÁRHELYI LEVÉLTÁRÁBÓL.

1. 1657. m a j. 17.

Franciscus Rakoci dei gracia electus Transylvaniae princeps, partium regni Hungariae dominus etc. Siculorum comes etc.

Generose fidelis nobis grate, salutem et gratiam nostram. Ez holnapnak tizenharmadik napján emanaltatott Kgd levelét elvettük; urunk atyánk ő nga parancsolt, hogy az mostani expeditiobúl a kik itthon maradtanak, avagy az utból viasszaszöktenek, és kik micsoda mentség alatt vadnak, azokat felcirkáltassuk szorgalmatosan. Azért igen szorgalmatosan felcirkáltatván, arról való registrumát kezünkhez küldenü ne késsék, annak felette mindenfelé bizonyos meghitt embereit jártatván holni hirekröl tudakozzék s ha mit érthet Kgd, minket is tudósítson. Eidem stb.

Datum in castro nostro Colosmonostoriensi die 17 Maii 1657.

Franciscus Rakoci m. p.

Külczim: Gen. Thomae Basa de Zabola celsissimi principis dni parentis nri consiliario, trium sedium siculicalium Sepsi, Kézdi et Orbai supremo capitaneo etc. fidei nobis syncere dilecto.

2. 1670. n o v. 16.

Szolgálók Kgdnek uramnak.

Akarnám uram ha valami bizonyos hírel kedveskedhetném Kgdnek, de a sok vadászat miatt még eddig nem sok dolognak meheténk végére,

mivel a vezér is oda a császárral. A bizony dolog, a készület a hadakozásra nagy, de merre fogjanak, míg a lengyel követet nem expediálják, keveset concipialhatunk. A magyarországiak bejövetele felül értekezik urunk, mely is mivel fővezér híre nélkül nem lehet, a békeség punctumaihoz képest arrúl való gyenge conceptusomat a Naláczy uram leveléből megláthatja Kgd, a ki a dolgokat jobban tudja, lássa, cselekedje azt, a mi jobban tetszik. Panajot hűtivel is ma is azt mondja, hogyha a német ellen leszen a hadakozás, bizonyosan mi rajtunk kezdik el; hol veszik, isten tudja; igaz dolog mi a portától jó szándékunkért rend szerint jót várhatunk, de csak különben ne magyaráznák. Ezt ebben hagyom, ezután talán több bizonyost írhatok, hanem mivel continens a szolgálat rajtam, ahoz képpest bizony én is nehezen felejtetem magam. Kgdet mint uramat kérem Naláczy urammal, jó törekedésével promoveálja dolgomat, két annyi gyanánt esnék, ha kimenetelem előtt lenne, akár Bogát, akár Oláh-Nádas, az is radnóti jószág, contentus lennék akármelyikkel, egyébaránt ha ki szakadok, bizony alább hagyok benne, hat emberért bizony rabja Erdélynek nem leszek. Éltesse isten Kgdet uram jó egészségben sok esztendeig.

Drinápoly 16 Novembris a. 1670.

Kgd jámbor szolgálja

Rosnay Dávid m. p.

Külszín: Tekintetes, nemzetes Teleki Mihály urannak ő kglmének (cum pleno titulo) etc. jó uramnak adassék.

3. 1670. o k t. 14.

Szolgálok Kigyelmednek uramnak.

Szent-Péteren Kigdtől való búcsúzásomkor hagyta vala uram Kigd, hogy bízna valakire dolgomat, midőn Kigd Naláczy urammal egyzersmind lenne udvarnál, melyre ez levelemnél jobbat nem ítltem. Kigdet azért mint régi jó uramat emlékeztetem, kérem sokszori jó ígéreti szerént dolgomban Naláczy urammal ő kglmével együtt szolgáljon szívesen, had legyek én is mind a hazának, mind Kigteknek külön-külön örömet s kész szívvel szolgáló szolgálja. Oláh-Kocsárdot fel ne tegye Kigtek, mivel a mint végére mentem az is haszontalan hely, hanem csak directe vagy a bogáti portiót, vagy Oláh-Nádas, ki is Radnóthoz való falu tíz vagy tizenkét emberből álló falu. E kettő közzül akármelyiket adják ő ngok, kész szolgálja leszek, ha peng ő ngok sajnálják, eltölti isten az én esztendőmet, isten ugy áldjon uram, még én soha tovább conventióval ő ngknak ilyen szorosan, mint eddig magamat nem kötelezem, hanem mint hazában lakos egyik szegény legény, én is mikor reám kerül a sor, szolgállok, de hogy én csak vontan-vonjam a haza szolgálatát semmire nézve, soha bizony különben nem cselekszem, hanem vagy bene contentatus, vagy ferro carceratus szolgállok. Irtam uram Naláczy uramnak is ezen tenorral, ha uram Kigtek ebben oda létemig szolgál, jobban esik mintha honn létemben két annyiban szolgált volna, éltetvén isten

mint jó szolgája igyekezem Kigteknek lenni. Adja isten jó egészségben lássam uram Kigdet.

Datum Brassó 14. Octobris a. 1670.

Kgd jó akaró szolgája

Rosnay Dávid m. p.

Külön szelet papíron: Most is uram, amint eszemben veszem, a dolognak a sulya rajtam fog megfordulni, úgy hiszem mások csak nézni fogják az én ő ngok s haza dögában való tapotásomat (!) s nyughatatlanságomat, melyekben (mivel nekem kevesebb benne) bizony alább hagyhatnék, ha szoros kötelességemről nem gondolkodnám, de uram hütöm szerént irom Kigdnek, ha most Kigtek által remélett dögomban ő ngok előtt kiszakadok, bizony felszabadítom magamat az alól a szoros kötelesség alól s arra hagyom a szolgálatot, *a ki hízelkedésével feji a hazát*, más jószágban Kigtek én nekem ne is próbáljon, mert nekem oly helyen nem kell, a hol hasznát nem vehetem házamhoz, inkább ha ott nem succedal, csak maradjon abban.

Külczim: Tekintetes, nemzetes Teleki Mihály uramnak, ő kglmének (cum pleno titulo) uramnak adassék.

4. 1670. dec. 20.

Kegyelmes uram etc.

Költségünkben mindnyájan megfogyatkozván Boér Zsigmond uram kételenítették lovait kegyelmes uram kiküldeni, melynek alkalmatosságával akarám Ngdat alázatosan tudósítanom. Az császár 1. Decembris érkezik be az vadászatból, énnekem még is itt kell nyomorognom, mivel ha eddig kéredzettem volna s elbocsátottak volna is, csak az előttiekhez hasonló válaszszaal mentem volna kegyelmes uram. Ennyi várakozásomnak penig mi végét adja isten, tudja csak ő felsége, ily bizonytalan alkalmatossággal hírekben írnom nem lehet kegyelmes uram; talám nem sokára magam is megszabadulhatok; vagyok az miatt is elég busulásban kegyelmes uram, hogy senki nem érkezik. Az uristen Ngdat sok eszten-deig boldogul éltesse.

Drinápoly, 20. Decembris anno 1670.

Ngod alázatos szolgája

Rédei Ferencz, m. p.

Közli: SZÁDECZKY LAJOS.

HELY-, NÉV- ÉS TÁRGYMUTATÓ.

Abádi (Abaude) Benedek 526.
Abaffy Miklós 239.
Abaza pasa 105, 116.
Abdullah bég váczí parancsnok 576.
Achmed aga 103, 106, 107.
Aga Léka 80.
Agricola János 523.
Aklizi pasa 116.
Ali pasa 250, 253, 267, 432.
Almássy B. István 17, 26.
Alvinczi Péter 438.
Amade Ádám 160.
Amon Blasius cantionaléja 782.
Andrási György 385, 386, 389, 390.
Andrási Klára 380.
Andrási Miklós 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 371, 373, 374, 375, 376, 377, 380, 381, 382, 383, 384, 385.
Andrási Miklósné (Kerekes Erzsébet) 381.
Andrási Pál 387.
Andrássy Péter 152.
Angyalosi János 235, 308.
Anonymus Belae regis notarius a magyarokról 485, 497, 674.
Anonymus korának meghatározása 701—714.
Apaffy György 40, 439.
Apafi Mihály 333, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 552, 554, 814.

Apor István 555.
Apor Lázár 756, 757.
Apponyi Pál 667.
Aranyos kárpitok falra valók 779.
Armpruster János 759.
Aszalay István 3.

Bakay Benedek 184.
Bakó Ferencz 132, 133.
Bakos Gábor 1, 3, 4, 5, 6, 7, 12, 13, 14, 15, 16, 20, 22, 23, 25, 62.
Bakith Péter 630.
Balassa András 128.
Balassa Ferencz 148, 311, 312, 313, 435, 436, 654.
Balassa-Gyarmath 575, 576, 577, 578, 579, 582, 583.
Balassa Pál 370.
Balassa Simon 128.
Balassa Zsigmond 432, 433.
Balenticz István 731.
Balku Pál 401, 408.
Balling György 58.
Balling János 35, 37, 38.
Balogh Gergely 46, 47.
Balogh István 141, 143.
Balogh László 739, 741.
Baloghvár 18, 25.
Barcsei Ákos 318, 319, 320, 321.
Barcsei Sándor 111.
Barcsay Zsigmond 10.
Barius Ferencz 794, 796, 797.
Barkóczy 121, 125, 136.

- Barkóczi Ferencz 58, 59, 60.
 Bartal György a várjobbágycról 492.
 Basa Tamás 812.
 Basó Mátvás 132.
 Basta György 93, 94, 95.
 Batthyáni Adám 119, 121, 127, 143.
 Batthyáni fia 575, 585.
 Batthyáni Kristóf 419.
 Bay Gáspár 621.
 Bay Mihály 547.
 Baytan pasa 116.
 Bánffy Kristóf 121, 142.
 Bánffy Pál 401.
 Bánffy (losonczy) Zsuzsánna 458.
 Bárczay János 414.
 Báthory Andrásné 320.
 Báthory Anna (Bánffy Dénesné) drágaságai 459, 460.
 Báthory Endre 76, 77, 84.
 Báthory Gábor 211, 212, 213, 214, 215, 222, 224, 251, 253, 254, 308, 309, 310.
 Báthory István 36.
 Báthory László 605.
 Báthory Zsigmond 75, 76, 82, 87, 88, 90, 92.
 Bathoriana insignia 778.
 Beatrix (I. Mátvás neje) királyné 167.
 Becskeházy Zsigmond 609, 610, 611.
 Begány György 153.
 Begner János cselszövése Bethlen G. ellen 225, 226.
 Bekir pasa 116.
 Belgrád 580, 582.
 Beniczky Pál 425.
 Beniczky Péter 421, 422, 424, 425.
 Beniczky Tamás 423.
 Benkő József a székely nemzetségekről 487.
 Bercesényi Imre 104.
 Berényi György 118—143.
 Beriszló István 730.
 Beriszló Péter 198.
 Bernárdffy János 76.
 Berzeviczey András 810.
 Berzéte 9, 12.
 Bessenyei Boldizsár 37.
 Besztercebánya 648, 653, 654, 655, 656.
 Bethlen Druzsiana hagyománya a prot. iskoláknak 547.
 Bethlen Elek 555.
 Bethlen Gábor 72, 74, 116, 211, 214, 215, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 225, 226, 227, 228—256, 307, 310, 311, 315, 316, 329, 432—480, 626, 628, 633, 639, 641, 642—644, 646, 647, 648, 649, 650—673, 804.
 Bethlen Gábor elleni törekvés 224—226, 230, 231, 431—445.
 Bethlen Gábor hadjárata 464—480, 629, 630, 631, 632, 633, 643.
 Bethlen Gábor mentegetőzik Thurzó előtt 239, 240.
 Bethlen Gergely 549, 555.
 Bethlen István 49, 98, 99, 107, 108, 109, 111, 112, 113, 116, 203, 204, 590, 594, 597, 598, 599, 647, 738, 739, 740, 745, 746, 747, 748, 749.
 Bethlen János 447, 548.
 Bethlen Miklós 555.
 Bethlen Péter 588, 591, 593, 594, 595, 596, 735, 736, 743, 744, 745, 746, 747.
 Bécs 5, 66, 68, 151, 152, 153, 155, 156, 157, 202, 249, 388, 389, 392, 467, 472, 519, 528, 564, 599, 630, 642, 657, 668, 672, 728, 729, 730.
 Békés-Gyula 106, 107.
 Béli Kelemen 253, 440.

- Biborban szül. Constantin a magyarokról 486.
 Bicsé 234, 239, 251, 437.
 Bixer Osváld 175.
 Bocskay 58, 59.
 Bocskay István 53, 72, 210, 257, 258, 263, 264, 265, 266, 268, 574.
 Boér György öcsese tanulni Pozsonyba vagy Nagy-Szombatba szándékozik menni 58.
 Bogárdi András 129, 130, 132, 135.
 Bogáti Miklós 305.
 Bonczidai János 314.
 Borbély Ambrus 667.
 Borbély Demeter 92, 93.
 Bornemisza Anna (Apaffy Mihályné) 550, 551, 552.
 Bornemisza Boldizsár 303.
 Bornemisza János 1, 59, 103, 109, 462, 588, 591, 592, 595, 621, 637, 641, 642, 643, 645, 657, 735, 736.
 Bornemisza Mária (Bakos Gáborné) 7, 11, 14, 21, 22, 25.
 Bornemisza László 45, 46, 47—54.
 Bornemisza Miklós 30.
 Bornemisza Pál 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 748.
 Borsos Tamás 449, 450.
 Bossányi Mihály 121.
 Bölöni Gáspár 222, 242, 243, 442, 448, 457, 459, 463, 469, 470.
 Bösztörmény 383, 384.
 Brandenburgi Katalin 99, 106, 112, 115, 116, 117, 316, 317, 811, 812.
 Brassó 87, 88, 89, 90, 91, 115, 213, 226, 232, 253, 303, 432, 433, 549, 550, 740.
 Bruderschaft des heil. Geistes Szepes-Bélan 28.
 Bruderschaft des heil. Leichnams Christi Löcsén 28.
 Buda 97, 99, 106, 107, 108, 145, 198, 209, 211, 230, 344, 345, 432, 526, 540, 568, 569, 570, 571, 574, 579, 580, 582, 584, 585, 586, 590, 594, 599, 661, 662, 726, 727, 728, 729, 730, 738, 739, 740.
 Buda János 554, 556.
 Bucerus 522, 523.
 Bucsai Bertalan 198.
 Bucsí Benedek 554, 555, 556.
 Bucsí István 554, 555, 556.
 Buquoi 467, 668.
 Bussaeus Mihály 174.
 Butykay Bertalan 409, 411.
 Butykay Mihály 409, 410.
 Butykay Orsolya (1. Golyóbis Miklósné, 2. Horváth Simonné) 409.
 Butykay Péter 410.
 Büd 35, 37.
 Caesar Gál 644, 646, 669.
 Camerarius Joachim 339, 528, 529, 531, 535, 536, 538.
 Caprari 382.
 Caraffa generalis 553, 554, 555.
 Cziráky László 156, 161.
 Czobor Imre 640.
 Czobor Erzsébet (Thurzó Györgyné) 634.
 Crato János 339, 535, 536.
 Cruciger Gáspár 530.
 Csallóköz 391, 392, 396.
 Csaholy János 410, 411.
 Csapy Ferencz 410.
 Csáky György halála 66.
 Csáki István 65, 66, 68, 80, 81, 87, 88, 90, 91, 101, 102, 205.
 Csáky László 1, 3, 15, 17, 43, 66, 67, 136, 202.
 Csákyiné 215, 219, 221.
 Csáky Pál 151.
 Chelnick Radoslav 511, 513, 730.

- Chyemeleth 602, 603.
 Chyemeleth (Dupla-) 604.
 Chyemeleth (Rác-) 603.
 Cserényi Farkas 308, 309, 461, 462.
 Csernel György 129, 132, 591, 592, 593, 598, 599, 734, 737, 738.
 Csernel Pál 547.
 Csernely Zsigmond 394, 395.
 Csctnek 5, 6, 7, 11, 13, 14, 20.
 Csrenkóczy Gábor 132, 138.
 Csulay György 747, 749.
 Csuthy Gáspár 567, 569.

 Daczó Lászlóné 740.
 Danazspalánka 579, 580.
 Dampierre 257, 467.
 Daróczy 221, 231, 232.
 Daróczy Ferencz 433.
 Dániel Mihály 755, 756, 757, 758, 759, 760.
 Debreczen 62, 63, 383, 446, 534, 618.
 Debreczeni János 618.
 Debreczeni Tamás 35, 39, 63.
 Deés 95, 266, 319.
 Dési István 242.
 Déva 116, 224, 236, 237, 269, 271, 307.
 Deli Ali 572.
 Dengelegi Miklós 308.
 Dersffy 421, 423.
 Derzsi László 411.
 Desöffy István 173.
 Dévén 725, 726, 728, 729.
 Dévény István 129.
 De Viardy 387.
 Diószeg 40, 63.
 Diószeghy István 554, 557.
 Dobó Ferencz 78.
 Dobos Márton 146.
 Dóczy András 215, 220, 221, 237, 245, 253, 431, 445, 648, 657, 804, 808.

 Dóczy István 659—665.
 Donáth János 554, 555—557.
 Draskovics Ádám 156, 159.
 Draskovich György püspök 125, 361, 363, 368, 371.
 Draskovich János 136, 418, 781.
 Drinápoly 219, 813, 814.
 Duna 229, 230, 307, 389, 394, 435, 526, 568, 569, 726, 728, 729.

 Ebergényi László 160, 162.
 Eck János 521, 522.
 Ecsed 116, 232, 588, 589, 591, 595, 735, 736, 744, 745, 746.
 Ecseki Orbán nemességet nyer 309, 310.
 Eger 229, 230, 535, 581, 582, 583, 586, 589, 609—613.
 Egri Pál 45, 46.
 Élesd 41, 44, 45, 47.
 Engel Keresztély a székely nemzetségekről 487.
 Eösi (falu) 48, 50, 52.
 Eötvös István 312, 313.
 Eperjes 175, 528, 532, 533, 643.
 Erdbacher Keresztély cantionaléja 782.
 Erdély 35, 67, 85, 94, 97, 99, 100, 101, 102, 104, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 116, 117, 211, 213, 214, 215, 216, 225, 226, 227, 228, 234, 236, 245, 250, 258, 312, 313, 329, 434, 443, 527, 540, 541, 589, 608, 647, 656, 661, 741, 742, 743.
 Erdélyi Miksa (Maximilianus Transilvanus) 336, 345.
 Erdődy Gábor 143.
 Erdődy György 143.
 Erdődy Miklós 426.
 Erdődy Péter 768.
 Erdősi Imre 526.

Érsekújvár 141, 628, 656, 659,
666, 673.

Eszék 106, 107.

Esztergom 116, 258, 567, 568,
569, 570, 571, 572, 584.

Eszterházi Dániel 125, 129, 156,
161, 668.

Eszterházi Farkas 143.

Eszterházi István 143.

Eszterházy Miklós 1, 16, 64, 65,
69—72, 108, 109, 123, 125,
126, 128, 129, 131, 134, 135,
141, 142, 143, 356, 357, 358,
359, 360, 361, 362, 478, 574,
579, 580, 582, 584, 585, 586,
592, 593, 594, 596, 597, 598,
599, 630, 634, 638, 639, 640,
664, 665, 671, 734, 737—
739, 804, 805, 808.

Eszterházy Pál 155, 156, 157,
160, 161, 366, 369, 575, 576.

Faigel Zsigmond 171.

Farkas István 129, 132.

Farkas Mihály 155.

Fáncsi György 129, 132.

Fáy István 151.

Fejér György a várjobbágyokról és
a 108 nemzetségről 489, 490,
495, 496, 675.

Fekete Péter 643, 645.

Ferdinánd (I.) 199, 200, 343,
354, 506, 507—510, 513—
518, 519, 540, 724.

Ferdinánd (II.) 623, 624, 625,
626, 627, 628, 629, 630, 631,
636, 641, 651—653, 657,
662, 663, 664, 670, 735.

Ferdinánd (III.) 19, 68, 118, 126,
127, 130, 131, 132, 133, 138,
139, 141, 142, 470, 471, 474.

Ferdinánd (III.) koronázása 136,
137.

Ferenczi Lőrincz 118, 123, 126,
127, 131.

Fogarás 54, 220, 221, 241, 242,
244, 325, 436, 447, 548, 554,
555.

Forgács 59, 60.

Forgács Ádám 143.

Forgács Miklós 547.

Forgács Péter 121.

Forgács Zsigmond 221, 229, 231,
236, 247, 442, 443, 669.

Forgács Zsigmondné 119.

Franck Bálint 555.

Frangepán Bernát 166, 167, 168.

Frangepán Bernát és Ferdinánd
követsége a pápához 167.

Frangepán Ferencz 427.

Frangepán Ferdinánd 167, 169.

Frangepán Isotta 167, 168.

Frangepán Kristóf 167, 724.

Frangepán Mátyás 167.

Frater György 527, 532.

Frater Pál 747, 797.

Fülek 17, 108, 576, 811.

Füzi István 642.

Galgóc 657.

Galony (arany) 170, 171, 172.

Gatti Miklós 316, 317.

Gávay Péter 206.

Gellyén Imre 243, 462.

Gerczna (bélés) 170, 172.

Gernyeszeg 203, 204, 205, 206.

Ghéczy Zsigmond 391, 392, 393.

Görgei Gábor 171.

Görgey János 16.

Görgei Zsuzsanna 172, 173.

Görgény 235, 254, 262, 556.

Gratianus Gáspár 233.

Gregorianezi Ambrus 199.

Gyalu 318, 319.

Gyerőfi György 334, 548, 550,
551, 552.

Gyerőfy János 76, 77.

Gyöngyösi 145, 381.

Gyöngyösi István 77.

Győr 153, 371, 391, 392, 578,
580, 630.

Győrmegeye 155, 160, 163.

Gyula-Fejérvár 34, 35, 38, 56,
73, 75, 92, 98, 203, 222, 227,
228, 229, 233, 234, 236, 241,
245, 246, 253, 270, 303, 304,
307, 315, 316, 317, 318, 325,
328, 445, 446, 447, 450, 457,
459, 462, 463, 527, 547, 548,
550, 551, 739, 741, 747, 749,
755, 757, 758, 759, 760.

Gyulafejérvári Pál 315, 316.

Gyulaffy László 265, 266, 267,
547.

Gyürki Lukács 582.

Hadad 320, 430.

Hadi hírek 525, 526, 534, 540,
564, 565, 568, 569, 635, 650,
659.

Hadi hírek Konstantinápolyból
219, 229, 230, 245, 246, 247,
248, 250.

Hadi hírek a Tökölyi mozgalma
idejéből 373, 374, 377, 378,
379, 380, 381, 382, 383.

Hadra készülés Mihály vajda ellen
79, 80, 81.

Hainburg 5, 127.

Haller Gábor 260, 267, 269, 270,
271, 272, 303, 305, 307.

Haller István 51, 55, 57, 206,
476, 479, 623, 747.

Halmágyi István 268, 304.

Harinnay Miklós 75, 77.

Hasler János cantionaléja 782.

Hasszán pasa 580.

Határigazítás Lengyelország felől
201.

Határrendezés a székelyek s Moldva
közt 272, 303.

Hatos István 596, 597.

Hatvan 576, 583.

Hatvani Zsigmond 227.

Házy János 102.

Henckel János 337, 338, 349,
351, 352, 353, 354, 355, 519,
520, 523, 524.

Henkel Lázár 474.

Herczeg Zsigmond 593.

Hess János 338, 351, 352.

Hevenyesi János 155.

Hírek Konstantinápolyból 464, 670.

Hoberdancz János 506, 507, 509,
512, 515, 724, 728, 730, 731,
732, 733.

Hodolin (Hutin) 432, 435.

Hofman György 259, 261, 265,
446.

Homonnay György nyugtalanko-
dása 431, 432, 433—445,
466, 631, 738, 804, 805, 808,
809.

Homonnay János 57, 112.

Homonnay Mária 177.

Horváth Boldizsár 170, 171.

Horváth Ferencz 78.

Horváth Gergely (csabai) 167, 168.

Horváth György 794, 797.

Horváth Imre 172.

Horváth István 78, 630, 650, 651.

Horváth István a 108 nemzetség-
ről és a várjobbágyokról 485,
494, 495, 496, 497, 498, 499,
501, 502, 503, 674, 675.

Horváth Markó 170.

Horváth Mihály 147, 149.

Horváth Miklós 46.

Horváth Simon 409.

Horvátország 124.

Hosszu János 759, 760.

Huet Albert 259, 261, 265.

Hunyadi Mátyás 167.

Huszzain budai pasa 598.

Huszár Péter 88, 132, 596, 597.

Huszt 556, 591, 741.

Ibrahim pasa 116, 570, 572.

Ibrányi Ferencz 795.

Illésházi 128, 129, 130.
 Illésházi Gábor 425.
 Illésházi Gaspár 593, 657, 666.
 Imhoff Károly 259, 261, 265.
 Imreffy János 51.
 Iván császár (Csernoevics Nenád) 504,
 505, 506, 507, 508, 509—185,
 724—729.
 Izabella királyné 527.

 Jacobaeus Jakab 176.
 Jacobinus János 76, 77, 78.
 Jakusith püspök 131.
 Jakusith András 635.
 Jákótelki Boldizsár 794, 797.
 Jankovich András 774, 777.
 János pap országa 57.
 Jenő 229, 230, 231, 234, 239,
 329, 432, 436.
 Jeszenszky Miklós 390.
 Jezsuiták 356—370.
 Joo János 201, 772.
 Jósika István 76.
 Jusuf aga 101, 113.

 Kabos Mihály 401, 408.
 Kalmár Mihály 2, 3, 4, 5, 6, 12,
 13, 14, 17, 20.
 Kamuthy Balázs 439.
 Kamuthy Farkas 215, 449, 450.
 Kapi András 223.
 Kassa 3, 14, 15, 20, 21, 64, 70,
 135, 221, 236, 254, 258, 306,
 372, 373, 375, 381, 382, 387,
 462, 468, 476, 477, 488, 588,
 592, 621, 625, 626, 627, 628,
 630, 632, 633—635, 641,
 642, 644, 648, 650, 673, 736,
 810, 811.
 Kassa ostroma 323.
 Kassay István 459, 464.
 Kassai János Antal (Joh. Ant. Cas-
 soviensis) 336, 337, 338, 348,
 349, 351, 352, 353.
 Kassoczki András 37, 38.

Katona György 622.
 Katona Mihály 547, 554, 555.
 Kákonyi 235.
 Kállay család 124.
 Kállai Gergely 315, 440.
 Kálmáncsehy Sánta Márton 529.
 Károlyi Katalin (Rhédey Ferencz-
 né) 458.
 Károlyi Mihály 233, 446.
 Károlyi Mihály halála 177.
 Károlyi Zsuzsánna (Bethlen Gábor-
 né) 458.
 Káthay Mihály 264, 268, 306.
 Keglevich Péter lázadása I. Ferd.
 ellen 199, 507.
 Kemény Boldizsár 439.
 Kemény Kata (Gyeröffy Györgyné)
 551.
 Kemény János 1, 16, 54, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63,
 321, 331, 430, 741.
 Kemény Simon 334.
 Kende Gábor 547.
 Kenderesi Farkas 448.
 Kendy István 218, 219, 252, 263,
 309, 463.
 Kénosi Ferencz 323, 324, 325.
 Képes krónika a magyar nemzet-
 ségekről 675.
 Kercsi János 132, 133.
 Kerecsényi Judith 78.
 Kereki 40, 48, 51, 52, 257.
 Keresztosi Pál 97, 98.
 Keresztes-mező 79.
 Keserői (Dayka) János 437.
 Kékedi Zsigmond 669.
 Kézay Simon a magyar nemzetsé-
 gekről és várjobbágyokról 485,
 486, 487, 489, 490, 491, 497,
 674, 675.
 Kinizs 409.
 Kinizsi Ferencz 409, 410, 413.
 Kinizsi Péter 409.
 Király János 153, 371.
 Kisfalud 161, 162.

- Kisfaludi család 161.
 Kisfaludi György 156.
 Kismarton 592, 593, 594, 598.
 Khlesl Menyhért bibornok 225, 311.
 Klobusiczki 593.
 Koboz 607.
 Kocsi János superintendens 618.
 Koháry István 605.
 Koháry Péter 649.
 Kolosvár 82, 87, 93, 94, 95, 96, 213, 214, 215, 245, 251, 254, 257, 331, 443, 455, 456, 458, 461, 462, 465, 545, 593, 670.
 Kolosvári György deák 82.
 Komárom 148, 580, 630.
 Komáromy Gergely 659.
 Komáromy István 8.
 Komoróczy György 622.
 Konkolyi Péter 96.
 Konstantinápoly 101, 102, 202, 219, 225, 248, 312, 314, 432, 435, 464, 571.
 Konstantin vajda 330.
 Korczovagy (ruhanemű) 398.
 Kornis Boldizsár 258, 260, 261, 309.
 Kornis Ferencz 330, 331, 654.
 Kornis Ferenczné halála 399.
 Kornis Gáspár 85, 546.
 Kornis Margit (Rhédey Jánosné) 398, 399.
 Kornis Zsigmond 9, 12, 227, 323, 659, 745.
 Koronczay János 202.
 Korpona 148, 149.
 Kovachich Márton György a várjobbágyokról 490, 492.
 Kovácsóczy István 227, 228, 234, 314, 315, 316, 317, 431.
 Kökényesi Péter 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 50.
 Köpcsény 391, 394.
 Körmöcz 656, 658.
 Kőszeghy István 151.
 Kövár 35, 81, 243, 244, 251, 331, 542, 554, 555, 556.
 Krakó 64, 70, 337, 474, 475.
 Krakкаи Mártou 92, 93.
 Krasznahorka 150, 151, 381.
 Krausz János 628, 632, 635, 638, 644, 649, 650, 655 — 666.
 Krisanich Miklós 198.
 Krisanich János 197, 198.
 Kubinyi Dániel 201.
 Kubinyi János 201.
 Kubinyi Kristóf halála 200.
 Kubinyi László 201.
 Kún György 13.
 Kun István 444, 741.
 Kun László 46.
 Kun Mihály 42.
 Kun-Szent-Miklós 147, 149, 151, 153, 371.
 Kut (ezüst) vagy veder 13.
 Lajos (II.) 507, 509, 540.
 Lang János 182, 380.
 Laskay János 772.
 Lassi Orlandus cantionaleja 782.
 Lázár János 654.
 Lelesz 58, 59.
 Lendener Fridrik missaléja 782.
 Lengyel király 68, 69, 70, 71, 72, 73, 809.
 Lengyelország 37, 39, 67, 68, 69, 74, 252, 431, 434, 435, 436, 444, 445, 464, 466, 467, 809.
 Leopold (I.) 156, 157, 364, 365, 541, 557, 564.
 Leopold főherczeg 118, 142, 143.
 Leslie tábornok 374, 381.
 Lépes (Bálint?) 473.
 Léva 605, 606.
 Lincz 225, 228, 311, 520, 732, 733.
 Lippa 229, 230, 231, 234, 239, 303, 432, 436, 738.
 Lippay György 3, 125, 132.

Liptay Ferencz 156, 159.
 Lisbona Gerard 309.
 Lisztius János 118, 121.
 Lónyai András 804, 808.
 Lónyay Zsigmond 16, 125, 136,
 141, 179, 315, 656, 657.
 Lorántfi Suzsánna 23, 54—63,
 620, 809, 810, 811.
 Losonc 202.
 Lósi Imre 125, 126, 127, 131.
 Löcse 27, 28, 145, 376, 384, 646.
 Lugasi János 51.
 Lupul moldvai vajda 756, 757.
 Lubomirszki Szaniszló 28.
 Luther Márton 336, 338, 342.

Madách Péter 146.
 Maglaji Sarko 731.
 Magyar krónika 605.
 Magyar Ogli Ali pasa 229.
 Magyarok 108, nemzetsége 385,
 386, 387, 388.
 Magyarország 5, 19, 35, 67, 68,
 69, 108, 127, 210, 211, 212,
 213, 214, 225, 228, 236, 250,
 258, 444, 467, 573, 637, 638,
 672, 726.
 Magyaróvár 391, 478, 767.
 Maitzen Gergely 799.
 Majláth István 526, 527.
 Majláth Miklós 394.
 Majthényi András 329.
 Mária királyné (II. Lajos özvegye)
 508, 519, 523.
 Mária királyné (III. Ferdinánd fe-
 lesége) koronázása 142, 143.
 Máriási János 132, 170.
 Máriási Zsófia 170.
 Matusek András 154, 164.
 Mátis János 440.
 Matyasovszky László 157.
 Márfell Ferdinánd 373, 374,
 375.
 Meggau (Mecham) Leonhard 473,
 477, 627, 644.

Medgyes 218, 219, 232, 219,
 271, 334, 451, 459.
 Mednyánszki János 132.
 Mehmet aga 570, 572.
 Mehmet pasa 106, 107, 116.
 Melanchton Fülöp 338, 339, 340,
 521, 524, 529, 530, 531, 532,
 533, 535, 536, 538, 539, 540.
 Melith 595, 596.
 Meskó Ádám 156.
 Mexner József 527.
 Michalek Miklós 605.
 Mihály vajda 77, 78, 79, 84, 85.
 Mikes János 331, 332.
 Mikes János Mihály és Pál 754
 —760.
 Mikes Kelemen 331, 549, 551,
 565.
 Mikes Zsigmondné 755, 757, 759.
 Mikó Ferencz 253, 446.
 Mikó Miklós 332.
 Mikola János 464, 647.
 Miksich Márton 768, 770.
 Mindszenti Erzsók 204.
 Mindszenti Gábor 204.
 Mindszenti Krisztina 203.
 Miriszló 243.
 Miró Miklós 5, 7.
 Mogila Jeremiás 265, 267.
 Mogila Simon 249, 266, 267, 268,
 306.
 Mohammed pasa 574.
 Moldova 246, 249, 252, 318,
 432, 434, 435, 632.
 Moldvai László 46, 47.
 Moibanus Ambrosius 535, 539.
 Monaki Domokos 411, 412, 413.
 Monaky Ferencz 411, 412, 413,
 415.
 Monaky Sebestyén 637, 645, 649.
 Monoszlai András 776, 778.
 Monoszlai Gábor 776, 780.
 Morava 391, 393, 394.
 Mór István 18, 20, 21, 22, 24,
 25, 65, 66.

- Muharin pasa 116.
 Munkács 35, 38, 58, 68, 321, 467,
 594, 629, 631.
 Murad pasa 116, 571, 572, 573.
 Murányvára 15, 17, 18, 19, 21,
 22, 24, 25, 177, 382, 423.
 Musza budai pasa 579, 584, 585.
 Musztafa pasa egri beglerbég 586.
 Musztafa budai pasa 582.

 Nagy-Enyed 243, 443, 545.
 Nagy Ézsaiás 643.
 Nagygyöngyössy István 9.
 Nagy István 154, 164.
 Nagy-Kanizsa 575, 583, 585.
 Nagy-Kálló 232.
 Nagy-Kunság 149.
 Nagy Lukács 231, 643, 645.
 Nagymihályi Ferencz 61.
 Nagymihályi Kristóf halála 377.
 Nagymihályi László 61.
 Nagy-Szeben 217, 241, 254, 259,
 261, 262, 265, 310, 553, 555,
 558, 565.
 Nagy-Szombat 58, 152, 153, 422,
 424, 425, 426, 563, 659, 665,
 669, 670, 729.
 Nagyvárad 46, 62, 116, 202,
 214, 215, 238, 244, 254, 257,
 309, 331, 445, 446, 462, 541,
 594, 745, 810.
 Naláczy 813.
 Naszádosok 727.
 Naszup pasa 114.
 Nádasdy 472, 478.
 Nádasdy Ferencz 154, 164, 363,
 364, 367, 368, 369, 418,
 428
 Nándorfejérvár 202, 564.
 Nápolyi Péter 307, 329.
 Nápolyi Péterné (Kun Katalin)
 329.
 Náprági 774, 775.
 Náprági Demeter 227.
 Nemes Tamás 754, 756, 757.
- Németország egyetemecinek romlott-
 sága 183.
 Niezky György 156.
 Niezky János 156.
 Nigron követsége a portán 210,
 211, 219.
 Nógrád 108, 575, 576, 577.
 Nyalábvár 150.
 Nyári Bernát 128, 132, 133.
 Nyári Lajos 128, 129, 134, 135.
 Nyáry Pál 574.
 Nyitramegye 126, 127.

 Ocskay Gáspár 643.
 Oláh Miklós 200, 336, 347, 348,
 765, 767.
 Oláh pópák 563, 564.
 Ónod 63, 583.
 Ónody Erzsébet (előbb Ilsvay
 Ádámné, azután Puky Mártonné)
 413, 414.
 Orczy István 388, 389.
 Oroszi András 634.
 Oroszvár 153, 371.
 Országgyűlés Kolosváron 213.
 Országgyűlés Pozsonyban 623,
 625.
 Osgyán 11, 13, 651.
 Ostrosith István 121, 125, 128,
 129, 136.
 Ostrosith Mátyás 202.
 Örményes 320, 321.

 Padua 529, 531.
 Pálffy István 142.
 Pálffy János 143, 396.
 Pálffy Miklós 367, 371, 425, 566,
 567, 568, 569, 570, 571, 572,
 573, 781.
 Pálffy Miklósné 649.
 Pálffy Pál 364, 369.
 Pálffy Tamás 365.
 Palfiana casula 776.
 Palleologus Sándor 566, 567, 568,
 569.

Panajot török tolmács 813.
 Pannonhalmi apátság alapító levele
 1037-ben iratott 719—722.
 Pásztói Ferencz 48.
 Pathay Máthé 40.
 Pathó Menyhért 262, 263.
 Pázmány Péter 4, 123, 670, 783.
 Pécs 211.
 Péch Lipót 475, 476, 479, 628,
 629, 640, 641, 648, 649, 667,
 669.
 Péchy Simon 264, 268, 440, 472,
 473, 626, 639, 659, 667, 670.
 Pegymet (pedgyvet) 170.
 Pelsőcz 9, 10, 11, 23, 146.
 Pereghi Albert 765.
 Perényi Ferencz 810.
 Perényi György 151.
 Perényi István 167, 168, 169.
 Perényi Péter 517, 725, 729.
 Perzsia 230.
 Perzerim pesti szandzsákbég 576,
 577.
 Pest 569, 575, 576, 577, 582,
 589, 739.
 Pethe Márton 780.
 Petki István 206.
 Petki János 88, 90, 91, 92, 262,
 263, 265, 266, 267, 269, 270,
 271, 272, 306, 307, 308, 331.
 Petneházy (Dávid) 383.
 Petróczy István 202, 392.
 Petrovich Péter 532.
 Pezzen Bertalan 568.
 Phillippus de Monte missaléja 781.
 Picus Ferencz 526.
 Piso Jakab 335, 336, 340, 345,
 765, 766, 767.
 Pogány Zsigmond 745.
 Pográný György 469.
 Pográní István 121.
 Pokrócz (sebesi) 147.
 Pongrácz János 118, 121, 648.
 Pongrácz Péter 171.
 Posztó (aba) 147, 148.

Pozbay Mátyás 645.
 Pozsony 5, 39, 58, 109, 126, 127,
 147, 151, 152, 201, 203, 228,
 234, 391—397, 467, 468,
 469, 470, 472, 473, 474, 475,
 476, 508, 541, 542, 626, 628,
 631, 637, 638, 639, 644, 654,
 657, 659, 662, 664, 666, 667,
 670, 672, 673, 726, 728,
 729.
 Pozsonyban magyar foglyok 151.
 Pragmatica Sanctio 388.
 Prayner Siegfried 472, 477.
 Prépostvári Zsigmond 67, 446,
 459, 460.
 Prépostváry Zsigmond halála 178.
 Protestansok templomainak elvé-
 tele Nagy-Szombatban 152.
 Prut folyó 252, 253.
 Puchaim 1, 24.
 Puky András 414.
 Puky Márton 413, 414, 415.
 Püspöki János 622.
Rába 154, 155, 156, 157, 162,
 163.
 Radéczy István 773, 774.
 Radnóthi István 243.
 Raduly vajda 268.
 Rácz Ádám 318, 319, 320, 321,
 326, 328.
 Rácz György 267, 304.
 Rácz István 542, 543, 544.
 Rácz kamuka 602, 603, 604.
 Rácz tafota 776, 777.
 Rákóczi András 58, 59.
 Rákóczi Ferencz 551, 558, 812.
 Rákóczy György 1, 16, 17, 19,
 20, 33, 35, 36, 37, 38, 42, 43,
 49, 50, 51—74, 109, 110,
 111, 114, 115, 116, 117, 203,
 204, 205, 206, 317, 318—
 328, 550, 551, 588, 591, 592,
 593, 594, 597, 598, 599, 667,
 736, 737—739, 740, 741,

- 742, 743, 746, 747, 754—760, 809, 810.
- Rákóczy György elvesztésére tör-
nek 45—48.
- Rákóczy Pál 119.
- Rákóczy Zsigmond 10, 270, 304,
306, 307, 574, 745.
- Ratholt nemzetség 488.
- Rátky Dániel 156.
- Rátky György 417.
- Rátky Katalin (Hoszuatóthy
Györgyné) 416.
- Rátky Menyhért 416.
- Rátky Miklós 417.
- Recsep pasa 101, 112.
- Rhédey Ferencz 47, 51, 256, 408,
443, 445, 455, 457, 458, 547,
656, 657, 811, 814.
- Rhédey István 408.
- Rhédey János 408.
- Rhédey Pál 458, 647.
- Régeni János 444.
- Reicherstorfer György 515.
- Rhener János 259, 261, 265.
- Révay Ferencz 511, 735.
- Révay Ferencz fiai Olaszországban
utaznak 527, 528.
- Rimaszombat 15, 24.
- Rimay János 659—665.
- Róbert Károly a várjobbágyokról
490.
- Roskováni 124, 125.
- Rosnyay Dávid 813, 814.
- Rosty Zsigmond a magyarok 108
nemzettségéről 496, 497, 501,
674, 675.
- Rozsnyó 1, 2, 3, 4, 6, 8, 13, 15,
18, 20, 22, 24, 25, 26.
- Rottal András 123, 151.
- Rotterdam Erasmus 335, 336,
337, 338, 340, 341, 342, 343,
344, 345, 346, 347, 348, 349,
350, 353, 354, 519, 520, 521,
522, 523.
- Röthy Orbán 743, 744, 745.
- Rudolf király 566, 567, 570,
571.
- Samil pasa kanizsai beglerbég 585.
- Sárköz 590, 592, 594, 595.
- Sarinasághy Zsigmond 215, 223,
258.
- Sárpatak 23, 35, 37, 39, 59, 74,
264, 322, 323, 468, 594, 744.
- Sárospataki Márton 206.
- Sebesi Miklós 320.
- Sebestyén esztergomi első érsek
716—723.
- Segesvár 224, 333, 399, 543, 541.
- Sempte 472, 473, 637, 639.
- Semsey András 383.
- Semsey Pál 380, 381, 382.
- Sennyei Borbála 178.
- Sennyei Gáspár 479, 629, 641,
643.
- Sennyei István 55, 118.
- Sennyei Pongrácz 96, 258, 309.
- Sennyei Sándor 121.
- Seraphin Bálint 225.
- Seredi István 320.
- Sibrik család 124.
- Sigmonditsch Péter 770, 771, 799,
800.
- Solyomkö 45, 48, 49, 51, 53.
- Somogyi Albert 634.
- Sopron 118, 356—370, 479,
643, 657.
- Sopronmegye 155, 156, 159, 163.
- Sorbán vajda 444, 445.
- Sövényfalvy Dániel 312, 314, 457.
- Spaukau 149.
- Spilenberger Dávid 376, 382, 384.
- Stöckel Lénárt 339, 340, 539,
540.
- Strassbourg Pál 812.
- Strucz Ferencz 633, 665, 667.
- Strucz János 314, 315.
- Szabadszállás 145.
- Szabó György 151, 152.

Szádvár 16, 17, 373.
 Szalánczi Ferencz 206, 376.
 Szalárdi János 48.
 Szamosközi Mihály 332, 333.
 Szamosujvár 80, 81, 104, 244,
 262, 266, 546, 552, 597, 647.
 Szánthay István 547.
 Szathmár 149, 232, 237, 251,
 553, 556.
 Szécsén 108, 576.
 Széchy 629, 800.
 Széchi (Zecinus) Balázs 533.
 Szécsi György 469, 810, 811.
 Széchy György halála 176.
 Széchényi György 154, 164, 366,
 367.
 Szegedi Gáspár 640, 646.
 Szegedi Bálint 156, 160, 162.
 Szegedi (Kis) István 526.
 Szegni valamerre = menni, tar-
 tani valamerre 14.
 Székely András 172, 173.
 Székely László 555.
 Székely Mózes 78, 93, 94.
 Székely Zsuzsánna 172.
 Székelyek 6 nemzetsége 487.
 Székelyek privilegialis levele 305.
 Székelyhid 40, 51, 63.
 Székely-Udvarhely 308, 759.
 Székesfehérvár 585.
 Szelényi Mária (Andrási Györgyné)
 385, 386, 390.
 Szelepcsényi György 365.
 Szemenyei Pál 159.
 Szemere György 413.
 Szemere Pál 132.
 Szendrő 3, 16, 17, 373, 375, 387.
 Szenkvicz Máté 118.
 Szentjób 258.
 Szentkereszt (Bars-) 656, 657.
 Szentkereszt Jakab 782.
 Szentpéteri Imre 414.
 Szepes-Béla 28, 29, 30.
 Szepesség 27, 29, 30, 31, 145.
 Szepet (ezüst-marhás) 42.

Szepet (kiben a ruhák vadnak) 42.
 Szepet (szőnyeges) 43.
 Szepsi 7, 13, 387, 437.
 Szerencs elfoglalása 323.
 Szilágyi Ferencz 45, 47.
 Szilágyi János 251.
 Szkender basa 210, 215, 230,
 232, 233, 236, 247, 435, 436,
 437, 457, 464.
 Szolnok 106, 107, 116.
 Szomolnok 10, 12.
 Szulejman szultán 110, 111, 114,
 329, 431.
 Szunyogh Gáspár 202, 203.
 Szunyogh László 203.
 Szunyogh Mózes 201.
 Tállyai János 180, 181, 182.
 Tannhacuser János 6, 8.
 Tarczal 4, 638.
 Tarpai Gergely 622.
 Tasnád 40.
 Tattenbach elfogatása 426, 427.
 Téglás 36, 37.
 Telekesi István 118, 132.
 Teleki Mihály 334, 373, 401, 543,
 546, 547, 553, 555, 558, 813,
 814.
 Temesvár 202, 215, 229, 236,
 258, 326, 327, 328, 434.
 Terczenál (tarczelan) kesztyű 171.
 Tisza 110, 149, 321, 383, 541,
 726, 728, 729.
 Tokaj 74, 103, 105, 253, 383,
 735.
 Toldalaghi Ferencz 77.
 Tholdalaghy Mihály 431, 740,
 741.
 Tolnay Dániel 156.
 Tompsa István moldvai vajda 248,
 252, 253, 432, 434, 435.
 Torda 79, 80, 81.
 Tötös (falu) 48, 50, 52.
 Torda Zsigmond (Gyalui) 339,
 340, 524, 528, 529, 531, 532,

- 533, 535, 536, 537, 538, 539.
 Toroczky István 325, 326.
 Toroczky János 325, 326.
 Toroczky László 325, 326.
 Toroczky Zsigmond 325, 326.
 Torstenson 1.
 Tökölyi Imre 145, 146, 382, 384, 391, 392, 393, 394, 395.
 Tökölyi Imre elfogatása 202.
 Török Bálint 527.
 Török István (enyingi) 221.
 Török István (telekesi) 160.
 Törökország 46, 572.
 Törös János 39.
 Trautmansdorf 133, 140, 141, 142.
 Turenne halála (állítólag) 202.
 Turi Ferencz 303, 304, 629.
 Thurzó Elek 349.
 Thurzó György 212, 213, 214, 218, 224, 228, 229, 233, 234, 237, 239, 249, 251, 433, 436.
 Thurzó Imre 634, 637, 645, 657.
 Thurzó János 336, 338, 344, 345.
 Thurzó Szaniszló 336, 343, 344, 345, 468, 472, 474, 480, 626, 629, 634, 635, 639, 641, 642, 644, 646, 648, 649.
 Türkis kö (Boeskey fejedelemné) 170.
 Ubrézi 56, 57.
 Udvarhelyi Péter 73, 74.
 Ugray Dorkó (Kinizsi Ferenczné) 410, 411.
 Ugray István 409, 410.
 Ujlaki György 55.
 Ulászló (II.) 167, 197.
 Ursinus Velius 335, 341, 343, 521.
 Uzoni Mihály 318, 321, 755, 757, 758, 759.
 Vajda-Hunyad 307, 448.
 Vajda Mihály 555, 556, 557.
 Vas megye 127, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 163.
 Vasvári András 776, 780, 781.
 Varasdi Márton 772, 776, 780.
 Vác 61, 62, 469, 575, 576, 577, 633, 662, 663, 664, 665, 667.
 Várjobbágyok 489, 490, 491, 492, 493, 494.
 Veiszer Márton 20, 22, 24.
 Verbőczy István a magyar és székely nemzetségekről 486, 487, 488.
 Veres István 755.
 Verner György 527.
 Vesselényi 121, 143.
 Vesselényi Anna 67.
 Vesselényi Boldizsár 206.
 Vesselényi Ferencz 1, 15, 17, 18, 19, 20, 25, 26, 61, 62.
 Vesselényi István 217, 315.
 Vesselényi Pál 433, 459.
 Veszprém megye 155, 156.
 Vécsey László 390.
 Vécsey Sándor 385, 386, 389, 390, 795.
 Vér Boldizsár 401, 402, 403, 404.
 Vér György 401, 402, 403, 404, 405, 407.
 Vér Judith (Teleki Mihályné) 401.
 Viczay Ádám 161.
 Virginás György 241.
 Vittnyédi István 362.
 Vizbenhányó hétfő 11.
 Vizkeleti Mihályné 423, 424, 425.
 Walter György 799.
 Wiszter Nika 95, 268.
 Wittemberg János 474.
 Wolstein Ádám 119, 120.
 Zay János 128.
 Zay Zsigmond 129.
 Záborsky Gábor 171.
 Zápolya János 507, 509, 511, 512, 514, 516, 727, 731.

Zasius Ulrik 336, 337, 348, 349. Zichy István 150. Zichy Pál 150, 153. Zilah 320. Zobonya István 629. Zsoldos Imre 610, 611. Zólyomi Dávid 40, 46, 107, 108, 112, 116, 743, 744, 745. Zólyomi Erzsébet előbb Imrefy Mi- hály, azután Mogila Gábor vaj- da felesége, később Bornemisza Lászlóné 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47—54.	Zománcz 600. Zonuki grófság 685—701. Zonuk nemzetség 485, 501, 502, 675, 676, 677—685. Zöldfiskár aga 98, 101, 105, 115. Zrínyi fia 585. Zrínyi Péter s társai ligája 426, 427, 428, 429. Zudar Simon 783. Zsámbokréthy Mihály 394, 397. Zsibó 320. Zsidó üldözés Bécsben 427.

